

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA
TEZİ**

EDEBİYAT-SİYASİ ERK İLİŞKİSİ (1939-1950)

G9u? B'x N?5 B

**HyF? '8 @ 'J 9'9896 M5H=5B56 @ A '85@=
M9B 'HyF? '9896 M5H=6 @ A '85@=**

TEMMUZ 2019

EDEBİYAT-SİYASİ ERK İLİŞKİSİ (1939-1950)

Seçkin ÖZKAN

DOKTORA TEZİ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMMUZ 2019

Seçkin ÖZKAN tarafından hazırlanan “Edebiyat-Siyasi Erk İlişkisi (1939-1950)” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı/Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Nâzım Hikmet POLAT

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum
.....

Başkan : Prof. Dr. Ülkü GÜRSOY

Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum
.....

Üye : Prof. Dr. Ersin ÖZARSLAN

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum
.....

Üye : Prof. Dr. Ayfer YILMAZ

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum
.....

Üye : Prof. Dr. Mustafa KURT

Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum
.....

Tez Savunma Tarihi: 24/07/2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Figen ZAİF

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Seçkin ÖZKAN
24.07.2019

EDEBİYAT-SİYASİ ERK İLİŞKİSİ (1939-1950)
(Doktora Tezi)

Seçkin ÖZKAN

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Temmuz 2019

ÖZET

Bu çalışmada, 1939-1950 yılları arasındaki edebiyat-siyasi erk ilişkisi temel alınarak, dönemin iktidarının edebî alanda gerçekleştirmiş olduğu faaliyetler üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda çalışmada şu konular araştırılarak incelenmeye çalışılmıştır: İdeoloji-Edebiyat-Basın, Ulusal Edebiyat Müsabakaları, Siyasi ve Kültürel Yönlendirmede Halkevlerinin Rolü, Siyasi Erkin Edebî Eserler Üzerindeki Tahakkümü, Siyasi Erkin Edebiyat-Sanat-Fikir Dergileri Üzerindeki Tahakkümü. Tezin iddiası, İsmet İnönü dönemi siyasi, sosyal ve kültür politikalarının edebî eserlere yansımaları ve iktidarın edebiyat alanındaki müdahaleleri ile Türk edebiyatına görevler yüklendiğidir. Tezin vardığı temel sonuç, 1939-1950 arası edebî faaliyetler değerlendirilirken dönemin iktidarının siyasi, sosyal ve kültürel politikaları ile edebiyat alanındaki uygulamalarını göz önünde bulundurması gerekliliğidir.

Bilim Kodu : 30201
Anahtar Kelimeler : İktidar, Edebiyat Müsabakaları, Halkevlerinin Rolü, Edebî Eserler,
Edebiyat-Sanat-Fikir Dergileri
Sayfa Adedi : 629
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Nâzım Hikmet POLAT

THE RELATIONSHIP BETWEEN THE LITERATURE AND THE POLITICAL
POWER (1939-1950)
(Ph. D. Thesis)

Seçkin ÖZKAN

GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
July 2019

ABSTRACT

On this study, based on the relationship between literature and political power between 1939-1950 years, the activities of the power of the period in the literary field were emphasized. In this context, the following issues have been investigated and examined: ideology-literature-press, national literature competitions, role of community houses in political and cultural orientation, political domination over literary works, political domination over Literature - Art- İdea magazines. The Claim of this thesis is that the reflection on literary works of İsmet İnönü periods political, social and cultural policies and the interventions of the government in the field of literature and The Turkish literature is charged with tasks. The main conclusion of the thesis is that while evaluating literary activities between 1939-1950, the political, social and cultural policies of the period and its applications in the field of literature should be taken in to consideration.

Science Code : 30201
Key Words : The Power, Literature competitions, The role of Community Houses, Literary works, Literature- Art and İdea Magazines
Page Number : 629
Supervisor : Prof. Dr. Nâzım Hikmet POLAT

TEŞEKKÜR

Çalışmamın her safhasında desteğini esirgemeyen, bilgi ve tecrübelerinden istifade ettiğim aziz hocam Nâzım Hikmet POLAT'a; tez izleme komitemde yer alan Prof. Dr. Ayfer YILMAZ'a ve Prof. Dr. Nurullah ÇETİN'e ilgi ve desteklerinden dolayı teőekkürü bir borç bilirim.

Çalışmalarım sırasında manevi desteğini eksik etmeyen eőim Pelin ÖZKAN'a ve oğluma şükran borçlu olduğumu ifade etmeliyim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vi
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	xiii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xiv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İDEOLOJİ- EDEBİYAT-BASIN

1.1. İktidar ve İdeoloji	3
1.2. İktidar ve Edebiyat	11
1.2.1. Geleneksel Model	13
1.2.2. Totaliter Model	15
1.2.3. Demokratik Model.....	18
1.3. İktidar ve Basın.....	20
1.3.1. Mustafa Kemal Atatürk Dönemi (1919-1938)	23
1.3.2. İsmet İnönü Dönemi (1939-1950)	27
1.3.2.1. II. Dünya Savaşı Sırasında Basın (1939-1945)	28
1.3.2.2. Çok Partili Hayata Geçiş Dönemide Basın (1945-1950).....	33

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSAL EDEBİYAT MÜSABAKALARI

2.1. Tek ve Çok Partili Rejimlerde Sanat	37
2.1.1. Türkiye’de Sanat	37
	Sayfa
2.1.2. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinde Sanat	39
2.1.3. İtalya’da Sanat.....	41
2.1.4. Almanya’da Sanat	42
2.1.5. Amerika Birleşik Devletleri’nde Sanat	43
2.2. Cumhuriyet Halk Partisi’nin İlk Kapsamlı Sanat Girişimi	44
2.2.1. Cumhuriyetin Onuncu Yılı Etkinlikleri.....	44
2.3 İnönü Dönemi Sanat Müsabakaları.....	53
2.3.1. 1939 Yılı Sanat Ödülleri	53
2.3.1.1. Piyes Müsabakası	55
2.3.1.1.1. Piyes Özetleri.....	58
2.3.1.2. Memleket Küçük Hikâyeleri Müsabakası	68
2.3.1.2.1. Hikâye Özetleri	71
2.3.1.3. Memleket Büyük Hikâyeleri Müsabakası	99
2.3.1.3.1. Hikâye Özetleri	100
2.3.2. 1942 Roman Müsabakası	108
2.3.3. 1945 Piyes Müsabakası	125
2.3.4. 1946 Şiir Müsabakası	130
2.3.5. 1946 Piyes Müsabakası	142
2.3.6. 1947 Piyes Müsabakası	148
2.3.7. İnönü Sanat Armağanları	160

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİYASİ VE KÜLTÜREL YÖNLENDİRMEDE HALKEVLERİNİN ROLÜ

3.1 Halkevleri ve Halkevi Dergileri.....	173

3.1.1. Halk Eğitiminin Tarihçesi	173
3.1.2 Halkevlerinin Açılma Sebepleri	175
	Sayfa
3.1.2.1. Siyasal Sebepler.....	175
3.1.2.2. Kültürel Sebepler.....	179
3.1.3. Halkevlerinin Açılışı ve Gelişmesi	182
3.1.3.1. Teşkilât Yapısı, Şubeleri ve Faaliyetleri.....	187
3.1.3.1.1. Dil ve Edebiyat Şubesi.....	187
3.1.3.1.2. Güzel Sanatlar Şubesi	188
3.1.3.1.3. Temsil Şubesi.....	188
3.1.3.2.4. Spor Şubesi	189
3.1.3.2.5. Sosyal Yardım Şubesi	190
3.1.3.2.6. Halk Dershaneleri ve Kursları Şubesi.....	190
3.1.3.2.7. Kütüphane ve Yayın Şubesi.....	190
3.1.3.2.8. Köycülük Şubesi	191
3.1.3.2.9. Tarih-Müzecilik ve Sergi Şubesi	191
3.1.4. Halkevi Dergileri.....	192
3.1.4.1. Edebî Metinler ve İç Siyasetin Yönlendirilmesi.....	208
3.1.4.1.2. “Millî Şef” ve “Demokrasi”	208
3.1.4.1.2. Parti ve Parti Sembolü (Altı Ok).....	221
3.1.4.1.3. Türkçülük ve Turancılık Davası	230
3.1.4.1.4. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu	241
3.1.4.1.5. 1946 Seçimleri	249
3.1.4.1.6. Lozan ve Sulh Bayramı.....	253
3.1.4.2. Edebî Metinler ve Dış Siyasetin Yönlendirilmesi	262
3.1.4.2.1. Hatay’ın Anavatan’a Katılması.....	262
3.1.4.2.2. Türkiye ve SSCB Arasındaki Siyasi Anlaşmazlık.....	271

3.1.4.3. Edebî Metinler ve Kültürel Yönlendirme	279
3.1.4.3.1. Halkevleri Sanat Ödülleri	279
	Sayfa
3.1.4.3.2. Halkevleri ve Köy Enstitülerinin Telkini.....	301
3.1.4.3.3. Millî Mücadele.....	308
3.1.4.3.4. Köycülük.....	318
3.1.4.2.5. Anadoluculuk.....	326
3.1.4.2.6. Hümanizm ve Tercüme.....	335

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SİYASİ ERKİN EDEBİ ESERLER ÜZERİNDEKİ TAHAKKÜMÜ

4.1 Teşvik, Denetim ve Sansür	341
4.1.1. Tiyatro	353
4.1.1.1. İnkılâp	363
4.1.1.2. Millî Mücadele	369
4.1.1.3. Köylü ve Aydın	373
4.1.1.4. Cumhuriyet Rejiminin Kazanımları	376
4.1.1.4. Karagöz ve Kukla Oyunları	379
4.1.1.5. Çağdaş İnsanlık ve Toplum Değerleri	383
4.1.2. Şiir	388
4.1.3. Hikâye ve Roman	427

BEŞİNCİ BÖLÜM

SİYASİ ERKİN EDEBİYAT- SANAT- FİKİR DERGİLERİ ÜZERİNDEKİ TAHAKKÜMÜ

5.1. İktidar ve Edebiyat-Sanat-Fikir Dergileri	449
5.1.1. Siyasi Erk Tarafından Desteklenen Edebiyat-Sanat-Fikir Dergileri	460
5.1.2. Türkçü - Milliyetçi Fikriyata Sahip Edebiyat-Sanat-Fikir Dergiler	491

5.1.3. Sol Fikriyata Sahip Edebiyat-Sanat-Fikir Dergileri	526
5.1.4. İslâmi Fikriyata Sahip Edebiyat-Sanat-Fikir Dergileri	564
	Sayfa
SONUÇ	581
KAYNAKÇA.....	585
ÖZGEÇMİŞ	629

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 2.1. 1939 Piyas Müsabakası Sonucu	57
Çizelge 2.2. 1939 Memleket küçük hikâyeleri müsabakası sonucu	70
Çizelge 2.3. 1945 Piyas müsabakasına katılan yazarlar ve eserleri.....	128
Çizelge 2.4. 1947 Piyas müsabakası sonucu	157
Çizelge 2.5. İnönü armağanları jüri heyeti.....	161

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. İnkılâp Temsilleri'nin yıllara göre dağılımı	51

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.t.	Adı geçen tez
a.g.n	Adı geçen nutuk
a.g.y	Adı geçen Yazı
a.g.s	Adı geçen söyleşi
bkz.	Bakınız
CDA	Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DP	Demokrat Parti
C.	Cilt
çev.	Çeviren
haz.	Hazırlayan
Matb.	Matbaası
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	Türk Dil Kurumu
Yay.	Yayımları
Y.e.y.	Yayınevi Yok

GİRİŞ

Bu çalışma, 1939-1950 arası Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı dönemindeki edebî eserler, arşiv belgeleri, süreli yayınlar ile bahsi geçen dönem hakkında bilgi veren edebî ve siyasi hatıratlar temel alınarak yapılmıştır. Demokrat Parti'nin iktidara gelmesine kadar uzanan çalışmada ulaşmak istediğimiz; dönemin siyasî, sosyal, kültürel ve edebî hayatını inceleyerek siyasi erk ile edebiyat arasındaki ilişkiyi değerlendirmektir.

İktidar; genel anlamda kapsamlı bir terimdir. Kişileri etkileyerek onlara istediğini yaptırma, onları denetleme, kontrol altında bulundurma ve verilen emirlere itaate zorlama ile ilişkili olan bütün yeteneklere ve tekniklere sahiptir. İktidarın tüm bu yapıp etmeleri içerisinde faydalandığı aygıtlar vardır. Bu aygıtlar içerisinde toplumu eğitmek ve teklinde bulunmak üzere kullandığı önemli aygıtlardan biri de sanattır. Dönemin önemli kültür taşıyıcısı olan edebiyat, iktidarın ideolojisinin aktarımında hassasiyetle üzerinde durulan gerek teorik gerekse de pratik uygulamalara sahne olan bir daldır. Tezimizin birinci bölümünde iktidar ve edebiyat ilişkisi üzerinde durularak edebiyatın; siyasî, sosyal ve kültürel yönlendirmelerdeki işlevi değerlendirilmiştir.

Tek Parti dönemiyle ilgili şimdiye kadar farklı disiplinlerde bir hayli çalışma yapılmıştır. Tespit ettiğimiz kadarıyla Tek Parti iktidarı ile sanat ilişkisini konu alan çalışma sayısı ise 7'dir. Bu çalışmalardan 3'ü Tarih, 2'si Güzel Sanatlar, 2'si ise Türk Dili ve Edebiyatı alanındadır. Tarih alanında yapılan çalışmalardan Yalçın Lülecî'nin "*İktidar ve Sanat (1923-1950)*" adlı çalışması; resim, tiyatro, müzik, heykel, mimari, edebiyat, sinema olmak üzere sanat dalları üzerinedir. Hacı Veli Gök'ün "*Atatürk ve İnönü Dönemi Kültür Politikaları*" ve İlhan Sezer'in "*İsmet İnönü Eğitim ve Kültür Politikaları Çalışmaları*" ise dönemin iktidarlarının kültür politikaları hakkında yapılan çalışmalardır. Güzel Sanatlar alanında yapılan çalışmalar; Nilüfer Öndin'in "*Cumhuriyet Dönemi (1923-1950) Kültür Politikalarının Türk Resim Sanatı Üzerindeki Yansımaları*" ve Fulya Ünal'ın "*İdeoloji Sanat İlişkisi Çerçevesinde Cumhuriyet Dönemi Heykel Sanatının İncelenmesi*" dir. Güzel Sanatlar alanında yapılan çalışmalar görsel sanatları temel alan incelemelerdir.

Türk Dili ve Edebiyatı alanında yapılan ilk çalışma Kani İrfan Karakoç'un "*Ulus-Devletleşme Süreci ve Türk Edebiyatının İnşası*" çalışmasıdır. Çalışma; 1) "Edebiyat" kavramının erken Cumhuriyet'e hangi anlamlarla intikal ettiği; 2) "Vatan Şairi" Namık

Kemal'in ele alınan dönemde nasıl algılandığı ve bu sürece etkisi; 3)Yeni devletin özellikle Halkevleri Temsil Şubelerinde oynanacak oyunları belirleme süreci; 4) Devletin ve bazı yazarların Halk Kitapları ve Karagöz'ü, yeni rejimin esaslarına uyacak şekilde modernleştirme girişimleri olmak üzere dört temel başlık altında değerlendirilmiştir. Türk Dili ve Edebiyatı alanında yapılan diğer çalışma ise M. Şerif Keskin'in "*Cumhuriyet Türkiye'sinde (1923-1950) Ulusal Kimlik ve Hafıza İnşası Bağlamında Edebiyat Faaliyetleri*" dir. Çalışma; 1) Ulus, Ulusçuluk ve Kimlik; 2)Yeni Ulusa Yeni Edebiyat Yaratma Projesi İnkılâp Edebiyatı: 3) İnkılâp Edebiyatı Kanonunun Prototipleri; 4) İnkılâp Edebiyatı Kanonunun Popülist Cephesi: Onuncu Yıl Yayınları Örneği olmak üzere dört temel başlığa ayrılmıştır. Çalışma, Cumhuriyet ile birlikte gerçekleşen kültürel dönüşümü incelemektedir.

Çalışmamız bahsi geçen tezlerden farklılık arz etmektedir. Öncelikli olarak çalışmamızda siyasi erkin gerek ulusal gerekse de bölgesel olarak düzenlemiş olduğu edebiyat müsabakalarına yer verilmiştir. Böylece siyasi erkin edebiyat müsabakaları vasıtasıyla oluşturmuş olduğu edebiyat kanonu değerlendirmiştir. İkincisi; Halkevi dergilerindeki edebî metinlerden yola çıkılarak siyasi erkin siyasi ve kültürel yönlendirmeleri incelenmiştir. Üçüncüsü ise iktidarının edebî türler, yazarlar ve süreli yayınlar üzerindeki maddî destekleri ve siyasî-hukukî yaptırımları incelenmiştir.

Çalışmamızla ilgili değineceğimiz diğer husus ise incelemelerimizi yaparken sadece edebî eserler ve hatıratlar gibi şahsî kaynakları temel alamayıp bunları arşiv belgeleri ile desteklemiş olmamızdır. Böylece dönemin iktidarının resmî olarak gerçekleştirmiş olduğu edebiyat- siyasi erk ilişkisi ortaya konmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

İDEOLOJİ- EDEBİYAT-BASIN

1.1.İktidar ve İdeoloji

İktidar, teriminin sözlük anlamı bir işi yapabilme gücü, erk, kudret; bir işi başarabilme yetki ve yeteneği; devlet yönetimini elinde bulundurma; devlet gücünü kullanma yetkisi ve bu yetkiyi elinde bulunduran kişi ve kuruluşlar şeklindedir.¹ Felsefe sözlüğünde ise iktidar terimi dört farklı şekilde tanımlanmıştır:

1. Genel olarak, eylemde bulunma, bir şeyler yapabilme doğal gücü ya da yeteneği. 2. Etkide ya da eylemde bulunma imkânı veren hukukî, siyasî ya da ahlâkî güç. Formel olarak, A'nın B'yi, B'nin yapmayı tercih etmediği bir şeyi yapmaya zorlama gücü ya da kudreti. 3. Devlet yönetimini elinde bulunduranların, bir toplumu yönetenlerin siyasî, hukukî ve fiilî gücü. 4. Yönetenlerin, yönetme yetkisini elinde bulunduranların kendileri, hükümet.²

Genel anlamda kapsamlı bir terim olan iktidar, kişileri etkileyerek onlara istediğini yaptırma, onları denetleme, kontrol altında bulundurma ve onları verilen emirlere itaate zorlama ile ilişkili olan bütün yeteneklere ve tekniklere sahip bir kavramdır.³

İktidar hem siyasetin hem sosyolojinin, haliyle siyaset sosyolojisinin en temel ve sorunlu kavramlarından biridir. İktidar, öncelikli olarak siyasetin temel konusudur. Çünkü siyaset kim yönetecek ya da kim iktidarı elinde tutacak, nasıl sınırlandırılacak gibi temel sorunları çıkış noktası olarak alırken; sosyoloji bilmi, bireylerin iktidarı elinde tutma ya da iktidar çevresine yakın uzak olmalarına maddi ve manevi ödüllerden aldıklarına göre toplumdaki hiyerarşik yapılanmayla yani tabakalaşmayla ilgilenerek iktidarı incelemektedir.

Hemen hemen tüm bilimlerin pozitif bilimlerden yararlanarak alan araştırmalarına ağırlık verdiği son yarım yüzyıldan beri, siyaset bilimi de özellikle siyasal davranışlar, eğilimler, kamuoyu araştırmaları gibi konularda alan araştırmaları yaparken pozitif bilimlerin yöntemlerinden yararlanmaktadır.⁴ Bertrand Russell da *İktidar* adlı eserinde “iktidar”

¹ Türkçe Sözlük (2000). İktidar. Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları, 951.

² Cevizci, A. (2000). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 454.

³ Akal, C. B. (2012). *İktidarın Üç Yüzü*. Ankara: Dost Yayınları, 49.

⁴ Öztekin, A. (2001). *Siyaset Bilimine Giriş*. Antalya: Siyasal Kitabevi, 9.

kavramını pozitif bilimlerdeki “enerji” kavramına benzetmektedir. Bertrand Russel’a göre enerjinin nasıl farklı biçimleri oluyorsa, iktidar da aynı şekilde servet, silah gücü, sivil makamlar, düşünceye söz geçirme gibi biçimleri vardır ve bunların hiçbiri ötekine üstün sayılamayacağı gibi, bu biçimlerin hiç biri ötekileri kendinden türetmiş de değildir.⁵

Bu anlamda iktidar olayına sosyal hayatın çeşitli kademelerinde, her türlü grup ilişkileri içinde rastlamamız mümkündür. Ailede babanın çocuklar üzerindeki iktidarı bu çerçeveye içine girdiği gibi, bir haydut çetesinde çete başının iktidarı da aynı genel tanımın içine girer. Öte yandan, toplumdaki irili ufaklı bütün kuruluşlar (dernek, kulüp, sendika, siyasal Parti) içinde de iktidar olgusunu açık ve seçik olarak görmek mümkündür.

Burada karşımıza şu soru çıkar: Acaba, politika biliminin ana konusunu oluşturan iktidar kavramı, sosyal hayatın çeşitli alanlarında değişik görünümde ve değişik çaplarda kendini gösteren bu geniş ve genel iktidar kavramı mıdır? Yoksa daha dar daha belirli bir siyasal nitelik taşıyan “siyasal iktidar” kavramı mı?

Bu konuda siyasal bilimciler arasında önemli bir görüş ayrılığı belirmektedir. Bazılarına göre (ki bunların başında Catlin ve Lasswell gelir), nerede ki insanların davranışlarını etkileyen bir iktidar olayı vardır, orada bir politika ilişkisi vardır ve dolayısıyla politika biliminin inceleme alanına giren bir konu vardır. Bu görüşe göre her türlü insan toplulukları içinde bütün görünüşleri ve bütün belirli şekilleriyle iktidar terimi tüm olarak siyasal tahlilin kapsamına girer. İktidarı en geniş anlamıyla sosyal iktidar olarak alan bu tutumun savunucularının politika bilimine giderek bir “kratoloji” (iktidar bilimi) haline getirdiklerini söylemek mümkündür.

Modern siyasal bilimcilerin çoğunluğunu oluşturan ikinci bir grup ise iktidar kavramını bu genişlikte almanın doğru olmayacağı görüşüne sahiptirler. Sınırları belli olmayan karışık ve belki de çıkmaz yollarına sapmanın faydasız ve verimsiz olacağı inancını taşıyan bu ikinci görüşün temsilcilerine göre ise politika biliminin temel kavramı olan iktidar, herhangi bir iktidar değil fakat sadece “siyasal iktidar” dır. David Easton’un da isabetle belirttiği gibi bir aile, dernek ya da bir çete içinde sırf bir kişi veya bazı kişiler diğerlerinin davranışlarını

⁵ Russel, B. (1967). *İktidar*. (Çev. Mete Ergin). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 11.

kontrol ediyor diye politika bilimi bu gruplar içindeki “iktidar olayı” ile ilgilenmez. Bu görüş açısı, siyasal iktidarı diğer sosyal iktidarlardan ayırmayı gerekli sayar.⁶

Siyasal iktidar dışındaki diğer iktidar türleri (dernek, kulüp, aile, topluluk) anlaşılacağı üzere sosyal iktidar olarak tanımlanmaktadır. Konumuz gereği üzerinde durmamız gereken iktidar türü de siyasal iktidardır. Siyasi iktidar bütün toplumu etkileyen ve kapsamına alan etkileme ve yaptırım gücüdür. Siyasi iktidarın, sosyal iktidardan farklılığı etkilediği toplumsal alan yönünden kapsam farklılığı, en üst iktidar olması açısından üstünlüğü ve zor (kuvvet) kullanma farklılığıdır.⁷

Siyasal iktidarı diğer iktidar çeşitlerinden ayıran dört özellik şunlardır;

1. Toplumsal Etki: Sosyal iktidarı kullananların etkilediği alanlar sınırlı olduğu halde siyasi iktidarların etkilediği alan tüm vatandaşlarıdır. Söz gelimi bir babanın iktidarı ya da otoritesi o aile bireyleriyle sınırlıdır. Bir örgüt yöneticisinin otorite ya da iktidar alanı o örgütün üyeleriyle sınırlıdır. Benzer şekilde çete reisinin iktidar alanı o çetenin üyeleriyle sınırlıdır. Oysa bir ülkedeki devleti yöneten siyasi iktidarın etki alanı ya da otorite kapsamı tüm ülke vatandaşlarıdır.⁸
2. Siyasal İktidarın Üstünlüğü: Siyasal iktidarla diğer iktidar türleri arasında bir eşitlik ilişkisi değil, fakat hiyerarşik bir ilişki vardır. Siyasi iktidar diğerlerine nazaran daha üstündür; ülke içinde en üstün iktidardır. Demokratik rejimlerde bu üstünlük mutlak değil, nisbî bir üstünlüktür. Siyasal iktidar -belli sınırlar içinde- kendi iradesini başkalarına kabul ettirme, onların davranışlarını kontrol etme ve son sözü söyleme yetkisini elinde tutar.⁹
3. Kuvvet ve Zor Kullanma: Siyasi iktidarı öteki iktidarlardan ayrılan en önemli ve en belirgin farklılığı onun fiziki kuvvet (zor) kullanma gücüne sahip oluşudur. Bir toplumda (devlette) fiziki zorlama gücünü elinde bulundurma tekeli sadece siyasi iktidardadır.¹⁰ Bu tekel, sosyal düzenin sağlanması, toplum ve devlet hayatının devamı için vazgeçilmez bir şarttır. Diğer sosyal iktidarlar kendi çevrelerinde ifadelerine ve kararlarına uyulmasını

⁶ Kapani, M. (1978). *Politika Bilimine Giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 28.

⁷ Öztekin, a. g. e., 10.

⁸ Öztekin a. g. e., 10.

⁹ Kapani, a. g. e., 29.

¹⁰ Öztekin, a. g. e., 11.

sağlamak için değişik metodlardan faydalanabilirler (ikna, manevi baskı, disiplin cezası gibi) fakat hiçbir zaman meşru olarak kuvvet kullanma gücünün siyasal iktidar elinde toplanmaması ve toplum içindeki gruplar arasında dağılması halinde düzen ortadan kalkar ve anarşi başlar.¹¹

4. Rıza ve itaat: Siyasi iktidarın vatandaşları üzerinde etkili olabilmesi için bahsettiğimiz maddeler maddi ve zorlayıcı kuvvetlerdir. Bu kuvvetlerin hepsi tek başına bir anlam ifade etmez. İktidar (devlet) bu kuvvetleri kendi bekası tehlikeye düştüğü zaman kullanabilir. Fakat bu maddeler iktidarın sadece kuvvete dayandığı anlamına gelmez. Yönetilenler genellikle hiçbir zorlama olmaksızın iktidarın emirlerine ve kararlarına kendiliklerinden itaat ederler. Başka deyişle ona rıza gösterirler. Bu rızanın temeli nedir? Yönetilenler iktidara niçin itaat ederler? Bunun çeşitli sebepleri olabilir. Kararlara ve emirlere uyma (iktidarın amacına ve yararlılığına inanıldığı ölçüde) bilinçli olabileceği gibi, bilinçsiz ve mekanik de olabilir. Gelenek ve görenek, alışkanlık, çevrenin etkisi, eğitim, şartlandırma, menfaat umudu, ceza korkusu ve nihayet çaresizlik duygusu itaatın değişik sebepleri arasındadır.¹² Görüleceği üzere rıza ve itaatın gerçekleşmesinde etkili olan birçok etken vardır.

“İktidar” ve “siyasal iktidar” ile birlikte en çok kullanılan terimlerden biri de otorite terimidir. Ancak bu terimin hangi anlama geldiği ve iktidar teriminden farklı bir kavramı ifade edip etmediği hususunda yazarlar arasında bir görüş birliği yoktur. Bir kısım otorite deyimini iktidardan farklı bir anlamda kullanmaktadır. Onlara göre otorite “meşru iktidar” demektir. Bir iktidarın emir ve kararlarının tartışma konusu yapılmaksızın geçerli sayılması ve onlara uyulması halinde bir otoritenin varlığından söz etmek mümkün olur. Otorite normal olarak kuvvete, zora ve tehdide başvurmaksızın bir iradenin yürütülmesi yeteneğini ifade eder. Gerektiğinde kuvvete başvurulması halinde kuvvet kullanmanın haklılığı ve meşruluğu önceden kabul edilmiş olmaktadır.¹³

İktidar egemen olma hususiyetiyle, toplumda genel olarak, siyasi yönlendirici konumundadır ve toplumu istediği yönde manipüle etmektedir. Bu yönlendirmeyi de uyguladığı politikaların doğru ve meşru olduğunu gösterecek “ideolojiler” üreterek

¹¹ Kapani, a. g. e., 30.

¹² Kapani, a. g. e., 30.

¹³ Kapani, a. g. e., 32-33.

gerçekleştirmektedir. İdeoloji, bu açıdan, iktidarın, toplumda var olma mücadelesinde kurguladığı önemli bir unsurdur.¹⁴ İktidarların söylem ve müdahalelerine yön veren ideoloji, aynı zamanda iktidarın kendisini tanımlamasına da yardımcı olur.

İdeoloji, Latince iki kelime olan idea (düşünce) ve logy (bilim) sözcüklerinin birleşiminden meydana gelen bir kelimedir. Kavramın ifade ettiği anlam, düşüncelerin bilimidir. İdeoloji, dilimizde ise fikriyât, ilm-i efkâr, ilm-i suver-i akliye, ilm-i tasavvur¹⁵ gibi kelimelerle karşılanmıştır. Dilimizde farklı kelimelerle karşılanan ideoloji kavramını ilk defa Antoine L. C. Destutt de Tracy 1796’da verdiği bir konferansta kullanmıştır.¹⁶ 1795 yılında Fransa Cumhuriyeti Konvansiyonu -Fransız Devrimi sırasında Devrim Meclisi- tarafından kurulan ve düşünce bilimi olarak ideolojiyi öneren ve geliştiren filozofları bünyesinde toplayan Ulusal Bilim ve Sanat Enstitüsü’nün 1796-1797 yıllarında yöneticiliğini üstlenen Tracy “düşünce bilimi” ni adlandırmak için neden ideoloji (idéologie) terimini tercih ettiğini şöyle açıklar:¹⁷

Düşüncelerin bilimi ya da ideoloji adının kullanılmasını tercih etmekteyim. Bu ad, bilinmeyen ya da kuşku uyandıran hiçbir şeyi ima etmediğinden, herhangi bir neden/sonuç fikrini akla getirmediğinden uygundur. Yalnızca Fransızca ‘idea’ sözü dikkate alındığında bile anlamı herkes için açıktır, çünkü herkes ‘idea’ ile neyi kastettiğini bilir, aslında onun gerçekten ne olduğunu çok az kimse bilse bile... ‘ideoloji’ uygun bir kelimedir, zira düşünce biliminin tam tercümesidir.¹⁸

Tracy, ideolojiyi “science des idées” (idelerin bilimi) olarak düşünmektedir.¹⁹ Tracy’ye göre ideoloji, bilimler için temel bir kavramdır. Bu temel kavram, felsefi-bilimsel bir disiplini adlandırmaktadır.²⁰ Bu yeni bilim 18. yüzyılın aydınlanma etkisiyle pozitif bilimler olan biyoloji, zooloji gibi dallardan mülhem kurumsallaştırılmış ve bilimsel düşünme biçimi olarak rasyonelleşmiştir. Bu rasyonelleşme insanı ve dünyayı belli ilkeler çerçevesinde araştırmayı hedefler. Aydınlanma öncesi, insanın kendisini ve dünyayı anlamlandırmak için yaslandığı iki temel zemin olan mitolojik ve dinsel inançlar aydınlanma dönemiyle birlikte ötelenmiştir. Tracy, ideolojinin görevi olarak, insanın tinsel yeteneklerini araştırmayı görür. İdeoloji, bunu yaparken hiçbir şekilde dinsel görüşleri dikkate ve ciddiye almamalı, tam bir

¹⁴ Lüleci, Y. (2015). *Tek Parti Döneminde İktidar ve Sanat*. İstanbul: İskenderiye Kitap, 39.

¹⁵ Doğan, M. (2001). *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Vadi Yayınları, 605.

¹⁶ Topkaya, A (2007). İdeoloji Kavramının Tarihsel Gelişim Sürecine Kısa Bir Bakış. *EÜFD*, (1-2), 165.

¹⁷ Çelik, N. B.(2003). *İdeolojinin Soykütüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 33-34.

¹⁸ Çelik, a. g. e., 35.

¹⁹ Sinan Özbek (2003). *İdeoloji Kuramları*. İstanbul: Bulut Yayınları, 35.

²⁰ Özbek, a. g. e., 9.

doğa araştırması gibi davranmalıdır. İdeoloji, insanın bilgi ve anlayışına, gerçek doğrultusunu kazandırır. Yine Tracy'ye göre; insan, doğa üzerinde yapılan ne metafizik ne de dini ifadeler, bilimsel araştırmanın, bilimin nesnesi olabilirler. “Metafiziğin bizi mutlu edebileceği, ama hiçbir yeni bilgi vermeyeceği kesindir.”²¹

Metafizik; insanı, doğayı ve dünyayı araştırıp, onları ilkeler düzeyinde açıklamayı denemektedir. Metafiziğin bu ilkeleri duyulardan bağımsız olarak verilmiş kesin ilkeler olarak görülmüştür. Böyle olunca metafizik, bilimsellikten uzak peşin yargılarla, düşüncenin tutsaklığının yanlış bir düşünme biçimindeki varsayımdır. İnsan öncelikle böylesine ön yargılardan sıyrılarak, toplumsal yaşamın, nesnenin ve içeriğin bilgisini elde edebilir. Tracy, bütün bir “önyargılar tartışmasında” izlenildiği gibi, önyargıları çözümlenip onlardan özgürleşmenin arayışı içindedir. İdeoloji bu anlamda, ön yargıların kuruluşunun, işleyişinin, genişleyip yaygınlaşmasının çözümlendiği bir ilim olmaktadır.²²

19. Yüzyılda ideoloji tartışması, Karl Marx ve Auguste Comte isimleriyle birlikte iki ayrı yönelim kazanır. Ancak Marx, günümüze dek süregelen tartışmanın kaynak ismi durumundadır.²³ 19. yüzyılın ortalarında toplumsal yapıların ve üretim sistemlerinin belli bir tarihsel süreç içerisinde gittiğini ve var olan modern kapitalist toplumun gelecekte sosyalist bir topluma dönüşeceğini ileri süren Karl Marx ve Fredrich Engels “sınıfların teorisini” ortaya atmışlardır. Bu düşünürlere göre modern kapitalist toplum, sınıflı bir toplumdur ve brujuvazi toplumdaki diğer sınıflarla bir uzlaşmazlık içerisindedir.²⁴

Marx, kendinden önceki filozofların ideoloji tanımlarına vakıftır. Fakat ideoloji teriminin düşünceler bilimi şeklindeki kullanımını dikkate almaz. Marx'ın ilk başta kullandığı tek anlam Bonaparte'nin pejoratif kullanımını olmuştur.²⁵ 18. yüzyılda Napolyon Bonaparte'nin Ulusal Bilim ve Sanat Enstitüsü'nü kapatmasıyla ideolojiye ve ideologlara karşı başlayan negatif tavır Marx ile birlikte kesinlik arzeden bir boyut kazanır.²⁶

²¹ Özbek, a. g. e., 37.

²² Özbek, a. g. e., 38.

²³ Özbek, a. g. e., 55.

²⁴ Sucu, İ. (2012). Althusser'in Gözünden İdeoloji ve İdeolojinin Bir Taşıyıcısı Olarak Yeni Medya, *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, (3), 31-32.

²⁵ Vincent, A. (2006). *Modern Politik İdeolojiler* (Çev. Arzu Tüfekçi). İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 5

²⁶ Lefebvre, H. (1976). *Marx'ın Sosyolojisi*. İstanbul: Öncü Kitabevi, 70.

Marx'da ideoloji kavramının farklı kullanımları ve anlamlarını ayırt etmemize yardımcı olacak çeşitli kriterler mevcuttur. Bunları ana hatlarıyla şu şekilde sıralamak mümkündür:²⁷

A) Marx'a göre İdeoloji "yanlış bilinç" (Falsches Bewusstsein) olarak, bir taraftan gelişmemiş üretim araçlarının (üretim sadece bireylerin fiziksel varlıklarının üretimi olarak düşünülmemelidir. Üretim bireylerin bir etkinlik türü, yaşamlarını ifade etme yolu ve belli bir yaşam biçimidir) durumunu sembolize ederken, diğer taraftan üretim araçları ile üretim ilişkileri arasındaki eşitsizliği de göstermektedir. Bu anlamda "yanlış bilinç" toplumsal çatışmaların ifadesi ve onların görünür aracıdır.

B) Toplumsal varlığın felsefi bilinci, tarihsel ve toplumsal bilincin en yüksek şekli olan genelliği şart koşmaktadır. Bu genellik kendi meşruiyetini kendi sosyal fonksiyonundan alır ve empirik, yavaş olarak gelişir. Bundan dolayı Marx, teorik ve idealist dünya görüşlerini reddeder.

C) Genel ve özel ilgi arasındaki karşıtlık ideoloji kavramı açısından oldukça önemlidir. Özel ilginin kendini gerçekleştirmesi aynı zamanda genel ilginin temsil edilmesi olarak anlaşılmaktadır. Özel ilginin kendini gerçekleştirmesi ancak gelişmiş bir kamuoyu sayesinde mümkündür ve böyle bir kamuoyunda farklı özel ilgilerin birbiriyle mücadelesi kaçınılmazdır. Bu mücadeleyi kazanan kendi ilgi ve arzularını gerçekleştirebilir. Bu anlamda ideoloji, hâkim olan grup ya da sınıfın ideolojisidir.

D) İdealist soyutlamalar için ideoloji kavramının oluşum ve anlamının olumsuzlanması yapıcı bir özellik göstermektedir. İdeoloji, kendi fonksiyonunu yine kendi dolaylı etkisiyle yerine getirmektedir. İdeoloji, bu kritik soyutlamanın pratik önemini açığa çıkarmak onu uygulamada düzeltmek ve yeniden temellendirmek zorundadır. İdeoloji bu anlamda ne pratik ne de üretken bilincin bir sonucudur. O aynı zamanda dolaylı da olsa herhangi bir davranışın gerekli şartı olarak da gösterilemez. İdeoloji, ancak genel temel bir dünya görüşünü kazanmaya katkıda bulunduğu sürece pozitif bir kavram olarak değerlendirilebilir.

²⁷ Topkaya, a. g. m., 167.

E) İdeoloji kavramının en önemli özelliği, onun aracılık işlevidir. İdeolojiler herhangi bir tarihe sahip değildir. Fakat onlar tarihseldirler ve tarihsel yapının da temel taşlarıdır.²⁸

Sonuç olarak ideoloji, Marx tarafından ‘sınıf çıkarlarının savunulması’, ‘toplumsal çelişkilerin gizlenmesi’ ya da ‘idealist baş aşağı dünyasından daha çok genelleştirilmesi olası olmayan bir kısmi (Partial) sistem’ olarak eleştirilmektedir.²⁹

Marx’ın çağdaşı Gramsci ise ideolojiyi hegemonya kavramı üzerine temellendirir. Hegemonya iktidarın tabi olanlar üzerindeki zora dayalı egemenliği yanında, rızaya dayalı olarak da egemenliği elde etmesidir.³⁰ Marksist kuramda ideoloji siyasal iktidar, meşrutiyet ve devlet sorununun tam merkezinde otururken³¹ Gramsci’ye göre ideoloji hegemonyanın tahakkümü altındadır. Kısacası Gramsci, ideolojinin hegemonya oluşturmada bir “araç” olduğunu ve ancak bu aracın yalnızca burjuvazinin değil işçi sınıfının da kullanabileceği bir araç olduğunu ortaya koymuştur. Sınıfsal yapılanmanın ve sınıf bilincinin karşı hegemonya yaratılarak gerçekleştirilebileceğini ileri sürmüştür.³²

Marx ve Gramsci’de alt yapı/üst yapı gibi ekonomik ve sınıfsal temellere dayandırılan ideoloji, Althusser ile ekonomik yapının ve ilişkilerin dışına taşmıştır. Althusser, üst yapıya görece bir özerklik tanır ve böylece ekonomizmin indirgemeciliğine karşı çıkar.³³ Althusser hiçbir yapıtında ideoloji tanımı yapmamıştır. İdeolojinin ana ve oluşturucu öğeleriyle ilgili tanımlara gitmiş, onların ideoloji ile bağlantılarını açıklamış ama ideolojiyi tümüyle betimleyen tanım yapmamıştır.³⁴ Althusser’e göre ideolojiden kaçmak imkânsızdır. İdeoloji bireylere, egemen sistemin değerlerini benimsettirerek onların sistemle uyum içinde olmalarını ya da sistemle uyumlu yeni yaşam sistemleri kurmalarını sağlamaktadır. İdeoloji bunu devletin iki aygıtı ile yapar. Bunlardan biri “Devletin Baskı Aygıtı” diğeri “Devletin İdeolojik Aygıtları”dır. Devletin Baskı Aygıtı; hükümet, ordu, yönetim, polis, mahkeme, hapisane vs. kurumlardan oluşurken; Devletin İdeolojik Aygıtları; daha dağınık görümlü ve çok sayıdadır. Bunlardan bazıları şunlardır: Dini, öğretimsel, hukuki, siyasal, sendikal,

²⁸ Topkaya, a. g. m., 168

²⁹ Özbek, a. g. e., 83.

³⁰ Sucu, a. g. m., 32.

³¹ Çetin, H. (2002). Totalitarizm: İdeolojik Kökenleri ve Toplumsal İnşa Araçları. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 16.

³² Çetin, a. g. m., 32.

³³ Althusser, L. (1995). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. İstanbul: İletişim Yayınları, 8-9.

³⁴ Kazancı, M. (2002). Althusser, İdeoloji ve İletişimin Dayanılmaz Ağırlığı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, (1), 60.

kültürel, aile, haberleşme... Bunların dağınık görüntüsüne rağmen Althusser, egemen ideoloji şemsiyesinin altında birleştiklerini düşünmektedir.³⁵ Devletin deolojik aygıtları, mevcut ideolojinin idamesi ve yeni gerçekler fark ettirmemek için adeta toplumu bir fanus gibi kaplar. Yeni toplum düzeninde gerçekler ideolojiler tarafından belirlenmektedir. Bilgi ve bu bilginin paylaşılması da bir çeşit hiyerarşik sıralamayı esas alır. Devletin ideolojik aygıtları mevcut iktidar eğer ideolojik bağlamda bir sorunla karşılaşır devreye girer. İdeoloji kendi hegemonyasını sürekli kılmak için iktidarını güçlendirmek zorundadır. Bu bağlamda “iktidar” egemen ideoloji açısından kaybedilmemesi ve sürekli tahkim edilmesi gereken bir kaledir.³⁶ Therborn’na göre de “*ideolojiler iktidarı yalnızca dramatik olayların yaşandığı konjonktürlerde değil, yavaş gelişen tedrici süreçler içinde de varlığını hissettirir.*”³⁷ Böylece kültürel, sanatsal, haberleşme, eğitim, dini gibi ideolojik aygıt pratikleri, her platformda ideolojik düzen ve egemen söylemin parçalarını topluma telkin ederler.

1.2.İktidar ve Edebiyat

Sanatın ve siyasetin her ikisinin de toplumsal yaşam içerisinde üretiliyor olması onların ortak noktalarıdır ve bu nedenle her iki unsur da benzer paydaşlara sahiptirler. Siyasetin tersine sanatın doğrudan toplumu biçimlendirmek gibi tanımlanmış açık bir amacı olmamakla birlikte sanat da siyaset gibi toplumsal yaşamın içinde üretilir ve toplumsal yapının belirleyicilerindedir.³⁸

Devletin ideolojik aygıtları içerisinde yer alan kültürün ürünü olan edebiyatın iktidar için önemli bir fonksiyonu vardır. Çünkü yazın, ideolojinin geliştirilip tartışılabileceği yerler olarak görülür. Yaratıcı kimliği ile yazardan toplumu yönlendirmesi ve bir çeşit toplumsal kimlik oluşturması istenir. Bir edebî eserin yazarı da, okuru da içinde yaşadıkları toplumun kültürel, ideolojik ve kurumsal özellikleri tarafından biçimlendirirler. Okur, edebî metni okurken yaptığı çıkarımlarla metnin anlamını oluşturur. Bunu gerçekleştirirken, eserden öğrendiği yeni bilgileri, belleğinde daha önce birikmiş olan eski bilgilerle birleştirerek çıkarımlarda bulunur. Diğer bir deyişle, okur, edebî metindeki anlamlara ulaşmak için öykü

³⁵Güngör, S. (2001). Althusser’de İdeoloji Kavramı. Süleyman Demirel Üniversitesi, *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (2), 221-231.

³⁶ Arsan E., Çoban S. (2014). *Medya ve İktidar (Hegemonya-Statüko- Direniş)*. İstanbul: Doğa Basın Yayın, 30.

³⁷ Therborn, G. (1989). *İktidarın İdeolojisi İdeolojinin İktidarı*. Ankara: Dipnot Yayınları, 136.

³⁸ Akbulut, D.(2016). *Sanatta Siyasal Söylem*. Ankara: Kültür Ajans Yayınları, 5.

dışı gerçek dünya ile ilgili kendi bilgilerine de dayanmak zorunluluğunu duyar. Edebî eserlerdeki anlamlar, yazarın, dünyaya bakışını ifade ettiği gibi diğer kişilerin ideolojilerini de kapsar.³⁹

Yazar ve okur arasında var olan ideolojik ilişki aynı zamanda yazar, yayıncı ve eleştirmen arasında da vardır. Yazınsal gelenek içinde sürdürülen yazınsal üretim ve yeniden-üretim başta yayıncı ve eleştirmen olmak üzere bir iktidar grubunca denetlenir, yönlendirilir. Burada bir nokta özellikle belirtmeli: Yazınsal iktidar parçalıdır, bütünlüklü bir yapı göstermez ilk bakışta. Bu yüzden yazar - şair yazınsal aygıt içindeki bölümlenmeyi içsel bir olgu olarak algılar ve yayıncı ile eleştirmeciyi söylem kipinin belirleyicisi/uygulayıcısı olarak değil, aracısı gibi görür. Çünkü kendisinin de kendiliğinden yazın ideolojisinin bir oluşturucusu olduğunun dolayısıyla giderek bölümlenmiş iktidarın (en kaba anlamda bireyci ve toplumcu olarak) belli bir grubunun üyesine dönüşeceğinin yeterince bilincinde değildir. Böylece çeşitli anlayışlar doğrultusunda bölümlenmiş ve örgütlenmiş iktidar blokları çevresinde toplanır yayıncı, eleştirmeci, yazar ve okur.⁴⁰

Böylece iktidar kendi beklentileri ve görüşleri doğrultusunda bir çeşit kimlik ve bilinç yaratır. Yaratılan yeni kimlik ve bilinci siyasal iktidarın kendine çekmesi daha kolaydır. Bir şekilde arz-talep dengesinin her iki tarafını da kontrole alan iktidar aynı zamanda yazın dünyasının tümüne de hâkim olur. Sadece yetişkinleri değil çocuk okuyucuları da göz önünde bulunduran iktidar hem şimdiki hem de geleceği kurgular. Örneğin; Kimlik ve bilinç yaratımı konusunda Cumhuriyet döneminde Çocuk ve Gençlik Edebiyatı önemli bir örnektir. Cumhuriyet döneminde Çocuk ve Gençlik Edebiyatı'na egemen olan temel anlayış, ulus devlet ve modern bir toplum yaratmaya dönük olmasıdır. Ortaya konan eserlerde dil bilincinin geliştirilmesi önemsenirken, modern insan tipi konusunda özellikle çeviriler önemli bir rol oynamıştır.⁴¹

Yine bir dünya kurma fikrinden hareket eden Stalin döneminde ise edebiyat, devlet propagandasını topluma yaygın bir biçimde ulaştırma yoluna dönüştürülmüş, sanatın bu yeni işlevini yerine getirmesinin temelleri “toplumcu gerçekçilik” anlayışı ile ortaya

³⁹ Erden, A. (2004). Toplumsal Yaşamda Sosyo-Politik Kurmacanın Yeri: Başkaldırının Şiirselliği Üzerine. *Hece Özel Sayısı* (Hayat, Edebiyat, Siyaset), (90/91/92), 111.

⁴⁰ Oktay, A. (1982). *Yazın-İletişim-İdeoloji*. İstanbul: Adam Yayıncılık, 30.

⁴¹ Akbayır, S. (2004). Çocuk ve Gençlik Edebiyatının İdeolojik Boyutu. *Hece Özel Sayısı* (Hayat, Edebiyat, Siyaset) , (90/91/92), 545.

konulmuştur. İlk kez Maksim Gorki tarafından kullanılmış olan “toplumcu gerçekçilik” Andrey Jidanov tarafından şu şekilde tanımlanmıştır. “Sovyet yazın ve eleştirisinin temel yöntemi olan toplumcu gerçekçilik, sanatçıdan gerçeği, devrimci gelişim doğrultusunda, tarihsel yönden somut ve doğru olarak göstermesini bekler. Bundan da öteye, sanat ürününün tarihsel tutarlılığı ve doğruluğu, sosyalizmin özüne bağlı kalınarak, emekçilerin eğitimi ve ideolojik açıdan değişimi göreviyle birleştirilmelidir.” Bu görüş doğrultusunda 1932’den itibaren Stalin rejimi, tüm sanat dalları üzerinde baskı kurmaya başlamış ve bu baskı zaman içerisinde adeta bir teröre dönüşerek 1936 sonrasında birçok sanatçının Sibiryaya sürülmesine veya öldürülmesine yol açmıştır.⁴²

İster demokratik ister sosyalist olsun devlet-sanat ilişkisine özgürlük açısından bakıldığında Borger’in işaret ettiği gibi anlaşılması gereken şey sanata olan devlet desteğinin çoğunlukla siyasileştirilmek ve bürokratikleştirmek durumunda olduğudur. Demokratik devletlerde bu durum totaliter rejimlere göre daha yumuşaktır. Seçilmiş hükümetlerde dahi devlet desteği alan sanatçılar “Parti çizgilerini” empoze etme durumundadır. Demokratik bir toplumda bu kontrol gizli ve dolaylı olabilir ama yine de bir kontroldür.⁴³

İktidar, tahakkümü altındaki okuyucuya ideolojisini benimsetirken kullanmış olduğu destekleyiciler vardır. İktidarın sahip olduğu bu destekleyiciler edebî söylemin etkili bir şekilde kullanılmasında önemlidir. Demet Ulusoy, devlet sanat ilişkisinde üç temel sponsorluktan bahseder. Bunlar: 1) *Geleneksel Model*, 2) *Totaliter Model* ve 3) *Demokratik Model*’dir.⁴⁴

1.2.1. Geleneksel Model

En geleneksel modelde, sanatçı, üretim için materyal kaynak ve finansman desteğini veren sponsora karşı tamamen sorumludur. Bu modelde destekleyici ile eleştirel izleyici aynıdır (Ancak demokratik toplumlarda, sponsorun geniş bir izleyicinin temsilcisi olduğu farz edilir. Bu tür yapının ideolojisi, ‘sadece profesyonel bir birim aracılığı ile sanat alanında kamunun ihtiyaçları ve istekleri en iyi şekilde karşılanabilir’ olarak özetlenebilir). Bu sistemde

⁴² Kovancılar B., Kahrıman, H. (2007). Devlet-Sanat İlişkisi: Sanat Desteklerinin Dayandığı Argümanlar. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*. (513), 28-29.

⁴³ Kovancılar, Kahrıman, a. g. m., 30.

⁴⁴ Ulusoy, M. D. (2005). *Sanatın Sosyal Sınırları*. Ankara: Ütopya Yayınevi, 27-46.

sponsorun hangi kaynakları kullanacağına değil, ayrıca bu kaynakların kimin kullanacağına dair karar verme yetkisi de vardır.

Açık ki, bu model, sanatçının açık ve özgür kişiliği ile doğrudan bir zıtlık gösterir. Böyle bir model, kaçınılmaz olarak, statükonun korunması yönelimlidir ve sadece sanatın üretimini kontrol etmekle kalmaz eleştirel kriterleri de belirler. Bu modelde, sanatçıdan ziyade sanat yöneticileri önemli hale gelir.

Arkaik ve klasik dönemde, devletin sanatçılara göstermiş olduğu sponsorluk modelinin bu kategoride ele alınabileceği görülmektedir.⁴⁵

Osmanlı döneminde gözlenen saray patronajı ve himayeciliğinin de benzer bir nitelik gösterdiği söylenebilir. Osmanlı'da şairleri haftada iki kez meclisinde toplayarak, Osmanlı hanedanında ilk kez şiir okuyan II. Murad'dır. II. Murad şairlere saliyaneler bağlamış ve bu sistem Kanun Sultan Süleyman döneminde İbrahim Paşa'nın ölümüne kadar devam etmiştir.⁴⁶ II. Murad döneminde başlayan bu sistem Osmanlı'daki patronaj anlayışının göstergesidir. Öyle ki Fatih Sultan Mehmet, devrinin ünlü şairi ve "İslam hükümdarlarının davette yarışıkları" Abdurrahman Câmî'yi 5000 altın vererek İstanbul'a davet etmiştir. İnalçık, Fatih Sultan Mehmet'in Câmî'ye gönderdiği bağışları, bu kültürün bir hâmis ve patronu olduğunu gösterme çabası olarak açıklar.⁴⁷ Bu hareket tarzı da Osmanlı'da patronajın sadece iç siyaset için değil dış siyaset için de kullanıldığının göstergesidir. Fatih bu yolla İstanbul'u doğu kültürünün ve sanatının merkezi yaparken aynı zamanda doğu kültür ve sanatının sponsoru benim imajını verdiğini görmekteyiz.

Bu dönemde sanatın sponsoru, alıcısı, denetleyicisi ve eleştirmenin büyük oranda devlet olduğu görülmektedir. Bu sponsorluk yönteminde, belki de sanat değil sanatçı söz konusudur. Kurum sanata, sanatçı aracılığı ile yanaşır ve bir sanatçıyı tutar ama diğerini tutmayabilir, desteklemeyebilir. Bu tutumda sanatçının kurumla aynı ideolojiyi paylaşması da önkoşul sayılmayabilir. Ama sponsor kurum bilir ki sanatçı, kendi isteği doğrultusunda değil, kurumun istediği türde sanat üretecektir.⁴⁸

⁴⁵ Ulusoy, a. g. e., 28.

⁴⁶ İpekten, H.(1996). *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 20.

⁴⁷ İnalçık, H. (2005). *Şâir ve Patron*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 20.

⁴⁸ Erinç, S. M.(2013). *Sanat Sosyolojisine Giriş*. Ankara: Ütopya Yayınevi, 107.

1.2.2. Totaliter Model

Birinci modelin totaliter versiyonu, sanatın belli gruplar, alt kültürler veya millî devletin gücünü göstermesi, desteklemesi amacıyla kullanılmasıdır. Burada temel kabul, sanatçının, içinde doğduğu kültürün bir ürünü ve kendini yetiştiren bu topluma karşı sorumlu olmasıdır. Gerçek sanatçı, kendine şekil veren kültürün, şanını, şerefini yansıtmalıdır. Sanat devleti destekler (devlet de sanatı), ona meydan okuyamaz. Bunu yapan herhangi bir sanat ise 'kötü' olarak nitelendirilir.

Bu tür bir yaklaşım, özellikle totaliter toplumlarda kullanılmaktadır. Totaliter devlet yaşamında, sanatın merkezi bir yeri vardır. Totaliter devlet, artistik etkinliklerin bütün formları üzerinde tam bir kontrol dener; yaratma, eğitim ve değerlendirmede. Bu kontrol sanatın fonksiyonunu daraltır ve oldukça uzmanlaştırır. Böylelikle totaliter estetiğin kökeni, sanatsal olmayan alanlara kayar. Diktatörlük, sanattan yeni sosyal düzenin, programın başarısını vurgulayan, idealini destekleyen bir gösterim talep eder ve bu gösterimde, herkes tarafından anlaşılacak şekilde, basit bir dil kullanılması istenir (Nazi Almanya'sında olduğu gibi). Diktatörlükle uyum gösteren sanatçılar, ekonomik olarak ödüllendirilir ve resmi statüler vb. verilerek onurlandırılır. Bir taraftan da halka sanatın nasıl olması gerektiğini gösteren sanatsal aktiviteler düzenlenmiş ve böyle eser veren sanatçılar yüceltilmiş ve desteklenmiştir. Örneğin; Rusya'da doğan sosyalist gerçekçilik teorisinde sanat, sosyal bir bilinç şekli, bir eğitim aracı, bir millî kültür unsurudur. Bu akımın anlayışı soyut ve non-figüratif sanatın, sürrealizmin, empresyonizmin estetik teorilerine karşı çıkarak millî ve halkçı folklorcu sanatla uzlaştığı görülmektedir. Rus yazarı Maksim Gorki bu estetik teorisinin öncüsüdür.⁴⁹

Türkiye cumhuriyeti tarihinde ise siyasi erkin sanata doğrudan müdahale ettiği, devlet- sanat ilişkisinin gerek mükâfatlarla gerekse de mücazatlarla en yoğun yaşandığı dönem tek Parti dönemidir. Türkiye Cumhuriyeti'nin idare şekli Rusya, İtalya ve Almanya'daki rejimlerden farklıdır. 1924 yılında kabul edilen liberal anayasa ile çok Partili parlamenter siyaset biçimine açık şekilde hazırlanan bunun yanı sıra askeri harekâtın tamamlanmasından hemen sonra örgütlenmeye çalışılan yeni siyasal Partinin bilinçli olarak toplumsal tabana oturtulmaya özen gösterilmesi⁵⁰ Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşlarının temel

⁴⁹ Ulusoy, a. g. e., 30-32.

⁵⁰ Tezel, Y. S. (1982). *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*. Ankara: Yurt Yayınları, 127.

hedeflerinin diktatörlük olmadığına ispatıdır.⁵¹ Fakat altı yüz yıllık bir imparatorluk döneminin sona ermesinin ardından sultan ve tebaası anlayışından, rasyonel-hukuki, demokratik-cumhuriyet esaslı bir devlet anlayışına birden bire geçmek mümkün olmamıştır. Bir süre (1946 yılına kadar) oldukça hiyerarşik bir liderlik yapısı içinde işletilen tek Partili ve tek adam (karizmatik otorite) yönetiminin sürdürülmek durumunda kaldığı bir dönemin yaşandığına da şahit olmaktayız. Tek Partili dönemde, iktidarın büyük ölçüde 1938'e kadar Atatürk'ün, 1950'li yıllara kadar da İsmet İnönü'nün elinde yoğunlaştığı gözlenmektedir.⁵²

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadroları sanatı, toplumun yeniden örgütlenmesinde ve bu bağlamda toplumsal üye yetiştirmede önemli bir eğitim ve sosyalizasyon aracı olarak görürken aynı zamanda onlar için sanat hem ulusal düzeyde hem de uluslararası düzeyde yeni Türk İmajını, devrim ideolojisini anlatacak bir iletişim ve bütünleşme aracıdır. Bunun sonucu olarak yaşanan bu dönüşüm sürecinde, yeni ile eski kültürel yapı arasında kalan geniş halk kitlesinin bütünleşmesi için sanatçıya büyük bir rol verildiği görülmektedir.⁵³

Gerek Mustafa Kemal Atatürk döneminde gerekse de İsmet İnönü döneminde olsun siyasi erk, sanatın bir milletin oluşumunda ve hedefe doğru ilerlemesinde etkili bir unsur olduğunun farkındadır. Bu yüzden iktidar ilgi ve alâka noktasında sanata ve sanatçıyla olan ilişkisini titizlikle yürütmüştür. Genç neslin eğitim alması için bütün sanat dallarında yatırımlar yapılmıştır. Edebiyat, tiyatro, resim, müzik, sinema gibi sanatın her kolu yakından takip edilmiş yurt dışına öğrenciler gönderilmiştir. Böylece Batı zihniyet dünyası içerisinde yer alan Türkiye için estetik normlar da batı merkezli olmuştur. Refi Cevad Ulunay, 29 Kasım 1942'de Tan gazetesinde kaleme aldığı makalesinde estetik alanında batılı normların kullandığını şu şekilde dile getirmektedir:

*Cumhuriyet güzel sanatlarda da diğer sahalarda takip eylediği umdeleri tatbik eylemiştir. İlimde nasıl garp medeniyetinin usulüne tabi olunarak yürümüşse, sanatta da kendi ruhumuzu ve kendi 'ibda' kudretimizi inkişaf ettirmek için yine garp medeniyetinin usullerine tevessül etmiştir.*⁵⁴

Sanata yapılan yatırımların yanı sıra siyasi iktidar, sanatçılar ile de yakın ilişkiler kurmuştur. Mustafa Kemal Atatürk döneminde kimi yazarlara bilindiği üzere sipariş eserler verilmiş bu

⁵¹ Ulusoy, a. g. e., 33.

⁵² Tezel, a. g. e., 127.

⁵³ Ulusoy, a. g. e., 33-34.

⁵⁴ Ulunay, R. C. (29 İlkteşrin 1942). Cumhuriyette Güzel Sanatlar, Tiyatro ve Bazı Hatıralar. *Tan*, 5-6.

eserler üzerinde bizzat Mustafa Kemal Atatürk'ün talimatıyla değişiklikler yapılmıştır. Cemal Granda hatıralarında Atatürk'ün sanata müdahalesini ve teşvikini şöyle anlatır:

1931 yılındaydık. Bir gün Dr. Reşit Galip yanına Muhsin Ertuğrul'u alarak Çankaya'ya gelmişti. Şehir Tiyatrosu haline dönüştürülen «Darülbeydi» on beş kişiyi geçmeyen kadrosuyla çıktığı Anadolu turnesinde, ilk durak olarak Ankara'da bulunuyordu. Sofrada henüz herhangi bir konuda konuşma açılmadan Atatürk, Muhsin Ertuğrul'a dönerek: — «Faruk Nafiz Çamlıbel'in yazdığı 'Akın' piyesini nasıl buldunuz?» diye sordu. O sıralarda devrimi yayacak ve yerleştirecek ulusal yapıtlara şiddetle ihtiyaç vardı. Devrimci yazarlar, edebiyatçılar kollarını sıvamışlar, gece gündüz uğraşüyor, modern Türkiye'nin devrimlerini destanlaştırmaya çalışıyorlardı. İşte Faruk Nafiz'in Türk tarihini konuşturan «Akın» piyesi de, «Kahraman» piyesi gibi Atatürk'ün emriyle yazılmış, Ankara Türk Ocağı binasında İbrahim Necmi Dilmen, Halil Vedat Fıratlı ve Münir Hayri Egeli'nin gözetiminde İsmetpaşa Kız Enstitüsü ve Gazi Eğitim Enstitüsü öğrencilerine oynattırılmıştı. «Akın» Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya göçünü, yayılıp genişlemelerini anlatan bir destandı.

Sahne yapıtlarıyla yakından ilgilenen Atatürk, ulusların kendi tarihlerine önemli yerler ayırmaları gerektiğini söyler ve çok köklü bir geçmişe sahip olan Türk Tarihinin destanlaştırılmasını isterdi. Behçet Kemal Çağlar'ın «Çoban» piyesi de, bu amaçla yazılmıştır. İşte Millî Temsil Akademisi Kanunu'nun çıkarılışı ve Devlet Tiyatrosu'nun kuruluşu bu görüşün ürünüdür.⁵⁵

Mustafa Kemal Atatürk'ün dönemin sanatçıları ile birebir görüşmesinin sebebi millî mücadele sonrası kazanımların sanat eserleri yoluyla temsil edilmesi isteğidir. İnkılâplar sanatın her kolunda temsil edilmelidir. Edebiyatta, müzikte, resimde, mimaride siyasi erk kendi fikir dünyasının sanatçıları görme arzusundadır. İktidara yakınlığı ile bilinen gazeteci Nadir Nadi, Cumhuriyet gazetesindeki yazısında “Halâ inkılâbın âlimini, şairini, musikişinasını, mimarını ve her sahadaki sanatkârını bekliyoruz.”⁵⁶ diyerek siyasi erkten ve sanatçılardan beklentisini dile getirmektedir.

İsmet İnönü döneminde ise bire bir sanatçılara sipariş vermek yerine iktidar sanat müsabakaları düzenlenmeye başlamıştır. 1946 yılına gelindiğinde ise çıkarılan kanun ile 1948 yılından itibaren Cumhurbaşkanı İnönü'nün adını taşıyan “İnönü Armağanları” sanat müsabakası düzenlenmiştir. Bu müsabakalarda siyasi erkin taleplerine ve söylemlerine uygun eser veren sanatçılar mükâfatlandırılmıştır. İktidarın işaret ettiği bu sanatçılar ise toplum nezdinde ve edebiyat camiasında daha da tanınır hale gelmiştir.

⁵⁵ Granda, C. (1971). *Atatürk'ün Uşağının Gizli Defteri*. İstanbul: Fer Yayınları, 151-152.

⁵⁶ Nadi, N. (28 Temmuz 1933). Fikirde ve Sanatta İnkılâpçı Hamleler İstiyoruz. *Cumhuriyet*, 1.

Türk devriminin halka benimsetilmesi uğraşının önde gelen temsilcilerinden biri olan Behçet Kemal Çağlar da benzer biçimde “*Bizim gibi inkılâp memleketlerinde, sanat ne olursa olsun, inkılabın emrine girmeyi bir gönül zevki, bir vicdan borcu, bir yaşama çaresi bilmelidir.*”⁵⁷ sözleriyle, sanat ve edebiyatı iktidarın emrinde bir araç olarak görmekte, diğer tek Partili rejimlerde olduğu gibi Partinin yaratıcı kültür konusunda belirleyici olmasını arzulamaktadır. Dönemin önemli sosyoloğu İsmail Hakkı Baltacıoğlu’nun sanata ve sanatçıya bakışı da dönemin zihniyetini temsil etmektedir:

*... Sanatçı hürdür, istediğini yapar denilemez. Bu anlayışla hür olduğunda da, istediğini yapabileceği de yanlıştır. Şimdi yeni hayatta her şey, her müessese cemiyetleşmektedir, sanat bu küllî zarureti aşamaz, çünkü o da tarih ve coğrafyanın çocuğudur. Sözüün kisası sanat içinde yaşadığı sosyetenin inkılâb arzularına boyun eğmek sert bir zarurettir.*⁵⁸

Sanatçının belirlenen normlar çerçevesinde eser vermesi istenirken diğer taraftan iktidar da bu yönde eğitim veren merkezleri ve yasal düzenlemeleri de realize etmiştir.⁵⁹ Avrupai tarzda eğitim veren sanat okulları açılırken bir taraftan da halkın eğitilmesi için iktidarın kültür ve eğitim merkezleri olan Halkevleri ve Köy Enstitüleri de açılmıştır. Sanatçının söylemlerinin halk nezdinde karşılık bulması için halkın da siyasi iktidarın eğitim sisteminden geçmesi ve istenilen sanat zevkine erişmesi gereklidir. Dönemin önemli sanatçıları bu merkezlerde konuşmalar yaparken aynı zamanda da Halkevlerinin basın organı olan dergilerde eserler kaleme almışlardır. Bu yüzden bu modelde sanat, siyasi ve sosyal hayatın her ikisinde de vardır. Siyasi iktidar hem siyasi hayatı hem de sosyal hayatı tanzim ederken sanattan faydalanmıştır. Sanatçı ise özgün olmaktan ziyade siyasi iktidarın emrinde bir tür telkin memurudur.

1.2.3 Demokratik Model

Demokratik bir toplumun varlığı, büyük oranda kültürel ürünlerini nesilden nesile aktarmasına bağlıdır. Bu bağlamda kültür, toplum üyelerinin devlet tarafından korunmasını beklediği anlardan birisidir. Sanat da bu kapsam içinde ele alınmakta ve eğitim, bilim, sağlık gibi kamu yararına olduğu düşünülmektedir. Ancak kamu himayeciliği ister istemez güdülecek olan sanat politikasının tarzı, maliyeti, yöntemi ve yararlarına dair politik soruları

⁵⁷ Çağlar, B. K. (1935). Gönüllü Sanat. *Ülkü*, (23), 336.

⁵⁸ Baltacıoğlu, İ. H. (1936). Teşkilatsız Edebîyat. *Yeni Adam*, (119), 2.

⁵⁹ Ulusoy, a. g. e., 36.

gündeme getirmektedir.⁶⁰ Kamunun bu himayeciliği birbiri içerisine geçmiş girift bir sitem ortaya çıkarmıştır.

Demet Ulusoy demokratik toplumlarda sıklıkla rastlanılan sponsorluk modellerini üç ayırmış ve şöyle izah etmiştir:

a) Birinci modelde, sanatsal yapıların gelişmesinden, sonuçta sanatçı sorumlu görülür ve sponsor ile sanatı yargılayan farklıdır. Sanatçı tüketen elitlere karşı sorumludur. Bu durumda sanat, sadece eserin değerlendirilmesini yapabilecek, eğitilmiş, bilgili kişiler etrafında anlaşılır hale gelir. Dolayısıyla sanatçının başarısı, esas itibarıyla elit yargılarına endekslidir. Bazen sanatçı, birçok sosyal grubun ihtiyaçları bazında yaptığı eleştiriler içinde kaybolur bazen de her sosyal grup kendi galibini ilan eder.⁶¹

b) Diğer bir modelde ise sanatçının sorumluluğu, herhangi bir sosyal kurumun dışındadır; çünkü sanat, sadece kendine karşı sorumlu olan ve kendi kendine yeten bir evren olarak addedilir. Sanatçı, bu amorf potansiyeli ileten kişidir. Dolayısıyla sponsor, eleştirmen ve sanat izleyicisinin temel görevi yardım etmek değil, bu önlenemez oluşun yoluna çıkan engelleri bertaraf etmeye çalışmaktır. Bu modelde, sponsorların katkıları tesadüfi ve dolaylıdır.⁶²

c) Üçüncü model ise kamu yönetimi ve sanatçı açısından en kullanışlı model, her ikisinin de birbirlerini tamamladıkları bir modeldir. Böyle bir modelde, sanatçı, kendi benliğinin tesisinden ve sanat ürünü de bu benliğin yansımadan sorumludur; yani sanatçıyı patronuna bağlayan maddi ve ruhani bağlar yıkılmış, sanatçı serbest yaratıcı birey olarak çıkmıştır. Ne var ki, bireysel yaratıcılığın, biricikliğin, farklılığın sosyal gücü olabilmesi için, aynı zamanda toplumsal veya kamusal olması gerekir. Bu ise ancak sanatçının, sponsorun ve sanatçıyı değerlendiren birimlerin hesap verebileceği, sistem içinde tanımlanmış bir role oturtulması ile mümkündür. Bu durumda, sanat sistemindeki değişim, belirsizlik vs. âleminin sosyal olarak tasdik edilmiş evreni haline gelir; yani sanat düzeninin normal, ahlâki ve sosyal talepleri tayfinin dışında, zaman ve mekân katmanlarını harekete geçirmesi rolü verilir ve 'ayrılı' sadece ona mahsus kılınır. Böyle

⁶⁰ Ulusoy, a. g. e., 39.

⁶¹ Ulusoy, a. g. e., 44.

⁶² Ulusoy, a. g. e., 44.

bir kabulle hareket eden kamu sponsoru, belki eser için toplumdan gelen ‘müstehcen’ veya ‘saçma’ gibi yargılara, suçlamalara karşı sanatçının bireyselliğini öne sürerek savunmasını yapar; ama hedef yerini bulamadığı zaman da sanat veya sanatçı değil, doğrudan kendisi suçlanır.⁶³

Bu modeller bağlamında değerlendirildiğinde sanat özerk olabildiği sürece sisteme müdahale edebilme olanaklarına sahip olabilir. Sanatın muhalif olması ve eleştirel tavır içerisinde kalması, kendini var edebilmesi ise sistem içerisinde sisteme alternatifler üretebildiği sürece mümkündür.⁶⁴ Fakat sanatçının bireyselliğini ve özgürlüğünü kabul etmek, büyük oranda onun farklı ve devlete muhalif formlar da yaratabileceğini kabul etmek demektir. Oysa politik birlikler, doğası gereği kamusal ve bütünleştiricidir. İşte bu birleştirilemez gibi görünen çelişki, modern toplumlardaki kamu politikaları ve sanat tartışmalarının altını çizmektedir. Demokratik toplumlarda himayecilik modellerinde, sanatçının özgürlüğünün bedeli büyük oranda belirsiz pazar koşullarında yalnız kalarak ödemesi de bir başka paradokstur.⁶⁵

Her ne kadar demokratik toplumlarda sanatın özgünlüğü ve özgürlüğü vurgulansa da devletin ideolojisinin ve siyasetinin çıkarlarının aksine söylemde bulunan sanatçı kapitalist sistem içerisinde devletin ideolojik aygıtları tarafından pazzarsız bırakılabilir. Bunun tam aksi de mümkündür siyasi erkin ideolojisine veya politikasına uygun eserler veren sanatçı ise eserinin pazarlanması hususunda sıkıntı yaşamaz. Yazılı ve görsel basında reklamı yapılır. Sanat galerilerinde veya çok satan eserler rafında kendisine yer bulur.

1.3. İktidar ve Basın

Althusser’in devletin ideolojik aygıtları içerisinde değerlendirdiği “Haberleşme” yani basın, iktidarın yönlendirme araçlarından biridir. Soyut anlamda yönlendiricilik görevini üstlenen ideolojik aygıtlar örtülü olarak toplumda, iktidarın ideolojisinin sahiplenilmesini sağlar.

Haber, bilgi ve enformasyonun belli bir ideoloji çerçevesinde istenilen miktarda ve şekilde verilmesi iktidarı ayakta tutar; ona kendisini ve ideolojisini yeniden üretmesi için imkân

⁶³ Ulusoy, a. g. e., 44-45.

⁶⁴ Akbulut, a. g. e., 20.

⁶⁵ Ulusoy, a. g. e., 46.

verir. İktidarın bilgiyi tekelleştirmek istemesinin altında yatan ana neden budur.⁶⁶ Çünkü “hiçbir bilgi kendi içinde bir iktidar formu, bir iktidar fonksiyonu ve diğer iktidar formlarına bağlı bulunan bir iletişim, kayıt, insanları toplayıp kontrol etme ve kendi sistemini yayma düzeni olmaksızın şekillenemez, varlığını devam ettiremez. Hiçbir iktidar da bilginin üretimi, düzenlenmesi, dağıtımı ve alıkonması olmaksızın uygulanamaz gerçekleşemez.”⁶⁷

Daha önce iktidarın özellikleri arasında belirtmiş olduğumuz rıza ve itaat gücünün sağlanması ve ideolojinin yeniden üretilmesi için de basın önemli bir yeri vardır. Gramsci ve Althusser’in “hegomanya” ve “rıza” kavramlarının açtığı yoldan gidildiğinde görülür ki medya (basın), “egemen” olmaya çalışan ideolojilerin mücadele alanlarından biridir. Bu mücadele anlam üretme, anlam kazanma ve bunu topluma kabul ettirme üzerinden yürütülür. Kitle iletişimi, toplumsal iktidarın kurulmasına aracılık eden bilginin denetimini sağlayarak toplumsal “rıza”nın alınmasında önemli bir role sahiptir.⁶⁸ Bu yolla da uygulamalarına halk nezdinde meşrutiye kazandırmak için basına ihtiyaç duyarlar.⁶⁹

Görüldüğü üzere basının, iktidar ve ideoloji açısından önemi oldukça fazladır. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren iktidar ve ideoloji, kendi fikri sistemini topluma benimsetmek için basını oldukça etkili bir şekilde kullanmıştır. Modern merkezi bir devlet olan cumhuriyet Türkiye’yi yapmış olduğu inkılapları ve zihin dünyasını yurt çapında duyurmak için basının her koluna önem vermiştir. Osmanlı’nın bakiyesini devralmış bir cumhuriyetin ilk döneminde basını diriltmek ve bir güç olarak kullanma konusunda elinde elverişli şartlar da yoktur.

Osmanlı’da genel olarak toplumsal yapı, özel olarak iletişim sisteminin gelişimi ve işleyişi ile ilgili olarak daha çok bilgiye gereksinim olduğu ortadadır. Ancak üç kıtada altı yüzyıl süren egemenliğin sona erdiği doğal olarak imparatorluk hakkında sorgulamalara da yol açmıştır. Bilinen odur ki iletişim, sistemi güçlü örgütlenmelerde iyi işler. Sistem zayıflayınca ya da sorunlarla karşılaşınca ortaya çıkan iletişim sorunları sistemi daha da sorunlu hale getirecek etkiler yapar. Bunların birbirinden ayırt edilerek incelenmesi gerekmektedir. Başka bir deyişle Cumhuriyet’in hangi olanakları ve sorunları devraldığını düşünmek

⁶⁶ Çoban, S. (2014). *Medya ve İktidar -hegemonya, statüko, direniş-* (Haz. Esra Arsan, Savaş Çoban). İstanbul: Evrensel Kültür Kitaplığı, 27.

⁶⁷ Foucault, M. (1980). *The Will to Truth*. New York: Tavistock Pr., 131.

⁶⁸ Çoban, a. g. m., 28.

⁶⁹ Güner, D. (2012). *Sansür ve İktidar Cumhuriyet Dönemi Tehdit Algıları*. İstanbul: Timaş Yayınları, 21.

zorundayız. Bunların hangilerinin yapısal hangilerinin izlenen siyasetin sonucu olduğunu ayırt etmemiz gerekir. Ama şurası da bir gerçektir ki, Türkiye Cumhuriyeti Anadolu’da sadece ihmal edilmiş bir yol ağı değil kitap ve gazete basımını yaygınlaştırmamış - okuryazarlığı geliştirememiş- bir kültürel ve toplumsal yapı devralmıştır. Mustafa Kemal’in Nutuk’ta betimlediği 1919 Anadolu’sunun genel durumu iletişim sistemi açısından da bu şekildedir. Haberin ve bilginin ülkede yayılmasını sağlayan toplumsal örgütlenme ve bunu sağlayacak teknik olanaklar sınırlıdır. Bunların hepsi adım adım kurulacak, geliştirilecek ve Cumhuriyet’in kurulmasına olanak veren düzeye çıkartılacaktır.⁷⁰

Türkiye Cumhuriyeti’nin 1920-1950 dönemi basın politikaları hakkında yaygın düşünce basının siyasal iktidarın denetimi altında olduğudur. Bu genel olarak doğru bir saptamadır. Cumhuriyet Türkiye’si kuruluş aşamasında ve kurulduktan sonra karşı karşıya kaldığı tehlikelere karşı gerekli önlemleri alırken, basını da denetim altında tutmuştur. Ancak tek ve belirleyici özelliğin bu olduğunu düşünmek döneme ilişkin eksik, hatta yanlış değerlendirme yapmaya yol açar. Basının, iktidarın etkisi altında olduğu doğru olmakla birlikte iktidarın içinde farklı eğilimleri vardır. Birincisi, iktidarında kullanımının yarattığı ve dönemin koşullarına göre artan ya da azalan denetim eğilimidir. Dönemin siyasal ve ekonomik koşullarına bağlı olarak bu denetim azalmış ya da artış göstermiştir. İkinci eğilim, bugüne kadar yeterince vurgulanmamış olan ve ancak demokratik toplumlarda var olabilecek özellikleri içermektedir: İktidarın yanında/dışında oluşturulmaya çalışılan özerk iletişim kurumları, gazeteciliğin meslek olarak örgütlenmesi, eğitimi ve etik anlayışının gelişimini destekleme.⁷¹ Bu iki eğilim 1920-1950 döneminde birlikte var olmuştur. Tek Parti Dönemi’nde iktidar-basın ilişkilerinin oluşmasında Millî Mücadele, Şeyh Said İsyanı, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) ve Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF)’nin kurulması, II. Dünya Savaşı ve çok Partili sisteme geçiş gibi bir takım siyasal olaylar ve bu olaylar çerçevesinde çıkarılmış 1924 Anayasası, İstiklal Mahkemesinin yeniden kurulması, 1931 Basın kanunu ve 1940 yılındaki sıkıyönetim ilanı gibi siyasal ve yasal düzenlemeler etkili olmuştur.⁷²

Tek Parti Dönemi basını Yalçın Lüleci: “*Mütareke ve Millî Mücadele Dönemi Basını (1918-1923)*”, “*Cumhuriyet İlk Yıllarından 1929’a Kadar İktidar ve Basın (1923-1929)*”,

⁷⁰ Korkmaz, A. (2009). *Cumhuriyet’in Devraldığı Kitle İletişim Yapısı. Türkiye’de Kitle İletişimi, Dün-Bugün-Yarın*. Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 3.

⁷¹ Korkmaz, a. g. e., 10.

⁷² Lüleci, Y. (2016). *Medya ve Siyaset 2* (Ediör: Tolga Yazıcı). İzmit: Volga Yayıncılık, 57-58.

“1930’dan II. Dünya Savaşı’na Kadar İktidar ve Basın (1930-1938)”, “II. Dünya Savaşı Yıllarından İktidar ve Basın (1939-1945)”, “Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde İktidar ve Basın” olmak üzere beş madde altında değerlendirmiştir.⁷³ Alemdar Korkmaz ise “Kuruluş Dönemi 1920-1930”, “İstikrar Dönemi 1931-1944”, “Değişim/Dönüşüm Dönemi 1945-1950” üç madde altında değerlendirmiştir.⁷⁴

1.3.1. Mustafa Kemal Atatürk Dönemi (1919-1938)

Mustafa Kemal Atatürk mütareke yıllarından vefatına kadar geçen süre içerisinde matbuata önem vermiştir. Millî Mücadele döneminde, Mustafa Kemal Atatürk, 1919 tarihinde Anadolu’ya geçip Millî Mücadeleyi başlattığı dönemlerde, mücadelenin yönetildiği bölgedeki telgraf hatlarını kontrolü altına almış ve muhalif basının dağıtımını engellemiştir.⁷⁵ Bu dönemde kurulan Matbuat ve İstihbarat Müdürlüğü ile Anadolu Ajansı ise hem Anadolu hem de İstanbul basınına doğru bilginin aktarılmasını sağlamıştır. 14 Eylül 1919 tarihinde Kuvayı Millîye’nin sözcülüğünü yapmak amacıyla Millî Mücadele’nin ilk gazetesi olan “İrade-i Millîye” gazetesi çıkarılmaya başlanmıştır. 10 Ocak 1920’de ise gazetenin ismi Hâkimiyet-i Millîye olarak değiştirilmiştir.⁷⁶ Yurt içinde kurulan bu gazete ve Mustafa Kemal Atatürk’ün yurtdışı basınına vermiş olduğu mülakatlar göstermektedir ki basın Millî Mücadele heyecanının içeride ve dışarıda canlı tutulması açısından Ankara hükümeti tarafından fazlaca önemsenmektedir.

Millî Mücadele’nin Ankara’da başarıyla sonuçlanması, Lozan Barışı ve İstanbul’un işgalden kurtarılması, İstanbul basınıyla Ankara’nın yeni güçleri arasındaki ilişkileri başka bir aşamaya getirmiştir. İstanbul’u teslim alan Millî Hükümet kuvvetleri, yıllardan beri sürüp giden sansürü kaldırmışlar. Millî mücadele için fedakârca çalışan basına serbest çalışma imkânları açmışlardır. Ancak Millî Mücadeleye karşı süreli bir yayın kampanyası yürüten Refik Halit Kara, Refi Cevat Ulunay, Tarık Mümtaz Göktepe yazar ve gazeteciler, yurtdışına çıkarılmışlardır.⁷⁷

⁷³ Lüleci, a. g. m., 53-83.

⁷⁴ Korkmaz, a. g. m., 10-17.

⁷⁵ Koloğlu, O. (1994). *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın*. İstanbul: İletişim Yayınları, 61.

⁷⁶ Lüleci, a. g. m., 59.

⁷⁷ Yiğitsoy Şakacı, S. (1999). *Türkiye Cumhuriyetinde Basın İktidar İlişkisi (1938-1945)*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 35.

Bu sırada Mustafa Kemal Atatürk, İstanbul basının ılımlı gördüğü kesimleriyle İzmit'te bir toplantısı düzenleyerek diyalog kurmaya çalışmıştır. Cumhuriyetin ilanını takip eden günlerde de basın, geniş bir hürriyete sahip olmuştur. Ne monarşi rejiminin sansürü, ne meşrutiyetin tek taraflı basını artık yer almayacak, kalemler hür olarak işleyecektir. Mustafa Kemal 1 Mart 1922'de meclis açılışındaki konuşmasında basından beklentilerini şu şekilde ifade etmiştir: “Basın milletin müşterek sesidir. Bir milleti aydınlatma ve doğru yolu göstermede, milletin muhtaç olduğu gıdayı vermekte, özetle bir milletin saadet hedefi olan müşterek istikamette yürümesini teminde basın başlı başına bir kuvvet, bir mektep bir rehberdir.”⁷⁸ Basında yer alan bu hürriyet havası “Takrir-i Sükûn” kanununa kadar devam etmiştir.⁷⁹

13 Şubat 1925 tarihinde Cumhuriyet'in ilanından sonra iş geniş çaplı ayaklanma olan Şeyh Said İsyanı meydana gelmiştir. Ayrıca Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurulmuş, eski ittihatçılar örgütlenmeye yönelmişlerdir. İstanbul basını ise henüz tek Parti düzenine girmemiştir. Basında hükümete karşı her türlü eleştiri yazıları çıkmakta ve bunlar Ankara'da geniş tepkiler yaratmaktadır. Hükümetin görüşüne göre “Doğu'da bir ayaklanma vardır. Basında falsolu sesler bu ayaklanmaya hizmet eder. Muhalefetin, eleştirinin hiç sırası değildir. Bütün falsolu sesleri susturmak gerekir...”⁸⁰ Meclis bu amaçla 4 Mart 1925'de Takriri Sükûn Kanunu'nu kabul eder. Takriri Sükûn Kanunu'nun ilgili maddesinde: “*İrticaa ve isyana ve memleketin sosyal nizamını, huzur ve sükûnunu, güvenlik ve asayişini bozmaya yönelen her türlü teşkilatları, tahrikleri, teşvikleri, teşebbüsleri ve yayınları Hükümet Cumhurbaşkanının onayı ile yasaklamaya yetkilidir. Sanıkları Hükümet İstiklâl Mahkemelerine verebilir.*”⁸¹

Takrir-i Sükûn Kanunu'na dayanarak 6 Mart 1925 tarihinden itibaren İstanbul'da “Son Telgraf”, “Tevhid-i Efkâr”, “Aydınlık”, “Orak Çekiç”, “İstiklâl”, “Sebilü'r-reşat”, “Tanin”, “Vatan”, “Presse du Soire”, “Resimli Ay”; Adana'da “Toksöz”, “Sayha”; Trabzon'da “Kahkaha”, “İstikbâl” ve İzmir'de “Sada-yı Hak” gazete ve dergileri kapatılmıştır.⁸²

⁷⁸ Yılmaz, M., Doğaner, Y. (2007). *Cumhuriyet Döneminde Sansür (1923-1973)*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 7.

⁷⁹ Topuz, H. (1973). 100 Soruda Türk Basın Tarihi, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 135.

⁸⁰ Kabacalı, A. (1994). *Türk Basınında Demokrasi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, 132.

⁸¹ Yılmaz., Doğaner, a. g. e., 6-7.

⁸² Turan, R. (2005). *Kültür Alanındaki Gelişmeler*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II, Atatürk Araştırma Merkezi, 223.

İktidar, gazete ve dergiler üzerinde yürütmüş olduğu politikanın benzerini gazetecilere de uygulamıştır. 7 Haziran 1925 tarihinde dönemin ünlü gazetecileri Eşref Edip, Velid Ebuzziya, Abdülkadir Kemali, Fevzi Lütüfi Karaosmanoğlu, Sadri Ertem'in yargılanma kararları alınmıştır. 11 Ağustos 1925 tarihinde ise Ahmet Emin Yalman, Ahmet Şükrü Esmer, Suphi Nuri İleri ve İsmail Müştak Mayakon da tutuklanmışlar ve yargılanmak üzere Elazığ'a getirilmişlerdir. Bu gazetecilerden biri hariç diğerleri serbest bırakılmış olsalar da bahsi geçen gazeteciler 1930'lara kadar bir daha gazete çıkaramamıştır.⁸³

12 Nisan 1925 tarihinde "Dün Gece Terakkiperver Fırka Basıldı" şeklinde haber yapan Tanin gazetesi başyazarı başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın ömür boyu sürgün cezasıyla Çorum'a gönderilirken, Resimli Hafta dergisi 13 Nisan 1925 tarihinde yayınladığı "Hapishanede İdama Mahkûm Olanlar Bile Bile Asılmaya Nasıl Giderler?" başlıklı yazı dolayısıyla dergi süresiz kapatılmıştır. Derginin başyazarı ve sorumlu müdürü Zekeriya Sertel Sinop'a, yazıyı Hüseyin Kenan müstear ismiyle kaleme alan Cevat Şakir Kabaağaçlı ise Bodrum'a üçer yıllığına kalebentlik cezası verilir.⁸⁴

Bu dönemin en belirgin özelliği, iktidar aleyhtarı olan gazete ve dergilerin yayın dünyasından çekilmesidir. Dönemin olağanüstü koşulları basın dünyasının çok sesliliğine izin verecek bir durumda değildir.⁸⁵ Bu dönemde iktidar mücadele ettiği siyasal ve sosyal sorunlara rağmen kurumsallaşmaya, inkılâpların halka duyurulması ve benimsetilmesinde çok önemli bir işlevi yerine getirmiştir. Özellikle Anadolu Ajansı ile Hâkimiyet-i Millîye, Cumhuriyet ve Akşam gazeteleri Reis-i Cumhur Mustafa Kemal'in görüş ve uygulamalarını geniş halk kitlelerine ulaştırmışlardır.⁸⁶ İktidar yanlısı bu gazetelere Vakıf ve Milliyet'i de ekleyebiliriz.⁸⁷

1930 yılına gelindiğinde ise Türkiye'de dikkate değer gelişmeler olmuştur. Serbest Cumhuriyet Fırkası 1930'da Fethi Okyar'ın liderliğinde kurulmuştur. İktidarın karşısına geçen muhalefet Partisi şiddetli tenkitleriyle memlekette büyük bir hareketlilik meydana getirmiştir. Arif Oruç'un 1929'da İstanbul'da yayınlamaya başladığı "Yarın" gazetesi Serbest Fırka'yı desteklemiştir. Gazetenin baskısı o zamanlara kadar görülmemiş bir ölçüde

⁸³ Lüleci, a. g. m., 68.

⁸⁴ Lüleci, a. g. m., 69.

⁸⁵ Alemdar, a. g. m., 11.

⁸⁶ Lüleci, a. g. m., 70.

⁸⁷ Koloğlu, a. g. e., 65.

artarak 80000'i bulmuştur. Yarın'ın yazıları Halk Partili çevrelerde büyük tepkilerle karşılanmıştır.

Bu sıralarda bir muhalefet gazetesi daha kurulmuştur. Zekeriya Sertel, Selim Ragıp Emeç, Ekrem Uşaklıgil ve Halil Lütfi Dördüncü Son Posta'yı çıkarmışlardır. İzmir'de Hizmet, Halkın Sesi, Yeni Asır Serbest Fırka doğrultusunda yoğun eleştiriler yapmaya yönelmiştir. Fakat iktidar, bu sert çekişmeler yüzünden tedirgin olmuştur. Atatürk'ün Fethi Okyar'a yaptığı uyarıyla Parti kendi kendini feshetmiştir. Mecliste CHP'liler basına sert eleştiriler yöneltmişler ve Yarın gazetesi kapatılmıştır.⁸⁸

Serbest Cumhuriyet Fırkası ile beraber oluşan muhalif basın mecliste büyük tartışmalara sebep olmuş ve akabinde 25 Temmuz 1931 tarihinde basın yasası kabul olmuştur. Cumhuriyet yönetiminin ilk basın yasasının iki önemli özelliği vardır: rejimi savunacak, güçlendirecek, sorumlu bir yasa yaratmak; gazetecilik mesleğini geliştirecek önlemler almak. Birincisini gerçekleştirmek için yasanın 50. Maddesi kullanılacaktır. Bu madde, hükümete ülkede uygulanan genel siyasete aykırı yayınları kapatma yetkisi vermektedir. Bu hüküm çerçevesinde, yasaya göre gazete yayınlamak için önceden izin almak gerektiği halde, hükümetin onay vermediği hiçbir gazete ya da dergi yayınlanamayacaktır.⁸⁹

22 Mayıs 1933 tarihinde de Matbuat Umum Müdürlüğü kurulmuştur. Bu yeni teşekkül bir taraftan Basın kanunun hükümleri çerçevesinde, basın, film ve radyo işleriyle ilgileniyor, hükümetle basın arasında irtibat vazifesini görüyor, bir taraftan da geniş ölçüde propaganda ve tanıtma yayınları yapmaktadır. 1922'li yıllardan başlatılmaya üzere yeni yönetim gazeteler için getirilecek ithal kâğıdın gümrük dışı tutulması yolunda bir dizi Bakanlar Kurulu kararı almıştır. Bunun yanında gazetelerin modernleşmesi ve kapasite artırma doğrultusunda ithal edecekleri makine, teçhizat ve diğer malzemelerden de vergi alınmaması yolunda Bakanlar Kurulu Kararları mevcuttur. Matbuat umum müdürlüğünün kurulmasıyla, rejimin basın üzerindeki denetimi daha da keskin bir nitelik kazanmıştır. Bilahare 1934 yılında "Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu" çıkarıldı. Böylece hükümet bütün yayınları muntazaman takibe başlamıştır.⁹⁰

⁸⁸ Yiğitsoy (Şakacı), a. g. t., 41.

⁸⁹ Alemdar, a. g. m., 13.

⁹⁰ Yiğitsoy (Şakacı), a. g. t., 53.

Mustafa Kemal Atatürk'ün cumhurbaşkanlığının son iki yılında basın alanında hem bir yumuşama, hem de bir sertleşme görüldüğü söylenebilir. Yasaklı gazetecilerden Ahmet Emin Yalman 1936 yılında “Tan” gazetesinde, Hüseyin Cahit Yalçın ise “Yeni Sabah” gazetesinde yeniden yazmaya başladılar. Atatürk'ün ölümünden beş ay önce ise 1923 yılından beri sürgünde olan ve aralarında gazetecilerin de bulunduğu Yüzellilikler affedilmiştir. Bu af sonucunda Refik Halid Karay, Refi Cevad Ulunay, Rıza Tevfik Bölükbaşı gibi yazarlar, Türkiye'ye dönüp yeniden yazmaya başladılar.⁹¹

1.3.2. İsmet İnönü Dönemi (1939-1950)

İsmet İnönü cumhurbaşkanı olduktan sonra başbakanlığı bir süre Celal Bayar yürütmüştür. Celal Bayar, Atatürk'ün ağır hastalığı ve vefatı ile yeni bir devlet başkanının seçilmesini içine alan nazik geçiş devresini, başarılı bir temkinlilik ve ölçülülük içinde yürütmüştür. Parti divanının 25 Ocak 1939 tarihli toplantısında seçimlerin yenilenme kararı alınmıştır.

Celal Bayar'ın yerine başvekil olarak Refik Saydam gelmiştir. 1937 sonunda İsmet İnönü Başvekillikten ayrılınca, onun Celâl Bayar kabinesinde vazife kabul etmeyerek Sıhhat ve İçtimaî Muavenet vekilliğinden istifası, Refik Saydam'ın adını İsmet İnönü'nün kaderine ister istemez bağlamıştır. Nitekim yeni cumhurbaşkanının onayladığı ilk kabine listesinde de Refik Saydam, Dâhiliye Vekilliği gibi önemli bir yer işgal etti. Yeni hükümetin Meclise getirdiği programda gerçi yeni bir şey yoktu. Fakat şöyle yorumlanıyordu ki Dr. Refik Saydam ve kabinesi, yeni Reiscumhurun öz ve mutemet kabinesidir.⁹²

Böylece Parti, Büyük Millet Meclisi, Bakanlar Kurulu, her konuda tamamen Millî Şef'e bağlı kalmışlardır.⁹³ İnönü'nün çalışma arkadaşları olarak, emirlerine tartışmasız riayet edecek kişileri seçtiği, “devlet makinesini en teferruatlı çarklarına kadar kendi eliyle” yönetmek istediği, “Başbakanı aşarak, müsteşarları, genel müdürlere direktifler verdiği”, döneme ilişkin anılarda belirtilmektedir.⁹⁴

⁹¹ Lüleci, a. g. m., 73.

⁹² Yiğitsoy (Şakacı), a. g. t., 119-122.

⁹³ Nadi, N. (1979). *Perde Aralığından*. İstanbul: Çağdaş Yayınları, 178-180.

⁹⁴ Bozkurt, C. (1968). *Siyaset Tarihimizde CHP*. Ankara: y.e.y, 48.

İnönü'nün mutlak kişisel hâkimiyeti devlet-basın ilişkilerine de yansımıştır. 1939-1945 yılları arasında basında, Millî Şef ile ilgili olarak yayınlanacak haberlerin tekeli Anadolu Ajansı'ndadır.⁹⁵

Bu dönemde siyasi erk, siyasal yaşam içinde önemli ve etkili bir kurum olan basını denetim altına almıştır. Zekeriya Sertel bu dönemdeki basın rejimi üzerine şunları söyler:

İnönü Cumhurbaşkanlığına geldikten sonra diktatörlüğü arttırdı, tek millet, tek Parti, tek şef diye bir sistem kurdu. Bunun adı polis devleti idi. Amansız, insafsız polis devleti. Emniyet örgütü kuvvetlendirilmiş, genişletilmişti. Nefes almak olanaksızdı. Basın bile onun elinde ve onun emrindeydi. Resmen sansür yoktu. Ama Bakanlar ve Basın Genel Müdürlüğü hemen hemen her gün gazetelere direktifler verirdi. Bu direktiflere uymayanların gazeteleri kapanmak tehlikesi altındaydı...⁹⁶

İsmet İnönü dönemini iktidar ve basın açısından iki dönem de değerlendirmek gerekirse birinci dönem tüm dünyayı etkilediği gibi Türkiye'yi de etkileyen (1939-1945) *II. Dünya Savaşı Dönemi*, ikinci dönem ise (1945-1950) *Çok Partili Hayata Geçiş Dönemi*'dir. Her iki dönemde de siyasi erk gerek ülkenin vaziyeti hususunda gerekse de kendi iktidarını korumak için basını kullanmıştır.

1.3.2.1. II. Dünya savaşı sırasında basın (1939-1945)

1931 yılında ilan edilen Matbuat kanununda hükümet 28 Haziran 1938 tarihinde bazı değişiklikler yapmıştır. Yapılan bu değişiklikler hükümete önemli yetkiler tanımaktadır. Bu değişikliklere göre;

Gazete ve dergi yayınlamak için, gazete ve derginin çıkacağı yerin en büyük büyük mülki amiri amirinden (validen veya kaymakamdan) ruhsatname (izin) alınması gerekmektedir.(madde 9)

Dolayısıyla, hükümet yeni bir yayına izin verip vermemekte tamamen serbestti.⁹⁷

⁹⁵ Yiğitsoy (Şakacı), a. g. t., 118.

⁹⁶ Sertel, M. Z. (1968). *Hatırladıklarım (1905-1950)*. İstanbul:Yaylacık Matbaası, 83.

⁹⁷ Koçak, C. (1995). Milli Şef Döneminde Yönetim ve Basın Hayatı. *Kebikeç*, (2), 149.

Gazete ve dergi yayınlamak için, gazete ve dergi çıkaracak olanların, bir bankadan gazete ve derginin çıkacağı yerin nüfusuna göre, 1000 ilâ 5000 TL arasında bir garanti mektubu vermeleri zorunludur. (madde 9)

Diğer yandan “sui şöhret” sahibi olanlara yayın çıkarma hakkı tanınmamaktadır (madde 12)⁹⁸

29 Nisan 1940’da ise basın kanununun 30. ve 35. maddeleri değiştirilmiş ve 6 Mayıs 1940’da yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu değişiklikler ile Türklerin millî duygularını inciten ve tarihini yanlış gösteren yazılar ile ülkenin güvenliği ile ilgili meseleler hakkında yapılmakta olan soruşturmalardan ve yine güvenlik bakımından alınan önlemlerden söz eden yazıların yayınlanması yasaklanmıştır.⁹⁹

Siyasal iktidar, Matbuat Kanunu’na 1938 yılında getirdiği ilaveler ile zaten ülkede fikir, münakaşa ve tenkit hürriyetini kökünden tahdid etmiş; istemediği yayınları engelleyerek her türlü önleme, yasal gerekçe göstererek, başvurma olanağına kavuşmuştur. Bu genel çerçevenin içinde 1940 yılında getirilen yasaklamalar küçük ayrıntılardır.¹⁰⁰

Ancak basın konusunda asıl önemli gelişme 20 Mayıs 1940 tarihinde basın kuruluşlarının büyük çoğunluğunun bulunduğu İstanbul ile Kırklareli, Edirne, Tekirdağ, Çanakkale ve İzmit’te sıkıyönetim ilan edilmesidir. Örfi İdare Kanunu’nun 3. Maddesi, sıkıyönetim komutanlarına tüm basını denetleme ve gereğinde kapatma yetkisi veriyordu. Sıkıyönetim uygulamasıyla beraber gazeteler, hem hükümet hem de sıkıyönetim kararı ile kapatılabilir hale geldiler.¹⁰¹

II. Dünya savaşı sırasında siyasi iktidarın denge politikası gazetelere de yansımaktadır. Bu dönemde Türkiye’deki gazetelerde çok seslilik hâkimdir. Siyasi iktidar böylece tarafsızlık duruşunu örtülü olarak telkin etmektedir. İktidarın savaşın kimin kazanacağı yönünde fikre sahip olamaması gazetelerin farklı tarafları savunmasına ve eleştirmesine göz yummasına sebep olmuştur. Ancak bir taraf güçlendiğinde veya muhtemelen galip geleceği düşünüldüğünde, dış politikayla uyumlu olarak basının o yönde hareket etmesi sağlanmıştır.

⁹⁸ Koçak, a. g. m., 149.

⁹⁹ Yiğitsoy (Şakacı), a. g. t., 135.

¹⁰⁰ Yiğitsoy (Şakacı), a. g. t., 136.

¹⁰¹ Lüleci, a. g. m., 75.

Örneğin, savaşın şiddetlendiği 1941 yılında, Hüseyin Cahit Yalçın *Yeni Sabah* gazetesinde Suriye’yi işgal etmek gerektiğini yazarken, Cumhuriyet’te Yunus Nadi “*Hüseyin Cahid efkâr-ı umumiye hazırlanıyor bu doğru değildir yazmıştır.*” *Tasvir-i Efkâr*’da ise Peyami Safa Hüseyin Cahit’e ağır eleştiriler yöneltmiş, *Akbaba*’nın 5,25 ve 29 Mayıs 1941 tarihli sayılarında Hüseyin Cahit’le ilgili eleştirilere ve karikatürlere yer verilmiştir.¹⁰²

Matbuat Umum Müdürlüğü’nün emri ile savaş haberleri ancak tek sütun üzerinden yazılabiliyordu ve basın denge politikası gereğince, Berlin’in ve Moskova’nın resmi savaş tebliğlerini yan yana yayınlıyordu.

Alman Dışişleri Bakanlığı 1941 yılının Haziran ayında, Türk basının şöyle değerlendirmektedir:

Hükümetin ve CHP’nin resmi yayın organı *Ulus* gazetesinde, Ahmet Şükrü Esmer, devamlı müttefikler lehine yazarken, aynı gazetede Falih Rıfkı Atay, daha dengeli ılımlı yazılar yazmaya çalışıyordu. *Cumhuriyet*, *La Republique* ve *Tasvir-i Efkâr* gazeteleri “Alman dostu” olarak değerlendiriliyor, buna karşılık, *Tan* gazetesi, sol eğilimli görülüyordu. *Yeni Sabah*, *Haber*, *Tan*, *Son Telgraf* ve *Vatan* gazeteleri, müttefik yanlısı olarak değerlendirilirken, *Yeni Sabah* ve *Haber* gazeteleri, Sovyet sempatzanı olarak görülüyordu.¹⁰³

Hükümetin basın üzerinde uyguladığı sıkı denetimi kolaylaştıran önemli bir başka siyasi faktör ise büyük gazete sahiplerinin, aynı zamanda, CHP mebusu olmalarıdır. 1939 tarihinde düzenlenen 5. Büyük Kurultay’ında kabul edilen Nizamname’nin 160. maddesi Partili gazetecilerin riayet edecekleri hususları belirtmiştir. Buna göre:

Sahibi Partili olan gazete ve mecmuaların yazıları ile Parti azalarının neşriyatı Parti prensipleri bakımından göz önünde tutulur.

Partili gazeteciler, mecmua sahipleri ve muharrirlerle bu yolda görüş birliğine yarayacak temas ve toplantılar yapılır. Partililer sermayesiyle alâkalı ve idaresinde müessir buldukları gazete, mecmua ve matbuatlarda Parti program ve nizamnamesine,

¹⁰² Bağcı, E (2016). *Medya ve Siyaset 2* (Editör: Tolga Yazıcı). İzmit: Volga Yayıncılık, 108.

¹⁰³ Koçak, a. g. m., 156.

*iç ve dış siyasetin ana hatlarıyla yüksek devlet menfaatlerine aykırı düşen yazılar neşrettiremezler*¹⁰⁴

Tek Parti döneminde CHP nizamnamesi ve programı ile kayıt altına alınan Partili gazeteciler bu doğrultuda yayınlarda bulunmuşlardır. Tek Parti dönemine ait gazete nüshaları basının özellikle CHP'ye mensup gazetecilerin çıkardığı gazetelerin, kendilerine vazife olarak, hükümet politikalarını olumlama, meşrulaştırma ve halka benimsetme görevi üstlenmiş olduklarını gösterir. Bu anlamda Partili gazetecilerin ve yazarların, gazetecilik esaslarından ziyade Parti nizamnamesine son derece riayet ettiği söylenebilir.¹⁰⁵

Bu dönemde basın üzerindeki sıkı denetim ve kontrolün nasıl yürüdüğünü gazeteci Metin Toker anılarında şu şekilde bahsetmektedir:

Ben 1943'de Cumhuriyet gazetesinde çalışmaya başlamıştım. Yazı işleri Müdür Yardımcısı Ahmet İhsan (İhsan Ağabey) idi. Onun arkasındaki dolapta, bir dosya kilitli dururdu. Dosya, yasak kararlarının dosyasıydı. Gün geçmezdi ki, Birinci Şube'den bir memur gelip, yeni bir yasak kararını getirmesin ve dosyayı şişirmesin...

Sonradan bu dosyayı gözden geçirmek fırsatını bulmuşumdur. Neler yoktu ki... Hangi haberin kaçınıcı sayfada, kaç sütun üzerine, hangi puntolu harflerle gösterilmek gerektiğinden, hava durumunun yazılmaması emrine kadar... Gazetelere gelen emirler arasında bazen nasıl yorumlar da yapılması gerektiği bildiriliyordu. Bunların bile yetmediği tehlikeli ve kritik anlarda, Millî Şef kaşlarını gösterişli bir şekilde çatıyor, istemediği havayı dağıtıyordu.(...)

Başka emirlerde ise, Millî Şef, hatta Millî Şef'in ailesiyle ilgili haberlerin büyük verilmesi bildiriliyordu. Bu, mutlak hâkim İsmet İnönü'nün kudretini dosta düşmana gösterecekti. Bundan dolayıdır ki, bütün harb yılları esnasında, Cumhurbaşkanı bir konserde, bir temsilde, at yarışlarında gösteren fotoğraflar, 'devlet zoru' ile gazetelerde çarşaf çarşaf yayınlandı. (...) Gene gayet iyi hatırlarım... Bir gün Cumhuriyet gazetesine Basın Müdürlüğü'nden telefon edilmişti ve Sayın Bayan İnönü'nün İstanbul'a teşripleri haberi, birinci sayfada değil de, iç sayfada verildi diye bir güzel zılgıt çekilmişti.¹⁰⁶

Dönemin basını siyasi erki eleştirememiş aksine onun yönlendirmesine açık olmuştur. İktidarın denetimi altındaki gazeteler bahsettiğimiz üzere siyasi erkin politikası gereği mihver veya müttefik devletler arasında farklı farklı tercihlerde bulunmuş ve bunlardan birini desteklemişlerdir. Gazetelerdeki bu çok seslilik dönemin fikir ve edebiyat dergilerine

¹⁰⁴ Bağce, a. g. m., 105.

¹⁰⁵ Bağce, a. g. m., 106.

¹⁰⁶ Toker, M. (1990). *Tek Partiden Çok Partiye*. İstanbul: Bilgi Yayın Evi, 24-26.

de yansımıştır. Siyasi erkin savaş boyunca takip ettiği denge politikası sebebiyle bunların yayınlamasına izin verilmiştir.

Türk Ocakları'nın 1930'lu yıllarda kapatılmaları, Türkçüleri geri plan itmiştir. Ancak, bir yandan Hitler'in iktidara geçerek ırk kuramını etkin bir biçimde işlemesi, öte yandan Türkiye'de Millî Mücadele ertesini ulusal kimlik-benlik oluşturma sorununu ırkçılık tartışmalarını fikir dergilerine sokmuştur. Nitekim 1940'lı yılların sıcak savaş günlerinde sağ ve soldaki dergilerin kapıştıkları temel sorun ırkçılıktır.¹⁰⁷ Bu dönemde "Ergenekon", "Bozkurt", "Tanrıdağ", "Gökbörü", "Çınaraltı", "Türk Amacı", "Orhun", "Türklük", "Kopuz", "Millet", "Doğu", "Türk Sazı", "Türke Doğru", "Bucak", "Toprak", "Özleyiş", "Altın Işık", "Kürşad", "Kalem" isimli Türkçü dergiler yayınlanmaktadır.¹⁰⁸ İkinci dünya savaşının mihver devlet aleyhinde değişmesinin akabinde Türkiye'nin dış politikada duruşunun iç siyasete yansması sonucunda siyasi erk bu dergilerin bazılarının yayınlamasını yasaklamıştır.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında demokratik platform oluşturmaya yönelik sol eğilimli dergiler çıkmaya başlar. Bunlar başlangıçta edebiyat çevrelerinin yayınladığı dergilerdir. "Sokak", "Küllük", "Yeni İnsanlık", "Yeni Edebiyat", "Yürüyüş", "Ses", "Yurt ve Dünya", "Adımlar", "Ant", "Gün", "Yığın", "Dost", "Hür Gençlik" ve "Söz" vb. 1940'lı yıllarda yayımlanan sol yönelimli diğer dergilerdir.¹⁰⁹

Türkçü-Turancı ve sol yayınların dışında, "Hümanist", "İslamcı", "Anadolucu" fikir ve sanat dergileri de yayınlanır. Siyasi erkin matbuatı kontrollü olarak serbest bıraktığı bu dönemde iktidar kendi fikri, iktisadi ve sanatsal düşüncelerini "Halkevi Dergileri" vasıtasıyla ulaştıracaktır. Siyasi erkin iç ve dış siyasette almış olduğu tavırların "Halkevi Dergileri" ndeki gerek fikri makalelerde gerekse de edebî eserlerde yansımaları görülecektir.

1939-1945 arası siyasi erkin basın üzerinde etkisinin en etkili olduğu dönemdir. Siyasi erk bu dönemde uzun vadeli programlar ön göremediğinden dolayı, müttefik güçleri ve mihver

¹⁰⁷ Toprak, Z. (1984). *Fikir Dergiciliğinin Yüzyılı, Dergiler ve Ansiklopediler (1849-1984)*. İstanbul: Gelişim Yayınları, 45.

¹⁰⁸ Sefercioğlu, N. (2008). *Türkçü Dergiler*. Ankara: Türk Ocakları Yayınları, 11-34.

¹⁰⁹ Toprak, a. g. m., 52-53.

devletleri arasında bocalamış bunu sonucunda da üretmiş olduğu politik uygulamaları basın dâhil siyasal, sosyal, iktisadi tüm alanlara yansımıştır.¹¹⁰

1.3.2.2. Çok partili hayata geçiş döneminde basın (1945-1950)

1945-1950 yılları arasındaki Türkiye'nin tarihinde "Demokrasiye Geçiş Süreci" olarak ifade edilen dönemdir Bu dönemin özelliği; II. Dünya Savaşı'nı demokrasi ile yönetilen ülkelerin kazanması, savaştan kısa bir süre sonra "soğuk savaş" olarak adlandırılan dönemin başlamasıyla dünyanın bir kutuplaşmaya doğru gitmesi ve Türkiye'nin Batı blokuna kayma sürecinin hızlanmasıdır. Türkiye'de siyasal rejimin yapısı savaş sonrası değişme sürecine girmiş, 1946 yılında çok Partili siyasal yaşama geçilmiş, 1950 yılında ise, 27 yıllık tek Parti iktidarı seçimle yerini DP'ye bırakmıştır.¹¹¹

İnönü'nün, 19 Mayıs 1945 tarihli konuşması demokrasiye geçiş konusunda önemli işaretlerden biridir. Basının üzerinde önemle durduğu konuşmanın can alıcı noktası İnönü'nün "Memleketin siyaset ve fikir hayatında demokrasi prensipleri daha geniş ölçüde hüküm sürecektir." biçimindeki sözleri olmuştur. Cumhurbaşkanı İnönü'nün konuşmasında "demokrasi yolunda ilerlemekten" söz etmesi, yalnız Türk basınında değil, dış basında da ilgiyle karşılanmıştır.¹¹²

İsmet İnönü'nün konuşmasında, siyaset ve fikir dünyasındaki demokrasiden ve demokrasinin yaygınlaştırılmasından bahsetmesinin akabinde iktidar basın konusunda çalışmaya başlamıştır. Hükümet önce gazeteci Hüseyin Cahit Yalçın'dan demokratik ülkelerde basının durumu üzerine bir rapor istemiştir. Yurt dışında yaptığı incelemeler sonucu Yalçın'ın verdiği rapor, basının yeni statüsü üzerinde belirleyici olacaktır. Önce basın yasasının 50. Maddesi değiştirilir. 1931 yılından beri gerekli gördüğünde bu maddeye gerekli görüldüğünde bu maddeye dayanarak gazeteleri kapatan hükümet, savaş sonrasında bu maddenin faklı koşulların değiştiği ve artık böyle bir maddeye gerek olmadığı gerekçesiyle 50. Maddeyi yürürlükten kaldıracaktır. İkinci önemli değişiklik Basın Birliği'nin ortadan kaldırılmasıdır.¹¹³

¹¹⁰ Bağçe, a. g. m., 111

¹¹¹ Gürkan, N. (1998). *Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)*. İstanbul: İletişim Yayınları, 461.

¹¹² Gürkan, a. g. e., 144.

¹¹³ Alemdar, a. g. m., 16.

1945 yılının yaz aylarında siyasal rejim tartışmalarının basında giderek sertleştiği görülmektedir. Bu dönemde basın organlarında parlamentoda denetim ve muhalefet mekanizmalarının gerekliliğini ve geçmişteki işleyişini irdeleyen yazılar görülmektedir.¹¹⁴ İkinci bir Partinin kurulması fikri Partili bazı gazetecilere gelmiş ve gerekli şartların henüz oluşmadığı yazılmış hatta yapılırsa yapmacık olacağı dile getirilmiştir.¹¹⁵ İkinci Parti tartışmaları devam ederken 8 Temmuz tarihinde iş adamı Nuri Demirağ'ın, Millî Kalkınma Partisi adıyla yeni bir Parti kurmak amacıyla vilayete başvurduğu haberi basında yer almıştır. Nuri Demirağ'ın teşebbüsünün fazla bir yankı yaratmadığı görülmektedir. Çok Partili sisteme geçiş kararını veren İnönü, CHP karşısında kurulacak Partinin var olan siyasal kadrolar içinden gelen kişiler tarafından kurulması için çaba göstermiştir. Genel olarak basında da siyasal faaliyetin belli sınırlar içinde tutulmaya çalışıldığı, gazetecilerin de yönetimin çabasını doğallıkla katıldıkları görülmektedir. İkinci Parti konusunda o güne kadar oluşmuş beklentilerin bu tavırda bir rol oynadığı düşünülebilir.¹¹⁶

İktidar ve basının CHP dışında kurulacak Partinin yine CHP içerisinden çıkması gerektiği konusunda mutabıktır. Hâl böyle iken Celal Bayar, yeni Parti kuracaklarını 1 Aralık 1945 yılında açıklamış ve İsmet İnönü'den gerekli desteği aldıktan sonra 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti kurulmuştur. Mevcut iktidara ve iktidara yakın basın kurulan yeni Partiyi siyasi erkin zihniyet yapısından ayrı bir Parti olarak değil kontrol Partisi olarak değerlendirmiştir. Dönemin ünlü gazetecisi Hüseyin Cahit Yalçın bu konuda şu değerlendirmeleri yapmıştır:

*...Demokrasinin gerçekleşmesi için en az iki Parti bulunmalıdır. Asıl sorun tek Parti sisteminde ikinci Partinin nasıl kurulacağıdır. Bunun için en iyi çarenin mevcut fırka içinden bazı zatların ayrılarak, esas programda müttehit kalmakla beraber, bir kontrol Partisi vücuda getirmeleri olacağını söylemiş ve bunun çok faydası görüleceğine inanmıştık. İşte şimdi bu yeni Partiyi biz böyle bir kontrol Partisi mahiyetinde telakki ediyor ve doğuşunu istikbal hakkında bir müjde gibi görüyoruz...*¹¹⁷

DP'nin programı basında ve siyasal çevrelerde fazla tartışılmamıştır. Çünkü yeni ve değişik çizgiler taşımamakta, anayasada yer alan "altı ok ilkeleri" dolayısıyla Kemalist rejimin etrafında biçimlenmektedir. Bu nedenle çok Partili hayata başlangıçta, tarafların sosyal, iktisadi görüş ve programlarında derinlemesine farklar görülmesi mümkün olmayacak,

¹¹⁴ Gürkan, a. g. e., 156.

¹¹⁵ Uşaklıgil, E. (9 Haziran 1945). İkinci Parti Yapılabilir mi?. *Son Posta*, 1-3.

¹¹⁶ Gürkan, a. g. e., 164.

¹¹⁷ Yalçın H. C. (15 Aralık 1945) . Yeni Parti. *Tanin*, 1.

basında iktidar-muhalefet ilişkilerine ait haber ve yorumlarda bu durumun yansımaları hissedilecektir.¹¹⁸

Basındaki bu uzlaşmacı tavrın önemli bir örneği 1946 seçim sonuçları değerlendirilirken İstanbul’da görülmektedir. Seçimlerden kısa bir süre sonra seçim sonuçları üzerine yorum yapılmasını yasaklayan Sıkıyönetim Komutanlığı kararı ile basın susturulmuşsa da, 1950 seçimlerine kadar bu konuda uzlaşmaz bir söylem kullanılmamıştır. Aynı tavrı DP’de göstermiştir. İki Parti arasındaki ilişkilerin sertleştiği dönemlerde, Fuad Köprülü ve Recep Peker’in basında yer alan tartışmalarında İnönü’nün çevresi DP’yi değil, Mareşal Fevzi Çakmak’ı, Celal Bayar’ın çevresi ise İnönü’yü değil Recep Peker’i ve bu kişilerin etrafında toplananları hedef almıştır. İktidar Partisine karşı gösterilen uzlaşmacı tavır, basını ve DP’yi birleştirmiş ve iki Parti arasındaki ilişkilerde basının arabulucu tavrı, geçiş dönemi için gerekli olan sağduyulu ortama katkıda bulunmuştur.¹¹⁹ Basın, resmi ideolojinin yeni koşullara uyumunun sağlanmasına, bir başka deyişle dönüştürülmesine katkıda bulunmuştur.¹²⁰

Bu dönemde “Ulus” gazetesi CHP’yi desteklerken “Vatan” gazetesi ise DP yanlısı yayın yapmaktadır. “Akşam” gazetesi başyazarı olan Necmettin Sadak 1948 yılında dış işleri bakanı olduktan sonra tarafsız bir yayın yapmaya çalışırken; “Cumhuriyet” ve “Tasvir” DP’yi desteklemiştir. “Zafer” ise zaten DP’nin yayın organı olarak görülmektedir.¹²¹ Bunun haricinde CHP iktidarı “Ulus” gazetesi vasıtasıyla ulaşamadığı halk kesimlerine 1947 yılında çıkardığı “Memleket” gazetesi ile ulaşmaya çalışmıştır. DP ise “Zafer” gazetesinden önce Partinin sözcülüğünü yapmak amaçlı “Demokrasi” ve “Hürses” gazetelerini çıkarmış fakat bu gazeteler de CHP’nin “Memleket” gazetesi gibi kısa ömürlü olmuştur.

Fikir ve edebiyat dergilerinde ise durum gazetelerden farklıdır. 1945 yılında Sovyet tehdidine karşı gazeteler siyasal iktidarla dış politika konusunda aynı çizgidedir. Uluslararası ortamın gerekleri ve Türkiye’nin dış ilişkileri, ülkenin Batı Blok’undan yana hızlı kayışını kolaylaştırırken, Sovyet tehdidine karşı ülkenin birlik ve bütünlüğü gündeme gelmiştir.¹²² Fakat bu gazeteler içerisinde “Tan” gazetesi iktidara olan muhalif tutumu ve Türkiye’nin

¹¹⁸ Gürkan, a. g. e., 188.

¹¹⁹ Gürkan, a. g. e., 467.

¹²⁰ Gürkan, a. g. e., 470.

¹²¹ Lüleci, a. g. m., 79-80.

¹²² Gürkan, a. g. e., 462.

Batı'nın liderliğini üstlenen Amerika yanlısı politikasını eleştirmesinden dolayı diğer gazetelerden ayrılmaktadır. Yine "Tan" gazetesi gibi sol eğilimli "Ses", "Yığın" ve "Marko Paşa" gibi dergiler ülke bütünlüğünü tehdit etmesi sebebiyle kapatılmıştır.

Aynı durum sağ eğilimli yayınlar için de geçerlidir. Büyük Doğu, gibi mevcut düzene radikal eleştiriler getiren yayınlar sık sık kapatılmışlar, basında da bu yayınların Atatürk devrimlerine karşı eleştirileri tepkiyle karşılanmıştır. Basın organları bu dönemde sola ve sağa karşı oluşturulan sınırlar ile belli ölçüde muhafazakâr bir çizgiyi ortaya koymuşlardır.¹²³ Bu dönemde Necip Fazıl Kısakürek'in "Büyük Doğu" haricinde 1947 yılında Osman Yüksel Serdengeçti'nin "Serdengeçti" ve 1948 yılında yeniden yayınlanmaya başlayan "Sebilürreşad" dergileri İslamcı çizgiyi temsil etmektedir. Daha önceki yıllarda kurulan "Atsız", "Ötüken", "Orhun", "Gökbörü", "Bozkurt", gibi milliyetçi yayınlar ve yazarlar etkinliklerini arttırmıştır.¹²⁴

Türk toplumunda Batılılaşma çabalarıyla birlikte başlayan toplumu ilerletme ve devleti kurtarma konusunda aydının üstlendiği rol; demokrasiye geçiş sürecinde reformist geleneği sarsmadan, Cumhuriyet tarihine egemen olan Kemalist hedefleri koruyarak, siyasal iktidarı yasal sınırların izin verdiği ölçüde eleştirerek devam ettirmiştir.¹²⁵

¹²³ Gürkan, a. g. e., 469.

¹²⁴ Lüleci, a. g. e., 80.

¹²⁵ Gürkan, a. g. e., 470.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSAL EDEBİYAT MÜSABAKALARI

2.1. Tek ve Çok Partili Rejimlerde Sanat

2.1.1. Türkiye’de Sanat

Cumhuriyetin ilk yılları Parti ve devletin bütünleştiği tek Parti, tek devlet, tek lider şiarının hâkim olduğu bir dönemdir. Cumhuriyet Halk Partisi’nin görüşleri aynı zamanda devlet görüşleridir. Dolayısıyla ülkemizdeki Partilerin sanat ve edebiyat görüşlerini/yaklaşımlarını incelerken en başta anmamız gereken Parti, Cumhuriyet Halk Partisi’dir. Bu sadece kurucu Parti olduğu için değil, sanat/edebiyata bakış açısında özellikli olduğu içindir. Cumhuriyet Halk Partisi’nin sanat/edebiyatı algılama/kavrama/yüklediği anlam elbette tartışılabilir ama tartışılmaz olan sanat/edebiyatın değerini kavrama kabiliyetidir. Öyle ki Cumhuriyet tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi kadar sanat/edebiyatı Partisinin temel taşlarından biri yapmış ne bir siyasi Parti ne de bir iktidar olmuştur.¹²⁶

Cumhuriyet Türkiye’si, kendine özgü yeni bir toplum yaratma projeleri tasarlamış ve üretmiştir. Sadece siyasi, askeri, iktisadi ve hukuk alanında değil aynı zamanda sanat ve kültür sahasında da politikalar gerçekleştirmiştir. İktidar için birinci öncelik sanat eseri olmasından ziyade inkılâp eseri olmasıdır. Eserin muhtevasının önceliği bu doğrultuda olunca hedefi de ister istemez “ulusal ülkü” olmuştur. Böylece tek Parti iktidarının genel ideolojisi sanata yansımıştır. Ferid Celâl Güven, Ülkü dergisinde kaleme aldığı yazısında siyasi erkin sanata bakışını şöyle tarif eder:

Ebedî Şef ATATÜRK’ün cumhuriyetin onuncu yılında, millî şefimiz İsmet İnönü’nün bilhassa Halkevleri’nin yıl dönümlerinde irat buyurdıkları nutuklar, inkılâbın güzel sanatlara karşı derin vecdini göstermektedir.

Dünyada hiçbir fikir ve inkılâp hareketi yoktur ki, yürüyüşünde, istikrarında güzel sanatların hamlesinden uzak kalabilsin.

Eski cemiyetin, çürümüş, işe yaramaz bir hale gelmiş olan bütün taraflarını ayıklamak yeni cemiyeti yaratmak için ortaya konulmuş dâvalarımız büyüktür. Bu büyük dâvaları

¹²⁶ Tosun, N.(2004).Siyasi Partilerin Kültür Sanat Programları ve İcraatları. Hayat-Edebiyat-Siyaset, *Hece*, (90-91-92), 570.

kitlenin içinde daima hareketli, verimli bir şekilde yerleştirebilmek için, telkin vasıtalarına muhtacız, bu vasıtaların neler olabileceğini araştırmağa lüzum yok. En müessir çare ve vasıta güzel sanatlardır.

Bu hususta Millî Şefimizin güzel sanatlar hakkındaki bütün düşünce ve sözlerini şöyle hülâsa edebiliriz: İnkılâbın bütün bünyesini besleyip, büyütecek, inkılâbın maksadına yetiştirecek, inkılâbın maksadındaki asaleti kitleler üzerinde müessir kalacak yegâne manevî kuvvet, güzel sanatlardır.¹²⁷

Türkiye Cumhuriyetinde, 1923'ten 1929'a kadar olan dönemde, liberal batılı düşüncenin uygulanmaya çalışıldığı söylenebilir. Ancak, 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, 1930'daki Serbest Fırka denemelerinin başarısızlığı ve 1929-1930 dünya iktisadi krizi liberalizm ve demokrasiyi Türkiye'de gözden düşürmüştür. 1929 dünya buhranı ile birlikte, Avrupa'da, devletin iktisadi hayata belirgin bir şekilde müdahalesi görülmüştür. Almanya ve İtalya gibi ülkelerde de bu buhran ile birlikte totaliter bir rejim değişikliği meydana gelmiştir. Bu değişiklikler Türkiye'yi de etkisi altına almış ve Recep Peker gibi devlet ve fikir adamları tarafından ekonomik devletçilik ve totaliter rejim meselelerin çözümünde gerekli olarak kabul edilmiştir.¹²⁸

Bu dönemde, sadece Türkiye'de değil birçok ülkede ulusalcı bir yöneliş ve söylem meydana gelmiştir. 20. yy Avrupa'sındaki bu ulusal yönelişlerin sanat eserinin doğrudan ya da dolaylı olarak ulusalcı bir dil kullanmasına etkisi olmuştur. Ulusal ideolojiler özgün yorumlanışlarıyla, ulusu meydana getiren bireylere çeşitli roller yüklemiştir. Almanya'da Hitler'in merkezde olduğu, İtalya'da Mussolini'yi ve İspanya'da Franko'yu merkeze alan, onları antik çağların yarıtanı kralları ile özdeşleştirerek yücelten faşist ideolojilerin, sanatı bir propaganda malzemesi olarak kullandıklarını göstermektedir. Örneğin; 20. yy Avrupa Resim Sanatı'ndaki ulusal eğilimlerin pek çoğunda, totaliter yönetimlerin halkları üzerinde bir kontrol mekanizması kurmak amacıyla ve kendilerinin belirlediği ulusal model çerçevesinde bireylere ön gördükleri rollerin taksim edilmesi ile ilgili bir propaganda ve öğreti unsuru olarak kullanılmıştır.¹²⁹ Münir Hayri ise Ülkü dergisindeki yazısında devrin iktidarlarının siyasi telkinlerini nasıl gerçekleştirdiklerini tiyatro sanatı üzerinden izah eder:

¹²⁷ Güven, F.C. (Mart 1939). Halkevleri ve Güzel Sanatlar. *Ülkü*, (73), 13.

¹²⁸ Osman Kıdış, (2006). *Atatürk Döneminde Recep Peker*. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 7.

¹²⁹ Budak, K.(2006). *20. yy Resim Sanatında Ulusal Eğilimler*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 77.

Türk İnkılâbı, Rus İnkılâbı, İtalya İnkılâbı, Alman İnkılâbı on senelik, tarih için çok kısa bir devir içinde birbirini müteakip cihana serpildi. Bu inkılâplar devrinde doğan yeni fikirleri yaymak için kullanılan vasıtaların arasında, hatta başında tiyatro ele alındı. Son üç sene içinde sahne bütün Avrupa'da fikirlerin, gayelerin propagandası için kullanılan bir vasıta halini aldı. Viyana'da alelâde bir bar revüsünde Avusturya konfederasyonunun hasretini görmeğe başladık. Peşte'de bir yazlık hafif tiyatrodan denizsiz Macaristan'ın ıstırabını yaşattıklarını gördük. Dünyanın her tarafında Maarif veya Dâhiliye Nezaretlerinde tiyatro ve sinema işlerini takip eden komiserlikler, müdüriyeti umumiyeler teşkil edildi. "Zaten tel üstünde duran millî sınırlara en kuvvetli telkin vasıtası olan tiyatroyu başıboş olarak bırakamayız" denildi. Tiyatro en kuvvetli bir telkin vasıtası olurken sanat bahsinde hiçbir şey feda etmeyecekti. Zevklere de yol göstermek işine devletler müdahale ettiler.¹³⁰

2.1.2. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinde Sanat

1917 Ekim İhtilâli ile tarih sahnese çıkan Sovyetler Birliği'nde kültür, sanat ve edebiyatın proleter temeller üzerinde yapılanmaya başlayacağına dair ilk somut göstergeler, ihtilâlin mimarı Lenin'in düşüncelerinde açık bir şekilde görülür. Lenin, kültürü burjuva toplumunun ürünü olarak nitelendirir. Millî kültürler ise bir burjuva aldatmacasıdır. Dolayısıyla proleter kültürün inşası kaçınılmazdır. Bununla birlikte, proleter kültür insanlığın bilgi birikiminin mantıksal gelişimi olmalıdır. Bir başka ifadeyle, ilkel kültürden ideolojik kültüre doğru yönelme gerçekleşmelidir. Bunu başarmak için kapitalizmin mirasından yararlanmak ve bünyesinde proleter kültürü oluşturmaya yönelik kıymetlere sahip çıkmak gerekir.

Çarlık Rusya'sında Bolşevik ihtilâlinin gerçekleşmesinin ardından idarî ve ekonomik değişikliklerin yanı sıra proletaryanın devrimci dünya görüşü olan Marksizm-Leninizm mefkûresi, Sovyet rejiminin fikrî esaslarını oluşturduğu için kültürel değişim faaliyetlerinin de Komünist Partisi programına uygun bir şekilde yürütülmesi planlanır. Bu amaçla, Proleter Yazarlar Birliği'nin, 1921'de küçük bir işçi-şair grubunun temsilcileri tarafından temelleri atılır. 18 Haziran 1925'te Komünist Partisi'nin sanat-edebiyat siyaset ilişkisini ortaya koyan talimatı yayınlanır. Buna göre, bu sahalarda sosyalizm fikirlerinin tebliği ve Sovyet hayatının terennümü yanında burjuvaya ait fikirler de kendini gösterir. Bunu engellemek için işçi sınıfı yaratıcılık sahasına el atmalı, proleter sanatı ve edebiyatı egemen hâle gelmelidir 1928'e kadar Proleter Panrus Yazarlar Birliği; 1932'ye kadar da Rus Proleter Yazarlar Birliği adıyla faaliyet gösterecektir. 1932'den sonra ise Proleter Yazarlar Birliği adı altında Sovyetler Birliği'ndeki edebî faaliyetlerin idare edildiği ana mekanizma işlevini görmeye başlayacaktır. Bu birliğin faaliyete geçmesiyle Sovyet edebiyatçısının tarafsız olamayacağı, yeniden yapılanmaya katkıda

¹³⁰ Hayri, M. (1934). Bugünkü Manasıyla Tiyatro Nedir. *Ülkü*, (18), 434.

bulunabilmesi için Partili olmasının gerekliliği üzerinde durulur ve edebiyat adamlarına ideolojik yükümlülükler getirilir.¹³¹

İlk kez basında (1932) sözü edilen sosyalist realizm terimi¹³² 1934 yılında Stalin tarafından 1934 yılında resmi sanat anlayışı olarak kabul edilir.¹³³ Resmi sanat anlayışı olarak kabul edilen sosyalist realizm, şu genel esaslar dâhilinde vücut bulur:

Sanat ve edebiyat;

1. Gerçeğe dayalı toplumsal gelişme hedefleri belirlemelidir.
2. Yeni kavramının ne anlama geldiğini açıklamalıdır.
3. Kahramanları yüceltmelidir.
4. Çalışanların sosyalizme uygun eğitilmesini hedeflemelidir
5. Gerçeğin ortaya konmasında ve bireylerin ideolojik dönüşümlerinde birliği ve uyumu sağlamalıdır.
6. Geleceğe dair mücadeleler tasarlamalıdır.
7. Yeni bir Rönesans için insanları mücadeleye davet etmelidir.¹³⁴

Partinin edebiyat anlayışına uygun kitaplar yazan edebiyatçıların eserleri, Sosyalist Yazarlar Birliği tarafından basıldı ve bu birliğe üye yazarlar, daha iyi apartmanlarda yaşama, özel kliniklerden faydalanma ve tatil evi sahibi olma gibi imkânlarla ödüllendirildiler.¹³⁵

¹³¹ Uygur, E. (2005). Sosyalist Realizm Kavramının Ortaya Çıkış Süreci. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi- Turkish Journal of Social Research*, (1-2), 3.

¹³² Uygur, a. g. m., 7.

¹³³ Lüleci, a. g. e., 99.

¹³⁴ Uygur, a.g. m., 3.

¹³⁵ Hosking, G. (2011). *Rusya ve Ruslar: Erken Dönemden 21. Yüzyıla*. (Çev. Kezban Acar), İstanbul: İletişim yayınları, 659.

2.1.3. İtalya’da Sanat

İtalya’da Mussolini liderliğindeki iktidar, İtalyan halkının modern ve gelişmiş bir yapıya kavuşmasını amaçlamış, bunun için de eski uygulamaları bir kenara bırakıp yeni bir yapılanmaya girişmiştir. Sanayileşmenin, toplumsal kalkınma ve ulus olarak yücelme ile eşanlamli olarak algıladığı bir bakış açısı getirilmiştir. Geçmişe ait görülen birçok şey reddedilmiş, yeni bir “ulus” yaratılmaya çalışılmıştır. Yeni ve güçlü bir toplum ideali ile yola çıkan İtalyan faşizminde, oluşturulmak istenen ulus modelinde, sanat ve sanatçıya da misyonlar belirlenmiştir.¹³⁶

Mussolini her fırsatta sanatın ve sanatçının öneminden bahseder, Viyolonsel çaldığı için kendini büyük bir gururla sanatçı olarak tanımlar, ünlü besteci ve düşünür Cesar Mussolini’nin soyundan geldiğini iddia ederdi. Mussolini diktatör olur olmaz sanat koruyuculuğuna girişmiş, aşama aşama sanatı baskı altına almış propaganda değeri gördüğü gösterim sanatlarını Faşist Parti örgütünün işleyişi doğrultusunda kullanmıştır. Dilimize özgür tarzda bir çeviri ile “ Boş Zamanlarda Ulusal Uğraşlar...” olarak çevrilen Opera Nazionale Dopolavore (OND)’yi kurdurarak, bu projeye hükümetin, iş saatleri dışında kalan zamanların, gerek eğitim, gerekse eğlence yönünden sağlıklı ve özendirici bir biçimde değerlendirileceğini, bununla özellikle çalışanların bedensel, ussal ve tinsel yönden güçlendirilmesinin amaçlandığını açıklamıştır.

Devlet bütçesinden ayrılan ödenekler sayesinde OND, opera, tiyatro ve senfonik müziği doğrudan doğruya halka ulaştırıyordu ancak bu politik yapıda sanat bir örtü olarak kullanılıyordu. İtalyan sanatının ve halk eğlence türlerinin içine politik mesajların sokulabilmesi için sayısız yollar denenmişti. OND üyelerine % 50 indirimli ücretlerle radyo edinebilmeleri olanağı sağlanmış, radyo vergisi de kaldırılmış, evlerinde Aida ve Sevil Berberi dinleme olanağına kavuşan insanlar, böylelikle kulaklarını “Duçe”nin konuşmalarına ve sürekli bir propagandaya da açmış oluyorlardı. OND bu şekilde, ekonominin içler acısı durumunu ve Mussolini’nin ayıplarını gözlerden uzak tutmuş oluyordu. Pirandello ve Gabriele D’Annunzio gibi Mussolini destekçisi sanatçılar ulusal övünç kaynağı “büyük sanatçılar” olarak kabul edilirdi.¹³⁷ Roma’da oturur ve buradan propagandanın başyazarlığını sürdürüyordu.

¹³⁶ Budak, a. g. t., 5.

¹³⁷ Kovancılar, Kahrıman, a.g. m., 29.

2.1.4. Almanya’da Sanat

Almanya’nın 19. Yüzyılda kazandığı itibar, I. Dünya Savaşı ile gelen bozgunla noktalandı. Kayzer II. Wilhem’in sürgüne gönderilmesinden sonra, demokrasinin kurtuluğu gerçekleştirilmiş oldu. Federal Hükümet Berlin’den Wimar’a taşındı. Böylece bir zamanlar Schiller ve Gothe’nin yaşamış oldukları Weimar, yeni doğan cumhuriyete başkentlik etmeye başladı. Bu dönemde, eski saray tiyatroları, devlet ya da kent tiyatrolarına dönüştüler. Federal cumhuriyet, daha önce soylular tarafından yürütölmekte bulunan yönetimsel görevleri, bu kez önde gelen sanatçılara vermeye başladı.

Weimar Cumhuriyeti ile birlikte, Alman tiyatro ve opera tarihinde kısa olmakla birlikte canlı ve hareketli bir döneme girildi. Yeni yüzyılın en önemli yapıtlarının bir bölümü 1920’de yazılıp sahnelendi. Hükümet, Weimar Cumhuriyeti’nin sonuna kadar, her yönü ile kusursuz sayılabilecek sanat koruyuculuğunu ayakta tuttu. Berlin’de her gece üç opera perdelerini açıyor, bunlardan ikisi devlet, üçüncüsü kent tarafından destekleniyordu. Devlet tarafından desteklenen Berlin Tiyatrosu’nun oyun dağarında, klasik oyunlara da ciddi bir biçimde yer veriliyordu. Cumhuriyet, özgür bir toplumda yaşamanın ayrıcalığını vurgulamak gereksinimi içinde bulunmuştur. Ancak Weimar, Almanların da sık sık dile getirdikleri gibi, bir “sahte cennet” yaratmıştır. Bu geçici özgürlük ortamı, 1930’ların başında ortaya çıkan ekonomik bunalımla birlikte, büyük sorunların yaşandığı bir döneme dönüşmüştür.

1930’ların başında Sovyetler Birliği’nde, sanatın, Stalin tarafından resmi Sovyet düşüncesi boyunduruğuna sokulmaya çalışılmasıyla aynı dönemlerde, Nazi Almanya’sında da bağımsız sanat toplulukları dağıtılmış ve bunların yerine devletle bütünleşmiş bir organizasyon olan Reich Kültür Dairesi oluşturmuştur. Her bir bölüm de kendi içinde alt başlıklara ayrılmıştır. Örneğin, görsel sanatlar bölümü; resim, heykel, mimari, grafik tasarım, esnaf birlikleri, sanat yayıncılığı, pazarlama ve müzayedecilik kısımlarını içermiştir. Reich Kültür Dairesi’nin kurulmasını sağlayan yasa, kurumun amacını, “Tüm sahalardaki yaratıcı birimlerin tek irade olan devlet liderliğinde bir araya toplayarak uygulamaya geçilmesi” şeklinde ifade etmiştir.¹³⁸ Böylece Nazi Almanya’sı sanatı nasyonal sosyalist ideoloji doğrultusunda kullanmıştır. Bu kurum ve kuruluşların çalışmalarına, Nazi propagandasına katkı sağladıkları ölçüde izin verilmiştir. Kimi

¹³⁸ Lüleci, a. g. e., 112.

durumlarda, ödenekler cömertçe yükseltilmiştir. Alman ırkını ve Almanya'nın geçmiş kültürünü yeniden canlandırmak, yeni güçlü bir Almanya fikrin fikri yaratmak amacını hedeflemiştir.

22 Eylül 1933'te Kultur Kammer'in (Kültür Odası) kuruluşunu sağlayan yasanın çıkışından sonra, güzel sanatlar, müzik, tiyatro, edebiyat, basın, radyo ve sinemanın sıkı denetimi için yedi daire oluşturuldu. Edebiyat ve sanat alanında her şey Nazi politikasına hizmet edecek biçimde donatılmıştı. Ulusal çapta festivallerden, köylerde verilecek bando dinletilerine, kent operasına yönetmen atama işinden, uzak bir dağ köyüne gönderilecek kilise şarkıcısına kadar tüm işlemler Parti denetimi altında sürdürülüyordu. Bir insanın, Nazi örgütünün yerel hücre üyeliği onaylanmadıkça, küçük taşra tiyatrosunda, sıradan bir iş bulması bile olanaksızdı. Bu konuda eşgüdüm sağlayan tüm işlemler, resmi olarak, "Gleichshaltung" terimi ile tamamlanıyordu. Bu terim fizikte, "dişlileri birbirine uydurmak..." anlamına geliyordu.¹³⁹

2.1.5. Amerika Birleşik Devletleri'nde Sanat

20. yüzyılın başında devrimler ve inkılaplar gerçekleştirmiş totaliter iktidarlarda siyasi erkin sanat ve sanatçı üzerindeki kontrolü, dönemin ruhu itibariyle göz önünde bulundurulduğunda sıradışı görülmemelidir. I. Dünya savaşıdan sonra meydana gelen buhranlı ortam içerisinde, bu ülkeler gerek kültür gerekse de ulus milliyetçiliğine dayandırdıkları kültür ve sanat anlayışlarıyla var olma mücadelesi vermiştir. Sanatı kontrol altında tutarak kendi milletini ortak hedefe doğru yürütmeye çalışmıştır. Sanat ve sanatçının toplum üzerindeki etkilerinin farkındadırlar. Sanatın propaganda aracı olarak kullanılması, yalnızca siyasal olarak otoriter toplumlara özgü bir durum değildir. Liberalizm, insan hakları, demokrasi ve özgürlükler üzerinde yükseldiğini, öteki toplumlara da bu ilkeleri taşımakla yükümlü olduğunu iddia eden ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası benimsediği kültür siyaseti bunun en açık örneklerindedir.¹⁴⁰ İkinci Dünya Savaşı sona ermesinin hemen ardından Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa'nın kültür alanındaki üstünlüğünü Amerika'ya kaydırarak burada yeni kültür merkezi yaratma çabası içerisine girmiştir. Bu anlamda devlet destekli bir sanat anlayışını ortaya koymuştur. Bu sanat, batının avangard sanatına alternatif oluşturması düşünülen, Amerikan avangardı olarak adlandırılan, soyut dışa vurumculuk olarak tanımlanmıştır.¹⁴¹

¹³⁹ Konur, T. (2001).*Devlet-Tiyatro İlişkisi*. Ankara: Dost Kitabevi, 36-37.

¹⁴⁰ Akbulut, a. g. e, 40.

¹⁴¹ Guilbaut, S. (2009). *New York Modern Sanat Düşüncesini Nasıl Çaldı* (Çev. E. Göktepe). İstanbul: Sel Yayıncılık, 10.

İkinci Dünya Savaşının ardından sanatın başkenti, Paris'ten New York'a taşınca, sanat dünyası Soğuk Savaş'ın Doğu-Batı bölünmesi temeline yapılanmıştır. Her iki bloktaki devlet destekli yüksek sanat, birbirinin negatif kopyasıydı: Doğu'daki sanat belli bir ideolojiye uymak, onu temsil etmek zorunda olduğuna göre, Batı'daki sanat kesinlikle bu tür yüklenimlerden arındırılmış olmalı hiçbir amaca hizmet etmesi beklenmemeliydi.¹⁴² Bu amaçla Amerika, özellikle Rusya'daki Sovyet Sosyalist Realizmi sanatın totaliter ülkelerdeki sınırlayıcı anlayışını, özgürlüğe karşı olarak gösteriyordu. Özgürlük ve sanat olarak da “Soyut Expresyonizm” i gösteriyordu.

1940'ların sonları ve 1950'lerde New York Modern Sanat Müzesi tarafından tüm dünyaya ithal edilmesini sağlayan uluslararası birçok sergi düzenlenmiş ve bu sergiler, küratörlerin Amerikan resim sanatındaki “özgürlük damgası” ile insanları denetim altına alırken Sovyet komünizminin Kitsch sanatını karşılaştırdığı milliyetçi bir söylemle bir arada yürütmüştür. Kısacası sanat ve sanatçı açıkça bir ideolojinin propagandasını yapmasa da, büyük oranda çok uluslu şirketlerin, yani küresel sermayenin hizmetindedir.¹⁴³

Özellikle Soğuk savaş döneminde komünist bloka karşı liberal dünya görüşünü savunan kapitalizm, yaşanan kültür savaşları içerisinde ABD sanatını, ABD hegemonyasının taşıyıcısı olarak da gördüğü kapitalizmin temel kurallarından olan serbest ticareti, küresel ölçekte yerleştirilmesinin ideolojik aracı olarak kullanılmıştır. Soyut ekspresyonizm, ABD yönetiminin bu amaçla desteklediği başlıca sanat akımı olmuştur.

2.2. Cumhuriyet Halk Partisi'nin İlk Kapsamlı Sanat Girişimi

2.2.1. Cumhuriyetin Onuncu Yılı Etkinlikleri

Cumhuriyet Halk Partisi'nin ilk kapsamlı sipariş ve özendirme cumhuriyetin 10. yılı kutlamaları vesilesiyle yapıldığını görürüz.¹⁴⁴ Cumhuriyetin onuncu yılını kutlamak amacıyla 1933 yılı içinde bazı etkinlikler düzenlenmiş, kanunlar çıkarılmış ve özellikle dönemin yazarlarına İstiklâl Savaşı'nı ve inkılapları anlatacak eser yazmaları yolunda telkinlerde bulunulmuş, görevler verilmiştir. Gerçekte cumhuriyeti kuranlar için cumhuriyetin onuncu yılı

¹⁴² Stallabras, J.(2013). *Sanat A.Ş., Çağdaş Sanat ve Bienaller.* (Çev. E. Soğancılar). İstanbul: İletişim Yayınları, 19.

¹⁴³ Akbulut, a. g. e., 41.

¹⁴⁴ Çıkla, S. (2007). 1940'lı Yıllarda Düzenlenen Sanat Yarışmaları ve Önü Sanat Armağanları. *İlmi Araştırmalar*, (23), 30.

kutlamaları o kadar önem taşır ki, bu kutlamalar çıkarılan bir kanunla düzenlenir. Bu kanunla cumhuriyetin onuncu yılının yurt çapında kutlanması öngörülmüştür. Onuncu yıl kutlamaları kapsamında ülkenin dört bir tarafında yapılan gösteriler, temsiller ve konuşmaların yanında genç Türkiye'yi tanıttak bir dizi yayın yapılır. Bu yayınlar genel olarak cumhuriyeti yüceltici temalar içermektedir.¹⁴⁵

Cumhuriyetin ilanı olan 29 Ekim tarihinin bayram olarak kutlanması,1925 yılında kabul edilmiştir. 1933 yılında, Cumhuriyet Bayramı törenlerinin önceki yıllardan daha güzel ve anlamlı olarak kutlanması için Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yaz tatiline girmeden önce 11 Haziran 1933 tarihinde çıkardığı esas yasa ile arkasından çıkardığı yasalar ve ekleri bir dizi kararname ile hazırlık çalışmalarının eksiksiz yürütülmesi amaçlanmıştır. Bu suretle hükümet üzerine düşen görevi en iyi şekilde yapabilmek için gerekli ortamı yaratmayı amaçlamıştır.¹⁴⁶

Onuncu Yıl Kutlama hazırlıklarına, çalışmalarına esas teşkil eden 11 Haziran 1933 tarihinde çıkarılan 2305 sayılı yasada, kutlama programları hazırlamakla görevli Yüksek komisyon, komite ve heyetlerin kurulması, görev ve yetkileri yanında diğer hazırlık çalışmalarının genel ve temel hususları şu şekilde ortaya konmuştur:

- 1) Cumhuriyet ilanının onuncu yıl dönemi üç gün kutlanır
- 2) Kutlama işlerini yürütmek üzere merkezde Başbakanlığa bağlı olan bir Yüksek Komisyon ve illerde yine bu işi yürütecek Komite ve Heyetlerin kurulması ve bunların Cumhuriyetin bu güne kadar ve gelecekteki başarılarını yansıttak suretle kutlama ve şekillerinden hükümet sorumludur.
- 3) Bu Komisyon, Komite ve Heyetler, belediye bütçelerinden kutlama masrafı olmak üzere gücüne göre ayrılacak paralardan Hükümetçe uygun görülecek şekilde harcama yaparlar.
- 4) Kutlama işleri için ikinci maddede yazılı Komisyonlarla Heyet ve Komitelerin haberleşmeleri parasızdır.
- 5) Bayramdan on gün önceden başlamak ve bayram günleriyle sonundan sonra on gün daha sürmek üzere hükümet kendi ulaşım araçlarının ücretlerini indirebilir.
- 6) Asker, polis, jandarma, öğrenci ve izciler gibi Onuncu Yıl törenlerine katılanlar için hükümetin ulaşım araçları parasızdır.

¹⁴⁵ Çıkla, S. Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Dönümü Anısına Yapılan Edebî Yayınlar. *Turkish Studies*, (1), 46.

¹⁴⁶ Demirhan, N. (1999). *Cumhuriyet Onuncu Yılının Türk İnkılâp Tahindeki Yeri ve Önemi*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 47.

- 7) Cumhuriyetin ilk on yılını doldurması nedeniyle yayınlanıp Maarif Vekâletince seçilen ve adları Nafia Vekâletince bildirilen yayınlardan posta ücreti alınmaz.
- 8) Bu bayram günlerinde bütün telgraf, mektup ve kart ücretleri yarıya indirilir.
- 9) Cumhuriyetin ilk on yılı anısı olarak bir madalya basıp isteyenlere satmaya ve toplanan paraların fazlasını inkılaba yarar bir esere sermaye olarak ayırmaya Maarif Vekâleti sorumludur.
- 10) Kasım 1933 maaşı ile Ekim ayı ücretleri Ekimin 28'inci günü ödenir.¹⁴⁷

Kutlama Yüksek Komisyonu'na bağlı olarak çalışan yardımcı komitelerin her biri, kutlama hazırlıklarının bir dalını üzerine almıştır. Kutlamaya yardımcı komitelerin amacı, kutlamaları en iyi şekilde gerçekleştirmekle, halkın bayrama olan ilgisini arttırmak ve mümkün olduğu kadar çok kişinin etkinliklere katılmasını sağlamak olmuştur. Bu amaçla kurulan komiteler şunlardır: Merasim komitesi, Sergi ve Dekorasyon Komitesi, Radyo Komitesi, Yayın Komitesi, Konferans ve İrşat Komitesi, Temsil Komitesi altı adet olan bu komitelerin, kimlerden kurulduğu ve başlıca görevleri ise ana hatlarıyla şöyleydi:

1. Merasim Komitesi: Nevzat, Apti Paşa, Münir İbrahim, Demir Ali, Dr. Şuayyip, Rahmi, Sadettin, Adli ve Salih Beylerden kuruluydu.¹⁴⁸ Komite ülkede halkın bayramda seyirci olarak değil, kutlayıcı olarak, törende yer alması için, en az 1.500.000 yurttaşın katılması hedef alındı. Ayrıca ilçe veya köylerde halkın, bayramda kutlamalar için bir araya gelebilmesine uygun yerlerin bulunmasını amaçladı. Bu çerçevede her yerde birer toplantı yeri bulunmasını amaçlandı. Bu çerçevede her yerde birer toplantı yeri bulunması ve buralara "Cumhuriyet Meydanı" adı verilmesine karar verildi.¹⁴⁹
2. Sergi ve Dekorasyon Komitesi: İsmail Hakkı, Ahmet Rüştü, Hakkı, Mahmut, Vedat Nedim, Hayrullah, Malik, Şinasi, Sabit, Burhan, Ümit ve Rasih Beylerden oluşmaktadır. Sergi ve Dekorasyon Komitesi, bayram günlerinde salonları, sokakları süsleyecek ve anlamlandırılacak grafikler, temsili resimler, döviz tabloları hazırlamakla görevliydi. Bunların her yerin en önemli caddelerini birer açık sergi koridoru haline sokabilecek nitelikte olacaktı. Ayrıca Komite, resmi ve özel kurumların, bütün evlerin ne şekilde süslenmesi gerektiğini

¹⁴⁷ Resmi Gazete (26 Haziran 1933). 1.

¹⁴⁸ Hâkimiyeti Millîye (23 Temmuz 1933). 3.

¹⁴⁹ Milliyet Gazetesi (13 Teşrinievvel 1933). (2757), 6; Akşam Gazetesi (14 Teşrinievvel 1933), (5393), 7; Cumhuriyet Gazetesi (13 Teşrinievvel 1933), (3390), 1-6.

- kararlaştırmış ve evlerin en az bir bayrak ve ampullerle donatılarak büyük bayramın gece gündüz canlandırılmasını kabul etmiştir.¹⁵⁰
3. Radyo Komitesi: Hakkı Tarık, Fahri, Mazhar, şevket Süreyya ve Hilmi Malik Beylerden Kurulu¹⁵¹ olan bu komitenin görevi, bayramın  gününde radyoyu mümkün olduğunca çok vatandaşın dinleyebilmesi için gerekli önlemi almaktı. Bunu için Komite,  bayram gününde radyonun yayınlaması mümkün olan saatlerinde bayram nedeniyle yazılmış ve hazırlanmış konferansların, şiirlerin, müzik parçalarının söylenmesini, alınmasını sağlamak için program yapacaktı. Ayrıca komitenin çalışmaları arasında başka ülke radyo istasyonlarının ilgilerinin çekilmesi ve yeni marşların gramofonlara söylenilmesi işleri vardır.¹⁵²
 4. Yayın Komitesi: Hakkı Tarık, Vecdi Sadrettin, Aka Gündüz, Naşit Hakkı, Neşet Halil ve Behçet Kemal Beylerden kurulmuştur.¹⁵³ Bu komitenin görevleri arasında gazetelerin Cumhuriyetimizin Onuncu Yıl törenlerine yer ayırmasını, yabancı ülkelerdeki gazetelerin de bayramımıza ilgilerinin çekilmesi gibi konular yer almıştır.¹⁵⁴
 5. Konferans ve İşşat Komitesi: Hasan Reşit, Reşat, Mümtaz, Cevdet Nasuhi, Aydoslu Sait, şevket Mehmet Ali, Enver Behnan, İşhak Refet, Behçet Kemal, Kemalaettin Kami ve Emin Süleyman Beylerden kurulmuştur.¹⁵⁵ Komitenin görevleri arasında, bayram günlerinde radyoda, meydanlarda salonlarda okunacak, söylenecek şiirleri, konferansları ve konferans konularını hazırlamaktır.¹⁵⁶
 6. Temsil Komitesi: Reşit Nuri, İbnirefik Ahmet Nuri, İbrahim Necmi, Halil Vedat, Enis Behiç, Servet şefik, Nahit Sırrı ve Yaşar Nabi Beylerden kurulmuştur.¹⁵⁷ Temsil Komitesi'nin görevleri arasında ulusal piyeslerden Cumhuriyet Bayramında oynanması uygun olanların seçimi ve seçilen bu eserlerin yurdun bütün şehirlerinden en kk köylerine varıncaya kadar temsil edilmesinin sağlanması yer almıştır.¹⁵⁸

¹⁵⁰ Hâkimiyeti Millîye (23 Temmuz 1933). (4313), 3.

¹⁵¹ Hâkimiyeti Millîye, (23 Temmuz 1933), (4313), 3.

¹⁵² Akşam Gazetesi (14 Teşrinievvel 1933). (5393), 7; Milliyet Gazetesi (13 Teşrinievvel 1933). (2757), 6; Cumhuriyet, (13 Teşrinievvel 1933), (3390), 1-6.

¹⁵³ Hâkimiyeti Millîye, (23 Temmuz 1933). (4313), 3.

¹⁵⁴ Akşam Gazetesi (14 Teşrinievvel 1933), (5393), 7; Milliyet Gazetesi (13 Teşrinievvel 1933). (2757), 6; Cumhuriyet, (13 Teşrinievvel 1933). (3390), 1-6.

¹⁵⁵ Akşam Gazetesi (14 Teşrinievvel 1933), (5393), 7.

¹⁵⁶ Milliyet Gazetesi (13 Teşrinievvel 1933). (2757), 6; Akşam Gazetesi (14 Teşrinievvel 1933), (5393), 7; Cumhuriyet Gazetesi (13 Teşrinievvel 1933). (3390), 1-6.

¹⁵⁷ Milliyet Gazetesi (13 Teşrinievvel 1933). (2757), 6; Akşam Gazetesi (14 Teşrinievvel 1933). (5393), 7; Cumhuriyet Gazetesi (13 Teşrinievvel 1933). (3390), 1-6.

¹⁵⁸ Akşam Gazetesi (14 Teşrinievvel 1933). (5393), 7.

Bütün bu yardımcı komitelerin kurulması ve değişik konularda bunlara görev verilmesi, hazırlık çalışmalarını hızlandıracak ve Onuncu Yıl törenlerinin eksiksiz gerçekleşmesini sağlayacak nitelikte çabalardır.¹⁵⁹

Kutlama Yüksek Komisyonu, bir yandan yardımcı komiteler kurarken, bir yandan da ülkenin fikir ve sanat çevrelerini göreve çağırarak, inkılâbın yüksek anlamını ve Cumhuriyetin ilk on yılında gerçekleştirilen atılımları anlatacak heyecanlı eserler; söylev, piyes ve şiirlerin yazılmasını istemiştir. Bu dönemde yapılan yayın faaliyetlerini şöyle sıralayabiliriz:

Kurtuluş Savaşı'nın başından beri yazılmış, yapılmış, hatta okul kitaplarına geçmiş eserlerden de yararlanma yoluna gidilmiştir. Gönüllü olarak kendilerini Cumhuriyete bağlamış yazarların, şairlerin eski ve yeni yazıları tekrar gözden geçirilecek bayramda okunabilecekler ayrılmıştır. Gerek bu şekilde seçilenlerden gerekse o tarihe kadar bastırılıp dağıtılmıştır. Bu seçilen eserler arasında Halit Fahri Ozansoy'un Cumhuriyet'in Onuncu Yıldönümü için yazdığı, "On Yılın Destanı" adlı eseri bayramın üç gününde ülkenin her yanında sahneye konulacak nitelikte görülmüştür.

Eskiden Basılmış Eserler: Faruk Nafiz (Kahraman), Nahit Sırrı (Sönmeyen Ateş), Aka Gündüz (Mavi Yıldırım)

Yeniden Basılan Eserler: Reşat Nuri Güntekin (İstiklâl), Yaşar Nabi (İnkılap Çocukları, Köyün Namusu, Beş Devir), Halit Fahri Ozansoy (On Yılın Destanı), İbnirefik Ahmet Nuri (Şer'iyeye Mahkemesi'nde), Aka Gündüz (Yarım Osman), Kazım Nami (Uyanış)

Bahsettiğimiz eserlerin yazılıp oynanmasından bir yıl sonra Şukûfe Nihal, siyasi erkin önemli bir Halkevi dergisi olan Yeni Türk Mecmuası'nda bir yazı kaleme alarak cumhuriyetin onuncu yılında yazılan piyesleri özellikle de "On Yılın Destanı" adlı eseri tenkit eder. Bu piyeslerin istenileni veremediğini şu şekilde dile getirir:

Maarif Vekâleti, bu sene birçok edip ve şairlerden, Cumhuriyetin onuncu yıl dönümü için eser yazmalarını istedi. O efsaneye benzeyen günleri unutmaya başlayanlara yahut hiç tanımamış olanlara hatırlatmak, tanıtmaq için bu, şüphesiz iyi düşünülmüş bir şeydi; lakin o ölçüsüz kahramanlık, fedakârlık ve mucizeler dünyasının gökleri sarsan heyecanını lisana sığmaz şiirini bizlere anlatabilecek hangi mes'ut kalem olacaktı? Hangi alevden lisan, kıvılcımlarını şu yanık yurdun göklerine savurarak, oralarda geçen faciaları,

¹⁵⁹ Demirhan, a. g. e., 52.

oralarda kazanılan zaferleri görenlerin, görmeyenlerin gözlerinde ebedi bir diriltme ile tekrar yaşayacaktı?

Şimdiye kadar bu yolda yazılan eserler az ve cansızdı; onları da okuyanlar, tanıyanlar nadirdi. Heyecanlarımızın tazelandığı, yeniden coşup taşıdığı günlerde en büyük, en canlı ve ateşli eser hangi sanatkârda doğacak, diye sabırsızlıkla bekledik...

Şimdi, önümde irili ufaklı, nesir, nazım, hikâye, piyes olarak bir deste eser vardır... Hepsini birer birer gözden geçirdim; bir tanesinin üstünde bir lâhza duramadan bir yana bıraktım. Hiçbiri bana aradığım, beklediğim şeyi vermedi. Hiçbiri, bana büyük savaşımızın, yıldırımları, tufanları, kasırgaları ürküten; yeri göğü temelden sarsan mehabetli sesini getirmedi... Hepsi, birer durgun, bulanık su gibi... Coşamıyor, dalgalanamıyor; parlayıp yanamıyor...

Son Olarak (Halit Fahri) Beyin on yıllık destanını okuyorum... Halit Fahri Bey ve arkadaşları ne kadar kuvvetli yazıcı, şair ve sanatkâr olsalar, bizim kurtuluş cengimizin tablosunu yapmaktan, onun sırrını bize anlatmaktan âciz kalacaklardır...

İstiklal Savaşı: heyecanına, şiirine beşeri hayalimizin hiçbir zaman erişemeyeceği kadar azametli, geniş bir hakikattir; onu tarif için ancak görmek, bir küçük zerresini göstermek için onun içinde bin kere yaşamak, duymak lâzımdır...

Ne kadar yazık ki, sanatkârlar, tarihimizde bir daha geçmesi ihtimali olmayan bu adsız cengin destanını ilhamını alamadılar; çünkü onu uzaktan seyirci kaldılar; ona karışamadılar... Bunun için yazılan bütün bu eserler tanınmadan unutulmaya mahkûm kaldı...¹⁶⁰

Bayram heyecanının geniş kitlelerine ve köylere kadar götürebilmek için halk dilini ele alan destanlar hazırlanmıştır. Bunlar Cumhuriyetin ve inkılâbın eserlerini halk ağzından halka anlatacak, âşıklar ve saz şairleri tarafından kahvelerde, meydanlarda, köy toplantılarında söylenebilecek niteliktedir. Özellikle Aka Gündüz'ün "Yarım Osman" adlı eseri köylülerimiz için yazılmış ve bütün köylere gönderilmiştir. Bu eser, Aka Gündüz'ün kaleminden çok sade bir dille aktarılarak dekorsuz olarak köylülerin oynayabileceği şekilde yazılmıştır.

Kütahya'nın Köprüören nahiyesinde "Yarım Osman" adlı piyesini kimler tarafından oynandığı ve halk tarafından alkışlarla karşılandığı hakkında Ülkü dergisinde yer alan haber köylerde piyeslerin gerçekten oynandığını doğrulamaktadır:

Öğleden sonra, saat 14'te Cumhuriyet meydanında toplanan mektep talebeleri ve seymenler davul zurna ile millî oyunlar oynanmış ve bu, aynı günün akşamı saat 19,5'ta tekrar edilerek bunu müteakip temsil heyeti tarafından "Yarım Osman" piyesi

¹⁶⁰ Nihal, Ş (Eylül-Teşrinievvel 1934). On Yılın Destanı. *Yeni Türk*, (26), 1688-1689.

*oyunanmıştır. Yarım Osman rolünü alan Kemal Kadri ve muallim rolünü alan Ömer Beylerle arkadaşları; Arif, Hüseyin, İbrahim Keskin, Mehmet, Ahmet, Süleyman ve Doğanlı Arif ve karakol kumandanı Mustafa Efendiler ve bilhassa, K. Kadri ve muallim Ömer Beylerin yüksek muvaffakiyetleri sürekli alkış topluyordu.*¹⁶¹

Bayramda duvarlara afişler asılması düşünülmüştür. Bu afişlerin basılmasına da derhal başlanmıştır. Cumhuriyet meydanlarını, sokakları, binaların duvarlarını süsleyecek olan bu afişlerin, on yıl önceki ekonomik, toplumsal, bilimsel ve eğitim durumu ile Cumhuriyet idaresindeki yenilikleri resimli ve karşılaştırmalı olarak çok canlı bir şekilde göstermesi öngörülmüştür. Yüksek komisyon, söz konusu afişlerin her yerde yapılıp basılmasının kolay olmayacağını düşünerek, doğrudan doğruya kendisi tarafından hazırlanmasında yarar görmüştür. Nitekim yüksek komisyon, hazırladığı 25 resimli ve yazılı afiş serisinin her birinden 8 bin adet Ankara’da bastırıldıktan sonra, bütün yurda dağıtılmasını sağlamıştır.

Cumhuriyetin ilk on yılında gerçekleştirilenlerle sağlanan büyük başarıları belirtmek ve geleceğe belge olarak bırakmak üzere çeşitli kurumlar tarafından Cumhuriyet dönemine ait çeşitli kitaplar çıkarılmaya başlanmıştır. Bu çerçevede yurdun çeşitli illerinde bulunan Ticaret Odaları da kendi illerindeki ticari çalışmaları içine alan kitaplar yayınlamaya başlamışlardır.

Gazete ve dergilerin, bayramda sayfa sayılarını arttırılması düşünülmüştür. Bu nedenle il komiteleri, kendi illerinde 29 Ekim 1933 tarihinde hacminin en az dört, beş misli büyük çıkacak olan gazete ve dergilere inkılâbın ve istiklâlin anlam ve değerini anlatacak konulara yer vereceklerdir. Bu talep üzerine bayram günü Akşam 32, Milliyet 52, Cumhuriyet 64, Hâkimiyeti Millîye 88 sayfa olarak çıkmıştır. İkinci ve üçüncü günkü sayılarda ise, diğer günlerde yapılan törenlere ve gece şenliklerine yer ayrılmıştır.¹⁶²

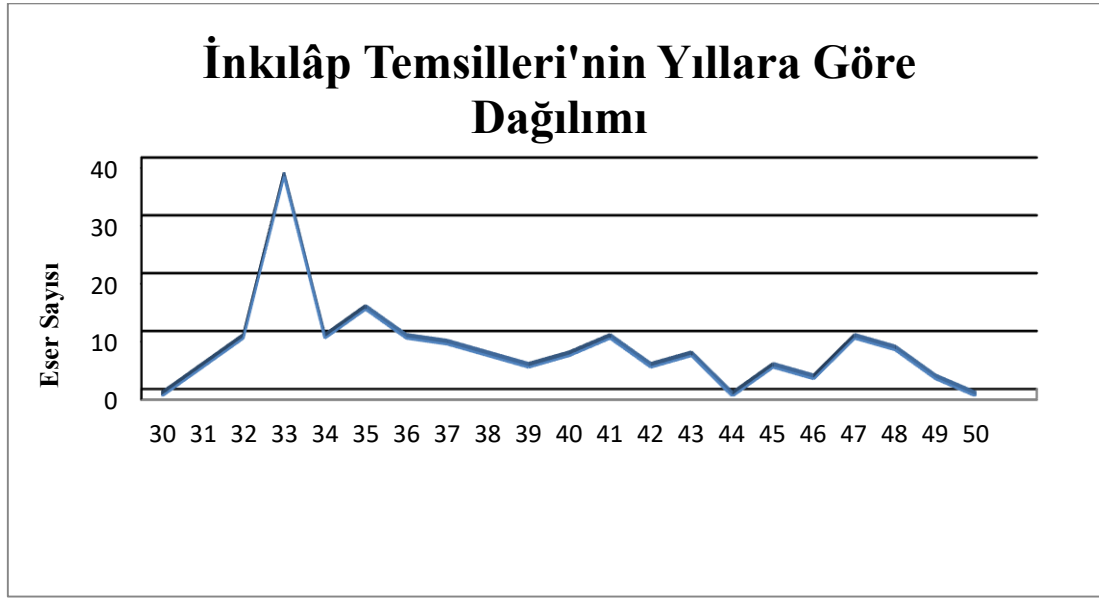
İlk on yılda her alanda yapılan yenilik ve gelişmelerle elde edilen başarılar hakkında ilk elden kaynak olabilecek değerde, “Rehber Kitap” adıyla bir kitap hazırlayıp, yayınlamış ve bunu bütün yurttaki resmi kurum ve kuruluşlara dağıtmıştır. Ayrıca komisyon, Türkiye hakkında kaynak olacağını düşünmüş ve Anadolu Ajansı aracılığıyla kitaptan Fransızca özetler çıkararak bütün dünya basımına göndermiştir. Yüksek Kutlama Komisyonu’nun, ülkenin on yıllık Cumhuriyet hayatını, yaşayan vatandaşlara ve gelecek nesillere anlatabilmek için yayınladığı Rehber Kitap, toplam 255 sayfadan, kitapta verilen konuların daha iyi anlaşabilmesi için 2 harita ve 46 grafikten oluşmuştur.¹⁶³

¹⁶¹ Köyde Bayram (Birinci Kanun 1933). *Ülkü*, (11), 429-430.

¹⁶² Demirhan, a. g. e., 156.

¹⁶³ Demirhan, a. g. e., 56.

Cumhuriyetin Onuncu Yıl törenleri sırasında halkın heyecanını ayakta tutabilecek bir marşın gereğine inanan Kutlama Yüksek Komisyonu, yıllardan beri inkılâp için çalışan sanatçılardan bir marş hazırlamalarını istemiştir. Verilen süre içinde yetişebilen güftelerden, Faruk Nafiz Çamlıbel ve Behçet Kemal Çağlar Beylerin yeni vezinle yazdıkları güfteler beğenilmiştir. Bayram günü saat tam 10'da köyün öğrencileri ve halk bir ağızdan marş ve türküler söyleyeceklerdir. O güne kadar Onuncu Yıl Marşı öğretilen yerlerde bu marş söylenecektir.

Şekil 2.1. İnkılâp Temsilleri'nin yıllara göre dağılımı

Ayrıca 1930 ile 1950 yılları arasına baktığımızda oynanan inkılâp piyeslerinde 1933 yılı itibariyle büyük bir artış gözlemlenmektedir. Bu yıl içerisinde tam 38 eser yayınlanır. O yıl yayınlanan toplam piyes sayısının 50 olduğu göz önünde tutulursa, bu sayı yüzde 76'lık çok anlamlı bir oran demektir.¹⁶⁴ Böylece inkılâp temsilleri siyasi iktidarın desteğiyle inkılâp temsilleri yirmi yılın en yüksek seviyesine ulaşmıştır.

Cumhuriyetin onuncu yılı dolayısıyla yapılan bu neşriyatın toplu bir kaynakçası *Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümünde Yapılan Neşriyat* başlığıyla yayınlanmıştır. Bu kaynakçada 80 kitap ve 48 mecmua özel sayısının künyesi yer almaktadır. 80 kitabın edebiyatla ilgili olanlarının, yani piyes (20), roman (3), şiir (2) türlerinde yazılmış olanlarının toplam sayısı ise yalnızca 25'tir. Atatürk'ü ve ilkelerini ön plâna alanların sayısı (11 adet)

¹⁶⁴ Boyacıoğlu, L. (2002). 1933. İnkılâp Temsilleri'nin Altın Yılı. *Tarih ve Toplum Dergisi*, (103), 30.

ile Türk kimliğini, İstiklâl Savaşı'nı ya da Osmanlı döneminin olumsuz toplumsal hukukî işleyişini konu edinen eserlerin sayısı (14 adet) birbirine yakındır.

Bu eserler içinde inkılâbı, inkılâp devrinde yapılanları konu alan ve edebî yönü olmayan eserler de vardır. Bunlar Cumhuriyet Halk Fırkası'nın çıkardığı *10 Yıl Rehberi*, Halkevleri'nin neşrettiği *Cumhuriyetin 10. Yıl Dönümü*, Sadri Ertem gibi şahısların yazdığı *Türk İnkılâbının Karakteri* türünden kitaplar ile çoğu çeşitli il ve ilçelerdeki Ticaret ve Sanayi Odaları ile diğer bazı kamu kurumları tarafından hazırlanmış kitaplardan oluşuyor.¹⁶⁵

Görüldüğü üzere devlet, Onuncu Yıl Cumhuriyet Bayramının kutlanmasını çok geniş olarak ele almış; kurulacak olan komisyon, komite ve heyetlerin görev ve yetkilerini belirleyerek hazırlıkların belli bir düzene oturtulmasını sağlamıştır. Ayrıca bu kanun Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına geniş kitlelerin de katılımını sağlamak amacıyla hükümetin masraftan kaçmadığını göstermiştir.¹⁶⁶ Devletin bu büyük organizasyonu düzenlemesi sadece Cumhuriyet Türkiye'nin kuruluşunun onucu yılını vurgulamak değildir. Beraberinde unutulmuş inkılâp değerlerini tekrar hatırlatmaktır. Cumhuriyetin kuruluşunun üzerinden on yıl gibi bir zaman geçmiştir. Gerek halk gerekse de aydın kesimde bir atalet hali oluşmaya başlamış ve cumhuriyetin kuruluşundaki o heyecan yitirmeye başlanmıştır. Falih Rıfki Atay 1930'ların başlarında, en çok üzüldüğü şeylerden birisinin, güzellik yarışmalarının diğer konulara göre çok daha ilgi çekmesi olduğunu yazıyordu. “Devrim” sözcüğü artık “yorgunluk” verir olmuştu. Kendi deyişi ile “Devrim ve rejim kelimeleri gazetecilerin ‘Hâlâ mı?’ Sorusuyla karşılaşıyordu.¹⁶⁷

Nusret Kemal Köymen de *Ülkü* dergisinde millî bayramın önemini vurguladığı yazısında Falih Rıfki Atay'dan farklı düşünmez ve şunları ifade eder:

Vakıa yeni Türkiye geçirdiği zafer neşeleriyle eski içlemeleri tüketmiş inkılâp devrine temiz bir ruhla girmiştir. Fakat birbirini kovalayan inkılâplar, çok daha sıkışan içtimai hayat ve bütün memlekette kendini hissettiren kontrolcü inkılâp havası yeni ihtibaslar doğurmaktadır. İhtibas bir vakıadır, binaenaleyh iyiliği veya fenalığı mevzuu bahsolmaz; yalnız mademki bir kuvvettir, her kuvvet gibi iyi kullanma şekli bulunabilir. Şayet kullanılmazsa yukarıda dediğimiz gibi ya sevki tabii ile ve cemiyetin hazırladığı eğlence vasıtalarıyla boşuna akma yolu bulur yahut da cemiyete zıt (antisosyal) tezahürlere başlar. Büyük ruhlarda olan derin ihtibaslar sanat, kahramanlık, feragat bir araştırmaya kendini verme şekillerinde tezahür eder. Fakat vasat insanın, büyük ekseriyetin ihtibaslarına rehbersiz faydalı bir akış vermesi

¹⁶⁵ Çıkla, a. g. m., 48.

¹⁶⁶ Demirhan, a. g. e., 40.

¹⁶⁷ Karaömeroğulları, M. A. (2006). *Orada Bir Köy Var Uzakta - Eski Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem*. İstanbul: İletişim Yayınları, 52.

güçtür. İşte rehberliği yapacak olan bir halk terbiyesi şuuru ile nizamlanmış millî bayramlardır.

Bugünlerde şahit olduğumuz onuncu yıl kutlaması beşeriyet tarihinde, nispetler dâhilinde, en büyük halk ve inkılâp terbiyesi işidir.

Görülüyor ki millî bayramlar yalnız his terbiyesi, heyecan verme bakımından değil fikri terbiye ve iktisat bakımından faydalıdır.¹⁶⁸

Onuncu yıl kutlamalarıyla köyden şehre kadar kademe kademe düşünülen kutlamalar kapsamlı bir teşebbüsle halkın toplumsal belleği ve şuuru güçlendirilmek istenmiştir. Ayrıca çok kısa bir zaman diliminde yurdunu düşmanlardan temizleyip yeni bir rejim kuran Türkiye'nin de dış siyasette kendini ispatıdır. Çünkü batılı devletler on yıl geçmesine rağmen yeni kurulan rejimin yaşayıp yaşayamayacağı konusunda şüphelere sahiptir. Bu organizasyon inkılâp hareketi ile perçinlenerek, dış siyasette oluşan şüpheler de giderilmek istenmiştir.

2.3 İnönü Dönemi Sanat Müsabakaları

2.3.1. 1939 Yılı Sanat Ödülleri

Cumhuriyet Halk Parti'sinin sanat alanında gerçekleştirmiş olduğu uygulamalarındaki tutum 1930'ların başı ve sonu karşılaştırıldığında farklılık arz etmektedir. 1930'lu yılların başında daha önce de söz ettiğimiz üzere bazı sanatçılara bireysel anlamda ısmarlama eser yazdırılırken 1930'lu yılların sonu itibariyle iktidar tüm halk kitlesini sanat politikası içerisine alarak sanatı ve inkılâpları tabana yaymak için sanat müsabakalarına başvurmuştur. Edebî eser ısmarlama politikası hem sanatçı için hem de eser için bazı zorluklar meydana getirmiştir. Sanatçı ısmarlanan edebî türde yetkin olmamasından kaynaklanan sebeplerden dolayı hem zorlanmış hem de eseri istenilen kalitede olamamıştır. Yusuf Ziya Ortaç, *Bizim Yokuş*'da bu durumu şu şekilde eleştirir:

Bir kendini geçme yarışındaydı Türkiye o zamanlar...

Yine o zamanlarda, Cumhuriyet Halk Partisi, Faruk Nafiz'den dört piyes istemişti, dört manzum piyes... Halkevleri için.

¹⁶⁸ Köymen, K. N. (Birinci Teşrin 1933). Millî Bayram ve Halk Terbiyesi. *Ülkü*, (9), 247-248-250.

Ömürleri boyunca tek mısra yazmamış adamlar, dört manzum piyes istiyorlardı!

Faruk Nafiz, içi hem sanat, hem hizmet aşkı ile dolu, bir yaz günü, Kalamış'ta Belvü Oteline kapandı ve elinde üç manzum piyesle çıktı... Nasıl mı?

Üç Piyese vücudundan yirmi beş kilo yedirerek!

CHP, yazacağı dört piyes için ona beş yüz lira vermişti. Yanlış anlamayınız, yalnız beş yüz lira!

Bizim Yokuş'un en in insafsız kitapçısı da bundan az vermez...

O, üç ay, herkes denize girerken, herkes plajda yatarken, herkes buzlu bira içip dans ederken, bir otel odasına kapanmış ve kafasından üç piyes, vücudundan yirmi beş kilo vermişti!

Goitre olmuştu bunalmaktan. Gözleri dışarı fırlamıştı lokma lokma, nabızı yüz yirmi atıyordu dakikada!

Bunun karşılığı beş yüz lira mıydı yalnız?... Hayır, bir karşılığı daha oldu bu ölüm çabasının: Dördüncü eseri yetiştiremediği için, Halk Partisi İdare Kurulu üyelerinden bir milletvekili, Salâh Cimcoz, gezdiği tozduğu yerde:

-Partiyi dolandırdı, diye sövdü Faruk Nafiz'e!

Korkmayınız Faruk Nafiz, politikacılara borçlu kalmamıştır: Sağlığı düzelir düzelmez, dördüncü piyesi de suratlarına attı!¹⁶⁹

Bu sebeplerden olsa gerek işte 1938 yılının Ağustos ayında Cumhuriyet Halk Partisi ilk sanat yarışması için girişimlere başlar. Sanat yarışması üç edebî türü ihtiva etmektedir:

- a) Yetişkin muharrirler arasında Halkevleri sahneleri için piyes müsabakası
- b) Yetişkin muharrirler arasında Büyük Memleket Hikâyeleri müsabakası
- c) Halkevlerine mensup genç muharrirler arasında Küçük Memleket Hikâyeleri müsabakası

¹⁶⁹ Ortaç, Y. Z.(1966). *Bizim Yokuş*. İstanbul: Akbaba Yayınları, 312-313.

2.3.1.1. Piyes Müsabakası

19.08.1938 tarihindeki Cumhuriyet Halk Partisi sekreterliğinin yazısında istenilen şartlar, jüri üyeleri ve ödül şu şekilde tasnif edilmiştir:

Sayısı her yıl mühim miktarda aratan Halkevlerindeki sahne faaliyetlerinin halk arasında uyandırdığı geniş alakayı ve umumiyetle sahnenin terbiye, lisan, edebî zevk ve konuşma zarafeti bakımından yüksek ehemmiyetini göz önünde tutan CHP yetişkin ve değerli muharrirlerimiz arasında aşağıdaki şartlar altında bir piyes müsabakası açmıştır.

1. Yazılacak piyesler, Halkevleri, sahnelerinin şartlarına uygun olabilmek için az şahıslı, az kadınlı ve basit dekorlu olmalıdır.
2. Eserler daha ziyade halkımızın dilinin ve ifadesinin güzelliğini, edebî zevkini, konuşma zarafetini, seçkinliğini ve olgunluğunu arttıracak tarzda olmalı, yeni Türk cemiyetinin modern, kültürel ve millî duygularını tatmin edebilmeli ve yetiştirici olmalıdır. Binaenaleyh, muharrir bu esaslar ve millî davalarımızın ve inkılâp prensiplerimizin çerçevesi içinde kalmak şartıyla mevzuu seçmekte serbesttir.
3. Halkevleri faaliyetinin köylüye kadar her seviyedeki vatandaşları kapsamaması muharririn eserini yazarken dikkat nazarında tutacağı bir noktadır.
4. Piyesler, 1 Şubat 1939 tarihine kadar Ankara'da CHP Genel sekreterliğine gönderilmiş bulunmalıdır.
5. Bu eserler, Partice teşkil edilecek Nafi Atuf Kansu*, Reşat Nuri Güntekin*, Bedrettin Tuncel*, Dr. Suha Delilbaşı*, Vedat Nedim Tör*, Muhsin Ertuğrul'dan* mürekkep bir jüri heyeti tarafından tetkik edilecek ve muvaffak olan piyesler alınarak, muharrirlerine aşağıdaki mükâfatlar verilecektir. Bu jüri sırf bu müsabaka içindir.

Birinciye	500 lira
İkinciye	400 lira
Üçüncüye	300 lira
Dördüncüye	200 lira
Beşinciye	100 lira ¹⁷⁰

Yarışma gerek yazılı basın gerekse de radyo aracılığıyla halka duyurulmuştur. Dönemin Halkevi dergisi olan *Ülkü*¹⁷¹ ile *Ulus* gazetesi¹⁷² yarışmanın şartnamelerini yayınlamıştır.

* CHP Yönetim Kurulu üyesi, Giresun Mebusu

* Çanakkale Mebusu

* Tiyatro Mektebi Müdür Muavini

* Kütahya Mebusu

* Ankara Radyosu Müdürü

* İstanbul Şehir Tiyatrosu Müdürü

¹⁷⁰ CDA, 490.01.1416.682.1.1.17.

¹⁷¹ CHP'nin Piyes ve Hikâye Müsabakaları (Eylül 1938). *Ülkü*, (67), 79.

¹⁷² *Ulus* (5 Eylül 1938). 4

Yine dönemin şairlerinden Behçet Kemal Çağlar radyo konferansıyla yarışmayı duyurmuştur.

*Behçet Kemal'in birkaç akşam evvelki radyo konferansında yapılacağını haber verdiği piyes ve hikâye müsabakasına iştirâk etmek istediğimden bu hususta tenvir edilmeliğimi ve şartnamesinin gönderilmesini rica ederim.*¹⁷³

Müsabakanın bütün halk tabakası arasında yaygınlaştırılması için lise ve üniversite talebeleri de müsabakaya dâhil edilmiştir. Müsabaka, üniversite ve lise talebelerine de duyurulması için azami gayret gösterilmiştir. Müsabakanın yaz ayına denk gelmesi dolayısıyla üniversite rektörlüklerine ve okullara müsabaka hakkında talimatname gönderilmiş ve öğrencilerin haberdar edilmesi noktasında titizlikle davranılması istenmiştir.

*Müsabakalar ilan edildiği zaman yaz tatili olduğu için muallimlerimizin takip edip haberdar olmamaları ihtimalini düşündük. Hâlbuki gerek Üniversite Edebiyat Fakültesinde, gerekse liselerimizde bu müsabakalar iştirak edip, bizi faydalandırarak çok kıymetli elaman mevcuttur. Gerek Üniversitedeki, gerek liselerdeki bu elemanları bu müsabakalardan haberdar edilmelerine müsaadelerinizi rica eder, derin saygılarımı sunarım.*¹⁷⁴

Piyes Yarışmasının duyurulması sonucunda müsabakaya *Ülkü* dergisine göre 27 eser¹⁷⁵, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi kayıtlarına göre 26 eser¹⁷⁶ gönderilmiştir. Jürinin 25 Nisan 1939 Salı günü CHP Genel Sekreterliğindeki incelemeleri sonucu gönderilen oyunlardan hiçbiri ilk üçe girememiştir. Müsabaka şartlarına göre bir eser dördüncü, üç eser ise beşinciliği kazanmıştır.¹⁷⁷

¹⁷³ CDA, 490.01.1416.682.1.9.

¹⁷⁴ CDA, 490.01.1416.682.1.24.

¹⁷⁵ CHP'nin Tertip Ettiği Müsabakalar (Mayıs 1939). *Ülkü*, (75), 276-278.

¹⁷⁶ CDA, 490.01.1423.700.2.152.

¹⁷⁷ CDA, 490.01.1423.700.2.177.

Çizelge 2.1. 1939 Piyes Müsabakası Sonucu

Yıl	Yazar	Katıldığı Halkevi	Eser	Derece	Ödül
1939	-	-	-	1.	-
	-	-	-	2.	-
	-	-	-	3.	-
	Vedat Ürfi Bengü	Samsun Halkevi üyesi	Beyaz Baykuş	4.	200 lira
	Celâl Sıtkı Gürler	Bursa Halkevi üyesi	Eğitmen	5.	100 lira
	Yunus Nüzhet Unat	İzmit Halkevi üyesi	Para Delisi	5.	100 lira
	Sedat Yesügey	Mardin Halkevi üyesi	O Varken	5.	100 lira

Cumhuriyet Halk Partisi, müsabakasının sonucuna göre bu dört esere verilen ödüle binaen eserlerin telifini satın almıştır. Eserler halkevlerinde oynanacak ve kitap haline getirilecektir. Fakat Sedat Yesügey'in *O Varken* eseri ödül almasına rağmen basılmaz ve oynanmaz. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nin Mardin Halkevi'ne gönderdiği yazıda basılmamasının sebebi şu şekilde izah edilir:

*Partimizce tertip edilmiş bulunan piyes müsabakasında beşinci mükâfatı kazanmış eviniz azasından Sedat Yesügey'in "O Varken" adlı piyesinin bu gün dost münasebetler idame ettiğimiz komşu milleti rencide eder mahiyette görülerek Matbuat Umum müdürlüğünce temsiline müsaade edilmemiştir. Bu vaziyette, eserin bastırılması uygun görülmediğini adı geçen muharrir bildirmesini rica eder, sevgilerimi sunarım.*¹⁷⁸

Yazının içeriğine bakıldığında bahsi geçen komşu milletin hangisi olduğu bilinmemektedir. Fakat millî mücadele dönemi göz önüne alındığında, Türk milleti nezdinde istiklâl mücadelesinin en çetin muharebeleri komşumuz olan Yunanistan'a karşı yapılmıştır. Piyesin basılmamış olmasından dolayı *O Varken* adlı piyesinin konusu da muhtemelen millî mücadeledir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin dış siyasetteki barışçıl politikası gereğince iktidar eserin muhtevasından dolayı piyesi basmamıştır. Gerek Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi kayıtlarında gerekse de Devlet Tiyatro Arşivlerinde eserin hiçbir nüshasına ulaşılamamıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin açmış olduğu ilk piyes yarışmasında eserlerin muhtevası konusunda güdülen amaç şu şekilde ifade edilmiştir: "*Eserler daha ziyade halkımızın dilinin ve ifadesinin güzelliğini, edebî zevkini, konuşma zarafetini, seçkinliğini ve olgunluğunu arttıracak tarzda olmalı, yeni Türk cemiyetinin modern, kültürel ve millî duygularını tatmin edebilmeli ve yetiştirici olmalıdır. Binaenaleyh, muharrir bu esaslar ve millî davalarımızın ve inkılâp prensiplerimizin çerçevesi içinde kalmak şartıyla mevzuu seçmekte serbesttir.*"¹⁷⁹ Fakat gelen eserlerin çoğunda

¹⁷⁸ CDA, 490.01.1423.700.2.155.

¹⁷⁹ CDA, 490.01.1416.682.1.1.17.

yazarlar tarafından bu muhteva amacı güdülmemiştir. Piyes müsabakası Jüri üyelerinden Ali Süha Delilbaşı, Ülkü Halkevi dergisinde eserlerin muhtevası hakkındaki düşüncelerini şu şekilde dile getirir:

Bundan bir yıl kadar önce Parti’ce açılan sahne eserleri müsabakasını hatırlıyorum. Bu müsabakada ben de jüri âzası idim. 25-30 kadar eser gönderildi. Bunların mühim bir kısmı dasitanî mevzuları terete ediyordu. Halbuki Parti müsabakayı ilân ederken, mevzu intihabında müellifleri tamamıyla serbest bırakmış, yalnız bunların memleket meselelerini mevzu olarak almaları temennisini izhar etmişti. Bu kadar eser arasında ben şahsen beni tatmin eden –burasını eseyle söylüyorum- ancak tek bir eser bulabildim. Vedat Ürfi’nin “Beyaz Baykuş” u... Bu piyeste kahramanlar, cengaverler, ilahi mahlûklar yoktu. Canıyla, kaniyle bir sürü zavallı adam, kokainle, morfinle, eroinle insanlıklarından çıkmış zavallılar vardı... Bize beşerî eserler, cemiyeti alâkadar eden eserler lâzımdır. Tiyatro müelliflerine bunu anlatabilmiş olmamı temenni ederim.¹⁸⁰

Ali Süha Delilbaşı’nın piyes ödülleri hakkındaki düşüncelerine baktığımızda dönemin iktidarının olağanüstü kurmacalara sahip masalsı, destani ve efsanevi kurmacalardan ziyade toplumu ilgilendiren konular hakkında eser yazılmasını istemektedir. Bu şekilde toplum sorunları dile getirilecek ve halk bu konuda bilgilendirecektir. Bu amaç dışında yer alan her türlü sanatsal piyes iktidar tarafından onanmayacaktır.

2.3.1.1.1. Piyes özetleri

2.3.1.1.1.1. Beyaz baykuş¹⁸¹

Vahap evli ve bir çocuk babası olan bir devlet memurudur. Çevresi yüzünden kokain bağımlısı olmuştur. Kokain bağımlısı olması yüzünden işten atılmıştır. İşten ayrılmasından sonra evin geçimini eşi Samiye Hanım komşulara dikiş dikerek sağlamaktadır. Polislerin kokain deposuna yapmış oldukları baskın sonucu Vahap şüpheli olarak gözaltına alınmıştır. Çevresinin girişimiyle nezaretten çıkmıştır. Nezaretten çıktıktan sonra eve gelen Vahap elinde kalan son birkaç gramlık kokaini kullanmak ister. Samiye Hanım’ın engellemelerine ve kokaini yere dökmek istemesine hiddetlenir. Gözü dönmüşçesine Samiye Hanım’ın boğazına sarılıp sıkıya başlar. Samiye Hanım nefessiz kalarak yere yığılır. Yere dökülen kokaini burnuyla çekmeye çalışan Vahap aradan bir süre geçtikten sonra Samiye Hanım’ın öldüğünü fark eder. Camdan atlayarak kaçar. Eve gelen doktor, dadı ve gazeteciler Samiye Hanım’ın öldüğünü fark ederler.

¹⁸⁰ Delilbaşı, A. S. (İkinciteşrin 1939). *Halkevlerinde Tiyatro Meselesi*. Ülkü, (81), 229.

¹⁸¹ Bengü, V. Ü. (1940). *Beyaz Baykuş*. Ankara: C.H.P Halkevleri Temsil Yayınları, 1-66.

Aradan on sekiz yıl geçmiştir. Vahap tamamen kokainin pençesine düşmüştür. Derbeder batakhanesinde Çiftebel ve Hasan, kahveciyle bir soygun planlarken, bu soygunda kullanacakları birini düşünürler. Kahvecinin gözüne Vahap ilişir. Tam bir kokain bağımlısı olmuş olan Vahap'ın bu işi yapabileceğine kanaat getirir. Vahap dört gram kokain karşılığında soygunda yer almayı kabul eder. Soyacakları konak yıllar önce Samiye Hanım'ın eve çağırdığı baba dostu doktorun konağıdır. Samiye Hanım vefat ettikten sonra doktor, Samiye Hanım'ın kızı Nermin'i ve dadısını yanına almıştır. Nermin'i öz kızı gibi yetiştirmiştir. Nermin artık yirmili yaşlardadır ve Muhtar adlı bir komiser ile nişanlanmıştır. Bu süre zarfında annesinin kokain bağımlısı babası tarafından öldürüldüğünü gerçek babasının doktor olmadığını öğrenir. Doktor şehir çıktığı bir gün konağa girerler. Vahap pencereden konağa girer. Bu sırada Vahap ile karşılaşan dadı yaşanan arbede sırasında darbe alarak yığılır. Nermin, arbede sırasında çıkan seslerden kapısını açtığı anda Vahap'ı görür, odasının kapısını kilitler. Bu esnada nişanlısı Muhtar'ı arar. Vahap, kapıyı kırarak içeri girer. Vahap tam bıçağını çektiği anda duvarda Samiye Hanım'ın fotoğrafını görür. Nermin'in kız olduğunu anlar ve af diler. Elindeki bıçağı vererek Samiye'nin kendisini öldürmesini ister. Bu sırada polis sirenleri duyulur. Nermin, babası Vahap'ı odaya kilitler. Muhtar, konağa girdiğinde ise Nermin kötü bir rüya gördüğünü boş yere çağırdığını söyler. Muhtar söylediklerine inanmaz ve içeride biri olduğunu söyler. Nermin, Vahap'ın görülmesini istemediğinden Muhtar'a içerideki kişinin aşığı olduğunu söyler. Bu durum üzerine Muhtar nişanı bozar ve konaktan ayrılır. Vahap bu durum karşısında ağlayarak Nermin'in yanına yaklaşır. Nermin ise öfkeyle annesini, saadetini çaldığını haykırır. Artık bir canı kaldığını söyledikten sonra gitmesini ister. Vahap ise bitkin bir şekilde, kendini sürükleyerek ayrılır.

Eserin yazarı Vedat Ürfi Bengü* müsabakaya üç adet eserle katılır. Bunlar; “*Köy Kızının İki Kurşunu*”¹⁸² üç perdelik piyes, “*Gaziantep Kahramanlar Destanı*”¹⁸³ beş tablolu piyes ve ödül aldığı üç perdelik “*Beyaz Baykuş*”¹⁸⁴ adlı piyestir. Beyaz Baykuş piyesi 1948 yılında “*Düşkünler*” adıyla sinemaya uyarlanmıştır.

* 14 Ekim 1900 yılında İstanbul'da doğan Vedat Ürfi (CHP Genel Merkezine gönderdiği dilekçede soyadını “ÜRFİ” olarak beyan etmiştir.), sinema yönetmeni ve oyuncusu; oyun, öykü, senaryo ve roman yazarı, çevirmen. Sadrazam Halil Rifat Paşa'nın torunu, Mehmet Ali Paşa'nın oğludur. Yazar-eleştirmen Mehmet Fuat'ın babası ve Nazım Hikmet'in eşlerinden Pirâye Hanım'ın ilk kocasıdır. Türk sineması, tiyatrosu ve müziğinin tanınmış şahsiyetlerindedir. Ödül aldığı sene Samsun Vilâyet Gazetesi başmuharriridir.

¹⁸² CDA, 490.01.1416.682.1.41.

¹⁸³ CDA, 490.01.1416.682.1.45.

¹⁸⁴ CDA, 490.01.1416.682.1.45.

Beyaz Baykuş adlı piyesin konusu madde bağımlısı Vahap'ın başına gelen trajik olaylardır. Vahap'ın, eşi Samiye ve sonrasında kızı Nermin arasındaki çatışma eserin önemli epizotlarıdır. Vahap, madde bağımlılığı yüzünden önce işini kaybetmiştir. Ardından da eşinin katili olmuş ve batakhanelerde yaşamaya başlamıştır. Eserin sonunda ise kızı tarafından terkedilmiştir.

Vedat Ürfi Bengü eserin konusunu yaşadığı toplumun önemli bir sorunu olan eroin ve kokain bağımlılığından almıştır. 1930'lu yıllar öncesinde Türkiye'de afyon üretimi konusunda herhangi bir yasal kısıtlama yoktur. Afyon bitkisi, iklimine göre köylüler tarafından üretilmektedir. 1924'ten beri afyon, İstanbul ve İzmir'in döviz piyasalarında satılmaktadır. Fiyat belirlenirken ayarlamasının önemli bir parametresi olan afyonun morfin seviyesi, Avrupa alıcılarının talebine bağlı olarak yapılırdı.¹⁸⁵ Türkiye, daha çok 1930'lardan itibaren küresel dönüşüme dâhil olmuş daha sonra 1933'te çıkarılan yeni yasalar ve bunların uygulanmasıyla devlet tekeline alınmış, üretim kısıtlanmış, ihracat ve ithalatı düzenleyerek sınırlandırmıştır.¹⁸⁶ Ancak bu süreç Türkiye gibi dünyanın en kaliteli afyon üreticilerinden olan bir ülke için fazlasıyla sancılı olmuştur. II. Dünya Savaşı yıllarına kadar bu durum bütün tarafları kapsayan bir "afyon meselesi" yaratmıştır. Savaş ile birlikte koşullar hem afyon trafiğinin uluslararası kontrolünü zayıflatmış hem de afyona duyulan talebi arttırmıştır.¹⁸⁷ Öyle ki dönemin gazetelerinde afyon, esrar ve heroinin zararları hakkında birçok yayın yapılmıştır. Akşam gazetesi 1933 yılında madde bağımlılığının zararlarını anlatan bir dizi yayın yapmıştır.¹⁸⁸ Türkiye'de o dönem ciddi anlamda heroin imalatı ve kaçakçılığı yapılmaktadır. Akşam gazetesinde yer alan bir haber bu durum hakkında bilgi edinmemizi sağlamaktadır:

Son zamanlarda şehrin muhtelif semtlerinde heroin kaçakçıları meydana çıkarılmakta ve bu heroinlerin nereden tedarik edildiği bir türlü anlaşılmamakta idi.

Polis 2. Şube müdüriyeti tarafından bu mesele etrafında bir müddetten beri yapılmakta olan tahkikat bitmiştir.

Yapılan ilk tahkikat neticesinde zabıtaca çok mühim bir heroin depo ve imalathanesi meydana çıkarmıştır. Bu depo Beyoğlu'ndadır. Kaçakçılıkla alakadar bir şebeke vardır.

¹⁸⁵ Gürsoy, Ö. B. (2007). *The opium problem in Turkey 1930-1945*. Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 47.

¹⁸⁶ Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanun (24.06.1933). *Resmî Gazete*. (2435), 1-9.

¹⁸⁷ Gürsoy, a. g. t., IV.

¹⁸⁸ Ragıp, S. (11-17-25 Teşrinievvel 1933). Kokain ve Heroin. *Akşam Gazetesi*. (5390-5396-5404), 6.

Şebeke mensuplarından bir kısmı zabıta tarafından isticvap altına alınmıştır. Bunlar arasında kadınlar da bulunmaktadır.

Bu şebekenin bir müddetten beri faaliyete bulunarak mütemadiyen heroin satmakta olduğu ve paketlerle birçok heroin de kaçırmakta olduğu anlaşılmaktadır.

Bunların depo olarak kullandıkları yerler meydana çıkarılmıştır.¹⁸⁹

Görüldüğü üzere kokain ve heroin ülkemizde yasa dışı yollarla üretilmiş ve pazarlanmıştır. Toplumun her katmanını etkileyen bir sorun halini almıştır. Vedat Ürfi Bengü önce tiyatro eseri ardından sinemaya aktardığı bu eseriyle halkın idrakini uyandırmaya çalışmıştır. Günümüz tiyatro algısı ve beğenisine göre oldukça basit ve ‘amatörce’ olan oyun, dramatik metnin genel kural niteliğinde olan özelliklerini de yeterince karşılayamamaktadır.¹⁹⁰ Fakat eser sosyal bir sorunu işleme dolayısıyla siyasi erkin isteklerine cevap vermiş ve mükâfat alamaya hak kazanmıştır.

2.3.1.1.1.2. Eğitmen¹⁹¹

Bir kış gecesi doktor ve müddeiumumî* köye gelirler. Muhtar, misafirleri köy odasında ağırlar. Doktor ve müddeiumumînin köye gelme sebepleri köyde vuku bulan bir cinayet sebebiyledir. Durgun Ali ve Gönülsüz Ali arasında hakareten dolayı bir kavga çıkmış ve Durgun Ali'nin Gönülsüz Ali'nin kafasına odunu vurmasıyla Gönülsüz Ali oracıkta ölmüştür. Muhtar aralarındaki meselenin basit bir itilaftan çıktığını ne var ki cahillik sebebiyle olayın böyle sonuçlandığını dile getirir. Her ne kadar gelme sebepleri bu vukuat olsa da muhtar, doktor, müddeiumumî ve köylüler arasındaki mükâlemenin çerçevesini köy ve köydeki yaşam koşulları oluşturur. Muhtar, köyün cahilliğinden, köyün iki yakası arasındaki anlaşmazlıktan, imamın zengin fakir ayırarak iş görmesinden, mektepsizlikten yakınır. Her ne kadar bunları dile getirirken de cumhuriyetle birlikte var olan gelen değişikliklerden gayet sitayişkâr bir şekilde bahseder. Jandarmanın artık çetelere göz açtırmadığından ve devletin halkını koruyup kolladığından bahseder. Müddeiumumî ise ziraat kongresinden ve kongrenin amacından bahsederek artık köylünün devlet için ne kadar önemli olduğunu köylülere anlatır. Bu söylemler karşısında köylüler ise artık devlet tarafından hakir görülmeyecekleri tasdik ettirirler. Müddeiumumî, köylüyü uyandırmak ve köylerin yükselmesini

¹⁸⁹ A. g. y. (25 Teşrinievvel 1933). (5404), 3.

¹⁹⁰ Aydemir, B. (2014). Türk Tiyatrosu İlk Oyun Yazım Yarışmaları ve Ödüllü Oyunlar. *Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, (26), 15.

¹⁹¹ Gürler, C. S. (1940). *Eğitmen*. Ankara: C.H.P Halkevleri Temsil Yayınları, 1-29.

* Savcı

kolaylaştırmak için eğitim kursları açıldığından bahseder. Muhtar köyden Hasan Çavuş'u bu kursa gönderir.

Doktor ve müddeiumumî on yıl sonra tekrar köye gelirler. Muhtar, doktoru ve müddeiumumîyi yine köy odasında ağırlar. Fakat köy artık aynı köy değildir. On yıl içinde bir sürü değişiklik olmuştur. Gaz lambası ile aydınlanan oda artık elektrik ile aydınlanmaktadır. Hasbihâl ettikleri fakir köylü aradan geçen on yıla inat adeta dinçleşmiştir. Mahsul vermeyen tarlalar, bakımdan geçirilmiş, eğitim sayesinde ağaçlara aşı yapmayı öğrenmişlerdir. Bu sayede köy halkı bol ve kaliteli beslenmeye başlamıştır. Kurdukları mektebin yanına ipek kozaları için böcekthane yapmışlar. Peynir ve yağ çıkartma odalarıyla üretim çeşitliliklerini arttırmışlardır. Köye bir de arı kovanları kurarak arı yetiştirmeye başlamışlar ve bu balları İsviçre'ye ithal etmişlerdir. Eğitim ve mühendisin girişimciliğiyle altı köy birlikte elektrik fabrikası kuracaktır. Batakliklar kurutulmuş sıtma problemi halledilmiştir. Köyde huzursuzluğa ve anlaşmazlığa sebep olan iki yaka arasındaki düşmanlık sulh edilerek çözümlenmiştir. Köyde halk odası kurulmuş gerekli ihtiyaçlara binaen seçilmiş kişiler şehirdeki Halkevine yollanmıştır. Kısacası on yıl içerisinde Halkevi ve eğitim sayesinde köye ve köylüye adeta sihirli bir değnek değmiştir.

Bursa Erkek Lisesi müdür yardımcısı ve Türkçe öğretmeni Celal Sıtkı Gürler yarışmaya *Eğitmen* adlı eseri ile katılmış ve piyesinde bir Halkevi eğitmeninin on yıl içerisinde köyde meydana getirdiği gelişim ve ilerlemeyi işlemiştir. Eserin konusu köyü işlemesi bakımından da oldukça önemlidir. Çünkü köy ve köylü sorunları siyasi erk için önem arz eden bir konudur. Mehmet Saffet, *Ülkü* dergisinde kaleme aldığı yazısında köyün kalkınmasının ülkenin gelişimi noktasında nasıl bir önem arz ettiğini şu şekilde dile getirir:

*1933 yılında Türkiye'de takriben 40000 köy vardır. Bu köylerin toplam nüfusu on milyonu geçmektedir. Memleketimizin halkının hemen üçte ikisini teşkil eden bu insanların fikri, bedii, içtimai, sıhhi ve iktisadi vaziyetlerine bir göz gezdirdiğimiz zaman memleketimizin muasır medeniyet seviyesine yükseltmek için bu sahada büyük bir ceht ve himmet sarfının lüzum ehemmiyeti hemen anlaşılır.*¹⁹²

Dönemin Köycü ideologları, Türkiye'nin kırsal yapısının dönüşümü için eğitimin en önemli etken olduğunu söylüyorlardı. Çünkü onların çoğuna göre, köylerde ekonomik ve toplumsal geri kalmışlığın nedeni, toplumsal yapı ve ilişkilerdeki sorunlardan çok eğitimin yetersizliğiydi. Toplumsal ilişki ve mücadelelerin önemi üzerinde durmuyorlar, bunun yerine doğanın zorlukları

¹⁹² Saffet, M. (1933). Köycülük Nedir?. *Ülkü*, (6), 424.

ve köylülerin cehaletiyle ilgileniyorlardı. Bu nedenle de, amaçlarına ulaşmak için yapılması gereken temel iş, köylülerin eğitilmesiydi.¹⁹³

Eğitmen piyesinde de köylünün taassubunun, aralarındaki anlaşmazlığının, kavganın, eski inançlara körü körüne bağlılıklarının nedeni eğitimsizliktir:

Doktor (Muhtara): Bu ölümler bu köyde acaba bu köyde neden böyle çok oluyor?

Muhtar: Köydeki ikilikten

Doktor (Başını kaldırarak) Değil!

Muhtar: Öteki tarafın ayak diremesinden

Doktor: O da değil.

Muhtar: Ya neden oluyor doktor bey?

Doktor: Bu köyde mektep var mı?

Muhtar: Yok

Doktor: Hoca var mı?

Muhtar: Yok...

Doktor: İşte bütün bu ölümlerin sebebi mektepsizliktir. Mektepsizlik hepimizi cahil bırakmış.(...) Sizi asıl öldüren sadece muallimsizliktir. Mektepsizliktir.¹⁹⁴

Siyasi erk için köylerin mektepsizliği ve öğretmensizliği ciddi bir sorundur. Ülkenin asırlardan beri çektiği millî musibetlerin teyakkuz ve intibahı devrinde bulunduğu sıralarda Türk köylüsü himmet ve alâka bekleyen manzarasıyla durmaktadır. Onu kurtarmak ve yükseltmek en büyük idealdir.¹⁹⁵

Bu yüzden 1930'lu yıllarda köycülüğü geliştirmenin yolları aranmış ve bu konuda pek çok önemli girişimde bulunulmuştur. Büyük bir seferberlik havası içinde yürütülen bu çalışmaların ilki köylüyü eğitmeye yönelik olmuş ve köy öğretmeni yetiştirme projesi de bu günlerde gündeme getirilmiştir. Bu dönemde köycülüğün gelişmesinde en mühim rol köy öğretmenlerine düşmüştür. 1935 ve sonrasında gündeme gelen köy eğitim kursları ile köy öğretmen okulları konusunda da çalışmalara öncülük etmiş ve çeşitli çözüm yolları bulmuştur. Nitekim Saffet Arıkan'a "terhis edilmiş çavuşların köy öğretmeni olarak yetiştirilmesi için kısa kurslardan geçirilmesini" ve "hatta

¹⁹³ Karaömeroğulları, a. g. .e., 76

¹⁹⁴ Gürler, a. g. e., 13.

¹⁹⁵ Saffet, a.g.m., 422.

açılacak kurslara “eğitmen kursları” adının verilmesini” ilk defa teklif eden kişi de yine Atatürk’tür.¹⁹⁶ Eğitmen piyesinde de köy muhtarı, savcıya terhis olmuş Halil Çavuş’u eğitmen olarak önerir. Hasan Çavuş kursa giderek eğitmen olur.

Ayrıca Cumhuriyetle birlikte öğretmene büyük bir görev yüklenmiş, sadece köyün değil, tüm toplumun yaşamını etkileyebilecek ve onlara yön verebilecek nitelikteki kişilerin yetiştirilmesine çalışılacağı ifade edilmiştir. Bu kapsamda yetiştirilmesi istenen öğretmende aranan nitelikler şöyle sıralanmıştır:

1. Köyün inançlarına etkili olmak özelliği: Devrimcilik, Laiklik, Cumhuriyetçilik.
2. Köyün toplumsal yaşamına etkili olmak özelliği: Medeni Kanun’un köyde uygulanması ve onun kurallarının ailede, köy görgü kurallarında, toplum ve uygarlık esaslarında yerleşmesi.
3. Köyün maddi ve ekonomik yaşamında etkili olabilme özelliği: Köye bilimsel tarım yöntemlerini, geniş mal alışverişini ve düzenli pazar ilişkilerini sokabilme yeteneği.
4. Aydın olma özelliği: İyi ve yetişmiş okul öğretmeni olmak, öğretmenlik mesleğinin bütün yeteneklerini kazanmış olmak¹⁹⁷

Eğitmen Halil Çavuş da bu özelliklere sahip olarak yetiştirilir. Köye döndüğünde inkılâpçı bir fikriyata sahip olur. Köyde, Halil Çavuş’un önderliğinde hızlı bir kalkınma hareketi başlar. Gerek ekonomik gerekse de sosyal olarak köy, iktidarın tahayyül ettiği bir yerleşim yeri olur. Köy ekonomik olarak sadece bölgesel değil uluslararası ticarete kendine yer edinir ve mal ihraç etmeye başlar.

Köycüler toplumsal dönüşüm için anahtar olarak gördükleri eğitim konusunda, genel görüşlerini araştırıyorlar ve köylünün eğitiminin, şehirlilerinkinden farklı bir şekilde ele alınması gerektiğini savunuyorlardı. Her şeyden önce köylüler şehirlerde değil, köylerde eğitim görmeliydi. Köye dönük eğitim sistemi köy hayatının gereksinimleri üzerine kurulmalıydı. Köydeki eğitim sisteminin şehirlerdeki genel kültür veren yapısından bütünüyle farklı olmasını, esasen mesleki eğitim niteliği taşımasını istiyorlardı.¹⁹⁸ Mehmet Saffet, Ülkü’deki yazısında yetiştirilecek köy öğretmenin profilini şu şekilde izah eder:

¹⁹⁶ Bayındır Uluskan, S. (2010). *Atatürk’ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 90-93.

¹⁹⁷ Uluskan, a. g. e., 95

¹⁹⁸ Karaömeroğulları, a. g. e., 76

*Köy muallimi mekteplerinin talebesi mümkün olduğu kadar köylerden seçilecek 15-18 yaşında, orta mektebi bitirmiş köylü çocukları alınacak ve yine kendi köyelerine iade edilecektir. Bu mekteplerin muallimlerinin mesleki mütehasıs idealist ve inkılâpçı olmalarına azami dikkat gösterilecektir.*¹⁹⁹

Eğitmen piyasinde de Halil Çavuş aynı eğitim örgütlenmesini yapar. Köyün gençlerinden seçtiği kişileri ihtiyaç duydukları alanda eğitim alması için şehre gönderir. Köyün sorunlarını bilen ve yaşayan bu gençler eğitim aldıktan sonra tekrar köyelerine dönerler.

*Eğitmen: Efendim. Köyün her sahada istidat gösteren gençleri var. Bunları ayırdım. Şehirdeki Halkevi'yle anlaştım. Bu gençleri senenin muayyen zamanlarında şehre gönderdim. Altı çocuk marangozun yanında, üçü demircinin, dördü arabacının, dördü kiremitçinin, ikisi nalbantın yanında bedava çalıştılar. Halkevi de bunları kontrol etti. Bu iş böylece üç sene sürdü, (...) Sanatı adamakıllı öğrendiler. Şimdi evimizi kendimiz yapıyoruz.(...) Şehirde sanat öğrenenler mektebin alt kısmındaki dükkânlarda çalışırlar. Her biri, bir yıl içinde on çocuğu yetiştirmeye mecburdur. Bu surette köyün iş bilen adamını çoğaltıyoruz.*²⁰⁰

Seda Bayındır Uluskan, bu kurslarla ilgili olarak şunları söyler; “Şu bir gerçek ki, bu kurslara halk nezdinde umulanın üzerinde bir ilgi söz konusudur. Eğitimci nüfusu az, dağınık, hatta Osmanlı Devleti'nin dahi jandarmadan başka memur göndermediği köylere gönderilmişlerdir. Hiç okul olmayan bu köylerde eğitimci büyük bir azimle ve yılmadan çalışmışlar, öğrenciler de elde ettikleri başarı neticesinde birkaç yıl sonra açılan köy öğretmen okullarına, sonra da köy enstitülerine alınmışlardır. Bu çaba ve uygulama, Hükümetin eğitim meselesine ne kadar önem verdiğini, ne kadar yakından ilgilendiğini ve köylerdeki öğretmen sorununu çözebilmek için de elinden gelen her şeyi yapmaya çalıştığını göstermesi açısından son derece önemlidir.”²⁰¹ Genel itibarıyla baktığımızda “Eğitmen” piyasesi siyasi erkin politikaları çerçevesinde yazılmıştır.

2.3.1.1.1.3. Para delisi²⁰²

Hacı Mestan, karısıyla ve kızıyla yaşayan mütedeyyin bir adamdır. Mütedeyyin olmasının yanında ailesi ve çevresi tarafından cimriliğiyle tanınmaktadır. Babasından kalan miras ve kira gelirleri ile geçimini sağlamaktadır. Ne var ki cimriliği yüzünden birçok insanın kalbini kırmaktadır. Gaz lambasını erken yaktığı için kızı Binnaz'a söylenmekte, karısı Hatice'yi gereksiz yere para harcamakla suçlamaktadır. Kardeşi Mansur ise tıp doktorudur. Muayenehanesine yeni alacağı

¹⁹⁹ Saffet, a. g. e., 430.

²⁰⁰ Gürler, a. g. e., 25.

²⁰¹ Uluskan, a. g. e., 97.

²⁰² Unat, Y. N. (1940). *Para Delisi*. Ankara: C.H.P Halkevleri Temsil Yayınları, 1-59.

röntgen cihazı için abisinden istediği borç paraya olumsuz cevap almıştır. Üstüne bir de müsriflikle suçlanmıştır.

Bu denli cimri birini yola getirmek için Mansur ve Mansur'un arkadaşı Kerim bir oyun tertiplerler. Hacı Mestan'ın en zayıf noktası uhrevi düşünceleridir. Çevresinden korkmaz fakat uhrevi şeylerden her zaman çekinmiştir. Hacı Mestan ölmüş gibi uyutulacak ardından uyandırılarak ahirette gibi kendisi sorgu melekleri tarafından sorguya çekilecektir. Bu tasarladıkları mizansenini gerçekleştirirler. Hacı Mestan ölmüş gibi uyutulur ve uyandırılır. Sorgu melekleri kılığında giren Mansur ve Kerim tarafından sorguya çekilir. Hacı Mestan bu zamana kadar çevirdiği bütün dolapları anlatır. Babasının mirasından kalanları hakkıyla kardeşlerine dağıtmadığından, hacca gidiyorum diyerek çengi Binnaz ile buluştuğundan hatta bu yüzden kızının adını Binnaz koyduğunu itiraf eder. Bu anlattıklarını duyan karısı ve kızı ise Hacı Mestan'a öfkelenirler. Hacı Mestan başından geçen bu mizansenden sonra eskisi gibi olmaz. Kendine geldiğinde ne cimriliği ne de huysuzluğu kalır. Eli açık, yardımsever bir ihtiyar olur.

Yunus Nüzhet Unat²⁰³ İzmit Halkevi dil, tarih ve edebiyat şubesi başkanı olarak üç perdelik Para Delisi piyesi ile müsabakaya başvurur. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'ne yaptığı başvuru dilekçesinde eserin konusunu şu şekilde belirtir:

*Eserimde, bilhassa hasis bir tipi ele alarak cemiyet içinde ferdin vazifesini ve mevkiini halka teşrih etmek maksadıyla, halk terbiyesinde en büyük müessir olduğu şüphesiz bulunan din ananeleriyle karşılaştırarak belirtmeğe çalıştım.*²⁰⁴

Yazarın bahsettiği gibi piyeste din ananeleriyle cemiyet içindeki vazifeler bir arada verilir. Hacı Mestan mütedeyyin kimliği ile eski düzenin temsilcisi olarak piyeste yer alırken kardeşi Doktor Mansur yeni Türkiye'nin sembolü olarak piyeste yer alır. Piyes ramazan bayramının ilk gününde başlar. Mansur ve ailesi için ramazan bayramını aynı zamanda cemiyet vazifesi olarak Kızılay'a yardım etme günüdür. Çünkü Cumhuriyet kurulmasıyla birlikte ramazan bayramının ilk günü Hilal-i Ahmer rozetleri, halka satışa çıkarılırdı.²⁰⁵ Fakat bu ilk gün Hacı Mestan için sadece ramazan bayramıdır. Doktor Mansur'un kızı bayramın ilk günü dolayısıyla ev ev dolaşarak Kızılay için rozet satmaktadır. Fakat Hacı Mansur yardım için kızlara para vermek istemez.

²⁰³ Şair ve sporcu kimliklerinin yanı sıra özellikle siyasetçi kimliğiyle de bilinen Unat, Demokrat Parti'de 10. ve 11. Dönemlerde milletvekilliği yapmış, 27 Mayıs darbesinin ardından da, Yasistada Yargılamaları sonucu 5 yıl hapis cezasına çarptırılmış bir yazardır. (Aydemir, B.(2017). *Sanatta Dirijizm*. İstanbul: Mitos-Boyut Tiyatro Yayınları, 109)

²⁰⁴ CDA, 490.01.1416.682.1.43.

²⁰⁵ Yıldırım, C. (2013). *Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti İzmir Merkezi'nin Kuruluş ve Faaliyetleri (1911-1945)*. Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak, 56.

*Kızlar (Dans ederek)
Sabah kalktık uykumuzdan öptük anne, babamızı,
Sonra giydik güle güle bu bayramlık rubamızı.
Yoksulları katmak için bu sevinçten doğan paya
Koştuk küçük bir yardımcı yapmak için Kızılay'a...*²⁰⁶

Hacı Mestan eserde hasis ve düzenbaz bir kişilik olarak canlandırılmıştır. Zorda kalan komşusuna yardım etmemiş. Miras konusunda kardeşlerini aldatmış hatta Hacca gidiyorum diyerek eşini de aldatmıştır. Hacı Mestan dindarlık kisvesi altında her türlü rezilliği yapmaktadır. Hacı Mestan'ı oynadığı oyunla onu doğru yola yönlendiren Cumhuriyet Türkiye'sinin yetiştirdiği Doktor Mansur'dur. Eserde köhnemiş zihniyetin sembolü, yeni inkılâpçı zihniyetin karşısında dersini almış ve yenilmiştir.

Yunus Nüzhet Unat eserinde cemiyet görevlerimiz ile dini ananelerimizin paralellik gösterdiği vurgusunu yapmıştır. Para Delisi oyununda cemiyete karşı görevlerini yerine getirmeyen kişi aynı zamanda dini vecibelerini de yerine getirmemiştir. Bu şekilde inkılâplar ile dini vecibeler arasında bir uyum olduğu vurgulanmaya çalışılmış ve bu iki unsurun birbiri ile çelişmediği ifade edilmiştir.

1939 yılı piyes müsabakasına baktığımızda basılmayan *O Varken* piyesi hariç ödül alan diğer üç eser, cemiyetin sorunlarını dile getirmek ve inkılâpları halka telkin etmek için yazılmış eserlerdir. Jüri üyelerinin eserleri değerlendirme kriterleri bu muhtevalar çerçevesinde olmuştur. Bu sayede tiyatro bir propaganda ve telkin aracı olarak siyasi erk tarafından kullanılmıştır. Türk aydınları, tıpkı Rus *intelligentsiası* gibi, edebiyatı ideolojik ve tarihsel görüşlerini ifade etmek, savunmak, yaymak için iyi bir araç olarak görmektedir.²⁰⁷ Jüri üyelerinden Ali Süha Delilbaşı'nın Ülkü mecmuasında kaleme aldığı yazı, müsabakadaki eserlerin amacı hakkında fikirlerimizi doğrular niteliktedir:

Rusya'da tiyatro, yalnız bir terbiye vasıtası değil, aynı zamanda bir propaganda unsuru telâkki ediliyor ki gayet doğrudur. Bir kanaate göre – ben de şahsen bu kanaattayım – muayyen fikirlerin muhtelif halk tabakaları arasında yayılması için konferans kürsülerinden, mektep, üniversite kürsülerinden, gazetelerden, kitap ve risalelerden daha müessir bir vasıta hiç şüphesiz ki tiyatro sahnesidir. Hani Fransızların vulgarisation scientifique dedikleri maksatla muhtelif ilmi meseleleri, her sınıf halkın anlayabileceği basit bir halde şerh ve izah eden kitaplar vardır; işte tiyatro sahnesinde de müellif muhtelif fikirleri ve umdeleri bir vakanın heyecan, teessür, düşünce yahut neşe yaratan türlü safha ve hareketleri arasında seyirciye derin ve esaslı surette aşılabilme imkânını bulmaktadır.

²⁰⁶ Unat, a. g. e, 6.

²⁰⁷ Karaömeroğulları, a. g. e., 152.

*Tiyatro, cemiyette yaymayı istediğimiz fikirlerin yayılması için en kudretli bir vasıtaadır. İkinci prensip; bize cemiyetin muhtelif ıstıraplarının ve ihtiyaçlarını gösteren, cemiyet için hayırlı gördüğümüz fikirleri yayan tiyatro piyesleri lazımdır.*²⁰⁸

2.3.1.2. Memleket küçük hikâyeleri müsabakası

Cumhuriyet Halk Partisi piyes müsabakası ile birlikte “Memleket Küçük Hikâyeleri” ve “Memleket Büyük Hikâyeleri” olmak üzere iki ayrı müsabaka daha tertip eder. Müsabakaya, Halkevi üyesi olan genç muharrirler arasından katılım istenmektedir. “Memleket Küçük Hikâyeleri” müsabakasına katılmak isteyen muharrirlerden istenilen şartlar Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğince 19.8.1938 tarihinde yayınlanır:

- 1- *Hikâyeler, muharririn yaşadığı muhitin (vilayet dâhilindeki şehir ve köyler) tabiat, insan, ahlâk, ideal, alicenâplık, aile muhabbeti, yurtseverlik, sevdâ hisleri ve evlenme tarzları, iş, âdet, tarih, kahramanlık ve anane, karakter ve hulâsa bütüin hususiyetleri aksettirmelidir.*
- 2- *Bu karakter ve hususiyetler bizzat iyi tetkik ve tahlil edilmiş, mahallî şartlara ve realitelere uygun olmalıdır.*
- 3- *Hikâyelerde aranacak esas sanattır.*
- 4- *Hikâyeleri en çok normal daktilo makinası sahifesi ile 10 sahife olacaktır.*
- 5- *Hikâyeler, 1 Şubat 1939 tarihine kadar her zatın mensup olduğu Halkevi başkanlığı vasıtasıyla CHP Genel Sekreterliğine gönderilmiş olmalıdır.*
- 6- *Hikâyeler, Parti Genel Sekreterliğince teşkil edilecek Hasan Ali Yücel*, Falih Rifka Atay*, H. Vedat Fıratlı*, Hüseyin Rahmi Gürpınar*, Ahmet Kutsi Tecer* ve Mustafa Nihat Özön*'den mürekkep jüri heyeti tarafından tetkik edilecek ve onuncuya kadar muvaffak olan on hikâyeye sahibin 100'er lira mükâfat verilecektir. Bu jüri sırf bu müsabaka içindir.*
- 7- *Mükâfatı kazan ve jüri heyetinin beğeneceği diğer eserler, sahiplerinin imzasıyla Ulus ve Ülküde tefrika edilecek ve bilahare Partice kitap halinde bastırılacaktır.*
- 8- *Gönderilecek eserlerin hiçbir yerde neşredilmemiş olması şarttır.*²⁰⁹

Jüri üyeleri yukarıda belirlenen kişiler olarak ilan edilmesine rağmen Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'ndeki belgelerde, ilk belirlenen jüride Fuad Köprülü, Halil Nihat Boztepe, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Ali Canip Yöntem yer alır.²¹⁰ Arşiv belgelerinde bu değişikliklerin sebebiyle ilgili hiçbir bilgi verilmemiştir. Ayrıca Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nin yayınlamış

²⁰⁸ Delilbaşı, a. g. m., 227-230.

* İzmir Milletvekili, Millî Eğitim Bakanı.

* Ankara Milletvekili, Ulus Gazetesi Başmuharriri.

* Maarif Vekâleti Müfettişi

* Kütahya Milletvekili

* Yüksek Tedrisat Şube Müdürü

* Gazi Terbiye Enstitüsü Müdür Muavini

²⁰⁹ CDA, 490.01.1416.684.1.92-93.

²¹⁰ CDA, 490.01.1416.684.1.89.

olduğu şartnamede isimleri olmayan Nafi Atuf Kansu*, Sadri Ertem*, Yaşar Nabi* ve Fevziye Abdullah Tansel* sonradan jüri üyeleri arasına dâhil edilmiştir.

Hikâye müsabakasının halka duyurulması piyes müsabakasında olduğu gibi basın yoluyla gerçekleşmiş. Piyes müsabakası ve hikâye müsabakası aynı tarihte ilana çıktığı için okulların tatil olmasından dolayı öğrencilere duyurulmasında azami gayret ve hassasiyet gösterilmiştir.

Memleket Küçük Hikâyeleri müsabakasına 218 adet hikâye katılmıştır.²¹¹ Gönderilen eserler numaralandırılarak incelenmek üzere beş jüri üyesi arasında paylaşılmıştır. Bu eserler sırasıyla Ahmet Kutsi Tecer²¹², Vedat Fıratlı²¹³, Sadri Ertem²¹⁴, Mustafa Nihat Özön²¹⁵, Yaşar Nabi²¹⁶ arasında paylaşılmıştır.

İncelenen eserler Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nin 08.04.1939 tarihli duyuru yazısıyla ilan edilmiş ve müsabakaya iştirak eden bütün yazarlara teşekkür edilmiştir:

Halkevlerimize mensup üyelerimizden iştirak eden 218 kişinin listesi bağlıdır. Bunların içinden: (2, 18, 42, 55, 129, 174, 177, 191, 204 ve 209) numaralı eserler müsabakayı kazanmışlar ve sahiplerine mükâfat olarak verilecek yüzer lira mensup oldukları Halkevlerine gönderilmiştir.

Bu on hikâye bir kitap halinde neşredilerek Halkevlerimize de yollanacaktır.

Müsabakaya iştirak eden diğer arkadaşlar her ne kadar müsabakayı kazanmamış iseler de, eserlerinin haddizatında kendine göre bir kıymeti vardır. Bu arkadaşlara ve mensup oldukları Halkevlerine Partinin davet ettiği müsabakaya, aynı zamanda bunu bir vazife bilerek iştiraklerinden dolayı, teşekkür ve takdirlerini sunarım.²¹⁷

* CHP Genel Kurul Üyesi, Erzurum Milletvekili

* Matbuat Umum Müdürlüğü Müşaviri

* Ulus Gazetesi Muharriri

* Lise Edebîyat Öğretmeni

²¹¹ CDA, 490.01.1416.684.1.1-8.

²¹² CDA, 490.01.1416.684.1.9.

²¹³ CDA, 490.01.1416.684.1.10-11.

²¹⁴ CDA, 490.01.1416.684.1.12-13.

²¹⁵ CDA, 490.01.1416.684.1.14-15.

²¹⁶ CDA, 490.01.1416.684.1.16-17.

²¹⁷ CDA, 490.01.4.20.8.1.

Çizelge 2.2. 1939 Memleket küçük hikâyeleri müsabakası sonucu

	Halkevi	Yazar	Eser	Derece	Ödül
1939	Eminönü Halkevi	Naki Tezel	Yıkılan Köprü	1.	100 lira
	İzmir Halkevi	Kemal Bilbaşar	Hacı Emin'in Damadı	2.	100 lira
	Sinop Halkevi	Sadi Günel	İstanbul Teyze	3.	100 lira
	Ankara Halkevi	Azize Tözen	Şevki Çamtepe	4.	100 lira
	Eskişehir Halkevi	İ. Tayla	Kadir Kadıiiiir	5.	100 lira
	Bursa Halkevi	Rıdvan Kıpural	Bir Bekârın Romanı	6.	100 lira
	Ankara Halkevi	Abdurrahman Orhun	Haciz	7.	100 lira
	Ankara Halkevi	Salim Şengil	Toprağa Dönüş	8.	100 lira
	Denizli Halkevi	Emin Tuğal	Ayşeciğin Hatırası	9.	100 lira
	Ankara Halkevi	Süleyman Kazmaz	Soğuk Su	10.	100 lira

Piyes müsabakasının muhiti cemiyettir. Piyes müsabakasının amacı cemiyeti, iktidarın fikri doğrultusunda yönlendirmek ve cemiyetin sorunlarını dile getirmektir. Hikâye müsabakasının muhiti ise Anadolu'dur. Hikâye müsabakasının amacı ise Anadolu'yu ve Anadolu'da yaşayan halkın sorunlarını anlatmaktır. Hikâye Müsabakasına İstanbul'dan müracaat eden Vahit Özgüner'in Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine yazdığı yazıda Hikâye müsabakasının amacından şu şekilde bahseder:

Anadolu çocuğu İstanbul'a gelince buranın tabii güzelliğini ve buradaki yeni hayatı terennüm etmek istiyor ve kendi asıl ve muztarip ruhunun doğup büyüdüğü yerlerde asırların biriktirdiği ve İstanbul'un da muhtaç bulunduğu acı, tatlı millî his kaynaklarını unutuyordu.

İşte terennümsüz kalmış büyük ruh tebarüzlerini ve medeni karakteri belirtecek sanat yolunu mümkün olduğu kadar siz açmış oldunuz. Hikâyelerle, Anadolu'yu ve Anadolu'luluğu anlatmaya çalışmış ve meçhule yavaş yavaş ad ve kan vererek yaşatmaya başlamıştır.²¹⁸

Cumhuriyet'in ilanından sonra köye yönelik edebî eserlerin sayısında bir artış olmuş; ancak "köy edebiyatı" denen akım asıl olarak tek Parti döneminde değil, daha çok

1950'den itibaren ivme kazanacaktır. Fakat görece zayıf olmalarına rağmen, Cumhuriyet'in ilk döneminde yazılan eserler köy edebiyatı akımının gelişmesi için gerekli altyapıyı

²¹⁸ CDA,490.01.1416.684.1-19

hazırlamıştır.²¹⁹ Özellikle 1930’larda birçok Köycü, ulusal kültürün “saf” ve “tamamen” korunmuş olduğu yerlerin köyler olduğunu vurguluyordu. Aynı zamanda bu kişiler, köylüleri milliyetçiliğin bilincine en az varmış kesimi olarak görüyorlardı. Milliyetçi ideolojiyi kırsal kesime yayma konusunda, dönemin Köycü ideologlarından Nusret Kemal Köymen şunları söylüyordu;²²⁰

*Asırlardan beri bu memleket içinde yaşadıkları, bazen ırkan dahi Türk oldukları halde, yabancı dil konuşan köyler, hatta Türkçe konuştukları halde Türklüğe icap eden kuvvetle bağlılık duymayan köyler vardır.*²²¹

Cumhuriyet Halk Partisi’nin Köycü ideologları gerek ekonomik gerekse de kültürel açıdan köylüye ulaşmanın yollarını aramışlardır. CHP’nin düzenlemiş olduğu bu hikâye müsabakası da ilk defa devlet teşebbüsüyle düzenlenen köyü anlatma ve değerlendirme hareketidir. Millî Mücadeleye katkı veren köylünün gerek kahramanlığı gerekse de sorunları düzenlenen müsabakadaki hikâyelerde dile getirilecektir.

2.3.1.2.1. Hikâye özetleri

2.3.1.2.1.1. Toprağa dönüş²²²

Anadolu’nun kuraklıkla boğuşan herhangi köyünde yaşayan rençper delikanlının hikâyesidir. Köyünde baş gösteren kuraklığa bir türlü çözüm bulanamamıştır. Köyünün Sarı İmam lâkaplı imamı üç defa yapmış olduğu yağmur duasına rağmen yağmur yağdıramamış ve herkesi kâfir olmakla suçlayarak işin içinden sıyrılmıştır. Sarı İmam sıyrılmıştır lâkin kuraklığın gelip vurduğu rençper için çözüm bulmak şarttır. Bulunamazsa başka iş tutmak gerektir.

Köyünün bulunduğu kaza civarında işlemekte olan bir maden şirketinin adam aradığını duymuştur. Anlatılan tevatürlere göre oldukça kârlı bir iştir. Hayvanlarıyla maden çekecek ve karşılığında oldukça yüklü gümüş paralar kazanacaklardır. Anlatılanlar o kadar iştah kabartıcıdır ki hatta döndüklerinde birkaç dönüm tarla bile alabileceklerdir. İşte böyle bir umut kafilesinin son bir yolcusu olarak yola koyulur rençper delikanlı. Ecnebi bir şirketin işlettiği bu madenin müteahhiti sadece tevzi günleri ve mühim işler olduğu zaman görünen

²¹⁹ Karaömeroğulları, a. g. e, 153.

²²⁰ Karaömeroğulları, a. g. e, 152.

²²¹ Köymen, N. K. (1935). *Köycülük Programına Giriş*. Ankara: Tarık Edip Kütüphanesi, 20.

²²² *Memleket Küçük Hikâyeleri* (1939). Ankara: Receb Ulusoğlu Basımevi, 7-13.

Kara Mehmet'tir. Ocaktan hayvanların getirdiği madenleri tartmak, onları herkesin hesabına geçirmek ve buna benzer işlerle uğraşmak Bekir Çavuş'un işidir. Köyünden getirdiği bazlama ve çökelek ile beş, on gününü geçirdikten sonra erzağı tükenen delikanlı çareyi şirketten avans istemekte bulur. İsteddiği avansa karşılık Bekir Çavuş bir bakkal defteri verir. İsteddiği erzakları bakkaldan almasını ve deftere yazdırmasını ister. İhtiyacı olan ekmek ve peynir ile sigara dışında bir şey yazdırmayan delikanlı için artık tek amaç çalıştığı müddet zarfında para biriktirmektir.

Ay sonu gelmiştir ve hesap kesimi yapılacaktır. Sırası geldiğinde yazıhanedeki masanın önüne gelen delikanlı kendi hissesine düşeni öğrenince şaşırmıştır. Şirketin kömür taşıması için sattığı çuvalların ve bakkaldan aldığı erzakların fiyatları düşüldüğünde kendisi şirkete borçlu çıkmıştır. Okuma yazması olmaması sebebiyle bu çıkan hesaptan bir şey anlamamıştır. Çardağa uyumaya geldiğinde gözüne uyku girmiyordur. Koca bir ay çalışması sonucunda şirkete borçlu çıkması canını sıkıyordu. Aldığı çuvalların ücretini kabulleniyor ne var ki bakkaldan aldıklarının bu kadar yüklü tutması aklına yatmıyordu. Aldığı çuvalların parasını ödemiş olmasından dolayı gelecek ay kâra geçeceğini düşünerek kendini teselli etti. Önündeki bir ay boyunca sıcak, soğuk demeden çalışmaya devam etti. Bu bir ay zarfında iki deve bir eşek ile geldiği madende bir devesini de hastalıktan kaybeder. Hesap günü geldiğinde epeyce çalışmış ve çuvalların parasını ödemiş olmasından mütevellit epeyce alacağı çıkacağını ümit eder. Ne var ki düşündüğü hesap Bekir Çavuş'un hesabına uymaz hatta ödenemeyecek vaziyette bir borç çıkar. Artık ne kadar çalışsa da bu hesabı silemeyeceğine akla yatar. Kalan diğer devesini de borçlarını kapatmak için satmak ister. Sonunda bu devesini de fırsatçı müteahhit Kara Mehmet'e satar. Bakkala ve arkadaşlarına olan borçlarını öder. Kalan tek eşeğine de binerek köyünün yolunu tutar. İki ay önce bıraktığı tarlanın çoraklığı yerinde şimdi körpe bir yeşillik seçiliyordu. Toprak onun için umuttur ve kendisi için çalışacaktır. Bütün ümidiyle kendi toprağına bağlanır.

Salim Şengil, hikâye müsabakasına 191. sıradan kayıtlı *Toprağına Dönüş* eseri ile Ankara Halkevi'nden başvurur. Yazar, esere vereceği ad konusunda çelişkide kalmıştır. Eserin isimlerinden biri *Kara Defter* diğeri *Toprağına Dönüş*'dür. Hatıralarında eserin adını jüri üyelerinden Sadri Ertem'in belirlediğini şu şekilde aktarır:

Üçüncü uğrak yerim Sadri Ertem'di. Ondan da öyküm el yazısı ile yazılmış olduğu için özür diledim. O da:

“Çoooook öğrenci görev kâğıdı okudum. Yazıları sökmeye alışkınumdur, üzülme...” dedi. Kâğıtlara şöyle bir göz atınca gülümsedi:

“Senin el yazın üstelik çok okunaklı.” Diyerek beni rahatlattı.
“Kısa zamanda okurum. Üç beş gün içinde uğra. Konuşuruz.”

Bir hafta sonra gittim.

“Nerelerdesin üstad” dedi, “aldığımın ertesi günü okudum. Seni bekledim, hoşuma gitti. Hikâyenin adını, ‘Kara Defter’ ya da ‘Toprağa Dönüş’ koymuşsun. İzinle ben ‘Kara Defter’i sildim. Böyle daha iyi bence.

‘Doğru düşünmüşsünüz. Hangi adı koyayım karar veremedim. Bakalım siz ne diyeceksiniz diye bıraktım.’

‘Hemen yarışmaya katıl.’

‘Katılacağım ya, bir okunsa! Okunmadan güme gitmesinden korkuyorum. Okunursa umudum artacak.’

‘Sanmam, okunur. Neden okunmasın!.. Ben jüride yokum, olsam okunmasına yardımcı olurum. Ne yapalım, sağlık olsun!’²²³

Salim Şengil, hikâye kitabını Sadri Ertem dışında iki kişiye daha okuması için verir. Bunlardan birisi o dönem konservatuarda hocalık yapan Sabahattin Ali ve diğeri Ankara Koleji’nde öğretmen Nurettin Sevin’dir. Her ikisi de öyküyü beğenir fakat tepkileri farklıdır. Sabahattin Ali, bu hikâye ile yarışmayı kazanacağını söyler:

Sabahattin Ali ile öğretmenler odasında oturduk. Başka kimse yoktu. Çalışan, egzersiz yapan öğrencilerin çalgı sesleri birbirine karışarak, odanın sessizliği içinde özgün bir ezgi gibi geliyordu bana. Sabahattin Ali, fermuarlı küçük el çantasından öykümü çıkardı. Bazı sayfalarına kurşun kalemle koyduğu notları sildi, sonra:

<İş var. Bununla girersen kazanabilirsin.>> dedi. Arkasından ekledi.
<Çalış, çalış, gene çalış...>>²²⁴

Nurettin Sevin’in değerlendirmesi ise Sabahattin Ali’nin değerlendirmesi ile aynı olmakla beraber Salim Şengil’in başına geleceklerin haberdarı gibidir.

İkinci çaldığım kapı Nurettin Sevin oldu. Bazı geceler evlerine giderdim. Ankara Koleji’nde öğretemendi.

²²³ Şengil, S. (1991). *Anılarda Kalan Portreler*. İstanbul: Cem Yayınevi, 14.

²²⁴ Şengil, a. g. e., 12.

Evlerinde karşılıklı oturduk. El yazısı ile yazılmış öyküyü rahatlıkla hemen okudu. Bitirdikten sonra sayfaları yanındaki sehpanın üstüne koydu. Gözlük camlarını silerken ne söyleyeceğini düşünüyordu. Sanki.

<<Salim Bey>> diyerek konuşmaya başladı., <<bu hikayenizle mükâfat (armağan) alacağınızı beklerken mücazat (ceza) alırsınız.>>²²⁵

Salim Şengil, hikâyesini Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine teslim ettikten on beş gün sonra jüri üyeleri arasına Sadri Ertem'in de eklendiğini Sadri Ertem'den öğrenir. Hikâyesinin okunup okunmayacağı konusunda tereddüt yaşayan Salim Şengil, Sadri Ertem'in "Artık hikâyenin okunacağından kuşkun olmasın"²²⁶ cümlesi üzerine rahatlar. Sadri Ertem ile dostluğundan faydalanarak Sadri Ertem'i her ziyarete gittiğinde müsabakanın durumu hakkında bilgi alır. Salim Şengil hatıralarında müsabakanın işleyişini şu şekilde anlatır:

Bundan sonra her gidişimde yeni haber alıyordum. Jüri üyelerine ilk toplantıda 10-12'şer öykü dağıtılmış. İkinci toplantılarda üyeler seçtikleri öyküleri belirliyorlarmış. Her ne kadar adlarımız öykülerde yazılı değilse de Sadri Ertem benimkini adından biliyordu. Toprağa Dönüş, Fuad Köprülü'nün asistanı Fevziye Abdullah'a düşmüş. O, seçtiği sıra, Sadri Ertem kulak kesilmiş. <<12 hikâye arasından bir tane seçtim: Toprağa Dönüş>> deyince rahatlamış. Seçilen öyküler bundan sonra tüm jüri üyeleri önünde okunmaya başlanmış. Önce Otuz, sonra on altı arasına girmişim. Her gidişimde bana yeni haberler veriyordu. En sonunda on öykü içinde kalmış benimki. Eh, artık bu kadarı yeterdi benim için... Öbür öyküleri bilmediğimden kesin bir şey söyleyemiyordum. Sonuç olarak benimkisi birinci oldu. Üç gün içinde birinciden onuncuya kadar öyküler bir kitap haline getirildi. Tören yapıldı. Yüz lira armağan aldım.²²⁷

Salim Şengil'in eserinin birinci seçildiği ile ilgili Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivinde herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Bu bilgiyi sadece Salim Şengil'in aktardıklarından biliyoruz. Hikâye müsabakasının sonuçlanmasından sonra Cumhuriyet Halk Partisi tarafından hikâyeler bir araya getirilerek kitap olarak basılır. Bu kitaptaki ilk hikâye Toprağa Dönüş hikâyesidir. Toprağa Dönüş hikâyesinin ilk sıradaki hikâye olmasının sebebi Salim Şengil'in aktardığı gibi jürinin teveccühü olabilir.

Salim Şengil hikâye müsabakasında ilk on arasına kalarak müsabakayı kazanmıştır. Fakat Nurettin Sevin'in müsabaka öncesi uyarıları gerçekleşmiştir. Yarışma sonrası Sadri Ertem'le

²²⁵ Şengil, a. g. e., 13.

²²⁶ Şengil, a. g. e., 15.

²²⁷ Şengil, a. g. e., 15.

karşılaşmıştır. İktidar Partisi grubunda hikâye ile ilgili kıyametler kopmuş ve müsabaka sonucunu incelemek üzere bir kurul görevlendirilmiştir:

Tören yapıldı yüz lira armağan aldım. Ne var ki sevincim kursağımda kaldı. Kutlu Pasta Salonu'nda Atatürk Bulvarı'ndan İzmir caddesine girerken, şimdiki Yapı Kredi Bankası'nın bulunduğu yerde Sadri Ertem'e rastladım. Tören gününden üç gün sonra CHP grubunda kıyametler kopmuş, 'Böyle sosyalist bir hikâyeyi nasıl seçersiniz? diye Donup kalmıştım. Bana gelince, sosyalizmin daha 'S' sini bile bilmiyordum. Kendi yaşamımdan, gözlemlerimden çıkardığım bir öyküydü benimkisi. Sadri Ertem durgunlaştığımı görerek:

<<Bu konuyu incelemek üzere üç kişilik bir kurul seçilmiş.>> dedi. <<İçlerinde ben de varım.>>

<<Öbür İki kişi kim?>>

<<Falih Rıfkı Atay, Reşat Nuri Güntekin, İki üç gün içinde toplanacağız.>> ²²⁸

Falih Rıfkı Atay, Reşat Nuri Güntekin ve Sadri Ertem'den müteşekkil kurul bahsi geçen hikâyeyi inceler. Sadri Ertem'in anlattıklarına göre jüri şu kanaata varır:

<<...Bu öyküde sosyalizm doktrinine ve propagandasına rastlanmadı. Yirminci yüzyılın bütün sanatlarına yansıyan, realizm (gerçekçilik) denilen ekolün türünden olup, Ulus Meydanı'ndan herhangi bir yöne doğru gidilirse bu hikâyede anlatılan olayın bir başka türüsünü görmek mümkündür.>> ²²⁹

Jüri üyeleri içerisinde Sadri Ertem gibi birisi olmasına rağmen Salim Şengil'in böyle bir bühân içinde kalması şaşırtıcıdır. Çünkü Sadri Ertem, Matbuat Umum Müdürlüğü'nde çalışmaktadır. İç basına ait iktidarın söylemlerine ve fikriyatına aykırı incelemeleri Sadri Ertem yapmaktadır. Sadri Ertem'in önceden okuduğu bir eser hakkında Nurettin Sevin gibi bir öğretmenden daha tecrübeli olarak yazarı uyarması beklenebilirdi. Çünkü o dönem Sadri Ertem gündelik gazeteler, dergileri, kitapları, tarayıp inceler ve basın kanuna, inkılâp prensiplerine aykırılıkları tespit eder ve gereken muameleleri yapardı.²³⁰ Jüri üyeliği dışında inceleme kuruluna dâhil edilmesi de bunun bir göstergesidir.

²²⁸ Şengil, a. g. e., 16.

²²⁹ Şengil, a. g. e., 16.

²³⁰ Tör, V. N. (1976). *Yıllar Böyle Geçti*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 28.

Sadri Ertem'in, Salim Şengil'i uyarmaması ve daha sonra *Toprağa Dönüş* hikâyesinin inceleme heyetinde olması, dönemin şairlerinden Hasan İzzettin Dinamo'nun hatıralarında Sadri Ertem hakkında söylediklerini akla getirmektedir:

Adını söyleyerek karşıma oturdu. Bu, henüz tanınmamış genç şairlerden Şükrü Enis Regü'den başkası değildi. Bir şair antolojisi çıkaracaktı. Bütün genç şairlerden şiir topluyordu. Benden de bir-iki şiir istemeğe gelmişti. Sordum: Antolojiyi kendisi mi çıkararak, yoksa yayınevi hesabına mı hazırlıyordu?

<<Ben toplayıp düzenleyeceğim, parasını Sadri Ertem verecek.>>

Buz gibi donup kaldım. Sadri Ertem, Nâzım Hikmet'le olan arkadaşlığından beri Millî Emniyett'te çalışıyordu. Ankara Sivil Cezaevinde birlikte yattığımız sırada Nâzım Hikmet'e sorduğumda onun Millî Emniyetçi olduğunu, birçok kez Millî Emniyet'e girip çıkarken gördüğünü söylemişti. Zaten Nâzım'ın çevresinde bulunuşu da salt onu kontrol etmek içindi. Şükrü Enis'e:

<<Yahu>> dedim, <<Sadri Ertem Yayıncı filan değil. Sonra, onun yayın için harcayacak toplu parasının bulunmasını kuşkuyla karşılarım. Onun aylığı raki parasına yetmez.>>

Şükrü Enis:

<<Bilmem>> dedi, <<bana bir şiir antolojisi çıkarmamı, bunun salt genç, tanınmamış şairleri kapsamasını, parasını bulabileceğini söyledi. Ben de onun yalancısıyım, Hasan abi.>>

Sadri Ertem, son günlerde çıkan bütün dergilere el atmağa çabalamış, benim kafamdaki eski kuşku engereğini büsbütün uyandırmıştı. Genç şairlerin bütün dergileri zaman zaman ellerinden alınmıştı.²³¹

Salim Şengil kurulun hazırlamış olduğu bu raporla aklanmıştır. Fakat kendisine karşı iktidarın soru işaretleri devam etmektedir. Bu yüzden yarışmadan sonra popüler olacağını ve dergilerden kendisine talepler geleceğini düşünmüştür. Ne var ki sonuç beklediği gibi olmamıştır. Basın adeta kendisine karşı bir suskunluk içine girmiştir. Öyle görünüyor ki yazılı basın soruşturmadan haberdardır ve iktidarın yaptırımlarından çekinmektedir. Salim Şengil, Sennur Sezer ile yaptığı bir söyleşide, seçildikten sonra yaşadıklarından şu şekilde bahseder;

²³¹ Dinamo, H. İ. (1984). *İkinci Dünya Savaşı'ndan Edebiyat Anıları*. İstanbul: De Yayınevi, 120.

İçişleri Bakanlığı İç Basın'da müdür Sadri Ertem var. Adını şimdi anımsayamadığım biri daha var. Bana zaten Sadri Ertem aktardı olayları. Hemen başka bir kurul düzenlenmiş, Falih Rıfki Atay, Reşat Nuri Güntekin ve Sadri Ertem'le. Kurul benim öykümü okuyup, rapor vermiş: 'Son yıllarda realizm denilen bir ekol var. Bu genç arkadaş da bu ekole mensup olacak. Çünkü Ulus Meydanı'ndan her hangi istikamete otuz metre ayrıldığınız zaman bu olayların bir başka türüsünü görmeniz mümkündür' diye. Kurul beni bu raporla kurtarmış ama sonra öğreniyorum ki, MİT de dosyayı açmış. Ben de Türkiye birincisi oldum. Dergiler benden öykü isteyecek, bir iki öyküm daha var ama bütün istekleri nasıl karşılarım diye tasarlıyorum. "Salim Şengil acı acı gülüyor." Kimsenin umurunda değil. Bir yıl, iki yıl... Çatlayacağım. Salim Şengil askere gider.²³²

İktidar, düzenlemiş olduğu müsabaka ile köyü ve köylünün anlatılmasını istemiştir. Fakat iktidar tamamen yazarı da serbest bırakmamıştır. Kendi denetimi içerisinde kendi belirlediği sınırları aşan veya ima yollu sınırları zorlayan yazarlar hakkında da tahkikatını yapmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi içerisinde tepkilere sebep olması da iktidarın şüpheye düşmesidir. Bu tepkilerin altında yatan ana sebep, tek Parti yöneticilerinin sosyalizm ve komünizm korkusudur. Yeni Cumhuriyet kurulduğunda nüfusunun yüzde sekseni köylüdür. Bu çoğunluk aynı zamanda cumhuriyet Türkiye'sinin en önemli üretici kesimini oluşturmaktadır. 1917 yılında Rusya'da köylülerin büyük desteğini alan devrim dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Türkiye'yi de korkutmuştur. Türkiye'de sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış kitleye vurgunun altında yatan temel sorun sosyalist ve komünist hareket korkusudur. Sosyal realizm denilen toplumsal gerçekçiliğin çıkış noktası Rusya'dır. Bundan dolayıdır ki yazarlardan istenen köyü ve köylüyü anlatırken sınıfsal ayrışmaya sebep olmamasıdır. Aksi halde köy ve köylü ile bütünleşme amaçlı bir müsabaka amacından saparak ayrıştırmaya sebep olacaktır.

Köyden kente göç konusunun işlendiği öyküde kentlerde yaşayan ve maddi çıkar peşindeki insanların köylüyü aldatarak kullandığı ve köylünün üzerinden insafsızca nasıl para kazandığı anlatılmaktadır. Cahil ama saf kalpli olan köylü fakirliğin ve yokluğun altında ezildiği gibi bir de şehirlerde kendi çıkarlarını gözetken menfaat çevreleri tarafından yıpratılmaktadır. Toprağa Dönüş hikâyesi şehir yaşamındaki acımasızlığı ve köyünü bırakıp şehre göç etmenin bir çözüm olmadığını aksine daha da perişan olacağını anlatmaktadır.

²³² Salim Şengil İle Söyleşi. <https://www.evrensel.net/haber/162968/salim-sengil>.

Toprağa Dönüş hikâyesinde rençperin köyünü terk etmesinin sebebi köyünde meydana gelen kuraklıktır. Rençperi köyünden uzaklaştıran yeni arayışlara iten sebep de kuraklıktan dolayı içine düşmüş olduğu fakirlik ve yokluktur. Aslına bakılırsa 1930'lu yıllarda köycülük eğiliminin altında yatan sebeplerden biri de bahsetmiş olduğumuz sebeptir. 1929'da baş gösteren Dünya Buhranı şehirleşme ve sanayileşmenin duraksamasına sebep olarak köycülüğü tetiklemektedir. Dünya Buhranı ile birlikte etkenlerden biri de 1930 başlarındaki kuraklık sonucu tarımsal üretim sorununun son derece acil bir gereksinim olarak kendini göstermesiydi. Bu dönem içerisinde acil şekilde köyün ve köylünün ihtiyaçlarına binaen talepleri karşılanmalıydı. Aksi takdirde köyden kente göçler başlayacak böylece kuraklık ortamı içerisinde şehirlinin ihtiyacını karşılayacak köylü bulunamayacak ve sanayileşmenin duraksamasından dolayı şehre göç eden kitle doyurulamayacaktır. Bu da demografik çatlaklara ve vahim sonuçlara sebep olacaktır. İşte Toprağa Dönüş hikâyesinin kurgusunda amaçlanan sosyal hedef budur.

Köyden kente göç sonucu oluşacak proletarya yani işçi sınıfı ise siyasal iktidarı tedirgin eden en önemli etkidir. Siyasal iktidarın amacı homojen, sınıfsız bir cemiyet yaratmaktır. Gerek Osmanlı'dan tevarüs eden korkular gerekse de 1917 Rus Devrimi ve Balkanlar'daki büyük toplumsal ve siyasal altüst oluşlar Cumhuriyet aydınlarını korkutmuştur. Osmanlı sahip olduğu heterojen, çoğulcu, parçalı toplumsal ve siyasi yapı yüzünden sıkıntı çekmiştir. Cumhuriyet Türkiye'si millet nezdinde sınıfsal farklılıklardan oluşacak parçalanmayı kendi bekası için bir tehdit olarak görmektedir. Salim Şengil'in hikâyesine siyasi olarak baktığımızda ise bu sebeplerden dolayı iktidara bir uyarı vardır. Rençperin maden ocağında artık bir işçi olması ve patron tarafından hakkının yenmesi sonucu kendi içinde yaşadığı bir sorgulama süreci iktidarı endişelendirmiştir. Salim Şengil, hikâyesinde rençperi maden ocağında başına gelenlerden dolayı ne patrona ne de iktidara karşı isyan ettirmemiş, onu tekrar köyüne göndermiştir. Fakat köy ve köylünün sorununa çözüm bulunmaz ise aksi bir durumun da meydana gelebileceğini de düşündürmüştür. İktidarın da siyasi olarak hedefi de tam bu noktadır. İktidarın köycülükten beklentisi çoğunluğu köylü olan bir ülkede milliyetçilik için kitlesel bir taban yaratmaktır. Böylece köycülükten, sosyalist ve sınıf temelli ideolojilere karşı bir barikat işlevi görmesi umut edilmektedir.

2.3.1.2.1.2. Yıkılan köprü²³³

Birinci İnönü savaşından hemen sonradır. (G.....) Kasabası telaş içindedir. Her gün akşama kadar kasabadan asker geçmektedir. Bu denli yapılan asker sevkiyatı (G.....) Kasabası sakinlerini düşündürmektedir. Çünkü (G.....) Suyu üzerinden yapılan asker, ağır top ve süvari nakliyesi sadece bir köprüye bağlıdır. Mevcut köprünün de yıkılma tehlikesi vardır. Köprünün yıkılması bütün nakliyatı inkıtaaya uğratacaktır. Sonunda korkulan başa gelir ve köprü suyun kuvvetli akıntısının etkisiyle yıkılır. Köprünün yıkılmasının şaşkınlığı içindeyken askerin geldiği duyulur. Birliğin kumandanı binbaşı köprünün yapılmasının talimatını verir. Köprünün yıkıldığı haberi kasabanın sakini Tosun Dayı'nın kulağına da gelir. Çanakkale gazisi olan Tosun Dayı, Binbaşının yanına gelerek teskin eder. Köprüyü kuşluk vaktine kadar bitirebileceklerini söyler. Binbaşının askeri yardım talebini askerin yorulmaması için reddeder. Tosun Dayı, organize ettiği kasaba sakinleri ile köprüyü onarmaya başlar. Yaşlı haliyle (G.....) Suyuna girer ve canhıraş çalışır. Gecenin karanlığı, havanın ve suyun soğuğu içinde köprüyü el birliği ile bitirirler.

Köprünün tamirinden bir hafta sonra (G.....) Kasabasına mutlu haber gelir. Bu haber İkinci İnönü zaferinin haberidir. Türk ordusu İnönü'nde ikinci defa düşmanı mağlup etmiştir. Bu galibiyet halkın orduya itimadını arttırmış ve (G.....)'liler bir hafta evvelki hazırlıklarının manasını anlamış oldular. Zafer haberi geldikten üç gün sonra muharebe mıntıkasından dönerek başka cepheye hareket eden kuvvetler, gene (G.....) Kasabasından geçtiler. Bu kuvvetler arasında, köprünün yıkıldığı gün kasabaya gelen binbaşı ve askerleri de vardır. Binbaşı, Tosun Dayı'yı göremez ve oradakilere sorar. Etrafındakilerden öldüğünü öğrenen binbaşı çok müteessir olur. Binbaşuya haberi veren adam, Tosun Dayı'nın zaferi duyduğunu ve çok sevindiğini söyler. Binbaşının gözleri yaşarır ve atını mahmuzlayarak ağı ağır uzaklaşır.

²³³ Memleket Küçük Hikâyeleri, 14-21.

Naki Tezel²³⁴, Eminönü Halkevi'nden müsabakaya katılmıştır. Eminönü Halkevi, Dil, Tarih ve Edebiyat şubesi komite üyesidir.²³⁵ Müsabakaya gönderilen 218 hikâye arasında Yıkılan Köprü hikâyesi ikinci sıradadır.

Hikâye müsabakasında, yazarların işlediği konulardan biri de Millî Mücadele Savaşı'dır. Millî Mücadele, genç cumhuriyet Türkiye'sinin birleştirici etkenlerinden biridir. Yeni kurulan ülkenin ortak hafızası, acıları ve başarıları henüz yakın zamanda gerçekleşen Millî Mücadele Savaşı'dır. İktidar için halkla bütünleşmek için sıkça başvurulmuş bir konu da Millî Mücadele dönemidir. Bu yıllarda halkçılığın bir işlevi, toplumun değişik kesimlerini ortak mücadele etrafında seferber etmek ve ortak paylaşım alanları olan konuları unutturmamaktır. Köylülerin, Millî Mücadele'ye aktif olarak katılması ve gösterdikleri kahramanlıklar cumhuriyet Türkiye'sinde iktidar tarafından desteklenen bir konudur. Siyasi erk, bu şekilde hem şehrili hem de köylü halkı ortak değer etrafında birleştirmiş olacaktır.

Naki Tezel'in hikâyesi tam da bu minvalde okunması gereken bir hikâyedir. Eserde, Millî Mücadele'nin önemli savaşlarından biri olan I. İnönü Savaşı sonrası köylünün Türk askerine yaptığı yardım anlatılmaktadır. Askerin nehri geçebilmesi için köy halkını örgütleyen Tosun Dayı, Çanakkale Savaşı gazisi bir ihtiyardır. Hikâyede, Millî Mücadele Savaşı ile birlikte milletin ortak direnci ve cesareti sayesinde kazanılan Çanakkale Savaşı da hatırlanmaktadır. Tosun Dayı'nın ihtiyar olması Millî Mücadele'ye Anadolu'nun yediden yetmişe nasıl omuz verdiğini dile getirmek içindir. Köylülerin yardımını sonucu nehri geçen Türk askeri II. İnönü Savaşı'nı da kazanmıştır. Komutan kendisine yardım eden köylüyü örgütleyen Tosun Dayı'yı unutmamıştır. Köylüye, Tosun Dayı'yı sorduğunda vefat ettiğini öğrenir. Yıkılan Köprü hikâyesi, Millî Mücadele'ye yardımcı olan isimsiz kahramanların ve bugün hatırlanmayan Anadolu köylüsünün hikâyesidir. Emperyalizme karşı verilen mücadelenin temelinde Anadolu köylülerinin olduğu halkçılık ve köycülük ideolojisi çerçevesinde anlatılmıştır. Eserin seçilen on hikâye arasına kalmasında en büyük etken ortak değerimiz

²³⁴ Yazar, Halkbilimci. Tezel, Tezel Amca, Şerif Halil Başa, N. T., T. A., M. Korkusuz imzalarını kullandı. PTT müdürlerinden İbrahim Cemal Bey'in oğludur. Pertevniyal Lisesi ve İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni (1940) bitirdi. Maiyet memurluğu, nahiye müdürlüğü, kaymakam vekilliği görevlerinde bulundu. İlk yazısı 1935'te İstanbul Belediye Dergisi'nde çıktı. Yeni Türk ve Halk Bilgisi Haberleri dergilerinin yazı işlerini yönetti. Halk ve çocuk masalları, öyküler, folklorik malzemeler derledi. *Yücel, Varlık, Çığır, Ülkü, Yirminci Asır, Türk Dili, Eğitim, Hisar, Cumhuriyet, Dünya* gibi gazete ve dergilerde yazdı.

²³⁵CDA, 490.01.1413.675.1.312.

olan Millî Mücadele'ye gencinden yaşlısına Anadolu insanın nasıl sahip çıktığını anlatmasıdır.

2.3.1.2.1.3. Hacı eminin damadı²³⁶

Hacı Emmi, ablak çehreli ve yuvarlak göbekli bir lokanta sahibidir. Aslen Kayserili olan Hacı Emmi, lokantasında çalışanlara hiçbir zaman tam aylık ödemeyen şeytani zekâya sahip bir esnaftır. Yanında çalıştırdığı yamaklara ve garsonlara kan kusturan Hacı Emminin düzenli çalışan bir personeli olmamıştır. Hâl böyleyken kaymakamın tavsiyesi ile işe aldığı Yusuf üç ay olmasına rağmen işten çıkamamış ve çıkarılmamıştır. Bu süreklilikte kaymakamın etkisi olduğu kadar Yusuf'un çalışkanlığının da etkisi vardır. Yeni kaymakamın kasabanın umumî işlerini yoluna koyduğu gibi Yusuf da lokantanın işlerini öyle yola koymuştur. Fakat bu durum Hacı Emminin hoşuna gitmiyor. Yusuf gittikçe lokantaya yerleşiyor lokantanın eski âdetlerini ve nizamlarını altüst ediyordur. Eski âdetlerin değişmesinden veryansın eden Hacı Emmi, vaktiyle Abdülhamit'in yaverlerinin gelip geçerken misafir kaldıklarını söyleyerek lokantasındaki düzenini ve işleyişini övmek ister. Yusuf hemen <<Bırak şu Türk düşmanlarını>> diyerek tezyif bir tavır takınır. Kasabada ilk şapka giyen ve sakalı, bıyığı kazıtan Hacı Emmi hemen lafı değiştirir. Hacı Emminin bir günde sakalı bıyığı kazıttığı gibi Yusuf da o denli lokantayı değiştirir ki Rus ve Alman mühendisleri ve Türk ustaları da çekmeğe başlar. Yusuf'un icraatları lokantayı aşıp Hacı Emminin evine kadar sirayet etmiştir. Hacı Emminin kızı Hatice, Yusuf'u örnek alıyor evdeki eşyaları beğenmiyordur. Hacı Emmi, kızı Hatice'yi inkılâp severliğe leke düşürmemek ve yüksek mertebedeki bir adama verebilmek için mektepte okutmuştur. Üzerine titrediği kızını Yusuf gibi bir yamakla düşünmek dahi istemiyor. Bu düşünce onu endişelendiriyordur.

Bir yamağa on gün dahi tahammül edemeyen Hacı Emmi, Yusuf'a üç aydır sabrediyordur. Yusuf'u işten çıkartarak kaymakamla yani hükümetle bozuşmak da istemiyordur. Böyle sıkıntılı zamanında bir teklif alır. Narlıbahçe'deki kahveye saz heyeti gelecektir. Kahvenin sahibi Kamil Çavuş saz heyeti gidinceye kadar Hacı Emmiden Yusuf'u ister. Narlıbahçe'deki kahve saz heyeti gelince kahve olmaktan çıkar içkili ve çalgılı bir gazino haline gelir. En mühimi Narlıbahçe'nin içki masalarını süsleyen yine Hacı'nın mezeleri olur. Bir taşla iki kuş vuran Hacı Emmi bu duruma çok sevinir. Yusuf'u Kamil Çavuş'un

²³⁶ Memleket Küçük Hikâyeleri, 22-36.

bahçesine gönderir. Yusuf burada sadece garsonluk yapmaz. Gazinonun yıldızı olan Hesna'ya da tamburacılık yapmaktadır. Fakat Kamil Çavuş için işler iyi gitmez. Hasılat düşüktür. Bu yüzden saz heyetine yol vermeyi düşünür. Bu vaziyet Hacı Emminin hiç hoşuna gitmez çünkü gazinonun kapanması demek Yusuf'un geri dönmesi demektir. Hacı Emmi şeytani zekâsını kullanarak Hesna'dan yardım istemeyi düşünür. Hesna'dan giderken Yusuf'u da götürmesini ister. Hesna bir günlük süre ister. Hacı'nın talebini Yusuf'a söyler. Buna mukabil Yusuf ve Hesna bir plan yaparlar. Hacı, Hesna'nın evinde iken basılır. Yusuf, hacıyı kızı Hatice ile evlenmek şartıyla bu durumdan kurtarır. Hesna, Hacı ile Yusuf da Hatice evlenir.

Kemal Bilbaşar²³⁷, Karataş Orta Okulu'nda tarih öğretmenliği yaparken İzmir Halkevi üyesi olarak hikâye müsabakasına başvuru yapmıştır. *Hacı Emminin Damadı* adlı eseri müsabakaya gönderilen hikâyeler arasında 18 numaralı hikâyedir. *Hacı Emin'in Damadı* hikâyesini 1939'da yayınladığı *Anadolu'dan Hikâyeler* kitabına almıştır. Sait Faik, kitaptaki hikâyeleri beğendiğini, özellikle *Hacı Emminin Damadı* adlı hikâyeyi okuduğunda ağlayacak kadar etkilendiğini de belirtmiştir.²³⁸ Kemal Bilbaşar için ilk ödülünü aldığı *Memleket Küçük Hikâyeleri* müsabakasının önemi büyüktür, sonraki yıllarda aldığı ödüllerin hiçbiri onu bu kadar sevindirmemiştir.²³⁹

Hikâyede her ne kadar muhit konusunda isim verilmemiş, Anadolu'da herhangi bir yer gibi tahayyül edilmiş olsa da hikâyenin muhiti Nazilli'dir. Kemal Bilbaşar bir yazısında, Nazilli'de öğretmenlik yaptığı dönemde kasabanın tek oteli olan Nazilli Palas'ta kaldığını ve akşam yemeklerini otelin arkasındaki Hacı Emminin Lokantası'nda yediğini belirtir.²⁴⁰ Yazar, eserini kaleme alırken müsabakanın şartnamelerinde yer alan “*yazarın bulunduğu muhitten yola çıkarak hikâyesini kurgulaması*” maddesini esas aldığını görüyoruz.

Hacı Emmi, durum ve vaziyete göre tutum alan uyanık bir adamdır. Yeni kurulan devlet ve düzen içerisinde ilçede ilk şapkeyi giyen ve sakalı, bıyığını kazıtan Hacı Emmidir. Lakin

²³⁷ Öykücü, romancı. Gazi Eğitim Enstitüsü Tarih-Coğrafya Bölümü'nden mezun oldu(1935), 1937'den emekliye ayrıldığı 1961'e kadar İzmir Karataş Ortaokulu'nda tarih öğretmenliği yaptı. Daha sonra İstanbul'a yerleşti. İzmir'de Cahit Tanyol ile birlikte çıkardıkları *Aramak* (1939-1940) dergisinde yayınlanan öyküleriyle dikkat çekti. İlk öyküsü (Kaza yahut Çumacı Hazan) 1938'de *Kültür* dergisinde çıktı. Ürünlerini daha sonra *Yurt ve Dünya*, *Adımlar*, *Yürüyüş*, *Yığın*, *Yeditepe*, *Türk Dili*, *Yazko Edebiyat* dergilerinde yayınlamayı sürdürdü.

²³⁸ Ay, B (Ekim 1978). Kemal Bilbaşar. *Varlık*, (853), 19.

²³⁹ 1980 Yılında Yuvarlak Yaşadönümlerinde Edebiyatçılarımız: *Kemal Bilbaşar* (1981). İstanbul: Kardeşler Basımevi, 576.

²⁴⁰ 1980 Yılında Yuvarlak Yaşadönümlerinde Edebiyatçılarımız. 575.

sadece şeklen inkılâplara uymuştur. Cumhuriyet’i sadece şeklen anlamıştır. Yaptığı hiçbir şeyde samimi değildir. Kızını mektepte okutması dahi inkılâpların gereğinden dolayı değil kızını yüksek mertebedeki bir memura verebilmek içindir. Kemal Bilbaşar’ın, dikkat çekmeğe çalıştığı da Anadolu’daki menfaatperest inkılâpçılardır. Hikâyede de karşısına çatışma unsuru olarak Yusuf karakterini koyar. Yusuf karakteri Anadolu’daki inkılâpçı genci temsil eder. Yusuf, yeniliğe açık, temiz ve dürüst bir gençtir. Tıpkı yeni kurulan cumhuriyet Türkiye’si gibi Hacı Emminin lokantasında eskiye ait olan herşeyi kaldırmış ve yeni bir düzen getirmiştir. Hacı Emmi her ne kadar yeniliğe karşı olsa da işlerinin artışından dolayı yeni düzene ses çıkarmamıştır. Fakat lokantadaki muktediratını kaybetme korkusundan dolayı Yusuf’a karşı husumet beslemektedir. Hikâyede, yeniyi temsil eden Yusuf, eskiyi temsil eden Hacı Emmi, cumhuriyet Türkiye’sini temsil eden ise lokantadır. Yazar, şahıslar ve mekân çerçevesinde aslında Türkiye’yi anlatmıştır.

Yazarın hikâyede yeni ve eski üzerinden kullandığı diğer çatışma unsuru ise kaymakam karakteridir. “*Hacı Emminin Damadı*”nda biri eski, diğeri yeni iki kaymakamdan söz edilir. Eski kaymakam kasabanın ileri gelenleri ile eğlence meclislerinde bulunan biridir. Yeni kaymakam ise onun tam tersine kasabanın işlerini düzene koyar, memurları bir disipline sokar. Lokantacı Hacı Emmi, kaymakamın düşüncelerine katılmamakla birlikte onu kırmaktan da çekinir, çünkü “kaymakamı darıltmak demek, bütün memurları darıltmak, kaybetmek demek” diye düşünür. Kaymakam, kasabanın işlerinde gösterdiği başarıdan dolayı terfi alarak oradan ayrılır. Hikâyelerde kaymakamların ön plana çıkarılan olumsuz özelliklerinin başlıcası kasabanın nüfuzlu ve zengin kişileriyle gereğinden fazla içli dışlı olmaları ve kararlarında onların etkisi altında kalmalarıdır.²⁴¹

Hikâye müsabakasının düzenlediği dönem II. Dünya Savaş’ı başlamıştır. Her ne kadar Türkiye savaşa girmemiş olsa da savaş tüm dünyayı etkilediği gibi Türkiye’yi de ekonomik ve sosyal olarak etkilemiştir. Savaş ortamında sosyal hayatımızı etkileyen ve cemiyetin ahlâkını bozan davranışlar ortaya çıkar. Bu davranışlardan biri de rüşvettir. Yazar, bu dönemdeki hikâyelerinden özellikle “Budakoğlu”, “Hacı Emminin Damadı” ve “Cevizli Bahçe”de rüşveti işler. Bu hikâyelerde rüşvet veren kişi köyün zengini, ağası ya da kasabanın ileri gelenlerinden biridir. Her birinin yolsuz, çapraşık işleri vardır ve bu işleri yoluna koymak için de rüşvete başvururlar. Öyle ki “*Hacı Emminin Damadı*”nda Hacı, pis ve

²⁴¹ Bağcı Tayfur, M. (2008). *Kemal Bilbaşar’ın Hikâyeleri, Romanları Ve Tiyatroları Üzerine Bir İnceleme*. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 82.

düzensiz mutfağına rağmen lokantasının işleyişini sürdürebilmiş; hatta “Hacının yemekleri önlüğündeki yağla pişer” diye latife edilecek kadar pis bir yer olan lokantası için, belediye çavuşunu her gün bedava yedirip içirmesinin karşılığında “en temiz lokanta” raporu almıştır.²⁴²

Kemal Bilbaşar taşradaki halkın durumunu, tanık olduğu olaylardan ve şahıslardan öykünerek yazmıştır. Ömer Faruk Toprak, Kemal Bilbaşar’ın hikâyeciliği ve gözlem yeteneği ile ilgili şunları söyler:

*Kemal Bilbaşar, Anadolu’yu tanımış ve oradaki insanlarla bütün ömrünü birleştirmiş olmaktan gelen bir samimiyetle memleket realizmi yapıyor. Bu öyle bir realite ki; Anadolu’nun kelepçeli ellerini, güneşten yanmış çehrelerini yağmurlu ıslanmış saçlarını, ocağında ateş tütmeyen evlerini ihtiva eder. Bütün yoksullukların yanında askere giden, tarlasını eken, sıtması ile titreyen; velhasıl bu toprakların çilesini çekmiş bulunan köylü vardır. Kemal, bize bu hakikatleri yaklaştırıyor.*²⁴³

Kemal Bilbaşar’ın yarışmada eserinin seçilen öyküler arasına kalması gözlemlerini gerçekçi bir şekilde tüm olağan hali ile ortaya koymasından kaynaklanmaktadır. Köyü ve köylüyü idealize etmekten ziyade muhitin aksaklıklarını ortaya koyarak piyes müsabakasındaki yazarlar gibi iktidarın isteği doğrultusunda bir eser kaleme almıştır.

2.3.1.2.1.4. İstanbullu teyze²⁴⁴

Cavit, memur olarak Erzurum’a atanmıştır. İstanbul’dan geleli henüz on beş gün olmuştur. Erzurum oldukça soğuk gelmiştir. İstanbul’dan ayrılırken annesinin gözyaşlarını unutamamaktadır. Erzurum’a alışma süresi içerisinde bir kış günü arkadaşı Cavit’i, İstanbullu Teyze’nin evine gitmeye davet eder. Halen hatıralarında taze olan İstanbul’u duyunca Cavit bir özlemlerle kabul eder. İstanbullu Teyze’nin evine giderler. İstanbullu Teyze tek başına yaşar fakat eve Erzurum’daki memurlar da gelir. Eve girdiklerinde içeride daireden iki arkadaşı ve iki de bayan öğretmen vardır. Kış gecesi yapılan semaverin ardından ikram servislerini bu arkadaşlar yapmaktadır. Sorgusuz sualsiz tabakların ve bardakların yerini bilmeleri eve sıklıkla gelip gittiklerini göstermektedir. Arkadaşı, Cavit’i İstanbullu

²⁴² Bağcı Tayfur, a. g. t., 26.

²⁴³ Toprak, Ö. F. (9 Son kânun 1943).Yeni Neslin Hikâyecileri. *Yürüyüş Dergisi*, (12), 19.

²⁴⁴ Memleket Küçük Hikâyeleri, 37-48.

Teyze ile tanışır. Cavit'in İstanbul'dan gelmesi ve İstanbullu Teyze'nin vefat eden oğluyla adaş olması aralarında yakınlığa sebep olur. Diğer arkadaşları kendi aralarında tavla ve iskambil oynarken, Cavit, İstanbullu Teyze ile baş başa kalır. İstanbullu Teyze, Erzurum'a nasıl geldiğinden bahsetmeye başlar.

İstanbullu Teyze, Erzurum'a gelemenden önce İstanbul'un itibarlı bir ailesinin kızı olduğundan ve orada bir evlilik yaptığından bahseder. Evlenmiş olduğu Doktor Ferit'in kendisini aldatması sonucu, Ferit'ten ayrıldığını söyler. Çocuğu ile ailesinin yanında yaşarken ikinci evliliğini erkânıharp Zeki ile yapar. İstanbullu Teyze'nin Erzurum macerası böyle başlar. Zeki ile beraber Erzurum'a gelir. Zeki'nin geniş bir ailesi vardır. Dört kayını, iki kaynanası, bir kaynatası ve bir görünçesi ile beraber yaşamaktadır. Birinci dünya savaşı patlak vermiştir. Üç kayını ve eşi, Rus ordusuyla savaşmak üzere ayrılırlar. Savaş yıllarının sıkıntısı ve Rusların işgali ile Erzurum'u terk etmeye karar veririler. Elâziz'e göç ederler. İstanbullu Teyze için sefalet yılları başlamıştır. Ellerinde ne var ne yok satmışlardır. Kendisi de çalışmaya başlamıştır. Yemek yapar, çamaşır yıkar. Bu süre zarfında Kaynanasını ve kaynatasını kaybeder. Savaşın bitmesinden sonra eşi Zeki Bey'den haber alır. Zeki Bey'in Erzurum'da yanına giderler. Burada oğlu, görünçesi ve Zeki Bey'le yaşamaya başlar. Zeki Bey ve görünçesi tamamen değişmiştir. Zeki Bey kumara alışmış ve eşine şiddet uygulamaya başlamıştır. Abisinin hareketlerinden güç bulan görünçesi de kötü davranmaya başlamıştır. Oğlu Cavit'in, okulu bitirmesi için her türlü olumsuz şarta karşı direnen İstanbullu Teyze sabretmektedir. Eşi Zeki Bey, sonunda kumar masasında sızarak ölür. Görünçesi de başka biriyle evlenerek gider. Oğluyla baş başa kalan İstanbullu Teyze hayatını oğluna adar. Oğlu Cavit muallim olur. İzmir'den gelen muallim arkadaşı Nevin ile aralarında duygusal bir yakınlaşma başlar. Evlenmeğe karar veririler. Lakin Nevin'in Doktor Ferit'in kızı olduğu öğrenilir. Bu durum karşısında Nevin seyyar hastanelerden birine hemşire olarak gider. Cavit ise İstiklâl harbine katılır ve bir daha geri dönmez. O gün bugündür. İstanbullu Teyze evinde garipleri evlat edinir.

Sinop ortaokulu Fransızca öğretmeni olan Sadi Günel hikâye müsabakasına Sinop Halkevi'nden başvurmuştur.²⁴⁵ İstanbullu Teyze hikâyesi gönderilen hikâyeler arasında 42 numaralı hikâyedir.

²⁴⁵ CDA, 490.01.1415.681.2.1

Sadi Günel, hikâyeye Erzurum'a özgü bir kış gecesi betimlemesi ile başlar. Şehri ve şehrin âdetleri, yemekleri, birtakım yöresel unsurları bu betimlenin içinde işler; "Erzurum'da kış gecelerinin ihmal edilmez dostu olan semaver, köşesinde beyaz buğular salarak fokurduyor. Büyük masanın üstü kurabiyeler, meyveler ve bardaklarla dolu. Kuru üzüm, leblebi, ceviz içli hedik –buğday haşlaması-, pestil, köme- bademli veya cevizli sucuk-, dut kurusu, medik- yer elması gibi yenilir bir nevi kök- her zaman bulunduğunu öğrendiğim çerezler." Yazar bir nevi Erzurum folkloru tanıtımı yapmaktadır. Sadi Günel sadece yöresel yiyeceklerden değil aynı zamanda Erzurum'un yöresel ağızına da eserinde yer vermiştir. Eserde bölgesel folklorik öğelerin yer verilmesi önemlidir. Hikâye müsabakasının şartnamesinde, yazarlardan istenilen âdet-ananelerin aksettirilmesi ve mahalli şartlara uygun olması ilkesi yazar tarafından uygulanmıştır.

-Aman Gelin Paşa! Bırak Allahasın,(Bırak Allah'ını seversen!) niye biz öldük mi ki...

Der, ellerimi öpücüklerle boğarak:

-Vuş ana! Hele bu göğercin gibi şeylere de bahın... Boğozuma davun mi çılmış ki ben dururken sen çalışasın.²⁴⁶

Hikâye müsabakasında yazardan istenilen diğer karakter özellikleri olan; ahlâk, ideal, alicenaplık, aile muhabbeti, yurtseverlik karakter özellikleri İstanbullu Teyze'de oluşturulmuştur. İstanbullu Teyze yaşamış olduğu bütün sıkıntılara rağmen ailesine karşı muhabbetini yitirmemiştir. Her türlü zorluk altında ailesini korumuş ve kollamıştır. Paşa kızı olarak geldiği Erzurum'da gerektiğinde ailesi için hizmetçilik yapmıştır. İktidarın istediği diğer özellik olan yurtseverlik ilkesi ise oğlu üzerinden işlenmiştir. İstanbullu Teyze zorluklar içinde büyüttüğü oğlu Cavit'i de İstiklâl mücadelesine göndermiştir. Bir daha oğlu Cavit'ten haber alamamıştır.

Hikâyenin önemli iki karakteri olan İstanbullu Teyze'nin ve Cavit'in ortak özelliği İstanbul'dan gelmiş olmalarıdır. Cavit, İstanbul'dan yeni gelmiş halen İstanbul özlemiyle yanıp tutuşan bir memurdur. İstanbullu Teyze ise acılarından ve anılarından, evlenerek Anadolu'ya kaçan bir paşa kızıdır. Onu Erzurum'a bağlayan hiçbir kimsesi kalmamasına rağmen İstanbul'a dönmemiştir. Erzurum'da gariplere ve yoksullara yardım ederek mutlu olan bir ihtiyardır. Anadolu'nun bu küçük kenti İstanbullu Teyze için bir sığınacak liman olmuştur. Anadolu kendisinden kaçılacak, mutsuz olunacak bir yer değildir. Sadi Günel,

²⁴⁶ Memleket Küçük Hikâyeleri, 41.

iktidarın yazarlardan istemiş olduğu minvalde eserini kurgulamış ve şahıslar oluşturmuş olması müsabakada başarılı olmasını sağlamıştır.

2.3.1.2.1.5. Şevki Çamtepe²⁴⁷

Şevki, abisi Recep sayesinde çiftliğe yerleştirilmiştir. Henüz on dört yaşında olan şevki, temiz yüzlü, açık gönüllü ve çalışkan bir gençtir. Abisi çiftliğe yerleşeli dört sene olmuş, kendisinden sonra kardeşini de oraya yerleştirerek hayatını kurtarmak istemiştir. Şevki kısa sürede kendini çiftlikte sevdirmiştir. Çiftliğin sahibi Bay Nevres de Şevki'yi sevmiştir. Kendisine yeni elbiseler vermiştir. Çiftliğin çalışanından ziyade dışarıdan bakıldığında çiftliğin küçük beyi gibi görünmektedir. Bay Nevres'in Türkan adında bir kızı vardır. Türkan, nazlı ve şımarık bir kızdır. Çiftlikte Şevki ile herkesten çok o meşgul olur, ona herkesten çok o güler, onu herkesten çok iğneler, o alay eder. Şevki'nin bundan memnun olmadığını bildiği halde onu incitmekten yine kendini alamaz.

Türkan'nın halazadesi yirmi gündür çiftliktedir. Bir iki ay tebdilhava etsin diye, geçenlerde kardeşini görmek için İstanbul'a giden Bay Nevres, Sevinç'i alıp çiftliğe gitmiştir. Şevki, Sevinç'den memnun olur. Sevinç, Türkan'a benzemez. Şevki ile alay etmez ve herkesin kahkaha ile güldüğü şeylere sadece tebessüm eder. Hâlbuki Sevinç'in bu hareketleri tamamen yapmacıktır. Sevinç'in bu hali tamamen gururdandır. Kendini ve kendi yaptığı her şeyi beğenir. Muhitinde kadın, erkek hemen herkesle için için alay ederdi. Çiftliğe gelir gelmez, ona Şevki'yi anlatmışlar, günün yegâne eğlencesi olduğunu söylemişlerdir. Ne var ki Şevki hakiki mahiyetini anlamadığı Sevinç'in bu tavrına kendini kaptırırvermiştir. Sonraları, Sevinç de katıla katıla gülenlerin arasına katılır. Fakat yine de Çamtepe köyünün saf çocuğu bu durumu anlayamasa da durumu hayra yorar. Şevki'nin bu durumundan abisi Recep dışında herkes haberdardır. Şevki bir şeker bayramı günü Sevinç'e hediye alır. Hediyenin kundura olduğunu gören Sevinç kahkahalar atmaya başlar. Sevinç'in laubali olduğunu gören Şevki, Sevinç'in hal ve tavırlarını eleştirir. Sevinç, Şevki'nin bu söyledikleri karşısında hiddetlenir. Çok meraklı isen git kunduracı çırağı olup karnını doyur der. İşte o günden sonra Şevki reddedilen aşkıdan çok yaralanan izzeti nefsiyle baş başa orada dona kalır. Gel zaman git zaman Şevki yirmi dört yaşına geldiğinde büyük bir şöhret sahibi olur. Bütün İstanbullu şık kadınlar Şevki Çamtepe'nin kundura dükkânından alışveriş yapar.

²⁴⁷ Memleket Küçük Hikâyeleri, 49-53.

Yazarı, Ankara Halkevi adına katılan Azize Tözen'dir. Ankara Halkevi'nden katılarak ödül almış dört eserden biridir. Yazar hakkında gerek arşiv belgelerinde gerekse de literatür taramalarında kendisi hakkında hiçbir bilgi bulunamamıştır.²⁴⁸

Şevki Çamtepe adlı hikâyeye şartnamenin hususiyetleri çerçevesinde bakarsak yazarın hikâyeyi iş, sevdâ hisleri, bazı âdet, görenek ve ağız özellikleri ile halk söylemleri üzerine kurguladığını görürüz.

Eser, çiftliğe yerleşeli dört sene olan Recep'in kardeşi Şevki'yi çiftliğe aldırması ile başlar. Recep, kardeşi Şevki için düşündüğü en yüksek kademe kâhyalıktır. Yazarın eğitimsiz bir köylünün hayal sınırı olarak kâhyalığı koyması da bir ironidir. Köyden gelen birinin yine olabileceği en fazla kâhyalık olabilmesi köycülük anlayışına terstir. Köylü eğitildiğinde bilinçlenecektir. Dönemin önemli köycülerinden İsmail Hakkı Tonguç'un bu durumu şöyle dile getirir:

*Köylü insanı, öylesine canlandırılmalı ve şuurlandırılmalı ki, onu hiçbir kuvvet yalnız kendi hesabına ve insafsızca istismar etmesin. Köyün sakinlerine köle ve uşak muamelesi yapmasın. Köylüler, şuuruz ve bedava çalışan birer iş hayvanı haline gelsinler.*²⁴⁹

Recep karakteri eğitilmemiş ve bilinçlendirilmemiş köylüdür. Kardeşi Şevki karakteri de eğitimsiz ve bilinçsizdir. Fakat Şevki, çiftliğe gelen Sevinç'e âşık olacak ve bu aşk onu bilinçlendirecektir. Yazar, Şevki karakterinin bilinçlendirilmesini bir aşk acısı üzerinden gerçekleştirecektir.

Yazar, Şevki karakterini adeta işlenmemiş verimli bir tarla gibi oluşturur. Şevki'nin bazı isimleri telaffuzunda güçlük çekmesi, bilmediği eşyaya hiç düşünmeden isim takıvermesi halk zekâsının parıltıları olarak sunulmuştur. Mesela yüksek ökçeli bir iskarpine telaffuzunun zorluğu bakımından "ayaklı pabuç" adını takması bir örnektir. Pratik zekâya sahip Şevki, aşkına karşılık alamayınca kendi içindeki potansiyelin farkına varır. 24 yaşında İstanbullu kadınların alışveriş yaptığı bir kundura sahibi olur. Bu yaşa kadar yazar bahsetmese de bir şekilde eğitim almış olması da muhakkaktır. Çünkü köycü ideologlara göre köylünün eğitime ihtiyacı vardır. Ancak eğitim aldıktan sonra Köylü Şevki'nin Şevki Çamtepe'ye evrilmesi gerçekleşecektir. Böylece kapalı bir iktisadi birim olan köyün ulusal

²⁴⁸ CDA, 490.01.1416.684.1.54

²⁴⁹ Tonguç, İ. H. (1949). *Eğitim Yoluyla Canlandırılacak Köy*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 36.

pazarla bütünleşmesi gerçekleşecektir. İşte bu bütünleşmenin sembolü eğitilmiş ve bilinçlendirilmiş Şevki Çamtepe'dir.

2.3.1.2.1.6. Kadir Kadiiiiir!²⁵⁰

Esmâ, Anadolu'nun küçük vilayetlerinden birinde akıl sağlığını yitirmiş bir annedir. Eşi Hasan, İstiklâl harbine gidince iki çocuğu ve ihtiyar babası ile beraber yaşar. İstiklâl harbi sırasında köyü düşman askerlerince işgal edilir. İşgalden dolayı yokluk ve sefalet içerisindeyken küçük oğlunu kaybeder. Tek oğlu ve babası ile kalakalır. Bu vaziyet içerisinde tek oğlu Kadir' sığınarak hayatta kalamaya çalışır.

Bir gün gece camda bir tıkırtı duyar. Gelen eşi Hasan'dır. Hasan'ın yolu vazifesi dolayısıyla yolu köye düşmüştür. Çocuklarını görmek ister fakat küçük oğlunun öldüğünü öğrenir. Esmâ'dan oğlu Kadir'e sahip çıkmasını aksi takdirde bozuşacaklarını dile getirir. Kimseye geldiğini söylememesini isteyerek ayrılır. Bir akşam yine kapı çalar. Hasan soluk soluğa eve gelir. Yanında getirdiği evrakları düşmanın eline geçmemesi için yakar. Düşman ardına düşmüştür onları atlatıp eve sığınmıştır. Hasan evrakları yaktıktan sonra tekrar evden ayrılır. Ardından düşman askerleri eve gelir Hasan ararlar fakat bulmazlar. Emine'ye sorarlar, Emine böyle birinin eve gelmediğini söyler. Ertesi gün düşman askerleri tekrar eve gelir ve Emine'yi alarak karakola götürürler. Sorguya çekilen Emine, eşinin askere gittiğini bir daha dönmediğini söyler. Ne derlerse inkâr eder. O sırada karşısına Hasan'ı getirirler. Hasan, Emine'yi tanımazlıktan gelir fakat Emine yaşadığı acı ile Hasan'a sarılır. Düşman askerleri Hasan'dan her şeyi anlatmasını yoksa kurşuna dizileceğini söylerler. Hasan buna yanaşmaz. Sonrasında Hasan, kurşuna dizilir. O esnada düşman askerleri Emine ile küçük bir oyun oynamak isterler. Emine'nin oğlunu da vuracakmış gibi yaparlar. Emine, düşman askerinin üstüne atılır. Askerin elinde kolunda oğlu Kadir'i arar ama bulmaz. Emine aklını yitirir. Büyük babasının kollarındaki Hasan'ı görmez. Bu olaydan sonra Emine'nin kucağına oğlu Kadir'i getirirler de oğlunu tanımaz. Yıllar yılı dağa, tepe demeden oğlu Kadir'in adını bağıarak arar.

²⁵⁰ Memleket Küçük Hikâyeleri, 54-66.

Yazarı, Eskişehir Halkevi adına katılan bayan İ. Tayla'dır. Sadece yazarın bayan olduğu bilinmektedir. Onun haricinde yazar hakkında gerek arşiv belgelerinde gerekse de literatür taramalarında hiçbir bilgi bulunamamıştır

İ. Tayla'nın eseri köy ve köylünün sorunlarından ziyade köylünün Millî Mücadele'ye vermiş olduğu desteğin hikâyesidir. Esmâ'nın Millî Mücadele'de vatanı için eşini ve aklını yitirmesi anlatılır. Aynı şekilde Esmâ'nın eşi Hasan'ın da vatan uğruna düşmanla hiçbir bilgi paylaşmaması, aile ve vatan ikileminde vatanı tercih etmesi köylünün kahramanlık boyutunda yüceltilmesine örnektir. Köy ve köylünün, İstiklâl Mücadelesi'ndeki rollerini ele alan konular cumhuriyetten sonra birçok edebî türde işlenmiştir. Gerek roman gerek piyes gerekse de hikâye türünde ele alınan bu konular halkçılık düşüncesi minvalinde kitlesel bir milliyetçi taban yaratma arzusudur.

Kadir, Kadıiiiir hikâyesinde, savaş yıllarının zorlukları içindeki bir kadının adım adım kendini kaybetme noktasına gelmesi kurgunun iskeletini oluştururken ihsas edilmeye çalışılan şey ise bu gibi dramların İstiklâl Muharebesi'nden sonra vatanın her köşesinde yaşanmış olabileceğidir. Nitekim bu metindeki yırtık pırtık eşyalarıyla etrafta ayakkabısız koşuşturan Esmâ gibi Millî Mücadele'nin trajedisi ve dramını yaşamış fakat göğüsleyememiş onlarca insan vardır²⁵¹. Hikâye bu noktada bu hassas ruhlu insanların Esmâ karakterinde dile getirilmesidir.

Ulusalçı tarih anlatılarında kahramanlık öyküleri kadar, bir haksızlığa uğrama, bunun yol açtığı her türlü yıkım ve acının kolektif bir yasa dönüştürülerek araçsılaştırılması, ulusun tarihinin hüznü üzerinden inşası söz konusudur.²⁵² Bu hikâyede de benzer şekilde Millî Mücadele'de yaşanan ve toplumun her katmanından bu tip bir olay yüzünden mağdur olmuşluk işlenmiştir. Millî Mücadele, Türk milleti için hem kolektif bir kahramanlık hem kolektif bir acıdır.

²⁵¹ Gemili, V.(2014). *Memleket Küçük Hikâyeleri -Tenkîd ve Tahlîl-*. İstanbul: Lakin Yayınları, 99-100.

²⁵² Kafadar, C. (2012). *Kim Var imiş Biz Burada Yoğ İken, Dört Osmanlı: Yeniçeri, Tüccar, Derviş ve Hatun*. İstanbul: Metis Yayınları, 15.

2.3.1.2.1.7. Bir bekârın romanı²⁵³

Hasan, Anadolu'nun fakir bir kasabasında dünyaya gelmiştir. Küçük yaşta babası vefat etmiştir. Yabana göçen anası da büyütmemiş yabancılar elinde karnı şiş, kafası büyük, benzi sarı bir halde büyümüştür. Geceleri huysuzluk yapmasın diye afyon yuttururlar, ölmeyecek kadar keçi sütü verirlerdi. Bir yaşını geçince hayır sahibi komşular, çocuksuz kısır kadınlar tarafından tarhana çorbasıyla, fasulye aşından bol bol artıklar sunulur. Beş yaşına gelince hindileri güttürürler, on yaşında keçileri otlatırdı. Biraz daha büyüyünce oduna, hayvanları kayırmağa, ahır temizlemeğe, daha sonra kazma, çapa ve kara sapana alıştıırırlar.

Köyde hiç kimse kendisiyle ilgilenmez, yüzüne bakmaz, hastalanınca yiyecek bulmakta güçlük çeker. Yaşı gelir Hasan'ı köydeki sersem Fatiş ile evlendirirler. Evlendikleri gece, Fatiş'in bekâr olmadığını anlar. Fatiş daha önce Veli'nin oğlunun tecavüzüne uğramıştır. Hasan kendini yollara vurur. Bir köyde ağanın yanına ırgat olarak girer. Ağanın kızı, Ayşe'ye gönlünü kaptırır. Ağanın bütün zulümlerine, Ayşe'nin handeleri için katlanır. Ayşe başka biriyle evlenir. Düğünden sonra, Hasan hastalanır yatağa düşer. Ağa hasta olmuş bir ırgata bakmak istemez. Köyüne gitmesini ister. Hasan, ceketini alır ve gider. Büyük ırmağın kenarında suya bakarken, suların içinde Ayşe'nin davetkâr bakışını görür. Kendisini suya bırakır. Gün artık batmış, etrafı derin bir zulmet kaplamıştır.

Bir Bekârın Romanı adlı hikâye Bursa Halkevi Köycülük Kolu üyelerinden Rıdvan Kipurâl'a aittir. Müsabakaya katılan hikâyeler arasında 174 sıra numaralı hikâyedir. Sadri Ertem'e verilen hikâyeler arasında yer almaktadır.

Küçük yaşta babasını kaybeden ve annesi tarafından terkedilen köydeki konu komşunun yardımıyla büyüyen Hasan'ın hikâyesidir. Annesi ve babası olmadan hayata tutunmaya çalışan Hasan bakımsızlık içinde büyümüştür. Yazar, Hasan gibi Anadolu'da kimsesiz kalmış çocukların akıbetini işlemiştir. Devletin, Anadolu'daki öksüz ve yetim çocuklara ulaşması gerektiği vurgulanmıştır.

Cumhuriyet ile birlikte köylünün eğitimi iktidarın önem verdiği konulardan biri olduğuna değinmiştik. İktidar için sadece belli bir yaş zümresi değil yediden yetmişe bütün köylünün eğitimi önem arz etmektedir. Fakat iktidar tarafından önemli olan bu konu her köylü için

²⁵³ Memleket Küçük Hikâyeleri, 67-69.

aynı önemi arz etmemektedir. Köylü kendi çocuğunu ucuz işçi olarak görmektedir. Onun için kızı veya oğlu hayvanlarını emanet edip götüreceği bir çoban veya tarlasını sürdüreceği rençperdir. Cumhuriyet dönemi mebuslarından Necati Bey'in aktarmış olduğu anı durumu özetler niteliktedir:

Savaşta baştanbaşa harap olmuş ülkede, hele Anadolu'nun içlerinde çocukların eğitimi kuşkusuz ailelerin birincil kaygısı değildir. Cumhuriyetin güçlenmesi için eğitime bel bağlanmış Türkiye'de olanaksızlıklar içindeki köy çocuklarıyla kimsesiz çocuklar devlete gerçekten zorunlu bir yük ve sorumluluk getirmekteydi. Bu çerçevede kimsesizleri devletin eğiteceğini Mecliste de tekrarlayan Necati Bey, köylerde eğitimi yaygınlaştırmaya çalıştıklarını, ancak köylünün çocuğunu tarlasında çalıştırmak zorunda olduğunu, böylece köy çocuklarının ilköğretimden yoksun kalma tehlikesi doğurduğunun altını çizmişti. Beş yıllık zorunlu ilköğretimi köylerde üç yıla indirerek Vekâletin köy çocuklarının okuması için önlem aldığını da duyurmuştu. Gerçekten de o yıl köylerde yapılmakta olan ilkokulları incelemek için çeşitli bölgelere giden mebuslardan biri köylülere hükümetten bir istekleri olup olmadığı sorduğunda, 'Beyim, şu ilkokulu kaldırın yeter, ne sağlam hayvanımız güdülebiliyor, ne çiftliğimiz çubuğumuz kalkıyor' yanıtını almıştı.²⁵⁴

Köylünün kendi çocuğunu okutmakta çok hevesli olmadığı bir ortamda köyde öksüz ve yetim kalmış bir çocuğun okutulması imkânsızdır. *Bir Bekârın Romanı* adlı hikâyede Hasan da maalesef köylü için yeri geldiğinde bir çoban yeri geldiğinde ise bir ırgat olarak kullanılmıştır. Başından geçen talihsiz evlilik sonucunda yine bir ağanın yanına ırgat olarak girmiştir. Hasta olmasından dolayı ağa tarafından kapı önüne konulan Hasan çareyi intiharda bulmuştur. Yazarın Hasan karakteri çevresinde dikkat çekmeye çalıştığı konu devletin köylerdeki kimsesiz yetim çocuklara yardım eli uzatması gerektiğidir. Yazar, müsabakaya katılan diğer hikâyelerde olduğu gibi köyün ve köylünün bir başka sorunu dile getirmiştir.

2.3.1.2.1.8. Haciz²⁵⁵

Ali otuz yaşlarında kadar vardır. Orta boylu, genişçe omuzlu ilk bakışta yüzü insana iyi bir tesir bırakan bir adamdır. Geçen sene karısı hastalanmış, elindeki avucundakini doktorlara vermiş, vergileri ve bazı borçlarını ödeyememiştir. Bütün bunlara rağmen eşini de kurtaramamış iki çocuğuyla kalakalmıştır. Dört ve yedi yaşındaki iki çocuğundan küçük olan Bekir de hastadır. Cafer de bu sene okula başlayacaktır. Bunlar için tek çaresi tarlasıdır.

²⁵⁴ Karatay, A. (2007). *Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikanın Oluşumu*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 152.

²⁵⁵ Memleket Küçük Hikâyeleri, 71-75.

Tarlası ekin vermiş iş sadece harmana kalmıştır. Bu sayede borçlarını ödeyecek ve rahat bir nefes alacaktır

Ekini biçmeye başlayacağı gün tarladayken korucuyu görür. Korucu, muhtarın kendisini çağırdığını söyler. Öncesinde muhtarla bozuşmuştur. Tek suçu muhtarın haksız olduğu bir davada Hacı Süleyman'ın Hasan ile beraber muhtarın aleyhinde ifade vermesidir. Muhtar şimdi de kendisini imece göndermek istemektedir. Fakat kendisine önceden haber verilmemiştir. Ne dediyse muhtarı inandıramaz ve imeceye gider. Kendisi imeceye gitmesine gider lakin muhtarın kumar arkadaşları ve akrabaları imeceye gitmezler. Bir günün böyle kaybeden Ali ertesi gün işi bitireceğini düşünür. Ertesi gün işe başladığında yanına jandarma gelir. Yangın başlamıştır ve yardım etmesi gerektir. İçinden bir ses gitme der lakin gönlü el vermez. Yangın söndürmeye gider. Giderken yine muhtarın ahbablarını ve kardeşini görürü onlar yine gitmiyordur. Yine de geri dönmez yangın söndürmeye gider. Diğer gün ziraat memuru gelmiştir ve ava çıkılacaktır. Muhtar av için Ali'yi görevlendirir. Ali işi olduğunu anlatmaya çalışır. Muhtar, şahitliğe gitmeye biliyorsun diyerek Ali'nin eline bir tüfek vererek ava gönderir. Yarın işlerini halletmesi gerektiğini düşünür dört günde işi bitirebileceğini düşünür. Fakat köyde bir inek çalınmıştır. İfade vermesi için muhtar merkeze gitmesi gerektiğini söyler. Yine muhtara tarlada işleri olduğunu kendisin ineğin çalındığı gün tarlada çalıştığını ve şahitleri olduğunu söyler. Muhtarın kanaati değişmez hatta ardından jandarmaya bir telgraf çekerek Ali'den şüphelendiğini söyler. Altı gün Ali karakolda kalır. Köye geldiğinde komşuya emanet bıraktığı çocuklarını alıp gitmek ister. Hasta oğlu Bekir gözünün önüne gelir ve gidemez. Ardından köye tahsildar gelir. Muhtar, Ali'yi çağırır. Tahsildar haciz için gelmiş, Ali'nin bir ay önce istemiş olduğu mühlet bitmişti. Tahsildar, muhtarla birlikte Ali'nin evine gelerek mal varlığına bakarlar. Evde eşinde kalma ceviz sandığı görürler. İçini boşalttırlar. Eşi ölmeden önce sandığı Ali'ye emanet etmiştir. Sandık Ali'nin mahremidir. Tüm mahremi ortaya saçılmıştır. Sandıktan Ali'nin eşinin gelinliği çıkar. Muhtar, gelinliği civarın tanınmış çengilerinden, Çengi Fatma için almak ister. Bunun üzerine Hasan hiddetlenir. Korucuyu öldürür, muhtarı ağır yaralar. Üç gün sonra gazeteler bu olayı yazar. Muhtar hastaneden çıkar. Küçük oğlu Bekir ölür. Büyük oğlu Cafer ise komşu köye çırak gider. Muhtar aleyhinde şahitlik yapan kişinin başına neler geldiğini tüm köye duyurur. Sıra hacı Süleyman Hasan'a gelmiştir.

Gazi Terbiye Enstitüsü edebiyat birinci sınıf öğrencisi Abdurrahman Orhun'un eseridir. Abdurrahman Orhun, Ankara Halkevi üyesi olarak müsabakaya müracaat etmiştir.

Müsabaka sonuçları açıklandığı zaman bir karışıklık meydana gelmiş, *Haciz* adlı eserin yazarı olarak Sabahattin İzbul ilan edilmiştir. Her ikisi de Gazi Terbiye Enstitü öğrencisi ve Ankara Halkevi üyesidir. Bu yüzden hikâyeler komisyonunda karışmıştır. Sabahattin İzbul, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'ne gönderdiği yazıda durumu şu şekilde anlatır:

Partinizin açtığı küçük hikâye müsabakasına girdim. Yazmış olduğum “ÇOKALKA” adlı hikâyenin yanlışlıkla “Abdurrahman Orhun” ve Abdurrahman Orhun’un yazdığı “HACİZ” adlı hikâyeye de benim adım yazılmıştır. Bu yanlışlığın düzeltilmesini, kazanan hikâyelerden olan “HACİZ” hikâyesinin bana ait olmadığını arz ederek, saygılarımla rica ederim.²⁵⁶

Sabahattin İzbul’un CHP Genel Sekreterliği'ne yazdığı yazı üzerine yapılan hata düzeltilmiştir. Müsabakanın ardından basılan hikâye kitabına Abdurrahman Orhun’un adı yazılmıştır. Fakat gazete ve dergilerde Memleket Küçük Hikâyeleri müsabakasının kazananları ilanında Sabahattin İzbul’un adı kalmıştır. Bu yüzden Cumhuriyet Halk Partisi sanat ödülleri üzerine yapılan bazı bilimsel çalışmalarda Sabahattin İzbul’un adı kullanılmaya gelmiştir.

Ali köyde kendi halinde yaşayan bir çiftçidir. En büyük ideali öksüz kalan iki çocuğunun işlerini karşılayabilmektir. Bunun için elindeki tek gelir kapısı olan tarlayı işlemekten başka çaresi yoktur. Fakat köyde sorun yaşadığı tek kişi köyün muhtarıdır. Ali, muhtarın karıştığı bir kavgada muhtar aleyhinde tanıklık yapmıştır. Bu yüzden muhtar Ali’ye karşı husumet beslemektedir. Hikâyenin kurgusu Ali ve muhtar çatışması üzerine kurgulanmıştır. Yazar bu çatışma üzerinden köylerde muhtarın tek yetkili devlet görevlisi olmasını eleştirir. Muhtarın, eğitimsiz ve kindar birisi olması halinde köye ve köylüye nasıl sorunlar yaratabileceğini işler.

1938 yılında köy işlerini tanzim etmek üzere hükümetin hazırlamış olduğu kanun projesi, köyün idare işleri için koyduğu yeni hükümler arasında köy muhtarının vazifelerini de tayin ve tespit etmektedir. Bu hükümlere göre:

Muhtar köyün başıdır. Köy işlerinde söz söylemek, bu proje hükümlerini tatbik için köylüye emir vermek ve yaptırmak muhtarın hakkı ve vazifesidir. Köy bütçesini o tatbik edecektir. Köyü, muhtar temsil etmektedir.

²⁵⁶ CDA, 490.01.1416.684.1.50.

*Muhtar köyde devletin memurudur. Muhtara yalnız amiri bulunan nahiye müdürü, kaymakam ve vali tarafından emir verilebilecektir. Muhtar, muhtelif kanunları vazifeli devlet memurlarının bu kanunlar icabı verecekleri emirleri ve isteyecekleri yardımları da yapmakla mükelleftir. Devlet işlerinde ancak köy memurlarına ancak muhtar emir verebilecektir.*²⁵⁷

Alınan bu kararlar hükmünde muhtar köyde tek yetkili amirdir. Abdurrahman Orhun, bu hükümlere binaen muhtarın şahsi ihtirasları yüzünden köylüye zulmedebileceğini dile getirmeye çalışmıştır. Dönem itibariyle köylünün cahil olması da muhtarın görevini suiistimal etmesine ortam hazırlamaktadır. Ayrıca hikâyede müsabaka şartnamesine uygun olarak merhametli ve fedakâr olma, aile sevgisi, namusa, emanete ve aile mukaddesatına çıkma konuları da işlenmiştir. Hikâyenin bütününe bakıldığında zaman iktidarın müsabakadan talep ettiklerine uygunluk taşıdığı anlaşılmaktadır.

2.3.1.2.1.9. Soğuk su²⁵⁸

Hüseyin Çavuş beş sene evvel köyünden ayrılmıştır. Malatya'daki damadının yanında bir müddet kaldıktan sonra İstanbul'a giderek bir fırında oldukça kazançlı bir iş bulmuştur. Fırın sahibi uzaktan akrabası olduğundan ağır gece işlerinde kullanılmıyor. Fakat nedense şehir hayatına alışamamış, mütemadiyen köyünü özlemiştir. Nihayet ayrılışının beşinci senesi artık daha duramayacağını söyleyerek fırından ayrılır. O hafta kalkan posta treni ile hareket eder. Memlekette Hüseyin Çavuş'u oğlu karşılar. Memlekete vardığında beş senedir görmediği arkadaşlarıyla konuşur. Pazarcıların işini bitirmesiyle birlikte yola koyulurlar. Yol boyunca pazarcılarla konuşur. Bütün katırcılar yol boyunca Hüseyin Çavuş'un etrafını sarmışlar. Uzak kaldığı yıllar boyunca ne yaptığını ve İstanbul'u merak etmektedirler. Hüseyin Çavuş dili döndüğünce fırının bulunduğu Yüksek Kaldırım'dan başlayarak Beyoğlu'nu, Kasımpaşa'yı anlatır. Onlar Hüseyin Çavuş'u dinlerken kendisi beş sene ayrılıktan sonra köyüne dönmekten büyük bir sevinç duymaktadır. İlerisinde ve gerisinde yürüyen pazarcı arkadaşlarının şarkılarına sesi çıktığı kadar iştirak ediyor, bu suretle hem gençliğinin bu yollarda geçen dumanlı günlerini hatırlıyor, hem de köye kavuşmanın sevincini ifade etmiş oluyordu. Soğuk Suya yaklaşmaktadırlar. İçi içene sığmamaktadır. Eski arkadaşlarına kavuşacak, gene mesut günlerini yeniden yaşamış olacaktır. Soğuk Suya varılmıştır. İki dağ arasına sıkışmış bir düzlüktür. Dere bir kıyısından ağır ağır akmaktadır, şırıltı her tarafı doldurmaktadır. Burası uzun yolculuklardan sonra yorulan ruhları

²⁵⁷ Ulus Gazetesi (21.09.1938), 2.

²⁵⁸ Memleket Küçük Hikâyeleri, 77-82.

dinlendiren, insan ve hayvanların neşe kaynağıdır. Hüseyin Çavuş, katırının yüklerinin indirilmesini arkadaşlarına bırakarak pınar başına koşar. Daima suya bakarak, özlemine giderir. İstanbul'da içtiği buzlu sularda, Soğuk Suyun tadını asla bulamamıştır. O zamanlar Soğuk Suyu bir tarafa, dünyayı bir tarafa koysalar hiç düşünmeden Soğuk Suyu alacağına yemin etmiştir. Şişelerden billur bardaklara boşanan sular Soğuk Suyun yanında hiçbir şeydir. Bunun için İstanbul'da bulunanlara ne kadar acımaktadır. Diğer katırcılar da yüklerini indirip Hüseyin Çavuş'un yanına gelirler. Hüseyin Çavuş gurbeti kötileyip, bu yolları, Soğuk Suyu ve köyü cennete benzeterek anlatmaya çalışır. Onun için memleketi ve köyü bir yana dünya bir yanadır. Gençlere köylerinden vazgeçmemelerini vatanlarının burası olduğunu söyler. Gurbete gidince buranın değerini daha iyi anlayacaklarını ifade eder.

Süleyman Kazmaz²⁵⁹, Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat şubesinde öğrenciyken, Ankara Halkevi'nden hikâye müsabakasına müracaat etmiştir. Ankara Halkevi'nden müracaat ederek kazanan dört eserden biridir. Müsabakaya başvuran hikâyeler arasında 209 numaralı sıradadır. *Soğuk Su*, hikâyesi incelenmesi için Ahmet Kutsi Tecer'e verilen hikâyeler arasındadır. Hikâye müsabakasında Ankara'dan başvuranların hepsi Ahmet Kutsi Tecer'e verilmiştir. Ahmet Kutsi Tecer'e verilmesinin nedeni muhtemelen o dönem Gazi Eğitim Enstitüsünde Müdür muavini ve Türkçe-Edebiyat öğretmeni olmasıdır. Hikâye müsabakasında ilk on arasına kalan iki yazar Süleyman Kazmaz ve Abdurrahman Orhun Gazi Eğitim Enstitüsü'nden Ahmet Kutsi Tecer'in öğrencisidir. Süleyman Kazmaz, Rize Gazetesi'ne verdiği mülakatta Ahmet Kutsi Tecer ile yakınlığını şu şekilde izah eder:

Çok değerli kültür adamı Ahmet Kutsi Tecer bizim hocamızdı. Ankara Halkevi bir yarışma açtı. Memleket Hikâyeleri diye. Ben de iştirak ettim. Hikâyem Kaptanpaşa yolunda geçen tam bir memleket hikâyesi idi. Halkevi, hem küçük memleket hikâyeleri diye bir kitap bastırды, hem de Kestanekarası diye hikâyelerimi bir araya topladım, orada neşrettim. Kutsi Bey o hikâye ile tanıdı beni. Ankara'ya onun sayesinde tayin edildim. Ondan sonra bir asistan gibi yanında bulundurdum.²⁶⁰

Soğuk Su, hikâyesi köyden şehre göçmüş bir köylünün iyi ve rahat bir işi olmasına rağmen köyüne duyduğu özlemin anlatısıdır. Hüseyin Çavuş'un şahsında köyünden ayrılanların

²⁵⁹ Romancı, halkbilim araştırmacısıdır. İlk ve orta öğrenimini Rize'de yaptı. Edirne Öğretmen Okulu'ndan sonra Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nü, DTCF Felsefe Bölümü'nü, AÜ Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Öğretmen ve avukat olarak uzun yıllar görev yaptı. İlk şiiri Rize Vilayet Gazetesi'nde "Süleyman" imzasıyla yayımlandı (6 Ağustos 1931). Pek çok dergi ve gazetede halk edebiyatı ve kültürü üzerine kaleme alınmış makaleleri ve araştırmaları yayımlandı. Bunlardan bir kısmını kitap halinde bastırды.

²⁶⁰ <http://www.gazeterize.com/aramizdan-ayrilisinin-2-yildonumu-anisina-halk-bilimci-suleyman-kazmaz-makale,24.html>

yaşayacağı özlem dile getirilmiştir. Hüseyin Çavuş köyüne döndükten sonra köyden ayrılmayı düşünenlere de şehir hayatının keşmekeşinden bahsederek göç etmemelerini telkin eder. Hüseyin Çavuş'un bu telkini o dönem köycü ideologların söylemlerinden farksızdır.

Türk köycü düşünürlerine göre en büyük endişe kaynağı şehirleşmeydi. Şehirler kozmopolitizmi, sınıf çatışmalarını, işsizliği, ekonomik buhranları, işçi grevlerini, devletin toplumsal kontrolünün kısıtlanmasını, kısacası onların kafasındaki her türlü yozlaşmayı simgeliyordu. Köycülüğün şehirleşmeye karşı çıkışının doğal sonucu, şehirlere göçün önlenmesi talebiydi. Köylülerin köylerinde tutulması, köycülerin üzerinde önemle durdukları konuların başında gelmekteydi. Bunu sağlayabilmek için köylerin geliştirilmesinin hayati önem taşıdığını düşünüyorlar, aksi takdirde köylülerin köylerde bulamadıkları hakları ve rahatı şehirlerde aramaya girişeceklerini ihtar ediyorlardı.²⁶¹ Oysa arzulanan köylüleri daha fazla köylerine bağlamak, şehirlere göçmelerini engellemektir.²⁶² Dönemin köycü ideologlarından Nusret Kemal Köymen bu amaç doğrultusunda şehir ve şehir hayatını şu şekilde kötülemektedir:

*Şehirciliğin ülküsü olan metropollere gitmeyelim, bugünkü büyük şehirler dahi sakinlerine kâfi derecede esaret yüklemekte, ıstırap çektirmektedir. Büyük şehirlerde oturan insanların büyük bir ekseriyeti, kafası açık ve ruhu temiz olanlarının hepsi, şikâyet etmektedir. Şehirde iktisadi emniyet yoktur, işsizlik ve aç kalma tehlikesi her zaman vardır; insan tabiatın huzur ve sükûnundan, güzelliğinden o kadar uzaktadır ki, ahlâk bozuklukları yaygın bir şekilde olmaktadır...*²⁶³

Şehri, medeni olmaktan ziyade her türlü kirliliğin olduğu bir muhit olarak değerlendirmiştir. Bu yüzden şehri kötüleyen ve köyün güzelliğine vurgu yapan *Soğuk Su* hikâyesinin seçilen on hikâye arasına kalması şaşırtıcı değildir.

2.3.1.2.1.10. Ayşeğin hatırası²⁶⁴

Said, Isparta'nın Keçiborlu nahiyesinin, Kılıç köyünden Çömez oğullarından Hasan Hüseyin'in oğludur. Askerliğe çağrılmasına bir buçuk ay kalmıştır. Köyündeki komşusunun kızı Ayşe'ye âşık olmuştur. Ayşe de Said'e âşıktır. Fakat köy ağasının oğlu Hasan da Ayşe'yi sevmektedir. Said, bu durumdan haberdardır. Pazar yolunda Ayşe'yi yakalayarak

²⁶¹ Karaömeroğulları, a. g. e., 67.

²⁶² Karaömeroğulları, a. g. e., 112.

²⁶³ Kemal, N. (Birinci Teşrin 1934). *Köycülük Esasları*. Ülkü, (20), 146-149.

²⁶⁴ Memleket Küçük Hikâyeleri, 83-88.

kaçmaya ikna eder. Gece vakti harman yerinde Ayşe'yi beklemeye başlar. Ağacın altında Ayşe'yi beklerken onun sesini duyar. Ayşe, Hasan'a yalvarmaktadır. Said, ağacın altında çıkınca Hasan ile karşılaşır. Hasan bıçağını çekerek Said'in üzerine yürür. Said, Hasan'ı boğazından yakalayıp boğar. İşte bu sebepten askere gelememiştir. Yirmi bir, yirmi iki yaşında olması gerekirken anca otuz beş yaşında askere gelebilmiştir. Komutanı tarafından sevilen Said bu olanları ancak terhis belgesi aldığı anda komutanına anlatabilmiştir. Terhis belgesini aldığı anda artık gidecek hiçbir yeri kalmamıştır. Çünkü babasını hiç tanımamış, annesi kendisi hapis hanedeyken ölmüş. Ayşe'yi de dağa kaldırarak öldürmüşlerdir. Said, komutanına başından geçenleri anlattıktan sonra kışladan ayrılır. Komutan ise sevdiği askerin başından geçenleri düşünerek arkasından baka kalır.

“*Ayşeciğin Hatırası*” adlı eserin yazarı Üst Teğmen Emin Tuğal, hikâye müsabakasına Denizli Halkevi'nden katılmıştır. Müsabakaya başvuran hikâyeler arasında 204 numaralı hikâyedir. “*Ayşeciğin Hatırası*” adlı hikâyeye incelenmesi için jüri üyelerinden Yaşar Nabi Nayır'a verilen hikâyeler arasındadır.

Emin Tuğal hikâye müsabakasına başvuru yaptığı anda, Denizli piyade alayında görev yapmaktadır. Hikâye müsabakasının şartnamesinde yer alan “*her muharrir yaşadığı muhiti anlatacaktır*” maddesine uygun olarak yazar, askere gelmiş bir gencin başından geçenleri anlatır. Said, askere gelmiş orta yaşlı bir adamdır. Bu kadar geç gelmesinin ardında yatan sebepse köyde karıştığı bir cinayet sonucu gençliğini hapiste geçirmesidir. Yaptıklarından pişman olan Said'in elinde kalan tek şey ise Ayşe'nin hatırası olan çevredir.

Asker ocağı, Anadolu'nun her tabakasından insanın geldiği bir muhittir. Bu muhitte, eğitimlisinden cahiline, zengininden fakirine, suçlusundan suçsuzuna her kesimden vatandaş yer almaktadır. Yazar, cinayet veya benzeri suçlar işlemiş kişilerin askerlik sonrasında tekrar cemiyete kazandırılması gerektiğini işlemektedir. Askerden sonra gidecek hiçbir yeri olmayan Said, askerlik sonrası sudan çıkmış balık gibidir. Devletin, Said gibi cezasını çektikten sonra ne yapacağını bilmeyenleri cemiyete kazandırması gerektiği vurgulanır. Özellikle komutanın çaresizliği de hikâyenin olay kurgusu içinde işlenir. Bir komutan olan Emin Tuğal, eserinde kendi gibi eli kolu bağlı kalarak askerine yardımcı olamamış komutanların sorunlarını da aktarmıştır. Hikâye her ne kadar bir köylünün pişmanlıkları ve çaresizlikleri üzerine kurgulansa da aynı zamanda böyle askerlere yardımcı olamamış

komutanların üzüntülerini de dile getirmiştir. Bu açıdan bakıldığında hem eğitimli hem de eğitimsiz olsun her iki tabakanın sorunları aktarılmıştır.

2.3.1.3. Memleket büyük hikâyeleri müsabakası

Cumhuriyet Halk Partisi “*Memleket Küçük Hikâyeleri*” ile birlikte “*Memleket Büyük Hikâyeleri*” adlı bir müsabaka daha düzenler. Bu müsabakaya “*Memleket Küçük Hikâyeleri*” adlı müsabakadan farklı olarak yetişkin muharrirler arasından katılım istenmektedir. Ayrıca Halkevi üyesi olma şartı da kaldırılmış ve hikâyeye konu olacak muhit konusunda da herhangi bir kısıtlama getirilmemiştir. “*Memleket Büyük Hikâyeleri*” müsabakasının mükâfatı ise 150 liradır. “*Memleket Büyük Hikâyeleri*” müsabakasına katılmak isteyen muharrirlerden istenilenler Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği’nin 19.8.1938 tarihli şartnamesinde maddeler halinde şu şekilde belirtilir:

Cumhuriyet Halk Partisi genel merkezi, memleketimizdeki yetişkin muharrirler arasında ve aşağıdaki şartlar altında bir (Büyük Memleket Hikâyeleri “Nouvelle”) müsabakası açmıştır.

1. *Hikâyeler memleketimizin tabiat, insan, tarih, iş, ahlâk, ideal, alicenaplık, aile muhabbeti, yurtseverlik, sevda hisleri ve evlenme tarzları hulâsa “ âdet, kahramanlık anane, karakter ve hususiyetlerini” aksettirmelidir.*
2. *Bu karakter ve hususiyetler bizzat iyi tetkik ve tahlil edilmiş millî şartlara ve reel müşahedelere istinat ettirmekle beraber muharrir mevzuu intihapta serbesttir.*
3. *Hikâyelerde aranacak esas realite ve sanattır.*
4. *Hikâyeler en çok normal daktilo makinası sahifesi ile 20 sahife olacaktır.*
5. *Hikâyeler, 1 Şubat 1939 tarihine kadar Ankara’da CHP Genel Sekreterliği adresine taahhütlü olarak gönderilmiş olmalıdır.*
6. *Hikâyeler, Parti Genel Sekreterliğince teşkil edilecek Hasan Ali Yücel, Falih Rıfka Atay, Halil Vedat Fıratlı, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Ahmet Kutsi Tecer ve Mustafa Nihat Özön’den mürekkep jüri heyet tarafından tetkik olunacak ve onuncuya kadar muvaffak olan on hikâye 150 şer lira mükâfat verilecektir. Bu jüri sırf bu müsabaka içindir.*
7. *Mükâfat kazanan ve jüri heyetinin beğeneceği diğer eserler, sahibinin imzasıyla Ulus ve Ülkü’de tefrika edilecek ve bilahare Partice kitap halinde basılacaktır.*
8. *Gönderilecek hikâyelerin hiçbir yerde neşredilmemiş olmaları şarttır.*²⁶⁵

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği’nin ilanı üzerine *Memleket Büyük Hikâyeleri* müsabakasına yedi adet hikâye gönderilmiştir. Gönderilen yedi adet hikâyenin incelemesi görevi Ülkü dergisi kadrosundan edebiyat öğretmeni Fevziye Abdullah Tansel’e verilmiştir.

²⁶⁵ CDA, 490.01.1416.683.1.106-107

Önceden jüri üyeleri arasında ilan edilmeyen Fevziye Abdullah Tansel, gönderilen yazı ile hem jüri üyeleri arasına alınmış hem de jürinin raportörü olarak görevlendirilmiştir. Gönderilen yazıda Fevziye Abdullah Tansel'den istenenler şöyledir:

Partinin evvelce ilan ettiği (Büyük Memleket Hikâyeler) jüri heyetine dâhil ve heyetin raportörüsünüz. Bu müsabakaya 7 kişi iştirak etmiştir.

İştirak edilenlerin eserleriyle şartnamenin bir suretini takdim ediyoruz.

Sizden ricamız; 20 Mart 1939 tarihine kadar bu eserleri tetkik edip, şartlarına göre sıralamanız ve bir raporla 20 Mart'tan sonra toplanacak heyetin mesai ve kararını kolaylaştırmak üzere ikmal buyurmanızdır.

Binaenaleyh; bu işi 20 Mart'a kadar bitirip, heyeti davet etmek üzere, Genel Sekreterliğe, dosyasıyla beraber yollamanızı rica eder, saygılarımı sunarım.²⁶⁶

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nin yazısı üzerine Fevziye Abdullah Tansel jüri heyetinin hızlı bir şekilde karar verebilmesi için yedi hikâyeyi özetleyerek, hikâyelerin tahlillerini yapar. Hikâyelerin tahlili bölümüne Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'nden edindiğimiz, Fevziye Abdullah Tansel'in tahlilleri aynen eklenmiştir. Bu şekilde hem jüri üyesi hem de raportör olan Fevziye Abdullah Tansel'in hikâyeler hakkındaki fikirlerine vakıf olunacaktır.

2.3.1.3.1. Hikâye özetleri

2.3.1.3.1.1. Ümit*

Anadolu'nun herhangi bir yerinde annesi ile birlikte yaşayan bir gencin hikâyesidir. Genç, lise son sınıfta okumaktadır. Annesi evlere temizliğe gitmekte fakrı zaruret içinde yaşamaktadırlar. Annesinin temizliğe gitmesinden hicap duyan genç, parasızlığın da vermiş olduğu durum içerisinde hayali bir âlemde yaşamaktadır. İçinde bulunmuş oldukları durumdan dolayı yaşlıları gibi kız arkadaşı edinmemektedir. Bu yüzden kendine hayali kız arkadaşlar yaratmakta zihninde tasavvur ettiği kız arkadaşlarından çevresine gerçekmiş gibi bahsetmektedir. Evlerinin karşısına taşınan Miralayların kızına âşık olmuştur. Fakat bu aşkı da karşılıksız kalmıştır. Oğlunun okuması için elinden geleni yapan anne oğlunun

²⁶⁶ CDA, 490.01.1416.683.1.1

* Selahaddin Engin'in yazmış olduğu hikâyedir.

derslerdeki başarısızlığından habersizdir. Temizliğe gitmiş olduğu evlerde oğlundan sitayişle bahsetmektedir. Hâlbuki oğlu içinde bulunduğu hayali dünyadan sıyrılamamakta ve derslere kendini verememektedir. Sene sonu gelmiştir. Riyaziye mualliminden arkadaşı Necip ile beraber kalmışlardır. Necip ile beraber müdürün odasına giderler. Müdürün odasında riyaziye muallimi de vardır. Derslerden başarı olduklarını haklarını istediklerini söylerler. Muallimin haksızlık yaptığını söylerler. Müdür tavırlarına sinirlenir ve dışarıya çıkmalarını ister. Bu sırada müdürün odasında arbede yaşanır. Muallimin yakası yırtılır. Bu olaydan dolayı genç liseden atılır ve bir hafta hapisanede kalır Necip ise daha önce suç işlemediği için on beş gün okuldan uzaklaştırılır. Bütün yok olan istikbaline rağmen yine de geleceğe yönelik ümidini yitirmez. Bu hikâyeye hakkında Fevziye Abdullah Tansel'in raporu şu şekildedir:

17 sahifeden ibaret olan bu hikâyede vakanın kahramanı bir lise talebesidir. Babası yoktur. Annesi çamaşırcılık yaparak onu okutmaya çalışıyor.

Hikâyeye bir metaneti, bir ümidi anlatan satırlarla bitiyor. Bu hikâyeye heyet-i umumiye itibariyle düzgünce sayılabilir.²⁶⁷

2.3.1.3.1.2. Yüksek kaldırım*

Mehmet, içine kapanık, mahcup ruhlu bir gençtir. Çocukluğu ise silik, heyecansız, hareketsiz geçen bir çocukluktur. İki üç kere kendisine sorulan suale “evet” cevabını veren bir uşak rolü daha mektepte kendisini göstermiştir. Mehmet'in muvaffakiyetsizliği, etrafındaki insanların muvaffakiyetini hak olarak tanımıştır. Âşık olduğu Rum kızına duygularını açamamış fakat yakın arkadaşı açılmıştır. Evliliği dahi kendi girişimiyle değil, kayınbabası sayesinde olmuştur. Allah'ın emri, peygamberin kavli ile kızına istemiştir. Evlendiği Sadiye Hanım Mehmet Efendi'nin ruhunu bir kelepçe gibi elleri arasına almış, senelerce ezip hırpalamıştır. Mehmet Efendi'nin çekingenliğine çevresindeki insanların baskısı ve çalıştığı yerlerdeki beceriksizliği yüzünden maruz kaldığı kötü muameleler eklenince hayalperest olur. On sekiz yıl Sadiye Hanım, daire arkadaşları ve on üç yaşındaki kızı arasında sessizce mekik dokuyarak geçmiştir.

Mehmet Efendi son birkaç haftadır muhitinden sıyrılmak, şimdiye kadar geçirdiği hayata yeni bir yol vermek, kimsenin kendisinden beklemediği yapmak etrafı hayrete düşürmek

²⁶⁷CDA, 490.01.1416.683.1.84.

* Şükufe Nihâl Başar ve Mithat Sadullah Sander'in oğlu Necdet Sander'in yazmış olduğu hikâyedir.

isteği arzusu uyanmıştır. Nihayet bir akşam bu arzularını tatbik sahasına koymanın tam zamanı olduğu anlamış, kendinde bu kuvveti bulmuştur. Eve geç geleceğini haber vermemiş, yağmur altında Beyoğlu caddesinde dolaştıktan sonra bir meyhaneye girmiştir. Ardından zaniyelere gitmiştir. Alkolün etkisiyle hayal ve gerçek arasında yalpalayıp durdu. Hayatında ilk defa tecrübe ettiği bu şeyleri de becerememiştir. Yağmurlu gecede, hava gazının yeşil ziyası altında ıslak ve çarpık kaldırımlardan yalpalayarak kaybolur. Bu hikâye hakkında Fevziye Abdullah Tansel'in raporu şu şekildedir:

Yirmi üç sahifeden ibaret olan bu hikâyede esas mevzu, meyhaneye giden genç adamın (Mehmet'in) gözünde canlanan hatıralar teşkil ediyor.

Bu hikâyeyi –bazen gelişi tuhaf cümleleri de göz önüne alırsak- muhtelif bakımlardan kusurlu bulmak icap eder. Hikâyede sahifelerce meyhanedeki garsonların yüz hareketleri vesaire tasvir edilmekte, vaka bir tarafta bina bulmaktadır.²⁶⁸

2.3.1.3.1.3. Issız bir adanın münzevi kızı*

Celal gemi yolculuğuna çıkmış fakat gemi fırtına yüzünden yolcularla birlikte batmıştır. Korkunç bir gecenin sabahında Celal gözlerini sahil kenarında açmıştır. Düşmüş olduğu adada bir ev dikkatini çeker. Yavaşça ve usulca eve yaklaşır. Yeşillikler içindeki bu evin etrafı duvarla çevrilidir. Evin balkonunda birini görür. Evin balkonunda gördüğü güzel kıza âşık olmuştur. Geceyi geçirecek bir yer aramaktadır. Bir ağacın üzerindeyken dalın kırılması sonucu yere düşer. Evden açılan bir ateşten dolayı göğsünden yaralanmıştır. Bilincini kaybeden Celal gözünü yatakta açar. Yanında balkonda gördüğü olduğu kız durmaktadır. Celal evden ayrılmak ister fakat kız ayrılmasına izin vermez. Burada ızdırap içinde yaşatacağını söyler. Konuşmalarından kızın bir Fransız olduğunu anlar. Kızın bu alaycı konuşmalarından hoşlanmayan Celal, kıza karşı sevgisini ve sempatisini gizlemeye çalışır. Adanın Jeneviev olduğunu öğrendiği bu kız babası tarafından buraya hapsedilmiştir. Zaman ilerledikçe kız ile aralarında bir yakınlaşma başlar. Birbirlerine âşık olan iki genç adadan kaçarlar ve İstanbul'a giderler. Celal, İstanbul'a yaklaştığında büyük bir mutluluk içindedir bu mutluluğu veren bir Fransız kızı değil, yurduna vatanına dönmesidir. Bu hikâye hakkında Fevziye Abdullah Tansel'in raporu şu şekildedir:

²⁶⁸ CDA, 490.01.1416.683.1.85-86

* Adana Erkek Öğretmen Okulu talebesi Cevdet Canbulat'ın yazmış olduğu hikâyedir.

On bir sahife tutan bu hikâyede vakanın kahramanı olan Celâl, bir deniz kazası neticesinde kendini ıssız bir adada buluyor.

İfade itibariyle düzgün olan bu hikâye mevzu itibariyle romantik, daha ziyade millî bir mahiyet arz etmektedir.²⁶⁹

2.3.1.3.1.4. Gönül yarası*

Nihad, Malatya’da dünyaya gelmiştir. Babası oranın eşraflarından Hilmi Efendi’dir. Nihad doğduktan beş yıl sonra anasının üzerine kuma getirmiştir. Kumanın gelmesiyle evde her şey değişmiştir. Babası artık kendisi ve annesi ile eskisi gibi ilgilenmemektedir. Annesi de hastalanmıştır. Abla dediği kuma Nihad’a kötü davranıyor ve onu horluyordur. Bir süre sonra annesini de kaybeder. Nihad okulda başarılı bir çocuktur. Okulunu başarıyla bitirir ve öğretmen olur. En büyük ideali olan yarının değerli Türk yavrularını yetiştirmek ister. Bu ideale öğretmen olup, Gazi Mektebinde başlamasıyla ulaşır. Cumhuriyet’in on beşinci yıl dönümü hasebiyle sınıfını defne yapraklarıyla süsletir. Kendi benliğinden bir parça olarak gördüğü yoksul öğrencilerinin yakalarını kendisi dikip biçer. Ne var ki bu seferki Cumhuriyet bayramı eskisi değildir. Cumhuriyeti bağışlayan Atatürk hastadır. Kara haber bayramdan sonra gelmiştir. Faniliğe mukadder acıların en büyüğünü hissetmiştir. Muallim Nihad, ağlayan öğrencilerine metanetle bir şeyler söylemek ister. Fakat ön sırada Atatürk resmine bakarak ağlayan çelimsiz küçük kız çocuğunu görünce dayanamaz ve öğrencileri ile ağlar. Bu hikâye hakkında Fevziye Abdullah Tansel’in raporu şu şekildedir:

Sekiz sahife kadar tutan bu hikâyede vaka Malatya’da geçiyor ve bir ilk mektep muallimi olan Nihad’ın nasıl yetiştiği etrafında toplanmaktadır.

Bu hikâye, her bakımdan gönderilen yedi hikâyeden en muvaffakiyetlisini teşkil ediyor.²⁷⁰

2.3.1.3.1.5. Bir çift söz*

Kır Ali çobanlık yapan bir köylüdür. Sürüsünü otlatırken kendisine doğru yabancı iki atlının geldiğini görür. Bir kayanın dibine gizlenerek konuşmalarını dinler. Bunlar bölgenin eşkıyalarından Çalıkakıcılar’dır. Bu gün Alacalı Efesi, Bükülmezoğlu Ömer’in evini basacaklardır. Çalıkakıcılar bölgenin haracını toplamak için Bükülmezoğlu Ömer’i başlarına

²⁶⁹ CDA, 490.01.1416.683.1.83

* Malatya Lisesi Türkçe Öğretmeni, Melahat Sezener’in yazmış olduğu hikâyedir.

²⁷⁰ CDA, 490. 01. 1416.683.1.79

* Afyon, Gedik Ahmet Paşa Okulu öğretmeni Zihni Çerçel’in yazmış olduğu hikâyedir.

geçmesini istemişlerdir. Fakat Bükülmez Ömer buna yanaşmamış, haramla işi olmayacağını hiçbir helalzadenin dokunmayacağını söylemiştir. Kır Ali soluk soluğa köye ulaşır Alacalı Efesine haber verir.

Ömer, vefat eden babası Koca Bükülmezoğlu'nun istediğinden iyi yetişmiştir. Ömer, dik vücutlu, yağız çehreli, burma bıyıklı gür sesli, dürüst bir genç bir efedir. Ömer Efe, haberi alır almaz çevredeki evlerden yardım toplamak ister. Fakat yardım gelmeden Çalıkakıcılar baskın yapar. Ömer Efe, anası ile beraber mücadele eder. Baskın yapan eşkıyanın çokluğundan geri çekilmek ister. Anısı geri çekilmeyi kabul etmez. Son bir hamle ile düşmana atılır. O esnada köy halkı yetişir eşkıya çekilir. Lakin Ömer Efe, vurularak hayatını kaybeder. Bu hikâye hakkında Fevziye Abdullah Tansel'in raporu şu şekildedir:

Kır Ali isminde bir çoban rüyasında Çalıkakıcılar'ın kendisini arabalarının arkasına bağlayarak sürüklediklerini görürü ve uyanır.

Mevzu itibariyle canlı olan bu hikâyede bilhassa tahliller canlı ve kuvvetlidir.²⁷¹

2.3.1.3.1.6. Tecrübe makinisti*

Osman Dayı emektar, tecrübeli bir ustabaşıdır. Müteahhitler ne zaman yapılacak bir inşaat olsa ona da haber ederler. Anadolu'nun birçok yerindeki köprü inşaatlarında çalışmıştır. Yine bir köprü inşaatı vardır. Fakat Osman Dayı artık yeni mühendislerle anlaşmamaktadır. Yeni mühendisler tecrübesini ve fikirlerini göz ardı etmektedir. Bu duruma ne kadar içerlese de Osman Dayı fikirlerini söylemekten geri durmaz. Mühendisi yakın zamanda köprünün kemeri konusunda uyarılmış, fakat mühendis söylediklerine itibar etmediği için kemer yıkılmıştır. Bu yüzden köprünün sağlam olmadığını devamlı dile getirmektedir. Müteahhit bu durumdan hoşnut değildir. Osman Dayı'yı bu fikirlerini her yerde söylememesini ister. Aksi taktide bütün varını yoğunu kaybedecektir. Üstüne bir de köprünün tecrübe edilmesi için merkezden lokomotifin gönderilmeyeceğini söyler. Bir haftalık bitirme süresi kalan köprünün de yapımı tamamlanmıştır. Herkes lokomotifin köprü üzerinde yapacağı tecrübeyi izlemeye gelmiştir. Fakat ortada ne lokomotif ne de mühendis ve müteahhit vardır. Herkes müteahhit ve mühendisin lokomotif ile geleceğini düşünmektedir. Bu sırada bir telgraf gelir. Lokomotifin köprüye kadar geleceğini köprüden geçmeyeceğini bildirir. Eğer durum

²⁷¹ CDA, 490.01.1416.683.1.82

* İlhan Tarus'un yazmış olduğu hikâyedir.

uygunsa o sırada alınacak karara binaen köprüden geçecektir. Bu durumdan herkes Osman Dayı'yı suçlu olarak görür. Osman Dayı buna kendisinin sebep olmadığını anlatsa da çevresine dinletemez. Hesap memuru bu durumdan vazife çıkartarak müteahhide sormadan işine son verir. O esnada lokomotif gelir. Lokomotifin üstünde mühendis görünür ve lokomotif durmadan köprüden geçer. Köprü yıkılmadan dimdik ayakta lokomotifi karşıya taşır. Karşıya vardığında lokomotifin üstündeki mühendis Osman Dayı'nın elinden tutarak onu yukarı çeker ve kucaklaşırlar. Bu hikâye hakkında Fevziye Abdullah Tansel'in raporu şu şekildedir:

On bir sahifeden ibaret olan bu hikâyenin kahramanı köylü Osman Dayı'dır. Müteahhitler, mühendisler ikinci derecedeki şahsiyetleri teşkil ediyor.

Bu hikâyede esas kahraman Osman Dayı çok canlıdır. Tasvirler kuvvetli, muhavereler hikâyeni mevzuuna uygun bir şekilde devam etmektedir. Yalnız hikâyenin zamanı müphemcedir.²⁷²

2.3.1.3.1.7. Bir genç köylünün hatıratı*

İstanbul'da okuyan genç liseli bir delikanlı sınıf arkadaşına âşık olur. Genç kız da delikanlıya karşı derin hisler besler. Aralarında bir yakınlaşma başlar. Hafta sonu tatillerinde beraber adalara giderler. Okul biter genç delikanlı hukuk fakültesini kazanır. Genç kız için ise hayat gezmek ve eğlenmek üzerine kuruludur. Genç adam buna ayak uyduramaz. Okuması gerekmektedir. Fakat aşkından da vazgeçemez. Ta ki bir çay Partisinde sevdiği kızını bir delikanlının kollarında görünceye kadardır. Bunun üzerine genç delikanlı İstanbul'u terk eder. Köyüne yerleşir. Burası onun için adeta bir cennettir. Köylü saf ve temiz kalpli bir kızla evlenir. İstanbul'daki genç kız yaptığı fark eder. Pişmanlığını dile getiren bir mektup yazdıysa da genç delikanlı köyde olmaktan ve masum güzel köylü kızdan vazgeçmez. Genç kıza bütün bu başından geçenleri anlatan bir mektup yazar. Bu hikâye hakkında Fevziye Abdullah Tansel'in raporu şu şekildedir:

Beş sahifeden ibaret olan bu manzum hikâyenin kahramanı bir köylü delikanlısı ile Nevin isminde bir kızdır.

²⁷² CDA,490.01.1416.683.1.80-81

* Galatasaray Lisesi son sınıf talebelerinden Ahmet Önder'e aittir.

*Hikâye nazım tekniği itibariyle düzgün fakat vaka realiteye uygun değildir. Umumiyetle köylüyü ve köy hayatını tasvir için yazılmış örfi bir mahiyet arz ediyor.*²⁷³

Fevziye Abdullah Tansel'in hikâye raporları genellikle olumludur. Gönderilen yedi hikâye arasında en beğendiği hikâye Melahat Sezener'in yazmış olduğu *Gönül Yarası* adlı hikâyedir. Fakat diğer jüri üyeleri genel itibariyle *Memleket Büyük Hikâyeleri* müsabakasını kazanacak hikâye tespit edememiştir. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nin müsabaka sonucu bildirisinde hikâyeler için talebe uygun olmadığı ifade edilmiştir.

Büyük Memleket Hikâyeleri müsabakasına iştirak edenlerin eserleri jüri tarafından matluba uygun görülmediğinden bu müsabakanın bu sene için muteber olmamasına karar verilmiştir.

*Gelecek sene açılacak müsabakalar için, bu arkadaşların ve iştirak edemeyen Halkevlerinin şimdiden daha iyi hazırlanmalarını rica eder, derin sevgilerimi sunarım.*²⁷⁴

Memleket Büyük Hikâyeleri müsabakasına gönderilen eserler gerek kurgusal gerekse de üslup olarak yeterli değildir. Ayrıca siyasi erk, talebi dışında yazılmış hikâyeleri muteber görmemektedir. 1939 yılı sanat ödülleri itibar edilen kıstas şartnameye uygunluktur. Şartnamenin istediği özellikleri taşımayan piyesler ve hikâyeler ödüle layık görülmemiştir. Piyes ve hikâye müsabakasına katılanların genel itibariyle amatör sanatçılardan oluşması aslında halkın kendisini iktidara anlatma müsabakası olduğunu göstermektedir. 1939 yıl ödüllerine genel itibariyle baktığımızda iktidarın; Cemiyet sorunları ve Millî Mücadele olmak üzere ciddiyetle durduğu iki temel konu olduğunu görmekteyiz.

Piyes müsabakasında ödül alan *Beyaz Baykuş*, *Eğitmen* ve *Para Delisi* adlı eserler cemiyet sorunlarını dile getirmek amaçlı yazılmıştır. *Beyaz Baykuş* adlı eserde madde bağımlılığı konusu işlenmiştir. Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafya itibariyle afyon yetiştiriciliği yapması ve bu üretimin devlet tarafından yeterince denetlenememesi büyük sosyal sorunlara yol açmaktadır. Dönemin günlük gazetelerine baktığımızda da madde bağımlılığı ile ilgili hem haber yapılmış hem de bilgilendirici köşe yazıları yazılmıştır. Adeta bir cemiyet sorunu haline gelmiş olan madde bağımlılığı *Beyaz Baykuş* yazarı Vedat Örfi Bengü tarafından işlenmiştir. *Eğitmen* piyesi ise köy ve köylünün sorunlarını dile getiren bir eserdir. Köylülerin eğitim durumu iktidar için önemlidir. Bundan dolayı iktidar, köyün ve köylünün sorunlarıyla ilgilenecek bir proje oluşturur. Proje kapsamında askerliğini yapmış kişilerden

²⁷³ CDA, 490.01.1416.683.1.87

²⁷⁴ CDA, 490.01.4.20.8.1

seçilen vatandaşlar yetiştirildikten sonra köye eğitmen olarak gönderilecektir. *Eğitmen* adlı piyes de eğitmenin köy ve köylü üzerindeki etkilerini konu alan bir eserdir. Eserde, köye eğitmen gelemeden önce ve eğitmen geldikten sonra olmak üzere iki farklı tablo ortaya konur. Böylece iktidarın eğitmen projesinin faydaları aktarılmış olur. Cumhuriyet Türkiye'sinin yaşadığı sıkıntılardan biri de inkılâpların halka benimsetilmesidir. *Para Delisi* adlı piyes ise inkılâplar ile dini ananelerinin uyumluluğunu dile getirir. Bu nedenle eserde vurgulanan dini ananelerimizin emrettiği gibi inkılâpların amacının da topluma faydalı bireyler olmamızdır. Böylece *Para Delisi* adlı eser toplumun zihnindeki inkılâplarla ilgili sorulara cevap niteliğindedir. Ödül alan diğer eser olan *O Varken* piyesi ise komşumuz olan ülkeyle ilişkilerimize zarar verebileceğinden dolayı basılmamıştır. Piyenin iktidar tarafından basılmama sebebini göz önünde bulundurursak eserin konusu kuvvetle muhtemel Millî Mücadeledir.

İktidar, hikâye müsabakasında yazarlara, piyes müsabakasındaki kadar konu serbestliği tanımamıştır. Hikâye müsabakasına baktığımızda eserler genel olarak cemiyet sorunlarını ele almaktadır. Fakat hikâye müsabakasında iktidar tarafından özellikle işlenmesi istenen konu Anadolu'dur. Ayrıca kazanan eserlere baktığımızda mekân şehir dahi olsa bölgenin âdetlerinin, ananelerinin ve ağız özelliklerinin mutlak surette eserde yer aldığını böylece hikâyeye yerellik katıldığını görmekteyiz. Dönemin köycü ideolojisinin de kazanan hikâyelerin seçilmesinde etki ettiği muhakkaktır. Hikâyeleri dikkatle incelediğimizde eserlerde köycü söylemin dört temel özelliğinin mutlaka yer aldığını görmekteyiz. Bunlar;

1. Şehirleşmeye ve sanayileşmeye karşı ön yargı
2. Köyün ve köylünün yüceltilmesi
3. Batılılaşma ilişkisi
4. Eğitimin köylerin dönüşümü için kilit güç olması²⁷⁵

Siyasi erkin amacı köyü; iktisadi, sosyal ve kültürel olarak canlandırmaktır. Bu yüzden hemen her platformda köyden ve köylüden bahsedilmesini istemiştir. Bunun için halkevlerinin organizasyon yapısındaki dokuz ana şubeden birinin köycülük şubesi olması, *Ülkü*'nün her sayısına “Köycüler Bölümü” adıyla özel bir bölüm ayrılmış olması köycülük üzerinde ne kadar durulduğunu göstermektedir. Hikâye müsabakaları da iktidar için

²⁷⁵ Karaömeroğulları, a. g. e., 66

köycülük söyleminin yapıldığı farklı bir mecradır.

Yeni Cumhuriyet için Millî Mücadele'nin öncesi ve sonrası vardır. Millî Mücadele, Türkiye Cumhuriyeti için milat sayılmaktadır. Yapılan istiklâl mücadelesi Türk ulusu için yeni bir destandır. Nasıl ki destanlarda milletin kahramanlıkları, acıları, örfleri, adetleri, ananeleri varsa Millî Mücadele'de de Türk milletinin bütün özelliklerini görmek mümkündür. Bu yüzden cumhuriyetin ilanından itibaren her türlü eserde Millî Mücadele'ye atıf vardır. Siyasi erk, istiklâlini kazanmış bir ulusun birliğini bu destan üzerinde oluşturma gayretindedir. Oluşturulmak istenen birliktelik için gereken ortak yaşanmışlıkların hepsi Millî Mücadele içinde yer almaktadır.

Bu dönemde düzenlenen müsabakalarda mükâfat almış eserler olmasına rağmen beklenen düzeyde tatmin edici eser gelmemiştir. Müsabakanın ülke çapında yapılması ve halkevleri vasıtasıyla amatör sanatçıların yoğunlukta katılması belki ideolojik söylemi tabana yayma konusunda fırsat tanımıştır. Fakat bu müsabakalar hem ideolojik hem de sanatsal yönü kuvvetli bir eser meydana çıkaramamıştır. Bu yüzden iktidar bu yıldan sonra düzenlemiş olduğu müsabakalarda amatör sanatçılara değil de usta sanatçılara yöneldiğini görmekteyiz. *Memleket Küçük Hikâyeleri* müsabakası jüri heyetinde yer alan Yaşar Nabi Nayır bu konudaki fikirlerini şöyle izah etmektedir:

İmtihan ve müsabaka, sanatkâr ruhunun hiç de bağdaşmayacağı bir usuldür. Arada sırada hikâye veya piyes yazdırmak, musiki eseri bestelemek için müsabakalar açıldığını görüyoruz. Bir ikisinin hakem heyetinde de vazife almış bulunduğum bu gibi müsabakaların hemen daima tam bir fiyasko ile neticelendiğine dikkat ettim. Çünkü gerçek sanatkârların hiçbiri, eserlerinin, ehliyetleri ve bitarafllıkları şüpheli bir takım insanların elinde teşrih mevzuu yapılarak didik didik edilmesine razı olamaz. Onun içindir ki, daha iyi neticeler almak ümidiyle açılan böyle müsabakalara, çok def, bir sürü tanınmamış heveslinin ilk karalama tecrübelerinden başka bir şey gelmez. Hâlbuki maddi fedâkarlıklar göze alınarak yazdırılmak istenen o eserler, şöhretlerini yapmış belli sanatkârlara ismarlansa muhakkak ki çok daha iyi neticeler alınırdı.²⁷⁶

2.3.2. 1942 Roman Müsabakası

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1939'da düzenlediği piyes ve hikâye müsabakasından sonra 1942'ye kadar herhangi bir müsabaka tertiplenmemiştir. 1939 yılı dışında müsabaka tertiplenen her yıl için kazananlar o yılın 19 Şubat'ını takip eden ilk pazar günü, Halkevi

²⁷⁶ Nayır, Y. N. (16 ilkteşrin 1941). İmtihanlar ve Müsabakalar. *Yeni Adam*, (355), 7.

Bayramı'nda ilân edilmiş ve yine aynı gün ya *Ulus* gazetesinde ya da 19 Şubat'ı takip eden ilk sayıda *Ülkü*'de duyurulmuştur. Gerek *Ülkü* dergisi ve *Ulus* gazetesinin 1940 - 1941 Şubat ve Mart sayılarında gerekse de Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'nde bu yönde herhangi bir haber ve belge olmadığından dolayı 1939'dan 1942'ye kadar herhangi bir müsabaka düzenlemediği anlaşılmaktadır.

Cumhuriyet Halk Partisi 1942 yılından başlayarak "Sanat Mükâfatı" adı altında sistemli bir sanat müsabakası geleneği oluşturmaya çalıştığı görülmektedir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin memlekette güzel sanatları teşvik amacıyla roman, musiki, tiyatro, şiir, resim, heykel ve mimarî olmak üzere toplam yedi dalda mükâfat vereceğine dair ilk haberlerden birkaçı *Ülkü* dergisinde çıkmıştır. İktidarın yayın organı olan *Ülkü*' nün 1941 sonlarına doğru yayınlanan yeni serisinin 1. ve 2. sayılarında duyurulduğu üzere mükâfat her yıl bahsi geçen sanat dallarından bir veya birkaçına mahsus olmak üzere verilecektir. İlk mükâfat roman dalındadır. Halkevlerinin onuncu kuruluş yıldönümü olan 19 Şubat 1942 tarihinde takdim edileceği duyurulmuş, ancak 19 Şubat 1942 günü pazartesiye denk geldiği için mükâfat 25 Şubat Pazar günü takdim edilmiştir. Bundan sonraki yıllarda da mükâfatlar Halkevlerinin kuruluş günü olan 19 Şubat'ı takip eden ilk pazar gününde yani Halkevi Bayramı'nda ilân edilmiştir. Parti Genel Sekreterliği'nin yaptığı duyurudan anlaşılacağı üzere mükâfata hak kazanacak eserlerin seçiminde herhangi bir kıstas belirlenmemiş, eser seçimi jüri üyelerinin beğenisine göre yapılmıştır.²⁷⁷

1) Cumhuriyet Halk Partisi memlekette güzel sanatları teşvik maksadıyla CHP Sanat mükâfatı adını taşıyan bir mükâfat ihdas etmiştir. Bu mükâfat:

- a) Roman ve Hikâye*
- b) Müzik*
- c) Tiyatro*
- d) Şiir*
- e) Resim*
- f) Heykel*
- g) Mimari*

olmak üzere yedi kolu ihtiva etmektedir. Mükâfat her sene bu kollardan bir veya bir kaçına tevcih edilmek üzere beş senede bir devredecektir. Mükâfatın maddi değeri her kol için 2500 lira ve heyeti umumiyesi 17500 lira'dır.

2) Mükâfat namzet tutulacak eserler telif ve orijinal muharrirle sanatkârları Türk

²⁷⁷ CHP Sanat Mükâfatı (1 Birinci Teşrin 1941). *Ülkü*, (1), 19.

olacaktır.

3)CHP Sanat mükâfatının ilk kolu olan Roman mükâfatı bu sene Halkevlerinin 10'uncu yıldönümü gününde verilecek ve kazanan eser ve müellifi o gün ilân edilecektir. Diğer kollara ait mükâfatlar da her sene aynı tören gününde verilecek ve ilan edilecektir.²⁷⁸

1942 yılı roman müsabakasında daha önce düzenlenen müsabakalardan farklı olarak eserlerin muhtevası noktasında muharrirlere herhangi bir sınırlama getirilmediği anlaşılmaktadır. Getirilen tek kıstas ise yeni harflerin kabul yılı olan 1928 yılından sonra yazılmış eserlerin değerlendirmeye tabi tutulmasıdır. Eski harflerle neşredilmiş olup sonradan yeni harflere tebdil edilmiş eserler mükâfata dâhil değildir.²⁷⁹ Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri ve aynı zamanda Erzurum mebusu Ahmet Fikri Tuzer'in bu konuda jüri azasına gönderdiği yazıda, incelenen eserlerin hangi kıstaslara göre belirleneceğini açıklayan yazısı şu şekildedir:

Evveldi mektubumda bildirmiş olduğum veçhile CHP Sanat mükâfatının ilk kolu olan ve jürisinde bulunduğunuz Roman mükâfatına ait hatırlatma listesini ilişik olarak takdim ediyorum. Liste Maarif Vekilliği tarafından neşredilen Türkiye bibliyografyasının 1928'den itibaren 1941 senesinin birinci fasikülüne kadar intişar etmiş nüshalardan taranmak suretiyle hazırlanmıştır.

Listeye bibliyografyanın dışında tespit edilebilen birkaç kitap ismi de ilave edilmiştir. Bir defa daha dikkat nazarınıza arz etmeyi lüzumlu görürüm ki bu listenin dışında kalmış olan eserler varsa onlar üzerinde de rey kullanmak hakkında jüri azası tamamıyla sahiptir. Ancak umumi kaydınız: Eserin yeni harflerin kabulünden sonra basılmış bulunması ve eski harflerden tebdil edilmemiş olmasıdır.²⁸⁰

Ahmet Fikri Tuzer'in yazısında dile getirdiği üzere Millî Eğitim Bakanlığı'nın hazırlamış olduğu hikâye ve roman bibliyografyası eserlerin tespiti noktasında jüri üyelerine yol gösterecektir. Ayrıca hazırlanmış olan bibliyografyaya baktığımızda içinde hikâye kitaplarının da olduğunu görmekteyiz.²⁸¹ Müsabakanın şartnamesinde bu konuyla ilgili "Roman ismi içinde, bir kitap halinde neşredilmiş hikâyeler de dâhildir."²⁸² şeklinde bir not düşülmüştür. Böylece 1942 yılındaki roman mükâfatının sadece roman türünü değil hikâye türünü de kapsadığını görmekteyiz.

²⁷⁸ CDA,490.01.1417.687.1.148.

²⁷⁹ CDA,490.01.1417.687.1.148.

²⁸⁰ CDA, 490.01.1417.687.1.147.

²⁸¹ CDA, 490.01.1417.687.1.119-120-121-122-123-124-125-126.

²⁸² CDA, 490.01.1417.687.1.157.

Bu liste içerisinde yer alan her eser dolaylı yoldan müsabakaya müracaat etmiş sayılmaktadır. Bu listede ismi olmasına rağmen müsabakaya katılmak istemeyenler ise 25 Birincikanun 1941'e kadar bu durumu bildirmeleri istenmiştir:

*Partice mükâfat kazanacak eser de vasıf ve hususiyetler tayin edilmiş değildir. Jüri azasının ittifakıyla ekseriyetle tayin edileceği esere mükâfat verilecektir. Roman mükâfatına dâhil olmak istemeyen romancı ve hikâyecilerin bu arzularına hürmet etmek maksadını güden CHP Genel Sekreterliği, bu gibi muharrirlerin 25 birinci kanun 1941'e kadar, keyfiyeti Genel sekreterliğe adını özel kaydıyla bildirmelerini rica eder. Bu tarihten sonra açığa vurulacak istekler dikkate alınmayacağı ve sonradan yapılacak her hangi bir itiraz da yapılmamış sayılacaktır.*²⁸³

Siyasi erk, müsabakaya dâhil olacak eserler için muhtevaya müdahale etmemiştir. Fakat iktidarın bu müsabakada diğerlerinden farklı olarak siyasi olarak bir sınırlama koyduğu anlaşılmaktadır. Müsabakada 1928 yılından önce yazılmış eserleri değerlendirmeye alınmaması siyasi erkin 1928 öncesi eski harfli metinleri Türk edebiyatına dâhil etmemesi anlamına gelmektedir. Çünkü eser 1928 yılından önce yazılıp sonra latin harflerine aktarılmış dahi olsa değerlendirme kapsamı dışında tutulacaktır. Diğer kıstas ise muharrirlerin Türk olması hususudur. Bu esas itibariyle muharrirler latin harfli Türkçe eser yazmış olsa dahi Türk vatandaşı olmadığı takdirde müsabakaya dâhil olamayacaktır. Siyasi erk bu konuda ise 1924 anayasasının 88. Maddesinde yer alan “*Türkiye ahalisine, din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık bakımından Türk denileceği*” ibaresini temel almıştır. Bu maddelerin müsabaka şartları içerisinde dâhil edilmesi göstermektedir ki siyasi erk, müsabaka şartnamesinde 1928 (Harf Devrimi) sonrası vurgusu ile inkılâplara ve Türk vatandaşı ibaresi ile de ulus devlete vurgu yapmaktadır.

Cumhuriyet Halk Partisi, 1942 yılında düzenlemiş olduğu müsabakada jüri üyelerinin eserleri değerlendirmesi noktasında titiz davranmıştır. Bu yüzden roman müsabakası için jüri üyelerine kazanacak eserin seçiminin nasıl yapılacağı konusunda talimatname yayınlamıştır. Bu talimatnameye göre jüri, değerlendirmesini şu şekilde yapacaktır:

- 1- *Toplantının yapılabilmesi için 25 kişilik olan jüri heyeti seçim ve toplantı azasının üçte ikisinin hazır bulunması lazımdır. Bu mikiyasta aza mevcut bulunmazsa toplantı ertesi gününe bırakılır ve ertesi günü hazır bulunanların mevcuduyla yapılır.*
- 2- *Seçim gizli reyle yapılır.*

²⁸³ CDA, 490.01.1417.687.1.112.

- 3- Heyet aralarından bir reis ve iki sekreter seçer.
- 4- Reisin toplantıyı açmasından sonra, jüri azasını kendilerine dağıtılan fişlere seçtiği üç romanın sıra ile adını ve müellifini kaydeder şöyle ki: Bu üç eserden en çok beğendiğini üç puan gösteren haneye, ikinci derecede beğendiğini iki puan gösteren haneye, üçüncü derecede beğendiğini bir puan gösteren haneye yazar. (Sayın azadan bu üç haneyi muhakkak surette ayrı eser adlarıyla doldurması seçimin selameti bakımından bilhassa rica olunur)
- 5- Bir roman en fazla üç puan alabilir. Jüri azasından bazıları elindeki seçim kâğıdının üç puanlık hanesinden başka diğer iki bir puanlık hanelerine aynı eseri yazsalar bile bu kıymet değişmez.
- 6- Fişlere göre puanlar reisini nezareti altında ve tensip edeceği iki azanın da yardımı ile sekreterler tarafından sıralanır.
- 7- Bu sıralama neticesinde, mevcut aza adedinin en az iki misli puan almış olan eser mükâfatı kazanmış olur.
- 8- Yedinci maddede gösterilen puan haddine varan bir eser çıkmadığı takdirde, ikinci tura başvurulur. Şöyle ki: Birinci turda en fazla puan almış üç eser ayırt edilir. Ancak bu üç eserden gayri bu üç eserin her hangi bir tanesine müsavi puan almış veya yalnız bir puan noksanla sıra takip etmiş eser bulunursa üç haddine bakılmaksızın bunlar da ayırt edilir. Ve yeniden dağıtılacak tek haneli fişler üzerinde doğrudan doğruya dereceye konurlar. Reylerin sıralaması neticesinde en çok rey alan esere mükâfat verilir.
- 9- İkinci turda reye iştirak etmiş olanların mevcudunda heyeti umumiye bir nispet aranmaz ve bunların ekseriyetinin reyini kazanmış olan eser mükâfatı kazanmış sayılarak 2500lira tevcih olunur.
- 10- İkinci turda reylerin müsaviliği takdirinde reisin reyine müracaat olunur. Reisin reyini iki itibar edilip reyini alenen eserlerden biri üzerinde izhara davet olunur. Müstenkif kalmış olduğu takdirde kuraya başvurulur.²⁸⁴

Roman Müsabakası için oluşturulan jüri heyeti birkaç kez değiştirilmiştir. Müsabaka türünün roman olması hasebiyle jüri heyeti içinde roman veya hikâye türünde eser vermiş olan muharrirlerin fazla olması beklenirken jüri heyetine baktığımızda bu muharrirlerin azınlıkta kaldığını görmekteyiz. Müsabaka için oluşturulan ilk jüri heyeti şu şekildedir;

Ahmet Hamdi Tanpınar*, Ahmet Kudsi Tecer*, Ahmet Muhip Dranas*, Behçet Kemal Çağlar*, Behice Boran*, Remziye Hisar*, Falih Rıfki Atay*, Fuat Köprülü*, Halit Ziya Uşaklıgil*, Hakkı

²⁸⁴ CDA, 490.01.1417.687.1.58-59.

* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

* Ülkü Mecmuası Müdürü

* CHP Halkevi Bürosu Şefi

* Teğmen (Askeri Posta 2469 Sarıkamış)

* Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Öğretim Üyesi

* Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi Mütchassısı

* Ulus Gazetesi Baş Muharriri

* Kars Mebusu

* Son Posta Gazetesi Yazarı

Tarik Us*, Hüseyin Cahit Yalçın*, Hüseyin Rahmi Gürpınar*, Dr. Galip Ataç*, İsmail Hakkı Baltacıoğlu*, İsmail Habip Sevük*, İbrahim Alaattin Gövsa*, Kadri Yürükoğlu*, Mustafa Şekip Tunç*, Ferit Celal Güven*, Sabahattin Eyüpoğlu*, Sabri Esat Siyavuşgil*, Suut Kemal Yetkin*, Mustafa Nihat Özön*, Vedat Nedim Tör*, Yahya Kemal Beyatlı*.²⁸⁵

İlk jüri heyetinin bu şekilde belirlenmesinden sonra jüri heyetinden Ahmet Hamdi Tanpınar ve Dr. Galip Ataç çıkarılır yerlerine sırasıyla Nurullah Ataç* ve Nasuhi Baydar* eklenir. Yapılan bu değişikliğin sebebiyle ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Oluşturulan ikinci jüriden Hüseyin Rahmi Gürpınar rahatsızlığı sebebiyle feragatini ister.²⁸⁶ Remziye Hisar ise Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'ne gönderdiği yazıda, jüri heyetinden feragatini şu cümleler ile ister:

Büyük bir münevver zümrenin fikir ve emek mahsulleri arasından en lâıyk olanını ayırt etmek üzere yapılacak olan böyle bir seçimde kullanılacak her reyin, konulan mükâfatın mana ve gayesiyle mütenasip bir vukufa istinat etmesi lâzım geldiğine ve önemli vazifeyi üzerine alanların harf inkılâbımızdan beri neşredilen roman koluna dâhil müteaddit edebî eserleri tanımış olmaları ve bu eserler üstünde etraflı tetkik ve tahsiller yapmış bulunmaları icap ettiğine kaniyim. Hâlbuki güzel sanatlarla alâkası, bir amatörün rabitalarını geçmeyen ve gündelik işi laboratuvarında çalışmaktan ibaret olan şahsım için bu şartları yerine getirmek maalesef imkânsızdır. Bunun içindir ki, sanat tarihimizde ilk defa vuku bulacak bu teşvikkâr harekette, her vahidinin bir müstesna kabul edecek olursam, hakkımda gösterilen teveccühe cidden liyakat kazanmamış olurum. Bu sebepten bu ehemmiyetli yerin, ismi ve ehliyeti, eserleri seçilecek muharrirlerimize itimat telkin edecek bir zata tevdi buyurulması ricasıyla

-
- * İstanbul Basın Birliği Reisi
 - * Çankırı Mebusu
 - * Kütahya Mebusu
 - * Redaksiyon Şefi
 - * Yeni Adam Haftalık Fikir Gazetesi Mecmuası Sahibi
 - * Galatasaray Lisesi Edebîyat Hocası
 - * Talim Terbiye Üyesi
 - * Maarif Vekâleti Terbiye Reisi
 - * İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
 - * İçel Mebusu
 - * Maarif Vekâleti Talim Terbiye Üyesi
 - * İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi
 - * Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Öğretim Üyesi
 - * Gazi Terbiye Enstitüsü Edebiyat Hocası
 - * Radyo Difizyon Müdürü
 - * Tekirdağ Mebusu
 - ²⁸⁵ CDA, 490.01.1417.687.1.157.
 - * Maarif vekâleti Talim Terbiye Üyesi
 - * Malatya Mebusu
 - ²⁸⁶ CDA, 490.01.1417.687.1.143.

*samimi özürlerimin ve derin saygılarımın kabulünü dilerim.*²⁸⁷

Bu iki ismin ayrılması üzerine jüri heyetine Fazıl Ahmet Aykaç* ve Nurettin Artam* dâhil olmuştur. Kimyager Remziye Hisar, olgunluk göstererek ihtisas alanı dışında bir müsabakada yer almasının uygun olmadığını nazik bir şekilde dile getirmiştir. Remziye Hisar'ın göstermiş olduğu bu olgunluğu diğer jüri üyelerinden bazılarının da yapması beklenebilirdi. Metin Kayahan Özgül bu konuda şu eleştiriyi yapar: Yahya Kemâl, Ahmet Muhip, Behçet Kemâl, Ahmet Kudsi, Sabri Esat, Nurettin Artam, Fazıl Ahmet, Gövsa ve - hayatının bir devresinde de olsa- Köprülü şairdir. Bu isimler, şairlerin romandan iyi anladıkları varsayılarak jüriye seçilmiş ise bunun her zaman doğru olmadığını tarihte binlerce, çevremizde onlarca delili vardır. Hakkı Tarık, Ferit Celâl gibi, şöhretlerini gazetecilikten edinmiş isimlerin hangi roman bilgileri ve eleştirmenlikleri göz önünde bulundurularak jüriye dâhil edildiklerin anlamak güçtür. Köprülü, Özön ve Sevük'ün edebiyat tarihçisi olmaları jürideki varlıklarını handiyse gerekli kılmışsa bile, her üçünün de yaşayan edebiyata nisbî uzaklıkları sebebiyle doğmuş çekinceleri vardır. Behice Boran o tarihe kadar *Yurd ve Dünya*'da üç - dört edebiyat yazısı yayınlanmış, böylece asıl ilgisinin İngiliz edebiyatı olduğu anlaşılmuştur. Romancı olan ise sadece üç isim vardır: Halid Ziya, Hüseyin Cahid ve Falih Rıfki Atay... (Tör'ün *Resim Öğretmeni* ve Baltacıoğlu'nun *Batak*'ı 1943'de yayınlanmıştır.) Bu isimlerden Hüseyin Cahid ise romanı terk edeli hayli uzun zaman olmuştur.²⁸⁸ Jüri heyetinin uzmanlık alanları göz önünde bulundurulduğunda jürinin hangi kıstaslara göre oluşturulduğu ile ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Fakat İsmail Habib Sevük *Aydabir* dergisinde çıkan yazısında jüri heyetini belirlenmesinde Nafi Atuf Kansu'un etkisi olduğunu şu şekilde aktarmaktadır:

*Ertesi yıl 1941 Eylül'ünün sonlarında, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinden aldığım mektupta, Partice verilecek Büyük Roman Mükâfatı için jüriye seçildiğim bildiriliyordu. Partinin Kültür işlerine rahmetli dostum Nafi Atuf bakmaktaydı. Sessiz sedasız çalışır, fakat iş becerirdi... 1942 Şubat'ının 20' sinde Parti binasında toplandık Daha ilk anda anladım ki Nafi Atuf en hayırlı işlerden birini görmüştü. Bir defa jüriye diyecek yoktu.*²⁸⁹

Jüri üyeleri belirlendikten sonra Cumhuriyet Halk Partisi, Ankara Halkevi ve İstanbul Eminönü

²⁸⁷ CDA, 490.01.1417.687.1.202.

* Elazığ Mebusu

* Ulus Gazetesi Yazarı

²⁸⁸ Özgül, M. K.(2008). *Seke Seke Ben Geldim (Sekmeler II)*. Ankara: Hece Yayınları, 166-167.

²⁸⁹ Sevük İ. H.(Kasım 1953). Büyük Roman Mükâfatı Hikâyesi. *Aydabir*, (17), 20.

Halkevi kütüphanelerini jüri üyelerinin emrine tahsis etmiştir. Böylece Jüri üyeleri Maarif Vekâletinin hazırlamış olduğu listedeki kitaplara bu kütüphanelerden erişebilecektir. CHP Genel Sekreterliği jüri üyelerine gönderdiği yazıda kütüphanenin kullanımı ile ilgili talimatı şu şekildedir:

*Emrinize amade olan bu kitapları oralardan muvakkaten ve senet mukabili alabileceksiniz. Ancak kitapların ekserisinden ikişer takım bir kısmından da birer tane temin edilmiş olduğundan alacağınız eserin nihayet 10 günden fazla sizde kalmaması diğer jüri azasının istifadelerini de mümkün kılmak için lüzumludur. Bunu tanzim etmek üzere de bu listeden okumak isteyeceğiniz kitapların isimlerini Genel sekreterliğimize bildirmeniz icap etmektedir. Talepler süratle fişlendirilerek eserleri hangi zaman alabileceğimizi tespit edilecek keyfiyet size bildirilmekle beraber meşkûr halkevlerine de eserlerin size gönderilmesi tebliğ edilecektir.*²⁹⁰

Kütüphanenin hazırlanması da mevcut savaş ortamı içerisinde gerçekten zordur. Günün şartları düşünüldüğünde kâğıt sıkıntısı hat safhadadır. Bu yüzden kitapların temini için büyük bir emek harcanmıştır. Halkevleri bürosu muamelat şefi, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine gönderdiği yazıda kitapların bulunması konusunda yaşadığı sıkıntıları şu şekilde dile getirir:

*Romanların tedariki eserlerin birçoğunun eskiden basılmış halen mevcudu tükenmiş bulunmasından ötürü bir hayli çetin ve uzun sürdü. Sahaflar çarşısı ve şehrin muhtelif yerlerindeki kitap işportaları gibi yerlerden araştırma vaziyeti hâsıl oldu. Bununla beraber bütün gayretlerimize rağmen ilişik listedeki 58 kitabı tedariki mümkün olmadı.*²⁹¹

Muamelat şefinin tüm gayretlerine rağmen 58 adet eser bulunamamıştır. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri'ndeki bulunamayan eserler listesi içinde yarışmada ikincilik kazanmış eser olan *Yaban* da vardır.²⁹² *Yaban* adlı eserin bulunamayan eserler arasında olması gerçekten trajiktir. Genel Sekreterlik bu konu hakkında jüri üyelerine şu tavsiyede bulunur:

*Bütün gayretlerimize rağmen listede mevcut kitaplardan ilişik cetvelde adları yazılı 58 kitabı tedarik mümkün olmamıştır. Fakat bunların da ekserisi hakkında bir kanaate sahip bulunduğunuzu veya bunlardan bir kısmını zati kütüphanenizde mevcut olduğunu tahmin etmekteyim.*²⁹³

²⁹⁰ CDA, 490.01.1417.687.1.105.

²⁹¹ CDA, 490.01.1417.687.1.214.

²⁹² CDA, 490.01.1417.687.1.237-238.

²⁹³ CDA, 490.01.1417.687.1.105.

Dönemin siyasi iktidarı sanat alanında önemli bir yarışma düzenlemekte ve belli bir bütçe ayırmaktadır. Fakat müsabakada ikincilik alan eser temin edilememektedir. Bu durum akıllara; “Bazı jüri üyeleri kitapları okumadan gelmiş midir?” şeklinde bir sorunun gelmesine maruz bırakmaktadır. Çünkü romanı okuyan birinin, eser hakkında az da olsa bir fikri vardır. Ancak eser okunmamışsa ve eser hakkında yazılan tenkitler incelenmediyse bir fikir oluşamaz. İsmail Habib Sevük, jüri üyeleri arasında bulunan İstanbul Hukuk Fakültesi ve Güzel Sanatlar Fakültesi mezunu olan Ferit Celâl ile arasında geçen diyalogu şu şekilde anlatır:

Ferit Celâl, Adana'dan eski dostum olduğu için (ve belli bizim yaban yazılarını da okumadığı için) yüksek sesle benden medet umuyor:

-Aman İsmail Habip, Yaban için müzaheretini isteriz!²⁹⁴

Cumhuriyet Halk Partisi, 1942 yılında bahsettiğimiz şartlar altında roman müsabakasını düzenlemiştir. Müsabakaya 182 eser katılmıştır. 1942'deki bu ilk sanat mükâfatı olan roman mükâfatıyla ilgili 25 kişiden oluşan jüri heyeti toplantısının zaptı şöyledir:

Cumhuriyet Halk Partisi sanat mükâfatı roman kolu jürisinin ilk toplantısı 20 Şubat 1942 Cuma günü saat 15'te 23 âzanın iştirakile C.H.P. Genel Sekreteri Dr. A. F. Tuzer tarafından açılmış ve reisliğe Halit Ziya Uşaklıgil, kâtipliğe Ahmet Muhip Dıranas ve Behçet Kemal Çağlar intihab edilerek okunan talimatname gereğince yapılan seçimde Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Yaban'ı 30, Halide Edib'in Sinekli Bakkal'ı 28, Abdülhak Şinasi Hisar'ın Fahim Bey ve Biz'i 19, Sabahattin Ali'nin Kuyucaklı Yusuf'u 13, Memduh Şevket Esendal'ın Ayaşlı ve Kiracıları 6, Peyami Safa'nın Bir Tereddüdün Romanı 4, Mahmut Yesari'nin Su Sinekleri 4, Mithat Cemal'in Üç İstanbul'u 4, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Ankara'sı 4, Osman Cemal Kaygılı'nın Çingeneler'i 3, Sait Faik'in Semaver'i 3, Kemal Bilbaşar'ın Cevizli Bahçe'si 3, Reşat Nuri Gültekin'in Gökyüzü'sü 3, Reşat Nuri Güntekin'in Kızılıcak Dalları 2, Sabahattin Ali'nin Kağnı'sı 2, Peyami Safa'nın Dokuzuncu Hariciye Koğuşu 2, Reşat Nuri Güntekin'in Eski Hastalık'ı 2, Sabahattin Ali'nin İçimizdeki Şeytan'ı 2, Sabahattin Ali'nin Ses'i 2, Hilmi Ziya Ülken'in Posta Yolu 1, Refik Ahmet Sevengil'in Açlık'ı 1 puan almıştır.²⁹⁵

Aslına bakılırsa seçim öncesi ilk üçün hangi eserler arasında oluşacağı belli olmuştur. Jüri üyeleri üç eser etrafında gruplaşmaya başlamıştır. İsmail Habib Sevük seçim öncesi jüri üyeleri arasındaki taraftarlıkları ve seçimi şu şekilde aktarır:

²⁹⁴ Sevük, a. g. y., 20.

²⁹⁵ CDA, 490.01.1417.687.1.46.

Yalnız jüri heyeti değil, mükâfatlar da yağlı. Birinciye, o zamana göre bir servet olan üç bin lira verilecek (şimdiki para ile yirmi beş bin lira falan) fikir mübadelesi için koridorlara çıkıldığı vakit ne görelim? Jürinin Ankara'daki azaları hep <<Yaban>> için propaganda yapmıyorlar mı? Uğradığım hayal sukutunu tasavvur edebilirsiniz... Artık işi şakaya ve yaygaraya dökmekten başka çare kalmamıştı. Ben de kalabalığa karşı bağıryorum; Yahu, Partinin parasını yabana atarsınız? Hiç olmazsa sinekli de olsa bakkala yatırın da bari karşılığında bir şeyler alırsınız! Kahkahalar, tasvip sesleri, itiraz sadaları anlaşıldı. <<Yaban>> ile <<Sinekli Bakkal>> etrafında iki grup teşekkül etmişti. Biraz daha geçince, sezdik. Abdülhak Şinasi'nin <<Fahim Bey ve Biz>> romanı için de bir grup var. Belli, rey verme sahnesi heyecanlı olacak.

Parti tarafından hazırlanan talimatname icabı her aza üç esere rey verecek. Yazılış sırasıyla bunların en üsteki 3, ortadaki 2, alttaki de 1 puan sayılacak. Yani eserler bir nevi tabi tutulmuştu. Neticede en çok puan alan üç eser tekrar reye konacak. Bu sefer birincilik reylerini sadece bu eserden birini vereceğiz. İlk seçim yapıldı. Rey pusulaları okundukça Dranas tahtaya yazıyor. Netice: Yaban; 30, Sinekli Bakkal;28, Fahim Bey ve Biz;19 puan. Halide Edib'in eserini tutan bizim grupta bir panik. Eyvah yarışı kaybettik. Hâlbuki bu kayıp zahiriydi. Hakikatte Sinekli Bakkal ilerideydi. Çünkü mesele puanda değil, birincilik reylerinin miktarındadır.²⁹⁶

İsmail Habib Sevük'ün aktardıklarından anlaşılıyor ki jüri heyetindekilerin çoğu değerlendirmeye peşin hükümlerle gelmiştir. Jüri heyeti kendi arasında müzakere yapmaktan ziyade taraftarlık boyutunda eserleri oylamıştır. Bu yüzden daha oylamanın başında bir ayrışma meydana gelmiştir. Müsabakadan birkaç sene önce dergi ve gazetelerde yazılanlar incelendiğinde bazı jüri üyelerinin romanlar hakkında olumlu veya olumsuz hükümleri olduğu görülmektedir. Bu da jüri üyelerinin bitarafliğına gölge düşürmektedir. Örneğin; İsmail Habib, Yaban romanının Almancaya çevrilmesi nedeniyle Yaban'la ilgili bir eleştiri kaleme alır. Yazar, çevirmen Max Schultz'un eserle ilgili değerlendirmesinden yola çıkar. Schultz'un "Vak'a bir köyde geçmekle beraber bütün bir milleti tasvir etmektedir." Sözünü temel alır eleştirisine. Yakup Kadri'nin yazdıklarının Türk köylüsünü yanlış tanıttığını, onun (kahramanının) köyü, köylüyü tanımadığı kanısındadır. İsmail Habib'e göre Anadolu köyü ve köylüsü ne tam olumlu, ne de tam olumsuzdur. Her ikisi de vardır. Ortadadır. Oysa Yakup Kadri 'tam menfi'yi anlatır. Ahmet Celal'in köylü tarafından sevilmemesinin, köylünün ondan çekinmesinin nedeni onlara yukarıdan bakmasıdır:

Sen onlara yukarıdan bakıyorsun. Sen akıllı, sen malûmatlı, sen hamiyetli, sen Kemalist, sen... Ve onlar hep bunun aksine. Hâlbuki iki üç sene aralarında kaldın ama öğrenemedin. Anadolu köylüsünün kendine göre bir efendiliği vardır. Onun

²⁹⁶ Sevük, a. g. y., 20-21.

efendiliğini görmeyene o kendini göstermez.

Köyde o kadar zaman neye bir kimseye kendini beğendiremedin? Kabahati köylüye bulma, seni bak biz de beğenmiyoruz. Senin bu antipatikliğin <<müspet>>i görmeyişinden ileri geliyor. Porsuğa <<Bir hayvan leşi gibi kokan Porsuk çayı>> diyorsun

Ah muhterem Max Schultz eğer millet Ahmed Celâl'in anlattığı köy olaydı İstiklâl cengi mi olurdu. İşin asıl mühim tarafı burası. Mühim, sakat, sakar ve acı tarafı.²⁹⁷

Jüri üyesi Behçet Kemal Çağlar da müsabaka öncesi *Yaban* romanı hakkında kaleme aldığı eleştiri yazısında Türk insanın olumsuz taraflarını da belirttiği için *Yaban*'ın diğer inkılâp eserlerinden ayrıldığını dile getirmektedir:

Türk Romanına kendi bedbin ve ulvi mizacına göre Türk insanının kırık ezik taraflarını da getirebilmiş olan Yakup Kadri: "Bazı arkadaşlarımız, inkılâptan ve inkılâp kahramanlarından sitayişle bahsetmeyi inkılâp edebiyatı yapmakla bir tutuyorlar. Edebiyatta İnkılâpçılık bir mevzu intihabı meselesi değildir" demekte ve inkılâpçı edebiyatı için "insanın tam tabiatta ve hakikatte olduğu gibi, bütün kusurları, günahları, cinayetleri şer ve fesatlarıyla ulvileşmesini" şart koşmakta ne kadar haklıdır.²⁹⁸

Jüri üyeleri arasında yer alan tek kadın ise Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya fakültesi öğretim üyesi, gelecek yılların sosyalist önderi Behice Boran'dır. Behice Boran, jüriye seçilmeden önce bir yazısında Halide Edib'i ve Sinekli Bakkal'ı şu şekilde eleştirmiştir:

...Halide Edib dinsel taassuba, naslara muarızdır, fakat kendisi dindar ve mistiktir. Halkçıdır; çalışan insana kıymet verir, fakat cemiyette aristokratik bir zümrenin mühim bir yeri olduğuna kanidir. İçtimai meselerle alakadardır, onların halledilmesini ister; fakat bu işlerin merkezi bir teşkilat ile değil, ferdi teşebbüs ve hamiyet ile yapılmasına taraftardır, hatta ancak o suretle yapılabileceğine kanidir. Bazı eserlerinde mücadelecî gibi görünür, fakat hakikatte sevgi ve ikna yoluyla hareket edilmesini tercih eder. Halide Edib'de maziye hasret vardır. Onun görüşüyle şüphesiz geçmişin kusurları çoktu, değişmeli idi ve değişti de... Fakat maziden kalma muhafaza edilmeğe değer kıymetle de vardır. <<Eski>> esas itibarile güzeldir, kıymetlidir; düzeltilip, tamir edilip kullanılmalıdır. Bunun için Halide Edib inkılâpçı değil, ıslahatçıdır ve esas itibariyle de muhafazakârdır.²⁹⁹

²⁹⁷ Sevük, İ. H. (30 Mart 1940). *Yaban Romanı*. *Cumhuriyet*, 3.

²⁹⁸ Çağlar, B. K. (16 İlkteşrin 1941). *İnkılâp Edebiyatı*. *Yeni Adam*, 7.

²⁹⁹ Boran, B. (Mayıs 1941). *Halide Edib'in Yeni Romanları*. *Yurt ve Dünya*, (5), 28.

Jüri üyelerinden Halid Ziya Uşaklıgil ve Fazıl Ahmet Aykaç ise *Fahim Bey ve Biz* adlı romanı, müsabakadan önce kaleme aldıkları yazıları ile olumlu yönde tenkit ederler.

Bu kitap Türk edebiyatı tarihinde birden bire fırlamış bir irtifa noktasını gösteren bir tepe mesabesindedir; bu tepenin üzerine yapışan râkım da Abdülhak Şinasi'nin namıdır.

*Kitap sadece Fahim Bey müstesna enmuzecinden ibaret değildir; muhtelif insan numunelerinden alınarak toplu halde münferid bir sima şeklinde tasvir edilmiş bir beşer numunesidir.*³⁰⁰

*Bizde Avrupa dehasından istifade eden sanat ruhuna bulaşmış kötü bir taraf vardı: Züppe bir alafranga özengiçliği! Bunun zevkimizdeki çok zararlı tesirini bize iptida Yahya Kemal öğretmişti. Çünkü o garbi iç yüzünden ve gerçek kıymetleriyle bilirdi. Nitekim şiirimize getirdiği anlayış tarzı buna en berrak misaldir. Görüyorum ki Abdülhak Şinasi'nin nesir telakkisi de aynı seçkinliktedir. O sebeple edebiyatımız kendisinden pek güzel eserler beklemekle hiç yanılmış olmaz.*³⁰¹

Müsabaka öncesinde gerek jüri üyelerinin kaleme aldığı tenkit yazılarıyla gerekse de diğer münekkitlerin yazılarıyla Türk edebiyatında bu üç eser için adeta kamuoyu oluşturulmuştur. Vedat Günyol'un Halide Edib ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nu karşılaştırdığı tenkit yazısı, Halide Edib'in ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun gazetede *Fahim Bey ve Biz* adlı roman için yazdıkları tenkit yazıları da önemlidir. Çünkü Vedat Günyol'un Halide Edib ve Yakup Kadri'yi kıyasladığı yazının kaleme alındığı dergi dönemin siyasi erki için önemli bir dergidir. *Yücel* dergisi kurulduğu yıldan itibaren Kemalist politikaya hizmet eden bir dergidir.³⁰² Dergi güncel politik olaylarda tutum almaktadır ayrıca *Yücel*, İsmet İnönü'nün düşüncelerinin ve icraatlarının destekçisi olmuştur. 1938'den önce çoğunlukla Atatürk'ün fikirlerine yer veren dergi artık sayfalarında İsmet İnönü'nün fikirlerine de ziyadesiyle yer vermeye başlamıştır.³⁰³ Bu yüzden *Yücel*'de yer alan siyasi, sosyal ve edebî tüm yazılar aynı zamanda iktidarın da fikridir. Vedat Günyol'un kaleme almış olduğu tenkit Yakup Kadri Karaosmanoğlu için menfi bir yazıdır. Vedat Günyol, Yakup Kadri'yi şu noktalardan tenkit etmektedir:

Yakup Kadri realizme karşı, son zamanlarda, fazla meyletmektedir. Yaban yarı muvaffak bir denemedir. Yaban yarı muvaffak, çünkü henüz enfüsilikten kurtulamamış,

³⁰⁰ Uşaklıgil, H. Z. (14 Eylül 1941). Türk Edebiyatında Bir İrtifa Noktası, *Fahim Bey ve Biz*. *Son Posta*, 3.

³⁰¹ Aykaç, F. A. (11 Eylül 1941). *Fahim Bey ve Biz*. *Cumhuriyet*, 2.

³⁰² Torun, E. (2004). *Yücel Dergisi ve Dergi Etrafında Gelişen Edebî Faaliyetler*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 9.

³⁰³ Korkmaz, S. B. (2014). *Türkiye'de Tek Parti İktidarı (1931-1946) ve Basın: Yücel Dergisi (1935-1956) Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 70.

*gayri şahsi olamamıştır. Romanın birçok yerlerinde muharririn “ben” inin varlığını hissediyoruz. Ankara’da ise çok kuru bir realizmin tatsızlığı; Afaki olmak isteyen Yakub Kadri’nin havasını kaybetmiş hali var. Hâlbuki Halide Edib’de realizm kuru değil, romantizmin kurtarıcı istianesinde taptaze bir teravet ve hayatiyet kazanmıştır. Halide Edib için, realizm de romantizm de iyidir, el verir ki hakikate uysun ve hayat denilen şeyde ve şeyle mevcut olsunlar.*³⁰⁴

Ayrıca Vedat Günyol’un Halide Edib’in aleyhine bir tenkit yazması da beklenemez. Çünkü Vedat Günyol uzun yıllar Halide Edib’in asistanlığını yapmıştır. Sadece akademik çalışmalarında değil Halide Edib’in özel hayatında da yardımcısı olmuştur. Böyle bir kıyaslamanın dergide basılmadan önce, hocası Halide Edib’in haberi olup olmadığına dair herhangi bir bilgi yoktur. Fakat ne olursa olsun *Yücel* gibi iktidarın güdümünde olan bir dergide böyle bir yazının kaleme alınması önemlidir.

Halide Edib’in ve Yakup Kadri’nin, *Fahim Bey ve Biz* romanı hakkında kaleme aldıkları tenkit yazıları da Abdülhak Şinasi Hisar için önemlidir. Türk edebiyatının iki önemli yazarının müspet yönde kaleme aldıkları bu yazılar Abdülhak Şinasi Hisar’ın kamuoyunda itibarını arttırmıştır. Halide Edib ve Yakup Kadri, Abdülhak Şinasi hakkında şunları söylemektedirler:

*Fahim Bey ve Biz, birinci kısmında dünün kargaşalığında vücut bulan bir insan terkinin muvaffak denilebilecek bir teknikle çizilişidir; ikinci kısmı tefelsüfe mail bir zihniyetin romanıdır.*³⁰⁵

*Hiç Şüphe etmiyorum ki, Fahim Bey ve Biz çapında daha birkaç eserle Türk edebiyatında, kendine göre müstakil bir âlemin sahibi olacak ve Fransız edebiyatında Barréesien bir eda, Proustien bir hava, Anatole France vâri bir hassasiyet denildiği gibi, Türk edebiyatında da daima Abdülhak Şinasi’ye mal edilen, bir halis ve asil sanatkar havası, merhamet ve istihzaile karışık bir insan hassasiyeti bulunacaktır.*³⁰⁶

Abdülhak Şinasi Hisar, iki önemli yazarın eleştirileri haricinde de roman müsabakası öncesi olumlu eleştirilere mazhar olmuştur. Bu eleştirileri yapan yine iktidara yakın edebiyatçılardır. Bunlar Ahmet Hamdi Tanpınar ve Memduh Şevket Esendal’dır. Her iki

³⁰⁴ Günyol, V. (Nisan 1940). Halide Edib ile Yakup Kadri Arasında Kısmi Mukayese. *Yücel*, (62), 117.

³⁰⁵ Adıvar, H. E. (11 Eylül 1941). *Fahim Bey ve Biz*. *Akşam Gazetesi*, 5.

³⁰⁶ Karaosmanoğlu, Y. K. (24 Ekim 1941). *Bir Halis Edebiyat Örneği*. *Akşam Gazetesi*, (5).

yazar da Abdülhak Şinasi Hisar'ın üslubunun alışıla gelenin dışında olduğunu belirterek takdir etmektedirler.³⁰⁷

Türk basınının önemli gazete ve dergilerinde bu üç esere dönemin önemli muharrirleri tarafından eleştiri yazıları yazılmıştır. Böylece eserler gerek aydın kesim gerekse de halk kesimi arasında popüler olmuştur. İsmail Habib Sevük'ün aktardığı üzere Ankara'daki jüri üyeleri *Yaban* için propaganda yapmaktadır. Ankara'daki jüri üyeleri olarak kastettiğinin kimler olduğu bilinmemektedir. Fakat bazı hatıra ve edebiyat yazılarından iki mebusun *Yaban* yönünde oy kullandıklarını anlıyoruz. Bunlardan biri Çankırı mebusu Hüseyin Cahid Yalçın diğeri ise Malatya mebusu Nasuhi Baydar'dır. İsmail Habib Sevük hatırasında trenle İstanbul'a dönerken Çankırı mebusu Hüseyin Cahid Yalçın ile arasında geçen diyalogu şu şekilde aktarır:

*Trenle İstanbul'a dönerken, benim kompartıman, Hüseyin Cahid Yalçın'ın yanına düştüğü için üstatla yârenlik ediyorduk. Anlaşılan ilk seçimde reyini <<Yaban>> a vermiş olacak ki: <<Eğer Sinekli Bakkal kazanmasaydı ömrümce vicdanım muazzap olurdu.>> dedi.*³⁰⁸

Nasuhi Baydar'ın ise müsabaka sonuçlandıktan sonra *Yücel* dergisinde *Yaban* hakkında kaleme aldığı yazıda reyini *Yaban* lehine kullandığını aktarmaktadır:

*Bu mükâfat, bizce, Yaban'ın hakkı idi; her edebî eserde bulunması lâzım gelen sanat vasıflarıyla birlikte bir de <<Tez>> olduğu için...*³⁰⁹

Ankara'dan gelen jüri heyetinin *Yaban* romanının lehinde hareket etmesi düşündürücüdür. Yirmi beş kişiden oluşan jüri heyeti içerisinde Falih Rıfkı Atay ve Fuad Köprülü ise seçime katılamamıştır. Fakat Fuat Köprülü göndermiş olduğu telgrafta rahatsızlığından dolayı katılamadığını ve reyini Sinekli Bakkal'dan yana kullandığını belirtmiştir.³¹⁰

Yirmi beş kişinin katılımıyla yapılan seçimde mevcut üye sayısının en az iki misli puan toplayan roman olmadığı için ikinci tur seçimine gidilmiştir. İkinci tur seçiminde jüri üyeleri birinci turdan farklı olarak her jüri üyesi en beğendiği romanı yazacaktır. İkinci tur seçimi sonrası yirmi üç kişilik jürinin oy dağılımı; Sinekli Bakkal (9), *Yaban* (8) ve Fahim Bey ve

³⁰⁷ Tanpınar, A. H. (15 Eylül 1941). Fahim Bey ve Biz. *Tasvirî Efkâr*, 2; Esendal, M. Ş. (17 Kasım 1941). Fahim Bey ve Biz. *Yedigün*, (454), 5.

³⁰⁸ Sevük, a. g. y., 21.

³⁰⁹ Baydar, N. (Mart, Nisan, Mayıs 1942). *Yaban. Yücel*, (85-86-87), 10.

³¹⁰ CDA, 490.01.1417.687.1.55.

Biz (6) şeklinde olmuştur. Oylama sonucunda roman müsabakası mükâfatı olarak Halide Edib'e 2500 lira verilmiştir. Halide Edib mükâfata binaen Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'ne telgraf çekerek mükâfat ile ilgili düşüncelerini şöyle dile getirmiştir:

*Cumhuriyet Halk Partisi ilk sanat mükâfatını kazanmış olmak bana şeref ve sevinç verdi; benden sonra bu mükâfatı kazanacak genç müelliflerin kıymette daha yüksek olmalarını diler tebrikinize teşekkürler eder ve saygılarımı sunarım.*³¹¹

Halide Edib müsabakanın kendi romanı lehine sonuçlanmasından dolayı gayet memnundur. Aynı durum Abdülhak Şinasi Hisar için geçerli değildir. Abdülhak Şinasi Hisar gibi yeni tanınmakta olan bir yazar için üçüncülük bir başarıdır. Fakat Abdülhak Şinasi Hisar müsabakayı üçüncü bitirmiş olmaktan memnun değildir. Abdülhak Şinasi Hisar, müsabakayı Halide Edib'in kazanmasının müsebbibi olarak Hasan Ali Yücel'i görür. Taha Toros hatırasında Abdülhak Şinasi Hisar'ın müsabaka hakkında düşüncelerini şöyle dile getirir:

1958 yılında Refik Halit Karay'ın 70. yaş gününü kutlamaya karar vermiştik. Harbiye'de temiz ve kültür ağırlıklı kişilerin devam ettiği (Façyo) lokantasında yapacaktık. Bu toplantıya kimlerin davet edilmesini kendisinden istedik. Bildirdiği isimler arasında, eski Maarif vekili Hasan Ali Yücel de vardı.

Lokantadaki masa, Refik Halid'e uygun biçimde çeşitli mezelerle donatılmıştı. Yemeğe başlama saati gelinceye kadar Abdülhak Şinasi'yi uzun süre bekledik. Meğerse Şinasi Hisar lokantaya gelmiş, girişteki vestiyere paltosunu, şapkasını ve bastonunu vermiş, müşterileri yakından tanıyan- vestiyerdeki görevliye sormuş:

-Arkadaşlar gelmeye başladılar mı? Vestiyerdeki görevli:

-Biraz evvel Hasan Ali Bey geldi, demiş. Abdülhak Şinasi Bey bu cevap üzerine vestiyerden paltosunu, şapkasını, bastonunu alıp dışarı çıkmış!

Biz bu olayı lokantan ayrılırken öğrendik. Ve buna bir anlam veremedik. Ertesi gün üstadın evine gittim. Hayatında kimsenin aleyhine tek kelime sarf etmemiş, aleyhte olan hislerini açığa vurmamış, içine kapanık bir yaratılıştaki Abdülhak Şinasi, istemeye istemeye- konuya açıklık getirdi. Roman mükâfatı yarışması sırasında dönemin Maarif vekilliğini yapan Hasan Ali Yücel'in bazı jüri üyelerine telkinde bulunarak (Sinekli Bakkal) a birinciliği sağladığı kanısındaydı. Halide Edib Hanım'ın uzun süre yurtdışında sıkıntılı yaşamı dolayısıyla, kendisine bir vefa borcu olarak 2500

³¹¹ CDA, 490.01.1417.687.1.163.

liralık mükâfatın verilmesinde etkili olduğu vehmindeydi. Ona göre jüri üyelerinden bazılarının Türk Edebiyatına yeni bir hava ve renk getiren (Fahim Bey ve Biz) romanı üzerinde kulis yapmaları önlenmişti.³¹²

Abdülhak Şinasi Hisar'ın roman mükâfatı dolayısıyla yaşadığı alınganlık daha sonra Taha Toros tarafından Hasan Ali Yücel'e aksettirilir. Taha Toros hatırasında Hasan Ali Yücel'in bu konu hakkında düşüncelerini şu şekilde aktarır:

O sıralarda Abdülhak Şinasi Hisar'la mektuplaşıyordum. Onun Paris'te öğrencilik yıllarında kaldığı evlerin fotoğraflarını çekip göndermiştim. Bunları Hasan Ali Yücel'e de gösterdim. Millî Eğitimimize damgasını vuran Yücel, Abdülhak Şinasi Hisar'ın eserlerini hayranlıkla okuduğundan söz etmişti. Bu samimi sohbet, bana Refik Halit Karay'ın 70. yaş günün hatırlattı. Abdülhak Şinasi Hisar'ın lokantaya gelip vestiyerden dönmesi olayını üzüntüyle anlattım. Kalbi büyük Yücel, öylesine üzüldü ve acıdı ki İstanbul'a döner dönmez bu konuyu onunla görüşeceğini, vehmini, alınganlığını gidereceğini söyledi. Kendisinin roman mükâfatı jüriliğini –tarafsız kalmak amacıyla- kabul etmediğini, jüri üyelerinin tümünü yakından tanıyan bir kişi olduğunu belirtti. Hiçbirine, Halide Edib için telkinim ve hükümet onu istiyor gibisi bir temasım olmadı. Ne var ki İstanbul'a döner dönmez, Hasan Ali-Abdülhak Şinasi Hisar'la konuşmadan vefat etmiştir.³¹³

Hasan Ali Yücel, roman müsabakasının sonucuna yönelik telkinde bulunmadığını söylemiştir. Fakat roman müsabakasındaki jüri heyetinin yakın arkadaşlarından teşekkül ettiğini belirtmiş olması jürinin bitarafılığı hususunda şüphelere yol açmıştır. Ayrıca jüri heyetinde yer alan bazı jüri üyelerinin, müsabaka öncesinde bahsi geçen romanlar hakkında müspet veya menfi yazılarının olmuş olması ve iktidarın bunları göz önünde bulundurmaması oylamanın salahiyetine zarar vermiştir. Çünkü bazı jüri üyeleri oylamadan önce fikirlerini açıkça belirtmiş olduklarından hangi yazara oy verebilecekleri oylama öncesi bilinmektedir. Özellikle İsmail Habib Sevük'ün hatırasında Ankara'daki jürinin *Yaban* romanı üzerine propaganda yapmış olması da bir grubun birliktelik içinde hareket ettiğini göstermektedir.

Dahası müsabaka öncesi iktidarın sanat ve fikir söylemine paralel hareket eden bir dergide Halide Edib'in asistanının yapmış olduğu kıyaslama İsmet İnönü döneminde sanat ve fikir telakkisinin değiştiğinin göstergesidir. Yücel dergisindeki bu yazıya göre müspet olan artık Atatürk dönemi inkılâpçı yazarı Yakup Kadri değil, Atatürk'ün vefatı üzerine yurda dönen

³¹²Taha Toros. Roman Mükâfatı ve Abdülhak Şinasi Hisar'ın Alınganlığı.

<http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/14125/001551176007.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

³¹³ Toros, a. g. y.. 1

Halide Edib Adivar'dır. Böylece siyasi iktidar 1942 yılında ilk sanat mükâfatını Halide Edib'e vererek, Yücel dergisinde yayınlanan kıyaslamayla aynı kanaatte olduğunu ifade etmiştir.

Roman müsabakası nihayete erdikten sonra birçok gazete ve dergide, müsabaka sonucu haber yapılmıştır. Yücel dergisi bir sayısını roman mükâfatına ayırmıştır. Yücel dergisinin bu sayısında ilk üçe giren *Sinekli Bakkal*, *Yaban* ve *Fahim Bey ve Biz* romanları hakkında inceleme yazıları yer almıştır.³¹⁴

Müsabakanın başlangıcından sonuçlanmasına kadar her ne olursa olsun iktidar, yapmış olduğu müsabaka sonucunda bu üç romanın daha da popüler olmasını dolaylı yoldan sağlamıştır. Örneğin, Sinekli Bakkal, 1942'de CHP roman mükâfatını kazandıktan sonra büyük rağbet görür. Roman, 1935 yılında Haber gazetesinde tefrika edilir (nr.1352-1485, 11 İlkteşrin 1935-24 Şubat 1936) ve 1936 yılında kitap olarak basılır. Eser 1936-1949 yıllar arasında on üç yılda 22 baskı yapar.³¹⁵

1942 yılı sanat mükâfatının Türk edebiyatı için menfi olarak ifade edilebilecek noktaları vardır. 1942 yılı sanat mükâfatında gerek siyasi erkin gerekse de muharrirlerimizin farkında veya farkında olmadan yanlış bir karara imza atmalarındır. Müsabakaya 1928 yılı öncesi basılmış fakat sonrasında latin harflerine çevrilmiş dahi olsa eserlerin alınmamış olmasıdır. Bu uygulama eski harfli basılmış her türlü edebiyat eserini reddetmek demektir. Ayrıca roman müsabakası değerlendirmesinde jüri üyelerinin taraftarlık içerisinde eser ve muharrir değerlendirmesi yapmıştır. Bu şekilde bir değerlendirme sonucunda ise ödül alan roman herkesin üzerinde uzlaştığı bir eser olma niteliğini sağlayamamıştır. Öyle ki siyasi erkin kültür kurumlarından olan İzmir Halkevi'nin *Fikirler* dergisinde aynı yıl kaleme alınan *Beklediğimiz Edebiyat* adlı makalede *Sinekli Bakkal* şu şekilde eleştirilir:

Şu yirmi senelik edebiyatımıza baktığımız zaman bizim olan ma'şeri varlığımızı doyuran ne görüyoruz? Şiirlerde Ayşe, Fatma, geliyon, gidiyon romanlarda ve hikâyelerde şehirlinin tasavvur ettiği ve adeta yama gibi sırtan birkaç köy manzarası ve köy hayatından başka ne vardır ki... Partimizin açtığı roman müsabakasının sonucu da bize bu boşluğu ne kadar açık olarak gösterdi. (Sinekli Bakkal) romanı bilmiyoruz ne

³¹⁴ Günyol, V. (Mart, Nisan, Mayıs 1942). Halide Edib'le Bir Konuşma. *Yücel* (85-86-87), 3-4; Ağaoğlu, A. (Mart, Nisan, Mayıs 1942). Sinekli Bakkal. *Yücel*, (85-86-87), 5-9; Baydar, N. (Mart, Nisan, Mayıs 1942). *Yaban*. *Yücel*, (85-86-87), 10-14; Ecevit, F. (Mart, Nisan, Mayıs 1942). *Fahim Bey ve Biz*. *Yücel* (85-86-87), 15-20.

³¹⁵ Enginün, İ. (1978). *Halide Edib Adivar'ın Eserlerinde Doğu-Batı Meselesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 244-245.

*dereceye kadar bizimdir? Piyer Loti gözlüğüyle bizi bize gösteren bir eserden başka bir şey olmasa gerektir.*³¹⁶

2.3.3. 1945 Piyes Müsabakası

1943 yılı mükâfatının müziğe ayrılmasının ardından Cumhuriyet Halk Partisi, sanat mükâfatlarına bir yıl ara vermiştir. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi'nde yer alan belgede genel sekreterliğin 1944 yılında müsabaka düzenlememesinin sebebi şudur:

Partimizin güzel sanatları teşvik maksadıyla tesis ettiği sanat mükâfatı 1942 senesinde romana ve 1943 senesinde müziğe verilmişti. Bu yıl bu mükâfatın Parti kararında tespit edilen sıraya göre tiyatroya veya yüksek makamınızca tensip edilecek diğer bir veya iki kola verilmesi icab ederdi.

Ancak bu güne kadar bu hususta hiçbir hazırlıkta bulunulmadığı ve bundan sonra da bulunulamayacağı cihetle bu sene mükâfatın verilmesine imkân kalmamıştır.

*Partimizin bu çok güzel ve hayırlı tesisinden bu sene istifade edilmediğine nazaran gelecek sene içi iki kola mükâfat verilmesinin ve şimdiden gerek hazırlıklara başlanmasının muvafık olacağını düşünüyorum.*³¹⁷

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği 1944 yılı için piyes müsabakası şartnamesi dahi hazırlamıştır.³¹⁸ Hatta şartnameye *1944 Sanat Mükâfatı* başlığını da atmıştır. Genel sekreterliğin gönderdiği yazıya göre hazırlıklar istenilen seviyede olmadığı için iptal edilmiştir.

1945 yılı Cumhuriyet Halk Partisi tarafından piyes müsabakasına ayrılmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi piyes müsabakası için ayrıntılı bir şartname hazırlamıştır. On bir maddeden müteşekkil şartname şu şekildedir:

1- *Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1945 yılı sanat mükâfatı tiyatroya tahsis edilmiştir. Bu mükâfat, bir tek esere veya muharrire hasredilmeyerek müsabaka neticesinde kazanacak eserlere verilecektir.*

2- *Müsabakaya telif eserler kabul edilecek ve seçilen üç eser, üç derece üzerinden mükâfat alacak, ayrıca 10 uncuya kadar derece alanlara ikramiye verilecektir.*

-Müsabakada seçilen eserler Partice bastırılarak bütün Halkevlerine dağıtılacaktır.

-Bu eserleri Halkevleri dışında oynatmak ve bastırmak hakkı sahiplerine aittir.

³¹⁶ Akyol, H. (1942). Beklediğimiz Edebiyat. *Fikirler*,(230), 1.

³¹⁷ CDA, 490.01.1417.688.1.129.

³¹⁸ CDA, 490.01.1417.688.1.39.

- 3- Müsabakada birinci gelene 2000, ikinciye 1500, üçüncüye 1000 lira verilecek 10 uncuya kadar kazanan diğer yedi eser 300'er lira ikramiye alacaklardır.
 - 4- Müsabakaya şimdiye kadar oynanmış veya oynanmamış olsun, basılmış eserlerle, basılmış fakat oynanmış eserler kabul edilmeyecektir.
 - 5- Derece alan üç eser, 1945 yılı şubatında, Halkevleri Bayramında, Ankara Halkevi sahnesinde üç gün ve ayrı ayrı temsil edileceklerdir.
 - 6- Müsabaka müddeti 1 Ağustos 1944'den itibaren 30. İkcinciteşrin 1944 gününe kadar olmak üzere dört aydır.
 - 7- Müsabakaya gönderilecek eserler iki nüsha ve yazı makinesiyle, kâğıdın yalnız bir yüzüne yazılmış olmalıdır.
 - 8- Müsabakaya gönderilecek eserlerde yazarların adları ve imzaları bulunmayacak, sahiplerinin kabul edecekleri bir rumuz konacaktır. Ayrıca, üzerinde aynı rumuzu taşıyan ve Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği adresine yazılmış bulunan kapalı bir zarf içinde, eserin ve sahibinin adları soyadı, açık adresi ve imzası bulunacaktır.
 - 9- Müsabakaya gönderilecek eserler, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğince teşkil edilecek mütehassıs bir komisyon bir komisyon tarafından incelenerek bu şartname hükümlerine uygun görülenler, ayrıca teşkil edilecek olan müsabaka jürisine verilmek üzere seçilecektir.
 - 10- Jüri, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğince seçilecek olan 10 kişiden mürekkeptir. Jüri, şartnameye uygun vasıflarda ki eserler arasından ikinci madde yazılı derecelere göre, eser seçecektir.
- Jüri çalışmasını kendisi düzenler, ekseriyetle karar verir. Reyler müsavi olduğu takdirde tercih hakkı Genel Sekreterliğe aittir.³¹⁹

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nin onuncu maddeye kadar izah ettiği noktalar teknik konulardır. Parti Genel Sekterliği onuncu maddeden sonra müsabakaya gönderilecek eserlerin muhtevası konusunda görüşlerini beyan eder. On birinci madde altında üç bölüme ayrılan bu madde siyasi erkin istediği konu bütünlüğünün bir tarifi niteliğindedir. Siyasi erkin eserden beklentisi inkılâbın güttüğü gayeleri belirtecek şekilde işlemedir. İktidar şartnamede bu talebini şu şekilde açıklamıştır:

³¹⁹ CDA, 490.01.1417.688.1.106-107.

Konu:

a) *Konu, Cumhuriyetin ilanından bugüne kadar geçen zaman içinde cemiyet hayatımızda görülen çeşitli değişimler, ilerlemeler göz önünde tutularak işlenmelidir. Gerçekleşmiş olan veya gerçekleşmesi cemiyetimiz için hayırlı olabilecek değerler, inkılabımızın dünya görüşüne uygun olarak, belirtilmelidir.*

b) *Konu, memlekette türlü iş ve çalışma alanlarında inkılâbın güttüğü gayeleri belirtecek, memleketimizin davalarını, halkımızın hayatını aydınlatacak, kavrayacak şekilde ele alınmalıdır.*

c) *Şahısların memleketimizin hayatında görülen tiplerden seçilmesi şarttır. Bunlar çiftçi, işçi, memur, öğretmen, asker, doktor, mühendis, avukat, esnaf, tüccar, denizci, vesaire gibi her türlü meslekten insanlar arasından alınabilir ve bu insanların aile, meslek hayatları eserin çevresini teşkil edebilir; Ancak seçilen şahısların çok hususi, çok mahdut ve mevzii mahiyette kalmaları lâzımdır. Kendi hayatımızdan kendi cemiyetimizden alınan şahısların, tiplerin karakterleri, aynı zamanda insan ruhunun işlemesine imkân verecek değerde olmalıdır.*

d) *Esas itibariyle konu dram veya komedi çeşitlerinde olacaktır.*

e) *Vakanın geçtiği yer en küçük köyden, hatta bir mandıradan en büyük şehrimize kadar yurdumuzun her köşesi olabilir.³²⁰*

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nin piyes müsabakası şartnamesinde ifade ettiği inkılâp edebiyatı, oluşturulmaya çalışılan kanonlaştırmanın bir aracı niteliğindedir.³²¹ Böylece Siyasi erk sanat ödülleri vasıtasıyla inkılâp temasının işlenmesini özendirerek popüler hale getirmiştir.

Şartnamede belirtildiği üzere jüri heyeti on kişiden meydana gelmiştir. Jüri heyetinde şu isimler yer almaktadır; "Reşat Nuri Güntekin*, Ahmet Hamdi Tanpınar*, Ali Süha Delilbaşı*, Muhsin Ertuğrul*, Suut Kemal Yetkin*, Bedrettin Tuncel*, Yunus Kâzım Köni*, Sabahattin Eyüboğlu*, Nurullah Ataç*, Ertuğrul İlgün*."

Piyes müsabakası diğer müsabakalarda olduğu gibi ülkenin her tarafında duyurulmaya çalışılmıştır. Müsabakaya amatör sanatçıların katılımı özellikle istenmiştir. Bu yüzden

³²⁰ CDA, 490.01.1417.688.1.107.

³²¹ Çıkla, S. (2005). *Cumhuriyet Düşüncesinin Kökleşmesinde Yusuf Ziya Ortaç'ın Yapıtlarının Yeri ve Önemi*. Doktora Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 50.

* Çanakkale Mebusu

* Maraş Mebusu

* Kütahya Mebusu

* Belediye Şehir Tiyatrosu Rejisörü

* Urfa Mebusu

* Ülkü Mecmuası Müdürü

* Maarif Vekâleti Talim Terbiye Heyeti Azası

* Maarif Vekâleti Talim Terbiye Heyeti Azası

* Atatürk Lisesi Öğretmeni

* Maarif Vekâleti Devlet Konservatuvarı Rejisör Muavini

Halkevlerine gönderilen yazılarla Halkevlerinin temsil şubesindeki kişilerin katılması rica edilmiştir.³²²Müsabakaya toplam 148 eser katılmıştır. Müsabakanın şartnamesinde de belirtildiği üzere sanatçılar kendilerince uygun buldukları rumuz ile müsabakaya katılmışlardır.³²³

Jüri heyetinin 4 Ocak 1945 Perşembe günü yapmış olduğu toplantıda gönderilen 148 eser şartname hükümlerine uygunlukları bakımından incelenerek eser sayısı 11'e düşürülmüştür. İncelenen 148 eser içerisinde jüriye sunulan 11 eser şunlardır:

Çizelge 2.3. 1945 Piyes müsabakasına katılan yazarlar ve eserleri

Sıra No	Eserin Adı	Yazarı	Rumuzu
109	Hüdaverdi Çöp Çatıyor	Kevenoğlu	14K.14
166	Nüfus Kâğıdı	Salim Şengil	Mendos
169	Toprak	Teyfik Tıgılı	P.P.P.
171	Yamanlar	-	Remiz
180	Okumak	İlhan Tarus	Ağıtlı
192	İsteddiği Gibi	Azize Tüzen	Üç Nokta
201	Yalnızlar Pansiyonu	Rıza Apak	RA
203	Köse veya Muhtar	Hamdi Olcay	V.Ş.
210	Güverte Yolcuları	Faika Alpar	F. L60
217	Kafa Kâğıdı	Hamdi Olcay	H.R. 1930
231	Üstüste	-	A.L.İ

324

148 eser on bir esere düşürülmüş olsa da bu eserlerin mükâfat verilebilecek bir seviyeye erişemedikleri görülmüştür. Jüri heyeti on bir eser için aldığı kararda şu ifadelere yer vermiştir:

Bu on bir eserin hemen hepsi konu, teknik ve dil bakımından şartnamenin isteklerine uygun görünmekle beraber, sahne sanatının gerektirdiği hareket ve canlılıktan mahrumdur. Eser sahiplerinin çoğunun piyes yazıcılığı alanında ilk denemelerini yaptıkları anlaşılmaktadır. Yer yer başarılı konuşmalara, psikoloji bakımından parça halinde kalan karakter canlandırmalarına rastlanıyor. Fakat bütün bakımından hiç birinde; okunduğu veya oynandığı zaman alakayı çekerek, heyecan vererek veya eğlendirerek herhangi bir insan, cemiyet veya ruh meselesi üzerinde bizi düşündürecek bir değer ve mana yoktur.

İncelediğimiz piyesler içinde, bir perdelik komedi olarak yazılan Kafa Kâğıdı adlı

³²² CDA, 490.01.1417.688.1.99.

³²³ CDA, 490.01.1417.688.1.49-50-51-52.

³²⁴ CDA, 490.01.1417.688.1.66.

*eser; dili, konusu, yapısı bakımından, emsaline nispetle, daha derli toplu, daha sade görülmüştür. Bununla beraber, bu eser, Cumhuriyet Halk Partisi'nin Sanat Mükâfatı'nı alacak değeri taşıyor. Adı geçen bir perdelik eserin şartnamede yazılı olan (300) liralık ikramiyelerden biriyle mükâfatlandırılması suretiyle teşvik edilmesi jürimizce uygun görülmüştür.*³²⁵

Jüri üyelerinden Reşat Nuri Güntekin ve Nurullah Ataç diğer üyelerden ayrı olarak müsabaka sonucuna düştükleri şerh ile *Kafa Kâğıdı* eseri dışında *Toprak, Yamanlar, Hüdaverdi Çöp Çatıyor, Köse Yahut Muhtar* adlı eserlerin de 300'er liralık ikramiyelerle Partice mükâfatlandırılmasını istemişlerdir.³²⁶ Fakat gerek *Ülkü* dergisinde gerekse de *Ulus* gazetesinde yayınlanan müsabaka sonucunda bu eserlere ödül verilmediği anlaşılmaktadır.³²⁷ Hamdi Olcay'ın *Kafa Kağıdı*³²⁸ eseri dışında diğer eserler basılmamakla birlikte Devlet Tiyatro Arşivi'nde eserlerle ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Hamdi Olcay müsabakaya dokuz eser ile katılmıştır. Dokuz esere dokuz farklı rumuz kullanmıştır. Bu eserler ve rumuzları şunlardır; *Aldandık* (Ha. Ha.), *Güneş Gören Mantar* (A.V.Ç.), *İçyüzü* (Çİ-Çİ), *Kafa Kâğıdı* (H.R.1930), *Köse veya Muhtar* (V.Ş.), *Olur Gözüm* (5. CA), *Tarla* (O.R.), *Ucuz Çoban* (O.O.).

Sahne oyunları ile birlikte, radyo oyunu ve hikâyeler de yazan Hamdi Olcay, bu oyununda hem ahlâk eleştirisi, hem de sistem eleştirisi yapmaya çalışmıştır. Tek perdelik komedi olan *Kafa Kâğıdı* oyunu ise mekân olarak bir köyde geçmekte ve fotoğrafsız nüfus cüzdanına sahip Mehmet ile Suna'nın evlilik hikâyelerini konu alır.

Oyunda birbiriyle evlenmek isteyen iki gencin, ailelerinin engellemelerine rağmen medeni kanunun kişilere vermiş olduğu haklar sayesinde amaçlarına ulaşabildikleri anlatılmakta, ayrıca 1929 yılında uygulamaya başlanan fotoğraflı nüfus cüzdanının önemine dikkat çekilmektedir.³²⁹

Kafa Kâğıdı oyunu Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1939 da açmış olduğu piyes müsabakasına gönderilen eserlere benzemektedir. 1939 yılı eserlerine bakıldığında bu dönemde ödül alan

³²⁵ CDA, 490.01.1417.688.1.63-64.

³²⁶ CDA, 490.01.1417.688.1.64.

³²⁷ CHP 1945 Sanat Mükâfatı (1 Mart 1945). *Ülkü*, (83), 26; 1945 C.H.P. Sanat Mükâfatı Hakkında Jüri Raporu (25 Şubat 1945). *Ulus*, 5.

³²⁸ Olcay, H. (1945). *Kafa Kağıdı*. Ankara: Doğu Matbaası, 1-81.

³²⁹ Aydemir, a. g. m., 19.

piyeslerin siyasi iktidarın uygulamalarını konu edindiğini görmekteyiz. Müsabaka şartnamesinde yazarların “devrim ilkelerine bağlı kalmaları” esası aranmaktadır. İnkılâbın getirdiği yeniliklerden biri de medeni kanundur. Yazar, inkılâbın getirmiş olduğu medeni kanunu 1929 yılında yürürlüğe giren nüfus kâğıdı uygulaması ile birlikte anlatmıştır. Eser tipik anlamda Cumhuriyet Türkiye’sinin uygulamalarının faydalarını topluma telkin etme amacı güden bir eserdir. Teknik açıdan tiyatro eserinde aranan özellikler yetersiz olmakla birlikte muhteva bakımından siyasi erkin uygulamalarını tiyatral bir şekilde anlattığı için mükâfatlandırılmıştır.

2.3.4. 1946 Şiir Müsabakası

1942 yılında sistemli bir sanat mükâfatı oluşturmak isteyen siyasi erk, 1942 yılında roman müsabakası, 1943 yılında musiki müsabakası ve 1945 yılında ise tiyatro müsabakası düzenlemiştir. 1945 yılı tiyatro müsabakasında istediği verimi yakalayamayan iktidar, 1946 yılında düzenlemiş olduğu müsabakaya tiyatro türünü tekrar dâhil etmiştir. Böylece Cumhuriyet Halk Partisi 1946 yılı için üç dalda müsabaka düzenlemiştir. Bunlar; Mimarî, tiyatro ve şiirdir.

Cumhuriyet Halk Partisi şiir alanında düzenleyeceği müsabakanın hazırlığına 1944 yılında başlamıştır. 1944 yılında Yahya Kemal’e şiir müsabakasının muhtevası hakkında fikri sorulmuştur. Bu talebe binaen Yahya Kemal 30 Şubat 1944 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği’ne bir mektup yazmış ve fikirlerini şu şekilde beyan etmiştir:

Parti’nin gelecek yıl vereceği şiir mükâfatı hakkında, sayın arkadaşımız, Emin Erişirgil, fikrimin arz edilmesini tebliğ etmiştir. Mükâfatın, 1923-1946 yılları arasında en fazla şiir unsurunu ve mükemmeliyetini ihtiva eden, yeni Türk şiirinden örnek, bir esere verilmesi fikrindeyim.*

*Yüksek saygılarımı sunarım.*³³⁰

Yahya Kemal, roman müsabakasında olduğu gibi eserlerin basım yılı olarak 1928’i esas almamıştır. Şiir müsabakasına dâhil olacak eserlerin basım yılı olarak Cumhuriyet’in ilan edildiği tarihi milat kabul etmiştir. Olması gereken zaman dilimi de bu yıldır. Çünkü 1923’ten itibaren Türkiye yeni bir zihin dünyası içerisine girmiştir. Yahya Kemal de bunun

* Zonguldak Mebusu

³³⁰ CDA, 490.01.1423.701.2.248

farkındadır ve bundan dolayı ulus devlet zihniyetinden beslenen şiirlerin müsabakaya dâhil edilmesini istemiştir. Fakat siyasi iktidar, Yahya Kemal'in fikrini esas almamıştır. 1945 yılında ilan edilen müsabaka şartnamesine baktığımızda eserlerin basım yılı olarak zaman diliminin roman müsabakasına göre daha da daraltılmış olduğunu görmekteyiz. 1945 yılında ilan edilen şartname şu şekildedir:

1. *Şiir müsabakasına katılmak isteyen sanatkar müsabakaya esas olan eserini nihayet Aralık ayının ilk gününe kadar göndermiş olması şarttır.*
2. *Müsabakaya gönderilecek eserin 1945 yılından önce neşredilmemiş olması lâzımdır. 1945 yılı esnasında basılmış veya hiç basılmamış eser müsabakaya iştirâk için gönderilecektir.*
3. *Müsabakaya 1945 yılı içinde basılmış şiir mecmuası gönderildiği takdirde hangi parçasının veya parçalarının jüriye arz edildiği açıkça gösterilmelidir. Bu eserlerde de 1945 yılından önce her hangi bir dergide neşredilmiş olmaması aranır.*
4. *Şiir müsabakasına girmek için müteaddit şiirler yazmış veya neşretmiş olmak şart değildir. Tek bir eserle de müsabakaya katılmak kabildir.*
5. *Genel sekreterlikçe seçilecek sekiz kişilik bir jüri gönderilen eserler arasında mükâfat kazanacak olanları seçecektir.*
6. *Bu eserlerden jürice takdir olunanlardan birincisine 2000, ikincisine 1500 ve üçüncüsüne 1000 lira mükâfat verilecektir.*
7. *Müsabaka neticesi 24 Şubat 1946 Pazar günü ilân edilecektir.*³³¹

Müsabaka şartnamesinde de görüldüğü üzere eserlerin 1945 yılından önce neşredilmemiş olması esastır. Zaman dilimi olarak yalnızca bir yılın alınmasının sebebi bilinmemektedir. Bu konu hakkında İsmet Kür bir tenkit yazısı yazarak, müsabakaya yalnızca 1945 yılında yazılan eserlerin dâhil edilmesini eleştirmiştir:

Deveye << Boynun eğri >> demişler. << Nerem doğru ki >> diye cevap vermiş.

Partinin 1946 yılı sanat mükâfatını vermek için açtığı şiir müsabakasını düşünürken devamlı bunu hatırlıyorum. Bu müsabakanın neresi doğru ki?

Evvla usûl sakat... Sanat mükâfatı için müsabaka açılmaz. Fakat Cumhuriyetten bu yana, hiç olmazsa son on sene içinde çıkmış şiir kitapları arasından seçilebilirdi.

*Müsabakaya girecek eserlerin 1945 yılı içinde yazılmış olması kaydı akla durgunluk verecek kadar garip bir şarttır. Sanat mükâfatı için sanatkarı bu kadar kayda tabi kılmak, sanata kıymak demektir.*³³²

³³¹ CDA, 490.01.1423.700.1.143.

³³² Kür, İ.(Mart-Mayıs 1946). Sanat Mükâfatı Münasebetiyle. *Bucak*, (12), 7.

Her ne kadar kendisi de şiir müsabakasına başvurmuş olsa da İsmet Kür müsabakanın zaman dilimini eleştirmekten geri durmamıştır.³³³ Müsabakaya katılacak sanatkarı bahsi geçen şartlar içinde bırakmak doğru değildir. Şiir müsabakası her yıl düzenlene gelmiş olsaydı böyle bir kıstas kimsenin tepkisini çekmezdi. Fakat cumhuriyetin ilanından itibaren şiir türünde bir müsabaka düzenlenmemiştir. Bu yüzden mevcut uygulama Cumhuriyet'in ilanından bu yıla kadar kaleme alınan şiirleri yok farz etmek demektir.

Fakat jüri heyetinde yer alan Behçet Kemal Çağlar, Türk şiirini cumhuriyetin ilanından itibaren bir bütün olarak görür. Siyasi iktidara yakın olan *Yücel* dergisinde şiir müsabakasının başvuru süresinin bittiği tarih olan Aralık 1945'de şöyle bir yazı kaleme alır:

22 Cumhuriyet yılında, Türk şiirinin başarısı, ağza alınmayacak küçük ve az değil, aksine göğüs kabartacak kadar büyük ve çoktur.

Cumhuriyet şairlerinde, meseleler ve davalar, dünya görüşleri ve hayat telâkkileri, manzume olup kalmadan, şiirin ipek nescini yırtmadan, dile gelmektedirler. Bu memleketin dili, bu milletin duygusu bu halkın zevki, şiirimize Cumhuriyet yıllarında iyice sinebilmiş; Osmanlılıktan kurtulup Türklüğe mal olan, yabancılıktan sıyrılıp yerlilik kazanabilen gerçek şiirler, Cumhuriyet yıllarında yazılabilmektedir.³³⁴

Yine *Yücel* Dergisi'nin aynı sayısında Şerafettin Pınar, Türk şiirini iki döneme ayırır. Birinci dönem olarak 1923-1939 ve ikinci dönem olarak 1939'dan şiir müsabakasının düzenlendiği tarihe kadar olan devredir. Yazısında bu tasnifi şu şekilde izah eder:

Bugünkü Türk şiiri demek 1923'den beri, yani Cumhuriyet Türkiye'sinin yeni yapısı içinde tanınan şairlerin eserlerini kastediyoruz. Bilindiği gibi bu devir Türk tarihinde yeniden doğuş ve kuruluş safhasıdır. Böyle mühim zamanlarda cemiyetin sosyal, ekonomik, etik ve diğer çeşitli tezahürlerinde vukua gelen değişikliklerin sanatçıya yaptığı tesirlerle sanat, hayatında geniş ölçüde yeni bir hava getirmesini beklemek lazımdır. Bu sebeple 1923'den ikinci büyük savaşın başlama yılı olan 1939 tarihine kadar olan devredeki şiirimizi duygu ve ifade bakımından daha ziyade bu yeni hayata intibak çabalamaları içinde görmekteyiz. 1939 yılından sonra ise, Türk şiiri ilhamını daha geniş ölçüde dünyamızı kaplayan olaylardan almıştır. Bu ikinci devredeki şiirler her şeyden fazla daha iyi bir dünyanın hasretini taşımaktadır. Şu halde Cumhuriyetten bu güne kadar gelen çağdaş Türk şiirini birincisi 1939 da biten ve diğeri ondan sonra başlayıp zamanımıza kadar uzanan iki ana bölüme ayırarak tahlil etmeliğimizi icap ettiren sebepler mevcuttur.

1923'ten 1939 a kadar olan devredeki şiir, içine yeni bitmiş bulunan İstiklâl Savaşının güçlüklerini, kahramanlıklarını, düşman istilâsının acılarını anlatan temaları da

³³³ CDA, 490.01.1423.701.2.194.

³³⁴ Çağlar, B. K. (Aralık 1945). Benim Gözümle 23 Yılın Şiirine Bir Bakış. *Yücel*, (110), 132.

almakla beraber daha ziyade yeniden doğuşun tazeliğini sevincini, huzurunu anlatmaktadır.

1939'dan sonraki gruba girenler daha çok çeşitlilik, genişlik, serbestlik ve realistik fakat şekil yönünden daha az ustalık göstermişlerdir."³³⁵

Müsabaka ile ilgili ikinci bir tartışma ise şartnamede yer alan “*Şiir müsabakasına girmek için müteaddit şiirler yazmış veya neşretmiş olmak şart değildir. Tek bir eserle de müsabakaya katılmak kabildir.*” maddesidir. Bu madde üzerine de dönemin bazı dergilerinde tenkit yazıları çıkmıştır. *Yücel* dergisinde Orhan Burian şartnamede bahsi geçen maddeyi şu şekilde eleştirmiştir:

İkinci mühim nokta, bir şair hakkında, üslubu serilip meydana çıktığı nisbette esaslı bir hüküm verebileceğidir. Çünkü üslup, değişen kelime toplulukları arasında değişmeden kalan deyim hususiyetleridir. Bunun için de her şairin eseri toplu bir halde görülmek ister. Bu, şair bütün yazacağını yazdıktan sonra değeri kestirilebilir demek değildir elbet. Ama onun söz sanatında neler satıhta ve akıcıdır, neler derinde ve kalıcıdır diye hüküm verebilmek için birden fazla şiirini vermek lâzım. Şair kendisini başkalarıyla kıyaslamamızı istemiyorsa kendi kendisiyle kıyaslanmasına imkân vermemelidir. Çünkü kıyassız değer biçilmiyor.

*Bu bakımdan Parti müsabakasını tertipleyenler kendilerini daha doğrusu hakemlerini, yok yere güçlüğe sokuyorlar. İsteyen, tek bir şiirle müsabakaya girebilecekmiş. Bu tek şiirin sahibi daha önceden tanınıyorsa zararı yok. Hakem heyeti (nizamnameye pek sadakat sayılmasa da) bu şairin öbür şiirleri yardımı ile üslûbuna intikal eder; yani nasıl bir sanat peşinde olduğunu bilir ve ona göre hüküm verir. Ama ilk defa olarak ortaya çıkan bir ismin sanatkârlık kudretine tek bir şiirden intikal etmek değme hakem heyetinin harcı değildir. Şiirin tarihinde böyle bir kehanete rastlanmıyor. Buna göre müsabakaya esas olarak şiir kitaplarının alınmasının doğru olacağı meydana çıkıyor. Tanınmış şairlerin tek bir şiirleri hakkında hüküm verirken de zaten aynı şey yapılmış olacak: şimdiye kadar okunup hatırlanan şiirleri hafızalarda birer kitap olarak saklanacak ve onların tanıttığı hüviyet ile şair rey alacak. Kısaca şiir müsabakaları her şeyden çok birer üslûp müsabakası oluyor.*³³⁶

Yeni Adam dergisinde Resai Eriş de Orhan Burian ile aynı fikirdedir. Müsabaka sonuçlandıktan sonra aynı madde üzerinde eleştirilerini şöyle dile getirmiştir:

Müsabakanın neticesi şöyledir: Bu müsabakada birinciliği ve üçüncülüğü kazanan kimseler memleketin en kıymetli şairleridir. Fakat ikinciliği kazanan kimse hepimiz için bir sürprizdir. O güne kadar adını işitmediğimiz ve müsabakadan sonra bile hakkında malûmat edinilmesi çok zor olan bir talebesi. Memleket çapında bir

³³⁵ Pınar, S. (Aralık1945). Bugünkü Türk Şiiri. *Yücel*, (110), 114.

³³⁶ Burian, O.(Aralık 1945). CHP Müsabakası Kapanırken “Şiir Hakkında Düşünceler...”. *Yücel*, (110), 112-113.

genişlikte yapılan müsabakaya sadece iştirak edenlerin dahi, daha önceden bu sanat sahasında ismi geçmesi gerekirken, bu müsabaka, adını hiç iştirakmediğimiz bir şaire derece vererek önümüze koyuyor.

Burada açık bir hata vardır. Bu hata şundan ileri geliyor: Arkasında sanatkârı olmayan eserin sanat kıymeti ölçülemez. Bir eseri tetkik ederken onu yaratan sanatkârı ihmal ediyorsak kurtulunmaz bir hataya düşeceğimiz muhakkaktır. Bir romanın veya bir şiirin önce imzasına bakmak ihtiyacı buradan geliyor.³³⁷

Şiir müsabakası sonuçlanmadan önce siyasi iktidara yakın edebiyat dergisi *Yücel*'de ve sonuçlandıktan sonra *Yeni Adam* dergisinde kaleme alınan bu iki yazıda müsabakanın şartnamesindeki zaman dilimine üstü kapalı bir eleştiri vardır. Bu yüzden roman müsabakasında olduğu gibi şiir müsabakasında da eserlerin basım tarihi ile ilgili kısıtlama müsabakanın tartışılmasına sebep olmuştur.

1946 şiir müsabakasının jüri heyeti roman müsabakasından farklı olarak şairlerin çoğunlukta olduğu bir heyettir. Jüri üyeleri de şöyle sıralanmıştır: A. Kutsi Tecer*, A. Hamdi Tanpınar*, Behçet Kemal Çağlar*, Yahya Kemal Beyatlı, Nurullah Ataç*, Necmettin Halil Onan*, Kemalettin Kamu*, Ömer Bedrettin**dir. Ömer Bedrettin'in hasta olması nedeniyle jüri heyetine İbrahim Alaattin Gövsa* dâhil olmuştur.³³⁸ Şiir müsabakası jüri üyelerine seyahat ve zaruri ihtiyaçlarına binaen, iş bankası vasıtasıyla 350 lira gönderilmiştir.³³⁹ Jüri heyetinde şair üye sayısının fazla olmasından dolayı, Orhan Burian, *Yücel* dergisinde kaleme almış olduğu yazısında jürideki şairlerin kendi kıymet ölçüleri çerçevesinde müsabakaya katılan şairleri değerlendirmemesi gerektiğini şöyle ifade etmektedir:

Hakemleri selamete çıkaracak şiir kanunları şairin üslubundadır deyince iki mühim meseleyle karşılaşılacaktır. Biri artık şairin kendi dışında filan şairin filan çağının kanunlarına göre değerlendirilemeyeceğidir. Bu da eskisinden daha insaflı bir iştir herhalde. Nasıl Malezyalı İsveç kanunlarına göre hüküm giymek istemez (ve doğrusu düşünülünce, ona bu yolda hüküm giydirmek haksızlık olur) ise öylece bir şair de

³³⁷Eriş, R. (21 Mart 1946). Şiir Müsabakası. *Yeni Adam*, (586), 6.

* Urfa Milletvekili

* Maraş Milletvekili

* Erzincan Milletvekili

* Lise Öğretmeni

* Millî Eğitim Bakanlığı Yüksek Öğretim Umum Müdürü

* Rize Milletvekili

* Kütahya Mebusu

* İstanbul Mebusu

³³⁸ CDA, 490.01.1423.700.1.131.

³³⁹ CDA, 490.01.1423.700.1.130.

*kıymet ölçülerinden başka kıymet ölçülerine göre değerlendirilmek istemez. Biz de üslubunu esas ölçü almakla, onun gönlüne göre hizmet etmiş olacağız.*³⁴⁰

Diğer müsabakalarda olduğu üzere şiir müsabakasının duyurulması konusunda da titiz davranılmıştır. Siyasi erk müsabakayı duyurabilmek için bazı gazetelere ilan vermiştir. Bu ilanlar için de Türk Basın Birliği ve Ortakları Resmi İlanlar Kollektif Şirketi'ne belli bir miktarda para tahsis etmiştir. İlanlar; Akşam, Son Posta, Haber, Vatan, Tan, Ulus ve Akşam Haberleri gazetelerinde üçer gün ara ile beşer defa yayınlanacaktır.³⁴¹ Anlaşılacağı üzere müsabaka geniş bir kitleye duyurulmaya çalışılmış ve müsabakaya 164 şair başvurmuştur.

Jüri heyeti, İbrahim Alaattin Gövsa başkanlığında toplanmıştır. Rahatsızlığı dolayısıyla toplantıya gelemeyen Yahya Kemal Beyatlı'nın da yazı ile fikirleri alınmıştır. Yahya Kemal'in Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'ne göndermiş olduğu yazıda fikirlerini şöyle açıklamaktadır:

*15 Ocak Tarihli ve 5/84730 sayılı mektubunuzu aldım. Şiir jürisi sayın üyelerinin, konuşulmak üzere, ayırdığı 7 parça arasında: 5083, 5106, 5098 numaralı eserlere mükâfat verilmesini münasip görürüm.*³⁴²

Yahya Kemal Beyatlı, yazmış olduğu mektupta beğendiği şiirlerin isimlerinden değil de numaralarından bahsettiği için hangi şiirleri beğendiğini bilemiyoruz. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi'nde bu numaraların olduğu veya jüri heyeti tarafından ödül alan şiirlerin numarasının yazıldığı hiç bir belge yoktur. Fakat ilginç olan jüri raporunda belirtildiği üzere jüri üyeleri 164 şairden gelen 500'e yakın şiiri ilk okuma sonucunda 11'e düşürmüştür. Bu 11 şiir arasından müsabaka neticelendirilmiştir. Ne var ki Yahya Kemal Beyatlı'ya gönderilen 7 şiirdir. Yahya Kemal bu 7 şiir içerisinden bir karara varmıştır. Maalesef ne Yahya Kemal'e gönderilen 7 şiirin ne de gönderilmeyen 4 şiirin hangileri oldukları bilinmemektedir.

Jüri heyetinin yayınlamış olduğu raporda jüri üyeleri arasında derece alan şairler hususunda ihtilâf yaşandığı anlaşılmaktadır. Yayınlanan jüri raporunda İbrahim Alaattin Gövsa ve

³⁴⁰ Burian, a. g. m., 112.

³⁴¹ CDA, 490.01.1423.700.1.132

³⁴² CDA, 490.01.1423.701.2.229.

Behçet Kemal sonuçla ilgili şerh düşerler. Müsabaka sonucunda yayınlanan rapor şu şekildedir:

İbrahim Alaattin Gövsa başkanlığında gereken toplantıları yapmış, hastalığı dolayısıyla gelemeyen Yahya Kemal Beyatlı'nın da yazı ile fikirlerini aldıktan sonra:

Müسابakaya katılan 164 yazıcıdan gelen 500'e yakın parçayı incelemiş, ilk okuma sonunda (11) parça üzerinde durmuş, İ. Alaattin Gövsa ile Behçet Kemal Çağlar'ın "çok mahdud bir zaman kaydı konulmuş olması yüzünden müsabakaya eser gönderenlerin bile daha evvelki zamanlarda bunlardan güzel şiirleri olduğu ve derece verilecek bu şiirlerin Türk şiirinin son mahsullerinin en güzelleri olmayacağı" şeklindeki ihtirazı kayıtlarına rağmen Jüriye düşen ödevin bu gelenler arasında seçim yapmak olduğunu mülahaza ederek bu (11) parçadan, Cahit Sıtkı Tarancı'nın (35 yaş) isimli şiirini birinci; Attilâ İlhan'ın (Gâvur Dağlarından Rivayet) isimli destan denemesi ikinci; Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın (Çakır'ın Destanı) isimli kitabının 70. Sayfasındaki parçayı üçüncü seçmiştir.³⁴³

İbrahim Alaattin Gövsa'nın ve Behçet Kemal Çağlar'ın itiraz ettikleri husus müsabaka şartnamesinde yer alan "müسابakaya gönderilecek eserin 1945 yılından önce neşredilmemiş olması lâzımdır. 1945 yılı esnasında basılmış veya hiç basılmamış eser müsabakaya iştirâk için gönderilecektir" maddesidir. Daha önce de bahsettiğimiz üzere Behçet Kemal Çağlar bu maddeye müsabaka öncesinde *Yücel*'de kaleme aldığı yazı ile üstü kapalı bir şekilde itiraz etmiştir. Müsabaka raporundan anlaşılacağı üzere bahsi geçen maddeye jüri heyeti başkanı İbrahim Alaattin Gövsa da itiraz etmiş, ayrıca bu ihtilâftan anlaşılmaktadır ki hem İbrahim Alaattin Gövsa'nın hem de Behçet Kemal Çağlar'ın oy vermek istediği şairler veya şiirler farklıdır. Zaman sınırlamasından dolayı düştükleri şerh ile de sonucun makbul olmadığını duyurmuşlardır. Bu rapor iktidara yakın olan *Ulus* gazetesinde de yayınlanmıştır.³⁴⁴

Ahmet Kutsi Tecer ise İbrahim Alaattin Gövsa ve Behçet Kemal Çağlar'ın aksine sonuçtan memnundur. Müsabaka sonrasında *Ülkü* dergisinde kaleme aldığı yazısında şiiri üç çağa ayırır ve müsabakada dereceye giren şairlerin bahsettiği çağların birer timsali olduğunu ifade eder. Yazısında düşüncelerini şu şekilde aktarır:

Şiirin üç çağı var: 1. yazıdan önce şiir, 2. Yazıdan sonra şiir, 3. Basımdan sonra şiir.

Yazıdan önceki çağlarda şiir, gerek hazırlama, gerek saklama işinde geniş ölçüde hafızaya dayanan, hafızaya emanet edilen bir şeydir. Bir şiirin unutulmaması için

³⁴³ CDA, 490.01.1423.700.1.103.

³⁴⁴ Şiir Mükâfâtı Müsabakasında Jürinin Raporu (25 Şubat 1946). *Ulus Gazetesi*, 2.

kabil kimse tarafından işitilmesi, akılda tutulması lâzımdır. Bu çağın ölçüsü bellidir: bir şiirin kabil olduğu kadar çok tekrarlanması için duyulduğu zaman hemen insana koyması, dinleyenin ondan zevk alması şarttır. Bu şarta ne kadar uygun olursa şiir o kadar kolay ve çabuk ezberlenir, dolayısıyla nesiller boyunca unutulmaz. Böyle bir şiirin, söylenirken dilde tutukluk olmaması, kamuca bilinen sözlerin kullanılması, açık kavranışlı olması gibi beğenecekleri vardır.

Şiirin tekrarlanması için vesileler olması lâzımdır. Bunlar da çeşit çeşit topluluklardır: toylar, düğünler, dernekler, yığınaklar, töreli töresiz toplantılar gibi. Şiir bu çağda musiki ile el ele verir. Ritim duygusu şiirde ve musikide birleştirici rol oynar. Cemiyet hayatındaki olgular yeni şiirlerin doğmasına sebep olur. Bu şair, “Meydan Şairi”dir.

Yazı başladıktan sonra en mühim değişiklik şudur: evvelce yalnız beğenilen bir şiir tekrarlanır, akılda tutulurken şimdi güzel bir şiir gibi kötü bir şiir de yazıya girmek suretiyle okunmakta devam eder. Bazan güzel bir şiir yazıcılar zümresine mal edilmediği için unutulur, buna karşılık yazıcılar zümresine mal edilmediği için unutulur, buna karşılık yazıcılar zümresinin benimsediği kötü bir şey bize kadar sürer gelir. Musiki enikonu şiirden uzaklaşır. Ritim duygusu yerine şekil duygusu yer alır. Bu çağda meydan şairinin yanı başında, bir de “Kalem şairi” belirir. Yeni şiirlerin doğması için bol zamanda çeşitli şiirler okumak da bir kaynak olmaya başlar.

Basımla birlikte “okuryazar tröstü” şiirdeki bu eğilimi alabildiğine işletir. Müşteriye bunun “yeni”, “beşeri” falan olduğunu anlatmaya çalışırlar. Kalem şairinin yanı başında bir de “Tröst şairi” peydahlanmıştır. Dünyanın her yerinde olduğu gibi bizde de bir “okuryazarlar tröstü” vardır. Küçük çapta da olsa bir basım endüstrisi meydana gelmiştir.

Şiir müsabakası dolayısıyla bir kere daha bu üç çağı beraberce görmek benim için mümkün oldu. Şüphesiz tesadüfün bir cilvesi olarak derece alan eserlerin her biri aşağı yukarı bu üç çağa karşıdır. Fikrimce Attilâ İlhan’ın şiiri eda itibarıyla birinci çağı andırır. Cahit Sıtkı Tarancı’nın şiiri ikinci çağın, Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın şiiri de üçüncü çağın tipik örnekleridir.³⁴⁵

Ahmet Kutsi Tecer’den sonra Nurullah Ataç ise şiir müsabakası hakkında düşüncelerini Keziban adında bir genç kızla düşsel görüşme üzerinden anlatır. Bu görüşme soru-cevap şeklinde ilerler ve sonunda kendi müsabaka derecelendirmesini de şu şekilde ifade eder:

- Peki, Keziban, ben yargıcılar arasındaydım. Daha başka güzel şiirler de vardı; hele Zeki Kuruca'nın gönderdiği şiiri çok sevdim, keşke dört öden olsaydı. O genç de bir gün kendini tanıtacak.

- Siz birinciliği ona mı verdiniz yoksa?

³⁴⁵ Tecer, A. K. (1 Mart 1946). Müsabaka Dolayısıyla “Şiir Üzerine”. *Ülkü*, (107), 4.

- Hayır, Keziban, ben de birinci diye Cahit Sıtkı Tarancı'yı, ikinci diye Attilâ İlhan'ı, Üçüncü diye Fazıl Hüsnü Dağlarca'yı gösterdim. Cahit Sıtkı'nın şiiri çok güzel şiir, Cahit hece veznini ne güzel kullanıyor! O otuz beş mısranın belki birinde bile bir aksaklık yok. Sanki bir gülümseme de başlıyor, gitgide İnsanın İçini kaplıyor, yalnız bir kişinin otuz beş yaşına gelmesini değil, sanki bütün hayat macerasını söylüyor. "Otuz beş yaş şiiri", bence yalnız bugünün değil, bütün Türkçenin en güzel şiirlerinden biridir. O şiir dururken başka hiçbirine birinciliği veremezdim.

-Ben de sevdim o şiiri; ama ötekiler?

- Ötekileri beğenmedin mi demek istiyorsun?... Sana bir şey söyleyeyim, Keziban: ben. Fazıl Hüsnü Dağlarca'ya ikinciliğin verilmesini isterdim. O şairin Çocuk ve Allah'ta, Daha'da çıkan birçok şiirlerini pek severim; son iki kitabını, Taş devri ile Çakırın Destanı'nın iyice anlayamadım. Anlayamadığım için kötüdür demiyorum anlayamamak benim suçumdur. Fazıl Hüsnü Dağlarca gibi bir şaire anlayamadığımız zaman da güvenebiliriz: iyi bir şair olduğunu eskiden yazdıklarıyla göstermiştir. Bugün anlayamayışımız belki bizi aştığı içindir. Ben gözümü kapatıp ikinci ödene o iyi şaire verirdim. Ama Attilâ İlhan'ın şiiri de güzel. O şairin adını daha yeni duyuyorum, destan edasıyla söylemeği biliyor. Yarın umudumuz boşa çıkabilir, zararı yok, Attilâ İlhan bugün umut veren bir şairdir.³⁴⁶

Nurullah Ataç'ın anlattıklarından anlaşılmaktadır ki Ataç'ın arzuladığı sıralama Cahit Sıtkı Tarancı, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Attilâ İlhan'dır. Hatta derecelendirme dört şairi kapsamış olsaydı son sıraya Zeki Kuruca'yı da dâhil edecektir. Fakat 1948 yılında yine Ulus gazetesinde yazdığı yazıda Attilâ İlhan'ın sekiz jüri üyesinden altısının oyunu aldığını söylemektedir. Bu sebepten dolayı Attilâ İlhan ikinci sıraya yerleşmiştir. Attilâ İlhan'ın almış olduğu oy oranından ve şiirinden şöyle bahsedilir:

Behçet Kemal Çağlar okuyor. Biz de dinliyorduk. Attilâ İlhan'ın "Cebbar oğlu Mehmet" adlı konuşması okunurken çoğumuz bir doğrulduk:

*Rivayet şöyledir kim:
Dumanlı bir güz akşamı
Şu mor dağlar efendim
Destur demiş de yürümüş,
Silkinip kalkmış ayağa.
Tanımıyorduk kendisini.*

Ancak kim olursa olsun, kaç yaşında olursa olsun, bu Attilâ İlhan'ın güzel deme nedir kavramış bir kişi olduğu belliydi. Sekiz yargımandık, yanılmıyorsam altımız, ikinci öden için, oyumuzu ona verdik.³⁴⁷

³⁴⁶ Ataç, N. (4 Mart 1946). Düşsel Görüşme. *Ulus Gazetesi*, 2.

³⁴⁷ Ataç, N.(17 Şubat 1947). Bir Ozan. *Ulus Gazetesi*, 2.

Diğer jüri üyesi Suut Kemal Yetkin ise müsabakadan bir yıl sonra Cahit Sıtkı Tarancı hakkında bir yazı kaleme alır ve Cahit Sıtkı'dan sitayişkâr bir şekilde şöyle bahseder:

*Cahid, Verlaine'e benzemiş ama gene de kendi olarak kalması ancak onun kişiliğini gösterir. İnsanı acı, sevinç, isyan, tevekkül, kuruntu, korku gibi ana duyguları içinde kendi alın yazısıyla karşı karşıya koyan Otuz Beş Yaş, daima arkadaş olarak sayacağım bir kitap olarak kalacaktır.*³⁴⁸

Müsabaka heyetinde olan bazı jüri üyelerinin yazılarını incelediğimizde Cahit Sıtkı Tarancı'nın şiiri konusunda hemen hemen hepsinin mutabık olduğunu görüyoruz. Nurullah Ataç'ın bahsettiklerinden de anlaşılacağı üzere sekiz oyun altısını alan Attilâ İlhan'ın da kayda değer bir oy aldığı ortadır. Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın jüri heyeti içerisinde ne kadar oy aldığını bilmiyoruz lakin müsabaka öncesinde Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın ve Cahit Sıtkı Tarancı'nın müsabakaya katılması edebiyat dünyasında bir heyecana sebep olmuştur. Orhan Burian yazmış olduğu yazıda bu durumu şöyle aktarır:

CHP şiir müsabakası hakkında çıkan söylentilerle şiir sevenler epey zamandır heyecandaydılar. En meraklı haber, müsabakaya girenler arasında Cahit Sıtkı Tarancı ile Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın bulunduğu haberi idi: İlki "Otuz beş yaş şiir", ikincisi Çakırın Destanı ve Taş Devri adlı kitaplarından seçtiği birkaç şiir ile girmiş diyorlardı. Son Söylentilere inanmak yerinde olursa birincilik Cahit Sıtkı Tarancı'ya verilmiş

*Doğrusu bu iki şairin katılımı sayesinde müsabaka, bugünkü Türk şiiri bakımından temsili bir müsabaka olmuştur; onlarsız, seviyesinden çok şey kaybederdi.*³⁴⁹

Müsabaka öncesinde kaleme alınan yazılar incelendiğinde 1942 roman müsabakasında olduğu gibi *Yücel* dergisi üzerinden bir algı yönlendirmesi yapıldığı görülmektedir. Nasıl ki roman müsabakasından önce Yaban ve Sinekli Bakkal romanları üzerinden bir algı yaratıldıysa aynı algı Cahit Sıtkı Tarancı ve Fazıl Hüsnü Dağlarca üzerinden de yapılmıştır. Nurullah Ataç'ın "Taş devri ile Çakırın Destanı'nı iyice anlayamadım. Anlayamadığım için kötüdür demiyorum anlayamamak benim suçumdur. Fazıl Hüsnü Dağlarca gibi bir şaire anlayamadığımız zaman da güvenebiliriz." şeklinde sarf ettiği söz Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın müsabaka öncesinde dereceye gireceğinin jüri tarafından onanması demektir. Jüri üyelerinden Ahmet Kutsi Tecer'in de müsabaka sonrasında kaleme aldığı yazısında "Kalem şairinin yanı başında bir de "Tröst şairi" peydahlanmıştır. Dünyanın her yerinde olduğu gibi bizde de bir "okuryazarlar tröstü" vardır. Küçük çapta da olsa bir basım endüstrisi

³⁴⁸ Yetkin, S. K. (25 Ocak 1947). Cahit Sıtkı Tarancı ve Otuz Beş Yaş. *Sanat ve Edebiyat Gazetesi*, (4), 3.

³⁴⁹ Burian, O. (Mart 1946). Şairlerimiz Üzerine. *Yücel*, (113), 5.

meydana gelmiştir. Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın şiiri de üçüncü çağın tipik örnekleridir.” şeklinde bahsederek Fazıl Hüsnü Dağlarca'yı basın popülerize ettiği bir şair olarak nitelendirmektedir. Yani Fazıl Hüsnü Dağlarca basın tekelinin ödül almasını istediği bir şairdir. Tek Parti iktidarında basının istediği yazar aynı zaman da iktidarın istediği yazar anlamına gelmektedir. Çünkü tüm yazılı basının kontrolü tek bir siyasi erkin elindedir.

Yazılı basının telkin gücünden Attilâ İlhan da bahseder. Müsabaka sonrasında Attilâ İlhan'ın *Yeni Sabah* gazetesine verdiği demeçte yazılı basının edebiyat ortamını istediği şekilde nasıl yönlendirdiğini şöyle açıklamaktadır:

Bilhassa genç istidatlar sütunlara çöreklenen kodamanlardan fırsat bulup yazı neşretmenin güç olduğu herkesçe malumdur. Dergilere gelince her biri ya sahibinin ya da arkadaşlarının inhisarındadır. Bu vaziyette şöhret kazanması gereken istidat! Meşhur olmak için kendisini Galata Kulesi'nden mi atsın? İşte müsabakalar onun için yapılmıyor mu?³⁵⁰

Attilâ İlhan yazılı basının kimlerin tekelinde olduğunu -dönem itibariyle olsa gerek- üstü kapalı bir şekilde dile getirmiştir. Fakat daha sonra kaleme aldığı “Hangi Edebiyat” adlı eserinde İnönü dönemi şiir anlayışından ve bu anlayışın nasıl yaygınlaştırıldığından şöyle bahseder:

İnönü dönemi, Mustafa Kemal'in istediği ulusal şiir anlayışının kapanması, yerine, kozmopolit, yarı şaka, kesinlikle ithal malı bir şiirin yaygınlaştırılması dönemidir. Bu şiire “Yeni Şiir” deniyor, adına kavgalar yapılıyor, CHP'nin maaşlı kültür kılavuzları tarafından ulusa telkin ediliyordu.³⁵¹

Attilâ İlhan'ın ifade etmeye çalıştığı mevzuu, dönemin popüler dergilerinde görünmenin ve edebiyat kitlesi tarafından tanınmanın tek yolunun dönemin siyasi ideolojisinin isteği doğrultusunda eser vermektir. Aksi takdirde tanınmanın kolay olmadığıdır. Attilâ İlhan da müsabaka öncesinde tanınmamaktadır hatta müsabaka sonuçları açıklandığında dahi adı Ziya İlhan Zaimoğlu ile karıştırılmıştır. Attilâ İlhan bu durumu şöyle açıklar:

Adımı 23 Şubat kadar ben yazar ben söylerken o günden beri her meraklı biliyor. Onun için şiir müsabakası neticesinde Tarancı'dan sonra gelmem sürpriz sayıldı. Eksik olmasın

³⁵⁰ İlhan, A. (17 Mart 1946). Tanınmamış Şair (Parti Şiir Müsabakası İkincisi Kendinin “Şöhretli” Olmamasından Dolayı Müsabakada Kazanmış Bulunmasına Kızanlara Cevap Veriyor). *Yeni Sabah Gazetesi*, 4.

³⁵¹ İlhan, A. (1993). *Hangi Edebiyat*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 207.

*arayanlar da bulundu. Adana'ya telefon ettiler. Kimisi de beni Ziya İlhan ile karıştırdı. Sebep tektir tanınmamam!*³⁵²

Attilâ İlhan da roman müsabakasında Abdülhak Şinasi Hisar gibi farklı bir söylem arz etmesi sebebiyle dereceye alınmıştır. Attilâ İlhan'ın müsabakadan birincilik aldıktan sonra tanınırlığı artmıştır. Birçok dergide kendisi hakkında olumlu tenkitler yer almıştır. Bunlardan bir kaçı şu şekildedir:

*Genç şairlerden Attilâ İlhan, Duvar adında bir şiir kitabı çıkarmış. Attilâ İlhan'ı 1946 yılındaki Halk Partisi şiir yarışmasından tanımıştık... Cebbar Oğlu Mehmet adlı şiiri üçüncülüğü kazanmıştı. O şiiri kitabına da almış. Daha birçok güzel şiirleri var.*³⁵³

*Kapak kompozisyonunu Fethi Karakaş'ın yaptığı bir şiir kitabı. Şairi, Attilâ İlhan. İlk defa adını CHP'nin açtığı şiir müsabakasında duyuran genç şair çeşitli dergilerde okur alâka ile takip ederdik. Günümüzün şiirine hücum edenlere iyi bir örnek.*³⁵⁴

*Cebbar oğlu Mehmet şiirini daha doğrusu destan parçasını ilk önce Ülkü'de okuduğumuz zaman büsbütün beğenmemelik etmekle beraber, yer yer Nazım Hikmet tesiri sezmiş, yazan henüz şahsiyetini bulamamış demiş, yine dudak bükmüştük. Bugün birkaç sahifesini de Cebbar oğlu Mehmet'in aldığı Duvar, kapandığı sadece iki sene sonrasının tarihini taşıyor. Üstelik bu kitaptaki şiirler, velud şairin bu ara yazdığı bütün şiirler de değil*³⁵⁵

*Attilâ İlhan üzerinde dedikodular yürüttüler. Kimisi dedi ki: "Attilâ diye biri yoktur. Bu bir takma isimdir." Kimi "On para etmez" dedi, kimi de "Hakkı ikincilik değil, birinciliktir." Bütün dedikoduları bir tarafa bırakalım biz sonuçtan memnunuz. Fazıl Hüsnü Dağlarca ile Cahit Sıtkı Tarancı gibi iki değerli şairimizin derece almaları bizi gerçekten sevindirdi. İkinciliği kazanan Attilâ İlhan'ın da iyi bir şair olduğunu görüp ayrıca sevindik."*³⁵⁶

1946 şiir müsabakası da 1942 roman müsabakası gibi bir sonuç çıkarmıştır. Roman müsabakasında olduğu gibi şiir müsabakasında da eserlerin basım yılı problem olmuştur. Gerek edebiyat çevreleri gerekse de jüri üyeleri bu konunun yanlışlığını dile getirirler de siyasi erk geri adım atmamıştır. Bu yüzden değerlendirmeye alınan eserler arasında nitelikli birçok eser girememiştir. Aynı zamanda roman müsabakasında olduğu gibi dönemin edebiyat dergileri tarafından bazı edebiyatçılar popülerize edilmiş böylece hem halka hem

³⁵² İlhan, a. g. y., 4

³⁵³ Anday, M. C. (Nisan 1948). Bir Şiir Kitabı. Varlık, (333), 13.

³⁵⁴ Çelik, Y. (2007). Şubat Yolcusu. Ankara: Akçağ Yayınları, 40.

³⁵⁵ Saba, Z. O. (Temmuz 1948). Duvar. Varlık, (336), 13.

³⁵⁶ Kanık, O. V. (1946). Şiir Mükâfatı. Ülkü, (108), 23.

de jüriye telkinde bulunulmuştur. Edebiyat çevrelerinde tanınan yazarların seçilmemesi sanki jürinin itibarını zedeleyecekmiş gibi bir algı oluşturmuştur.

Ayrıca 1946 yılında Cumhuriyet Halk Partisi'nin düzenlemiş olduğu şiir müsabakası, 1942 yılında düzenlenen roman müsabakasında olduğu gibi dereceye giren edipleri ve eserlerini daha da popülerize etmiştir. Türk edebiyatında tanınırlıkları artmış ve itibar kazanmışlardır. Şiir müsabakasında ikinci olmasına rağmen en kayda değer itibar sahibi olan Attilâ İlhan'dır. Müsabaka öncesinde ismi dahi bilinmeyen bir edip, siyasi erkin vermiş olduğu ödül sayesinde meşhur olmuştur. Müsabaka sonrasında birçok gazete ve dergide şiirleri ve yazıları yayınlanmıştır. Bu da siyasi erkin dolaylı yoldan edebiyata müdahalesidir.

2.3.5. 1946 Piyes Müsabakası

Cumhuriyet Halk Partisi, 1945 yılında 148 eser arasından dereceye girecek herhangi bir eser çıkmaması üzerine, 1946 yılında mimari ve şiir müsabakası ile birlikte piyes müsabakası da düzenler. 1944 yılında yeterince hazırlanılmadığı için iptal edilen piyes müsabakası 1945 yılında da istenilen sonucu vermediği için iktidar tarafından sonuçlandırılmak istenen bir müsabaka haline gelir.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği 1946 yılı piyes müsabakasının halka duyurulmasını mimari ve şiir müsabakasıyla birlikte gerçekleştirmiştir. Halka duyurulan piyes müsabakası şartnamesi şu şekildedir:

- 1) *Piyes Sanat mükâfatına katılma isteyen piyes müelliflerinin eserlerini 1945 yılı Ekim ayının sonuna kadar Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine vermiş olmaları veya bu eserleri bu tarihe kadar taahhütlü olarak postayla göndermiş bulunmaları şarttır.*
- 2) *Eserler eğer basılmış değilse yazı makinesiyle kâğıdın yalnız bir yüzüne yazılmış olmalı ve 2 nüsha olarak gönderilmelidir.*
- 3) *Müsabakaya gönderilecek eserler basılmış değilse yazarların adları ve imzaları bulunmayacak, sahiplerinin kabul edecekleri bir rumuz konacaktır. Ayrıca, üzerinde aynı rumuzu taşıyan ve Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği adresine yazılmış bulunan kapalı bir zarf içinde, eserin adıyla beraber sahibinin adı, soyadı, açık adresi ve imzası bulunacaktır. (Mektup ve paketlerin üzerine "Sanat mükâfatı müsabakası için" diye ayrıca yazılmalıdır.)*
- 4) *Müsabakaya kabul edilecek eserlerde aranacak vasıflar şunlardır:*
 - a) *1945 yılından önce oynanmış veya basılmış olmamak,*
 - b) *Telif edilmiş eser olmak,*
 - c) *Gerek konu, gerek dil, gerek sahneye konma şartları bakımından halkevlerinde oynanacak vasıfta bulunmak*

d) Bir perdelik ise en çok bir saat, bundan fazla ise en çok iki saat sürecektir şekilde tertiplenmiş bulunmak.

5) Müsabakada birinci gelene 2000, ikinciye 1500, üçüncüye 1000, onuncuya kadar kazanan yedi esere 300'er lira ikramiye verilecek

6) CHP derece ve ikramiye kazanan eserleri icabında bastırmak, halkevlerinde temsil ettirmek hakkına malik olacaktır.

Müellifi isterse bu eserleri ayrıca bastırabileceği gibi bunların Halkevi dışında oynanmasına da müsaade edebilecektir.

7) Piyesler Genel Sekreterliğin seçeceği sekiz kişilik bir jüri heyeti tarafından incelenecek ve bu heyet tarafından mükâfat ve ikramiye kazanacak eserler ayrılacaktır.

8) Müsabaka neticesi 24 Şubat 1946 Pazar günü ilan edilecektir.³⁵⁷

Cumhuriyet Halk Partisi 1945 yılında düzenlemiş olduğu piyes müsabakasının şartnamesinden farklı olarak müsabakaya gönderilecek piyeslerin muhtevasına müdahale etmemiştir. 1945 yılında eserlerin, devrimleri ve inkılapları konu alması istenirken 1946 yılında eserlerin halkevlerinde oynanabilecek bir nitelikte olması aranmaktadır. Parti genel sekreterliği müsabakaya katılımı arttırmak için konu serbestliği tanımış olması muhtemeldir. Fakat genel sekreterliğin tüm çabalarına rağmen katılım bir önceki seneye göre düşmüştür. Müsabakaya 102 piyes katılmıştır.

Piyes müsabakasına gönderilen 102 eser Refik Ahmet Sevengil*, Bedrettin Tuncel*, Lütfi Ay*, Nurettin Sevim*, Musatafa Nihat Özön*, Orhan Burian**'dan oluşan eleme komisyonundan geçer.

29 Ocak 1946 Salı günü, Reşat Nuri Güntekin, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ali Süha Delilbaşı, Muhsin Ertuğrul, Bedrettin Tuncel, Yunus Kâzım Köni, Sabahattin Eyüboğlu, Lütfi Ay'dan müteşekkil jüri heyeti, eleme komisyonuca elenerek jüriye verilen *Çerçi*, *Toprağın Çocuğu** ve *Odun* adlı üç eseri ayrı ayrı okumak suretiyle incelemiş, bunlardan hiç birini Partice

³⁵⁷ CDA, 490.01.1423.700.1.141-142.

* Tokat Milletvekili

* Ülkü Mecmuası Müdürü

* Millî Eğitim Bakanlığı Yayın Direktörlüğü Mütercimlerinden.

* Siyasal Bilgiler Okulu

* Gazi Terbiye Enstitüsü Edebiyat Öğretmeni

* Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesinde Doçent

* Mehmet Hokna tarafından kaleme alınan eserde köyden kente göç sonucunda çocukların yaşadığı sosyal ve kültürel sorunlar ele alınmaktadır. Toprak Çocuğu adlı eser 1946 piyes müsabakasında ödül alamamasına rağmen diğer iki eserden farklı olarak 1947 yılında CHP Temsil Yayınları tarafından bastırılmıştır. (Hokna, M. (1947). *Toprağın Çocuğu*. Ankara: C. H. P. Temsil Yayınları, 1-60)

konulan dereceye layık olmadıklarını müşahade etmiştir. Jüri heyeti bu eserleri ödüllendirmeme sebebini şöyle açıklamıştır:

Bu eserlerde bir piyeste bulunması gereken konu, içyapı, dil, konuşurma, vakanın işlenmesi, gelişmesi, çözülmesi, canlılık, hareket, seyirciyi kavrama gibi ana unsurlardan hemen hiç birinin tam ve olgun bir şekilde bulunmadığı görülmüştür. Bundan da, müsabakaya gönderilen eserlerin hemen hepsinin tiyatro sanatının gereklerini göz önünde tutulmadan yazılmış oldukları anlaşılmaktadır. Bununla beraber jürimiz bu eserlerin memleketimizdeki tiyatro yazıcılığı seviyesini tam manasıyla temsil etmediğine de inanmaktadır.³⁵⁸

1945 yılının ardından 1946 yılında da dereceye giren eser çıkmaması yazılı basında bu durumla ilgili birçok yazının çıkmasına sebep olur. Jüri üyelerinden Yunus Kazım Köni ve Lütfi Ay iki yıl üst üste mükâfatlandırılacak eser bulunamamasını şöyle izah ederler:

Cumhuriyet Halk Partisi sanat mükâfatlarından birini, iki yıldır tiyatroya ayırdığını ilan etti. Geçen yıl bu sanat yarışına 148, bu yıl da 102 eserle birçok yurttaşımız karıştı. Gelen eserler arasında jüriye arz edilecek değerde de bulundum. Bu müsabaka vesilesiyle bazı düşüncelerimi “Ülkü” de yayma fırsatını bulduğuma seviniyorum.

Müsabakaya eser gönderen vatandaşlarımızın iyi niyetlerini de bir kere daha anmaktan çekinmiyorum. Ne çare ki bu emeği harcayanların çoğu, belki kendi kasabalarının Halkevi sahnesinden başka bir sahne görmemişler ve Halkevi repertuarına girmiş mahdut birkaç piyesten fazlasını okumamışlardır. Bu hevesliler içinde büyük istidatların bulunabileceğinden şüphe etmeyelim. Deha gelişmeğe elverişli canlı bir çevrede müthiş bir potansiyel güçtür, ama kör bir çevrede çok bir şey ifade etmez. Tıpkı bir barut fıçısını tutuşturan kıvılcımın bir damla suda hemen sönmesi gibi.

Piyes yazarı olmak niyetiyle emek harcamış ve çoğu belki ilk denemelerine sanat mükâfatı ummuş olan bu yurttaşlarımız içinde de tiyatromuzu kurabilecek büyük istidatlar bulunabilir. Bunu eserlerini incelerken zaman zaman, yer yer seziyorduk. Fakat tabii çevresi olmayan bir yerde bir bitkinin yetişememesi gibi, bunlar da tiyatro çevresinde yaşamış değillerdi. Tabii çevresine atılan bir tohum rutubet ve güneşten mahrum kalınca, ne yazık ki çürürler. İşte bu müsabaka bana öğretti ki, tiyatro yazarlığına istidatlı olduğu sanılıp teşvik edilenler, eğer tabii tiyatro çevresine mensup değillerse ve tohumun gelişmesi için güneş mesabesinde olan kültürden mahrum iseler bunları şu veya bu suretle korumaktan bir şey çıkmaz. Sözün kısası: tiyatro, ilk önce tiyatro, sonra yine tiyatro.³⁵⁹

³⁵⁸ CDA, 490.01.1423.700.1.104.

³⁵⁹ Köni, Y. K. (Mart 1946). CHP Tiyatro Müsabakalarının Sonuçları. *Ülkü*, (107),12-15.

Yunus Kazım Köni, müsabakada dereceye girecek eser çıkmamasına sebep olarak tiyatro bilgisi zayıf amatör yazarların başvurmasını görür. Diğer Jüri üyesi Lütfi Ay da aynı fikirdedir. *Ulus* gazetesinde yazdığı köşe yazısında bu durumu şöyle ifade eder:

Bu sebeplerin başında bence piyes müsabakasının, daha doğrusu tiyatro yazıcılığının ne olduğunun iyice kavranılmamış olması geliyor. Bu yüzdendir ki geçen yıllar ve bu yıl açılmış, iyi neticeler de vermiş olan roman, musiki, şiir ve mimari sanat mükâfatı müsabakalarına romancılardan, musikicilerden, şairlerden, mimarlardan başka kimse girmemiş ve şüphesiz ki girmeyi de aklına getirmemiş olduğu halde piyes müsabakasında böyle bir endişenin duyulduğunu, hatta çoğu hiç tiyatro eseri yazmamış kimseleriz bu müsabakaya katılmakla bir mahzur görmedikleri, gönderilen piyeslerden açıkça anlaşılmaktadır. Oysaki piyes yazmanın da roman, şiir yazmak, bir musiki veya mimari eseri meydana getirmek gibi, önceden edinilmesi gereken birtakım bilgilere, uzun tecrübelere, bundan başka tiyatro denen âlemin yakından tanınmasına, tiyatro eserinin kitaptaki değil,-yaşadığı tek yer olan- sahnedeki ve seyirciler üzerindeki hayatının gözle görülmüş olmasına, bu hayatın bütün imkânları ve tesirleriyle kavranmasına ihtiyaç gösterdiği meydandadır.³⁶⁰

Jüri üyelerinin bu konudaki kanaatleri piyes yazmanın diğer edebî türlere nazaran halk arasında herkesin yapabileceği bir şeymiş gibi algılanması ve bunun sonucunda birçok kişinin başvurmasıdır. Fakat birçok eserin başvurmuş olması sadece niceliği arttırmakta nitelik konusunda ise sıkıntı yaşanmaktadır. Bu yüzden jüri üyeleri müsabakayı ciddi almış mükâfat vermek için mükâfat vermeye çalışmamışlardır. Müsabaka sonrasında mükâfat verilememesinin sebeplerini de siyasi iktidarın yayın organları olan *Ülkü* dergisinden ve *Ulus* gazetesinden izah etmişlerdir.

Dönemim önemli dergilerinden biri olan *Yeni Adam* dergisinde İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu da piyes müsabakası ile ilgili iki yazı kaleme alır. İki yazıda piyes müsabakasına farklı açılardan bakar. Birinci yazısında piyes mükâfatını, müsabakaya başvuran yazarlar ve eserler bağlamında değerlendirir. Piyes müsabakasının öneminden bahseden yazar, bu yazısında piyes ve piyes yazarları ile ilgili dört soru sorar ve sorduğu bu soruları kendi cevaplandırır. Bu sorular şunlardır; “*Yüzlerce defa temsil edilmek neyi gösterebilir?*”, “*Yüzlerce eser gelmiş olması neyi gösterebilir?*”, “*Piyes yazmanın ötekilere göre maddi kolaylığı?*”, “*Bir piyes yazarında neler aranır?*”³⁶¹. Piyes müsabakası hakkındaki ilk yazısında zihninde uyanan bu soruların müsebbibi olarak Lütfi Ay’ın kaleme almış olduğu

³⁶⁰ Ay, L. (28 Şubat 1946). Piyes Mükâfatı. *Ulus Gazetesi*, 2.

³⁶¹ Baltacıoğlu, İ. H. (1946). Piyes Mükâfatı. *Yeni Adam*, (586), 2.

Piyes Mükâfatı adlı yazıyı gösterir. Yazar piyes müsabakası hakkındaki yazısında Lütfi Ay'dan farklı düşünmez ve Lütfi Ay'ın yazısıyla aynı paralellikte cevaplar verir.

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun kaleme aldığı ikinci yazısında ise kendisi üç soru sorar ve ilk yazısında olduğu gibi bu soruları cevaplandırır. Fakat ikinci yazısında sorular önceki yazısındakinden farklı olarak jüri üyeleri üzerinedir. Bu değerlendirmeler şöyledir; “*Jüri üyeleri önceden belli olmalıdır*”, “*Piyes jürisi üyeleri kimler olabilir?*”, “*Piyesten anlayan adam kimdir?*”. Aynı zamanda bu yazısında müsabaka ve mükâfat anlayışı arasında bir ayırım yapar. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun bu konudaki değerlendirmeleri şöyledir:

Mükâfat başkadır, müsabaka başka! Mükâfatları müsabakalardan iyice ayırmak gerekir. “Müsabaka” fikri yarış fikridir. Her şeyden önce akran ve emsal arasında olur. Genel olarak işinde, sanatında olgunlaşmış, eser vermiş olanlar bu gibi yarışlara pek karışmazlar. Mükâfatlara gelince, bunlar teşvik kurumları değil, takdir değerlendirme kurumlarıdır. Onun için mükâfatlar yeni eser isteyerek değil, eserler arasından seçme yoluyla yapılır. Ergin olanlar teşvik niteliği taşıyan ve en çok imtihana benzeyen bu yarışlara pek girmek istemezler. Toylar için böyle bir düşünce yoktur. Tersine, onlar bu gibi yarışları fırsat bilip atılırlar. Bu iki şeyi memleketimizin iyice ayırması her ikisinin gerek kaderinin gerekse de talihini önceden bir iki kere düşünmesi gerekir. Eğer istediğimiz müsabaka ise müsabakayı müsabaka olarak yapmalıyız ve sonuçlarını kendinin, olağan olarak görmeliyiz, böyle bir yarışa üstatlar, büyükler neden girmediler diye şaşmamalıyız. Hele onları ilgisizlikle sanıklandırmak çok tuhaf olur. İşte bu sebeptendir ki C.H. Partisinin bir yarış olarak değil, bir değerlendirme, üstünleme olarak yaptığı ilk sanat mükâfatı olan roman mükâfatı olan roman mükâfatı Sinekli Bakkal'ın seçilmesiyle sonuç vermiştir. Piyes mükâfatı da böyle yapılsaydı, mutlak bir doğruluk taşımamakla birlikte, yerli tiyatro eserlerinden bir kaçının değerlendirmesine yardım etmiş olacaktı.³⁶²

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, jüri üyelerinin nitelikli yazar veya eser gelmedi diye sızlanmalarının yersiz olduğundan bahsederek, bunun sebebi olarak müsabaka anlayışını görür. Yazara göre eğer nitelikli eser istiyorsanız, nitelikli yazarların eser göndermesini sağlamalısınız. Bunun için de Cumhuriyet Halk Partisi müsabaka anlayışından vazgeçerek mükâfat anlayışına geçmelidir. Anca bu sayede nitelikli yazarlar eser gönderecek ve böylece iki yıldan beri sonuç elde edilemeyen piyes müsabakası da sonuçlanmış olacaktır.

Gerek jüri üyelerinin gerekse de İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun söyledikleri doğrudur. Müsabakayı ülkenin önemli ediplerinin dâhil olabileceği şekilde değişiklik yaparak düzenlemek yerinde olacaktır. Fakat bu düzenlemenin yapılması yine istenilen sonuçların

³⁶² Baltacıoğlu, İ. H. (1946).Piyes Mükâfatı. *Yeni Adam*, (587), 2.

alınmasına mani olacaktır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1942 yılından itibaren düzenlediği müsabakalara baktığımızda ülke çapında itibar sahibi ediplerin katıldığı müsabakalarda bile müsabakanın şartları ve sonucu ile alakalı sıkıntılar yaşanmıştır. Bunun sebebi de müsabakaya dâhil olacak eserlerin basım yılı ilgili zaman mefhumunun çok kısıtlı olmasıdır. Bu yüzden ya sanatçılar en kaliteli eserleriyle başvuramıyor ya da tümünden müsabaka dışı kalıyorlar. Cumhuriyet Halk Partisi'nin bunun hangi sebeple yaptığını dair her hangi bir bilgi yoktur. Jüri üyelerinin itirazına rağmen de bir sonraki sene aynı uygulama sürdürülmektedir. Siyasi erkin bu uygulamalarındaki amacı istediği sanatçıya ödül vermek mi yoksa güncel eserler üzerinden bir ödüllendirme yapmak mı bilinmez. Fakat bu uygulamanın müsabakanın sonucuna doğrudan etki ettiği bir gerçektir.

1946 yılı piyes müsabakasının 1945 yılı piyes müsabakasına benzer şekilde sonuçlanması tamamen Partinin belirlediği esaslar sebebiyledir. Halkevlerinde oynanabilecek tarzda bir piyes hedefi koymak Cumhuriyet Halk Partisi'nin halen gerek sanatsal gerekse de didaktik açıdan halkı eğitmek ve bilinçlendirmekten vazgeçmediğinin bir göstergesidir. Bu yüzden katılımın daha çok halkevlerinin amatör sanatçılarından gerçekleşmesine sebep olmuştur. Halkevlerinde oynana gelen oyunlar artık eski etkiyi yaratmamakta bir bıkkınlık meydana getirmektedir. Fakat Cumhuriyet Halk Partisi tarafından bu durum fark edilememiştir. Yeni Adam dergisi yazarlarından Resai Eriş bu konuda şunları söylemektedir:

Halkevleri repertuarındaki eserlerden bıktık ki yeni bir şey olsun da varsın kötü olsun. Bu memleket genci daha kaç sene Hissei Şayia 'yı seyredecektir.*

Manyak bir gemicinin hayatına ait bir perdelik bir melodram vardır. Halkevi sahnesine çıkan gencin önüne koyduğumuz piyes budur? Mesleğin ilk adımında bu tertip eserlerin ağdalı, yapışkan, bunaltıcı havasına gömülen gençte heves mi kalır? Varsın muvaffak sayılmasın; fakat bu yüz iki eserden birkaçının Halkevi sahnemize almalı idik. Önce bir değişiklik olur, sonra da halen oynanmakta olan bir takım piyeslerden, her halde iyi olurdu.³⁶³

Resai Eriş kötü de olsa artık yeni tiyatro eserleri görmek istiyoruz şeklinde veryansın etmektedir. Görüldüğü üzere siyasi iktidarın düzenlemiş olduğu müsabakadan hem edebiyat

* Meşrutiyet dönemi tiyatrosunun öncü ismi İbnürrefik Ahmet Sekizinci'nin oyunu; ayrıldıktan sonra da didişmeye devam eden ve biricik kızlarını bir türlü paylaşamayan ("hisseyi şayia") eşler arası bitip tükenmek bitmeyen kavgaları konu almaktadır.

³⁶³ Eriş, R. (1946). Piyes Müsabakaları. *Yeni Adam*. (586), 6.

ortamı hem de tiyatro seyircisi etkilenmektedir. Bu sayede her iki kesim de yeni bir esere kavuşacaktır. Bu da siyasi erkin sanat üzerindeki tekeli gösteren başka bir göstergedir.

2.3.6. 1947 Piyes Müsabakası

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1942 yılında yayınlamış olduğu talimatnameye göre her yıl farklı bir dalda ödül vereceğini beyan etmiştir.

1) Cumhuriyet Halk Partisi memlekette güzel sanatları teşvik maksadıyla CHP Sanat mükâfatı adını taşıyan bir mükâfat ihdas etmiştir. Bu mükâfat:

- a) Roman ve Hikâye*
- b) Müzik*
- c) Tiyatro*
- d) Şiir*
- e) Resim*
- f) Heykel*
- g) Mimari*

olmak üzere yedi kolu ihtiva etmektedir. Mükâfat her sene bu kollardan bir veya bir kaçına tevcih edilmek üzere beş senede bir devredecektir. Mükâfatın maddi değeri her kol için 2500 lira ve heyeti umumiyesi 17500 lira'dır.³⁶⁴

1942'de roman, 1943'te musiki, 1945'te tiyatro, 1946'da mimarî, tiyatro ve şiir dallarında müsabaka düzenlenmiştir. 1947'de düzenlenmesi gereken müsabaka dalı resim veya heykel olmasına rağmen 1947 yılı piyes müsabakasına ayrılmıştır. Bu yılın piyes dalına ayrılmasının sebebi 1945 ve 1946 yılında düzenlenen piyes müsabakalarında dereceye girebilecek nitelikli eser bulunamamasıdır. Bu yüzden Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği 1946 yılında almış olduğu karar ile piyes müsabakasının tekrarlanmasına karar vermiştir.³⁶⁵

1947 yılı piyes müsabakasının halka duyurulması konusunda hem yazılı basın hem de radyo kullanılmıştır. Müsabaka; Tanin, Akşam, Ankara, Ulus gazetelerinde ve radyo gazetesinde üçer gün ara ile beşer defa olmak üzere duyurulacaktır. Ayrıca *Ülkü* dergisinde piyes müsabakası şartnamesi yayınlanarak müsabakaya katılımı teşvik edici yazılar yayınlanacak ve şartnameden 5000 adet bastırılarak halkevlerine dağıtılacaktır. Bu gayretler ile siyasi erk

³⁶⁴ CDA, 490.01.1417.687.1.148.

³⁶⁵ CDA, 490.01.1423.700.1.101.

müsabakaya katılımı artırarak 1945 ve 1946 senelerinde istediği gibi neticelendirmediği müsabakayı neticelendirmek istemektedir.

Gazetelerde ve radyoda yayınlanan piyes müsabakası şartnamesi şu şekildedir:

- 1- *CHP Sanat Mükâfatı Piyes Müsabakalarına katılmak isteyen piyes yazarlarının eserlerini 1947 yılı Ocak ayının 15'ine kadar Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine vermiş olmaları veya eserleri bu tarihe kadar taahhütlü olarak postayla göndermiş bulunmaları şarttır.*
- 2- *Eserler eğer basılmış değilse, kâğıdın yalnız bir yüzüne yazılmış olmalı ve iki nüsha olarak gönderilmelidir.*
- 3- *Müsabakaya 1940 yılından sonra yazılmış ve basılmış veya basılmamış, oynanmış veya oynanmamış yalnız telif eserler kabul edilecektir.*
- 4- *Gönderilen eserlere rumuz konmayacak, sahiplerinin açık isim ve adresleri bulunacaktır.*
- 5- *Müsabakada birinci gelene 3000 ikinci gelene 2000 ve üçüncü gelene de 1000 lira mükâfat verilecektir.*
- 6- *Eserleri tetkik edecek olan jüri heyeti, CHP genel sekreterliğinin müracaatı üzerine İstanbul Üniversitesi, Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Devlet Konservatuvarı ve İstanbul Şehir Tiyatrosundan seçilecek 3 er zat ile CHP Genel Sekreterliği tarafından bu alanda tanınmış şahsiyetler arasından doğrudan doğruya seçilecek 3 zattan müteşekkil olacaktır.*
- 7- *Müsabaka neticesi 23 Şubat 1947 Pazar günü ilan edilecektir.*
- 8- *Müsabakada derece kazanan eserleri bastırmak, Halkevlerinde ve Halkodalarında temsil ettirmek hakkı CHP Genel Sekreterliğine ait olacaktır. Yazarı isterse eserini Halkevi dışında temsil ettirebilir.³⁶⁶*

Cumhuriyet Halk Partisi bütün yayın organlarını kullanmasına rağmen müsabakaya yeterli başvuru olmaz. Müsabakanın son başvuru tarihi olan 15 Ocak'ın yaklaşmasına rağmen 4 Ocak tarihinde CHP Genel Sekreterliği, Basın Yayın Genel Müdürlüğüne bir yazı daha gönderir ve şu talepte bulunur:

Şimdiye kadar gönderilen piyes adedi tatmin edici olmadığından müsabaka süresinin 15 Ocak'ta sona ereceğinin birkaç gün ara dört beş defa radyoda ilan edilmesini rica eder, saygılar sunarım.³⁶⁷

İkinci Dünya Savaşı süresince yaşanan zorluklar ve akabinde kurulan Demokrat Parti muhalefeti, siyasi iktidarın itibarını sarsmıştır. Ayrıca piyes dalında açılan müsabakaya iki yıl üst üste gönderilen eserler beğenilmemiştir. Anlaşılan odur ki bu sebepten dolayı Cumhuriyet Halk Partisi'nin düzenlemiş olduğu müsabakaya eskisi gibi rağbet yoktur.

³⁶⁶ CDA, 490.01.1423.700.1.88.

³⁶⁷ CDA, 490.01.1423.700.1.68.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nin hazırlamış olduğu talimatnameye göre jüri heyetinin on beş kişiden meydana gelmesi istenmektedir. Bingöl milletvekili Tahsin Banguoğlu'nun göndermiş olduğu talimatname şu şekildedir:

Bir örneği ilişik olan ve basınla ve radyo ile ilan edilmiş bu şartnameye göre jüriye:

İstanbul Üniversitesinden (3)

İstanbul Şehir Tiyatrosundan (3)

Ankara Devlet Konservatuarından (3)

Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinden (3)

CHP Genel Sekreterliğince Seçilecek (3)

üyenin katılımı gerekmektedir.

Fazla masrafi ve külfeti olmamak üzere İstanbul ve Ankara'dan jüriye dışarıdan seçilecek üye sayısının üçerden birere indirilmesini ve Partice eski şekilde olduğu gibi üç üye seçilmesini uygun görmekteyim.³⁶⁸

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği piyes müsabakası öncesi jüri heyetini on beş kişiden oluşturmak istemektedir. Jüri üyelerine vereceği harcırah konusunda tasarruf etmeye düşündüğünden dışarıdan çağrılan üyelere vazgeçmektedir. Böylece on beş olan üye sayısı yediye düşürülmüştür. Müsabaka öncesi oluşturulan jüride şu isimler yer almaktadır:

Ali Süha Delilbaşı*, Lutfi Ay*, Kenan Akyüz*, İ. Galip Arcan*, Afif Obay*, Sabri Esat Siyavuşgil* ve Bedrettin Tuncel*. Jüri üyelerinden Sabri Esat Siyavuşgil'e ve İ. Galip Arcan'a İstanbul'dan katılmaları dolayısıyla 450 lira³⁶⁹ diğer jüri üyelerine ise 200 lira³⁷⁰ ücret verilmiştir. Jüri heyetine baktığımızda Ali Süha Delilbaşı, Lutfi Ay ve Afif Obay'ın Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğini temsilen seçildiğini görmekteyiz. Mevcut durum göz önünde bulundurulduğunda siyasi erkin müsabaka sonucunu belirlemede güçlü bir oy potansiyeli olduğu görülmektedir. Ayrıca İstanbul'dan katılan jüri üyeleri dışında diğer jüri üyelerine farklı bir ücret ödenmemiştir. Durum böyleyken Ankara'dan katılan jüri üye sayısı ile birlikte genel sekreterliğin üye sayısının düşürülmemiştir.

³⁶⁸ CDA, 490.01.1423.700.1.66.

* Kütahya Eski Milletvekili

* Millî Eğitim Bakanlığı Tercüme Bürosu Üyesi

* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Öğretim Üyesi

* İstanbul Şehir Tiyatrosu Rejisörü ve Sanatçısı

* Devlet Konservatuarı Temsil İşleri Muavini

* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Öğretim Üyesi

³⁶⁹ CDA, 490.01.1423.700.1.209.

³⁷⁰ CDA, 490.01.1423.700.2.97.

Siyasi iktidarın müsabakaya katılımı arttırmak için denediği bütün yollar istenilen sonucu vermemiştir. Türkiye çapında açılan müsabakaya toplam yetmiş dokuz eser başvurmuştur. Jüri Heyeti 3 Şubat 1947 günü saat 14'de, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği binasında yapmış olduğu toplantıda Ali Süha Delilbaşı'nı başkanlığa ve Lütfi Ay'ı ise raportörlüğe seçerek çalışmalarına başlamıştır. Jürinin aralıksız her gün toplanmak suretiyle 13 Şubat 1947 Perşembe günü akşam bitirdiği çalışmalar sonucunda aldığı karar şu şekildedir:

Şartnamenin 1 inci maddesinde yazılı müddetten sonra gönderilmiş eserlerin incelenip incelenmemesi meselesi 3 üncü maddesinde yazılı "1940 yılından sonra yazılmış ve basılmış veya basılmamış, oynanmış veya oynanmamış eserler" kaydından yazılma, basılma veya oynanma keyfiyetleri için aranacak başlangıç tarihinin tayininde jüri üyelerince ayrı fikir ve kanaatler ileri sürüldüğünden, şartnameyi hazırlamış olan CHP Genel İdare Kurulunun Halkevleri Bürosu Şefi Bingöl Milletvekili Tahsin Banguoğlu'ndan bu cihetlerin sarih olarak tayin ve tespiti rica edilmiş ve kendisinden jürinin bu hususlarda bizzat karar vermeğe yetkili olduğu cevabı alınmıştır.

2- Bunun üzerine sözü geçen her iki madde üzerinde ayrı ayrı görüşülerek:

a) Mesele bir sanat mükâfatına lâyık eserleri seçmek olduğuna göre bu müsabakaya iştirak şart ve imkânlarını daha geniş tutmak amacıyla, şartnamenin birinci maddesinde tayin edilmiş olan müddetten sonra, fakat jürinin ilk toplantısından önce gönderilmiş olan eserlerin de müsabakaya kabul edilerek incelenmesinde bir mahzur olmayacağına;

b) Şartnamenin üçüncü maddesinde "1940 yılından sonra" kaydıyla yazılma, basılma veya oynanma keyfiyetleri için aranılan başlangıç tarihinin de, yine aynı düşüncelerle, 1 Ocak 1940 olarak kabul edilmesine;

iki muhalif oya karşı beş oyla ve çoklukla karar verilmiştir.³⁷¹

Jüri heyeti, müsabakanın şartnamesinde yer alan birinci ve üçüncü maddeler hakkında Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği VIII. Büro şefi olan Tahsin Banguoğlu'nun fikrini sormuş, Tahsin Banguoğlu da tek yetkilinin jüri heyeti olduğunu beyan etmiştir. Bu beyana karşılık jüri heyeti şartnamedeki iki maddeyi esnetmiştir. Jüri heyetinin maddelerde yapmış olduğu bu değişiklik müsabakanın sonucuna etki etmiştir. 1947 yılında düzenlenen müsabakaya kadar oluşturulan jüri heyetlerinde müsabaka şartnamesine yönelik itiraz kabul edilmemiştir. Bir yıl önce düzenlenen şiir müsabakasında İbrahim Alaattin Gövsa ve Behçet Kemal Çağlar müsabakaya dâhil edilecek eserlerin basım yılı ile ilgili itiraz etmişler hatta bu konuda müsabaka sonucuna şerh düşmüşlerdir. Ne var ki iktidar bu itirazı göz önünde bulundurmamış ve şartnameyi aynen uygulamıştır. Fakat 1947 yılında jüri üyelerinin yapmış olduğu bu değişiklik kabul edilmiştir. Her ne kadar jüri heyeti bu kararı alabilmek

³⁷¹ CDA, 490.01.1423.700.1.40.

için kendi aralarında oylama yapmış olsa da, oylamaya geçilmeden önce genel sekreterliğin fikri alınmıştır.

Yapılan değişiklik sonucunda yetmiş dokuz eser ayrı ayrı yüksek sesle okunarak incelenmiştir. Her eser üzerine jüri üyelerini görüşleri alınmıştır. Sanat bakımından değerli olduklarına oy birliği veya oy çokluğu ile karar verilen eserler arasında gizli oylama yapılmıştır.³⁷²

Gizli oylama sonucunda müsabaka neticesi şöyledir;

a) *Birincilik mükâfatının, çoklukla Necip Fazıl Kısa Kürek'in yazdığı Sabır Taşı adlı piyesin;*

b) *İkincilik mükâfatını, iki defa oya müracaat edilerek, bire karşı üçer oyla ve eşitlikle Ahmet Muhip Dranas'ın yazdığı Gölgeler ve İlhan Tarus'un yazdığı Bir Gemi adlı piyeslerin, mükâfat aralarında taksim edilmek üzere;*

c) *Üçüncülük mükâfatını da, çoklukla ve iki defa oya müracaat edilerek, Bekir Büyükarkın'ın yazdığı Dökmeci adlı piyesin;*

kazandıkları tespit edilmiştir.

Birincilik, ikincilik ve üçüncülük mükâfatlarını kazanmış olan yukarıda adları yazılı eserlerden başka jürimiz, İsmet Kür'ün yazdığı Kurbanlar adlı eseri oy birliği ile Samime Aydoğmuş'un yazdığı Burgu adlı eserin de çoklukla teşvike lâyık olduklarına karar vermiştir.³⁷³

Necip Fazıl'ın *Sabır Taşı* adlı piyesi, eski Türk masallarından ilham alınarak, hatta o masalların konularıyla, bazı ahlâkî ve insanî dersler veren eserdir. Folklorik unsurları ihtiva eden tiyatro oyunu, sabrın insan için ne derece önemli olduğunu, sıkıntılara ve haksızlıklara karşı sabretmenin mükâfatsız kalmayacağını, masalsı atmosferde gerçekleşen bazı olaylar çerçevesinde anlatan bir eserdir.

Ahmet Muhip Dranas'ın üç perdelik ilk tiyatro eseri olan *Gölgeler* psikanaliz bir eserdir. Yazar, iç âlemin ve dış âlemin hayalle hakikatin sarmaş dolaş olduğu bir ortam yaratır. İnsan ile kaderinin mücadelesini baba karakteri üzerinden işler. Gölgelerinin esiri olan, vehimlerinin ülkesinde yaşayan baba geçmişle gelecek, gerçekle hayal arasında kuruntuların ve gölgelerin içinde yaşar.

İlhan Tarus'un ikinci tiyatro eseri olan *Bir Gemi*, yazarın *Kaptan* isimli hikâyesinin biraz daha genişletilerek, tiyatral forma sokulmuş halidir. Eser, bir gemi kaptanın Karadeniz'de

³⁷² CDA, 490.01.1423.700.1.37-38

³⁷³ CDA, 490.01.1423.700.1.38.

gemisi batması sonrası yaşadığı psikolojik gelgitleri işler. Hayal ve gerçeğin iç içe girdiği bu gelgitler bir gemi kaptanın yaşadıkları çerçevesinde anlatılır.

Bekir Büyükarkın'ın ilk tiyatro eseri olan *Dökmeci* üç perdelik bir melodramdır. Piyes kitap halinde yayınlanmamıştır. Eserde çok zengin fakat çocuğu olmayan bir adamın mirası yüzünden hanımı, manevi kızı ve ağabeyinin oğluna doğruları Dökmeci sayesinde anlatması ve mirasının çok az bir kısmını hanımına, çoğunu ise Dökmeci'ye ve onun tasarrufuna bırakması konu edilir. Piyeste, dökmecilik sanatı ile eser meydana getirme, çocuk sahibi olabilme özlemi birleştirilmiştir.³⁷⁴

Samime Aydoğmuş eserinin başında piyesi yazma konusunda, İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun Ankara radyosunda oynan *Ali'nin İçi* adlı radyofonik piyesinden etkilendiğinden bahseder.³⁷⁵ Eser, suçlu bir insanın iç dünyasında yaşadığı çatışmalardır. Vicdan denilen duygunun insan yaşamındaki önemi dile getirilir.

Jüri heyetinin almış olduğu bu karardan sonra gelenekselleştiği üzere halkevlerinin kuruluş yıldönümü olan 23 Şubat 1947'de sonucun açıklanmasını beklenmektedir. Fakat sonuç bir türlü açıklanamamıştır. Jüri heyetinin kararını vermesinden sonra yaşananlar *Büyük Doğu* mecmuasında şöyle anlatılır:

Nihayet hepsi de şartnameye uygun olmak kaydıyla (jüri) nin ele aldığı yetmişden fazla eser arasında birincilik, ittifak belirtici bir mikyasta Necip Fazıl Üzerine toplanıyor. (Jüri) heyeti ziyafetlerle Ankara'dan ayrılıyor. Genel Sekreter, heyete verdiği ziyafette bu işe asla siyaset karışmayacağını, ölçünün saf ve gerçek sanat olduğunu söylüyor; fakat neticenin ilanına kadar (jüri) heyeti ziyafetlerle Ankara'dan ayrılıyor. Genel Sekreter, heyete verdiği ziyafette bu işe asla siyaset karışmayacağını, ölçünün saf ve gerçek sanat olduğunu söylüyor; fakat neticenin ilanına kadar (jüri) azasının hiç kimseye bir şey söylememesi için –garip ve dikkate şayan teklif- herkesten namusu üzerine söz alınıyor. Netice, usul ve taahhüt icabı, halkevleri kuruluş yıl dönümü olan 23 Şubat tarihinde radyolar ve ajanslarla ilan edilecektir. 23 Şubat 1947, Pazar... Nutuk, zeybek, hora vesaire!.. Bu hususta ne ses, ne seda !.. Ulus Gazetesi Necip Fazıl'ın oturduğu otele ressamını gönderip muharririn portresini çizdirmiştir. Zira o da birincinin Necip Fazıl olduğunu biliyor ve yazabilmek için her an Parti yüksek katundan resmi bir ilan bekliyor! Hadiseyi Ankara'da bilmeyen yoktur. Fakat 24 Şubat Pazartesi'den 27 Şubat Perşembe gününe kadar her kafadan bir ses: << Acaba niçin ilan etmiyorlar? Yoksa?.. >> <<Parti bu işe de siyaset karıştıracak mı?>> <<Rejim şairi Bay Behçet Kemal her tarafı gezip Necip Fazıl'ın kazanmaması için faaliyet sarf

³⁷⁴Erdoğan, S. (1999). *Bekir Büyükarkın'ın Hayatı ve Eserleri*. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 126-127.

³⁷⁵ Aydoğmuş, S. (1950). *Burgu*. Ankara: Ulus Basımevi, 3.

ediyor; acaba muvaffak olacak mı?>> <<Parti idare heyeti (jüri) kararını bozmak gibi görülmemiş bir vaziyete düşebilir mi?>>>³⁷⁶

Necip Fazıl meydana gelen bu kargaşadan oldukça rahatsız olur. Çünkü Ulus gazetesi dahi müsabaka ilanı için evine ressam göndermek yolluyla dolaylı yoldan sonucu açıklamıştır. Fakat resmi makamlarca sonucun açıklanmamasını merak etmiştir. *Büyük Doğu* mecmuası dönemin Parti erkânı ve umumi heyeti mensuplarının bu mevzu hakkında görüşlerini de yayımlar:

Faik Ahmet Barutçu: (Genel Sekreter muavini)

- *Bu işe asla siyaset karışmaz! Mesele, bugünlerde toplanacak olan idare heyetinin işidir.*

Tahsin Banguoğlu : (Halkevleri bürosu şefi)

- *Karar benim büromdan geçmiş ve gereği yapılmış olarak Genel Sekreterliğe verilmiştir. Başka bir şey bilmem!*

Mehmet Emin Erişirgil: (Umumi İdare heyetinden)

- *Parti idare heyetinin kararı bozabilmesine hayalde bile yer yoktur.*

Nafi Atuf Kansu: (Eski Genel Sekreter)

- *Şimdi de bir şartname işi mi çıkmış diyorlar ne?*

Memduh Şevket Esendal: (Eski Genel Sekreter)

- *Ne bu, ne şu azizim; sadece tembellik!..*

İçlerinde bir de Bakan bulunan hükümet erkânından bir kaçının sözü:

- *Böyle bir skandala imkân ve ihtimal düşünülemez!³⁷⁷*

Dönemin önde gelen siyasetçilerinin söylemleri müsabakanın sonucunun değişmeyeceği yönündedir. Fakat Cumhuriyet Halk Partisi, jürinin şartnameye uygun olmayan eserler arasından bir seçim yaptığını ve bu cihetin düzeltilmesi için jüriye iade edildiğini duyurur. Jüri heyetinin kendi arasında yapmış olduğu oylama sonucunda şartname üzerinde değiştirmiş olduğu iki madde Parti Genel İdare Kurulunca reddedilmiştir. Genel İdare Kurulunun almış olduğu karar şu şekildedir:

Müsabakaya katılmak üzere gönderilen eserlerden bazılarının 15 Ocak 1947'den sonra gönderildiği, bazılarının da 1940 yılı içinde yazılmış ve basılmış olduğu anlaşılmaktadır ki, jüri bunları da müsabakaya kabul etmiştir. Jürinin bu tefsir neticeye tesiri bakımından incelenmiş, gerçekten jüriye mükâfat alamaya layık olarak gösterilen dört eserden ikisinin bu türlü eserler, yeni şartname sınırlarının jüri tarafından genişletilmesinden istifade etmiş eserler olduğu görülmüştür.

Müsabakaya iştirak şart ve imkânlarının daha geniş tutmak müsabakanın tertibinde göz önüne alınabilecek bir mülahaza olmakla beraber şartnamesi ilan edilmiş bir müsabakanın şart ve imkânlarını sonradan genişletmek Parti Genel İdare Kurulunca

³⁷⁶ Be-De (11 Nisan 1947). Vesikalar Konuşuyor: İbret!. *Büyük Doğu*, 13-14.

³⁷⁷ Be-De, a. g. m., 14.

yerinde görülmemiştir. Buna mukabil müsabakanın başlangıç ve bitiş tarihlerini belli eden maddeler sarih bulunmuştur.

Bu tarihlerin baştan ve sondan ileri alınması şartnameye uygun olarak eser vermiş olanların fiilen haklarının ziyanına sebep olmaktadır. Bunun gibi jürice genişletilmiş başlangıç müddeti içinde eserini tamamlayabilmiş olup şartnamenin sarahatine bakarak müsabakaya katılmak talebinde bulunmamış olanların da bu haklarının ziyanı varit görülmüştür.

*Şartnamenin bu hükümlerinin harfi harfine tatbiki için raporun jüriye iadesine Genel İdare Kurulunca karar verildi.*³⁷⁸

Parti Genel İdare Kurulu'nun almış olduğu bu karar doğrultusunda iki eser müsabakaya dâhil edilmemiştir. Bunlardan biri Necip Fazıl'ın *Sabır Taşı* diğeri ise İlhan Tarus'un *Bir Gemi* adlı eseridir. Necip Fazıl bu karar karşısında Cumhuriyet Halk Partisi aleyhine dava açmıştır. İlhan Tarus ise CHP Genel Sekreterliği'ne yazdığı mektup ile uğramış olduğu haksızlığı dile getirmiştir. İlhan Tarus yazmış olduğu mektupta kendisini en çok inciten şeyin Necip Fazıl ile birlikte müsabaka dışı ilan edilmesi olduğunu söyler. İlhan Tarus 08.04.1947 tarihinde göndermiş olduğu mektupta şunları dile getirmektedir:

Cumhuriyet Halk Partisi tarafından şahsıma yapılan hakaretimiz haksızlığı arz etmek üzere, uzun zamandan beri, avdetinize intizar ediyordum. Bugün imkân hâsıl olmuş bulunuyor. Şikâyetimi başka hiç kimseye açmadım ve açmak istemem. Yüksek şahsiyetiniz şu satırları sonuna kadar okumak zahmetine katlanırsa, maksadım hâsıl olacaktır:

Piyes müsabakasında jüri kararıyla ikinciliği kazandım fakat eşkâlde ve şartlarda bilmem hangi noktalara etmediğimden Parti İdarecilerinin Necip Fazıl'ın yanında beni, müsabakanın maddi meyvesinden mahrum ettiler.

Eşkâl noktasından yaptığım bir veya birkaç hata yüzünden müsabakada derece almış, hatta salâhiyetli jüride rey toplanırken (Birinci mükâfat) için ekseriyete yakın rey toplamış olan benim gibi bir yazıcının, Partice ebediyen feda edilmesinde ne gibi sebepler vardır, Bunu elbette bilmiyorum. Partinin bizzat seçtiği ve el hâk ehliyetleri bizce de müsellemler bir heyet tarafından ikinciliğe layık görülen bir yurttaşın hakikat bütün gazetelerinden ilan edildikten sonra hakaretle listeden çıkarılmasında ne gibi bir fayda ve hikmet mülahaza edilmiştir. Onu da bilmiyorum lakin bana yapılan bu komplonun Partinin küçük bir iki memuru tarafından ihzar edilmiş fena bir oyundan başka bir şey olmadığını kuvvetle tahmin ediyorum.

Eşkâlde hata etmediğimi iddia etmiyorum: Fakat ilk sanat müsabakasının mevzuunu teşkil eden (roman) da, bütün memleketin bütün roman ve hikâye muharrirlerine aid bütün eserleri Partice tedarik edilip jürinin önüne yığıldığı ve sahiplerinin haberi bile

³⁷⁸ CDA, 490.01.1423.700.1.28-29.

olmadan bunlara layık olduğu dereceler verildiği halde, mana itibariyle kudret itibariyle romandan çok yüksek bir değeri haiz olan (tiyatro piyesi) müsabakası için muharrirlerden dilekçe beklemenin ve bu dilekçeye müteallik bir takım yirminci sınıf şartlar yerine gelmedi diye kategori almış bir muharriri kapı dışarı etmenin uygun ve mantıklı bir iş olacağına hem fikir değilim bu dışarı edilmek keyfiyeti, Necip Fazıl gibi bir adamla beraber vaki olunca, büsbütün yıkıcı ve haysiyet kırıcı oluyor.

Beni çekemeyen bir iki memurun hatırı için, asgari olarak kötü bir tiyatro muharririni, Partiden uzaklaştırmakla ne gibi bir gaye takip edilmiştir. Lütfen sebep olanlara ve bugün bana uzaktan gülenlere bunu sorunuz Beyefendi. Sizden bunu kemali emniyet ve ehemmiyetle beklerim. Saygılarımı sunarım.³⁷⁹

İlhan Tarus, yazmış olduğu bu mektupta şartnamede belirtilen tarihten sonra eserini gönderdiği için müsabakaya dâhil olamamasından yakınarak, bu esas dâhilinde dışarıda kalmaktan muzdariptir. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivlerindeki belgelere baktığımızda İlhan Tarus eserini 3 Şubat 1947 tarihinde göndermiştir. Jüri heyeti kararını açıklamadan önce 4 Şubat 1947 tarihinde Parti Genel Sekreterliği'nde jüriye arz edilmiştir.³⁸⁰ Jüri heyeti çalışmalarını 13 Şubat 1947 bitirmiş ve kararını açıklamıştır. İlhan Tarus'un eserinin müsabakaya dâhil edilemeyeceğine yönelik cevap ise 6 Nisan 1947 verilir.³⁸¹ Kısacası müsabaka sonucunun açıklanma tarihi olan 23 Şubat'tan tam bir buçuk ay sonra haber verilir. İlhan Tarus'a Parti tarafından haberin geç verilmesi şaşırtıcıdır. Çünkü İlhan Tarus'un iktidar içindeki konumu Necip Fazıl'dan farklıdır. İlhan Tarus ömrünü CHP'ye vakfetmiş bir ediptir. Bu özelliğinden mektubunda şöyle bahseder:

Ben Halkevleri bürosunda memur iken Adana ve İzmit Halkevlerinde muvaffakiyetlerin en büyüğünü gösteren kimdi? Bu iki Halkevinde bir yıl boyunca Halk Partisi hesabına halkın cuş ve huruş içinde binaları doldurup taşırmasına sebep olan kimdi? Adana'dan ayrıldığım gün muhalif ve muvafık, üç günlük gazetenin naçiz şahsım ve Parti için yazdıkları şeylerin mahiyeti neydi? Bu iki il merkezinde Halkevini şehrin kalbi ve ruhu haline getiren kimdi? Bütün bunlara rağmen uydurma ve iftira mahiyetinde sebepler yüzünden kapı dışarı edilen kimdi? Bunları Ahmet Kutsi Tecer'den, Dr. Ahmed Selgil'den, Adana Milletvekili Kemal Çelik'den, Sedad Pek'den Kocaeli Milletvekillerinin cümlesinden sorup öğrenmek elinizdedir ve neticede, CHP için gerçekten münevver zümreye dayanan bir şeref ve itibar hamlesini uyandıranın adını tespit etmek de keza, elinizdedir."³⁸²

Parti Genel İdare Kurulu, kendisine bu kadar yakın bir edibin başvurusunu dahi kabul etmemiştir. Hatta bu edip için en üzücü olan CHP karşıtı bir yazar ile beraber müsabaka dışı

³⁷⁹ CDA, 490.01.1421.696.1.132.

³⁸⁰ CDA, 490.01.1421.696.1.136.

³⁸¹ CDA, 490.01.1421.696.1.134.

³⁸² CDA, 490.01.1421.696.1.133.

bırakılmaktır. Bu yüzden CHP'ye dava açmamış kırınlığını mektup ile dile getirmiştir. Müsabaka dışı kalmasını bir takım kişilere bağlamaktadır. Fakat İlhan Tarus, Necip Fazıl gibi kişi veya kişilerin ismini açıktan vermemiştir. Necip Fazıl ise *Büyük Doğu* mecmuasında ödül almasını engelleyen kişinin Behçet Kemal Çağlar olduğunu ifade etmiştir.³⁸³

Necip Fazıl ise başına gelen bu mevzuya İlhan Tarus gibi yaklaşmamış ve dönem itibariyle CHP muhalifi olan yazar bu olayı mahkemeye taşımıştır. 29.04.1947 yılında İstanbul 11. Asliye Hukuk Mahkemesine dava açan Necip Fazıl, Cumhuriyet Halk Partisi'nden sanat ödülüne binaen alacağı 3000 lirayı faiziyle birlikte ayrıca Ankara'da harcadığı ikamet ve seyahat masrafları için 500 lira talep etmiştir.³⁸⁴ Cumhuriyet Halk Partisi, dava edilen kurumun Cumhuriyet Halk Partisi genel sekreterliği olmasından dolayı davanın Ankara'ya alınmasını ve davanın reddini talep etmiştir.³⁸⁵

25 Mart 1947'de jüri heyeti, CHP Genel İdare Kurulu'nun göndermiş olduğu yazıya binaen tekrar toparlanır. Aynı jüri heyeti, CHP Genel İdare Kurulu'nun şartnamede değiştirilen maddeler mevzuundaki kararı gereğince, *Sabır Taşı* ve *Bir Gemi* adlı eserleri mükâfat sıralamasında çıkarmıştır. Geriye kalan eserler üzerindeki hükümlerini değiştirmeyen jüri heyeti, birincilik derecesini boş bırakarak aşağıdaki gibi bir sıralama yapmıştır.³⁸⁶

Çizelge 2.4. 1947 Piyes müsabakası sonucu

Yıl	Şair	Eser	Derece	Ödül
1947	-	-	---	-
	Ahmet Muhip Dıranas	Gölgeler	2.	2000
	Bekir Büyükarkın	Dökmeci	3.	1000

İsmet Kür'ün *Kurbanlar* ve Samime Aydoğmuş'un *Burgu* adlı oyunları ise teşvike layık görülmüştür.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1947 yılında düzenlemiş olduğu piyes müsabakası ulusal basında verilen ve verilmeyen mükâfatlarıyla konuşulmuştur. Özellikle CHP muhalifi olan Necip Fazıl'ın

ödülünün şartnameye uymadığı için CHP Genele İdare Kurulu tarafından iptal edilmesi müsabaka sonucunu daha da tartışılmasına sebep olmuştur. Fakat günümüze kadar tartışıla gelen bu

³⁸³ Be-De, a. g. m., 14.

³⁸⁴ CDA, 490.01.1423.700.1.221.

³⁸⁵ CDA, 490.01.1423.700.1.226-227.

³⁸⁶ CDA, 490.01.1423.700.1.16.

mevzuda, İlhan Tarus'un yaşadığı mağduriyet Necip Fazıl kadar dile getirilmemiştir. Özellikle iktidara yakın bir yazarın mağdur edilmesi iktidar karşısı bir yazarın mağdur edilmesi kadar trajiktir.

1940'lı yılların başından itibaren siyaset sahasındaki asıl hedefi İnönü ve CHP zihniyeti olan Necip Fazıl için bu ödülü almamak, almaktan daha kıymetlidir. Büyük Doğu dergisi aracılığıyla 1940'lı yıllarda din karşısı siyasete, düşüncelere karşısı, dönemin hükümetleriyle ve rejimle, çatışma, yargılanma veya tutuklanma pahasına bir mücadeleye atılmıştır.³⁸⁷ Gerek hatıratlarında gerekse de *Büyük Doğu* dergisinde yazdıkları ile CHP iktidarını eleştirmiştir.

2 Kasım 1945'te *Büyük Doğu* dergisi tekrar yayın hayatına atıldığında Mecliste Cumhuriyet Halk Partili bir milletvekilinin söylediği; “*Efendiler; Anadolu'da ekmek almayıp bu gerici dergiyi satın alanlar var! İrtica Hortluyor! Dikkat*”³⁸⁸ sözleri CHP ile Necip Fazıl arasındaki husumetin boyutunu gösterir niteliktedir.

13 Aralık 1946 yayınlanan *Büyük Doğu* dergisinin kapağında kocaman bir kulak ve altında da “*Başımızda Kulak İstiyoruz!*” yazar. Necip Fazıl'ın kulak metaforu ile bahsettiği kişi dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'dür.

Daha bunlar gibi birçok yazı ve anı Cumhuriyet Halk Partisi ve Necip Fazıl arasındaki diyalogun husumet boyutuna vardığını özetler niteliktedir. Daha önce de ifade ettiğimiz üzere Cumhuriyet Halk Partisi'nin bugüne kadar tertiplemiş olduğu bazı müsabakalardaki şartnameler problemlidir. Fakat siyasi erk 1947 yılına kadar şartname üzerinde jürinin herhangi bir değişiklik yapmasına izin vermemiştir. Halkevleri Büro Şefi Tahir Alangu'nun izni dâhilinde yapılan bu değişiklik daha sonra Parti Genel İdare Kurulu tarafından bozulmuştur. Bundan önce düzenlenen müsabakalarda Parti Genel İdare Kurulu böyle bir karar almış olsaydı bu denli şiddetli tepki ortamı oluşmazdı. Çünkü 1947 senesi Cumhuriyet Halk Parti'si için sıkıntılı bir yıldır. İkinci Dünya savaşı sonrası tek adam ideolojileri son bulmuş daha sonrasında oluşan demokratik ortam ise Cumhuriyet Halk Partisi'nin ülke içindeki nüfuzunu azaltmaya başlamıştır.

Özellikle çok Partili hayata geçişle beraber kurulan muhalif Partiler bu gibi olayları takip etmeye başlamıştır. Tek söz söyleme yetkisi artık siyasi erkin elinde değildir. *Son Posta* gazetesi bu

³⁸⁷ Karaca, A. (2009). *Necip Fazıl Adnan Menderes İlişkisi*. Ankara: Lotus Yayınevi, 18.

³⁸⁸ Kısakürek, N. F. (1975). *Babiali*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınevi, 285.

mevzuu hakkında hem Demokrat Parti İstanbul İl Başkanı'nın fikrini hem de Cumhuriyet Halk Partisi İstanbul İl Başkanı'nın fikrini almak için telefon eder. Her iki Parti başkanın görüşlerini gazetede yayınlar. Parti il başkanlarının görüşleri şu şekildedir:

Necip Fazıl Kısakürek, borçlar kanununun 8 inci maddesine dayanarak Cumhuriyet Halk Partisi aleyhine dava açacağını söylemiştir.

Dün davanın ikamesi ve dereceye kadar kazanılıp kazanılmamak ihtimali olduğu hakkında her ikisi de tanınmış avukatlarımı olduğu için CHP ve DP il başkanlarına müracaat ettik. Demokrat Parti İstanbul bakanı Kenan Önder dedi ki:

-Bir iş veya bir şey mukabilinde ilan suretiyle bir bedel vadeden kimse vâdine tevfiKAN o bedeli verir. O iş veya o şey husule gelmeksizin o kimse vâadinden rücu ederse, vadettiği bedeli tecavüz etmemek üzere işi yapacak adamla yaptığı masrafı ödemeğe mecburdur. Borçlar kanununun 8 inci maddesi bunu âmirdir.

Necip Fazıl Kısakürek meselesine gelince: İş yapılmış, muvaffakiyet elde edilmiş ve jüri de bunu tasdik ve kabul etmiştir. Partinin vâid ve ilân ettiği parayı ödemesi icap eder.

Telefonla görüştüğümüz CHP il başkanı Mekki Hikmet Gelenbeğ de, sualimizi dinledikten sonra gülümsediği sezilen bir sesle şöyle demiştir:

-Almanya'da bir profesörü yol üstünde tutup ihtilâflı bir mesele hakkında fikrini sormuşlar. Profesör şu cevabı vermiş:<< Ben kanun adamıyım, kanunla konuşmadan sizinle konuşamam.>> İşte ben de şimdi bu vaziyetteyim, konu incelemeden bir şey söyleyemem.³⁸⁹

Müsabakadan birkaç sene önce böyle bir durum oluşmuş olsa idi muhalefeti olmayan bir ülkede söz söyleme ve karar alma yetkisi tamamen Cumhuriyet Halk Partisi elinde olacaktı. 1947 yılında da karar verme yetkisi Cumhuriyet Halk Partisi'ndedir. Fakat almış olduğu karara artık muhalefet edecek bir Parti mevcuttur. 1946 şiir müsabakasında iki jürinin şartnamedeki maddeye itirazı *Ulus* gazetesinde yayınlamasına rağmen herhangi bir yankı uyandırmamış, şartnamedeki esas değiştirilmeyerek sonuç açıklanmıştır. Bu yüzden bahsi geçen olay daha önce de söylediğimiz üzere ülke çapında geniş bir yankı uyandırmıştır.

Her ne kadar Cumhuriyet Halk Partisi'nin düzenlemiş olduğu müsabakada Necip Fazıl değerlendirme dışı bırakılarak maddi mükâfattan yoksun bırakılmış olsa da bu olay Necip Fazıl'ın popülaritesini arttırmıştır. Bugün dahi bu müsabaka ile ilgili kaleme alınan yazılarda İlhan Tarus'un mağduriyetinden ziyade Necip Fazıl'ın mağduriyeti akla gelmektedir. Bu da dönemin

³⁸⁹ Necip Fazıl CHP'den Davacı (04.03.1947). *Son Posta*, 1-2.

sanat müsabakasının gerek edebî çevrelerce gerekse de siyasi çevrelerce nedenli takip edildiğinin göstergesidir. İktidarın düzenlemiş olduğu sanat ödülleri müsabakaları verdiği veya vermediği ödüllerle edebiyat ortamını etkilemiştir.

2.3.7. İnönü Sanat Armağanları

Cumhuriyet Halk Partisi'nin düzenlemiş olduğu edebiyat ve sanat müsabakaları devam ederken 1946 yılında "İnönü Sanat Armağanları" adında başka bir ödüllendirme çalışması başlatılmıştır. Bu çalışma CHP Sanat Armağanları yerine ihdas edilmek istenmektedir. Öyle ki 13 Haziran 1946'da bir yandan, tek Parti yönetiminden çok Partili sisteme geçişe yönelik değişiklikler yapılırken, bir yandan da Ceza Kanunu'nda olduğu üzere tek Parti yaptırımlarının korunmasına yönelik önlemler alınmıştır. Bu kapsamda, "*Millî Şefliği bırakan İnönü'nün saygın ve tarihi bir cumhurbaşkanı karakterine dönüştürülmesine yönelik bir adım olarak, aynı gün İnönü Armağanı kanunu çıkarılmıştır.*"³⁹⁰

Tekirdağ Milletvekili Rahmi Apak ve iki arkadaşının kanun teklifi olarak vermiş olduğu "İnönü Armağanları" başlıklı teklif, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edildikten sonra Haziran ayında Resmî Gazete'de yayınlanan "*İnönü Armağanları Kanunu*" çerçevesinde ihdas edilmiştir. Bakanlar Kurulu'nun 13.6.1946 tarih ve 4933 nolu "*İnönü Armağanları Kanunu*"nun bu armağanlarla ilgili maddeleri şöyledir:

Birinci Madde — Bu kanun hükümlerine göre, Türk vatandaşlarından hakedenlere, (İnönü Değerlendirme) ve (İnönü Özendirme) armağanları adları altında iki türlü armağan dağıtılır.

İkinci Madde — İnönü değerlendirme armağanları yirmi beşer bin liralık üç armağan olup dünya ölçüsünde yüksek değer taşıyan:

A) *Bilim eserleri;*

B) *Sanat eserleri;*

C) *İnsan veya hayvan sağlığına, yurdun savunmasına ve istihsalin gelişmesine ve iyileşmesine yarayan keşif ve ihtira sahiplerine verilir.*

Bu armağanlar, hak edenler bulunduğça, yukarıdaki üç bölümden her biri için üç yılda bir verilir. Bölümleri sıraya konarak her yıl bir bölüm için armağanı kararlaştırılır.

Üçüncü Madde — İnönü Özendirme armağanları, beşer bin liralık on ve üçer bin liralık on beş armağan olup yurt ölçüsünde yüksek değer taşıyan:

A) *Bilim eserleri sahipleri;*

B) *Sanat eserleri sahipleri;*

C) *İnsan veya hayvan sağlığına, yurdun savunmasına ve istihsalin gelişmesine yarayan keşif ve ihtira sahipleri ile tarım ve endüstri alanlarında istihsalin artmasını sağlayacak olağanüstü başarı gösterenlere;*

³⁹⁰ Bağçe, a. g. e., 119.

Hak edenler bulunduğca, her yıl dağıtılır.

Dördüncü Madde — İnönü armağanlarına hak edenleri belirtmek üzere, her üç yılda bir, biri bilim, diğeri sanat, üçüncüsü keşif ve ihtiralarla üstün başarılar için üç Jüri komisyonu kurulur. Jüri Komisyonlarının üyeleri üç Jüri Komisyonun her biri için ikişer tane olmak üzere her Fakülte ve Yüksek Okul Profesörler veya öğretmenler kurullarınca gösterilen adaylar arasından Bakanlar Kurulunca seçilir. Jüri komisyonlarının dördü asıl, üçü yedek olmak üzere yedi üyesi bulunur.

Komisyon başkanlarını kendi aralarından seçerler. Jüri Komisyonları başkanlığa bağlıdır. Toplam on altı maddeden müteşekkil olan İnönü Armağanları Kanunu'na göre; "İnönü Armağanları 1946 yılı başından sonra yapılan ve yayınlanan eserlerle sağlanan keşif, ihtiralara ve elde edilen başarılarla verilmektedir. Armağanlar Birinci İnönü Zaferi'nin yıl dönümüne rastlayan 10 Ocak günü radyo ve gazetelerle ilan olunur ve armağan başkentte ve gelemedikleri takdirde hak edenlerin buldukları yerlerde hükümetçe tertiplenecek bir törende bir anma madalyası ve diploma ile kendilerine verilmektedir."³⁹¹

1946 yılında Bakanlar Kurulu'nun almış olduğu karardan sonra 15.05.1947 yılında yine Bakanlar Kurulu'nun almış olduğu karar ile jüri üyeleri belirlenmiştir. Üç dalda üç ayrı jüri heyeti, yedek üyeleri ile birlikte şöyledir:³⁹²

Çizelge 2.5. İnönü armağanları jüri heyeti

Bilim Jüri Komisyonu Asıl ve Yedek Üyeleri şu şekildedir:

ASİL ÜYELER	GÖREVLERİ
Prof. Dr. Akil Muhtar Özden	İstanbul Milletvekili
Prof. Dr. Saim Ali Dilemre	Rize Milletvekili
Prof. Dr. Adnan Adıvar	İstanbul Milletvekili
Ord. Prof. Kerim Erim	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Matematik Profesörü
YEDEK ÜYELER	GÖREVLERİ
Ord. Prof. Mustafa Şekip Tunç	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Ruhbilim Profesörü
Prof. Şevket Birand	Yüksek Ziraat Enstitüsü Jeoloji Profesörü
Prof. Ratıp Berker	İstanbul Üniversitesi Makine Fakültesi Dekanı

Sanat Jüri Komisyonu Asıl ve Yedek Üyeleri şu şekildedir:

ASİL ÜYELER	GÖREVLERİ
Celal Esat Arseven	Ordu Milletvekili
Adnan Saygun	Ankara Devlet Konservatuvarı Kompozisyon Öğretmeni
Prof. Bonatz	İstanbul Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Profesörü
Yahya Kemâl Beyatlı	Eski İstanbul Milletvekili
YEDEK ÜYELER	GÖREVLERİ
Muhsin Ertuğrul	İstanbul Şehir Tiyatrosu Rejisörü
Sadettin Arel	İstanbul Şehir Konservatuvarı
Suut Kemâl Yetkin	Urfa Milletvekili

³⁹¹https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc028/kanuntbmmc028/kanuntbmmc_02804933.pdf

³⁹² CDA,30.18.1.2.113.32.14.3.1

Keşif ve İhtiralar Jüri Komisyonu Asıl ve Yedek Üyeleri şu şekildedir:

ASİL ÜYELER	GÖREVLERİ
Prof. Kemâl Cenap Berksoy	Yozgat Milletvekili
Rüştü Uzel	Millî Eğitim Bakanlığı Meslek ve Teknik Öğretim Müsteşarı
Ord. Prof. Arndt	İstanbul Üniversitesi
Ord. Prof. Salih Murat Uzdilek	İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi Fizik Profesörü
YEDEK ÜYELER	GÖREVLERİ
Prof. Hayri Dener	Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Fizik Profesörü
Ord. Prof. İbrahim Hakkı Akyol	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fiziki Coğrafya Profesörü
Prof. Süreyya Tahsin Aygün	Yüksek Ziraat Enstitüsü Veteriner Fakültesi Profesörü

394

1947 yılında sanat alanında oluşturulan jüri heyetine baktığımızda jüri heyeti içerisinde iki isim dikkatimizi celp etmektedir. Bu isimler Adnan Saygun ve Yahya Kemâl Beyatlı'dır. Bakanlar Kurulu tarafından asıl jüri üyesi olarak atanan iki sanatçı, aynı zamanda *İnönü Armağanları Sanat Ödülü*'ne de layık görülecektir. Değerlendirme jürisinden ödüle layık görülen iki sanatçı çıkartılarak yerlerine yedek jüri üyesi olan Muhsin Ertuğrul ve Suut Kemal Yetkin dâhil edilmiştir. Bu iki jüri üyesinin hangi sebeple çıkartıldığı konusunda

herhangi bir bilgi mevcut değildir. Fakat ödüle layık görülecek olmalarından dolayı bu iki asıl üyenin çıkartılmış olması kuvvetle muhtemeldir.

1948 yılı *İnönü Armağanları Sanat Ödülü*'ne Celal Esat Arseven, Prof. Bonatz, Muhsin Ertuğrul ve Suut Kemal Yetkin'den müteşekkil olan jüri heyeti tarafından, şiir dalında mükâfata Yahya Kemal Beyatlı, musiki dalında mükâfata Adnan Saygun, tiyatro dalında mükâfata ise Cevad Fehmi Başkut layık görülmüştür.³⁹⁵

Yahya Kemal Beyatlı, *Hayâl Şehir* eseri ile şiir mükâfatını kazanmıştır. *Hayâl Şehir* eseri ilk defa 1947 yılında *Aile* dergisinde yayınlanır.³⁹⁶ İstanbul'un önemli semtlerinden biri olan Üsküdar'ın anlatıldığı *Hayâl Şehir* ile ilgili Ahmet Hamdi Tanpınar şunları söyler:

³⁹³CDA,30.18.1.2.113.32.14.3

³⁹⁴CDA,30.18.1.2.113.32.14.4

³⁹⁵ İnönü Armağanları (10 Ocak 1948). *Cumhuriyet Gazetesi*, 1-4.

³⁹⁶ Hayal Şehir (Yaz 1947). *Aile Dergisi*, (2), 2-3.

Yahya Kemal, Hayâl Şehir manzumesi ile İstanbul'un çok sevdiği, gerçek şiire bizzat kapısını açtığı bir semtini, Üsküdar'ı bir kere daha şiirin büyüğü ile giydirdi. Üsküdar bundan böyle bizim için ve bizden sonrakiler için İstanbul akşamlarının mücevher aynası olacak. Nasıl, sonbahar rüzgârları esince hepimiz muhayyilemizde kirli yeşil dalgalara bakarak ömürlerinin muhasebesini yapan «Kanlıcanın ihtiyarları» nı, o hiç yüzlerini görmediğimiz, fakat ömürlerinin hüznünü içimizde duyduğumuz şiir esatirinin insanlarını hatırlıyorsak, bundan sonra da akşamın içimize yerleştiği anda «bu Üsküdar evlerinin camlarında güneşin tutuştuğu saattir» diyeceğiz ve bir güneş dininin duasını tekrarlar gibi Hayâl Şehir'in mısralarını kendi kendimize okuyacağız.
397

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın övgüyle bahsettiği şiir hakkında İsmail Habib Sevük ise eserin ödül almasında en büyük etkenin kaleme alındığı yıl olduğundan bahsetmekte ve Yahya Kemal'in bu şiirinden çok daha güzel şiirleri olduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

Büyük ve gerçek şair Yahya Kemal zaten milletçe kazandığı sanat payesini ilk defa kendisine “İnönü şiir mükâfatı” ile de devlete tasdik ettirmiş oldu. Şairimizin ortalama yüz elliye bulan şiirlerini henüz kitap halinde bastırmamakla beraber –ki o kitaplar üçü veya dördü bulacaktır- şiirleri arasında o mükâfatı kazanmak mazhariyetini “Hayâl Şehir” e nasip oluşu şüphesiz onun en güzel şiir oluşundan değil neşir tarihinden ileri geliyor. Kanun icabı şiir kitabı o yıl neşredilen esere verilecektir. Şairler kitapla değil yarattıkları “şiir atmosferi” ile, ölçülür. “Hayâl Şehir” şiirdeki zirveyi göstermedi, sadece şiir mükâfatına vesile oldu. Şairin en büyük değil, fakat en mesut şiiri.³⁹⁸

Adnan Saygun, *Yunus Emre Oratoryosu* adlı eseri ile musiki mükâfatını kazanmıştır. *Yunus Emre Oratoryosu* 1943 yılında tamamlanır. Fakat eserin geniş kitlelere ulaşması geç ve meşakkatli olur. Büyük Millet Meclisi'nde Maarif bütçesi konuşulurken söz alan Behçet Kemal Çağlar, Maarif Vekâleti'nin kendi değerlerini bile tanımadığı, mesela *Yunus Emre Oratoryosu* yazılalı dört yıl olduğu halde hâlâ çalınmadığı eleştirisinde bulunacaktır. Millî Şef İsmet İnönü, bu eleştiri kulağına gidince meseleyi Hasan Ali Yücel'e sorar; “Paşam, Adnan'ın bir eseri var, mistik bir eser! Cevabını alınca, “Mistik olsun” der, “başarılı bir mistik eseri dinlemek de güzeldir!”³⁹⁹ Bunun üzerine Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin büyük salonunda 21 Mayıs 1946 tarihinde “sanatların eşsiz koruyucusu Türkiye Cumhurbaşkanı İnönü'nün yüce varlığına armağan” edilerek Reiscumhur başta olmak üzere bütün devlet erkânı ve kordiplomatiğin yer aldığı seçkin bir dinleyici kitlesi huzurunda seslendirilir.

³⁹⁷ Tanpınar, A. H. (19 Temmuz 1947). Hayâl Şehir. *Cumhuriyet Gazetesi*, 2.

³⁹⁸ Sevük, İ. H. (7 Mayıs 1949). Yahya Kemal ve Üsküdar. *Cumhuriyet Gazetesi*, 2.

³⁹⁹ Tanju, S. (2012). *Adnan Saygun'larda Çay Sohbetleri*. İstanbul: Pan yayıncılık, 75-77.

Hasan Âli Yücel, dört gün sonra da halka açık bir programla ikinci defa seslendirilen oratoryo için hazırlanan tanıtma kitapçığına yazdığı takdim yazısında, Yunus'un "*Türk ruhunu dile getirmede, hemen yedi asır, nefesi her sesin üstünde kalmış bir gönül eri*" olduğunu söyler; ona göre Yunus Emre, "*dimağlarda medrese istibdadının fermanferma olduğu devirlerde hürriyetin, hürriyetin tanrılaştırılıp kargaşalık doğurduğu zamanlarda iç inzibatının sığındığı sakin, huzurlu bir ruh köşesi*", Oratoryo ise "*ne bir mersiye, ne bir medhiye, ne alaturka, ne alafranga; yalnız ve yalnız Yunus'un ölümsüz şahsında içli, duygulu Türk ruhunun hayat memat dediğimiz muamma karşısındaki arama cehdi*" dir.⁴⁰⁰

Adnan Saygun, sanat yaşamının en büyük deneyimlerinden biri olarak nitelendirdiği *Yunus Emre Oratoryosu*'yla ilgili açıklamalarında müzikte geleneksellik ve çağdaşlık konusundaki görüşlerini açıklar: "Demek ki "gelenek" dediğimiz şeyi katı bir anlam içinde bize sunmak isteyenler haklı değildirler. Gerçekten toprağa kök salmış olan geleneklerimizi donmuş kalıplar gibi alma eğiliminde olanlar yanlış yoldadırlar."⁴⁰¹

Adnan Saygun'un sahip olduğu bu düşünce Cumhuriyet dönemi kültür politikalarını etkileyen düşünür Ziya Gökalp'in kuramı üzerine oturtulmuştur. Ziya Gökalp'in bu konudaki düşünceleri şu şekildedir:

*Her biri bağımsız ve mutlak bir varlığa sahip olan kurallar (kaideler), oturdukları yerlerde oturdukları gibi kalırlar ve bir gelecek yaratamazlar. Gelenek (anane) ise, yaratma ve gelişme demektir. Çünkü gelenek, çeşitli anları birbirleriyle kaynaşmış bir geçmiş, hareket ettiren bir güç gibi, arkadan ileri doğru iten doğal bir akıma sahiptir ki, sürekli olarak yeni gelişimler ve eğilimler doğurur. Gelenek, tek başına doğuran ve yaratan bir güç olmakla birlikte, kendisine aşılana yabancı yeniliklerde, damarlarındaki hayat suyundan feyiz alarak canlanır ve bayağı taklitte olduğu gibi çürüyüp düşmez.*⁴⁰²

Cumhuriyet ile birlikte gerçekleştirilen kültür reformlarını destekleyen bir aydın olarak Adnan Saygun, "Osmanlı kültüründen kendini soyutlamaya çalışarak yüzünü Anadolu'ya dönen devrimci ruhu"⁴⁰³ benimsemiştir. Bu benimseme tarzı aynı zamanda İnönü dönemi

⁴⁰⁰ Ayvazoğlu, B. (2016). *Yunus Ne Hoş Demişsin (Cumhuriyet Sonrası Yunus Emre Yorumları)*. İstanbul: Kapı Yayınları, 74.

⁴⁰¹ Ulu, E. (2003). Kültürlerarası Hümanizmanın Müzikteki Simgesi Çağdaş İki Oratoryo: A. Adnan Saygun'un "Yunus Emre" ve Michael Tippett'in "Zamanımızın Çocuğu" Oratoryolarının Yapı Stil ve İçerik Yönlerinden Karşılaştırmalı İncelemesi. Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 12.

⁴⁰² Altar, C. M. (Mayıs 1985). Atatürk'e Özgü Evrim Felsefesi'nin Gelenek-Kültür Dinamizmine Katkısı (Son Elli Yılın Müzik Refomlarına Toplu Bir Bakış). *Erdem*, 1 (2). 271.

⁴⁰³ Aracı E. (2001). *Ahmed Adnan Saygun, Doğu-Batı Arası Müzik Köprüsü*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 35-36.

hümanizm anlayışının da yansımasıdır. Bu dönemde uygulanan politikalarda Anadolu, hümanizme eklenmeye çalışılmış, Homeros, Türklerin atası sayılmış, Yunus Emre, Karacaoğlan, heybe-kilim, türkü evrensel kültürü mayalayacak öğeler olarak aşkınlaştırılmıştır.⁴⁰⁴ Her ne kadar Hasan Ali Yücel, *Yunus Emre Oratoryosu*'nda ilahilere yer verilmesinden dolayı eseri mistik olarak değerlendirmiş ise de batı tarzı bir sanat anlayışı olan oratoryo ile ifade edilmesinden dolayı eser kabul görmüştür.

Cevat Fehmi Başkut ise *Küçük Şehir* adlı eseri ile tiyatro mükâfatını kazanır. İlk defa 1945–1946 mevsiminde İstanbul şehir tiyatrosunda ve bilahare Devlet Tiyatrosunda temsil edilen bu eser⁴⁰⁵ büyük şehirden kasabaya gelenlerin düştüğü durumları anlatır. Metin Toker'in 1946 yılında *Küçük Şehir* adlı eser hakkında kalem aldığı tanıtım yazısında eserin muhtevası ve önemi hakkında şunları söylemektedir:

Cevad Fehmi son eseri ile tekrar ilk tuttuğu yola dönmektedir. <<Küçük Şehir>> güldüren, fakat güldürmeyi gaye edinmeyen bir fikir komedisidir. Zaman zaman içinde bir dramın unsurlarını dahi toplayan eserin en büyük meziyeti şüphesiz ki müdafaa ettiği fikri, bir takım sıkıcı tiradlarla değil alâka çekici hareketlerle ortaya koymasıdır.

Küçük Şehirlerde yaşayanlar büyük şehirlere karşı daima gıpta ve hayranlık duyarlar, onların kendi mütevazı muhitlerine girince beraberlerinde muhakkak irfan, medeniyet, refah ve saadet getireceklerini tahayyül ederler. Hâlbuki ekseriya bunun aksi olur. Büyük şehirler beraberinde büyük şehrin çamurunu da getirirler. Bu bir kanun mudur? Hayır. Büyük şehirlilerin arasında da hakikaten iyi kimseler yok değildir, fakat ne olursa olsun küçük şehirlilerin kapıldıkları hayal bir hayal olmaktan ileri gitmez. Müellifin eserde ele aldığı, müdafaa ettiği fikir budur.

Millî Türk tiyatrosunun nasıl kurulabileceği münakaşa edilirken nihayet bir müellifin eserinde <<bizden>> bir hayat levhasını çizmesi bizi memnun ediyor. Cevad Fehmi'nin kendi davalarımızı, kendi âdetlerimizi ve tabii kendi meziyet ve zaaflarımızı ele alışını öteki müellifler için de tutulması gereken bir yol telakki ediyoruz.⁴⁰⁶

Metin Toker'in de yazısında da belirttiği üzere *Küçük Şehir* adlı tiyatro eseri 1930'lu yılların Köycü anlayışının yansımasını muhtevasında barındırır. Türk Köycülerine göre şehirler, kozmopolitizmi, sınıf çatışmalarını, işsizliği, ekonomik buhranları, işçi grevlerini, devletin toplumsal kontrolünün kısıtlanmasını, kısacası onların kafasındaki her türlü yozlaşmayı simgeler.⁴⁰⁷ Bu yüzden şehirde yaşayan insanlar da şehrin her türlü olumsuzluklarından

⁴⁰⁴ Oktay, A. (1993). *Zamanı Sorgulamak*. İstanbul: Remzi Kitapevi, 118.

⁴⁰⁵ Deniz, İ. (1992). Cevat Fehmi Başkut'un Tiyatro Eserleri. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 39.

⁴⁰⁶ Toker, M. (27 Ocak 1946). *Küçük Şehir Şehir Tiyatrosunda*. *Cumhuriyet Gazetesi*, 4.

⁴⁰⁷ Karaömeroğulları, a. g. e., 67.

etkilenmişlerdir. Taşradaki insanlar şehirliye nazaran daha saf ve temizdir. *Küçük Şehir* adlı eserde de büyük şehirden gelenler beraberlerinde hırsızlık, ahlâksızlık, yalan ve düzensizliği getirir. Anadolu kasabası ise içindeki küçük fırsatçılarına rağmen, genellikle saf ve dürüst insanları ile yüceltilir.⁴⁰⁸ Bu anlayış 1930’larda birçok köycünün, ulusal kültürün “saf” ve “tamamen” korunmuş olduğu yerlerin köyler olduğunu vurgulamasıyla⁴⁰⁹ paralellik arz eder.

İnönü Zaferi’nin yıl dönümü olan 10 Ocak 1948 tarihinde verilmesi beklenen ödül 10 Ocak 1949 tarihinde verilmiştir. 10 Ocak 1948 tarihinde Cumhuriyet gazetesi, jüri üyelerinden Celal Esat Arseven ile bir mülakat gerçekleştirmiş ve jüri üyesi İnönü Armağanları ile ilgili şu değerlendirmeleri yapmıştır:

Büyük Millet Meclisi 1946 senesi Haziran’ın 13 ünde çıkardığı bir kanunla güzel sanatlar, bilim ve keşif ve ihtiraları verilmek üzere (İnönü Armağan’ları) ihdas etmiştir.

Kanun mucibince bu mükâfatları alacak kimseleri seçmek üzere Heyeti Vekilece bir jüri kurulmuş ve ilk kazananların gene kanun hükümlerine göre 1948 senesinde birinci İnönü zaferinin yıldönümünde, (yani bugün) ilânı kararlaştırılmıştır.

Fakat günü gelip de bu ilân yapılmayınca bir takım dedikodular çıkmış bu meyanda bir akşam refikimize Ankara’dan çekilen bir telgrafta jürinin İnönü armağanlarından şiir mükâfatının Yahya Kemal’ e musiki mükâfatının Adnan Saygun ve tiyatro mükâfatının Cevad Fehmi’ye verilmesini kararlaştırdığı, fakat Başbakan Hasan Saka’nın bu sanatkârları ve eserlerini beğenmediği için kararı reddettiği, armağanlarının bu yıl verilmeyeceği bildirilmiştir.

Bu haber üzerine bir arkadaşımızı Jürinin kir kaç gün evvel İstanbul a gelmiş olan reisi, Giresun milletvekili Celal Esad Arseven’e göndererek dedikoduların doğru olup olmadığını sorduk. Celal Esad Arseven’in cevaplarını aşağıda okuyacaksınız:

— Mükâfatların verilmesi için kanunda sarahat vardır ve bu mükâfatlar nizamnameye göre dağıtılır. Başbakanın bu şekilde bir karara vardığı yolundaki haberi katiyetle reddederim. Nizamname henüz tamamlanmadığından; Birinci İnönü zaferinin yıldönümüne isabet eden 10 Ocak günü mükâfatlar dağıtılamamış, bu da anlattığınız dedikodulara yol açmıştır. İnönü armağanları için hazırlanan nizamname maalesef henüz ikmal edilmemiştir. Mükâfatların, bu yıl için, ocak ayının muayyen gününde verilmesi kanunen mümkün olamayacağından, nizamname katiyet kesbedinciye kadar tehiri zaruri görülmüştür. Bu kanuni sebeplerden ileri gelen gecikmenin, Başbakan tarafından beğenilmedi» şeklinde tefsirlere yol açması şayanı tecâsürdür. Esasen

⁴⁰⁸ Şener, S. (1942). 'Popüler' Yazar Cevat Fehmi Başkut. *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, (3), 13.

⁴⁰⁹ Karaömeroğulları, a. g. e., 70.

şöyle bir durum mevcut olsaydı İlkönce benim, hem Güzel sanatlar kolu ve hem de jüri başkanlığından istifa etmem lâzım gelmez miydi?

Nizamnameyi tespit etmek için, bundan bir müddet evvel, üç komisyon Başbakanlık binasında uzun bir toplantı yaptık ve nizamnamenin esasların tespit ettik. Bunun on beş güne kadar tamamlanacağını kuvvetle umuyorum. Nizamnamenin Şûrayı Devletten tasdik edilerek çıkması da iki, iki buçuk ay sürer. Bu vaziyete göre, mükâfatların verilmesi otomatikman üç ay sonraya kalacaktır.

Bu vaziyete göre, mükâfatların dağıtılması ne zaman mümkün olacaktır?

—Biliyorsunuz ki, komisyon, şiirde Yahya Kemal Beyatlı'yı, musikide Adnan Saygun'u, tiyatrodada da Cevad Fehmi Başkut'u ittifakken seçmiştir. Kanun mucibince, bu üç sanatkârın mükâfatları Ankara'da yapılacak olan büyük bir töreni takiben verilecektir. Armağan <<İnönü Armağanı>> olduğu için, bunun gene kanunen, İnönü zaferine rastlayan 10 Ocak günü dağılması derpiş edilmiştir. Fakat üç ay sonra, belki bu defaya, mahsus olmak üzere dağıtım yapılır Mükâfatlar dağıtılmadığı takdirde, 949 yılının ocak ayında, yeni mükâfat kazananlarla beraber, ilk defa mükâfatlara hak kazanmış olanların mükâfatları da törenle verilecektir.⁴¹⁰

Mükâfat sonucu belli olmasına rağmen ödüllerin 1948 yılında dağıtılamamasından dolayı meydana gelen şüpheleri *Cumhuriyet* gazetesine vermiş olduğu mülakat ile cevaplayan Celal Esad Arseven ayrıca bu mülakat ile Yahya Kemal'e verilen ödül hakkında da bir açıklama yapmıştır. Yahya Kemal'in büyük mükâfatı kazandığı halde, büyük mükâfat için yirmi beş bin liralık ödülü kabul etmediği, beş bin lirayı kabul ettiğini şu şekilde açıklamıştır:

Bilindiği üzere, Büyük Millet Meclisi 13.06.1946 tarihinde kabul ettiği bir kanunla güzel sanatlar, bilim, keşif ve ihtiralar kollarına verilmek üzere <<İnönü Armağanı>> ihdas etmiştir. Birinci mükâfat yirmi beş bin lira olarak tespit edilmiştir. Fakat 1947 yılının büyük mükâfatını, Yahya Kemal kazandığı halde, kendisi ancak beş bin lira kabul edeceğini bize bildirdi.⁴¹¹

Yahya Kemal'in beş bin liralık ödüle layık görülmesi basında tartışmalara sebep olmuştur. Yahya Kemâl gibi bir şaire teşvik ödülü verilmiş olması isabetsiz bir karar olarak değerlendirilmiştir. “*Yaprak*” ve “*Edebiyat Dünyası*” dergileri bu konu ile ilgili şu değerlendirmeleri yapmıştır;

⁴¹⁰ İnönü Armağanları (10 Ocak 1948). *Cumhuriyet Gazetesi*, 1-2.

⁴¹¹ İnönü Armağanları (10 Ocak 1948). *Cumhuriyet Gazetesi*, 2.

İkinci tuhaf nokta da verilen armağanın adıdır: Özendirme Armağanı. Altmışını geçmiş olan Yahya Kemâl Beyatlı, bu armağanı aldıktan sonra şiir yazmaya özenecek demek Allah zihin açıklığı versin.⁴¹²

Yurd içinde de en büyük şairin Yahya Kemal olduğu ileri sürülmektedir ve “Hayal Şehir” şairin en çok beğenilen eserlerinden biridir. O halde zaruri netice, bu şiire büyük mükâfatın verilmesiydi. Hâlbuki öyle olmadı Yahya Kemal’e teşvik ödülü verildi.⁴¹³

Bahsi geçen dergilerin Celal Esad Arseven’in açıklamalarından bihaber olmalarından dolayı böyle değerlendirmeler yapmış olması muhtemeldir. Fakat Celal Esad Arseven’in 1948’de vermiş olduğu mülakattan bir sene sonra müsabaka sonuçlarının açıklanmış olması ve Yahya Kemal’e özendirme armağanı olan beş bin liralık ödülün verilmiş olduğunun duyurulması, basında Yahya Kemal’in teşvik ödülüne lâyık görüldüğü kanısını uyandırmıştır. Çünkü dönemin ulusal gazeteleri olan Akşam, Cumhuriyet, Tan gazetelerinde ve iktidarın yayın organı olan Ulus gazetesinde Yahya Kemal’in özendirme armağanı olan beş bin liraya lâyık görüldüğü duyurulmuştur. Ulus gazetesi 10 Ocak 1949 yılında yapmış olduğu “*İnönü Armağanları*” duyurusunda şu ifadeleri kullanmıştır:

Başbakanlıktan tebliğ edilmiştir;

İnönü Armağanı Kanunu gereğince, Urfa Milletvekili Suut Kemal Yetkin, İstanbul Teknik Üniversitesi profesörlerinden Paul Bonatz ile Devlet Konservatuarı Tatbikat Sahnesi Rejisörü Muhsin Ertuğrul’dan müteşekkil jüri komisyonu, Giresun Milletvekili Celal Esad Arseven’in başkanlığında toplanarak gereken incelemeleri yaptıktan sonra, beş bin liralık özendirme armağanlarından birinin Yahya Kemal Beyatlı’nın “Hayal Şehir” şiirine gene beş bin liralık özendirme armağanlarından birinin de Ahmet Adnan Saygun’un “Yunus Emre Oratoryosu” na, üç bin liralık bir özendirme armağanının da muharrir Cevat Fehmi Başkut’un “Küçük Şehir” adlı piyesine verilmesine karar verilmiştir.⁴¹⁴

Ulus gazetesi ve diğer gazetelerin *İnönü Armağanları* hakkındaki duyuru yazılarında, Celal Esad Arseven’in bahsettiği üzere Yahya Kemâl’in büyük mükâfata layık görüldüğü ile ilgili hiçbir bilgi yer almamaktadır. Yahya Kemâl’in büyük ödül olan yirmi beş bin liralık ödülü istemediği ile ilgili bilgi yalnızca Celal Esad Arseven’in vermiş olduğu mülakatta mevcuttur. Yahya Kemâl’in büyük mükâfatın sadece maddi gelirinden feragat etmesine rağmen şairin birinciliği, özendirme armağanına dönüştürülüp Adanan Saygun’la beraber teşvik ödülüne layık görülmüştür.

⁴¹² İnönü Armağanları (15 Ocak 1949). *Yaprak*, (2), 2.

⁴¹³ Onger, F. (15 Mayıs 1949). İnönü Armağanı, Yahya Kemal ve saire. *Edebiyat Dünyası*, (18), 1.

⁴¹⁴ İnönü Armağanları (10 Ocak 1949). *Ulus Gazetesi*, 3.

İnönü Armağanları ile ilgili diğer bir eleştiri ise jüri üyeleri hakkındadır. *Yaprak* dergisi jüri üyelerinin ödüllendirilecek sanat dallarında tam anlamıyla otorite sahibi olmadığı ile ilgili şu eleştirileri yapar:

İnönü Armağanı şiirde Yahya Kemal Beyatlı'nın Hayal Şehir adlı şiirine, tiyatrodaki Paydos muharriri Cevat Fehmi Başkut'un Küçük Şehir adlı piyesine, musikide de Ahmet Adnan Saygun'un Yunus Emre oratoryosuna verilmiş. Jüri şu zatlardan kuruluymuş: Celâl Esat Arseven, Suut Kemal Yetkin, Muhsin Ertuğrul, Paul Bonatz.

Bunların içinde musiki ile uğraşan bir tek kişi yok. Celâl Esat Arseven'in bir zamanlar operet oynattığı söylenirse de, bunun alanında yetkili bir kişi olmak için yeter derecede sağlam bir sebep olmadığını sanıyoruz. Demek ki, musiki armağanı Ahmet Adnan Saygun'a kendiliğinden gitmiş.

Şiirle tiyatroya gelince. Tiyatro üzerine konuşabilecek bir Muhsin Ertuğrul, şiir üstüne konuşması hoş görülebilecek de bir Suut Kemal Yetkin var. Bu hesaba göre tiyatro armağanını Paydos yazarı Bay Cevat Fehmi Başkut'a Muhsin Ertuğrul, şiir armağanını Yahya Kemal Beyatlı'ya, Suut Kemal Yetkin vermiş oluyorlar. Bir mimar olan Paul Bonatz'ın ise, ne musiki ile ne de Türk dili ile bir ilgisi olmadığına göre bu jürideki üyeliği biraz tuhaf oluyor.⁴¹⁵

Basına yansıyan hususlar göz önünde bulundurulduğunda *İnönü Armağanları* iki hususta eleştirilmiştir. Bunlardan biri Yahya Kemal'e verilen özendirme ödülü diğeri ise jüri heyetinin sağlıklı bir şekilde oluşturulmadığıdır. Bunların dışında *İnönü Armağanları* sanat ödülünün değerlendirmesinin tam anlamıyla bağımsız bir şekilde yapıldığı şüphelidir. Basına yansımayan Bakanlar Kurulu kararında asıl jüri heyeti içerisinde Yahya Kemal ve Adnan Saygun'un olması ve akabinde bu üyelerin jüri heyetinden çıkartılması ve çıkarılan bu iki üyeye *İnönü Armağanı* özendirme ödülü verilmesi müsabakanın salahiyetine gölge düşürmüştür. Ayrıca Yahya Kemal Beyatlı'nın Sermet Sami Uysal'a verdiği röportajda *İnönü Armağanı*'nı almak istemediğini kendisine iki yıl önce de böyle bir teklifte bulunulduğunu fakat reddettiğini söyleyerek sebebini şöyle açıklamıştır:

Bugünkü sohbetimizde söz, evvelâ şiir mükâfatlarından açıldı. Ve şair bu hususta şunları söyledi:

–Bana iki defa mükâfat teklif edildi. Birincisini Fikri Tüzer'e: <<Ben yaşlıyım, eski şairim; gençlere verilsin>> diyerek reddettim... İki sene sonra İnönü Mükâfatı'nın Hayal Şehir'e verilmesi için Adnan Adıvar önyak oldu. Ve çok ısrar etti. İnönü Mükâfatı Encümen'ine bu parayı almak istemediğimi yazdım... Fakat Celâl Esat ile Adnan Adıvar namzetliğimi

⁴¹⁵ İnönü Armağanları (15 Ocak 1949). *Yaprak*, (2), 2.

*muhafaza etmek istediler. Onun üzerine bu mükâfat bana verildi. Bu Pakistan'dan döndükten sonra, 1949 da oldu. İnönü Mükâfatı'nı almak istemeyişimin bir sebebi de İnönü'yü sevmeyişimdi.*⁴¹⁶

Yahya Kemal'in Sermet Sami Uysal ile yaptığı sohbetlerden anlıyoruz siyasi iktidarın yapmış olduğu iki sanat müsabakasında da kendisine önceden ödül teklif edilmiştir. İlk müsabaka, *İnönü Armağanları*'ndan iki sene önce olduğu söylendiğine göre 1946 şiir müsabakasıdır. Diğeri de 1948 yılında sonuçlanan *İnönü Armağanları* sanat mükâfatıdır. Bu anekdot gösteriyor ki müsabakalardan önce ödül alacak kişilere önceden bilgi verilebiliyor. Her iki müsabakada da önceden Yahya Kemal'e haber verilmiş olması bu kanıyı kuvvetlendirmektedir. Yahya Kemal'in İnönü'ye karşı olan antipatisinden dolayı bu ödüllere sıcak bakmadığı anlaşılmaktadır. Özellikle İnönü'ye karşı husumetinin başladığı zaman, şiir müsabakasından bir yıl öncesidir. 1939-1942 yılları Cumhuriyet Halk Partisi milletvekilliği yapan Yahya Kemal Beyatlı, 1943 senesinde Cumhuriyet Halk Partisi'ne estetik müşavir olur.⁴¹⁷ Yahya Kemal bu müşavirlik görevinden ayda 400 lira aylık almaktadır.⁴¹⁸ 1945 yılı milletvekili ara seçimleri İnönü ile Yahya Kemal arasında kişisel ve siyasi ilişkilerin bozulduğu bir yıldır. Çünkü 2 Aralık 1945'deki milletvekili ara seçimleri Yahya Kemal'in, Millî Şef İsmet İnönü'nün desteklediği Hakkı Tarık Us'a karşı seçim kazandığı bir yıldır. Sermet Sami Uysal bu konuda şu bilgileri vermektedir:

1946'da kayıtlı olduğu CHP ikiye ayrılmış durumdadır: İnönü tarafı, Recep Peker tarafı. İki taraf da Yahya Kemal'e Nisan ayından yapılacak ara seçimde "namzetliği" için ısrarlı teklifte bulunur... Fakat şair her ikisini de kabul etmez!... Ama öğrenciler 500 imza ile kendisini aday gösterince, dayanamayıp bu teklifi kabul eder!... İsmet İnönü ve Şükrü Saraçoğlu ise ünlü gazeteci Hakkı Tarık Us'u aday gösterirler!... Bu yüzden çok çekişmeli bir seçim kampanyası başlar!...

Şair seçim günü Celâl Sofu'nun Moda'daki evine gider... Ahmet Hamdi, arkadaşlarıyla gelerek seçimi kazandığı müjdesinin verir!... Akşam otele döndüğünde, gelen kutlama telefonlarından Park Otel'in santrali kitlenir!... Nasıl Kitlenmesin ki!... Cumhurbaşkanı ve Başbakan'ın desteklediği rakibi Hakkı Tarık, 479 oy⁴¹⁹ almasına karşılık; İstanbul'un vefalı halkı, "sâde bir semtini sevmek" için bile bir ömrün yetmeyeceğini söyleyen "İstanbul şâiri" Yahya Kemal'e tam 608 oy vererek Meclis'e göndermiştir.

24.4.1946 tarihinde mazbatasını alan Yahya Kemal; Meclis'te kürsüye çıktığında ise dakikalarca alkışlanır...

⁴¹⁶ Uysal, S. S. (1959). *Yahya Kemal'le Sohbetler*. Kitap Yayınları, İstanbul, 1959, s.84.

⁴¹⁷ Uysal, S. S. (1998). *Şiire Adanmış Bir Yaşam: Yahya Kemal Beyatlı*. İstanbul: Yahya Kemal'i Sevenler, 235

⁴¹⁸ Kabacalı A. (1981). *Türkiye'de Yazarın Kazancı*. İstanbul: Cem Yayınevi, 91.

⁴¹⁹ 6 Ocak 1945 tarihli Ulus Gazetesinde, Hakkı Tarık Us'un aldığı oy sayısı 527 olarak gösterilmektedir.

*Fakat üç ay sonra İsmet İnönü Meclis'i "fesheder" ... Yeniden seçimler yapılır...*⁴²⁰

Gerek Yahya Kemal Beyatlı'nın gerekse de Sermet Sami Uysal'ın anlatımları göstermektedir ki sanat mükâfatlarının verilmesinde hem siyasi erkin hem de mükâfat alacak adayın siyasi ve kişisel tavrı müsabaka sonucunu etkilemektedir. Benzer şekilde Adnan Saygun'un da *Yunus Emre Oratoryosu* adlı eserinin önsözüne "*Türk ulusunun ilk büyük şairi Yunus Emre'nin ruhunu seslendiren bu Oratoryo, güzel sanatların eşsiz koruyucusu, Türkiye Cumhurbaşkanı İnönü'nün yüce varlığına armağandır*"⁴²¹ şeklinde bir ibare düşmesi de müsabakada derce almasında etkili olsa gerektir. Çünkü Dönemin Cumhurbaşkanı İnönü'nün adıyla anılan bu mükâfatlandırmada İsmet İnönü'nün varlığına armağan edilen bir eserin ödül alması kuvvetle muhtemeldir.

1948 yılı *İnönü Armağanları* 11 Ocak 1949 günü saat 11.00'da Başbakanlıkta yapılan bir tören ile tevzi edilmiştir. Törende Başbakan Hasan Saka, Bakanlar, Başbakanlık Müsteşarı bilim ve sanat mükâfatını takdir eden bilim ve sanat jüri heyetleri hazır bulunmuşlardır.

Töreni, Başbakan Hasan Saka kısa bir konuşma ile açmış ve demiştir ki:

Değerli sanat ve bilginlerimiz, 13 Haziran 1946 tarihinden beri yürürlükte olan 4933 numaralı İnönü Armağanı Kanunu uyarınca kurulmuş sayın jüri heyetlerimiz tarafından yapılan incelemeler neticesinde takdire layık görülen değerli eserlerinizin mükâfatını ilk defa olarak sizlere vermekle memleket ve millet adına büyük şeref ve sevinç duymaktayım. Bu başlangıç, sanat ve ilim yollarımızda çalışan asil Türk evlatları arasından daha büyük ve milletlerarası ölçüde yüksek sanat ve ilim eserlerinin ortaya konmasını sağlayacak, memleket ve millet adına varlıklarıyla iftihar edeceğimiz, gurur duyacağımız kıymetli bilginler ve sanatkârların yetişmesinin bir müjdecisi olsun

*Sizi candan tebrik ederim.*⁴²²

1949 yılında yapılan ödüllendirilmeden sonra *İnönü Armağanları* bir daha dağıtılmamıştır. 14 Mayıs 1950 seçimlerine kadar Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı devam etmesine rağmen *İnönü Armağanları*'nın neden dağıtılmadığı ile ilgili herhangi bir bilgi veya belge mevcut değildir. Fakat Nurullah Ataç, Cumhuriyet gazetesinde kaleme aldığı yazıda *İnönü Armağanları*'nın dağıtılmamasını eleştirmiş ve ödül verilebilecek nitelikte bir eser olarak Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın *Üç Şehitler Destanı*'ni işaret etmiştir. Nurullah Ataç yazısında şu ifadeleri kullanmıştır:

⁴²⁰ Uysal, a. g. e., 235.

⁴²¹ Aktüze İ. (2003). *Müziği Okumak*. C.4, İstanbul: Pan Yayıncılık, 208.

⁴²² İnönü Armağanları (11 Ocak 1949). *Cumhuriyet Gazetesi*, 1-3.

1949 yılında kitaplarda, dergilerde bir takım şiirler, hikayeler çıktı, okudunuz mu siz onların hepsini? Yoksa: İyi bir şey olsaydı biz de duyardık! Diyip geçtiniz mi? Ama onları siz duyuracak değil misiniz?.. Söyleyin doğrusunu, üşenmemişsinizdir okumağa... Böyle siz, siz diyorum ama doğrusunu söyleyeyim ben de pek iyi bilmiyorum sizlerin kimler olduğunuzu. Acaba yok musunuz siz? 1949 yılında mükâfatlandırmağa değer bir eser olmadığı gibi siz de yokmusunuz acaba?

Varsanız da, yoksanız da şunu söyleyeyim ben size: Ben bu yazıyı yazarken, inan olsun kendimi düşünmedim, hiçbir mükâfatta gözüm yoktur benim. Olsa, sizin varlığınızdan da, büyüklüğünüzden şüphe etmez, etsem bile açığa vurmaz, size yaranmağa çalışırdım. Hayır, kendim için söylemiyorum. Bu memleket yazarları arasında mükâfatlandırmağa değer kimi genç, kimi yaşlı kimseler olduğunu düşünüyorum, biliyorum da onun için söylüyorum. Hele bir tanesi var, 1949 yılında yazılmış şiir kitaplarının bir tanesi var, mükâfatı ondan da esirgemiş olmanıza şaşım. Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın Üç Şehitler Destanı..⁴²³

Nurullah Ataç'ın kinayeli bir anlatımla kaleme almış olduğu bu yazı, siyasi erkin ödüllendirecek eser bulamaması veya bulmaması üzerine kurgulanmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin daha önce düzenlemiş olduğu müsabakalarda jüri üyesi de olan muharrir kendi tecrübelerinden de yola çıkarak jüri üyelerini de eleştirmiştir. Nurullah Ataç'ın bu yazısından anlıyoruz ki 1939 yılında başlanan sanat müsabakaları 1950 yılına gelindiğinde artık eski önemini ve heyecanını yitirmiştir. Nurullah Ataç, bu yüzden dönemin edebiyat otoritelerinden biri olarak siyasi erke ödül alabilecek yazar ve eser ismi de vermiştir. 1950 yılına kadar hiçbir sanat müsabakası öncesi ve sonrası böyle bir teklif yazısının kaleme alınmamış olması 1950 yılına gelindiğinde tek Parti iktidarının da sanat alanında heyecanını yitirdiğini göstermektedir.

⁴²³ Ataç, N. (28 Şubat 1950). Verilmeyen Armağan. *Cumhuriyet Gazetesi*, 2.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİYASİ VE KÜLTÜREL YÖNLENDİRMEDE HALKEVLERİNİN ROLÜ

3.1 Halkevleri ve Halkevi Dergileri

3.1.1. Halk Eğitiminin Tarihçesi

Atatürk'ün emir ve direktifleri ile Halkevleri, hızlı bir hazırlık süreci sonrasında 19 Şubat 1932 tarihinde resmen açılmıştır. İlk etapta 14 şehirde örgütlenen Halkevleri, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Merkezi'nin 1 Mart 1932 tarihinde yayınlamış olduğu genelge ile Parti örgütünün bulunduğu her yerde Halkevleri'nin açılması istenmiştir. Bu genelgedeki direktifler sonucunda Halkevleri kısa bir süre zarfında yurt geneline yayılmıştır. İllerde Parti başkanları, belediye başkanları ya da valilerden birisi Halkevleri başkanlığını yürütmüştür. Böylece Halkevleri, Cumhuriyet Halk Partisi'nin ilkeleri doğrultusunda idare edilen kurumlar olmuştur.

Cumhuriyet Halk Partisi tarafından, Halkevleri, cumhuriyet ilkelerinin yaygınlaşmasını sağlayacak kurumlar olarak düşünülmüşlerdir. Halkevlerinde cumhuriyet ideolojisine sahip çıkan bireylerin yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Halkevleri aynı zamanda birer sosyal ve kültür kurumudur. Yaratılan yeni kültür, halkevleri aracılığı ile kitlelere ulaşacak, yeni kültürün ulusal öğeleri halkevleri aracılığı ile oluşturulacaktır. Halkın eğitilmesi suretiyle meydana gelen yeni kültürün merkezleri olan Halkevlerinin kuruluşuna, teşkilât yapısına ve çalışmalarına geçmeden evvel Türkiye'de halk eğitimi düşüncesinin tarihi seyrine kısaca bakmakta yarar vardır. Genellikle halkçılığın kurumsal anlamda ortaya çıkış tarihi olarak II. Meşrutiyet temel alınmakta ve bu tarihten sonra kurulan cemiyetler ve dernekler halkçılık fikrinin temeli olarak kabul edilmektedir. Mustafa Özsarı ise Türkiye'de halk eğitimi (terbiye-i avam) düşüncesinin meşrutiyetten evvel var olduğunu dile getirerek meşrutiyetten evvelki halk eğitiminin tarihi seyrini şu şekilde ifade etmektedir:

Anadolu'nun Türkleşmeye başladığı 13. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan tekkeleri, zaviyeleri ve ahî örgütleri kendine has diğer özellikleri yanı sıra, aynı zamanda birer halk eğitimi kurumları gibi görebiliriz. 15. yüzyılda Fatih Sultan Mehmet'in kendi adına bir cami yaptırdığı ve caminin yanına bir sübyan mektebi kurduğu bilinmektedir. Bu mektep halkçılık ve hayır işleme amacıyla kurulmuştur. Ayrıca dini ve skolastik bir

eğitim kurumu olan medreseler hem parasız olmaları ve hem de yedirme ve giydirme avantajları bakımından halkçı kurumlardır. Medreseler bu özelliklerini 19. Yüzyılın ikinci yarısına kadar devam ettirmişlerdir. Fakat yüzyılın ortalarından itibaren çağın gelişmelerine ayak uydurmayan bu kurumlar, eski önemini kaybetmiş; medreselerin yanına modern usullerle eğitim veren yeni mektepler açılmıştır. Bununla beraber eğitimdeki mevcut boşluk giderilememiş ve 1865'te bir çıraklık eğitim merkezi olarak Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye kurulmuştur. Bu cemiyetin bünyesinde 1873'te halk eğitimi tarihinde önemli bir adım sayılan Darüüşşafaka-yı İslâmiye açılmıştır. Darüüşşafaka-yı İslâmiye, kimsesiz Müslüman çocuklarına mahsus bir şefkat yuvası olarak yaşamıştır.⁴²⁴

II. Meşrutiyeti takip eden dönemde, halk terbiyesi için yeni kurumlaşma biçimleri aramaya başlayan aydınlar bu dönemde çok sayıda derneğin kurulmasına öncülük etmişlerdir. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu *Halkın Evi* adlı eserinde, halkın terbiyesi için kurulan derneklerden tarihsel bir yaklaşımla bahsetmektedir:

Meşrutiyet tarihinde halk terbiyesi ile geniş bir programa göre uğraşan üç önemli kurum göze çarpar: 1) İttihat ve Terakki Cemiyeti, 2) Türk Ocakları, 3) Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti. Bu cemiyetlerin faaliyeti ve hizmetlerini kısaca görelim.

1) *İttihat ve Terakki Cemiyeti siyasi bir kurum olmakla birlikte maarif meselesini birinci planda düşünüyor ve bir maarif nezareti kadar geniş projeler tasarlıyordu. Meşrutiyeti takip eden yıllarda İstanbul, Edirne gibi Türkiye'nin büyük şehirlerinde "İttihat ve Terakki Mektebi" adıyla bir takım parasız mektepler açılmıştır. Hatta bu mekteplerden bir kısmının binasını da o zamanın mimarisini temsil eden bir tarz da yaptırmıştır. İstanbul'da mektepler müteadditti. Ayrıca kulüplerinde halka mahsus gece dersleri de açmış, bu dershanelerde cemiyet mensupları tarafından halka parasız dersler verilmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyetinin kültür ideolojisini karakterlendiren iki prensipten biri, "İttihadı Anasır Unsur" diğeri "neşri maarif" idi. Mektepleri işte bu inancın eseridir. İstanbul'da ve öbür vilayetlerde o devirden kalma İttihat ve Terakki Mektepleri binaları hala okul binası olarak kullanılmaktadır.*

2) *Türk Ocakları imparatorluğun hasta ideolojisi üzerinde kurulan ve yepyeni bir hayat hamlesi taşıyan millî kültür propaganda ocaklarıdır. 12 Mart 1912'de resmen açılan Türk Ocakları'nın nizamnamesinde şu hükümler vardır: "İslam kavimlerinin başlıca münini olan Türklerinin millî terbiye ve ilmi, içtimai ve iktisadi seviyelerinin terakki ve itilası ile (yükselmesi) Türk ırk ve dilinin kemâline çalışmaktadır." Cemiyet, maksadını elde etmek için Türk Ocağı adıyla kulüpler açarak ve mektepler açmaya çalışacaktır.*

3) *Bu devre ait millî bir kurum da Talim ve Terbiye Cemiyeti'dir. 1 Ağustos 1331 (1915) tarihiyle basılan nizamnamesinde halkçılık gayesini gösteren maddeler şunlardır:*

a) *Millî Talim Terbiye Cemiyeti namıyla bir cemiyet teşkil edilmiştir.*

b) *Cemiyetin maksadı esasisi millî talim ve terbiye hakkında ilmi tatbiki teşebbüsatta bulunmaktır. Cemiyet, millî talim ve terbiyenin, ciheti nazariye ve ilmiyesiyle meşgul olacağı gibi, meselenin ciheti ameliye ve tatbikiyesine de tevessül ederek vücudu,*

⁴²⁴ Özsarı, M. (2002). Ege Bölgesi Halkevi Dergilerindeki Edebî ve Kültürel Muhteva Üzerine Bir İnceleme. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1.

ahlâkı sağlam, dindar, milliyetperver, mevcudiyeti hususiye ve millîyesini gerek kendi muhitinde ve gerek sair muhitlerde mücerret kendi yeminiyle galiben ve müstakilen yaşatabilecek, faâl, müteşebbis unsurlar yetiştirmek için her türlü vesaiti münasibiye teşebbüs eyleyecektir.

c) Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti'nin Dersaadet'te bir merkezi bulunacak ve teşkilatını tevsi ederek taşralarda dahi müteaddit şubeler küşat edecektir.

d) Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti'nin müracaat edeceği vasıtalar.⁴²⁵

Cumhuriyet yıllarında ise halk eğitimi konusuyla ağırlıklı olarak Türk Ocakları ve Millet Mektepleri ilgilenmiştir. Latin harflerine geçilmesi sırasında açılan Millet Mektepleri halkı parasız okutmakla kalmamış halka kültür ve medeniyet bilgileri de vermiştir. Millet mektepleri önce büyük bir hızla çalışmış, yeni harflerin yayılıp okuma yazma bilenlerin sayısı göze çarpacak kadar çoğaldıktan sonra kapanmıştır.⁴²⁶ Halk eğitiminin tarihsel arka planına baktığımızda Türk toplumu için halkevleri ve benzer kurumların yabancı olmadığı anlaşılmaktadır

3.1.2 Halkevlerinin Açılma Sebepleri

Halkevleri'nin açılışına kadar geçen sürede halkın eğitimi konusunda bahsettiğimiz üzere çeşitli kurumlar açılmıştır. Halkevleri de açılan diğer kurumlar gibi halkın eğitimini temel almakla beraber bu kurumun kuruluşunda pek çok sebep vardır. Bu sebepleri siyasal ve kültürel sebepler başlığı altında toplamak mümkündür. Böylece siyasi erkin Halkevleri'nin kuruluşunda hedeflemiş olduğu amaçları anlaşılabilir.

3.1.2.1. Siyasal sebepler

Cumhuriyet'in ilanından Halkevleri'nin kuruluşuna kadar geçen süreç Türkiye için oldukça sıkıntılı geçmiştir. Mustafa Kemal ve arkadaşları bir taraftan rejimin ve inkılâpların temellerini atmaya çalışırken diğer taraftan hem siyasi hem de ekonomik sıkıntılarla mücadele etmiştir. Cumhuriyetin ilanından bir sene sonra 17 Kasım 1924'de Terakkiperver Fırka kurulur. 13 Şubat 1925'de Şeyh Sait isyanının baş göstermesi ve 31 Mayıs 1925 yılında bastırılması Takriri Sükûn kanunu ile çözümlenir. Bu arada Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası da kapatılır. Fırkanın programı ve sınıfsal dayanakları islâmı, tutucu biçimde kullanmaları için çok elverişli bir ortam teşkil etmektedir. Takriri Sükûn kanunu "*irtica ve isyanı ve memleketin içtimai nizamını ve huzur ve sükûnunu ve emniyet ve asayişini ihlâl*

⁴²⁵ Baltacıoğlu, İ. H. (1950). *Halkın Evi*. Ankara: Ulus Basım Evi, 21-23.

⁴²⁶ Baltacıoğlu, a. g. e., 27

edebîlecek bütün teşkilât ve tahrikât ve teşebbüsat ve teşvikat ve neşriyatı idareten” yasak etme yetkisini iki yıl süre ile hükümete tanıyordu. Kanunun verdiği yetki süresi daha sonra da uzatılmıştır.⁴²⁷

Ülke içinde yaşanan sıkıntılara bir de Dünya çapında yaşanan ekonomik sıkıntı eklenir. Dünyada arz ve talep dengesi bozulmasından dolayı 1929 yılında dünyada ekonomik buhran baş göstermiştir. Üretimi karşılayabilecek bir talep yetersizliğinden doğan büyük buhran kitlevi işsizlik ve fiyat düşüşleri şeklinde kendini göstermiştir. Fiyat düşüşleri ise özellikle tarımsal ürünlerde belirgindir. Tekelci örgütlenmenin daha gelişmiş olduğu üretim malları sanayiinde fiyat düşüşleri daha hafiftir. Dünya pazarı içinde yer alan Türkiye için bu buhranın etkilerinden kaçınmak imkânsızdır. Nitekim 1930’dan itibaren Türkiye iktisadi ve siyasi hayatındaki gelişmeler tekelci kapitalizmin buhranı ile yakından ilgilidir.

1929 yılının Türkiye açısından ikinci bir talihsizliği ise Lozan’da halledilemeyen dış borçlar sorununun, 1928’de Milletler Cemiyeti aracılığıyla halledilerek ödemelerin başlamış olmasıydı. Meselenin çözümlenmiş şekli Türkiye için bir başarı olmakla beraber, yıllık ödemeler genel bütçe harcamalarının yüzde 13-18’i gibi önemli bir kısmını yutuyordu.⁴²⁸

Dünya buhranı, dış ticaret kanalıyla, Türkiye’deki iktidar koalisyonunu kanatları olan ticaret burjuvazisi ve büyük toprak sahiplerinin durumunu sarsınca, bürokratik kadronun siyasi ağırlığı artmıştır. Ancak, Takriri Sükûn Kanunundan itibaren burjuva demokratik hak ve hürriyetlerin kısıtlanması ve iktisat politikasının vergiler ve tekeller kanalıyla yoksul kitlelerin sırtından yürütülmesi siyasi iktidarın –görünürdeki- sahipleri olan bürokratların halk nezdindeki itibarını azaltmıştır. Bu yüzden 1929 buhranı patladığı zaman iktidarın önünde iki yol vardı: Ya demokratik hak ve hürriyetlerin iadesi ile rejimi yumuşatmak, ya da büsbütün sertleştirmek. Birinci yol Serbest Fırka’nın 1930’da kurulması ile denendi.⁴²⁹ 12 Ağustos 1930 tarihinde kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın ömrü uzun olmamış kuruluşundan üç ay sonra 17 Kasım 1930 tarihinde fes edilmiştir. Fakat Serbest Cumhuriyet Fırkası üç aylık kısa bir süre zarfında ülke çapında etkili bir şekilde örgütlenmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi’ne yönelik eleştirilerini halktan kopuk bir bürokrasi ve devletçilik gibi iki konu üzerine yoğunlaştırmıştır. Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın bu çıkışı

⁴²⁷ Timur, T. (1994). *Türk Devrimi ve Sonrası*. Ankara: İmge Kitabevi, 71.

⁴²⁸ Timur, a. g. e., 123.

⁴²⁹ Timur, a. g. e., 151.

kapitalizmin daha çok gelişmiş olduğu batı illerinde büyük bir ilgi görmesine sebep olmuş sonuç olarak da belediye seçimlerinde büyük bir başarı göstermiştir. Bu başarı Cumhuriyet Halk Partisi çevrelerini telaşa düşürmüş ve bu çevreler Atatürk'ü etkileyerek Fırka'nın fes edilmesini sağlamıştır.⁴³⁰ Fakat Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın, Cumhuriyet Halk Partisi'ni telaşa düşürmesindeki asıl sebep yeni siyasi Partinin inkılâp ve rejim karşıtları tarafından da desteklenmiş olmasıdır. Her ne kadar Serbest Cumhuriyet Fırkası ilan ettiği Parti programında inkılâplara ve rejime bağlı bulunduğunu açıkça belirtmiş olsa da, Ege bölgesinde Cumhuriyet Halk Partisi'ni aşip Atatürk'e ve inkılâplara karşı çılgınca hareketlere varan tutum ve davranışlar sergilemesi Partinin sonunu getirmiştir.⁴³¹

Halkevleri'nin kuruluşundan önce Cumhuriyet Halk Partisi'nin bir kültür kolu olan Türk Ocakları'nın bazı üyelerinin ve genel başkanı Hamdullah Suphi'nin Serbest Cumhuriyet Fırkası'nda siyasete katılmış olması Türk Ocakları'nı yıpratmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi'nden ayrılarak Serbest Cumhuriyet Fırkasına katılan Türk Ocaklı vekiller ile yeni siyasi Partiye yazılıp muhalefet saflarına karışan vatandaşlardan da büyük kısmını yine Türk Ocaklılardan oluşmaktadır. Firkanın kurucuları arasında Ahmet Ağaoğlu, Reşit Galip, Hamdullah Suphi Tanrıöver gibi Türk Ocaklarının önde gelen liderleri olarak yer almaktadır.⁴³² Türk Ocakları'ndan Serbest Cumhuriyet Fırkası saflarına gerçekleşen bu yoğun katılımı dönemin Başbakanı İsmet İnönü'nde husumetini çekmiştir. Ayrıca Türk Ocakları genel başkanı Hamdullah Suphi'nin Akşam gazetesinde yayınlanıp (11 Eylül 1930) başka gazete ve dergilerce de iktibas edilen yazısında (Bu Sesi Koruyacaksınız!..) Cumhuriyet Halk Partisi'ni şiddetle tenkid etmesi, hükümeti ve Cumhuriyet Halk Partisi'ni Türk Ocakları'na karşı cephe almaya zorlamaktadır. Kaleme aldığı bu yazının altına Türk Ocakları'ndaki unvanını kullanarak imza atması Türk Ocakları'nı yeni Partiye akın etmeleri yönünde bir direktif olarak algılanmıştır.⁴³³

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasından bir ay sonra hemen 23 Aralık 1930 tarihinde Menemen'de Derviş Mehmet ve yandaşlarının başlattığı gerici hareket ve Yedek Subay Kubilay'ın şehit edilmesi, yeni rejimin halen tehdit altında olduğunu gösteren diğer bir örnek olmuştur.

⁴³⁰ Timur, a. g. e., 164.

⁴³¹ Akyüz, K. (1993). *Türk Ocakları*. Ankara: Türk Yurdu Neşriyatı, 121.

⁴³² Üstel, F. (2004). *Türk Ocakları (1912-1931)*. İstanbul: İletişim Yayınları, 338.

⁴³³ Akyüz, a. g. m., 120

Mustafa Kemal Atatürk'ün çok Partili siyasi hayata girmek için gerçekleştirdiği Serbest Cumhuriyet Fırka'sı denemesi, Atatürk'e, ülkenin henüz siyasi olgunluk seviyesine gelmediğini gösterdiği gibi rejimin ve inkılâpların halk tarafından benimsenip sahiplenilmesi konusunda gerekli mesafenin katedilmediği mesajını da vermektedir. Bunun üzerine, yeni Partinin kapanmasından sonra, Mustafa Kemal Atatürk durumu bizzat yakından görmek için, Güney ve Batı Anadolu illerinde bir inceleme gezisine çıkmıştır. Gördükleri arasında, Türk Ocakları ve onların tutumları da dikkatini çekmiştir. Bu gezisinde konuştuğu Ocaklı gençlerin, İnkılâpları desteklemekle beraber, siyasi meselerle fazla ilgilendiklerini ve ülkenin idaresinde liberal bir tutuma taraftar olduklarını tespit etmiştir.

Yaşanan siyasi gelişmelerin yanı sıra Türk Ocakları şubelerinin ülke genelinde artması ve genel merkezin yeterli kontrol mekanizmasına sahip bulunmayışı yüzünden, sadece bir duygu ve heyecan havası içinde sürüp gitmektedir. Bundan dolayıdır ki Türk Ocakları her türlü fikir akımlarına, siyasi ihtiras sahiplerinin sömürmesine açık bulunmaktadır. Atatürk bu milliyetçi heyecan potansiyelini yatağına oturtmak, cumhuriyetin ve inkılâpların bekçisi olan, memleket meseleleri ve politika ile yakından ilgili gördüğü bu büyük aydın kitlesini, Genel Sekreterliğini Hamdullah Subhi'nin yapacağı yeni bir siyasi Parti etrafında toplamayı düşünmüştür. Fakat Genel Başkan'ın muhalefet Partisine yakınlık göstermek suretiyle takındığı tavır Cumhuriyet Halk Partisi ileri gelenlerince ve hükümet tarafından unutulmuş olması imkânsızdır. Derhal bu görüşe karşı çıkmışlardır ve bu kitlenin, yeniden organize edilmesi yerine, kendilerine katılarak güçlü bir iş birliği oluşturulmasının memleket için daha yararlı olacağına onu inandırmışlardır. Bu eski ve tarihi kuruluş, Cumhuriyet Halk Partisi'ne bağlanacak yeni bir müesseseye (Halkevleri) dönüştürülerek bu güç birliği kolaylıkla sağlanabilecektir.⁴³⁴ Türk Ocaklarının kapatılması Hamdullah Subhi'yi derinden yaralar. Bu ızdırabın farkında olan Atatürk, Hamdullah Subhi'nin bir süre çevreden uzaklaşması için, kendisine yurt dışında bir görev teklif eder ve onu Bükreş Elçiliğine gönderir (Mayıs 1931). Hamdullah Suphi on üç yıl bu görevde kaldıktan sonra yurda döner ve emekliliğini ister.⁴³⁵ Cumhuriyetin kuruluşundan Halkevlerinin kuruluşuna kadar devam eden siyasi olaylar bu minvaldedir. On yıllık süre içerisinde meydana gelen bu hadiseler Türk Ocaklarının kapatılıp Halkevlerinin kuruluşuna zemin hazırlar. Kurulacak yeni kurum

⁴³⁴ Akyüz, a. g. m., 121-122.

⁴³⁵ Akyüz, a. g. m., 124.

(Halkevleri) hiçbir siyasi hareketin güdümüne girmeyerek tamamen kurucu iradenin kontrolünde olacak ve rejimi sahiplenecektir.

3.1.2.2. Kültürel sebepler

Mustafa Kemal Atatürk 1927 nutkunda şunları söyler: “İlk Teşkilat-ı Esasiye Kanunumuza menşe teşkil eden 13 Eylül 1920 tarihli bir programı, Meclis’e takdim etmişim. Meclis’in açılmasından sonra okunan ve kabul olunan tavrımı de bu kısım ile beraber, Halkçılık ismi altında tâb ve neşretmişim”⁴³⁶

Mustafa Kemal’in Millî Mücadele’nin en karanlık günlerinde dahi zihninde bir halkçılık programı vardır. Bu programa göre, millet halktır. Devlet halk devletidir. Zaten bu “halk hükümeti” vasfı, Büyük Millet Meclisi kuruluş ve müzakerelerine başlarken, Mustafa Kemal’in sunduğu 24 Nisan 1920 tarihli tavrında de ifade edilmiştir. 13 Eylül 1920 tarihli program veya Teşkilât-ı Esasiye kanunu tasarısında ise “halk hükümeti” tabiri belirtilmiştir. Esasen o devrede Anadolu’da görülen, tam bir halk hareketidir.⁴³⁷

Yine 13 Eylül’de sunulan programda devlet, halkı ve halkın ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak dördüncü maddede şu ibareyi düşmüştür:

Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti, halkın maruz bulunduğu sefalet sebepleri gidererek, saadet ve refahının sebeplerini temin etmeyi esas umde sayar.

*Bu sebeple toprak, maarif, adliye, iktisat ve bütün içtimaî meselelerde asrın icabına ve halkın hakikî ihtiyacına göre muktazî yenilikleri ve tesisleri vücuda getirmeyi başlıca vazife sayar..*⁴³⁸

Mustafa Kemal’in halkçılık programını devletin bütün unsurlarını göz önünde bulundurarak oluşturmuş olması dolayısıyla geniş kapsamlıdır. Halkçılık programında Türk halkının eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi önemli bir yer teşkil etmektedir. Halkın bilinçlendirilmesi ve istismar edilmemesi için üzerinde durulması gereken noktalardan biri de kültürdür. Mustafa Kemal’in halkçılık teorisi içerisinde kültürün önemli bir yeri vardır. İstismarcı ve müstemlekeci devletin gözünde müstemleke halkı bir millet değil, bir ham maddedir. Böyle bir devlet için kültür düşünülmeyecek bir şeydir. Şunun için ki kültürün sonu erginlik ve

⁴³⁶ Giritli, İ. (Mart 1991). Atatürk ve Halkçılık. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, (20), 186.

⁴³⁷ Giritli, a. g. m., 186.

⁴³⁸ Giritli, a.g.m., 187.

egemenliktir. Bu durumda müstemlekeci bir devletin işine gelmez. Fakat Türkiye Cumhuriyeti millî bir devlettir.

Öyleyse kültür devleti demek millî devlet demektir. Böyle bir devletin gözünde millet sarf edilecek, harcanacak eşya değil, devlet değerlerinin de içinde olduğu, bütün sosyal değerlerin kaynağıdır. Demek ki kültürcü devletin gözünde millet bir vasıta değil, erkin ve egemen bir millî unsurdur. Onun için Türkiye Cumhuriyeti devleti kültürcü bir devlettir.⁴³⁹

Bu yüzden dönemin siyasi erki halkı özellikle de gençleri sadece yetiştirmek ve barındırmak için değil aynı zamanda doğrudan doğruya Türk kültürüyle ve asri medeniyet tekniğiyle onları kuşatmak için bir gençlik kurumu istemektedir. Meydana gelecek bu kültür kurumunun hedeflerini İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu şu şekilde sıralamaktadır:

- 1-Türkiye'nin bütün gençlerine toplu hayat yaşatmak.
- 2-Onlara müşterek mesuliyet duygusunu aşılama.
- 3- Onlara kolektif neşeyi tattırma.
- 4-Onlara Türk rejimi istikametinde bir moral verme.
- 5-Onlara yürüyüş, musiki, tiyatro, edebiyat zevklerini verme.
- 6-Onlara yeni umaniteyi, yani ilimciliği, endüstriciliği, müsavatchılığı aşılama.⁴⁴⁰

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun sıralamış olduğu bu maddelerde kast ettiği gençliktir. Gençler, bu hedefler doğrultusunda okul dışında enerjilerini ve heyecanlarını boşa harcamadan kültürel faaliyet düzenleyebilecektir. Halkevi kurumunun sahip olduğu sosyal ve kültürel faaliyet kolları da bu etkinliklerin belli bir intizam ve düzen içerisinde olmasına olanak sağlayacaktır. Dönemin siyasi erki gençliğin dinamizminden faydalanarak Halkevlerinde tüm Türk halkını ortak asri medeniyet düzeyine erdirmek istemiştir. Halkevleri bilimsel kurumlar değildir ancak halkevlerinde halk eliyle, halk diliyle Türk tarihini ve kültürünü aydınlatan belgelerin bulunmasına ve ortaya çıkarılmasına çalışılmaktadır. Halkevlerinin faaliyet alanlarının hepsinde halk terbiyesini yayan bir anlam bulmak mümkündür. Halkevlerinden, "terbiye kurumları" olarak kültürel ve toplumsal çalışmalarda halka kılavuzluk etmeleri beklenmektedir.⁴⁴¹ Bu sayede "*Halkevleri bir yandan bilgisiz kalmış gençliğe dünya bilgisini, görgüsüz kalmış halk sınıflarına dünya görgüsünü*

⁴³⁹ Baltacıoğlu, a. g. e., 29.

⁴⁴⁰ Baltacıoğlu, a. g. e., 30.

⁴⁴¹ Bayraktar, N. (1999). *Halkevlerinin Ülke Kültürüne, İnsanın Gelişimi ve Dönüşümü Açısından Katkıları ve Önerileri*. İstanbul: Halkevleri Yayınları, 33.

verirken bir yandan da halk içinde kalmış millî kültür değerlerini yeniden değerlendirmek, millî örfü, millî sanatı, millî dünya görüşünü işleyip, usluplaştırıp dünyaya tanıtmak vazifesini üzerlerine almıştır.”⁴⁴² Halkevlerinin bu şekilde tasarlanması Ziya Gökalp’ın aydınlarla toplum arasında kurguladığı karşılıklı iletişim biçimiyle tam olarak örtüşmektedir. Bu karşılıklı iletişim ve alışverişte aydın kesim halka pozitif bilim ve uygarlığı götürürken halktan da “otantik ulusal kültürün çeşitli unsurlarını” öğreneceklerdir.⁴⁴³

Cumhuriyet Halk Partisi’nin kültür kurumları olarak Türk halkına kılavuzluk etmesi beklenen Halkevlerinden bütün vatandaşları millî ülkeye bağlaması da beklenmektedir. Ulus olabilmesi için bir topluluğun millî bir ülkeye sahip olması, bu millî ülkenin uluslararası alanda tanınması ve yükseltici olması, o topluluğun tarihi ve yaşamsal zorunluluklarından, benliğinden ve doğal ihtiyaçlarından doğmuş olması gerekmektedir. Millî ülkenin geliştirilmesi ve ülkenin dört bir yanına yaygınlaştırılması, halkevlerinin tüm kollarının temel görevidir. Türk’e benliğinin öğretilmesi; Türk benliğinin bulunması halkevleri pratiklerinin özüdür.⁴⁴⁴ Bahsettiğimiz üzere Halkevi kurumları için siyasi erkin kültür hedefleri geniş kapsamlıdır. Türk halkını, ulus bilincine eriştirerek ulusal ve uluslararası düzeyde tarihsel ve kültürel araştırmalar yapmak halkevlerinin kültürel amaçları olarak belirlenmiştir. Halkevlerinin kültürel hedefleri hakkında dönemin başbakanı İsmet İnönü’nün ifadeleri de söylediklerimizi doğrular niteliktedir:

Halkevi’ni adı üstünde olduğu gibi, halkın külfetsizce ve yüksek gayeler için daima toplanmasını temin eden bir yer addetmek, yalnız bu kadarı dahi, bunun büyük bir millî müessese olduğunu anlamak için kâfidir.

Halkevleri vatandaşların külfetsizce toplandıkları yer olduğu gibi, vatandaşların memleket ve millet işlerini, bilhassa milletin yüksek kültür işlerini, düşündükleri gibi zahmetsiz konuşabilecekleri bir yerdir.

Cumhuriyet Halk Partisi’nin, Halkevi vasıtasıyla memleket içinde takip ettiği kültür politikası bu vasıta ile ilim ve fenni, güzel sanatları yaymak; bu memleketin siyaseti ve iktisadiyatı hakkında en yeni ve en doğru malûmatı ortaya dökmektedir.

Halkevleri’nde geçirilen millî hayatın inkişafına bu gün maddi kuvvet noktası nazarında dahi ehemmiyet veriyoruz. Silâh kuvvetinden, her türlü cebir ve madde kuvvetinden daha müessir olan nokta, bizim itikadımızca, Halkevleri gibi müesseseler

⁴⁴² Banguoğlu, T. (Ocak 1947). Ülkü, Halkevleri Dergisi. *Ülkü*, (1), 1.

⁴⁴³ Şimşek, S. (2002). *Halkevleri 1932-1951*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 109.

⁴⁴⁴ Bayraktar, a. g. e., 31-32.

*ve fikirlerle bütün millet için de millî hayatın kazanacağı beraberlik, yükseklik ve sağlamlıktır. Her silahtan üstün olan budur.*⁴⁴⁵

3.1.3. Halkevlerinin Açılışı ve Gelişmesi

Siyasi erk, kültürel ve siyasi sebeplerden dolayı halkın tamamını kapsayacak ve halkı devletin belirlediği prensipler doğrultusunda eğitecek bir kuruma olan ihtiyacı fark etmiştir. 1930'lu yılların başında beliren siyasi, sosyal ve ekonomik çalkantılı ortam da devletin halkla daha fazla bütünleşmesi ve kaynaşması gerektiği sonucunu doğurmuştur.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin adeta bir kültür kurumu olan Türk Ocakları 1930 yıllarda siyasete fazla yakınlaşmış ve eski heyecanını kaybetmiştir. Türk Ocakları'nın 1931 yılında bağımsız bir Parti gibi Bandırma Belediyesi seçiminde aday göstermesi Cumhuriyet Halk Partisi ile arasını açmıştır.⁴⁴⁶ Mustafa Kemal Atatürk'ün 1931 yılında çıkmış olduğu yurt gezisinde Aydın'da Türk Ocağını ziyaret etmiş ve bir sohbet toplantısı düzenlemiştir. Toplantıda Ocaklıların inkılâplara karşı görev ve sorumluluklarını tekrar hatırlatan Mustafa Kemal Atatürk, vasıtasızlıktan köylere gidip halk ile temas edemediklerinden şikâyetçi olan bir ocaklıya verdiği cevapta, şeyh ve müritlerin köye giderken otomobil masrafını düşünmediklerini, bir mefkûreye bağlananların gayeleri uğrunda her türlü zahmet ve fedakârlıktan zevk alacaklarını ilâve eder.⁴⁴⁷ Bu yurt gezisi, Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk Ocakları hakkında bir fikir sahibi olmasına sebep olacaktır. Demokrat Parti milletvekili Bahadır Dülger, meclis oturumunda Türk ocakları ile ilgili anılarından söz ederken yurt gezisinin öneminden de bahsetmiştir. Dülger, Atatürk'ün büyük yurt gezisinin sona erdiği gün CHP meclis grubuna bir mektup göndererek TBMM'nin feshini istediğini belirtir. Bir gün sonra (4 Mart 1931) ise TBMM'nin feshedildiğini anımsatır. Atatürk'ün Türk Ocaklarının feshine ilişkin nihai genelgesi 24 Mart 1931 tarihli basında yer alır.⁴⁴⁸ Anadolu Ajansı feshin sebebini şu şekilde açıklar:

Memleketlerin tarihinde bazı devirler vardır ki, muayyen maksatlar elde etmek için maddi ve manevi ne kadar kuvvet varsa hepsini bir araya toplamak ve aynı istikamete sevk etmek lazım gelir. Yakın senelerde milletimiz böyle bir toplanma ve birleşme hareketinin verdiği mühim neticeleri idrak etmiştir. Memleketin ve inkılabın içerden ve dışardan gelecek tehlikelere karşı masuniyet için bütün millîyetçi ve cumhuriyetçi

⁴⁴⁵ CHP (1940). *Halkevleri 1940*. Ankara: Ulusal Matbaa, 4.

⁴⁴⁶ Kongar, E. (1981). *Atatürk ve Devrim Kuramları*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 363.

⁴⁴⁷ Gazi Hazretleri Türk Ocaklarının Vazife ve Vaziyetlerini Bir Defa Daha İşaret Buyurdular (5 Şubat 1931) *Milliyet*, (1793), 1.

⁴⁴⁸ TBMM Tutanak Dergisi (1932). C.9, 617-618.

*kuvvetlerin bir yerde toplanması lazımdır. Tesisi tarihinden beri ilmi sahada, halkçılık, milliyetçilik akidelerini meşru tamimde sadakatla ve imanla çalışan ve bu yolda memnuniyeti mucip hizmetleri sebkemiş olan Türk Ocaklarının kendi Partisine katılmasını ben münasip gördüm. Bu, millî müessese hakkında duyduğum emniyetin bir neticesidir.*⁴⁴⁹

Türk Ocaklarının kültür kurumu özelliğinden uzaklaşarak siyasete meyletmeye başlaması ve yurt çapında oldukça fazla şube sayısına sahip olması da kontrol edilmesini zorlaştırmaktadır. Bu yüzden görülen lüzum üzerine Türk Ocakları 10 Nisan 1931’de olağanüstü bir kurultayla kendini fesheder ve bütün gayrimenkullerini Cumhuriyet Halk Fırkası’na devreder. Türk Ocakları’nın feshedilmesinin ardından daha iyi denetlenebilir yeni bir kurumsal yapının bu rolleri üstlenmesi gerekmektedir. Kemal Karpat’ın tabiriyle, “Cumhuriyet’in 1930 sonrası politikası büyük ölçüde Serbest Fırka deneyiminden çıkarılan dersle belirlendi: Buna göre, daha derin sosyal ve ekonomik önlemlerle desteklenmeyen siyasal bir reformun yaşama şansı yoktu.”⁴⁵⁰ Bu düşünce CHP’nin 10 Mayıs 1931’de toplanan 3. Büyük Kongre’nin 17.05.1931 tarihli celsesinde Halkevlerinin açılması sonucunu oy birliği ile almasına sebep olmuştur.⁴⁵¹

Alınan karar doğrultusunda Halkevlerinin açılması için çalışmalar başlatılır. Halkevlerine oldukça önem veren siyasi erk, Halkevleri açılmadan evvel izlenecek yolu ve açılış programlarını Parti örgütüne bildirir. Genel Sekreter Recep Peker’in Parti örgütüne gönderilen emirleri şu şekildedir:

Açılış merasiminden mesela bir hafta evvel memleketin yetişkin insanları Halkevi salonuna davet edilerek umumi maksadın ve talimat hülasasının daha evvelden izah edilmiş olması çok faydeli olur... Açılış teşkilatı için yapılacak birinci içtimaa memur olsun olmasın her meslekten bütün münevver unsurların bilhassa muallimlerin gelmesine çalışılacaktır.

*Gazete olmayan yerlerde divar ilânları ile ve mümkün olan diğer her vasıta ile bu ilk toplanıştan herkesin haber alması temin edilecektir.*⁴⁵²

Açılış programında ise “Halkevinin Çocuğu” adlı şiiri okunup Halkevlerinin amaçlarına uygun bir perdelik küçük bir oyun sergilenmesi veya garp aletleri ile modern bir konser

⁴⁴⁹ Şimşek, a. g. e., 41.

⁴⁵⁰ Karpat, H. K. (1963). The People’s Houses in Turkey, Establishment and Growth. *The Middle East Journal*. (1), 58-59.

⁴⁵¹ Kansu, N. (Birinci teşrin 1942). *Konuşmalar, Broşür 3*. Ankara: CHP Halkevleri Neşriyatı Zerbamat Basımevi, 5.; CHF üçüncü Büyük Kongre Zabıtları (10-18 Mayıs 1931), 241-259.

⁴⁵² CDA, 490.01.4.16.9.13.

verilmesi istenilmektedir.⁴⁵³ Gönderilen talimatnameye göre 19 Şubat 1932’de; Afyon, Ankara, Aydın, Bolu, Bursa, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Eskişehir, İzmir, Konya, Malatya, Samsun ve Eminönü⁴⁵⁴ 19 Şubat 1932 Cuma günü, saat 15’te Halkevleri açılır. Başkent Ankara’da açılan Halkevinin töreninde ise Recep Peker ve Reşit Galip Halkevlerinin neden açıldığı yönünde geniş bir konuşma yapar. Açılış törenlerindeki konuşmalarda, Halkevlerinin siyasi bir kurum değil kültürel bir kurum olduğu özellikle vurgulanır. Akabinde ise Behçet Kemal Çağlar’ın “Çoban” piyesi oynanmış ve Behçet Kemal Çağlar “Açılırken” adlı şiirini okumuştur.⁴⁵⁵ Cumhuriyet Halk Partisi’nin göndermiş olduğu talimatnameye açılan bütün Halkevleri uymuştur. Açılış tarihi olan 19 Şubat ise Halkevi bayramı olarak kutlanma kararı alınmıştır. Bu törenler ve bayram Halkevi faaliyetlerine gerek siyasi erkin gerekse de halkın ciddi ve sistemli bir şekilde yaklaştığının göstergesidir.

Halkevlerinin siyasi bir kurum değil kültürel bir kurum olduğu her ortamda vurgulanmakla birlikte halkın tam anlamıyla katılımının sağlanması yönünde özen gösterilmesi istenmiştir. Siyasi erk, Halkevlerinde her meslek gurubundan vatandaşların katılımı sağlanarak sınıfsız ve ayrımsız bir kütle yaratmayı arzulamaktadır. 1 Mart 1932 tarihli ve 23 sayılı genelde hedeflediği Halkevi tablosunu şöyle açıklamıştır:

Halkevi açan her örgütümüz açılış zamanındaki sıcaklık ve hareketi devamlı bir surette muhafaza etmeği ve halkın Halkevlerinden yana olan ilgisini besleyip kuvvetlendirmeyi en önemli ödev saymalıdır... Bütün Halkevlerinde yalnız memlekette tanınmış belli arkadaşların iş ve ödev almaları ve diğer kapasiteli, yetişebilecek unsurların seyirci kalmaları olmaz. Halkevleri bütün vatandaşları birbirine kaynaştırarak ve gençleri yetiştirerek ulusu kuvvetli bir kütle haline getirmek ödevini aldığına göre imkân olduğu kadar çok vatandaşa ödev vermek ve kapasiteli zekâları işbaşına sürmek önemli bir yükümdür.⁴⁵⁶

Halkevlerinde görülmek istenilen tablo bu iken, Halkevlerinin merkezle olan ilişkisine de açıklık getirilmeye çalışılır. “Ankara Halkevi yalnız Ankara’nın Halkevidir” ve “Halkevlerinin genel merkezi yoktur. Her Halkevi kendi bulunduğu yerde çalışır.” Şeklinde ifadeler olsa da, 1930’lu yıllarda çıkan tüm talimat namelerinde Ankara Halkevi ile ilgili özel bir madde göze çarpar. Örneğin, “Esaslar” bölümünün üçüncü maddesinde Ankara Halkevi başkanının ve bütçesinin nasıl belirleneceği özellikle açıklanır ve Ankara Halkevinin

⁴⁵³ CDA, 490.01.4.16.9.15.

⁴⁵⁴ CDA, 490.01.4.16.9.29.

⁴⁵⁵ Halkevlerinin Doğuşu (Açılışın İlk Haftası) (1971). Ankara: Halkevleri Genel Merkez Yayınları, 2-3.

⁴⁵⁶ CHP (1935). *Halkevi Öğreneği*. Ankara: Ulus Basımevi, 20.

doğrudan doğruya Genel Sekreter ile yazışarak raporlarını oraya göndereceği de eklenir. Bu anlamda, Ankara Halkevinin resmi bir merkez olmasa da diğer şubeler için bir model işlevi olduğu açıktır. Aynı durum, yayın organlarının politikasında da gözlemlenebilir. Ankara Halkevi dergisi Ülkü'nün belli bir standart oturtması, hatta başka Halkevi dergileri ve faaliyetleri hakkında görüş bildiren yazılar yayınlaması da Ankara Halkevinin bu gayri-resmi denetleme rolünü örnek olarak gösterebilir.⁴⁵⁷

1932-1951 yılları arasında varlığını sürdüren Halkevleri ülke geneline dağılmış hatta yurtdışına da açılarak İngiltere'de de bir Halkevi açılmıştır. 1939'da meydana gelen Erzincan depreminde gerek yurt içinden gerekse yurt dışında birçok yardım gelmiştir. "Londra Yardım Komitesi" adına Türkiye'ye gelen General Sir Wyndham Deeds, bazı halkevlerini ziyaret etmiş ve halkevlerindeki gelişmelerden etkilenmiştir. Türk-İngiliz kültürel ilişkilerini ve dostluğunu geliştirmek için Londra'da "örnek bir Halkevi" açılmasını teklif etmiştir. Kurulacak olan Halkevi, British Council ve İngiltere'deki Türk severler ile birlikte bazı cemiyetler tarafından yapılacak yardımlar vasıtasıyla işletilecektir. 19 Şubat 1942 tarihinde açılan Londra Halkevi'ne British Council tarafından bir ev temin edilmiş ve British Council, Londra Halkevine her yıl 250 sterlin verecektir. Diğer masraflar içinse Cumhuriyet Halk Partisi 1300 sterlin gönderecektir.⁴⁵⁸

Londra Halkevi, Türkiye'nin tarafsız kalarak girmedeği İkinci Dünya Savaşı'nın en sıcak olduğu dönemde açılmıştır. British Council'in bütün bu faaliyetleri Türkiye'nin İngiltere saflarında savaşa girmesi için olduğunu akla getirmektedir. 1945 yılında Londra Halkevine yapılan yardımların kesilmesinin, Britanya'nın bütün çabalarına rağmen Türkiye'nin hâlen tarafsız devlet niteliğini sürdürüp savaşa girmemesiyle ilişkili olduğu ve dolayısıyla kültürel ilişkilerin bir propaganda malzemesi olarak kullanıldığına dair şüpheleri kuvvetlendirdiği ifade edilebilir.⁴⁵⁹ Bu açıdan bakıldığında Halkevleri sadece iç politika için değil dış politikada ülkeler arası ilişkiler açısından da kullanılmıştır. Örneğin British Council'in 1940'lı yıllardaki etkinliklerinin temelini oluşturduğu söylenebilecek İngilizce öğretim faaliyetleri, Halkevleri bünyesindeki "*Halk Dersaneleri ve Kurslar Şubesi*" kapsamında gerçekleştirilmiştir. Birçok bölgede faaliyet gösteren Halkevlerinde ve İstanbul ile Ankara

⁴⁵⁷ Öztürkmen A. (1998). *Türkiye'de Folklor ve Milliyetçilik*. İstanbul: İletişim Yayınları, 77.

⁴⁵⁸ CDA, 490.01.1065.1086.1

⁴⁵⁹ Aral, A. E. (2014). *Kültür Propagandasından Kültürel Diplomasiye: British Council'in Türkiye'deki Faaliyetlerinin 1940-1950 Ve 2005-2014 Dönemlerinde Karşılaştırmalı İncelemesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 89.

gibi büyük kentlerdeki, Dışişleri Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Gazi Eğitim Enstitüsü, Akşam Gazetesi, Etibank, Sümerbank, vb. kurumlarda düzenlenen dil kursları vasıtasıyla British Council'in gerek kendi öğretmenleri gerekse Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı öğretmenlerinin yardımıyla yoğun bir dil öğretim faaliyetine giriştiği ve kültür propagandasında aşılması gereken en önemli engel olan dil bariyerini aşmak için çalışmalar yaptığı anlaşılmıştır. 1941-1942 döneminde Amasya, Ankara, Balıkesir, Beyoğlu, Burdur, Bünyan, Beşiktaş, Çanakkale, Çapakçur (Bingöl), Eyüp, Eminönü, Elazığ, Gaziantep, Hereke, Isparta, İskenderun, İzmir, Kadıköy, Karşıyaka, Manisa, Mersin, Sarıyer, Samsun ve Şişli Halkevlerinde toplam 2.251 kişinin İngilizce kurslarına devam ettiği ve İngiliz Kültür Heyeti'nin bu kurslara destek olduğu bilgisi mevcuttur.⁴⁶⁰

Yine aynı dönemde 28-31 Mart 1942 tarihleri arasında *Berlin Filarmoni Orkestrası*'nın Ankara'yı ziyaret ederek Halkevi, Ankara Palas ve Çankaya Köşkü gibi mekânlarda konser verdikleri düşünüldüğü takdirde, Almanların müzikten bir propaganda silahı olarak istifade etmede oldukça hassas davrandıkları ileri sürülebilir. Almanların bu tutumlarının altında yatan sebep ise Türkiye'de müzik kültürünün olgunlaştırılması, bu alanda üniversitelerdeki akademik yapılanmaların tetkiki ve müzik okullarındaki reformları yönetme iddiası taşıyan Sovyet sanatçıların etkisini kırmaktır. Onun içindir ki 1935-1937 yılları arasında bazı uzmanlar Almanya'dan Türkiye'ye getirilmiştir⁴⁶¹

Başlangıçta 14 vilayette açılan halkevleri 24 Haziran 1932'de açılan 20 Halkeviyle birlikte ilk yıl 34'e yükselmiştir. Bu sayı 1933'te 55, 1934'te 80, 1935'te 103, 1936'da 136, 1937'de 167, 1938'de 210 ve 1939'da 373'e çıkar. 1940'ta Halkevi teşkilatının kurulmadığı mahalle ve köylerde Halkevlerinin küçük bir çekirdeği olan ve benzer çalışmalar yürüten Halkodaları açılır. 1950 yılına gelene kadar Halkevlerinin sayısı biri yurt dışında olmak üzere toplam 478'e Halkodalarının sayısı ise 4322'ye yükselmiştir.⁴⁶² Halkevlerinin kuruluşunda 1950'ye kadar geçen süreye baktığımızda Halkevlerinin ve Halkodalarının sayıları hızla artmış ve yurt geneline yayılmıştır.

⁴⁶⁰ Aral, a.g.t., 92.

⁴⁶¹ Aral, a.g.t., 36

⁴⁶² Özsarı, a.g.t., 10.

3.1.3.1. Teşkilât yapısı, şubeleri ve faaliyetleri

Halkevlerinin faaliyet alanları iki ana kola ayrılmıştır: yetişkin bireylerin eğitimiyle birlikte sosyal reformu öngören şubeler ve sanat-kültür alanında canlanmaya katkı yapacak şubeler. Teşkilat yapısını meydana getiren şubeler şunlardır; 1) Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi, 2) Güzel Sanatlar Şubesi, 3) Temsil Şubesi, 4) Spor Şubesi, 5) İctimai Yardım Şubesi, 6) Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi, 7) Kütüphane ve Neşriyat Şubesi, 8) Köycülük Şubesi, 9) Müze ve Sergi Şubesi

1932 yılında Halkevlerinin açılış konuşmasında Reşit Galip, eski Türkler arasında uğurlu sayılan dokuz rakamının, tesadüfen de olsa Halkevleri şube sayısında temsil edilmesini sevindirici bulur.⁴⁶³ Dokuz şubenin her birinin farklı görevleri varmış gibi düşünülse de yukarıda da belirttiğimiz üzere dokuz şube kendi aralarında iki farklı amaca hizmet etmektedir. İctimai Yardım Şubesi, Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi, Köycülük Şubesi yetişkin bireylerin eğitimini ve sosyal faydayı ön planda tutan şubelerdir. Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi, Güzel Sanatlar Şubesi, Temsil Şubesi, Spor Şubesi, Müze ve Sergi Şubesi ise kültürel ve sportif faaliyetleri ön planda tutan şubelerdir.

3.1.3.1.1. Dil ve edebiyat şubesi

Dil-Edebiyat Şubesi'nin öncelikli görevi devrim ve cumhuriyet ilkelerinin kökleşmesi, yayılması ve benimsenmesine aracı olmaktır. Yani bulunduğu bölgede sohbetler ve konferanslar düzenlemek, Türk dilinin bugünkü yazı ve edebiyatta kullanılmayan, fakat halk arasında yaşayan kelimeleri, terimleri ile eski millî masalları, atasözlerini, araştırıp toplamak, anane ve adetleri incelemek, dergi çıkararak veya çıkarılmakta olan dergiler aracılığıyla yukarıda belirtilen çalışmaları yayınlamak, yeni yetişen gençleri aramak bu şubenin görevleri arasındadır.⁴⁶⁴

Şubenin edebiyatla ilgili amaçları ise şunlardır;⁴⁶⁵

- Heyecan verici ve canlı ortam yaratmak
- Türk Dilinin sadeleştirilmesine katkıda bulunmak

⁴⁶³ Halkevlerinin Doğuşu, 17.

⁴⁶⁴ Özseri, a.g.t., 11.

⁴⁶⁵ CHF-Halkevi Çalışma Talimatnamesi (1940). Ankara: Hakimiyet-i Milliye Matbaası, Madde: 7.

- Türk tarihini ve inkılabını öven çalışmaların artmasını sağlamak
- Genç ve yeni sanatçıların topluma kazandırılmasına yardım etmek

Dil ve edebiyat şubesi bu amaçlara ulaşmak için edebiyatın çeşitli alanlarıyla ilgili çok sayıda konferans verilmiş, çeşitli anma törenleri yapılmış, edebiyat sohbetleri düzenlenmiştir. Halkevlerinin çoğunda hitabet, şiir, hikâye ve piyes müsabakası düzenlenmiş, dereceye girenler mükâfatlandırılmıştır.⁴⁶⁶ Dereceye giren genç yetenekler ise teşvik ve himaye edilmiştir.

Halkevi dergilerinin yayınlanması görevini de üstlenen bu şube, büyük bilim adamları, şairler, yazarlar ve öteki edebiyatçılar için anma günleri düzenlemiştir.⁴⁶⁷

3.1.3.1.2. Güzel sanatlar şubesi

Güzel sanatlar şubesi, müzik, resim, heykeltçilik, mimarlık gibi alanlarda tezyin sanatları ve vesairede artist ve amatör unsurları bir araya toplar, genç kapasiteleri korur ve gelişmelerine çalışır.⁴⁶⁸ Güzel sanatlar şubesi halkın beğenisini geliştirmek için kurslar düzenler radyo ve gramofon gibi sınırlı teknik imkânlarla bu amaca ulaşmaya çalışır. Türk ve Batı müziğinin sentezini yapmak da görevleri arasındadır.⁴⁶⁹

Ayrıca kırsal kesimde yerleşik veya göçebe yaşayan halkın şarkı ve türküleriyle beraber danslarıyla ilgili çalışmalar yapmıştır.⁴⁷⁰ Sanat atölyeleri ve sergiler açmak, fotoğrafçılık sanatını desteklemek ve sanatsal yarışmalar düzenlemek ise şubenin diğer etkinlik alanlarını oluşturmuştur.⁴⁷¹

3.1.3.1.3. Temsil şubesi

Temsil şubesi siyasi erkin ideolojisinin aktarımında önemli bir yere sahiptir. Savaştan çıkmış ülkede okuma yazma oranı istenilen düzeyde değildir. Bundan dolayıdır ki tiyatro fikirlerin aktarımında önemli bir rol oynamaktadır. Halkevleri tüzüğünde bu şubeye iki önemli rol

⁴⁶⁶ CHF-Halkevi Çalışma Talimatnamesi, Madde: 8.

⁴⁶⁷ CHF-Halkevi Çalışma Talimatnamesi, Madde: 9.

⁴⁶⁸ CHF-Halkevi Çalışma Talimatnamesi, Madde: 19.

⁴⁶⁹ CHF-Halkevi Çalışma Talimatnamesi, Madde: 21-22.

⁴⁷⁰ CHF-Halk Hatıpleri Çalışma Talimatnamesi, Madde: 2.

⁴⁷¹ CHF-Halkevi Çalışma Talimatnamesi, Madde: 27-42.

yüklenmiştir. Birincisi, kadın ve erkek üyelerden oluşan bir tiyatro grubu kurmak diğeri ise CHP genel idare kurulunun belirlediği ya da izin verdiği oyunları sergilemektir.⁴⁷² Sahne çalışmalarının yanı sıra siyasi erk ideolojisinin halka yaymak ve benimsetmek için sinemayı da bu şube vasıtasıyla kullanmıştır.⁴⁷³

Temsil Şubesinin amaçları kısaca şöyledir:

- Halkevlerinde belli bir canlılık yaratmak
- Kentlerin ve kazaların tiyatro ihtiyacını karşılamak
- Gençlere güzel konuşmayı öğretmek
- Başarılı öğrenciler yetiştirmek
- Yararlı propagandalar yapmak
- Karagöz oyununu halk eğitiminin hizmetine sunmak
- Sosyal Yardım ve Köycülük şubeleri başta olmak üzere öteki şubelerin etkinliklerinde kullanmak amacıyla maddi kaynak sağlamaya çalışmak.⁴⁷⁴

3.1.3.2.4. Spor şubesi

Spor Şubesinin amacı çeşitli spor dallarını Türk Halkına tanıtmak, sporu ulusal düzeyde uygulanan kitlesel bir etkinlik haline getirebilmek için toplumda spora karşı bir ilgi ve sevgi uyandırmak ve beden eğitimi veren ulusal kuruluşlara yardımcı olmaktır.⁴⁷⁵ Spor şubesi tarafından desteklenen spor dalları şunlardır:

- Bedensel gücü ve gelişmeyi arttırıcı, jimnastik, kürek çekmek, atletizm, yüzme
- Güç ve uzluk isteyen ve bunları geliştiren spor dalları: futbol, yüksek jimnastik hareketleri, eskirim, boks, türlü güreşler, otomobil, bisiklet, yüzme, ata binme, avcılık, olta ve ağla balık avı, silahla atıcılık
- Güç ve uzluk isteyen ve tehlikeli sayılabilecek sporlar: vahşi hayvan avı, sürgün avı, at koşuları, cirit oyunu dağ ve kış sporu, yelken, açık denizde balıkçılık, açık denizde yelken sporu.⁴⁷⁶

Cumhuriyet döneminde bireyin güçlü olması aynı zamanda milletin güçlü olması anlamına gelmektedir. Böylece bireyin vatan ve millet için sağlığını muhafaza etmesi sosyal bir göreve

⁴⁷² CHF-Halkevleri Öğreneği (1935). Madde: 45-46.

⁴⁷³ CHF-Halkevi Çalışma Talimatnamesi, Madde:50-52.

⁴⁷⁴ CHF-Halkevi Çalışma Talimatnamesi, Madde:43-49.

⁴⁷⁵ CHF-Halkevleri Öğreneği, Madde: 47-48.

⁴⁷⁶ CHF-Halkevleri Öğreneği, Madde: 48.

dönüştürülüdür. Spor şubesi siyasi erkin sağlıklı birey sağlı toplum arzusunu gerçekleştirmek için kurulmuş bir koldur.

3.1.3.2.5. Sosyal yardım şubesi

Sosyal Yardım Şubesinin görevi diğer sosyal yardım kuruluşlarıyla işbirliği yaparak yardıma muhtaç, kimsesiz kadınlar ve çocuklar, malûller, yaşlılar ve hastalara karşı toplumda şefkat ve yardım hissi uyandıracak etkinlikler düzenlemektir.⁴⁷⁷

Sosyal Yardım şubesinin yapmış olduğu bu yardımlarda güdülen diğer amaç ise Türk milletini kaynaşmış bir kütle yapmaktır. Sosyal yardımlaşmanın önemini belirten konferanslar düzenleyerek toplum içinde yardımlaşmanın millet olmadaki önemi vurgulanmıştır. Ayrıca iş bulma gibi görevler de üstlenmiştir.⁴⁷⁸

3.1.3.2.6. Halk dersaneleri ve kursları şubesi

Bu şubenin öncelikli amacı okuma yazma öğretmek halkın kültür düzeyini yükseltmektir.⁴⁷⁹ Çeşitli alanlarda açtığı kurslar arasında okuma-yazma, yabancı dil, öğrencilerin okuldaki derslerine yardımcı olmak üzere değişik derslere ilişkin, el sanatları vb. görülmektedir.⁴⁸⁰

Halk Dersaneleri ve Kursları Şubesi daha sonraki yıllarda Millî Eğitim Bakanlığı tarafından kurulan Halk Eğitimi Merkezlerinin de temelini oluşturmuştur.⁴⁸¹

3.1.3.2.7. Kütüphane ve yayın şubesi

Kütüphane ve Yayın Şubesi siyasi erkin gerek kültürel gerekse de ideolojik amaç doğrultusunda kullandığı önemli bir koldur. Halkevlerinin bulunduğu yerde bir kütüphane ve okuma odası açama zorunluluğu olmasından dolayı adından da anlaşılacağı üzere bu kolun birinci görevi kütüphane ve okuma odası kurmaktır.⁴⁸² Bu şubenin diğer önemli bir özelliği ise Halkevi dergileri hariç diğer Halkevi yayınları bu şube tarafından basılmaktadır. Kısacası bu şube Cumhuriyet Halk Partisi'nin yayın merkezidir.⁴⁸³ Halkevleri

⁴⁷⁷ CHF-Halkevi Çalışma Talimatnamesi, Madde:66.

⁴⁷⁸ Özsarı, a.g.t., 16.

⁴⁷⁹ CHF-Halkevi Çalışma Talimatnamesi, Madde:54.

⁴⁸⁰ CHF-Halkevi Çalışma Talimatnamesi, Madde:80.

⁴⁸¹ Şimşek, a. g. e., 85.

⁴⁸² CHF-Halkevleri Öğreneği, Madde:62.

⁴⁸³ CHF-Halkevi Çalışma Talimatnamesi, Madde:101.

kütüphanelerine kitaplar sokulmadan önce sıkı bir denetimden geçmekle birlikte kitaplar şu yollarla sağlanmaktadır.⁴⁸⁴

- Hükümet ve hükümet kuruluşları kanalıyla
- Parti Genel Sekreterliği Kanalıyla
- Halkevi bütçesinden satın alarak
- Bağışlar yoluyla

3.1.3.2.8. Köycülük şubesi

Nüfusunun büyük çoğunluğunun köylerde olması hasebiyle siyasi erk için Köycülük şubesi önem arz etmektedir. Bu şubenin kökeni Türk Ocakları ve Halka Doğru Hareketi bünyesinde kurulan Köycüler Cemiyeti'ne kadar geriye götürülebilir.⁴⁸⁵ Şube, köylerin hijyenik ve uygar ortamda yapılıırken estetik açıdan da gelişiminin sağlanması, ayrıca köylü ile kentli arasında karşılıklı sevgi ve dayanışmayı güçlendirmeyi temel almaktadır.

Bu amaca ulaşmak için şube köylere çeşitli geziler düzenlemek, köylülere devletle ilgili işlerinde sorunlarında yardımcı olmak, gezici sergiler yoluyla mallarını halka tanıtmak. Temsil Şubesiyle işbirliğine giderek köylere tiyatro turneleri düzenlemek de şubenin görevleri arasındadır.⁴⁸⁶ Şubenin bu görevlerini yerine getirmesi coğrafi şartlardan dolayı bazı zamanlar mümkün olmamaktadır. Bu yüzden köy öğretmenleri bu şubenin doğal üyesi sayılmaktadır.⁴⁸⁷

3.1.3.2.9. Tarih-müzecilik ve sergi şubesi

Anadolu'nun engin tarihini araştırmak, bu yolla tarihsel kimliğin oluşmasına katkıda bulunmak; tarihi anıt, kalıt, ören yeri ve uygarlıkları tanıtır halka sevdirmek, yerel tarih araştırmalarına öncülük etmek toplumsal yaşamın dinamiklerini kavramada önemli bir anahtar niteliğindeki şer'îye sicilleri, vakfiyeler ve eski yazma eserlerdeki bilgileri ortaya

⁴⁸⁴ CHF-Halkevi Çalışma Talimatnamesi, Madde:91.

⁴⁸⁵ Şimşek, a. g. e., 85

⁴⁸⁶ CHF-Halkevi Çalışma Talimatnamesi, Madde:104-112.

⁴⁸⁷ CHF-Halkevleri Öğreneği, Madde:70.

çıkartarak, toplumsal tarih anlayışını yaygınlaştırmak, halka tarih kültürü ve eğitimi vermek gibi geniş bir görevi vardır.⁴⁸⁸

Önceleri tarih çalışmaları, özellikle de Türk Tarih Tezi gibi konuları ele alan kuramsal tarih çalışmaları Dil Tarih Edebiyat Şubesi tarafından yürütülüyordu. Ardından 1932 yılında Türk Tarih Kurumu açılınca bu tür çalışmaların büyük çoğunluğu yeni kurumun tasarrufu ve denetimi altında yapılmaya başlandı. Ayrıca tarihi eserlerle ilgili arkeolojik araştırmalar bu şube tarafından yapılmaya başlanmıştır.⁴⁸⁹

3.1.4. Halkevi dergileri

Otuzlu yıllar, dergicilikte popülist dünya görüşünün egemen olduğu dönemdir.⁴⁹⁰ Bu dönemde millî dil, millî tarih, millî kültür gibi millî edebiyat söyleminin yanı sıra “köy edebiyatı” tartışmalarının dergilerde geniş yer bulmuştur.⁴⁹¹ 1930’lu yıllarda tek Parti iktidarının söylemlerinin matbuat ortamında yoğun şekilde temsil edilir. Örneğin 1932 yılında çıkan *Kadro* dergisinde proleter ulus teması işlenmiştir. Siyasi erkin resmî ideolojisi olan sınıfsız ve tezatsız bir ulus hedefi *Kadro* dergisi vasıtasıyla dile getirilmiştir.⁴⁹² *Fikir Hareketleri* (1933) dergisi ise orta sınıf temasını işlemiştir. Dergiye göre, Türkiye’de demokrasinin, özgürlüğün ve cumhuriyetin yaşayabilmesi için iki temel koşulun yerine getirilmesi gerekir: İlki, demokrasinin kâğıt üstünde yasalarla değil, toplumun bağrında, ahlâk, gelenek-göreneklerde yaşatılmasıdır. Bu koşul, *Fikir Hareketleri*’ne göre, Türkiye’de yerine getirilmektedir. Türk toplumu öteden beri demokratik bir toplumdur; Türkiye’de hiçbir zaman soyluluk, bir asalet sınıfı olmamıştır; ne de sınıf hâkimiyeti görülmüştür. Türkiye’de vatandaş kendini hemcinsleriyle eşit hisseder. Avrupa’daki soyluluk güdüleriyle sınıflar arasında görülen fikir, his ve yaşayış farklarını Türkler benimsemezler. Saltanatın kaldırışıyla tüm Türkiye, demokrasi, ahlâk ve gelenek-görenekleriyle bütünleşerek topyekûn bir toplum modeli oluşturmuştur. İkinci koşul “orta sınıf”ın varlığıdır. Savaş ertesi, Fransa, İngiltere, Amerika, Belçika gibi ülkeler diktatörlüklere ve Bolşevik devrimlerine karşı direnç gösterebilmişlerse, bunu gelişmiş orta sınıflarına borçludurlar.⁴⁹³

⁴⁸⁸ CHF-Halkevi Çalışma Talimatnamesi, Madde:113.

⁴⁸⁹ Şimşek, a. g. e., 86.

⁴⁹⁰ Toprak, a. g. e., 37.

⁴⁹¹ Doğan, E.(1997). *Edebiyatımızda Dergiler*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 10.

⁴⁹² Toprak, a. g. e., 40.

⁴⁹³ Zafer Toprak, a. g. e., 40.

Tek Parti ideolojisinin diğerk dayanak noktası ise köycülüktür. Bu yıllarda ulusal değerler kırsal kesimde aranır. Türk kültürünün yozlaşmaksızın bağrında saklayan köydür, köylüdür. Folklor çalışmalarının temel amacı bu değerleri ortaya koymaktır. Ayrıca kentleşme yozlaşmadır, toplumsal sorunların kaynağıdır. Batı'da sınıfsal ayırım ve mücadelenin sebebi kenttir. Toplumü çökerten sınıf mücadelelerinden kaçınmak için kentleşme önlenmelidir. 1931 yılında yayınlanan *Atsız Mecmua* köycülüğü benimsemiş ilk dergilerden biridir.⁴⁹⁴ 1930 yılların başında ise yine köylünün ve küçük üreticinin ekonomik bunalımının giderilmesi için kooperatifçilik fikri tekrar gündeme gelir. Sermaye birikiminin yetersiz olduğu bir ortamda girişimcilik ancak, küçük tasarrufların kooperatif çatısı altında birleştirilmesiyle özendirilir. Bu dönemde *Türk Kooperatifçisi* (1930), *Kooperatifçilik* (1931), *Kooperatif* (1933), *Karınca* (1934) gibi dergiler art arda yayın hayatına başlar.

Siyasi ve ekonomik olarak çalkantılı bir dönemin yaşandığı 1930'larda dönemin siyasi erki için rejimi kalıcı kılmada, onu yerleştirmede etkili biçimde kullanılabilecek önemli iki araç vardır: Eğitim ve basın. Eğitim ve basın gibi iki aygıtı bünyesinde barındıracak ve siyasi erkin ideolojisinin tamamını temsil edecek hem eğitim hem de basınla ilgilenebilecek bir kültür kurumu yoktur. Ayrıca bu dönemde resmi ideolojinin siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel ve sanatsal olmak üzere bütün değerlerini benimseyip temsil edecek ve yurt çapında bulunduğu bölgenin ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir mecmuaya ihtiyaç vardır. 1930'larda isimlerini zikrettiğimiz mecmualar resmi ideolojinin prensiplerinin tamamını değil sadece birkaç prensibi temsil etmektedir. Böyle bir ortamda kurulan Halkevleri hem eğitim hem de basın kurumları olarak ihtiyaç duyulan boşluğu dolduracaktır. Bölgesel olarak kurulan halkevlerinin yayınlamış olduğu dergiler siyasi erkin kontrolü altında olacak aynı zamanda da buldukları bölgelerin ihtiyaçlarına cevap verecek yayınlar yapacaktır.

Halkevlerinin faaliyette olduğu süre içinde, kısa ve uzun ömürlü olmak üzere birçok Halkevi dergisi yayınlanmıştır. Halkevi neşriyatı üzerine çalışan Nurettin Güz "*Tek Parti İdeolojisinin Yayın Organları Halkevi Dergileri (1932-1950)*" adlı eserinde 58 dergi tespit ettiğini belirtir.⁴⁹⁵ Halkevi neşriyatı üzerine çalışan diğerk isim olan Mahmut H. Şakiroğlu ise "*Halkevi Dergileri ve Neşriyatı*" başlıklı makalesinde 77 dergi yayınlandığını ifade eder.⁴⁹⁶ Öyle anlaşılmaktadır ki o dönem vilayet ve kazalarda açılan halkevlerinin yayınlamış olduğu

⁴⁹⁴ Zafer Toprak, a. g.e., 44.

⁴⁹⁵ Güz, N. (1995). *Tek Parti İdeolojisinin Yayın Organları Halkevi Dergileri (1932-1950)*. Ankara: Kariyer Matbaacılık, 158.

⁴⁹⁶ Şakiroğlu, M. H. (1996). Halkevi Dergileri ve Neşriyatı. *Kebikeç*, (3), 131-142.

henüz adından dahi haberdar olmadığımız dergiler mevcuttur. Örneğin; Mustafa Özsarı'nın Ege Bölgesi Halkevi dergilerini incelerken tespit ettiği, İzmir Halkevi tarafından 1933 yılında yayınlanan *Güzel Günler* dergisi ve İsmet İnönü dönemindeki Halkevi dergilerini araştırırken tespit ettiğimiz Antalya Halkevi tarafından 1948 yılında yayınlanmaya başlanan *Meltem* dergisi henüz tespit edilmemiş dergilerin var olabileceğini göstermektedir.⁴⁹⁷

Yayın hayatına ilk başlayan Halkevi dergileri Afyon Halkevi tarafından yayınlanan *Taşpınar* (1932) ve Eskişehir Halkevi tarafından yayınlanan *Halkevi* (1932)'dir. Fakat Ankara Halkevi'nin yayınladığı, 1933-1951 tarihleri arasında çıkarılan *Ülkü* dergisi, Halkevi dergileri arasında en uzun ömürlü dergidir. İlk sayısı Halkevlerinin birinci yıl dönümüne rastlayan derginin adını bizzat Mustafa Kemal Atatürk koymuştur.⁴⁹⁸ Dönemin Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri ve yayınlardan sorumlu Recep Peker, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'na *Kadro* dergisi çıkmadan evvel kendilerinin de bir düşünce dergisi çıkarmak üzere olduklarını söylemiştir.⁴⁹⁹ Recep Peker'in söylediklerinden anlaşılmaktadır ki *Ülkü* dergisinin siyasi erk tarafından yayınlanma düşüncesi *Kadro* dergisi henüz çıkmadan başlamıştır.

Ankara Halkevi'nin yayınlamış olduğu iki süreli yayın vardır. *Ülkü* dergisi Türk aydınına Cumhuriyet devrimleri yolunda çalışmayı önermekte ayrıca bu devrimlerin aydınlar arasında tutunmalarını ve onlarca geliştirilmelerini hedefleri arasında saymaktadır *Yurt* (1933) gazetesi ise köylüye hitap edip, onları Türk Devrimi'nin izinde birer yurttaş olarak görmeyi amaçlamaktadır. Bu iş bölümü, düşünsel örgütlenme ilkesine göre yapılmaktadır.⁵⁰⁰ Bunda amaç, “yapılan emekler boşa gitmesin, lüzumsuz, hatta sıkıcı mefhumların kudsiyeti laubalileşmesin”⁵⁰¹dir. Dönemin dergiden sorumlu yöneticisi Recep Peker, *Ülkü*'nün 1933 yılında çıkan birinci sayısında *Ülkü* dergisinin niçin çıktığını şu şekilde izah etmektedir:

Ülkü karanlık devirleri arkada bırakarak şerefli ve aydınlık bir istikbale giden yeni neslin heyecanını beslemek, cemiyetin kanındaki inkılâp unsurlarını ısıtmak, ileri adımları sıklaştırmak için... Ülkü, bu büyük yola katılanlar arasında kafa birliği, gönül birliği ve hareket birliği yapmak için... Ülkü, bütün bu gayelere hizmet etmek yolunda çalışan Halkevleri'nin ruhundaki harareti yazı vasıtalarıyla yaymak için

⁴⁹⁷ Mahmut H. Şakiroğlu'nun Halkevi dergisi olarak kabul ettiği *Bozkurt* dergisini saymazsak, Mustafa Özsarı'nın tespit etmiş olduğu *Güzel Günler* dergisi ve Antalya Halkevi tarafından yayınlanan *Meltem* dergisi ile beraber tespit edilen Halkevi dergisi sayısı 78'dir.

⁴⁹⁸ Onat, N. (Birincikanun 1938). Atatürk ve *Ülkü* Adı. *Ülkü*, 12 (70), 337-338.

⁴⁹⁹ Karaosmanoğlu, Y. K.(1991). *Politikada 45 Yıl*. İstanbul: İletişim Yayınları, 102.

⁵⁰⁰ Oral, M. (2006). *CHP'nin Ülküsü*. Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, 70.

⁵⁰¹ Kemal, N. K. (1934). Halkevi Neşriyatı. *Ülkü*, (18), 465.

*çıkıyor... Ülkü'de büyük davaya inanların, buna Türk cemiyetini inandırmak, toplu ve heyecanlı bir millet kütlesi yaratmak hizmetinde vazife ve hisse almak isteyenlerin yazıları yayınlanacaktır. Mecmua, fikirlerine ve ruhuna sadakatle bağlı olduğu Halkevleri gibi hiçbir kâr ve kazanç fikri takip etmeden vazifesini yapacaktır. Mecmuaya yalnız kâğıt, mürekkep gibi malzeme bedelini ve matbaa, posta masraflarını karşılayacak bir fiyat konacaktır.*⁵⁰²

Halkevlerinin idare veya kontrol edildiği bir genel merkezi olmasa da Ankara Halkevi'nin yayınlamış olduğu Ülkü dergisi bütün Halkevi dergilerinin modeli ve rehberidir. Necip Ali Küçüka'nın, Halkevlerinin birinci yıldönümündeki söylevinde “19 Şubat'tan itibaren Ankara'da bütün Halkevleri için en büyük mefkûre mecmuasını ‘Ülkü’ adı ile neşrediyoruz.”⁵⁰³ diyerek. Derginin diğer Halkevi dergileri arasındaki konumuna vurgu yapmıştır. Ülkü dergisi bu konumu sayesinde diğer Halkevi dergilerini olumlu veya olumsuz anlamda tenkit edebilmektedir. Ülkü dergisinin diğer Halkevi dergilerine nazaran bu statüye erişmesinde siyasi erkin yanı başında Ankara'da bulunması ve teorik konuları işleyerek aydın kesime hitap etmesi önemli bir etkidir. Aydın kesime, yönelmenin önemli bir nedeni, önemli olaylar karşısında ulusal bütünlüğe zarar getirmeyecek ve halkı doğru yöne sevk edecek düşüncelerin topluca halka sunulmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bu amaç doğrultusunda Ülkü dergisine yüklenen görev “memleketin aydınlık kafaları arasında bir ruh ve fikir bağı olmak, bütün Türk münevverlerinin duygularını, bildiklerini ve düşündüklerini bütün Türk münevverlerine söyleyebilecekleri bir kürsü”⁵⁰⁴ olabilmektedir.

Ülkü dergisinde edebiyat, tarih, dil güzel sanatla, sosyoloji, felsefe, ekonomi, spor, köycülük, yurt koruma, ziraat, halk sıhhati, bibliyografya, halkevleri haberleri gibi bölümler yer alır. Ancak tarih, dil ve edebiyatın ayrıcalıklı yerleri vardır. Halkevlerinde gerçekleştirilen dil ve edebiyat çalışmaları gerçekte Türk toplumuna millî vasıflarının kazandırılmasında ve belli amaçların verilmesinde önemli rol oynamıştır. Halkevlerinin birinci yıl dönümünde Necip Ali Bey yaptığı konuşmada Halkevlerinde dil ve edebiyatın önemini şu şekilde vurgulanmıştır:

Kütleleşmek bu asrın en bariz vasıflarından biridir. Kütleleşmemiş insan cemaatlerine millet bile denilmiyor. Artık bugün millet diye manen ve maddeden birbirlerine dayanışma bağlarıyla bağlanmış insan kümelerine diyorlar. Yeryüzünde bu şartlara haiz olmayan kümeler millet değildir. Üzerinde sadece ferdi iradeler hâkim olan ve yalnız tabiatın sevk ve iradesine bırakılan cemiyetlerin yeryüzünde müstakil bir

⁵⁰² Peker, R. (1933). Ülkü Niçin Çıkıyor, Ülkü, (1), 1.

⁵⁰³ (Halkevi Yıldönümünde) Necip Ali Bey'in Nutku (1933). Ülkü, C.1, (2), 112.

⁵⁰⁴ Ülkü Bir Yaşımı Bitirirken (1934). Ülkü, (12), 469.

cemiyet ve millet olarak yaşamasına imkân yoktur... Halkevleri bütün mevcudiyetiyle bunu temine çalışacaktır. Gaye Türk milletinin içtimai, terbiyeci sahalarda kütleleşmesi yani birlik arz etmesidir... Başka milletler Osmanlı Devleti döneminde yalnız siyasi varlıklarını kaybettikleri halde Türk milletinin milli benliği kaybolma tehlikesine düşmüştü. Türk dili, Osmanlı dili şekline sokuluyordu. O zamanın sarfını yazanlar, “Lisan-ı İzbülbeyanî Osmanî” şeklinde 3 lisandan oluşan bir lisandan bahsediyorlardı. Türk Dili siyasi sahadaki Osmanlı Devleti’nin kültür sahasında bir numunesiydi. Okullarda okutulan tarih sadece Osmanoğullarının tarihinden ibaretti... Türk edebiyatı, Türk zevkinin, Türk karakterinin bir ifadesi değildi. Akıp giden bu cereyan içinde milletin öz sesleri de duyulmadı değil, fakat buna ihtar edilmedi, o kaba sayıldı. Osmanlı Devleti’nin bu yıkıcı kasıtları kendisinin inatlı çalışmalarına rağmen milletin öz varlığı üzerine büyük bir iş yapamadı. Türk dili, Türk tarihi bugünkü nesle kıymetli bir emanet olarak milletin bünyesinde bugüne kadar yaşadı. İşte biz bir taraftan bu gerçeği milletimize anlatmak, diğer taraftan da bu kıymetli hazineleri toplamak maksadıyla dil, tarih ve edebiyat şubelerini oluşturmuş ve faaliyete geçirmiş bulunuyoruz.⁵⁰⁵

Ülkü dergisinin yanı sıra Eminönü Halkevinin çıkarmış olduğu *Halkbilgisi Haberleri* ve *Yeni Türk* dergisi de dönemin önemli Halkevi dergileridir. Türkiye’ye yönelik büyük medeniyet ve kalkınma projesinde “Halkevleri” tarafından yayınlanan ulusal ve yerel dergiler ile “Türk Halk Bilgisi Derneği’nin (ilk adı “Anadolu Halk Bilgisi Derneği”) çıkardığı “Halk Bilgisi Mecmuası” ve “Halk Bilgisi Haberleri” (ilk 19 sayı Türk Halk Bilgisi Derneği, 20-124. sayılar arası İstanbul-Eminönü Halkevi tarafından yayınlanan derginin Ocak 1947 tarihli 125. sayısı yine Türk Halk Bilgisi Derneği tarafından çıkarılmıştır.) Türkiye Türklüğünü hemen her yönüyle ele almış, onun iktisadî, sosyal ve kültürel alanlarda aydınlanmasına ve kalkınmasına katkıda bulunmuştur. 20. sayıdan itibaren İstanbul-Eminönü Halkevi’nin yayınlamaya başladığı “Halk Bilgisi Haberleri” (19. sayıya kadar “Türk Halk Bilgisi Derneği” tarafından yayınlanmıştır), Halkevleri’nin “Ülkü” dergisinden sonra ulusal anlamda yayınladığı en önemli ikinci dergi olmuştur.⁵⁰⁶

Halkevlerinin kurulmasından sonra Fuat Köprülü’nün girişimiyle Halkevi yayın organı haline gelen *Halk Bilgisi Haberleri*; Yurt içi ve Yurt Dışına ait dil incelemelerini konu alan “Dil Tetkikleri”, “Edebiyat”, gelenek ve göreneklerin incelendiği “Örf-Adet ve Anane”, “Halk Teşkilatı”, değişik yöreleri, uğraşları ve meslek tanıtımlarının yer aldığı “Esnaf ve İktisat”, “Musiki”, “Sanat”, “Halk Hayatı ve Oyunları”, “Güzel Sanatlar”, “Ziraat ve

⁵⁰⁵ Necip Ali Bey, a. g. n.,105-110.

⁵⁰⁶ Aça, M. “Halk Bilgisi Haberleri” ve “İnan” Dergileri Bağlamında 1929-1949 Yılları Arası Halk Bilimi ve Halk Edebiyatı Araştırmalarında Trabzon’un Yeri. (2008). *Karadeniz (Black Sea-Çernoye More) Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 10-11.

Hayvancılık” derginin konularını teşkil etmiştir. Dergide çeviri yazıları da yayınlanmıştır. Bu sayılar da önemli ve millî günlere (örneğin Cumhuriyet’in İlânı gibi) ayrılmıştır.⁵⁰⁷

İstanbul Eminönü Halkevi’nin 1932 yılında aylık olarak yayınladığı diğer önemli dergi ise *Yeni Türk* dergisidir. Mart-Nisan 1943’e kadar 125 sayı yayınlanan dergi toplam 11 cilttir. Son sayısı 123.-124. sayılarla birlikte basılmıştır. İlk sayısında yer alan başyazıda, derginin ülkenin kalkınması ve yükselmesine hizmet etmek, aydınların fikirlerini yaymada bir araç olmak, inkılâpları anlatmak ve tanıtmak, “sanat mefkûresini” yaymak, iktisadi sistemlerin yeni bir ahlaki nizama sokulmasına yardımcı olmak, millî dilin yaygınlaşmasına yardım etmek, dış ülkelerde yayınlanmış önemli eserleri okuyucularına sunmak için çıkarıldığı belirtilmektedir.⁵⁰⁸

Dergi on bir yıllık dönem içerisinde birçok konuyu ele almıştır. Ancak diğer dergilerin aksine folklorik yazılara daha az yer verdiği gibi sayfalarında daha çok bilimsel yayınlar yayınlanmıştır. Dergide bölgecilik şehircilikten uzak daha genel, ülkenin tamamını kapsayacak konular ele alınmıştır. Hemen her sayıda yer alan ve değişik kişiler tarafından kaleme alınan farklı konuların işlendiği başyazılar, Osmanlı Tarihi ile ilgili araştırmalar ve genel tarih araştırmaları, hikâyeler, edebiyat ve edebî kişiler, millî türkü ve oyunlar, Türk büyükleri, inkılâplar, arkeoloji, haberler dergide yer verilen konular olmuştur. Dergi, Ankara yönetimi ve *Ülkü* ile iyi ilişkiler kurmuştur.⁵⁰⁹

Mahmut Şakiroğlu’nun belirttiği üzere “*Bu dergileri örnek alıp da belirli seviye tuturanlar arasında Başpınar, Ün, Konya, Gediz, Uludağ, Çorumlu müstesna yer tutarlar. Akpınar, Halkevi, Altan, Doğuş, İnan, Taşpınar dergileri de içerikleri açısından dikkat çekmektedir.*”⁵¹⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı söz konusu dergilerde çıkan yazıların Türkiye Tarihinin araştırılmasında ne kadar büyük bir boşluğu dolduracağı üzerinde durarak; “*Bazı vilayetlerde çıkan mecmualarda evvelce verilmiş direktif dairesinde yürünerek kıymetli ve bilhassa bina kitabeleri, sicil defterleri, mahalli vakfiyeler, mezar taşları kitabeleri neşredilmeye başlamıştır. Şimdiye kadar gördüğüm Konya, Ün, Kaynak, Uludağ, Yeni Türk, Çorumlu, Taşpınar dergileri orta ve son zaman Türk tarihini alakadar eden kıymetli ve orijinal vesikalar istifademizi mucip olmaktadır. Bu tarzdaki tarih araştırmaları aynı hızla*

⁵⁰⁷ Güz, a. g. e., 46.

⁵⁰⁸ Bu Mecmua Niçin Çıkıyor? (Teşrinievvel, 1932). *Yeni Türk Mecmuası*, C.1,(1),1-4.

⁵⁰⁹ Güz, a. g. e., 42

⁵¹⁰ Şakiroğlu, a. g. m., 132

devam ettiği takdirde sekiz-on sene sonra millî tarihin malzemesi olarak bilhassa Anadolu'da pek kıymetli eserler elde etmiş olacağız"⁵¹¹ demiştir. Mustafa Özsarı bu listeye gerek uzun yayınlanmaları gerekse de çevrelerinde çıkan diğer dergilere model olmaları bakımından *Fikirler*'i ve *İnanç*'ı da ilave etmektedir.⁵¹²

Halkevi dergilerinin yayın faaliyetlerinde nasıl bir yol takip edecekleri ve nelerle meşgul olacakları hususu Cumhuriyet Halk Partisi Halkevleri bürosunca yayınlanan çalışma talimatnamesinde açık olarak tespit edilmiştir. Bu esaslar şöyledir:

- 1- Dergiler, kendi bölgelerindeki fikir ve kültür hareketlerinin tarih ve folklor bahislerinin organıdır ve mahalli özellikleri aksettirirler.
- 2- Dergiler, inkılâp prensiplerini millî kültür ve fikir cereyanlarını yakından takip ederek bölgelerine yayar ve kökleşmesine hizmet ederler.
- 3- Dergiler bir birleriyle sıkı bir fikir ve işbirliği yaparlar. Yurdun bir köşesinde bulunan kıymetler, bu dergiler vasıtasıyla yurdun her tarafına yayılabilir. Bu konuların diğer yerlerde de yaşanmış izleri olup olmadığı araştırılır. Bu suretle ülkede bir kültür tanışmasına ve anlayış bilgisine varılır.
- 4- Dergiler, tenkidi, aydınlatıcı ve yükseltici bir vasıta olarak kullanılır. Bir birlerinde çıkan yazıların bir birleri tarafından ilmi, tamamlayıcı ve şuurlu bir şekilde tenkit edilmeleri, dergilerin üzerinde ciddiyetle duracakları işlerdendir.
- 5- Şimdilik eleman ve teknik vasıtaları bakımından vilayet merkezlerindeki halkevlerince çıkarılmakta ve çıkarılacak olan dergilerin kendi vilayetleri içindeki diğer halkevleri ve odalarının da dergisi olarak onların bu yokluklarını gidermeleri gerekmektedir. Böylece dergilerin kendi bölgelerindeki diğer halkevlerine de ışık tutmaları, onların seslerini duyarak gelişmelerine yol açmaları, onlarla inanç ve hareket birliği yaratmaları beklenmiştir.⁵¹³

Tespit edilmiş olan bu esaslar Halkevi dergilerinin çıkış amaçlarını oluşturduğu gibi aynı zamanda ülkedeki yayın faaliyetlerinin ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin de halkın eğitiminde rol oynayacak olan temel prensipleri oluşturmuştur.⁵¹⁴ Mehmet Kaplan'ın "*Başta Ülkü olmak üzere hemen her vilâyette çıkan ve çeşitli adlar taşıyan Halkevi dergileri bir yandan*

⁵¹¹ Uzunçarşılı, İ. H. (1938). Yeni Türk Tarihinde Vesikacılık. *Bellekten*, (7/8), 367-371.

⁵¹² Özsarı, a .g. t., 46.

⁵¹³ Halkevleri Teşkilât, İdare ve Mesai Talimatnamesi (1934). Ankara: y.e.y, 11.

⁵¹⁴ Toksoy, N. (2007). *Halkevleri –Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak-*. Ankara: Orion Yayınevi, 354.

çıktıkları yörenin halk kültürü mahsullerini derlerken, bir yandan da devrin ideolojisini yaymaya çalışır.”⁵¹⁵ şeklindeki ifadesi tek Parti döneminde siyasi erkin Halkevi dergileri üzerindeki politikalarını özetler niteliktedir.

Siyasi erkin yayınlamış olduğu nizamnamedeki ilkelere uygun olarak Halkevi dergileri ilk sayılarında çıkış amaçlarını açıklamıştır. Yurt sathına yayılan bu dergilerin çıkış amaçları incelendiğinde siyasi erkin ilkelerine ve rejime uygun şekilde yayın yapılacağı en baştan taahhüt edildiği görülmektedir.

Gaziantep Halkevi'nin yayınlamış olduğu *Başpınar* dergisinin ilk sayısında Halkevlerinin Cumhuriyet Halk Partisi'nin kültür ve bilim yuvası olduğu ve genel kültür seviyesinin yükseltilmesi için Halkevlerinin açıldığı vurgulanmaktadır. Derginin bu amaçlara hizmet için çıkarıldığı belirtilmiştir.⁵¹⁶ Manisa Halkevinin çıkarmış olduğu *Gediz* dergisinde “Kiblemiz inkılabın beşiği, yeni Türkiye'nin başşehri Ankara'dır, Mukaddes kitabımız yeni Türkiye'yi yaratanın yüreklerimizi doldurduğu inkılâp kitabının güneşli sayfalarıdır.” diyerek yayın politikası çizilmiştir.⁵¹⁷ Trabzon Halkevi tarafından çıkarılan *İnan* dergisinde “Altı Ok, İnan'ın programıdır. İnan ilmi ilim için, sanatı sanat için değil, ilim de sanatı da millî ülkü için kabul ediyor.”⁵¹⁸ denilmektedir. Bolu Halkevi tarafından çıkarılan *Abant* dergisi yayın politikasını “Dergimizin vazifesi, Parti programı içinde Halkevi gayelerini dile getirmek suretiyle memleket kültürüne hizmettir.”⁵¹⁹ şeklinde ifade edilmektedir. Malatya Halkevi dergisi *Derme* kendisini “Altıok meşalesinin kutsal ışıklarıyla aydın ülkü yolunun ve yolda ilerleyenlerin mecmuası”⁵²⁰ olarak tanımlamaktadır. Konya Halkevi dergisi olan *Konya* ise Cumhuriyet Halk Partisi ile olan organik bağına “Bütün şubelerimiz Partimizin verdiği direktifler, programlar dâhilinde kendisine düşen vazifeleri imkân ve vasıtaların müsaadesi nispetinde yapmış ve daha geniş hacimde yapmak kararını almıştır.”⁵²¹ şeklinde ifade etmiştir.

Yayın politikalarının yanı sıra Halkevi dergilerinin kullanmış olduğu isimler de rejimin prensiplerine ve ideolojisine olan bağlılığı göstermektedir. Örneğin; Altıok, Ülkü, Yeni

⁵¹⁵ Kaplan, M. (1981). *Atatürk Devri Fikir Hayatı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, XXV.

⁵¹⁶ Ünler, A. N. (19 Şubat 1939). Halkevleri. *Başpınar*, C.1, (1), 15.

⁵¹⁷ Dümer, M. (23 Nisan 1937). Niçin Gediz. *Gediz*, (1), 1.

⁵¹⁸ Çıkarken. (Mayıs 1937). *İnan*, (1), 1.

⁵¹⁹ Çıkarken (1 Temmuz 1944). *Abant*, (1), 3.

⁵²⁰ Derme Niçin Çıkıyor? (Haziran 1937). *Derme*, (1), 2.

⁵²¹ Koman, M. (Şubat 1942). Halkevlerinin Sene-i Devriyesi Münasabetiyle Konya Halkevi Reisinin Bir Senelik Faaliyete Ait Söylevi. *Konya*, (42), 42.

Türk, Atayolu, Türk Akdeniz, 19 Mayıs, 4 Eylül isimleri Cumhuriyet rejiminin yeni bir toplum yaratma projesinde kullandığı başlıca kritik semboller arasında yer almıştır.⁵²²

Bahsi geçen Halkevi dergileri dışında diğer Halkevi dergileri de inkılâp ve rejime bağlılıklarını dile getirerek, yayınladıkları bölgenin kültürüne ve tarihine hizmet etmeyi hedeflemiştir. Halkevi dergileri yayınladıkları ildeki öğretmen, doktor, avukat, hâkim ve mühendis gibi eğitim ve öğretim seviyesi yüksek olan meslek gruplarından kişileri dergilerinin yazar kadrolarına dâhil etmiştir. Bazı Halkevi dergileri yazar kadrosunun gerek niteliği gerekse de niceliği yönünden zayıf kalıp kapanma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Bazı Halkevi dergileri ise buldukları illerin avantajından dolayı zengin bir yazar kadrosuna sahip olmuştur. Dergilerin yazar kadrosu içerisinde daha sonra Türk siyasi, kültür ve sosyal hayatında isim yapmış, değişik siyasal görüşleri benimsemiş ve kamuoyunda ön plana çıkmış kişiler vardır.⁵²³ *Ülkü*, *Yeni Türk* ve *Halk Bilgisi Haberleri* dergisi nitelik olarak en geniş yazar kadrosuna sahiptir. Dönemin önemli münevverleri bu dergilerde yazılar yazmıştır. Özellikle *Ülkü* ve *Yeni Türk* dergilerinin İstanbul ve Ankara'da çıkmasından dolayı aydın kesime hitap etmesi ve teorik yazıların kaleme alınması yazar kadrosunda niteliği esas almasına sebep olmuştur. Ankara ve İstanbul dışında yurdun diğer illerinde çıkan Halkevi dergilerinden bazıları da önemli yazar ve siyasetçilerin yazılarına dergilerinde yer vermiştir. Afyon Halkevi dergisi *Taşpınar*'da Eflatun Cem Güney, Behçet Kemal Çağlar, Falih Rıfkı Atay, Kazım Nami Duru, Osman Attilâ; Isparta Halkevi dergisi *Ün*'de Ömer Zeki Defne; Bursa Halkevi dergisi *Uludağ*'da Enver Behnan Şapolyo; Samsun Halkevi dergisi *19 Mayıs* 'da İsmet İnönü, Şükrü Kaya, Peyami Safa, Falih Rıfkı Atay, Yunus Nadi, Selim Sırrı Tarcan; Konya Halkevi dergisi *Konya*'da İbrahim Hakkı Konyalı, Cemal Oğuz Öcal; Adana Halkevi dergisi *Görüşler*'de –1946'dan sonra Çukurova adını almıştır.- Arif Nihad Asya, Behçet Kemal Çağlar, Suut Kemal Yetkin, İsmail Habib Sevük, Abidin Dino; Diyarbakır Halkevi dergisi *Karacadağ*'da Ahmet Kabaklı, Behçet Kemal Çağlar; Zonguldak Halkevi dergisi *Karaelmas*'da Necip Fazıl Kısakürek, İsmail Hami Danişmend, Behçet Kemal Çağlar, Orhan Şaik Gökyay, Hasan Ali Yücel, Hüseyin Cahit Yalçın, Yusuf Ziya Ortaç, Orhan Seyfi Orhon, Hakkı Süha Gezgin, Sadri Ertem, Peyami Safa, Yunus Nadi, Behçet Necatigil, Salah Birsal; İzmir Halkevi dergisi *Fikirler*'de Fakir

⁵²² Şimşek, a. g. e., 117.

⁵²³ Güz, a. g. e., 163.

Baykurt, Necati Cumalı, Şükran Kurdakul, Orhan Hançerlioğlu gibi önemli isimler yazı yazmıştır.

Görüleceği üzere sadece İstanbul ve Ankara Halkevleri'nin yazar kadroları değil Anadolu'nun diğer illerindeki Halkevi dergilerinin çoğunda dönemin önemli yazarları yazılar kaleme almıştır. Halkevi dergilerinde yazarlar sık sık değişmiş ve sürekli bir yazar kadrosu oluşmamıştır. Nurettin Güz, dergilerde yazı yazarlara para ödenmemesinin dergilerde sürekli bir yazar kadrosunun oluşmamasının belki de en büyük sebebi olarak görmektedir.⁵²⁴ Dönemin Cumhuriyet Halk Partisi genel sekreteri Recep Peker, diğer Halkevi dergilerince örnek alınan *Ülkü* dergisinin ilk sayısında Halkevi dergileri yazarlarına yapılacak ödeme ile ilgili şunları söylemektedir;

“Ülkü” de büyük davaya inananların, buna Türk cemiyetini inandırmak, toplu ve heyecanlı bir miller kütlesi yaratmak hizmetinde vazife ve hisse almak isteyenlerin yazıları çıkacaktır. Mecmua, fikirlerine ve ruhuna sadakatle bağlı olduğu Halkevleri gibi hiçbir kâr ve kazanç fikri takip etmeden vazifesini yapacaktır. Mecmuaya yalnız kâğıt, mürekkep gibi malzeme bedelini karşılayacak bir fiyat konacaktır.

*“Ülkü” ye ticaret fikirlerine dokunur bir tarafı olmadığını taassupla gösterecektir. “Ülkü” ye ilân konmayacaktır. “Ülkü” ye yazarlara yazı parası da verilmeyecektir.*⁵²⁵

Recep Peker'in bu ifadelerinden anlaşılmaktadır ki Halkevi dergileri kâr amacı gütmeyen edebiyat ve kültür dergileridir. Tüm Halkevi dergilerine örnek ve rehber olarak gösterilen *Ülkü* dergisinde de yazarlara ücret verilmeyecektir. *Ülkü*, dergisinde hikâye, tiyatro, şiir veya makale kaleme alan yazarların ücret alıp almadığı ile ilgili hiçbir bilgi bulunamamıştır. Fakat Diyarbakır Halkevi üyelerinden ve yazarlarından Şevket Beysanoğlu anılarında *Karacadağ* dergisi için kalem aldıkları yazıların ücretleri konusunda şu bilgiyi vermiştir:

*Diyarbakır'ı çeşitli yönleriyle tanıtan yazılarla dolu olan Karacadağ 138 sayı çıkmıştır. Halkevi hakikaten gençlerin yetişmesinde büyük rol oynamıştır. Tasavvur edin, mesela dergide çıkan her şiir için 5 lira, düz yazıların sayfası için 2,5 lira telif hakkı veriliyordu. Bu o zaman çok paraydı. O sırada Diyarbakır'da etin kilosu 15 kuruştı. Ben iki dizi yazıyordum. Bir Diyarbakırlı bilginler, ozanlar bir de Diyarbakır Halkiyatından Örnekler diye her biri en az iki sayfa, dört sayfadan 10 lira alıyordum. O 10 lira bir ayda bitmezdi. 12,5 kuruşa istediğiniz lokantadan iki çeşit yemek yerdiniz... Bu imkân olunca ben nasıl hamle yapabilirim, ne yazabilirim diye çalışmaya başladım.*⁵²⁶

⁵²⁴ Güz, a. g. e., 163.

⁵²⁵ Peker, a. g. m., 1.

⁵²⁶ Beysanoğlu, Ş. (1996). Anılarımda Diyarbakır Halkevi. *Kebikeç*, (3), 3.

Ayrıca Afyon Halkevi dergisi Taşpınar yazarlarından Osman Attilâ'nın dergide yazacağı yazılar karşılığında aylık ücret aldığı 1945 yılı Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi belgelerinde şu şekilde geçmektedir:

Ülkü muhitinde yetişen genç şairlerimizden Osman Attilâ, askerlik hizmetini bitirerek terhis olmuştur. Kendisini Afyon'a göndermek, yardımcı ve teknik eleman olarak (Taşpınar) dergisinde çalıştırmak niyetindeyiz. Geçimine yaramak üzere eline ayda (100) liradan aşağı düşmemek üzere bir ücret verilmesini düşünüyoruz.⁵²⁷ Bunu Halkevi bütçesine yapacağınız ekleme ile temin etmenizi rica ederim.⁵²⁸

Gerek Diyarbakır Halkevi'nin gerekse de Afyon Halkevi'nin kendi dergilerinde yazı yazan kişilere ödeme yaptığı görülmektedir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin Halkevlerine sağlamış olduğu ödenek üzerinden yapılan bu ödeme araştırmacıların ve sanatçıların maddi anlamda siyasi erke bağımlı olmasına sebep olmuştur. Öyle ki Afyon Taşpınar Dergisi genç şairlerinden Osman Attilâ'nın Halkevinden aldığı ücretin kesilme sebeplerinden bir tanesi genel seçimler sırasında Parti lehine çalışmadığı yönünde duyulan şüphe dir:

Halkevimiz Taşpınar dergisinde çalışmakta olan Osman Attilâ Halkevimiz için faydalı olmadığı gibi seçim esnasındaki durumu bir delile müstenit bulunmamakla beraber bazı arkadaşlarımızın şüphelerini davet etmiştir. Bu itibarla kendisinin buradan alınmasına müsaadelerinizi saygılarımla arz ederim.⁵²⁹

Halkevi dergileri dönemin edebiyatçılarının ve sanatçılarının popülerliğe erişmesi noktasında da önemli bir fırsattır. Dönemin yazar ve şairleri için Halkevi dergileri hem yurt çapında tanınmak için bir fırsat hem de geçim kaynağıdır. Siyasi erk, rejim ve inkılabların gerek ilmi gerekse de edebî yazılarla halka anlatılmasını bu dergiler vasıtasıyla sağlarken aynı zamanda bu kıstaslara uygun yazarları da kanon içine dâhil etmektedir. Halkevi kanonuna dâhil olan yazar ve şairlerin yazıları bu dergilerde yer bulurken, eserlerinin tanıtımı da bu dergiler vasıtasıyla yapılmaktadır. Siyasi erk dergilerde çıkacak olan yazıların, araştırmaların kendi belirlediği prensipler dâhilinde yapılmasını istemekte ve bu prensipleri Halkevlerine bildirmektedir. Halkevi dergilerinde devamlı veya belli aralıklarla yazı yazanlar bu hususlara uymalıdır. Halkevi dergilerinde yazı yazacak olanların dikkat etmesi gereken hususları Nurcan Toksoy şu şekilde gruplamıştır⁵³⁰:

⁵²⁷ CDA,490.1.0.0.733.1.3.180.

⁵²⁸ CDA,490.1.0.0.733.1.3.179.

⁵²⁹ CDA,490.1.0.0.733.1.3.161.

⁵³⁰ Toksoy, a. g. e., 350-353.

Tarih konusunda yazı yazanların, dünya tarihinde Türk milletinin eski ve geniş yerini gösteren bu gerçeği ihmal veya inkâr eden iddiaların çürüklüğünü inandırıcı delillerde ortaya koyan araştırmaları yapmaları gerekiyordu. Ayrıca Türk medeniyetinin tarihi abideleri, yazılı vesikaları hakkında araştırmalar, eski ve yeni Türk tarihinde önemli rol oynayan şahsiyetlerin eserlerini tahlil ederek kıymetlerini tanıtan yazılar, Türk tarihine ve medeniyetine dair yabancı dillerde yapılan önemli yayınların tercümelerini ortaya koyan yazıların yazılması isteniyordu.

Her Halkevi, çevresinde yapacağı tarih ve folklor araştırmalarının ürünlerini, halk arasında yaşayan Türk mitolojilerine ait derlemelerin sonuçlarını dergilerinde yayınlacaklardı. Ayrıca objektif tarih araştırmalarının metotlarını gösteren yazıların yazılması için yazarlarını teşvik edecek, tarihi vesikaların ve eserlerin kıymet ve önlemlerini anlatan, bunların tanınması ve muhafazası hususunda millî şuuru uyandıran yazıların yazılmasına özen gösterecekti.

Sosyoloji ve felsefe alanında yazı yazanlar, devlet ve fert arasındaki bağları, millet ve devlet işbirliğini, cemiyetleşmenin lüzum ve şekillerini, fertçiliğin zarar ve tehlikelerini, millî dayanışmanın önemini belirtecek ve bu hususların toplumda ne şekilde sağlanacağı yolunda yazıların yazılmasına önem vereceklerdi. Türk inkılâbının hukuki ve sosyal mahiyeti hakkında araştırmalar yapacaklar ve inkılâbın o günkü durumunu anlatan yazılar yazacaklardı. Ayrıca vatandaşlık haklarına, sorumluluk ve görevlerine dair yazılar, ülkenin önemli sosyal yönden değeri hakkında araştırmalar ve açıklamalar, sosyal yardım işlerinde yapılan faaliyetler, sosyal yardım teşkilatının varlığını ve çalışmalarını tanıtan yazıların yazılması da istenmiştir.

Ekonomi ve ziraat alanında yazı yazanlar, ekonomik teşkilatlanmanın gereğinin faydalarının ve devletçiliğin hedeflerinin ve sınırlarının anlatılmasına özen gösterecek ve buna dayanan yazılar yazacaklardı. Bunun yanında ülkedeki sanayinin o günkü durumunu ve gelişmesini gösteren ve gelişmesine dair ne şekilde yol takip edileceğine ait yazılara da yer vereceklerdi. Başlıca ziraat ürünlerinin, madenlerinin dünyadaki durumuna dair araştırmalar yapılacak, şehir ve köy ekonomisine ziraat ve zirai sanayide kooperatifçilik hakkında araştırmalara yer verilecek, kara, deniz ve hava yollarına, ulaşım vasıtalarına ve bu sahalarda cumhuriyet döneminde yapılan işleve dair tespit edilen gerçekleri gösteren yazıların yazılmasına önem verilecekti.

Ayrıca ev ekonomisine, ucuz geçim yollarına, boş vakitlerde para kazanmanın yollarına, usullerine ve imkânlarına dair yazılar yazılacak, ayrıca ülkede ziraat meseleleri, küçük ziraatçılık ve büyük çiftlik ziraatı, ziraatın makineleşmesi, çeşitli bölgelerde en elverişli ziraat şubeleri, hayvancılığın önemi, ziraat sanayisinin gelişme imkânları üzerinde araştırmalar yapılarak ve bunlara dair yazılar yazılacaktı.

Halk terbiyesi alanında yazı yazarlar, Türk inkılâbının bütün sahalarındaki gelişmeleriyle tespit ederek, sosyal hayata getirdiği olumlu yönlerini ortaya koyacak ve inkılâbı halkın ruhuna sindirecek tarzda yazılar yazacaklardı. Halka vatandaşlık eğitimi vermenin önemi göz önünde tutularak, toplum içinde vatandaşların hakları ve görevleri gerçek sınırlarıyla tanıtılarak, medeni hayatın gereklerini yerine getirmeyi öğreten yazıların yazılmasına özen göstereceklerdi. Okul çağını geçirmiş olan vatandaşların öğrenme kabiliyetlerinin geliştirilmesi ve bunlara öğretme vasıtalarının gösterilmesi, okul dışı eğitim hakkında yazıların yazılması, başka ülkelerdeki halkın eğitim usul ve şekilleri hakkında araştırmaların yapılarak bunlarla ilgili yazıların yazılması istenilmiştir.

Vatanın korunması ve savunulması hakkında yazı yazarların, askerlik eğitiminin önemini vurgulayan, zehirli gazların tesirlerini ve bunlardan korunma tedbir ve vasıtalarını gösteren, ajanlara karşı uyanık olma hususundaki konuları anlatan düşündürücü yazılar yazmaları gerekiyordu.

Kadın hakları konusunda yazı yazarlar, Türkiye’de diğer ülkelerde kadın hareketleri, kadının erkekle eşit haklarını ve kadının toplumda yetiştirici rolü ve ev kadınlığı hakkında yazılar yazacaklardı.

Fen bilimlerine ait yazı yazarlar, halkın günlük işlerinde gerekli olacak fen bilgisine dair yazılar yazacaklar, bütün hayatın ve tabiatın madde ve olayları hakkında bilgi vererek, batıl inançları yıkacak, bu suretle ilmi düşüncenin temellerini hazırlayarak halk kültürünü yükseltecek yazılara öncelik vereceklerdi.

Halk sağlığı ve nüfus artışı hakkında yazı yazarlar, neslin korunmasının önemini belirten yazılara yer verecekler, ayrıca evlenmede çiftler arasında karşılıklı aranacak vasıflar hakkında halk aydınlatacaklar, çocuk bakımı, çocukta zekâ gelişimi ve beden terbiyesi hakkında da bilimsel yazılar yazacaklardı. Halk arasında yerleşmiş olumsuz ve zararlı fikir

ve alışkanlıklara da son vermek amacıyla, halk sađlığına ters dűşen adet ve gűreneklerin, kűtű ve dengesiz beslenmenin, kűtű iklim Őartlarının tesiri anlatılacak ve bunlardan korunmanın yolları gűsterilecek sađlıklı yařamanın yolları hakkında bilimsel ađıklamalarda bulunacaklardı. Olađanűstű durumlarda ani kazalarda ve hastalıklarda doktor gelinceye kadar yapılacak acil yardım ve tedavi yollarını gűsteren yazılar da yazılacaktı. Bulařıcı hastalıkların űzellikleri ađıklanacak ve bunların ferdi ve toplumsal zararları anlatılacak, irsi olarak gelecekteki zararlarını gűsteren yazılar yazılacaktı. Ayrıca dűnyadaki nűfus durumu, űlkedeki, nűfus meseleleri űzerinde arařtırmalara dair yazılara da yer verilecekti.

Spor, oyun ve eđlenceye dair yazı yazanlar, Tűrk millű hayatında sporun yerini, eski Tűrk sporlarını tanıtacak ve bunların o gűnkű Őartlarına gűre canlandırılması imkűnlerini gűsterecek yazılar yazacaklar, o gűnkű uluslararası sporlara ve bunların sađlık ve sosyal faydalarına dair arařtırmalara yer verecekler, halk arasında oynan mevcut spor, oyun ve eđlenceler ve millű danslar hakkında bilgi verecekler ve halkın yařantı tarzındaki tek dűzeliđi giderecek yeni sporlar ve eđlenceler hakkında arařtırmalar yaparak bunların sonuđları ve yapılması gerekenler hakkındaki bilgiler de halka iletceklerdi.

Kűycűlűk hakkında yazı yazanlar, űlke geleceđini dűřűnme ve yűkseltme bakımından kűycűlűđűn űnemini gűsteren, genđlere kűylere gidip ęalıřarak millű medeniyetin deđerli yapıcısı olmanın Őerefini anlatan ve onlara bu isteđi telkin eden yazılara űzellikle yer vereceklerdi. Kűylerden Őehirlere dođru gűç etmenin, aydın ve zeki nűfusun bűyűk Őehirlerde merkezűleřmenin, gelecek ięin zararlarını gűz űnűne seren yazılar yazacaklardı. Ayrıca kűylerdeki hayat Őartlarının mahalli imkűnlar dairesinde ęekici hale getirilmesi, kűylűnűn refahının ve kűltűr seviyesinin yűkseltilmesi ęareleri hakkında da bilgilendirici yazılara yer vereceklerdi.

Kűy arařtırmaları hakkında yazı yazanlar, Tűrk dilinde ęıkan inkılűp ve halkçılık ięin faydalı bűtűn eserleri ve yabancı dillerde ęıkan űlke ięin faydalı eserleri műmkűn olduđu kadar tanıtacak yazılar yazacaklardı. Ayrıca ihtiyaca en uygun Őekilde, kűtűphane kurma, bunu dűzenli hale getirme ve faydalı Őekilde kitap okuma yűntemleri hakkında bilgiler de vereceklerdi. Halkevleri ve halkodaları faaliyetleri anlatılacak gerekirse eleřtiri yazıları da verilecektir. Bunun yanında halkevlerinin bűtűn Őubelerinin ęalıřma programları, bu programların uygulamaları ve űrűnlerini gűsteren raporlar da sunulacaktı.

Güzel sanatlar alanında yazı yazarlar, musikiye ve halk müziğine ait araştırmalara yer verecekler, halk müziğinin derleme yollarını gösteren yazılar yazacaklar, halk müziğinin güzel örneklerini sunacak, Türk müziğinde kullanılan aletlere ve bunların tarihlerine dair araştırma sonuçlarını da vereceklerdi. Ayrıca Türk müziğini canlandırmanın ve güzelleştirmenin yollarını gösteren yazılar da ön planda olacaktı.

Resim, heykel, süsleme sanatı ve yazı tarihi hakkında yazı yazarlar ise, yeni Türk ressamlığını ve onun kısa zaman içindeki hamlelerini, gelişmelerini gösteren yazılara yer verecekler ve bunlardan seçilmiş örnekler sunacaklardı. Eski ve yeni Türk heykelciliği hakkında araştırmalar yapacaklar ve bu araştırma sonuçlarını halka bildireceklerdi. Ayrıca Türk sanatında oymalar, kabartmalar ve abidelere dair yazılarla birlikte bunlardan seçilmiş örneklere de yer vereceklerdi. Mimarlık alanında ise Türk mimarlığına dair yapılan tarih araştırmaları sunacaklar, eski Türk mimari eserlerine, bunların çeşitlerine göre inşa ve süsleme özelliklerine dair yazılmış yazılara ve seçilmiş örneklere yer vereceklerdi. Ayrıca mimarlığın o günkü gelişmesi ve ihtiyaçlara göre ilerlemesi yollarını da halka göstereceklerdi.

Halkevlerinin kuruluşunun onuncu yılında Halkevi yayınlarının konu kapsamı ile ilgili istatistik çalışması yapılmıştır. Yapılan konu taraması Halkevi yayınlarının ilgilendiği konularla ilgili bilgiler vermektedir:

*Folklor ve dil % 36, tarih ve coğrafya %22, sosyal ve bilimsel konular %14, ekonomi, tarım ve köycülük % 6, güzel sanatlar %5, diğer %8.*⁵³¹

Halkevi dergilerinde yer alan bu konu başlıklarına ek olarak Cumhuriyet Halk Partisi'nin iç ve dış siyasetine yönelik haberler de verilmektedir. Siyasi erkin iç ve dış siyasette almış olduğu tavırlara göre Halkevi dergilerinde yer alan makaleler ve edebî yazılar da şekillenmektedir. İç siyasette siyasi erkin Türkcülüğe karşı almış olduğu tavır ile dış siyasette Rusya'nın Türkiye'ye yönelik hasmane tavırı edebî metinlere yansımıştır. Ayrıca Halkevi dergilerinde Parti şeflerini ve Parti sembolünü yüceltici edebî yayın yapılmakta böylece Parti ve devlet bütünleşmesinin edebî metinlerde yansımaları görmekteyiz. Halkın millî coşkusunu ve tarihi belleğini canlı tutmak için millî bayramlarla birlikte Dil Bayramı, Toprak Bayramı, Lozan Sulh Bayramı ve Hatay'ın kurtuluşunun yıl dönümü gibi etkinlikler

⁵³¹ Dağlıoğlu, H. T. (Şubat 1942). Halkevlerinin On yıllık Neşriyatına Bir Bakış. *Yeni Türk*, (110/2), 7.

Halkevi dergilerinde makale, haber veya edebî metin tarzında yer bulmaktadır. Siyasi erk siyasi yönlendirmesini bu dergiler vasıtasıyla yapmaktadır. Öyle ki Ülkü dergisinin birinci sayısında yazar kadrosuna yönelik olarak yazılarını nasıl yazmaları ve siyasi telkinlerini nasıl yapmaları gerektiğine dair şu açıklamalar yer almaktadır:

Telkinler vakalar, mecazlar içine bürüyerek yapmak; ve bu şekilde bile, telkin edilmesi istenen ana fikir üstüne fazla yüklenerek fikri fazla batıcı bir hale getirmemek, tedrici bir sindirme usulü takip etmek, telkinleri nasihat kılıklı ve çok söylenmiş ve şekillerde yapmaktan bilhassa sakınmak.⁵³²

Siyasi erk kültürel olarak yönlendirilmeyi de bu dergiler vasıtasıyla yapmaktadır. Toplumun her katmanına seslenmeyi amaç edinen Halkevi dergileri, konu çeşitliliği bakımından bürokratından köylüye, ev hanımından gencine kapsayıcı içeriklere sahiptir. Siyasi erk gerek ulusal gerekse de bölgesel olarak açmış olduğu sanat müsabakalarını da bu dergiler vasıtasıyla duyurmakta ve özellikle ulusal boyutta açılan sanat müsabakalarında dereceye giren eserler *Ülkü* dergisinde yayınlanmıştır. Anadolu'nun diğer şehirlerindeki Halkevleri de siyasi erkin ülke genelinde açmış olduğu sanat müsabakalarını rol model olarak kendi bölgelerinde sanat müsabakası düzenlemiştir. Düzenlemiş oldukları sanat müsabakalarını kendi dergileri vasıtasıyla duyurmuş, dereceye giren adayların eserlerini kendi dergilerinde yayınlamaya hem kültürel yönlendirmeyi yapmış hem de dergiye olan ilgi ve alakayı canlı tutmuştur. Ayrıca bazı Halkevi dergileri kitap ve dergi tanıtımları yaparak okunması ve desteklenmesi gereken yayınlar hususunda bilgiler vermektedir. Özellikle diğer Halkevi dergilerinin kontrolörü durumundaki *Ülkü* dergisi "*Kitaplar Arasında*" ve "*Dergiler Arasında*" bölümleriyle kitap ve dergi tanıtımı yapmaktadır. Hem edebî hem de bilimsel kitap tanıtımları ve tavsiyeleri yapan dergi, yapmış olduğu bu tanıtımları ise siyasi erkin ilkeleri ve prensipleri lehinde olan eserlere yapmakta veya iktidara yakın sanatçıların eserlerini kapsamaktadır. Bu da siyasi erkin metinlerin okunması yönünde yapmış olduğu örtülü bir algı yönlendirmesidir.

Bütün bu telkin gayretlerinin yanı sıra Halkevi dergileri değerlendirilirken gözden kaçırılmaması gereken bir husus vardır. Halkevleri çalışmalarının sürdüğü dönemde Türkiye'de basında büyük bir boşluk vardır. Halkevlerine bağlı olarak yayınlanan dergiler bu boşluğu doldururken dergiler neşredildiği şehirlerde haber alma, kültürel bilgi verme,

⁵³² Yazıların Umumi ve Müşterek Vasıfları Hakkında Muharrirlerimizden Rica (Şubat 1933). *Ülkü*, (1), 94.

sağlık, spor, ziraat, hayvancılık konularında halkı eğitime işlevini de üstlenirler. Dönemin şartları gereği Halkevleri ve Halkevleri dergileri aydınların da toplandığı merkezler olurlar. Düşüncenin, bilginin, ülke ve dünyadaki gelişmenin, yöresel sorunların halka aktarılmasının aracı olarak Halkevi dergileri işlev görür.⁵³³

1939-1950 yılları arasında yayınlanmış Halkevleri dergilerinde yukarıda bahsi geçen konuların nasıl işlendiğini Halkevi dergilerinden alınan örnek metinler vasıtasıyla ifade edilecektir. Halkevi dergileri siyasi erke üç temel hususun telkininde hizmet etmiştir. Bunlar:

- a) Edebî Metinler ve İç Siyasetin Yönlendirilmesi
- b) Edebî Metinler ve Dış Siyasetin Yönlendirilmesi
- c) Edebî Metinler ve Kültürel Siyasetin Yönlendirilmesi

3.1.4.1. Edebî metinler ve iç siyasetin yönlendirilmesi

3.1.4.1.2. “Millî Şef” ve “Demokrasi”

İnönü, 1938 yılında Atatürk vefat edince Atatürk'ten boşalan Cumhurbaşkanlığına seçilmiştir. Şevket Süreyya hatıralarında Atatürk dönemini şöyle tanımlamıştır: *“Atatürk devri; tek şef, tek Parti hükümet nizamıydı. Eğer bu otoriter sistem, meselâ bazı Güney Amerika ülkelerinde olduğu gibi bir askeri dikta veya oligarşi istibdadı değil de, halka rağmen fakat halk için bir iradeyse, o zaman bu idare, bir İnkılap Rejimi demek olur. Atatürk rejimi böyle bir rejimdi. Ve İnönü böyle bir rejim devraldı.”*⁵³⁴

İnönü Cumhurbaşkanlığını devraldığı zaman devrimler yeni yapılmış, henüz oturmamıştır. Birinci olarak bunun için otoriter rejim gerekiyordu. İkinci olarak, İnönü Dönemi'nin ilk beş yılı dünya siyasi konjonktüründe otoriter rejimlerin “yükseliş devirlerini” yaşadığı yıllardı. Bunları da Türkiye’de taklide devam edecek ve otoriter bir devlet adamının etrafında millî birlik ve beraberlik içinde toplamasını gerektiriyordu. İşte İnönü'nün Atatürk'ün otoriter rejimini devam ettirişinin sebepleri olarak haklı veya haksız bunlar gösterilir.⁵³⁵

⁵³³ Güz, N. (2001). *Halkevi Dergilerinin Siyasal ve Kültürel Hayatımızdaki Yeri*. Necmeddin Sefercioğlu Armağanı, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayını, 85.

⁵³⁴ Süreyya, Ş. (2013). *İkinci Adam*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 50.

⁵³⁵ Kocabaş, S.(2009). *İnönü Dönemi*. Kayseri: Vatan Yayınları, 64.

11 Kasım 1938'de İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı'na seçilmesinden sonra, Türkiye'de yeni bir dönem başlamıştır. 26 Aralık 1938'de CHP Genel Başkan Vekili sıfatı ile Celâl Bayar, Parti'nin olağanüstü kurultayını toplantıya çağırarak, kurultaya Mecliste Tek Parti'yi oluşturan 375 milletvekili ile teşkilatlardan gelen 216 delege katılmıştır. Kurultayın gündemini oluşturan tek madde CHP Programının Genel Başkan seçimine ait olan maddesinin değiştirilmek istenmesiyle ilgiliydi. Nitekim gündemdeki değişiklik konusunda TBMM'ne verilen bir tasarıda “1- Partinin banisi (kurucusu) ve ebedi başkanı, Türkiye Cumhuriyeti'nin müessesisi olan Kemal Atatürk'tür. 2- Partinin değişmez Genel Başkanı İsmet İnönü'dür.” tekliflerine yer verilmiştir. Teklif edilen tasarinın oylanmasından sonra Celal Bayar tasarinın oy birliği ile kabul edildiği sürekli alkışlar arasında ilan etti.⁵³⁶ Teklifin ilan edilmesinden sonra Celal Bayar şu açıklamayı yapmıştır:

Genel Başkanımız, Millî Şefimiz, Cumhurreisimiz İsmet İnönü, müstesna bir lütuf olmak üzere bendenizi de Genel Başkan Vekilliğine tayin buyurdular. Muvacehenizde (önümüzde) ki, büyük Türk milletinin huzuru demektir.,. Kendilerine arz-ı şükran ederim... Şefimizin arzuları, sizin yüksek istekleriniz; milletin, büyük Partimizin siyasi programı ile çerçevelenen dilekleri demektir...⁵³⁷

26 Aralık 1938'de toplanan Cumhuriyet Halk Partisi kurultayında yapılan tüzük değişikliği ile Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, “Millî Şef” ve “Değişmez Genel Başkan” ilan edilirken, söz konusu tüzük değişikliğinin gerekçesinde şu görüşlere yer verilmektedir:⁵³⁸

Şefin rolü her memlekette, bilhassa Parti hayatına girmiş memleketlerde çok mühimdir. Çünkü politik kanaatleri ekseriya prensipleri halinde birleştirecek ve prensipleri zihinlere aşılacak ve mütemediyen besleyecek, memleket siyasetine istikamet verecek, millet efradını politik sahada yetiştirecek olan şef'tir... Hemen bütün vatandaşları sinesinde toplamış olan bir Partinin şefliğine intihap edilecek olan alî şahsiyetin “Millî Şef” vasfını da iktisap etmiş olması tabii olduğuna göre, Parti umumî reisinin yüksek şahsiyetini her dört senede bir ve her kurultay toplantısında müzakere ve münakaşaya mevzu ittihaz etmeyip, Parti umumi reisliğinde ‘değişmez’ sıfatını esas olarak kabul etmek, bu yüksek makamın istikrarını temin ve otoriteyi takviye bakımında millî menfaate daha uygun görülmüştür. Bu sebeplerle; tüzüğün 2. maddesi Partimizi kurmuş ve Cumhuriyeti tesis etmiş olan Ebedi Şef Kemal Atatürk'ün ‘Ebedi Şef’ olduklarını ve 3. maddesi Partimizin bütün müesseselerini ve eserlerini kendi eliyle kuran, bütün milletçe tabii ve millî insiyakla Millî Şef tanınan ve Büyük Meclisin tam ittifakı ile Cumhurbaşkanlığına seçilen Millî

⁵³⁶ Pektaş, Ş.(2003). *Millî Şef Döneminde Cumhuriyet Gazetesi*. İstanbul: Fırat Yayınları, 13.

⁵³⁷ Bilâ, H. (1999). *Cumhuriyet Halk Partisi 1919-1999*. İstanbul: Doğan Yayınları, 85.

⁵³⁸ Pektaş, a. g. e., 13.

*Şef İsmet İnönü'nün Değişmez Genel Başkan olduğunu tespit ve ifade maksadıyla yazılmıştır.*⁵³⁹

Tüzükte yapılan değişiklik ile İsmet İnönü'ye ülke içerisindeki dağınmık politik düşünceleri tek potada eritecek ve millî birliği sağlayacak lider statüsü verilmiştir. Yunus Nadi'nin tüzükte yapılan bu değişikliği *Tarihi Gün*⁵⁴⁰ olarak değerlendirmiş fakat oğlu Nadir Nadi yıllar sonra anılarında "Millî Şef" kanunu şu şekilde eleştirmiştir.

*Gereğinin mantık örgüsü çok zayıftı. Bir kere Parti hayatına girmiş memleketlerde siyasal inançları yönetenlere şef değil, lider demek gerekirdi. Ancak o yıllarda totaliter yönetim modası sağın halde idi. Ufukta belirmeye başlayan savaş bulutları çoğu milletleri koyun sürüleri halinde birer çobanın etrafında toplamaya zorluyordu. Demokrasiye; ihtiyarlamış, devrini yaşamış, verimsiz bir yöntem sistemi diye bakan aydınlar gündün günden güne artıyordu. Bu genel eğilimin yanı sıra, bizde, Cumhuriyet devriminin nimetlerinden yararlanan siyasal kadro, oldukça rahat bir geçim düzenine kavuşmuştu. İsmet İnönü'ye karşı direnecek olanlar rahatlarının kaçacağından korkuyorlardı."*⁵⁴¹

Kemal Karpat ise tüzükte yapılan değişikliklerle ilgili olarak şunları yazmıştır:

*Gerçek şudur ki, İnönü cumhurbaşkanı seçildikten sonra, Parti ve memleket içerisindeki mahdut (sınırlı) otoritesini Atatürk'ün mutlak otoritesi ile karşılaştırınca, güvensizliğe kapılmıştır. Bunun bir sonucu olacaktır ki, Halk Partisi'ne kaydı hayat şartı ile başkan seçti.*⁵⁴²

İnönü ise mevcut rejimi klasik bir demokrasi anlayışını oturtmak için gerekli görmektedir. Basına verdiği beyanlarda bunu dile getirmiştir. Bu beyanlar onun, İkinci Dünya Savaşından sonra ve 1946'da giriştiği çok Partili demokrasi çabasını daha o zaman haber vermektedir. Mesela Londra'da çıkan Daily Telegraf gazetesi muhabirine verdiği ve bu gazetede çıkan beyanlarında rejimin hedefinin demokrasi olduğunu dile getirmektedir:

Rejimin, halkın nef'ine ve halk tarafından murakabe edilmeye matuf bulunmak itibarıyla bidayetden beri demokratik bir esası haiz olduğu şüphesizdir. Geçmişten tam bir ayrılış teşkil etmesi ve bunun milletin atisi için hayati ehemmiyeti haiz bulunması dolayısıyla rejimin tatbikatında başlangıçtan itibaren az çok sıkı davranmak icap etmişti. Lâkin hiçbir zaman cebir ve şiddet kullanılmamıştır ve rejim daima her şeye, teşkilâtı esasîye kaşesini vermiş olan Büyük Millet Meclisi yoluyla tatbik edilmiştir. Vaziyet inkişaf ettikçe rejimi yeni hal ve şartlara uydurmak zaruret ve imkânı hâsıl oldu. Ve meselâ, riyaset cumhurda vukua gelen değişiklik münasebetiyle yapılan

⁵³⁹ Bilâ, a. g. e., 85.

⁵⁴⁰ Nadi, Y. (27 Aralık 1938). *Tarihi Bir Gün*. Cumhuriyet, 1.

⁵⁴¹ Nadi, a. g. e., 16

⁵⁴² Kocabaş, a. g. e., 69

serbest intihap ve son zamanlarda mecliste bir müstakil grubun teşkili hallerinde olduğu gibi halk, tedricen idarede daha vâsi bir iştirak hissesi kazanmıştır. Bütün milletin, hürriyetlerin tedricen genişletilmesine karşı olan mukabele tarzı, beni bu mesaide teşvik etmiştir. Gerek halk ve gerek matbuat tenkidin ve mütalaa dermeyanının caiz olabileceği hudutlar hususunda şayanı takdir bir kavrayış göstermişlerdir.⁵⁴³

II. Dünya Savaşını faşizm karşısında Demokrasi Cephesinin kazanması, Türkiye'nin Batı ittifakında kendine yer edinme sürecine birtakım siyasi değişiklikleri yapma zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir. Bu değişim önce, DP'nin kurulmasıyla birinci basamağını tamamlamıştır. İkinci basamağında ise, otoriter rejimin simgesi olan “Şef” lik döneminin sona erdirilmesidir. Bu konudaki ilk adımın, muhalefetten böyle bir talep gelmediği halde yine İnönü tarafından atıldığı görülmektedir. İnönü, “Değişmez Genel Başkan” imzasıyla yayınladığı genelgeyle 26 Nisan 1946'da Parti Olağanüstü Kurultayını toplantıya çağırmıştır. 10 Mayıs 1946'da toplanan Kurultayda ‘Değişmez’ sıfatı kaldırılmış, ancak, Genel Başkan olarak İnönü'nün Partideki yetkileri korunmaya devam edilmiştir. Parti tüzüğündeki bu değişiklik, aynı zamanda İnönü'nün ‘Millî Şef’ sıfatının da sonu anlamına gelmektedir.⁵⁴⁴

Fakat siyasi iktidar “Millî Şef” unvanını 1939-1946 yılları arasında sıklıkla kullanmış ve bu unvan bir dönemin de adı olmuştur. Dönemin basınında ziyadesiyle kullanılan “Millî Şef” ifadesi, diğer basın organlarında olduğu gibi Halkevi Dergilerinde de sıklıkla kullanılmıştır. Halkevi dergilerinin yurt genelinde geniş bir yayın hacmine sahip olması “Millî Şef” unvanını halka benimsetmekte etkili bir araç olmuştur. Bu konuda dergilerdeki gerek makaleler gerekse de edebî metinler kullanılmıştır. Özellikle “Millî Şef” ifadesinin kullanıldığı şiirler sıklıkla dergilerde yer almaktadır. Metinlerde “Millî Şef İnönü” nün vasıflarından bahsedilmekle birlikte “Millî Şef” etrafında tüm halkın birleştiği ve ülkü yolunda hareket ettiği imajı çizilmiştir:

İsmet İnönü

(Millet Babası Millî Şef'e)

*Bu millet sana bel bağladığı gün,
Gün gibi ışıdı... Açıldı önü...
Onsekiz milyonun, coştığı bugün,
Bize sen babasın, İSMET İNÖNÜ
Peşinde Onsekiz milyon arslan var.
Türk eğer coşarsa, dünya gelir dar...*

⁵⁴³ Süreyya, a. g. e., 50-51.

⁵⁴⁴ Pektaş, a. g. e., 18.

*Millete yar oldun, millet sana yar,
Türke bu ne büyük, kısmet İNÖNÜ...
Sana güveniyoruz... İSMET İNÖNÜ*⁵⁴⁵

İnönü'ne

*Göğsündeki kalb on yedi milyon kere hızlı,
Emrinde senin on yedi milyon tek ağızlı!*

*Oysak seni mermerlere, oysak seni tunca,
Ancak sen olursun göğe alnın dokununca!*⁵⁴⁶

Ne Mutlu

*Millî Şef, yücedir yerin:
Başbuğsun her zaferin
Gözden akan sevinçlerin
Kaynağındır başın yine
(Ne mutlu, Türküm, diyene!)*⁵⁴⁷

Duysun Uluslar

(Pek Muhterem Millî Şefimiz İsmet İnönü Hazretlerine İthafımdır)

*İnönü İsmet Millî Şefimiz
Milletime karşı kalbi tertemiz
Gelmemiş cihana böyle mümeyyiz
Var olsun Gazinin ebedi şân
Has bırakmıştır böyle bir cân*⁵⁴⁸

Gaziantep Destanı

*Yaşa ey İnönü Millî Şef İsmet
Ettiniz Millete pek büyük hizmet
Bir asır uykuda yattı bu millet
İftihar eder Gaziantebin*⁵⁴⁹

İsmet İnönü

(Millî Şef İnönü'ye gönderilmiş ve taltif edilmiştir)

*Her işe vakıftır Türkün babası
Yaşasın var olsun İsmet İNÖNÜ
Hiç kimseye karşı yoktur pervası
Yaşasın varolsun İsmet İNÖNÜ
Bir sabah güneşi doğdu cihana
Devletler baş eğdi İNÖNÜ sana,
Nüfuzu hükmeder Hinde Ummana*

⁵⁴⁵ Onur, A. K. (1940). İsmet İnönü. *19 Mayıs*, (51), 4.

⁵⁴⁶ Ortaç, Y. Z. (1939). İnönü'ne. *Karaelmas*, (2), 79.

⁵⁴⁷ Göncel, H. (1945). Ne Mutlu. *Aksu*, (54-61), 6.

⁵⁴⁸ Duysun Uluslar (1942). *Başpınar*, 43, 4.

⁵⁴⁹ Erhan, A. R. (1942). Gaziantep Destanı. *Başpınar*, (44), 12-14.

*Yaşasın varolsun İSMET İNÖNÜ*⁵⁵⁰

İsmet Paşa Destanı'ndan

*İlahi bir kudretle Lozanda, İnönünde
Sanki bir hızır gibi milletinin önünde
Medeniyet yolunun ilk bayraktarı oldun,
Ebediyen milletin sönmez ruhuna doldun!
Türk ancak sende buldu, basireti ismeti;
İzinde şimşek gibi şahlanan Türk Milleti,
Nidanı bekliyoruz yıldırımlaşmak için,
Ölüm engel değildir ülküyü aşmak için!..
Ne mutlu milletime başında Millî Şefi
Üstün ulus, üstün yurt, işte ilk son hedefi!..⁵⁵¹*

İnönü

*Çırpınır her Türkün sevinçten kalbi
Bu İsmet'in cana can katmasıdır.
Birinci, İkinci İnönü harbi,
Millî Şefimizin yaratmasıdır.⁵⁵²*

İsmet İnönü

*Bayındırlık ülküsüne erensin
Başarıyı, fazileti övensin,
Ulusuna, yurda kanat gerensin,
Senin gücün bütün zorluğu yensin⁵⁵³*

Ülküye Doğru

*Milyonla yürek hep bunu andıkça ferahlar,
Millî Şefimiz İnönü her müşkülü sağlar
Varol yaşa ey gönlümüzün nuru, süruru
Ardında bu millet gidecek ülküye doğru⁵⁵⁴*

Şiirlerde de görüldüğü üzere “Millî Şef” imajı komutan, lider ve baba figürü olarak betimlenmektedir. “Millî Şef” ülkeyi derleyen, toparlayan ve aynı zamanda halkın etrafında bir kütle haline geldiği şahıstır. İsmet İnönü'nün müstakil olarak “Millî Şef” sıfatıyla tasvir edildiği bu metinlerin haricinde bir de Mustafa Kemal Atatürk için kullanılan “Ebedi Şef” sıfatıyla birlikte işlenen metinler de vardır. Metinlerde dikkati çeken unsur ise “Millî Şef” in “Ebedi Şef” in devamı olduğu ve “Ebedi Şef” in bu görevi “Millî Şef” e devrettiğini anlatan metinlerdir. Bu metinler öncesi ve sonrası ayrımı yapılmaksızın iki dönemi tek bir dönemmiş gibi topluma benimseten eserlerdir. Bu sayede siyasi erkin icraatları ve uygulamaları

⁵⁵⁰ Gür, F. (1944). İsmet İnönü. *Derme*, (16), 19-20.

⁵⁵¹ Toraman, S.(1944). İsmet Paşa Destanı'ndan. *Görüşler*, (66), 3.

⁵⁵² Uçak, N. (1945). İnönü. *Halkevi*, (83-84), 34.

⁵⁵³ Öktem (1939). İsmet İnönü. *Anafarta*, (7).11

⁵⁵⁴ Sezener, M. (1944). Ülküye Doğru. *Derme*, (14),7.

karşılaştırma yapılmaksızın benimsenecek, fikri ayrışmalar yaşanmayacaktır. Dönemin önemli sosyologlarından İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu da Türk gençlerine örnek alacağı şahsiyetler olarak Atatürk ve İsmet İnönü'yü işaret etmiştir.⁵⁵⁵ İki dönemi ve lideri bütünleştirici anlatımlar Halkevi Dergilerindeki metinlerde sıklıkla kullanılmaktadır:

Tam Hürriyet

*Cumhuriyet uğrunda halk ölmeye azmetti.
Ülkemizden kaldırdı bütün kötü niyeti;
Yıktı meşrutiyeti verdi tam hürriyeti.
Atamızın sağ kolu Millî Şef, Yavuz İsmet.*⁵⁵⁶

Ata Gününde Atayı Anış

*Müsterih uyu Atam, kalp gamlıysa başlar dik,
Mukaddes emanete, göğüsler bir tunç siper
Müsterih uyu Atam, küçük büyük and içtik
Bu uğurda hepimiz, ölmeğe birer birer...*⁵⁵⁷

Türk! Öğün, Çalış, Güven

*“Türk! Öğün, Çalış, Güven”, şan senin, şeref senin
Yürü, durmadan yürü Büyük Millî Şef, senin!
Ata gibi O'nunda tarihlerde ünü var;
“Ülkü” ye koşturuyor, Zaferlere yönü var!...*⁵⁵⁸

Uçuyor Bayrak

*“Ebedi Şef” ten “Millî Şef” e uçuyor Bayrak
Ufuklarda heyecan dalgası bırakarak!...
Al bayrağı uçuran gençliğe saygı, selâm!
Baykuşları kaçırın gençliğe saygı, selâm!*⁵⁵⁹

20 İnci Yıl

*Tutmuş Cumhuriyeti milyonlarca tunç bilek,
Taşıyoruz tek iman, tek mefkûre, tek dilek.
Atatürk Ebedî Şef, İnönü başbuğumuz
Kalkanımız imandır, Cumhuriyet tuğumuz...*⁵⁶⁰

İnönü

*Karanlığı ışıtan Türklüğün yıldızıdır
Parladıkça güneşsiz kalmayacak günümüz.
Atatürk tarihinin ilerleyen hızıdır;*

⁵⁵⁵ Kaçmazoğlu, H. B. (2001). Bir Halk Adamı Olarak Aydınım Portresi: İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu. *Doğu-Batı Dergisi*, 16, 89-104.

⁵⁵⁶ Özçelik, A. (1940). Tam Hürriyet. *Aksu*, (25-26), 59.

⁵⁵⁷ Çorluhan, M. A. (1939). Ata Gününde Atayı Anış. *Görüşler*, (17),23.

⁵⁵⁸ Attilâ, O. (1939).Türk ! Öğün, Çalış, Güven. *4 Eylül*, (9-25), 5.

⁵⁵⁹ Öcal, C. O. (1941). Uçuyor Bayrak. *Görüşler*, (35), 5.

⁵⁶⁰ Oğuzcan, Ü. Y. (1943). 20 İnci Yıl. *Halkevi*, (65-66), 30.

*Ulusun millî şefi, önderi İnönümüz.*⁵⁶¹

İnönü'ye

*Bir dağ başısın, saçın alnında bulutlar,
Çizmenle çizilmiştir, aşılmaz bu hudutlar!
Gökten Atamın ruhu eğilmiş seni kutlar.
Bir dağ başısın, ak saçın alnında bulutlar.
Çizmene çizilmiştir, aşılmaz bu hudutlar!*⁵⁶²

İsmet İnönü

*İnsanlığın en az yetişen bir başısın sen!
Nurlar saçan elmas gibi cevher taşısın sen!
Önder diye dâhileri bir bir yaratır yurt.
Nurlarda yatan öz Ata'nın çağdaşısın sen!
Üstünde bugün yurdumun halâ yüce Bozkurt...*⁵⁶³

İnönü

*Atamın arkadaşı
Savaşlarda yoldaşı
Bağlandı sana Türkün
Gururlu büyük başı
Gönülden kardeşiniz,
Yiğitlikte eştiniz,
Ululuğa ererek
Yüceleri aştınız!*⁵⁶⁴

İnönü

*Cumhuriyetimizin yaşı bugün on yedi
Mesuduz, neşeliyiz, kalbimizde yok melâl,
Aziz ruhun şad olsun ey yüce şef, ebedi.
Bir nur kaynağı bugün emanetinle, hilâl.
İmanımız bir bizim yolumuzda bir tek yol
Koşuyoruz durmadan bakmayarak sağ ve sol.
Başımızda (İNÖNÜ) bahtiyarlıkla sağ ol
Görünüyor çok mesut bize nurlu istikbal.*⁵⁶⁵

Vermiş olduğumuz bu örneklerin dışında bazı metinlerde de Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü ile birlikte Fevzi Çakmak'tan da bahsedilmektedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı ve Celal Bayar'ın Başbakanlığının bitmesi sonrasında halk nezdinde karşılığı olan diğer şahıs Fevzi Çakmak'tır. Öyle ki “Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin “Dörtlü ayağı”ndan bahsedilirse, bunlar; Atatürk, İnönü, Çakmak ve Bayar'dı. Atatürk siyaseti İnönü'ye,

⁵⁶¹ Esen, B. (1939). İnönü. *19 Mayıs*, 38, 18.

⁵⁶² Ortaç, Y. Z. İnönü. *Karaelmas*, (26),88.

⁵⁶³ Noyan, B. (1943). İsmet İnönü. *Karacadağ*, (65-66), 7.

⁵⁶⁴ Olaç, A. (1946). İnönü. *19 Mayıs*, (75), 13.

⁵⁶⁵ Uluğ, B. (1940). İnönü. *İçel*, (33), 7.

*Ordu'yu Çakmak'a, ekonomiyi Bayar'a teslim etmiştir.*⁵⁶⁶ Fakat II. Dünya Savaşının nihayete yaklaştığı günlerde 14 Ocak 1944 tarihinde Fevzi Çakmak'ın görev süresi dolmuş ve emekliye sevk edilmiştir. Fevzi Çakmak'ın emekliye sevk edilmesinde en önemli etken ise 1944 yılı itibariyle II. Dünya Savaşı'nın Almanya aleyhine dönmesidir. Almanya Büyükelçisi Von Papen'in raporlarında “*Çakmak, müttefiklerin gözünde, ordunun modernleşme çabalarına katılmak istemeyen, Türkiye'nin Almanya ile iyi ilişkiler kurmasından yana olan ve dolayısıyla Alman yanlısı olarak tanınan bir kişiydi. Müttefikler bir süredir böyle bir değişiklik için baskı da yapmaktadırlar.*”⁵⁶⁷ şeklinde geçmektedir. Fevzi Çakmak'ın Halkevi Dergilerindeki metinlerde isminin geçtiği tarihler de ziyadesiyle 1944 öncesidir. 1944 sonrası dış politikada yaşanan gelişmeler ve siyasi erkin dış politikada almış olduğu tavır değişikliği de metinlere yansımıştır. Bu yüzden “Millî Şef” ve “Ebedi Şef” kadar sıklıkla yer almasa da, Fevzi Çakmak'ın komutanlığından ve İsmet İnönü'nün arkadaşı oluşundan metinlerde bahsedilmiştir:

30 Ağustos

*Üçler yaptı planı (Ata, İnönü, Çakmak)
Yoktur bunun yalanı
Dökülmüştür denize
Kılınçtan kurtulan*⁵⁶⁸

Köylü Destanı

*İnönü Millî Şefimiz
Emrinde ölmektir hep emelimiz
Var olsun General Asım Gündüz
Sağ olsun Maraşal Ey Fevzi Çakmak
Yarattın orduda adalet bir hak
Açıktır alınımız yüzümüz de ak*⁵⁶⁹

Türk Vatandaşlarına

*Büyük Allahımız hem yardımcımız
İlk temeli kuran Ata babamız
2 inci reisimiz İsmet İnönü
Büyük erkân Başkomutan Fevzi Çakmak eriyiz*⁵⁷⁰

Büyük Askere

*Öyle bir askersin ki alnı açık, yüzü ak
Ulus seni daima saygılarla anacak
Elmasta leke olur fakat sen pırlantasın*

⁵⁶⁶ Kocabaş, a. g. e., 62.

⁵⁶⁷ Koçak, C. (1946). *Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945)*. Ankara: Yurt Yayınları, 306.

⁵⁶⁸ Arıyürek, A. (1942). 30 Ağustos. *Başpınar*, (40), 4.

⁵⁶⁹ Karakan, A. (1942). Köylü Destanı. *Başpınar*, (34), 7.

⁵⁷⁰ Gider, G. (1941). Türk Vatandaşlarına. *Görüşler*, (37), 24.

*Ey ruhlar kamaştırın Mareşal Fevzi Çakmak*⁵⁷¹

İnönü'ye

*Fevzi Çakmak İnönü'nün yarısıdır
Ecnebiye hükümlerin yeridir.
Pençeleri demir dağı eritir
Çifte kahramanın kolu yaşasın*⁵⁷²

Vatan Hudutlarını Bekleyenlere

*Dünya yansa yıkılsa Türk, hür doğar... Hür Yaşar.
İsmetli Kamutayım... Çakmaklı ordum yaşar...
Dünya kan ağlar iken, Türk hür ve bahtiyardır;
Çünkü; Türkün başında İSMET İNÖNÜ vardır...*⁵⁷³

İnönü

*Çakmak, 'İnönü' Atatürk Yurdu budur
İlk hedefimiz Kemalizmin yoludur
Son hedefimiz İnönünün uğrudur
Çünkü ölmek isteriz onun yoluna.*⁵⁷⁴

“Millî Şef” ifadesinin yoğunlukla kullanıldığı edebî tür şiirlerdir. Gerek kültürel olarak halkın şiire olan yatkınlığı gerekse de şiir türünün nesre göre daha akılda kalıcı olması nedeniyle yazarlar şiire meylenmişlerdir. Fakat “Millî Şef” ifadesinin kullanıldığı piyes de mevcuttur. İzmir Halkevi dergisi *Fikirler*'de yayınlanan üç perdelik “İnönü” piyesinde yazar, köy halkının İsmet İnönü'yü görececek olmaktan dolayı yaşadığı mutluluğu işlemekte ve piyesteki köylü karakter İsmet İnönü'ye “Millî Şef” sıfatıyla hitap etmektedir. Böylece “Millî Şef” ve köylü bütünleşmesi imajı piyeste güçlü bir şekilde telkin edilmektedir:

*Gene geziye çıkmış Millî Şef İnönü'müz
Yurdu İnceliyormuş durmadan gece gündüz
Bir müjde görülüyor ayak bastığı yere
Gün yüzünün, sesini candan özleyenlere
Kalbi çevreleyen bir sevgi var ki derin
Sarıyor yaşlısını gencini memleketin
Hiç gördün mü?
Uzaktan, çok uzaktan*⁵⁷⁵

⁵⁷¹ Ayaz, M. R. (1941). Büyük Askere. *Karacadağ*, (40), 275.

⁵⁷² Çıtak, A. (1945). İnönü'ye. *Başpınar*, (69), 10.

⁵⁷³ Onur, A. K. (1941). Vatan Hudutlarını Bekleyenler. *19 Mayıs*, (56-1), 15.

⁵⁷⁴ Çankaya, E. (1940). İnönü. *Aksu*, (25-26). 62.

⁵⁷⁵ Baksi, F. E. (1942). İnönü. *Fikirler*, (226-227), 7.

Şiir ve piyes gibi edebî metinler haricinde “Millî Şef” ifadesi Halkevi Dergilerindeki gerek makalelerde gerekse haberlerde sıklıkla görülür. Bütün Halkevi dergileri “Millî Şef” sıfatını kullanımı hususunda hassasiyet göstermektedir.

1938-1946 yılları arasında “Millî Şef” ve “Değişmez Genel Başkan” ifadelerinin kullanıldığı Türkiye’de 1946’dan sonra farklı bir sürece girilir. Türkiye’yi II. Dünya Savaşı’nın kan ve ateşinden uzak tutmuş olan İsmet İnönü iktidarını bu sefer daha güç günler beklemektedir.⁵⁷⁶ Dünya kamuoyunda neticelenen II. Dünya Savaşı sonrası diktatörlüklere ve tek adam rejimlerine karşı olumsuz bir görüş hâkimdir Her ne kadar İsmet İnönü 1946 yılından önce basına verdiği beyanatlarda demokrasinin gerekliliğinden bahsetmiş olsa da bu tarihin 1946 yılı olmadığı muhakkaktır. Bu yüzden iç ve özellikle de dış siyasette yaşanan gelişmeler İsmet İnönü’ye “demokrasi” hamlesini yapmasına sebep olmuştur.

Siyasi erkin, II. Dünya Savaşı sürecinde ülke içindeki uygulamaları halkın hoşnutsuzluğunu en uç çizgiye getirmiş, sınıfsal denge değişmiş, başka bir deyişle de vurgunlarla, devletçe kayırmalarla palazlanan ticaret burjuvazisi ve aracılar ekonomik ve siyasal güç durumuna gelmiş bulunmaktadır.⁵⁷⁷ Dönemin başbakanı Şükrü Saraçoğlu, harb yıllarının vurguncuları ile de mücadele edememiş. Bu münasebetle çıkarılan kanunlar bir türlü işletilememiştir. Fevkalâde Hallerde Mal İktisabına Dair olan Kanun hükümleri, hükümete geniş yetki tanıdı. Gayrimeşru servet edinen memurların bu kanuna göre takip edilmeleri kabildi. Lâkin; Adliye arşivlerinde, bu kanundan mahkûm edilen tek kimseye rastlanamaz. Bilhassa halka vesikayla tevzi edilen gaz gibi, Sümerbank mamulâtı gibi, yiyeceklik hububat gibi maddelerde, bütün memlekete şamil yolsuzluklar olmuştur. Halkın ıstırapı ile birinci derecede ilgili bulunan yolsuzluklar karşısında hükümet, radikal tedbirler almak çarelerini bir türlü bulamamıştır.⁵⁷⁸

İç siyasette bu durumlar yaşanırken özellikle dış siyasette yaşanan durum Türkiye için daha çetrefillidir. Müttefikler yanında harbe giren ve galip gelen Sovyet Rusya’nın, Mart 1945’den başlayarak 1946 yılında da devam eden, Türkiye’den Boğazlarda üs ve Doğu sınırında toprak istemeye kadar varan ardı ardına gelen istek ve notaları Türkiye’yi Müttefiklere, özellikle bunlar içinde Amerika Birleşik Devletleri’ne daha da yakınlaştırdı.

⁵⁷⁶ Yetkin, Ç. (2009). *Karşıdevrim*. Konya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, 146.

⁵⁷⁷ Yetkin, Çetin, a. g. e., 145.

⁵⁷⁸ Giritlioğlu, F.(1965). *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi Mevkii*, C. I, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 154.

Türkiye, zayıf ekonomisi ve güçsüz askeri yapısı karşısında notalara ret cevabı verilmesi halinde bir Sovyet saldırı olursa bunu kendi imkânları ile durduramayacağı düşüncesiyle, Amerika'nın koruyucu şemsiyesi altına girmiştir.⁵⁷⁹ Fakat gerek Amerika gerekse de Batı Türkiye'ye olumlu gözle bakmıyorlardı. Bu olumsuzluğu ortadan kaldırmanın yolu, olumsuzluğun görünür nedeni olan anti-demokratik yapıyı ortadan kaldırmak, iktidarın başından beri ne denli Batı demokrasilerinden yana olduğunu onlara göstermekti.⁵⁸⁰ İşte siyasi iktidar böyle bir ortamda ülke dışındaki imajını değiştire bilmek için “demokrasi” söylemine ağırlık vermiştir. Öyle ki Şemsettin Günaltay ve İsmet İnönü arasında geçen konuşma dönem itibariyle Türkiye'nin “demokrasi” söylemine ne kadar ihtiyacı olduğunu ifade etmektedir:

Hatta bir gün bizzat İnönü'ye ikazda dahi bulundum. Ben tarih hocası olarak söylüyorum. Bu demokrasi öyle bir iştir ki; yarın sana sövecekler, vuracaklar, hatta hakaret edecekler... Nasıl kabul edersiniz? Dedim. İnönü'nün cevabı 'Memleket, tek kurtulsun kabul ederim' oldu.⁵⁸¹

Savaşın müttefik devletler lehine dönüşü ile birlikte dış kamuoyunda olduğu gibi Türkiye'de de demokratik yönetim ifadeleri yer almaya başlar. Halk üzerinde önemli bir etkisi olan Halkevi Dergilerinde de “demokrasi” teriminin tanımlanmaya ve amaçlarının anlatılmaya başladığı yıllar 1945 sonu 1946 yılı başıdır. Bu yıldan itibaren siyasi erk, Halkevi Dergileri vasıtasıyla halkı demokrasinin ne olduğu yönünde aydınlatmaya çalışırken aynı zamanda da ülkenin demokrasi ile yönetildiğinden bahsetmektedirler. Emin Erişirgil'in 1945 yılında Ülkü'de kaleme aldığı “*Demokrasi ve Parti Terbiyesi*” yazısında demokrasinin birilerinin isteği üzerine değil zaten halkçılık ilkesi gereğince yapıldığından şu şekilde bahseder:

Cumhuriyet Halk Partisi demokrasiyi geliştirme amacına doğru durmadan yürüyecektir. Bunu, falanı veya filanı memnun etmek için değil, daima gelişmekte olan programı halkçılığa dayandığı için yapacaktır.⁵⁸²

Yine 1945 yılında Trabzon Halkevi Dergisi İnan'da yer alan “*Demokrasi Nedir*” isimli yazıda demokrasinin tanımı yapılırken, II. Dünya Savaşı'nın ardından demokrasinin dünya kamuoyu için önemini anlaşıldığından şu şekilde bahsedilir:

⁵⁷⁹ Kocabaş, a. g. e., 343-344.

⁵⁸⁰ Yetkin, a. g. e., 153.

⁵⁸¹ Giritlioğlu, a. g. e., 227.

⁵⁸² Erişirgil, Emin (1945). *Demokrasi ve Parti Terbiyesi. Ülkü*, (95),1-2.

Biz, devlet rejimlerinin milletlerin varlığında, milletlerin oluşlarındaki etkilerini bu son Cihan Harbinde tamamıyla öğrendik... Demokrasideki kuvvetin ne kadar büyük olduğu bir kere daha sabit oldu. Buna atfedilen kusurlar diğer rejimlerindekinden hafif olduğu anlaşıldı. Zaten – mantıki bir mülâhaza ile- demokrasinin her kusurdan ari olmasını insanlığın tam kemale ermesi olayından beklemek gerektir denebilir. Bu da bir hayaldir...⁵⁸³

1945-1950 yılları arasında demokrasinin tanımı, ortaya çıkışı, özellikleri ve Türkiye’de var olan demokrasi anlayışı üzerine Halkevi dergilerinde birçok yazı kaleme alınır. Bunlardan bazıları şunlardır; “Demokrasi”⁵⁸⁴, “Demokrasi II”⁵⁸⁵, “Demokrasi”⁵⁸⁶, “Demokrasi Nedir ve Demokrat Terbiye”⁵⁸⁷, “23 Nisan ve Demokrasi”⁵⁸⁸, “Demokrasi ve Kanun”⁵⁸⁹ “Demokrasi ve Siyasi Partilerimiz”⁵⁹⁰, “Demokraside Sürat”⁵⁹¹, “Demokrasi ve İrtica”⁵⁹² “Devletin Şahsiyetsizleşmesi, Demokratlaşması Demek Değildir”⁵⁹³, “Halka Rağmen Halk İçin”⁵⁹⁴, “Demokrasi Hakkında”⁵⁹⁵, “Halkımız Davamız ve Demokratlarımız”⁵⁹⁶, “Demokrasi ve Teşkilatlanma”⁵⁹⁷, “İngiltere’de Demokrasi”⁵⁹⁸ “Seçim Terbiyesi”⁵⁹⁹, “Türk Demokrasisi ve Yeni Parti”⁶⁰⁰, “Demokrasi- İlk Öğretim- Tek Dereceli Seçim”⁶⁰¹, “Halkevlerimiz ve Seçim Terbiyesi”⁶⁰² “Demokrasi ve Seçim”⁶⁰³, “Bizim Demokrasimiz”⁶⁰⁴.

Millî Kalkınma Partisi’nin ardından Demokrat Parti’nin kurulması Türkiye’de çok Partili hayata geçiş ile demokrasinin bir arada tutulmasına sebep olmuştur. Fakat buna karşın halkın büyük bir kısmı demokrasinin ne demek olduğundan ve toplumsal hayata ne

⁵⁸³ Aren, Y. M. (1946). Demokrasi Nedir. *İnan*, (21), 1-2.

⁵⁸⁴ Kalaç, A. H. (1948). Demokrasi. *Erciyes*, (61), 5-6.

⁵⁸⁵ Kalaç, A. H. (1948). Demokrasi II. *Erciyes*, (61), 14-16.

⁵⁸⁶ Tulunoğlu, H. (1946). Demokrasi. *Derme*, (20), 1-2.

⁵⁸⁷ Ogun, C. S. (1949). Demokrasi Nedir ve Demokrat Terbiye. *19 Mayıs*, (100), 1-2.

⁵⁸⁸ Memişyazıcı, N. (1949). 23 Nisan ve Demokrasi. *19 Mayıs*, (102), 1-2.

⁵⁸⁹ Memişyazıcı, N. (1949). Demokrasi ve Kanun. *19 Mayıs*, (105), 1.

⁵⁹⁰ Demokrasi ve Siyasi Partilerimiz. (1945). *İnan*, (20), 4-7.

⁵⁹¹ Kefeli, K. (1949). Demokraside Sürat. *İnan*, (48), 1-2.

⁵⁹² Kefeli, K. (1948). Demokrasi ve İrtica. *İnan*, (42-43), 1.

⁵⁹³ Atay, N. H. (1946). Devletin Şahsiyetsizleşmesi, Demokratlaşması Demek Değildir. *İstanbul*, (60), 1.

⁵⁹⁴ Kayılı, A. (1945). Halka Rağmen Halk İçin. *İstanbul*, (49), 10.

⁵⁹⁵ Atay, N. H. (1945). Demokrasi Hakkında. *İstanbul*, (40), 1-3.

⁵⁹⁶ Banguoğlu, T. (1945). Halkımız Davamız ve Demokratlarımız. *Ülkü*, (97), 1-2

⁵⁹⁷ Erişirgil, E. (1946). Demokrasi ve Teşkilatlanma. *Ülkü*, (120), 1-2.

⁵⁹⁸ Erman, P. (1945). İngiltere’de Demokrasi. *İstanbul*, (49), 3-4.

⁵⁹⁹ Öymen, H. R. (1946). Seçim Terbiyemiz. *Ülkü*, (113), 4.

⁶⁰⁰ Abadan, Y. (1945). Türk Demokrasisi ve Yeni Parti. *Ülkü*, (104), 2.

⁶⁰¹ Erişirgil, E. (1946). Demokrasi-İlk Öğretim- Tek Dereceli Seçim. *Ülkü*, (111), 3.

⁶⁰² Minez, B. (1944). Halkevlerimiz ve Seçim Terbiyesi. *Fikirler*, (266-267), 9.

⁶⁰³ Memişyazıcı, N. (1950). Demokrasi ve Seçim. *19 Mayıs*, (111), 1-2.

⁶⁰⁴ Kefeli, K. (1947). Bizim Demokrasimiz. *İnan*, (29), 1.

kazandıracığından bihaberdir.⁶⁰⁵ Bu konuda Cumhuriyet Gazetesi “*Halkın Fikri: Demokrasi Nedir?*” konulu bir röportaj yapar ve halka demokrasinin tanımını sorar. Alınan cevaplardan bazıları şunlardır:

Zahire taciri ve değirmenci Kemal Dönertaş’a göre demokrasi: “Demokrasi büyük kütle ihtilaflarını hallü hamur etmek ve arzu edilen şekle irca için icad olunmuş bir formül, bizim tabirimizle bir makinedir” ; Bölge Sanayi Birliği Mamulât müdürü Mehmed Özcek’e göre demokrasi: Ben demokrasinin tarifini rahat kazanç imkânları elde etmek ve yaşayabilmekte buluyorum. İki arşın kumaş için karaborsacılarla gırtlaklaşmaz, bir litre zeytinyağını üstüm başım yırtılmadan alabilirsem demokrasi tahakkuk ediyor demektir .” ; Mürettib Hikmet Ergün’e göre demokrasi: “Demokrasi... İşte Amerika!” ; Tacir Hüsnü Ohçabal’a göre demokrasi: “ Demokrasiyi biz çok eskiden biliyoruz: Hürriyet, adalet, müsavat, yaşasın millet.”; Beyazıd da Küllük kahvesinde garson Nimet uzun müddet düşünmüş, başını kaşımış, fakat bir türlü cevap verememiştir...⁶⁰⁶

Alınan cevaplardan anlıyoruz ki demokrasi kavramı toplum tarafından halen anlaşılammaktadır. Bu yüzden olsa gerek Halkevi dergileri yoğun şekilde demokrasi kavramını halka anlatmaya çalışmıştır. “Millî şef” döneminden sonra siyasi iktidar değişen yönetim anlayışıyla birlikte halkı yeni siyasi anlayışa intibak ettirmeye çalışırken aynı zamanda da ülke dışına Türkiye’nin demokrasi yanlısı olduğu mesajını vermektedir.

3.1.4.1.2. Parti ve parti sembolü (Altı Ok)

Cumhuriyetin ilanından sonra Parti ve devlet bütünleşmesinin hukuki bir nitelik kazanması 1935 yılında gerçekleşmiştir. CHP’nin 1935 yılında toplanan kurultayında Parti program ve tüzüğündeki değişiklikleri açıklayan Parti genel sekreteri Recep Peker, yeni programın ayırt edici özelliği olarak yeni Türkiye’de zaten baştan beri devletle beraber çalışan CHP varlığının, devlet varlığı ile birbirine daha sıkı bir suretle yaklaşacağını zikrediyordu. Perker’e göre Parti o güne dek izlemiş olduğu çizgiyi, artık devlete mal etmektedir. CHP Kurultayında Recep Peker’in verdiği söylev CHP’nin devlet sistemine mal edeceği prensiplerinin adeta bir özeti gibidir.⁶⁰⁷ Recep Peker bu söylevinde, hazırlanan programın bir Parti programı değil de bir devlet programı olduğuna işaret etmektedir:

⁶⁰⁵ Çelebi, O. (2015). Türkiye’de Demokrasinin Sancılı Doğumu:1946. *Turkish Studies*, C.10, (1), 253.

⁶⁰⁶ Halkın Fikri: Demokrasi Nedir? (24.09.1945). *Cumhuriyet Gazetesi*, 2.

⁶⁰⁷ Yükseliman, N. (2002). *Parti Devlet Bütünleşmesi*. İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 79.

Arkadaşlarım; yeni programın göze çarpan ve kendini duyuran başlıca farikası yeni Türkiye’de zaten baştan beri devletle bir ve beraber çalışan Cumhuriyet Halk Partisi varlığının, devlet varlığı ile birbirlerine daha sıkı yaklaşmasıdır.

Esasta Parti’nin ana vasıfları olan cumhuriyetçilik, ulusçuluk, halkçılık, devletçilik ve laiklik yeni program onaylandıktan sonra yeni Türkiye devletinin de vasıfları halini alıyor.⁶⁰⁸

1936 yılına gelindiğinde ise CHP’de Parti Genel Sekreteri, görevinden alınarak yerine İç İşleri Bakanı getirilmiş ve bizzat Parti Genel Başkan Vekili İsmet İnönü’nün yayınladığı bir bildiri ile Partinin yönetimi hükümet memurlarının eline verilerek Partisiz cumhuriyet düzenine geçilmiştir.

1936 yılında gazetede yer alan bir beyanname Parti-devlet özdeşliğinin bir diğer basamağını oluşturan düzenlemelerle ilgilidir. Buna göre:

CHP’nin memleketin siyasî ve içtimaî hayatında güttüğü yüksek maksatların tahakkukunu kolaylaştırmak ve Parti’nin inkişafını arttırmak ve hızlandırmak için bundan sonra Parti faaliyeti ile hükümet idaresi arasında daha sıkı bir yakınlık ve daha ameli bir beraberlik temin edilmesine CHP Genel Başkanlığınca karar verilmiştir. Bu maksatla:

- 1- Dâhiliye Vekili, Parti Genel Yönetim Kurulu üyeliğine alınmış ve kendisine Partinin Genel sekreterlik vazifesi verilmiştir.
- 2- Bütün vilayetlerde Vilayet Parti Başkanlığına vilayetin valisi memur kılınmıştır.
- 3- Umumî müfettişler, mıntıkları dâhilinde bütün devlet işlerinin olduğu gibi parti faaliyet ve teşkilâtının da yüksek murakıp ve müfettişidirler.

İsmet İnönü’nün bu genelgesi ile ülkede tek Parti hâkimiyeti kesinlikle sağlanarak, Parti-Devlet ilkesi yerleşmiş olur.⁶⁰⁹

Mustafa Kemal Atatürk’ün vefatı sonrası 1939 yılında gerçekleştirilen Parti kurultayında, Parti ile bürokrasi arasındaki bütünleşme, valilerin Partinin il başkanlığından ayrılması ile sonlandırılmak istenmiştir. Ancak, yaşanan gelişmelere rağmen Parti ve devlet bütünlüğü devam ettirilmiştir.⁶¹⁰ 1935 yılındaki kurultayda resmileşen 1939 yılında İsmet İnönü

⁶⁰⁸ Peker, R. (1935). 1935 CHP Kurultayındaki Söylevi. *Ülkü*, (28), 248.

⁶⁰⁹ Yükseliman, a. g. e., 81.

⁶¹⁰ Özkaral, M. (2008). *Bürokrasi Siyaset İlişkisi Açısından Türkiye ile Fransa’nın Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 47.

Cumhurbaşkanı olması ile sürdürülen Parti ve devlet bütünleşmesi de Halkevi Dergilerinde yoğun şekilde işlenmiştir. Halkevi Dergilerindeki metinlerde “Millî Şef” etrafında sınıfsız bir millet yaratma imajı ile birlikte halkın devlete ve yurda bağlılığın timsali olarak Parti gösterilmiştir. 1943 yılında Çorum Halkevi Dergisi *Çorumlu*’da çıkan “Bizim Teslisimiz” makalesinde halk ve Parti bütünleşmesi şu şekilde vurgulanmaktadır:

Partimiz bütün enerji kaynağını yurt ve halktan aldığı gibi, yurt ve halk da Parti'nin mukaddes eliyle yükseliyor: Yurt, halk ve Partiyi bu gün birbirinden ayırt etmek imkansız oldu.

İşte bizim teslisimiz. Biri üç ve üçü bir olan hakikat güneşi: YURT, HALK VE PARTİ...⁶¹¹

Yine *Çorumlu* dergisinin aynı sayısında çıkan “Partimiz” adlı makalede tek Parti sayesinde ülkede birlik, beraberliğin sağlandığından ve fikri ayrılık yaşanmadığından bahsedilerek tek Partiden duyulan memnuniyetten şu şekilde bahsedilmiştir:

Bugün Türkiye Cumhuriyeti ayrı gayrı Partiler tanımıyor. Onun bir tek Partisi vardır: Cumhuriyet Halk Partisi.

Burada tek ve müteaddit Partilerin iade e mahzarları üzerinde duracak değilim. Müteaddit Partilerin bir memleket için ekser ahvalde felakete müncer olacağını biliyor, olduğunu görüyor ve hatta siyasi tarihimizde tecrübe etmiş bulunuyoruz.

Partimiz tektir; fakat vatanın en ücra köşelerine kadar uzanan “altı oku” bu gün beşeriyetin hayranı kaldığı metin bir camia, sarsılmaz bir iman ve mamur bir ülke yaratılmıştır.⁶¹²

Parti'nin birleştirici özelliğini makaleler sayesinde halka anlatmaya çalışan siyasi erk yine Halkevi dergilerindeki şiirlerde Partinin birleştirici imajını sıklıkla kullanır. 1936 yılında yayınlanan beyannameyle perçinlenen Parti-devlet bütünleşmesinin ardından aynı yıl Behçet Kemal Çağlar'ın *Ülkü* dergisinde “*Partimize Davet*” şiiri yayınlanır:

Partimize Davet

*Ben kimim Türk ne demek, Genç ne demek anladım:
Bildim neye çırpındım, arandım kaç senedir;
Anladım insan olmak, inanmak, sevmek nedir...
Gel akan suya katıl, durgun ruh tutar yosun;
Gel buradadır umudu, ülküsü bir ulusun;*

⁶¹¹ Ataman, Z.(1943). Bizim Teslisimiz. *Çorumlu*, (41), 1211-1212.

⁶¹² Dedebaş, F. (1943). Partimiz. *Çorumlu*, (41), 1214-1215.

*Bizim Partinin sesi, bizim ulusun sesi:
Yurdun idaresine katılmak iradesi!*⁶¹³

İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı olmasından sonra Halkevi Dergilerinde Parti ve halk birlikteliği sıklıkla şiirler vasıtasıyla vurgulanmıştır. Özellikle Parti, Mustafa Kemal Atatürk'ün bir emaneti olarak ifade edilmiş ve vazgeçilemez bir ülkü olarak tanımlanmıştır:

Parti Marşı

*Tek Parti, tek Tanrı! Ölmez ülkümüzdür;
Yurd için, halk için birlik, türkümüzdür;
En geniş anlamda ulusumuzdur hür,
Şaşamadan koşarız bu Ata yolunda!*⁶¹⁴

Bizim Partimiz

(Partinin eşsiz ve değişmez Başkanına sonsuz saygılarla)

*ATA yirmi yıl önce Partiye temel attı;
Millî yarlığımıza tükenmez varlık kattı.
Türk gücüne dayanan, hız alan altı oktan;
Cennetleşen bir vatan yaratarak hiç yoktan
Kurtarıcı Atanın kurduğu yüce Parti
Yörüyüşte gösterdi bize ilk ve son şartı*⁶¹⁵

Cumhuriyet Halk Partisi'nin kurumsal olarak devlet ile birleşmesinden sonra Parti'nin sembolü olan “Altı Ok” da Parti'nin olduğu kadar dolaylı yoldan devletin de sembolü olur. Altı Ok'un tarihsel arka planına baktığımızda 1927 Kurultayı'nda CHP'nin ilkeleri olarak belirtilen Cumhuriyetçilik, Halkçılık ve Millîyetçilik ilkelerine, 1931 Kurultayı'nda Lâiklik, Devletçilik ve İnkılâpçılık ilkeleri de ilave edilmiş, Parti'nin temel fikirlerini yansıtan “Altı İlke” Kurultay tarafından kabul ve ilân olunmuştur.

9 Mayıs 1935'te toplanan CHP'nin IV. Kurultayında kabul edilen 1935 Programı'nın “Giriş” bölümüne; Parti'nin güttüğü bu esaslar Kemalizm prensipleridir.” cümlesi ilave edilerek, “Kemalizm” deyiimi ilk defa CHP programına girmiştir. 1938' de Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümü üzerine 26 Aralık 1939'da toplanan I. Olağanüstü Kurultay, CHP Genel Başkanlığı'na “Değişmez Genel Başkan” olarak İnönü'yü seçmiş, aynı zamanda

⁶¹³ Çağlar, B. K. (1936). Partimize Davet. *Ülkü*, (39), 225.

⁶¹⁴ Ergül, N. S. (1939). Parti Marşı. *Doğuş*, (8), 7.

⁶¹⁵ Can, D. (1939). Bizim Partimiz. *Dıranaz*, (40), 3.

Cumhurbaşkanı olan İnönü “Kemalizm’in Altı Ok’unu müdafaa etmek ve korumak” fikrini savunmuştur. Altı Ok’un bütün Atatürk İlkeleri’ni aksettirdiği görüşü muhtemelen bu olaylardan kaynaklanmıştır.⁶¹⁶ 1931-1935 Programı’nda formüle edilen Altı Ok’un Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve İnkılâpçılık okları 1939 ve 1943 programlarında korunmaktadır. 1947 CHP Programında da öze ilişkin bir değişiklik yapılmamış, yalnızca Altı Ok’un bazıları yeniden yazılmıştır.⁶¹⁷ Adana Halkevi Dergisi Görüşler’de “Altı Ok” un tanımlaması şöyle yapılmıştır:

Altı ok öyle bir kelimedir ki: onun bir köylü vatandaşımıza sorsak sabanına dayanır, ufuklara dalar mübarek bir yüzü tahattur ederek, yuvam onun okları üzerine kurulmuş, sabanım onun okundan yapılmış tarlam onun öz yurdu ve alın terim onun parlaticısıdır der.

Yuvasında yavrusuna sorsak: ocağının kırmızı alevlerine dalar, kırmızı alevler içinde bir çift parlak yeşil göz görmeye çalışarak, annemle taşıdığımız mermilerin yalnız altı tanesidir der.

*Altı ok her karanlığın mutlak nurlandıran mukaddes rehberimizdir.*⁶¹⁸

Metinden de anlaşılacağı üzere Altı Ok sembolü bir milletin köylüsünden itibaren tüm halkın ideolojik iktisadi ve sosyal seferberliğinin temsilidir. Bununla beraber Tek Parti döneminde Kemalizm-CHP-Altı Ok bir ideolojik bütünlüktür. Tarihsel olarak da, mantıksal ve semantik olarak da birbirinde ayrıştırılmaz. Herhangi bir parçası ayıklanıp, onun üzerine farklı özde yeni bir siyasal-ideolojik bir pozisyon bina edilemez.⁶¹⁹ “Cumhuriyet Halk Partisi’nin altı oklu sancağı altında çalışan fikir ve sanat gençleri, yurdun her köşesinde Kemalizm disiplininin savaşıydılar.”⁶²⁰ Bu yüzden Kemalizm ideolojisinin taşıyıcıları Parti ve Altı Ok’tur. “CHP, kültür tesisleri, Halkevleri, dergiler ve bütün vasıtalar, altı oklu Kemalizm’e sarılmalı, onu, sağa sola çekilmez bir bünye sağlamlığına, bir olgunluğa, bir aydınlığa eriştirmelidirler.”⁶²¹

⁶¹⁶ Giritli, İ. (1997). Atatürk İlkeleri ve İnkılâpçılığa Dair. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, (37), 217.

⁶¹⁷ Parla, T. (1995). *Kemalist Tek-Parti İdeolojisi ve CHP’nin Altıok’u*. İstanbul: İletişim Yayınları, 46-48.

⁶¹⁸ Altıok, K. (1944). *Altıok. Görüşler*, (64-65), 15.

⁶¹⁹ Parla T. a. g. e., 322.

⁶²⁰ Atay, F. R. (1943). *Kemalizm ve Disiplini. İstanbul*, (1), 1.

⁶²¹ Atay, F. R. (1944). *Neye İnanalım. İstanbul*, (12), 1.

Altı Ok, Partinin ve ideolojinin sembolü olarak kullanırken aynı zamanda bu sembol mistifiye de edilmektedir. Halkevleri siyasi erkin birer kültür mabedi olarak tanımlanırken Altı Ok da bu mabedin ilahı olarak betimlenmiştir.

Halkevi, halkın evi ve hakkın evidir. Buranın denizinde doğruluk ve devrimcilik yüzer, buranın havasında, kültür dostluk ve kardeşlik koklanır.

*Altıok, bizim Tapacımızdır Onu biz yarattık, yine de biz tapıyoruz. Çünkü bu çatı ülkü ve ileri adımlarımızın mabeditir. Bu evin kapısından giren ayaklar doğru, gönüller temiz, alınlar her zaman yukardadır. Buranın ufkunda hiçbir kötülük barınmaz.*⁶²²

Bursa Halkevi dergisi Uludağ'da yayınlanan *Türk Çocuğu* şiirinde Altı Ok kutsal bir kitap gibi millete yön veren bir rehber olarak şöyle betimlenmektedir:

Türk Çocuğu

Verme sakın düşmana cennettir Anadolu

Bırakma hiçbir zaman kutsidir Ata yolu..

Yüce Cumhuriyete Ulu tanrı diye yap;

*Altıok'u kendine inme kur'an yap!...*⁶²³

Halkevleri, konferanslarla ve çıkarmış oldukları dergiler vasıtasıyla Altı Ok'u ve Altı Ok'un sembolize etmiş olduğu ilkeleri halka anlatarak telkinde bulunmuştur. Ayrıca Halkevi dergilerinde Kemalizm, Parti ve Altı Ok bir bütünlük halinde işlenerek şiirler yazılmıştır. 1939-1950 arası Halkevi Dergilerinde yayınlanan şiirlere bir de "Millî Şef" eklenmiştir:

Altıok

*(Cumhuriyetçi, Milliyetçi, Halkçı, Devletçi
Devrimci, Lâyık) ız biz, budur bize sarmaz ız.
En gerçek hürriyetle ruhlarımız dopdolu
En özden halkçılarız, hâkim biziz, ne mutlu!
Kemal-İsmet yayından Altıok'uz fırlayan
Amacımız kurmaktır; Türke yüce bir vatan.*⁶²⁴

Altı Ok

*Altı okum, ne uçarken havalarda ıslık çalar,
Ne delüp öldürmek için demreninde ağular var!
Altı okum, bir güneşten kopup gelen altı ışın
Gören gözüm odur benim gece, gündüz, yazın, kışın!*

⁶²² Alper, M. (1946). Ülkümüzün Evi. *Uludağ*, (75-76), 26-27.

⁶²³ Erguy, M. (1940). Türk Çocuğu. *Uludağ*, (29-30), 5

⁶²⁴ Aykurt, İ. U. (1945). Altıok. *Halkevi*, (95-96), 1.

*Altı ok, altın ışıktır indi Türkün gecesine
Altı yoldan koşuyoruz (Kutludağ) in yücesine!
Bu altı yolun ağzında altın yapılı (Çankaya)
Sonsuz ülkü ülkesine urdan, girdik, atlı, yaya!
Atatürk orada kurdu ak ışıktan otağını;
Bize oradan gösterdi bugünün (Kutludağ) nı!
Ulusun kara bahtını yenen aksaçlı (İnönü)
Bize şimdi o doğudan doğuyor tanrının günü!⁶²⁵*

Altıok

*Bırak bahsetme bana füsunlu bir diyardan;
Altı Okun çizdiği altı yolda ver emek
Arkadaş, istiyorsan tatlı sesler dinlemek
Bu yıkılmış köylerden, bu çorak ovalardan.
Ardından yürüyenler böyledir Millî Şef'in
Parıltısı bir çelik süngünün gözlerinde.
"Ata" nın, Altı Ok'un sevgisi üzerinde
Onlar yolcularıdır gösterilen hedefin⁶²⁶*

Altıncı Kol

*Ruhumuzu inkılâp ülkesiyle yıkadık.
İl sözüne kulağı biz milletçe tıkadık.
Kötü propaganda bir yılan kadar soğuk.
Yurdumuzun içinde bu cereyana hiç yer yok.
Bu berrak havamızı bulandırmayacağız.
Bozguncuyu ezmezsek biz en büyük alçağız,
Durmadan mücadele her vakit mücadele,
Her şeyde vereceğiz biz milletçe el ele
Uyanık bir bakışla kolları kıracağız.
Altı okun dilinden inan haykıracağız.⁶²⁷*

Altıok

*Ülkümüzü gösteren Altıok
Koşuyor ulusal amaçlara;
Güneşi kuskandıran o Baş'a
O Baş'taki saçlara
Işıklı bir gün
Doğuyor,
Bugün..⁶²⁸*

Altıok Önünde Ülkü Ve İman

*Varlığın mucizeli
(Ülkü) ün dünya güzeli;
Ruhun kudretle dolu...
Benliğimde ezeli*

⁶²⁵ Özkut, A. R. (1940). Altı Ok. Konya, (33), 1833-1834.

⁶²⁶ Özey, M. (1946). Altıok. Fikirler, (308-309), 1.

⁶²⁷ Ertan, A. (1940) Altıncı Kol. Dıranaz, (41), 11-12.

⁶²⁸ Öztürk, R.(1939). Altıok. Karaelmas, (1), 38.

*Bir hazne var, inandım;
Hak sesiyle uyandım!
Kalbimdeki bu hazne
Bütün dünya yüzüne
Saçılacaktır gine;
Bu ülküye inandım,
Öz sesimle uyandım!*⁶²⁹

Bir Yayda Altıok

*Atlayıp en iyinin, en güzelin atına,
Biz ki son verdik artık, zümre saltanatına
Şaşma bir gün çıkarsa, göklerin son katına
O ellerden hız alan bu bir yayda altı ok.*⁶³⁰

Müstakil olarak Parti sembolünü konu alan eserler olduğu gibi özellikle siyasi erkin kültür kurumu olan Halkevlerini konu alan şiirlerde de “Altı Ok” ifadesi kullanılmıştır. Halkevleri muhtevalı şiirlerde Altı Ok imaj olarak siyasi erkin ideolojisini temsil ederken, Halkevleri de Cumhuriyet Halk Partisi ile birlikte bu ideolojinin taşıyıcısı ve dağıtıcısıdır.

Halkevi

*Halkevi can damarı, tek Parti, tek millet,
Köy ışıklar beldesi, şehir ulaştırın yol.
Yepyeni bir savaş bu; cehalete, zillete,
Ve hedef anlaşıldı, güneşe uzandı kol.
Durulacak menzil yok, gaye şimşek kanatlı,
Gidiyoruz ilk hızla hamleleri sayarak.
Aşıyor ufukları bu yola çıkan atlı,
Altıoktan açıldı dalgalı altı bayrak.*⁶³¹

Halkevi

*Halkevi halkın evi Türklüğün öz evidir
Orada parıldayan hürriyet alevidir
Orada duyguların sembolü yükseliyor
Altıokun ışığı ta gökleri deliyor.*⁶³²

Ülküye Doğru

*Koşunuz dostlarım haydi koşunuz
Bugün Halkevinde düğünümüz var
Hepiniz yürekten koşup coşunuz
Göklere yükselen bir ünümüz var
Ülküye uçuyor altıok, bakın
Sizde arkasından ediniz akın.
Durursan düşersin arkadaş sakın.*

⁶²⁹ Ülkü, F. S. (1940). Altıok Önünde Ülkü ve İman. *Konya*, (34), 35

⁶³⁰ Polat, R. (1940). Bir Yayda Altıok, 4 Eylül, (20-36), 3.

⁶³¹ Ülgener, E. (1942). Halkevi. *Uludağ*, (44), 41.

⁶³² Ulusman, H. (1942). Halkevi. *Uludağ*, (44), 44.

*Nura doğru akan bütünümüz var.*⁶³³

⁶³³ Karaca, M. S. (1938). Ülküye Doğru, *Erciyes*, (3) 80.

Evimiz

*Karanlık günlerde ışıktan kanal
Yanarken içinde Kültürden hayat
Evimiz ey şen evimiz şen evimiz
Küçüğü büyüğü ısındıran sen
Altı okun bu yurttan esen
Kültürün harcından yükselen ey ev
Bizi aydınlatan mukaddes alev.⁶³⁴*

Bu şiirlerin dışında Diyarbakır Halkevi'nin 1939 yılında açmış olduğu "Halkevi" konulu sanat müsabakasında derece alan iki şiirde "Altı Ok" ifadesi siyasi erkin ideolojisinin sembolü olarak kullanılmıştır.⁶³⁵ Bu yüzden siyasi erk Halkevi'nin ve Altı Ok'un bir bütün halinde kullanıldığı eserleri teşvik etmiş ve öncelik vermiştir.

Halkevi dergilerindeki edebî metinlerde görmekteyiz ki siyasi erk "Şef", "Parti", "Altıok" imajlarını bir arada kullanarak bunları halka telkin etmiştir. Özellikle İkinci Dünya savaşı esnasında iç siyasette millî bütünlüğün bozulmaması için bu imajları ortak değer olarak benimsemiştir. İkinci Dünya savaşı "Şef" imajı siyasi erk tarafından kaldırılırken Parti ve Altıok imajı devam etmiştir.

3.1.4.1.3. Türkçülük ve turancılık davası

Üç Mayıs olayları Hüseyin Nihal Atsız ve Sabahattin Âli arasındaki Hakaret Davası'nın ikinci duruşması sonrasında başladı. Dava, Atsız'ın, çıkarmakta olduğu Orhun dergisinin 16. sayısında yayınlanan "*Başvekil Saraçoğlu Şükrü'ye ikinci Açık Mektup*" başlıklı yazısındaki bir açıklamaya dayanıyordu.

Yayınladığı iki "açık mektup" ta Atsız, II. Dünya Savaşının sonuna doğru Sovyetler Birliği'nin savaşı kazanma sürecine girmesi üzerine Türkiye'de gemi azıya alan komünist etkinliklerine dikkat çekiyor ve özellikle bunların eğitim alanında yapacağı yıkıcı etkileri açıklayarak, bu kötü gidişe bir "dur!" denilmesini istiyordu. TBMM'deki bir konuşmasında Türkçü olduğunu söylemiş bulunan "Başvekil Saraçoğlu Şükrü'ye" hitap eden mektuplarının ikincisinde Atsız, özellikle Millî Eğitim alanındaki komünist etkinliklerini ve faillerini ele alıyor, onları sırasıyla tanıtıyor ve yazısının sonunda o etkinlikleri destekleyen

⁶³⁴ Asyalı, S. S. (1940). Evimiz. *Görüşler*, (25-26), 64.

⁶³⁵ Bkz. Halkevi Sanat Ödülleri

zamanın Maarif Vekilini istifaya dâvet ediyordu. Yazıda etkinlikleri üzerinde durduğu ilk kişi de Devlet Konservatuvarı öğretmeni Sabahattin Âli'dir.⁶³⁶

Atsız'ın iki açık mektubu, muhatabı Başbakan Şükrü Saraçoğlu'ndan çok Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'i meşgul etmiş ve Hasan Âli, hemen ilk iş olarak bütün Millî Eğitim Teşkilatına gönderdiği 4 Nisan 1944 tarih ve 70/99 sayılı Tamim ile Orhun dergisi neşriyatının bütün memlekette uyandırdığı büyük alâka ve heyecanı yok etmeye çalışmış, ayrıca Atsız'ın Hususî Boğaziçi Lisesindeki muallimlik/öğretmenlik vazifesine derhal son vermiştir.⁶³⁷

Sabahattin Âli, Nihal Atsız aleyhine hakaret davası açmış avukatlığını ise Parti'nin yayın organı olan Ulus Gazetesi'nin Hukuk Müşaviri yapmıştır. Sabahattin Âli açtığı bu hakaret davasını, Hasan Âli Yücel ve Falih Rıfkı Atay'ın arzularına uyarak aştığını, bilahare Savcıya ve Orhan Şaik Gökyay'a itiraf etmiş ve “*Ben yapmayacaktım, fakat Hasan Âli böyle istedi.*” demiştir.⁶³⁸

26 Nisan 1944 Çarşamba günü görülmeye başlayan dava Nihal Atsız'ın Sabahattin Âli hakkında ileri sürdüğü “Vatan Haini” savının ispat edilip edilmemesi yönünde davacının talebinin olup olmadığının sorulması için dava 3 Mayıs 1944'e ertelenmiştir. Davanın ikinci celsesi günü vuku bulan olaylar “3 Mayıs Nümayiş” i olarak adlandırılmıştır.⁶³⁹

Duruşmanın sona ermesinden sonra gençler toplu halde yürüyüşe geçtiler. Millî marşlar söyleyerek ve “Kahrolsun komünistler” sloganları atarak Ulus Meydanına yürüdüler, Orada konuşmalar yapıp marşlar söyledikten sonra, Başvekillik'in, o zamanlar İş Bankası'nın arkasında ve Valiliğin yanında bulunan yapısı önündeki alana geçip komünizmi lânetleyen konuşmalar yaptıktan, sloganlar attıktan, Başbakanla görüşmek isteyip makamında bulunmadığını öğrendikten sonra İstiklâl Marşı söyleyip yine Ulus'tan geçerek yeniden Anafartalar Caddesine yöneldiler. Göstericilerin Çankaya'ya yürüyeceği kaygısına düşen il yöneticileri böyle bir durumda onları durdurmak için Atatürk Bulvarında önlemler almışlardı. Ankara Emniyetinin yanlı bir değerlendirmesi ile gösteriye katılanların Çankaya Köşkü'ne yürüyeceklerinin bildirilmesi üzerine de İnönü de çok telâşlanmış, Muhafız

⁶³⁶ Sefercioğlu, N. (2009). *3 Mayıs 1944 ve Türkçülük Davası*. Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, 7-8.

⁶³⁷ Müftüoğlu, M. (2005). *Millî Şef Döneminde Çankaya'da Kâbus*. İstanbul: Başak Yayınları, 51.

⁶³⁸ Müftüoğlu, a. g. e., (52)

⁶³⁹ Müftüoğlu, a. g. e., (54-60)

Alayı'na Köşk çevresinde güvenlik önlemleri aldirtmişti. Oysa gençlerin öyle bir niyeti yoktu; herhangi bir taşkınlık da yapmadılar. Yürüyüşçüler, yeniden Anafartalar Caddesine geçerek, Samanpazarı'na yönelmişlerdi. Yürüyüş yönünün değiştirilmesi Polis'in yeni bir tedbir almasına yol açtı: Motosikletli ve atlı polis ekipleri ara sokaklardan geçerek gençlerin karşısına çıktılar; motosikletlerini ve atlarını, yürüyüş yolundaki kalabalığın üzerine sürdüler. Yakalanan gençler, yürüyüşe katılıp katılmadıklarına bakılmadan, polis motosikletlerinin sepetlerine doldurularak, Emniyet birinci şubesine götürüldüler.⁶⁴⁰

Tevkiflerden sonra 16 Mayıs 1944 günü hadise ile ilgili bir tebliğ yayınlanmış ve bu tebliğde: Milliyetçilerin tevkifi meselesinin Hikmet Bayur tarafından bir taktirle CHP grubuna götürüldüğü, taktirin Dâhiliye Vekili Hilmi Uran tarafından cevaplandırıldığı açıklanmış, bu açıklamadan hemen iki gün sonra ilk "Resmi Tebliğ" neşrolunmuştur. Anadolu Ajansı vasıtasıyla her tarafa yayılan 18 Mayıs 1944 tarihli bu tebliğ aynen şudur:

Resmi Tebliğ:

Son günlerde hükümetçe kapatılan Orhun mecmuası sahibi Nihal Atsız ile Konservatuar öğretmenlerinden Sabahattin Ali'nin, Ankara'da görülen mahkemesi sırasında Nihal Atsız lehine yapılan zarureti hâsıl olan bazı kimseler nezdinde çıkan evrakın verdiği şüphe üzerine Nihal Atsız, Reha Oğuz Türkkân ve Zeki Velidi ile Hasan Ferid Cansever'in İstanbul'da bulunan evlerinde ve daha bazı yakın arkadaşları nezdinde İstanbul Örfi İdare Komutanlığınca aramalar yapılmış ve elde edilen vesikalar tetkik edilmiştir.

Bu vesikaların tetkikinden elde edilen netice ve kanaate göre, Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzun tesbit ettiği esaslara aykırı olarak Irkçılık ve Turancılık gayeleri gündend ve son zamanlarda faaliyetlerini arttırdıkları, bu yolda tertibat aldıkları ve anlaşmalar imzaladıkları görülen bu kimselerin Teşkilâtı Esasiye Kanunu ile müesses bugünkü rejimize ve vatandaşlarımızın hakiki milliyetçilik hislerine aykırı umdeleri ve bu umdelere varmak için gizli cemiyetleri, faaliyet programları, teşkilat ve propaganda organları, hatta muhaberelelerini gizli tutmağa mahsus şifreleri ve parolaları vardır. Bunlar memleketin muhtelif muntikalarında ve bilhassa her çeşit terbiye müesseselerinde masum gençlerin milliyetçilik ve vatanseverlik duygularını istismar ederek genç nesil arasında kendilerine taraftar toplamak ve bu suretle hedeflerine ulaşmak için devamlı ve sistemli bir faaliyet sarf etmekte, zararlı ideolojilerini tahakkuk ettirmek yolunda çalışmaktadır.

⁶⁴⁰ Sefercioğlu, a. g. e., 10-11.

*Bu mahiyetteki faaliyet, Teşkilatı Esasiye Kanunumuza aykırı ve Türk Ceza kanunumuza göre suç vasıflarını haiz olduğundan faileri hakkında salahiyyətli adli merciler tarafından kanuni tatbikat yapılmak üzere işe el konulmuştur.*⁶⁴¹

Resmi Tebliğ'in neşrinin hemen ertesi gün "Millî Şef" İsmet İnönü 19 Mayıs Gençlik Spor Bayramı dolayısıyla yapmış olduğu konuşmasında "3 Mayıs Olayları" na değinmiş ve olaya katılanlarla ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır:

Turancılık fikri, yine son zamanların zararlı hastalıklı göstergesidir. Bu bakımdan Cumhuriyeti iyi anlamak lazımdır. Millî kurtuluş sona erdiği gün yalnız Sovyetlerle dostluk ve bütün komşularımız eski düşmanlarının bütün hatıralarını canlı olarak zihinlerinde tutuyorlardı. Herkesin kafasında biraz derman bulursak sergüzeşt, saldırgan bir siyasete kendimizi kaptıracağımız fikri yaşıyordu. Cumhuriyet kuvvetli bir medeniyet yaşayışının şartlarından bir esaslısını, milletler ailesi içinde bir emniyet havasının mevcut olmasında görmüştür...

Turancılar, Türk milletini, bütün komşuları ile onulmaz bir surette derhal düşman yapmak için birebir tılsım bulmuşlardır. Bu kadar şuuruz ve vicdansız fesatçıların tezvirlerine Türk milletinin mukadderatını kaptırmamak için elbette Cumhuriyetin bütün tedbirlerini kullanacağız. Fesatçılar, genç çocukları ve saf vatandaşları aldatan fikirlerini Millet karşısında açıktan açığa münakaşa edemeyeceğimizi sanmışlardır. Aldanmışlar ve daha çok aldanacaklardır.

*Şimdi vatandaşlarımdan iki suale zihinlerinde cevap bulmalarını isteyeceğim ırkçılar ve Turancılar gizli tertipler ve teşkilere başvurmuşlardır. Niçin? Kandaşları arasında gizli fesat tertipleriyle fikirleri yürür mü? Hele doğudan batıdan ülkeler, gizli Turan cemiyetiyle zapt olunur mu? Bunlar o şeylerdir ki ancak Devletin kanunları ve esas teşkilatı ayakaltına alındıktan sonra başlanabilir. Şu halde yaldızlı fikirler perdesi altında doğrudan doğruya Cumhuriyetin, Büyük millet Meclisi'nin mevcudiyeti aleyhinde teşebbüsler karşısındayız. Tertipçiler, 10 yaşında çocuklarımızdan bize kadar derece derece, perde perde hepimizi aldatmak iddiasındadır.*⁶⁴²

İsmet İnönü'nün konuşması dönemin siyasi erkinin Turancılık davası karşısında almış olduğu tavrı özetler niteliktedir. Özellikle 3 Mayıs olaylarından sonra basında yoğun bir yazı kampanyası başlamış "7 Mayıs'ta başlayan bu kampanyanın öncüsü, kuşkusuz, üst üste on bir yazı yayınlayan Falih Rıfki Atay'dı. Onu, sekiz yazı ile Hüseyin Cahit Yalçın, beşer yazı ile Necmettin Sadak ve Âsım Us, dörder yazı ile M. Zekeriya Sertel ve Nadir Nadi, üçer yazı ile Hakkı Nezih Beller, Ethem İzzet Benice, Ahmet Emin Yalman, iki yazı ile Tahsin Banguoğlu, birer yazı ile Yavuz Abadan, Selâhattin Batu, Nasuhi Baydar, Burhan Belge, Cemil Bilsel, Emin Erişirgil, M. Faruk Gürtunca, Refik Halit Karay, Peyami Safa, Reşat

⁶⁴¹ Müftüoğlu, a. g. e., 80.

⁶⁴² Millî Şef İnönü'nün 19 Mayıs'ta Gençliğe İrat Buyurdukları Hitabe.(1944). 19 Mayıs, (67), 1-6.

Şemsettin Sırer, T.İ. (Nurettin Artam), Ahmet Kutsi Tecer, Bedrettin Tuncel ve Kemal Turan izliyordu. Ayrıca, Tasviri efkâr imzalı dört, Ülkü imzalı iki, Yeni sabah imzalı bir yazı yayınlanmıştı. Anılan bu yazılar, Maarif Vekilliği'nin resmî yayını ve Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları dizisinin dördüncüsü olarak çıkarılan Irkçılık-Turancılık (1947) adlı bir kitapta toplanmıştı."⁶⁴³

Siyasi erkin önemli yayın organlarından Halkevi dergileri de "Turancılık davası" hakkındaki makalelere sayfalarında yer vermiştir. Özellikle Halkevi dergileri için İsmet İnönü'nün 19 Mayıs 1944 nutku bir milattır. Konya Halkevi Dergisi 1942 yılındaki 46. sayısında Şükrü Saraçoğlu'nun Meclis konuşmasını kapak metni olarak verirken 19 Mayıs 1944'den sonra Halkevi dergileri siyasi erkin tavrına paralel olarak Turancılık aleyhine yazılar kaleme almıştır. Konya Halkevi Dergisinde yayınlanan Şükrü Saraçoğlu'nun konuşması şu şekildedir:

Sayın Başvekilimiz Şükrü Saraçoğlu'nun Türkiye Büyük Millet Meclisinde irat buyurdukları nutuktan:

"Bu günlük bu geçici sıkıntılardan biraz da daima artan daima kuvvetlenen ve hiçbir vakit değişmeyecek olan imanlarımızdan ve varlıklarımızdan bahsedeceğim.

Biz Türküz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız.

Bizim için Türkçülük bir kan meselesi olduğu kadar ve lâakal o kadar bir vicdan ve Kültür meselesidir.

Biz azalan ve azaltan Türkçü değil, çoğalan ve çoğaltan Türkçüyüz ve her vakit bu istikamette çalışacağız."⁶⁴⁴

Şükrü Saraçoğlu'nun Türkçülük üzerine yapmış olduğu beyanatının yanı sıra Konya dergisinin aynı sayısında Turancılık fikrinin işlendiği Cemal Oğuz Öcal'ın "Mukaddes Vatan" şiiri yayınlanır. Şiirde, Türk'ün kalbinin Turan için çarptığından bahsedilirken Türkistan coğrafyasına duyulan özlem dile getirilir:

Mukaddes Vatan

*"Düşman ülkesi viran olacak!
Türkiye büyüyüp TURAN olacak...!"
-Ziya Gökalp-*

Cihan bilir ki senin gözün tok, gönlün hoştur,

⁶⁴³ Sefercioğlu, a. g. e., 16.

⁶⁴⁴ Biz Türküz, Türkçüyüz...(1942). Konya, (46), 1.

*Arslan yatağı dağlar sen bekler bomboştur,
Bu boşluğu doldurmak için durma, at koştur,
Türkoğlu: TURAN diye her an kalbi atandır!
AKIN var arkadaşlar! Doğduğumuz özyurd'a
Şahlandı benliğimiz koşuyoruz BOZKURD'a
İnlerken TURAN KIZI durulur mu hiç burada?
Türk: Doğduğu Ülkede güneş gibi batandır!...*⁶⁴⁵

1939 yılında Balıkesir Halkevi dergisi *Kaynak*'ta yayınlanan “*Türklük ve Cumhuriyet*” şiirinde Türk ırkına vurgu yapılır:

Türklük Ve Cumhuriyet

*Damarlarında en temiz ve en asil
Türk kanı dönen, dolaşan yurttaşlarım,
Her ulustan yüceyiz; ünümüz büyük,
Bize Dünya diyor ki: -yılmayan Er Türk-
Ulusumuz Ulu Türk, öz Atamız ATATÜRK
Bu eşsiz Atamızın öğüdünü tuttuk biz*⁶⁴⁶

Kars Halkevi dergisi *Doğuş*'ta yayınlanan “*Türkler*” şiirinde ise Türk milletinin soyundan, ana vatanından ve dininden bahsedilmektedir.

Türkler

<i>Altaydan gelmiştir soyum “Yirmi dört Oğuz” dan boyum Tarih bilir “TÜRK” demeğim Medeniyet öz emeğim</i>	<i>Orta Asya ilk beşiğim Erkinliğe ben kişiyim Önce Çin'i ben oyardım Alplar'a sanımdan verdim</i>
<i>Yarın gene bu ACUN'U GÖKTANRI besler gücünü</i>	<i>TÜRK tutar alır öcünü Özge ulusa benzemez</i> ⁶⁴⁷

Bursa Halkevi dergisi *Uludağ* ise 1941 yılında yayınladığı “*İrkım*” şiirinde *Doğuş* dergisinde olduğu gibi Türk milletinin soyundan ve geldiği coğrafyadan bahsedilmektedir.

İrkım

*Sıyrıldı kılıç kından
Yayıldı bu kızıl kan,
Asya bozkırlarından...
Gerildi gümüş yaylar,
Kişnedi, coştı taylar,
Aktı engin alaylar...*

⁶⁴⁵ Öcal, C. O. (1942). Mukaddes Vatan. *Konya*, (46), 37.

⁶⁴⁶ Savcı, S. (1939). Türklük ve Cumhuriyet. *Kaynak*, (81), 162-163.

⁶⁴⁷ K. Ertikli (1939). Türkler. *Doğuş*, (3), 36.

*İrkım bir destan oldu
Tarihlere şan oldu
Çelik bir vatan oldu...⁶⁴⁸*

Doğuş Halkevi dergisi ayrıca ikinci sayısında İstanbul'da çıkan Reha Oğuz Türkkan'ın Bozkurt mecmuasından alıntı yapılarak istenilen büyük şair tarifini şu şekilde yapmaktadır:

En büyük şair, ne Şekspir gibi bir dâhi, ne Göthe gibi derin, ne de Fuzulî gibi kelime ustası olmayabilir.

Fakat bizce en büyük şair, kanının sesini duyan ve duyuran şairdir.

Bizce en büyük şair, ırkının dertlerini ağlayan ve ağlatan, ırkının neşesine gülen ve güldürten ırkının ülküsünü gören ve gösteren şairdir.⁶⁴⁹

Doğuş Halkevi dergisinin Bozkurt dergisinden yapmış olduğu alıntıdan anlıyoruz ki 1944 öncesi Halkevi dergileri dönemin turancı dergilerinden alıntı yapabilmekte dolaylı olarak da Turancı fikirleri de paylaşabilmektedir.

1944 yılına gelindiğinde ise Konya Dergisi 67-68. sayısında Ahmet Kutsi Tecer'in Ülkü dergisinde yayınlanan "Biz Ne İstiyoruz" makalesini yayınlamış, makalede Turancılık ile ilgili şu ifadeler kullanılmıştır:

Türk gençliğini dışarıdan beslenen bir cins sağcı fikirlere doğru da sürüklemek istemişlerdir. Bunlar ırkçılık yalanına Turancılık ütopyasının kaftanını giydirerek onu Türk gençliğine sürmek istemişlerdir. Eskiden beri zayıf milletlere hükmetmek ve insanlar arasında kinleri körüklemek için kullanılmış olan bu ırkçılığı ve bizim millet davamızla hiçbir münasebeti olmayıp ancak bazı şaşkınlık ve maceracılar tarafından güdülen bu turancılığı Türk gençliği hiçbir zaman kendi sağ düşüncesinin sınırlarına yaklaştırmamıştır. Bu fikirlerin bizi, içeride kendimizi parçalamaya ve dışarıda kendi gücümüzü maceralar peşinde harcamaya götüreceğini her zaman sezmiştir. Ancak son hadiseler Türk gençliğine bu hakikati daha yakından göstermiştir. Türk gençliği böyle asılsız ideolojilerle ayaklandırılmış milletlerin günümüzde uğradıkları felaketleri de gözleri görmektedir.⁶⁵⁰

"Biz Ne İstiyoruz" makalesinin yazarı Ahmet Kutsi Tecer 1942-1946 yılları arasında Cumhuriyet Halk Partisi milletvekili olması dolayısıyla kaleme alınan yazı, siyasi erkin açıkça Halkevlerinden ve Halkevi Dergilerinden beklentilerinin manifestosudur. 1944 tarihi

⁶⁴⁸ Balta, R.(1941). İrkım. *Uludağ*, (36), 7.

⁶⁴⁹ En Büyük Şair (1939). *Doğuş*, (2), 17.

⁶⁵⁰ Tecer, A. K. (1944). Biz Ne İstiyoruz. *Konya*, (67-68), 38-39.

itibariyle diğer Halkevi dergilerinde de Turancılık aleyhine yazılar kalem alınır. Ülkü dergisinde “*Türk Gençliği ve Tahrikçileri*” adıyla 1944’de çıkan yazıda Hüseyin Nihal Atsız’ın Başbakan Şükrü Saraçoğlu’na yazmış olduğu açık mektuplar eleştirilerek şu ifadeler kullanılmıştır:

Irkçı ve Turancı olduğunu yazıyla, sözle ilân etmiş bulunan bir öğretmen, bundan bir müddet önce, idare ettiği dergide, Başvekilimize iki açık mektup neşretmişti. Yazıcı, bu mektuplarında, adlarını tasrih etmek suretiyle, bazı kimselerin yabancı sol ideolojiler telkin ettiklerini ileri sürüyordu.

İlkin şurasını belirtelim ki, bu memlekette Atatürk’ün kurduğu ve İnönü’nün koruduğu milliyetçi Cumhuriyet rejimi üzerine titreyen bir Hükümet vardır. Bu türlü ihbarların yeri, iyi niyetli insanlar için gazete veya dergi sayfaları değil, Devlet makamlarıdır. Bu rejimi kurmuş ve gözü gibi sakınmış olanların gerçekten zararlı propagandalar karşısında kayıtsız kalacakları nasıl düşünülebilirdi? Bu itibarla bu açık mektupları yazmış olanın iyi niyetinden her düşünceli vatandaş şüphelenmiştir.⁶⁵¹

Ülkü dergisinin aynı sayısındaki Emin Erişirgil’in “*Bizim Milliyetçiliğimiz*” makalesinde Turancılık fikri ile Türkiye’nin dış siyasetine zarar verildiği şu cümlelerle dile getirilmektedir:

Son zamanlarda bazı tahrikçiler, millet hakkındaki anlayışımıza “ırk ve ırkçılık” sözüyle karşı koymak istemişler, “Turancı” lafı gibi yaldızlı bir sözle de Türk Cumhuriyetinin dış siyasetini tehlikeye sokmaya kalkışmışlardır. Bunlar karşısında her Türk vatandaşının bu laflarla ne kastedildiğini kendi kendine sorması lazımdır.⁶⁵²

Turancılık aleyhine kaleme alınan yazılardan biri de dönemin ediplerinden Falih Rıfkı Atay’ın “*Irkçı ve Turancı*” makalesidir. Falih Rıfkı Atay bu makalesinde Turancılık fikrinin mevcut dış politika açısından tehlikesine değinirken ve Turancıları, Alman siyaseti ile hareket etmekle suçlar:

Türkiye’yi büyültmek ve güya komünist tehlikesine karşı müdafaa etmek istediklerini söyleyenler, bilâkis, onu Rusya’nın bir parçası haline getirmek, millî ve müstakil tek Türk Devletinin tarihine nihayet vermek yolundadırlar.

Hayır, eğer Türkiye Almanya’nın saflarında harp etse imiş hepsi hakikat olurmuş: Bu bir Türk fikri mi, yoksa bir Alman fikri midir?⁶⁵³

⁶⁵¹ Türk Gençliği ve Tahrikçiler (1944). *Ülkü*, (63), 1.

⁶⁵² Erişirgil, E. (1944) Bizim Milliyetçiliğimiz. *Ülkü*, (63), 9.

⁶⁵³ Atay, F. R. (1944). *Irkçı ve Turancı*. *İstanbul*, (15), 2.

Siyasi erk Turancılık ideolojisini eleştirirken diğer taraftan Halkevi Dergileri vasıtasıyla Turancılık ve milliyetçilik arasındaki farkı makaleler vasıtasıyla izah etmeye çalışır. Bolu Halkevi dergisi Abant'ta çıkan “*Biz Irkçı değil, Milliyetçi Türküz*” makalesinde Turancılık ve ırkçılık eleştirilirken bir taraftan da Halkevlerine düşen vazifeden şöyle bahsedilmektedir:

İrkçılık, Turancılık iddiası ile ortaya böyle bir dava yaratarak Türk inkılabının ana prensiplerine kundak sakmağa yeltenenlerin taşkınlığı hükümetimizin bir şamarıyla sindirildi. Memleketin içtimai bünyesine yerleştirilmek istenilen bu kanser söküp atıldı. Mikrobu yaymak isteyen sütsüzler de bozuk sütlerinin hesabını adaletin karşısında, kanunun tokatını yemek suretiyle yakında vereceklerdir. Fakat bu hadise yalnız bir otorite meselesi olarak ele alınmamalıdır. Çünkü kanunların şiddeti, nüfuzu kafaların hududunda kalır.

Bu gibi hallerde kafaların içlerini aydınlatmak lazımdır. Bu da bilginlere düşen bir vazifedir.

Hiç şüphesizdir ki; halkevleri, inkılabın bu en feyizli kültür müesseseleri, yurdun her köşesinde kendi payına düşen irşad vazifelerini yaparken, bu mevzua da büyük bir yer ayıracak ve ebetteki halkımızı tenvire çalışacaktır.⁶⁵⁴

Halkı, siyasi erkin düşünceleri doğrultusunda aydınlatma görevini üstlenen halkevleri “3 Mayıs Davası”nın üstünden uzun süre geçmesine rağmen Turancılık ve milliyetçiliğin birbirinden farklı fikirler olduğunu izah etmeye devam etmiştir. Öyle ki 1949 yılın Samsun Halkevi dergisi 19 Mayıs'ta çıkan “*Bizim Milliyetçiliğimiz*” makalesi bu ayrımı izah eden bir yazıdır.

İrkçılık bu milletin şu veya bu isim altında parçalanmasını; Turancılık ise; realiteden uzak bir fikrin emperyalistliğe yönelen bir macerasını ifade eder.

Hâlbuki (Milliyetçilik) hakikatle birleştiren, uzlaştıran kaynaştıran bir zihniyetin ifadesidir.⁶⁵⁵

Adana Halkevi dergisi Görüşler'de Türk gençliğinin bağlı olması gereken fikir hakkında kaleme alınan makalede gençliğe şunlar tavsiye edilir:

Ne ırkçı, ne turancı fakat her şeyden önce ülkücü ve Atatürkçü gençlik istiyoruz. Bu yurdu yaratanların ve bu milleti her esirlikten kurtaranların kimseden milliyetçilik dersi öğrenmeğe ihtiyacı yoktur.⁶⁵⁶

⁶⁵⁴ Cağaloğlu, A. (1944) Biz Irkçı değil, Milliyetçi Türküz. Abant, (1), 26.

⁶⁵⁵ Memişyazıcı, N.(1949). Bizim Milliyetçiliğimiz. 19 Mayıs, (104), 1.

⁶⁵⁶ Toraman S. (1944). Her Şeyden Önce Atatürkçüyüz. Görüşler, (64-65), 2.

Halkevi dergilerindeki yazılara baktığımızda siyasi erkin Turancılık fikrine bakışı ve eleştirisi iki temel unsur üzerinden yürümektedir. Birincisi Turancılık fikrinin zararları ikincisi ise Turancılık ve milliyetçilik ideolojisinin birbirinden ayrımı şeklindedir. Siyasi erk bu iki temel düşünceyi Halkevi dergileri vasıtasıyla işleyerek halka benimsetmeye çalışır. Fakat 1944 yılında Antalya Halkevi dergisi Çağlayan'da yayınlanan *Bizler ve Onlar* makalesi diğer Halkevi dergilerinden farklı bir üslupta kaleme alınan bir yazıdır. Makalede dikkat çekilen husus siyasi iktidarın Turancılık ve milliyetçilik ayrımı yaparken bazı siyasi odakların bu anlayıştan faydalanarak milliyetçi gençleri kötülediği dile getirilmektedir. Mehmet Hikmet Öner'in kaleme aldığı makalede bu husus şu şekilde izah edilmektedir:

Son zamanlarda, milliyetçilik maskesi altında insaniyetçilik yapmağa çalışan bazı kimselere, kendilerinin de manasını anlayamadıkları yazılarıyla halkın okuma ihtiyacını suiistimal ederek ve körpe dimağlara nifak tohumu serpmeye yeltenenlere, her halde, her menfi düşüncenin karşısına çıkan bir dergiden cevap beklenebilirdi.

İnsaniyetçiliğin avukatlığını yaparak, “onlar kendi elleriyle geçinen mahlûklar gibi birbirlerinin başını yiyorlar” diye. “En Büyük Tehlike”⁶⁵⁷ paçavrasının ağzıyla konuşarak, milliyetçi gençlere saldırmak isteyen bu insaniyetçiler, Türkçüler arasında bir ayrılık tahayyül ederlerken, nasıl bir hamakat uçurumuna yuvarlandıklarının farkında bile değiller. Türkçülere “Onlar” diye hitap ederken kendilerinin kimler olduğu meydana koymak şaşkınlığını gösterenler, bilmiyorlar ve idrak edemiyorlar ki –aramızda görülen ufak tefek fikir ayrılıklarına rağmen- biz milliyetçiler, hepimiz aynı mukaddes ülkünün inanmış yolcularıyız: Türkiyeciyiz, milliyetçiyiz, Türkçüyüz, bunların hepsini birden içerisine alan bir kelime ile Kemalist'iz. Bu mefhumlar arasında esaslı farklar aramağa çıkacak bulanık su avcuları, insaniyetçilik morfiniyle uyuşmuş kafalarını milliyetçiliğin yek pare kayasında parçalamaktan kurtaramayacaklardır. Güttüğümüz davanın hudutları Ebedi Şef Atatürk'ün kılıcı ve İstiklal harbi şehitlerinin mukaddes kanlarıyla çizilmiştir. Bu hudutlar içerisinde, her ne şekilde olursa olsun en ufak bir sarsıntı yaratmağa çalışan yabancı ideolojilere karşı, Millî Şefin ve Cumhuriyet Hükümetinin etrafında birleşmiş bulunuyoruz.

İnsan olmaları bakımından Türkçüler de insaniyetçidirler, fakat bu insaniyetçilikle Türkçü olmayanların güttükleri insaniyetçilik davası arasında katiyen bir münasebet tesis edilemez. Onlar milliyetçilik prensiplerini öldürerek bütün dünyayı milliyetsiz, fakat birbirlerini ancak insan olmaları bakımından seven ve tutan insanlardan

⁶⁵⁷ Faris Erkman imzasını taşıyan “En Büyük Tehlike” adlı kitapçık Türk kamuoyunda aşırı sağcı akımların yarattığı propagandanın içerdiği büyük tehlikeye dikkat çekmek amacıyla yazılır. Broşürün yayınlanması aynı zamanda savaşın başından itibaren çeşitli sebeplerden dolayı etkisiz kalan Türkiye'deki sol akımların tekrar gündem oluşturmaya başlaması açısından da önemlidir. Turancı akım sert bir biçimde eleştirilmiş, bu akımın ülkeyi savaşa sokmaya çalışmasının büyük bir tehlike olduğu vurgulanmıştır. (Vural, M. K. (2009). En Büyük Tehlike” Broşürü ve Buna Bağlı Olarak Turancı Akımların Kamuoyunda Tartışılması. ÇTTAD, VIII/18-19, 39-53)

*müteşekkil bir kütle haline koymak istiyorlar. Bizim için yeni bir düşünce olmayan bu fikir ne mazide revaç görmüş ve ne de istikbalde tutunacaktır.*⁶⁵⁸

Siyasi erkin Turancılık hususunda gütmüş olduğu politikayı üstü kapalı bir şekilde eleştiren makale bu politikadan nemalanan başka fikir odakları olduğu yönünde iktidarı uyarması bakımından önemlidir. Çünkü siyasi erkin Halkevi dergilerinden beklentisi iktidarın söylemleri doğrultusunda halkı yönlendirmesi ve halka aksettirmesidir. Fakat Çağlayan dergisi bu makale ile sadece halkı değil aynı zaman da siyasi erki de uyarmıştır. Makalenin yayınlanmış olduğu 23. sayı Çağlayan dergisinin son sayısı olmuştur.⁶⁵⁹ Derginin yayın hayatına hangi sebepten son verdiği ile ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir. Fakat derginin son sayısında siyasi erki, takınmış olduğu Turancılık politikası dolayısıyla eleştirmiş olması kapanmasında etkili olmuş olabilir.

3 Mayıs Turancılık Davası'nda siyasi erk, Halkevi dergilerini etkili bir şekilde kullanmış ve 1944'de "Millî Şef" İsmet İnönü'nün "19 Mayıs Nutku" sonrası dergiler iktidarın söylemine paralel olarak yazılar kaleme almıştır. İsmet İnönü 20 Mayıs 1944 günlü not defterine "*Siyasi beyanat yaptım. Irkçılığı ve Turancılığı itham ettim*" diye kayıt düşecektir.⁶⁶⁰

Ayrıca Irkçılık-Turancılık Davası'nda tutuklu yargılanan yirmi üç sanıktan biri olan Fethi Tevetoğlu, Yeni Orkun dergisinde yayınlanan "*Bin Dokuz Yüz Kırk Dörtlüler*" başlıklı tefrikasının 14'üncüsünde davanın siyasi bir karar olduğunu şu şekilde aktarır:

*Irkçılık-Turancılık diye açılacak davanın iddianamesinin bizzat Falih Rıfki Atay'ın kaleminden çıktığını: Çankaya'da Millî Şef İnönü'nün sofrasında bu iddianamenin son şeklini aldığı toplantıda Falih Rıfki Atay, Hasan Âli Yücel, Vali Nevzat Tandoğan, Sabahaddin Ali, Şevket Süreyya Aydemir, Askeri Hâkim Albay Osman Cevdet Erkut ve Askeri Hâkim Yüzbaşı Kâzım Alöç'ün hazır bulduklarını 1963'de bizzat Kütahya Senatörü Emekli Hâkim General Cevdet Erkut, arkadaşlarım Kocaeli Senatörü Rifat Özdeş ile Kayseri Senatörü Hüsnü Dikeçligel'in yanında, şahsen bana açıklamışlardı.*⁶⁶¹

İsmet İnönü'nün düşmüş olduğu nottan ve Fethi Tevetoğlu'nun aktardıklarından anlıyoruz ki Irkçılık ve Turancılık Davası İkinci Dünya Savaşı'nın sonuçlanmaya başladığı yıllarda

⁶⁵⁸ Öner, M. H. (1944). Biz ve Onlar. *Çağlayan*, (23/8-13), 1.

⁶⁵⁹ Aykan, Ö.(2014). *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Antalya'da Yayınlanan İki Dergi: Çağlayan ve Türk Akdeniz*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 23.

⁶⁶⁰ Yetkin, a. g. e., 84.

⁶⁶¹ Tevetoğlu, F. (1989). Bin dokuz yüz kırk dörtlüler/14. *Yeni Orkun*, (19), 15.

siyasi erkin dış politikada almış olduğu siyasi tavrın iç politikaya yansımalarıdır. Bu tavır değişikliğini halka telkin edecek önemli vasıtalarından biri de Halkevi dergileridir.

3.1.4.1.4. Çiftçiyi topraklandırma kanunu

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte tarımla ilgili türlü projeler ortaya atılmış ve Mustafa Kemal Atatürk köylüyü milletin efendisi görme anlayışını sürekli dile getirmiştir. Fakat gereken ciddi adımlar 1945 yılına kadar atılamamıştır. Bu gecikmenin en büyük nedeni, yapılacak işi benimseyecek güçlü bir kadronun olmayışıdır. Reformları alkışlayanlar çok olmuş ama iş icraata gelince çekingenlik kendisini göstermiştir. Ayrıca iktisadi yapıda kargaşalar oluşacağı, üretimin düşeceği, toprak sahibi olacak köylünün tek başına üretim safhalarını halledemeyeceği çekinceleri de toprak reformu sürecini geciktirmiştir.⁶⁶²

Şevket Süreyya, Cumhuriyet Türkiye'sindeki Toprak reformunun vaziyetini şöyle ifade eder:

Köylünün topraklandırılması işi İnönü'nün; Atatürk'ün ölümünden biraz önce ele aldığı yeni köycülük hamlesinin esaslarından biriydi. Atatürk'ün daha 1922'de köylüye karşı bir millî borç olarak ortaya sürdüğü bu dileği, onun ölümünden bir hafta önce ve onun adına okunan Meclis açış nutkunda da, acı bir ifade ile tekrar edilecek, ama onun bu vasiyeti de Meclisin havasında hiçbir belirli yankı yapmadan kaybolup gidecektir. Meselâ, Atatürk'ün bu son nutkundan şu satırları ele alalım:

“Toprak Kanununun bir neticeye varmasını, Kamutayın (Meclisin) yüksek himmetinden beklerim. Her Türk çiftçi ailesinin, geçineceği ve çalışacağı toprağa malik olması, behemehâl lâzımdır. (Alkışlar), Vatanın sağlam temel ve imarı bu esastadır. (Alkışlar bravo sesleri...)

*Fakat ne var ki Atatürk, daha 1922'de hasretini belirttiği bu hikmetli siyasetin sonucunu göremedi. Sanıyorum ki ruhu, hâlâ bu hasretle titrer.*⁶⁶³

Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı üzerine reisicumhur olan İsmet İnönü, göreve geldikten sonra İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden dolayı Toprak reformu bir süre kenara itilmiştir. Şükrü Saraçoğlu'nun 1942 yılında göreve gelen birinci hükümeti ve 1943 yılında göreve gelen ikinci hükümetinin programlarında, çiftçinin toprak sahibi yapılmasının önemli bir vazife olduğu belirtilmiştir. Haziran 1943 tarihinde gerçekleşen CHP Altıncı Büyük

⁶⁶² Dokuyan, S. (2013). *1945-1950 Yılları Arasında Türkiye*. İstanbul: Kültür Sanat Yayıncılık, 127.

⁶⁶³ Aydemir, a. g. e., 329-330.

Kongresi'nde de vilayet kongrelerinde gelen dilekler içerisinde çiftçiye toprak verilmesi talebi yer almıştır. Fakat bu talepler daha çok devlete ait toprakların dağıtılması şeklinde gerçekleşmiş, özel mülkiyet topraklarının dağıtılması önerilmemiştir. İnönü de savaş süresince çiftçiye topraklandırma yönünde bir çalışma yapılacağına sinyallerini vermiş ve bu yaklaşım konuyla ilgili çalışmaların devam ettiği izlenimini uyandırmıştır. Yapılması planlanan toprak reformu ile Türk tarımında geri kalmışlığın önüne geçmek ve toprağı işleyen işlediği toprağına sahip olmasını sağlamak amaçlanmıştır. Büyük toprak sahiplerinin gücünün kırılması ve mülkiyet dağılımının yeniden yapılması da diğer hedefler arasında yer almıştır. Dağıtılması planlanan arazinin işlenmesinde sürekliliğin sağlanması için devletin desteklemelerde bulunacağı da öngörülmüştür.⁶⁶⁴

Çiftçiye Topraklandırma Kanunu Meclise gelmeden önce son müdahaleyi İsmet İnönü yapmıştır. İnönü, kanunun amacından saptırılarak basitleştirilmesi konusunda yapılan muhalefet karşısında 17. Madde olarak anılacak ve kanun en önemli kısmını oluşturan maddeyi ekletmiştir. Böylece tasarı önemli bir reform halini almıştır. Bu madde ile büyük toprak sahiplerinin ellerinde bulunan verimli toprakların büyük bölümünün dağıtılması amaçlanmıştır. Madde ile verimli arazilerin olduğu bir yerde çiftçiye bırakılacak olan miktarın en fazla 3 katı kadarının arazi sahibine bırakılması, geriye kalanın ise toprağı işleyen ortakçı ve tarım işçilerine dağıtılması düşünülmüştür. 14 Mayıs 1945 tarihinde Mecliste görüşülmeye başlayan kanun 11 Haziran 1945 yılında kabul edilerek yasalaşmıştır. 11 Haziran tarihini takip eden Pazar gününün ise Toprak bayramı olarak kutlanılmasına karar verilmiştir.⁶⁶⁵

Çiftçiye Topraklandırma Kanunu onaylanmasına rağmen uygulandığı süre içerisinde tam manasıyla amacına ulaşamamış ve çok fazla toprak dağıtımı yapılamamıştır. Yapılan propagandalarda sadece büyük toprak sahiplerinden toprak alınacağı iddia edilse de aslında devletin elinde sahihsiz halde bulunan ve halka dağıtılabilecek çok fazla toprağın mevcudiyetinden halka bahsedilmemiştir. Ayrıca çıkarılan kanuna göre devletin 5000 dönüm üzerindeki toprakları dağıtacağına anlaşılması üzerine büyük toprak sahiplerinin topraklarını satmak ya da yakın akrabalarına vermek yoluyla topraklarını küçülttükleri ve dağıtıma tabi tutulmasına engelledikleri gözlenmektedir. Toprak Kanunu'nda toprakların satılmayacağına yönelik bir madde olmadığı için toprak sahipleri bu açıktan faydalanmıştır.

⁶⁶⁴ Dokuyan, a. g. e., 129-130.

⁶⁶⁵ Dokuyan, a. g. e., 134-142.

Bunun en büyük zararı ise bu topraklarda yarıcı olarak çalışan kişilerin topraklardan atılması olmuştur. Köylüler toprağa kavuşma umudu içindeyken ellerindeki imkânları da kaybetmeye başlamışlardır.⁶⁶⁶

Cumhuriyet Halk Partisi, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile savaş yılları boyunca zorluk çeken köylüyü toprak sahibi yapacak böylece yüzde sekseni köylerde yaşayan halkın seçimler sırasında oyunu da almış olacaktı. Fakat sonuç beklenildiği gibi olmamış. 1950 seçimlerinde toprak reformu konusunda sert muhalefet yapan Demokrat Parti'ye bırakmıştır.

Siyasi erk, 1945-1950 yılları arasında çıkarmış olduğu kanunu halka izah etmeye çalışmıştır. Halkevleri ve Halkevi Dergileri bu kanun halka anlatılmasında önemli bir unsurdur. Halkevi dergilerinde yayınlanan gerek makaleler gerekse de edebî metinler vasıtasıyla Toprak Kanunu halka anlatılır ve Halkevleri tarafından Toprak Bayramı kutlamaları düzenlenir.

Karacadağ dergisi, İnönü'nün 19 Mayıs Söyleviden şu alıntıyı yaparak kanunu halka duyurur:

Millî Şef Diyor ki:

*Topraksız köylüye işleyebileceği toprağı kendi malı olarak temin etmek, bugün başarmak üzere olduğumuz bir teşebbüstür. Bundan da, Türk milletinin ileri ve kudretli olması için büyük ümitler besliyoruz. İşleyen köyünün bütün emeğinden ve kazancından tamam olarak kendi ailesinin faydalanması ve kendi öz toprağını verimli ve bayındır kılması, Türk milletinin son yirmi içindeki hayırlı inkılâpları arasında en üstte göze çarpan parlak eserlerden biri olacaktır.*⁶⁶⁷

Halkevi dergilerinde yer alan makalelerde ise Toprak Kanun'un özellikle köye ve köylüye sağlayacağı faydalardan bahsedilmektedir. Emin Erişirgil Ülkü dergisinde çıkan makalesinde kanun faydalarından şöyle bahsetmektedir:

Bazı kanunlar vardır ki onlar devlet siyasetinin halkçılık bakımından geliştiğini gösterirler. Onun içindir ki bu türlü kanunların önemi yalnız içine aldıkları hükümlerden ileri gelmez; memleket için onların dayandıkları prensipler ve sosyal hayat görüşleri de başlı başına değerlidirler.

Büyük Millet Meclisi'nin son iki ayda çıkardığı bazı kanunlar bu mahiyettedir. Onlar halkçılık istikametinde geniş bir ilerleyiş ifade ediyorlar. Bir kere Toprak Kanunu

⁶⁶⁶ Dokuyan, a. g. e., 143-144.

⁶⁶⁷ Milli Şef Diyor Ki (1945). Karacadağ, (79), 1.

*böyledir. O kanunun sağlamak istediği türlü gayelerin arasında bir tanesi de şudur: Türk köylüsünün önemli bir kısmını geçim bakımından tabi halden çıkarmak, kendi emeklerinden tam olarak faydalanmalarını sağlamak, böylece o vatandaşlarımıza maddi ve manevi bakımdan tam gelişme imkânlarını vermektir. Şu halde Cumhuriyet Hükümeti bu kanunla köylü vatandaşlarımızdan bir kısmının tam gelişmelerine mani olması mümkün olan engelleri de ortadan kaldırmak istiyor.*⁶⁶⁸

Bunların dışında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Hakkında yazılan bazı makaleler şunlardır: “Tarım Bakanı Şevket Raşit Hatipoğlu’nun Söylevleri”⁶⁶⁹, “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu”⁶⁷⁰, “Toprak Yasamız”⁶⁷¹, “Toprak Reformu Uygulama ve Meseleleri”⁶⁷², “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu”⁶⁷³, “Hayatın Akışı Üstüne”⁶⁷⁴, “Devrimi Büyük Eseri Toprak Kanunu”⁶⁷⁵, “Toprak Kanunu Dolayısıyla”⁶⁷⁶, “Toprak Kanunu”⁶⁷⁷, “Toprak ve İnsan”⁶⁷⁸, “Köylü Vatandaşı Toprağa Kavuşturmanın Sağlayacağı Faydalar”⁶⁷⁹, “Toprak Kanunumuz”⁶⁸⁰, “Demeç (Toprak Kanunu Dolayısıyla)”⁶⁸¹, “Çiftçiyi Topraklandırmanın Önemi”⁶⁸², “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Etrafında”⁶⁸³, “Türk Toprak Kölesi Olamaz”⁶⁸⁴.

Halkevi dergileri makaleler dışında bahsi geçen kanunu şiirler vasıtasıyla da işlemiştir. Siyasi erk toprak kanunu, köyü ve köylüyü işleyen şiirlere sayfalarında ön plana çıkararak yer vermiştir. Bunlardan bazıları şunlardır:

Toprak ve Köylümüz

*Toprağın gemi bizde
Kayalar dize gelsin
Coşacağız, durmak yok
Haykırmalar yükselsin
Köylü kardeş*

⁶⁶⁸ Erişirgil, E. (1945). Kazandıklarımız. *Ülkü*, (92), 1.

⁶⁶⁹ Tarım Bakanı Şevket Raşit Hatipoğlu’nun Söylevleri (1945). *Halkevi*, (86), 1-9.

⁶⁷⁰ Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu (1945). *Halkevi*, (86), 23-25.

⁶⁷¹ Tanışman (1945). Toprak Yasamız. *Halkevi*, (86), 48.

⁶⁷² Tekeli E. (1945). Toprak Reformu Uygulama ve Meseleleri. *Ülkü*, (81), 1.

⁶⁷³ Hatiboğlu, Ş. R. (1945). Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu. *Ülkü*, (90), 2-3.

⁶⁷⁴ Tekel, E. (1945) Hayatın Akışı Üzerine. *Ülkü*, (90), 3-4.

⁶⁷⁵ Devrimin Büyük Eseri Toprak Kanunu. *Ülkü*, (90), 5-7.

⁶⁷⁶ Toprak Kanunu Dolayısıyla. (1945). *Karacadağ*, (79). 2-8.

⁶⁷⁷ Çubukçu, Cahit (1945). Toprak Kanunu. *Karacadağ*, (79), 9-10.

⁶⁷⁸ İskenderoğlu, R. (1947). Toprak ve İnsan. *Karacadağ*, (102), 1.

⁶⁷⁹ Köylü Vatandaşı Toprağa Kavuşturmanın Sağlayacağı Faydalar (1948). *Karacadağ*, (114), 1-2.

⁶⁸⁰ Sezener, M. (1945). Toprak Kanunu. *Derme*, (16), 3-4.

⁶⁸¹ Tunay, S. (1945). Demeç (Toprak Kanunu Dolayısıyla). *Aksu*, (34), 9-12.

⁶⁸² Hemsinlioğlu, M. (1945). Çiftçiyi Topraklandırmanın Önemi. *Aksu*, (34), 13-15.

⁶⁸³ Tuygan, F. (1945). Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Etrafında. *Konya*, (80), 14-17.

⁶⁸⁴ Ciravoğlu, T. V. (1944). Türk Toprak Kölesi Olamaz. *İnan*, (16), 33-34.

Şimdi sana eş
 Koynunda uyuduğun
 Çamurunda yorulduğun
 Toprak var.
 Yalnız kemik değil, et var.
 Cumhuriyet hükümeti bu
 Hak ve adalet var.
 İman dolmuş gönüller
 Nasırlaşmış hep eller
 Dere, tepe olur düz
 Çünkü Çalışmak var
 Çalışmak ve gece gündüz
 Bu kanunla gülmüş
 Köylü ne diyor.
 Ben ekerdim o toplardı.
 Cec başında
 Bulgur aşında
 Benden evvel o vardı.⁶⁸⁵

Köylüye

Gülümsüyorsun yeşil köyünde
 Bükük değildir senin de başın
 Sarı buğdayların olduğu günde
 Mesutsun elbet kan olmaz yaşın
 “Kanunun” var öksüz değilsin
 Emeğin terin tarladan dinsic
 Ey köylü vatanda sen efendisin
 Ufuklar kadar temizdir saçın.⁶⁸⁶

Toprak Destanı

Gayret Mehmet! Ali Hasan! Hemşerim!
 Yıllardır sabırla susan hemşerim!
 Toprağı bağına basan hemşerim!
 Verimsiz diyeni çabuk utandır.,
 Sel gider kum kalır, hep o birliğiz

Elele, diz dize, baş başa, biz,
 Ayrısız gayrısız, ağasız beysiz
 Yarına hoş geldin diyecek andır.
 Bu devlet emsalsiz bir iş sağlıyor
 Milyonla yurttaşı yurda bağlıyor
 Bozkır köylerinde türkü çağlıyor
 San: gözyaşı yağmur, ay da nisandır.⁶⁸⁷

Topraksıza

Tarih biraz da sana yaptığundan utanır

⁶⁸⁵ Çalışır, S. (1945). Toprak ve Köyümüz. *Halkevi*, (86), 37.

⁶⁸⁶ Aşık Hasan (1945). Köylüye. *Halkevi*, (86), 50.

⁶⁸⁷ Aşık Ömer (1945). Toprak Destanı. *Ülkü*, (81), 15.

*Sen vermiş, almamıştın, dost da düşman da tanır
Devr olur, devrim olur; doğar yeni şafaklar
Hey dost; üzülme artık; iraklar oldu yakın
Yurtta temelleşecek senin de evin barkın
Eğilen altın başak belini doğrultacak
Sen de gül dereceksin kendi bahçen, bağında
Şah gibi çıkacaksın evinden otağından
Diyeceksin oğluna ve bütiin yad ellere
Bu yerler benim diye gere gere
Nişanlayan Atatürk görmediyse bu günü
İnönü yapıyor bak çiftçinin düğününü
Müjde asırlık hasret yarına kavuşacak
Müjde gelin olacak bu toprak Mehmetçiğe...⁶⁸⁸*

Toprağın Çocuğu

*Artık köle değilsin ne ağaya ne beye
Bu kanunla değecek senin de başın göğe!..
Kılıçlaşan iraden her zoru yenecektir.
Sana da pek yakında fatih denecektir!...⁶⁸⁹*

Toprak

*Uyanalım arkadaş toprağa sarılıp
Terimizle yoğrulsun altınlaşsın bu toprak
İçimizden tufeyli tembelleri ayırıp
Yıkılmayan azimle yakutlaşsın bu toprak⁶⁹⁰*

Toprağa Sesleniş

*Mor, mavi, erguvan karalı dağlar
Rençber bu toprağın kıralı dağlar
Peşi sıra seker maralı dağlar
Dinmeyen yaşımızı sildi dağlar*

*Ekilir de gen arazi ekilir
Yaz gelince ırgat yola dökülür
Züğürtlüğüün beli iki bükülür
İNÖNÜ'den dersi aldı köylümüz.⁶⁹¹*

Dönemin Trabzon milletvekili Faik Ahmet Barutçu Partinin umumi idare heyeti toplantısında Toprak Kanunu hakkında konuşmuş ve köylünün sorunlarını şu şekilde dile getirmiştir: “Bu memlekette hakların ve vazifelerin eşitliğini sağlamak aynı zamanda sosyal adalet icabıdır[...]*Anadolu'nun içine doğru bakınız. Göreceğiniz, ayağı çıplak, kıcı açık*

⁶⁸⁸ Üçok, H. (1945). Topraksıza. *Erciyes*, (29-30), 17.

⁶⁸⁹ Öcal, C. O. (1945). Toprağın Çocuğu. *Halkevi*, (86), 36.

⁶⁹⁰ Öztuna, A. (1945). Toprak. *Halkevi*, (86), 38.

⁶⁹¹ Çakırtaş, E. M. (1945). Toprağa Sesleniş. *Ülkü*, (91), 15.

*vatandaşların kesretidir. Bir tarafta nihayetsiz bir fakrî sefalet, öte tarafta mahdut ellerde toplanan milyonlar... Bu tezada son vermek bir zarurettir [...]*⁶⁹² Gerek milletvekilinin konuşmalarından gerekse de yayınlanan şiirlerden anlamaktayız ki siyasi erk, dergilerde özellikle köylünün ırgatlıktan çıkıp kendi malını ekeceği, ırgat ve ağa arasında sınıf ayrımının kalkacağı vurgusunu yapan şiirlere yer vermiştir. Şiirler kısa ve öz anlatımı sayesinde halkı bilgilendirerek siyasi erkin kanun hakkındaki fikrini aktarmaktadır.

Dönemin şairlerinden Osman Attilâ da Toprak Kanunu hakkında kaleme aldığı yazısında Faik Ahmet Barutçu'nun görüşlerine paralel ifadeler kullanmıştır:

Bir şey insanın malı olunca kıymeti artmaz mı? Eğreti olana verdiğimiz değer ne kadar içten olsa yine azdır. Çünkü eğreti malın kıymeti bilinmez!

*İşte bu maksatlı toprağa döşeği gibi boylu boyunca uzanan toprağı döşeği gibi kucaklayan ırgatı toprak sahibi kılmak davası gerçek oluyor. Yerden göğe kadar sevinmekte, şenlik yapmakta hakkımız var.*⁶⁹³

Halkevi dergileri toprak sevgisini telkin etmek için yayınlamış olduğu edebî eserler haricinde bu konu hakkında yazılmış eserlerin de tanıtımlarını yapar. Şiir türünde İbrahim Zeki Burdurlu'nun "*Toprak İnsanları*"⁶⁹⁴ adlı eseri dönemin önemli eserlerindedir. 1945 yılında Ankara'da yayınlanan şiir kitabı toprağa ve toprakla uğraşan insana karşı duyulan sevginin işlenmesi bakımından siyasi erkin çıkarmış olduğu Toprak Kanunu'na paralel bir eserdir. Ayrıca kitaptaki şiirlerden biri siyasi erkin güdümünde olan *Yücel* mecmuasının "*Aydın En Güzel Şiiri*" sayfasına alınmıştır.⁶⁹⁵ 1946 yılında ise Kayseri Halkevi dergisi Erciyes'de Hikmet Dizdaroğlu'nun "*Toprak İnsanları*" eseri ile ilgili bir tanıtım yazısı yayınlanır. Eser hakkında Hikmet Dizdaroğlu "*Zarif ve sade bir cild içinde birbirinden nefis, hepsi kadar gönül açıcı bir demet çiçek "Toprak İnsanları"*⁶⁹⁶ ifadelerini kullanır. Aynı yıl yani 1946'da Ülkü dergisinde İbrahim Zeki Burdurlu'nun "*Toprağın İçinde Toprak ve*

⁶⁹² Barutçu, F. A (2001). *Siyasi Hatıralar-Millî Mücadeleden Demokrasiye*. C.2, Ankara:21. Yüzyıl Yayınları, 716.

⁶⁹³ Attilâ, O. (1945). Toprak Anamız Selâm Olsun!. *Taşpınar*, (120-125), 221.

⁶⁹⁴ Burdurlu, İ. Z. (1945). *Toprak İnsanları*. Ankara: Ülkü Basımevi, 100.

⁶⁹⁵ Yayla, H. (2010). *İbrahim Zeki Burdurlu Hayatı-Sanatı-Eserleri*. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 31.

⁶⁹⁶ Dizdaroğlu, H. (1946). *Toprak İnsanları*. *Erciyes*, (36-37), 37-40.

Toprağın Masalı”⁶⁹⁷ adlı şiir kitabı tanıtılır. Eser “*Toprakla uğraşan insanlardan kesitlerin sunulduğu bir destan denemesidir.*” şeklinde ifade edilir..⁶⁹⁸

Siyasi erk makaleler ve şiirler vasıtasıyla gerçekleştirilmeye çalıştığı telkin çabasına roman türü de dâhil edilmiştir. Diyarbakır Halkevi dergisi Karacadağ’ın 95.-96. sayısında kaleme alınan kitap tanıtımında Reşat Enis Aygen’in “*Toprak Kokusu*”⁶⁹⁹ romanın önemini dile getirilmektedir. *Toprak Kokusu*⁷⁰⁰ romanı 1944 yılında basılmış olmasına rağmen eserin tanıtımı ancak 1946 yılında yapılır. Karacadağ dergisi vasıtasıyla halka okunması tavsiye edilen eser aynı yıl Adana Halkevi dergisi Görüşler tarafından da tanıtılır.⁷⁰¹ Bu gecikmenin sebebi romanın 1945 yılında Bakanlar Kurulunca yasaklanmasıdır. Reşat Enis’in büyük uğraşlar sonucu, dönemin İçişleri Bakanı Saraçoğlu’nun izni -ve hatta yazarı kutlamasıyla Toprak Kokusu özgürlüğüne kavuşur.⁷⁰² Karacadağ dergisinde yayınlanan tanıtım yazısında roman hakkında şu yorum yapılmıştır:

*Müellif romanın bazı yerlerinde, toprak kanunu ile büsbütün ortadan kaldırılmış olan bazı eksik aksaklıkları tablosunu çizmiş olmakla teessürü bazı sadmelerle romantizme dalmaktadır. Fakat bu kusur onun realizmine bir nakise getirecek derecede değildir. Bu hal mazinin sesinden duyduğu bir korku ile hislerinin maziye karşı bir reaksiyonundan başka bir şey değildir. Sözlerimize nihayet vermeden önce; bir memleket davasını realizmin ayrıca süzgecinden geçirmek suretiyle bize sunması, bunun gibi bakir konulara bir yol açmasına vesile teşkili bakımından da faydalı olan bu eseri, her sanat sevene tavsiye eder, sahibini de candan kutlarım.*⁷⁰³

Roman hakkında yazılan tenkit yazısına baktığımızda yayınlanan şiirlerde olduğu gibi köylünün içinde bulunmuş olduğu sefaletle bir atıf vardır. Ayrıca Reşat Enis romanını “Çukurova’nın, ağa elinden alınarak devletleştirilmesi teşebbüsü bu ayaklanmadan sonra başlar. Boyalısakal’ın kızı Elif cezaevinde Toprak Kanunu’nun çıkarılmasını bekliyor”

⁶⁹⁷ Burdurlu, İ. Z. (1946). *Toprağın İçindeki Toprak ve Toprağın Masalı*. Burdur: Cumhuriyet Basımevi, 56.

⁶⁹⁸ Yayla, a. g. t., 32.

⁶⁹⁹ Reşat Enis Aygen’in beşinci romanı olan Toprak Kokusu, eserin sonundaki yazma tarihine göre, 12 Aralık 1943’te tamamlanmıştır. Eser, yazar tarafından Adana’da iken kaleme alınmış, İstanbul’a döndükten sonra 1944 yılında basılmıştır. Eserin konusu, toprak ağaları ile topraksız köylü/işçi- ırgat arasındaki mücadeledir. Ağalar, çok kötü şartlarda çalıştırdıkları kişilere insanca yaşama hakkı tanımaz, emeklerinin karşılığını vermezler. Köleler gibi çalıştırdıkları insanların, kol gücünü istismar etmelerinin yanında, kadınlarını ve kızlarını kendi mallarınımişçesine kullanmak isterler. Buna karşılık işçi/ ırgatların başka bir seçeneği yoktur. Köleleştirmiş olan bu insanlar, ağalarının isteklerinin dışına çıkmazlar. Hayat şartları onları buna mecbur etmektedir. Yiyecek, barınma ve sağlık problemleri had safhadadır. Buna rağmen, hiç birisi, çıkışı yolu aramaz. (Sarıçiçek, Mümtaz (1995). *Reşat Enis Aygen Hayatı ve Eserleri Üzerine Araştırma/İnceleme*. Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 200-207.)

⁷⁰⁰ Aygen, R. E. (1944) *Toprak Kokusu*. İstanbul: Suhulet Lütfi Kitabevi, 296.

⁷⁰¹ Zaimoğlu, Z. İ. (1946). Toprak Kokusu Nasıl Bir Romandır?. *Görüşler*, (88), 11-12.

⁷⁰² Türkeş, A. Ö. (2003). Siz hiç Reşat Enis okudunuz mu?. *Virgül*, (59), 16.

⁷⁰³ Gözler, H. F. (1946). Toprak Kokusu. *Karacadağ*, (95-96), 6-7.

cümleleriyle bitirir. Romanın ağalık rejimini tenkit edici söylemi ve Toprak Kanun'un faydasını telkin etmesi, eserin siyasi erk tarafından tavsiye edilmesinde önemli bir etkidir. Siyasi erk, Toprak Kanun'undan önceki ve sonraki durumun anlaşılabilmesi için eseri tavsiye etmiştir. Şiir ve roman gibi edebî türler vasıtasıyla kanunun halka anlatılmaya çalışılması göstermektedir ki iktidar Toprak Kanun'a ziyadesiyle önem vermektedir.

3.1.4.1.5. 1946 Seçimleri

1923 ile 1946 yılları arasında yapılmış olan milletvekilleri seçimleri demokratik niteliklere sahip olmayan, siyasi iktidarı biçimlendirmek yönünde pek bir etkisi bulunmayan, bu nedenle de seçim tanımına tam olarak uymayan, bir nevi törensi ritüel olarak öne çıkmıştır. Vekil adayları CHP tarafından belirlendiği için esas mücadele Parti içinde aday olabilmek için yapılmıştır. Seçmenler ise belirlenen adayları onaylama göreviyle görevlendirilmiştir. Bu süreç içerisinde iki defa çok Partili hayata geçiş denemesi olmuştur. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası genel seçimlere katılma fırsatı bulamadan kapatılmıştır. Serbest Cumhuriyet Fırkası ise yerel seçimlere katılmış ama 1931 genel seçimlerine katılmadan kapatılmıştır.⁷⁰⁴

Cumhuriyet Halk Partisi'nin çok Partili hayata geçişle birlikte ilk kez diğer Partilerle yarıştığı seçim 21 Temmuz 1946 yılında yapılan genel seçimdir. Düzenlenen milletvekili seçimine 14 Partiden sadece 6 tanesi katılabılmıştır. Bu Partiler: Cumhuriyet Halk Partisi, Millî Kalkınma Partisi, Demokrat Parti, Liberal Demokrat Parti, Türkiye İşçi Partisi ile Yalnız Vatan İçin Partisi'dir.

Seçim mücadelesi Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi arasında geçerken Cumhuriyet Halk Partisine kırsal bölgelerden, Demokrat Partiye ise İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerden daha fazla oy çıkmıştır. Kesin sonuçlara göre Cumhuriyet Halk Partisi 403, Demokrat Parti 54, Bağımsızlar 8 milletvekilliği alarak meclise girmiştir.⁷⁰⁵

Cumhuriyet Halk Partisi'nin seçim öncesi basın yoluyla yapmış olduğu propagandaya Halkevlerini de dâhil etmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin Temmuz başında Halkevleri ve Halkodalarına gönderdiği talimatnamesinde Halkevleri ve Halkodalarının seçimlerde

⁷⁰⁴ Dokuyan, a. g. e., 227.

⁷⁰⁵ Dokuyan, a. g. e., 240-243.

yurttaşların ve bilhassa da köylerde yaşayan yurttaşların seçimlere katılmalarının önemli olduğunu belirtir ve başta “köycülük kolu” olmak üzere bütün teşkilatların Cumhuriyet Halk Partisi ile sıkı iş birliği yapmaları istenmiştir.⁷⁰⁶ Halkevleri bütün teşkilatlarıyla Cumhuriyet Halk Partisi lehine çalışmıştır. Basın alanında ise Halkevi dergileri siyasi erk lehine propaganda yapmıştır. Özellikle Ankara ve İstanbul Halkevi dergileri seçim hakkında halkı yönlendirici yayımlar yapmıştır. Gerek makaleler gerekse de şiirler vasıtasıyla halkı Cumhuriyet Halk Partisi lehine oy vermeye teşvik etmişlerdir. Bunu yaparken de Parti'nin icraatlarından bahsetmişlerdir. Ahmet Kutsi Tecer seçimden bir ay önce Ülkü dergisinde kaleme almış olduğu makalesinde Partinin icraatlarından bahsetmiş ve Parti'nin yapmış olduğu icraatların gelecekte yapacağı çalışmalar için teminat olduğundan bahsetmiştir. Ahmet Kutsi Tecer makalesinde icraatları şu şekilde izah etmiştir:

1923'den beri yürüyen çığırda millî bünyeyi ülkülerine doğru ilerletmek için devrimci hamleler yapmak zorunda kaldı. Memleketi savaş dışında tuttu, savunma tedbirleri aldı, iktisadi güçlükleri yenmeğe çalıştı. Birleşmiş Milletler safında yer aldı, en küçüğünden en büyüğüne kadar okullar açtı, gücü yeterince fabrikalarını yeraltı kaynaklarını işletti, yol ve demiryollarını uzattı, türlü bayındırlık işlerini başardı, toprak ürünlerini kıymetlendirdi, ekimi çoğalttı, ormanları kamulaştırdı, Toprak Kanunu çıkardı, iş ve işçi meselelerini ele aldı ve nihayet Cemiyetler Kanunu, Basım Kanunu değiştirdi, Üniversiteler Kanunu, Yeni Seçim Kanunu millete vadetti. Meclisin yedinci dönemi işte bunları yaptı. Bu dönem süresinde de erk yerinde Cumhuriyet Halk Partisi vardı. Genel seçim dolayısıyla Cumhuriyet Halk Partisi milletin uğruna işte böyle çıkıyor. Program ve daha neler yapmak istediği herkesçe bellidir ve şimdiye kadar yaptıklarıyla da karşılaştırılabilir. Öbür Partiler de birer programla ortaya çıkmışlardır. Seçmenler kendi vicdanlarının sesine uyarak oylarını kullanacaklardır.⁷⁰⁷

Ahmet Kutsi Tecer'in açıklamalarına baktığımızda Cumhuriyet Halk Partisi, devleti kuran Parti olmanın avantajını kullanarak seçim propagandasını 1923'ten başlatmış böylece Mustafa Kemal Atatürk fikrinin ve ideolojisinin devamı olduğu söylemiyle seçim hazırlıkları yapmıştır. Ahmet Kutsi Tecer diğer Partileri herhangi bir icraatı olmayan, köksüz ve programdan ibaret Partiler olarak görür. Benzer ifadeler İsmail Hüsrev Tökin'in Ülkü Dergisi'nde yayınlanan makalesinde de mevcuttur. Yazar Cumhuriyet Halk Partisi'ni diğer Partilerden şu şekilde ayırır;

Halk Partisi millî inkılabı başarmış ve bugüne kadar getirmiş yegane siyasi teşekküldür. Kökleri 1900 yıllarına kadar uzanan bir millî uyanışın yegâne mümessili ve rakipsiz varisi olmak sıfatıyla zengin bir geleneğe maliktir. Bütün ileri düşünceli bir nesil, Cumhuriyet Halk Parti'si içinde ve onun saflarında millî ödevler almıştır. İnkılabın çetin şartları içinde teşekkül

⁷⁰⁶ CDA, 490.01.0.0-6.30.7.

⁷⁰⁷ Tecer, A. K. (1946). Seçmek Hakkı. *Ülkü*, (115), 1-2.

ve taazzuv eden millî inkılâp prensipleri en ileri manalarıyla CHP programında bütünleşmiştir.

708

Cumhuriyet Halk Partisi'nin programını halka anlatırken diğer taraftan Demokrat Parti'nin seçim programı da Ülkü tarafından tenkit edilir. Özellikle halk nezdinde tartışmalı olan konular hususunda Demokrat Parti'nin programı şu noktalardan eleştirilmiştir:

... Grev hakkında programda hiçbir işaret yoktur. Demokrat Parti'nin bu husustaki görüşünü de öğrenmek faydalı olacaktır. Demokrat Parti programının tatbikata ait kısımları zengindir. Fakat esas davalarımızdan çiftçiye topraklandırma meselesine yani topraksız köylüyü iktisadi hürriyete ve dolayısıyla nisbi mahiyette bir (iktisadi demokrasiye) kavuşturacak olan toprak reformuna hiç temas edilmemiştir. Köy eğitimi üzerinde de durulmamıştır bu karşı Tekel idaresinin umumi murakabe heyetinin kontrolüne tabi tutulması, vatandaşın vergi borcu için hapsedilmemesi tatbikata ait olan ve esas itibarıyla Halk Partisince daha önce kabul edilmiş bulunan noktalardan bahsedilmiştir.⁷⁰⁹

1946 seçimine altı Parti katılmasına rağmen siyasi erki ziyadesiyle tenkit ve tehdit eden Parti Demokrat Parti'dir. Bu yüzden olsa gerek kaleme alınan makalelerde özellikle Demokrat Parti üzerinde durulmuştur. Öyle ki Ülkü dergisinde yayınlanan "Seçim Destanı" şiirinde de Partiler eleştirilirken ilk sırayı Demokrat Parti almıştır. Ayrıca bahsi geçen şiirin yazarının Aşık Kaygılı olarak seçilmesi köylerde yaşayan halkın edebî zevkine hitap etmek içindir. Çünkü Türkiye nüfusunun büyük çoğunluğunun kırsal kesimde yaşamaktadır. D.İ.E.'nin 1945 nüfus sayımı tespit sonucuna göre toplam Türkiye nüfusu 18.790.174'dür. Bu nüfusun 4.687.102'si şehirlerde yaşarken, 13.474.701'i kırsal kesimde yaşamaktadır.⁷¹⁰ Bu yüzden iktidar kırsal kesimde yaşayan halkın oyunu almak için gerek "Köycülük kolunu" gerekse de "Edebiyat kolunu" kullanmıştır:

Seçim Destanı

*Demokratlar der ki girdim seçime
Listeler düzdüm, koydum biçime.
Dışında seyreyle, bakma içime,
Benim bu meydanın merdi bu sene
Seçmenler de der ki merdi isen sına
Halk Partisi durmuş işte karşına.
Bir yaşına bakın bir de başına
Hesap eyle üçü, dördü bu sene.*

⁷⁰⁸ Tökin, İ. H. (1946). Partilerin Stratejik Durumu. *Ülkü*, (116), 8-12.

⁷⁰⁹ Tekeli, E. (1946). Bir Parti Programı Üzerine. *Ülkü*, (116), 3-4.

⁷¹⁰ DİE (2001). *Türkiye İstatistik Yıllığı 2000*. Ankara: D.İ.E., 2001, 62.

*Toplanıp bir yere cümle seçmenler,
Oyumuz bunundur elhak dediler.
Demokrat, Kalkınma, öbür Partiler,
Öğünsün kendi kendine bu sene.⁷¹¹*

Kaygılı Âşık'ın seçimden önce yayınlanan şiirinde halk açıkça Cumhuriyet Halk Partisi'ne oy vermeye davet edilmektedir. Kayseri Halkevi dergisi Erciyes'de yayınlanan “*Seçim Destanı*” adlı diğer şiirde ise muhalif Partilerin isimleri verilmeden halktan bu Partilerin vaatlerine kanmamaları istenmiştir.

Seçim Destanı

*Zahiren görünüp sureti haktan
Saman altından su akıtaraktan
Rey toplamak isteyen olursa halktan
Böylesini doğru sanma hemşerim
Karşına çıkar da belki bir yılan
Uydurarak sana tatlı bir yalan
Derse ki: “Reyini filana kullan!”
Saflık gösteripte kanma hemşerim
Boş yere gitmesin diyorsan reyim
Kulak ver de sana bak bir şey deyim
“Beni seçin, şöyle yapıp edeyim”
Derse biri ona kanma hemşerim.⁷¹²*

Ülkü dergisinin diğer sayısında yayınlanan “Türk Kadını Seçime” adlı şiirde ise özellikle kadınlar oy vermeye davet edilmiştir. Bunun sebebi ise siyasi erkin kırsal kesimle birlikte diğer hedef kitlesi kadınlar olmasıdır. 1945 yılı Devlet İstatistik Enstitüsü nüfus okuryazarlık oranı verilerine göre 6 yaşın üzerindeki Türkiye nüfusu 15.166.911'dir. Bunun 7.565.317 si erkek, 7.601.594'ü kadındır.⁷¹³ Bu yüzden iktidar kadınların seçime katılması konusunda da hassas davranmıştır. Ayrıca kadınlara seçme ve seçilme hakkı veren Parti avantajını da kullanmıştır.

Türk Kadını Seçime

*Türk kadını, Türk kızı senindir işte meydan
Haydi, sandık başına, yıldırım gibi hızlan
Seçim bekliyor seni duraklama, koş, atıl,
Önayak ol eşine, kalabalığa katıl!*

⁷¹¹ Âşık Kaygılı, (1946). Seçim Destanı. *Ülkü*, (115), 4.

⁷¹² Fahir, F.(1946). Seçim Destanı. *Erciyes*, (40-41), 9.

⁷¹³ D.İ.E., a.g.e.,s. 48.

*İnönü'müz belirtti her yerde bu amacı
Seçimlere yol verdi, bu milletin baş tacı
Haydi, yürü seçime, aydın olsun yolumuz
İbret alsın bu hızdan, sağımızla solumuz*⁷¹⁴

1946 seçimleri öncesi Halkevi dergilerinde yayınlanan metinlere baktığımızda siyasi erkin açık bir şekilde seçim propagandası yaptığı görülmektedir. İktidar, inkılâpları gerçekleştiren Parti avantajını kullanarak seçim politikasını bu yönde belirlemiştir. Diğer taraftan ise siyasi erkin yayınladığı edebî metinlerde hedef kitlesinde kırsal kesimde yaşayan halk ve kadınlar olduğu anlaşılmaktadır. Halkevi Dergileri de yayınladığı şiirleri bu minvalde seçmiştir.

Yurt çapındaki bütün Halkevlerine gönderilen Ülkü Halkevi dergisi ise seçim süresince önemli bir propaganda unsuru olmuştur. Siyasi erk diğer siyasi teşebbüslerinde olduğu gibi Halkevi dergilerini etkili bir propaganda aracı olarak kullanmıştır. Seçimden sonra da Halkevi dergilerinde Demokrat Parti aleyhine yazılar kaleme alınmış ve Demokrat Parti'nin seçim süresince uygulamış olduğu politikalar eleştirilmiştir. İstanbul Halkevi dergisinde çıkan bir yazıda "*Demokrat Parti'nin bilerek bilmeyerek, isteyerek istemeyerek Halk Partisi'ne karşı bütün temayüllerden, kuvvetlerden yararlandığı*"⁷¹⁵ belirtilmiştir. Siyasi erkin Halkevi dergileri vasıtasıyla uygulamış olduğu bu siyasi propaganda Halkevlerinin sonunu hazırlayacaktır. 1950'li yıllara gelindiğinde iktidara gelen Demokrat Parti, Halkevlerinin kapatılması görüşmelerinde, Halkevlerinin kendisine yönelik uygulamış olduğu politikaları göz önünde bulundurarak siyasete alet edildiğini dile getirecektir. Böylece Mustafa Kemal Atatürk'ün halkın sanatsal ve kültürel eğitim alması için tasarladığı kurum siyasetin çarkları arasında yok olacaktır.

3.1.4.1.6. Lozan ve sulh bayramı

Türkiye Cumhuriyeti devleti ile müttefik devletlerarasında yapılan müzakereler sonucunda 24 Temmuz 1923'de imzalanan Lozan Antlaşması, bağımsız yeni bir Türk devleti kurulduğunun başta I. Dünya Savaşı'nın galipleri olmak üzere diğer dünya devletlerince onaylandığını gösteren uluslararası bir belgedir. Aynı zamanda Kurtuluş Savaşı'nın siyasi hedeflerini gösteren Misak-ı Millî hükümlerinin günün şartları içinde büyük oranda gerçekleştirildiğini de kanıtlamaktadır. "Türkler'i Avrupa'dan çıkarmak" şeklinde

⁷¹⁴ Kanbay, S. (1946). Türk Kadını Seçime. *Ülkü*, (113), 4.

⁷¹⁵ Kayılı, A. (1946). Seçimden Sonra. *İstanbul*, (65), 1.

özetlenebilecek olan yüzyıllık Avrupa siyaseti Lozan'da sona ermiş oluyordu; ayrıca bazı çevrelerin öne sürdüğü gibi bu antlaşma bir hezimet antlaşması değildi. I. Dünya Savaşı sonunda dayatılmış bir antlaşmayı (Sevr) yeniden müzakereye açarak bundan başarıyla çıkılmasını sağlayan ve bağımsız bir devletin doğuşuna zemin hazırlayan çok büyük bir kazanımdır.⁷¹⁶

Lozan zaferi, 24 Temmuz 1923 günü bütün gazetelerden büyük ve süslü sütunlarla duyurulur. Tercüman-ı Ahvâl gazetesi “*Bugün sulh bayramıdır*” başlığıyla çıkarken Lozan kahramanlarının resimlerine yer verir.⁷¹⁷ Hâkimiyet-i Millîye gazetesi ise “*Bayram İçinde Bayram*”⁷¹⁸ başlığıyla çıkarak yaşanan mutluluğu dile getirir.

Mustafa Kemal Atatürk, cumhuriyet değerlerinin ve kazanımlarının halk tarafından benimsenmesine büyük önem veriyordu. Cumhuriyet rejimi görsel şölene dönüştürülerek halk nezdinde kalıcı hale getirilmeliydi.⁷¹⁹ Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla beraber ilan edilen millî bayramlar bu şölenlerin resmileşmiş halidir. Genel olarak baktığımızda “bayramlar, bir toplumun ortak üstün değerlerinin ve davranış ölçülerinin bireylerce bilinçli olarak, gerekçeleriyle birlikte kavranıp benimsenmesi, yeni kuşaklara da aktarılması bakımından temel bir işlev yerine getirirler. Bu nitelikleriyle bayramlar toplum yaşamının temel alanlarının kurumlaşmasının ve sağlamlaşmasının ana yolları arasında yer alırlar. Bu aynı zamanda toplumsal bütünleşme ve dayanışma ortamının oluşup pekişmesi demektir.⁷²⁰ Bu yüzden Cumhuriyet Türkiye'sinin kazanımlarından olan Lozan antlaşması, Türk milletinin ortak zaferi olduğu için 24 Temmuz “Lozan Sulh Bayramı” olarak kutlanmıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin kültür kurumları olan Halkevleri de Lozan Sulh Bayramı'na ayrı bir önem vermiştir. Halkevlerinin çoğunda Sulh Bayramı için törenler yapılırken alanlarında uzman edebiyatçı, hukukçu, siyasi kişilikler ve ünlü isimler bayram kutlamalarına katılır. Ülke çapındaki halkevlerinin rehberi ve denetleyicisi konumundaki Ankara Halkevi bayram kutlamalarını her yıl aralıksız düzenler. Lozan antlaşmasının 14. Yıl dönümünde Ankara Halkevi'nde düzenlenen törenlerde Enver Behnan Şapolyo, İsak Refet

⁷¹⁶ Turan, Ş. (2003). *Lozan Antlaşması*. İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, C.27, 217.

⁷¹⁷ Tercüman-ı Ahvâl (24 Temmuz 1923). 1.

⁷¹⁸ Hâkimiyet-i Millîye (24 Temmuz 1923).1.

⁷¹⁹ Gökgöz, G. (2011). Belleklerden Silinmeye Yüz Tutan Lozan Sulh Bayramı, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 10 (22), 107.

⁷²⁰ Ozankaya, Ö. (1989). Ulusal Bayramların Toplumsal İşlevleri Açısından 30 Ağustos Zafer Bayramı. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (4), 1.

Işıkman ve Dil-Tarih, Coğrafya Fakültesi Edebiyat Şubesi Başkanı Hıfzı Oğuz Bekata, günün anlam ve önemine uygun birer konuşma yapmıştır. Ardından millî filimler ve halk oyunları sergilenmiştir.⁷²¹

1950'ye kadar devam eden Tek Parti iktidarında sadece İnönü'nün başbakanlıktan ayrıldıktan sonra 1938 yılının 24 Temmuzun günü, Lozan'ın yıldönümüyle ilgili herhangi bir kutlama yapılmamış ve gazetelerde de yazı/mesaj/haber /makale yer almamıştır.⁷²²

Lozan'ın yıl dönümünde İnönü'yü hatırlayan ise o tarihte hastalıkla mücadele eden Mustafa Kemal Atatürk'tür. Mustafa Kemal Atatürk 25 Temmuz 1938 günü İsmet İnönü'ye tebrik mesajı gönderir.⁷²³

10 Kasım 1938 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı üzerine Cumhurbaşkanlığına İnönü seçildikten sonra Lozan kutlamalarında İnönü'nün söylemleri ve kişiliği ön plana çıkmaya başlamıştır. Manşetlerde İnönü'ye bağlılık duyguları yoğun olarak hissedilmektedir.

*1940 Temmuz'unun 24'ü bizim için millî birliğe ve onu temsil eden yüce şef'e karşı yeni bir ahit vesilesi olmuştur. O şef ki İnönü'den başlayarak garp cepheleleri ordularını kumandanı sıfatıyla zaferin, Lozan'da sulhun ve uzun yıllar başvekil mevkiinde ilerlemenin temsilcisi olmuştur. Devlet reisi olarak emniyet ve refahını arttırdığı yeni Türkiye'nin iç ve dış kuvvetleri, onun bilgili ve kahraman elinde yurda saadetin bütün nimetlerini verecektir.*⁷²⁴

Özellikle İkinci dünya savaşı sürecinde Türkiye'nin savaş dışı kalma siyaseti ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin milleti tek lider etrafında toplama politikasında “Lozan ve İnönü” önemli bir propaganda aracı olmuştur. Savaş yıllarında gazeteler aracılığıyla topluma verilmek istenen mesaj, “Lozan Antlaşması'nın mimarı İnönü devletin başındadır. İnönü'nün varlığı, bütün dünyayı kasıp kavuran savaş günlerinde Türk milletinin en büyük teminatıdır...” Bu mesajın kamuoyuna verilmesinde de en büyük pay, dönemin basınına düşmüştür. Bu mesajın kamuoyuna verilmesinde en büyük pay, dönemin basınına düşmüştür.⁷²⁵

⁷²¹ Gökgöz, a. g. m., 107-108.

⁷²² Gülen, A. (2013). Demokrat Parti Dönemi'nde Lozan Algısı. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (53), 83.

⁷²³ Gülen, a. g. m., 83.

⁷²⁴ Ulus (24 Temmuz 1940). 1.

⁷²⁵ Gülen, a. g. m., 80.

Gurbet Gökğöz, uygulanan bu politika ile ilgili şunları söyler: “*Bu tarz söylemlerin temelinde Atatürk sonrası Türkiye’nin nasıl olacağını merak eden çevrelere bir güven tazeleme amacı yaratmaktadır. Dönemin koşulları göz önüne alındığında böyle bir gereksinim yadırganamaz. Dünya büyük bir savaşın içerisinde. Ve Türkiye her an savaşa girme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Gazeteler bağımsızlık ve ulusal duyguları güçlendirecek böyle günlerde halka istediği güveni aşılar. Bağımsızlık savaşında ülkesi için her türlü fedakârlığı yapmış Lozan’ı imzalayarak “esaret zincirlerini kırmış bir kahraman” olarak İnönü çok uygun bir portredir.*”⁷²⁶

1950’de Demokrat Parti iktidara geldikten sonra Lozan zaferinin tek kişinin inhisarında bulunmasına karşı çıkmıştır. Adnan Menderes, İsmet İnönü’nün Kurtuluş Savaşı’na ait değerleri Demokrat Parti aleyhine kullanmasını şu sözler üzerinden eleştirmiştir. “*İsmet Paşa’nın takdir etmesi lazımdır ki, İstiklal Harbi ve 9 Eylül gibi tarihi ve millî mukaddesatımızı kendi şahsi propagandasının aleti haline getirmek, mesuliyet sahibi bir devlet adamına yakışmaz. Bütün bir kahraman milletin malı olan İstiklal Mücadelemiz’in şerefini ne fert olarak ne de nesil olarak kimsenin inhisarı altına almaya hakkı yoktur.*”⁷²⁷

Demokratlara göre Lozan da “tıpkı İstiklal Harbi gibi, 9 Eylül gibi millete mal olmuştur.” Bu nedenle de “millî mukaddesat, asla İnönü propagandasına alet edilmemelidir.” Demokrat Parti iktidarıyla başlayan dönemde ise devletin üst kademesi Lozan Barış Antlaşması’nın yıldönümlerine kayıtsız kalmıştır. Tek Parti devrinde kutlanmasına özen gösterilen “Lozan Günü”, Demokrat Parti döneminde unutulmaya yüz tutan bir etkinlik olarak dikkat çekmiştir. Bu dönemde devlet katında cumhuriyetin ilk yıllarında da kutlanan 1908 Devrimi’ne ilgi gösterilmeye başlanmıştır.⁷²⁸ 23 ve 24 Temmuz günlerinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes, Hürriyet Abidesine giderek Mahmut Şevket ve Talat Paşalar’ın kabirlerini ziyaret etmişler ve saygı duruşunda bulunmuşlardır.⁷²⁹

Lozan Sulh Bayramı, Cumhuriyet Halk Partisi döneminde özellikle de İsmet İnönü Cumhurbaşkanı olduktan sonra iktidar nezdinde yoğun bir şekilde kutlanmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı 1950’de yerini Demokrat Parti’ye bırakmasından sonra ise Demokrat Parti iktidarının Sulh Bayramı’na önem vermemesi Lozan’ın siyasi bir propaganda

⁷²⁶ Gökğöz, a. g. m., 109.

⁷²⁷ Demir, Ş. (2011). *Düello, Menderes ve İnönü (Demokrat Parti’den 27 Mayıs Darbesine Olaylar)*. İstanbul: Timaş Yayınları, 235.

⁷²⁸ Gülen, a. g. m., 82.

⁷²⁹ Gülen, a. g. m., 84.

malzemesi gibi algılanmasına sebep olmuştur. İsmet İnönü döneminde özellikle basın yoluyla ‐Lozan, İnönü’dür”⁷³⁰ şeklinde telkinler yapılmış ve Lozan antlaşmasının arz ettiği önem Halkevi dergilerindeki metinlere de yansımıştır. Özellikle makale türünde kaleme alınan eserlerde İnönü ve Lozan vurgusu yapılırken yine Halkevi dergilerince yazılan edebî metinler bu vurguyu desteklemiştir. Edebî metinlerde bu konuda ön plana çıkan ezberlenmesi kolay ve daha tesirli olan şiir türüdür. Şiirlerde İnönü’nün lider vasıfları ve kahramanlıkları ön plana çıkarılmıştır:

İnönü

Anadolu’yu taksim etmek fikrini kuran

Emperyalist düşmana gösterdi Türk gücünü

İnönün’de Yunana odur darbeyi vuran

*Lozan’da Avrupa’da aldı yurdun öcünü*⁷³¹

İnönü’ne

İnsanlığın ufkunda adın sulha kanattır.

*Cenk ejderi, dizginleri pençende bir attır.*⁷³²

İnönü’ye

Sen 20 yılın harcına göz nurunu kattın

Ufkunda güneşler tutuşan yurdu yarattın.

En şanlı zafer sulhuna imzayı sen attın.

Bir dağ başasın, ak saçın alnında bulutlar.

*Çizmenle çizilmiştir, aşılmaz bu bulutlar!*⁷³³

Millî Şefimiz İsmet İnönü’ne Tazim Ve Hürmet Neşidesi

Gözler sana bakmakta ve dünya heyecanda

Sulh bayrağını sen dikiverdin de Lozan’da

Yoktur sana benzer o büyüklükte cihanda

*İsmet İnönü çok yaşa, sen çok yaşa, var ol!*⁷³⁴

⁷³⁰ Ulus (25 Temmuz 1940). 1.

⁷³¹ Esen, B. (1939). İnönü. *19 Mayıs*, (38), 18.

⁷³² Ortaç Y. Z. (1939). İnönü’ne. *Karaelmas*, (2).79.

⁷³³ Ortaç, Y. Z. (1939). İnönü’ye. *Karaelmas*, (2). 88.

⁷³⁴ Araz, R.(1941). Millî Şefimiz İsmet İnönü’ne Tazim ve Hürmet Neşidesi. *Karacadağ*, (46), 247.

Türk Uyanık

*Atatürk'ten ilham alıp büyük utku kazanan
Bu acuna Türk ününü salan İsmet İNÖNÜ
Koşup hızla biz Türklere erkliği kazanan
O, Lozanda sulh yengisi kuran İsmet İNÖNÜ*⁷³⁵

İnönü'ye

*Yoluna can verir yurdunu seven
Lozandaki zafer sıkletini savan
Kan döküp bu yolda düşmanı kovan
Ordusu, askeri, dalı yaşasın*⁷³⁶

Dar Gömlek

Sinop Saylavı Bay Cevdet Kerim İncedayı'ya

*Şefin emrinde bu mülkün kadın, erkek kızanı
Dün ne yaptım, biliyorlar, bana gayya kazanı
Şanlı tarihime kandil gibi astım Lozanı*⁷³⁷

İnönü Yolundayız

*Cephelerde kahraman, Lozanda barış yapan
Devrim alanlarında rüzgârla yarış yapan
Bilgiyi, öğretimi yurda kurtarış yapan
İnönü yolundayız, İnönü yolundayız.*⁷³⁸

İnönü Zaferi

*Bu sese uyan ordu, durmadan ilerledi;
Sakarya, Dumlupınar, Lozan ve Cumhuriyet
Onun tecellisiydi, bütün bunlar nihayet...*⁷³⁹

⁷³⁵ Güngen, A. (1945). Türk Uyanık. *Başpınar*, (72), 6.

⁷³⁶ Çıtak, A. (1945). İnönü'ye. *Başpınar*, (69), 10.

⁷³⁷ Okan, A. H. (1940). Dar Gömlek. *Uludağ*, (29-30), 7.

⁷³⁸ İybar, K. (1946). İnönü Yolundayız. *İnanç*, (104-105), 7.

⁷³⁹ Atakan, T. (1944). İnönü Zaferi. *Halkevi*, (71), 13.

İsmet Paşa Destan'ından

*İ lahi bir kudretle Lozanda, İnönünde
S anki bir hızır gibi milletin önünde
M edeniyet yolunun ilk bayraktarı oldun.
E bediyyen milletin sönmez ruhuna doldun!
T ürk ancak sende buldu, basireti ismeti,⁷⁴⁰*

Lozan Destanı

*Ey Lozan Kahramanı, Ey İnönü Aslanı!
Gençlik senden alıyor yarın için inanı.
Sana binlerce minnet, sana binlerce şükran,
Koşacağız peşinden durmadan, yorulmadan.
Emrini bekliyoruz pervasız, endişesiz.
Yaratmağa hazırız her an bir Dumlupınar,
Yurda tapan gençliğe ölümden korku mu var⁷⁴¹*

Halkevi dergilerinde yer alan bu ve benzeri şiirlerde İsmet İnönü, Lozan kahramanı olarak tasvir edilmiştir. Şiirler vasıtasıyla bu tasvirler yapılırken ayrıca İsmet İnönü'nün savaş meydanlarındaki kahramanlıklarına da vurgu yapılmış. İsmet İnönü'nün savaş meydanlarındaki bu başarısını Lozan ile taçlandırması dile getirilmiştir. Böylece "Millî Şef" İsmet İnönü'nün hem kahraman bir asker hem de başarılı bir siyasetçi olduğu telkin edilmiş. Asker ve siyasetçi kimliğine sahip İsmet İnönü'nün İkinci Dünya Harbi'nin en sıcak yıllarında Lozan Sulh Bayramı kutlamalarına önem vermesi hem iç siyasette İnönü figürünün ön plana çıkmasını sağlarken hem de dış siyasette Türkiye'nin tarafsızlık ve barış politikasını uluslararası kamuoyuna ifade etmesini sağlamıştır.

İzmir Halkevi dergisi Fikirler, Lozan Sulhu yıldönümü dolayısıyla verilen bir söylevi yayınlamış ve söylevde dile getirdiğimiz üzere önce İsmet İnönü'nün kahramanlığından bahsedilmiş akabinde ise Lozan'daki başarısı şu şekilde dile getirilmiştir:

⁷⁴⁰ Toraman, S. (1943). İsmet Paşa Destan'ından. *Görüşler*, (66), 3.

⁷⁴¹ Öztürk, İ. (1945). Lozan Destanı. *Ülkü*, (93), 4.

İnönü meydan muharebesinde düşmanı darmadağın ederek milletin makûs talihini yenen garp cephesi muzaffer kumandanı bu defa Türk murahhas heyetinin başında Lozan'a gitti.

Millî savaşın ateş ve ölüm yağmurunun eksik olmadığı garp cephesinde zaferden zafere koşan İnönü. Lozan'ın siyaset alanında aylarca yaptığı mücadeleden sonra muzaffer çıkarak arslanlar diyarının zaferini candan ümid kesenlere tasdik ettirdi.⁷⁴²

İkinci Dünya Savaşı'nın dünyayı kasıp kavurduğu yıllarda ise Lozan Sulh Bayramı makalelerde "Millî Şef" önderliğinde Türkiye'nin tarafsızlık ve barış yanlısı politikasının nişanesi durumundadır. Giresun Halkevi dergisi Aksu'da yayınlanan "Lozan Günü" makalesinde Türkiye'nin dış politikası şu şekilde dile getirilmektedir:

Gönüllerimiz Şef'e bağlı ve etrafında yekpare bir kaya gibi müttehid bekliyoruz. Sulh isteyerek, sulha hizmet ederek bekliyoruz. Sınırın bekçisi Türk olunca sulhun bekçisi de Türk olur. İşte, balkan ve yakın şark sulhun bekçisi Türk... Sana ne mutlu... Ne mutlu Türk milleti sana ki, bugün de başında büyük yapıcın ve kurtarıcın İNÖNÜ var.

Sevgili Millî Şef, büyük İNÖNÜ... Kazandığın bugünkü siyasi zaferin yıldönümünü candan kutlarken şanla, şerefle gururla ağarmış büyük başın önünde minnet ve tâzimle eğilirim.⁷⁴³

Halkevi dergilerinde yayınlanan gerek şiirlere gerekse de makalelere baktığımızda "Lozan ve İnönü" özdeşliği benzer şekilde işlenmiştir. Böylece siyasi erk çizdiği İsmet İnönü imajını makaleler vasıtasıyla entelektüel kesime telkin ederken şiir ve tiyatro vasıtasıyla da halka telkin etmiştir.

1942 yılında İzmir Halkevi dergisi Fikirler'de yayınlanan üç perdelik "İnönü" piyesinde de şiirlerde ve makalelerde olduğu gibi İsmet İnönü'nün kumandanlığı ve Lozan başarısı bir arada kullanılmaktadır:

-Duydum, dayanıyormuş bizim Yavuz Kumandan!

-Dediği yapılmadan dönmeyecek Lozan'dan...

Onun yüzü sevimli, bakışları sıcaktır.

Fakat "Bu iş olacak!..." dedi mi olacaktır!⁷⁴⁴

⁷⁴² Çınar, M. (1939). Lozan Sulhunun Yıldönümü. *Fikirler*, (191), 4-5.

⁷⁴³ Dizdar, E. (1940). Lozan Günü. *Aksu*, (23), 2-3.

⁷⁴⁴ Baksi, F. E. (1942). İnönü. *Fikirler*, (226-227), 7.

İsmet İnönü, Halkevi dergilerindeki edebî metinlerde Harp ve Sulh kahramanı olarak tasvir edilirken diğer taraftan siyasi erk Halkevlerine Lozan Bayramı'nın kutlanması yönünde talimat vermiştir. Siyasi erk, Lozan Sulh Bayramı kutlamalarına titizlikle yaklaşmış Halkevlerine bu konuda faydalanılabileceği eser bibliyografyasını da göndermiştir. Hatta bu kutlamalarda gelecek halkın seviyelerine göre bir kutlama yapılmasını ve coşkulu bir şekilde yapılmasını tavsiye etmiştir. Halkevi Başkanlıklarına gönderilen talimatname şu şekildedir:

Halkevlerimizin ve Odalarımızın her yıl kutladıkları günler arasında Lozan ve Montrö günleri de vardır. Lozan'ı kutladığımız 24 Temmuz'da Montröyü de kutlamaktayız. Yine bu geleneğe devam edilmelidir.

Türk istiklâl ve egemenliğinin iki önemli belgesi olan bu iki antlaşmanın değerini ve büyüklüğünü her yıl olduğu gibi bu yıl da aydınlarımız Halkevlerinde ve Halkodalarında halka anlatacaklar ve bu iki siyasi anıtla Türk Milletinin neler kazandığını açıklayacaklardır.

Bu konuşmaları hazırlamada kaynak olma bakımından aşağıdaki bazı eserleri hatırlatıyorum.

1-Nutuk (Kemal Atatürk)

2-Lozan konferansı (Konuşmalar, sayı:1)

3-Lozan (Cemil Bilsel)

4-İnkılâp dersleri notları (Hikmet Bayur)

5-Devletler Umumi Hukuku (Ethem Menemencioğlu)

6-Lozan konferansı ve İsmet Paşa (Ali Naci Karacan)

Not: Konuşmaların, gelecek kalabalığın anlayış ve seviyesine göre işlenmesi, ders mahiyeti olmayan heyecanlı ve ölçülü bir şekilde yapılması gerekmektedir.⁷⁴⁵

Lozan antlaşması ile birlikte kutlanan Montrö antlaşması, Sulh Bayramı gibi siyasi bir argüman haline gelmemiştir. İsmet İnönü'nün, Lozan müzakerelerinde Türkiye'yi temsilen bulunması dolayısıyla 1939-1950 tarihleri arasında siyasi erkin Lozan'a ayrı bir önem vermesine sebep olmuştur. Özellikle 1939-1945 yılları arasında basın vasıtasıyla çizilen asker ve siyasetçi "Millî Şef" figüründe, Lozan antlaşması önemli bir argüman olmuştur. Benzer şekilde, dış siyasette ise barışçıl ve tarafsız siyaset adamı figürünün propagandası olmuştur. Böylece Lozan Sulh Bayramı savaşa girmek istemeyen siyasi erkin iç ve dış politikasını şekillendirmesine yardımcı olmuştur. Fakat 1950'de iktidara Demokrat Parti'nin

⁷⁴⁵ CDA, 490.1.0.0.5.27.1.

gelmesiyle birlikte İsmet İnönü ile bu denli özdeşleşen ulusal başarı “Millî Şef” i hatırlatması dolayısıyla gözden düşmüştür.

3.1.4.2.Edebî metinler ve dış siyasetin yönlendirilmesi

3.1.4.2.1. Hatay’ın anavatan’a katılması

20 Ekim 1921’de Fransa ve Türkiye arasında yapılan Ankara Antlaşması’na göre İskenderun Sancağı Misak-ı Millî sınırlarımız dışında kalarak özel yönetimli bir statüye kavuşturuldu. Ancak Mustafa Kemal Atatürk’ün bu kırk asırlık Türk yurdunu Anavatan dışında bırakmaya niyeti yoktu. Tayfur Sökmen ve arkadaşlarını İskenderun’daki millî teşkilatlanma konusunda görevlendirdi. 1936 yılında Hitler’in Avrupa’da yarattığı gerginlik ve dünyanın yeni kutuplaşmalarla ikinci bir dünya savaşına yaklaştığının sinyalleri; Türkiye’yi İskenderun konusunda bir takım girişimlere itti. Fransa, Suriye mandasını kaldırarak Sancak’ın yönetimini Suriye hükümetine devredince, Türk hükümeti, İskenderun Sancak’ına da bağımsızlık verilmesi için diplomatik yollara başvurdu. Atatürk, Antakya, İskenderun ve çevrelerine “Hatay” adını vererek buradaki millî teşkilatın çalışmalarına da yön veriyordu. Türkiye’nin taleplerine Fransa olumsuz yanıtlar verdi. Ancak Millet Cemiyeti’nin de çabaları ile 29 Mayıs 1937’de Hatay iç işlerinde serbest dış işlerinde Suriye’ye bağlı, ayrı bir anayasaya sahip hale getirildi. 3 Temmuz 1938’de Hatay Meclisi toplanarak Hatay Devleti kuruldu. Bir yıl kadar bağımsız kalan Hatay Devleti sıkı ilişkiler içinde himayesini gördüğü Türkiye’ye 23 Haziran 1939’da Hatay Meclisi’nin oy birliği ile aldığı kararla katıldı. Bu sonuç elbette sağlığını hiçe sayarak bazen sert bazen yumuşak bir diplomasi ile mücadele veren Atatürk’ün Türkiye’nin ve Hatay halkının bir zaferiydi.⁷⁴⁶

Hatay’ın Türkiye topraklarına katılma süreci içerisinde en önemli tarih 1936 yılıdır. Almanya ve İtalya’nın Avrupa’da yayılmacı bir politika izlemesi Fransa’yı tedirgin etmiştir. Avrupa’da yaşanan bu durum Fransa’nın Suriye’deki askeri varlığını gözden geçirmesine sebep olmuştur. “*Türkiye, II. Dünya Savaşı öncesinde uluslararası konjonktürü ustaca değerlendirerek bu millî meseleyi tekrar gündeme getirmiştir.*”⁷⁴⁷ Türkiye için millî bir dava

⁷⁴⁶ Dayı, E. (2002). Hatay Devleti ve Hatay’ın Anavatan’a Katılması. *A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (19), 1.

⁷⁴⁷ Sarıncay, Y.(1996). Atatürk’ün Hatay Politikası-I (1936-1938). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 12(34), 3.

haline gelen Hatay, yazılı basın tarafından sıklıkla işlenerek Hatay'ın Türk olduğu tezi vurgulanmıştır.⁷⁴⁸

Hatay sorunun edebiyatımızdaki akislerine gelince: bu konuyu iki farklı dönemde değerlendirmek lâzımdır. 1936-1939 yılları arasında Hatay konusunda kamuoyu oluşturmak, Hatay konusundaki hassasiyeti vurgulamak amacıyla yazılmış çok sayıda edebî ürünle karşılaşırız. 1939'dan günümüze kadar geçen süreçte ise, daha çok Hatay doğumlu ve şair ve yazarların eserlerinde Hatay'ın Türk topraklarına katılımı macerası ele alınmıştır.⁷⁴⁹

Hatay, edebiyatımızda ilk olarak 1921 Ankara Anlaşması sonrasında ele alınmıştır.⁷⁵⁰ Fransız mandasının doğurduğu hassasiyet, Mehmet Akif'e bir kıt'a yazdıracak⁷⁵¹; Ahmet Türkmen de 1922'de "*Antakya İçin Nevha vü Feryat*"⁷⁵² adlı şiiri yazacaktır.

Mustafa Apaydın'ın da bahsettiği üzere Hatay, Türkiye topraklarına katılmadan önce ve katıldıktan sonra olmak üzere edebî metinlerde işleniş tarzının benzeri Halkevi dergilerinde de mevcuttur. 1936-1939 tarihleri arasında Hatay sorunu siyasi erki oldukça meşgul etmiş ve siyasi erkin yönetiminde olan Halkevi dergileri tarafından kamuoyu oluşturmak amaçlı yoğun şekilde işlenmiştir. Halkevi dergilerinde Hatay sorunu, makaleler ve edebî eserler vasıtasıyla dile getirilmiştir. Edebî eserlerde ise manzum türler vasıtasıyla işlenen Hatay sorunu, anlatma esasına bağlı mensur eserlerde ise işlenmemiştir. Mustafa Apaydın, Hatay sorununun işlenmesinde manzum eserlerin tercih edilmesini "*Hamasi konuların şiir türünün daha uygun olması; edebiyat sahasında ısrarlı olmayan bazı şahısların Hatay konusundaki hassasiyetlerini diğer edebî türlere göre bir manzumede daha kolayca ifade edilebileceklerini düşünmeleri, anlatma esasına bağlı edebî türlerde mekân, olarak Hatay'ın yeterince tanınmıyor olmasının doğurduğu sorunlar ve nihayet manzum sözün akıldaki kalıcılığının ve etkisinin daha fazla olması*"⁷⁵³ olarak değerlendirmiştir. Bu yüzden Hatay sorunu gerek Halkevi dergilerindeki eserlerde gerekse de diğer gazete, dergi veya müstakil metinlerde şiirle ifadesini bulmuştur.

⁷⁴⁸ Sarıay, a. g. m., 20-21.

⁷⁴⁹ Apaydın, M. (2000). Hatay'ın Türk Topraklarına Katılmasının Edebiyatımızdaki Yansımaları. *Türk Dili Dergisi*, (583), 68-82.

⁷⁵⁰ Apaydın, a. g. m., 69.

⁷⁵¹ Tekin, M. (1993). *Hatay Şiirleri, Yazılar Antolojisi*. Antakya: Kültür Ofset Basımevi, 21.

⁷⁵² Tekin, a. g. e., 117.

⁷⁵³ Apaydın, a. g. m., 69.

Hatay sorunu, Türk kamuoyunda tartışılmaya başladıktan sonra Halkevleri dergilerinde de yansımalarını görmekteyiz. 1937 yılında 19 Mayıs Halkevi dergisinde kaleme alınan şiirde Hatay'a duyulan özlemi dile getirilmekte ve aynı zamanda da Hatay'ın Türklüğü vurgulanmaktadır:

Sancak Türklerine

*Bin hasretle akıyor bak sana doğru kanım!
Sana ben Türk halkının can evinden bakanım!
İstiklal ve ülkünü tarihe şerefle yaz...
Türk adı ve Türk kanı taşıyan esir olmaz.
Esir yaşayan Türkün cihanda yoktur yeri,
Ey... İskenderun genci, ey Antakya Türkleri
Aşkıınızda Türklüğün utkusu kanında hız var...
Ne kutsal aşkınız var.. Ne kutsal aşkınız var...
Esir olmamak hissi dolup taşı ruhunda
Sancak Türkü! Milliyet (Sancaklaştı ruhunda)!
Gel bağrımıza sokul, derdi at, sevince gir!
Sevgin içerimizde bir yangın halindedir...
Millî davamız haklı, kurtuluşunuz yakın..
Bakın Türk Tarihinin son yapraklarına bakın!⁷⁵⁴*

Hatay, Türkiye için bir özlem olmakla birlikte devam eden süreçte Fransız ve Arapların Türkler üzerinde yoğun sindirme politikaları mevcuttur. Türkçe öğrenimi sırasında bile Türk büyüklerinden, tarihinden söz etmek yasaktır. Anavatan'dan gelen kitaplar devlet büyüklerinin resimleri çıkarıldıktan sonra öğrenciye dağıtılır. Öyle ki Köprübaşındaki ilkokulda Suriye yanlısı bir eğitim görevlisi Atatürk'ün resmini bir kitapta görünce yırtıp atar.⁷⁵⁵ 19 Mayıs Halkevi dergisinde çıkan "Antakya İçin" şiirinde Hatay Türk'üne yapılan istibdada vurgu vardır:

Antakya İçin

*Doğuyor ufkunda yeni bir güneş
Sen de muradına erdin Antakya
Söndü bağrındaki o eski ateş
Sevinçlere döndü derdin Antakya
Yıllarca istibdat bağrını deldi,
Hıçkırıkların ta göğe yükseldi;
Bayrağa hasretin coşan bir seldi
Onu da göklere gerdin Antakya.
Dün kendi yurdunda kendin gariptin,
Çarmiha gerilen bir mustariptin*

⁷⁵⁴ Tunçoğlu, C. K. (1937). Sancak Türklerine 19 Mayıs, (15), 13.

⁷⁵⁵ Kutlu, A. (1987). Hatay Devletinden Hatay İline. *Tarih ve Toplum*, 8 (43), 21.

Ruhunda özgenlik yanan bir kiptin

*Zincirleri yere serdin Antakya.
Varsın köle kalsın çöllerde vaha
Zincir vurulmaz sana bir daha,
Kurtar esaretten diye Allaha
Yalvardığımız yerdin Antakya
Ufkunda ay yıldız kızıl bir oya;
Yaşa gölgesinde hep doya doya;
Tutsaklık bilmeyen yüce bir soya
Hürriyet havası verdin Antakya...⁷⁵⁶*

Antalya Halkevi dergisi Çağlayan'da çıkan "Hür Hatay" şiiri Hatay'da gerçekleşen olayları emperyalizmin alışagelmış sömürgeleştirme taktikleri olarak yorumlamıştır. Şiirin yazarı Ziya İlhan'a göre Fransa, kolayca sömürebileceğini düşünerek Suriye'ye bağımsızlığını ve yüzyıllardır Türk olan Hatay'ı vermiştir.⁷⁵⁷ Karşılıklı konuşma şeklinde olan şiirde Fransız emperyalizminden şu şekilde bahsedilir:

Hür Hatay

*Sönecektir Hatay'da gene birkaç bin ocak
Medeniyet zulümlerle değiştirdi yerini
Fransız emperyalizmi gösterdi dişlerini
Çöllerin arabına, cebelin dürzüsüne
İstiklâl rozet gibi takılır da göksüne
Sonra hiç sıkılmadan bu da hakkındır diye
Kırk asırlık Türk yurdu verilir mi hediye.⁷⁵⁸*

Hatay'ın Suriye'ye verilmesi Türkiye için kabul edilemez bir harekettir. Siyasi erkin resmi tezi olan Hatay'ın Türk olduğu argümanı Halkevi dergileri tarafından işlenirken bunun yanı sıra dergilerde Hatay'ın başka bir devletin topraklarına dâhil olması fikrine de karşı çıkmışlar ve şiirlerle işlemişlerdir. Trabzon Halkevi dergisi İnan'da Hakkı Tuncay, "Hatay" adlı şiir ile Hatay'ın kimseye verilemeyeceğini şu şekilde dile getirmiştir:

Hatay

*Hırslı, kıskanç bir gözün ilk hedefi değil;
Hatay bir Ata yurdu, tarih andacı bize.
Ey dostlar, ey düşmanlar onu vermeyiz size
O, çöllerde bulunmuş teşbih sedefi değil!.⁷⁵⁹*

⁷⁵⁶ Aytekin, S. (1937). Antakya İçin. *19 Mayıs*, (15),12.

⁷⁵⁷ Apaydın, a. g. m., 71.

⁷⁵⁸ İlhan, Z. (1937). Hür Hatay. *Çağlayan*, 2 (14). 9-10.

⁷⁵⁹ Tuncay, H. (1938). Hatay. *İnan*, (8), 14.

Milas, Halkevi dergisi Yeni Milas’da çıkan “Bizim Antakya” şiiri, Kayseri Halkevi dergisi Erciyes’de çıkan “Hatay” şiirleri, Trabzon Halkevi dergisi İnan’da yayınlanan “Hatay” şiiriyle aynı konu bütünlüğüne sahiptir. Şiirlerde Hatay’ın başka bir devletin tahakkümüne bırakılmayacağı şu şekilde dile getirilir:

Bizim Antakya

*Susuyor demeyin! Burası yer yer
Kan ağlıyor evet... Kılıçlar kında;
Belki olacaktır ordu seferber Antakya!
Antakya bizim yakında!..⁷⁶⁰*

Hatay

*Ben Türk evladım bilsin ki düşman
Her Türk benim gibi kükrek bir aslan
Bizi akıtamaz yerde alan kan
Şen ol güzel Hatay hiç elem çekme
Vururuz saldıran düşmana tekme
Atamın tek sözü neler doğurur?
Türkün toprağını kanla yoğurur
Düşmanın toprağını göğe savurur
Sabret nazlı elim o günü bekle
Kendi hasretinle hasretim denkle⁷⁶¹*

Milletler Cemiyeti’nin Antakya ve İskenderun’da durumu saptamak için bir halk oylaması yapılmasına karar verdiği Ocak 1937, Hatay’ın anavatana katılması yolunda atılan ilk adımdır. Türkiye’nin gerek içeride oluşturduğu kamuoyu gerekse de Birleşmiş Milletler nezdindeki girişimi olumlu sonuçlar vermiştir. Merzifon, Halkevi dergisi Taşan’da çıkan “Son Zafer” şiiri Türkiye’nin Cenevre’de yapmış olduğu diplomatik girişimleri anlatan bir şiirdir:

⁷⁶⁰ Göktürk, S. Z. (1936). Bizim Antakya. *Yeni Milas*, (5), 9.

⁷⁶¹ Dikencioğlu (1938). Hatay. *Erciyes*, (1), 17.

Son Zafer

*Cenevre’de aylarca, çalkalandı bu dava
Uluslar konseyinde, açıldı büyük sava,
Anlaşıldı nihayet, doğru sözümüz,
Kazandık sizler için, özgünlük davasını,
Açtık dünyaya karşı, yeni sulh havasını.⁷⁶²*

Hatay 29 Mayıs 1937 tarihinde iç işlerinde serbest dış işlerinde Suriye’ye bağlı bir statü kazandıktan bir sene sonra Nisan 1938’de siyasi erkin önemli edebiyatçılarından Behçet Kemal Çağlar’ın “*Hatay’a Davet*” şiiri Mersin Halkevi dergisi İçel’de yayınlanır. Behçet Kemal Çağlar şiirde Hatay’dan vaat edilmiş toprak olarak bahsetmektedir:

Hatay’a Davet

*Ne el kol bağlı duruş, ne riya, ne gösteriş
Hep şefkat iman ve aşk; hep hamle; arzu ve iş..
Ve tatmak taptaze bir hayatı dilim dilim..
Hatay, “Arzı mev’ud” dur bize, artık, sevgilim.⁷⁶³*

1936-1939 tarihleri arası Halkevi dergilerinde etkili bir şekilde gerek şiirler gerekse de makaleler vasıtasıyla siyasi erkin kamuoyu oluşturmaya çalıştığı ve bu konuda kaleme alınan eserlerde Hatay’ın Türk toprağı olduğu tezinin benimsetilmeye çalışıldığı görülmektedir. 1939’dan sonra ise Halkevi dergileri Hatay’ın kurtuluşunu bir dış politika zaferi olarak görür ve Atatürk’ün başlattığı mücadeleyi sonuçlandıran “Millî Şef” İsmet İnönü’yü ise kahraman olarak yansıtır. Isparta Halkevi dergisi Ün’de yer alan bir yazıda Hatay’ın kurtuluşu ile ilgili şu yorum yapılır:

Ey büyük atam. Sen ne istedin de olmadı. Ne dedin de yapmadık. Ebedi medfeninde müsterih uyu. Verdiğin sözü Büyük Millî Şef İnönü yerine getirdi. Hatay bugün kurtuluşunun sermestîsi içinde coşuyor. Hatay ve bütün Türklük bayram ediyor. Hatay kurtuldu. Hatay türkündü ve Türkün olacaktır.

Bize bu günü yaşatan Millî Şef ve onun millî ordusuna binlerle saygı, binlerle minnet ve şükran...⁷⁶⁴

1939 yılı ile birlikte yazılı basında İsmet İnönü’nün Atatürk’ün bir devamı ve mirasçısı olduğu, “Edebî Şef” ten sonra ülkenin liderinin “Millî Şef” olduğu sıklıkla işlenmektedir.

⁷⁶² Engin, İ. H. (1937). Son zafer. *Taşan*, (10), 6.

⁷⁶³ Çağlar, B. K. (Nisan 1938). Hatay’a Davet. *İçel*, (4), 9.

⁷⁶⁴ Ispartamızda Hatay ve Lozan Günleri (Temmuz-Ağustos,1939). *Ün*, (64-65), 917.

Siyasi iktidar tarafından çıkarılan Millî Şef Kanunu ile de bu durum resmileşmiştir. Hatay'ın Türkiye topraklarına katılması da Atatürk ile başlayan girişimlerin İsmet İnönü döneminde nihayete ermesi olarak değerlendirilip edebî eserlerde ve makalelerde işlenerek bir siyasi bir propaganda olarak kullanılır. Gaziantep Halkevi dergisi Başpınar, Temmuz 1939'da çıkan beşinci sayısının kapağını “*Hatay'ı Kurtaran İki Büyük Baş*”⁷⁶⁵ başlığı ile çıkar ve başlığın altına da “Ebedi Şef” ve “Millî Şef” in fotoğrafını koyar. Hatay'ın kurtuluşu ilgili yayınlanan şiirlerde de Atatürk ile birlikte Millî Şef'ten söz edilir:

Hatay İçin

*Tarihimiz şanlıdır, zaferlerimiz eşsiz
Ey Hatay kalamazdın bizden uzak, güneşsiz!
Gözlerindeki yaşlar gün geldi feryat oldu,
Kalbin hürriyet aşkı hasreti ile doldu.
Ebedi Şef Atatürk son sözünü söyledi:
“Kırk asırlık Türk yurdu esir kalamaz!” dedi.
İşte, o gün kurtuldun çünkü ATA yayandı
Çünkü Ata gerçeğe hakikate tapandı:
Neyi istedi de o, yapmadı kaldı yarı?
Hatay'da olacaktı bu yurdun bahtıyarı...
Bu gün artık kavuştun kucağına ananın
Işık, hakkıdır hakkı; ateş olup yananın...
Bir karış toprağına göz dikilemez yurdun,
Efsaneler canlanır sesi gelir Bozkurdun
Sevin.. Mutlu ol Hatay, Şefimiz İnönüdür:
Bayram günüdür bugün, bugün bayram günüdür.⁷⁶⁶*

Hataya Kavuştuk

*Uyan, uyan yıldızlar, uyan ey büyük Atam!
Anadolu sevinçli bugün içinde coştı.
Ruhun şad olsun, dileklerin oldu tam,
Özlediğiniz Hatay anayurda kavuştu.
Müjde, müjde zaferin tadını tadıyoruz
Bu mesud güne biz de bir sevinç atıyoruz,
Yirmi yıldır zaferlere katıyoruz,
Özlediğimiz Hatay anayurda kavuştu.
İnanıyoruz, her an, inanacağız yine,
Hız veriyoruz yeni başarıyı her sene,
Nasıl yan bakar düşman senin cennet ülküne,
Özlediğimiz Hatay anayurda kavuştu.
Kıskansın çekemeyen, sevinsin bütün dostlar,
Akdeniz, yüce Türk'ün destanlarını çağlar,
Başta Millî şefimizi, kahraman İnönü var.*

⁷⁶⁵ Hatay'ı Anavatana Kavuşturan İki Baş, (Temmuz,1939). *Başpınar*, (5). 1.

⁷⁶⁶ Esen, M. B. (Temmuz, 1939). *Hatay İçin*. 19 Mayıs, (40), 18.

Özlediğimiz Hatay anayurda kavuştu. ⁷⁶⁷

Millî Kipleye Karşı

*Tanrıya hamdü sena. Minnet ulu ataya
Kavuştuk bugün şükrü sevgilimiz hatay
Dağ dağa kavuşmazken yıllarca bu diyarda
Millî şeften Millî bu bahasız armağan
Bu harpsiz büyük zafer, bu ikinci bir Lozan.* ⁷⁶⁸

Hatay'ın kurtuluş günü bütün yurttta kutlanmış, özellikle de Halkevleri siyasi erkin kültür merkezleri olarak bu kutlamaları organize etmiştir. Halkevi dergileri de bu kutlamalarda okunan şiirlere sayfalarında yer vermiştir. Hatay'ın kurtuluş günü okunan Türk milletinin yaşamış olduğu sevinci dile getiren bu şiirlerde Hatay'a kavuşmuş olmanın vermiş olduğu mutluluk üzerinde durulmuştur. Örneğin Hatay gibi sınır şehri olan Kars, Hatay'ın kurtuluşuna Halkevi dergisi Doğuş'ta ziyadesiyle yer vermiş ve kendi kaderiyle Hatay'ın kaderini bir tutmuştur:

Hatay!

Senin için tertip ettiğimiz bir şadlık gecesinde Kars'ın kıymetli bir gencinin okuduğu bir nottan öğrendik ki senin talihin Kars'ın talihiyle tam eşitmiş bunun için Kars bir de Kars olarak senin çektikleri bilir.

Kars bu derdi daha çok çekti: Karsı eski idare vermişti Kemalci aldı. Seni de öyle! Karsın çilesi kırk yıl sürdü seninki yirmi.

İlk kurtuluş hareketi olarak Kars'ta millî şura kuruldu. Sende de buna benzer bir intikal idaresi yapıldı. ⁷⁶⁹

Trabzon Halkevi dergisi İnanç'ta yer alan "Hatay" şiiri ve Kars Halkevi dergisi Doğuş'ta yer alan "Gözler Aydın" şiirinde Hatay'a duyulan hasret ve bu hasretin sona ermesinden dolayı yaşanan mutluluk dile getirilmektedir:

Hatay

*Ezelden bizim olan bir kutsal evdi Hatay.
Şu yanan göğüslerde sönmez alevdi Hatay!
O gurbette kaldıkça bizde hasretle yandık,
20 yılın ayrılıkta hep bizim diye yandık.
Türk hasreti koparır fırtına tarih bilir*

⁷⁶⁷ Ertan, A. (Temmuz, 1940). Hataya Kavuştuk. *19 Mayıs*, (40), 3.

⁷⁶⁸ Üçok, H. (1939). Milli Kipleye Karşı. *Erciyes*, (12), 353.

⁷⁶⁹ Hatay (Ağustos 1939). *Doğuş*, (3), 1.

*Türk bir kere coştı mu gayri cihan irkilir
Aldığımız bol hızla atıldık ileriye
Saldık acuna bir ün, Hatay bizimdir diye.
Kuvvetimiz bilip aradık hakkımızı
Nihayet Hatay'da da parlattık ay yıldızı*⁷⁷⁰

Gözler Aydın

*Sancağın pertevi fecrinde yanan meş'aleler,
Hatay'ın şen ufkundan bizi tebrik eyler.
Beliren renk, ışık şu zaferin bir tağıdır*

*Erguvan renkli bu Türk bayrağının oymağıdır.
Mest eder ruhumuzu güllerinin rayihası
Çünkü bunlarda yaşar Müncimizin son nefesi*

*Ey! ATA ruhumuza nur saçan bir tan idin
Haykırır şimdi de ruhun bize "gözler aydın".*⁷⁷¹

Hatay'ın kurtuluşu sonrası Halkevi dergilerinde kaleme alınan makalelerde ise siyasi erkin resmi tezi olan Hatay'ın Türklüğüne ve Hatay'ın kurtuluşundan dolayı kazanılan zafere vurgu yapılmıştır, Bu konuda kaleme alınan makalelerden bazıları şunlardır: "Hatay için"⁷⁷², "Hatay'ın Kurtuluşu ve Atam"⁷⁷³, "Türk-Hatay"⁷⁷⁴, "Hatay'ın Anavatana Kavuşması Dolayısıyla"⁷⁷⁵, "Hatay"⁷⁷⁶, "Hatay Anavatanının Kollarında"⁷⁷⁷, "Hatay"⁷⁷⁸, "Hatay Zaferi"⁷⁷⁹, "Hatay Coğrafia ve Tarihine Kısa Bir Bakış"⁷⁸⁰ "İki Büyük Bayram"⁷⁸¹, "Kutlu Günler"⁷⁸², "Kırk Asırlık Türk Yurdu Hatay"⁷⁸³

Hatay'ın gerek Türkiye topraklarına katılmadan önceki gerekse de katıldıktan sonraki Halkevi dergilerine baktığımızda siyasi erk edebî eserler ve makaleler vasıtasıyla kendi dış politika tezini halka aksettirerek benimsetmeye çalışmıştır. Hatay Türk'ünün Fransız ve Arap istibdadı altındaki vaziyeti dile getirilerek kamuoyu oluşturulmuş ve Hatay konusunda siyasi iktidarın vermiş olduğu mücadelenin haklılığı eserlerde dayanak noktası olmuştur.

⁷⁷⁰ Karamil, N. (1939). Hatay. *İnanç*, (29), 8.

⁷⁷¹ Türkel, M. (Ağustos 1939). Gözler Aydın. *Doğuş*, (3), 24

⁷⁷² Aytekin, S.(1939). Hatay İçin. *19 Mayıs*, (40), 2-3.

⁷⁷³ Ulusoy, N. (1939). Hatay'ın Kurtuluşu ve Atam. *19 Mayıs*, (40), 17-18.

⁷⁷⁴ Kobak, O. (1939). Türk Hatay. *19 Mayıs*, (47), 11.

⁷⁷⁵ Hatay'ın Anavatana Kavuşması Dolayısıyla, *Fikirler*, (191), 1-3.

⁷⁷⁶ Haksever, S. (1939). Hatay. *Başpınar*, (5), 2-3.

⁷⁷⁷ Hatay Anavatanın Kollarında, *Akpınar*, (37), 1-2.

⁷⁷⁸ N.F.A. (1939). Hatay. *Doğuş*, (3), 1.

⁷⁷⁹ Sezgin, C. (1939). Hatay Zaferi. *Gediz*, (28), 1.

⁷⁸⁰ Baysal, K. (1939). Hatay Coğrafia ve Tarihine Kısa Bir Bakış. *Karacadağ*, (18), 1-2.

⁷⁸¹ Öner, Ö. (1939). İki Büyük Bayram. *Karacadağ*, (19), 1-2.

⁷⁸² Kutlu Günler (1939). *Taşpınar*, (76), 1-2.

⁷⁸³ Kırk Asırlık Türk Yurdu Hatay (1939). *Ün*, (64-65-66), 917-932-933.

İzmir Halkevi dergisi Fikirler'den Kars Halkevi dergisi Doğuş'a, Samsun Halkevi dergisi 19 Mayıs'tan, Mersin Halkevi dergisi İçel'e kadar Halkevi dergileri siyasi erkin dış politika siyasetiyle paralel metinler yayınlamışlardır. Dönemin Halkevi dergilerine baktığımızda 1939 öncesi yayınlarda sadece Ankara Halkevi dergisi Ülkü'nün herhangi bir yayın yapmadığını görmekteyiz. Bunun sebebi ile ilgili herhangi bir bilgi mevcut değilse de Ülkü dergisinin takibi ve kontrolünde olan diğer illerdeki Halkevi dergileri bu konuda üstüne düşen vazifeyi yerine getirmeye çalışmıştır.

3.1.4.2.2. Türkiye ve SSCB arasındaki siyasi anlaşmazlık

Türk-Sovyet İlişkileri Cumhuriyet dönemi içinde üç evrede incelenebilir. Bu evreler: dostluk, uyuşmazlık ve dostluğun yeniden sağlanmaya çalışılması aşamalarından oluşmaktadır. Dostluk dönemi 1921 yılında Moskova Antlaşması'yla başlayıp Adolf Hitler ile Josef Stalin arasındaki 23 Ağustos 1939 tarihli "Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı" nın imzalanmasına kadar devam eden uyuşmazlık dönemi olmuştur. 1953 ve sonrası ise yeniden dostluk kazanma süreci olmuştur.

Sovyet Rusya ile Türkiye arasındaki yakınlaşma Millî Mücadele sırasında başlamış ve 16 Mart 1921 tarihinde Moskova antlaşması imzalanmıştır. Savaş sonunda da devam eden bu yakınlaşmanın bir sonucu olarak 1925 yılında Türkiye ile Rusya arasında Tarafsızlık ve Dostluk Antlaşması hayata geçirilmiştir. Antlaşma üç yıllık bir süre için belirlenmiş fakat itiraz gelmediği için yürürlüğünü 1945 yılına kadar korumuştur. Bu süreçte antlaşma üzerinde bazı düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Sovyetler ile Almanya'nın arası İkinci Dünya Savaşı sırasında açılınca Rus tarafı "Tarafsızlık ve Dostluk Antlaşması" nı yürürlükte tutmaya gayret göstermiştir. Fakat savaş Sovyetlerin lehine dönmeye başlayınca boğazlarla ilgili düşüncelerini açıkça ortaya koymaya başlamış ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nde bulunan kendi aleyhlerindeki ifadelerin tadilini mümkün kılmaya çalışmışlardır. Özellikle müttefik devletlerin Yalta Konferans'ında, Rusların Türkiye ile ilgili isteklerini açıkça dile getirdikleri görülmüştür.

Konferans'ın 10 Şubat 1945 gününde gerçekleşen oturumunda, Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Sovyet Rusya tarafından gündeme getirilmiştir. Josef Stalin'e göre; antlaşmanın modası geçmiş, antlaşma Rus-İngiliz ilişkileri iyi değilken imzalanmış, maddeler içerisinde Japonya'ya Sovyet Rusya'dan daha çok haklar verilmiş, bu anlaşmayı örgütleyen Milletler

Cemiyeti de tarihe karışmıştır. Ayrıca, Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sırasında boğazları kapama konusunda gereken hassasiyeti göstermemiştir. Sayılan nedenlerle Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin değiştirilmesi teklif edilmiştir. Franklin Roosevelt, Stalin'in önerisini tasdik ederek Rusların sıcak denizlere rahatça inme hakkına sahip olması gerektiğini belirtmiştir. Winston Churchill ise daha temkinli yaklaşarak, yapılacak değişikliklerin Türkiye'nin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğüne uygun olmasını istemiştir. Yalta konferansı sonrası Rusya'nın Türkiye aleyhine saldırgan politikası devam etmiş ve 19 Mart 1945 tarihinde Türkiye ve Rusya arasındaki Dostluk Antlaşması, Rusya tarafından feshedilmiştir.⁷⁸⁴

Türkiye, SSCB tarafından Karadeniz ile ilgili ciddi isteklerde bulunacağını sezdiği için 31 Mart 1945 tarihinde durumu ABD'ye iletmış ama bir cevap alamamıştır. 7 Haziran 1945 tarihinde Sovyet Dışişleri Bakanı Vyaçeslav Molotov'la görüşen Moskova Büyükelçisi Selim Sarper bu görüşmede sözlü bir nota almıştır. Molotov, feshedilen 1925 yılına ait antlaşmanın yerine yeni bir anlaşma için yeni taleplerde bulunmuştur. Böylece Sarper, Sovyet isteklerinin ne olduğu konusunda net bir fikir edinmiştir. Ruslara göre; 16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşması imzalanırken Rusya zayıftı ve toprak tavizlerinde bulunmuştur. O dönemde belirlenen Tür- Sovyet sınırında Rusya lehine düzeltmeler yapılmalı, Kars ve Ardahan Gürcistan ve Ermenistan'a bırakılmalıdır. Ayrıca Molotov, boğazların, Türkiye-Sovyet Rusya ortak savunması altına alınması ve boğazlarda Rusların kara ve deniz üsleri verilmesi yönünde taleplerde bulunmuştur.

Sarper ve Molotov arasında ikinci görüşme 18 Haziran 1945 tarihinde gerçekleşmiştir. Molotov Boğazlar ile Gürcistan ve Ermenistan hakları konusundaki taleplerini yinelemiştir. 17-25 Temmuz ve 28 Temmuz-2 Ağustos 1945 tarihleri arasında ABD-İngiltere ve Sovyet Rusya'nın katılımıyla Berlin'de toplanan Postdam Konferansı düzenlenmiştir. Konferans'da boğazlar meselesi tekrar gündeme gelmiştir. ABD, konferansta Sovyetlerin Türkiye'den toprak isteklerine kayıtsız kalmıştır. ABD'nin tutumu Türki'ye tarafından eleştirilmiştir. İngiltere ise Türkiye'yi sınır konusunda yalnız bırakmak niyetinde değildir ve bu konudaki görüşleri uluslararası bir platforma taşıma amacındadır. Postdam Konferansı sırasında boğazlarla ilgili olarak alınan, üç büyük devletin ayrı ayrı Türkiye'yle görüşmesi kararı 20 Eylül 1945 tarihinde Türkiye'ye iletilmiştir.⁷⁸⁵

⁷⁸⁴ Dokuyan, a. g. e., 46-47.

⁷⁸⁵ Dokuyan, a. g. e., 53.

ABD, Postdam Konferansı sonrası Sovyetlerin gerek boğazlar gerekse de Gürcistan ve Ermenistan hak taleplerine karşı Türkiye lehine fikrini değiştirerek İngiltere ile aynı çizgiye gelmiştir. Özellikle 3 Ocak 1946 tarihinde ABD Başkanı Harry Truman'ın Sovyet talepleri karşısında yaptığı konuşması ABD'nin tavrını özetler niteliktedir; “Rusya'nın Türkiye'yi istila ederek boğazlar bölgesini ele geçirmek istediğinden artık hiç şüphem kalmadı. Eğer bu gidişi demirden bir yumruk gösterip ‘dur’ demezsek yeni bir savaş çıkacaktır.”

1946 yılı itibariyle Rusya'nın Türkiye'ye karşı almış olduğu tavır Türkiye'nin iç ve dış siyasetinde kırılmalara neden olur. Attilâ Özkırmılı 1946 yılına kadar siyasi erkin sanatsal tavrını şu şekilde ifade eder: “*II. Dünya Savaşı'nda tarafsızlığın seçilmesi, sola açık düşünüşe sınırlı da olsa başlangıçta hoşgörülü davranılmasına yol açmıştır. Bunun en belirgin özelliği dergilerde görülür. 1939 sonlarından 1946'ya kadar süren bu dönemde, sol düşünüşün temsil edildiği ve sanatın toplumsal işlevinin savunulduğu yeni dergiler çıkarılır... Türkiye savaşa girmemiştir ama savaşın etkileri toplumun yaşayışında, özellikle ekonomide büyük ölçüde hissedilmektedir. Bu nedenle, antifaşist, savaşa karşı düşünüş edebiyata da egemen olur.*”⁷⁸⁶ Fakat 1946'dan sonra Türkiye'nin Rusya ile yaşamış olduğu bu gerginlik Türkiye'yi batı bloğuna yaklaştırmıştır. Bu süreç içerisinde iktidarı ve muhalefeti ile Türk basını Rusya'nın taleplerine karşı birlik olmuştur. Siyasi erkin basın alanında önemli aygıtlarından biri olan Halkevi dergileri de gerek makale gerekse de edebî metinler vasıtasıyla halka anlatmaya çalışarak millî bir şuur oluşturmaya çalışmıştır.

Halkevi dergilerinde kaleme alınan makalelerde üzerinde durulan iki konu vardır. Bunlardan ilki Rusya'nın sıcak denizlere inme siyasetidir. Rusya'nın uzun yıllardır izlemiş olduğu politika ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki yasal kullanım hakları işlenmiştir; “*Tarihte Boğazlar Meselesi*”⁷⁸⁷, “*Rusya'nın Ta O Zaman Beslediği Sinsi Emelleri*”⁷⁸⁸, “*Türk Boğazları*”⁷⁸⁹, “*Rusya, İstanbul ve Boğazlar*”⁷⁹⁰, “*Boğazlar Meselesi*”⁷⁹¹, “*Montrö Antlaşması Hakkında*”⁷⁹² makaleleri Rusya'nın hasmane tavrının ve isteklerinin izahını yapan yazılardır.

⁷⁸⁶ Özkırmılı, A. (1983). *Ana Hatlarıyla Edebiyat*. Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İstanbul: İletişim Yayınları, C.3, 591.

⁷⁸⁷ Bayramlı, M. (1946). Tarihte Boğazlar Meselesi. *Aksu*, (40), 21-23.

⁷⁸⁸ Akıncı, B. (1948). Rusya'nın Ta O Zaman Beslediği Sinsi Emelleri. *İnan*, (42-43), 13-14.

⁷⁸⁹ Erim, N. (1945). Türk Boğazları. *Ülkü*, (103), 5.

⁷⁹⁰ Konç, M. (1948). Rusya, İstanbul ve Boğazlar. *Aksu*, (53), 12-17.

⁷⁹¹ Oslon, N. (1946). Boğazlar Meselesi. *Aksu*, (46), 2-4.

⁷⁹² Elam, B. (1949). Montrö Antlaşması Hakkında. *Aksu*, (57), 2-7.

Halkevi dergilerinde yayınlanan makalelerde üzerinde durulan diğer konu ise Gürcistan ve Ermenistan için istenen topraklar meselesidir. Makaleler veya gazetelerden yapılan alıntı yazılarla bu talebe şiddetle karşı çıkmıştır. “Rus İstekleri Karşısında Milletçe Durumumuz”⁷⁹³, “Bu vatan Bizimdir”⁷⁹⁴, “Bu Vatan Türk’tür Türk Kalacak”⁷⁹⁵, “Açık Konuşalım”⁷⁹⁶, “Türkiye’nin Bütünlüğünden Trabzon’un Şüphe Mecnunanedir”⁷⁹⁷, “Anadolu’dan Toprak Mı?”⁷⁹⁸, “Biz Türküz ve Türk Kalacağız”⁷⁹⁹, “Sosyalizm ve Gürcü Bilginleri”⁸⁰⁰, “Türkiye’den Toprak İsteyenler”⁸⁰¹ adlı makaleler en şiddetli tepkilerin verildiği makalelerdir.

Sadece makaleler yoluyla değil edebî metinler yoluyla da millî bilinç oluşturularak tepki verilmiştir:

Moskof’a Lanetler

*Ey! Moskof denilen, mendebur vahşet.
Kutuplar ayısı. Yüzsüz devlet
İblis’ce kudurmuş, sarı zillet...
Unuttun u asırlarca evveli;
Karşısında diz çöküp öptüğün Türkeli
Sana boyun eğer mi? Hey serseri..
Hitleri yuttun da; hesap soran yok.
Dünyaları ezdin; bakıp gören yok.
Fakat zannetme ki; seni bilen yok...
Duydum boğazları istermişsin;
Bakıp da ah ile iç çekermişsin
Bu dert ile mutlak; sen geberirsin!
Moskof, Moskof... Tekin değil bu diyarlar;
Uzlaş. Bizimdir. O ovalar,
Bizimdir. O yaylalar, dağlar...
Düşünsene, o sultanlar sultanını
Yâd eyle, kanlı savaşlar diyarını,
Hatırlarsın, ırkının öptüğün ayağını
Türk olup da, seni anan seven kahrolsun...
Tarihimin rağmına, seni seven kahrolsun...⁸⁰²*

⁷⁹³ Rus İstekleri Karşısında Milletçe Durumumuz. (1945). *Ülkü*, (103), 2-4.

⁷⁹⁴ Korlu (1946). Bu Vatan Bizimdir. *İnan*, (22), 12.

⁷⁹⁵ Kucaralı, M. (1946). Bu Vatan Türk’tür Türk Kalacak. *İnan*, (22), 4-5.

⁷⁹⁶ Kulaksızoğlu, B. Ş. (1946). Açık Konuşalım. *İnan*, (22), .3.

⁷⁹⁷ Günel, A. (1946). Türkiye’nin Bütünlüğünden Trabzon’un Şüphe Mecnunanedir. *İnan*, (22), 1-2.

⁷⁹⁸ Kadioğlu, Ö. (1946). Anadolu’dan Toprak Mı?. *İnan*, (22), 23.

⁷⁹⁹ Vural, C. T. (1946). Biz Türküz ve Türk Kalacağız. *İnan*, (22), 26-27.

⁸⁰⁰ Erişirgil, E. (1945). Sosyalizm ve Gürcü Bilginleri. *Ülkü*, (103), 4-5.

⁸⁰¹ Sirer, R. Ş. (1945). Türkiye’den Toprak İsteyenler. *Ülkü*, (103), 3-4.

⁸⁰² Toprak, B. (1949). Moskof’a Lanetler. *Karacadağ*, (122), 13.

Karaelmas dergisinde yayınlanan “*Türk Oğluyum*” şiiri Moskof’a karışı duyulan hasmane tavrı sergilemektedir. Şiirde Ruslar ile hiçbir zaman dostluk ve akrabalık kurulmadığını böylece Moskof kanının Türk kanına karışmadığından bahsedilmektedir.

Türk Oğluyum

*Bir damga ki vurdular temiz berrrak alnıma
Lâkin millî hislerim onu elbette siler
Moskof karışmamıştır damardaki kanıma
Ben bir Türkoğlu Türk’üm bilsin bunu kâinat*⁸⁰³

Aksu dergisinde yayınlanan “*Bir Karış Toprak*” ve “*Yurda Göz Koyanlara*” şiirleri ise Sovyetler ile yaşanan kriz sonrası İsmet İnönü’nün açıklamaları ile örtüşür niteliktedir. İsmet İnönü’nün Sovyetlere hitaben söylediği sözler ve akabinde kaleme alınan şiir şu şekildedir:

*Açıkça söyleriz ki, Türk topraklarından ve haklarından hiç kimseye verilecek bir borcumuz yoktur. Şerefli insanlar olarak yaşayacağız ve şerefli insanlar olarak öleceğiz.*⁸⁰⁴

Bir Karış Toprak

*Gözümüz yok cihanın bir karış toprağında
Verilecek bir karış toprağımız yok bizim
Ayla yıldız durdukça Türkün al bayrağında
Verilecek bir karış toprağımız yok bizim,
Bir karış toprak için canımız kurban O’na
Söz verdik O’nun için Ankara’da yatana
Kimse el uzatmasın, göz koymasın vatana
Verilecek bir karış toprağımız yok bizim.
On sekiz milyon kalbin çarptığı bu beldeye
Hele bir göz dikile, hele ki bir el deye
On sekiz milyon kişi benzer birer efeye
Halk uğrunda kanını, canını verenleriz,
Korkumuz yok kimseden, sözden asla yılmayız
Daima dil başımız, lafa boyun eğmeyiz,
Hülyaya kapılmayız, boş hayaller kurmayız,
Ay yıldızlı sancağa canını verenleriz,*⁸⁰⁵

Yurda Göz Koyanlara

*Biz alınmaz ve salınmaz şeye toprak demişiz
Anamızdır, yuvamızdır; ona biz (HAK) demişiz.
Yüz urup Tanrıya divan duruyorsak ne zaman
“Ona yüz sürmeli, baş koymalı mutlak” demişiz
Biz onun bağırını emdikçe şuurlanmadayız;
Biz O’yuz; bizde onun her varı, hem hiç farksız,*

⁸⁰³ Sarı, A. (1947). Türk Oğluyum. *Karaelmas*,(42-48), 14.

⁸⁰⁴ İnönü, İ. (1946). Topraklarımıza ve Haklarımıza Göz Dikilirse. *Ülkü*, (118), 8.

⁸⁰⁵ Sunar, B. (1946). Bir Karış Toprak. *Aksu*, (40), 10.

*O'na ait ata, ensâl, bütün varlığımız.
O'nu öğsek, onu öpsek, onu koçsak... demişiz.
Başka iklimlere taştıksa eğer geçmişte
El uzatmış bize binlerce ulus hariçte*

*Biz bu şevkâları dindirmeye koştuk, işte
Yalvaran ellere el vermeze (Alçak) demişiz.
Bizim âvâzlarımızdır, bu elin kendi sesi.
Dilimiz; rüzgârının, dalgasının bestelisi
Gönlümüz de gölünün, volkanının zelzelesi.
Hakkı ihkak edemez kimseye "Korkak" demişiz.⁸⁰⁶*

Bakırköy Halkevi dergisi tarafından yayınlanan bu "Bu Toprak Parçalanamaz" şiirinin üstünde bir ayağı İstanbul ve Çanakkale Boğazı'nda bir ayağı Kars ve Ardahan'da olan Türk askeri tablosu konmuştur. Derginin kullanmış olduğu resim, Rusya'ya açıkça ikaz niteliğindedir. M. Faruk Gürtunca'nın kaleme aldığı şiir şu şekildedir:

Bu Toprak Parçalanamaz

*Nasıl parçalanırmış, bölünürmüş ülkemiz?
Temelini kemikten ördük bu vatanın biz!
Bu toprağın mayası dam damla kanımız
Bu vatanın suyunda hamurlanmış canımız!
Türkün ölmez ruhudur konulan bu yapıya.
Yasak! Levhası koyduk vatanda dört kapıya.
Bu kapının birisi: Doğu'da Aras'tadır,
Pasin'de, Erzurum'da, Ardahan, Kafkas'tadır!
Öteki eşi bakar bu kapının Balkan'a
Adı "Edirne'mizdir, boyanmıştır alkana!
Güneydeki kapımız Adana, Antebimiz,
Kuzeydeki kapımız boralı Karadeniz!
Bu dört kapının içi öz vatandır, öz yurttur,
Bekçileri "Mehmetçik" denen Asyalı Kurttur!
Kimdir kalkan bu kurdu parçalayıp dilmeye dilmeğe?
Kimdir, namertçe kalkan ismimizi silmeğe
Avrupa'dan, Asya'dan Tarihten Özvatan'dan?
Silinmez, çünkü Türk - şeref ve şan!⁸⁰⁷*

Halkevi dergilerindeki bahsi geçen şiirlerin dışında Halkevi dergilerinin rehberi ve denetleyicisi olan Ankara Halkevi dergisi Ülkü'de yayınlanan "Sarı Moskof" adlı hikâye de dikkate değer bir anlatıdır. "Sarı Moskof" hikâyesi köyde yaşayanları canından bezdiren ve onlara zarar veren bir çocuğu konu almaktadır. "Moskof'a Lanetler" şiirinin başlığına da

⁸⁰⁶ Tunay, S. (1945). Yurda Göz Koyanlara. *Aksu*, (37), 33.

⁸⁰⁷ Gürtunca, M. F. (1946). Bu Toprak Parçalanamaz. *Halk*, (1), 5.

baktığımız da Moskof ve Sarı Moskof tahkir edici bir niteliktedir. Hikâyenin girişinde “*Sarı Moskof*” lakaplı çocuk şu şekilde tanıtılır:

On beşinde idi, görenler dokuz, on yaşında sanırdı; dayak eseri olduğundan yücelmemişti. Sarı tüylü bir oğlandı. Kulakları saçtan, yakası kirden görünmezdi.

Köy kadınları, suya giderken boş testilerini yolun kıyısına yadırlar, komşuya saparlardı. Yamış Arif, böyle bir testi gördü mü sel süprüntülerini araştırır, küflü bir çivi bulup testinin dibini delerdi; sonra da çitin arkasına dikilir, terbiyesizlik ederdi: Aşağıdaki yoldan geçen kadınları günlük güneşlik havada yağmura tutardı!

Arkadaşları onunla güreşmezlerdi. Alta yatınca üsttekinin bacağını ısırırdı. Onunla döğüşmezlerdi. Dürtecek kazık, vuracak taş bulamayınca gök uçlu tırnaklarını döğüştüğü çocuğun suratına çakıverirdi.

Kadınlar:

-Sarı Moskof!

Diye çıkışırlar, fakat döğmezlerdi...⁸⁰⁸

Hikâye, başlığı itibariyle siyasi erkin izni olmadan yayınlanabilecek bir eser değildir. Öyle ki 1938 yılında düzenlenen piyes müsabakasında ödül alan Sedat Yesügey’in “*O Varken*” adlı eseri “*bu gün dost münasebetler idame ettiğimiz komşu milleti rencide eder mahiyette görülerek Matbuat Umum Müdürlüğünce temsiline müsaade edilmemiş ve bastırılması uygun görülmemiştir.*”⁸⁰⁹ Komşularıyla ilişkiler konusunda hassasiyet gösteren siyasi iktidar 1945 yılına gelindiğinde Sovyetler’in ülke toprakları üzerindeki hasmane tavrı nedeniyle “*Sarı Moskof*” adlı hikâyenin Ankara Halkevi dergisinde yayınlanmasında herhangi bir beis görmemiştir. Böylece siyasi erk dış ülkeler ile yaşanan siyasi durumu gözeterek edebî metinlerin yayınlanmasını yasaklamakta veya izin vermektedir.

Sovyetlerin toprak taleplerine Halkevi dergileri vasıtasıyla verilen sert cevapların yanı sıra siyasi iktidar Sovyetlerin siyasi ideolojisini eleştiren yazılar da kaleme alınmıştır. Bu konuda kaleme alınan makaleler şunlardır: “*Sınıflar Üstünde Halkçı Cumhuriyetçiyiz*”⁸¹⁰, “*Biz Müspet Olalım*”⁸¹¹, “*Asla Sınıf Değil Bu Bir İrtica Olur*”⁸¹², “*Komünizm Tehlikesi*”⁸¹³, “*Milliyetçi Kemalist Devleti Yalnız Sınıf Fikrine Karşı Değil, Sınıf Müesseselerine;*

⁸⁰⁸ Beğenç, C. (1946). Sarı Moskof. *Ülkü*,(105), 17-18.

⁸⁰⁹ CDA, 490.01.1423.700.2.155.

⁸¹⁰ Atay, N. H. (1946). Sınıflar Üstünde Halkçı Cumhuriyetçimiz. *İstanbul*, (70), 1

⁸¹¹ Atay, F. R. (1944). Biz Müspet Olalım. *İstanbul*, (8), 1.

⁸¹² Atay, N. H. (1946). Asla Sınıf Değil Bu Bir İrtica. *İstanbul*, (55), 8.

⁸¹³ Atay, N. H. (1946). Komünizm Tehlikesi. *İstanbul*, (60), 2.

*Sendikalizme Karşı da Korumak Lazımdır*⁸¹⁴, “*Komünistler Özel Teşebbüs ve Sermaye Rejiminin Dostu, Komünist Olmayan Halkçı Rejimlerin Bir Nümerolu Düşmanıdır*”⁸¹⁵, “*Solculuk*”⁸¹⁶, “*Diktatörlük Değil Hürriyet İçin*”⁸¹⁷, “*Sendikaların Tasfiyesi Mi?*”⁸¹⁸, “*Sınıfçı Değil Milletçi*”⁸¹⁹, “*Asla ve Asla!*”⁸²⁰.

Halkevi dergilerinde çıkan bu makalelerde özellikle üstünde durulan husus Komünizm ideolojisinin sınıf temelli devlet anlayışıdır. Siyasi iktidarın sınıf ayrımı olmaksızın homojen bir toplum oluşturma fikrine ters düşen komünizm, siyasi iktidar için bir tehlike olarak algılanmıştır. Erciyes Halkevi dergisinde yayınlanan “*Bir Hıyanet Karşısında mıyız?*” yazısı siyasi iktidarın komünizme bakışının beyanıdır:

*Bunların müşterek gayeleri nedir?
Hükümet resmen cevap veriyor:*

*..Sosyalist Sovyetler Birliği, Cihan proletarya inkılâbı ve komünizm lehine mücadele,
Türkiye'nin bir Sovyet Cumhuriyeti olması, mevcut burjuvazi hâkimiyetini devirerek
yerine Sovyet rejimini kurmak !*⁸²¹

Makaleler vasıtasıyla eleştirilen komünizm ideolojisinin edebî metne yansımaları Kayseri Halkevi dergisi Erciyes'te yayınlanan “*Hürriyet ve Bolşevizm*” adlı şiirde görmekteyiz. Bu şiir siyasi erkin Sovyet ideolojisine bakışının edebî bir yansımasıdır:

Hürriyet ve Bolşevizm

*Kaynadıkça hürriyetle kalbimizde kanımız
Hak yolunda dönmeyiz hiç ta çıkmadan canımız
Komünistler ancak bizim en büyük düşmanımız
Hürriyetle medeniyet yurdumuzda yan yana
Yürüyecek budur ancak lazım olan insana
Ta ezelden olmuşuz biz harp yolunda kahraman
Düşmanlara boyun eğmez Türk ordusu bir zaman
Ey Türk oğlu Atamızdır hürriyeti kurtaran
Komünisti bastırıp ta güzel yurdun bağına
Hürriyet hiç feda olmaz bolşevizmin uğruna*

⁸¹⁴ Kayalı, A. (1946). Milliyetçi Kemalist Devleti Yalnız Sınıf Fikrine Karşı Değil, Sınıf Müesseselerine; Sendikalizme Karşı da Korumak Lazımdır. *İstanbul*, (57), 1.

⁸¹⁵ Komünistler Özel Teşebbüs ve Sermaye Rejiminin Dostu, Komünist Olmayan Halkçı Rejimlerin Bir Nümerolu Düşmanıdır. *İstanbul*, (64), 12.

⁸¹⁶ Atay, M. (1946). Solculuk. *İnan*, (50), 1.

⁸¹⁷ Diktatörlük Değil Hürriyet İçin (1945). *İstanbul*, (49), 8.

⁸¹⁸ Atay, N. H. (1946). Sendikaların Tasfiyesi mi?. *İstanbul*, (71), 1.

⁸¹⁹ Sınıfçı Değil Milletçi (1945). *İstanbul*, (44), 5.

⁸²⁰ Yankutan, İ. (1950). Asla ve Asla!. *19 Mayıs*, (113), 1.

⁸²¹ Bekata, H. O. (1947). Bir Hıyanet Karşısında mıyız?. *Erciyes*, (53), 1-4.

*Komünistlik cinayettir dinü devlet adına
En fena insandır onlar kanma istidadına
Şimdiden koy zihnine öğret bunu evladına
Komünistler çığnanırken koşmasın imdadına
Merhamet göstermesin canilerin feryadına
Bolşevizm konmasın tarihte bir yaprağına
Bir kızıl hummadır ol kim girmesin toprağına
Değmesin namert eli ta hiir olan bayrağına
Bayrağımız boyanmıştı şehit gibi al kana
Ne saadet millet için ne şeref Türk olana*⁸²²

Gerek bilimsel makalelere gerekse de edebî metinlere baktığımızda dikkati çeken husus siyasi erkin her iki yazın türünü toplumu aydınlatmak ve bilinçlendirmek noktasında etkili bir şekilde kullanmasıdır. Ankara ve İstanbul Halkevi dergileri başta olmak üzere diğer Halkevi dergileri Sovyetlerin taleplerine şiddetle karşı çıkarak kamuoyu oluşturmaya çalışmıştır. Aynı zaman da bu dergiler Sovyetlerin ideolojik yönetim şekillerini tenkit ederek komünizm ideolojisine karşı siyasi iktidarın düşüncelerini halka telkin etmiştir.

3.1.4.3. Edebî metinler ve kültürel yönlendirme

3.1.4.3.1. Halkevleri sanat ödülleri

Cumhuriyet Halk Partisi'nin ilk defa 19.8.1938'de ülke çapında düzenlediği sanat müsabakasından sonra bazı halkevleri de bölgesel olarak edebiyat, resim, fotoğraf gibi çeşitli sanat dallarında müsabakalar düzenlemiştir. Halkevleri tarafından düzenlenen bu müsabakaların en uzun soluklusu Ankara Halkevi tarafından düzenlenen sanat müsabakaları olmuştur. Ankara Halkevi dışında Samsun Halkevi, Gaziantep Halkevi, Kayseri Halkevi, Diyarbakır Halkevi, Bursa Halkevi, Denizli Halkevi, Adana Halkevi ve Konya Halkevi de sanat müsabakaları düzenlemiştir. Düzenlenen müsabakaların şartnameleri ve kazanan adayların eserleri müsabakayı düzenleyen Halkevinin süreli yayını olan Halkevi dergilerinde yayınlanmıştır. Sırası ile Ülkü, 19 Mayıs, Başpınar, Erciyes, Karacadağ, Uludağ, İnanç, Görüşler ve Konya dergileri bölgede düzenlenen sanat müsabakalarının halka duyurulmasında ve kazanan adayların eserlerinin yayınlanmasında önemli bir araç olmuştur.

Siyasi erk, halkevleri vasıtasıyla düzenlemiş olduğu bu müsabakalar sayesinde bölge insanın özellikle de gençlerin edebiyata ve sanata olan eğilimlerini arttırmaya çalışmıştır. Bununla birlikte halkın estetik zevkini de yönlendirmiştir. Müsabakada derece alan ve beğenilen

⁸²² Satoğlu, H. (1945). Hürriyet ve Bolşevizm. *Erciyes*, (72), 31.

eserlerin Halkevi dergilerinde yayınlanmasıyla Halkevi dergilerinin bölge halkı tarafından takip edilmesini sağlamıştır. Ayrıca siyasi erkin kültür kurumları olan Halkevlerinin düzenlemiş olduğu müsabakadan ödül alan sanatçılar tanınacak ve iktidar tarafından da hem yazar hem de eserleri onanmış olacaktır.

İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı olmasıyla birlikte bu dönem içerisinde Diyarbakır Halkevi 1939 yılında ilk bölgesel sanat müsabakasını düzenler. Diyarbakır Halkevi'nin düzenlemiş olduğu bu müsabakanın ardından diğer halkevleri de gerek bölgesel gerekse de ulusal olmak üzere edebiyat müsabakası düzenlemeye başlarlar.

3.1.4.3.1.1. Diyarbakır halkevi edebiyat müsabakası

Diyarbakır Halkevi dergisi Karacadağ, 20 İkinci Kanun 1939 tarihinde yayınlamış olduğu sayısında okuyucularına şiir müsabakasını duyurur. Müsabaka ile ilgili şu açıklamaları yapar:

*Komitemiz Halkevi mevzuu üzerinde bir şiir müsabakası açmıştır. İştirak edenlerin şiirlerinden münasip görülenleri dergimizde neşir edilecektir. İştirak edenlerin şiirlerinden münasip görülenleri dergimizde neşir edilecektir. Yazılar komite tarafından tetkik edilecek ve kazananlardan birinciye 10 ikinciye 7,5 üçüncüye 5 lira nakdi mükâfat verilecektir. Müsabaka müddeti 10 ikinci kanun 1939'dan itibaren üç aydır.*⁸²³

Karacadağ Halkevi dergisi 20 Şubat 1939 tarihli on üçüncü sayısında müsabakanın 23 Nisan 1939'da neticeleneceğini bildirir. Diyarbakır Halkevi'nin açmış olduğu müsabaka sonuçları 10 Mayıs 1939 neticelenir. İlanı göre birinciliği lise edebiyat kolu talebesinden Orhan Asena, ikinciliği aynı sınıftan İbrahim Ateşli, Üçüncülüğü onuncu sınıftan Celâl Güvenç kazanmış ve kendilerine ilan edilmiş olan mükâfatlar verilmiştir.⁸²⁴

Müsabaka sonucunda dereceye giren şiirler "Karacadağ" dergisinde yayınlanır. Fakat dergide sadece birincilik alan Orhan Asena'nın şiiri yayınlanmamıştır. Orhan Asena'nın eserinin yayınlanmamış olmamasıyla ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Dereceye giren diğer adayların şiirleri ise dergide yayınlanır. İbrahim Ateşli'nin şiiri on dokuzuncu sayıda, Celal Güvenç'in şiiri ise on sekizinci sayıda yayınlanır. Derece alan eserlere

⁸²³ Şiir Müsabakası (1939). *Karacadağ*, (12), 16.

⁸²⁴ Şiir Müsabakası Neticelendi (1939). *Karacadağ*, (16), 25.

baktığımızda şiirlerde dikkati çeken nokta Cumhuriyet Halk Partisi'nin sembolü olan Altı Ok ile Halkevinin bütünleştirilmesidir. Tek Parti iktidarı dönemi göz önünde bulundurulduğunda Parti ve Halkevinin bütünleşmesi gayet normaldir. Çünkü Cumhuriyet Halk Partisi, halkevlerini kendi siyasi ideolojisinin bir kültür kurumu olarak görmektedir. Müsabakada bu eserlerin derece almasında siyasi erkin fikriyatına uygun bir konu bütünlüğünün kullanılmasının etkisi olmuştur:

Halkevi

*Sarınca ruhumuzu inkılâbın alevi,
Neşe kattı gençliğin kuruyan gözyaşına
Altı ok meşalesi dikilme başına,
Halka verdi refahı şu mukaddes Halkevi.⁸²⁵*

Halkevi

*Ruhumun pınarına damlarken altı damla
Gözlerimin önünde parlıyor tam altı kor,
Ruhumdaki sabahla, gönlümdeki akşamla
Altı renk tutuşuyor, bu altı renk yanıyor!..⁸²⁶*

3.1.4.3.1.2. Kayseri halkevi edebiyat müsabakası

Diyarbakır Halkevinin düzenlemiş olduğu müsabakadan iki yıl sonra Kayseri Halkevi hikâye türünde bir edebiyat müsabakası düzenlemiştir. Kayseri Halkevinin düzenlemiş olduğu bu müsabakaya 1939 yılında Cumhuriyet Halk Partisi'nin ülke çapında düzenlemiş olduğu "Memleket Küçük Hikâyeleri" ile aynı ad verilmiştir. Bununla beraber Kayseri Halkevi 1939 yılında düzenlenen *Memleket Küçük Hikâyeleri* müsabakasının şartnamesini temel almıştır:⁸²⁷

Dil- Edebiyat kolu genç muharrirler arasında aşağıdaki şartlar altında bir (Memleket Küçük Hikâyeleri "Nouvelle") müsabakası açmıştır:

1) Hikâyeler, Muharririn yaşadığı muhitin (Vilayet dâhilindeki şehir ve köyler) tabiat, insan, ahlâk, ideal, âlicenaplık, aile muhabbeti, yurtseverlik, sevda hisleri ve evlenme tarzları, iş, âdet, tarih, kahramanlık, anane... Hulusa bütün hususiyetlerini aksettirmelidir.

2) Bu karakter ve hususiyetler bizzat iyi tetkik ve tahlil edilmiş, mahalli şartlara ve realitelere uygun olmalıdır.

3) Hikâyelerde aranacak esas sanattır.

4) Hikâyeler, normal daktilo yazısı ile en çok 10 sayfa olacaktır.

⁸²⁵ Ateşli, İ. (1939). Halkevi. *Karacadağ*, (19), 23.

⁸²⁶ Güvenç, C. (1939). Halkevi. *Karacadağ*, (18), 10.

⁸²⁷ Bkz. Memleket Küçük Hikâyeleri Müsabakası

5) Hikâyeler Halkevi tarafından teşkil edilecek bir heyetçe tetkik edilerek derece kazananlara muhtelif hediyeler verilecektir.⁸²⁸

Kayseri Halkevi, şiir veya tiyatro değil de hikâye türünde sanat müsabakası düzenlemesini Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi arasındaki zihniyet farklılığından kaynaklandığını dile getirerek şu şekilde bir açıklama yapmıştır:

İçtimai meselelerin ortaya çıktığı Tanzimat'la başlayan roman ve hikâyemiz, geçirdiğimiz muhtelif devirlerin izlerini taşıyarak bu günü buldu. Artık ne Tanzimat'ın romana rağbet göstermeyen geri aile zihniyeti, ne de Abdülhamit devrinin kendimize bakmaktan bile ürken vehmi var. Sanat bütün dış tesirlerden uzak tanı hürriyetine kavuşmuş bulunuyor.

*Dünün ıztıraplarını, bugünün karşımıza çıkardığı en muğlak içtimai meselelerini ve nihayet yarının müreffeh Türkiye'sinin varacağı mesut hedefleri roman ve hikâyenin satırlarında tasvir edebiliriz.*⁸²⁹

Hikâye müsabakasına otuz beş kişi iştirak etmiş derece kazananlar Erciyes dergisi tarafından ilan edilmiştir:

Nev'inin taşıdığı bu ehemmiyettedir ki bu günün (ileri sanatı) na giden yol üzerinde hakiki sanatkârlara katılmak isteyen genç istidatları teşvik maksadıyla bu müsabaka tertip edilmiştir. 35 müsabık arasında derece kazananlar şunlardır:

- 1- *Müthiş Bir İntikam* adlı hikâyesiyle Mehmet Selim Karaca
- 2- *Kaybolmuş Bir Saadet* adlı hikâyesiyle Jale Baysal
- 3- *Dericiler* adlı hikâyesiyle Mahir Naci.⁸³⁰

Müsabakanın sonuçlandığı Haziran 1941 yılından sonra Erciyes dergisinin bir yılı geçkin yayımına ara verip Ağustos 1942 yılında tekrar çıkmasından dolayı ödül alan eserlerden “Müthiş Bir İntikam” adlı eserin tamamı yayınlanamamıştır. Diğer eserlerden “Dericiler” adlı eser ise Eylül 1943 yılında müsabakadan iki yıl sonra yayınlanmıştır.⁸³¹ “Kaybolmuş Bir Saadet” adlı eser ise yayınlanmamıştır.

Bir kısmı yayınlanan *Müthiş Bir İntikam* adlı eser ile tamamı yayınlanan *Dericiler* adlı eserlere baktığımızda eserler bölgesel ağız kullanılarak tahkiye edilmiş köyü ve köylüyü işleyen anlatılardır. Siyasi erkin yeni kurulan cumhuriyetle birlikte köy ve köylüye olan

⁸²⁸ Hikâye Müsabakamız (1941). *Erciyes*, (18), 552.

⁸²⁹ Hikâye Müsabakamız (1941). *Erciyes*, (18), 552-553.

⁸³⁰ Hikâye Müsabakamız. a. g. y., 553.

⁸³¹ Naci, M. (1943). *Dericiler*. *Erciyes*, (21), 647-648.

eğilimi müsabakada dereceye giren eserlerin muhtevasıyla örtüşmektedir. *Müthiş Bir İntikam* adlı eserin yazarı Kayseri bölgesindeki “Daz daz, Ferfene, Cihangöçtü” adlı gezeklerden bahsederek bu gezekleri hikâye içerisinde kullanmıştır. Yine *Dericiler* adlı hikâye metni ise para kazanmak için köyünden kalkıp şehre gelen bir köylünün yaşadığı pişmanlığı işlemiştir.

Muhteva bakımından siyasi erkin zihniyet dünyasına paralellik arz eden bu eserler kurgu bakımından başarısızdır. Fakat siyasi erkin estetik açıdan topluma özendirmeye çalıştığı köyü ve köylüyü edebî metinlerde kurgulama isteği bu gibi müsabakalarla sanatçılara telkin edilmiştir. Hikâyelerin köy ve köylüyü işlemesiyle birlikte siyasi erk kurgu içerisinde millî hislerin de kullanılmasını arzu etmektedir. Bundan dolayıdır ki Halkevi yönetimi hikâyeler arasında bir derecelendirme yapmış olsa da gelen eserlerden memnun değildir. Bu durumdan duyduğu hoşnutsuzluktan bahsetmiş ve yazarlardan istediği eserlerin şekil ve muhtevası hakkında şu açıklamayı yapmıştır:

Bu genç arkadaşlarla beraber diğer amatör muharrirlerin giriştikleri bu teşebbüsten dolayı tebrik ederken dikkate çarpan birkaç noktayı da işaret etmek isteriz:

- 1- *Umumiyetle hikâyeler teknik bakımdan hayli geri, nev'in istediği şartlara uymamaktadır.*
- 2- *Mahalli renk verilmek istenirken, ekseriya, hikâye karakterini kaybediyor.*
- 3- *Çoğu aşk mihveri etrafında dönüyor. Hâlbuki sevda hissini ifade diğer haletlerden daha kolay değildir. Bilhassa gençlikten tercihen millî hislerin mevzu olarak alınmasını isterdik.*
- 4- *Hemen ekserisinde büyük muharrirlerin tesiri sırtacak kadar barizdir.*
- 5- *Dil bakımından bu günün ileri zihniyetine uymamaktadır.*

*Genç arkadaşlara bu yolda muvaffakiyetler temenni ederiz.*⁸³²

Halkevi yönetimi, eserlerden beklenen muhteva ve dil özelliklerinden bahsetmiş böylece siyasi erkin gerek yazılacak gerekse de okunacak eserlerden poetik beklentisini açıkça dile getirmiştir. Dönemin siyasi erkinin muhteva bakımından sınırlarını çizmiş olduğu eserlerin haricindeki hikâye yazarlarının tanınması oldukça zordur. Yazarın topluma ulaşması açısından önemli araç olan Halkevi dergileri bu sayede edebî zevki belirlemektedir. Bu sınırlar içerisinde yer alan eserler siyasi erk tarafından ödüllendirilecek ve yayınlanacaktır.

⁸³² Hikâye Müsabakamız. a. g. y., 553.

Kayseri Halkevi 1949 yılında hikâye, şiir ve piyes türünde bir edebiyat müsabakası daha düzenler. Amatör genç yazarları teşvik etmeyi amaçlayan müsabakanın ilanı ve şartnamesi “Erciyes” dergisinde şu şekilde yayınlanır:

Halkevimiz, amatör ve heveskâr gençlerin yazma heveslerinde gayret getirici, şevk arttırıcı, istidatlarını ilerletici ve geliştirici hizmette hissesine düşen ödevi elinden geldiği kadar yapmaya çalışmaktadır. Sistemli ve hızını arttıran bir tempo ile devam eden bu çalışmalarımız cümlesinden olarak, amatör gençler arasında piyes, hikâye, şiir yazma müsabakası açmış bulunuyoruz.

I- *Yapılacak seçimde*

A- *Piyes için:*

1. *75 liralık kol saati*
2. *(51 parker) dolma kalem*
3. *30 liralık kitap*

B- *Hikâye ve Şiir için:*

1. *50 şer liralık saat ve dolma kalem*
2. *40 ar liralık kalem*
3. *20 şer liralık kitap*

II- *Gelen eserler arasında lâıyk olanı görülmediği takdirde 1. ve 2. dereceler jüri tarafından kaldırılabilir.*

III- *Her üç eser için mevzu ve tema serbesttir.*

IV- *Yazanların amatör olmaları lâzımdır.*

V- *Eserlerin hiçbir yerde yayınlanmamış bulunması şarttır.*

VI- *Birine katılan diğer iki nev'e de katılabilir.*

VII- *Yazıların daktilo ile eseri cedit kâğıtlarının bir yüzüne yazılması ve ikişer nüsha olması lâzımdır.*

VIII- *Eserlerin en geç 31 Ekim 1949akşamına kadar Kayseri Halkevi Başkanlığına elden verilmesi veya posta ile gönderilmesi gerektir.*

IX- *İsim ve adreslerin kapalı ayrı bir zarf içinde olması ve bu isim zarfı ile eserin bir köşesinde yazarın kendisine ait hususi bir işareti yahut numarası bulunması şarttır.*

X- *Adres zarfına “müsabaka” diye yazılması lâzımdır.*

XI- *Neticeler kasım ayı içinde ilan edilecek ve derece alan eserler Erciyes dergisinde sıra ile yayınlanacaktır.*

Hikâye için özel şartlar

I- *En çok on eseri cedit kâğıdına ve iki dış aralık daktilo ile yazılmış olacak.*

II- *Türkiye'den ve Türk insanından bahsetmesi lâzımdır.*

Piyes için özel şartlar

I- *Sahne 1-1,5 saatte temsil edilecek hacimde en çok 5 perde olmalıdır.*

II- *Dekor itibarıyla Halkevi sahnesinde külfetsizce oynayabilmelidir.*

III- *Konunun yerli ve millî olması tercih sebebidir.⁸³³*

⁸³³ Kayseri Halkevinin Tertipledeği Mükâfatlı Piyes, Hikâye, Şiir Yazma Müsabakası (1949). *Erciyes*,1949, (78-79), 30-31

1949 yılındaki edebiyat müsabakasının şartnamesi ayrıntılı bir şekilde hazırlanmıştır. Müsabakaya 50 yazar başvurmuştur.⁸³⁴ Fakat *Erciyes* dergisi 84-85. sayılarının yayınlanmasının akabinde kapanmıştır. Bundan dolayıdır edebiyat müsabakasını kazanan eserler ve yazarları bilinmemektedir.

3.1.4.3.1.3. Ankara halkevi edebiyat müsabakası

Ankara Halkevi, cumhuriyet Türkiye'sinin başkentinde yer alması dolayısıyla sahip olduğu imkânlar bakımından diğer halkevlerinden ayrılmaktadır. Bu sayede siyasi erkin politikalarını yakından takip edebilmekte ve kültürel direktiflerinin planlayıcısı ve uygulayıcısı olmaktadır. Sahip olduğu *Ülkü* dergisi de diğer Halkevi dergilerinin rehberi ve yönlendirici konumundadır. Gerek Halkevi gerekse de *Ülkü* dergisi olsun bünyelerinde siyasi erkin birçok politikacısına, bürokratına, yazarına yer vermektedir. Bu yüzden Ankara Halkevinin ve *Ülkü* dergisinin ülke çapında etkisi ziyadesiyle fazladır.

Ankara Halkevi, 1943 yılında ilk kez “*Ankara’da bulunan gençler arasında iyi yazı yazmayı teşvike, yazmakta olanlar arasında ilerisi için ümit veren kalemleri seçmek düşüncesiyle bir (Edebiyat müsabakası) açmayı düşünmüş ve hemen harekete geçmiştir.*”⁸³⁵ Ankara Halkevi düzenlenmiş olduğu bu edebiyat müsabakasına titizlikle yaklaşmış ve dönemin önde gelen edebiyatçıları ile 24.11.1943 günü bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantıya “*Suut Kemal Yetkin, Behçet Kemal Çağlar, Ali Süha Delilbaşı, Refik Ahmet Sevengil, Ömer Bedrettin Uşaklı, Tezer Taşkiran, Selahattin Batu, Kemâlettin Kamu, İshak Refet Işıtman, Cevdet Kudret Solok, Nahit Fıratlı, Hadiye Kurat, Behzat Sinopluoğlu ile Halkevi Reisi Ferit Celâl Güven, Halkevi Dil ve Edebiyat Komitesi üyeleri Fahime Güven, Naki Tezel, Salim Atalık, Mehmet Tuğrul, Kütüphane ve Neşriyat Komitesi Üyesi Bahadır Dülger*” katılmıştır.⁸³⁶ Toplantı sonrasında edebiyat müsabakasının dört dalda yapılmasına karar verilir. Bunlar; *Manzum Şiir, Mensur Şiir, Küçük Hikâye ve Çocuk Hikâyesi*'dir. Bu dört dalda yapılacak müsabaka için jüri heyetleri oluşturulur. Jüri heyetleri şu şekilde oluşturulmuştur:⁸³⁷

⁸³⁴ Kayseri Halkevi 1948-1949 Yılları Çalışma Bilançosu. (1949). *Erciyes*, (82-83), 31.

⁸³⁵ 1943-1944 Edebiyat Müsabakası (1944). Ankara: Maarif Matbaası, 3.

⁸³⁶ 1943-1944 Edebiyat Müsabakası, a. g. e., 3.

⁸³⁷ 1943-1944 Edebiyat Müsabakası , a. g. e.,4.

1- Manzum Şiir Jürisi Üyeleri:

Ahmet Kutsi Tecer, Salahattin Batu, Kemâlettin Kamu, Ömer Bedrettin Uşaklı, Nurullah Ataç, Behçet Kemal Çağlar, İshak Refet İşıtman, Ziya İlhan, Sabahattin Tahsin, Mehmet Tuğrul.

2- Mensur Şiir Jürisi Üyeleri:

Suut Kemal Yetkin, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ali Süha Delilbaşı, Bakiye Ramazanoğlu, Nahit Fıratlı, Fahime Güven, Tahsin Banguoğlu, Hadiye Kurat, Cevdet Kudret Solok.

3- Küçük Hikâye Jürisi Üyeleri:

Reşat Nuri Güntekin, Refik Ahmet Sevensil, İsmail Habib Sevük, Bedrettin Tuncel, Nahit Fıratlı, Salim Atalık, Feridun Ankara, Behzat Sinopluoğlu, Cahit Beğenç, Hüsnü Yüksel.

4- Çocuk Hikâyesi Jürisi Üyeleri:

Tezer Taşkiran, Hâmit Zübeyir Koşay, Abdülkadir İnan, Kemal Kaya, Hıfzırrahman Raşit Öymen, Naki Tezel, Hayrullah Örs.

Dört dalda oluşturulan jüri heyetine baktığımızda dönemin önemli isimlerinin jüri heyetinde olduğunu görmekteyiz. Jüri heyetinin oluşturulmasının yanı sıra müsabakanın şartnamesi de oluşturulur ve yayınlanır. Müsabakanın şartnamesi şu şekildedir:

I- Müsabakanın bölümleri:

A- Şiir: Manzum ve mensur.

B- Küçük hikâye.

C- Çocuk hikâyesi.

II- Yukarıdaki bölümlerin konuları dilendiği şekilde seçilebilir.

III- Müsabakanın her bölümüne yalnız bir tek eserle girilecektir. İsteyenler dört bölümün hepsine veyahut bir kısmına tek bir eserle katılabilirler.

IV- Yazılar evvelce hiçbir yerde yayınlanmamış olmalıdır.

V- Yazılar en geç 15.1.1944 tarihine kadar Halkevi Reisliğine gönderilmiş olmalıdır. Bu tarihten sonra gönderilecek eserler müsabakaya konulmaz.

VI- Yazılar normal daktilo kâğıdına, daktilo ile ve (35) satırı geçmemek üzere yazılmalıdır. El yazısı kabul edilmez.

VII- Şiir (50) mısraı, nesir (2), küçük hikâye (8), çocuk hikâyesi (5) sahifeyi geçmeyecektir. Çocuk hikâyesinin yazılmasında halk arasında yaşayan masal ve hikâyelerden faydalanılabilir.

VIII- Müsabakaya iştirak edenler ad ve adreslerini yazılarının ilk sahifesinin sağ köşesine yazarak bu şeyi içindeki yazı bozulmayacak şekilde kapatıp yapıştırıcaklardır. Öğrenciler okullarını da adreslerine ekleyeceklerdir.

IX- Müsabaka sonucu, 19 Şubat 1944 tarihine rastlayan Halkevleri Bayramı günü ilân edilecektir.

X- Müsabakanın her dört bölümü üzerinden ayrı, ayrı birinci, ikinci ve üçüncü seçilecektir.

XI- Müsabakada derece alacak olan gençlere derecelerine göre jürinin tanzim edeceği listeden kendilerinin seçecekleri eserler armağan olarak verilecektir.

XII- Derece alanların eserleri, adları ve fotoğrafları bir kitap halinde Halkevi tarafından yayınlanacak, derece alamayan eserlerden beğenilenler olursa, bunlar da kitaba konulacaktır.

XIII- Derece kazanmamış olan eserler, müsabaka sonunda sahiplerinin adreslerine Halkevi tarafından geri gönderilecektir.⁸³⁸

Şartnamede de belirtildiği üzere 15.01.1944 tarihine kadar gönderilen eserler tasnif edilmiş ve değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda “Manzum Şiir” bölümüne gelen 147 eserden derece alan olmamıştır.

“Mensur Şiir” bölümüne gönderilen 70 eser arasında, Gazi Terbiye Enstitüsü talebelerinden Fethi Gürsoy’un yazdığı “Ay” adlı eser birinciliği, Yedek subay Okulu talebelerinden Abdullah Ahçı’nın “Sual” adlı eseri ikinciliği ve Atatürk Lisesi talebelerinden Nihat Doğangüneş’in “Bahar” adlı eseri üçüncülüğü kazanmıştır.

“Küçük Hikâye” müsabakasına gönderilen 95 eser arasında, Etibank memurlarından Salim Şengil’in yazdığı *Bir Balo Gecesi* adlı hikâye birinciliği, Hukuk Fakültesi talebelerinden Mümtaz Göktürk’ün yazdığı *Balıkçı İsmail* adlı hikâye ikinciliği almıştır. Üçüncülüğü alacak eser ise bulunamamıştır.

“Çocuk Hikâyesi” müsabakasına gelen 31 eser arasında, Siyasal Bilgiler Okulu talebelerinden Ziya Çoker’in *Kut Dağı* birinciliği, Gazi Lisesi talebelerinden Turgut Pamir’in *Elmasdalım* ikinciliği ve Münakalât Vekâleti Umumi Evrak memurlarından M. Atakurt’un *Gülen Şehir*’i üçüncülüğü kazanmıştır. Türkân Yeniay’ın yazdığı *Sihirli Tarak* ve Ayhan Hünalp’in kaleme aldığı *Yeşil Vadinin Sultanı* adlı eserler de beğenilmiş olduklarından broşüre eklenmiştir. Ankara Halkevi, müsabakada derece alan yazarlara kendilerinin seçtikleri kitapları satın almış ve Halkevinde yapılan bir törenle bu kitaplar onlara hediye edilmiştir.

Ankara Halkevi’nin 1943 yılında düzenlemiş olduğu müsabakada herhangi bir konu sınırlaması yoktur. Seçilen eserlerde aranan özellik edebî kıymet taşımasıdır. Ankara Halkevi’nin bu müsabakada hedef kitlesi genç yazarlardır. Amacı ise genç yazarları Halkevi çatısı altında edebî kıymeti olan eserler vermeye teşvik etmek ve yetenekli gençleri

⁸³⁸ 1943-1944 Edebîyat Müsabakası, a. g. e., 7-8.

seçmektir. Jüri heyetinin titizlikle hazırlanmasının sebebi de budur. Halkevi, gerçekleştirdiği bu müsabakadan sonra her yıl edebiyat müsabakasını gerçekleştirme kararı almıştır.⁸³⁹

Halkevinin almış olduğu bu karardan sonra 1946 yılında bir edebiyat müsabakası daha düzenlenir. Fakat müsabakanın şartnamesi yayınlanmamıştır. Düzenlenen müsabakanın sonucu *Ülkü* dergisinin 1 Haziran 1946 yılındaki 113. sayısında ilan edilir. “Edebiyat yarışmasında kazanan eserler arasında “*Trenin Uğradığı Köy*”⁸⁴⁰ başlıklı şiir birincilik, “*Ressam*”⁸⁴¹ adlı hikâye ikincilik kazanmış; “*Panayırlar*”⁸⁴² isimli nesir ise derece alamayıp sadece takdire lâyık görülmüştür.”⁸⁴³ Fakat *Ülkü* dergisinin 115. ve 119. sayılarında müsabakada derece alan diğer eserlerin de yayınlanmasıyla müsabaka sonucunun bahsi geçen üç eserden ibaret olmadığını anlaşılmaktadır. 115. sayıda yer alan *Elma Şekeri*, *Horoz Şekeri* adlı hikâye “*Ankara Halkevi 1946 edebiyat yarışmasında üçüncülüğü kazanmıştır*” başlığı ile çıkmıştır. Yine 119. sayıda yer alan “*Akşehir Gölünde Akşam*”⁸⁴⁴ adlı şiir “*Ankara Halkevi edebiyat yarışmasında ikinciliği kazanmıştır*” başlığı ile çıkmıştır.

Ankara Halkevi'nin düzenlemiş olduğu edebiyat müsabakasında derece alan eserlere baktığımızda birincilik alan *Trenin Uğradığı Köy* başlıklı şiir siyasi erkin demiryolları politikasıyla paralellik arz etmektedir. Cumhuriyet döneminde ülkeyi demirağlarla örmeyi amaçlayan demiryolu politikası, ulusal pazar yaratma sürecinin önemli saç ayaklarından biri olmuştur. Savaş sırasında tahrip edilen hatların onarılması, düşük kapasiteyle de olsa demiryollarının işletilmesi ile başlayan çabalar, ülkenin önemli yerleşim, üretim-tüketim merkezlerini birbirine bağlayan bir ağın oluşturulması doğrultusunda kararlılıkla sürdürülmüştür.⁸⁴⁵ Gaziantep Halkevi dergisi *Başpınar*'da “Şömendifere Kavuşuyoruz” adlı bir makale yayınlanmış ve İsmet İnönü'nün demiryolları hakkında söylediği cümlelerden alıntılar yapılmıştır. İsmet İnönü, ülkenin demiryolu politikasını millî bir politika olarak değerlendirmiş ve şu cümleleri kurmuştur: “*Millî devlet için şömendöfer ihtiyacı millî vahdet, millî müdafaa ve millî siyaset meselesi asırların muhassalası olan millî istiklalin*

⁸³⁹ 1943-1944 Edebiyat Müsabakası, a. g. e., s.6.

⁸⁴⁰ Balkan, M. (1946). *Trenin Uğradığı Köy*. *Ülkü*, (113), 17.

⁸⁴¹ Çal, K. (1946). *Ressam*. *Ülkü*, (113), 16.

⁸⁴² Hünel, A. (1946). *Panayırlar*. *Ülkü*, (113), 17.

⁸⁴³ Ankara Halkevinin Edebiyat Yarışmasında Kazanan Eserler (1946). *Ülkü*, (113), 16-17.

⁸⁴⁴ Darıcı, O. (1946). *Akşehir Gölünde Akşam*. *Ülkü*, (119), .9.

⁸⁴⁵ 1923-1940 Dönemi Demiryolları (2006). Türkiye Mühendislik Haberleri, (442-443), 1

*muhafazası meselesidir.*⁸⁴⁶ Osman Darıcı'nın “*Trenin Uğradığı Köy*” adlı şiirinde de köye gelen tren sonrası köyde yaşanan değişiklikleri dile getirilmiştir. Diğer edebî türler dikkate alındığında *Trenin Uğradığı Köy* adlı şiir haricindeki eserlerde siyasi erkin politikasıyla paralellik arz eden eser yoktur. Bu yüzden eserin birinci gelmesinde dile getirmiş olduğu konunun önemi vardır.

*Böyle değildi bu köy eskiden
Havası, suyu, toprağı değişti.
Gâh akşam, gâh sabah şöyle karşıdan
Ak duman onurumda, gider tren,
El sallar, selâm verir garip olan.*⁸⁴⁷

Ankara Halkevi'nin almış olduğu karardan sonra geleneksel hale gelen edebiyat müsabakası 1947 yılında tekrar düzenlenir. Şiir ve hikâye türlerinde düzenlenen müsabakanın şartnamesi şu şekildedir:

- 1- Yarışmaya yalnız bir eserle girilecektir; isteyenler her iki yarışmaya da birer eserle katılabileceklerdir.
- 2- Gönderilecek şiir ve hikâyeler hiçbir yerde yayınlanmamış olacak; makine ile yazılacak ve hikâyelerin uzunluğu seyrek satırla on sayfayı geçmeyecektir.
- 3- Şiir ve hikâyeleri, herkes bulunduğu yerin Halkevi veya halkodası başkanlıkları eliyle dergimiz adresine gönderecek ve zarfların üzerine “Yarışma” diye yazacaktır.
- 4- Şiir ve hikâye sahipleri açık adreslerini kâğıtların sağ köşesine yazacaklar ve bu köşeyi; yazılı sınama (imtihan) kâğıtlarında olduğu gibi katlayıp yapıştıracaklardır.
- 5- Yarışmaya katılacak yazıların en geç 30 Temmuz 1947 tarihine kadar elimize geçmiş olması lâzımdır.
- 6- Yarışma sonucu eylül ayında çıkacak sayımızda ilân edilecektir.
- 7- Hikâyede: birinciye 50, ikinciye 40, üçüncüye 30; şiirde birinciye 40, ikinciye 30, üçüncüye 20 lira mükâfat verilecektir. Bunlardan başka beğenilen şiir ve hikâyeler olursa, dergimizde yayınlanacak ve her yayınlanan hikâyeye sahibine 15, şiir sahibine 10 lira telif hakkı verilecektir. Ayrıca gerek mükâfat kazanan, gerekse beğenilen şiir ve hikâyeye sahiplerine 1 Eylül 1947 tarihinden başlayarak bir yıl müddetle parasız dergi gönderilecektir.⁸⁴⁸

Ankara Halkevi'nin 1947 yılındaki edebiyat müsabakası şartnamesinde yer alan “herkes bulunduğu yerin Halkevi veya halkodası başkanlıkları eliyle dergimiz adresine gönderecek” ibaresi müsabakanın bölgesel değil ulusal olduğunu göstermektedir. Ulusal olmasından

⁸⁴⁶ Güzel, S. (1943). Şömendifere Kavuşuyoruz. *Başpınar*, (49-50), 15-16.

⁸⁴⁷ *Trenin Uğradığı Köy*, a. g. y, 17.

⁸⁴⁸ Şiir ve Hikâye Yarışması (1947). *Ülkü*, (7), 6.

dolayıdır ki müsabaka sonucunda kazananlara diğer müsabakalardan farklı olarak maddi ödül verilecektir.

Müsabakaya yoğun bir ilgi olmuş hatta beklenilenden fazla başvuru olmasından dolayı *Ülkü* okuyucularına teşekkür etmiştir. Yarışmaya katılan hikâye sayısı 61, şiir sayısı ise 113'tür.

⁸⁴⁹ Çeşitli illerden gelen hikâyeler ve şiirler sonucunda müsabaka sonuçlanmıştır.

Hikâye dalında ödül alanlar *Ülkü* dergisinde şu şekilde açıklanmıştır:

Behçet D. Gökhan (Kayseri) "Bir Uğurlayış" birinciliği

Müzeyyen Onbaşıoğlu (Ankara) "Ahret Ninem" ikinciliği

Ramiz Arda (Taşkent) "Köyün Âdeti" üçüncülüğü

*Galip Tuna (Burhaniye) "Halim Hoca'nın Bağı", Osman Güler (Muş) "Miras" beğenilerek dergide yayınlanacaktır.*⁸⁵⁰

Şiir dalında ödül alanlar "*Ülkü*" dergisinde şu şekilde açıklanmıştır:

Hakkı Sayın (Ankara) "Uzak" birinciliği

Nihat Etiz (Akşehir) "Yaşamak Ne Güzel" ikinciliği

Erdoğan Konuralp (Kırklareli) "Türbe" üçüncülüğü

*Ömer Çam (Ünye) "Hayat Böyledir İşte", Haluk Seren (Acıpayam) "Kendine Çekiliş", Akdemir Akmut (Hasankale) "Fırat Kıyısında Akşam" beğenilerek dergide yayınlanacaktır.*⁸⁵¹

Müsabaka sonucunda birincilik ve ikincilik kazanan hikâyeler ve şiirler "*Ülkü*" dergisinin dokuzuncu sayısında yayınlamıştır. Üçüncülük kazanan ve beğenilen hikâyeler ile şiirler ise *Ülkü* dergisinin diğer sayılarında yayınlamıştır. Ankara Halkevi'nin 1947 yılında düzenlemiş olduğu edebiyat müsabakasındaki eserlerde dikkati çeken nokta eserlerin hiçbirinde ideolojik bir söylemin yer almamasıdır. Gerek derece alan hikâyeler gerekse de şiirler hiçbir siyasi mesaj içermemektedir ve sıradan insanların duygularını yansıtmaktadır. Bunda etkili olan durum ise İkinci Dünya Savaşı'nın sonuçlanması ve akabinde Türkiye'de çok Partili hayata geçilmesidir. Meydana gelen durum içerisinde Cumhuriyet Halk Partisi ideolojik söylemlerinde yumuşamaya gitmiştir. Özellikle müsabakanın düzenlendiği 1947

⁸⁴⁹ Yarışmamız (1947). *Ülkü*, (9), 5.

⁸⁵⁰ Yarışmamız, a. g. y, s.5

⁸⁵¹ Yarışmamız, a. g. y, s.5

yılında İsmet İnönü'nün yayınlamış olduğu "12 Temmuz Beyannamesi" bu konuda etkili bir örnektir.

12 Temmuz Beyannamesi CHP üzerinde de derin etkilerde bulundu ve CHP'de sertlik yanlılarını tasfiye etti. Ancak, yerleşik bir sadık muhalefet anlayışından yoksun olan CHP şahinleri, Başbakan Recep Peker başta olmak üzere, Demokratlara karşı sert tedbirler alınmasından yanaydı. İnönü, iki tarafla da görüştüğünden sonra, muhalefeti meşrulaştıran ve devlet kuruluşlarının Partiler arasında tarafsız tutum almalarını isteyen "12 Temmuz Beyannamesi" ile oyuna fiilen dâhil olmuştur. "1923-1946 arasında ülkeye hâkim olan bu siyasal düşünce ulusal ve uluslararası koşulların etkisiyle 1946 yılından itibaren kırılmaya başlamıştır. Çok Partili siyasal hayata, farklı görüş ve kişilere tahammülü olmayan bu düşüncenin kırılması ise, 12 Temmuz Beyannamesi ile özellikle de uluslararası yapının değişmesiyle mümkün olmuştur.⁸⁵²

Ankara Halkevi 1949 yılında bir müsabaka daha düzenler. Düzenlemiş olduğu müsabaka hikâye ve şiir türlerinden meydana gelmekle birlikte ayrıca resim sanatını da içermektedir. Böylece 1949 yılındaki müsabaka bir sanat müsabakası şeklini alır. Müsabakanın şartnamesi şu şekildedir:

- 1- Yarışmaya yalnız bir eserle girilecektir: İsteyenler her üç yarışmaya birer eserle katılabileceklerdir.
- 2- Gönderilen eserler hiçbir yerde yayınlanmamış olacaktır.
- 3- Şiir ve hikâyeler makine ile yazılacak, hikâyelerin uzunluğu seyrek satırlarla 10 sayfadan fazla olmayacaktır. Konu serbesttir.
- 4- Resimler beyaz kâğıda, çini mürekkebi ile yapılacaktır. Büyüklüğü 20 X 30 santim olacaktır. Konu tabiattan seçilecektir: Dağ, deniz, ırmak, çağlayan, çeşme, değirmen, orman, ağaç, cami, kale, tarihi anıtlar, mahalli kıyafetler oyunlar, Pazar yeri, iş hayatı, hayvanlar, sürü... gibi.
- Hayali resimler, fotoğraftan veya basılı eserlerden kopya edilenler yarışmaya katılmayacaktır.
- 5- Yarışmaya girecek olan okuyucular, eserlerini ya doğrudan doğruya yahut buldukları yerlerin Halkevi veya halkodası başkanlıkları eliyle dergimiz adresine yollayacaklardır.
- 6- Şiir, hikâye, resim sahipleri açık adreslerini bir kâğıda yazıp ayrı bir zarf içine koyarak ağzını kapatacaklar, bu zarfı eserleriyle birlikte göndereceklerdir. Eserlerine isim ve adres yazılmayacağı gibi hiçbir işaret de konulmayacaktır.
- 7- Yarışmaya katılacak eserlerin en geç 30 Haziran 1949 tarihine kadar elimize geçmiş olması lâzımdır.
- 8- Yarışma sonucu eylül sayımızda ilân edilecek ve bu sayıda birincilik kazanan eserler yayınlanacaktır. İkinci ve üçüncü gelen eserler de daha sonraki sayılarda yayınlanacaktır.
- 9- Hikâyede: Birinciye 50, ikinciye 40, üçüncüye 30 lira; şiir ve resimde: Birincilere kırkar, ikincilere otuzar, üçüncülere yirmişer lira mükâfat verilecektir. Bunlardan başka,

⁸⁵² Şeyhanlioğlu, H. (2012). 12 Temmuz Beyannamesi'nin Siyasal Etkileri Ve Önemi Siyasal Hayatımızda Çatışma Çözümüne Bir Başarı Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (16), 77-100.

beğenilen hikâye, şiir ve resimler olursa, dergimizde yayınlanacak ve her yayınlanan hikâye sahibine 15 lira, şiir ve resim sahibine de 10 lira telif hakkı verilecektir.

*Ayrıca gerek mükâfat kazanan, gerekse beğenilen eserlerin sahiplerine 1 Eylül tarihinden başlayarak bir yıl müddet ile parasız dergi yollanacaktır.*⁸⁵³

Müsabakaya 58 şiir, 33 hikâye, 6 resim gelmiştir. Ankara Halkevi, müsabakada ilk defa edebiyat alanı dışında güzel sanatlara da yer vermesine rağmen beklenen ilgi gerçekleşmemiştir. Bu durum karşısında Ankara Halkevi bir açıklama yapmayı gerek görmüştür:

*Bilhassa bir yenilik olarak yarışma konuları arasına aldığımız “resim” bölümüne pek az eser geldiği için, okulların imtihan zamanına rastlamasını hesaba katarak müddeti biraz uzatmıştık. Böyle olduğu halde, resim yarışmasına katılanların sayısı, nedense, umulduğu kadar artmadı.*⁸⁵⁴

1949-50 yılı artık tek Parti iktidarının sonuna geldiği yıllar olması dolayısıyla siyasi erkin düzenlenmiş olduğu bu müsabakalara ilginin azalmasına sebep olmuştur. Müsabakanın resim dalına beklenen ilginin olmamasının yanı sıra şiir ve hikâye türünde gelen eser sayısı da daha önceki müsabakalara oranla oldukça azdır. Sadece nicelik bakımından değil nitelik bakımından da istenen düzeyde eserler gelmemiştir. Müsabaka sonucu “Ülkü” dergisinden duyurulmuş ve şu açıklama yapılmıştır:

*Şiir, hikâye ve resim için ayrı ayrı teşkil edilen jüri heyetleri tarafından gerekli incelemeler yapıldıktan sonra her üç bölümde birincilik, ikincilik ve üçüncülük mükâfatı almaya lâyık eser bulunmadığı tespit olunmuş; yalnız şiirlerden Hüseyin Cahit Tuncer’in “Garip”, İlhan Geçer’in “Postacı ve Hasbihal”, Seyfettin Başçılar’ın “Ümit”, Ayhan Hünelp’in “On Dört Eylül”, Mustafa Necati Karaer’in “Zaman Şarkısı”, Muzaffer Uyguner’in “Nebata Tırmanan Böcek”, Saime Ersoy’un “Kars-Ardahan İçin”, Avni Öztüre’nin “Yorgan Altında Yazılan Şiir” isimli eserleri; hikâyelerden Celâlettin Kışmır’ın “Dursun Çavuş”, Ayhan Hünelp’in “Martıların Ölümü”, Müzeyyen Onbaşıoğlu’nun “Ümit Dünyası”, İsmet Özalp’in “Kınacı” ve Z. Gülsoy’un “Kurak Yılın Hikâyesi” isimli eserleri Ülkü’de yayınlanmaya değer görülmüştür.*⁸⁵⁵

1949 sanat müsabakasındaki eserlere baktığımızda 1947 yılındaki eserlerin muhtevasına benzemekle birlikte sadece Saime Ersoy’un “Kars-Ardahan İçin” şiiri siyasi bir mesaj içermektedir. “Kars-Ardahan İçin” şiiri 1945 yılında Türkiye ve Sovyet Rusya arasındaki gerilimden ilham alınarak yazılmıştır. Türkiye-Sovyet Rusya Dostluk Antlaşmasının süresi

⁸⁵³ Bu yılki Yarışmamız (1949). *Ülkü*, (29), 37.

⁸⁵⁴ Yarışma sonuçları (1949). *Ülkü*, (34), 7.

⁸⁵⁵ Yarışma sonuçları, a. g. y., 7.

Mayıs 1945 doluyordu. Türkiye, 1945 ilkbaharı boyunca adı geçen antlaşmanın yine dostluk ilişkileri çerçevesi içinde yenilenmesini istedi. Hazirana gelindiğinde Sovyetler, Mart 1945'deki sözlü taleplerini bir nota ile Türkiye'ye bildirdiler. 12 Haziran 1945'de Sovyet Rusya'nın Ankara Büyükelçisi Vinogradov tarafından Türk hükümetine resmen iletildi, notada, Montrö Antlaşması'nın değiştirilmesi, Boğazlarda Rusya'ya üs verilmesi, Kars, Ardahan ve Artvin'in Rusya'ya iadesi ile Trakya'da Bulgaristan ve Yunanistan lehine sınır tashihi isteniliyordu.⁸⁵⁶ Rusya ve Türkiye arasında yaşanan bu gerginlik ulusal basında tepkiyle karşılanmış ve tartışılmıştır. Saime Ersoy'un eserinin beğenilmesinin arka planında yatan sebep o dönem Rusya ile Türkiye arasındaki gerginliktir. Saime Ersoy “*Kars-Ardahan İçin*” şiirinde Rusya'nın toprak talebini şu dizeleriyle eleştirmiştir:

*Katil olmak elimden gelebilir,
Kahrolsun kem gözlüler!
Ah! eller bu, düşmanlık edebilir;
Bu can, bu can senin için
Kendinden geçebilir.*

*Söz etsek mi ölmeyecek şeylerinden?
Beni uyutmayan sevdazedelerinden?
En güzel rüyalarımınla büyüttüğüm sen,
Yıllar yılı benim değil misin?
Neden el gözü sende hâlâ, neden?⁸⁵⁷*

Saime Ersoy'un şiiri haricinde gerek hikâyeler de gerekse de şiirler de herhangi bir siyasi veya ideolojik mesaj hâkim değildir. “*Kars-Ardahan İçin*” şiiri de millî bir meselenin işlenişidir. Yazılan diğer eserler hayat içindeki sıradan insanları konu almaktadır. 1949 yılındaki sanat müsabakası Ankara Halkevi'nin düzenlemiş olduğu son müsabakadır. Bu yıldan sonra Ankara Halkevi edebiyat veya sanat müsabakası düzenlenmemiştir. Ankara Halkevi'nin ilkinin 1943 yılında düzenlemiş olduğu müsabakadan 1949 yılına kadar olan müsabakalara baktığımızda en verimsiz sonuçlanan müsabaka 1949 yılında düzenlenen sanat müsabakasıdır. 1949 yılındaki müsabakada hikâye ve şiir gibi edebî türler dışında resim dalında da müsabaka düzenlenmiş fakat başarı kazanabilecek eser bulunamamıştır. 1949 yılına gelindiğinde siyasi erk, eski dinamizmini ve heyecanını yitirmiştir. Bunu siyasi erkin düzenlemiş olduğu müsabakalardaki katılım sayısından rahatlıkla anlayabilmekteyiz. Siyasi erkin halk üzerindeki nüfuzu zayıfladıkça müsabakaya katılan yazar sayısı azalmış ve bununla beraber edebiyat ve sanat müsabakaları da kendini kanıtlamak isteyen amatör sanatçılar tarafından değerini yitirmiştir.

⁸⁵⁶ Balatlı, K. (1959). *1936-1956 Yılları Arasında Boğazlar Meselesi*. Ankara: Yeni Desen Matbaası, 115.

⁸⁵⁷ Ersoy, S. (1949). *Kars-Ardahan*. *Ülkü*, (34), 10.

3.1.4.3.1.4. Konya halkevi edebiyat müsabakası

Konya Halkevi 1949 yılında şiir dalında edebiyat müsabakası düzenler. Müsabaka şiir yazma ve şiir okuma olmak üzere iki daldan müretteptir. Müsabakanın şartnamesi hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Fakat jüri heyeti hakkında 129-130. sayısında bilgi verilmiştir. Jüri heyeti; “komite başkanı Fakir Usman, komite üyeleri Kaya Can, M. Nedim Güntel, Nurettin Gönenç ve hariçten Vedia Yıldırım, Celâl Kişmir, Necati İlgen’den müteşekkildir.”⁸⁵⁸ Konya dergisinde müsabaka ile ilgili şu ifadeler kullanılır:

*Dil ve Edebiyat şubesi genç istidatları tanıtma, şiir ve edebiyatta teşvik etmek maksadıyla bir (Şiir okuma ve yazma) müsabakası açmış ve muvaffak olanlara muhtelif hediyeler vermiştir.*⁸⁵⁹

Bölgesel olarak düzenlenen müsabaka diğer halkevlerinin müsabakalarında olduğu gibi amatör genç yazarları teşvik etmek amacıyla düzenlenmiştir. Müsabakanın sonucu ve müsabakaya gönderilen eserlerin tenkidi 129-130. sayısında yapılır. Müsabakaya on beş şair iştirak etmiş ve her şair bu müsabakaya biri esas olmak üzere, en az beşer şiir ile dâhil olmuştur. “Şiir yazma müsabakasında 1. Yıldırım Kuzum (Veda), 2. Necdet İnuğur (Münzevi), 3. Lâçin Ersöz (O Akşam). Şiir okuma müsabakasında 1. Güler Keskinkaya, 2. İlhan Konyar, 3. Sıtkı Uluata.”⁸⁶⁰ derece almıştır.

Müsabakada derece alan şiirlerin muhtevasına baktığımızda, genç şairlerin hayat ve tabiat karşısındaki duygularından ve beşeri aşktan bahsettiklerini görmekteyiz. Jüri üyeleri arasında yer alan Kaya Can, Konya dergisinde müsabakanın sonuçlarını değerlendirerek gençlerin eğilimleri konusunda şu açıklamaları yapmıştır:

Bu on beş şairi şiirlerinin şekillerine göre üç grupta toplayabiliriz:

- I- *Son yılların meydana getirdiği umumi şiir cereyanına bağlı olanlar.*
- II- *Hececilerin yolunu takip edenler.*
- III- *Halk şiirini numune ittihaz eyleyenler.*

Bunlar arasında en kalabalık grubu birinciler teşkil etmekte ve bir tane de aruz vezni ile mesnevi tarzında yazılmış şiir bulunmaktadır. Bu üç grubu muhteva bakımından gözden geçirecek olursak bilhassa birinci ve ikinci kategoriler arasında büyük bir iştirak olduğunu görürüz. Binaenaleyh genç şairlerimiz her ne kadar şekil itibariyle tamamen ayrılıyorsa da ruh itibariyle yine aynı devir ve neslin çocukları olduklarını gösteriyorlar: Hepsinde bedbinlik, hepsinde nevmidi, hepsinde maziyi

⁸⁵⁸ Can, K. (1949). Müsabakaya İştirak Eden Şiirler Hakkında Bir Kritik. *Konya*, (129-130), 55.

⁸⁵⁹ Halkevi Haberleri (1949). *Konya*, (129-130), 63.

⁸⁶⁰ Kaya, a. g. m., 55.

*arayış kısaca hepsinde bir ağlayış, halden şikâyet, ölüm veya ihtiyarlama korkusu ve hayal sukutu. Bazılarında şüpheli bir ümit de görülüyor.*⁸⁶¹

Kaya Can, müsabaka hakkında yapmış olduğu bu değerlendirmeyi sadece müsabakaya iştirak eden gençlere yönelik değil bu gençleri bir mümessil olarak düşünerek ülke genelindeki eğilimi izah etmek için yapmıştır. Yazısının sonunda gençlerin etkilendiği şairler konusunda Cahit Sıtkı gibi bazı şairlerin tesirlerinden kendilerini kurtaramadıklarından ve henüz taklit devresinde bulduklarından bahsetmiştir.⁸⁶² Öyle görünmektedir ki 1946 yılında Cumhuriyet Halk Partisi'nin düzenlemiş olduğu müsabaka sonucunda birinciliği kazanan şair Cahit Sıtkı Tarancı 1946 ve sonrasında genç şairlere tesir etmiştir. Siyasi erkin ödüllendirdiği sanatçıların, yine siyasi erkin düzenlenmiş olduğu diğer müsabakalarda katılımcılar tarafından taklit edilmeye çalışıldığı görülmektedir.

3.1.4.3.1.5. Samsun halkevi edebiyat müsabakası

Samsun Halkevi dergisi 19 Mayıs, 90. sayısında Halkevinin şiir ve hikâye türünde olmak üzere iki ayrı edebiyat müsabakası düzenlediğini ilan eder. Her iki müsabaka ile ilgili ayrıntılı olmamakla birlikte birer şartname yayınlanmıştır. Şiir ve hikâye müsabakası ile ilgili duyurular ve şartnameler şu şekildedir:

Evimiz Dil-Edebiyat Kolu bir şiir müsabakası tertip etmiştir. Bu müsabakaya iştirak edecek olanlar en geç 24 Nisan 1948 Cumartesi akşamına kadar Halkevi İdare Memuruna şiirlerini vermeli veya göndermelidir.

Müsabakada kazananlardan birinci, ikinci ve üçüncüye münasip hediyeler verilecek ve şiirleri 19 Mayıs Dergisinde yayınlanacaktır. Şiirlerin daktilo ile yazılmaları şarttır. Aksi halde müsabakaya dahil edilmeyecektir.

*Yine Evimizin Dil-Edebiyat Kolu ayrıca bir de Hikâye Müsabakası tertip etmiştir. Bu müsabakaya iştirak etmek isteyenler, yazılarını daktilo ile yazılmış olarak, en geç 22 Mayıs 1948 Cumartesi akşamına kadar Evimiz İdare Memurluğuna vermeleri veya göndermeleri icabeder. Birinci, ikinci ve üçüncülere münasip hediyeler verilecek ve hikâyeleri 19 Mayıs Dergisinde yayınlanacaktır.*⁸⁶³

Müsabakanın jüri heyeti; Dil-Edebiyat Kolu Başkanı Nurettin Atasoygil, Fazıla Atabek, Adem Gürçağlıyan, Celâl Çumralı, İrfan Yankutan'dan müteşekkildir. Jüri heyeti

⁸⁶¹ Can, a. g. m., 55

⁸⁶² Can, a. g. m., 60.

⁸⁶³ Samsun Halkevi Haberleri (1948). 19 Mayıs, (90), 17.

müsabakaya katılan on beş eseri incelemiş ve şiir dalında Ali Rıza Akdemir'in "Yetim" birinciliği, Sadık Uzuner'in "Anavatan" ikinciliği, Turgut Alten'in "Gülşende Renkler" üçüncülüğü kazanmıştır.⁸⁶⁴

Hikâye dalında ise gönderilen on iki hikâye jüri heyeti tarafından genel olarak istenilen olgunlukta (bilhassa teknik bakımından) olmadığı belirtilmekle beraber mevcutlar arasından Mustafa Güzeloğlu'nun "Öldüren Aşk" birinciliği, Ali Rıza Akdemir'in "Bir Düğün Gecesi" ikinciliği kazanmıştır.⁸⁶⁵

Müsabakada derece alan şiirlere baktığımızda "Yetim" şiiri Millî Mücadele'ye giden bir erin geride bıraktığı evladının duygularını konu almaktadır. "Anavatan" şiiri Anadolu insanın kahramanlığından bahsetmektedir. "Gülşende Renkler" şiiri ise tabiatı konu alan bir şiirdir. İlk üçe giren iki şiirde vatan sevgisi ön plandadır. Bu durum müsabakanın şartnamesinde konu kısıtlaması yapılmasa da şiirlerde aranan muhtevanın vatan sevgisi olduğunu göstermektedir. Özellikle vatan sevgisinin millî mücadele ile işlenmesi istenmektedir. Müsabakanın düzenlendiği dönem içerisinde 19 Mayıs Dergisi'nin 92. sayısında çıkan "Bugünün Şiir Anlayışı" adlı makale siyasi erkin yazarlardan istediği şiirler hakkında bilgi vermektedir:

*Bugünün şiir anlayışında hakim bir rol oynayan konu: Aşk ve tabiattır. Nerede o "VATAN AŞKI" nı terennüm eden şiirler? Bir vatan hasreti ve sevgisini terennüm edecek olan şairin vezin ve kafiyeden ayrılacağına inanmam. Bu yüzdendir ki; konular, aşk tabiat veya ihtirasın çerçevesinden dışarıya çıkamamaktadır. Şunu unutmadan söyleyeyim ki; Yurdu ve Milleti anlatan şiirlerimize en çok muhtaç olanlar yavrularımızdır.*⁸⁶⁶

Ayrıca bu dönemde vezinsiz ve kafiyesiz şiir siyasi erk tarafından tasvip edilmemektedir. Salim Özyurt'un Samsun Halkevi dergisinde kaleme aldığı "Bugünün Şiir Anlayışı" makalesinden anlıyoruz ki siyasi erkin vezinsiz ve kafiyesiz şiire olan ön yargısının altında yatan sebeplerden biri de o dönem Sovyet Rusya ile olan siyasi gerginliktir. Makalede serbest şiir iki açıdan tenkit edilmiştir:

⁸⁶⁴ Samsun Halkevi Haberleri (1948). 19 Mayıs, (91), 1.

⁸⁶⁵ Samsun Halkevi Haberleri (1948). 19 Mayıs, (92), 17.

⁸⁶⁶ Özyurt, F. S. (1948). Bugünün Şiir Anlayışı. 19 Mayıs, (92), 2.

Şiir bir kalıba muhtaçtır. Bunun adı da: Vezin ve kafiye'dir. Ehemmiyetini tebarüz ettirmek için, Çınaraltı Mecmuasının ikinci sayısında Yusuf Ziya Ortaç'ın yazdığı şu satırları aynen almakta fayda görüyorum:

1- *Evet, şiir vezin ve kafiye değildir. Amma, derhal ilave edelim ki; Vezinsizlik ve kafiyesizlikte değildir.*

2- *Nazım Hikmet'in Rusya'dan getirdiği Vezinsiz şiir, bir edebiyatın değil, bir ideolojinin sesidir. Biz, Moskova sokaklarının propaganda narasını yenilik diye Türk şiirine soktuk.⁸⁶⁷*

Müsabakaya iştirak eden hikâyelerde ise jüri heyeti eserleri yeterli bulmamış fakat birincilik ve ikincilik payesiyle iki hikâye ödüllendirilmiştir. Samsun Halkevi'nin düzenlemiş olduğu müsabakadaki hikâyelerde işlenen konular beşeri aşktır. Hikâyeler diğer halkevlerinin düzenlemiş olduğu hikâye müsabakalarında olduğu gibi teknik bakımdan istenilen seviyede değildir. Siyasi erk, halkevleri vasıtasıyla düzenlemiş olduğu müsabakalarda hikâye türünde istediği verimi diğer müsabakalarda olduğu gibi Samsun Halkevinde de alamamıştır. Bunda etkili olan sebepten müsabakaların genç yazarlar arasında olmasında dolaydır. Samsun Halkevinde derece alan yazarlardan Mustafa Güzeloğlu lise talebesi iken Ali Rıza Akdemir ortaokul talebesidir. Bu durum hikâyelerin teknik bakımdan istenilen seviyede olmamasına sebep olmuştur.

3.1.4.3.1.6. Gaziantep halkevi edebiyat müsabakası

Gaziantep Halkevi 07.05.1945 tarihinde Halkevinde düzenlediği toplantı ile “*Güzel Yazma ve Güzel Okuma*” müsabakası düzenlemeye karar verir. “*Müsabakada kazanan birincilere birer kupa, ikincilere birer kıymetli kitap, üçüncülere “Başpınar” dergisinin bir seneliği aboneliği verilecek ve beğenilen yazılar da mecmuaya dercedilecektir. Müsabakaya konacak yazıların halkı ilgilendirilecek hikâye ve masallar, kahramanlık destanları, Türk inkılâbına ait yazılar olması, yazılmış bir şiir veya yazı okuyacakların da bu konudaki yazıları*

⁸⁶⁷ Özyurt, a. g. m., 2.

seçmeleri tercih edilecektir.”⁸⁶⁸ Fakat müsabakanın sonuçlandığına dair “*Başpınar*” da herhangi bir yazıya rastlanmaz.

“*Güzel Yazma ve Güzel Okuma*” müsabakasından bir yıl sonra Gaziantep Halkevi dil-edebiyat kolu 1946 yılında bir şiir müsabakası düzenler. Fakat müsabakanın şartnamesi ile ilgili Halkevi dergisi olan “*Başpınar*” da herhangi bir bilgi mevcut değildir. “*Başpınar*” dergisi 86-87. sayısında şiir müsabakasının sonuçlandığını açıklar. 28.06.1946 günü Halkevi reisi Sabri Güzel’in başkanlığında toplanan jüri heyeti Celal Yener’in “*Gaziantep Şehitlerine*” birinciliği, Naras’ın “*Kahramanlar Diyarı Şanlı Destandır Antep*” ikinciliği, Nadir Gül’ün “*Türkü*” adlı eseri üçüncülüğü kazanır.⁸⁶⁹ Şiirler “*Başpınar*” dergisinin 86-87. sayısında yayınlanır. Müsabakada derece alan şiirlerden “*Gaziantep Şehitlerine*” ve “*Kahramanlar Diyarı Şanlı Destandır Antep*” şiirleri millî mücadelede Gaziantep’in göstermiş olduğu mücadeleden ilham alınarak yazılmıştır. Şiir müsabakası hakkında herhangi bir şartname yayınlanmamasına rağmen bahsi geçen şiirlerin birincilik ve ikincilik almasında siyasi erkin istediği konu bütünlüğünde yazılması etkili olmuştur. Siyasi erk millî mücadelenin toplum nezdinde unutulmaması ve her daim canlı kalması için bu minvalde verilen eserleri önemsemiştir. Bu yüzden Halkevi dergilerinde yayınlanan edebî metinlerde millî mücadeleyi konu alan eserler ziyadesiyle yer tutar.

3.1.4.3.1.7. Bursa halkevi edebiyat müsabakası

Bursa Halkevi, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı münasebetiyle Atatürk İnkılâbına dair lise ve ortaokul muadili okul öğrencileri arasında “*Güzel Konuşma*” müsabakası düzenlemiştir. Kazanan adaylara Halkevi tarafından kıymetli armağanlar verilmiştir.⁸⁷⁰ Birinciliği “*Türk İnkılâbı*” yazısıyla Mehmet Başalan, ikinciliği “*Türk İnkılâbı*” yazısıyla Afife Emiroğlu kazanmıştır. Müsabakayı kazanan yazılar Bursa Halkevi dergisi “*Uludağ*” da yayınlanmıştır. Kalemeye alınan yazıların muhtevası Mustafa Kemal Atatürk’ün önderliğinde başlatılan Türk inkılâpları ve bu inkılâpların başlangıç noktası olan 19 Mayıs’tır. Bursa Halkevi’nin düzenlemiş olduğu bu müsabaka siyasi erkin Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren önem verdiği konulardan biri olan inkılâpları yerleştirme politikasının kültürel alanda yansımalarıdır.

⁸⁶⁸ Güzel Yazma Müsabakası. (1946). *Başpınar*, (82), 8.

⁸⁶⁹ Şiir Müsabakası Neticelendi (1946). *Başpınar*, (86-87), 7.

⁸⁷⁰ Bursa Halkevimizin 1949 yılı çalışmaları (1949). *Uludağ*, (95), 12.

3.1.4.3.1.8. Denizli halkevi edebiyat müsabakası

Denizli Halkevi, 1943 yılında piyes ve hikâye müsabakası düzenler. Müsabakanın başvuru süresi Birincikânun 1943 ile İkincikânun 1944 arasındır. İkinciteşrin 1943 yayınlanan 81.sayısında müsabakanın ilanı ile birlikte şartnamesi de yayınlanmıştır. Siyasi erkin müsabakadan şartnamede adaylardan beklentisi şunlardır:

Piyes:

A- *İki perdeden aşağı ve üçten yukarı olmayacak*

B- *Mevzu olarak millî faziletlerimizle terbiyevi ve ahlaki temayüllerimiz tercih olunmalıdır. Aynı zamanda teknik şartlar arasında mahallimizin (iyi) dil özelliği adet ve inançlarını belirtmek gayesi de güdülmedir.*

Hikâye:

A- *Mahalli bir mevzu içinde çevremizin insanı, çevremizin dili, kıyafeti ve mekan olarak realiteye uyar köyü, kasaba ve şehri alınmalı ve işlenmelidir.*

B- *Hikâyeler, (küçük hikâye) büyüklüğünü aşmamalıdır.⁸⁷¹*

Müsabaka şartnamesine baktığımızda piyes ve hikâye yazarlarından beklenen bölgenin folklor unsurlarından faydalanarak eserlerin yerel hayatla paralellik göstermesidir. Piyes türünde birincilik alan yazara 60 lira ve hikâye türünde birincilik alan yazara 20 lira verilecektir.⁸⁷² Piyesin dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda okuma yazma bilmeyen zümrenin fazlalığı sebebiyle bu kesime de hitap edeceğinden piyes türünde birincilik alan adaya daha fazla mükâfat vaat edilmiştir. Bu sayede siyasi erk, piyesin konusu noktasında “*millî faziletlerimizle terbiyevi ve ahlaki temayüllerimiz*” mevzularını tüm kesime daha basit ve etkili bir yolla aktarabilecektir. Fakat İnanç dergisi İkinciteşrin 1943’den sonra matbaanın içinde bulunduğu imkânsızlık sebebiyle 30 Haziran 1944’e kadar çıkamamıştır. İnanç dergisinin 30 Haziran 1944 ve devamındaki sayılarında ise müsabakanın sonucu ile ilgili hiçbir bilgi yer almamaktadır.

⁸⁷¹ Piyes ve Hikâye Müsabakası (1943). *İnanç*, (81), 19.

⁸⁷² Piyes ve Hikâye Müsabakası, a. g. y., 17.

3.1.4.3.1.9. Adana halkevi edebiyat müsabakası

Adana Halkevi 1945 yılında şiir ve hikâye türlerinde olmak üzere bir edebiyat müsabakası düzenler. Adana Halkevi dergisi *Görüşler*'in 81. sayısında müsabakanın şartnamesini yayımlanır. Müsabakanın şartnamesi şu şekildedir:

*Genç istidatları teşvik eregile*⁸⁷³, *Evimiz Dil-Edebiyat komitesi tarafından bir şiir ve hikâye müsabakası açılmıştır. Giriş şartı ve yolları şunlardır:*

- 1- *Müsabakaya istisnasız herkes katılabilir.*
- 2- *Müsabakaya girecek eserlerin daha önce başka bir yerde yayınlanmamış olması ve yazarın öz duygularının deyimi olması şarttır.*
- 3- *Biri imzalı, diğeri imzasız olmak üzere iki nüsha olarak hazırlanan yazılar, doğrudan doğruya Halkevi Başkanlığına verilerek bir numara alınacaktır.*
- 4- *Bu yazıların imzasız nüshaları Halkevi İdare Heyetinin seçeceği beş kişilik bir komisyon tarafından incelenerek beşinciye kadar derece alanlar mükâfatlandırılacaktır.*
- 5- *Yazılar, dil devriminin son gelişmesine uygun bir ifade ile yazılmış olmalıdır.*
- 6- *Yazılar, daktilo veya okunaklı bir el yazısı ile yazılmış olmalıdır.*
- 7- *Müsabaka süresi iki aydır. Yazılar 15.12.1945 akşamına kadar verilmiş olmalıdır.*
- 8- *Kazanan yazılar, tarihi sonradan ilan edilecek bir törende bildirilerek yazarları tarafından okunacaktır.*⁸⁷⁴

Müsabakanın şartnamesinde şiir ve hikâye türleri ayrılmamış her iki tür için de aynı şartlar geçerli görülmüştür. Diğer Halkevleri'nin düzenlemiş olduğu edebiyat ve sanat müsabakalarında olduğu gibi en fazla talep şiir türüne olmuş ve hikâye türünde ödül alabilen aday olmamıştır. Bu yüzden olsa gerek *Görüşler Dergisi*'nin 81. sayısında “*Şiir ve Hikâye Müsabakası*” olarak duyurulan yarışma *Görüşler*'in 87. sayısında “*Şiir Müsabakası Neticelendi*” başlığı ile ilan edilmiştir.

Toplam 33 şiirin gönderildiği müsabakanın jüri heyeti; M. Naci Ecer, Ekrem Erkmen, Şevket Kutkan, Celâl Sahir Mutur ve Sait Toraman'dan müteşekkildir. Jüri heyetinin incelemesi sonucunda Birincilik “*Bir Hastanın Defteri*” adlı şiirin sahibi Celâl Şimşek'e, İkincilik “*Yaşamak*” adlı şiirin sahibi Mustafa Bekir Demirkıran'a, Üçüncülük ise “*Takunyalı*” adlı şiiri ile Saffet Akman'a verilmiştir.⁸⁷⁵

Adana Halkevi'nin düzenlemiş olduğu müsabakada ödül alan eserlere baktığımızda metinlerin muhtevası beşeri hayat ve tabiat içerisinde hissedilen kişisel duyguların yansımalarıdır.

⁸⁷³ (Erek) Gerçekleştirmek için tasarlanan ve erişmek istenilen şey, amaç, gaye, maksat, hedef.

⁸⁷⁴ Şiir ve Hikâye Müsabakası (1945). *Görüşler*, (81), 16.

⁸⁷⁵ Şiir Müsabakamız Neticelendi (1945). *Görüşler*, (87), 1.

Bir Hastanın Defterinden

*Alsın, beni benden götürsün
Baharı medarlara uçuran kuşlar;
Bilmem niçin dünyada arıyoruz?
Saadet ölümle başlar.*

Yaşamak

*Bir tabut içinde ne kadar acı
Ellerim, saçlarım bütün her şeyim:
Yaşamak içimde o ihtiyacı
Yenmeden ben nasıl göçüp gideyim?*

Ödül alan şiiirlerin hiçbirinde siyasi erkin politikasına yönelik eser yoktur. Özellikle İkinci dünya savaşı sonrası edebiyat çevrelerinde hâkim olan yaşam ve ölüm konusu amatör şairlerimizi de etkilemiştir. Benzer durum Konya Halkevi'nin düzenlemiş olduğu müsabakada da yaşanmış jüri üyesi Kaya Can Konya Halkevi dergisinde bu durumu eleştiren bir yazı kaleme almıştır.⁸⁷⁶ Adana Halkevi dergisin Görüşler'de ise müsabaka ile ilgili müspet veya menfi herhangi bir yazı kaleme alınmamıştır. Fakat Müsabakanın şiir ve hikâye türünde başlayıp sadece şiir türünü kapsayan bir yarışmaya evrilmesi ayrıca müsabakanın sadece Adana bölgesi ile sınırlı olmamasına rağmen 33 kişi gibi az bir katılımcı içerisinde seçilmesi müsabakadan istenilen verimin alınmadığını göstermektedir.

3.1.4.3.2. Halkevleri ve köy enstitülerinin telkini

1932 yılında kurulan Halkevleri siyasi erk için “*Halka inkılâbın ana vasıflarını, Cumhuriyet Halk Partisi'nin esas umde ve prensiplerini yayan, belleten mukaddes bir yer olduğu gibi irfan nurundan, inkılâp ışık ve feyzlerinden uzakta kalmış yaşlı ve genç halkımızın ruhuna ufacık bir acı duyurmadan aşılacak, dimağları, ruhları kaplayan cehalet örümceklerini silmek için biricik kültür kaynağıdır.*”⁸⁷⁷ Bu tanımlamadan anlıyoruz ki Halkevleri eğitim ve kültür faaliyetleri dışında halka baskı ve zorlamada bulunmadan inkılâpları telkin etmekle de yükümlüdür. Fakat 1932'de çalışmaya başlayan Halkevleri için bu faaliyetler her zaman aynı heyecan ve alaka ile sürdürülememiştir. Konya Halkevi dergisi Konya'da yayımlanan “*Halkevlerinde Çalışma Yolları*” adlı makalede Halkevlerinin içinde bulunduğu durumdan şu şekilde bahsedilmektedir:

Yıllardan beri denedik: Halkevimizde görülen sönüklük, hem çalışma usul ve şekillerinin eksikliğinden hem de halktaki ilginin azlığı yüzündendir.

Mademki bu bir hakikattir, o halde iki büyük zaruret karşısındayız.

⁸⁷⁶ Bkz. Konya Halkevi Edebiyat Müsabakası.

⁸⁷⁷ Karagülle, H. M. (1941). Halkevlerimiz ve Mahiyetleri. *İçel*, (37), 3.

A) *Halkın alakalarını temin etmeli.*

B) *Çalışma şekillerimiz asrın ve inkılâbımızın ruhuna ve muhitimizin ihtiyaçlarına uymalı.*⁸⁷⁸

Konya Halkevi dergisinde çıkan makaleden anlıyoruz ki 1940 yılına gelindiğinde halk kültür kurumları olan Halkevlerine eskisi kadar rağbet etmemektedir. Bu yüzden Halkevi yöneticileri ve üyeleri inkılâp heyecanını tekrar yaşamak ve yaşatmak için çareler aramaktadır. Bu çarelerden ilki “*Toplantıları ve konferansları kuru fikirler halinde bırakmayıp sanat zevkiyle süslemek; sinema, mahalli oyunlar millî müziklerle, monolog gibi cazip parçalarla beslemek (Eğlendirerek telkin)*”⁸⁷⁹ dir. Halkevi’nin uyguladığı bu yöntem teoriyi pratiğe dökmek ve bu pratiği halkla birlikte gerçekleştirmektir. Kullanılacak olan bu metodu eğlendirerek bunaltmadan aşımak olarak tarif edilebiliriz.

Siyasi erk bu telkin metodundan faydalanarak Parti’nin kültür kurumları olan Halkevlerinin anlamını ve görevlerini halka anlatmak için edebî metinlerden faydalanmıştır. Makaleler vasıtasıyla dile getirilen hususlar sanat eserleri vasıtasıyla işlenmiştir. Özellikle bu konuda birçok şiir kaleme alınmış ve halk bu kültür kurumlarına telkin yoluyla çağırılmıştır.

Cüneyd Okay, Halkevleri üzerine yazılan şiirleri incelerken şiirleri üç ana dönem üzerinden değerlendirmektedir. Bunlardan ilki 1932-1938 arası Atatürk’ün ölümüne kadar geçen dönem, İkincisi 1939-1946 arası dönem, Üçüncüsü ise 1946-1950 yılları arası dönemdir.⁸⁸⁰ 1939-1946 dönemi Millî Şef, Parti, Halkevi bütünleşmesinin yoğun şekilde hissedildiği dönemdir. 1946 sonrası ise çok Partili hayata geçilmesiyle birlikte ideolojik söylemin azaldığı bir dönemdir. Öyle ki 1939-1946 arası 47 ve 1946-1950 arası 12 adet Halkevi şiiri yazılmıştır. 1932-1938 arası dönemde dahi 24 şiir yazılmıştır.⁸⁸¹

Halkevleri üzerine yazılan şiirlerde Halkevi mekânsal bağlamda “mabed” şeklinde tasvir edilirken diğer taraftan inkılâplara karşı fikir ve eylemlerin mevzileri olarak da görülür. Halkevi, böylece hem mistifiye edilmekte hem de diğer taraftan taassuba ve cehalete karşı verilen büyük savaşın birleştirici unsuru olmaktadır.

Biz ve Halkevleri

⁸⁷⁸ Ülkü, S. (1940). Halkevinde Çalışma Yolları. *Konya*, (30), 1997.

⁸⁷⁹ Ülkü, a. g. m., 1997

⁸⁸⁰ Okay, C. (2014). *Halkevleri İçin Methiyeler Halkevi Şiirleri*. İstanbul: Doğu Kitabevi, 9.

⁸⁸¹ Okay, a. g. e, 10.

*Tanrı evi gibidir bizim için bu kurağ,
Bu kurağda çözülür, çözülmeyen nice bağ,
Egemenlik aşkıdır içimizi saran ağ,
İşte biz bu aşk ile bağlıyız Halkevi 'ne*⁸⁸²

Yine Halkevi İçin

*Halkevimiz tapıncağı yepyeni bir inanışın
Halkevi başka adıdır ölümlerden uyanışın.*⁸⁸³

Halkevimizin Çalışma Kolları

*Ey genç Halkevine koş çalışmalarını sev
Halk evi kucağıdır sana en faydalı ev...
Çalışma kollarıyla yaktı dokuz meşale,
Parlıyor omuzlarda dolaşıp elden ele.
Milliyetçi, Devletçi, Cumhuriyetçi, Lâyık,
İnkılapçı ve Halkçı gençler o nura lâyük.
İnkılap okulunda kurulunca kurultay,
Başladı dil ordusu söküne alay alay.
İlk dil kurultayıyla dile temel atıldı.
Arapçaya, Farsçaya karşı savaş açıldı.*⁸⁸⁴

Halkevi Ülküevi

*Halkevi ülküsünde inkılabın savaşı
Kuruluştan beridir, zafer onun yoldaşı.
En mukaddes davası halkı kalkındırmaktır
İnkılabın ruhuna halkı inandırmaktır
Halkevi Ülküevi, sekiz yıldır savaşta,
Sekiz yıldan beridir Türk gençliği en başta*

⁸⁸² Nadir, G. (1946). Biz ve Halkevleri. *Karaelmas*, (32-33), 5

⁸⁸³ Özkut, A. R. (1942). Yine Halkevi İçin. *Konya*, (40), 39-40.

⁸⁸⁴ Güzel, S. (1943). Halkevimizin Çalışma Kolları. *Başpınar*, (2), 14-15.

*Bu mukaddes davanın ödeviyle yanmakta;
İnkılabın ruhunu, aşlamakta, yaymakta.
Halkevi, Türk gencine sıcak ana kuağı,
Halkevi, Türk gencinin en alevli ocağı,
Bu ocağın banisi Atatürk'ten hız alıp
Bu ocağın hamisi Millî Şef'ten iz alıp*⁸⁸⁵

Bunlar ile beraber Halkevleri için sıkça vurgu yapılan diğer husus her sınıftan insanın bir araya gelerek eşit muamele gördükleri bir mekân olarak telkin edilmesidir.⁸⁸⁶ Siyasi erkin isteği olan sınıfsız ve homojen bir halk için Halkevleri laboratuvar özelliği görmektedir:

Halkevimiz

*Dokuzuncu yılını kutlarken evimin,
Arasında yaşadım bütün sevdiklerimin
Bir sırada öğretmen, subay, hamal ve tüccar,
Bir duyguda bir hızda, bir inandaydı bunlar.
Sanki bütün benlikler eriyip kaynaşarak,*⁸⁸⁷

Halkevleri şiirler vasıtasıyla tanıtılıp betimlenirken üstünde durulan bir başka husus ise Parti ve Halkevi bütünlüğüdür. Siyasi erk için Cumhuriyet Halk Partili olmak veya Halkevi mensubu olmak eş değerdir. Her CHP'li Halkevi mensubu ya da her Halkevi mensubu CHP'lidir. Bu iki kurum birbirinden ayrılmaz bir bütünlükle birbirine bağlıdır. Her iki kurumun ortak sembolü de Altıok'tur. "Ebedi Şef" Mustafa Kemal Atatürk, "Millî Şef" ise İsmet İnönü'dür. Bu bütünlük şiirlerde sıklıkla işlenir.

Halkevlerinin Yedinci Yıldönümü Münasebetiyle

*Ey Türk genci ödevin Cumhurluğu yaşatmak,
İnkılabı koruyup, rejime canla tapmak,
Bundan geri kaygıyı, tasayı baştan atmak
Atatürk'ten emanet olundu işte sana.
Partimizde güvenli, Evimizde neşeli
Tek gönül, tek imanla bağlanıp birleşmeli!
Millî şef İnönü'nün başararak kutsal eli
Yeni yeni varlıklar bağışlıyor vatana.*⁸⁸⁸

⁸⁸⁵ Bora, C. (1940). Halkevi Ülküevi. *Aksu*, (19), 8.

⁸⁸⁶ Okay, a. g. e., 11.

⁸⁸⁷ Onay, C. (1941). Halkevimiz. *Başpınar*, (25), 11.

⁸⁸⁸ Kum, N. (1939). Halkevlerinin Yedinci Yıldönümü Münasebetiyle. *Ün*, (60), 856.

Halkevlerine Armağan

*Gelin burda Ata'nın çizdiği ufka bakın,
Styrylın sıkıntından, bedbinliği bırakın.
Millî Şef'in ardında bakmadan bir an geri,
Altı oktan fırlayıp yakacağız gökleri.
Gelin kardeşler gelin, burda birleşmek gerek.
Burda Türk'lük bir ülkü, milyonlar tek yürek.* ⁸⁸⁹

Şiirler dışında kaleme alına hikâyelerde de Halkevi tasvir edilirken diğer taraftan Halkevinin genç sanatkârları nasıl halka tanıttığı ve yurt çapında ünlü olmasını sağlandığı işlenmiştir. İzmir Halkevi dergisi Fikirler'de yayınlanan “Halkevi Yolu” adlı hikâye sıradan bir şairin Halkevi vasıtasıyla ülke çapında nasıl ün kazandığını anlatır:

Onun şiirleri çok beğenildi. Derginin her nüshasında çıkmaya başladı. Şöhreti İzmir ufuklarını aştı, bütün yurttan alâka gördü. Bir sene sonra Halkevinin yardımı ile bu şiirler kitap halinde çıktı. Kızılçullunun münzevi şairi tanınmış bir yurt şairi oldu... Ayrılırken bize büyük minnetle teşekkürlerde bulundu ve ilâve etti.

-Siz benim kılavuzumsunuz.

-Biz mi? Halkevi mi?

-Siz bana Halkevinin yolunu gösterdiniz, o da muvaffakiyetin... ⁸⁹⁰

Halkevi ve Halkevi dergisi heveskâr sanatçılar için halka ulaşmada cazibe merkezi olduğu kadar Ülkü dergisinde yayınlanan “Efendi” hikâyesinde de Halkevi, sosyalleşmenin merkezi olarak şu şekilde tasvir edilir:

Kasabada ilk tanıdıklarımın biri o idi. Yaşımın gereği, aradığım gençleri Halkevinde buluyordum. Üstelik gazete ve radyo da vardı orada. Tavla, domino gürültüsü olmadığından böyle bir kasabada akşamları doldurmak için en uygun yerdi. Öyle diyorum; çünkü bu sönük ilçede günü geçirmek, kişi oğlunun tek endişesidir. Hele penceresinde beklileyeni bulunmayan yabancı bir memurun, işinden artakalan zamanını harcaması mesele olur; hele zar atmaz, pul vurmazsa; arkadaşlarını çekiştirmez, yerli halkın dedikodusuna bırakmazsa kendini... ⁸⁹¹

Halkevi, “Efendi” hikâyesinde sıradan bir kahveden farklı olarak gürültünün ve dedikodunun olmadığı entelektüel bir kültür merkezi olarak tasvir edilirken, Ülkü dergisinde yayınlanan “Halkevinde Bir Adam” adlı hikâyede ise gerçekleştirilen sosyal ve kültürel etkinliklerin merkezidir.

⁸⁸⁹ Aşkun, V. C. (1941). Halkevlerine Armağan. 4 Eylül, (24), 10.

⁸⁹⁰ Minez, B. (1946). Halkevi Yolu. Fikirler, (308-309), 23-24.

⁸⁹¹ Özalp, İ. İ. (1950). Efendi. Ülkü, (42), 34.

Tiyatro salonunda çocuklar, 30 Ağustos için bir piyes hazırlıyorlar. Başlarında, ortaokuldan iki öğretmen ile bir yüzbaşı var. Sabahtan akşama kadar çalışıyorlar. Kitap odasında yabancı dil kursları açmışlar; hiç boş kalmıyor. Bayan Melahat Görgü de müzik kolu odasında kızlara keman dersleri veriyor. Bizleri buraya sokmak değil, kapısından baktırmaz! Alt katta geniş bir yer var, kahve yapmışlar. Onun yanında tam bize çalışma odası olacak bir yer daha var: burasını da kahveciye kiralamışlar, o da ambar gibi kullanılıyor... Bize verdikleri odanın yanında üç oda daha var: birinde kâtip oturuyor, birini Kızılay'a vermişler; üçüncüde de Hava Kurumu ile Çocuk Esirgeme ortaklaşa kullanıyorlar.⁸⁹²

“Halkevinde Bir Adam” hikâyesi, Halkevlerinin tanıtımını yaptığı kadar Halkevlerinin müdafaasını da yapmaktadır. Hikâyenin yayınlandığı 1949 yılı Halkevlerinin kapatılması yönünde tartışmaların yapıldığı yıllardır. Eserde, Halkevinin çalışmalarının kurumun başına gelen yöneticiler yüzünden bozulduğu ifade edilirken halef ve selef olmak üzere iki Halkevi başkanı karşılaştırılmaktadır:

Yazık ki bu adamın hizmeti on dört aydan fazla sürmedi. Dersler başladığı için ben memleketten ayrılmıştım: çok sürmemiş İzzet Bey de yerli dedikodulara dayanamayarak Halkevinden çekilmiş. O yıllarda Halkevi Başkanlarından sayılabilecek aday gösterilenler çok olurdu. İzzet Bey fena olduğu için değil, Halkevi Başkanı olduğu için onun yerine gelmek isteyenler çoğalmış, dedikodular da artmış, o da çirkin işlerin içinde kalmak istemeyerek çekilmiş. Yerine bakkal Zihni'yi getirmişler. Zihni, genç bir adamdı: ama bu gibi işleri çevirmeği bilmez, bunlarla da uğraşmazdı. Halkevimizin içi birden bire boşaldı. İzzet Bey'le çalışmış olan gençler ona bağlı kaldılar: yalnız da bırakmadılar. Anca, o günden beri boşalmış Halkevimiz, yeniden dirilmek için bir adamını bekleyip duruyor.⁸⁹³

Şiirler ve hikâyeler vasıtasıyla halka anlatılmaya ve benimsetilmeye çalışılan Halkevleri dönemin siyasi erki için büyük önem arz etmektedir. Halkevleri ile birlikte telkin edilen diğer kültür ve eğitim kurumu ise Köy Enstitüleridir. Hazırlıkları 1935’de başlatılan 1937’de denen Köy Enstitüleri, 1940’da yasal zemine oturtulmuştur. Köy Enstitüleri sadece köy öğretmeni yetiştirmekle sınırlı kalmayıp, öğretmenle birlikte sağlık görevlileri, teknisyenler gibi meslek elemanları yetiştirmiştir. Ayrıca kuruluş amaçlarının çok üstünde başarı göstermiş olan kurum; Mahmut Makal, Fakir Baykurt, Mehmet Başar, Talip Apaydın gibi sanatçılar yetiştirmiştir.⁸⁹⁴ Talip Apaydın hatıralarında Köy Enstitülerinde yetişen gençler için şunları söyler:

Genel olarak ortak özelliklerimiz şunlardı: Klasik okulun ders kitaplarından dışarı taşan, Türkiye'nin köy gerçeğine çevrik, yalnız kafası değil, eli kolu da işleyen hayat adamı olmaya çalışıyorduk. Kimimiz erken, kimimiz biraz daha geç, halktan yana bir kültür

⁸⁹² Meşe. (1949). Halkevinde Bir Adam., *Ülkü*, (27), 12-15.

⁸⁹³ Meşe, a. g. h., 15.

⁸⁹⁴ Aysal, N. (2005). Anadolu’da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (35-36), 267-282.

algısı ile beslenmiştik. Ülkücüydük. İnançlarımızda heyecanlıydık. Dayanıklı ve savaşımçı yetişıyorduk. Çook sonra bu özelliklerimiz beğeni toplayacaktı.⁸⁹⁵

Siyasi erk, Halkevi dergileri vasıtasıyla Köy Enstitülerini ve bu kurumlarda yetişen gençlerin Türkiye'nin köylerini değıştireceğini edebî eserler vasıtasıyla halka anlatmaya çalışmıştır. Köy Enstitülerinin tanıtılmasında şiirler önemli bir yer tutmaktadır. Köy Enstitüsü, Halkevinde olduğu gibi kadınıyla erkeğıyle herkesin bir arada toplandığı yer olarak tasvir edilmektedir.

Köy Enstitüsü

*Sende göründü Türklüğün süsü
Gördüğün gördü köylü görgüsü
Çektiğın türkü köyün türküsü
Güvenle dolsun Köy Enstitüsü
Türke yakışan gidiş gidişin
Elele vermişsin erkeğın dışın,
Birer örnektir bütün her işin,
Bir köy demektir senin bir kişin.⁸⁹⁶*

Veda

*Aynı Gaye aynı hisle biz burada buluştuk
Anne, baba ve kardeş sevgisiyle alıştık.
Yurt ve Ulus uğruna beraberce çalıştık
Beklediğimiz güne artık bizler ulaştık.⁸⁹⁷*

Köy Enstitüsünde yetişecek gençler ise köyü ve köylüyü aydınlatacak neferler ve ülkü savaşçıları olarak nitelendirilirler.

Hasanoğlan'da

*Kalbimizde bir ateş köylü için yanıyor
Köylünün yarasına birer merhem konuyor.
Gaye köye doğrudur, dinsin köyün dertleri
Bir nesil yetişıyor, köyün yağız mertleri.⁸⁹⁸*

Ülkü

Düziçi Köy Enstitüsü Talebelerine

*Hayret etme arkadaş! Ne ciniz ne periyiz,
Türk'üz birer gönüllü ülkü savaş eriyiz.
Elde nasır, kalpte kan, başta alın teriyiz.*

⁸⁹⁵ Apaydın, T. (1990). Köy Enstitüsü Yılları. İstanbul: Çağdaş Yayınları, 106.

⁸⁹⁶ Atasoy, O. (1943). Köy Enstitüsü. *Ün*, (106-107), 1463.

⁸⁹⁷ Kızıldağ, N. (1944). Veda. *Derme*, (15), 17.

⁸⁹⁸ Erdemir, V. (1944). Hasanoğlan'da. *19 Mayıs*, (65), 22.

*Türk'üz birer gönüllü ülkü savaş eriyiz
Görenekte önderiz, gösterişte beriyiz,⁸⁹⁹*

Enstitüm

*Zerren güneş olur köye nur saçar,
Dağları devirir bentleri aşar,
Bundan sonra köylü hiç kalmaz naçar,
Işığın dumansız yanar Enstitüm
Bu yurdu bizlerle işleyip ördün,
Günün en önemli işini gördün,
Karanlık köylere ışığını sürdün
Işığın dumansız yanar Enstitüm.⁹⁰⁰*

Siyasi erkin kültür ve eğitim faaliyetlerini gerçekleştirdiği Halkevleri ile Köy Enstitüleri iktidar için önemlidir. Her iki kurum da siyasi erk tarafından Anadolu'nun en ücra köşelerine ulaşmak amaçlı tasarlanmıştır. Fakat resmî olarak 1932 yılında kurulan Halkevlerinde ve 1940 yılında kurulan Köy Enstitülerinde heyecan ve coşku her daim aynı seviyede olmamıştır. Siyasi erkin gerek dış politikada gerekse iç politikada almış olduğu kararlar bu kurumlara olan ilgi ve alakayı etkilemiştir. İktidar bu kurumları halka daha iyi tanıtmak, benimsetmek veya ilginin azaldığı dönemlerde halkı bu kurumlara çekmek için faaliyetler düzenlemiştir. Kurumların düzenlemiş olduğu sosyal ve sanatsal faaliyetler halkın ilgisini arttırmıştır. Tiyatro, sinema ve şiir okuma gibi etkinlikler ile beraber Halkevi dergilerinde yayınlanan edebî metinler de siyasi erkin kullanmış olduğu telkin yöntemlerindedir. Bu metinler bir taraftan halkı bilgilendirirken diğer taraftan da halka siyasi erkin ideolojisini telkin etmek amaçlı kullanılmaktadır. 1939-1950 yılları arasındaki iktidar da, kendisi için büyük önem arz eden bu kültür kurumlarını Halkevi dergilerindeki edebî metinler vasıtasıyla hem halka benimsetmiş hem de propagandasını yapmıştır.

3.1.4.3.3. Millî Mücadele

Millî Mücadele, diğer bir tabirle İstiklâl Mücadelesi ve Kurtuluş Savaşı, Mustafa Kemal Atatürk ile özdeşleşen millet olarak var olmanın ve direnişin adıdır. Anadolu'nun tarihte az görülür bir nitelikte büyük devletlere karşı esaretini kabul etmeyip ve hürriyetini kazanışının hikâyesidir.

⁸⁹⁹ Baykal, İ. (1942). Ülkü. *Görüşler*, (43) 19.

⁹⁰⁰ Akan, A. (1943). Enstitüm. *Görüşler*, (54), .6.

Anadolu'nun işgalini sona erdirmek için başlatılan bu mücadele "Kuvâ-yı Millîye" (Millî Kuvvetler) ile tarih sahnesine çıkmış, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a hareket eden Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde 4 yıl (1919-1922) süren mücadele sonucunda da yeni bir devletin, Cumhuriyet'in temelleri atılmıştır.⁹⁰¹

Mustafa Kemal Atatürk Anadolu'daki halk ile birlikte giriştiği Millî Mücadele'den başarıyla çıktıktan sonra halkın söz sahibi olduğu yeni bir devlet kurmuş ve halk temelli Cumhuriyet rejiminin ürünü olan inkılâpları halka benimsetmek amacıyla da Halkevi örgütlenmesine gidilmesi direktifini vermiştir. Büyük devletlere karşı verilen bu İstiklâl Mücadelesinde Anadolu'nun kahramanlıklarının ve çektiği ıstırapların olması ayrıca bu mücadelenin toplumun her kesiminden insanın yer aldığı ortak bir payda olması dolayısıyla kurulan Halkevlerinin temelinde Millî Mücadele yer almaktadır.

Halkevlerine ve Halkevi dergilerine bu noktada düşen en büyük görev ise Millî Mücadelenin kazanımlarını aynı heyecan ve coşku ile yaşatmaktır. Halkevleri gerçekleştirdiği konferanslar ve sanat aktiviteleriyle Millî Mücadele konusunu işlemiş, Halkevi dergileri vasıtasıyla da şiir, hikâye, tiyatro türlerini kullanarak Millî Mücadele'yi hafızalarda her daim canlı tutmuştur.

İsmet İnönü döneminde de Halkevlerinde ve Halkevi dergilerinde Millî Mücadele sıklıkla işlene gelmiştir. Öyle ki Halkevlerinin düzenlemiş olduğu edebiyat müsabakalarında Millî Mücadeleyi işleyen edebî metinler değerlendirme noktasında öncelikli eserler olmuş ve ödüllendirilmiştir. Böylece siyasi erk Millî Mücadele konusunun işlenmesi hususunda sanatçıları teşvik etmiştir. Halkevi dergileri bulunduğu bölgenin amatör sanatçıları vasıtasıyla yazılan Millî Mücadele konulu edebî türlere sayfalarında yer vermiştir.

Halkevi dergilerindeki edebî metinler Millî Mücadele'yi Ulusal bayramlar için yazılan eserlerde, Birinci ve İkinci İnönü için yazılan eserlerde, bölgesel kurtuluş günleri ile yerel kahramanlar için yazılan eserlerde işlerler.

Ulusal bayramlar, Millî Mücadele'nin kazanımları olması dolayısıyla eserlerde Millî Mücadele'ye sıklıkla vurgu yapılmaktadır. Özellikle Millî Mücadelenin başlangıcı olan 19 Mayıs Bayramı ile zafere erişilen 30 Ağustos Zafer Bayramı iki önemli bayramdır. Kaleme

⁹⁰¹ *Osmanlı Belgelerinde Millî Mücadele ve Mustafa Kemal Atatürk* (2007). Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yayın Nu:88, 1.

alınan eserlerde Millî Mücadele'deki Türk milletinin kahramanlığını ve Mustafa Kemal ile İsmet İnönü'nün komutanlığına temas edilir:

19 Mayıs Gençliği

*İnkılâp savaşında yüz çevirmez öncüyüz;
Ata'nın güveniyiz, İnönü'nün gücüyüz,
Karanlık geceler içinden yara yara,
Güneş gibi ulaştık 19 Mayıslara.
Geçmişlerin ders olan acısını duyarak*⁹⁰²

30 Ağustos

*Arslanlar saldırdı kükreyip dağa
Sardı ufukları bir kızıl duman
Gökten ateş yağdı taşa, toprağa
Dünyada kıyamet koptu o zaman
"Mehmetçik" esaret, zillet tanımaz
Etti o, yurduma (Hürriyet) i vaz,
Türkün yiğitliği tarihe sığmaz;
Büyüktür yazmakla bitmez bu destan...*⁹⁰³

Çocuk ve 23 Nisan

*Bilmediğin bir çocuk, büyür şanlı Türk olur.
Ya bir İsmet İnönü yahut Atatürk olur.*

...
*Bu tarihte akıttık esaretin kanını
Bu tarihte okuduk hürriyet destanını
Bu tarihten başladık ünlü zafer vermeğe
Hürriyetin aşkile mutlu ömür sürmeğe*⁹⁰⁴

30 Ağustos Büyük Zafer

*Göklerde şimşek olduk son bir geceydi çaktık
Yer yer tutuştu dağlar, ateş, sel olduk aktık.
On günde hasımı boğduk, kahrettik denizde
Ak saçlı dağlarda sönmüş hayale baktık
Kuvvetle susturulmuş milletlerin başında*

*Dünyaya karşı koyduk tarihte şan bıraktık*⁹⁰⁵
*Başkumandan savaşı inletti dağı taşı
Türkün o Büyük başı
Bakmıyordu hiç geri...*⁹⁰⁶

19 Mayıs

Bin dokuz yüz on dokuz on beş Mayıs sabahı,

⁹⁰² Atok, O. K. (1944). 19 Mayıs Gençliği. Ülkü, (61), 65.

⁹⁰³ Fırat, M. Ş. (1942). 30 Ağustos. 19 Mayıs, (56-3), 18.

⁹⁰⁴ Çocuk ve 23 Nisan (1940). Aksu, (20-4), 9.

⁹⁰⁵ Savcı, Z. (1940). 30 Ağustos Büyük Zafer. Başpınar, (19), 13.

⁹⁰⁶ Z.A. (1949). Başkumandan Savaşı. Dıranaz, (49), 1.

Ürpertti tüylerini mâsum milletin âhı...
 Bürünürken mateme Türk'ün şanlı hilali
 Görmeliydi, o zaman, bir (Mustafa Kemâl) i:
 (İzmir) in işgali pek dokunmuştu koştı (Vezirler) in yanına...
 Bu zavallı (Ricâl) in hepsi bitkin haldaydı...
 Dediler: (Bu gidişin sonu neye varacak?)
 Dedi: (Milleti, kendi imanı kurtaracak!)
 Duracak zaman değil çabuk karar veriniz!
 Ümitsizlik yerine celadet gösteriniz!...⁹⁰⁷

Halkevi dergilerinde ulusal bayramlar üzerine benzeri birçok şiir vardır. Bu şiirler Halkevlerinde düzenlenen bayram kutlamalarında okunduğu gibi Halkevi dergilerinde yayınlanarak yurt çapına yayılmaktadır. Böylece Millî Mücadele'de gösterilen kahramanlığın gencinden yaşlısına herkesin hafızasında taze kalması sağlanmaktadır.

İsmet İnönü döneminde Millî Mücadele konusunun işlendiği diğer eserler I. ve II. İnönü muharebelerini konu alan metinlerdir. Millî Mücadelenin önemli safhalarından olan bu muharebeler hem Millî Mücadele'nin anlatımı hem de İsmet İnönü'nün kahramanlığından ve komutanlığından bahsedilebilmesi hasebiyle siyasi erk tarafından tercih edilmektedir. Bu sayede "Millî Şef" İnönü'nün politikacı kimliği yanında asker kimliğine de vurgu yapılabilmektedir. Türkiye'yi temsilen katıldığı Lozan görüşmeleri İsmet İnönü'nün politik başarısı olarak edebî eserlere yansırken⁹⁰⁸ İnönü muharebeleri de askeri başarısı olarak edebî eserlere yansır. Zonguldak Halkevi dergisi Karaelmas'da Birinci İnönü Zaferi ile ilgili kaleme alınan yazıda İsmet İnönü'nün bahsettiğimiz başarılarına temas edilir:

Başlı başına bir taç olan (İnönü Zaferleri) ile asil başını süsleyen kahraman asker, Lozan Sulh, hazırda vatanın bunca inkılâplarında mürşitlik ederek ruhumuzun öz varlığına işliyordu. Bu günde başbuğumuz ve her cihetçe en büyüğümüz olan İnönüler Kahramanı İsmet İnönü Milletinin başında Sağol Varol...⁹⁰⁹

İkinci İnönü

*Memleketin umutsuz, karanlık bir gününde
 Millet in istikbali, belirdi İnönü'de*

⁹⁰⁷ Öcal, C.O. (1942). 19 Mayıs. *Görüşler*, (45), 6.

⁹⁰⁸ Bkz. Edebi Eserlerde Lozan.

⁹⁰⁹ Birinci İnönü Zaferi (1945). *Karaelmas*, (26-27), 3.

*Yirmi sekiz Mart günü henüz ağarmadan tan,
Saldırdı cephemize düşmanlar sağ kanattan
Otuz Martta sıkıştı cephenin sağ, solu
Bir kalp gibi çırpındı burada Anadolu.*

...
*Bir avuç Ordusuyla Yaratırsa o günü
Bugünkü Ordusuyla neler yapmaz İnönü...⁹¹⁰*

İnönü

*Yattı nice başlar ölümün kanlı dizinde
Türkün sesi yüksel bir akşam İnönü'den
Düşman yüzüyor kan yalnız kan denizde,
İman dolu kalpler gine bir tunç gibi zinde
Millî şefin ardında; O, ölmez Atatürk'ün
Millet gidecek arşa kadar mutlu izinde...⁹¹¹*

İnönü Zaferi

*Bu sese uyan ordu, durmadan ilerledi;
Sakarya, Dumlupınar, Lozan ve Cumhuriyet
Onun tecellisiydi, bütün bunlar nihayet.⁹¹²*

1 Nisan 1921'in Eşiğinde

*Demiri çelik yapan ateşi nur yapan;
Attilâyı Attilâ, Timuru Timur yapan...
Ve Tuna Boylarında yıllarca Tunalışan
Türk Milleti, bahtsızdı... Büyük millet perişan!
Arslan, yılmış, çekilmiş ve sinmiş artık ine...
Türk'ün büyük talii zorla dönmüş tersine...
Ve şef, aynı kumandan; geliyor zafer sesi
Doğruluğun iyiliğin, barışın sağ kolu Türk;
İnönü günlerinin hamlesiyle dolu Türk!⁹¹³*

Giresun Halkevi dergisi Aksu'nun, İnönü Zaferi'nin yıldönümü dolayısıyla Ankara Halkevi'nde Behçet Kemal Çağlar tarafından okunan “1 Nisan 1921'in Eşiğinde” adlı şiiri yayınlamasından sonra Behçet Kemal Çağlar'ın diğer eseri olan “İnönü Destanı”⁹¹⁴ adlı şiiri 1946'da Ülkü dergisinde yayınlanır. 1939-1950 arasında İnönü Muharebeleri edebî eserlerde destansı bir anlatım tarzıyla işlenir. Haluk Nihad Pepeyi'nin “Millî Mücadele Destanı”⁹¹⁵,

⁹¹⁰ Atok, O. K. (1944). İkinci İnönü. *Ülkü*, (61), 4.

⁹¹¹ Oğuzcan, Ü. Y. (1944). İnönü. *Halkevi*, (71), 13.

⁹¹² Atakan, T. (1944). İnönü Zaferi. *Halkevi*, (71), 13.

⁹¹³ Çağlar, B. K. (1940). 1 Nisan 1921'in Eşiğinde. *Aksu* (24), 3-4.

⁹¹⁴ Çağlar, B. K. (1946). İnönü Destanından Parçalar. *Ülkü* (28), 6-7.

⁹¹⁵ Pepeyi, H. N. (1940). *Millî Mücadele Destanı*. İstanbul: Sertel Matbaası.

Hasan Suvari'nin “*Şanlı İnönü Destanı*”⁹¹⁶, İhsan Ozanoğlu'nun “*İnönü Destanı*”⁹¹⁷ eserleri bu dönem içerisinde yayınlanır. En son 1949 yılında ünlü şair Fazıl Hüsni Dağlarca'nın “*Üç Şehitler Destanı*”⁹¹⁸ adlı eseri yayınlanır. II. İnönü Muharebesi sırasında yaşananların konu alındığı “*Üç Şehitler Destanı*” ndan bazı parçalar aynı yıl Ülkü dergisinde yayınlanır ve yayınlanan parçaların başına şu şekilde bir açıklama eklenir;

*“Üç Şehitler Tepesi” İnönü savaşlarında Mehmetçiklerin al kanlarıyla sulanmış mukaddes bir yerdir. Burada Türk oğulları, er, subay ve komutan omuz omuza her bakımdan üstün olan düşman kuvvetlerine karşı dişleriyle ve tırnaklarıyla savaşmışlardır. Süngüyle, dipçikle, taşla karşı koymuşlardır. Bu tepeyi yüzlerce şehit pahasına müdafaa etmişler ve İkinci İnönü zaferinin kazanılmasını sağlamışlardır.*⁹¹⁹

Derginin yapmış olduğu bu açıklamadan anlaşılmaktadır ki İnönü Muharebeleri toplumun her kesiminden insanın katıldığı ve kanın son damlasına kadar savaştığı bir zafer olarak tanımlanmaktadır. Siyasi erk için bu muharebelerin işlenmesindeki öncelikli hedef toplum nezdinde ortak bir mücadele ve zafer paylaşımı yaratmaktır.

Millî Mücadele konusunun işlendiği diğer eserler ise Halkevi dergilerinin buldukları bölgedeki kahramanlıkları anlatmak için kaleme alınan metinlerdir. Eserlerde bölge halkının Millî Mücadele esnasında göstermiş olduğu azme, gayrete ve başarıya vurgu yapılır.

Gaziyurdum'a

*Ey bu yurd uğruna yurdsuz ocaksız kalmış;
Göz çıkarmış kafa kırmış ve bacaksız kalmış;
Süt emerken ana ölmüş te kucaksız kalmış;
Boğulup zulmete aylarca şafaksız kalmış;*

*Yüzü ak, alını açık, kalbi temiz yurddaşlar!
Size minnetle bakar şimdi şu dağlar, taşlar;
Size hürmetle eğilmiş hiç eğilmez başlar;
Seyreder sizleri göklerde şehit kardaşlar.*⁹²⁰

Gaziler Yurduna

*Yaşa binler yaşa Gaziler yurdu
Sendeki her göğüs dağlar gibidir.
Fransızlar çetin bir sarpa vurdu
Her köşen siperler ağlar gibidir
Fransızlar seni Halep sandılar*

⁹¹⁶ Suvari, H. Ş. (1944). *Şanlı İnönü Destanı*. Konya: Ülkü Basımevi.

⁹¹⁷ Ozanoğlu, İ. (1946). *İnönü Destanı*. Kastamonu: Kastamonu Gazete ve Matbaası.

⁹¹⁸ Dağlarca F. H. (1949). *Üç Şehitler Destanı*. İstanbul: Varlık Yayınları.

⁹¹⁹ Üç Şehitler Destanı (1949). Ülkü, (28), 2.

⁹²⁰ Gaziyurdum'a (1940). *Başpınar*, (11-12), 15.

*Yaman aldandılar, yaman yandılar
On bir ay çarpışıp kan boyandılar
Bu dert yürekleri dağlar gibidir.⁹²¹*

Toroslarda Kahramanlık

*Küçüktüm bir, bir yaz günü Toroslar baştanbaşa
Düşman geliyor diye hazırlandı savaşa
Çeteci olmak için gönüllü oldu herkes
Her ufuktan düşmana haykırıyordu bir ses!⁹²²*

5 Kânunisani

*Ey geniş sinesi altın dolu zümrüt Adana!
Biz bu tarihte kavuştuk idi hasretle sana!
Yıldırımdan hız alıp gökten inen darbe gibi!
Yere sermişti bütün düşmanı “Fazıl Harbi”!
Bu savaşlarda birer mucize gösterdi “Sinan”
Koca Derviş ve Eminle yüce Saim, Tufan!⁹²³*

Kara Fatma

*Kara Fatma adında bir kız çıktı meydana
Ya aslandır, ya kaplandır onu doğuran ana!
Kılıç gibi ortaya fırlattı gövdesini
Çağırıldı Türk olanı, yükselterek sesini:
“Hey dullar, ihtiyarlar, çocuklar, nişanlılar!”
“Sınırlarda döğüştü gürbüz delikanlılar...”⁹²⁴*

Dadaşın Ölümü

*Çağlayan orduyu gördü yakından
Kendini bu sele bıraktı Dadaş
Haykırdı dönersem eğer geriye
Yazılsın kabrime alçaktı Dadaş
Topların açtığı çukurda durdu
Eline geçen bombayı kurdu
Karşiki cepheye hızla savurdu
Zaferin ufkunda şafaktı Dadaş.⁹²⁵*

Halkevi dergilerindeki kahramanlık şiirlerinin hemen hemen hepsinde işlenen konu Millî Mücadeledir. Cumhuriyet Türkiye’sinin kültür kurumları olan Halkevleri yakın geçmiş olarak Anadolu’da büyük devletlere karşı verilen muharebeleri esas almış ve bunları işlemiştir. Millî Mücadele dışında kahramanlık şiirlerinde Çanakkale Savaşı, 93 Harbi gibi

⁹²¹ Işıttan, İ. R. (1939). *Gaziler Yurduna. Başpınar*, (33), 13.

⁹²² Gürcan, M. R. (1940). *Toroslarda Kahramanlık Destanı*. İçel, (24). 14-15.

⁹²³ Muter, C. S. (1942). 5 Kânunisani. *Görüşler*, (40-41), 8.

⁹²⁴ Çamlıbel, F. N. (1938). Kara Fatma. *19 Mayıs*, (25-26), 22.

⁹²⁵ Sevsevil, A. E. (1944). Dadaşın Ölümü. *Fikirler*, (262-263), 16.

muharebeler de işlenmiştir. Fakat üstünde en çok durulan konu Cumhuriyet'in kurucu kadrosunun bizzat kumandanlık ettiği Millî Mücadele'dir.

Hikâye türünde de Millî Mücadele sıklıkla işlenen konu olmuştur. Halkevlerine mensup genç yazarlar, kabileler halinde Anadolu köy ve kasabalarını dolaşmışlar, buralarda duydukları Kurtuluş Savaşı'yla ilgili kahramanlık hikâyelerini kendi muhayyilelerinden de bir şeyler ilave etmek suretiyle yazıya geçirmişlerdir.⁹²⁶ Bu yüzden hikâyelerde Anadolu insanın kahramanlıkları olduğu kadar savaşlar sırasında yitirdikleri ve acıları da vardır. Örneğin Eskişehir Halkevi dergisi Porsuk'ta yer alan “Uçman Ali” adlı hikâyenin işgal hatırlarından kurgulandığı belirtilerek eserin başına şu açıklama eklenir;

*Bu Hikâye, Eskişehir'in işgal günlerinde, ızdırabını, kalbine saplamış bir hançer gibi taşıdığı kara günlerinde, temiz südünden emzirip göksünde büyüttüğü –bugün artık birer delikanlı olmuş- o günler birer çocuk olan yavrularının yaşayıp yaşadığı bir kahramanlık çekirdeğidir. Bunun bu Hikâye, bütün Eskişehirliilere ithaf olunmuştur.*⁹²⁷

Anadolu'nun işgali sırasında yaşanmış bir olaydan mülhem olan “Uçman Ali” hikâyesinde olduğu gibi Gaziantep Halkevi dergisi Başpınar'da yayınlanan “Vatan İçin” adlı hikâyenin başına “İstiklal savaşında Anadolu'dan kadın mektupları” açıklaması düşülür. İşgal sırasında bir kadının Antep'ten kardeşine yazdığı mektupta Antep'in fedakârlığından bahseder:

*Süpürge tohumu ve acı çekirdek yiyerek dut kütüklerinden yapılmış sığınaklar içinde soğuğa ve düşmana karşı koyan Antep'ilerin kahramanlıkları birer destan gibidir.*⁹²⁸

Başpınar dergisinde yayınlanan “Millî Gurur” hikâyesinin giriş kısmına da diğer hikâyelerde olduğu gibi bir not düşülerek eserin gerçek bir olaydan mülhem olduğu ifade edilir;

*Gaziantep'in kurtuluşuna ait hatıralarımı soruyorsunuz, cevabımı biraz geç yazdım, mahcubum. Aşağıya aldığım göğüs kabartacak olgunun sizi tatmin edeceğinden emin olarak kusurumu affedeceğinizi tahmin ediyorum.*⁹²⁹

⁹²⁶ Özseri, a. g. t., 172.

⁹²⁷ Taylâ, İ. (1939). Uçman Ali. *Porsuk*. (41), 633.

⁹²⁸ Dağlıoğlu, H. T. (1939). Vatan İçin. *Başpınar*, (1), 7-9.

⁹²⁹ Güner, Z. (1939). Millî Gurur. *Başpınar*, (5), 19.

Zonguldak Halkevi dergisi Karaelmas’da yayınlanan “*Bir Hatıra*” adlı hikâyeye de diğer hikâyeler de olduğu istiklâl savaşı sırasında yaşanan bir olaydan kurgulanmış ve hikâyenin başında şu açıklama yapılmıştır:

Hiç unutmam ktada askerlik hizmetini ifâ ediyordum. Talih beni İstiklâl davamızın bitiş savaşının ibtida noktası, yalçın kayalı, ova ile dağın, hava ile bağın kucaklaştığı güzel Afyon’un koynunda senemi geçirtmek fırsatına kavuşturdu. ⁹³⁰

Bu örneklerden anlaşılmaktadır ki siyasi erk, sanatçılardan Anadolu’yu gezerek toparladıkları bu hatıralardan mülhem hikâyeye oluşturması yönünde teşvikte bulunmuştur. Örneğin 1940 yılı itibariyle Köycülük Kolu üyeleri Türkiye genelinde 2000’den fazla köy ziyaretinde bulunmuşlardır.⁹³¹ Gerçekleştirilen bu saha çalışmasını teşvik eden ise dönemin kültür kurumu olan halkevleridir. Öyle ki Eskişehir Halkevi dergisi “Halkevi” nin 63-64. sayılarında Millî Mücadele hatıralarının toplanması hususunda “Bir Rica!” başlıklı bir yazı yayınlanır. Halkevi yönetimi şu ricada bulunur:

Millî Mücadelenin ortasında yer almış, etrafında çarpılmış, inkılâp ve ihtilâl hareketlerinin en önemli safhaları cereyan etmiş Eskişehir’de, muhakkak surette pek çok; o günleri canlandıracak vesikaları bulunanlarını ve yahut o günlerin hatırasını taşıyan eşyaları olanlar vardır. Bunlar birer millî servet ve kıymettirler. Bu kıymetleri bütün milletimize göstermek, bunlara bütün milletin alâkasını celp etmek hepimizin vazifesidir. Hükümetimiz bunun önemini belirtmek için Ankara’da bir İnkılâp Enstitüsü açmıştır. Bu Enstitü kedisine malzeme temin edecek her noktaya bütün dikkatini çevirmek için bekliyor. Bizim bu millî (eser ve hatıraları) meydana çıkarmak başlıca vazifemizdir.

Bütün okuyucularımızdan rica ediyoruz. Yukarıda saydığımız hususlar hakkında vasıtalı veya vasıtasız malûmat verdikleri takdirde bunları dergimizde neşredebek, tasnif ettirerek bir eser meydana getireceğiz. Bundan herkes faydalanacak herkes alâka gösterenler hakkında minnettar kalacak. ⁹³²

Halkevleri gerçekleştirdikleri köy ziyaretleri sırasında halktan bu hatıraları toparlamış ve Halkevi dergileri de Millî Mücadele’yi kimi zaman hatıra türünde kimi zaman da hatıradan mülhem hikâyeye türünde yayınlamıştır. Kaleme alınan bu hikâyeler kurgu ve teknik bakımında yeterli seviyede olmasa da hikâyelerde amaç Millî Mücadele ruhunu canlı tutmak ve unutturmamaktır.

Siyasi erkin, Millî Mücadele muhtevalı edebî eser verilmesi hususunda gerçekleştirdiği diğer faaliyet ise edebiyat müsabakalarıdır. 1938’den itibaren düzenlenen müsabakalarda Millî

⁹³⁰ Durusoy, A. N. (1944). Bir Hatıra. Karaelmas, (22-23), 22.

⁹³¹ Karaömerlioğlu, a. g. e., 61.

⁹³² Bir Rica! (1943). Halkevi, (63-64), 20.

Mücadele muhtevalı eserler siyasi erk tarafından ödüllendirmiştir. Siyasi erk, Halkevleri vasıtasıyla düzenlemiş olduğu edebiyat müsabakalarında da Millî Mücadele muhtevalı eserlerin yazılmasını istemiştir. Örneğin Kayseri Halkevi, düzenlemiş olduğu edebiyat müsabakasının şartnamesine şöyle bir madde koymuştur:

*Hikâyeler, Muharririn yaşadığı muhitin (Vilayet dâhilindeki şehir ve köyler) tabiat, insan, ahlâk, ideal, âlicenâplık, aile muhabbeti, yurtseverlik, sevda hisleri ve evlenme tarzları, iş, âdet, tarih, kahramanlık, anane... Hulasa bütün hususiyetlerini aksettirmelidir*⁹³³

Halkevinin müsabakaya katılacak yazarlardan yurtseverlik, tarih ve kahramanlık konulu eserler istemesi siyasi erkin büyük başarılar gösterdiği Millî Mücadele konusunun teşvikidir. Fakat edebiyat müsabakasına istenilen muhtevada eser gelmemesi Halkevi yönetimi tarafından eleştirilerek şunlar dile getirilmiştir:

*Çoğu aşk mihveri etrafında dönüyor. Hâlbuki sevda hissini ifade eden diğer haletlerden daha kolay değildir. Bilhassa gençlikten tercihen millî hislerin mevzu olarak alınmasını isterdik.*⁹³⁴

Benzer durum Samsun Halkevi'nin düzenlemiş olduğu edebiyat müsabakasında da vardır. Müsabakanın şartnamesine herhangi bir konu sınırlaması getirmeyen Halkevi yönetimi şiir türünde birinciliği ve ikinciliği Millî Mücadele konusunu işleyen eserlere vermiştir. Samsun Halkevi dergisi 19 Mayıs'da sanatçılardan istenilen muhteva şöyle anlatılmıştır;

*Bugünün şiir anlayışında hâkim bir rol oynayan konu: Aşk ve tabiattır. Nerede o "VATAN AŞKI" nı terennüm eden şiirler? Bir vatan hasreti ve sevgisini terennüm edecek olan şairin vezin ve kafiyeyle ayrılacağına inanmam. Bu yüzdendir ki; konular, aşk tabiat veya ihtirasın çerçevesinden dışarıya çıkamamaktadır. Şunu unutmadan söyleyeyim ki; Yurdu ve Milleti anlatan şiirlerimize en çok muhtaç olanlar yavrularımızdır.*⁹³⁵

1948 yılına gelindiğinde Halkevi dergilerinde vatan sevgisini ve millî mücadeleyi anlatan eserlerde eskiye nazaran bir azalma görülmesinden dolayı Samsun Halkevi bu tenkit yazısını yayınlamıştır. Gerek Halkevleri bünyesinde çalışanların Millî Mücadele hakkında hatıra derlemesi yapması gerekse de Halkevlerinin düzenlemiş olduğu müsabakalarda Millî Mücadele konusunun işlenmesi noktasında hassas davranması göstermektedir ki siyasi erk Millî Mücadele hakkında eser verilmesini teşvik etmektedir.

⁹³³ Hikâye Müsabakamız (1941). *Erciyes*, (18), 552.

⁹³⁴ Hikâye Müsabakamız (1941). *Erciyes*, (18), 553.

⁹³⁵ Özyurt, F. S. (1948). Bugünün Şiir Anlayışı. *19 Mayıs*, (92), 2.

Halkevlerinin edebî eserler vasıtasıyla yapmış olduğu telkinlerde millî bayramlar, bölgesel kahramanlıklar ile “Millî Şef” İsmet İnönü’nün bizzat yönettiği İnönü Muharebeleri önemli unsurlar olmuş. Halkevleri bu konuları kullanarak 1939-1950 yılları arasında Millî Mücadelede gerçekleştirilen kahramanlıkları ve yaşanan acıları anlatmıştır. Siyasi erk gerçekleştirmiş olduğu bu teşvik ve telkinlerinde hem Kuvâ-yı Millîye ruhunu canlı tutmak istemiş hem de bizzat yönetmiş olduğu Millî Mücadele’yi ortak değer haline getirerek bu mücadeleyi gerçekleştiren iktidar vasfına vurgu yapmıştır.

3.1.4.3.4. Köycülük

Köycü düşünce ilk olarak Cumhuriyet öncesinde, Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminde gündeme geldi. Bunda II. Meşrutiyet döneminde (1908-1918) Türk milliyetçiliğinin ortaya çıkmasının önemli bir rolü vardır. Bu yıllar da köylere karşı başlayan ilgi özellikle dönemin etkin dergilerinden Türk Yurdu’nda dile getirildi. Bu dergide Yusuf Akçura ve özellikle de Helpfand - Parvus milliyetçi ideoloji ve hareket için köylünün desteğinin önemini vurguluyordu.⁹³⁶

Türkiye’de köye ve köylüye yönelik ilgi asıl olarak 1930’lu yıllarda gündeme gelmiştir. Bu dönemde köylere ve köylülere olan ilgiyi dile getiren birçok açıklama bulmak mümkün. Atatürk’ün söylevleri dâhil birçok resmî söylevde kırsal bölgelerin gelişiminin rejimin en önemli görevi olduğu dile getirilmektedir.⁹³⁷

Siyasi erkin propaganda ve telkin kurumları olan Halkevleri köycülük propagandasında önemli rol oynamaktadır. Özellikle Halkevi dergisi Ülkü köycülük üzerine kaleme alınana yazılarla bu hareketin teorik çerçevesini çizer. Bu dönemin en önemli teorisyeni ise Nusret Köymen’dir. Siyasi erk, Halkevi dergileri vasıtasıyla Nusret Köymen gibi köycü fikriyata sahip ideologların makalelerini yayınlarken diğer taraftan Halkevlerinin teşviki ile öğretmen ve öğrenciler köylere gönderilir. Ayrıca eğitmen yetiştirme programı ile köylerde eğitimi iyileştirmeye yönelik projeler geliştirilir.

M. Asım Karaömerlioğlu köycü söylemin dört temel özelliğini şu şekilde maddelendirir:

1) Şehirleşme ve sanayileşmeye karşı ön yargısı

⁹³⁶ Karaömerlioğlu, M. A. (2001). *Türkiye’de Köycülük. Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce.C.2*, İstanbul: İletişim Yayınları, 285.

⁹³⁷ Karaömerlioğlu, a. g. m., 286.

- 2) Köyü ve köylüyü yüceltmesi
- 3) Batılılaşma ile ilişkisi
- 4) Eğitimi köylerin dönüşümü için kilit güç algılaması⁹³⁸

Karaömerlioğlu tarafından maddelendirilen köycü ideolojinin ilk iki maddesi olan “Şehirleşmeye ve sanayileşmeye karşı önyargı” ve “köyü ve köylüyü yüceltme” Halkevi dergilerindeki edebî metinlerde sıklıkla işlenen konulardır.

“Batılılaşma ile ilişkisi” maddesi ise Halkevi dergilerindeki bilimsel yazılarda dile getirilip tartışılan bir husustur. Köycü ideologlar Batılılaşma söylemine karşı mesafelidir. Köye ve köylüye yönelik hareketin başladığı 1930’larda tüm dünyada Batılılaşmaya karşı bir önyargı hâkimdir. Bunun en büyük sebebi ise 1929 Büyük Buhran’ıdır. Köycülere göre sanayileşmiş Batı dünyası tarım ülkelerini sömürmekte böylece Batı ülkelerindeki refah diğer ülkelerin zararına elde edilmiştir.⁹³⁹ Bu yüzden Batılılaşma terimini kimse kullanmamakta bu terimin yerine tercih edilen kavram “muasır medeniyetler seviyesine yükselmek” ti. Bunun Batılılaşma demek olduğu aslında açıktı, çünkü birçok köycü için bile, Batı hâlâ muasır medeniyetin somut örneğini oluşturmaktaydı. Dolayısıyla Köycülerin, Batılılaşma konusundaki tavırlarının Tek Parti rejiminin muğlak ve çelişkili niteliğine katkıda bulunduğu söylenebilir.⁹⁴⁰

“Eğitimin köylerin dönüşümü için kilit güç algılaması” maddesi ise köycü ideologların üzerinde durdukları diğer husustur. Köycülerin planladıkları eğitim şekli ise köye dönük bir eğitim sistemidir. Bu eğitim sisteminde köylünün eğitimi şehirlininkinden farklı olmalıdır. Şehirdeki okullarda verilen klasik eğitim sistemi yerine mesleki eğitimin ağırlıklı olduğu bir eğitimin verilmesi istenmektedir. Bunun sebebi ise köy ve şehir çocuklarının yetiştikleri ortamların farklılığından dolayı şehirde yetişen kişilerin köyde öğretmenlik yapmayacaklarıdır. İsmail Hakkı Tonguç “Canlandırılacak Köy” adlı eserinde bu durumdan şu şekilde bahseder:

Köyleri yeşillikler içinde, kuş civıltıları, su şırıltıları, türkü ve kaval seslerinin geldiği çeşme başlarında güzel kızların olduğu gibi düşleyerek giden romantik köycüler, hayallerini orada göremeyince köye küsüp geri geldiler, bir daha dönmediler. Bunların birçoğu öğretmendi

⁹³⁸ Karaömerlioğlu, a. g. e., 66.

⁹³⁹ Karaömerlioğlu, a. g. e., 74.

⁹⁴⁰ Karaömerlioğlu, a. g. e., 75.

⁹⁴¹ Toguç, İ.H. (1949). a. g. e., 38.

Yaşanan bu zorluklar siyasi erkin ileride Köy Enstitülerine evireceği Eğitimli Köy Okulları denemesine başlamasına sebep olur. 1937’de denenmeye başlanan bu eğitimi sistemin 1939 yılında toplanan Millî Eğitim Şura’sında öneri olarak kabul görülür. Bu düzenleme ile Köy Eğitim Kursları ve Köy Öğretmen Okullarının görevi “ *öğretmensiz bulunan otuz beş bin Türk köyüne öğretmen, eğitmen, demirci, dülger, yapıcı, kooperatifçi ve tarımsal kültürü ileri adam yetiştirmek... Bu insanın nitelikleri şunlar olacaktır: Türk köylüsü olmak, köyde doğmak, büyümek, köy okulunda okumuş üstün zekâlı olmak. Ve kurumdan çıktıktan sonra, mutlaka köyde, köy için, köylüler için çalışmak...*”⁹⁴² olarak genişletilmiştir. 1937-1947 yılları arasında eğitimli okul sayısı 6533, bu okullarda eğitim gören öğrenci sayısı ise 214.000’dir.⁹⁴³

Köy Enstitüleri siyasi erkin eğitim kurumları olarak dönemin Halkevi dergilerinde gerek makaleler gerekse de edebî metinler vasıtasıyla bahsedilir ve halka tanıtılır.⁹⁴⁴

Köycülük fikrinin Halkevi dergilerindeki metinlerde üzerinde durulan en önemli noktası “Şehirleşmeye ve sanayileşmeye karşı önyargı” dır. Köycü ideologlara göre şehirler kozmopolitizmi, sınıf çatışmalarını, işsizliği ekonomik buhranları, işçi grevlerini, devletin toplumsal kontrolünün kısıtlanmasını, kısacası onların kafasındaki her türlü yozlaşmayı simgelemektedir. Köymen’e göre sorun sanayileşmeden ziyade şehirleşmededir. Çünkü bu olgu zaten sanayileşmenin nedenidir. Sanayileşme de, özünde şehirleşmeden kaynaklanan sorunları görülmedik boyutlara çıkarmaktadır. Fakat sorun kendi başına sanayileşmede değildir. Çünkü sanayileşmeden önce de şehirlerde, sınıf çatışmaları gibi, her şekilde kaçınılması gereken toplumsal sorunlar kendini göstermektedir. Bu durum şehre has bir hastalıktır.⁹⁴⁵

Köycülüğün şehirleşmeye karşı çıkışının doğal sonucu şehirlere göçün önlenmesidir. Köylülerin köylerinde tutulması, köycülerin üzerinde önemle durdukları konuların başında gelmektedir.⁹⁴⁶ 19 Mayıs dergisinde kaleme alınan “*Köy ve Köylü Kalkınması*” adlı makalede göç ile ilgili şu ifadeler kullanılır:

Köy ve köylü kalkınması için yapılacak işlerin başında köyliüyü köyüne bağlamak ve onu şehrin cazip çehresinden uzaklaştırmak gelir. Bu hususta alınacak tedbirlerin müessiriyeti hiçbir zaman gözden kaçırılmamalıdır. Mesela bu tedbirler meyanında, köyliye öğretici ve eğlendirici bir iki film göstermek, temsiller yapmak herhalde beklenmedik faydalar temin

⁹⁴² Türkoğlu, P. (2000). *Tonguç ve Enstitüleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 222.

⁹⁴³ Türkoğlu, a. g. e, 223.

⁹⁴⁴ Bkz, “Edebî Metinlerde Halkevleri ve Köy Enstitüleri”

⁹⁴⁵ Köymen, N. (1936). Sanayide Yayıncılık. *Ülkü*, (39), 175.

⁹⁴⁶ Karaömerlioğlu, a. g. e., 67.

*edecektir. Bu neşir vasıtaları özenilerek verilen konferansların kat kat fevkinde neticeler hâsıl eder. Çünkü köylümüz söze pek aldırış etmez, fakat görürse inanır.*⁹⁴⁷

Makaleden de anlaşılacağı üzere siyasi erk için birinci öncelik köylüyü şehrin cazibeli ve çekici atmosferinden uzak tutmaktır. Böylece köylünün göç etmesi engellenecek köye bağlanacaktır. Bu engellenmenin gerçekleşmesi için uygulanması gereken ise edebî eserler vasıtasıyla halka telkin yolu önerilmektedir. Halkevi dergilerindeki edebî metinlerde köyden şehre göçe karşı olumsuz bir tavır şu hususlar çerçevesinde dile getirilir: Köy yüceltilir ve cezbedici bir şekilde tasvir edilir. Köyden şehre göç etmek zorunda kalanlar belli bir süre sonra pişman olarak tekrar köylerine dönme arzusuna kapılırlar. Başpınar dergisinde kaleme alınan *Köy Sevgisi* ve Kaynak dergisindeki *Köye saygı* şiirlerinde köy ve şehir karşılaştırması yapılarak köy en medeni şehre tercih edilir:

Köy Sevgisi

*Bütün gezsem cihanı köylerden ayırlamam
Köyler benim öz yurdum hem çelikten kalem
Bahçesinde ağaçlar, dallarında bülbüller
Dolaşmışlar ruhuma çağırır ve el eyler
En medeni şehirler ruhumda zerre kadar
En kuytu bir köşede büzülen pire kadar
Temiz yeşil köydür ruhumda çiçek açan...*⁹⁴⁸

Köye Saygı

*Ben köye atıldım da ülkümü görebildim,
Şehirde görmedim ben köyün sonsuz tadını,
Türk köyünün ezeli mertliğine imrendim.
Bu büyüğümüz öğdü candan andı adını...
Köy benim hiç sönmeyen ilerliyen aşkımdır,
O kadar severim ki farkı yoktur anamdan,
Köy dilimden düşmeyen ebedi bir şarkımdır,
Köylüye olan saygım bana borçtur ATAMDAN...*⁹⁴⁹

⁹⁴⁷ Altuğ, V. (1940). Köy ve Köylünün Kalkınması. *19 Mayıs*, (52), 8.

⁹⁴⁸ Özbaş, Ö. (1939). Köy Sevgisi. *Başpınar*, (6), 19.

⁹⁴⁹ Alper, N. (1940). Köye Saygı. *Kaynak*, (89), 336.

Eskişehir Halkevi dergisi Halkevi’nde yer alan şiirde de artık ilginin şehre değil köye olduğundan ve şehirden köye doğru bir hareketin başladığı dile getirilirken bir başka şiir de ise köye duyulan özlem işlenir:

Şehirden Köye

Köyün sesine bağlı ulusun yarını

İşte bizim borcumuz o, sesi gür çıkarmak

...

Haydi geç kalmayalım şehre dalmayalım.

Haydi hafifletelim yüklendiğimiz yükü...

Köye doğru akın var, haydi sen de gel... Çünkü ;⁹⁵⁰

Köyüm

Uzak kaldım senden senelerce ben

Hasretim bağrımı yakıyor Köyüm

Hasretin verdiği acı gözümden

Kalbimin içine akıyor Köyüm

Gözlerim hepsini arıyor Köyüm ⁹⁵¹

Görüşler dergisindeki “Ayşe’nin Rüyası” hikâyesinde köy ve şehir karşılaştırması yapılarak köyün olumlu şehrin ise olumsuz taraflarından bahsedilerek köy, şehirden daha yaşanabilir bir yer olarak tasvir edilir:

Bilmiyorum siz de öyle misiniz? Benim yegâne zevk aldığım şey, köyde vakit geçirmektir. Yazın, şehrin yakıcı sıcağından ve gürültülü, tozlu caddesinden kurtulmak için, ekseriya köye iltica ederim. Orada hayatın ezeli ve ebedi saadeti vardır. Ömrümüzü yıpratın “niçin”, “neden” suallerinden kurtulabiliriz.

Köyde güneş ile insanlar müsabaka ederler. Hiç kimsenin güneş doğduktan sonra kalktığını göremiyorum. Köylüler, daima zinde ve çevik görünüyorlar.⁹⁵²

Köy ve şehrin karşılaştırılarak anlatıldığı “Ayşe’nin Rüyası” adlı eserin haricinde üzerinde durulması gereken önemli eserler “Memleketin Küçük Hikâyeleri” müsabakasında ödül alan “Toprağa Dönüş” ve “Soğuk Su” hikâyeleridir. Daha sonra Halkevi dergilerinde yayınlanan bu hikâyelerin muhtevası çalışmak için köyünden ayrılan köylünün şehre uyum sağlamayarak köyüne dönmesidir. Köyden şehre göçü engellemeye çalışan siyasi erk için bu

⁹⁵⁰ Alp, M. (1943). Şehirden Köye. *Halkevi*, (62), 8.

⁹⁵¹ Özkucur, A. (1943) Köyüm. *Halkevi*, (63-64), 18.

⁹⁵² Aytekin, A. (1942). Ayşe’nin Rüyası. *Görüşler*, (40-41), 57-59.

hikâyeler önemli birer telkin aracıdır. “Soğuk Su” hikâyesinde köyüne geri dönen Hüseyin Çavuş şehri şu cümleler ile kötüler:

Hüseyin Çavuş daima suya bakarak onu ne kadar özlediğini anlatıyordu. Hele İstanbul’da içtiği buzlu sulara, Soğuk Suyun tadını asla bulamamıştı... Şişelerden billur bardaklara boşanan sular Soğuk Suyun yanında hiçbir şeydi. Bunun için İstanbul’da bulunanlara ne kadar acırdı. Bu insanlar pınar suları dururken bu suları içmekle nasıl ömür geçirirlerdi?

Hüseyin Çavuş gurbeti kötülüyor, bu yolları, Soğuk Suyu ve köyü cennete benzeterek anlatmaya çalışıyor. Gurbeti, İstanbul’u “en iyi” olarak tasavvur eden, köy ayrılığını çekmeyen delikanlılardan biri...⁹⁵³

Şehrin olumsuz taraflarından bahsederek köyü özlemle yâd etmek Halkevi dergilerinde sıklıkla işlenmiş. Ankara Halkevi dergisi Ülkü’de kaleme alınan “Köyüme Mektup”, Kaynak dergisindeki “Köyüme Varırken” ve Abant dergisindeki “Gurbette Köyüm” şiirlerinde “Halkevi” dergisindeki şiirlerle paralel olarak gurbet acısı dile getirilmiştir:

Köyüme Mektup

*Güzel köyüm yollarına,
Çıkıp çıkıp bakam sana
Hasretine dayanamam
Irmak olam akam sana
Bağlarda sazın çalına
Kırda güzelin salına
Çıkam da kaysı dalına
Koşma türkü yakam sana⁹⁵⁴*

Köyüme Varırken

*Mazinin günlerine karışan hayallerin
Hakikat olduğu gündür köyüme varışım
Yabancı manzarası yok artık yad ellerin
Gözümü yaşartır köyü karşıdan görüşüm
Hasrete boğulan ruh bakar ağlar,
Ne heyecandır birden kavuşmak
“Hoş geldin” der sanki bana mor dağlar,
Ne tatlıdır hasretine ulaşmak.⁹⁵⁵*

Gurbette Köyüm

*Hayalin ağlarından, süzülürken içime
Şırl şırl çağlayan, köyümün pınarları,
Bozkır, ova, dağ бүрүндү bir biçime,
Şu gurbet diyarın karanlık gözlerinde,*

⁹⁵³ Kazmaz, S. (1939). *Memleket Küçük Hikâyeleri (Soğuk Su)*. Ankara: C.H.P Yayını, 81.

⁹⁵⁴ Erdoğan, Ö. (1947). Köyüme Mektup. *Ülkü*, (2) , 21.

⁹⁵⁵ Saltık, N. N. (1945). Köyüme Varırken. *Kaynak*, (146-147) , 427.

*Sürümü suladığım gümüş ışıklı dere,
Neşeden bir ilaçtı, derde gama, kedere,
Gizli bir istihza var, özlediğim bu yere,
Şu gurbet diyarının boyalı yüzlerinde,⁹⁵⁶*

Köye karşı duyulan özlemlerin dile getirildiği şiirlerin haricinde köy muhtevalı hikâyelerde mekân olarak köy, tabiat güzellikleriyle ve zenginlikleriyle ayrıntılı bir şekilde tasvir edilir. Kaynak dergisinde yayınlanan “Ümit” adlı hikâyede köyü tetkike gelen bir şehirlinin gözünden köy tasviri yapılır ve köyün güzelliklerinden bahsedilir. Köyün olumsuzluklarından bahsedilmeden yapılan bu tasvirde köy cennetten bir köşeymiş gibi anlatılır:

Köyün dağına uzanan nergislerle sıralı yolunda ilerliyorum, bu yolun sonunda büyük dallı badem ağaçları kuşların sesi, bin bir ıtırta dolu baharın havasına kavuşarak bana hayat veriyor ve bunlarla ciğerlerimi doldurarak yavaş yavaş ilerliyorum. Şimdi kelebeklerin çılginca raks ettikleri yabani güllerle süslü yoldan ilerliyorum.⁹⁵⁷

Aksu dergisinde yayınlanan “Kiraz Dalındaki Kız” hikâyesinde de köy sahip olduğu güzelliklerle tasvir edilir:

Beyaz dantelli kıyıları, geniş soluk enginleri ta... Uzaklardan fındık bahçelerinin neftiliklerinden kuş bakışı seyreden dağ köyleri; yaz başlarken ne canlı ne rengârenk bir âlemdir...

Karşiki yamaçta, beriki sırtta şu vadinin içinde tek tek sıralanmış köy evleri, Paçkalar, Serendiler, meyve ağaçları, dağların dibindeki gümüş bir çizgi gibi kıvrılan Aksu haziran güneşinin yaldızlı buğusuna bürünerek büsbütün hayalileşiyorlar...⁹⁵⁸

Köyün sahip olduğu nitelikler karşısından köye duyulan özlemlerin dile getirildiği şiirler ve hikâyeler dışında köylü için yazılan şiirler ve hikâyeler de vardır. Köylü, cumhuriyet Türkiye’sinin en önemli ferdi ve istiklâl mücadelesinin askeri durumundadır. İnönü döneminde de köylüye karşı duyulan ilgi ve alaka devam etmiştir. Başpınar dergisinde yayınlanan “İnkılâp Köylüsü ve Çiftçiliği” adlı makalede köylünün önemi ve taşıdığı nitelik şöyle dile getirilir:

⁹⁵⁶ Yalçın, H. C. (1945). Gurbette Köyüm. *Abant*, (4), 19.

⁹⁵⁷ Tunçer, G. (1940). Ümit. *Kaynak*, (93). 395-400.

⁹⁵⁸ Gökşan, S.S. (1945). Kiraz Dalındaki Kız. *Aksu*, (35), 19-24.

İnkılâp Şefimiz köylüye (Milletin Efendisi) demekle millî şuurumuza bir ateş ve bir ışık aşıladı.

Asırların her türlü cefalarına katlanarak Milletimizi doyuran, ayakta tutan, silahlandıran, silahlanarak hudutlarımızı bekleyen köylü elbette milletin efendisidir.

Fakirliğin; paçavraların örtmediği hakiki büyüklük ifade eden vasıflara malik Türk köylü kadını ve Türk köylü erkeği elbette tarihin daima büyük kalan adsız kahramanlarıdır.⁹⁵⁹

Siyasi erkin, makalede ifade ettiği nitelikteki köylü özellikleri edebî metinlerde de işlenir. Edebî metinlerde köylü; dürüst, mert, çalışkan gibi insani vasıflarla tanımlanırken diğer taraftan ise Cumhuriyetin kurucusu, savunucusu ve milletin efendisi özellikleriyle ülkenin asli unsuru olarak idealize edilir.

Köylü

*Altın Başak ova içinde yükselen varlık
Gürbüz beden, mert bakışlı çalışkan köylüdür
Her işte başarı, yaradılış, yararlık
Hayatın her yönüne can alışkan köylüdür.
Düz ve sade bir hayat göğsünde temiz yürek
Tatlı, tatlı anlatır muhitini öğerek
Mes't her an şen, çalışarak güler
Gam, elem, endişeyi boğan köylüdür.⁹⁶⁰*

Köylü Türküsü

*Kurutsun dudaklarım, alnından sızan teri
Sayende aklaştan şu yüzüm sana yol olsun...
Ey toprak ikliminin dik başlı, yavuz eri,
Her mahsulün şerefine, şanın kadar bol olsun
Şu nasırlı ellerin, hür başımın tacıdır;
Nurlu yüzünden akan terin de sıcak aşın...
Ey "Yurdun Efendisi", benim asil arkadaşım,
Her yönden kalkınmana bu millet duacıdır.⁹⁶¹*

Köylü ve Cumhuriyet

*Dün sırtıma giydiğim kanlı kefendi
Bugün diyorlar bana: "Sensin yurttan Efendi"
Oyuncağı olmuştum birçok soysuzun, piçin;
Neler çekmedim ki ben bugünü görmek için?⁹⁶²*

⁹⁵⁹ Danışman, F. (1939). İnkılâp Köylüsü ve Çiftçiliği. *Başpınar*, (1), 19.

⁹⁶⁰ Güler, A. (1939). Köylü. *Kaynak*, (80), .5.

⁹⁶¹ Ümit, R. (1945). Köylü Türküsü. *Halkevi*, (93-94), 12.

⁹⁶² Öcal, C. O. (1941). Köylü ve Cumhuriyet. *İçel*, (42-43), 9.

Halkevi dergilerindeki edebî metinlere baktığımızda ziyadesiyle köy ve köylüden bahseden eserlerle karşılaşılmaktadır. Bu eserlerden bazıları köy ve köylünün sorunları olan; kan davası, kız kaçırma, ağalık gibi konuları işlemektedir. Bu muhtevaya sahip eserler köylerin problemlerinin fark edilmesi hususunda dikkate değer eselerdir. Fakat asıl önem arz eden ise köycülük ideolojisi zemininde kaleme alınan eserlerdir. Çünkü bu eserler siyasi erkin fikriyatını temsil eden eserlerdir. Siyasi erkin köycülük ideolojisine baktığımızda iktidar köyden şehre göçü engellemek için köyü sahip olduğu güzellikleri ile tasvir edip tanıtmaktadır. Bunu yaparken de şehrin olumsuzluklarından ve problemlerinden faydalanmaktadır. Şehrin sahip olduğu kirlilik ve keşmekeş ise köycü ideologların önemli delilleridir. Halkevi dergileri de köy konulu metinleri siyasi iktidarın köycülük ideolojisi çerçevesine uygun olarak yayınlamaktadır. Yayımlanan edebî eserlerde şehir sahip olduğu olumsuz şartlar ön plana çıkartılarak köy ile karşılaştırılmaktadır. Köylü ise bütün değerli vasıfları bünyesinde barındıran inkılâp ve istiklâl heykeli olarak tasvir edilir. 1950'den sonra başka bir mecraya doğru ilerleyecek köycülük tek Parti döneminde romantik bir vasıf taşımaktadır. Bu romantik bakışı telkin edecek unsurlardan biri de Halkevi dergileridir.

3.1.4.2.5. Anadoluculuk

Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün çocukluk ve gençlik yılları Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âti Edebiyatı'nın en güçlü olduğu dönemlerle Millî Edebiyat'ın filizlendiği dönemlere rastlar. Mustafa Kemal Atatürk'ün doğduğu şehir Selânik'te 1911 yılında Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp ve Ali Canip Yöntem "*Genç Kalemler*" dergisini çıkarmaya başlarlar. Halk diline ve kültürüne yönelmeyi ilke edinmiş bu yazarlar, yazılarında halk edebiyatı ürünlerinden bol bol yararlanmışlardır. Özellikle, Ziya Gökalp halk masallarını, efsanelerini, gelenek ve göreneklerini inceleyip "Türkçülüğün Esasları" ve "Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak" kitaplarında ortaya koyduğu ideolojisine temel yapmıştır. Ömer Seyfettin ise halk masallarından, efsanelerinden yararlanarak hikâyeler yazmış, eserlerinde bol bol atasözü ve deyim kullanmıştır. İşte Atatürk böyle bir edebî ortamda yetişmiş, Ziya Gökalp'in fikirlerinden etkilenmiştir. Ziya Gökalp halk kültürü ürünlerinin bir an önce derlenmesini istemiştir.

Nitekim yurdumuzda ilk halk kültürü derlemeleri daha Cumhuriyet ilân edilmeden 1922 yılında Maarif Vekâleti Hars Müdürlüğü'nün okullara gönderdiği bir genelge ile başlatılmıştır. Anonim halk edebiyatımızın zengin dallarından türküler hem ezgi hem de şiir

olarak Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren derlenmiştir. 1925 yılında Seyfettin ve Sezai Asal kardeşler Batı Anadolu'dan türküler derleyip "Yurdumuzun Nağmeleri" kitabını yayınladılar (1926). Bunu 1926-1932 yılları arasında İstanbul Belediye Konservatuvarı (Dârü'l Elhan), 1937 yılından itibaren de Ankara Devlet Konservatuvarının derlemeleri takip etmiştir.

12 Temmuz 1932 tarihinde Atatürk Tarafından kurulan Türk Dili Tetkik Cemiyeti (1936'da Türk Dili ve Kurumu) ilk iş olarak halk ağzından kelime, deyim atasözü derlemeye başladı. Bu amaçla bir Söz Derleme Kılavuzu yayınladı. Kılavuz iki bölümden oluşmaktaydı: a) Söz derlemeleri, b)Halk bilgisi (folklor) derlemeleri. Türk Dili Tetkik Cemiyeti 20 Eylül 1934 tarihinde de Folklor Derlemeleri için Tamim yayınlayarak halk edebiyatı ve diğer halk kültürü ürünlerinin derlenmesine hız verdi. Derlenen ürünler baskıya hazırlanmış ve yayınlanmıştır.⁹⁶³

10 Şubat 1932 tarihinde kapatılan Türk Ocakları'nın yerine kurulan Halkevlerinde, folklor çalışmaları ile ilgili köycülük şubesi merkezi konumda olmakla birlikte Halkevlerinde folklor ile ilgili araştırma ve incelemeler tek bir şube altında yürütülmemiştir. "Dil, Edebiyat ve Tarih", "Müze ve Sergi", "Güzel Sanatlar", "Temsil", "Spor", "Köycülük", "Kütüphane ve Neşriyat" şubeleri de folklor araştırma ve incelemelerine dâhil olmuştur. Bu şubeler altında yürütülen folklor çalışmaları, derlemeleri ve halk sanatına dair türlü icraların ortak özelliği, bunların tamamen o yörede çalışan devlet hizmetlileri veya yerel araştırmacıların amatör bir ruhla ve el yordamıyla yaptıkları faaliyetlerdir.⁹⁶⁴

Diyarbakır Halkevinde çalışan Şevket Beysanoğlu hatıralarında Halkevlerindeki folklor çalışmalarını şu şekilde anlatmaktadır:

Halkevinde en çok folklor üstünde duruluyordu. Hatta nasıl derleme yapılır diye örnek kitaplar yayınlamıştı. Başladım mani, hoyrat, atasözü, masal derlemeye. Ve bize şu imkânı tanımışlardı, mesela falan hanımla görüşeceğiz, ona bir kilo kahve götürüyoruz, bir kilo şeker götürüyoruz, sigara içtiği tespit edilirse 3-5 paket sigara götürüyoruz. Bunun parasını da Halkevi ödüyor.

O zaman teyp yok, o söylüyor, biz yazıyoruz. Yani o heves doğrudan o para karşılığı. Yazma hastalığını ondan sonra kaptım. Şimdi üstüne para verip de dergi çıkarmaya uğraşıyorum. O zaman ben bütün derlemeleri dört sene içinde beş defter halinde

⁹⁶³ Tan, N. (2000). *Atatürk ve Halk Edebiyatı*. Ankara: Folklor Araştırmaları Kurumu Yayınları:28, 9.

⁹⁶⁴ Öztürkmen, a. g. e., 116.

topladım. Birinci defterde maniler, hoyratlar, atasözleri, deyimler, bilmeceler, türküler, ikinci defterde masallar, üçüncü defterde halk adet ve inanmaları, dördüncü defterde halk mutfağı... Bunu Halkevime verdim, bana 700 lira verdiler. O zaman bir ev alınırdı, daire değil. Orhan Asena, beş altı arkadaş daha biz böyle yetiştik...⁹⁶⁵

Beysanoğlu'nun ve diğer Halkevlerindeki kişilerin yapmış olduğu çalışmalar akademik folklor standartlarından uzak olsalar dahi bu tip folklor çalışmalarının uzun vadede önemli katkıları da olmuştur. Bir yandan, yerel tarih ve kültür birikiminin değeri ve korunması gereken bir alan olduğu bilincini yerleştirmeleri, folklor derlemeciliğine popüler bir anlamda belli bir meşruiyet sağlamış. Öte yandan, ülkenin değişik yerlerinin folkloruna dair bir bilgi akışı sağlayarak ve bu millî sınırlar içinde yayarak, zaman içerisinde belli bir "millî folklor repertuarı" oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bugün her ne kadar Türkiye folkloru bu repertuarın sınırları içine hapsolmuş olsa da bir millî kültür repertuarının gelişimi 1930'lu ve 40'lı yıllarda millileşme sürecinin elzem bir parçasıydı.⁹⁶⁶ Halkevlerinin derledikleri dil ve halk edebiyatı ürünlerinin bir bölümü dergilerinde yayınlanırken, bir bölümü de fişlenerek Türk Dil Kurumuna gönderilmekte ve halk şairleri, mahalli halk müziği sanatçıları ilk kez Halkevi sahnelerinde kendilerini tanıtılabilmişlerdir. Halk oyunları ve el sanatları da Halkevlerinin gayretiyle yaşatılabilmektedir.⁹⁶⁷

Siyasi erkin, folklor ve folklor ürünlerine bu denli ilgi göstermesinin altında yatan ana sebep ise iktidarın gücünü aldığı cumhur ile bütünleşme arzusudur. Millî Mücadele'nin en çetin yaşandığı zamanlarda dahi Mustafa Kemal Atatürk bu duruma dikkat çekmiş ve Anadolu ile bütünleşme tavsiyeleri yapmıştır:

Siyasi savaşların, kavgaların çoğu faydasızdır. Fakat sosyal çalışmalar her zaman için verimlidir. Bizim aydınlar buna çalışmalı. Neden Anadolu'ya gelip uğraşmazlar? Neden milletle doğrudan doğruya temasta bulunmazlar? Memleketi gezmeli, milleti tanımalı. Eksiği nedir, görüp göstermeli. Milleti sevmek böyle olur. Yoksa lafla sevgi fayda vermez.⁹⁶⁸

Amasya, 24/25 Ekim 1919

⁹⁶⁵ Beysanoğlu, a. g. m., 161.

⁹⁶⁶ Öztürkmen, a. g. e., 116-117.

⁹⁶⁷ Tan, a. g. m., 10.

⁹⁶⁸ Tan, N. (2000). *Atatürk'ün Söylev, Demeç ve Özel Sohbetlerindeki Konuşmalarından Türk Halk Kültürüyle (Folkloruyla) İlgili Bölümler*. Ankara: Folklor Araştırmaları Kurumu Yayınları:28, 119.

Millî Mücadele'den sonra da Mustafa Kemal Atatürk Konya Türk Ocağı'nda gençlere hitaben yaptığı konuşmasında yine aynı konuya değinmiş ve aydın sınıf ile halkın bir araya getirilmesi gerektiğini vurgulamıştır:

Arkadaşalar, başarılı olmak için aydın sınıfla halkın zihniyet ve amacı arasında doğal bir uygunluk olmak gerekir. Yani aydın sınıfın halka önereceği ülküler, halkın ruh ve vicdanından alınmış olmalı.

Milletimizin tarihini, ruhunu, geleneklerini, gerçek, sağlam, dürüst bir görüşle görmeliyiz. Şu gerçeği de açıkça söylemeliyim ki, hâlâ ve hâlâ aydınlarımızın gençleri arasında halka uyum gerçekleşmiş değildir. Memleketi kurtarmak için bu iki zihniyet arasında uyum meydana getirmek gerekmektedir.

Dünyanın bize saygı göstermesini istiyorsak, önce bizim kendi benliğimize ve milliyetimize bu saygıyı, duygu ve düşünce ve uygulamayla, bütün davranış ve hareketlerimizle gösterelim. Bilelim ki, millî benliğini bulmayan milletler başka milletlerin avı olurlar.⁹⁶⁹

Mustafa Kemal Atatürk'ün zihin dünyasında yer alan Anadolu'ya ve Anadolu insanına yönelik bu düşünceler folklor çalışmalarının devlet eliyle desteklenmesine sebep olmuştur. Folklor, dil, mitoloji gibi kültürel kavramlar sayesinde ulusal bilinç oluşacak ve ulusal kültürün yaratılması sağlanacaktır. Bahsettiğimiz üzere özellikle Halkevi dergilerinde bu minvalde makaleler yayınlamıştır. Arzu Türkmen Halkevi dergilerinde yayımlanan makaleleri; "Folklor teorisi ve metodu", "köy monografileri", "halk şiiri, bilmece, masal, fıkra ve halk şarkıları derlemeleri" ve "halk tiyatrosu" olmak üzere dört başlık altında toplamaktadır.⁹⁷⁰

Mustafa Kemal Atatürk'ün Ziya Gökalp'ten etkilenecek merkeze oturttuğu folklor araştırmaları daha sonraları Anadoluçuluk⁹⁷¹ hareketi ile farklı bir mecraya doğru akmaya başlamıştır. Ziya Gökalp bütün dünya Türklerini bir kül halinde değerlendirerek folklorunu kullanırken, Anadoluçular geçmişe bakarken Orta Asya'yı bir tarafa bırakmışlar ve sadece ortak kader birliği içinde bulunan Anadolu'yu ele almışlardır.⁹⁷² Anadoluçuluk Büyük Türkçülüğe karşı küçük Türkçülüğü veya Türkiyeciliği savunmak amacıyla ilk defa 1917

⁹⁶⁹Tan, a. g. m., 123.

⁹⁷⁰ Türkmen, a. g. e., 120.

⁹⁷¹ Hilmi Ziya Ülken Anadoluçuluk düşüncesini memleketçilik olarak ifade etmiştir. (Ülken, H. Z. (1948). *Millet ve Tarih Şuuru*. İstanbul: Pulhan Matbaası, 138-139.)

⁹⁷² Atabey, M. (2005). *II. Dünya Savaşında Türkiye'de Milliyetçilik Akımları*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 155.

yılında ortaya atılmıştır.⁹⁷³ Hilmi Ziya Ülken bu fikri Henri Lichtenbergeri'nin Richard Wagner, Poét et Penseur adlı eserine dayanarak ileri sürmüştür.

1940'ların başında üniversitelerde, bakanlık bürokrasilerinde üst düzeylere yükselmiş olan "memleket çocuklarının" yazgısı, İnönü ve Esenal'ın Parti'yi gençleştirme kararıyla çakışınca değişti. Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatından sonra Cumhurbaşkanlığına seçilen İsmet İnönü'nün 1942 yılında Parti Genel Sekreterliği'ne Memduh Şevket Esenal'ı ataması ile Anadoluculuk hareketi ivme kazanmıştır.⁹⁷⁴

Anadolucular Parti dışında Cumhuriyet Halk Partisi'nin yayın organı olan *Ulus* gazetesinde ve *Ülkü* dergisinde de etkinlerdi. Reşat Şemsettin Sırer, Behçet Kemal Çağlar, Suut Kemal Yetkin, Hamdi Akverdi, Halil Fikret Kanad, Esat Tekeli, Ahmet Kutsi Tecer, Tahsin Banguoğlu, Nihat Erim, Sadi Irmak ve Selahattin Batu siyasi erkin gazete ve dergilerindeki önemli isimleridir.⁹⁷⁵

Siyasi erkin Anadolu'ya yönelik yaptırmış olduğu bu çalışmalar edebiyatımızı da etkilemiştir. Mehmet Kaplan bununla ilgili olarak şunları söyler: "*Barış devrinden sonra dikkatlerin ve çalışmaların asırlar boyunca ihmal edilen Anadolu'ya çevrilmesi, edebiyatta da derin akisler bırakır.*"⁹⁷⁶ Edebiyatın her türünde Anadolu'yu ve Anadolu insanını anlatan eserler kaleme alınır. Böylece Anadolu sahası Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatını besleyen önemli kaynaklardan biri olur.

Edebiyatımızdaki bu yönelime etki eden en önemli unsurlardan biri de Halkevleri ve Halkevi dergileridir. Halkevleri düzenlemiş olduğu müsabakalarda mahalli unsurların kullanılmasını isterken Halkevi dergilerinde ise sayfalarında Anadolu insanından ve Anadolu'nun kültürel ve doğal zenginliklerinden bahseden pek çok edebî eser yayınlamıştır. Böylece Anadolu yerleşim birimleri (şehir, kasaba ve köyler), Anadolu tabiatı ve insanı değişik yönleriyle pek çok şair ve yazar tarafından anlatılmıştır. Zaten, dergilerin çıkış amaçlarından biri, belki de en önemlisi yerel değerleri işlemek suretiyle bu değerleri yok olmaktan kurtarmak ve geleceğe bırakmaktır. Halkevi dergileri, adlarını yayımlandığı yörenin tanınmış bir dağından -Erciyes, Uludağ, Karacadağ- veya ırmağından -Sakarya, Gediz, Aksu- alması, bu dergilerin

⁹⁷³ Ülken, H. Z. (1979). *Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: Ülkan Yay, 470.

⁹⁷⁴ Çınar, M. (2013). *Anadoluculuk ve Tek Parti CHP'de Sağ Kanat*. İstanbul: İletişim Yayınları, 246.

⁹⁷⁵ Çınar, a. g. e., 256.

⁹⁷⁶ Kaplan, a. g. e., xxxiii.

bizzat içinden çıktıkları bölgeye yöneldiklerinin bir göstergesidir. Bu durum Anadoluçuluk akımının devlet tarafından halkevleri aracılığıyla da olsa desteklendiğini ortaya koyar.⁹⁷⁷

Halkevi dergilerindeki edebî metinlere baktığımızda memleketçi akıma uygun olarak çıkan edebî eserler: Anadolu'nun tabiatından ve Anadolu insanından bahseden metinler, Yerel Kahramanlardan bahseden metinler olmak üzere iki ana temele oturmaktadır.

Anadolu millî zaferin ve inkılâbın verdiği heyecanla şiirin başlıca teması olmuştur. Artık Türk aydınları Anadolu gerçeği ile yüz yüze gelmiştir. Ankara'nın başkent olmasıyla pek çok İstanbullu aydın Anadolu'ya geçti Başta öğretmenlik olmak üzere, çeşitli memuriyetlerle aydınlar, daha önce isteksizce baktıkları Anadolu'yu Cumhuriyetten sonra yakından tanıma fırsatı buldular. Böylece Anadolu'nun tabiat manzaraları Türk şiirinin belli başlı temalarından biri haline gelmiştir. Böylece Anadolu'nun tabiat manzaraları edebiyatımızın belli başlı konuları içerisinde yer almıştır. Anadolu'nun çıplak bozkırı ile karşılaşan Türk aydını memleket güzelliklerini anlatmaya başlamıştır. Halkevi dergileri gerek taşrada çıkmaları gerekse bizzat yörede yaşayan aydınlar tarafından yayınlanmaları sebebiyle buldukları bölgenin tabiatından bahseden birçok eser yayınlamışlardır.⁹⁷⁸ Tabiatın bahseden eserlerde bölgenin akarsuları, dağları, ovaları, gölleri ve bozkırları önemli yer tutar. Bu tabiat unsurlarından büyük bir aşkla ve özlemle bahsedilir. Bu konuda kaleme alınmış şiirlerden bazıları şöyledir:

Abant

*Vurgun kimi gördümse, bu dağ dilberince,
Vurmakta Köroğlu'nun mu geçmiş yerine?
Gurbet masallardaki âşık gibiyim,
Bağlandı gönül düşte güzelliklerine.*⁹⁷⁹

Dicle'ye Mektup

*Ben de günler geçirdim Dicle kıyılarında
Süzülürken âhular dör yanımda nazlarla
Sebular doldurarak içli pınarlarında
Son aşkımlı inlerdim altın telli sazlarda*

*Ruhum daha gurbetin zehrine kanmadan
Yolcu kuşları! Söyleyin unutmadım onları
Dolmayan çileler çilem tamamlanmadan*

⁹⁷⁷ Özşarı, a. g. t., 95.

⁹⁷⁸ Özşarı, a. g. t., s.100.

⁹⁷⁹ Yeşil, C. (1946). Abant. *Abant*, (12), 4.

*Getirmişim götürmüyor beni Dicle yolları.*⁹⁸⁰

Erciyes

*Nice Türk çocuğu büyüttün kucağında
Bir cennet kokusu var her bucağında
En umulmaz dertlere derman vardır bağında
Kayseriye can verdin bahtiyarsın Erciyes
Kışın gündüz gibi ak, yazın siyah gecesin
Seni görmeyenlere bir çetin bilmeceyin
Tarih kadar büyüksün yücelerden yücesin
Heybetli duruşunla iftiharsın Erciyes.*⁹⁸¹

Anadolucu söylem çerçevesinde bölgenin tabiat unsurları için yazılmış eserler olduğu gibi Anadolu ve Memleket temalı eserler de kaleme alınmıştır. Bunlardan bazıları şöyledir:

Anadolu'dan Selam

*Anadolu ülkesinden
Selam size, selam size
Fatmasından, Ayşesinden
Selam size, selam size
Bahçesinden, göllerinden
Şakıyan bülbüllerinden
Samimi gönüllerden
Selam size, selam size*⁹⁸²

Anadolu'ya

*Çiçek bahçesi gibi her yönün mis kokuyor
Ayrı düşen dağları dağlamaz mı hiç hasret
Kelebekler, arılar sevinç, refah dokuyor
Pınarlarından kaynıyor dipdiri bir saadet
Şu tertemiz havayı daha çok emmek için
Bu göğüs dar geliyor; Bu ciğer yetişmiyor
Hazırım Anadolu canımı vermek için
Sana can vermeyenler Tanrıya erişmiyor.*⁹⁸³

Memleket Hasreti

*Nerede bahçeleri hülya dolu memleket
Nerede dallarında bahar açan bahçeler,
Nerede gündüzleri rüya dolu memleket,
Nerede gözlerimde sürüklenen geceler*

⁹⁸⁰ Demirkıran, M. B.(1946). Dicle'ye Mektup. *Karacadağ*, (87). 23.

⁹⁸¹ Korkmaz, İ. (1941). Erciyes!. *Erciyes*, (17), 506.

⁹⁸² Erdoğan, Ö. (1944). Anadolu'dan Selam. *Derme*, (15), 18.

⁹⁸³ Erkunt, M. H. (1944). Anadoluya. *Derme*, (17), 11.

*İnce bir nakış gibi iç açardı görünüş
Dağlar, yollar, ovalar hepsi başka âlemde
Mehtapla dertleşerek gece evime dönüş
Benim için ne tatlı, ne arzulu bir demdi.*⁹⁸⁴

Memleketim ve Sen

*Güneş, toprak ve ekin kokardı baharımız
Tozlu yollar ses verir çıplak ayağımızda
Tepelerden güneşle inerdi davarımız
Hatırla sus sesini kızıl ırmağımızda
Hatırla bağ yolunu ve pekmez kokusunu
Toprakla kuru ottan sızan kokuyu düşün
Kütüklerin altında yorgun yaz uykusunu...*⁹⁸⁵

Şiirlerde tabiat güzellikleri ile işlenen Anadolu, hikâye metinlerinde de aynı üslupta sıklıkla işlenir. Hikâye metinlerinde mekân Anadolu'dan seçilir. Mekân yine tabiat güzellikleriyle tasvir edilerek başlanılır. Halkevi dergisi İnanç'ta yayınlanan "Bir Kayıp" hikâyesinde kasaba şu şekilde tasvir edilir:

*Küçük ırmağın kenarında, yeşillikler arasında kurulmuş olan A... Kasabası ılık bir bahar günü yaşıyordu. Güneş bütün parlaklığıyla kuytulukları bile aydınlatıyordu.*⁹⁸⁶

Aynı dergide yayınlanan "Bir Bahis" hikâyesinde ise kasabanın yaz ve kış içinde bulunduğu iki ayrı güzellikten bahsedilirken aynı zamanda kasabadaki halkın çalışkanlığından ve kasabanın sosyal etkinliklerinden bahsedilir.

Yazları, hemen bütün kasaba halkı kışlığını hazırlamak için çalışmaktan göz açacak vakit bulamaz, kimisi tarlasına, kimisi portakal bahçesine gider, kimisi de bilinmeyen işler peşinde koşardı. Buraya ne kadar gezginci, karagöz ve meddah gelmiş ise bu yüzden müşterisiz kalmış ve para toplayamamak memnuniyetsizliği ile iki gün sonra geri dönmüştür.

*Fakat kış gelince bizim kasaba bambaşka bir ruh, bir çehre takınırdı. Kısa gündüzlerle işler azalır, düğünler, mevlut okumalar, komşu gezintileri başlar ve bilhassa mevsimin uzun gecelerinde eğlenceli bir hayat görülürdü.*⁹⁸⁷

Bolu Halkevi dergisi Abant'ta yayınlanan "Gül Nazik" hikâyesinde diğer eserlerde olduğu gibi kasabanın güzellikleri tasvir edilerek başlanır ve kasabada yaşayan vatandaşların olumlu özelliklerinden bahsedilir.

⁹⁸⁴ Güvenç, C. (1943). Memleket Hasreti. Karacadağ, (63-64). 784.

⁹⁸⁵ Çiçekdağ, L. (1945). Memleketim ve Sen. Kaynak, (15), 4.

⁹⁸⁶ Hulusi (1940). Bir Kayıp. İnanç, (36), 19-20.

⁹⁸⁷ Aray, A. V. (1939). Bir Bahis. İnanç, (32-33), 24.

Emirdağ'ı şirin ve sevimli bir kazamız. Boydan boya uzanan yeşil geniş dağların ortasında adına yaraşan yalçın bir duruşu var. Bol yağmurlarıyla bereketli, kışı sert soğuklarına rağmen yine dokunaksız. İnsanlarına gelince: İçleri dışları bir yaratılış ta gencinin kocasının yüzü kanlı, işi seven ve iş yapan yiğitler... Kurtuluş savaşında yakılan yıkılan evler yeniden yapılmış her şey yenilik ve tazelik taşıyor...⁹⁸⁸

Anadolu'nun tabiatından ve insanından bahsedildiği gibi dergilerdeki edebî eserlerde Anadolu'nun yetiştirdiği kahramanlara da yer verilir. Yerel kahramanların anlatıldığı bu eserlere, siyasi erkin halka yönelme anlayışının bir uzantısı olarak görmek mümkündür.⁹⁸⁹ Örneğin Başpınar dergisinde yayınlanan “Kara Yılan” şiiri Gaziantep'in Millî Mücadele kahramanı Şahin Bey'i anlatan bir eserdir:

Kara Yılan

*Düşmanla tutulmuştu Karabıyıklı yolu
Türklüğün kalesine kilitti Kara Yılan
Üç renkli bayrağa kurdu erkekçe pusu
O bayrağı düşmana ağ etti Karayılan
Türk kanyla yoğrulan Antep ilidir bu il
Fıstık ağaçlarının gölgesi yerin değil
Bayrağımıza eğil toprağımızdan çekil
Diyerek alayları eritti Karayılan⁹⁹⁰*

Gaziantep'in direniş sembolü Şahin Bey Anadolu'nun diğer şehirlerinde başka isimlerle vücut bulur. Erzurum'un Millî Mücadele'de göstermiş olduğu kahramanlık ise Erzurumlu kimliğinin sembolü olan “Dadaş” ifadesi üzerinden anlatılır.

Dadaş

*Bir yağız at ile açtı kanadı
Yıkıldı kaşları, kalbi kanadı...
“Silahsız kapanda bak dünkü dadaş..”
Ezersin... dediler, eğmelisin baş.
Kapandı yerlere yurdu kemiren
Dadaş oymağına selamsız giren
“Lozan” ı tarihte “İzmir” e adaş
Yapana dediler: “Eyvallah, Dadaş...”⁹⁹¹*

Tarık Ziya İşıtman'ın Fikirlerde yayınlanan şiirinde ise Ege bölgesinin yerel kahramanlarından olan efelerden bahsedilir. Şiirde Mehmet Efe'nin kahramanlığı,

⁹⁸⁸ Çumralı, C. (1944). Gül Nazik. *Abant*, (1), 48.

⁹⁸⁹ Özsarı, a. g. t., 117.

⁹⁹⁰ Güzel, S. (1944). Kara Yılan. *Başpınar*, (60-61), 13.

⁹⁹¹ Solakoğlu, Cemil (1941). Dadaş. *Diranaz*, (43), 8.

vatanseverliği vurgulanırken aynı zamanda Osmanlı zabitlerinin yaptıkları zulüm de anlatılır:

Türkü

Üsyakadan çıktım başım selâmet

Taş oluğa indim koptu kıyamet

Mehmet Efem Allahına emanet

Amanın ağalar böyle de zulüm olur mu

*Teslim olan efeye böyle de ölüm olur mu*⁹⁹²

Anadolucular Turancılık ideolojisinin aksine irredantizmi reddederek toprağa dayalı territorial milliyetçilik anlayışını benimsedikleri iddiasındadır. Bu bakış açısına göre, bir milletin sahip olduğu en önemli değer toprağıdır. Türkçü-Turancı akımın “*Vatan ne Türkiye’dir Türklere, ne Türkistan; vatan büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan!*” söyleminde vücut bulan uçsuz bucaksız ve sınırları müphem vatan kavramına karşın Anadoluçular “*Türk milliyetçiliğine bağlı olanlar ayaklarını topraktan kesmesinler*” sloganıyla hareket ederler.⁹⁹³ Anadoluçular için büyük ve müebbet ülke Türkiye’dir. Bu sebepten dolayıdır Halkevi dergilerindeki eserlerde Anadolu sahası romantik bir bakışla işlenmiştir.

Anadolucu akımın meydana getirmiş olduğu taşradan bahsetme teması İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra tek Parti rejiminin zayıflaması ve demokrasi söylemlerinin artması sebebiyle azalmaya başlamıştır. Bu süreçten itibaren dergilerde taşrayı ve taşradan yaşayan vatandaşları romantik bakış ile ele alan eserler yerini zamanla realist bir bakış açısıyla tasvir eden eserlere bırakmaya başlanmıştır. Bu hareket 1950’lerde realist tarzın olgun eserlerini verecektir.

3.1.4.2.6. Hümanizm ve tercüme

Tarihsel süreç içerisinde farklı dönemlerde farklı anlamlarda kullanılan Hümanizma oldukça sorunlu bir kavramdır. Etimolojik olarak ele alındığında hümanizma ya da insancılık terimlerinin Latince kökenli humanismus teriminin karşılığı olarak dillerde yer aldığı

⁹⁹² Işıtman, Tarık Ziya (1942). *Türkü. Fikirler*, (236-237), 8.

⁹⁹³ Bingöl, Y., Pakiş, A. (Mart 2016). Milliyetçiliğin Anadolu Söylemde Yeniden Üretimi. *Amme İdaresi Dergisi*, (1), 1-27.

görülür. Latincede humanismus, insan anlamını karşılayan homo sözcüğünün sıfatlaşmış biçimi olup, insani ya da insancıl sıfatlarını karşılar.⁹⁹⁴

Ancak yine de hümanizmi genel hatlarıyla tanımlamak olasıdır: “*İnsanın yaşama dünyasıyla kurduğu her bağlantıyı, ilişkiyi yine insan açısından temellendiren bir kavram (dır)*” hümanizm.⁹⁹⁵ “*Şeylerin dizgesi içinde insana özel konum veren varsayımlar dizisi*” biçiminde de tanımlanan hümanizm, bu yönüyle bir ekol ya da bir grup doktrin olmaktan çok, dünyayı algılamaya dönük bakış açısı olmaktadır.⁹⁹⁶

Benzer bir tanımlama İzmir Halkevi dergisi Fikirler’de yayınlanan “*Millî Vasıf ve Ümanizmacı Karakter*” adlı makalede de vardır. Makalede Hümanizma şu şekilde tanımlanır:

*İnsanın bir taraftan küçüklük ve noksanlıkları diğer taraftan da içinde gizli duran bir takım kuvvetleri vardır. İşte ümanizma insanın bu küçüklük ve noksanlıkları da göz önünde tutmak üzere, insanın içinde gizli duran kuvvetleri keşf ve tayin etmektir.*⁹⁹⁷

Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte siyasi erk önceliğini laik-ulusçu bir zihniyet dünyası oluşturmaya vermiştir. Bu zorlu süreç klasik alana ilginin gecikmesini doğurmuş ve bu alandaki etkinlik 1930’lu yıllara kalmıştır. Bu gerçekte doğal bir durumdur ve toplumu bir araya getirmesi düşünülen fermantasyonun dinden ulusa doğru evrimini sağlama isteği, doğrudan insana ve antik dönem üzerine bir çabayı doğurmamıştır.⁹⁹⁸ Devlet eliyle sistemli bir çaba içine girilmemiş olması, çeviri çalışmalarının özel yayınevlerinin düzensiz bir etkinliği olarak sürmesine neden olmuştur. 1928-1938 yılları arasında özel yayınevleri tarafından yayınlanan edebî eser çevirisi sayısı 420’ye ulaşırken bu tarihler arasında devlet eliyle yayınlanan 195 eserin 13’nün çeviri olduğu görülmüştür. Buradan anlaşılmaktadır ki 1939 yılında Tercüme Bürosu’nun kurulmasına kadar devlet eliyle çeviri uğraşına sistematik olarak girilmemiştir.⁹⁹⁹

⁹⁹⁴ Hacıbrahimoğlu, İ.Ç. (2012). *Cumhuriyet ve Hümanizma Algısı*. İstanbul: İş Bankası Yayınları, 4.

⁹⁹⁵ Çotuksöken, B. (1998). *Kavramlara Felsefe İle Bakmak*. İstanbul: İnsancıl Yayınları, 131.

⁹⁹⁶ Korucu, B. (2007). *Türk Hümanizm’inin Çeviri Boyutu: Tercüme Bürosu ve Tercüme Dergisi (1940-1946)*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 16.

⁹⁹⁷ Savcı, B. (1941). *Millî Vasıf ve Ümanizmacı Karakter*. *Fikirler*, (210), 3

⁹⁹⁸ Hacıbrahimoğlu, a. g. e., 67.

⁹⁹⁹ Hacıbrahimoğlu, a. g. e., 134.

1923-1938 arası Atatürk'ün kültürel alanda “millî kültürü” ön plana çıkaran; kendisinin de bizzat takip ettiği Türk tarihi ve Türk kültürü ile ilgili çalışmaları olmuştur. Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi etrafında başlayan bu çalışmalar hümanist kültür anlayışı ve felsefesi ile taban tabana zıttır. Hümanist kültür politikasının ana eksenini evrensel değerler iken, Atatürk döneminin kültür anlayışı millîliğin her türlü değerlerin üstünde tutulmasıdır.¹⁰⁰⁰

1938'de Atatürk'ün vefatından sonra tercüme çalışmaları, devlet politikası olarak 2 Mayıs 1939 tarihinde Ankara'da toplanan Birinci Türk Neşriyat Kongresi'nde gündeme gelmiştir. Maarif Vekili Hasan Âli Yücel kongreyi açış konuşmasında, Batı dünyasının seçkin bir organı olma arzusundaki Türkiye'nin uygar dünyanın eski ve yeni düşünce ürünlerini kendi diline çevirerek onunla bütünleşeceğini ifade etmiştir.¹⁰⁰¹ Tercüme Bürosu kurulması ve aylık Tercüme Mecmuası'nın yayınlanması da kongrenin kararları arasındadır.

Maarif Vekâleti Şubat 1940 tarihinde kendisine bağlı tercüme heyeti kurarak çalışmalarına başlar. Maarif Vekili Hasan Âli Yücel'in de iştirak ettiği heyet şu isimlerden oluşmaktadır:

*Avni Başman, Prof. Dr. Halide Edip Adivar, Saffet Pala, Dr. Adnan Adivar, Ragıp Hulusi Erdem, Sabahattin Eyüboğlu, Nurullah Ataç, Bedrettin Tuncel, Doç. Dr. Enver Ziya Karal, Prof. Dr. Abdülkadir İnan, Kadri Yürükoğlu, Bedri Tahir Şaman, Sabahattin Ali, Nurettin Artam ve Cemal Köprülü.*¹⁰⁰²

Tercüme Bürosu kurulduğunda, çevrilmesi ile meşgul olunacak yapıtların listesi, büronun çalışma usulleri daha önceden belirlenmiş durumdadır. Tercüme Heyeti'nin oluşturmuş olduğu üç listeden birincisinde yer alan yapıtların çevirisini Tercüme Bürosu üyeleri üstlenir. İkinci listede yer alan yapıtlar, büro üyesi olmayan çevirmenlerce çevrilecektir. Üçüncü listede ise, Maarif Vekilliği'nin çevrilmek üzere özel yayın evlerine önerdiği yapıtlar bulunmaktadır.¹⁰⁰³ 1940 ile 1950 yılları arasındaki tercüme faaliyetleri Hasan Âli Yücel'in bakanlıkta kaldığı dönemde yoğun biçimde sürmüştür, 1946 yılından itibaren gerileme dönemine girmiştir. 1940-1950 arasında yürütülen bu çeviri faaliyetlerine Halkevi dergileri de iştirak etmiştir. Fakat Halkevi dergilerinin yapmış olduğu bu çeviri iştiraki belli bir sistematik dâhilinde değil kişisel düzeyde kalmıştır. Özellikle *Ülkü* dergisinde çevirinin önemi noktasında yazılar kaleme alınır.

¹⁰⁰⁰ Elbir, B., Karakaş, Ö. (2007). Cumhuriyet Dönemi Türk Kültür ve Edebiyatında Hümanizmin Etkileri, *Turkish Studies*, (2/4), 383-384.

¹⁰⁰¹ Hacıbrahimoğlu, a. g. e., 142.

¹⁰⁰² Tercüme Edilecek Eserler (4 Mart 1940). *Akşam*, 5.

¹⁰⁰³ Korucu, a. g. t., 121..

Çeviri konusu üzerinde en çok duran Nahit Sırrı'dır. "*Bir Okuyucunun Notları*" başlıklı yazılarında zaman zaman Türkiye'deki çeviri çalışmaları ve çevirmenin yetişmesiyle ilgili sorunlara değinir, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan "*Dünya Klâsikleri*" serisi ve *Tercüme Mecmuası* hakkındaki görüşlerini dile getirir.

İkinci seride (1941-1946) çeviri üzerine yazılan ve oldukça önemli bilgileri içeren yazılar yayınlanmıştır. Mehmet Kaplan "*Garp Edebiyatı ile İlk Temasımız*"¹⁰⁰⁴ başlıklı yazısında özellikle 1860 yılından önce Türkiye'de yayınlanan çeviriler üzerinde dururken, Mustafa Nihat Özön "*Tercüme Faciası*"¹⁰⁰⁵ başlıklı yazısında ilk çeviri kitabın yayınlanmasından başlayarak 1940 yılına kadar Türkiye'deki çeviri eserlerini gözden geçirir. Suut Kemal Yetkin'in yazılarında aynı eserin birkaç defa çevrilmesi, eserin biçim ve anlatım özelliklerinin korunması ve doğrudan doğruya yazılmış olduğu dillerden çevrilmesi gerektiği ortaya konulur.¹⁰⁰⁶ Bedrettin Tuncel, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan "*Dünya Klâsiklerinden Tercüme*" serisi üzerinde durduğu bir yazıyı kaleme alır. Orhan Burian, "*Tercüme ve Bizim İçin Manası Üzerine*"¹⁰⁰⁷ başlıklı yazısında çevirinin edebiyatın gelişmesindeki önemi üzerinde durur; 1943 yılında Türkiye'de çıkan çeviri kitaplarını gözden geçirir.¹⁰⁰⁸

Ayrıca *Ülkü* dergisinin "*Dergiler ve Gazeteler*" başlıklı sayfalarında, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan *Tercüme Dergisi'nin* yeni sayılarında çıkan makaleler tanıtılır ve Birinci Neşriyat Kongresi'nde tasarlanan dünya klâsiklerinden Türkçeye çevrilen kitapların listesi verilir.

Üçüncü seride (1947-1950), Kemal Edip Ünsel "*Klâsiklerden Faydalanma Davası*"¹⁰⁰⁹ başlıklı yazısında dünya klâsiklerinin Türkçeye çevrilip yayınlanmasının önemini belirtir; Türk klâsiklerinin eleştirmeli basımları ve dünya klâsiklerinin çevirileri için yapılan çalışmaların esasları üzerinde durur. Nurullah Ataç "*Çeviri Üzerine*"¹⁰¹⁰ başlıklı yazısında özellikle çevirileri yazarın yapması gerektiğini vurgular.

¹⁰⁰⁴ Kaplan, M. (1942). Garp Edebiyatı ve İlk Temasımız. *Ülkü*, (25), 2-3.

¹⁰⁰⁵ Özön, M. N. (1942). Tercüme Faciası. *Ülkü*, (20), 10-11.

¹⁰⁰⁶ Yetkin, S. K. (1944). Eski Bir Tercüme'yi Okurken. *Ülkü*, (3), 8.

¹⁰⁰⁷ Burian, O. (1944). Tercüme ve Bizim İçin Manası Üzerine. *Ülkü*, (75), 17-18.

¹⁰⁰⁸ Li, Pei-Lin (2001). *(1933-1950) Dergisinin Sistematik Taranması*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 29-30.

¹⁰⁰⁹ K. Edip. (1947). Klâsiklerden Faydalanma Davası. *Ülkü*, (7), 9-10.

¹⁰¹⁰ Ataç, N. (1948). Çeviri Üzerine. *Ülkü*, (13), 3-4.

Ülkü dergisinde çevirinin önemi hakkında kaleme alınan yazıların haricinde dünya edebiyatından çeviriler de yapılır. Yapılan bu çeviriler sistemli bir şekilde değildir. Mütercimlere bu konuda bir yönlendirme yapılmamış tercüme edilen eserler keyfi seçimlerdir.

Ülkü dergisinde Batı edebiyatından toplam 20 çeviri şiir yayınlanmıştır. Baudelaire, Alfred de Musset, Paul Valéry, Paul Verlaine, François Villon, P. Claudel, Jean Cocteau, Gérard de Nerval, Stéphane Mallarmé ve Rudyard Kipling gibi şairlerin şiirleri genellikle Sabahattin Teoman, Orhan Veli Kanık, Cahit Sıtkı Tarancı ve Şinasi Özdenoğlu gibi şairler tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Ayrıca Rudyard Kipling, Thomas Moor, Paul Valéry ve Jokai gibi yabancı şairler ve şiirleri ele alman yazılar da yayınlanmıştır.¹⁰¹¹

Yabancı yazarlardan çevrilen hikâyelere de yer verilmiştir. Bu çevirilerin çoğu Müberra Öney ve Hamit Dereli'ye aittir. Sadettin Reşit, Macar yazarları Erdos Reneé ve Pasztor Orpad'dan; Refek Tok, Fransız yazarı Maupassant'dan; Kasım Glilek, Amerikalı yazar Washington Irving'den; Hamit Dereli ve Azize Mazhar İngiliz yazarı Oscar Wilde'den; Müberra Öney, İsveç yazarı Axel Munthe ve Selma Lagerlöf ten hikâyeler çevirmişlerdir. Ancak bazı hikâyeler doğrudan doğruya hikâyecinin kullandığı dilden çevrilmemiştir. Fatih Yücel, Amerikalı yazar Edgar Poe'nun "William Vilson" adlı hikâyesini Fransızca çevirisinden, Müberra Öney İsveç yazarı Selma Lagerlöf'ün hikâyelerini Fransızcadan çevirmişlerdir.¹⁰¹² Ülkü gerek sahip olduğu yazar kadrosu sebebiyle gerekse de Ankara Halkevi dergisi olması sebebiyle tercüme eser verme noktasında diğer Halkevi dergilerinden ziyadesiyle üstündür. Diğer Halkevi dergileri de sahip oldukları imkânlar çerçevesince tercüme eser verme gayretindedirler. Bunlardan bazıları şunlardır:

Giresun Halkevi dergisi Aksu'da, Saffet Tunay'ın W. Shakespeare'dan "Julyet ve Romeo"¹⁰¹³ çevirisi, Rudyard Kiplin'den "Eğer"¹⁰¹⁴ çevirisi, Pol Valery'den "Benliğimi Alan Deniz"¹⁰¹⁵ çevirisi; Kazım Tacal'ın Victor Hugo'dan tercüme ettiği "Sonbahar Yaprakları"¹⁰¹⁶ çevirisi; Çetin Altan'ın Guy de Maupassant'dan tercüme ettiği "Kulak Ağrısı"¹⁰¹⁷ çevirisi; Çorum Halkevi

¹⁰¹¹ Li, a. g. t., 8.

¹⁰¹² Li, a. g. t., 9.

¹⁰¹³ Julyet ve Romeo (1940). *Aksu*, (20-4/21/22/23), 31-32.

¹⁰¹⁴ Eğer (1940). *Aksu* (30), 26.

¹⁰¹⁵ Benliğimi Alan Deniz (1946). *Aksu*, (40), 28-32.

¹⁰¹⁶ Sonbahar Yaprakları (1941). *Aksu*, (48), 8.

¹⁰¹⁷ Kulak Ağrısı (1947). *Aksu*, (43), 13-15.

dergisi Çorumlu'da İhsan Madenoğlu'nun Voltair'den “*Cisim*”¹⁰¹⁸ çevirisi, İzmir Halkevi dergisi Fikirler'de Fikri İnalöz'ün Lamartine'den tercüme ettiği “*Göklerdeki Hudutsuzluk*”¹⁰¹⁹, Ayşe Akıncı'nın Gothe'den tercüme ettiği “*Hayatımdan Şiir ve Hakikatler*”¹⁰²⁰, Eskişehir Halkevi dergisi Halkevi'nde M. H. Göker'in O. Henry'den “*Yirmi Sene Sonra*”¹⁰²¹ çevirisi; Trabzon Halkevi dergisi İnan'da Cemal Enisoğlu'nun Somerset Maugham'dan “*Rüya*”¹⁰²² çevirisi, Cemal Enis'in Robert Louis Stevenson'dan “*İntikam*”¹⁰²³ çevirisi, Ekrem Orhan'ın Ralph Wallece'dan “*1946 Model Mağara Adamı*”¹⁰²⁴ çevirisi; İstanbul Halkevi dergisi İstanbul'da M. U'nun Tolstoy'dan “*Korney Vasilev*”¹⁰²⁵ çevirisi, Pearl S. Buck'dan “*Yağmurlu Gün*”¹⁰²⁶ çevirisi, Edgar Allan Poe'den “*Kara Kedi*”¹⁰²⁷, Hamdi Varoğlu'nun Guy de Maupassant'dan “*Kloşet*”¹⁰²⁸ çevirisi yayınlanır.

Halkevi dergilerindeki yazarların yapmış oldukları bu çeviriler tamamen şahsi gayret ile gerçekleştirilen tercümelere dir. *Ülkü* dergisinde yayınlanan “*Klasiklerden Faydalanma Davası*” adlı makalede siyasi erkin amacı şu şekilde dile getirilmektedir:

*İnsanlığı büyük fikir buhranlarının kucağına atan Birinci Dünya Savaşından yaralı çıkan ve girmek zorunda bulunduğu ölüm kalım kavgasını yüz akıyla başaran milletimiz, istikbalin kapısından güvenli adımlarla girebilmek için muvaffakiyetini sağlayan Kuvayı Millîye Ruhunu medeniyet kurmuş ulusların yüzyıllar dolusu gayret mahsulü müsnet kültürleriyle sıkı münasebetler tesis edip yürütme işi üzerinde teksif etmek ihtiyacındadır. Biz, dünya klasiklerinin dilimize çevirmeleri faaliyetini bu zaviyeden müतालaa ediyoruz.*¹⁰²⁹

Makaleden de anlaşılacağı üzere Halkevi dergileri bu çeviriler sayesinde hem halka klasik eserleri tanıtmakta hem de siyasi erkin girişmiş olduğu tercüme faaliyetine destek olmaktadır. Böylece “*Türk inkılâbının her safhasında gösterilen muvaffakiyete tercüme işlerinin muvaffakiyeti de eklenmek*”¹⁰³⁰ istenmektedir.

¹⁰¹⁸ Cisim (1948). *Aksu*, (49), 763-764.

¹⁰¹⁹ Göklerdeki Hudutsuzluk, *Fikirler*, (197), 13.

¹⁰²⁰ Hayatımdan Şiir ve Hakikatler (1940). *Fikirler*, (197), 9-10.

¹⁰²¹ Yirmi Sene Sonra (1941). Halkevi, (52), 823-825.

¹⁰²² Rüya (1945). *İnan*, (20), 28-31.

¹⁰²³ İntikam (1943). *İnan*, (5), 28-31.

¹⁰²⁴ 1946 Model Mağara Adamı (1949). *İnan*, (50), 10-13.

¹⁰²⁵ Korney Vasilev (1944). *İstanbul*, (17), 15; *İstanbul*, (18), 12-13.

¹⁰²⁶ Yağmurlu Gün (1944). *İstanbul*, (19), 15; *İstanbul*, (20), 13.

¹⁰²⁷ Kara Kedi (1944). *İstanbul*, (21), 12-13.

¹⁰²⁸ Kloşet (1946). *İstanbul*, (53), 14-15.

¹⁰²⁹ Edip, a. g. m., 9

¹⁰³⁰ Altındağ, İ. (1939). Tercümenin Büyük Rolü, *Fikirler*, (187), 3.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SİYASİ ERKİN EDEBİ ESERLER ÜZERİNDEKİ TAHAKKÜMÜ

4.1 Teşvik, Denetim ve Sansür

Edebiyat ve iktidar ilişkisi mevzu bahis olduğunda bu karşılıklı etkileşimi belirleyecek iki ana yaklaşım vardır. Bu iki yaklaşımdan birincisi edebiyatın kendi dışında var olan bütün iktidar biçimleri karşısındaki konumlanışına dair tutumudur. Bu tutum kendi içinde zıt iki temel yönelimi ihtiva eder. Bunlardan birincisi edebiyatın özgürleştirici dinamiği ve imkânlarıyla; buyurgan, sınırlayan, hapseden iktidarın karşısında bir direnme mevzi oluşturmasıdır. Siyasi erkin ideolojik söylemlerine muhalif olan bu tutumun tam karşısında olan ise iktidarın gücü karşısında muhalif olmanın getireceği zahmete ve yoğun gayrete katlanmak yerine, siyasi erk ile ittifak halinde olan, onun gösterdiği istikamete yine onun belirlediği kıstaslar neticesinde ilerleyen itaatkâr edebiyat vardır.¹⁰³¹

Siyasi erkin edebiyatı himayesi altına almasının birçok sebebi vardır. Edebiyat siyasi erk için bir itibar meselesi olduğu kadar ulusal mirasın ve bölgesel devamlılığın önemli bir unsuru olarak görülür. Siyasi erkin edebiyata göstermiş olduğu bu ilgi tarihsel süreç içerisinde iktidarın ebedi bir saygınlık ve şöhret kazanmasına yol açacaktır. Edebiyata önem veren siyasi iktidar kendi itibarıyla birlikte vatandaşının da sanatsal ve kültürel beğeni düzeyini de yükseltir. Vatandaşının sanatsal düzeyini geliştirme noktasında ihtiyacı olduğu sanatçıyı da iktidarlar kendi imkânları noktasında desteklerler. Devlet, sanatı ve sanatçıyı destekleyecek bir kesim oluşuncaya kadar sanat üzerindeki himayesini devam ettirir.

Sanata/edebiyata siyasi erk tarafından maddi destek sağlanmasının diğer müsebbibiye ideolojidir. İktidarlar sahip oldukları ideolojileri geniş kitlelere telkin edip benimsetebilmek için kullanmış oldukları aygıtlardan biri de sanattır. Bu yüzden siyasi erk, ülkesindeki sanat faaliyetlerini desteklerken tarihsel itibarını, vatandaşını ve sanatçısını düşündüğü kadar kendi ideolojisini de göz önünde bulundurur. Edebiyatı ve edebiyatçıyı desteklerken ideolojisinin belirlemiş olduğu çerçeveye göre hareket eder. İktidarlar siyasi politikalarına ve düzenlemelerine muhalif hareket eden sanatçıyı oluşturmuş olduğu kanonun dışında

¹⁰³¹ Çağan, K. (2004). Sanat ve Edebiyatın Toplumsal Perspektifi -Siyasal İlişkilerine Dair Genel Bir Çözümleme-. *Hece*, (90-91-92), 78.

yalnızlaştırarak cezalandırır. Devlet dışında sanatı destekleyen kesimin olmadığı ülkelerde bu yalnızlaştırma politikası sanatçı için maddi zorluklara da sebep olur.

Siyasi erk sanat ve sanatkâr üzerindeki bu denetim mekanizmasını sahip olduğu iki araç ile gerçekleştirir. Bunlardan birincisi ödüllendirme diğeri ise cezalandırmadır. İktidarlar, ödüllendirme mekanizmasını düzenlemiş olduğu sanat müsabakaları, sahip olduğu kültür kurumları ve basın üzerinden gerçekleştirir.

Edebiyatın farklı türleri üzerinden düzenlenen bu müsabakalarda dereceye giren sanatkâr ve eseri iktidarın basın aygıtları tarafından tanıtılmaktadır. Fakat sanatçının ve eserinin bu tanınılabirliği ancak siyasi iktidarın belirlemiş olduğu kıstaslar noktasında eser veren sanatkâr için geçerlidir. İktidarın ideolojisinin aksi söylemde bulunan sanatkâr, sanatın mutlak destekleyicisinin devlet olduğu ülkelerde başarı elde etmesi oldukça zordur. 1947 yılında tiyatro türünde düzenlenen müsabakada ödül almış olan Ahmet Muhip Dıranas devletin sanat üzerindeki desteğini şöyle izah eder: “ *devlet, zamanın ve durumun fevkaladeliliğine rağmen, koruyucu elini sanatkârların üstünden çekmeği, bir an bile hatırandan geçirmemiştir.*” İsmet İnönü Dönemi, Millî Eğitim Bakanlarında Hasan Ali Yücel göre ise “*devletçiliğin ferdi ve ferdin teşebbüslerini meflûç bir hale getirmeksizin devlet himaye otoritesinin yine cemiyet lehine ve menfaatine müdahalesi tarzında görülmesi*” yerinde olacağından, “*sanatın devletleştirilmesi demek, bizdeki sanat mensuplarının eser verme hususunda şahsiyetlerinin inkişafına hizmet edecek tedbirleri devletin alması demektir. ... Sanat işlerinde devletçilik prensibi ile sanatkârın kendi kendisini yetiştirmek düşüncesi belki size zıt gibi görünmüştür. Hâlbuki hiç öyle değil. ... Cemiyet otoritesini kendinde bulunduran devlet, bu sahada da ferdin hamisi, onun şahsiyetinin doğup büyümesinin en büyük amilidir*”. Bu nedenle sanatçının kişiliğinin gelişimini engelleyecek bir devletçilik prensibine, sanatın özü olan yaratıcılığa aykırı olduğundan karşı çıkan Hasan Ali Yücel daha ılımlı bir devlet desteğinden yana olduğunu ifade eder. Böylece Hasan Ali Yücel devlet desteğinin ılımlı olmasını gerektiğini dile getirmekle birlikte devlet desteğinden yoksunluğun sanat için zararlı olacağı görüşündedir.¹⁰³²

Siyasi erk, düzenlemiş olduğu ulusal müsabakaların yanı sıra vatandaşının kültürel, sanatsal ve sportif olarak yetişebileceği kültür kurumlar da inşa eder. Bu kurumlar yerel veya

¹⁰³² Öndin, N. (2003). *Cumhuriyet'in Kültür ve Sanat Politikası 1923-1950*. İstanbul: İnsancıl Yayıncılık, 128-129.

bölgesel konumdaki genç sanatkârların yetişmesini sağlamaktadır. Bu kurumların düzenlemiş olduğu sanatsal faaliyetler ve müsabakalar sanat ile halk arasındaki kopukluğu giderirken sanatkârların ulusal boyutta tanınmasını da sağlamaktadır. İsmet İnönü döneminde bu vazifeyi üstlenen ve faaliyet gösteren kurum olan Halkevleri, düzenlenmiş oldukları edebiyat müsabakalarında dereceye giren genç sanatçılara ödüller vererek teşvik etmektedir. Ayrıca bu kültür kurumları çıkarmış oldukları Halkevleri dergilerinin sayfalarında genç sanatçıların roman, hikâye, şiir ve tiyatro türlerinde vermiş olduğu eserlere yer vererek bölgesel olarak sanatsal gelişime yardım etmektedir. Siyasi erk Halkevleri'nde sadece edebiyat sahasında değil diğer sanatsal alanlarda da desteklerde bulunur. Halkevleri'nin düzenledikleri sergilerde genç sanatçıların yapıtlarına yer verilmesi, sergilerin açılışında devlet erkânın sanatçıları teşvik edici nutukları, sanatçılara dağıtılan resim malzemesi gibi küçük hediyeler destek bağlamında sanatçıyı özendirici tedbirlerdir.¹⁰³³

Siyasi erk Halkevlerinde vatandaşının kültürel, sanatsal ve estetik zevk gelişimini sağlamayı amaçlamakla beraber bu kurumlar ideolojik göreve de sahiptir. İktidar, ideolojisini vatandaşa telkin etmek ve benimsetmek için bu kültür kurumlarını kullanır. Siyasi erkin maddi desteği ile idame edilen bu kurumlar iktidarın söylemlerine muhalif söylemlerde bulunamaz. Bununla birlikte Halkevi dergilerinde iktidarın gerek iç politikasına gerekse de dış politikasına aksi ifadeler içeren eserler ise yer alamaz. Sanatkâr, eserinin ulusal boyutta tanınması için iktidarın politikalarının müttefiki olmalıdır.

Devlet dışında sanatı destekleyen onu himaye eden bir kurumun olmadığı ortamlarda siyasi erk bu desteği sanatı siyasileştirmek ve bürokratikleştirmek için kullanır. Devlet himayesi ve faaliyeti haline gelen sanat bürokratik bir yönetim altına da girmiş olur. Hangi tür yönetim şekli olursa olsun gerek totaliter yönetimler gerekse demokratik seçimle gelmiş iktidarlar olsun devlet desteği alan sanatçılara kendi ideolojisini telkin eder. İktidarın ideolojisinin aksi söylemde eser veren sanatçı giderek yalnızlaştırılır. Siyasi erkin oluşturmuş olduğu sanat kanonunun dışına itilir. Çok Partili sistemin var olduğu yönetim şekillerinde ise artık sanatçının eskisi gibi reklamı yapılmaz ve edebî eser çok satan kitaplar rafında artık kendine yer bulamaz. Sanatçının maddi kaynağını belirleyen bu unsurlar siyasi erk tarafından örselenir.

¹⁰³³ Öndin, a. g. e., 127.

İktidarlar sanatkârı ödüllendirme veya sanatkâra kendi himayesindeki basın organlarında yer verme vasıtasıyla sanatı kontrol ederken diğer taraftan sahip olmuş olduğu güçler ile sanatkârı teşvik ve tanıtma gücünü kullanır. İktidarın yumuşak güç olarak değerlendirebileceğimiz bu yöntemleri kullanarak yönlendirdiği sanatı kontrol altında tutabileceği diğer yöntem ise denetim ve sansürdür. İktidarın maddi ve manevi desteğini göz ardı ederek siyasi erkin politikalarına muhalif söylemlerde bulunan yazarlara iktidarlar denetim ve sansür mekanizmalarını kullanarak müdahale eder.

Sansür kelimesi ve kavramı, Türkçeye, Fransızca censure sözünden girmiştir.¹⁰³⁴ Aslı Latinceye dayanmaktadır. “Censere” değerlendirmek, “Census” değerlendirme, denetleme işini yapan şahıs anlamına gelir. Eski Roma’da nüfus sayımını yapan, nüfusun artışı veya azalmasını tespit eden, halkın moralini destekleyen memurlara “Censor” denirdi. Kelime bu haliyle Latinceye Kara Avrupa dillerine geçerek dilimize Fransızcadan gelmiştir. Türkiye’de ilk olarak Şemsettin Sami’nin Fransızca-Türkçe Kamusunda ve 1908 Kanun-i Esasi’nin basın özgürlüğü ile ilgili kısmında “sansür” kelimesi “teftiş” ve “muayene” anlamlarında kullanılmıştır.¹⁰³⁵

Genel olarak sansür kelimesi “yasaklama” olarak bilinmektedir. Türk Dil Kurumu’na göre ise, “Her türlü yayının, sinema ve tiyatro eserinin, hükümet tarafından önceden denetlenmesi işi, sıkı şekilde denetimi” olarak belirtilmektedir. Fakat sansüre yüklenen anlam yasaklama anlamında yanlış olarak kullanılan bir sözcük olmasına karşın, iktidarların uygulama şekilleri meydana gelen bu yanlış anlamın kanıksanmasını sağlamıştır. Bu açıdan bakıldığında sansür; “*Her türlü neşriyat, haber ve bir yerden bir başka yere gönderilen basılı malzemenin, alıcıya ulaşmadan önce, gerektiğinde devletin organları tarafından kontrol edilmesi; bazı fikirlerin, görüş ve anlayışların yazılıp yayılmasının engellemesi.*”¹⁰³⁶ olarak tanımlanabilir.

Yapılan bu tanımlamalar sansürün kavranabilmesi hususunda madalyonun sadece bir yüzüdür. Aslında sözlüğe bakmadan da hemen herkes az-çok tanır, tanımlayabilir sevilmeyen sansür sözcüğünü. O çeşitli görünüm altında, çeşitli renklere bürünerek, canlılar arasında, insan ilişkilerinde gücünü-kuvvetini devirlere yayararak yaşar gider. Bir

¹⁰³⁴ Er, T. (2014). *Arşiv Belgeleri Işığında Türkiye’de Sansür*. Ankara: Berikan Yayınevi, 13.

¹⁰³⁵ Güner, D. (2015). *Sansür ve İktidar Cumhuriyet Dönemi Tehdit Algıları*. İstanbul: Yedi Tepe Yayınevi, 15-16.

¹⁰³⁶ Türkçe Sözlük (1998). Sansür Maddesi. C.2 Ankara: TDK, 1906.

noktayı kesinlikle vurgulamak gerek, toplumların sosyal yapısını enine-boyuna incelemeden sansüre teşhis koymak yanlıştır. Toplumların yapısı değerlendirilmezse sansür, çok basit görünür ve sadece tanımlanarak geçiştirilir: Sansür, ifade özgürlüğünü baskı altına alır. Ancak yakından bakarsanız, bu tarihin çok daha karmaşık ve sürprizlerle dolu olduğu görülmektedir. Robert Darnton iki otoriter rejimdeki sansür faaliyetlerini değerlendirerek sansürü tekrar bütünüyle düşünmemizi sağlamaktadır. Bunlar; 18. Yüzyıl Fransa Bourbon Hanedanlığı, 20. Yüzyıl Doğu Almanya Komünist yönetiminde yaşanan sansür.

18. yüzyıl Fransa’ında bir sansür görevlisi, iyi bir metin olduğu için, üstlerine yazdığı tipik bir raporla bir kitabı şöyle onaylamıştır: “*Kitabı büyük bir keyifle okudum; baştan sona büyüleyici şeylerle dolu.*” Başka sansür görevlisi ise kurum içi bir notta, “*Fransız edebiyatının onurunu*” savunduğunu söylüyordu. Onların anlayışına göre, sansür olumlu bir eylemdi. Bir eserin tahtın himayesindeki kitap ticaretinde “imtiyazlı” biçimde dolaşıma girmesini sağlayan kraliyet onay mührünü taşıdığını gösterirdi. Sansür görevlileri bazen metindeki uygunsuzlukları temizleseler de, asıl olarak kalite kontrolüyle uğraşmaktaydılar. Denetçiler kendi aralarında dolaştırdıkları notlarda, çoğu zaman eleştirmen gibi davranırlardı. Bir sansür görevlisi, bir romanın el yazmasının onaylamasını reddederken şu gerekçeyi sunmuştu: “*Kitapta yalnızca sıradan hikâyelere serpiştirilmiş yavan ahlaki değerlendirmeler, tatsız şakalaşmalar, sönük betimlemeler ve incir çekirdeğini doldurmayan düşünceler var... Böyle bir eser kamusal onay mührünü taşımaya layık değildir.*”¹⁰³⁷

Resmi değerlere uygun olmayan bir kitap sansür denetimine sunulmazdı. Aydınlanma döneminin neredeyse tüm eserleri Fransa dışında basılmış ve ülkenin tamamına yayılmış tezgâh altı dolaşıma sokulmuştu. Etkin ve konuya hâkim matbuat polisi sayesinde, iktidar sıkça kitapçılara baskınlar düzenliyor ve yazarları Bastille’deki cezaevine yolluyordu. Bu tür baskınlar yayın sonrası sansür olarak değerlendirilebilirse de dönemin anlayışında “sansür” -kelimenin katı anlamıyla- polisin yaptığı işte başka bir şeydi ve nihai noktada olumlu bir anlama sahiptir.¹⁰³⁸

Robert Darnton, sansüre başka bir perspektiften bakmak için, iki yüzyıl ileri gidip İkinci Dünya Savaşı sonrası komünist ülkelerde sansürün nasıl işlendiğini ele almak faydalı

¹⁰³⁷ Darnton, R. (2006). *Sansür Edebiyatı Nasıl Şekillendirir?* (Çev. Yalçın Armağan), Kitap-lık Dergisi. (118), 59.

¹⁰³⁸ Darnton, a. g. m.,59.

olduğunu dile getirmektedir. 1989-1990'da Berlin'de geçirdiği bir yıllık dönemde Doğu Almanya'daki sansür faaliyetlerini şu şekilde anlatır:

Yaptıkları işi “planlama” olarak adlandırıyorlardı. Edebiyat, söylediklerine göre, bir sosyalist toplumdaki her şeyi planlamalıydı. Bana 1990 yılı “Plan” ının bir kopyasını verdiler; bu o yıl çıkması beklenen bir kitabın içeriğini anlatan, nihayetinde o planı da onaylayacak olan Komünist Parti liderlerine, o yılın bütün edebiyat üretimini gerekçelendiren sıra dışı bir belgeydi.

Denetçilerin kendileri de Parti üyesiydi ve “ekoloji” gibi yasaklı ifadeleri (okurlar Doğu Almanya'nın nehirlerini ve havasını zehirleyen kirlilik hakkında bilgilendirilmemeliydi.) silerek, taslakları Parti çizgisine uygun hale getirdiklerinin güvencesini veriyorlardı. Buna rağmen sansür görevlileri, kimi zaman Parti liderlerinin yasaklamak istedikleri kitapları savundukları için kendilerini yazarların dostu ve hatta çalışma arkadaşları olarak görüyorlardı.

Çok sayıda yasağın yanı sıra, daha kötü uygulamalar da vardı: Parti arşivlerinde araştırma yaparken öğrendiğim kadarıyla, göstermelik duruşmalar, hapis cezaları, casusluk ihbar ve her türden manipülasyon. Buna rağmen sistemi salt baskıdan ibaret görmek, aslında onu yanlış değerlendirmeye yol açar. Sansür görevlileri kadar yazarlar da, yani en azından Doğu Almanya'da kalan kitapların yasaklanması ve kâğıt hamuru haline getirilmesine karşı mücadele edenler sisteme inanıyorlardı.

Doğu Almanya edebiyatı, yalnızca yazarlar ve sansür görevlilerinin değil, yayınevlerindeki editörlerle dergilerdeki eleştirmenlerin de dâhil olduğu ortaklık ve uzlaşımın ürünüydü. Sansürü kendi yollarını bulmak zorunda oldukları dünyanın temel gerçeği olarak kabul ediyor ve nihayetinde olumlu bir şey olarak değerlendiriyorlardı.¹⁰³⁹

18. yüzyıl Fransa'sında sansür edebî eserin ülke içerisinde dolaşımını sağlayan bir olur belgesidir. Bu belgeyi veren denetleyiciler ise o günün şartlarında adeta bir eleştirmendir. 20. yüzyılda Doğu Almanya'da ise edebiyat; yazar, yayınevleri, editörler, eleştirmenler ve sansür denetçilerinin uzlaşımından oluşan birlikteliktir. Doğu Alman edebiyatı içerisindeki birbirinden farklı bu taraflar 18. Yüzyıl Fransa'sında olduğu gibi sistemin işleyişine hâkimdir. Robert Darnton'un farklı yüzyıllarda farklı yönetim şekilleri üzerinden yapmış olduğu sansür tanımlamasında ifade etmeye çalıştığı şey sansür her toplum için menfi bir anlam ifade etmeyebilir.

Bizde ise ilk sansür uygulamaları Osmanlı Devleti'nde görülmektedir. 1727 yılına kadar ülkemizde yabancıların (azınlıkların) kurup çalıştırdığı matbaalarda basılıp dağıtılan gazete,

¹⁰³⁹ Darnton, a. g. e., 60.

dergi, kitap, risale gibi basılı yayınlar çoktu. 17 Aralık 1727 tarihinde ilk Türk Matbaasının kurulması sonucu kitap, gazete, dergi ve benzeri basılı Türkçe yayınlarda hızla artmaya başlamıştı. 1 Kasım 1831 tarihinde Sultan 2. Mahmut'un emriyle yayına başlayan Türkçe Takvim-i Vekâyî, 1840'da Ceride-i Havadis, 1860'da Tercüman-ı Ahval gibi gazetelerin toplum hayatına girmesiyle birlikte, ülkede, temel haklar ve fikir hürriyeti gibi kavramlar öne çıkmıştı. Halkın yayınlara olan yoğun ilgisi, devlet yetkililerinin basına ilişkin yazılı kurallar koymasını gerektirmişti.

Matbaaların kurulması, kitap, dergi ve gazete çıkarılmasına dair 4 Ocak 1840 tarihli 189 sayılı Takvim-i Vekâyî gazetesinde Sultan'ın bir fermanı yayınlanmıştı. Bu tarihten sonra matbaaların çoğalması ve basılı yayınların kamuoyu üzerindeki etkisinin artmasına paralel olarak devletin kontrolünü de arttıran 17 Şubat 1857 tarihli Matbaa Nizamnamesi yürürlüğe konulmuştu. 15 Kasım 1864 tarihinde yine Sultan'ın imzasıyla bazı yeni düzenlemeler getiren Matbuat Nizamnamesi yayınlanmıştı.¹⁰⁴⁰

Sadrazam Âli Paşa, 1864 yarasını hiçe sayarak 16 Mart 1867 tarihinde süreli yayınların idare tarafından cezalandırılmasını sağlayan “geçici” bir karar yayınladı. Geçici olarak getirilen fakat 1908 tarihine kadar yürürlükte kalan bu kararda Âli Paşa şöyle diyordu:

*Bir süreden beri bazı gazetelerin, toplumun ahlakın kurallarını hiçe sayan, ülkenin genel çıkarlarına tamamen ters düşen bir tutum içinde oldukları görülmüştür. Bu gazeteler, düşmanların silahı haline dönüşmüş yalan haberler ve yıkıcı fikir yayma yoluna başvurmuşlardır. Basın ve yayıncılığın, hükümete yardımcı olma, reformların uygulanmasına ve topyekûn ilerlemeye katkıda bulunma şeklinde büyük hizmetleri dokunabileceğini takdir eden Bâb-ı Âli, gene de bazı gazetelerin yıkıcı faaliyetlerini görmezlikten gelemez. Bu sebeple hükümet, düzen ve huzuru koruma amacıyla matbuat, belirtilenlerin dışında bazı idari baskı tedbirlerine başvurmayı uygun görmüştür.*¹⁰⁴¹

1878'de ise bir sansür heyeti oluşturularak, Matbuat Müdürlüğü'ne bağlandı. Matbuat Müdürlüğü, Zaptiye Nazırlığı ile ortak hareket ediyordu. Matbuat Müdürü, Mabeyn ile doğrudan ilişki içindeydi. Matbuat Müdürlüğü yalnızca basında sansür uygulamakla yetinmiyordu. Tiyatrolar Müfettişi adı altında görev yapan denetim elemanları, gece gündüz tiyatroları teftiş ediyorlardı. Bu görevliler, gerekirse tiyatro oyunlarını yasaklıyorlardı. Gazeteciler, yazacakları yazıları, verecekleri haberleri, Zaptiye Nazırlığı'ndan ve Matbuat

¹⁰⁴⁰ Er, a. g. e., 36.

¹⁰⁴¹ Er, a. g. e., 40.

Müdürlüğü'nden izin aldıktan sonra ancak yayımlayabiliyorlardı. Server İskit Matbuat Müdürlüğü'nün sahip olduğu yetkilerle ilgili şu bilgilendirmeleri yapmıştır:

*Matbuat Müdürleri, sık sık Mabeyn'e çağrılırlar ve direktifi doğrudan oradan alırlardı. Sansür tahsisatı ve İhsan-ı Şahaneler boldu. Matbuat Müdürü'nün o zamanlar yalnız Vükela'nın (Bakanların) sahip olabildiği lastik tekerlekli arabaları vardı. Salahiyetleri, hudutsuz, sözleri nâfizdi.*¹⁰⁴²

Osmanlı Devleti'ndeki sıkı sansür dönemi, 24 Temmuz 1908 tarihinde İkinci Meşrutiyetin ilan edilmesiyle sona ermiştir. 24 Temmuz günün sabahında, gazete muhabirleri, kendi aralarında toplanarak yazı provalarını, o günden itibaren sansüre (Matbuat Müdürlüğü'ne) göndermemeye karar verdiler. Gazeteler, 30 yıldır devam eden bu uygulama sonucu ilk defa sansürsüz çıkmaya başladı.

Tiyatrolar ise sansür müfettişlerinin kontrolü olmadan perdelerini açtılar. İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonraki bir buçuk aylık dönemde gazete imtiyazı alanların sayısı iki yüzü geçmiş. Mizah gazeteleri ise çoğalmıştı. Halk, gazete ve dergi çıkarmak için adeta birbiriyle yarışlıyordu. Bütün yayınlar hükümete şiddetle çatıyor, Sultan'ı eleştiriyor, eski yetkililere veryansın ediyorlardı. Ülkede sınırsız bir basın hürriyeti dönemi yaşanmaya başladı. Bu başıboşluk, "Matbuat ve Matbaalara Ait Kanun" tasarısının Meclis Mebusan'da 11 Recep 1909 tarihinde müzakere edilerek kabul edilmesiyle sona erdi.¹⁰⁴³

Matbuat Kanunda yapılan değişikliklerle basın üzerinde geniş yetkilere sahip olan hükümet, savaş yıllarında basına sıkı denetim getirmiştir. 1909 Matbuat Kanunu 1913 ve 1914 yıllarında yapılan değişikliklerle devletin iç ve dış güvenliğini bozabilecek nitelikte yayın yapan gazetelerin kapatılmış. Ayrıca ülkenin Birinci Dünya Savaşına girmesiyle *Sansür Talimatnamesi* yürürlüğe konulmuş ve basın tamamen hükümet tarafından kontrol altına alınmıştır. Bu tür kontroller yanında basının haber kaynaklarının zenginleştirilmesi adına 1911 yılında Osmanlı Ajansı adıyla bir ajans kurulmuştur.¹⁰⁴⁴

Millî Mücadele döneminden başlayarak basının işlevinde önemli ölçüde değişiklikler yaşanmıştır. Bu döneme kadar basın iktidar karşısında muhalif bir organ olarak görev

¹⁰⁴² Er, a. g. e., 42.

¹⁰⁴³ Er, a. g. e., 43.

¹⁰⁴⁴ Yılmaz, M., Doğaner, Y. (2007). *Cumhuriyet Döneminde Sansür (1923-1973)*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 4.

yapmışken, basın üzerinde denetim hem İstanbul hükümeti hem de İtilaf devletleri temsilcileri tarafından arttırılmış ve basın çok sıkı bir şekilde kontrol altına alınmıştır. Özellikle Anadolu'daki hareket lehine yazıların çıkmasını engellemek için yeni düzenlemelere gidilmiştir. İtilaf devletlerinin İstanbul basınına kontrol etmeye yönelik çabaları oldukça etkili olmuş ve Meclis-i Vükelada Sansür Heyetine daha dikkatli inceleme yapma imkânı verilmiştir.¹⁰⁴⁵

Osmanlı Devletinin basın ve edebî eserler üzerinde uygulamış olduğu sansür, iktidarın ülke içindeki kudretini sarsacak türde olması koşulunda uygulanmaktadır. İktidarın uygulamış olduğu iç veya dış politikaların aksinde söylemde bulunan veya halkı iktidarın aleyhinde kışkırtabilecek eserler de sansüre uğramıştır.

Millî Mücadeleyi başlatan Mustafa Kemal Paşa, basının kamuoyu üzerindeki etkisini çok iyi bilen bir lider olarak, kendi fikirlerini hem iç hem de dış kamuoyunda anlatmada bir kanal olarak görmüş ve bu anlamda basından yararlanmışır. Nitekim Millî Mücadelenin kazanılmasıyla her şeyin bitmeyeceğini bilen Mustafa Kemal Paşa, asıl, işlerin bundan sonra başlayacağını ve genç Türkiye Cumhuriyeti'nin gerçekleştirilecek radikal dönüşüm programı ile yeni bir yapıya kavuşacağını işaretlerini veriyordu. Mustafa Kemal Paşa bunları yaparken kamuoyu oluşturmada ve halkı aydınlatmada eskinin izlerini silmede basına büyük görevler düştüğünün farkındaydı. Bu bağlamda Anadolu'daki örgütlenme faaliyetleri sırasında Sivas'ta İrada-i Millîye adıyla bir gazete çıkaran Mustafa Kemal Paşa başlattığı mücadelenin haklılığını Anadolu halkına anlatmaya çalışmış, hareketin merkezini Ankara'ya taşıdıktan sonra, Hâkimiyet-i Millîye adıyla yeni bir gazete çıkarılması konusunda güvendiği kimselere talimat vermiş ve o günkü zor koşullarda gazetenin çıkarılması sağlanmıştır. Hâkimiyet-i Millîye Millî Mücadele ruhunu yaymanın dışında Anadolu'daki istikrarsız ortamdan faydalanarak farklı görüşleri savunan yayınlara karşı propaganda yaparak bir bakıma ileride kurulacak devletin siyasi tavrını da ortaya koymuştur. Yine aynı günlerde Ankara'da Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğü ve Anadolu Ajansı kurularak iç ve dış haberlerin kamuoyuna sağlıklı bir biçimde duyurulması temin edilmiştir.¹⁰⁴⁶

¹⁰⁴⁵ Yılmaz, a. g. e., 5.

¹⁰⁴⁶ Yılmaz, a. g. e., 6.

Cumhuriyet'in ilânından sonra yönetimin basın üzerindeki etkisi ciddi bir biçimde hissettirilerek, 3 Kasım 1923'de Matbuat Kanuna muaddel bir madde ile Cumhurbaşkanı hakkında basında çıkacak olumsuz görüşlerin üç aydan üç yıla kadar cezalandırılacağı bildirilmiştir. Özellikle 1930 yılında yaşanan Serbest Fıkra deneyimi ülkede Mustafa Kemal Paşa önderliğinde gerçekleştirilen inkılâpların halkın tümü tarafından yeterince anlaşılmadığını ortaya çıkarmıştır. Şüphesiz iktidarın bu kararında ülke dışında ve içinde yaşanan olaylar da etkili olmuştur. Bu olaylardan en önemlisi sanırız 1929 yılında yaşanan ve tüm dünyada etkili olan ekonomik bunalımdır. İçeride ise tek Partili rejimin giderek iktidarını güçlendirme yolundaki uygulamaları yaşanmaktadır. Buna bağlı olarak 25 Temmuz 1931 tarihinde Matbuat Kanunu çıkarılmıştır. Matbuat Kanunu ile matbaa açma, gazete ve dergi yayınlanması, gazete ve dergi çalışanlarının sorumlulukları ve hakları, basın suçları ile suça tahrik, şantaj, yayınlanması yasal olan şeyler, gazete ve dergilerin toplattırılması ve kapatılması, tazminatlar ve bu hükümlerin uygulanmasına ilişkin maddeler yanında ülkede bulunan yabancıların gazete çıkarmaları hükümet iznine bağlanıyor ve gazetelerin yazı işleri müdürlüklerinin Türk olması zorunluluğu getiriliyordu. Ayrıca gazete ve dergilerin Cumhuriyet Hükümetinin iç ve dış politikaları aleyhine yayınlar yapmayacakları hükmü getiriliyordu. Kanun pek çok konuda yayın yasağı getirerek siyasal tartışma zeminine sınır çizerken, intihar, haydutluk, hırsızlık konulu yayınları yasaklayarak tefrikacılığa son vermeyi de amaçlamıştır. Gazete çıkarma ve yeni yayın ilkeleri konusunda getirilen düzenlemeler yanında gazete ve mecmuaların kapatılması ile ilgili 50. ve 51. Madde önemli görülmektedir. Yasaklamaların pek çoğu bu maddelere dayanılarak yapılmıştır. 50. Maddede: “Memleketin umumi siyasetine dokunacak neşriyattan dolayı İcra Vekilleri Heyeti kararı ile gazete ve mecmualar muvakkaten tatil olunabilir...” denilirken, 51. Madde ise “Yabancı bir memlekette çıkan bir gazete veya mecmuanın Türkiye'ye sokulması ve dağıtılması İcra Vekilleri Heyeti kararı ile men olunabilir..” şeklinde idi. 52. Madde ile de “Adaba münafi müstehcen resimleri havi neşriyat Cumhuriyet müddeiumumilerinin emri ile toplattırılabilir...” şeklinde idi.

Basın Kanuna ve İnkılâp ruhuna ters düşen gazete, kitap ve dergiler özellikle Kemalizm'in yeni getirdiği ilkelere; laikliğe iç ve dış politikaya aykırılık durumunda yönetim çok hassastı ve hemen gerekli kanunî prosedür işletilme yoluna gidilmekteydi. Yeni kurulan ve her yönüyle eski imparatorluk anlayışından uzaklaşmayı hedefleyen devlet kendi temel

niteliklerine karşı olan her türlü hareket ile özellikle Hilafet, Saltanat, Şeriat Turancılık, İrkçılık ve Komünistlik gibi oluşumlara karşı çok hassas davranıyordu.¹⁰⁴⁷

İnönü döneminde ise, dönemin hassasiyetleri ve İkinci Dünya Savaşı bağlamında basın ile ilgili yapılan düzenlemeler Matbuat Umum Müdürlüğü aracılığıyla sıkı bir biçimde denetlenmeye devam etmiştir. Böylece Türk basını hükümetin müttefikler ve mihvere yakın veya uzak duruşuna göre yayın yapar hale gelmiştir. Öte yandan iç politikaya ilişkin ve askerî konularda yayın yapılmaması, İsmet Paşa'nın şahsı ile ilgili yazılarda Anadolu Ajansından yararlanılması, ülkede yaşanan iktisadî olumsuzluklara değinilmemesi gibi konular yer alırken dış politikaya ilişkin haberlerde Anadolu Ajansından yararlanılması, savaşan ülkelerin aleyhine onların ordularını küçük düşürücü nitelikte yayın ile Türk sularına giriş çıkış yapan gemiler hakkında yazı yazılmaması yönünde talimatlar veriliyordu.

1940 ile 1947 yılları arasında uygulanan sıkıyönetim tüm matbuatı engelleme ve basına sansür koyma yetkisini sıkıyönetim komutanlıklarına vermiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında ne pahasına olursa olsun Millî Şef'in savaş dışında kalmak yönünde yürüttüğü Türk dış politikası amaca ulaşmıştı. Ama savaş sonrası içeride tek Parti yönetimine duyulan hoşnutsuzluk ve iktisadi olumsuzlukların yarattığı tepkiye, İkinci Dünya Savaşı'nın demokrasi ile idare edilen ülkelerin galibiyeti ile sonuçlanması Türkiye'de Meclis içinde ve dışında demokratik bir yapıya geçiş için hareketlenmeyi başlatmıştır. Meclis içerisinde kendini göstermeye başlayan muhalefete basın da destek vermiş ve çoğulcu rejim ve serbest basın yönünde görüşler dile getirmeye başlanmıştır.¹⁰⁴⁸

İsmet İnönü döneminde basın üzerindeki iktidarın almış olduğu tavrın benzeri edebiyat alanında da uygulanmıştır. Siyasi erk, ülke içerisindeki nüfuzunu zayıflatacağını düşündüğü iktidarın politikalarını eleştiren ve iktidardaki kişileri tahkir eden eserleri cezalandırmıştır. Bu muhtevalara sahip eserler toplattırılarak yayınlanması yasaklanmıştır. Sanatçılara ise hapis veya sürgün cezaları verilerek yaptırımlar uygulanmıştır. Bunun aksinde iktidarın politikalarının paralelinde söylemlere sahip eserler ve sanatçılar ise iktidar tarafından taltif edilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1945 yılında düzenlemiş olduğu şiir müsabakasında

¹⁰⁴⁷ Yılmaz, a. g. e., 7-8.

¹⁰⁴⁸ Yılmaz, a. g. e., 9-10.

ikincilik kazanan dönemin sanatçılarından Attilâ İlhan, iktidarın edebiyat üzerindeki etkisinden şöyle bahseder:

Tek Parti sanat armağanları ile dergileri ile ve bu iş için tutulmuş adamları ile yeni Türk edebiyatını kendi istediği ve anladığı manada biçimlemeğe girişmişti. Onun anladığı mana ise, herkesin de bildiği gibi şekli bakımdan kozmopolit denebilecek bir batılılaşma arzusu, dil bakımından chauvin denebilecek bir millilik temayülü arasında titreşiyor; muhteva bahis mevzu oldu mu, sanatçının “yaşama sevinci” ni söylemekle yetinmesi isteniyordu. Bir sanatçı kalkar da, mesela bir insanın hangi şartlar altında yaşama sevinci duyabileceğini sorarsa tenkitçisinden savcısına kadar tek Partinin bütün adamları tarafından kötüleniyor, horlanıyor, okuyucu karşısında küçük düşürülüyordu.

Bir an için o zamanları düşünelim. Nasıl? Ulus gazetesi, siyasi hayatımızda olduğu kadar edebî hayatımızda da pusula vazifesi görüyordu. Tek Parti namına ve onun prensiplerine uygun olarak yeni Türk edebiyatını bir yandan Nurullah Ataç ve gazetenin sanat ilaveleri öte yandan Ülkü, İstanbul vs. gibi dergiler hizaya getiriyordu.

Bu işte bilhassa Ataç'ın büyük rolü olmuştur. Hatta denebilir ki o, siyasi hayatımızda, tek Parti, tek şef, tek millet devrinde Millî Şef İnönü ne oynadıysa edebî hayatımızda o rolü oynamıştır. Eskilere karşı girişilmiş mücadelede Ataç'ın kendi nesline karşı gençlerden yana çıkması İnönü'nün Kurtuluş savaşı hizmetleri gibi bir şeref payesi kazanmasını sağlamış; O da kısa zamanda tek Parti devrinin tek seçicisi halini almıştır. Tek Parti devrinin şartlarına ve icaplarına göre ve milletin değil tek Partinin menfaatlerine göre, tek Partinin istediği şekilde bir edebiyat neslinin yetişmesine gayret etmiş ve o şartlara uygun bir değerler düzeni kurmuştur. Bu düzene, ona ve prensiplerine itiraz edilemezdi.

Neticede ne oluyordu biliyor musunuz? Tek Parti, tek şef, tek millet parolası sanat sahasında da tatbik edilmiş oluyor, tek edebiyat lafının ilavesiyle parola tamamlanıyordu.¹⁰⁴⁹

Attilâ İlhan'ın bahsettiği üzere dönemin sanat ödülleri ve dergileri siyasi erkin zihniyet dünyasına göre şekillendirilmiştir. İktidarın sanat alınındaki önemli aygıtları olan bu unsurlar sanatçıların ülke genelinde tanınmasını sağlamıştır. Bunun haricinde iktidarın politikalarına uygun olarak edebiyat alanında tiyatro, şiir, hikâye ve roman türünde eser veren sanatçıların eserleri ise siyasi erk tarafından satın alınarak sanatçı finanse edilmiştir. İktidarın politik söylemlerinin aksi söylemde bulunan tiyatro, şiir, hikâye ve roman türündeki eserler ise Sıkıyönetim Komutanlığınca veya Bakanlar Kurulu kararı ile toplattırılarak yasaklanmıştır. İktidar gerek sahip olduğu sanat aygıtları (edebiyat müsabakaları ve dergiler) gerekse de bürokrasi ve kolluk kuvvetleri aygıtları ile sanatçıyı ya teşvik etmiş ya da sanatçıya yaptırım uygulamıştır.

¹⁰⁴⁹ İlhan, A. (Nisan 1954). Yeni Edebiyatımızda Tek Parti Zihniyeti. *Kaynak*, (93), 101-102.

4.1.1. Tiyatro

Tiyatro sanatının dini ve siyasi propaganda aracı olarak kullanılması insanlık tarihinin kendisi kadar eskidir. Devlet, geçerli politik görüşü ve düşüncesi çerçevesinde yasalara, ahlâk, din ve toplum kurallarına, törelere aykırı, düşünce ve görüntü içeren yapıtları denetlemek, hatta bunları yasaklamak için de tiyatro ile ilgilenebilir.¹⁰⁵⁰ Bilhassa okur-yazarlık oranı düşük olan toplumlarda siyasi erk tiyatroyu kitap, gazete, konferans ve hitabet öteki propaganda araçlarına göre daha uygun ve daha geçerli bir araç olarak benimser. Reşat Nuri Güntekin'in İçişleri Bakanlığı Basın Genel Direktörlüğü tarafından basılan *Hülleci* adlı oyunun önsözünde yer alan direktörlüğe ait olan şu ifadeler tiyatronun diğer edebî vasıtalara nazaran önemini vurgular niteliktedir:

Türkiye'de halk arasında sahne arının ve kültürünün önemli yayıcısı ve dolaşıcısı sahne artistleridir. Bu özveren insanlar gazetenin, kitabın ve birçok sosyal araçların girmediği yerlere giderek temsiller vermekteler. Memleketi karış karış dolaşan bu sahne özverenlerinin elinde halka gösterilecek, halkın kültür seviyesini yükseltecek, halka yeni dâvaları anlatacak piyesler pek sayılıdır. Bu eksikliği göz önüne alarak ulusal tezlerimizi yığına anlatacak eserleri, memleketimizin tanınmış yazıcılarına hazırlatmayı faydalı bulduk.¹⁰⁵¹

Büyük bir Millî Mücadele'den çıkan Türkiye Cumhuriyeti, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Harf İnkılâbı ile okuma-yazma oranını arttırmak için büyük çaba sarf etmiştir. TÜİK verilerine göre Türkiye'nin 1935-1950 yılları arasında 15 yaş ve üzeri okuma-yazma oranı şu şekildedir:

	Sayım yılı Census year	Toplam Total	Okuma yazma bilen Literate	Okuma yazma bilmeyen Illiterate	Bilinmeyen Unknown
Toplam -Total	1935	9 494 857	1 775 690	7 719 167	-
	1945	11 368 911	3 234 833	8 134 078	-
	1950	12 928 709	4 112 872	8 769 887	45 950

1052

Türkiye için bahsi geçen veriler göz önünde bulundurulduğunda halkın eğitiminde yazınsal sanat dallarından ziyade görsel sanatlar önem arz etmektedir. Ayrıca tiyatro gösterilerinin eğlendirici yönü onu diğerlerine göre daha çekici ve popüler kılmaktadır.¹⁰⁵³ Metin And ve Sevda Şener tiyatronun eğitimsel yönü ve devlet ile olan ilişkisi hakkında şu değerlendirmeleri yapar:

¹⁰⁵⁰ Konur, a. g. e., s.16.

¹⁰⁵¹ Güntekin, R. N. (1965). *Hülleci*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 3.

¹⁰⁵² Türkiye İstatistik Kurumu (2010). *İstatistik Göstergeler 1923-2009*. Ankara; TÜİK, 18.

¹⁰⁵³ Şimşek a. g. e., 186.

*Tiyatronun eğitimsel yönü, tiyatro kadar eskidir. Bugün tiyatroya yapılan devlet yardımlarının gerekçesi de tiyatronun eğitimle olan sıkı ilişkisine dayanmaktadır. Estetik eğitim, duyguları biçimlendirir, belirsiz duyguların insanın bilinçaltına yığılmasını önler.*¹⁰⁵⁴

*Sanat, yöneldiği toplumu yansıtmakla kalmaz, onu eğitir de. Toplumun hem nasıl olması gerektiğini söyler. Sanatın eğitici gücü, türüne göre ve her türün farklı akımlarına göre başka başka olmuştur. Tiyatro sanatı eğiticilik görevini en çok benimsemiş olan sanatlardan biridir.*¹⁰⁵⁵

Cumhuriyet'in kurucu kadrosu Türkiye'yi batıdaki örnekleri gibi güçlü bir ulus devlet haline getirebilmek için eğitimden hukuka, dinden siyasete, iktisattan sanata tüm kurumlara ilişkin reformlar gerçekleştirme çabasına girişmişlerdir. Tiyatronun hem propaganda noktasında hem de eğitim noktasında etkili bir sanat dalı olması cumhuriyet Türkiye'sinin bu sanat dalından faydalanmasına sebep olmuştur.

Özellikle 1932 yılında kurulan Halkevleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaşlaşma yolunda en önemli kültür ve sanat evleri olmuş. Bu evler uzun yıllar yaygın ve etkin biçimde görev yapmıştır. Bugünkü anlayışla, olanaklarla ve koşullarla ulaşamayacağımız bir saygı ve güçtür.¹⁰⁵⁶ İsmet İnönü 19 Şubat 1933'de halkevlerinin görevini, açılışının birinci yıldönümünde şu şekilde nitelendirir: “*Halkevleri, CHP'nin prensiplerinin ne olduğunu ve bunların, memlekette nasıl tatbik edildiğini, halkımıza söylemek için başlı başına bir merkez olmak yolunu tutmuştur.*”¹⁰⁵⁷ Siyasi erk, halkevlerinin kuruluşunu ve örgütlenmesini gerçekleştirdikten sonra bu kültür kurumları ile gerçekleştirebileceği faaliyetlerin ve etkinliklerin potansiyelinin de farkına varmıştır. Halkevleri vasıtası ile düzenleyeceği tiyatro çalışmalarının nasıl bir etki alanına sahip olduğunun analizini ve hesaplamalarını da yapmıştır. 1935 yılında Cumhuriyet Halk Partisi Talimatnamesinde, tiyatronun “eşsiz telkin kuvveti” sayesinde tezli bir piyesle sayısı 136'ya ulaşan Halkevleri aracılığıyla, 136 binden fazla yurttaşta bir iki gün içinde bir fikrin telkin edilebileceği hesaplanır.¹⁰⁵⁸

Siyasi erkin, mevcut Halkevleri üzerinden stratejisini hesaplamış olduğu tiyatro çalışmalarının amaçları ve görevleri de hazırlanan talimatname ile de yazılı hale getirilmiştir.

¹⁰⁵⁴ And, M. (1973). *Elli Yılın Türk Tiyatrosu*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 58-59.

¹⁰⁵⁵ Şener, S. (1971). *Çağdaş Türk Tiyatrosunda Ahlak, Ekonomi, Kültür Sorunları 1923-1970*. Ankara: DTCF Yayınları, 8.

¹⁰⁵⁶ Karadağ, a. g. e., 96.

¹⁰⁵⁷ CHP (1936). *Halkevleri (1932-1935) 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı*. Ankara, y.e.y, 9.

¹⁰⁵⁸ Başbuğ, E.D. (2013). *Resmi İdeoloji Sahnede*. İstanbul: İletişim Yayınları,51.

Cumhuriyet Halk Partisi Halkevleri Çalışma Talimatnamesinde temsil şubesinin amaçları 43. ve 52. maddeler arasında şu şekilde saptanmıştır:

43- Halkevleri sahnelerinin gayesi şöyle hülasa olunabilir.

- a) Halkevlerinde bir hayat ve hareket uyandırma
- b) Şehir ve kasabaların tiyatro ihtiyacını gidermeye yardım etmek.
- c) Gençleri güzel ve serbest konuşturmaya alıştırmak
- d) Gençlerin fikir ve sanat ve dil terbiyelerine yardım etmek
- e) Tiyatro artisti olabilecek kabiliyetlerin, kendilerini göstermelerine imkan vermek.
- f) İyi hatip yetiştirmek
- g) Memleket ve cemiyet için faydalı telkinlerde bulunmak.

44- Şube, bu maksata erişmek için tiyatro sanatına isteği ve istidatı olan kadın ve erkek azasından bir veya birkaç tiyatro grubu kurar.

45- Halkevi müsamerelerinde ancak CHP Umumi İdare Heyetince tasvip edilen piyesler oynanabilir. Bunlardan başka oynattırılacak piyeslerin CHP Umumi İdare Heyetince görülüp uygundur denilmiş olması şarttır.

46- Piyeslerdeki kadın rolleri hiçbir bahane ile erkeklere verilemez

47- Sahnesi olmayan yerlerde ve bilhassa köylerde açıkta temsil faaliyeti teşvik olunmalıdır.

48-Kukla-Karagöz halk terbiyesi bakımından bu şubenin önemli çalışmaları içine alınmalıdır.

49-Halkevlerinde sabit veya seyyar sinema makineleri bulundurulabilir.

Bu makineleri ya CHP tedarik edip gönderir veyahut Halkevleri kendi bütçeleri ile temin eder. İkinci halde makinelerin evsaf ve kabiliyetlerini CHP Genel Sekreterliğince tayin ve tespit edilerek alınma kararının verilmesi şarttır.

Bu maksatla sinema makinesi almak teşebbüsünde bulunacak Halkevi almak istediği makinenin marka ve evsafını Genel Sekreterliğe bildirir.

50- Halkevlerinde sinema faaliyetlerinden maksat halkın sinema vasıtasıyla fikir ve zevkini yükseltmektir. Halkevlerinin bütün çalışma kollarında olduğu gibi sinemadan ticari gaye, Halkevine gelir temin maksadı beklenilmemektedir.

Tiyatro, konser gibi Halkevleri çalışmaları nasıl parasız olarak sırf halkın yetişmesi bakımından tertipleniyorsa, sinemada da bundan başka bir gaye güdülmemelidir.

Bu bakımdan Halkevlerinde sinemanın parasız olması şarttır.

51- Halkevlerinde gösterilecek filmler şunlar olabilir:

1-CHP'nin göndereceği filmler

2-Hükümetin göndereceği filmler,

3-Halkevi idare heyetinin "50" nci maddede işaret olunan maksatlar göz önünde tutarak piyasadan tedarik edeceği filmler.

52-50 nci maddenin 3. Fıkrasına göre tedarik edilecek filmlere ufak bir konser, bir piyes veya bir iki yerli türkü veya oyun eklenerek bir müsamere şekli verildiği takdirde sosyal yardım menfaatine paralı olarak gösterilmesinde mahsur yoktur. Ancak bu şekildeki müsamerelerin sayısı yılda 12 yi geçmez.¹⁰⁵⁹

Bu talimatname gereğince Halkevleri temsil şubeleri Cumhuriyet Halk Partisi müfettişleri tarafından da denetlenmekte ve merkeze rapor edilmektedir. Talimatnamede geçen "*Piyeslerdeki kadın rolleri hiçbir bahane ile erkeklere verilemez*" maddesi Halkevleri için problem olmuştur. Halkevleri temsil şubesi talimatname öncesi bu vaziyeti "*bir piyeste baba ile kıza mı ihtiyaç var, Halkevi üyelerinden olan baba kız hemen bu rolleri üzerlerine alıyorlar, bir hemşireye mi ihtiyaç var hemen Halkevinde bir muallim pek alâ bunu deruhte ediyordu.*" şeklinde çözmeye çalışmaktadır. Fakat talimatname ile birlikte sorunun

¹⁰⁵⁹ CHP (1940). *Halkevleri Çalışma Talimatnamesi*. Ankara: Zerbamat Basımevi, 13-15.

çözülmesi daha karmaşık bir hal almıştır. Örneğin Diyarbakır-Silvan Halkevi Reisliğini yapan Silvan Kaymakamı 10 Ocak 1940 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'ne gönderdiği yazıda kadın tiyatro oyuncusu bulmakta yaşadığı problemi şu şekilde dile getirir:

Evimizin gösteri Şubesi'nin karşılaştığı amiller ve müşküller arasında, muhitte sahneye çıkacak kadın ve kız bulunmaması belli başlı bir yer tutmaktadır. Bu vaziyete çare bulabilmek için yalnız erkekler tarafından temsil edilebilecek piyesleri tercih etmek ve muhiti tedricen bu vazifeye hazırlamak zaruri görülmekte ise de evimizin kütüphanesinde mevcut eserlerin ekserisi, birkaç kadına ihtiyaç gösterecek kitaplardan ibaret olduğundan, bu hususta yüksek yardımınızı dilemeye karar verdik. Eserler arasında yalnız erkekler tarafından temsili kabil olanlardan bir düzine kadar piyesin gönderilmesini istirham ederim.¹⁰⁶⁰

1940 yılında yayınlanan aynı talimatnamede üzerinde durulan diğer husus ise “Halkevi müsamerelerinde ancak CHP Umumi İdare Heyetince Tasvip edilen piyesler oynanabilir. Bunlardan başka oynattırılacak piyeslerin CHP umumi İdare Heyetince görülüp uygundur denilmiş olması şarttır.” maddesidir. Parti Genel sekreterliği tarafından, sanatçılar kurulunun seçmiş olduğu eserler halkevlerine gönderilmesinden dolayı Halkevleri bahsi geçen maddenin dışına çıkmamak için Parti genel sekreterliğinin fikrine başvurmuştur. Bartın Halkevi 10.01.1944 tarihinde Parti genel sekreterliğine gönderdiği yazıda Necip Fazıl Kısakürek'in “Para adlı piyesinin oynanmasının doğru olup olmadığını”¹⁰⁶¹ sormuştur. Konya-Ermenek Halkevi ise 1945 yılında Parti Genel Sekreterliği'ne gönderdikleri yazıda Halkevinin 1940 yılı repertuarına sahip olduğu ve bütün temsilleri de oynadıkları için “oynanacak piyeslerin tespit ve intibahı konusunda müşkülata maruz kaldıklarını, oynanabilecek bütün piyesleri ihtiva eden tam bir repertuar listesinin”¹⁰⁶² gönderilmesini talep etmektedir. Gönderilen yazılardan anlaşılmaktadır ki taşradaki Halkevi yöneticileri, zaman zaman hangi piyeslerin izinli, hangi piyeslerin ise izinsiz olduklarını karıştırabilmektedir.¹⁰⁶³

1944 yılında siyasi erk tarafından yasaklanan diğer eser Abidin Dino'nun “Kel” adlı piyesidir. Dino'un üç perdelik Kel adlı oyunu, 2. Dünya Savaşı sonrasında sürgünde

¹⁰⁶⁰ CDA, 490.1.0.0.920.583.2.

¹⁰⁶¹ CDA, 490.1.0.0.926.605.1.

¹⁰⁶² CDA, 490.1.0.0.924.597.1.

¹⁰⁶³ Karakaş, Ö. (2015). Halkevlerinin Merkezden Kadınsız Piyas Talebi Üzerine Bazı Değerlendirmeler. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 347.

bulduğu Mecitözü'nde yazmış ve kısa bir süre sonra 1944'te Adana'da yayınlamıştır.¹⁰⁶⁴ Abidin Dino'un köyü, köylüyü anlattığı eser, yayınlandığı yıl Bakanlar Kurulu Kararı ile toplattırılmıştır.¹⁰⁶⁵ Abidin Dino yazdığı ve birinci yayınlanışında toplatılan ilk tiyatro eseri için şunları söylemektedir:

*(...) Bu arada bir de oyun yazdım. Benim ilk kitabımdır. Basılır basılmaz Bakanlar Kurulu kararıyla toplattırıldı. Sanırım, kitabı yasaklayanlardan hiç kimse onu okumamıştı. Üç harfli adı, Kel yasaklanması için yetmişti.*¹⁰⁶⁶

Siyasi erkin tiyatro oyunlarının belirlenmesinde izlemiş olduğu tutuma baktığımızda yurt içi politikayı göz önünde bulundurduğu gibi yurt dışı politikayı da göz önünde bulundurur. Kaleme alınan eserlerde ülkenin huzuruna zarar verebilecek yurt nezdinde çatışma ortamı yaratabilecek eserlerden uzak durulduğu görülmektedir. Lütfü Tekin'in "Yaslı Gittim, Şen Geldim" piyesi 20.12.1939 tarihinde C.H.P Genel Sekreterliği tarafından yasaklanmıştır. Eserin yasaklanma sebebi şu şekilde izah edilmiştir:

*Lütfü Tekin'in (Yaslı gittim, şen geldim) piyesinin de İstiklâl harbi zamanında Pontus çetesinin mezalimini göstermesi ve Lefter, Yorgi adlarında bir takım eşhası sahneye çıkarması dolayısıyla ekalliyet meselesi doğurur kanaatına varıldığı için oynanmalarına müsaade edilmemiştir.*¹⁰⁶⁷

Siyasi iktidarın almış olduğu karardan anlaşılmaktadır ki iktidar komşuları ile olan ilişkilerine zarar verebilecek oyunlara da izin vermemektedir. Matbuat Umum Müdürlüğü 1942 yılında Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine göndermiş olduğu evrakta "İran'ın İçyüzü" adlı piyes hakkındaki kararında da benzer tutumu sergilemiş ve eser hakkındaki fikirlerini şöyle izah etmiştir:

*Tetkik edilmek üzere gönderilmiş bulunan "İran'nın İçyüzü" adlı piyes, dost bir devlet aleyhinde ve bugünkü umumî siyasetimize aykırı bir takım fikirler ihtiva etmekte olduğundan, temsili zararlı görülmektedir. 1932 yılında intişar etmiş bulunan bu eserin, gaip olan aktüalitesini yeniden kazanmasını intaç etmemek maksadıyla, toplattırılması ve dağıtılmasının men'i hususunda bir muamele yapılmasına da lüzum görülmediğini arz eder, saygılarımı sunarım.*¹⁰⁶⁸

¹⁰⁶⁴ Avcı, Z. (2001). *A'dan Z'ye Abidin Dino*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 154.

¹⁰⁶⁵ CDA,490.1.0.0. 106.76.16.

¹⁰⁶⁶ Avcı, a. g. e., 154.

¹⁰⁶⁷ CDA, 490.01.854.372.1.80

¹⁰⁶⁸ CDA, 490.01.859.388.1.78

Siyasi erk, Halkevlerinde oynanan tiyatro eserlerine göstermiş olduğu hassasiyetin benzerini sahnelenen temsillere katılımlar noktasında da göstermiştir. Ulus Devletin modernleşme projesinde kadın, çağın gereklerine uyum sağlayan, iyi eğitim görmüş en önemlisi de sosyal ve ekonomik hayatta erkeklerle birlikte eşit ve etkin rol alan bireydir. Bu bağlamda, halkevlerinde oynanan piyeslerin, sergilenen oyunların, tâli maçlarından biri de Osmanlı'nın son döneminde yasaklanan kadın ile erkeğin sosyal hayatta beraber olmasını sağlamak; kaç-göçün bir kenara bırakılmasıdır. Kadının sosyal yaşamın her alanında olduğu gibi tiyatrodada hem oyuncu, hem seyirci olarak erkekle beraber olması amaçlanmaktadır. Bu noktada Halkevi yöneticilerine de önemli görevler düşmektedir.¹⁰⁶⁹

Halkevi reisleri düzenlenen sosyal faaliyetlere ve tiyatro etkinliklerine eşleri ile katılmaları gerekmektedir. Bunun aksi davranış gösteren Halkevi reisi ise Parti müfettişi tarafından Parti Genel Sekreterliği'ne bildirilmektedir. Örneğin, Cumhuriyet Halk Partisi mebusu ve Afyon Bölge Müfettişi Adnan Menderes, Afyon Halkevi'ni teftiş ettikten sonra Afyon Halkevi Reis'ini bahsi geçen hususta şu cümlelerle eleştirmiştir:

Kendisi genç ve idadi mezunu olduğu halde şimdiye kadar karısını bir kere olsun halkevlerinin tertip ettiği suare, balo gibi topluluklara getirmemiştir. Belediye ve Parti reisi de aynı muhafazakâr vaziyettedir.

Bin bir rica ile bu iki arkadaşın hanımları, ilk defa olarak valinin kızının nişanında hazır bulunmuşlardır. Afyon'un bu hususta geri ve kapalı kalmasına sebep Parti ve Halkevi reislerinin muhafazakâr hareket etmeleri ve kadınlarını hala kapalı yaşatmakta devam etmeleridir.

Parti merkezimize bir inkılâp havarisi gibi görünmek isteyen Halkevi reisimiz, genç olduğu ve eski anane ve adetlere samimi olarak bağlı bulunmadığı halde, maatteessüf adeta muhafazakârlığa ve geriliğe kur yapmaktadır. Bayanı ile beraber seyahat eden Fethi Okyar'ın son Afyon ziyaretinde, Galip Demirer'in karısını yemekte beraber bulundurmamak mecburiyetinden kurtulmak için hastalık bahane ettiğini, başta vali birçok Afyonlular söylüyorlardı.¹⁰⁷⁰

Halkevi reisinin sergilemiş olduğu bu tavırlar; “Galip Demirer'i Halkevi davasının samimi bir takipçisi olarak telakki etmeye imkân olmadığını kaydetmek vicdan borcudur”¹⁰⁷¹ şeklinde raporlanmıştır.

¹⁰⁶⁹ Karakaş, a. g. m., 348.

¹⁰⁷⁰ CDA, 490.1.0.0.613.1.1.

¹⁰⁷¹ CDA, 490.1.0.0.613.1.1.

Talimatnamedeki maddeler göz önünde bulundurulduğunda, Halkevi sahnelerinde oynanan piyesler, CHP Genel Sekreterliği'nden taşradaki Halkevlerine, ihtiyaca ve talebe göre gönderilmektedir. Anadolu'da yer alan Halkevleri temsil şubelerinin repertuarda olan ve oynanmasına izin verilen piyesleri sergilemeleri gerekmektedir. Bununla beraber Halkevi yöneticilerinin, halkevlerinde tertip edecekleri bütün programlarda, kadınla erkeğin yan yana olmasına özen göstermeleri gerekmektedir, bu programlara eşleriyle katılmaları önem arz etmektedir.¹⁰⁷²

Talimatname ile belirlenen esaslara ek olarak Cumhuriyet Halk Partisi 1939 yılında yayınlamış olduğu Parti Tüzüğünde radyo, sinema, konferans, halk hatipleri, halk kürsüleri, gazeteler, devrim müzeleri, sergiler, toplantılar, sanat ve tiyatro vasıtalarından istifade ederek kültür ve propaganda sahalarında üzerine düşen görevi yerine getirecektir.¹⁰⁷³

Tiyatro eserlerinin oynanması ve tiyatroya katılım noktasında hassas davranan siyasi erkin hassasiyetle üzerinde durduğu diğer bir husus ise tiyatro eserlerinin seçimi aşamasıdır. Cumhuriyet Halk Partisi bu seçim aşamasını da belirlemiş olduğu bir sıralamaya göre gerçekleştirmektedir. Bahsi geçen sıralama "Komisyonda", "Kısımda", "Kabul Edilen Piyesler" ve "Mucip" başlıkları altında on beş maddede değerlendirilmektedir. On beş madde şu şekildedir;

Partiye Gelen Piyeslerin Geçirdiği İstihale

- 1- Partiden Halkevlerine geliş
 - 2- Büro evrakımdan kısma havale
 - 3- Kısım, Piyesi giriş defterine kaydedecek
 - 4- Kısım Sahibine piyesin alındığı ve tetkik edileceği bildirilecek
 - 5- Kısım Piyesi Komisyona arz edecek.
- "Komisyonda"*
- 6- Piyesi tetkik azasından biri okuyarak kanaatini bir raporla komisyon heyetine arz edecek.
 - 7- Azanın bu şahsi kanaati heyetçe kâfi görüldüğü taktirde kabul veya reddi hakkında netice müşterek bir karara bağlanır.
 - 8- Komisyon karar defterinde bu netice kısaca belirtilir.

"Kısımda"

- 9- Piyesler, komisyonun kararına göre kısımdaki ait olduğu defterin işleneceği fiş numarası ile yazılır.
- 10- Kabul veya reddine göre ait olduğu fişlere buraya kadar geçen safha yazılır. Ve bundan sonraki vaziyetlerde fişten takip olunur.

¹⁰⁷² Karakaş, a. g. m., 350.

¹⁰⁷³ CHP(1939).CHP Nizamnamesi. Ankara: Ulus Basımevi, 13.

“Kabul Edilen Piyesler”

11- Piyes kabul edilmiş ise matbuata gönderilir.

12- Matbuattan temsilinde bir mahzur olup olmadığı hakkında tasvip veya reddi şeklinde gelir.

“Mucip”

13- Kabul vaziyetinde ise bu piyes ile birlikte Genel Sekreterlik Umumi idare heyetine sevki hususunda mucibe iktiran eder.

14- Mucipten, Halkevleri Repertuvarına alınmasında bir mahzur olmayacağı şekilde çıktığında sahibine piyesin kabul edilerek bastırılacağı ve telif hakkı şeklinde bir ikramiyenin gönderileceği yazılır.

15- Kabul edilen piyesler bastırılır.¹⁰⁷⁴

Eserler hakkında raporlar yazan edebî heyet raportörlerinin (örneğin İbnürrefik Ahmet Nuri, Ali Süha Delilbaşı gibi) görevi Parti tarafından, 1936 yılında Ankara Halkevi bünyesi altında oluşturulan “Edebî Tetkik Komitesi” na devredilmiştir. Bu komite “Reis” Ferid Celal Güven, Raşid Rıza, Mecdi Kut’tan oluşurken ilerleyen yıllarda bu isimlerin arasına Münir Hayri Egeli, Behçet Kemal Çağlar, Nahit, Dr. Ragıp, B. Yıldırım ve Raşit gibi isimlerde dönüşümlü katılacaktır. 1945 yılının sonundan itibaren ise artık komitenin değil bir kişinin raportör olarak atandığı görülmektedir.¹⁰⁷⁵

Raportörlerin incelemesi sonucu siyasi erk Halkevlerine oynanabilecek tiyatro eserlerini gönderir. Halkevlerinin kurulduğu yıl olan 1932 yılında Cumhuriyet Halk Partisi Kâtib-i Umumiliğinin Fırka Teşkilâtına Umumi Tebligatı’na göre Akın, Beyaz Kahraman, Çoban, Köy Muallimi, İkizler, Mavi Yıldırım olmak üzere sadece 6 piyes Halkevleri repertuvarına girmiştir.¹⁰⁷⁶ 1934 yılında Özyurt piyesi repertuvara eklenerek piyes sayısı 7’ye yükselmiştir.¹⁰⁷⁷ 1935 yılında ise repertuvara dâhil edilen piyes sayısı genişlemiş ve 28’e yükselmiştir.¹⁰⁷⁸ 1936 yılında 52 piyes¹⁰⁷⁹, 1937 yılında 76 piyes¹⁰⁸⁰, 1939 yılında ise 99 piyes¹⁰⁸¹, 1940 yılında 36 piyes¹⁰⁸², 1945 yılında 32 piyes¹⁰⁸³, 1946 yılında 38 piyesten¹⁰⁸⁴ oluşan repertuvar 1940 yılından

¹⁰⁷⁴ CDA, 490.01.1032.973.2.

¹⁰⁷⁵ Karakoç, K. İ. (2012). *Ulus Devletleşme Süreci ve Türk Edebiyatı'nın İnşası (1923-1950)*. Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 159-160.

¹⁰⁷⁶ CHF (1933). *Kâtib-i Umumiliğinin Fırka Teşkilâtına Umumi Tebligatı*. C.4, Ankara: Hâkimiyeti Millîye Matbaası, 87.

¹⁰⁷⁷ CHF Kâtib-i Umumiliğinin Fırka Teşkilâtına Umumi Tebligatı, 42.

¹⁰⁷⁸ CDA, 490.01.1032.973.2

¹⁰⁷⁹ CDA, 490.01.3.13.19

¹⁰⁸⁰ CDA, 490.01.901.521.1

¹⁰⁸¹ CDA, 490.01.4.20.19

¹⁰⁸² CDA, 490.01.901.521.1

¹⁰⁸³ CDA, 490.01.901.521.1

¹⁰⁸⁴ CDA, 490.01.6.31.9

Halkevlerinin kapatıldığı 1951 yılına kadar azalmıştır. 1946 yılından oluşturulan repertuvar ise Halkevlerinin son oyun repertuvarıdır.

Gerek Halkevi talimatnamesinde gerekse de Parti tüzüğünde yer alan metinlerde Halkevlerinde oynanması amaçlanan oyunların ülke ve toplum için yararlı öğretiler taşıması istenmiştir. 19 Şubat 1932’de halkevlerinin açılışı dolayısıyla yaptığı konuşmasında Reşit Galip, Halkevlerinde oynanması istenilen piyesleri şöyle ifade etmiştir:

Halkevi sahnelerinde yalnız millî tezleri müdafaa eden mevzularda piyesler temsil edilir. Bizim mevzularımız umumi Türk tarihi ile millî mücadelenin her biri bir millete ebediyen şeref ve iftihar sermayesi olabilecek sayısız safhaları, Türkün güzel ahlakı, yüksek faziletleri, Türk ruhundaki maddi, manevi sonsuz kudretler gibi, menbalardan alınacaktır. Saltanatla Cumhuriyet’in, irtica ile inkılabın, modern mekteple köhne medreselerin, iyi vatandaşa fena vatandaşın, umumi cemiyet menfaatleriyle şahsi menfaatlerin, saiki miskinlik ve cehalet olan fakirlikle namus dairesinde çalışılmış refahın; yeis ve bedbinlikle ümit ve nikbinliğin mukayesesini gibi daha sayılabilecek mevzularda Halkevlerinin temsil mesaisine zemin teşkil edeceklerdir.¹⁰⁸⁵

Reşit Galip’in söylemlerine paralel olarak 1936 yılında Muhtar M. Körükçü “Ankara Sanatı” adlı yazısında Türkiye’de uygulanması gereken sanattan şu şekilde bahseder:

Bizde bu merhaleler her yerden çok kendini gösterir: Koskoca bir imparatorluk iken “saray için sanat” sonra “yâr için sanat” bir yarı müstemleke iken ne için olduğu bilinmemekle beraber biraz “sanat için sanat” bir zamanlar birkaç hayalci de “cemiyet için sanat”. Fakat bugün artık bizde ve bizden olandan “Dava için sanat”. Dünya tarihinde nadir görülen, hiçbir millete nasip olmayan büyük bir inkılâp geçiren bir memlekette artık ne ay suratlı yaseminden yatak yapılır, ne tepsi gibi güneşe, yeşil çayıra, ölü tabiata sone yazılır, ne de cemiyet kardeşliği hayaline kaside. Bugün kıracı cennet yapan Ankara havası ile dolan göğüslerden, yarı müstemlekeyi en büyük devletler arasına katan devrim atmosferi ile işleyen kafalardan, dünyanın en büyük şefinin ve onun rejimin sevgisiyle çarpan kalplerden çıkan ses ancak davanın şarkısı, devrimini kasidesi olabilir... Bugün tabiatı dava gözüyle görüyoruz. Göksu deresi,, yerini Çankaya’nın sağlam ve sert havasına bıraktı. Yüzde on sanat yüzde doksan cemiyet bunu da hayal perestlere bıraktık. Bugün cemiyetle beraber ve ondan evvel bizim cemiyetimiz, bizim Anadolu’muz var.¹⁰⁸⁶

Reşit Galip’in ve Muhtar M. Körükçü’nün ifadelerine baktığımızda her ikisinin de arzuladığı sanat, Türk milletini modernleşmeye intibak ettirmeli ve bununla birlikte ulus devlet anlayışının gereklerine sahip birey vasfına erdirmelidir. Halkevlerinde sahnelenen oyunlar da inkılâp ve eğitim konulu temsiller olmak üzere iki ana temele oturtulmuştur. Nurhan Karadağ,

¹⁰⁸⁵ CHP (1936). *Halkevleri 1932-1935, Halkevleri Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı?*. Ankara: y.e.y, 6-7.

¹⁰⁸⁶ Körükçü, M. M (1936). *Ankara Sanatı*. Yücel, (19), 1-2.

Halkevlerinde sergilenen oyunların içeriğini ilgilendiren özellikleri şu şekilde maddelendirmiştir:

- 1) Yeni Türk toplumunun çağdaş yaşamını bütünlemeli
- 2) Ulusal duyguları doyurmalı
- 3) Devrim ilkeleri ışığında ulusal sorunları işlemeli,
- 4) Devrimin dünya görüşüne uygun halk yaşamı, değişimler, ilerlemeler konu edilmeli,
- 5) Her sınıfa seslenebilen, yetiştirici türden oyunlar olmalı.¹⁰⁸⁷

Sefa Şimşek ise Nurhan Karadağ'dan mülhem olarak Halkevlerinde sergilenen oyunların içeriğini ilgilendiren özellikleri şu şekilde maddelendirmiştir:

- 1) Kemalist Piyesler:
- 2) Öğretici Eğlendirici Nitelikte Sanatsal Düzeyi Yüksek Piyesler
- 3) Fransız-Usulü Farmlar, Trajikomediler ve Melodramlar

Halkevi tiyatro kolları yönetmenliğinde oyun dağarcığını ilgilendiren iki belirgin görüş yer almaktadır. Birincisi, köylünün, kasabalının, kentlinin tiyatro gereksinimini karşılamak, ikincisi ise; ülke ve toplum için yararlı öğretilerde bulunmak. Birinci görüşte yer alan düşünce, her çağdaş toplumun uyguladığı gereksinimi olan sanatı tiyatroyu belirleyecektir. İkinci görüşün temel dayanağı Kemalizm'dir.¹⁰⁸⁸

4.1.1.1. İnkılâp

Kemalizmin, bir düşünce sistemi, bir ideoloji olarak kabul edilip edilemeyeceği tartışmaya açık bir konu olmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi'nin programlarına baktığımızda Kemalizm'in bir ideoloji olarak tanımlandığını görmekteyiz. 1931 yılındaki Parti programının giriş bölümünde Kemalizm; “*Yalnız birkaç sene değil istikbale de şamil olan tasavvurlarımızın ana hatları burada toplu bir halde yazılmıştır*” ifadesi ile illebet yaşayacak ideoloji olarak tanımlanmıştır. 1935, 1939, 1943 programlarında da Kemalizm ideolojisinin sürekliliği vurgulanmaya devam etmiştir. Kemalizm ideolojisinden ayrılmadan sadık kalındığı 1947 yılındaki programda şu ifadelerle dile getirilmiştir:

¹⁰⁸⁷ Karadağ, N. (1988). 1932-1951 Yılları Arasında Halkevleri Tiyatro Çalışmaları. *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, (8), 136.

¹⁰⁸⁸ Karadağ, a. g e., 125.

Partimizin memlekette millî iradenin egemenliğini en iyi bir şekilde belirten Cumhuriyet rejiminin temelini atmış, milletimizin gelişmesine engel olan bütün eskimiş kurumları kaldırarak Türk milletini ileri ve demokratik bir topluluk haline getiren şartları hazırlamıştır.

Bu programdaki ana prensipler, Partinin daima sadık kaldığı “Kemalizm” yolunun ifadeleridir. Bu yol, memleket gerçeklerinden ilham almağı ve hürlük, birlik, düzenlik ve ilerilik umdelerine dayanmağı gerektirir.¹⁰⁸⁹

Cumhuriyet Halk Partisi'nin programlarına baktığımızda Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden sonra ya da II. Dünya Savaşı sırasında Kemalizm değişmiş veya yumuşamış değildir. 1939 Programı'nda kayda değer hiçbir değişiklik yoktur. II. Dünya Savaşı'nın yeni bir dönemece henüz girmediği yıla rastlayan 1943 Programı'nda da aynen korunmuştur. II. Dünya Savaşı'ndan sonraki 1947 Programı'nda Kemalizm'e sadakat ve siyasi realizmi yinelemektedir.¹⁰⁹⁰

Cumhuriyet Halk Partisi'nin programlarında yer alan Kemalizm ideolojisi, Parti'nin sembolü olan Altı Ok'ta temsil edilir. Cumhuriyetçilik, millîyetçilik, halkçılık, devletçilik, lâiklik ve inkılâpçılık olmak üzere bu altı umde Kemalizm ideolojisinin temel taşlarıdır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin siyasi, iktisadi ve kültürel görüşü de tamamıyla Kemalizm'in, Atatürk ilkelerinin kapsamına girmektedir. İsmail Hakkı Baltacıoğlu “*Altı Umde'ye dayanan Cumhuriyet politikasının bütün ve ileri bir Türkiye yaratmaya muvaffak olduğunu*”¹⁰⁹¹ ifade eder.

Kemalizm ve Altı Ok, Cumhuriyet Halk Partisi'nin olduğu gibi Parti'nin kültürel kurumları olan Halkevlerinin de yol haritasıdır. Halkevleri bu iki unsura halkın eğitilmesi ve ideolojik telkin noktasında sadakatle bağlıdır. Kemalizmin Halkevleri için öneminden Şükrü Kaya şu şekilde bahseder:

Halkevleri de bu esaslı inkılâp kurumlarından biridir. Menfi muzır elamanları memleketin ve milletin bünyesinden çıkarmak ve atmak bu memleketin ve milletin seciyesini koruyarak müspet ilmin ve modern tekniğin bütün icaplarını tatbik etmek ve Türk milletinin tarihinde layık olduğu yüksek hayat ve medeniyet seviyesine çıkarmak, istihsal sahasında, bilhassa nüfusta kemmiyetle beraber keyfiyeti arttırmak. İşte: Türk Devletinin kurumunu ve Atatürk İnkılâbının gayesini hülasa eden esaslar. Cihan buna Kemalist rejim, diyor.¹⁰⁹²

¹⁰⁸⁹ Parla, a. g. e., 21

¹⁰⁹⁰ Parla, a. g. e., 23-24.

¹⁰⁹¹ Baltacıoğlu, a. g. e., 58.

¹⁰⁹² Kaya, Ş. (1938). Halkevlerinin Açılış Konuşması. Ülkü, (61), 7-8.

Kemalist ideolojinin Halkevlerindeki yansımalarından bahseden Şükrü Kaya'nın yanı sıra İsmail Hakkı Baltacıoğlu Altı Ok'un Halkevleri için önemini şu şekilde dile getirir:

*Altı Umde birçok bakımlardan Halkevlerini ilgilendirir. Çünkü bu umdelerin ilmi, ahlâki ve estetik cepleri de vardır. Daha açık konuşalım: Halkevlerinde yetişecek gençlik Cumhuriyetçi, millîyetçi, halkçı, devletçi, lâik ve inkılâpçı olarak yetiştirilmelidir.*¹⁰⁹³

Halkevlerinin Kemalizm ve Altı Ok'a bağlılığı bu kültür merkezlerinde üretilen her türlü sanatsal faaliyete de yansımıştır. Halkevlerinin bünyesinde gerçekleştirilen tiyatro oyunlarının hedefi halkın Kemalist ideolojiye ve Cumhuriyet'e aidiyetini ayrıca CHP'nin erk olarak merkezileşmesi ile egemen biçimde örgütlenmesini sağlamaktı. Oyunların tamamına yakını bu hedefe doğrudan ya da dolaylı olarak hizmet ederken, öte yandan halkın kültürel ve sanatsal dağarcığına katkılarda bulunmayı ve onları Batı ile entegre olmuş bireyler haline getirmeyi amaçlamıştır.¹⁰⁹⁴

İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığının ilk senesi olan 1939-1940 yılına kadar siyasi erkin hazırlamış olduğu tiyatro repertuarını incelediğimizde oyunların geneli inkılâp piyeslerinden oluşmaktadır. Halkevi repertuarındaki 1932'den 1940'a kadar devam eden süreçte oluşturulan repertuar millî ve içtimai kazanımlar ile sınırlandırılmıştır. Bu sayede siyasi erk gerçekleştirmiş olduğu siyasi ve sosyal atılımların önemini halka telkin edecektir. Reşat Nuri Güntekin tercih edilen "*Piyeslerin mutlaka hayırlı bir propaganda mahiyetinde vatani ve içtimai eserler olması istenmiş ve bu suretle mevzular fena halde tahdide uğratılmıştır*"¹⁰⁹⁵ açıklamasını yapmıştır. Behçet Kemal Çağlar ise repertuar oluşturulurken yapılan seçimle ilgili şu değerlendirmeleri yapar: "*İlk zamanlarda hep tarihi ve millî muayyen mevzular üzerinde duran piyeslerden yazılmış ve seçilmiş olması, bir tesadüf eseri olmamıştır: halka telkini çok yerinde bir hareket olacak olan tarih tezimizin iyice içe sinmesi ve halk ruhunda kökleşmesi, kurtuluş savaşı hatıra ve heyecanlarının bir defa daha geriden ve şuurlu bir heyecanla tespit edilmesi esasları gözetilmiştir.*"¹⁰⁹⁶

Metin And, Atatürk devrimlerinin, devletin temel ilkelerinin ve ülkülerinin tiyatrodaki yansımalarını bulması sonucunda, Atatürkçülük ile tiyatro arasında uyumlu bir koşutluk

¹⁰⁹³ Baltacıoğlu, a. g. e., 59.

¹⁰⁹⁴ Aydemir, a. g. e., 131.

¹⁰⁹⁵ Halkevleri Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı?, 55-56.

¹⁰⁹⁶ Güntekin, R. N. (1940). *Halkevlerinde Tiyatro*", *Konuşmalar, Broşür-1*, Ankara: Zerbamat Basımevi, 135.

sağladığını söylemektedir. And'a göre CHP'nin Anayasa'nın 2. Maddesi olarak benimsenen altı temel ilkesinin her biri hem tiyatro metinlerinde hem tiyatronun çeşitli yönlerinde uygulama alanı bulurken Türk ulusunun sahip olduğu faziletler de tiyatroya aksettirilmiştir. Türk ulusunun erdemleri, ülküleri, değerleri eski tarihten alıntılarla gösterilirken, devrimlerin korunması ve övgüsü de tiyatro aracılığı ile yapılmıştır. And'a göre bu metinlerin hemen hepsinde iyimserlik, yarına güven söz konusudur. And'ın bir diğer saptaması ise Ziya Gökalp'ten beri izi sürülebilecek olan birey-toplum meselesidir. And, kuruluş yıllarında üretilen metinlerin yine hepsinde, bireyin toplum için esirgemezliğine ve toplum yararı söz konusu olduğunda kolaylıkla harcanabileceğine dair temalar olduğunu saptamıştır. İç ve dış düşmanlar ama özellikle iç düşmanlar, Osmanlı tortusu ile modern-idealist kuşak çatışması da oyunların diğer temel izlekleri olmuştur.¹⁰⁹⁷

Metin And, yapılmak istenenin, hem halka yönelik hem de halka yararlı olan, kültür düzeyini yükseltecek, bir bakıma güdümlü halk tiyatrosunun temellerini atmaya yönelik olduğunu söyler. And, murad edilenin gerçekleşmemesini, bu yolda kesin bir başarıya ulaşılmamasını estetik boyutunu es geçilmesine bağlar. Dolayısıyla kuruluş dönemi anlayışında, tiyatro sanatının inşa sürecinin etkin bir parçası olduğu, tiyatro sanatına özgü özelliklerin göz ardı edilerek, inşa sürecinin bir aracı olarak kullanıldığı söylenebilir. Öyle ki Cumhuriyet Halk Partisi'nin ve dolayısıyla da siyasi erkin ideolojik bir aygıt olarak kullandığı tiyatronun gerek inkılâp oyunları aracılığıyla gerekse de Temsil şubelerinin çalışmalarıyla, o zamana dek hiç olmadığı kadar topluma ulaştığının altı çizilmelidir. Nitel açıdan ciddi eleştirilere tabi tutulsalar da oyunlar nicel olarak hiç bu kadar halka ulaşamamış bir başka deyişle tarihin hiçbir evresinde halk bu denli tiyatro ile iç içe olmamıştır.

Ülkü dergisinde Kemal Zeki Gençosman'ın Ankara Halkevi'nde sergilenen tiyatro oyunu ile ilgili kaleme almış olduğu anısı Metin And'ın ifadelerini doğrular niteliktedir:

Ankara Halkevi daha yeni yapılmış; Halkevi daha yeni kurulmuş; bir temsil verilecek... O zamana kadar halk, temsil adına, arada bir uğrayan tiyatro kumpanyalarından ve mektep müsamerelelerinden gayri bir şey görmemiştir. Halkevindeki temsil haberi Ankaralıları belki bir yeniliğe, belki de kör kalmış güzel sanat duygularının hasret çektiği yola çekmiştir. Temsil saatinden bir hayli erken, Halkevinin salonu dolmuştur. Fakat ucu bu salonda düğümlenen zincirin bir türlü arkası gelmek bilmiyor. Halkevi idare memuru telaşa düşmüş: Reisi telefonla evde bulmuş: Efendim, demiş halk akın ediyor, salon doldu, kapılardan geçilmiyor. Biz dış kapıyı kapamak, salona sığmayanları çıkarmak istedik. Çıkmadılar. Israr ettik, yangın mushuklarını açtılar. Bir hadise çıkacağı benziyor. Reis,

¹⁰⁹⁷ Çongur, E. (2017). *Ulusal Kimliği Tiyatro İle Kurmak*. Ankara: İmge Kitabevi, 90.

merhum Reşit Galip, bu hadiseyi haber verene aynen şunları söylemiştir: “Tamam.. İşte bizim istediğimiz de bundan başka bir şey değildir. Halkı oraya akın ettirebilmek... Hiç kimseyi yerinden etmeyiniz. Görebilenler görsünler. Yalnız yangın musluklarını kapatınız.”¹⁰⁹⁸

Halkevlerinde sergilenen oyunlara karşı halkın göstermiş olduğu bu ilgi siyasi erkin her dönemde tiyatroyu denetim altında tutmasına sebep olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk’ün ölümünden sonra İsmet İnönü iktidarı da tiyatro sanatını teşvik ederken diğer taraftan denetim ve kontrol mekanizmasını da göz ardı etmemiştir. Ülke çapına yayılmış Halkevlerinde sergilenecek oyunlar merkezi idarenin kontrolünden geçmeden sergilenememiştir. 1939, 1940, 1945 ve 1946 yıllarında siyasi erkin oynanmasını uygun gördüğü tiyatro eserleri için yayınlamış olduğu repertuarlar iktidarın tiyatro sanatı üzerindeki denetimini gösteren en önemli örnektir.

1939 yılında siyasi erk iki adet tiyatro repertuarı yayımlar. İlki 14.01.1939 yılında yayınlanan repertuarda 86 oyun yer almaktadır. İkincisi ise 27.05.1939 tarihinde yayınlanır ve 99 eser mevcuttur. İlk yayınlanan repertuardan *Çınar* (Kemal Küçük), *Haydi Suna* (Yunus Nüzhet), *Kanun Adamı* (Vedat Ürfi), *Tipi* (Osman Türkoğlu), *Venedik Taciri* (William Shakespeare) adlı oyunlar çıkartılırken yayınlanan ikinci repertuara *Aksiüs* (Raşit Sonat), *Ayyar Hamza* (Molyerden adapte eden Adil), *Bayönder* (Münir Hayri), *Bir Zaferin Yası* (Gökalp), *Canavar* (Faruk Nafiz Çamlıbel), *Çoban* (Kemal Küçük), *Ergenekon* (Nihat Şevki), *Bir Doktorun Ödevi* (Vedat Ürfi), *En Ulu Eseri* (Aziz Altuğ), *O Bir Devirdi* (Aka Gündüz), *Uzun Mehmet* (A. Naim, Celal Edip), *Vazife* (Henri Lavedan), *Yedekçi* (Celal Nasuhioğlu), *Kozanoğlu* (Abdullah Ziya), *Oğuzlar* (Necmettin Halil), *Taş Bebek* (Münir Hayri), *Zoraki Tabip* (Molier’den Ahmet Vefik), *Zor Nikâh* (Molier’den Ahmet Vefik) adlı oyunlar eklenir.

1939 yılında yayınlanan listede İsmet İnönü döneminde basılan iki eser vardır. Bunlar: Münir Hamdi Kutsal’ın *Tırtıllar* ve Vedat Ürfi Bengü’nün *Bir Doktorun Ödevi*’dir.

1940 yılında yayınlanan tiyatro repertuarında 36 eser mevcuttur. Oluşturulan repertuarda İsmet İnönü döneminde basılan beş eser vardır. Diğer 31 eser İsmet İnönü iktidarı öncesi basılan eserlerdir. İsmet İnönü döneminde basılan eserler; *Ateş* (Faruk Nafiz Çamlıbel), *Bir Doktorun Ödevi* (Vedat Ürfi), *Kör* (Vedat Nedim), *Tipi* (Osman Türkoğlu), *Tırtıllar* (Münir Hamdi)’dir.

¹⁰⁹⁸ Gençosman, K. Z. (1942). Bir Halkodasında: Ankara Halkevi, Tiyatro Anıısı. *Ülkü*, (13), 8.

1945 yılında yayınlanan tiyatro repertuarında ise 32 eser yer almaktadır. Yer alan 32 eserden 13 adedi İsmet İnönü döneminde yayınlanıp repertuara eklenmiştir. Bunlar; *Para Delisi* (Y. Nüzhet Unat), *Eğitmen* (Celâl Sıtkı Gürler), *Bir Yağmur Gecesi* (Reşat Nuri Güntekin), *Bir Gemi* (İlhan Tarus), *Okumuş Adam* (çev. A. Suha Delilbaşı), *Şüphe* (Avni Dilligil), *Erkek Güzeli* (Mahmut Yesari), *Kimsesizler* (Galip Arcan), *Alev* (Ali Süha Delilbaşı), *Akıl İdarehanesi* (Cemil Miroğlu), *Işık* (Kemal Uluser), *Tırtıllar* (Münir Hamdi), *Kafa Kağıdı* (Hamdi Olcay) ‘dır.

1946 yılında yayınlanan tiyatro repertuarında önceki senelerden farklı olarak herhangi bir liste yayınlanmamıştır. Yayınlanan belgede *Ayşe Pınarı*, *Pembe Hanımın Evi*, *Bir İlan Hatası*, *Kaybolan Ses*, *İhtiyar Kız*, *Uludağ* adlı eserlerin Cumhuriyet Halk Partisi tarafından bastırıldığından bahsedilmiştir. Ayrıca “repertuarın gözden geçirilerek 28’i Partimiz yayınından, 10 tanesi de Millî Eğitimi Bakanlığı Devlet Konservatuvarı yayınlarından olmak üzere 38 eser seçilmiştir. Bunların adları yeniden bastırılıp gönderdiğimiz piyeslerin arka kapaklarında yazılıdır.” ibaresi düşülmüştür. Fakat yayınlanan kitaplara baktığımızda listelerin karışık şekilde verildiği görülmektedir. 1950 yılında yayınlanan *Burgu* adlı tiyatro eserinin son sayfasında yer alan CHP Genel Sekreterliği Piyas Yayınları başlığı altında verilen liste İsmet İnönü Döneminde Halkevleri Bürosu tarafından yayınlanan tiyatro eserleri listesine ulaşmamızı sağlamaktadır. CHP Genel Sekreterliğinin Halkevlerinde oynanması için 1950 yılı öncesi yayınlanan eserleri de ihtiva eden bu liste siyasi erkin denetimden geçerek izin verilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi genel sekreterliğinin yayınlamış olduğu 86 tiyatro eserinden oluşan listedeki eserlerin 53’ü İsmet İnönü döneminde yayınlanmıştır.

1950 yılında CHP Halkevleri Temsil Yayınları tarafından yayınlanan *Burgu* adlı eserin de listeye eklenmesi ile bahsi geçen liste 54 eserden müretteptir. 1940 ve 1945 yılı Halkevi repertuarında olan fakat CHP Halkevleri Temsil Yayınları tarafından yayınlanmayan *Ateş*, *Kör* ve *Kafa Kâğıdı* adlı eserler de listeye dâhil edildiğinde İsmet İnönü döneminde siyasi erkin basılmasına ve oynanmasına izin verdiği eser sayısı 57’dir. Liste şu şekildedir:

Piyas Adı	Yazar	Piyas Adı	Yazar
Ak Akçe	A.Turgut Simer	Bir Günün Beyliği	Yvon Noe
Akıl İdarehanesi	Cemil Miroğlu	Bir İlan Hatası	Kâşir Başkaya
Alev	Henry Kistemaekers	Bir Ses	O. E. Aksongar
Annesi İçin	Jacques Deval	Bir Yağmur Gecesi	R. Nuri Güntekin
Ayşe Pınarı	Mehmet Hokna	Ceza Hâkimi	İlhan Tarus
Baba ve Çocukları	Şevket Bilgisel	Cumhuriyet Çocukları	H.Tahsin Kalafatoğlu
Beyaz Baykuş	V. Örfi Bengü	Değişen Adam	V. Nedim Tör

Bir Doktorun Ödevi	V. Örfi Bengü	Delikanlılar	Paul Geraldyn'den
Bir Gemi	İlhan Tarus	Eğitmen	C. Sıtkı Gürler
Erkek Güzeli	M. Yesari	Uludağ	Seniye Baran
Erkek Kukla	Şevket Bilgisel	Yalnız Adam	S. Salih Arsal
Eski Palto	Cemil Miroğlu	Yanlış Yol	Hülya Gözalan
Evlilik Şurubu	Marsel Kapron	Yapışkanlar	Ali Zühtü Altaylı
Fedakârlık	Halid Fahri Ozansoy	Züğürtler	A. Zühtü Altaylı
Geçimsizlik	K. Emin Bora	Pembe Hanımın Evi	Gabriel D'hervilliher
Gelin Alayı	Saim Yay	Saadet Perdesi	George Clemenceau
Gölgeler	A. M. Dranas	Sazlı Pınar	Mehmet Kalkan
Hava Parası	İ. Galip Arcan	Sevilen Adam	Hamdi Olcay
Işık	Kemal Uluser	Şenlik Palas	Frospere Merimee
İhtiyar Kız	Reşit Baran	Şikago Çiftçisi	Mark Twain
İnsan Sarrafı	M. Ali Çamlıca	Şüphe	Giusepe Akille
Karagöz Stepte	Ercüment B. Lav	Tırtıllar	M. Hamdi Kutsal
Kavgasız Saadet	Avni Candar	Tipi	Osman Türkoğlu
Kaybolan Ses	Ali Süha Delilbaşı	Toprak Çocuğu	Mehmet Hokna
Kılıbıklık mı Kazaklık mı	Avni Candar		
Kimsesizler	İ. Galip Arcan		
Kukla Oyunları	Cemil Miroğlu		
Kremonlu Kemancı	A. Yukuraç		
Okumuş Adam	Eugene Labche		
30 Ağustos	Avni Candar		
Para Delisi	Y. Nüzhet Unat		

İsmet İnönü döneminde basılan oyunları incelediğimizde inkılâp oyunları üç ana tema üzerine kuruludur. Bunlar; *Millî Mücadele*, *Köy ve Köylü Eğitimi*, *Cumhuriyet Rejiminin Getirmiş Olduğu Yenilikler ve Sosyal Sorumluluklar* dır.

4.1.1.2. Millî mücadele

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra Millî Mücadele ortak değerleri barındırması ve milletin hafızasında yer edinebilmesi için diğer edebî türlerde olduğu gibi tiyatro türünde de temel izlek olarak işlenmiştir. Bağımsızlık ve vatan sevgisinin bireysel menfaatlerin üzerinde tutulduğu bu eserlerde vatanın bağımsızlığı her şeyden üstündür. İsmet İnönü döneminde basılıp komisyondan geçen eserler arasında yer alan *Ateş*, *Tipi*, *30 Ağustos* ve *Bir Ses*, *Fedakârlık* adlı eserler millî mücadeleyi konu alan eserlerdir.

“*Ateş*” piyesinde ihtiyar karı koca ve kızları Ayşe, İnönü Savaşı esnasında cepheye silah taşımaktadır. Cephane taşınırken düşmanın yaklaştığını fark eden yaşlı Hüseyin cephanenin düşman eline geçeceğini anladığında düşman gelince cephaneyi kendisi ile beraber havaya

uçurur. Hüseyin'in kendi canını hiçe sayarak millî mücadelenin başarıya ulaşması için gerçekleştirmiş olduğu bu hareket piyeste vatanın selameti için yapılan fedakârlıklara bir örnek olarak işlenmiştir:

*Ahmet- Cennete ulaşması bizden daha umutlu
Böyle yirmi düşmanı yola koymak bir anda
Hangi delikanlıya kısmet olur cihanda?
Kaç şehirde nasiptir böyle devlet acaba?
Cennetteki yerini şimdiden buldu baba!*¹⁰⁹⁹

Osman Türkoğlu'nun “*Tipi*” adlı piyesi Millî Mücadele'nin zor şartlar altında kazanıldığını anlatan bir eserdir. C.H.P Genel Sekreterliği eser için 100 lira telif ücreti ödemiştir.¹¹⁰⁰Eser, Ferit Celal Güven, Mecdi Kurt, Nahit ve Behçet Kemal Çağlar'dan oluşan jüri heyetinin onayından geçmiş ve teknik olarak mükemmel notu düşülmüştür. Dört perdeden oluşan eser jüri heyetinin incelemeleri sonucun izleyiciyi sıkmamak için üç perdeye düşürülmüştür.¹¹⁰¹

Erzurum ve Sivas kongresi esnasında Sarıkamış'da bir avcı kulübesinde geçen oyunda vatan sevgisi anlatılmaktadır. Yolunu kaybeden padişahçı vali kızı ve nişanlısı kulübeye sığınır. Kulübeye sığınan çifti Kuvayi Millîyeci Demir bulur. Nişanlısından çok Demir'e ilgi duymaya başlayan kızın nişanlısı soğuktan donarak ölür. Karlar eriyince kız İstanbul'a dönerken Demir ise Millîcilerin yanına gider. Vatan sevgisi ile birlikte toplumun iki farklı kesiminin karşılaştırıldığı piyeste Kuvayi Millîyeci Demir ile padişahçı valinin kızı arasında geçen diyalog iki kesimin Millî Mücadele'ye karşı düşünceleri anlatır:

*DEMİR- Kuvayi Millîye'den mi kaçuyorsunuz?
GÜL- Aman o ne manasız hareket öyle.. Memleketin padişahı, sadriazamı,
nazırı yokmuş gibi..”
DEMİR –Hürriyeti istirdad ediyorlar.. (Gül sükûtle devam eder) Babanızın elinden kolayca halkın hakkını yemek ve başkalarını istismar etmek serbestliğini alıp, Düşman ana vatandan kovmak istiyorlar değil mi? ... Aman ne kötü, ne kötü...¹¹⁰²*

“30 Ağustos” adlı piyesinde Türk köylüsündeki vatan sevgisi ve ulus bilinci işlenmiştir. Millî mücadele esnasında Anadolu insanın kurtuluşu ve Mustafa Kemal'e olan inancı köylünün ağzından şöyle aktarılır.

¹⁰⁹⁹ Çamlıbel, F. N. (1939). *Ateş*. İstanbul: Ahmet Sait Basımevi, 25.

¹¹⁰⁰ CDA, 490.01.855.375.2.81

¹¹⁰¹ CDA, 490.01.855.375.2.97

¹¹⁰² Türkoğlu, O. (1939). *Tipi*. Ankara: Yeni Cezaevi Matbaası, 25.

*SATILMIŞ- Ne olursa olsun.. Madem ki millet topluca başına Mustafa Kemal Paşa'yı geçirmiş; o da düşmana karşı konmasını emretmiş, biz de sonuna kadar, birimiz kalmayınca kadar döğüşürüz.. Düşmanda ayakta bir Türk kalmadan bu güzel yurdumuzu alamaz...*¹¹⁰³

“Bir Ses” adlı oyunda oğlunu vatan uğruna şehit veren bir annenin evladına duyduğu özlem işlenmiştir. Andre Dumas’ın L’Eternelle Presence adlı eserden çevrilen piyese C.H.P Genel Sekreterliği tarafından 75 lira telif ücreti verilmiştir.¹¹⁰⁴ “Bir Ses” adlı piyes için mütercim C.H.P Genel Sekreterliği’ne başvuru yaparken eser hakkında şunları söylemiştir:

*Millî teşkilatlarımız ve Halk Evlerimizde vaz’ı sahne edilmesinin bu yaşadığımız ve geçirdiğimiz günleri canlandırması itibariyle, ehemmiyetli olduğunu düşünerek, Partimize sunmayı bir vecibe saydığımdan, tetkiki ile kabulü münasip görüldüğü takdirde tamamı hususunda delaletinizi diler ve derin saygılarımı sunarım.*¹¹⁰⁵

Mütercimin yapmış olduğu başvuru Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından incelenmiştir. Matbuat Umum Müdürü Selim Sarper, Cumhuriyet Halk Partisi Genel sekreterliğine göndermiş olduğu yazıda eserin oynanmadan önce göz önünde bulundurulması gereken hususlar olduğu noktasında Genel Sekreterliği uyarmıştır;

*Yapılan tetkikat neticesinde, mezkûr piyeslerin sahneye vaz’ında kanuni bir mahzur görülmeyerek tasdik edilmişse de, bunlardan “Bir Ses” den madası terbiyevî, ahlâkî ve saire müsbet bir gaye istihdaf etmediğinden, Halkevlerinde temsilinin yüksek tensiplerine bağlı bulunduğunu saygılarımla arz ederim.*¹¹⁰⁶

Selim Sarper’in yapmış olduğu uyarıdan anlaşılmaktadır ki “Bir Ses” adlı eser siyasi erkin bir piyeste var olması gereken tüm kaideleri sağlamamaktadır. Fakat eserin kanuni olarak sergilenmesinde herhangi bir engel var olmadığından Genel Sekreterliğin uygun görmesi halinde sergilenebileceği belirtilmektedir. Genel Sekreterlik uygun gördüğü için bahsi geçen eser Halkevleri temsil repertuarına alınmıştır.

¹¹⁰³ Candar, A. (1940). *30 Ağustos*. Ankara: Ulusal Matbaa, 13.

¹¹⁰⁴ CDA, 490.01.860.393.1.57

¹¹⁰⁵ CDA, 490.01.860.393.1.58

¹¹⁰⁶ CDA, 490.01.866.412.1.57.

Eserde diğerk piyeslerde olduğu gibi vatan uğruna can vermenin önemi vurgulanmıştır. Şehit olan genç, annesine üzülmemesini telkin ederken ayrıca Türk anasının vatan uğruna evladını savaşa nasıl gönderdiği şöyle dile getirilir:

OĞUL- ...Düşün ki oğlun beyhude ölmedi; onun aziz vatanımız için ölmesi elbette işe yaramıştır. İşte bu düşünce senin için büyük bir teselli olmalıdır. Benim döktüğüm kanım, nasıl ki vatana lüzumlu ise, senin de döktüğün gözyaşları o nispette nâfi olduklarını düşünerek teselli bul ve sevin...’’¹¹⁰⁷

OĞUL- “*Hakkıdır hakka tapan milletimin istiklâl*”

İşte anneciğim, sen de beni onun için kendi elinle getirdin ve beni kolların arasına aldığın dakika, ağzın ile gitme diyor, fakat gözlerin haydi git artık dediklerini pekâlâ görüyor ve hissediyordum... Çünkü sen bir Türk anası idin...’’¹¹⁰⁸

Halit Fahri Ozansoy’un Fransızcadan adapte etmiş olduğu *Fedakârlık* piyesinde ise vatan ve aile kavramları bir tutulmuş ailelinin yaşayabilmesi için vatanın bağımsız olması gerektiği işlenmiştir. Halit Fahri’nin bu piyesi 75 lira telif ücreti ödenerek C.H.P Genel Sekreterliği tarafından satın alınmıştır. Fakat eser satın alınmadan önce C.H.P Genel Sekreterliği yazardan eser üzerinde tadilat yapmasını istemiştir. Eser incelenmek üzere Parti’ye gönderildiğinde piyesin kahramanı avukat Niyazi, millî mücadeleye babasının onurunu kurtarmak için katılmaktadır. Parti, Niyazi’nin millî mücadele savaşına katılma sebebini uygun görmediği için yazara yapılması gereken tadilatları şu şekilde izah eden bir yazı gönderir:

Tadilat şu şekilde olacaktır: Niyazi istiklâl savaşına babasının haysiyetini kurtarmak maksadıyla değil, aynı zamanda sırf millî kurtuluş davası için gidecektir. Kendisinin istiklal hurbine gitmek arzusu ön planda olacak ve eserin başına bu vaziyetin hissedilir şekilde ilaveler yapılacaktır. Kitap derhal basılacağı için bu tadilatın birkaç gün gibi kısa bir zaman içinde yapılarak iadesini rica eder sevgilerimi sunarım.¹¹⁰⁹

Halit Fahri Ozansoy talep edilen değişiklikleri yaparak eseri tekrar yollamıştır.¹¹¹⁰ Siyasi erkin Millî Mücadele temalı oyunlardan beklentisi her ne olursa olsun vatan karşısında tercih edilecek bir unsurun olmamasıdır. Bu yüzden vatan mevzu bahis ise anne, baba hatta şahıs kendini feda etmelidir. Bu yüzden siyasi erk, Halit Fahri Ozansoy’dan savaşa katılacak olan

¹¹⁰⁷ Aksongar, E. (1942). *Bir Ses*. Ankara: Ulusal Matbaa, 8.

¹¹⁰⁸ Aksongar, a. g. e., 6.

¹¹⁰⁹ CDA, 490.01.863.404.1.188

¹¹¹⁰ CDA,490.01.863.404.1.185

kahramanın sadece vatan için mücadeleye katılmasını istemiştir. Avukat Niyazi eserde eşine savaşa katılma sebebini şu şekilde açıklar:

Niyazi - Onu şimdi daha iyi anladım ben.. Vatan nedir; biliyormusun Belkıs?... Şimdi anladım bunu, sevgilim... Vatan sensin, çocuklardır, ocağımızdır, babamdır, bütün benikilerdir, bütün ailemdir. Anlıyorsun ya, işte düşmana karşı bütün bunları müdafaa etmek lazımdır. Başkaları bunu benden daha iyi müdafaa edemezler. Bunun için ben de oraya, kardeşlerimin yanına gideceğim.¹¹¹¹

İsmet İnönü döneminde yayınlanan ve jürinin denetiminden geçerek onaylanan Millî Mücadele konulu bu beş eserde siyasi erk millî mücadelenin ne kadar zor şartlar altında gerçekleştirildiğine, yapılan fedakârlıklara ve mevzu bahis vatan olunca Türk insanın kararlılığına vurgu yapılmasını istemiştir. Bunun haricinde kaleme alınan eserlerde ise siyasi erk müdahale etmiş ve eser üzerinde değişiklik istemiştir.

4.1.1.3. Köylü ve aydın

Cumhuriyetin kuruluşu ile beraber siyasi erk nüfusunun büyük çoğunluğu köylerde yaşadığı için köy ve köylü temaları üzerine hassasiyetle durmuştur. İktidar sadece iktisadi olarak değil Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk Ocakları ile sonrasında ise Halkevlerinin ve Köy Enstitüleri'nin kurulmasıyla birlikte kültürel olarak da köye önem vermiştir. Siyasi erkin kültür ve eğitim kurumları açmak vasıtasıyla desteklediği köylerin durumunu anlatan piyesler de yine iktidarın teşviki ile yayınlanmıştır. Yayınlanan piyeslerde eğitim almış kişiler köye giderek köyün iktisadi ve kültürel olarak kalkınmasına yardımcı olacaktır. Aydınların isteyerek bütün cefalara katlanarak köye gitmesi cumhuriyetin kuruluş felsefesi içerisinde yer almaktadır. Atatürk, Aydın Türk Ocağını ziyaret ettiğinde köylüyü aydınlatmak ve bilinçlendirmek için neler yaptıklarını sorduğunda maddi imkânsızlıktan köylere gidilemediğini ifade eden gençlere şunları söyler:

Siz gidemiyorsunuz ama, bir sürü yobaz, ayağına çarığı çektiği gibi, sırtında torbasıyla, karanfil v.s. satıyorum diye inkılâbı köstekleyen yayınlarla köyleri adım adım dolaşiyor. Sizinse bu uğurda en küçük bir tedbiriniz yok.¹¹¹²

Mustafa Kemal Atatürk döneminde başlayan köye ve köylüye ulaşma projesi İsmet İnönü döneminde de devam etmektedir. Bu dönemde yayınlanan *Eğitmen, Bir Yağmur Gecesi, Işık,*

¹¹¹¹ Ozansoy, H. F. (1940). *Fedakârlık*. Ankara: Ulusal Matbaa, 20.

¹¹¹² Önder, M. (1998). *Atatürk'ün Yurt Gezileri*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 65.

Değişen Adam oyunları aydın ve köylü buluşmasını konu alan eserlerdir. Siyasi erkin eğitimli kesim ile köyü buluşturma projesi bu piyeslerde başarıyla gerçekleştirilir.

“*Eğitmen*” piyesinde Menderes yakınlarındaki bir köyde eğitmenin gelmesiyle birlikte köyde gerçekleşen olumlu değişiklikler anlatır. Siyasi erkin köylere göndermiş olduğu eğitmen, köyü hem iktisadi hem de kültürel olarak kalkındırır. Sağlığa zararlı çevresel ortamlar düzeltilir. Köyde var olan husumeti bitirerek birlikteliği sağlar. Köyde gerçekleşen değişiklikleri köylü şu şekilde anlatır:

*Eski Fakir Köylü- Benim araziden mahsül çıkmazdı. Ahlatlık denilen yerde bir sürü arazim vardı. Arpa, Buğday ekmekten başka bir şey bilmezdim. Oralardan da ektiğimi alamazdım. Çünkü toprak kısırdı. Bir de kayalıklarda yerim vardı. Orası da mahsül vermezdi. Bazı yıllar eşten, dosttan kepek dillenirdim. İkisini karıştırır, ekmek ederdim. Eğitmen bizi çok uyandırdı. Aşı nasıl yapılır öğrendik. Ahlatlara kış armudu aşıladık. Aralıklara kış elması fidanları diktik. Kayalı yerler çekirdeksiz üzüm asmalarıyla doldu. Yolda gelirken gördüğümüz bağlar işte böyle meydana geldi.*¹¹¹³

*Eğitmen- Beni çok yoran bu ikilik olmuştu. Usanmadım, bıkmadım. Tam bir sene bunlara; ikiliğin manasızlığını, elbirliğinin iyiliğini anlattım. Beni ölümle tehdit ettiler. Aldırmadım. En son sözlerimin doğruluğuna inandılar. Bir Bahar günü bahar günü pınar başında kuzular çevirdik. Bütün köylü orada toplandık. Sarmaş dolaş olduk birleştik.*¹¹¹⁴

Sarıova köyünde geçen “*Bir Yağmur Gecesi*” adlı oyunda ise cumhuriyetin ışığında aydın, köylü, eşraf, devlet ilişkilerinin bütünleşebildiğinde ulus kalkınmasında çok önemli işler yapılabileceği konusuna temas edilmektedir. “*Eğitmen*” piyesinde olduğu gibi ayrılık ve birlik olmak üzere iki temel kavram üzerine inşa edilen eserde bunlardan ilki, Sarıova’nın yağmurdan, tufandan önceki dönemini işaret eder. Suyu, toprağı, imkânı olduğu halde bu ilk dönemde Sarıova ayrılıktan, iletişimsizlikten, dayanışmasızlıktan dolayı bereketsiz ve mutsuzdur.¹¹¹⁵ Fakat köye gelen öğretmen ve yurtdışında eğitim görmüş mühendis köyün eksiklerini giderirler. Köyde kültürel ve iktisadi bir toparlanma gerçekleşir. Piyesteki öğretmen Kaya ise Cumhuriyet Türkiye’sinin istediği gibi idealist ve işini seven bir öğretmendir.

*Öğretmen- Kendimi bir vatan işine bağladım. O kadar çok çalışıyorum ki sıkılmaya vakit kalmıyor. Biliyor musunuz, hayatı bir vatan işine bağlamak, kendi saadetine bağlamak demektir.*¹¹¹⁶

¹¹¹³ Gürler, a. g. e., 19.

¹¹¹⁴ Gürler, a. g. e., 20.

¹¹¹⁵ Topaloğlu, Y. (2017). *Reşat Nuri Güntekin ve Tiyatro*. İstanbul: Kesit Yayınları, 135.

¹¹¹⁶ Güntekin, R. N. (1941). *Bir Yağmur Gecesi*. Ankara:CHP Halkevleri Temsil Yayınları, 5.

“Işık” adlı piyes ise Cumhuriyet’in ilanı sıralarında bir köyde geçmektedir. Köye gelen öğretmen Zeki köyü derler toparlar Öğretmenin köyde yaptığı değişiklikleri piyeste şöyle anlatılır:

“Mualla-...Evleri ahırlıktan çıkarmışsın, yolları düzeltmiş, pınarları temizletmişsin. Köylüyü tefeciden, arzuhalciden, mültezimin şerrinden, kadının haksızlığından kurtarmış, tarlalarının ekim kudretini arttırmışsın...”¹¹¹⁷

İdealist bir cumhuriyet aydını olan Zeki köyü İstanbul’a tercih eder. Onun için bu bir mekân tercihi değil bir ideal tercihidir.

MUALLA- Demek köyü bana tercih ediyorsun?

MUALLİM- (Hareketsiz, sabit) Evet!

MUALLA- (İzzeti Nefsi kırılmış) Benim sevgimden daha üstün tutuyorsun, bu pis, bu çamur yeri..

MUALLİM- (Aynı tavır) Evet, çünkü o benim idealim.¹¹¹⁸

“Değişen Adam” piyesinde de önceki eserlerde olduğu gibi aydınların kentlerde değil köylerde olması gerektiği işlenmektedir. Birçok meslek grubundan insan okulunu bitirdikten sonra ülkenin geleceği için köye gitmektedir. Özellikle Halkevine giden gençler bu ideale sahip gençlerdir. Gençler şehirde almış oldukları eğitimi köylülere şu şekilde aktarır:

Oktay- Meselâ, sana kendi işimden basit bir misal vereyim: Köye gidince ilk işim, köylüye kara sapan yerine demir pulluk tavsiye etmek oldu. Bizim kitap bilgimizle ve şehirli mantığımızla bundan tabii bir şey yapılamazdı değil mi?¹¹¹⁹

Siyasi erkin köye ve köylüye eğitim, sağlık ve zirai olarak yatırım yapmasının sebebi köyden kente göçü engellemektir. Hem köyler yaşanabilir hale gelecek hem de şehirler çarpık bir yapıya sahip olmayacaktır. “Toprak Çocuğu” piyesinde köyden kente gitmenin olumsuzlukları anlatılırken aydın biri olarak öğretmen siyasi erkin temsilcisi rolünde köylüyü uyarır:

SADIK (öğretmen)- Ahmet seni şehre çeken sebebin ne olduğunu bilmiyorum ama, görüyorum ki bir kaygudasın.. Sana bir iki söz söyleyeceğim Ahmet. Dinle bak.. Sen köy çocuğusun, köyde doğdun, köyde büyüdün. Mayan toprakla yoğruldu. Maşallah dinç bir rençbersin; köyün hür topraklarında köyün serbest havasını koklayarak alın teri akıtanlar, şehrin dar bunaltıcı işlerindeki sıkıntıyı bilmezler. Ahmet..sen öyle bir işin içindesin ki, ondan ayrıldığından andan kendinde bir boşluk duyacaksın, köylüsün; şehir işleri için köyünden ayrılmanı doğru bulmadım. Şehir dar gelir sana, gel vaz geç bu işten...¹¹²⁰

¹¹¹⁷ Uluser, K. (1941). *Işık*. Ankara: CHP Halkevleri Temsil Yayınları, 20.

¹¹¹⁸ Uluser, a. g. e., 25.

¹¹¹⁹ Tör, V. N. (1941). *Değişen Adam*. Ankara: CHP Halkevleri Temsil Yayınları, 75.

¹¹²⁰ Hokna, M. (1947). *Toprak Çocuğu*. Ankara: Ulus Basımevi, 14.

Genel itibariyle piyeslere baktığımızda eserler siyasi erkin köy ve köylü üzerindeki politikasına göre şekillenmiştir. İktidarın aydın ve köylüyü mekân olarak köyde buluşturması, eğitim almış şehirlilerin birikimlerini köylüye aktarması tek Parti döneminin idealidir. Köylerin ıslahı ve köylülerin eğitimi sonrasında şehre göçü önlemeyi düşünen iktidar, teşvik ederek yazdırdığı piyeslerde bu konuya da yer vermiştir.

4.1.1.4. Cumhuriyet rejiminin kazanımları

Cumhuriyetin ilanı Türkiye’de sadece siyasi bir değişikliğe sebep olmamış iktidar, iktisat, eğitim, sağlık, hukuk ve sosyal vb. alanlarda atılım yapmaya başlamıştır. Siyasi erk gerçekleştirmiş olduğu bu kazanımları anlatma için piyeslerde uygulamış olduğu yöntem Osmanlı ve Cumhuriyet karşılaştırmasıdır. Monarşi ve Cumhuriyet çatışması şahıslar bazında eski-yeni çatışması olarak işlenir. “*Tırtıllar*” piyesinde Monarşi-Cumhuriyet çatışması ile beraber kendi değerlerinden uzaklaşmış modern avrupa yaşamı ile beraber Türk yaşamı da çatışmaktadır. Türk yaşam tarzına uymayan asriliğe ve softalığa karşı bir eleştiri şu şekilde dile getirilir.

Temel- Geçmiş olsun akyüzlüler, geçmiş olsun akyüzlüler. Yuvanıza çöken bulanık duygularla yalnız ocağınız değil, az kalsın benlikleriniz de kararacakmış. Eğer misafir adı Türkün çatısında sayılı bir yer tutmamış olsaydı, bu züppeye bir tokat, bu softaya bir tekme indirmek benim için borçtu. Bunlar züppeler, ve softalar yeşil yurdumun temiz bucaklarını kemiren bu sinsi tırtıllar, biri yeniliğin, öteki eskiliğini ki çürük, iki bozuk, iki iğrenç örneği.

Tosun Ağa- Ne bileyim evlat, asrilik dediler de...

Temel- Asrilik, asrilik ha... Renksiz suratlarına ne de güzel maske seçmişler... Yok, yok... Baba bilgisiz başlarda hiçbir iyilik, hiçbir yenilik yer tutamaz. Her çığırda olduğu gibi yükselmek yolunda da kılavuzlarımız bu yurdun öz gençleri olacaktır. Gazi neslinin yılmaz ülkücülerini bütün dilekler için sağlam bilekler arar.¹¹²¹

Yeni kurulan Cumhuriyet Türkiye’sinin kendini ifade noktasında gerçekleştirmiş olduğu bu çatışma yöntemini uygularken farklı temaları da beraberinde işler. Cumhuriyetin getirmiş olduğu hukuk sisteminin güvenilirliği, sağlık alanında yapmış olduğu atılımlar, sosyal alanda uygulamış olduğu politikalar piyeslerin konularını teşkil eder.

“*Ceza Hâkimi*”, “*Gelin Alayı*”, “*Züğürtler*”, “*Ayşe Pınarı*” piyesleri cumhuriyetle birlikte değişen hukuk sistemini işlemektedir. “*Ceza Hâkimi*” piyesinde Murat karakteri siyasi erkin

¹¹²¹ Kutsal, M. H. (1939). *Tırtıllar*. Ankara: Recep Ulusoğlu Basımevi, 67.

idealize ettiği ideal bir hâkimdir. Murat akli ve vicdanı hür bir hâkim karakteri olarak hukukun üstünlüğünü şu şekilde savunur:

MURAT- Doğru. Bunlar sadece fikirlerdir... Ben hâkim sandalyesine oturunca yalnız bir şey ararım: Delil! Hakkı Teala'nın iltiması beni bir küçük delil kadar tatmin edemez. Bizzat sen; bu kadar iyi tanıdığım sen; hiç yapamayacağını bildiğim bir suçtan dolayı önüme gelirsen?

OĞUZ- Aman... Aman! Allah senin eline düşürmesin.

MURAT- On senelik arkadaşlığımız; senin ruhunun içini gören gözlerim; seni en ince köşelerine kadar tanıyan hatıralarım; hepsi ve hiçbir şey... aleyhindeki bir küçük delilin karşısında birer birer yıkılacaklardır. Çünkü ben orada ne arkadaşım ve ne de fikir adamı. Ben orada hakimim!...¹¹²²

“Gelin Alayı” piyesi ise kurulan cumhuriyetle birlikte kanunların uygulanması hususunda meydana gelen değişikliğin işlendiği bir eserdir. Babası millî mücadele savaşında şehit olan Tahire’yi isteyen varlıklı talibin isteği dayısı tarafından reddedilir. Tahire çobanla evlenmek istediği için çobanla kaçarak onunla evlenir. Düğün günü Tahire’nin istemediği varlıklı talip, kapının önünde silah atar. Jandarma gelip adamı tutuklar ve oyun mutlu sonla biter. Tahire ve Hüseyin Cumhuriyet öncesi ve sonrası hukuk sistemini karşılaştırarak şunları ifade eder:

TAHİRE- O zamanlar geçti. Şimdi Cumhuriyet devrinde yaşıyoruz. Köy dirliğini bozmak isteyen kanun ellerine kelepçe takar da götürür, dama yıkar. Bu devirde her şey gönül rızası ile olur. Zorbalık yok aғam, zorbalık yok.. O eskidenmiş, eski çamlar bardak oldu.¹¹²³

HÜSEYİN-Eski zamanlarda olsaydı şimdi kan gövdeyi götürürdü de kimse de bir şey diyemezdi. Cumhuriyet devrinde bak böyle fenalıklar oluyor mu hiç.¹¹²⁴

Cumhuriyetle birlikte gelen adalet sisteminden bahsedildiği gibi cumhuriyetin getirdiği yatırımlardan da bahsedilir.

Herkes okuma yazma öğrendi, hastayı merkeple şehre götürürken yolda ölürdü. Şimdi hekimler köy köy geziyorlar. Sıtmanın kökü kurudu, bulaşık illetlerin önüne geçildi. Hava Kurumu'na, Kızılay'a gönüllü yardım ediliyor.¹¹²⁵

¹¹²² Tarus, İ. (1940). *Ceza Hâkimi*. Ankara: Ulusal Matbaa, 25.

¹¹²³ Yay, S. (1948). *Gelin Alayı*. Ankara: Ulus Basımevi, 7.

¹¹²⁴ Yay, a. g. e., 23.

¹¹²⁵ Yay, a. g. e., 23.

“Züğürtler” adlı eserde Cumhuriyet dönemindeki adaletin üstünlüğü konusu işlenir. Kenan ve Sami iki yüz lira borçları oldukları için hapse gireceklerinin farkındadır:

SAMİ- Hâla dünya umurunda değil yahu... Mahvoluyoruz. Eğer bu iki yüz lirayı vaktinde ödeyemezsek iflas ettiğimizizin resmidir.

KENAN- Hem sade iflas etsek iyi, vallah toparlayıp kodese tıkarlar.”

SAMİ- Şuna bak. Ben seni korkutayım diye söylerken sen benim ödümü patlatacaksın. Öyle kodes lakırdısını pek söyleme...¹¹²⁶

“Ayşe Pınarı” adlı eserde de Cumhuriyetle birlikte zorbalığın kalmadığı köylünün rahat ettiği konusu işlenir:

ŞAİR-İşte eski devirlerin bizde yalnız adlarını yadigâr bıraktığı işlerden biri de bu kız kaçırma davası, ve onu bize hatırlatan Ayşe Pınarı İzzet Ağa... Hak , nizam tanımayan şımarık bir köy delikanlısı, kötü bir gelenekle, nişanlı, sözlü bir kıza zorla sahip olmak istiyor. Bunu kandırma yoluyla başaramayınca kuvvete dayanıyor. İntikam alıyor. İki kardeş köy, birbirine giriyor. Netice... Kan, ölüm ve yıllarca devam edecek olan iç ezgisi...

İHTİYAR- İnşallah evlat... İnşallah.. Ben her zaman derim bizden evvelkiler çok acı çekmiş, gün görmemiş, biz bu acıların sonuna eriştik. Şimdide iyi günler gördük, şükür Allaha.. Bizden sonrakilere bunlar elbette ki acıklı bir masal gibi gelecek, yeni yetmeler iyi güne geldiler evlat... Büyüklerin sayesinde zorluk çekmiyorlar. Evvel Allah hükümet her işi düzenledi.

Cumhuriyet Türkiye’sinin hukuk ve asayiş alanında yapmış olduğu düzenlemeler ile Anadolu’da sağlamış olduğu huzur ortamının anlatıldığı piyeslerle birlikte siyasi erkin sağlık alanında yapmış olduğu yatırımları anlatan piyesler de mevcuttur. “*Bir Doktorun Ödevi*” adlı piyes sağlık alanında gerçekleşen değişiklikleri anlatan eserlerdendir. Sağlık konusunda köylere yapılan yatırımlar şöyle anlatılır;

Selim- Ve bunun için de, öyle diyebilirim ki sağlık bakımından da Cumhuriyet tam zamanında millete yetişmiştir. Bugünkü sağlık teşkilatımız ne kadar methedilse bu bir haktır. Memleketin en tenha köşelerinde bile sağlık işyarları halka:” Hasta olmak ayıp değildir, bir tesadüf ve ya bir kabahat buna sebep olabilir. Fakat doktora bu hastalığı söylememek, milletine ve yurduna karşı bir ihanettir” hakikatini öğretiyorlar. Düne kadar iğne ve ilaçtan kaçan köylü bugün artık her şeyi anlamağa başlamıştır ve geride kalan anlayamamışların sayısı da elbet kısa bir zaman içinde sifira inecektir.

¹¹²⁶ Altaylı, A. Z. (1942). *Züğürtler*. İstanbul: Ulusal Matbaa, 31.

*Muhtar- O muhakkak. Bu devrimle Atatürk bize yalnız bir istiklal değil, yeni bir can, bütün bir hayat da bağışladı.*¹¹²⁷

“*Kafa Kâğıdı*” piyesi 1929 yılında uygulamaya konan fotoğraflı nüfus cüzdanının gerekliliğini anlatan bir oyundur. Ayrıca oyunda Cumhuriyetin getirmiş olduğu Medeni Kanun sayesinde kişilerin geleneklere artık boyun eğmediği de anlatılmaktadır. Nüfus cüzdanının fotoğraflı olmasının faydası şu şekilde dile getirilir:

Mustafa Karaca- Ne gezer bre oğul. Hani benim babam zengindi de, benim yerime bir başkası askere gitti...

-Nasıl olacak benim kafa kâğıdını verdik eline, ben karacaların Mustafa 'yum dedi gitti.

Ali Karaçam- Eee, hükümet bunu bilmedi mi? Kafa Kâğıdındaki resim?

*Mustafa Karaca- Ne gezer, o zaman resim...*¹¹²⁸

4.1.1.4. Karagöz ve kukla oyunları

1930’lu yılların sonlarına doğru geleneksel Türk halk tiyatrosunun bir türü olan Karagöz oyunlarının modernleştirilmesi, çağa uydurulması tartışmalarının devam ettiği bir zamanda, Cumhuriyet Halk Partisi ve Halkevleri bu uygulamaya öncülük etmişler ve Karagöz’ün modernleştirilmesi, yeniçağın icaplarına uygun konu ve söylemlere büründürülmesi yönünde çaba göstermişlerdir. 1940’lara doğru Karagöz’ün modernleştirilmesi ve diriltilmesi tartışmaları başlamış ve 1940’lı yılların başlarında hem bu tartışmalar devam etmiş hem de yeni Karagöz metinleri yazılmıştır.¹¹²⁹ Cumhuriyet Halk Partisi halk nezdinde okunan ve izlenen eserlerden faydalanma fikri bir plan çerçevesinde gerçekleşmiştir. Faruk Rıza Güloğlu’nun “*Halk Kitaplarına Dair*” eseri iktidarın geleneksel edebî metinler üzerinden iktidarın uygulamış olduğu politikayı dile getirmektedir. Harf inkılâbından sonra şair Yusuf Ziya’nın “*Kürkçü Dükkânı*”, Selim Nüzhet’in “*Karagöz’ün Salıncak Sefası*” ve bunlardan başka sayısı yüzü geçen birer, ikişer formalık hikâyeler vardır ki şehirli okuyucu tarafından yazılmış oldukları halde köylü tarafından benimsenmişlerdir. Okuma yazma oranının artmasıyla yıllardır dinlediği masalları bir kerede kendisi okuyan köylü çok geçmeden elde mevcut kitapların tükendiğini görmüş ve çeşitler aramaya başlamıştır.¹¹³⁰ Dâhiliye Vekâleti, Matbuat Umum Müdürlüğü vasıtasıyla köylerde meydana gelen kitap ihtiyacını

¹¹²⁷ Bengü, V. Ü. (1939). *Bir Doktorun Ödevi*. Ankara: Yeni Cezaevi Matbaası, 19.

¹¹²⁸ Olcay, a. g. e., 18.

¹¹²⁹ Çıkla, S. (2007). Türk Edebiyatında Drijizmin Karagöz Piyeslerinde Boyutu. *Millî Folklor*. (73), 62.

¹¹³⁰ Güloğlu, F. R. (1937). *Halk Kitaplarına Dair*. Ankara: Bozkurt Matbaası, 40.

karşlamak ve halk kitaplarını yeniden yazdırmak için yazarlara başvurmuştur. Hüseyin Cahit Yalçın yazdırılacak bu eserlerle ilgili şunları dile getirir:

*Matbuat Müdürlüğü propaganda vazifeyle mükellef ise halkın okuduğu eserlere bu bakımdan alakadar olmakta haklıdır ve ona inkılâbı, modern hayat, garplılaşmayı anlatacak, sevdirecek eserler arzetmesi vazifesidir. Hem bu gayeyi temine yalnız hikâye ve roman vasıtalarının kafi gelmeyeceğini de müdüriyetteki muhterem arkadaşlar tabii pek iyi anlarlar. Böyle her vasıtayı kullanarak geniş, derin, mütemadi bir propaganda yapmasına da çok lüzum vardır.*¹¹³¹

Halit Fahri Ozansoy da yeniden yazdırılacak halk kitaplarının inkılâbın ruhuna göre yazdırılmasını şöyle ifade eder:

*Mademki halk sevdiği, tanıdığı masal kahramanlarını bugün de eskisi gibi heyecanla karşılıyor ve maceralarını okumakta devam ediyor, o halde bunları rejimin ruhuna uygun yüksek manalı yeni vak'alar içinde gösterelim.*¹¹³²

Matbuat Müdürlüğünün yeniden yazdırılan halk kitapları üzerinden yapmış olduğu bu telkin çalışmasına Halkevleri de katılmıştır. Halkevlerinin 1940 yıllığında, Halkevleri temsil kolları görevi 3 maddede özetlenmektedir.

- 1- Halkın tiyatro aracılığıyla yetiştirmek üzere Partice kabul edilen eserleri oynamak.
- 2- Gezici veya yerli, sessiz sinemalardan yararlanarak halkın kültürel ve artistik sevgisini yükseltmek.
- 3- Kukla, karagöz, ortaoyunu gibi ulusal oyunları düzenleyip bunlardan halk terbiyesi bakımından yararlanmak.¹¹³³

İsmail Hakkı Baltacıoğlu ortaoyunu, kukla, karagöz gibi temaşa nevilerinin hayattan çekilmesinin sebebi olarak temlerinin şahıs ve tiplerinin eskimesinde bulur. Ona göre eğer bu temler ve tipler yeni hayattan alınarak yeni oyunlar yazılırsa bu millî temaşalarımız tekrar hayata kavuşabilecektir.¹¹³⁴ Karagözü gerek bir gölge oyunu gerekse de bir piyes olarak düşünen İsmail Baltacıoğlu, Cumhuriyet Halk Partisi'nin Karagözden faydalanması

¹¹³¹ Güloğlu, a. g. e., 54.

¹¹³² Güloğlu, a. g. e., 57.

¹¹³³ CHP (1940). *Halkevleri 1940*. Ankara: Ulusal Matbaa, Ankara, 6.

¹¹³⁴ Baltacıoğlu, a. g. e., 132.

gerektiğine işaret eder. Çünkü Karagöz diğer teknikler gibi değildir. Karagöz yassı, delik, saydam, parçalı, zaman, mekân bağlarından kurtulmuş gerçek üstü suretler âlemidir. Burada gerçek insanlar değil, gölge olmuş gerçek tipler vardır. Mum ışığı hiçbir sinema tekniğinin erişemediği mutlak bir telkin gücü taşır. Sinema tekniğinden üstün olan bu teknik tiyatro heyetinden farklı olarak her yere gönderilebilir. Yetiştirilmiş olan bir Karagözcü her yere erişebilir.¹¹³⁵

İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Karagöz'ü bir kültür vasıtası, bir uyandırma, bir öğretme, bir kalkındırma vasıtası olarak görür. Karagöz piyeslerinde işlenecek konuları köy işleri, bataklık, dil, softalık, demokrasi, kirli sular, orman, v.b konulardır.

Ferit Celal Güven, Behçet Kemal Çağlar ve Mecdi Kut'tan oluşan jüri heyetinden¹¹³⁶ geçen Ercüment Bahzat Lav'ın “*Karagöz Stepte*” eseri geleneksel kadrosunu muhafaza etmekle birlikte İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun bahsettiği gibi yeni hayattan alınmış temlerle yazılmıştır. Hatta eserde buna atıfta bulunulan söylemler vardır:

*H – Şeklimiz eski, kafamız yeni
Bize ne şeyh ne de pîr,
Önderlik etmemiştir!..
H – Biz, bugün ilk defa;*

*Bir ahbabın, karınca kararınca kalemile
Yeni bir şekilde yazıldık
Ve bir matbaada basıldık..
Bize bu günleri gösteren
Makinanın şerefine,
Yar bana bir eğlence.. Medeed!..¹¹³⁷*

Yeni hayatın konularına göre kurgulanan piyeste, cumhuriyetle birlikte ülke genelinde gerçekleştirilen yeniliklere ve atılımlara dair bilgiler verilmiştir. Hacivat, Karagöz ve Karagöz'ün oğlu Tepegöz beraber İzmir, Nazilli, Kayseri ve Karabük'ü gezmişlerdir. Eserde tren, vapur, sinema, radyo, kültür parkları, uçak, paraşütle atlama v.b gibi teknik ve kültürel değişikliklerden bahsedilirken Türkiye'nin geçirmiş olduğu değişiklikler işlenir.

*T- Memleket davası.. Yani senin anlayacağın memlekette yağ kandillerini sürüp
atacağız!
K- Allah akıllar versin!*

¹¹³⁵ Baltacıoğlu, a. g. e., 134.

¹¹³⁶ CDA,490.01.855.377.1.28.

¹¹³⁷ Lav, E.(1940). *Karagöz Step'te*. Ankara: Ulusal Matbaa, 8.

H- Evet Karagözüm;
 Kandil yerine- elektrik,
 Sarnıç yerine- baraj!..
 T- Medrese yerine- mektep,
 Tezgâh yerine- fabrika!
 H- Kağnı yerine- otomobil,
 Sandal yerine- motor!
 T- Sapan yerine;
 Ambarları buğdayla dolduran,
 Traktör!..
 H- Ve—Tayyare!..
 K- Bre.. bre...bre..
 Susun başım dönüyor!..
 T- Sürattendir- süratten!
 Buna alış,
 Alışmayanlara hayat yok!
 Tayyare..
 H- Yılları aya
 T- Ayları haftaya
 H-Günleri- saate indirdi!
 H- Toprakta havada
 T- Bilgide- kafada
 H-Teknikte-san'atta
 T- İleri!¹¹³⁸

Eser, İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun Karagözde işlenmesi gereken temler hususunda belirttiği fikirlerine uygundur. Cumhuriyetle birlikte köylerde bataklıkları kurutma, köylüye toprak dağıtma, elektrik santralleri aracılığıyla bütün ülkeye elektrik ulaştırma, Köy Enstitüleri'nin çoğalmasıyla okumamış insan kalmamasının hedeflenmesi, bütün yoksul çocuklara sahip çıkılması gibi projelere yer vererek ve yeni dönemin övgüsünü yaparak son bulmaktadır.¹¹³⁹ Jüri heyeti eser hakkında vermiş olduğu mütalaasında “ *bu eser köy hocalarının elinde kalkınma davasının propagandasını yapar bu itibarla yer alması faydalıdır.*” ibaresini düşmüştür. Kazalarda ve köylerde kolayca oynanabilecek bir oyun olarak görülen piyes bir propaganda ve telkin eseridir.¹¹⁴⁰

Karagöz haricinde geleneksel gösteri tekniği olarak kukla oyunları da Halkevleri için önemli bir yere sahiptir. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, modern karagöz için olduğu gibi, modern kukla için piyesler yazdırılmasını fakat tam bir piyes tarzında değil senaryo tarzında olması gerektiğini ifade eder. Ayrıca kukla oyunun çocuğa cemiyetinin mizah dehasının aşılandığını

¹¹³⁸ Lav, a. g. e, s.37.

¹¹³⁹ Çıkla, a. g. m., .66.

¹¹⁴⁰ CDA,490.01.855.377.1.28.

ve mizahın millî zihniyetin temeli olduğunu söyler. Böylece kukla oyunları çocukları millileştirmektedir. Halkevleri de bu sebepten Karagözü piyese uyguladığı gibi kukla oyunlarını da piyese uygulamıştır. Cemil Miroğlu'nun “*Kukla Oyunları*” adlı eseri İsmet İnönü döneminde Halkevleri yayınları tarafından bastırılmış ve oynanmıştır. Beş oyundan oluşan eserdeki kukla oyunları şunlardır; “*Piyango Bileti*”, “*İbiş Alfabe Öğreniyor*”, “*Yolcu Konmaz Otel*”, “*Sihirli Sopa*”, “*Sözde Doktor-Zoraki Hasta*”. Bu oyunlar arasındaki “*İbiş Alfabe Öğreniyor*” adlı oyun Latin alfabesine geçişle birlikte okuma yazmanın kolayca öğrenilebildiğini telkin eden bir eserdir. Ayrıca okuma-yazma öğrenmenin önemini ifade etmesi okuma-yazmanın oranın siyasi erk tarafından arttırılması çabalarına destek niteliği taşır. Okuma-yazma bilmeyen uşak İbiş'in evin sahibi tarafından okuma-yazma öğretilmesi üzerine kurgulanan eserde okuma-yazmanın önemi ve Latin alfabesi ile okuma-yazmanın kolaylığı şu şekilde vurgulanmaktadır;

EFENDİ- Elbette öğrenmen lazım ya.. Okuyup yazmayı hiç de merak etmedin mi? Bak bizi dinleyen çocuklar bile seni ayıplıyorlar.
İBİŞ- Vallahi çok doğru efendim. Bana hemen elifbeyi öğretin.
*EFENDİ- Elifbe mi? Öyle şeyler yok şimdi. Ona alfabe derler alfabe! Sana alfabeyi öğreteceğim, anladın mı?... Evvelâ harflerin ismini birer öğrenirsin, sonra da o harflerle nasıl yazı yazılacağını öğretirim sana...*¹¹⁴¹

Karagöz ve kukla gösteri metinlerini incelediğimizde siyasi erk hem modern tiyatroyu hem de geleneksel temaşayı kullanarak telkin stratejisini başarıyla yerine getirmiştir. Modern tiyatronun her yere girememesi, girse bile her oyun metnin kadın oyuncu yokluğundan oynanamaması siyasi erki bu tekniğe sevk etmiştir. Bu metinler sergilenen oyunların garipsenmeyerek köylü tarafından benimsenmesini sağlamış böylece siyasi erk ideolojik propagandasını gerçekleştirebilmiştir.

4.1.1.5. Çağdaş insanlık ve toplum değerleri

Siyasi erkin tiyatro aracılığı ile gerçekleştirmiş olduğu fikri ve siyasi propagandasının yan sıra iktidar halkın eğitimi hususunda da tiyatrodan faydalanır. İnkılâp temalı oyunlar haricinde iktidarın teşviki ile basılan bu oyunlar seyirciyi devlet politikası doğrultusunda eğitmek amacı ile birlikte genel olarak içinde yaşadığımız çağın ortak değerleri olan kültür ve ahlâk ilkelerini tanıtmak ve benimsetmek için yazılmışlardır. Bu oyunlarda yerel ayrıntılardan, ulusal ayrıcalıktan çok genellemeye ve soyutlamaya elverişli malzemedden

¹¹⁴¹ Miroğlu, C. (1943). *Kukla Oyunları*. Ankara: Ulus Basımevi, 4.

yararlanılır. Bununla beraber ölküsel durum, salt heyecanlara yönlendirilerek benimsetilen bir hayal ürünü değil, gerçekçi, inandırıcı ve tutarlı davranışlar, etki ve tepkiler sonucu ulaşılan bir sonuçtur. Seyircinin sağduyusuna seslenir. Duygu ve heyecan, sağduyuyu pekiştirme yolu ile etkendir. Bu oyunlarda iyilik, doğruluk, sevgi, dürüstlük vb. temel duygular işlenir.¹¹⁴² Eserler ağırlıklı olarak çeviri ve adapte piyeslerdir. Adapte piyeslerde aranacak hususlar noktasında Reşat Nuri Güntekin şunları söyler:

a) Adapte edilecek eserlerin mutlaka propaganda mahiyetinde ağır piyesler olmasını istemeyeceğiz. Halkı enterese edecek en hafif bir fantezi ve vodvil de bizce makbul tutulacaktır. Araya ağır başlı piyeslerin karışması da tabiidir. Adapte piyesler için koyacağımız yegâne kayıt prensiplerimize ve moralimize aykırı tarafları bulunmamasıdır.

b) Dilin temiz ve bedii Türkçe olmasına itina edilecektir.

c) Piyeler kolay oynanacak mahiyette eserler olacaktır.¹¹⁴³

İnkılap piyeslerine nazaran propaganda içermeyen adapte piyeslerde halk toplumsal değerler hususunda bilgilendirilir. Propaganda temelli olmayan bu eserlerde millete ahlaki fikirler ve davranışlar telkin edilir. Öyle ki “19 Mayıs” Halkevi dergisinde yer alan makalede iktidarın halk üzerindeki sorumluluğu şu şekilde ifade edilmiştir;

Bir cemiyetin medeni ve siyasal varlığı, halkın genel seviye ve eğitimi ile ilgilidir. Bunun içindir ki, her hükümet, kanun koyucusu, hatta din, mezhep, tarikat getirenler idare ve hitap ettikleri insanları kendi ölkülerine uygun kuvvetler haline getirebilmek için –çeşitli ilkelere inandırır ve bir takım belli eylemlere alıştırlar. Bu bakımdan halkın kişisel eğitiminde birbirine bağlı iki yön göze çarpar: Biri halkın kişisel değerlerini sağlayan özel eğitimi diğeri ise kitle halinde topluluğun ortaklaşa ereklarine uygun genel eğitim.¹¹⁴⁴

İsmet İnönü döneminde denetimden geçen ve izin verilen toplumsal değerler konulu piyeslerde özellikle üzerinde durulan husus aile kavramı olmuştur. Genç neslin gerek bedensel gerekse de zihinsel olarak iyi yetişmesi ailevi ilişkilerine bağlıdır. Bu hususta siyasi erk bilimsel yayınların yanı sıra edebî eserleri de bilinçlendirmek için kullanmıştır. Dönemin Halkevi dergisinde yer alan makale iktidarın aileye vermiş olduğu önemi şu şekilde ifade etmektedir:

Eğer aile milletin ve cemiyetin temeli ise hakiki yuvalar kuralmalıyız. Çocukları bir yük telakki etmek onlarla bulunmaktan kaçınmak çok görülen olaylardır. Böyle

¹¹⁴² Şener, a .g. e, 170.

¹¹⁴³ Güntekin, R. N. (1940). *Halkevlerinde Tiyatro Konuşmaları*. Ankara: CHP Halkevleri Neşriyatı, 137.

¹¹⁴⁴ Ongun, C. S. (1945). Halkın Eğitim Meselesi. *19 Mayıs*, (85), 2.

düşünen anne ve babadan terbiye olan çocuklar evlendiklerinde zevk vermeyen bir şeyi sıkıcı buluyorlar. Evlilik hayatına doğru bir istikamet vermek istiyorsak, evlenme arzusunda bulunanların görüşlerini ve kıymet hükümlerini değiştirmeliyiz. Evlenenler şu sorunun sahibi olmalıdırlar:

-O çocuklarım için bulabileceğim en iyi anne midir?

-O en iyi baba mıdır? ¹¹⁴⁵

Aile içerisindeki ilişkilerde karşılaşılan müspet ve menfi durumlar ayırt edilmeksizin işlenmiştir. Aile kurmanın önemi, eş seçiminde dikkat edilmesi gereken hususlar, aile içinde güvenin önemi, kar-koca ilişkileri, baba-oğul ilişkileri, anlaşarak boşanma piyeslerde ağırlıklı işlenen temler olmuştur. Aileye ve topluma zarar verebilecek aldatma, yalancılık gibi kavramlar da menfi konular olarak işlenmiştir.

“Evlilik Şurubu”, “Kimsesizler”, “Erkek Güzeli”, “Şenlik Palas”, “Kavgasız Saadet”, “Annesi İçin”, “Delikanlılar”, “Kılıbıklı Mı? Kazaklık Mı?”, “Yanlış Yol”, “Kaybolan Ses”, “Kör”, “Şüphe”, “Geçimsizlik” piyesleri aile kurmayı ve aile içi ilişkileri konu alan eserlerdir. Siyasi erk bu eserlerle sağlıklı bir ailenin nasıl olması gerektiğini halka telkin etmektedir.

“Evlilik Şurubu”, “Kimsesizler” adlı eserler evliliğin önemini dile getiren eserlerdir. Nebahat Uybadın’ın Marsel Kapron’un “Le Tabique Taboque” adlı piyesinden adapte ettiği “Evlilik Şurubu”¹¹⁴⁶ adlı eser, evlenmek istemeyen Nazlı’nın sonunda bir gence âşık olarak evliliğin mesut bir şey olduğuna kanaat getirmesiyle sonuçlanır. “Kimsesizler” piyesi rahat ve serbest yaşantısından fedakârlık edemeyen Osman’ın evliliğe karşı ön yargısının yıkılması ardından evlenmesi ile sonuçlanır. Genç nüfusunu savaşlarda yitiren Türkiye cumhuriyeti bu piyeslerle halkı evlenmeye teşvik etmeye çalışmıştır. Eserde Doktor Tevfik evlenmenin Türk ulusu için ne kadar önemli olduğunu şöyle ifade ediyor:

Doktor Tevfik- (Şiddetle) susun, bütün Türklerin en birinci vazifesi bu olmalıdır. Yuva kurmak, yavru yetiştirmek... Memlekete taze hayat vermek için, ona evlât yetiştirmek. Memlekete taze hayat vermek için, ona evlat yetiştirmek... ¹¹⁴⁷

Piyeslerle evlenme ve bir aile kurma teşvik edilirken aynı zamanda evlenilecek kişilerde olması gereken özellikler ve gerçek sevgilinin nasıl olması gerektiği hususunda da bilgi

¹¹⁴⁵ Yürektürk N. (1949). Amerika’da Evlilik Bağları Neden Çözülmektedir?. 19 Mayıs, (112), 112.

¹¹⁴⁶ Uybadın, N. H. (1940). *Evlilik Şurubu*. Ankara: Ulusal Matbaa, 1940.

¹¹⁴⁷ Arcan, G. (1941). *Kimsesizler*. Ankara: Ulusal Matbaa, 92.

veren eserler vardır. Mahmut Yesari'nin adapte piyesi “*Erkek Güzeli*” adlı eserde günübürlük ilişkiler yaşayan sözde modern erkek eleştirilmiştir.

*Yasin- Modern erkek güzelliğinin temelini de keşfetmiş olduk. Bu ders bize yetişir.*¹¹⁴⁸

Cemil Miroğlu'nun iki perdelik adapte eseri “*Şenlik Palas*” ise kadınların erkeklerde aradığı özelliklerden bahseden bir eserdir. Erkeklerin üstün kabiliyetleri yüzünden değil bir zaafi bir kusurundan dolayı sevildiğini ifade eden Seyyare, kadın erkek ilişkileri üzerine tahlillerde bulunur:

*Seyyare- Evet, kendini bir meziyetinden, bir üstünlüğünden dolayı seviliyor zanneden erkek ekseriya, tamamiyle aksine olarak, bir zaafından, hatta bir kusurundan dolayı seviliyordur.*¹¹⁴⁹

Siyasi erkin evlenmek ve aile kurmak hususundaki telkinin yanı sıra aile kurulduktan sonra aile içerisindeki karı-koca ilişkileri üzerine yazılmış piyesler de mevcuttur. Avni Candar'ın Fransızcadan adapte etmiş olduğu “*Kavgasız Saadet*” adlı eser eşini aldatan bir erkeğin eşi tarafından kavga etmeden doğru yola sevk edilmesi anlatılır. Ayrıca eserde Osmanlı dönemi harem hayatı eleştirisi de yapılır:

Leylâ- Üstat... üstat... Bu kelimenin yanımda her telâffuz edilişinde harem dairesinde yüz odalığının arasında saltanat süren bir eski zaman paşasını hatırlamaktan kendimi alamıyorum...

*Sabit- (Gülerek) Hey yarabbim, sen bilirsin*¹¹⁵⁰

“*Kılıbıklık mı? Kazaklık mı?*” adlı piyes Avni Candar'ın Fransızcadan adapte ettiği bir perdelik bir komedi oyunudur. Karı-koca arasındaki ilişkilerin işlendiği eserde erkeklerin eşlerine nasıl davranması gerektiği hakkında bilgiler verilir:

*Şakir- Fakat bunun bir tek çaresi vardır: Ya onu tokatlarsınız, terbiyesini verirsiniz...
Faik- Hiç birisini intihap etmiyorum... Evvela kadın dayak yemez, ona vurmak bir vahşettir...*¹¹⁵¹

¹¹⁴⁸ Yesari, M. (çev.) (1941). *Erkek Güzeli*. Ankara: Ulusal Matbaa, 92.

¹¹⁴⁹ Miroğlu C.(çev.) (1942). *Şenlik Palas*. Ankara: Ulusal Matbaa, 15.

¹¹⁵⁰ Candar, A.(1940). *Kavgasız Saadet*, Ankara: Ulusal Matbaa, 7.

¹¹⁵¹ Candar, A. (1940). *Kılıbıklık Mı? Kazaklık Mı?*. Ankara: Ulusal Matbaa, 42.

“Annesi İçin”, “Erkek Kukla”, “Delikanlılar” oyunu baba-evlat ilişkisi üzerine yazılmış oyunlardır. “Annesi İçin” piyesinde eşini aldatan ve evladına sevgisizce davranan bir babanın eleştirisi yapılmıştır.¹¹⁵² “Erkek Kukla”¹¹⁵³ piyesinde alkolik bir kocanın evladı tarafından eleştirisi yapılır. “Delikanlılar” piyesinde ise yine baba-evlat arasındaki iletişim sorunu işlenmiştir;

Rahmi- Zavallı yavrum.. Senin anlaşılmaz tarafların o kadar çok ki...

Erol- Ya... sade benim mi?

*Rahmi-Zaten seninle doğru dürüst konuşmak kabil olmaz ki.. Ya sinirlenir, aksi aksi cevaplar verirsin... Yahut da..*¹¹⁵⁴

“Kör”¹¹⁵⁵ ve “Şüphe”¹¹⁵⁶ piyeslerinde ise aile düzenini dağıtabilecek bir unsur olan eşler arası güvensizliğin önemi vurgulanmaktadır. “Şüphe” piyesi Ferid Celal, Ercüment Behzat Lav, Mecdi Kut, Nezahat Uybadın’dan oluşan jüri heyetinden geçerek oynanmasına izin verilmiştir. Eserin tekniği için “fena değil” notu düşülmüştür.¹¹⁵⁷ Her iki eserde de yersiz yere şüphelendiği için eşlerini inciten kocaların durumu anlatılmıştır. “Geçimsizlik” piyesi ise anlaşamayan bir karı-kocanın saygı çerçevesinde boşanmasını konu alır. Jüri raporuna düşülen notta “Aile hayatının saadeti için lüzumlu olan karşılıklı anlaşma tezini müdafaa etmektedir.”¹¹⁵⁸ yazmaktadır. Jürinin teknik ve dil hususunda beğenmiş olduğu eserde anlaşmalı boşanma şu şekilde ifade edilir:

*Şekibe- Elbette, ya, biz talâkı ahbapça kabul ettik... Bana muamelenin neresine geldiğimizi söylersiniz... Beraberce takip ederiz.*¹¹⁵⁹

“Kaybolan Ses” ve “Yanlış Yol” adlı eserler ise aile kurumuna zarar veren aldatma ve kumar bağımlılığını tenkit eden eserlerdir. “Kaybolan Ses” piyesi eşini Fransız bir kadın ile aldatıp yıllar sonra eşine geri dönen bir kocanın tenkidi niteliğindedir.¹¹⁶⁰ “Yanlış Yol” adlı piyes ise eşini aldatan kumar bağımlısı bir adamın düştüğü durum anlatılmaktadır.¹¹⁶¹ Ferit Celal Güven, Hülya Uybadın, Mecdi Kut, Ercüment Behzat Lav jüri heyetinden geçen eser hakkında jüri heyeti “tashih yapılmak şartıyla Halkevlerinde oynanabilir” notunu

¹¹⁵² Modan, N. (1940). *Annesi İçin*. Ulusal Matbaa, Ankara, 1941.

¹¹⁵³ Bilgisel, Ş. (1940). *Erkek Kukla*. Ulusal Matbaa, Ankara, 1940.

¹¹⁵⁴ Uybadın, N. H. (1941). *Delikanlılar*. Ankara: Ulusal Matbaa, 28.

¹¹⁵⁵ Tör, V. N. (1940). *Kör*. Y.e.y.

¹¹⁵⁶ Dilligil A. (1940). *Şüphe*. Ankara: Ulusal Matbaa.

¹¹⁵⁷ CDA,490.01.854.374.1.41.

¹¹⁵⁸ CDA,490.01.859.389.1.99.

¹¹⁵⁹ Bora, K. E. (1940). *Geçimsizlik*. Ankara: Ulusal Matbaa. 16.

¹¹⁶⁰ Delilbaşı, A. S. (1946). *Kaybolan Ses*. Ankara:CHP Halkevleri Temsil Yayımları.

¹¹⁶¹ Gözalan, H. (1940). *Yanlış Yol*. Ankara:Ulusal Matbaa.

düşmüştür.¹¹⁶² Tashihi istenen husus piyeste anneyi ikaz eden şahsın bir odacı değil başka bir şahıs olması hususundadır. Jürinin talebi doğrultusunda yazar piyesin kadrosundan odacıyı çıkartır.

Siyasi erkin aile kavramına önem verip bu alanda gerek yazdırılan gerekse de adapte edilen eserlere baktığımızda piyeslerin halkı sağlıklı bir ailenin ve evliliğin nasıl olması yönünde bilgilendirdiğini görmekteyiz. Siyasi erk genç ve dinamik bir toplum meydana getirirken ailenin büyük bir öneme sahip olduğunu bildiği için aile içi ilişkilerin gereklerinin kavranabilmesinde için hassas davranmıştır.

Aileyi konu alan eserlerin haricinde kültür ve ahlâk ilkelerinin işlendiği eserler de mevcuttur. Diğerlerinde olduğu gibi bu eserlerde de çeviri ve adapte piyesler ağırlıktadır. Bu eserler; “Akıl İdarehanesi”, “Eski Palto”, “Hava Parası”, “İhtiyar Kız”, “İnsan Sarrafı”, “Kremonlu kemancı”, “Okumuş Adam”, “Pembe Hanımın Evi”, “Şikago Çiftçisi”, “Uludağ”, “Yalnız Adam” dır. Bu oyunlar toplumsal yaşamın ahlak kuralları ile toplum hayatındaki çatışmaları işleyen komedi, dram ve melodram tarzında oyunlardır.

Siyasi erkin Halkevleri vasıtasıyla oluşturmaya çalıştığı en büyük etkinliklerden birisi kuşkusuz tiyatrodur. Halkevleri, tiyatro adamı ve oyun yazarı yetiştirmede yararlı bir alan yaratmıştır. Ama asıl önemli yanı, tiyatro izleyicisi yetiştirmektir. Halkevlerinde tiyatronun sanat uygulaması olarak yüksek düzeye ulaştığı söylenemezse de, ulusal kültüre katkısı oldukça fazladır.¹¹⁶³ Siyasi erk, oluşturmaya çalıştığı bu sistem içerisinde tiyatroyu hem kültürel bir unsur hem de halkı eğitmek ve telkinde bulunmak noktasında bir mektep gibi kullanmıştır.

4.1.2. Şiir

Cumhuriyetin ilanı ile beraber siyasi erkin üzerinde hassasiyetle durduğu iki edebî türden biri tiyatro iken diğeri şiidir. Tiyatronun okuma yazma bilmeyen halk üzerindeki telkin gücü ve şiirin ise ezberlenebilmesi ayrıca uygarlık tarihimiz içerisindeki yeri sebebiyle iktidarın şiir türüne de önem vermesine sebep olmuştur.

¹¹⁶² CDA, 490.01.865.409.1.244.

¹¹⁶³ Sav, A. (15 Haziran 1985). *İnönü ve Tiyatro*. Milliyet Sanat Dergisi. (122), 15

1928 yılında gerçekleştirilen harf inkılabı; devlet dairelerinde, okullarda, basılacak eserlerde, levha ve tabelâlarda yeni harflerin kullanılmasını emre eder. Gerçekleştirilen bu devrim sadece harflerin sembollerinin değiştirilmesi değil aynı zamanda ulus devlet uygulamasının yerleştirilmesi noktasında bir adımdır. Bu adımla birlikte geçmişten tevarüs eden alfabe kaldırılmış ve kapsamlı bir kültürel atılıma girişilmiştir. Dil alanında gerçekleştirilen inkılabın devamında 29 Mart 1931 tarihinde Türk Ocakları'nın VII. Kurultay'ında kapatılma kararı alınmış. 15 Nisan 1931'de "Türk Tarihi Tedkik Cemiyeti" adıyla yeniden teşkilatlanmıştır. 12 Temmuz 1932'de ise "Türk Dili Tedkik Cemiyeti" kurulmuştur.

Ulus devletinin saç ayağı denebilecek kültürel yapılışındaki üçüncü ayak, edebiyat olarak belirlenecektir. Yeni rejimin beklentisi doğrultusunda tarihsel bir bilinçle ele alınacak konuların halka rahatça anlayabileceği bir dil ve etkileyici bir kurguyla iletilmesi sürecinde, edebiyat, işlev yüklenen bir alan olarak belirlenecektir. 1930'ların başından itibaren edebiyatın malzemesinin belirlenmesi ve belirlenen malzemeyle açık veya örtük bir yönlendirmenin gerçekleşmesi için dil çalışmalarına hız verilir. Öz Türkçe şiir olgusunu belirleyen, yayan ve ortadan çekilmesini hazırlayan üç dil kurultayı, Eylül 1932 ile Ağustos 1936 tarihleri arasında gerçekleştirilir.¹¹⁶⁴

Öz Türkçe şiirlerin halka benimsetilmesi ve özendirilmesi hususunda basında üstüne düşen görevi yapmıştır. Öz Türkçe söylemin Hâkimiyeti Millîye, Cumhuriyet, Vakit ve Millîyet gibi Cumhuriyet Halk Fırkası'na yakın gazetelerde yoğunlaştığını özellikle Hâkimiyeti Millîye'nin ilk ve iç sayfalarında yayınlanan öz Türkçe şiir ve denemelerle bir model oluşturulmaya çalışmıştır. Dergilerde ise Halkevi dergileri siyasi erkin basın organı olarak üstüne düşen görevi yerine getirmiştir. Gençlik dergileri ve "salon dergisi" olarak adlandırılan dönemin magazinleri de eğilimin yayın organları olarak belirir. Bunlar arasında Çığır ile Yolları Sesi, "inkılâp sanat ve edebiyatı" söylemiyle sorunu düşünsel bağlamda gündeme getirir. 1930'ların dikkat çekici "salon dergisi" Yedigün'de "Öz Türkçe İle " başlıklı bir sayfa açılıp burada Mahmut Yesari, M. Turhan Tan ve Ercüment Ekrem Talu'nun metinleri yayınlanır. Servet-i Fünûn, öz Türkçecilik duyarlılığı ile adını Uyanış olarak değiştirir. 1935'te gençlerin ürünlerini yayınlama amacıyla çıkarılan "aylık bilgi ve kültür mecmuası" Yücel, "Kemalist" ideolojiyi içselleştirilen bir yayın organı olarak dikkati çeker.

¹¹⁶⁴ Doğan, M. C. (2018). *Modern Türk Şiiri Olgular, Eğilimler, Akımlar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 17-18.

Dergide, “inkılâp edebiyatı” söyleminin bir parçası olarak “öz Türkçe” iddiasını benimser.¹¹⁶⁵

1933’de yayınlanan Refik Ahmet’in “Bizim İsteddiğimiz Edebiyat” adlı eserinde ise istenilen edebiyattaki dilin nasıl olması gerektiği hakkında şu bilgiler verilir:

Türk dilinin harcını toplamak için üç yolumuz vardır:

- 1- *Eski bitiklerdeki Türk sözlerini bulup ortaya çıkarmak*
- 2- *Budunun dilindeki sözleri derlemek*
- 3- *Dilimizin kurallarını ortaya koyup söz üretmek*¹¹⁶⁶

Refik Ahmet eserinde yabancı kelimelerle yazılan edebî metinlere karşıdır. Kurulan genç cumhuriyetin istediği Türk milletinin kendi “öz dilini” kullanarak edebî metin üretmesi gerektiğidir. Bu kelimeleri bulup derleyerek gerçekleştirmelidir. Refik Ahmet’in bu önerisi siyasi erkin Birinci Türk Dili Kurultayında almış olduğu kararlar ile paraleldir. Birinci kurultayda alınan kararlar arasında halk dilinde ve kitaplarda bulunan sözcükleri, Türkçenin zenginliği olarak derleme ve tarama işi de yer almıştır. Ayrıca özellikle yazı dilinde çokça yer bulan yabancı dillerden alınmış sözcükler yerine öz Türkçe sözcükler bulmak için de çalışmalar yapılması benimsenmiştir. Bu hedeflerde 1934’te iki cilt halinde yayınlanan Tarama Dergisi’nin ilk cildi, Türkçede “kullanılan yabancı sözlere öz Türkçe karşılıklar bulmak amacıyla 150 eser taranarak meydana getirilmiştir.¹¹⁶⁷ Türk Dil Kurultayında alınan kararlar akabinde Ahmet Refik’in kaleme aldığı eser ve oluşturulan Tarama Dergisi ilk meyvesini 1934’de verir. Mehmet Nurettin’in “Öz Dilimizle Sınangılar” adlı eseri siyasi erkin istediği öz Türkçe edebî metinler hususunda önemli bir eserdir. Kitabın ilk sayfasına “*Tarama Dergisinden alınmış sözler ile yazılmıştır.*”¹¹⁶⁸ ibaresi düşülmüş ve metinlerde geçen öz Türkçe sözcüklerin bulunduğu altı sayfalık bir tür indeks de eklenmiştir.

Mehmet Nurettin’in gibi edebiyat heveslilerinin dışında dönemin önemli iki şairi Fazıl Ahmet Aykaç ve Halit Fahri Ozansoy da öz Türkçe eser vermişlerdir. Fazıl Ahmet Aykaç’ın rejimin dil politikasını benimsediği gösteren “Dil yolunda” adlı şiirinde bazı Osmanlıca sözcüklerle bunların öz Türkçelerinin yan yana kullanarak tercihini açıklar:¹¹⁶⁹

¹¹⁶⁵ Doğan, a. g. e., 22.

¹¹⁶⁶ Ahmet, R. (1933). *Bizim İstedğimiz Edebiyat*, İstanbul: Burhaneddin Matbaası, 26.

¹¹⁶⁷ Doğan, a. g. e., 19.

¹¹⁶⁸ Nurettin, M. (1934). *Öz Dilimizle Sınangılar*. İstanbul: Vakit Gazete - Matbaa - Kütüphane, 1.

¹¹⁶⁹ Doğan, a. g. e., 27.

*Doğru doğru yürüyorum kurulu pusum
 Görüyorum ben önümü, başımda var bir usum.
 İşte size arkadaşlar kısaca bir lâkırdı
 (Millet) demem şimdensonra varken ünlü (ulus) um!
 Terslik etmek sevmez içim, dik kafalı değilim.
 Ap aydınlık duruyorken şimdi benim şu dilim,
 Yabancıнын bıçağıyle etmem onu bin dilim!
 (Bilim) varken (Bilgi) varken demem artık ben (ilim)¹¹⁷⁰*

Mehmet Can Doğan, Halit Fahri Ozansoy'un ise ideoloji ile bütünleşmiş olmasına rağmen yasak savma kabilinden iki öz Türkçe şiir yazmış olduğunu fakat şiirini öz Türkçeye teslim etmediğini ifade eder.¹¹⁷¹

1930'ların başında başlayan öz Türkçecilik hareketi İsmet İnönü döneminde de devam eder. Halkevi dergileri bu konuda gerek bilimsel gerekse de edebî yayımlar yaparak katkıda bulunur. Bununla birlikte ulusal kimliğin inşası için kurulan “Türk Tarih Tedkik cemiyeti” ve “Türk Dili Tedkik Cemiyeti” kongreler düzenleyerek bilimsel alt yapıyı oluşturur. Bu kongrelerde Türk tarih tezi ve Türk dili tezi tartışılarak araştırılmaya başlanmıştır. Güneş-Dil Teorisi'nin ve öz Türkçe arayışlarının, kendi içlerinde karşıt olduğunu kabul etmekle birlikte, yine de birbirleriyle tutarlı olduklarını söylemeliyiz. Nitekim Atatürk'ün vefatından sonra 1942'de düzenlenen Dördüncü Türk Dili Kurultayı'nda Türkçenin sadeleştirilmesine ve Arapça-Farsça kelimelerin dilden atılmasına hız verildiği de meydandadır.¹¹⁷² 1941 yılında Halkevi dergisinde yer alan “Türk Ulusu ve Türk Tarihinin En Büyük Göçü” şiiri Türk tarih tezi ile Türk dil tezini işleme ve dönemin ruhunu yansıtması bağlamında önemlidir:

*“Sümerliler Hinde ışıık verdiler,
 Etiler de Anadolu yaylasına yaraştı
 Bu erleri gören gözler kamaştı.
 Sağa sola soysallığı dağıttı
 Tek Eti hem çeledi hem alptı.*

¹¹⁷⁰ Ahmet, F. (18 İkinci Teşrin 1934). *Dil yolunda*. Hâkimiyeti Millîye,1.

¹¹⁷¹ Doğan, a. g. e., 32.

¹¹⁷² Demir, G.Y. (2010). Türk Tarih Tezi ve Türk Dili Tezi Kavşağında Güneş- Dil Teorisi. *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (19), 393.

Üçer bin yıl bu illerde kaldılar.
 Fakat sonra özge diller aldılar.
 Öz dilini unutunca uluslar
 Özgelerle kaynaştılar kaldılar.
 Dil ulusun damgasıdır unutma!
 Dil özün bir aynasıdır unutma!
 Öz diline yabancı dil girmesin
 Bu dillere kimse bir yer vermemiş.”¹¹⁷³

1932 yılında Türk Dili'nin açılış kurultayı Dil Bayramı olarak kutlanmaya başlanır. Dil Bayramı kutlamaları öz Türkçe teşebbüsünün pekiştirilmesi noktasında önemli bir gündür. Başpınar Halkevi dergisinde yayınlanan “Dil İnkılâbı” adlı şiir öz Türkçe ye duyulan bağlılığı ifade eder:

İşte şen dilimizin aydınlığı göründü
 Çünkü duygusunun öz kılığına büründü
 Bilmeyenlerin böcek sayıldığı günlerde
 Neredeydi Türk dilini anlayıp yazan nerde
 Bugün yürekte bir ses gürlüyor bütün soya
 O sesteki hız alıyor Türk dili doya doya
 Kurulunca on bir yıl önce büyük kurultay
 Başladı dil ordusu söküne alay alay
 İlk dil kurultayıyla dile temel atıldı
 Arapçaya, Farsçaya karşı savaş açıldı
 Ne kadar borçlanmıştık bu dillere
 Her dili doyurmuşken öz dilden vere vere”¹¹⁷⁴

Halkevi dergisi Doğuş'ta yer alan “Türkler” şiiri ise öz Türkçe kelimeler ile yazılmış ve şiirin altına kelimelerin sözlük karşılıkları verilmiştir:

Altaydan gelmiştir soyum
 “Yirmi dört oğuz” dan boyum
 Özge ulusa benzemez

¹¹⁷³ Akdamar, F. (1941). Türk Ulusu ve Tarihin En Büyük Göçü. *Duygular*, (2), 7.

¹¹⁷⁴ Güzel, S. (1943). Dil İnkılâbı. *Başpınar*, (52), 12.

Özge ulusa benzemez
 Tarih bilir “TÜRK” demeyim
 Medeniyet öz emeyim
 Acuna çatki kömeyim¹¹⁷⁵
 Özge ulusa benzemez
 Orta Asya ilk beşeyim
 Ekinliğe ilk ben kişeyim¹¹⁷⁶
 Baltık Akdeniz eşeyim
 Özge ulusa benzemez
 Önce Çin’i ben oyardım¹¹⁷⁷
 Alplar’a sanımdan verdim
 Nil’de ilk kartayı¹¹⁷⁸ yardım
 Özge ulusa benzemez.”¹¹⁷⁹

Halkevi dergileri ayrıca öz Türkçe sözlükler yayınlayarak kelimelerin öz Türkçe karşılıklarını vermektedirler.¹¹⁸⁰ Halkevi dergileri yapmış oldukları çalışmaları “Ulusun öz dili ulusallığın temel taşıdır”¹¹⁸¹ olarak nitelendirmektedir.

Siyasi erkin yapmış olduğu bu yönlendirmelerin farkında olan amatör sanatçılar da öz Türkçe eser verme gayretine dâhil olmuştur. Rıfat Kurtakay adlı sanatçı yazmış olduğu “Öztürkçe Şiirler” adlı eser için Cumhuriyet Halk Partisi’ne ve Başvekile şu yazıyı gönderir:

*“ÖZTÜRKÇE ŞİİRLER” den İstanbul Halk Evleri Kütüphaneleri için bir miktar satın alınıp mezkur evlerin reislerinin tavsiyeleriyle Türkiyedeki Halkevlerine tevzii edilmek üzere genel Partinin de satın alması için 18.8.41 tarihinde İstanbul Pangalaltı postanesinden bir istidaya leffen birkaç nüsha “ÖZTÜRKÇE ŞİİRLER” Parti genel sekreterliğine irsal ve teslim makbuzu alındı... Neşrettiğim eseri ilerletmek için bir eser teşvik olur ümidiyle Fırkanın yardımını saygılarımla dilerim.*¹¹⁸²

¹¹⁷⁵ Yardım.

¹¹⁷⁶ Bekçi.

¹¹⁷⁷ Uyandırdım.

¹¹⁷⁸ Cetvel, kanal.

¹¹⁷⁹ Ertikli, K (1939). Türkler. *Doğuş*, (3), 36-37.

¹¹⁸⁰ Bakşi, M. (1943). Öz Türkçe Yazalım. *Görüşler*, (56-57), 9; Bakşi, M (1944). Öz Türkçe Yazalım. *Görüşler*, (61-62), 4; Bakşi, M.(1944). Öz Türkçe Yazalım. *Görüşler*, (64-65), 8-9.

¹¹⁸¹ Uludağ (1942). (51-52), 8.

¹¹⁸² CDA, 490.01.859.390.1.2

Cumhurbaşkanlığı devlet arşivlerinde Rıfat Kurtkay'ın yazmış olduğu esere verilen müspet veya menfi cevap ile ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir. Fakat bahsi geçen mektup, öz Türkçe şiir, adı sanı bilinen usta şairlerin değil, belirtildiği üzere, kendini gösterme niyeti taşıyan gençlerin, heveslilerin veya bürokratların yazdıklarıyla sınırlı kaldığının göstergesidir. Edebiyat dünyasında belli bir yeri olan Fazıl Ahmet Aykaç ve Halit Fahri Ozansoy, şiire biçilen işlev ve şaire yüklenen görevi benimsemiş gibi görünen istisnai örneklerdir. Öz Türkçe şiirin şairler tarafından sahiplenilmemesinde, her ne kadar yönlendirme gayreti görülse de rejim tarafından zorlamaya gidilmemesinin etkisi olduğu ileri sürülebilir.¹¹⁸³

Mustafa Kemal Atatürk döneminde başlayan ve kısmen de olsa İsmet İnönü döneminde devam eden öz Türkçe şiir hareketine ek olarak Anadolu'yu konu alan şiirler de iktidar tarafından desteklenmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Türk köyü ve köylüsü; doğal güzellikleri, eğitimi, sıhhati, kültürü ve ahlâkı ile düşünölmeye değer bir mevzu olmuştur. Cumhuriyet'in Köycü ideologlarından Nusret Köymen de “*Türkiye 'de halk dediğimiz zaman kastettiğimiz şey, on milyon Türk köylümüz oluyor*”¹¹⁸⁴ demektedir. Dönem itibariyle nüfusunun büyük çoğunluğu köylerde yaşayan bir ülke için Nusret Köymen'in dile getirmiş olduğu cümle doğrudur. Cumhuriyetle birlikte Anadolu, siyasi erk için önem arz etmektedir. Başkent'in İstanbul'dan taşraya yani Ankara'ya taşınması bu hususta bir sembol niteliği taşımaktadır.

Millî mücadelenin kazanılmasından sonra Ankara'nın başkent olması sadece merkezi yönetimin bulunduğu yer değil aynı zamanda iktidarın ideolojik simge merkezidir. Ankara merkezli kurucu ideoloji, en açık etkisini, poetik coğrafyayı değiştirerek göstermiştir. Kurucu ideoloji, kendini “doğal ve gerçekçi” sınırlar içinde tarif eder. Bu yüzden de artık Anadolu, vatan, memleket, yurt denirken sadece Türkiye Cumhuriyeti sınırları kastedilmeye başlanır.¹¹⁸⁵ Tabii ki başta Yahya Kemal olmak üzere pek çok şair, “geçmişin rüyası” nı görmeye devam etmişlerdir. Ancak doğal ve meşru sınırlar, Cumhuriyet sonrası şiirin poetik evreninin coğrafi sınırlarını büyük ölçüde belirlemiştir.¹¹⁸⁶

¹¹⁸³ Doğan, a. g. e, 32.

¹¹⁸⁴ Üstel, F. (1990). Cumhuriyet Döneminde Türk Köylüsü ve Nusret Köymen. *Tarih ve Toplum*, (74), 47.

¹¹⁸⁵ Ergül, M. S. (2009). *Türk Şiirinde Taşra:1859-1959*, Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 222.

¹¹⁸⁶ Ergül, a. g. t., 234.

1930’lu yılların başında açılan Türk Tarihi Tedkik Cemiyeti, Türk Dili Tedkik Cemiyeti gibi bilimsel kuruluşların yanı sıra taşraya yönelik olarak Halkevleri gibi kültürel kurumlar açılması köye yönelik ciddi atılımların yapıldığı tarihlerdir. “Köycülük Kolları” olan Halkevleri şubelerinin pek çoğu dergiler çıkarmaya başlarlar. Bu dergilerde çok sayıda folklor derlemesiyle birlikte çok sayıda şiire de rastlanmaya başlanır. Bütün bu şiirlerde özellikle “millî vezin” olarak adlandırılan “hece vezni” kullanılmaktadır.¹¹⁸⁷ Gerçekleştirilen folklor araştırmaları ve incelemeleri ise Türk edebiyatı için kaynak olarak gösterilmektedir. Öksüz Aşık adıyla halk şiiri tarzında şiirler de yayınlayan Behçet Kemal Çağlar da Tecer gibi yurtdışına gönderilmiş, folklor derlemeleri yapmış ve müfettiş olarak resmi raporlara imza atmıştır. Çağlar, bir anlamda kurucu ideolojinin görmek istediği şiiri yazan ideal şair tipidir.¹¹⁸⁸ Refik Ahmet “Bizim İstedığımız Edebiyat” adlı eserinde “Halk Edebiyatı Değil, Halkçı Edebiyat” başlığı altında bu konuyu şu şekilde açıklamaktadır:

Anadolu türkülerinin on dördüncü yüzyıldan sonraki yaşayışı içinde “saray” çevriminde toplananların okumuş kentli için ortaya çıkardıkları azlık kişiler edebiyatını bundan evvel gözden geçirdik. Bu edebiyatın karşısında budunun temiz diliyle, temiz duygu ile ortaya koyduğu çokluk kişiler edebiyatı on dokuzuncu yüzyıldan sonra yeni bir varlık yetiştiremedi.

*Uzun yıllar unutulup kalan eski budun edebiyatının son yıllarda folklor araştırmaları isteğinin uyanması yüzünden umursanılması sevinmeye değer. Bu yüzden edebiyat tarihimizin belli başlı bir parçası için harç toplanmış oluyor.*¹¹⁸⁹

1930’lu yıllarla birlikte kurucu ideolojinin zemine tutunma hareketinin asıl mekân ve hedefi taşradır. Kendinden önceki dönemden farklı olarak yeni memleketçi söylem taşrayı aydınlatmak üzerine inşa edilmiştir. Bu anlamda şiirin söz konusu politika ekseninde araştırdığı, kendi niteliklerini gözetmeden, büyük ölçüde güdüm altına girdiğine işaret edilebilir.¹¹⁹⁰ Bu süreçte şairler köyü ve kurucu ideolojiyi işlemeleri yönünde teşvik

¹¹⁸⁷ Ergül, a. g. t., 285.

¹¹⁸⁸ Ergül, a. g. t., 292.

¹¹⁸⁹ Refik Ahmet, a. g. e., 18.

¹¹⁹⁰ Ergül, a. g. t., 300.

edilmişlerdir. Kurucu ideolojinin bir yansıması olarak köycü-halkçı edebiyat, etkin olmaya başlar.¹¹⁹¹

Mustafa Kemal Atatürk'ün 1938 yılında vefatından sonra da köycülük çalışmaları devam etmiştir. Halkevlerindeki köycülük kolunun çalışmalarıyla folklor araştırmaları sürekliliğini korumuş ve köycü-halkçı edebiyat gerek Halkevi dergileri vasıtasıyla gerekse de siyasi erkin desteklemiş olduğu eserler vasıtasıyla devam etmiştir. 1946 yılında Halkevi dergisinde çıkan yazıda siyasi erkin folklorlara verdiği önem şu şekilde dile getirilir:

*Folklorun tetkikini ve buna ait çalışmaları millî bir dava olarak ele alan Cumhuriyet Halk Partisi'nin halk bilgisi demek olan folklorlara önem vermesi ve onun kültür kurumları olan halkevlerini bu yolda çalışmalara sürüklemesi çok yerinde bir iş olmakla beraber Gazi ilimizin folklorunu gerek yurdun her tarafına gerekse bütün dünyaya tanıtması ve yayınlaması bakımından minnet ve şükran çeken bir hareket olmuştur. Bu gibi hamleler, geçmişte eşsiz medeniyetler yaratmış olan milletimize büyük Türk devrimi karşısında lââyık olduğu şerefi kazandıracak ve onu durmadan ileri atışlarla olgunluk seviyesine sürükleyecektir.*¹¹⁹²

Siyasi erk yapılan bu folklor çalışmalarına çok yönlü bakmaktadır. Gerçekleştiren bu folklor çalışmaları sayesinde sözlü kültür kayıt altına alınırken diğer taraftan iktidar sanatçılara elde edilen bu malzemelerin kullanılmasını telkin etmektedir. Halkevi dergisinde folklor malzemesinin sanatçılar tarafından kullanılması hususunda şu açıklama yapılır:

*Bu gün folklor çalışmaları her millet için en başta gelen millî işlerden biri olmuştur... Halkevleri bu hususta çok esaslı tedbirler alarak kuvvetli teşekküller, komiteler meydana getirerek toplanan folklor malzemesini ilmi şekilde tasnif etmeli değerli eserler halinde yayınlamalıdır. Bunun için yapılacak fedakarlıklar memleket edebiyatına ve tarihine muazzam faydalar sağlayacaktır... Yarınki şaheserler, yarınki büyük şair, büyük romancı, büyük ressam, büyük müzisyen bu folklor yığınlarının içinde yetişecektir. Halkevimizin bu hususta kuvvetli bir çalışma seferberliği kurmasını diliyoruz.*¹¹⁹³

Halkevi dergilerinde kaleme alınan bu yazılar ve yapılan araştırmalar hem teorik hem de pratik anlamda folklor ürünlerinin araştırılıp faydalanılmasına teşviiktir. Ankara Halkevi dergisi Ülkü'nün diğer Halkevi dergilerini denetleyen ve yönlendiren tavrı sebebiyle bu derginin folklorlara olan yönelimi diğer Halkevi dergilerini de etkilemiştir. Üç seri halinde çıkan derginin özellikle 1941 yılında başlayan ikinci serisi ile birlikte edebiyat ve folklorun

¹¹⁹¹ Ergül, a. g. t., 284.

¹¹⁹² Güzel, S. (1946). Folklor Yolunda. *Başpınar*, (82-83), 1.

¹¹⁹³ Göksan, S. S. (1949). Folklor ve Giresun Folkloruna Dair. *Aksu*, (58), 2.

uzlaştırılmaya çalışıldığı görülmektedir.¹¹⁹⁴ Ahmet Hamdi Tanpınar, bu uzlaştırmanın bir rönesans bilinci oluşturmaktan kaynaklandığını şu şekilde açıklar: “O, halde bu rönesansı nereden ve neye hangi mebdelere (kaynaklara) dayanarak yapacaktır? Elbette ki, akla ilk gelen şey, o zamana kadar mevcudiyetine pek az ehemmiyet verdiğimiz folklor, halk şairleri, halk masalları, destanlar, velhasıl harsımızın alt tabakasında uyuyan zenginlikler olacaktır.”¹¹⁹⁵ Ülkü dergisinde 1941 yılında başlayan edebiyat ve folklor uzlaşmasında en büyük etken yazı işleri görevine getirilen Ahmet Kutsi Tecer’dir. 1941-1945 yılları arasında CHP milletvekilliği de yapan Tecer dergiye yeni bir soluk getirir. Ülkü’nün 1 Ekim 1941’de çıkan sayısı onun ve arkadaşlarının damgasını taşır. On beş günde bir yayınlanan dergiyi dört yıl içinde tam bir halk bilimi organı haline getiren, o yıllarda bütün yurt sathında Halkevleri’ne bağlı olarak çıkan otuz kadar derginin yönetimleri üzerinde de etkili olan Tecer, bu dergiler vasıtasıyla halk kültürü ve halk edebiyatı araştırmalarına çok önemli katkılarda bulunmuştur.¹¹⁹⁶

Tecer’e göre medeni toplumlarda aydınların yarattığı kültür yanında bir de halk kültürü mevcuttur. Bu bizim için de geçerlidir. O bakımdan, halk edebiyatını, halk şiirini ve halka ait öteki değerleri tarihi ve sosyolojik bir görüşle ele alıp incelemek gereklidir.¹¹⁹⁷ Bu fikriyattaki Tecer, halk şiirini yeni bir anlayışla, yeni bir şuurla işler. Şiiri kendi devrinin dil ve zevk seviyesine taşıyan başarılı şiirler kaleme almıştır. Bu şiirlerde hareket noktası halk şiiri olmakla beraber, onlar yeni bir muhteva, yeni bir söyleyiş ve yeni bir şekil anlayışının da ürünüdürler. Elbet onun şiiri folklorla da geniş ölçüde bağlıdır. Pek çok şiirini halk sanatlarına, halk müziğine, halk oyunlarına ve geleneğe ait unsurlarla zenginleştirilmiştir. Anadolu insanının yaşayışı, kederi, sevinci bütün sadeliği ve derinliği ile onun şiirlerinde yer almış, masal, atasözü, türkü ve manilerimizde yaşayan, bütün değerler, yerlilik ve içtenlik onun şiirlerine de renk ve zenginlik katmıştır. Fakat o, bütün bu yerli ve mahalli malzeme ile yoğurduğu duygu yüklü şiirlerde estetiği, dil, şekil ve söyleyiş güzelliğini de hiç ihmal etmemiş, şiire modern bir halk şairi kimliği ve çağdaş bir şiir anlayışı ile yaklaşarak kendi orijinalitesini kurmayı da başarmıştır.¹¹⁹⁸

¹¹⁹⁴ Oral, a. g. e., 120.

¹¹⁹⁵ Oral, a. g. e., 120

¹¹⁹⁶ Özbacı, M. (2007). *Ahmet Kutsi Tecer Şairliği ve Şiirleri Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Akçağ Yayın.,26.

¹¹⁹⁷ Tecer, A.K. (15 Aralık 1931). Fikir Hayatı. *Atsız Mecmua*, (8), 208-209.

¹¹⁹⁸ Özbacı, a. g. e., 109.

Tecer'in şiir hakkındaki düşüncelerine diğer Halkevi dergileri benimseyerek destek vermiştir. Çorum Halkevi dergisinde 1942 yılında yayımlanan "Halk Şiirine Dönüş" makalesinde halk şiiri ile ilgili şu tespit yapılmaktadır:

*Hülâsa: Anadolu bu hususta hiçte kısır değildir. Ham Maddesi özden, asıldan alınan bu "yeniden kurtuluşun" modeli yukarıda bahsedilen halk şiirdir. Bu bakıma göre Karacaoğlan'lar, Dadaloğulları, Köroğulları bu yeniden kuruluşun temel taşı koyan ve harcını atan ustalardır. Bu temel üstüne kurulacak şiir, iyi olacaktır, güzel olacaktır, doğru olacaktır. Zira bu temel millî temeldir.*¹¹⁹⁹

Çorumlu Halkevi dergisinde Abdullah Ercan'ın kaleme aldığı bu makale Ahmet Kutsi Tecer'in 1941 yılında Ülkü dergisinde kaleme aldığı makaledeki görüşleriyle birebir örtüşmektedir. Tecer bu makalesinde millî sanatla ilgili olarak şunları söyler:

*Bizce, millî sanat fikri sanatkâr için bir ilham ve kültür meselesidir. Kendimize dönmenin, orijinal ve öz olmanın ne demek olduğunu düşünmekle beraber, çalışmak ve araştırmak, her Türk sanatkârının, tarihimizi, mazimizi bu toprak üzerindeki eserlerimizle halkımızı benliğinde hissetmesi, vereceği eserler namına bir borçtur.*¹²⁰⁰

Ahmet Kutsi Tecer'in Ülkü dergisinin yazı işlerine getirilmesine paralel olarak İsmet İnönü'nün 1942 yılında Parti Genel Sekreterliği'ne Memduh Şevket Esenal'ı ataması ile Anadoluçuluk hareketi ivme kazanmıştır.¹²⁰¹ Aynı dönemde folklorla ilgi gösteren Faruk Nafiz Çamlıbel, entelektüel bir bakışla folklorla eğilirken Ankaralı Âşık Ömer adıyla Behçet Kemal Çağlar, hiçbir yeni öz katmaksızın ve Halk Edebiyatına tam bağımlı kalarak bir form mükemmeliyeti içerisinde onu şiirleştirmiştir.¹²⁰²

Anadolu, 1940'lı yıllardan itibaren belli bir bölge olarak tarif edilmeye başlanır. Daha farklı bir söyleyişle herhangi bir bölge Anadolu'nun bir maketine dönüştürülür.¹²⁰³ Böylece Halkevi dergileri bulunduğu bölgeyi işleyen şiirlere yer vererek tüm Anadolu'yu tasvir eder.

*Nice Türk çocuğu büyüttün kucağında
Bir cennet kokusu var her bucağında
En umulmaz dertlere derman vardır bağında*

¹¹⁹⁹ Ercan, H. A. (1942). Halk Şiirine Dönüş. *Çorumlu*, (34-35), 1060-1061.

¹²⁰⁰ Tecer, A. K.(1941). Ahmet Muhip. *Ülkü*, (4), 20.

¹²⁰¹ Çınar, a. g. e, 246.

¹²⁰² Yardımcı, M. Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Yalın Şiirin Temelini Atan Tecer'in Şiir Dünyasına Geniş Açından Bakış. <http://www.mehmetyardimci.net/img/files/84.pdf>, s.6.

¹²⁰³ Ergül, a. g. t., 308.

*Kayseriye can verdin bahtiyarsın Erciyes
Kışın gündüz gibi ak, yazın siyah gecesin
Seni görmeyenlere bir çetin bilmeceyin
Tarih kadar büyüksün yücelerden yücesin
Heybetli duruşunla iftiharsın Erciyes.*"¹²⁰⁴

Anadolucu hareket sözlü geleneğin beşiği olan köylere de Halkevi dergilerinde yer vererek bir köy üzerinden Anadolu'daki tüm köyler tasvir edilir. "*Bademli Köyü*" şiiri Anadolu'daki bütün köylerin tasviri niteliğindedir.

Mavi göğe açılmış avuçlu çamlar
Tepeler yeşil geymiş, omuzlardan bir katar,
Dağdan denize doğru ağır ağır yürürler...
Bu köyün bu dağlara kurulduğundan beri
Onlar, buğulu rüzgâr ve çingirak sesleri;
Geceyi getirirler, geceyi getirirler...¹²⁰⁵

Şiirlerde Anadolu'nun farklı bölgeleri tüm Anadolu'yu temsil eden bir mekân olarak işlenirken, aynı zamanda Anadolu sahasının sahip olduğu değerler de karakter olarak şiirlerde yer alır. "*Karacaoğlan Gibi*" şiirinde çekilen gurbet acısı Karacaoğlan'ın hisleriyle özdeşirilir:

*Ferman dinlemiyor gönlüm haşarı
Taştı yatağından sabrım dışarı
Başımı bir yaman sevdaya verdim.
Düşüm vatanımdan kardeşler ayrı!*¹²⁰⁶

Halkevi dergileri Anadolu'yu gerek mekânsal tasvirler gerekse de sahip olduğu kültürel özellikler bağlamında işlemiştir. Anadolu'nun sahip olduğu değerler olumlu yönleriyle tasvir edildiği gibi bu şiirlerde folklor ve edebiyat bir araya getirilerek bir rönesans yaratılmaya çalışılmıştır. Siyasi erkin beklentileri ise sadece sanatsal bir beklenti değildir. Bu çalışmalar Cumhuriyetin kuruluşuyla beraber gerçekleştiren köylere ve köylüye ulaşma

¹²⁰⁴ Korkmaz (1941). Erciyes!. *Erciyes*, (17) , 506.

¹²⁰⁵ Sarıkartal, Z. (1942). Bademli Köyü. *Fikirler*, (236-237) , 8.

¹²⁰⁶ Fırat, M. Ş. (1947). Karacaoğlan Gibi. *19 Mayıs*, (79), 7.

politikasının bir devamıdır. İktidar köy ve köylünün sahip olduğu değerlerin ve güzelliklerin işlenerek buraların bir cazibe mekânları olarak tasvir edilmesini istemiştir. Nüfusunun büyük çoğunluğu köylerde yaşayan halkın bir taraftan sağlık, eğitim ve iktisadi sorunları çözümlenmeye çalışılırken diğer taraftan sanatsal olarak köylerin bir millet için önemi anlatılmaya çalışılmıştır. Samsun Halkevi dergisinde yayınlanan “*Köye Giden Yollar*” şiiri bu konuda dikkate değer bir örnektir. Şiirde köy mistifiye edilerek köyün yurt ve insanlık için önemi işlenmiştir. Şiirde köye gitmek bir ibadettir:

Köye giden yollara sabaha varır;

Güneşin doğuşu başkadır orada

Köye giden yollara Allah'a varır:

Yoktan yaratmayı bağışlar yurda!

Köye giden yollara Mabet Gibidir:

İletir soyumun bütünlüğüne!

Köye giden yollar âyet gibidir

*Eriştirir insan üstünlüğüne*¹²⁰⁷

Halkevi dergilerinde kaleme alınan bu şiirlerin yanı sıra siyasi erk bu konuda yazılan şiir kitaplarını da maddi olarak desteklemiştir. Mehmet Tuğrul'un “*Köyden Şiirler*”¹²⁰⁸, Vehbi Cem Aşkun'un “*Yayladan Sesler*”¹²⁰⁹, Nüzhet Erman'ın “*Yeşil*”¹²¹⁰, İbrahim Zeki Burdurlu'nun “*Toprak İnsanları*”¹²¹¹, adlı eserleri siyasi erk tarafından satın alınarak desteklenmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği; “*Köyden Şiirler*” adlı eserden 425 adet satın almış ve eserler için yazara 170 lira ödeme yapmıştır. Vehbi Can Aşkun'un “*Yayladan Sesler*” eserinden ise 85 adet satın almıştır fakat tahsisat yetersizliği sebebiyle yazara ödeme yapılamamıştır. Nüzhet Erman'ın “*Yeşil*”, İbrahim Zeki Burdurlu'nun “*Toprak İnsanları*” adlı eserleri ise Ülkü dergisi işbirliği ile Ülkü kitap yayınlarından basılmıştır. Bu eserler için CHP Genel Sekreterliği'nin 06.07.1945 tarihli almış olduğu karar şu şekildedir:

¹²⁰⁷ Çumralı, C. (1945). *Köye Giden Yollar*. 19 Mayıs, (70), 24.

¹²⁰⁸ Tuğrul, M. (1943). *Köyden Şiirler*. Ankara: Doğu Matbaası.

¹²⁰⁹ Aşkun, V. C. (1943). *Yayladan Sesler*. Sivas: Kâmil Matbaası.

¹²¹⁰ Erman, N. (1945) *Yeşil*. İstanbul: Ülkü Matbaası.

¹²¹¹ Burdurlu, İ. Z. (1945). *Toprak İnsanları*. Ankara: Ülkü Matbaası.

*V. Büro Şefliğince Halkevleri ve Halkodaları kitaplıklarını geliştirmek ve bu arada Halk edebiyatımızı ile değerli edebî şahsiyetleri ve millî duygu taşıyan genç istidatları tanıtmak maksadı ile bir kitap yayını yapılması lüzumlu görülmüş ve Ülkü dergisi ile işbirliği halinde bu işe girişilmiştir. Bu teşebbüse esas olan fikre göre V. Büroca satın alınarak, Halk evlerine dağıtılacaktır.*¹²¹²

Siyasi erkin almış olduğu karar incelendiğinde iktidar gerçekleştirmek istediği çalışmadan birden fazla fayda beklemektedir. Halkevleri ve Halkodalarının kitaplıklarını genişletmek, Halk edebiyatından faydalanan genç yazarları tanıtmak iktidarın kültürel ve sanatsal beklentisidir. Kararın alındığı ve eserlerin bastırıldığı tarih göz önünde bulundurulduğunda ise iktidarın bir de siyasi beklentisi vardır. 1945 yılı aynı zamanda Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun kabul edildiği tarihtir. Kanun kabul edildiği tarihten itibaren Toprak Bayramı olarak kutlanmaya başlanır. Dönemin basını da bu kutlamalara eşlik eder.¹²¹³ Halkevleri de Toprak Bayramı kutlamalarına gerçekleştirmiş olduğu faaliyetlerle katılmıştır. Köy ve köylünün anlatıldığı, halk edebiyatı ürünlerinden faydalandığı şiir kitaplarının satın alınması gerçekleştirilen siyasi atılıma sanatsal destektir.

Öz Türkçe hareketinde olduğu gibi siyasi erk şiirde folklordan yararlanmayı tabana yaymak için çeşitli teşvik telkin yolları kullanmıştır. Fakat folklor ve edebiyatın uzlaştırılması öz Türkçe hareketinden farklı olarak daha fazla sanatçı tarafından benimsenmiştir. Tecer 1944 yılında Âşık Veysel için yazdığı kitabın önsözünde şunları söyler:

*Biz, dostları, Veysel'i hem Âşık Veysel olarak hem Şatıroğlu olarak tanıyor ve seviyoruz. Sazlı sohbetlerindeki büyüklü taraf da budur. Onun şahsında Âşık Veysel'den Şatıroğlu'na gelip giderken hiç aksamadan içimiz düinden bu güne, bu günden düine gidip gelir. Yine öylece Şatıroğlu'ndan Behçet Kemal Çağlar'a, Ceyhun Atuf Kansu'ya Ömer Bedrettin Uşaklı'dan, İbrahim Zeki Burdurlu'dan, Coşkun Ertepinar'dan Şatıroğlu'na gidip geliriz.*¹²¹⁴

Tecer'in ifade ettiği gibi birçok şair folklor ve edebiyat uzlaştırmasına eğilim göstermiştir. Memleketçi şiir hareketinin, öz Türkçecilikten farklı olarak bu kadar kitle kazanmasında elbette birçok sebep vardır. Fakat en büyük etken Memleketçi hareketin, öz Türkçecilik gibi suni bir hareket olmamasıdır. Bu şiir anlayışı dönemin önemli bürokrat ve milletvekili

¹²¹² CDA, 490.01.866.413.1.70

¹²¹³ Toprak Bayramı Hazırlığı (13 Haziran 1945). *Ulus*, 2; Toprak Bayramı Yurdun Her Tarafında Kutlanıyor (17 Haziran 1945). *Akşam*, 1; Bugün Yurdun Her Yerinde Büyük Törenler Yapılacak (17 Haziran 1945) *Cumhuriyet*, 1; Yurtta Toprak Bayramı (17 Haziran 1945) *Vatan*, 1-3; Yurtta Toprak Bayramı Kutlanıyor (17 Haziran 1945). *Yeni Sabah*, 5; Toprak Bayramı (16 Haziran 1945). *Tasvir*, 2; Toprak Bayramı (13 Haziran 1945) *Son Telgraf*, 1-3.

¹²¹⁴ Özbacı, a. g. e., 74.

sanatçıları tarafından benimsenerek siyasi iktidarın desteğini almıştır. Ayrıca Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı döneminde yöneticiler, özellikle 1930'lardan itibaren kendilerine yakın genç yazarların köy ve köylülerle daha yakından ilgilenmeleri için onları yüreklendirmişler ve önemli girişimlerde bulunmuşlardır. Köyü değiştirme, dönemin ortak sloganı olmuştur.

Memleketçi edebiyat aynı zamanda bir devrim edebiyatıdır. Devrim edebiyatı tartışılmakla birlikte, ortak duygunun “devrimin tarafında yer almak” olduğu ileri sürülebilir. Bu anlamda sıkça işlenen temalar; memleket gerçeklerini anlatmak, köyü ve köylüyü romantik bir dekor içinde anlatıp övmek, milliyetçilik, kahramanlık, Türklük bilinci, milletçe çalışmanın yüceltilmesi, Mustafa Kemal Atatürk, Ankara ve Parti’yi övmek olması gerçeğiyle karşılaşılmaktadır.¹²¹⁵ İnönü dönemiyle birlikte; Mustafa Kemal Atatürk, Ankara ve Parti’nin övüldüğü şiirlere “Millî Şef” İsmet İnönü de eklenmiştir.

Ankara, Millî Mücadele’nin ve 1923’le birlikte Cumhuriyet’in sembol şehridir. Emperyalizme karşı Anadolu’nun varoluş mekânıdır. Gerek başkent olması gerekse de halkın temsilcisi olan TBMM’nin orada yer alması sebebiyle Ankara aynı zamanda kurucu ideolojinin zihin dünyasını temsil etmektedir. 1939 yılında Mehmet Emin Yurdakul’un yayınlamış olduğu “Ankara” adlı şiiri kitabı siyasi erk tarafından satın alınarak desteklenir. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği, göndermiş olduğu yazıda “*Ankara*” adlı eserden “*toptan ve çok miktarda, satın almak istiyoruz*”¹²¹⁶ ifadesini kullanarak bahsi geçen konuya olan hassasiyetini göstermiş olmaktadır.

Mehmet Emin Yurdakul’un yirmi iki sayfadan mütevellit eseri tamamen “*Ankara*” şiirinde meydana gelmektedir. Şiir, Mustafa Kemal Atatürk’ün Ankara’dan dünyaya göstermiş olduğu gücü ve zaferi ile başlar:

Ankara, gerçektir çok yüzler gördü.

Bu şehir zapt için fatihler seçti

Bu şehir başlara çelenkler ördü;

Bu şehrin içinden alaylar geçti.

Lâkin ey Atatürk, bu ünlü şehre

Sana eş bir yiğit ayak basmadı;

¹²¹⁵ Ergül, a. g. t., 285.

¹²¹⁶ CDA, 490.01.867.415.1.10.

*Tarihi yazan el burda bir kere
Adına Benzeyen bir ad yazmadı.* ¹²¹⁷

Akabinde Ankara merkezli yaratılan yeni medeniyetten bahsedilir ve bu medeniyet Batı medeniyeti ile karşılaştırılarak anlatılır. Böylece yeni kurulan devletin medeniyet ve zihin dünyası anlatılmış olmaktadır:

*Bu şehrin içinde Cumhuriyete
En halkçı bir ruhla ün kazandırdın:
Bir çölün üstünden insaniyete
Bir yeni Isparta doğdu sandırdım.
Türkten de çıkacak: bir yeni Dante
Bir yeni Mutike yazıp dinletsin;
Alevli şîriyle cehenneminde
Münafık ruhları yakıp linç etsin.
Bir yeni Mikelâj mahşer yerine
Bir âdil tarihi yontup göstereyin.
Fikirle vicdanın katillerine.
Câniler yanında bir ceza versin.* ¹²¹⁸

Siyasi erk, Ankara konulu şiirlerle birlikte Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü hakkında yazılan sitayişkâr şiirleri de maddi olarak desteklenmiştir. Faik Gerede'nin “*Atatürk ve İnönü İçin Seçilmiş Şiirler*” ve Ali Ertan'ın “*Millî Şef İnönü'ye Şiirler*” adlı eserleri siyasi erk tarafından satın alınmıştır.¹²¹⁹ Faik Gerede'nin derlemesinden 1000 adet satın alınmış ve 1200 lira ödeme yapılmıştır.¹²²⁰ Eserde şiirleri bulanan sanatçıların isimleri “*Kitapta Yazıları Bulanan Değerli Şairlerimiz*” başlığı altında şöyle sıralanmıştır:

Âşık Ömer, A. Muhtar Kumral, Behçet Kemal Çağlar, Besim Atalay, Celâl Sahir Muter, Cemal Yeşil, Edip Ayel, Enis Behiç Koryürek, Faruk Nafiz Çamlıbel, Faruk Şükrü Yersel, Hasan Âli Yücel, Halit Fahri Ozansoy, Hamdi Gökâlp, İzzet Ulvi Aykut, İ. Öztürk, Kemalettin Kamu, Kâzım Sevinç Altınçağ, Mithat Cemal Kuntay, M. Müeyyet Berkman, Mustafa Uluğ Turanlıoğlu, Mithat Ömer Karakoyunlu, Mehmet Deligönül, Orhan Seyfi Orhon, Osman Darıcı, Osman Âtillâ, Orhan Rahmi Gökçe, Rıza Polat, Süreyya Endik, S.

¹²¹⁷ Yurdakul, M.E. (1939). *Ankara*. İstanbul: İkbâl Kitabevi, 3.

¹²¹⁸ Yurdakul, a. g. e., 4-9.

¹²¹⁹ CDA.490.01.868.421.1.45

¹²²⁰ CDA. 490.01.866.412.1.106

cenan Sırrı Akatay, Şaziye Berrin Kurt, Şefik Yelen, Vasfi Mahir Kocatürk, Yusuf Ziya Ortaç, Yusuf Mardin ¹²²¹

Ali Ertan'ın “*Millî Şef İnönü'ye Şiirler*” adı altından hazırladığı derleme şiirler eserinde 39 şiir yer almaktadır. Kitapta şiirleri bulunan şairler ise şu şekildedir:

Hasan Âli Yücel, Halit Fahri Ozansoy, Yusuf Ziya Ortaç, Çamdeviren, Faruk Nâfiz Çamlıbel, Fazıl Ahmet Aykaç, Suat Salih, Ali Hâdi Okan, Mehmet Faruk Gürtunca, Hakkı Tuncay, Necmettin Esin, Coşkun Ertepinar, A. Muhtar Kumral, Mehmet Necati Güngay, Münir Hayri Egeli, H. Refik Tanışık, Melâhat Sezener, Emrullah Nutku Ütay, Hikmet Turhan Dağlıoğlu, Cemal Bora, Rıza Kaynak, Tunalı Nazif, F. Sacit Ülkü, Muammer Tarhan, Süreyya Endih, Ali Ertan, D. Güner, İlyas Beceren, Şahap Arat. ¹²²²

12.11.1945 yılında Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine gönderilen yazıda kitap komisyonuna giren altı eserden sadece Faik Gerede ve Ali Ertan'ın eseri kuruldun geçmiştir. Çanakkale milletvekili Selahattin Batu'nun göndermiş olduğu yazı şu şekildedir:

Kitap Komisyonu tarafından incelenmek üzere verilen diğer eserler hakkındaki mütalaalarımı aşağıda arz ediyorum:

1. *Faik Gerede: Atatürk ve İnönü için seçilmiş şiirler: Seksene yakın seçilmiş şiirlerden meydana gelen bu eserden halkevleri için satın alınmasını uygun bulurum.*
2. *Millî Şef İnönü'ye şiirler; Derleyen Ali Ertan: Aynı şekilde Halkevi için satın alınmasını tavsiye ederim.* ¹²²³

Gerek Ankara gerekse de Atatürk ve İnönü hakkında yazılan eserler göz önünde bulundurulduğunda siyasi erk kurulan cumhuriyetin sembollerini konu alan şiirleri maddi olarak finanse etmiştir. Ayrıca satın alınan kitaplar ülkenin geneline yayılan Halkevlerine gönderildiğinden dolayı şairler ülke çapında tanıtılmıştır. Böylece siyasi erk kendi edebiyat kanonunu meydana getirmiştir.

Öz Türkçeci, Memleketçi ve İnkılâpçı söylem siyasi erkin teşvik ve telkin ettiği akımlar olmuştur. İktidar çeşitli kurum ve kuruluşlar kurarak bilimsel alt yapısını hazırladığı ideolojisini daha sonra sanatsal alanda ifade etmiştir. Halkevlerinin çıkarmış olduğu süreli yayınlar ve satın alınarak Halkevi kütüphanelerine gönderilen eserler siyasi erkin bu alanda etkisini göstermektedir. Siyasi erk, edebiyata ve edebiyatçıya maddi destek olarak sanata bir tür hamilik etmiştir. Şiir alanında bahsettiğimiz akımlarda eser veren sanatçı maddi anlamda

¹²²¹ Gerede, M. F. (1945). *Atatürk ve İnönü İçin Seçilmiş Şiirler*. Ankara: Zerbamat,1.

¹²²² Ertan, A. (1943). *Millî Şef İnönü'ye Şiirler*. İstanbul: Uğur Kitabevi,18.

¹²²³ CDA.490.01.868.421.1.45

desteklenerek veya popülaritesi arttırılarak teşvik edilmiştir. Bu akımların dışında kalarak iktidarın tasvip etmediği hususlarda eser verenler ise cezalandırılmıştır.

İsmet İnönü döneminde siyasi erkin edebî metinlerin denetimi ve sansür uygulaması konjonktürel duruma göre şekillenir. Değişen siyasi konjonktüre göre sınıfsal ayırım propagandası yapan toplumcu gerçekçi şiirler ve ırkçılık telkini yaptığı düşünülen şiirler yasaklanır. Bu durum iktidarın dış siyasetteki manevralarına göre iç siyaseti yönlendirmesi ve sanat alanına yansımasıdır. Bunların haricinde inkılâplar aleyhine ve ülke siyasetine zarar verecek eserler de toplatılarak sansüre uğramıştır.

1940 kuşağı şairlerinden Rıfat Ilgaz, dönemin edebî anlayışını şöyle açıklamaktadır:

*1940'larda yalnız iki sanat anlayışı mı egemendi? Ankara Halkevi'nin çıkardığı Ülkü dergisinde toplananlar... Koşmacılar, halk edebiyatçılar, memleketçiler... Toplumculara karşı çıkanlar, köyü, köylüyü güdümlü füze gibi uzaktan izlemek isteyenler... 1940 Kuşağı'ndan olmak zaman zincirinde yer tutmak, yaşam koşulları içinde İkinci Dünya Savaşı'nın yoksulluklarını, acılarını, baskısını, bunalımlarını yaşayıp günü gününe yansıtmak demektir. Bir çağı tümüyle değerlendirmek, yarına yine o dönemde belgesel olarak aktarmak demektir.*¹²²⁴

“1940 Kuşağı” diye nitelendirilen şairler, toplumcu gerçekçi anlayışın temsilcisi şairlerdir. 1940’lı yılların ürün verdikleri ve belirginleştikleri için 1940 Kuşağı olarak adlandırılmaktadırlar. Toplumcu gerçekçi edebiyat anlayışının temsilcisi durumundaki “Yeni Edebiyat” dergisinde diğer edebiyat anlayışlarına karşı eleştiriler yer alırken aynı zamanda toplumcu gerçekçi sanat görüşünü de açıklamış olmaktadır. Suat Derviş’in kaleme aldığı “Birinci Yılımız Doldururken” adlı yazı şöyledir: “Gazetemiz neşriyatıyla eski ve geri zihniyetlere karşı olduğu gibi yenilik adına ileri sürülen taşkın, snop, bobstil düşünce, fikir ve sanatta dekadansa karşı insafsız davranmak sayesinde bugünkü muvaffakiyetlerine imkan veren doğru istikamette şaşmadan ilerleyebilmiştir.” Buradan da anlaşılacağı gibi “eski ve geri” düşünceye karşı çıkılırken “taşkın, snop, bobstil” diye nitelenen düşünceye de, üstü kapalı olarak Garip Hareketi’ne de karşı çıkılmaktadır.¹²²⁵

Toplumcu şiir Cumhuriyet dönemi şiirine Nazım Hikmet ile girer. Hasan İzzettin Dinamo (1909-1989), Rıfat Ilgaz (1911-1993), Niyazi Akıncıoğlu (1916-1979), Cahit Irgat (1916-

¹²²⁴ Ilgaz, R. (1983). *Demek 1940 Kuşağı Var*. Hürriyet Gösteri, (37), 53-59.

¹²²⁵ Canberk, E. (2010). *1940 Kuşağı Şiiri ve Günümüze Etkileri*. Hece Edebiyat Dergisi, (53-54-55), 128-129.

1971), A. Kadir (1917- 1993), Fethi Giray (1918-1970), Suat Taşer (1919-1982), Enver Gökçe (1920-1981), Ömer Faruk Toprak (1920-1979), Mehmet Kemal (1921-1998), Arif Damar (1925-2010), Ahmed Arif (1927-1991), Şükran Kurdakul (1927-2011) bu kuşağın öne çıkan şairleridir. Nazım Hikmet'in şiirinden beslenen toplumcu şiir anlayışının zihin dünyası ise 1930'larda ve 1940'larda yayınlanan eserlerden beslenir. Kerim Sadi'nin, Hikmet Kıvılcımlı'nın, Esat Adil Müstecaplı'nın telif çalışmaları, Haydar Rıfat Yorulmaz'ın Engels, Lenin, Stalin, Kautsky, Buharin ve Babel'den yaptığı çeviriler yayınlanmıştır. 1940 yılında Emin Türk Elçin'in Upton Sinclair'dan çevirdiği ve 1940'ta yayınlanan Altın Zincir toplumcu gerçekçilerin yararlandığı kitaplardan biridir.

1940 Kuşağı şairlerinin ortak yanı toplumcu bir dünya görüşünü benimsemiş olmalarındandır. Siyasal yetkiye ve yönetime doğrultuda eleştirel bir bakışları vardır. Ömer Faruk Toprak anılarında Toplumsal gerçekçi sanatın siyasi erkle yaşadığı anlaşmazlığı şu şekilde ifade eder;

Sanatımız, toplumsal öz'ün katı gerçeği içinde geçti. Sanatı, insan mutluluğunun emrine vermek düşüncesi benimsenmişti. Yeni edebiyatın temsilcileri, halkçı bir dünya görüşüne iyice sarılmış, gitgide halktan kopan hükümet yöneticileri ile anlaşmazlığa düşer olmuşlardı. İşte bu dönemde, ozanlar, hikâyeciler, yazarlar sürgünlere gittiler, Emniyet Müdürlüğünde günlerce, aylarca hücrelere kapatıldılar, işkence gördüler. Yıllarca hapisanelerde kalanlar oldu. Gerçekten demokratik yasalara göre suç işlenmemiştir. Halkçı çizgiden uzaklaşan hükümetler, halk çekilerine, halk aşkına anten olan sanatçılara kötü niyetle, kötü gözle bakmaya başladıktan sonra, ilişkiler büsbütün kesildi. Bundan ötürü ilerici edebiyatçılara karalar sürüldü.¹²²⁶

Ömer Faruk Toprak'ın da bahsettiği üzere bu kuşağın şairleri dünya görüşleri nedeniyle tehlikeli ve sakıncalı sayılmışlardır. Siyasi erkin homojen, sınıf esasına dayalı olmayan millet anlayışı siyasi erk ile toplumcu gerçekçi sanat anlayışının çatışmasına sebep olmuştur. İktidar bu sanat anlayışına almış olduğu tavrı açıkça dile getirmiştir. Halkevi dergisinde yayınlanan "Sınıfçı değil, Milletçi" yazısında iktidarın tavrı şu şekildedir:

Sırası gelmişken iki noktaya daha işaret etmek istiyoruz:

1- Bu, kedisinin ücretli fikir amelesi olduğu idrak ederek sınıf menfaatlerini müdafaa edebilecek derecede şuur sahibi olanlara, nadiren münevver, umumi olarak komünist denir. Garp demokrasileri, bilhassa Angla-Saksonlar bu nevi münevverler pek az mütemayildirler. Son zamanlarda, bunlara en yakın durumda sanılan Fransız sosyalistleri bile sırtlarını çevirdiler.

¹²²⁶ Toprak, Ö. F.(1968).*Duman ve Alev*, İstanbul: May Yayınları, İstanbul, 42.

2- *Sınıf münevverinin dünyanın neresinde, ne yaptığını, nasıl yaptığını ne kadar iyi yaptığını, ne kadar iyi yaptığını pek bilmiyoruz. Milletçi ve halkçı Türk münevverinin şüphe götürmez eseri ise; lâik, devletçi, inkılâpçı ve kelimenin her türlü mânasıyla müstakil Türkiye Cumhuriyetidir.*¹²²⁷

İnsanın ve insanlığın kurtuluşu yönetime işçi sınıfının, işçi sınıf ideolojisinin egemen olmasıyla mümkün olabileceği düşüncesini savunmuşlardır. Şiirlerinde toplumsal/siyasal izlekler ağır basar: siyasi baskı, insanın ezilmesi ve sömürülmesi, emekçi/işçi kesiminin zorlu ve yoksul yaşantısı, muhalif bireyin/sanatçının çileli yaşantısı. Şiirsel gücünü anlık ve çarpıcı durumların yalın bir dille anlatılmasından alan bir anlayışı izlediler. Bireyin hallerini ancak toplumsal/siyasal ilişki çerçevesi içinde vermeyi yeğlediler. Siyasi erkin millet anlayışının tam tersi düşünceye sahip olmaları sebebiyle iktidar için sakıncalı sayılmışlardır. Bundan dolayı iktidar toplumsal gerçekçi yazarların kitaplarını serbestçe yayınlamasına engel olmuştur.

İsmet İnönü döneminde siyasi erkin sansürüne ilk uğrayan toplumcu gerçekçi yazar Hasan İzzettin Dinamo'dur. Şiir yazmaya başladığı yıllarda hececi şairlerin özellikle de Faruk Nafiz'den etkilenen yazar, toplumcu şiire girişini verdiği röportajda şöyle ifade eder;

*1929 kışında yazdığım şiirlerden 5-10 tanesini Resimli A'da Nazım'ın adresine gönderdim. Birkaç gün sonra, bana Nazım Hikmet imzasıyla açık bir kart geldi. Onda şöyle yazıyordu: Üstadım gönderdiğin şiirleri aldım. Hoşuma gitti İlk fırsatta hepsini yayınlayacağım. Sen, yazdığın şiirleri hep bana gönder. Böylece toplumcu şiire girdim.*¹²²⁸

1929 yılında toplumcu şiire adım atan Hasan İzzettin Dinamo, 1931-1933 yılları arasında öğretmenlik yaptıktan sonra Gazi Eğitim Enstitüsü'nün Resim İş Bölümüne girer. Dergilerde şiirleri yayınlanmaya başladıktan sonra polisin dikkatini çekmeye başlayan yazar. Enstitüyü bitireceği yıl siyasi bir bildiriyle ilişkili görülerek tutuklanır. Dolabı aranır, defterleri, yazıları gözden geçirilir. Bunlar arasında "Tren" başlıklı şiiri dikkati çeker. Yazarın ifadesine göre, Sivas-Erzurum demiryolunun yapımında çalışmış askerlerin halini yansıtan bir şiirdir bu: "... Korkunç temmuz sıcaklığının sapsarı bozkırı yakıp kavurduğu bir öğle vakti, bacaklarında yazlık asker pantolonu, gövdelerinin üst yanı bütün çıplak, iri yarı, dev gibi, genç iki sıra istihkâm askeri kızıl demire dönmüş omuzlarına kaldırdıkları çelik rayları ritmik yürüyüşlerle bir sağa bir sola sallanarak" taşıyan işçileri anlatıyormuş. Lirik

¹²²⁷ Sınıfçı değil, Milletçi(1946). İstanbul, (55), 5.

¹²²⁸ Altınkaynak, H. (1977). *Edebiyatımızda 1940 Kuşağı*. İstanbul: Yayıncılık Basımevi, 118.

ve trajik tonlarla örülen şiir, İsmet İnönü'ye kadar duyurulmuştur. “Tren” şiiri İsmet İnönü'nün tren siyasetine aykırı bulunduğundan Hasan İzzettin Dinamo gerek bu şiir, gerekse sözü geçen bildiri dolayısıyla yargılanıp 1935'te dört yıl hüküm giymiştir.¹²²⁹ Dinamo “Tren” şiirinin durumu hakkında şu açıklamayı yapar:

*Şiirin müsveddesi polisin eline geçip İsmet Paşa'nın eline dek gittiğinden o gün bugündür yitiktir. Ezberimde yoktur. Eğer bu şiir ele geçmeseydi ben ve öbür üç arkadaşım ancak altışar ay ceza yiyecektik. Bu bizi mahkûm eden o zamanki, ağır ceza reisinin ötede beride söylediği sözlerden kulağımıza gelmişti.*¹²³⁰

1939 yılında tahliye olan Dinamo “Yeni Edebiyat” ve “Ses” dergilerinde yazmaya başlar. 1942 yılında “Vatan Şarkısı” şiirini yazar:

Vatan
Tek keçisi haczedilmiş Zara'lı Hasan
Vatan,
Su arkinin başında vurulmuş yatan,
Vatan, ağaların sürüleri uğruna
Amasya'nın Akdağ yaylasında
Birbirini boğazlamış iki körpe çoban
Vatan, milyonlarca topraksız köylü,
Kara yere inen yarım milyon ölü!..”¹²³¹

Hasan İzzettin Dinamo bu şiirden dolayı siyasi erkin almış olduğu yaptırımları şöyle anlatır:

Yeni Edebiyat” dergisinin ömrü 1942 kışının şimdi unuttuğum bir ayında sona erdi. Derginin sahibi Suat Derviş çantasından daktilo ile yazılmış resmi bir kayıt çıkararak hemen orada okudu:

Derginiz yazarlarından Hasan İzzettin Dinamo'nun “Vatan Şarkısı” adlı şiiri sınıfları ve zümreleri birbirine düşürücü mahiyette görüldüğünden “Yeni Edebiyat” dergisinin Vekiller Heyeti kararıyla süresiz olarak kapatıldığı bildirilir.”¹²³²

¹²²⁹ Bezirci, A. (1993). *Temele Gül Dikenler*. İstanbul: Evrensel Yayınevi, 36-37.

¹²³⁰ Yetin, Ç. (1970). *Siyasal İktidar Sanata Karşı*. İstanbul: Bilgi Yayınevi, 102-103.

¹²³¹ Yetkin, a. g. e., 104.

¹²³² Yetkin, a. g. e., 105.

Hasan İzzettin Dinamo'nun "Vatan Şarkısı" dışında bir yıl hüküm giydiği şiirler şunlardır:¹²³³ "Hürriyet Şarkısı"¹²³⁴, "Barışa Şarkı"¹²³⁵, "Demirci Türküsü"¹²³⁶, "Demirci Ahmet Babaya Şarkı"¹²³⁷, "Koroğlu'nun Türküsü"¹²³⁸

Hasan İzzettin Dinamo'nun 1942'de almış olduğu cezadan sonra 1943 yılında İbrahim Abdülkadir Meriçboyu, A. Kadir müstearıyla "Tebliğ" adlı eserini yayımlar. "Tebliğ", "Yolda Esirler", "Siperde", "Bir İnsan", "Herşeye Rağmen", "Şarkı", "Şiirlerim", "Tamam", "Bizim Sokaktan" olmak üzere 10 şiirden meydana gelen eser, 750 adet basılmıştır.¹²³⁹ Toplumcu gerçekçi zihin dünyası içerisinde yazılan eser siyasi erk tarafından aynı yıl toplattırılır.¹²⁴⁰ Abdülkadir Meriçboyu "Tebliğ" adlı eserinin toplatılması ile ilgili olarak şunları söyler:

*1943 yılında Tebliğ adlı kitabım yayınlandı. Daha önce de "Yeni Edebiyat", "Ses", "Yürüyüş" gibi bazı dergilerde yazmıştım. O sıralar "Yürüyüş" ü hemen hemen tümüyle ben yönetiyordum. Bu arada da sıkıyönetim bizi izleyip duruyordu. Kitap çıkınca bunu fırsat bildiler ve on beş gün sonra toplatıldı.*¹²⁴¹

Eser hem sağcı hem de solcu yazarlar tarafından kritik edilmiştir. Çınaraltı mecmuasında Orhan Seyfi "Allah Cümlemize Rahatlık Versin" başlıklı yazısı ile eserdeki "Bir İnsan" adlı şiiri menfi yönde tenkit etmiştir. Tenkit etmeden önce Orhan Seyfi toplumcu şairlerin kullanmış olduğu mecazlar hakkında şu bilgileri vermiştir:

*Bu şiirlerde mecazlı tabirler de vardır. Nasıl ki, divan şiirinde mutasavvıflar maksatlarını neşretmek için bir takım tasavvuf tabirleri kullanırlardı. Bunlar da aynı yoldan yürüyorlar. Mesela: Dostlar ve arkadaşlar (yoldaşlar) demektir. (Şarkı söylemek) kendilerinin ihtilal şarkısını, enternasyonel marşını söylemektir. (Kırmızı veya kızıl) Partilerinin rengidir. (Kavga, dövüş veya safa girmek) sınıf ve ihtilal mücadelesidir. (Güneş, güneşe kavuşmak) maksatlarına ulaşmaktır.*¹²⁴²

Orhan Seyfi yapmış olduğu bu açıklamalar minvalinde "İnsan" adlı şiirin incelemesini yapar ve şiir hakkında şu karara varır:

Anlaşıyor ki, bu şiir kapitalist rejimde askere alındığı için dövüşmeyen ve bu yolda canını veren menfi bir kahraman yoldaşın destanıdır. Şairi A. Kadir'i tebrik ederiz,

¹²³³ Altınkaynak, a. g. e., 121-122.

¹²³⁴ Dinamo, H. İ. (1941). Hürriyet Şarkısı. *Yeni Edebiyat*, (18), 2.

¹²³⁵ Dinamo, H. İ. (1941). Barışa Şarkı. *Yeni Edebiyat*, (10), 2.

¹²³⁶ Dinamo, H. İ. (1941). Demirci Türküsü. *Yeni Edebiyat*, (14), 2.

¹²³⁷ Dinamo, H. İ. (1941). Demirci Ahmet Babaya Şarkı. *Yeni Edebiyat*, (8), 2.

¹²³⁸ Dinamo, H. İ. (1941). Koroğlu'nun Türküsü. *Yeni Edebiyat*, (3), 1.

¹²³⁹ Kadir, A. (1943). *Tebliğ*. İstanbul:Sebat Basımevi, 1-43.

¹²⁴⁰ CDA, 490. 01. 30.18.1.2

¹²⁴¹ Yetkin, a. g. e., 125.

¹²⁴² Orhon, O.S. (1943). Allah Cümlemize Rahatlık Versin. *Çınaraltı*, (70), 11.

*doğrusu Türk gençlerine güzel dersler veriyorsunuz. Bizimkiler de böyle yapsınlar öyle mi?*¹²⁴³

Çınaraltı mecmuasında Orhan Seyfi'nin yapmış olduğu menfi tenkide karşın toplumcu gerçekçi hareketin dergisi olan “Yeni Edebiyat” ta eserin tanıtımı şu şekilde yapılır:

*A. Kadir şairliğini bilhassa santimental şiirlerinde bir dişilik yok. Bu şiirler içtimai meselelerin tesiri altında yazılmıştır. Bunları yazmak için A. Kadir bir Gandhi haleti ruhiyesile hareket etmiştir.*¹²⁴⁴

A. Kadir hakkında yazılanlar farklı iki görüşün kendi açısından bakışıdır. Fakat siyasi erk için A. Kadir'in kaleme aldığı bu eser iktidar eleştirisidir. Bu yüzden şair beş yıllığına sürgüne gönderilir. Sürgüne gönderilmeden önce on yedi gün hücrede kalan şair, polislerin eser hakkındaki soruşturmalarını şöyle açıklar:

Bu dört günlük hücrenin sonunda yatak getirildi, yemek de verdiler. Ara sıra ifade alıyorlardı.”

*Bu kez “Neden açlıktan ve sefaletten söz ediyorsun?” ve “Neden savaş aleyhtarısın? diye soruyorlardı. Özellikle “İnsan” şiiri üzerinde durdular.*¹²⁴⁵

“*Tebliğ*” adlı eserinden dolayı Muğla, Balıkesir, Konya, Adana ve Kırşehir’de sürgün hayatı yaşayan şair 1947 yılında Sıkıyönetim kalkınca sürgünden döner.¹²⁴⁶ Fakat sıkıyönetimden sonra da siyasi erkin şair üzerindeki takibatı devam eder. Sıkıyönetim sonrasında da yaşayabileceği yerler söylenir. Fakat şair içişlerine başvurarak bu durumu düzelttiğini ifade eder.¹²⁴⁷

1944 yılında ise toplumcu gerçekçi üç yazarın şiir kitabı siyasi erk tarafından toplattırılarak sansüre uğrar. Bunlar; “*Sınıf*”, “*Değirmen, Dağlar ve Rüzgâr*” ve “*Avuç*” tur.

“*Sınıf*” şiir kitabının yazarı Rıfat Ilgaz’dır. 1940’lı yılların önemli toplumcu gerçekçi yazarlarından biri olan şair “*Sınıf*” adlı eserini 1944 yılında yayımlar. İhsan Devrim’in sahibi olduğu Devrim Kitabevi’nden basılan eserin tasarımını ise Faris Erkman yapmıştır. 19 şiirden meydana gelen eserdeki her şiir mahkemece ayrı ayrı tetkik edilmiştir. İncelenen 19

¹²⁴³ Orhon, a. g. y., s.11.

¹²⁴⁴ A. Kadir’in Şiir Kitabı (1943).*Yeni Edebiyat*, (12), 8.

¹²⁴⁵ Yetkin, a. g. e., 126.

¹²⁴⁶ Altınkaynak, a. g. e., 169.

¹²⁴⁷ Yetkin, a. g. e., 126.

şiiirin baştan üç parçası hariç diğer 16 şiir Sıkıyönetim kararı ile zararlı görülmüştür. Mahkeme, bahsi geçen şiirlerin memleketteki zenginler aleyhinde olduğuna ve bu zümreyi ortadan kaldırmaya matuf bir propaganda gayesiyle yazıldığı kanaatine ekseriyetle vardığından Rıfat Ilgaz'ı TCK'nın 142. Maddesinin 1. fıkrası mucibince 6 ay hapsine karar vermiştir.¹²⁴⁸

Eserde yer alan şiirler siyasi erkin ayrımsız ve zümre farkı gözetmeksizin homojen millet esasına ters düşmesi sebebiyle kitap 9 Mart 1944 günü Bakanlar Kurulu kararı ile toplattırılmıştır.¹²⁴⁹

Sabahattin Ali, şiirlerini ilk kez 1934'te Dağlar ve Rüzgâr adlı şiir kitabında toplamıştır. 1943'te ise Akba Kitabevi tarafından yapılan ikinci baskıda 1935'te basılan Değirmen adlı hikâyesi eklenmiştir. Dağlar ve Rüzgâr kitabı yayınlandığında 02.04.1934 tarihli Hâkimiyeti-i Millîye gazetesinde Yaşar Nabi bu kitaptan övgüyle şöyle bahsetmiştir:

Müellifin son yazılarını bir araya toplayan bu kitabın mümeyyiz vasfı halk edebiyatı tarzında bir deneme teşkil etmesidir... Sabahattin Ali'nin tecrübeleri de muvaffak neticeler vermiş. Ve bize, şiirleri doğrudan doğruya bir halk şairi elinden çıkmamış olduklarını hissettirmekle beraber, o tanıdığımız ve sevdiğimiz samimi edayı tattırabiliyor... Komplike imajlardan kasti olarak kaçınılmış olması, bu şiirlere büyük bir sadelik vermiş... Sabahattin Ali'de iç cevheri vardır. Yapmacığa ve gülünce düşmeden halk tarzında şiirler yazabilmesi onun hesabına kaydedilecek büyük bir muvaffakiyettir.
1250

1934 yılında Sabahattin Ali'nin şiiri o günkü şiir anlayışı içerisinde yalın, sade ve halk şiiri edasıyla yazılmış olarak değerlendirilmektedir. Fakat 1940'lı yıllarda siyasi erkin toplumcu gerçekçi sanat anlayışına karşı tavrı, Sabahattin Ali'nin iktidara karşı muhalifliği, siyasi erkin esere bakışını değiştirmiştir. 1944 yılına gelindiğinde değişen konjunktürle birlikte ülkenin umumi siyasetine dokunması sebebiyle Sabahattin Ali'nin eseri Bakanlar Kurulu'nun almış olduğu kararla 15.07.1944 tarihinde toplattırılmıştır.¹²⁵¹

Sabahattin Ali'nin “Değirmen, Dağlar ve Rüzgâr” eserinden iki ay sonra Hüseyin Avni Dökmeci'nin¹²⁵² Kanaat Kitabevi'nden basılan “Avuç” adlı eseri 23.09.1944 tarihinde Basın

¹²⁴⁸ Yetkin, a. g. e, 124-136.

¹²⁴⁹ CDA, 490. 01. 104.17.4.

¹²⁵⁰ Bezirci, A.(2002). *Sabahattin Ali'nin Şiirleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 14.

¹²⁵¹ CDA, 490.01.106.51.4

¹²⁵² 1919 Ankara doğumlu şair, Ankara Üniversitesi'ndeki öğrenimini yarıda bırakarak ticaret hayatına atıldı. Ankara'da Kaynak Yayınlarını kurdu ve yönetti; Kaynak dergisini çıkardı. Şiirlerini İstanbul ve Kaynak

ve Yayın Umum Müdürlüğü tarafından yasaklanır. 57 şiirden oluşan eser toplam 62 sayfadır. İç Yayın Dairesi Müdürü Feridun F. Tülbentçi'nin hazırlamış olduğu rapor doğrultusunda toplattırılan eserde, sakıncalı görülen hususlar şunlardır:

Konuşma” adlı birinci faslın “Babam için” başlıklı ilk şiirinde ki: “Arkadaş dur! Çiğneme o toprağı, -Orada yatan, çiğnenmeyecek adam... -Ciğerinden, çıkan renk, Türk bayrağı –renge gibi; Ala boyanmış balgam...” (sahife 6) mısralarında şair, babasının ciğerinden çıkan balgamın Türk bayrağı rengi gibi ala boyanmış olduğunu tasvir ederken, bayrağımızın rengi ile babasının balgamının rengini bir tutmak suretiyle Türk’ün asil varlığının sembolü olan bayrağa apaçık saygısızlıkta bulunuyor.

“Hürriyet” şiirinde: -Doğar doğmaz bir an hürüz, kabul; -Ya derhal kundaklamamıza ne denir?- Hürriyet... Hürriyet! Diye bağıryorlardı.-İnsanlar hariç, diğer mahlûkları hatırladım.- Hürriyet bundan dolayı bize uzak, hürriyet çıplaklıktır. (sahife 11) bu şiirinde hürriyeti bizden ve insanlardan uzak olduğu, hür olanlar için de yalnız hayvanların bulunduğu terennüm edilmektedir.

“Balgam” adlı manzumede ki şu satırlar, okuyanların fikrini bulandıracağı gibi, midesini de bulandıracak durumdadır. “Oğullarını iyi yetiştirdi-Birbirlerine balgam atıyorlardı. –Eğer iki demir bir yıldız olmasaydı - ve eser tercüme etmeseydi- Yetiştiremezdi ki!- Bundan daha iyi. Her kuruşu, bir kurşunla kazanan adam” (sahife 29)

“Huzurda” şiirinde yer yer iğneli ve banal mısralar var. “Başkasının çevirdiği makineden –Hayır gelmez cemiyete. “ Bob stilliğe hevesleniyor: -Farkında değil doğma stilliğinin, Eğer stil olmasaydı; Kılılı kara bacaklarını örten donu- Temiz olurdu; - Delikanlılar görmüş merdivenden çıkarken- tiksinişler,- Postahanedeki anlatıyorlardı da duydum. İnanmazsanız: PTT’nin mat camlarına ismini yazmışlar kara kalemle-Siz de bakın, hademeler silmişse.”

Aynı manzumede “Erkek elbisesi de dikilir” diye kapı kadar bir de tabela asmıştı. – kızlarına ve yanındakilerine kodoşluk yapmak için.” Ama yine de namusluymuştu. –Çünkü yemin ettirilecek huzurda söyledikleri hep doğruydular!

Mısralarında, kızlarına fenalık eden bir anayı huzurda yaptıklarını itiraf ettiği için istihzalı bir şekilde namuslu göstermektedir.

Şair, ikinci mektup başlığı altında, “ Pöker sizi bekliyor, dans sizi bekliyor –Bunlardan mahrum kalırsınız çocuk da yapmayın –Hem de güzel endamınız bozulur-Salon hanımları... Salon hanımları (sahife 34) diye şehir kadınlarıyla alay etmektedir.

dergisinde yayınladı. Şairliğinden çok “Kaynak dergisi sahibi” olarak tanındı. Başlangıçta şiir dergisi olarak çıkan Kaynak (1 Ocak 1948-Haziran 1956,113 sayı) 1950-51’den itibaren diğer ürünlere de yer veren bir edebiyat dergisi niteliğine büründü. Yeniliğe açık tutumuyla ilgiyle izlenen bir dergi oldu; “Dünya Şiiri Üstün Sayısı” (1 Ekim 1949) gibi özel sayılarıyla da dikkat çekti. 1950 kuşağının ortaya çıkmasına katkı sağladı; pek çok ünlü yazar ilk ürünlerini bu dergide yayınladı.(Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi(2001). C.1, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 349.)

*Kitap yetişmekte olan neslin düşünce ve duyguları üzerinden fena tesirler yapacak derecededir.*¹²⁵³

Feridun Fazıl Tülbentçi'nin kaleme aldığı raporda gençlerin eserden olumsuz etkileneceği belirtildiği gibi Avni Dökmeci'nin siyasi görüşü hakkında da şu bilgi verilmiştir:

*Şair, "Atluların Akını" başlıklı şiirinde bu mısralarla, Turancılara seslenmekte: "Atsızlar birer birer sindiler, -Atsızlar ata binin- ve sürün doğru yola. Türk atsız olamaz, Atı olan solda, sağda kalamaz." Sahife 25 "Atı olan solda, sağda kalamaz." Mısrasında bir kelime bir mana oyunu sezilmektedir. Esasen, Avni Dökmeci, şiirlerinde, umumiyetle sola meyyal görülmektedir.*¹²⁵⁴

1946 yılında ise toplattırılmasına karar verilen diğer eser, M. Samim Akay'ın yazdığı ve Türk neşriyat ve Gazetecilik bürosu tarafından yayınlanan "Serseri" adlı şiir kitabıdır. Matbuat kanununun 51. Maddesi uyarınca toplattırılan eser hakkında yapılan tetkikler şu şekildedir:

1- *Eserin Mihver Devletleri hesabına istihbarat simsarlığı yaptığından dolayı Sıkıyönetim bölgesi dışına çıkarılan Ömer Aziz Veziroğlu'na ithaf edilmesi ve adı geçenin kitap sahibine yazdığı mektupta kendisine müfrit komünist ve mahkûm Nazım Hikmet'in yolunu takip etmesini tasvip etmesi, bilhassa bu mektubun 4. ve 5. satırlarında "Nazım Hikmet nesillerinin bütün şiirlerini okudum, hepsini güzel buldum, alkışladım, teşvik ettim, iyisini de fenasını da" son satırında da "Sizin Nazım Hikmet gibi bir devir açmaya muvaffak olasin" demesi şayanı dikkat görülmüştür.*

2- 5. sayfadaki (Gönülle hasbıhal) başlığını taşıyan şiir:

*Ağlama hiç yanma gönül kahrolası bahtına,
Yastık edip bir taş daha çek başının altına,
Sen inlerken topraklarda itler çıksın tahtına
Neler kurban gidiyor bu zulmün saltanatına.
Elbet bir gün o dik başlar topraklara degecek,
Gözündeki bütün yaş güzel günler silecek,
Gönülleri yakan derdin hepsi birden dinecek,
Günahını herkes bilip önünde baş eğecek.*

6. sayfadaki (Düşkünler)

*Her fakirin bastığı topraklarda ben varım,
Gözyaşımı yel siler için için yanarım.
Sırtımda bir kefendir yoksulların yarası;
Yerle sema kadardır fakir zengin arası,
O zenginler horlarken sıcacık bir yatakta,
Her gün binlerce fakir can çekişir sokakta.
Buna fecaat derler bu ne biçim vicdandır,
Ne yazık fakirlere şu dünya bir zindandır.*

¹²⁵³ CDA, 490.01.86.571.11.

¹²⁵⁴ CDA, 490.01.86.571.11.

*Kim anlar, kim düşünür fakirlerin halini,
Bilmekte istemeyiz o feci ahvalini.
Eğer hicap duymazsa devir bu sefaletten
Ufuklar karanlıkla boyanır esaretten...*

Ve diğer sayfalardaki şiirlerin solcu bir karakter taşıdığı görülmüştür. Bu sebeplerle edebî bir kıymet de taşımayan bu eser arz edilen solcu vasfı dolayısıyla zararlı eser olarak telakki edilmiş ve Matbuat kanununun 51. maddesine tevfikân toplattırılması icap edeceği düşünülmüştür.¹²⁵⁵

Toplumcu gerçekçi sanatçılar arasında ismi geçmeyen M. Samim Akay, edebiyat çevresinde tanınmayan amatör bir sanatçıdır. Bilinen tek şiir kitabı da “*Serseri*” adlı eseridir. Fakat amatör bir şair olmasına rağmen barındırdığı fikirler sebebiyle eser siyasi erkin takibine girmiş ve sansüre uğramıştır. Bu kitap için uygulanan sansür şunu göstermektedir ki tanınsin veya tanınmasın iktidar için zararlı fikirler barındıran her eser gözden kaçırılmamaya çalışılmıştır.

1946 yılında toplattırılan diğer eser ise Cahit Saffet Irgat tarafından kaleme alınan “*Rüzgârlarım Konuşuyor*” adlı şiir kitabıdır. Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü’nün İç Yayın Müdürlüğüne göndermiş olduğu tetkik yazısında eser hakkında şu ifadeler yer alır:

Öteden beri, Ses, Yığın, Söz gibi sol tandanslı dergilerde şiirler yazan Cahit Saffet Irgat, bir kısım bu dergilerde yayınlanmış olan, bir kısmı hiç yayınlanmayan şiirlerini bu kitapta toplamıştır.

Şiirler: İnsani, sol fikirler taşımakta ve diyalektik materyalizmin ruhuna uygun bulunmaktadır.

12. sahifedeki IV sayılı şiirin:

“Ağzımızdan dilimizi çaldılar, -Cebimizden paramızı Alnımızdan terimizi- Ve renk renk ayırmadan- Gözlerimizi.”

13. sahifedeki V sayılı şiirin:

“Herkesin dolaştığı bir bahçeye girelim- Sabır zehirli ömürlüm- Arpa boyu zaman kaldı.”

15. sahifedeki VII sayılı şiirin:

“Sabır dedik, kalbimize taş bastık- Kaldırımlar döşenmiş kalbimizin üzerinden geçtiler- Ağalar, efendiler.”

17. sahifedeki IX sayılı şiirin:

“Adımızı nafakaya satamıyoruz- satamıyoruz efendiler.”

21. sahifedeki XIV sayılı şiirin:

“Kaç dostumun kanındasın Nar? – Kan kardeşi bir hal Gelincikle – Kızılıkla, Karpuzla – İçimiz Karpuz içi – Gelincik ve kızılık kokuyor.”

Kitabın ikinci bölümdeki V sayılı şiirin:

“Sabır sürgündeki, zindandaki dostlara – Yeni bir gün doğuyor.” Mısraları üzerinde durulmaya değerdir.

Kitabın Türk gençliği için zararlı olduğuna inanıyorum.¹²⁵⁶

Cahit Saffet Irgat’ın “Rüzgârlarım Konuşuyor” adlı eseri bahsi geçen rapor dâhilinde komünist propaganda yapmakla suçlanarak 30.12.1946 tarihinde toplatılmasına ve satışının yasaklanmasına karar verilmiştir. Cahit Saffet Irgat’ın siyasi erk tarafından almış olduğu bu ceza ilk değildir. Şairin 1940’ta Servetifünun-Uyanış dergisinde yayınlanan “Porda”¹²⁵⁷ şiiri siyasi erk tarafından müstehcen bir eser bulunmuş ve Cahit Saffet Irgat yargılanmıştır.¹²⁵⁸ Derginin sahibi Ahmet İhsan Tokgöz bu şiiri dolayısıyla Cahit Saffet’i dergiden kovmuştur.¹²⁵⁹

01.01.1949 tarihinde ise siyasi erk, Aziz Nesin’in taşlamalarının yer aldığı “Azizname” adlı eseri hakkında yaptırım kararı alır. Aziz Nesin 1948 yılında basılan bu eseri için “Taşlamaların sanat ve estetik değerleri yoktur, demek istemiyorum, ama taşlamayı biçim benzerliğinden ötürü şiir sanmamak gerektiğini anlatmak istiyorum.”¹²⁶⁰ demiş olsa da manzum bir tür olması sebebiyle şiir türü içinde değerlendirilmiştir.

Aziz Nesin “Azizname” adlı eserinde iktidarı ve iktidarın politikalarını eleştiren taşlamalar kaleme almıştır:

CHP den al haberi,

Kürk ondadır, çul bizdedir.

Koltuk onda, para onda.

Dayanılmaz hal bizdedir.

Sanki yoğuz, sanki varız

Ne deseler hep uyarız

Bir acaip mahlûklarız

¹²⁵⁶ CDA,490. 01. 87.573.3.

¹²⁵⁷ Saffet, C.(26 Eylül1940). *Porda*. Servetifünun Uyanış, (2301), 235.

¹²⁵⁸ Bkz. Siyasi Erk Tarafından Desteklenen Edebiyat-Sanat-Fikir Dergileri

¹²⁵⁹ CDA, 490.01.1348.479.1.244.

¹²⁶⁰ Nesin, A. (1970). *Azizname*. İstanbul: Çınar Matbaası, 7.

*Ağız onda, bal bizdedir.
Artık derman yoktur tende,
Arpaya hasretiz şunda
Altun onda, inci onda
Geçmez akça, pul bizdedir.*¹²⁶¹

Aziz Nesin yazmış olduğu taşlamalarla iktidarı eleştirmekle birlikte yine bu taşlamaların altına kısa açıklama notları düşmüştür. Azizname’de yer alan “*Kalkınca*” adlı eserinin altına Aziz Nesin, iktidarın devletçilik politikasını eleştirdiği şu notu düşer:

*Senelerce CHP programındaki devletçilik umdesinden, halk menfaatine devlet sosyalizmi yerine, halk aleyhine Devlet ticareti anlaşıldığından ve böyle hareket edildiğinden, patronun yerini bizzat devlet almış bulunuyordu. Yabancı sermayenin Türkiye’ye girip yerleşebilmesi için, liberalizme kayıldı. Ve esasen yanlış tatbik edilmekte olan devletçiliğe elbirliği ile hücum edildi. Bu meyanda, ilk icraat olarak şaheser bir bürokrasi numunesi olan yerli mallar pazarları kaldırıldı.*¹²⁶²

Aziz Nesin kaleme almış olduğu bu eseri ile ilgili şu açıklamaları yapar: “*«Aziznâme» i 1948 de yayınlamıştım. «Aziznâme» deki taşlamalarda «Hükümetin manevî şahsiyetine hakaret» ve «Komünizm propagandası» olduğu iddiasıyla bu suçlardan sanık olarak tutuklandım. Sultanahmet Cezaevi’nde dört buçuk ay tutuklu kaldıktan sonra, İstanbul 2 inci Ağır Ceza Mahkemesinin kararıyla beraat ettim.*”¹²⁶³ Aziz Nesin bu eseri yüzünden sadece tutuklu olarak kalmaz ayrıca “Azizname” adlı eseri Bakanlar Kurulu Kararı ile toplattırılır.¹²⁶⁴

Siyasi erkin sakıncalı olarak nitelendirdiği diğer siyasi görüş ise Türkçü, Turancı harekettir. İkinci Dünya Savaşı başlangıçta mihver devletler lehinde devam ederken 1944’e gelindiğinde müttefikler lehine döner. Almanya’nın aleyhinde gelişen şartlara paralel olarak Türkiye’nin izlemiş olduğu iç ve dış siyasette değişir. İktidar tarafından önceleri Türkçü, Turancı görüşler sempati ile bakılırken Rusya’nın egemenliğindeki Türk ülkelerinin durumu sebebiyle bu fikirlerin Rusya tarafından hoş karşılanmayacağı ve iki ülke arasındaki ilişkilere zarar verebileceği düşünülür. Türkçülere karşı tavır alınır. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün 19 Mayıs konuşmasında ırkçılığa karşı olduğunu söyler. Türkçüleri yabancılarla

¹²⁶¹ Nesin, A. (1948). *Azizname*. İstanbul: Arkadaş Yayınevi, 47.

¹²⁶² Nesin (1948),a. g. e, 40.

¹²⁶³ Nesin,(1970), a. g. e, 6.

¹²⁶⁴ CDA,, 490. 01.118.89.11.

işbirliği yapmakla suçlar ve komşularla problem yaratacağın bahsederek bu görüşü zararlı ve hastalıklı olarak nitelendirir:

Turancılar, Türk milletini, bütün komşularıyla onulmaz bir surette derhal düşman yapmak için birer tılsım bulmuşlardır. Bu kadar şuursuz ve vicdansız fesatçıların tezvirlere Türk milletinin mukadderatını kaptırmamak için elbette Cumhuriyetin bütün tedbirlerini kullanacağız.

Şimdi vatandaşlarımdan iki suale zihinlerinde cevap bulmaları isteyeceğim: Irkçılar ve Turancılar gizli tertipler ve teşkilere başvurmuşlardır. Niçin? Kandaşları arasında gizli fesat tertipleriyle fikirleri memlekette yürür mü? Hele, doğudan batıdan ülkeler gizli Turan cemiyetleriyle zapt olunur mu? Bunlar o şeylerdir ki ancak devletin kanunları ve esas teşkilatı ayaklar altına alındıktan sonra başarılabilir. Şu halde, yıldızlı fikirler perdesi altında doğrudan doğruya Cumhuriyetin TBMM'nin mevcudiyeti aleyhinde teşebbüsler karşısındayız. Tertipçiler 10 yaşındaki çocuklarımızdan bize kadar derece derece, perde perde hepimizi aldatmak iddiasındadırlar.

Vatandaşlarıma ikinci sualimi soruyorum: Dünya olaylarının bugünkü durumunda Türkiye'nin ırkçı ve Turancı olması lazım geldiğini iddia edenler, hangi millete faydalı, kimlerin maksadına yararladılar? Türk milletine yalnız bela ve felaket getirecek olan bu fikirleri yürütmek isteyenlerin Türk milletine hiç hizmetleri olamayacağı muhakkaktır. Bu hareketlerden yalnız yabancılar faydalanabilirler. Fesatçılar, yabancılara bilerek mi hizmet ediyorlar? Yabancılar, fesatçıları idare edecek kadar yakından münasebette midirler? Bunları hüküm olarak kestirmek bugün mümkün değildir. Ama yabancıya hizmet kastı ve yabancıнын yakın ilişkisi hiçbir zaman meydana çıkmaya dahi hareketlerin Türk milletine, Türk vatanına zararlı olması ve bunlardan yalnız yabancıların faydalanmış olması su götürmez bir hakikattir.”¹²⁶⁵

İsmet İnönü'nün 19 Mayıs 1944'deki konuşmasının ertesi günü bütün gazetelerde bir hükümet tebliği yayınlanır. Yayınlanan bu tebliğde Türkçülük hareketinin gizli bir örgüt olduğu devletin resmi görüşü olarak kayda geçmiştir. Tebliğ, aynen, şudur:

Ankara, 18, A.A (Resmi Tebliğ): *Son günlerde hükümetçe kapatılan Orhun mecmuası sahibi Nihâl Atsız'la Konservatuvar öğretmenlerinden Sabahattin Ali'nin Ankara'da görülen Mahkemesi sırasında Nihâl Atsız lehine yapılan taşkınlıklar dolayısıyla nezâret altına alınmaları zarureti hâsıl olan bazı kimseler nezdinde çıkan evrâkin verdiği şüphe üzerine Nihâl Atsız, Reha Oğuz Türkkân ve Zeki Velidi ile Dr. Hasan Ferit Cansever'in İstanbul'da evlerinde ve daha bazı yakın arkadaşları nezdinde İstanbul Örfî İdare Komutanlığı'na aramalar yapılmış ve elde edilen vesikalar tetkik edilmiştir.*

Bu vesikaların tetkikinden elde edilen netice ve kanaate göre, Teşkilât-ı Esasiyye Kanunu ile müesses bugünkü rejimimize ve vatandaşların hakiki milliyetçilik telakkilerine aykırı umdeleri ve bu umdelere varmak için gizli cemiyetleri, faaliyet programları, teşkilat ve propaganda organları, hatta muharebelerini gizli tutmaya matuf şifreleri ve parolaları vardır.

¹²⁶⁵ *İrkçılık- Turancılık* (1944). Ankara: Türk İnkılâp Tarihi Enstitü Yayınları, 3-9.

*Bunlar, memleketin muhtelif noktalarında ve bilhassa her çeşit terbiye müesseselerinde masum gençlerin temiz milliyetçilik ve vatanseverlik duygularını istismar ederek genç nesil arasında kendilerine taraftar toplamak ve bu suretle hedeflerine ulaşmak için devamlı ve sistemli bir faaliyet sarf etmekte ve memlekete zararlı ideolojilerini tahakkuk ettirecek yolda çalışmaktadırlar. Bu mahiyetteki faaliyet, Teşkilât-ı Esâsiyye Kanunumuza aykırı ve Türk Ceza Kanunumuza göre ceza vasıflarını haiz olduğundan, faileri hakkında salâhiyetli adli merciler tarafından kanuni takibat yapılmak üzere işe el konulmuştur.*¹²⁶⁶

Devletin Türkçüler aleyhinde almış olduğu bu tavır yazılı basında da işlenmiş ve kararın doğruluğu kitlelere telkin edilmiştir. Falih Rıfkı Atay'ın “Cumhuriyetimizin Nutku”¹²⁶⁷ ve Ahmet Emin Yalman “Geçmiş Olsun”¹²⁶⁸ başlıklı yazılar Türkçülüğü yabancı propagandası altında bir hareket olarak değerlendirir ve siyasi erkin almış olduğu kararı onaylar. Daha sonra bu iki yazar bu konuyu gündemde tutmayı sürdürür. Ahmet Emin Yalman'ın “Acı Tecrübeden Dersler”¹²⁶⁹ başlıklı seri yazıları ve Falih Rıfkı Atay'ın “Pazar Konuşması”¹²⁷⁰ yazısı hem konuyu gündemde tutar hem de siyasi erk için halkı etkileme hususunda kaynak niteliği taşır. Siyasi erk bu yazıları bir araya toplayarak Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları arasından bastırır.

Millî Eğitim Bakanlığı, Türkçülük hareketinin aleyhinde sadece bu yazıları kullanmaz. 1944-1945 ders yılının başında ilkokullardan üniversitelere kadar bütün öğretim müesseselerinde, İsmet İnönü'nün 19 Mayıs nutkunun okunması ve ırkçılık- Turancılık maskesi altında Türkçülüğün mütemadiyen yerilmesi de istenmiştir. Bahsi geçen tamimde eğitim-öğretim teşkilatlarından istenenler şunlardır:

... Bu maksatla Millî Şef İnönü'nün nutku üzerinde her derecedeki okullarımızda aşağıda yazılı şekilde çalışılacaktır:

1)1944-1945 ders yılının ilk gününde bu nutuk:

a- İlkokulların son iki sınıflarında öğrencilere okutulup anlatılacaktır.

b- Ortaokullarla liselerin, öğretmen okullarının teknik öğretim kurumlarının ve köy enstitülerinin bütün sınıflarında okunacak, izah edilecektir.

c- Yüksek okullarla yüksek teknik kurumlarının, üniversitenin, fakültelerin, Köy Enstitüsü Yüksek Kısmının açılış dersinde okunacak ve bu derslere konu olacaktır.

¹²⁶⁶ Müftüoğlu, a. g. e., 80–81.

¹²⁶⁷ Ulus (21 Mayıs 1944). 1-3.

¹²⁶⁸ Vatan (21 Mayıs 1944). 1-3.

¹²⁶⁹ Vatan (22-23-28) Mayıs, 1944). 1-3.

¹²⁷⁰ Ulus (14 Mayıs 1944). 1-3.

1) *İlkokullarla ortaokullarda ve diğer bu derecedeki okulların yurt bilgisi derslerinde, lise ve bu derecedeki okulların sosyoloji, tarih ve inkılâp tarihi derslerinde öğretim, nutukta yazılı esaslara göre yapılacak; metnin muhtelif parçaları üstünde durulacak, öğrencilere nutuktaki fikirler etrafında vazifeler yazdırılacaktır. Yükseköğrenim kurumlarında, ahlâk, sosyoloji vesâire gibi cemiyete ait derslerle Türk inkılâp tarihi ve Türkiye cumhuriyeti rejimi dersleri profesörleri bu nutkun ruhuna göre halkın rahatça okuyabileceği broşürler yazıp basılmak üzere resmi yollardan vekilliğimize göndereceklerdir. Ders yılının sonunda yapılan üniversite haftasında ve ders yılı içinde verilecek konferanslarda nutkun konularına önemli yerler ayrılacaktır.*¹²⁷¹

Siyasi erk, Türkçülük hareketinin millet nezdinde de kabul görmemesi için sahip olduğu tüm ideolojik aygıtları kullanmıştır. Basını sıkı denetim altında almıştır. Halkın zihnini bulandırabilecek yayın yapan gazeteleri kapatmıştır. Sanatsal alanda da yine Türkçülük hareketi paralelinde kaleme alınan eserler de iktidarın takibinde olmuştur. Başbakanlık arşiv kayıtlarında yer alan Mehmet Şükrü'nün "*Zaman*" şiir kitabı da iktidarın sansürüne maruz kalmıştır.

Şair Mehmet Şükrü Sarı, 09.2.1926'da Muğla'da doğmuştur. Gazi Eğitim Enstitüsü'nden mezun olmuştur. Askerliğini 08.05.1951 ve 30.04.1952 tarihleri arasında yedek subay olarak yapmıştır. Görevleri şu şekildedir; Nevşehir Lisesi Fransızca öğretmeni 31.05.1955-24.10.1963, Kırşehir Lisesi Fransızca öğretmeni (24.10.1963-02.09.1965), Isparta Şehit A. İhsan Kalmaz Lisesi (06.09.1965-11.04.1968), Millî Eğitim Bakanlığı müfettişi (29.01.1970-29.06.1970), MEB ikinci sınıf müfettişi (29.06.1970-10.07.1972), MEB birinci sınıf müfettişi (10.07.1972-23.01.1974), MEB Başmüfettişi (23.01.1974-28.06.1976), Fransızca Bölümü öğrenci müfettişi ve Paris Kültür Ataşesi (28.06.1976-02.07.1979), Galatasaray Lisesi Müdürü ve Fransızca öğretmenliğinden emekli (02.07.1979-03.09.1982). Mehmet Şükrü Sarı'nın Milliyet gazetesi sorumlu müdürlüğü yaptığı, 1957 Yunus Nadi Şiir Ödülünü kazandığı bilinmektedir. 08.03 1995 tarihinde vefat etmiştir.¹²⁷²

Mehmet Şükrü'nün 1944 yılında yayınlamış olduğu kitabı Muğla'da Doğan Basımevi tarafından yayınlanır. Mehmet Şükrü kitabın başına düştüğü notta eserini hocası Nihat Sami Banarlı'ya ithaf etmiştir. Eserdeki şiirler şunlardır; "*Zaman*", "*Genç Dul*", "*Niçin*", "*Bir Gece*", "*İhtimal*", "*Ahmet Çavuş*", "*Özlediğim Yerde*", "*Anış*", "*Tuna*", "*İstanbul Sokakları*", "*Bodrum'da Mehtap*", "*Yolcular*", "*Dönüş*", "*Ayrılık*", "*Sıladan Uzakta*", "*Ümit*", "*Anne*

¹²⁷¹ Irkçılık- Turancılık (1944). (23-24)

¹²⁷² Kurnaz, C. (2017). Turancılık Suçu ve Mehmet Şükrü Sarı'nın Zaman İsimli Şiir Kitabı Hakkında Tutulan Rapor. *Türk Yurdu Dergisi*, (357) , 40-41.

Sevgisi”, “*İman*”, “*Dilek*”, “*İçindekine*”, “*Senay*”, “*Emine 'ye*”, “*Terza-rima*”, “*Meryem 'in Nankör Kızı*”. Toplam 24 şiirden meydana gelen 31 sayfalık broşür hacminde bir kitap niteliğindedir.

Eserin, gerek Muğla gibi bir Anadolu şehrinde basılması gerekse de eserin nicelik olarak az olması şiirlerin siyasi erkin gözünden kaçmasına mani olmamıştır. Basın ve Yayın Umum Müdürü Selim Sarper'in imzasıyla, İç Yayın Dairesi Müdürlüğü'nün hazırlamış olduğu rapor Başvekâlet Yüksek Makamına 27.09.1944 tarihli yazı ile sunulur.¹²⁷³

İç Yayın Dairesi Müdürü, Feridun Fazıl Tülbentçi'nin hazırlamış olduğu raporda “*Zaman*” adlı kitapta yer alan “*Tuna*” ve “*Dilek*” adlı şiirleri ırkçı-Turancı eserler olarak nitelendirilmiştir. “*Tuna*” şiiri hakkında şu görüşleri beyan etmiştir:

Mehmet Şükrü Sarı tarafından yazılan, Muğla'da Doğan Basımevinde 1944 yılında basılan “Zaman” adlı şiir kitabında his, lirik, epik şiirler arasında “Tuna” başlıklı olanının “Vurgundur sana ırkım/ Tuna, Tuna oy Tuna!/ Kavuşmamaktır korkum/ Tuna, Tuna oy Tuna! (..) / Yalnız akan kan değil/ Bir karış Balkan değil/ Tuna'yı bir vatan bil/ Tuna, Tuna oy Tuna!” (sahife 12) mısraları emperyalist emeller, ırkçı fikirler beslemesi bakımından şayanı dikkat görülmüştür.¹²⁷⁴

Feridun Fazıl Tülbentçi'nin bahsettiği ve Mehmet Şükrü Sarı tarafından kaleme alınan şiir şu şekildedir:

*Vurgundur sana ırkım
Tuna, Tuna oy... Tuna!
Kavuşmamaktır korkum
Tuna, Tuna oy... Tuna!
Gözlerimde yaşımsın,
Her uykumda düşümsün,
Kaybolan bir eşimsin,
Tuna, Tuna oy... Tuna!
Tuna coşar ak olur,
Yeşerir toprak olur,
Kızarır bayrak olur,
Tuna, Tuna oy... Tuna!*

¹²⁷³ CDA, 490. 01. 86.572.1

¹²⁷⁴ CDA, 490. 01. 86.572.2.

*Akar akar kıvrılır,
Gider gider çevrilir
Döner döner doğrulur,
Tuna, Tuna oy... Tuna!*

*Takip okumu yaya,
Binerek yağız taya,
Varabilsem Tuna'ya
Tuna, Tuna oy... Tuna!
Yalnız akan kan değil,
Bir karış Balkan değil,
Tuna'yı bir vatan bil,
Tuna, Tuna oy... Tuna!
İçimin yası Tuna,
Sazımın sesi Tuna,
Şiirimin süsü Tuna
Tuna, Tuna oy... Tuna!¹²⁷⁵*

İrkçılık-Turancılık fikrinin propagandasını yapmakla itham edilen diğer şiir olan “Dilek” hakkında yazılan rapor ise şu şekildedir:

Kanımı taşıyan bu bayrak benim/ Alına ırkımı bir derebilsem/ Pembe karta tebrik yazıp pullasam/ O il postasıyla dostlara yollasam” mısralarında olduğu gibi. Turancıların sorguya çekildiği şu sıralarda kitaptaki şiirler içerisine serpiştirilen bu mısralar genç dimağlar üzerinde oldukça etkiler yapabilir.¹²⁷⁶

Mehmet Şükrü Sarı'nın genç zihinleri etkilemekle itham edilen “Dilek” şiiri ise şöyledir:

*Ortası hilalli bir yüzük döktürdüm
Yârin parmağında bir görebilsem
Al ve ak kumaştan fistan diktirdim
Büyük düğünüm bir erebilsem
Türküme, alnım aktır, ülküm ak benim,
Yürüdüğüm yolda zafer, hak benim,
Kanım taşıyan bu bayrak benim,
Altına ırkımı bir derebilsem.*

¹²⁷⁵ Sarı, M. Ş.(1944). *Zaman*. Muğla: Doğan Basımevi, 12-13.

¹²⁷⁶ CDA, 490. 01. 86.572.1

*Pembe kartla tebrik yazıp pullasam
 İl postasıyla dostu yollasam
 Diner ağrılarım ve kalmaz tasam
 Canımı yurduma bir verebilsem.¹²⁷⁷*

Her iki şiire de baktığımız da siyasi erkin ırkçılık-Turancılık konusuna yakından veya uzaktan her ne şekilde olursa olsun müsamaha göstermediği anlaşılmaktadır. Anadolu'nun küçük bir ilindeki öğretmenin kendi imkânları ile basılan kitabının iktidarın gözünden kaçmaması ilginçtir. Arşiv belgeleri arasında bahsi geçen yazar ve eserinin şikâyet üzerine mi? veya Basın Yayın Umum Müdürlüğü'nün incelemesi sonucunda mı? Dikkate alındığıyla ilgili herhangi bilgi yoktur. Fakat her iki şiirde de “ırk” kelimesine vurgu yapılması ve “Tuna” şiirinde ise daha önce Türk toprağı olan Tuna'ya duyulan özlemin dile getirilmesi eserin sansüre uğramasına sebep olmuştur. II. Dünya savaşının müttefikler lehine seyrinin değiştiği bir dönemde basılan eser, iktidarın ırkçılık-Turancılık konusunda taviz vermediğini ve hiçbir ülkenin toprağına karşı düşmanca emeller beslemediğini dış kamuoyuna kendisini anlatması hususunda bir delil olarak kullanılmaya çalışılmıştır.

II. Dünya Savaşı boyunca savaşa girmeyerek bir denge politikası izlemek isteyen iktidar bu siyasi anlayışına zarar verecek her hareketten uzak durmuştur. Siyasi erk iç siyasetini de buna göre şekillendirmiştir. İç siyasetin önemli bir aygıtı olan sanatta da buna göre tavır alınmıştır. Toplumcu gerçekçi veya Irkçı- Turancı olarak nitelendirmediği fakat dış politikada ülkenin almış olduğu tavır dolayısıyla iktidarı sıkıntıya düşürecek eserler de sansüre uğramıştır. 1939 yılında M. Faruk Gürtunca'nın yayınlamış olduğu “*Bu Arslana Dokunmayın*” şiir kitabı bu konuda önemli bir örnektir. Kitabın kapak tasarımını ve eser içindeki resimleri Münif Fehim çizmiştir. Faruk Gürtunca bu eseri genç İtalyan şairlerinin Türkiye aleyhine kaleme aldığı şarkıya binaen yazmıştır. Şarkının İtalyancası ve Türkçesi şu şekildedir:

*Allunghiamo la nostra via,
 Prenderemo la Turchia
 E se le cose vanno bene
 Andiamo in Atene
 Andiamo per Atina*

*“Yolumuzu uzatacağız
 Türkiye 'yi alacağız
 Eğer işler yolunda giderse
 Atina 'ya varacağız
 Atina 'ya varacağız*

¹²⁷⁷ Sarı, a. g. e., 24.

Per passare vita fina

Prendiamo li Pireo

Anche tutte mar Egeo!..”

Güzel Hayat kuracağız...

Alacağız Pire'yi

*Ve bütün o Egeyi!*¹²⁷⁸

II. Dünya savaşı öncesi Montrö Boğazlar Sözleşmesi konusunda Türk ve İtalyan heyetleri bir 2-3 Şubat 1937'de Milano'da bir araya gelmiş yapılan görüşmelerin ardından yapılan açıklamada: İki taraf arasında hiçbir çatışma bulunmadığı ve iş birliği yapılacağı açıklanmıştır. Ancak bu açıklamaya rağmen ilişkiler hiçbir zaman Türkiye'nin arzu ettiği düzeye getirilememiştir. Nitekim Türkiye, 10-11 Eylül 1937'de Nyonda, İtalyan deniz altının Akdeniz'de ticaret gemilerini batırmasını görüşmek üzere toplanan konferansa katılarak barışçı blokta yer aldığını göstermiştir. Buna rağmen İtalya'nın yarattığı tehdidin silahlı bir çatışmaya dönüşmesi an meselesidir. II. Dünya Savaşı'nın başında Almanya gibi İtalya'da yayılcı bir politika izlemesi ise tehdidi daha da artmıştır. Türkiye ise kendine doğrudan saldırı olmadığı takdirde ve toprak bütünlüğünü tehdit edecek bir durum ortaya çıkmadığı sürece savaş dışında kalmaya özen göstermiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Türkiye'nin siyasetini, “Ne başkasının bir karış toprağında gözümüz var, ne de başkasına bir karış toprak veririz” şeklinde ifade etmiştir.¹²⁷⁹

Öyle ki 1939 yılında Rahmi Yağız tarafından “*İtalya'ya Açık Mektup*” adlı broşürün toplattırılması ve yasaklanması, II. Dünya Savaşı çatışmalarının yoğunlaştığı 1943 yılında ise Necdet Sançar tarafından yazılan “*Tarihte Türk-İtalyan Savaşları*” adlı kitabın dağıtımın yasak edilmesi kararlaştırılmıştır. Siyasi erk, İtalya aleyhtarı yazılan eserlere yasak getirmiştir.

M. Faruk Gürtunca “*Bu Arslana Dokunmayın*” adlı şiirinin başına yazdığı “*Türkiye'yi alacağız... şarkısını yazan İtalyan şairlerine*” ibaresinin yanı sıra şiir içinde İtalya'ya yönelik menfi söylemler yer almaktadır. Bahsi geçen şiirde İtalyan şairler ve İtalya aleyhine yazılan dizeler şu şekildedir:

İtalyan şairleri, dinleyiniz öyleyse

Öyle bir topraktır ki Anadolu illeri:

Onun bir kayasına yabancı parmak değse,

¹²⁷⁸ Gürtunca, M. F.(1939). *Bu Arslana Dokunmayın*. İstanbul: Ülkü Basımevi, 3.

¹²⁷⁹ Çelebi, M. (2015). Atatürk Dönemi ve Sonrasında Türkiye-İtalya İlişkilerini Etkileyen Faktörler. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, (91), 114-115.

*Ta... Havaya saçılır kemiğinin külleri!
 Bu ulus, bir zamanlar o güzel Roma'nızın
 Önünde at koşturan Attilâ neslindedir...
 Bu ulus, Venedik'te kanına bin bir kızın,
 Türk tohumu aşlayan, Türk tohumu ekendir!
 Attilâ'nın biz öyle oğluyuz ki, bir zaman
 Roma'nıza akmışız... Yeniden akarız da!
 Bize karşı koyanın, dinlemeden hiç aman,
 Canlarını yakmışız... Yeniden yakarız da! ¹²⁸⁰*

Ayrıca şiir kitabının sonunda Gabriele D'annuzio'ya itafen bir şiir daha vardır. Şiir Gabriele D'annuzio'nun “*Il libro Ascetio della Giovane Italia*” yani “*Genç İtalyan'ın iman kitabı*” na binaen yazılmıştır. “*541 sayfadan ibaret olan bu iman kitabı, sırf Karagömlüklü İtalyan nesline Türk düşmanlığı aşılacak ve mukaddes topraklarımıza daima tecavüz emelleriyle onları silahlandırmak için yazılmıştır.*” ¹²⁸¹

“*G. D'annunziyo'ya*” başlığı altında yazılan şiir şu şekildedir:

*Dannunziyo... Donunziyo...
 Elinde pipo,
 Tütün dumanları arasından,
 Roma sayfiyesi önünde Akdeniz manzarasından,
 Akdeniz kıyılarında yükselen
 Gümüşlü zeytin dallarında gelen,
 Rüzgârla başı dönen şair...
 “Anadolu... Anadolu” diye başı dönen ihtiyar,
 Ne var?... ¹²⁸²*

¹²⁸⁰ Görtunca, a. g. e., 3-18.

¹²⁸¹ Görtunca, a. g. e., 30.

¹²⁸² Görtunca, a. g. e., 31.

Kaleme alınan bu şiirler iktidarın dış politika siyasetine zarar vereceğinden dolayı bakanlar kurulu kararı ile yasaklanmış ve toplattırılmıştır. Bakanlar Kurulunun almış olduğu karar şu şekildedir:

*M. Faruk Gürtunca tarafından yazılmış ve İstanbul'da Ülkü Kitap Yurdunda basılmış ve memleketin siyasetine dokunur yazıları taşıdığı anlaşıldığından dolayı toplattırılmış olan "Bu Arslana Dokunmayın" şiir kitabının satışının yasak edilmesi; Dâhiliye vekilliğinin 24-8-939 tarih ve 3817-33-a-VII sayılı tezkeresiyle üzerine Matbuat kanununun muaddel 51. Maddesine tevfikân İcra Vekilleri Heyetince 5 Eylül 1939 tarihinde kabul olunmuştur.*¹²⁸³

Siyasi erk, toplumcu gerçekçi veya ırkçı-Turancı eserlerde olduğu gibi Türkiye'yi dış kamuoyuna karşı zorda bırakacağını düşündüğü şiirlerde de riske girmemiş ve Bakanlar Kurulu Kararı ile satışını yasaklayarak toplattırılmıştır. İktidar ülke içinde karışıklıklara mahal vermemek için farklı fraksiyonlara uygulamış olduğu yaptırımlar dışında ülkenin idareci kadrosu ve ideolojisi aleyhinde kaleme alınan eserlerde de yaptırımlar uygulamıştır.

Siyasi erkin Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren üzerinde hassasiyetle durduğu en önemli husus inkılâplardır. Cumhuriyetin kurucu kadrosu inkılâpların halk tarafından benimsenmesi ve sahiplenilmesi için devletin bütün aygıtlarını kullanmıştır. Halkın kendi kendini yönettiği, yeni bir dönem-yeni bir düzen olarak Cumhuriyet ve Cumhuriyet'in getirmiş olduğu inkılâplar sanatsal alanda da defaten işlenmiştir. Bu konuları işleyen eserler aynı zamanda iktidarın maddi desteğine de nail olmuştur. İsmet İnönü döneminde de Cumhuriyet'in başkenti Ankara'yı ve Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü'yü konu alan şiirler maddi olarak desteklenmiştir. Siyasi erk bu tür eserleri desteklerken, bahsi geçen konularda iktidarı tezyif veya tahkir eden eserleri ise yasaklanmıştır. R. Hoşöğüt'ün yazdığı "*Elem Şeytanları*" adlı şiir kitabı bu sebeple yasaklanmıştır. Kitapta yer alan "*Karilerime*" adlı şiirde İsmet İnönü "şeytan" olarak itham edilmekle birlikte İsmet İnönü'ye "İn Önü" şeklinde hitap edilmekte ve İsmet İnönü'nün iktidardan inmesi ile vatanın yaşayacağı ima edilmeye çalışmıştır. Bahsi geçen şiir şu şekildedir:

*Şeytanın hükmüne dâhil değilim;
İrademin ipi kendi elimde
Ne ahlâk düşkününü ne serseriyim!
Hayatım pürüzsüz... yerli yerinde.
Ne sefil bir ayyaş; ne bir demagog!
Ne bir psikopat; ne bir şairim!*

¹²⁸³ CDA, 490.01.88.85.11

*Bu pis şeylerden hiç bende eser yok
Süt gibi ter temiz içim, zahirim
Ne hayalperestim; ne de romantik!
Hakikat arayan bir realistim.
Ne şiir isterim, ve ne de kantik!
Fen hizmetkârıyım, **idealistim**
Tiksinirim “**elem şeytanlarından**”;
Dönmem ülkümün izinden bir an.
Haykırırım yurdun dört bir yanından;
Yaşasın **İN ÖNÜ** yaşasın **Vatan...** ¹²⁸⁴*

“*Karilerime*” şiiri ile İsmet İnönü’yü eleştiren yazar, “*Yeni Nizam’cılar*” şiiri ile iktidarı eleştirmektedir. Şiirden bazı dizeler şu şekildedir:

*Korkunç koca bir kafa
Sinsi nazarlar ile bakınıyor etrafa;
Bakınıyor etrafa:
Kuruyor bin bir hiyle.*

*Ülkümüz **Hak** dır derler
İnanma palavraya
Her bir herzeyi yerler;
Sakın düşme tongaya
Aslınızı bildirin;
Kâfi; mânasız şeyler
Maskeleri indirin
Yeni Nizamcı beyler... ¹²⁸⁵*

R. Hoşöğütü’ün yazmış olduğu eser zararlı yazılar taşıdığı gerekçesiyle 25 Ağustos 1941 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile toplattırılmıştır.¹²⁸⁶ Siyasi erk iç politikada iktidarı tahkir eden eserlere izin vermemiştir. Özellikle II. Dünya Savaşı sırasında basında sık sık “Millî Şef” olarak anılan İsmet İnönü’ye şiirde itham edilen sıfatlar eserin toplattırılmasında önemli etken olmuştur.

¹²⁸⁴ Hoşöğüt, R (1941). *Elem Şeytanları*. İstanbul: Arkadaş Basımevi, 5-6.

¹²⁸⁵ Hoşöğüt, a. g. e.,10-11.

¹²⁸⁶ CDA, 490. 01. 96.74.13.

Siyasi iktidar, diğer edebî türlerde olduğu gibi şiir türünde de kendi politik tavrına göre eserleri teşvik etmiş iç-dış politikadaki almış olduğu tutuma göre ise eserleri toplattırılmış ve yazarlarını cezalandırmıştır. Bunlarla birlikte iktidarı tezyif ve tahkir eden eserler de siyasi erk tarafından yasaklanmıştır.

4.1.3. Hikâye ve Roman

Siyasi erk, nüfusu büyük çoğunluğunun köylerde olması ve okuma-yazma oranının istenilen seviyede olmaması sebebiyle, ağırlıklı önem verdiği türler tiyatro ve şiir olmuştur. Özellikle piyes türü okuma-yazma bilmeyen halkın eğitilmesi ve inkılâpların telkini hususunda diğer türlerden ayrıcalıklı olarak desteklenmiştir. İktidarın yurt çapında düzenlemiş olduğu edebiyat ve sanat müsabakaları göz önünde bulundurduğunda siyasi erk dört adet piyes müsabakası ile en fazla bu türde müsabaka düzenlemiştir. Şiir alanında ise bölgesel Halkevleri birden fazla müsabaka düzenlemiştir. Fakat hikâye ve roman alanında Cumhuriyet Halk Partisi'nin düzenlemiş olduğu müsabakaların sonuçları ise tartışmalı olmuş ve istenilen sonuç alınamamıştır.

Halkevi dergileri diğer edebî türlerde olduğu gibi hikâye ve roman türlerinde de destekleyici niteliktedir. Tüm Halkevi dergilerinin rehberi niteliğindeki Ülkü dergisi bu hususta en etkili Halkevi dergisidir. Ülkü dergisinin birinci serisinde Ferit Celal Güven, Enver Behnan Şopolyo, Nahit Sırrı Örik ve Naki Tezel'in sürekli olarak hikâyelerini yayınlanmıştır. Ülkü dergisinin Yeni serisinde (1941-1946) ve üçüncü serisinde (1947-1950) sürekli olarak hikâyeleri yayınlanan Feridun Ankara, Memduh Şevket Esendal, Cahit Beğenç, Ali Süha Delilbaş, Ceyhun Atuf Kansu, Hamdi Olcay, Sefer Aytekin, Muazzez Aruoba gibi isimler görülür.

Bahsi geçen yazarların Ülkü dergisindeki eserleri dönemsel olarak incelendiğinde hikâyelerde ele alınan konuların Türk tarihi, inkılâp, millî mücadele ve köy üzerine yazılan metinler olarak ağırlıkta olduğu görülmektedir. Enver Behnan Şopolyo'nun kaleme aldığı eserler olan “Göç”¹²⁸⁷, “Bumin”¹²⁸⁸, “Metem”¹²⁸⁹, “Hanko ve Alp”¹²⁹⁰ ve “Amazon”¹²⁹¹ Türk

¹²⁸⁷ Şopolyo, E. B. (1933).Göç. *Ülkü*, (5), 411-413.

¹²⁸⁸ Şopolyo, E. B. (1933).Bumin. *Ülkü*, (8), 143-145.

¹²⁸⁹ Şopolyo, E. B. (1933). Metem. *Ülkü*, (11), 426-428.

¹²⁹⁰ Şopolyo, E. B. (1933).Hanko ile Alp. *Ülkü*, (15), 218-221.

¹²⁹¹ Şopolyo, E. B. (1935).Amazon. *Ülkü*, (24), 459-462.

tarihini konu alan hikâyelerdir. Bu hikâyeler kurulan ulus devlet ile birlikte Türk tarihine duyulan ilginin yansımasıdır. Öyle ki 1931 yılında kurulan Türk Tarih Tetkik Cemiyeti'nin Mustafa Kemal Atatürk'ün himayesinde yapmış olduğu çalışmalar bu dönemde etkili olmuştur. Türk Tarih Tetkik Cemiyeti'nin kuruluşundan sonra resmi tarih görüşü olan Türk Tarih Tezi ders kitaplarında uygulanmaya başlanır. Enver Behnan Şopolyo'nun adı geçen hikâyelerinin basım tarihleri göz önünde bulundurulduğunda bu eserler devletin resmi tarih görüşüne göre yazılmış eserlerdir. Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı ile başlayan İsmet İnönü döneminde ise Yunan ve Latin kültürü ikame edilmeye başlanmıştır. Bu dönemde ise Yunan ve Roma medeniyetleri tarih kitaplarına yansyacaktı. Nasıl Osmanlı Devleti'ndeki din ağırlıklı tarih anlayışı, Cumhuriyet Döneminde yerini millî tarih anlayışına bırakmışsa, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki Türk milliyetçiliği tarih anlayışı da, 1940'lardan sonra yerini hümanist anlayışa terk etmiştir.¹²⁹² Cumhuriyetin geçirmiş olduğu bu zihniyet değişimi edebî metinlere de yansımış ve İnönü döneminde *Ülkü* dergisinde Türk Tarih Tezini temel alan hikâyeler yerini batıdan tercüme edilen hikâyelere bırakmıştır.

Tarih ve kültür alanında siyasi erkin geçirmiş olduğu zihniyet değişikliği nasıl edebî metinlere yansdıysa iktidarın 1923'ten itibaren üzerinde hassasiyetle üzerinde durmuş olduğu inkılâp, millî mücadele ve köycülük konuları ise İnönü döneminde de edebî metinler üzerinde etkisini sürdürmeye devam etmiştir. Bu konular gerek Ankara ve İstanbul'daki gibi Halkevi dergilerinde olsun gerekse de taşradaki Halkevi dergilerinde işlenmiştir.

Naki Tezel'in *Ülkü* dergisinde yayınlanmış olan üç hikâyesinin ikisi olan "Mektepçi"¹²⁹³ ve "Köylü Sanatkâr"¹²⁹⁴ eserlerinde Osmanlı eleştirisi ve Cumhuriyetin getirmiş olduğu fırsat eşitliğine övgü yer alır. Ali Süha Delilbaşı'nın "Dost Namusu"¹²⁹⁵ hikâyesi doğu-batı meselesi üzerine kurgulanırken "Olağan İşler"¹²⁹⁶ ve "Olağan İşler II"¹²⁹⁷ eserlerinde ise Osmanlı döneminde efendisi tarafından iğfal edilen bir hizmetçi üzerinden dönem eleştirisi yapılır. Meşe'nin "Halkevinde Bir Adam"¹²⁹⁸ adlı eserinde ise inkılâp idealizminden bahsedilirken diğer taraftan Halkevi yöneticiliğinin siyasi ikbal merci haline dönüşüyor

¹²⁹² Yiğit, A. A. (1992). *İnönü Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası (1938-1950)*. İstanbul: Boğaziçi Yay., 45.

¹²⁹³ Tezel, N. (Mart 1940). Mektepçi. *Ülkü*, (85), 50-53.

¹²⁹⁴ Tezel, N. (II. Kânun 1941). Köylü Sanatkâr. *Ülkü*, (95), 423-428.

¹²⁹⁵ Delilbaşı, A. S. (1 Temmuz 1942). Dost Namusu. *Ülkü*, (19), 18-21.

¹²⁹⁶ Delilbaşı, A. S. (1 Eylül 1945). Olağan İşler. *Ülkü*, (95), 18-19.

¹²⁹⁷ Delilbaşı, A. S. (16 Eylül 1945). Olağan İşler II. *Ülkü*, (96), 17-20.

¹²⁹⁸ Meşe. (Mart 1949). Halkevinde Bir Adam. *Ülkü*, (27), 12-15.

olmasının eleştirisi yapılır. Feridun Ankara'nın "Valiz"¹²⁹⁹ hikâyesinde ise Türkçe'nin önemi dile getirilir. Bu eserler inkılâp konulu eserlerdir. İnkılâp hikâyeleri ile birlikte millî mücadeleleri konu alan hikâyeler olarak Feridun Ankara'nın "Yem Vermiyen Atlar"¹³⁰⁰ ve Faruk Kakinç'ın "Tarlardan Cepheye"¹³⁰¹ eserleri millî mücadeleyi konu alan eserlerdir. Bu hikâyelerde vatanın kurtulması için bu ülkenin insanı ile birlikte yetiştirilen hayvanların bile yapmış olduğu fedakârlıklar dile getirilmektedir. *Ülkü* dergisinde yer alan bu hikâyelerin benzerleri Anadolu'daki diğer Halkevi dergilerinde de yer almıştır.

Halkevi dergilerinde siyasi erk millî mücadele ve inkılâp konulu eserlerin yanı sıra köyü ve köylüyü konu alan eserlere ağırlık verdiği görülmektedir. Özellikle 1940 yılı itibariyle *Ülkü* dergisinde gerek konu gerekse de mekân bağlamında köylü ve köyü işleyen hikâyelere sıklıkla rastlanır. İktidar kadrolarında Anadolu fikriyata sahip kişilerin yer almaya başlamasıyla Köycülük ve Anadoluçuluk ivme kazanır. Bu dönemde *Ülkü* dergisinde Cahit Beğenç, Hamdi Olcay, Sefer Aytekin, Muazzez Aruoba ve Feridun Ankara'nın eserleri köyü ve köylüyü sosyal ilişkileri ile işleyen hikâyelerle göze çarpar. Köylünün aşkları, üzüntüleri ve heyecanları bu metinlerde işlenir. Özellikle Cahit Beğenç 1942-1948 yılları arasında *Ülkü* dergisinde kaleme aldığı on yedi hikâyenin on altısı köyü konu alan eserlerdir. Bunlar; "Dombal Dede"¹³⁰², "Pullu Efe"¹³⁰³, "Gülperi"¹³⁰⁴, "Yüzbirlik"¹³⁰⁵, "Koca Zeytinin Dibi"¹³⁰⁶, "Zübüt"¹³⁰⁷, "Yetişin, Köpek Oluyoruz"¹³⁰⁸, "Bu da Unutulur!"¹³⁰⁹, "Gümüş Gelin"¹³¹⁰, "Çingilli Cemile"¹³¹¹, "Sarı Moskof"¹³¹², "Deli Dere"¹³¹³, "Vicdan Azabı"¹³¹⁴, "Köyden Kaçış"¹³¹⁵, "Bir Çift Göz"¹³¹⁶, "Dişi Kuş"¹³¹⁷ ve "İmeceye Gelmeyen"¹³¹⁸

¹²⁹⁹ Ankara, F. (1 I. Teşrin 1941). Valiz. *Ülkü*, (1), 20.

¹³⁰⁰ Ankara, F. (1 Eylül 1944). Yem Vermiyen Atlar. *Ülkü*, (71), 14.

¹³⁰¹ Kakinç, F. (16 Mart 1943). Tarladan Cepheye. *Ülkü*, (36), 17-18.

¹³⁰² Beğenç, C. (16 Ağustos 1942). Dombal Dede. *Ülkü*, (22), 17-19.

¹³⁰³ Beğenç, C. (16 Eylül 1942). Pullu Efe. *Ülkü*, (24), 18-19.

¹³⁰⁴ Beğenç, C. (16 I. Teşrin 1942). Gülperi. *Ülkü*, (26), 19-20.

¹³⁰⁵ Beğenç, C. (1 Nisan 1943). Yüzbirlik. *Ülkü*, (37), 17-20.

¹³⁰⁶ Beğenç, C. (16 Haziran 1943). Koca Zeytinin Dibi. *Ülkü*, (42), 17-18.

¹³⁰⁷ Beğenç, C. (16 I. Kânun 1943). Zübüt. *Ülkü*, (54), 13.

¹³⁰⁸ Beğenç, C. (16 I. Kânun 1944). Yetişin Köpek Oluyoruz. *Ülkü*, (78), 14-15.

¹³⁰⁹ Beğenç, C. (1 Şubat 1945). Bu da Unutulur!. *Ülkü*, (81), 13-15.

¹³¹⁰ Beğenç, C. (1 Nisan 1945). Gümüş Gelin. *Ülkü*, (85), 14-17.

¹³¹¹ Beğenç, C. (1 Kasım 1945). Çingilli Cemile. *Ülkü*, (99), 28-30.

¹³¹² Beğenç, C. (1 Şubat 1946). Sarı Moskof. *Ülkü*, (105), 17-18.

¹³¹³ Beğenç, C. (1 Nisan 1946). Deli Dere. *Ülkü*, (109), 18-20.

¹³¹⁴ Beğenç, C. (16 Eylül 1946). Vicdan Azabı. *Ülkü*, (120), 15-18.

¹³¹⁵ Beğenç, C. (1 Ekim 1946). Köyden Kaçış. *Ülkü*, (121), 16-17.

¹³¹⁶ Beğenç, C. (Şubat 1947). Bir Çift Göz. *Ülkü*, (2), 38-39.

¹³¹⁷ Beğenç, C. (Ocak 1948). Dişi Kuş. *Ülkü*, (13), 34-35, 37.

¹³¹⁸ Beğenç, C. (Haziran 1948). İmeceye Gelmeyen. *Ülkü*, (18), 31.

hikâyeleridir. Hamdi Olcay'ın ise “Bıyık”¹³¹⁹, “Kaygı”¹³²⁰, “Muhtar Emmi”¹³²¹, “Pire için Yorgan”¹³²², “Geçim Kaygısı”¹³²³, “İlenç”¹³²⁴ hikâyeleri Sefer Aytekin'in “Değirmen Yolu”¹³²⁵, “Toprak Adamları”¹³²⁶ Muazzez Aruoba'nın “Kaderim Böyleymiş”¹³²⁷, “Martının Aşkı”¹³²⁸ Feridun Ankara'nın “Tırpancı”¹³²⁹, “Topal Kezban ve Hovardası”¹³³⁰ ile “Elif Kızı”¹³³¹ dır.

Ülkü dergisinde yer alan köyü ve köylüyü konu alan bu eserler diğer Halkevi dergilerine sirayet etmiş bu dergilerde de köy, gerek mekân gerekse de konu olarak ele alınmıştır. Hikâyelerde taşradaki halkın kullanmış olduğu ağız özelliklerine de yer verilmiştir. İktidar bu edebî metinler sayesinde hem köyü ve köylüyü tanıtmış hem de köyün ve köylünün sosyal yaşamını edebî bir dille aksettirmeye çalışmıştır. Ayrıca bu türde hikâyelere Halkevi dergilerinde yer vererek genç yazarların bu konu üzerine eğilim göstermesini örtülü olarak teşvik etmiştir. Siyasi erk Halkevi dergileri vasıtasıyla genç yazarlara köycülüğü telkin ederek bu konuda eser vermelerini teşvik ederken diğer taraftan önemli yazarların eserlerini satın alarak bu yazarları finanse etmiştir. Bu dönemde Refik Ahmet Sevengil'in “Köyün Yolu”, Kemal Bilbaşar'ın “Anadolu'dan Hikâyeler” ve “Cevizli Bahçe” hikâye kitapları siyasi erk tarafından satın alınarak desteklenmiştir.

Refik Ahmet Sevengil'in 1938 yılında yayınlanan “Köyün Yolu”¹³³² adlı eseri; “Köyün yolu”, “Medeniyet dersi”, “Her şeyin en iyisi”, “Dostumuzun hakkı var”, “Yengeç Ali”, “Böyle İntihar olur mu?”, “Bir tabak kırıldı”, “Belediyecilik”, “Çelenk”, “Gece işçisi”, “İsimsiz hikâye” olmak üzere toplam on bir hikâyeden oluşmaktadır. Refik Ahmet Sevengil, eserlerinde köylü, memur gibi sıradan insanların yaşamlarını anlatmaktadır. Örneğin; “Köyün yolu” adlı eserde de sıradan insanlar konu edilir. “Köyün yolu”nda idealist bir öğretmen, “Gecenin İşçisi”nde bir mahkûmun, “Çelenk”te büyük bir sanatkârın,

¹³¹⁹ Olcay, H.(16 Şubat 1946). Bıyık. *Ülkü*, (106), 19-20.

¹³²⁰ Olcay, H.(1 Ağustos 1946). Kaygı. *Ülkü*, (117), 17.

¹³²¹ Olcay, H.(Ağustos 1947). Muhtar Emmi. *Ülkü*, (8), 37-38.

¹³²² Olcay, H.(Şubat 1948). Pire İçin Yorgan. *Ülkü*, (14), 36-38.

¹³²³ Olcay, H. (Ağustos 1948).Geçim Kaygısı, *Ülkü*, (20), 36-37.

¹³²⁴ Olcay, H. (Aralık 1948). İlenç. *Ülkü*, (24), 34-35-47.

¹³²⁵ Aytekin, S.(1 Ağustos 1942). Değirmen Yolu. *Ülkü*, (21), 17-18.

¹³²⁶ Aytekin, S.(16 Mayıs 1943).Toprak Adamları. *Ülkü*, (40), 19-21.

¹³²⁷ Aruoba, M.(16 Aralık 1945). Kaderim Böyle İmiş. *Ülkü*, (102), 16-17.

¹³²⁸ Aruoba, M.(16 Nisan 1946). Martının Aşkı. *Ülkü*, (110), 16-17.

¹³²⁹ Aruoba, M.(1 II. Teşrin 1941).Tırpancı. *Ülkü*, (3), 27-28.

¹³³⁰ Aruoba, M.(16 Şubat 1942). Topal ile Kezban ve Hovardası. *Ülkü*, (10), 19-21.

¹³³¹ Aruoba, M.(Ocak 1947). Elif Kızı. *Ülkü*, (1), 38-40.

¹³³² Sevengil, R. A. (1938). *Köyün Yolu*. İstanbul: Aydınlık Basımevi, 1-113.

“Belediyecilik”te bir belediye azasının, “Bir Tabak Kırıldı”da bir ressamın, “Yengeç Ali”de bir hamalın başından geçenler anlatılır. Refik Ahmet Sevengil bu eserinde toplumun her kesimine temas etmeye çalışmıştır.

Refik Ahmet Sevengil yazmış olduğu bu eser için yardım talep ederek Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine üç defa mektup gönderir. İlk mektubunda şunları yazar:

Köyün yolu ismi altında ve küçük hikayelerden mürekkep olmak üzere kendi hesabıma bastırduğım kitabımdan iki sayısını takdim ediyorum; Halkevleri kütüphanelerine dağıtılmak üzere münasip görülecek miktarın satın alınmasını hem neşriyatı hem de beni korumak olacaktır; lütfunuzu diler, derin saygılarımı tekrarlarım.¹³³³

Refik Ahmet Sevengil’in hem eserin hem de sanatçının korunması noktasında talep ettiği bu başvuru 24 Mart 1938 ve 25 Haziran 1938 tarihlerinde Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği tarafında kayda alınmış fakat herhangi bir cevap verilmemiştir. Sanatçı yapmış olduğu bu iki başvuruya cevap alamayınca 23.06.1938 tarihinde bir mektup daha yazarak yardım talebini tekrarlar:

Sayın Bay İncedayı

Kısa zaman için Ankara’ya gelebilmiş olmam fırsatından istifade ederek ziyaretinize geldim; uzun boylu konuşma fırsatı hasıl olmadı.

Köyün Yolu ismiyle neşrettiğim hikâye kitabımdan bir sayısını takdim ediyorum. Genel Sekreterliğe de iki kitap ile bir mektup gönderdim. Kitaptan halkevleri için satın alınması lütuf ve himayenizi rica ederim. Evvelce de “Açlık” isimli romanımı takdim etmiş, bu ricada bulunmuştum; lütfunuzun tecellisi bu günlere rast gelirse pek makbule geçecek.

Bu sabah İstanbul’a hareket ediyorum; hürmetle veda ederim.¹³³⁴

Refik Ahmet Sevengil’in bu talebine Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği bir yıl sonra 17.04.1939 tarihinde “Partice satın alınmak suretiyle yardım yapılmasını istediğiniz Köyün Yolu eserinizden 400 tanesi 100 liraya sana alınacağı” şeklinde cevap verir.

Kemal Bilbaşar’ın “Anadolu’dan Hikâyeler” ve “Cevizli Bahçe” adlı eserleri, Köyün yolu adlı eserde olduğu gibi birden fazla hikâyeden meydana gelmektedir. 1939 yılında basılan ve ilk kitabı olan Anadolu’dan Hikâyeler adlı eserde dokuz hikâye ve “Kendimize

¹³³³ CDA, 490.1.896.506.1

¹³³⁴ CDA, 490.01.896.506.1.

Dönebilmek” adlı bir tiyatro eseri yer almaktadır. 1939 yılında düzenlenen Memleket Küçük Hikâyeleri müsabakasında derece aldığı “*Hacı Eminin Damadı*” adlı eser de bu hikâye kitabında yer almaktadır. Yazarın ilk eseri olan *Anadolu’dan Hikâyeler* birçok eleştirmenin de dikkatini çeker. Nurullah Ataç, eserde yer alan “Budakoğlu” hikâyesi hakkında şunları söyler; “*Kemal Bilbaşar’ı tanımıyorum. Başka yazılarını bilmem. Fakat o hikâye hoşuma gitti. Kemal Bilbaşar anlatmayı biliyor. Şahısları belirtmek sanatına henüz erişmemiş, fakat görüyor, hususiyetleri tespit edebiliyor... Kemal Bilbaşar’ın iyi bir hikâyeci, hatta iyi bir romancı olacağını ümit ediyorum.*”¹³³⁵

Yazarın ikinci hikâye kitabı olan *Cevizli Bahçe* ise 1941 yılında yayınlanır. Yedi hikâyenin yer aldığı bu eserde. Tahir Alangu, kitaptaki hikâyelerin “*yerli renk*” unsurlarını barındırdığına ve Refik Halit’ten izler taşıdığına dikkati çeker. Hasan İzzettin Dinamo, Gazi Eğitim’de okul arkadaşıyken yazar olduğunu bilmediği Bilbaşar’ın bu kitabı yayınlamasına çok şaşırdığını belirtir. Orhan Rahmi Gökçe, bu kitabı dolayısıyla Bilbaşar’ı, “*memleket hikâyeciliğinin monotonluğunu yırtan ilk müjdecilerden biri*” olarak görür. Ö. Faruk Toprak da *Cevizli Bahçe*’nin neşredilmesini heyecanla karşılayan yazarlardandır. Öncelikle kitapta Anadolu’yu anlatan hikâyeler olmasını takdir eder. Kitabı, “*harikulade ile vasıflandıracağım bir hikâye kitabı*” şeklinde niteler. Toprak, sonraki yıllarda yazdığı bir başka yazıda ise Bilbaşar’ın bu eserindeki Gorki etkisine dikkati çeker. Mediha Berkes, bu kitabın neşredilmesi dolayısıyla yazdığı bir yazıda, yazarın ilk kitabına göre teknik anlamda çok ilerlemiş olduğunu belirtir. Berkes de diğer yazarlar gibi Bilbaşar’ın eserlerinde ferdi konuları değil, sosyal meseleleri ele almış olmasını takdir eder.¹³³⁶

Yazarın *Cevizli Bahçe* eserinden Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği 425 adet satın alarak yazara 212 lira 50 kuruş ödenmesine karar vermiştir.¹³³⁷ *Anadolu’dan Hikâyeler* adlı eserin 100 adeti için 30 lira gönderilmiştir.¹³³⁸ Kemal Bilbaşar, 425 tane alınmasına karar verilen *Cevizli Bahçe* adlı eserin sayısını tamamlayamayınca Genel Merkeze durumu izah eden şu yazıyı gönderir:

Partimizin “Cevizli Bahçe” adlı kitabımdan satın almak lütfunda bulunduğu 425 adet kitaptan 225 tanesi faturasıyla birlikte sunulmuştur. (Bunlardan yüz tanesi evvelce satın

¹³³⁵ Ataç, N. (Nisan 1940). Bir Hikâye. *Aramak*, (12), 21.

¹³³⁶ Bağcı Tayfur, M. (2008). *Kemal Bilbaşar’ın Hikâyeleri, Romanları Ve Tiyatroları Üzerine Bir İnceleme*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 12.

¹³³⁷ CDA, 490.01.867.415.1.78

¹³³⁸ CDA, 490.01.867.415.1.86

alınan ve mevcudu azalmış bulunduğu için 100 tane takdim edilen “Anadolu’dan Hikâyeler adlı kitaba mahsuben gönderilmiştir; fakat sekreterliğiniz bu kitapların tetkik edilmeden alınamayacağını, Cevizli Bahçe için ayrıca müracaat edilmesi lüzumunu bildirmişti. İade olunmayan bu 100 kitap 25.5.1942’de sunulmuştu. Makbuzları ilişiktir.)

*Diğer 200 kitabın bilhara ikinci baskıdan takdim edileceğini saygılarımla bildiririm...*¹³³⁹

Siyasi erk, Anadolu’yu ve Anadolu insanını konu alan bu eserleri yazarlarının talebine binaen finanse etmiş olsa da satın alınan bu üç esere baktığımızda dönemin iktidarının politikalarına cevaz veren eserler olması da etkili olmuştur. Gerek Refik Ahmet Sevengil’in *Köyün Yolu* adlı eseri olsun gerekse de Kemal Bilbaşar’ın *Anadolu’dan Hikâyeler* ve *Cevizli Bahçe* adlı eserleri olsun bu kitaplar iktidarın köycülük ve Anadoluculuk eğilimlerinin yansımalarıdır. Ayrıca bu hikâyeler şehirli veya köylü ayrımı yapmaksızın iktidarın ayrımsız ve sınıfsız millet anlayışına uygun sıradan Anadolu insanını konu alan eserlerdir.

Türk hikâyesinin Cumhuriyet döneminde aldığı hüviyet, ilk yıllarda ‘romantik’ bir karakter gösterse de, 1940’lı yıllardan itibaren Türkiye’de yaşanan değişmelere paralel olarak farklı bir mahiyet kazanmıştır. Toplumcu Gerçekçilik edebiyat anlayışının şekillendirdiği hikâyelerde temelde benzer konular ele alınmış bir birine yakın yaklaşımlar ortaya konulmuştur. Bu noktada dönemin hikâyelerine baktığımızda köy-kent ilişkisinin neredeyse tüm hikâyelerde ‘çatışma’ çerçevesinde ele alındığı görülür. Siyasi erkin politikalarının aksine bu hikâyelerde Türkiye, sınıflı bir toplumdur. Bu sınıflar temelde iki ana grupta toplanır. Ezilen sınıfı temsil eden köylü, emekçi kesimdir. Sömürücü sınıfını temsil eden ise, kentli veya kentli kesimle bağlantı kurmuş ‘işsel anlamda kentli olan’ köylü kesimdir, ağadır. Köy, saf ve iyi niyetli, bozulmamış insani özelliklere sahip olan, ideolojinin kendi içinden söylersek, potansiyel sosyalist insanlardan oluşurken; kent, kapitalizmin şekillendirdiği pragmatik insan tipinden oluşmaktadır. Bu sebeple köylü kimlik, kentli kimlikle, sosyalizmin kapitalizmle aynı ortamda bulunamayıp çatışacağı gibi çatışmaktadır.¹³⁴⁰ Toplumcu Gerçekçi sanatçıların eserlerinde işlemiş olduğu bu konular siyasi erki rahatsız etmiş ve iktidar sanatçılara karşı yaptırım uygulamıştır.

21 Ağustos 1946 tarihli Vatan gazetesinde yayınlanan “*Fındık Yaprakları*” eseri yüzünden Samim Kocagöz siyasi erk tarafından tevkif edilir ve Sivas’a sürülür. “*Fındık Yaprakları*”

¹³³⁹ CDA, 490.01.867.415.1.77

¹³⁴⁰ Coşkun, S. (2012). *Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri* (Editör: Köksal Alver). Ankara: Hece Yayınlar, 437-459.

adlı hikâye Giresun halkını konu alan bir eserdir. Giresun'da balıkçılık yapan bir reisin ağzından anlatılan hikâyede fındıktan geçimini sağlayan halkın belirlenen fındık fiyatı üzerinden geçimini sağlayamadığından bahsedilir. Ayrıca Giresun'un kadının çalışkanlığından erkeklerinin ise tembelliğinden bahsedilirken Emine karakteri üzerinden bölgedeki kadınların çektiği ıstıraplar anlatılır.

-Hey Gidi hey! Der, her zaman fındığın en fazla (35) e satıp darıyı millet (50) ye almaya başladığı gün mahvoldu.

-Bu Giresun'un, köyünün, şehrinin velhasıl bütün civarının erkeklerinin hepsi hayduttur! der; bir eşek satın alacak yerde üç karı alırlar... Karı, fındık toparlar, kadın odun toplar, kadın evin işine bakar, karı çoluk çocuk büyütür. Ve zaten evleninceye kadar harap olan genç kız, evlendikten biraz sonra bir tahta yongası gibi kavrulur, yanar gider...¹³⁴¹

Samim Kocagöz, bu hikâyeyi kaleme alma sebebini şu şekilde anlatır:

1 Mayıs 1946'da Giresun'da bulunan 89. Piyade Alayına tayin edilerek katıldım. İstanbul'dan Giresun'a gitmek için vapura binmeden önce "Vatan" gazetesine uğramıştım. (Bu gazeteye İsviçre'den harp içinde Avrupa'nın durumu ile ilgili yazılar gönderiyordum.) Ahmet Emin Bey, "Aman Samim Bey, Karadeniz'e gidiyorsunuz, oradan bize haber, yazı gönderin. Orada kimsemiz yok." Dedi. Ben de Giresun'a varınca halkın geçim koşullarını pek ağır iktisadi durumu son derece çıkmazda gördüm. Asker olduğum için yazı ve haberleri imzasız olarak "Vatan" a göndermeye başladım. Bir de içimden geldi! Durumla ilgili bir hikâyeye yazdım: Adı "Fındık Yaprakları" oldu. Eh, edebiyat yazısıdır diye buna imzama attım. Hikâyeye gazetede çıktı.¹³⁴²

Hikâyenin gazetede yayınlanmasından sonra tutuklanan Samim Kocagöz, alayın adli subayının kendisine anlattıklarını şöyle özetler:

Bu iş Halk Partililerin işi. Halk Partili milletvekili Musa Kâzım, gelmiş komutana şikâyet etmiş. Seçim yatırımı yapıyorlar. Bütün Halk Partililer çarşı Pazar, halk arasında senin bu hikâyeyi okuyorlar. Seni beladan halâs için Sivas'a tümen merkezine yollamaya çalışacağım. Orada tümen mahkemesinde ancak muhakeme edilebilirsin...¹³⁴³

1946 genel seçimlerin olduğu yıl olması sebebiyle "Fındık Yaprakları" adlı eser siyasi erkin oldukça dikkatini çeker özellikle seçim bölgesindeki iktidar mensupları hikâyenin halka iktidarın aleyhine telkinde bulunduğunu düşünmektedir. Samim Kocagöz'ün Sivas'a gönderildiği gün olan 5 Eylül 1946 günü Cumhuriyet Halk Partisi'nin Giresun'daki yayın

¹³⁴¹ Kocagöz, S. (21.08.1946). Fındık Yaprakları. *Vatan Gazetesi*, 5.

¹³⁴² Yetkin, a. g. e., 158.

¹³⁴³ Yetkin, a. g. e., 158.

organı olan *Yeşil Giresun* gazetesinde “*Ahmet Yalman’a Açık Mektup*” başlığı altında şu yazı kaleme alınır:

Fındık Yaprakları” adını taşıyan bu deli saçması bütün hemşerilerimiz tarafından nefretle karşılanmış ve gazeteniz bir paçavra gibi yırtılıp atılmıştır.

Muhalefet sarığını başına doladıktan sonra, boyuna uydurma haberlerle halkın şerefiyle, namusuyla oynayacak kadar işi azıtacağını hiç ummuyordum. Artık gazetenizin ‘Vatan’ ismine lâyük olmadığını; ‘Yalan’ kelimesinin ise biçilmiş kaftan olduğunu düşünüyoruz.

...Hikâyeci bozuntusu, reis dediği meçhul bir namussuzun ağzından bize şu küfürleri savuruyor:- “Aşağılık yer”

... Bir köylü kadının yarım ekmeğe ırzını sattığı iddia ediliyor. Ve: ‘Bu hadise, ‘Türk köylüsünü zenginleştirmek! Diye nutukların verildiği günlere rastlar’ deniyor.

İşte meselenin iç yüzü anlaşıldı üstat.... Hezeyanlarına gazetenizin sütunlarında niçin yer verdiğiniz meydandadır: Muhalefet yapmak için...¹³⁴⁴

Hikâyenin yayınlanması sonrası gerçekleşen olaylar göstermiştir ki 1946 seçimleri sırasında yayınlanan edebî bir eserde siyasi erkin politikası aleyhine ifadelerin yer alması dolayısıyla hem yazarın hem de yayımlandığı gazetenin cezalandırıldığı görülmektedir. Öyle ki Samim Kocagöz, Sivas’ta askeri mahkemede yargılanması sonucunda hikâyesinde siyasi bir yön bulunmadığından, edebî bir hüviyet taşıdığından takipsizlik kararı alacaktır.¹³⁴⁵

Sait Faik’in 15 Haziran 1940 yılında *Varlık* dergisinde yayınlanan “*Çelme*” adlı hikâyesi ise *Varlık* yayınlarından çıkan “*Şahmerdan*” adlı hikâye kitabında yer aldıktan sonra halkı askerlikten soğutmakla suçlanmış ve askeri mahkemeye sevke edilmiştir. “*Çelme*” adlı hikâye Adapazarı’nın Değirmen başı denen piknik yerinde geçer. Dünya cenneti hayali kuran anlatıcı savaştan yeni çıkmış ülkede bir taraftan haksız kazancın yarattığı avantajlardan, bürokrat eşlerinin mesire yerlerinde eğlenmelerinden bahsederken diğer taraftan halkın açlık ve sefaletinden bahseder. Eşleri savaş meydanında kalmış yaralanmış kadınların bir avuç un öğütebilmek için mesire yerindeki değirmene gelmelerini ve sıra beklemelerini anlatarak sınıfsal farklılığı vurgular. Siyasi erkin sınıfsal ayrım olmaksızın

¹³⁴⁴ Yetkin, a. g. e., 159.

¹³⁴⁵ Yetkin, a. g. e., 159.

yek pare bir millet anlayışına ters bir konuya sahip olması sebebiyle hikaye iktidarın tepkisini çeker.

Sait Faik, 10 Eylül 1940 tarihinde Ankara Müdde-i Umumiyesi'nde yapılan ve kendisini Avukat Fuat Ömer Keskinoglu'nun temsil ettiği duruşmaya bizzat katılmıştır.¹³⁴⁶ Nusret Kafdağlı "Sait Faik'in Arkasından- Dostlarımızın Ölümü ile Biz De Ölüyoruz" adlı yazısında mahkemeyi şöyle anlatır:

Mahkeme reisi paşanın karşısında mavi dumanlı gözleri dolu dolu, sesi boğuk, boğazında bir düğüm, otuz beş yaşında bir çocuk var. Böyle büyük rütbeli bir askerle, bütün hayatında ilk defa bu kadar yakın, karşı karşıya bulunuyor. Azarlanmaktan korkan, ürkek çocuk bakışları yerde, başı önünde...

-Sen, yazdığın hikayede emirberin ayağına çelme taktırmışsın!.. Emirberin elindeki dolmalar yere dökülmüş. Bunun mânâsı?

Hayatı boyunca, insanların neden hiç durmadan sevişemediklerini bir türlü anlayamamış olan sanığın bükülmüş dudakları titriyor:

-Efendim, okununca da anlaşılacağı gibi, hikâyedeki vâka Birinci Meşrutiyet'te geçmiştir. Bahsettiğim emirber, o devrin...

-Ya!, demek ki sen...

Sanığın kulakları uğulduyor, gözleri kararıyor. Söylenenlerden yalnız bir kelime duyabiliyor: "Bu!.." Askeri savcının, cübbesinin yeninden uzanmış, vücudundan belki on defa daha büyük görünen işaret parmağı tekrar tekrar sanığı gösteriyor; "Bu!.."

'Bu!', Sait Faik'tir. Sait Faik, durgun deniz bakışlı çocuk... Sait ağlıyor. Süngülü iki muhafızın arasında olduğu için değil, karanlık merdiven altında horlandığı için değil... 'Bu!..' olduğu için ağlıyor...¹³⁴⁷

21 Ekim 1940'ta Avukat Fuat Ömer Keskinoglu'nun Sait Faik'e gönderdiği mektupta davanın takibi ile ilgili bilgiler vererek Türk Ceza Kanunu'nun 155. Maddesinden yargılanacağını, mahkeme sonunda ceza alırsa bunun iki ay hapis olabileceğini bildirmekte ancak korkulacak bir şey olmadığını eklemektedir.

Bütün bunlar olurken Yaşar Nabi, Sait Faik'e yardım etmek için o sıralarda Genelkurmay Adli Müşaviri olan Münir Paşa'ya giderek *Çelme*'yi kendisine okur. Sait Faik'i yakından tanıdığını, suç işleyecek karakterde biri olmadığını anlatmış. Dava dosyası Münir Paşa'nın makamı tarafından sevk edildiği için hiç değilse olumsuz bir görüş ileri sürmemesini rica etmiştir.

¹³⁴⁶ Sönmez, S. (2007). *A'dan Z'ye Sait Faik*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 64.

¹³⁴⁷ Kafdağlı, N. (Mayıs 1954). Sait Faik'in Arkasından- Dostlarımızın Ölümü ile Biz De Ölüyoruz. *Büyük Doğu*, (3), 18.

Orhan Veli ise 28 Şubat 1941’de yazdığı mektupta, “... burada ‘Çelme’ hikâyesini buldum ve okudum ve başına bu işi açanlara küfrettim. Harika hikâyeye azizim” diyerek Sait Faik’e destek olmuştur. Dava beraatla sonuçlanmıştır ancak davadan geriye Makbule Hanım’ın, evladının edebiyat yüzünden başının derde gireceğine dair bir korku baki kalmıştır.¹³⁴⁸

Sait Faik’in “Çelme” hikâyesinden sonra 1943’de yayınlanan Sabahattin Ali’nin “Değirmen” ve 1947’de yayınlanan “Sırça Köşk” adlı eserleri siyasi erk tarafından toplattırılmıştır. Sabahattin Ali, hikâyelerinde yanlış ekonomik ve siyasi yapılanmaları dile getirmiştir. İfade etmeğe çalıştığı problemler, bireysel nedenlere dayanmaz. Bireyin hayatını zorlaştıran problemlerin daima toplumla, çevreyle ilgisi vardır. Yani çevreyi, toplumu bireyle açıklamak yerine bireyi toplumla açıklamaya çalışır. Bireyi belirleyen toplum olduğundan toplumsal şartlar değiştiğinde insanın da değişeceğine inanır.¹³⁴⁹

Sabahattin Ali, *Varlık* dergisine verdiği bir röportajda sanat anlayışını şöyle ifade eder:

*Edebiyat, aelumum sanat, bence sanatkârın düşündüğü ve duyduğu bir fikrin ve hissin atılması, tamim edilmesi demektir; yani bir nevi propagandadır. Ben hiçbir zaman maksatsız olduğuna kani olmadım... Bu takdirde de endivüidializmden mümkün olduğu kadar, muhite dönmek, muhitten birçok şeyler almak ve muhite birçok şeyler vererek yazmak lazımdır. Bunun yapılabilmesinin birinci şartı ise, muharrire realist olmak müsaadesinin verilmesidir.*¹³⁵⁰

Sabahattin Ali’nin eserlerinde işlediği konular, değişen konjonktürle birlikte siyasi kimliği ile de birleşince yazar iktidar tarafından cezalandırılmıştır. Öyle ki eserlerinin ilk baskıları yapıldığında cezalandırılmayan yazar, değişen siyasi tutumla birlikte eserlerinin ikinci baskısı yapıldığında cezalandırılmıştır. Örneğin; “Değirmen” adlı hikâyeye kitabı 1935’te yayınlanmıştır. Sabahattin Ali, 1934 yılında yayınladığı “Dağlar ve Rüzgârlar” adlı şiir kitabı ile “Değirmen” adlı eserini 1943 yılında birleştirmiştir. Bu eseri 1943’te yayınladıktan bir sene sonra 1944’te Bakanlar Kurulu kararı ile yasaklanmıştır. Matbuat Kanununun 51. maddesinde yer alan ülke siyasetine dokunan eserlerin toplatılması esasınca yasaklanan kitabın ardından yine aynı maddeye binaen 1948’de Bakanlar Kurulu kararı ile “Sırça Köşk” adlı eseri de yasaklanmıştır.¹³⁵¹ Toplumcu gerçekçi bir sanat anlayışına sahip Sabahattin Ali

¹³⁴⁸ Sönmez, a. g. e., 65-66.

¹³⁴⁹ Şenderin, Z. (2000). Sabahattin Ali’nin Hikâyelerinde Toplumsal Eleştiri. *Hece*, (46-47), 302

¹³⁵⁰ Reşit, M. (1936). Sabahattin Ali ile Bir Konuşma. *Varlık*, (65), 264-265.

¹³⁵¹ CDA, 490.01.117.50.4.

1944'ten sonra iktidar tarafından eserlerinde siyasi propaganda yapan bir yazar olarak algılanmış ve bu tarihten itibaren siyasi iktidarın yaptırımlarına maruz kalmıştır.

Siyasi erk, hikâye türünde inkılâp, millî mücadele ve özellikle köyü konu alan eserler hususunda yazarları teşvik ederken diğer taraftan oluşturmak istediği köy ve köylü anlatımlarının dışındaki eserleri toplatmış ve yazarlarına ise hapis cezası ile yaptırım uygulamıştır. İktidarın sınıfsız ve ayrımsız bir toplum tasarımının tam tersi sahip ülke siyasetine aykırı eserlere de benzer yaptırımlar uygulanmıştır.

Roman türünde siyasi erk diğer türlerde olduğu gibi belirli konulara yönlendirme yapmamıştır. Fakat sahip olduğu Halkevi dergilerinde sanatçıların eserlerine yer vererek bu sanatçıların ülke genelinde tanınmasını sağlarken diğer taraftan yazarların eserlerini satın alarak maddi destekte bulunmuştur. Bunların haricinde iktidarın ülke siyasetine aykırı olduğunu düşündüğü eserler ise siyasi erk tarafından cezalandırılmıştır.

Siyasi iktidarın edebî türler alanında düzenlemiş olduğu müsabakalarda roman türüne ayrılan tek yıl 1942 yılıdır. Siyasi erk bu yıldan sonra roman türünde herhangi bir müsabaka düzenlememiştir. 1942 yılında düzenlenen müsabakada ise eserlerin değerlendirmesi ve müsabakanın sonuçları tartışmalara sebep olmuştur. Siyasi erk, halkın büyük çoğunluğunun okuma yazma bilmemesinden dolayı roman türü ile geniş halk kitlelerini etkilemeyeceğinden bu türe diğer edebî türler gibi eğilim göstermemiştir. Hikâye ve romanla ilgili kuramsal yazılarla da bu dönemde hemen hemen hiç karşılaşılmaz. Eleştirmenler ve incelemeciler genellikle yaptıkları inceleme ve eleştirilerin içinde romanla ilgili değerlendirmelerde bulunurlar. Bu dönemde özgün ve yetkin kuramsal çalışmalar olmadığı için yapılan eleştirilerin bilimsellikten ve nesnellikten uzak olması da doğaldır. Halkevi dergilerinin diğer edebî türlere sayfalarında ziyadesiyle yer vermesi de göz önünde bulundurulduğunda roman türüne çok az yer verdiği görülmektedir. Öyle ki dönemin önemli Halkevi dergisi olan *Ülkü*'de yayınlanan tek roman ise Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "*Mahur Beste*" romanıdır. 1944 yılında tefrika edilmeye başlanan roman *Ülkü* dergisinin 56-92 sayıları arasında yayınlanmıştır. Dönemin önemli edebiyatçılarının bulunduğu ve Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti olan Ankara'da yayınlanan *Ülkü* dergisinde sadece tek roman tefrikası yapılması iktidarın roman türüne nazaran diğer edebî türlere vermiş olduğu önemi göstermektedir.

Siyasi erk bu dönemde diğer türlerde olduğu bazı roman yazarlarına maddi destekte bulunur. Bu dönemde siyasi erkin satın alınarak maddi destekte bulunduğu romanlar şunlardır; “Açlık”, “Denizin Çağırışı”, “Fahim Bey ve Biz”, “Çamlıca’daki Eniştemiz”

Refik Ahmet Sevengil’in “Köyün Yolu” hikâyesi ile almış olduğu teşvikin yanı sıra yazar kaleme aldığı “Açlık” romanı ile de siyasi erk tarafından teşvik almıştır. Refik Ahmet Sevengil “Açlık” adlı eserinde Anadolu insanının içinde bulunduğu ekonomik zorluklara yer verilmiştir. Anadolu’da küçük bir kasabada hukuk müşaviri muavini olarak görev yapan Gülseren ile fabrika müdürü Ahmet Turgut’un ilk karşılaşması fabrika ile köylü arasında arazilerle ilgili yaşanan bir sorunla ilgilidir. Sorun şudur ki, şeker fabrikası köylünün boş duran arazilerine satın almadan şeker pancarı ekmiştir. Uzun yıllar bu böyle devam etmiştir çünkü köylü cahildir ve nasıl olsa boş duruyor bu çorak topraklar, eksinler varsınlar düşüncesiyle yıllarca sesini çıkarmamıştır. Ancak bir zaman sonra köylüler bu şekilde fabrikanın para kazandığını görünce fabrikadan tarlalarını geri isterler ancak olumlu bir sonuç alamazlar ve sonunda fabrika ile mahkemelik olurlar. Bu arada devreye Gülseren girer ve Ahmet Turgut’a köylünün haklılığını, tarlaların asıl sahibinin onlar olduğunu, bugüne kadar ekilen tarlaların değeri ne ise onun köylülere verilip satın alınması gerektiğini söyler. Aslında yaşanan bu durum ne ilktir ne de son. Yıllarca her açıdan geri kalmış/bırakılmış Anadolu insanı ağalarla, büyük toprak sahipleriyle bunu uzun yıllar yaşamış, karın tokluğuna çalışmış, ezilmiş ve hakkını arayacak gücü kendinde bulamamıştır. Lakin Cumhuriyet’le birlikte “Köylü milletin efendisi” olmuş ve Gülseren gibi idealist gençler sayesinde köylü haklarının farkına varmıştır. Gülseren, ezilen ve yoksullukla mücadele eden halkla adeta kenetlenmiş ve onların sorunlarına çareler aramaktadır.¹³⁵² Yazar, “Açlık” romanında yaratmış olduğu ideal kimlik üzerinden Cumhuriyet ideolojisini aktarmaktadır. Refik Ahmet Sevengil yazmış olduğu “Açlık” romanına binaen Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine şu talep yazısını yazar:

*“Açlık” ismiyle yazıp kendi hesabıma bastırduğım romanımdan bir sayısını gönderiyorum; memleket dekoru ve memleketçilik davası arasında halkevlerimizin faydalı ve müspet çalışmalarını da belirten bu kitabımdan halkevleri kütüphaneleri için bir miktar satın alınmasını kabul ve alâkalılara emir buyurursanız hem neşriyatı, hem beni himaye etmiş olacaksınız. En derin saygılarımı sunarım.*¹³⁵³

¹³⁵² Şahan, H. (2017). Roman ve İdeoloji İlişkisi Bağlamında Refik Ahmet Sevengil’in Romanları ve Romancılığı, *Journal of Turkish, Turkish Language and Literature*, Volume 3, (3), 131-159.

¹³⁵³ CDA, 490.01.867.415.1.

Refik Ahmet'in yapmış olduğu bu başvurusuna Cumhuriyet Halk Partisi tarafından herhangi bir cevap gelmez Refik Ahmet daha önce yapmış olduğu başvurusunu tekrarlayarak romanının satın alınmasını talep eder. 8 Temmuz 1939 yılında Cumhuriyet Halk Partisi tarafından kayda geçirilen başvuruya 18 Nisan 1941 tarihinde cevap verilerek “*Açlık*” romanında 200 adet alınacağı ve yazara 100 lira ödeneceği bildirilir.¹³⁵⁴ Refik Ahmet Sevensil roman için her ne kadar ısrarla yardım başvurusunda bulunmuş olsa da kaleme almış olduğu roman, siyasi erkin zihin dünyasına uygun olmasından dolayı iki yıl geçmesine rağmen iktidar yazara ekonomik yardımda bulunmuştur.

Refik Ahmet Sevensil'in eserinden iki yıl sonra Kemal Bilbaşar “*Denizin Çağırışı*” adlı eseri için Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine satın alınması hususunda başvuru yapar. “*Denizin Çağırışı*” adlı eser 1941 yılında yazılır ve roman 1943 yılında yayınlanır. Eser, küçük bir kasabada birçok olanaktan mahrum bir öğretmeni anlatan psikolojik bir romandır. Eser dönemin eleştirmenleri tarafından da beğenilir ve methedilir. İsmet Kültür, “*nefis bir roman*” olarak nitelediği *Denizin Çağırışı*'nda Bilbaşar'ı çok başarılı bulur. Bu romanı okuduktan sonra Bilbaşar'ın “özlü ve muvaffak” romanlar verebileceğine inandığını, onun gözlem ve tahlil gücü, ifade mükemmeliyeti olan bir yazar olduğunu belirtir. P. Naili Boratav, bu roman için “*ilk roman denemesi olarak yazarına cesaret verecek bir hamle*” olduğu tespitini yapar.¹³⁵⁵

Kemal Bilbaşar eleştirmenlerin övgüyle bahsettiği eser için toplumu anlatmayıp bireysel bir konu işlediği için memnun değildir. Yazar bu konuda şunları ifade eder; “*Bu roman 1943'te Yurt ve Dünya yayınları arasından çıktı. Pertev Naili Boratav yazdığı eleştiride (ilk kez dört başı mamur bir öykü kaleme aldığım için) beni kutlamıştı. Oysa ben o romanda halktan kopuk bireyci bir yöne saptığımı fark etmiştim. O yüzden bir daha öylesi bir yapıt kaleme almadım.*”¹³⁵⁶

Her ne kadar Kemal Bilbaşar eserden memnun olmasa da yazmış olduğu roman için Cumhuriyet Halk Partisi'nden eserinin alınarak yardım edilmesini talep eder. Bu konuda Parti Genel Sekreterliğine şu talep yazısını gönderir:

¹³⁵⁴ CDA, 490.01.867.415.15.

¹³⁵⁵ Bağcı Tayfur, a. g. t., 132.

¹³⁵⁶ Bağcı Tayfur, a. g. t., 134.

*Evvvelce çıkardığım Anadolu 'dan Hikâyeler ve Cevizli Bahçe adlı hikâye kitaplarından satın almak suretiyle himayesini gördüğüm Partimize bu defa Denizin Çağırışı adlı romanımı sunuyor ve Halkevi kütüphaneleri ve okuma odaları için münasip görülen miktarda satın alınmasını rica ediyorum. Bu vesile ile hürmetlerimi sunuyorum.*¹³⁵⁷

Kemal Bilbaşar'ın Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'ne yapmış olduğu başvuru Genel Sekreterlik tarafından olumlu görülür. Siyasi erk “Denizin Çağırışı” adlı eserden %20 tenzilatla 25 adet satın alır.

Refik Ahmet Sevensil ve Kemal Bilbaşar'ın dışında siyasi erkin yardım etmiş olduğu diğer yazar Abdülhak Şinasi Hisar'dır. Siyasi erk Abdülhak Şinasi Hisar'ın “Fahim Bey ve Biz” ile “Çamlıca'daki Eniştemiz” adlı eserlerini satın alarak yardımda bulunmuştur. Yazarın Fahim Bey ve Biz adlı eseri için Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine yapılmış başvuru yazısı arşiv belgeleri arasında rastlanmamıştır. Fakat Parti Genel Sekreterliğinin Nafi Kansu imzalı 08.01.1942 tarihli yazısında Cumhuriyet Halk Partisi'nin yapılacak yardım için şu ifadeler yer alır:

*Komisyonca halkevleri kütüphaneleri için faydalı görülen Abdülhak Şinasi'nin “Fahim Bey ve Biz” adlı eserinden 400 adet satın alınmasına ve bedelinin tutarı olan 300 liranın Parti bütçesinin 3. fasıl 1. maddesinin 2. sırasındaki Halkevleri ve Odaları için alınacak ve bastırılacak kitaplar masrafi tahsisatından muharririne ödenmesine yüksek müsaadelerinizi rica ederim.*¹³⁵⁸

“Fahim Bey ve Biz” eserinin almış olduğu yardımdan sonra Abdülhak Şinasi Hisar 5.10.1944 tarihinde “Çamlıca'daki Eniştemiz” adlı eserinin satın alınması için Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine bir yardım talebi yazısı kaleme alır. Yazar bu yazıda Genel sekreterlikten şu taleplerde bulunur;

*Çamlıca'daki Eniştemiz adlı eserimden iki nüshasını ilişik olarak yüksek makamınıza takdim ile şeref bulur, eserin neşrine yardım olmak üzere halkevleri için tensip buyurulacak miktarda alınmasına müsaadenizi rica ederek derin saygılarımı sunarım.*¹³⁵⁹

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği, Abdülhak Şinasi Hisar'ın yazısına cevaben komisyonun değerlendirmesi sonucunda yazarın kitabından 255 adet alınacağını bildirir. Kitap

¹³⁵⁷ CDA, 490.01.867.415.16.

¹³⁵⁸ CDA, 490.01.868.420.1.173.

¹³⁵⁹ CDA, 490.01.868.420.1.169.

başına 20 lira ödenecek; ancak %20 tenzilat yapılacaktır. Yapılan tenzilat sonucunda Abdülhak Şinasi Hisar'a 22.11.1945 tarihli yazı onayı ile 408 lira ödenmiştir.¹³⁶⁰

Abdülhak Şinasi Hisar'ın bu iki romanı dışında Boğaziçi Mehtapları adlı anı kitabı da siyasi erk tarafından satın alınarak yazara 425 lira ücret ödenir.¹³⁶¹ Romanları ile birlikte bu eseri de göz önünde bulundurulduğunda Abdülhak Şinasi Hisar'a 1000 liraya yakın bir ücret ödenerek finanse edilmiştir.

Gerek Kemal Bilbaşar'ın eseri gerekse de Abdülhak Şinasi Hisar'ın eserleri göz önünde bulundurulduğunda bireysel konuları işleyen bu eserlere siyasi erkin maddi yardımında bulunması alışılmışın dışındadır. Öyle ki siyasi iktidarın edebî metinlerden beklentisi kurulan yeni devletin amaçlarını ve ilkelerini halka telkin ettirmektir. Bu hususta Kemal Bilbaşar'ın ve Abdülhak Şinasi Hisar'ın romanları farklı bir mecrada yer alan eserlerdir. Fakat bu iki yazarın da iktidar tarafından desteklenmesinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin düzenlemiş olduğu sanat ödülleri müsabakalarında derece almış sanatçılar olmaları etkili olmuş olabilir.

Siyasi erkin maddi olarak desteklemiş olduğu romanlar haricinde iktidarın yasaklayarak oluşturmaya çalıştığı edebiyat kanonunun dışında romanlar da vardır. Bu dönemde yasaklanan romanlar Sait Faik'in "*Medarı Maişet Motoru*", Reşat Enis'in "*Toprak Kokusu*", Mahmut Makal'ın "*Bizim Köy*", Murad Sertoğlu'nun "*Mustafa Sagir*" eserleridir.

Sait Faik, *Yeni Mecmua*'nın 4 Ekim 1940- 21 Şubat 1941 tarihli 75-95. sayılarında 19 bölüm olarak tefrika ettiği *Medarı Maişet Motoru*'nu 1944'te yayınlamaya karar verdiğinde Babıali'deki hiçbir yayınevi kitabı basmak istememiş. Annesinden aldığı parayla kitabın masraflarını karşılayan Sait Faik'e, Yokuş Kitabevi'nin sahipleri Agop Arad ve Burhan Arpad yardımcı olmuştur.¹³⁶²

Sait Faik, annesinden almış olduğu maddi yardımın haricinden dönemin siyasi iktidarından da yardım talebinde bulunur. El yazısı ile gönderdiği mektupta yazarın talebi şu şekildedir:

¹³⁶⁰ CDA, 490.01.868.420.1.168.

¹³⁶¹ CDA, 490.01.868.420.1.172.

¹³⁶² Sönmez, a. g. e., 133.

*Yazıp neşrettiğim “Medarı Maişet Motoru” isimli kitabımdan iki tanesini pullayarak posta ile taahhütlü olarak gönderiyorum. Bir miktar alınmak sureti ile bu kitabın yayınına yardım edilmesini rica ederim.*¹³⁶³

Sait Faik’in Burgazada’daki küçük insanları anlattığı bu eseri siyasi erk tarafından desteklenmek yerine 1944 yılında Bakanlar Kurulu’nun almış olduğu karar ile “İstanbul’da Yokuş Kitabevince yayınlanan Medarı Maişet Motoru kitabının dağıtılmasının menî ve mevcutlarının toplatılmasına”¹³⁶⁴ göre işlem yapılmıştır.

Bakanlar Kurulu’nun almış olduğu bu karardan sonra kitabevine gelen polis Hasan Efendi, Bakanlar Kurulu’nun toplatma kararını göstererek iki bin adet basılan ve ellişerlik paketler halinde saklanan Medarı Maişet Motoru’nu, motosikletin sepetine yükleyip götürmüştür, Burhan Arpad, bir paketi saklamış ve bu arada telefon ederek durumu Sait Faik’e haber vermiştir. Kısa süre içinde Yokuş Kitabevi ortaklığından ayrılan Burhan Arpad, sakladığı elli kitabı da yanında götürmüştür. Ne var ki Sait Faik bir türlü gidip kitapları alamamış ve Burhan Arpad’tan kitapları bir süre daha saklamasını rica etmiş. Burhan Arpad aramalar ve tutuklamalar sıklaştıkça elinde kalan elli kitabı teker teker yakmak zorunda kalmıştır.¹³⁶⁵

1944’de gerçekleşen bu olaylardan sonra Sait Faik 11 Kasım 1949 tarihinde Akşam gazetesinde vermiş olduğu röportajda kitap ile ilgili şunlar söyleyecektir:

*“Medarı maişet” isimli bir hikaye kitabı çıkarmıştım. Hayatı toz pembe görmüyorum diye mahkemeye verildim. Üç beş kuruş kazanalım derken iki bin lira mahkeme masrafı ödedim, üzüntüsü de caba. Kahramanlarım rahat etmek için hapse giriyorlardı. Bütün sebep bu!*¹³⁶⁶

1950 yılında Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı yerine Demokrat Parti iktidarı gelmesine rağmen Medar-ı Maişet Motoru, 1952’de Varlık yayınları tarafından ikinci kez basılırken Sait Faik, kitabın adını *Birtakım İnsanlar*, romanda geçen “Medar-ı Maişet” motorunun adını da “Ceylan-ı Bahri” olarak değiştirmiştir.¹³⁶⁷

1944’de yayınlanması yasaklanan diğer eser ise Reşat Enis Aygen’in “Toprak Kokusu” adlı eseridir. Köylü-toprak ilişkisinin anlatıldığı eserde köylünün toprağını koruyabilmek için yaşadığı güçlükler dile getirilmektedir. “Köylünün ve işçinin devlete karşı isyan ederek haklarını

¹³⁶³ CDA, 490.01.868.421.1.25.

¹³⁶⁴ CDA, 490.01.107.85.19.

¹³⁶⁵ Sönmez, a. g. e., 133.

¹³⁶⁶ Gökçepinar, S. (11 Kasım 1949). Muharrir Niye Yetişmiyor? Sait Faik Diyor Ki. *Akşam Gazetesi*, 5.

¹³⁶⁷ Sönmez, a. g. e., 134.

almaya çalışmaları ise, meselelerin çözümünde daha dikkate değer bir noktadır.”¹³⁶⁸ Halide Edip Adivar “*Toprak Kokusu*” adlı eseri “*Steinbeck’in Gazap Üzümleri romanından daha güçlü bir eser olarak nitelendirir.*”¹³⁶⁹ Eserin sahip olmuş olduğu bu muhteva siyasi erkin dikkatini çekmiştir. Bakanlar Kurulu “*İstanbul’da Semih Kitabevinde yayınlanan Toprak Kokusu kitabının dağıtılmasının menî ve mevcutlarının toplatılmasına*”¹³⁷⁰ karar verir. 1944 yılından bir yıl sonra 1945’de Toprak reformunun yasalaşması “*Toprak Kokusu*” adlı eserin de kaderini değiştirir. Öyle ki Anadolu köylüsü için toprak reformunu bir umut olarak gören Reşat Enis romanını, Boyalisakal’ın kızı cezaevinde “*Toprak Kanunu’nun çıkarılmasını bekliyor cümleleriyle bitirir.*” İşin peşini bırakmayan Reşat Enis’in büyük uğraşları sonucu, dönemin İçişleri Bakanı Saraçoğlu’nun izni –ve hatta kutlamasıyla- *Toprak Kokusu* özgürlüğüne kavuşur.¹³⁷¹

Toprak Kokusu adlı eser hakkında iktidarın bir yıl içerisinde değişen tutumu göz önünde bulundurulduğunda siyasi erkin gerçekleştirmiş olduğu politik manevralara göre eser hakkında müspet veya menfi karar verebildiği anlaşılmaktadır.

Köylünün içinde bulunduğu şartların ve sıkıntıların anlatıldığı “*Toprak Kokusu*” romanın benzeri Mahmut Makal’ın “*Bizim Köy*” adlı eserinde de mevcuttur. Siyasi erkin hedeflediği romantik köy ve köylü imajından farklı olarak “*Bizim Köy*” adlı eserinde gerçekçi bir köy olgusu ortaya koyan Mahmut Makal da iktidar tarafından cezalandırılmıştır. Bizim Köy ifadesi ilk defa 1933’de Kadro dergisinde Falih Rıfki Atay tarafından kullanılmıştır. Falih Rıfki’nin tasvir etmiş olduğu köy imajı eğitilmiş, tarımdan ve iktisattan anlayan refah seviyesi yüksek bir köydür. İktidarın kurulan cumhuriyetle birlikte çizmiş olduğu köy imajı şu şekildedir; “*Bizim Köy, Kemalist Köy, Türk ihtilalinin köyü, baştanbaşa bir dinamo gibi cihazlanmış, kilovat ışığı ile bakan, dalga uzunluğu ile dinleyen, ocağı başında gazetesinin Köy Saati’ni okuyan, Hamburg piyasasının tahıl fiyatlarını soran köylü.*”¹³⁷²

Mahmut Makal ise “*Bizim Köy*” adlı eserinde Falih Rıfki’nin betimlemiş olduğu köy ve köy imajından farklı bir köy imajı ile çıkar. 1946 seçimleri öncesinde Samim Kocagöz’ün *Vatan* gazetesinde yayınlanan “*Fındık Yaprakları*” ile yarattığı kargaşanın benzerini 1950 seçimleri

¹³⁶⁸ Kaplan, R. (1990). *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy*. Ankara: Akçağ Yayınları, 90.

¹³⁶⁹ Öztürk, A. (1984). Ekmek Kavgası Verenlerin Romancısı Reşat Enis Aygen. *Dönem Dergisi*, (6), 6.

¹³⁷⁰ CDA,490.01.107.96.16

¹³⁷¹ Türkeş, a. g. y., 16.

¹³⁷² Atay, F. R. (1933). *Bizim Köy*. Kadro Dergisi, (18), 15-17.

öncesi Mahmut Makal “*Bizim Köy*” eseri ile yaratır. Köy ve köylünün yaşamış olduğu çileleri gözler önüne seren eserde şunları dile getirir:

Doğunun adı çıkmış. Burası Anadolu'nun göbeği sayılır. Çektiklerimize bakıyorum da, acaba doğudakilerin durumu daha kötü olabilir mi? diye tüylerim ürperiyor. Oturulur bir ev, soğuktan korur bir giyecek, karın doyurur yiyecek, az buçuk yakacak olmayınca nasıl karşı konulur kışa?...¹³⁷³

Mahmut Makal'ın bu anlatımları edebiyat çevreleri dışında da tartışılmaya başlanır. İlk etki şaşkınlık ve inkârdır! “*Anadolu köyü bu durumda mı imiş? Anadolu köylüsü böyle mi imiş? Diye şehirli aydın büyük bir şaşkınlığa kapıldı.*” Köyün geri kalmışlığını, içinde olduğu karanlığı sadık bir gözlemcilikle yansıtan bu notların “*gerçekçiliği tartışılmaya*” başlanmıştır.¹³⁷⁴

“*Bizim Köy*” sadece tartışılmakla kalmaz iktidar sahip olduğu jandarma ve bürokrasi aygıtları ile de müdahale eder. Mahmut Makal, “*Zulüm Makinası*” adlı kitabında şöyle anlatır:

Jandarmaların ardından Niğde valisi İbrahim Tevfik Kurlar geldi ertesi gün. Okulun önünde toplanan köylülere tepeden inme:

-Ayaklarınızı çıkarın kundurularınızdand! – dedi.

Ayaklar çıkınca da bir söylev çekti onlara.

'Siz bitli misiniz, siz çıplak mısınız, siz açmısınız?' diyerek. Köylüler aval aval bakıyor, hiçbir şey anlamıyorlardı.

Derken baklayı ağzından çıkardı beni göstererek:

-İşte bu adam, aranızda casus gibidir. Yalan öğütüyor buradan öteye. Aç diyor sizler için, çıplak diyor, çorapları yok diyor. Bakın hepinizin çorabı var Allaha şükür...

Hışımla gitti. Çok öfkeliydi.

Kitabımın çıktığını da bana hissettirdi.

Sonra beni içeri aldılar.

¹³⁷³ Makal, M.(1950). *Bizim Köy*. Varlık, 1.

¹³⁷⁴ Çankaya, E. (2013). Köy Edebiyatı ve Köy Edebiyatında Köye “İçerden” Bakış Doğuşu, Etkileri ve Sonuçları. *Turkish Studies*, (8/4), 484.

Sorgu yargıçlığının kararıyla 29 Nisanda salıverildim. Salmak da, tutmak da ellerinde. ¹³⁷⁵

“Bizim Köy” adlı eserin edebiyat sınırlarından taşarak siyasete ve bürokrasiye aks etmesinin sebebi 1950 seçimleri öncesi Demokrat Parti’nin köy ve köylüler hakkındaki iddialarının kitaplaşmış hali olmasıdır. Orhan Kemal bu olguyu daha sonra, şöyle açıklayacaktır: “*Osmanlı Saltanatından devrolan köye, Halk Partisi, şu kadar yıllık iktidarında hiçbir şey vermedi tezi vardı Demokrat Parti’de. Bir köylü kendi kitabını resmen ortaya attı. Piyasaya atınca, o zaman Demokrat Parti’nin iddialarını -ki hakikatti- tevsik etmiş oldu bu kitap... Demokrat Parti tuttu bunu.*”¹³⁷⁶

Mahmut Makal 1950 seçimleri ve sonrasında değişen CHP iktidarı sonrasında DP baskısını yaşar. 27 Mayıs günüyle başlayan dönemde ise Millî Eğitim Bakanlığı vasıtasıyla İngiltere’ye gidecektir fakat iktidar tarafından yine engellenir.¹³⁷⁷ İktidar değişmiş olsa da Mahmut Makal siyasi erk ile problem yaşamaya devam etmiştir. Mahmut Makal 12.11.1968 tarihinde Ant dergisine vermiş olduğu röportajda durumu şöyle açıklar:

1950 yıllarında ilk kitabım Bizim Köy’ü yayınladıktan hemen sonra. Halk Partisi baştaydı. Demokratlar o devirde bana arka çıktılar. Avukatlar filan gönderdiler. Teyfik İleri beyanatlar verip yapılanları yerdı. Tabii sonra ondan da yakamızı kurtaramadık...

Bu burjuva Partilerinin ortak karakteriydi. Halk Partisinde başlayan, Demokratlarda da sürüp gitti. Hem de daha şiddetli. O yüzden ben, ilk defa 1950’de bana arka çıkan Teyfik İleri’nin devrinde, 1959 yılında istifa zorunda kaldım. Baskılar en şiddetli dönemlerine ise burjuva Partilerin birleşmesinde ulaştı. Koalisyon devirlerinde yapılan baskı ve eziyet en son haddine ulaştı. ¹³⁷⁸

Köyü ve köylüyü konu alan eserlerde iktidarı zor durumda bırakacak şekilde anlatımlarda bulunan romanlar siyasi erk tarafından cezalandırılırken diğer taraftan toplumsal kargaşaya veya sınıfsal ayrıma sebep olduğu düşünülen eserler de siyasi erk tarafından cezalandırılmıştır. İç politikayı göz önünde bulundurarak gerçekleştirilen bu yaptırımların yanı sıra siyasi erk diğer edebî türlerde olduğu gibi dış politikayı da göz önünde bulundurarak yaptırımlarda bulunmuştur. Murad Sertoğlu’nun yazdığı “*Mustafa Sagir*” adlı eser bu konuda önemli bir örnektir. *Mustafa Sagir* adlı eserin konusu Millî Mücadele esnasında Mustafa Kemal’i öldürmek için Ankara’ya

¹³⁷⁵ Makal, M. (1969). *Zulüm Makinası*. İstanbul: May Yayıncılık, 222-238.

¹³⁷⁶ Tükel, T. (1960). *Beş Romancı Tartışıyor*. İstanbul: Düşün Yayınevi, 69.

¹³⁷⁷ Yetkin, a. g. e., 166.

¹³⁷⁸ Makal (1969), a. g. e., 8.

gelen Mustafa Sagir adlı İngiliz casusun yaşadığı olaylardır. Eserin sonunda Mustafa Sagir idam edilerek öldürülür. Eserde Mustafa Sagir'in idam kararı şu şekilde anlatılır:

*Mustafa Sagir sehpanın yanına gelince İstiklâl Mahkemesi başkâtibi Rıza Bey yüksek sesle mahkeme kararını okudu. Bu kararda Mustafa Sagir'in bir İngiliz casusu olduğu, Ankara'ya Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'ya karşı bir suikast tertip etmek ve Millî Türk Hükümetinin esrarını öğrenerek bunları düşman devletlere bildirmek kararıyla geldiği, bu kasıt ve niyetlerin bizzat kendi el yazısıyla ve eczalı mürekkeple yazdığı mektuplar vasıtasıyla tebeyyün ettiği, esasen kendisinin de hakikati itiraf ettiği bildiriliyor ve bu suçlar yüzünden İstiklâl Mahkemesi tarafından idama mahkûm edilmiş olduğu kaydediliyordu.*¹³⁷⁹

İkinci Dünya Savaşı'nın şiddetlendiği 1943'de yasaklanan eser için dönemin Basın ve Yayın Umum Müdürü Selim Sarper'in imzası ile yayınlanan rapor şu şekildedir;

*Millî Mücadele sıralarında Hint hilâfet komitesi mümessili unvanını takınarak Ankara'ya gelen Mustafa Sagir adlı casusa, Mustafa Kemal Paşa'yı öldürmek gibi çok hainane bir vazife verildiğini ve o zaman millî mücadelenin başı olan Atatürk'e karşı İngiliz entelijens servisi tarafından bir suikast tertip edildiğini hikâye eden bu eser; mevzuu itibariyle maziye alâkadar etmekte ise de, okuyanları bugünkü Türk-İngiliz dostluğundan şüpheye düşürecek mahiyette görülmüştür.*¹³⁸⁰

Siyasi erkin 28.12.1943 tarihinde almış olduğu karar incelendiğinde görülmektedir ki her ne kadar Millî Mücadele döneminde İngiltere ile savaşmış olsak da iktidar, İkinci Dünya Savaşı'nın oluşturduğu şartlar ve ülkenin almış olduğu tarafsızlık duruşu gereğince “*Mustafa Sagir*” adlı eseri yasaklamıştır. Gerek hikâye gerekse de roman türünde görülmektedir ki siyasi erkin uygulamış olduğu iç ve dış siyasetin aleyhinde konulara sahip olan eserlere yaptırım uygulanmıştır.

Siyasi erk, uygulamış olduğu ülke içi veya dışı politikalara göre diğer edebî türlerde olduğu gibi hikâye ve roman türünde de benzer uygulamaları gerçekleştirmiştir. İktidarın ülke içindeki itibarını sarsabilecek ve politik duruşunun aksi söylemlerde bulunan eserler iktidarın oluşturduğu edebiyat kanonunun dışında tutulmuş, yazarlar ise yargılanarak cezalandırılmıştır.

¹³⁷⁹ Sertoğlu, M. (1955). *Mustafa Sagir*. İstanbul: Güven Basım ve Yayınevi, 78-79.

¹³⁸⁰ CDA,490.01.86.569.4.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SİYASİ ERKİN EDEBİYAT- SANAT- FİKİR DERGİLERİ ÜZERİNDEKİ TAHAKKÜMÜ.

5.1. İktidar ve Edebiyat-Sanat-Fikir Dergileri

İnsan, topluluk halinde yaşadığı andan itibaren sosyalleşmenin gereği olarak iletişime ihtiyaç duymuştur. Kitlesel iletişim içinde bulunduğumuz zamana kadar son birkaç asırda yaşanan değişimler bugün dördüncü büyük güç olan basın için diğer bir tabirle medyanın ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Doğuşundan bugüne toplumsal hayatın en belirleyici unsurlarından olan basın kurumu ise üzerine yüklenen kamu görevini büyük oranda gazete ve dergiler üzerinden ifa etmektedir. Ne var ki; dergilerin bugüne kadar yakaladıkları tirajlara bakıldığında çoğu zaman gazetelerin gölgesinde kaldıkları görünmektedir. Oysa gazeteye göre daha detaylı bilgi ve haberlerin yer aldığı, daha geniş bir zaman diliminde tüketilmesine bağlı olarak kalıcı olabilen, yine gazetenin tersine özel bir okur kitlesine seslenme imkânı bulan ve çoğu zaman gazetelere kıyasla daha gelişmiş baskı teknikleriyle üretilen dergiler, ülkemizde istenen düzeyde ilgi görmemiş olsalar da, basının her dönem en vazgeçilmez unsuru olarak topluma arz edilegelmişlerdir. Nitekim ilk dergi örneklerinden bu yana ortaya çıkan herhangi bir düşünsel, kültürel veya siyasi akım, bir bilimsel gelişme veya tez kendine evvela bir dergide yer bulmuştur. Dahası özellikle son yarım yüzyılda yeni bir ürünü piyasaya sürmeyi hedefleyenler ya da kurulacak olan veya reklama ihtiyaç duyan bir firma ilk olarak dergilere başvurma gereksinimi duymuştur.¹³⁸¹ Televizyon ve radyo gibi basın araçlarının icadından önce gazete ve dergiler gerek devlet kurumlarının gerekse de özel şirketlerin reklam araçları olmuştur.

Türk basın hayatı, Osmanlı Devleti'nin matbaayla tanıştığı 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren gelişmeye başlar. Daha önceleri kitaplar ve haber mektuplarıyla olan iletişim yolları,

¹³⁸¹ Ketenci, H. F. (2016). *Medya ve Siyaset 2* (Editör: Tolga Yazıcı), İstanbul: Volga Yayıncılık, 183.

matbaanın kullanılmaya başlamasıyla gazete ve dergileri de içine alarak bugünkü modern kitle iletişiminin en önemli unsuru olan basını ortaya çıkarmıştır.¹³⁸²

Tarihi süreci içerisinde genellikle “Mecmua”, Cumhuriyet döneminde “Dergi” olarak tanımlanmasıyla basında yarattığı farklı formatıyla ve gerekse siyasi yaşamda kendine önemli bir yer bulmuştur. Süreli-periyodik yayıncılığın önemli elemanlarından biri olarak dünya basın sanayisinde önemli yer tutan matbaanın Osmanlı Devleti’ne gelmesi ile ülkemizde de yaygınlaşmış, her ne kadar; günlük ve haftalık gazeteler kadar önemsenmese de, Türk basın sanayinde kendine yer bulabilmiştir. Osmanlı’da gerek muhalif yayın politikaları ve gerekse de yönetim yanlısı yayın politikaları ile önemli kitle iletişim araçlarından biri olmuştur.¹³⁸³

Bizde 1850 yılında yarı Türkçe yarı Fransızca yazılarla çıkan ve çoğunlukla tıp konusuna öncelik tanıyan Vakayi-i Tıbbiye dergisi sayılmazsa, ilk yayımlanan Türkçe dergi Mecmûa-i Fünûn’dur. Dergiyi, Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye adına üç kez Münif Paşa yönetmiştir. Bu dergiyi Ceride-i Askeriye (1863), Mecmua-i Askeriye (1864), Mecmua-i Ulûm (1867), Tuhfet-ül Tıbb (1868) vb. gibi dergiler izler. Adlarından da anlaşılacağı üzere bu dergiler fen, askerlik ve tıpla ilgili konuları ihtiva etmektedirler. Bu dergiler Batı’daki bilimsel ve teknik gelişmeyi genel hatlarıyla Osmanlı okuyucusuna tanıtır. Osmanlı basın hayatı içerisinde mecmuanın var olmasıyla birlikte iktidar ve mecmua ilişkisi oluşmaya başlar.

Tanzimat sonrası yazılı basında edinilen düşünce akımlarının da çoğunlukla var olan sistemi sorgulamaya dönük olduğu anımsanacak olursa; sözü edinilen dönemde gazete ve dergilerin siyasal iktidarın müdahalesine uğramayacağı elbette düşünülemez. Nitekim bu gidişe dur demek için 1865 yılında basına önemli kısıtlamalar getiren bir yasal çerçeve belirlenir. Ancak “Matbuat Nizamnamesi” adıyla bilinen bu yasanın mevcut gidişi istenilen ölçüde engellenemeyeceğinin anlaşılması üzerine çok daha katı yaptırımlar içeren “Âli Kararname” 1867 yılında uygulamaya konur. Bu uygulama gelişim aşamasına girmiş olan basın için gerçekten önemli bir engel olacaktır. Söz konusu yasal düzenlemenin siyasal iktidara oldukça geniş yetkiler vermesi, özellikle muhalif yayınlara son verilmesine yol açmıştır.¹³⁸⁴

¹³⁸² Ketenci, a. g. e., 182.

¹³⁸³ Ketenci, a. g. e., 181.

¹³⁸⁴ Tellan, T., Güngör, N. (2009). *Türkiye’de Kitle İletişimi* (Der. Korkmaz Alemdar), Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 64.

Siyasi erk, kendisi hakkında yapılan veya yapıldığı düşünülen haberlerde iktidarını tezyif eden mecmuaları cezalandırılmıştır. Örneğin; Mecmua-i Fünûn'da yer alan “*Bir Yıldızböceği ile Bir Yolcu*” adlı yazı sansür heyetince Abdülhamid'e bir taşlama olarak değerlendirilir ve mecmûa toplattırılarak yayınına son verilir.¹³⁸⁵ İktidar, aleyhinde kaleme alınan yazılara karşı uygulamış olduğu bu tür yaptırımların haricinde iktidarın lehinde yazılar kaleme alan mecmular oluşturmuş ve desteklemiştir. Abdülhamid döneminde Servet-i Fünûn mecmuasına rakip olarak çıkan ve Servet-i Fünûn'u yoz ve bireyci bir edebiyatın sözcülüğünü yapmakla suçlayan Malûmat mecmuası bu konuda önemli bir örnektir. Mecmuanın kapak sayfasında “*Menâfi-i mülk-i devlete hâdim haftalık musavver Türk gazetesidir*” açıklaması yer almaktadır. Bu açıklama Malûmat hakkında, devletin menfaatine çalıştığı, haftalık ve resimli olarak çıktığı bilgisini vermektedir.¹³⁸⁶ Ahmet İhsan Tokgöz, Malûmat mecmuası sahibi Baba Tahir hakkında şunları söylemektedir; “*Abdülhamit, Servet-i Fünûn'dan beklediği özel hizmetleri görmediği için, bize yâr olmuyordu. Padişah bir başka resimli gazeteci yetiştiriyordu. O da Baba Tahir'di.*”¹³⁸⁷ Osmanlı devletindeki basın göz önüne alındığında iktidar, aleyhinde yazılar yayınlayan mecmualar için ya yaptırımında bulunmakta ya da denge politikası izleyerek kendi lehinde yazılar yazan mecmuaları desteklemektedir.

II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte yayın hayatında köklü dönüşümler gerçekleşir. 1908-1909 yıllarında 353, 1910'da 130, 1911'de 124 gazete ve dergi yayınlanır. Basın özgürlüğü, fikir dergiciliğini her yönüyle özendirir. Bu dönemde İslamcılık, Türkçülük, Batıcılık, Osmanlıcılık gibi birçok fikri akım tartışılır. II. Meşrutiyet yılları “avam” ya da “ahali” sözcükleri yerine “halk” sözcüğünün yaygınlaştığı bir dönemdir. Halkçılık sözcüğü ilk kez Yeni Mecmua'da yer alırsa da halkçı düşüncenin ilk belirtileri ve bu arada köycülük, Türk Ocağı'nın kurulduğu yıllarda ortaya çıkar. Türk Ocağı, Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti çevresinde toplanan Osmanlı aydınları Türk Yurdu ve Halka Doğru dergilerini yayınlarlar. Halka gitmeyi, halka inmeyi, halkı uyarmayı amaçlayan Osmanlı popülaritesinin sözcülüğünü Yusuf Akçura üstlenir. Türk Yurdu'nda ulusun halktan, halktan ayrı bir ulus

¹³⁸⁵ Toprak, a. g. e., 14.

¹³⁸⁶ Baysal, S. (2017). *Osmanlı Ricâlinin Biyografileri Hakkında Önemli Bir Kaynak: Malûmat Mecmuası ve Analitik Değerlendirmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 27.

¹³⁸⁷ Tokgöz, A. (1993). *İhsan Matbuat Hatıralarım*. (Haz. Alpay Kabacalı) İstanbul: İletişim Yayınları, 67.

kavramının düşünülmemeyeceği belirtilir. Uluslaşabilmek için halkı yükseltmek gerektiği ve aydının halkı anlaması gerektiği önerilir.

II. Meşrutiyetin ilanı ile hız kazanan dergicilik yaşamı aynı ivmeyi Cumhuriyet döneminde de gösterir. Osmanlı devletinin ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde yeniden yapılandırma çalışmaları başlar. İnkılâplar, sosyal değişim programları yapılırken diğer taraftan basın ihmal edilmesi de mümkün değildir. Dönemin aydınları yeni sisteme ilişkin görüş, düşünce ve önerilerini daha çok dönemin basın organları yoluyla dile getirmişlerdir. Örneğin; Meşrutiyet'in ilanını takiben tartışma gündemindeki yerini daha belirgin biçimde alan halkçılık, ulusçuluk, toplumculuk gibi düşüncelerin Halka Doğru, Türk Yurdu, Halka Doğru Mecmuası gibi dergiler yoluyla Cumhuriyet dönemine taşındığı dikkati çeker. Öyle ki söz konusu yayınlar, Cumhuriyet döneminde de bahsi geçen fikirlerin temsilciliğini yapmaya devam etmişlerdir.

Yeni dönemde sisteme ilişkin uygulamalar netlik kazandıkça rejimin; siyasal, ekonomik kültürel ve toplumsal düzeydeki politika ve uygulamaları daha bir önem kazanır. Yazılı basında da söz konusu gelişmelere uygun bir yolda gelişim devam etmiştir. İktidarın ülke içinde artan nüfuzuna binaen yazılı basının söyleminde de değişiklikler başlamıştır. Örneğin; 1923 yılında Mehmet Mesih tarafından çıkarılan *Millî Mecmua* ateşli bir ulusçuluk taraftarı iken; Refik Halit Karay'ın *Aydede* ve Tarık Mümtaz'ın *Ümit*'i Anadolu'ya karşı İstanbul'daki rejimin propagandasını yapmaktaydı. Bu bağlamda üzerinde durulması gereken husus rejim güçlendikçe rejim yanlısı yayınların da artması ya da önceleri muhalif kanatta yer alanların bile egemen taraf lehine saf değiştirmekten kaçınmamasıdır.

1929 yılına gelindiğinde ise yaşanan Dünya Ekonomik Krizi'nin ardından gelen buhran döneminde Türkiye'nin ekonomik ve politik sorunlarına çözüm bulunması amacıyla pek çok görüş ortaya atılmış ve bu görüşler farklı yayın organlarında ifade edilmiştir. Yayın hayatına giren Türk Kooperatifçisi (1930), Kooperatifçilik (1931), Kadro (1932), Ülkü (1933), Kooperatif (1933), Karınca (1934) gibi dergiler ise Cumhuriyetle tümüyle bütünleşmiş ve yeni sistemin daha sağlam bir zemine oturtulması için kendilerince sağlıklı öneriler sunmuşlardır. Siyasi erkin politikaları ile paralel söylemlerde bulunan dergiler iktidar tarafından finanse edilmiştir. Örneğin; Kadro dergisine Atatürk'ün emriyle Çankaya Köşkü ve Başbakan İsmet İnönü de kendi adına abone olmuştur. Sınıf gerçeğini yadsıyan ve Türk devletini mazlum milletlerini başkaldırışı olarak tanımlayan Kadroculara göre Kemalist

inkılâbın ideolojisi, kapitalizm ve sosyalizmden farklı bir sistemin kurulmasını ve millet egemenliği esasına dayanmalıdır. Kısacası Türk Devrimi, Kadroculara göre, “sınıfsız ve tezatsız” bir ulus olmayı kendi deyişiyile “Kemalist inkılâbın ideolojisi” ni oluşturmayı amaçlar. Bu açıdan Kadrocu görüş dönemin resmî ideolojisiyle uyum içerisindedir. Kadro dergisi haricinde Cumhuriyet ideolojisinin sınıfsız bir kütle talebini destekleyen diğer yayın ise 1933 yılında yayınlanan Fikir Hareketleri dergisidir. Derginin savunusu, sınıf mücadelelerinin demokrasiler için tehlike olduğu bunun için toplumsal sınıfın ortadan kaldırılması gerektiğidir. Tek Parti demokrasi retoriğini en yaygın biçimde kullanan dergi, Kadro dergisindeki ki gibi Türkiye Cumhuriyeti’ni Avrupa’nın “zalim ve ahlâksız” siyasetiyle çarpışa çarpışa “büyük şefin sevk ve idaresi” altında hayat hakkını kazanmış bir devlet olarak belirterek Türkiye Cumhuriyeti’ni savaş ertesini hayata kavuşan yeni demokrasilerden biri olarak niteler. Ayrıca dergi siyasi erkin politikalarına paralel olarak, kente göç ve kent yaşamının doğurduğu yeni kültürel dinamiklerin benimsenmesinin kır kökenli geleneksel yaşamımızı (köylülüğümüzü) yok edeceğini vurgulanmakta ve resmi ideolojiden de zaman zaman destek alan popülist bir liberalizm dile getirilmektedir. Popülizmin tüm öğelerini Tek Parti dönemi dergilerinde görmek olasıdır. Proleter ulus teması Kadro’da işlenmiştir. Orta sınıfa ise Fikir Hareketleri sahip çıkmıştır.

1933 yılında yayınlanmaya başlayan Ülkü dergisi ise Parti yönetiminin denetiminde gelişim göstermiş resmi ideolojinin yayın organı olarak tanımlanmıştır. Âbide Doğan derginin sahip olduğu özellikler hakkında şunları dile getirmektedir; “Ankara Halkevi’nin yayın organı olan Ülkü, Cumhuriyet’in onuncu yılında, kültür işlerinde halka rehberlik edecek ülkü sahibi bütün Türk münevverlerine hitap etmeyi amaçlayan bir mefkûre mecmuası olarak yayın hayatına atılmıştır. Sahifelerinde çok çeşitli konulara (edebiyat, dil, güzel sanatlar içtimaiyat, felsefe, iktisat, ziraat, kadın, fen vb.) yer vermekle beraber cumhuriyet, milliyet ve inkılâp fikirlerini esas almıştır.”¹³⁸⁸ Ülkü dergisinin rehberliğinde ve denetiminde diğer Halkevi dergileri de siyasi erkin söylemlerini ve ideolojisini halka aksettirmişlerdir.

1923-1930 tarihleri arasında çıkan sanat edebiyat dergileri arasında önemli bir yere sahip Hayat dergisinin yönetimini ise Siyasal Bilgiler Okulu Müdürlüğü ve İçişleri Bakanlığı görevlerinde bulunan Mehmet Emin Erişirgil üstlenmiştir. İlk sayısında Necmettin Sadık

¹³⁸⁸ Doğan, Â. (1991). 1923-1938 Yılları Arasında Yayınlanan Dergiler: Anadolu, Kadro, Ülkü, Fikir Hareketleri, Ayda Bir Üzerinde Bir Çalışma. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, C.2, 938.

(Sadak), Ali Canip (Yöntem), Abdülhak Hamit, Köprülüzade Mehmet Fuat, Mustafa Necati (dönemin millî eğitim bakanı), Faruk Nafiz (Çamlıbel)'in yazıları şiirleri yer alan dergide daha sonra Necip Fazıl, Yaşar Nabi, Vasfi Mahir, Behçet Kemal gibi dönemin gençleri yazmıştır. Hayat dergisinde devletle özdeşleşmiş bulunan Partinin ideolojisine ilişkin yazılar önde gelmekte, özgürlük, halkçılık, ulusçuluk, doğu-batı, dil, Türk tarihinin kökenleri vb. sorunları tartışılmaktadır. İlk sayıdaki “Hayat Niçin Çıkıyor?” başlıklı imzasız yazıyla derginin Kemalizm’e bağlılığı, “İnkılâbın önemi” üzerinden dillendirilirken; “Hiçbir devrim gençliği bugünün ve yarının Türk münevverleri kadar mesuliyet karşısında kalmamışlardır”¹³⁸⁹ denilir.

1933’de yayınına başlayan Varlık dergisi de Cumhuriyet’in sanat-kültür alanında kurumlaşma sürecinde baştan beri önemli yer tutmaktadır. Varlık, çıkışında Cumhuriyet’in bu ihtiyacına cevap vermek istediğini vurgulamaktadır. Varlık’ın birinci sayısında Kazım Nami şöyle yazıyor: “Edebiyatımız, bugüne kadar tekniğinde olsun, ruhunda olsun, yürüdüğümüz inkılâp yoluna yabancı kalmış gibidir. Geçmiş inkılâp günlerinin firarî heyecan ve tahassüslerini zapt edenler pek azdır.”¹³⁹⁰ Varlık, eksiği duyulan böyle bir edebiyatı oluşturma, destekleme görevini üstlenmeye çalışmaktadır. “İnkılâp” ın edebiyatı nasıl bir edebiyat olacaktır? Kazım Nami şöyle bir cevap buluyor bu soruya: “Türk edebiyatına, bu canlı köke aşılacak bir inkılâp ruhiyle, yaşayan, yürüyen, koşan, uçan bir edebiyat olacaktır.”¹³⁹¹ Bu satırlardan, şiirde hece vezniyle halk şiirinin biçimlerini kullanan “Yedi Meşaleciler” in, başta Yaşar Nabi ve Sabri Esat olmak üzere çıkardıkları bir dergi olarak Varlık’ın baştan beri halk edebiyatına en yüksek değeri biçtiği anlaşılmaktadır. İktidarın Halkevi dergisi Ülkü’de Nusret Köymen önderliğinde başlayan köye yönelme hareketi sözlü kültürü tetkik ve tespit etme ile devam etmiştir. Varlık dergisi de siyasi erkin bu politikasına paralel olarak sanatsal alanda halk edebiyatını ön plana çıkarmıştır.

Varlık Dergisi gibi Mustafa Kemal Atatürk’ün Cumhurbaşkanlığı döneminde kurulan ve İsmet İnönü döneminde devam eden diğer dergi Yücel dergisidir. Bahsi geçen diğer dergiler gibi inkılâplara bağlı bir sanat ve edebiyat dergisidir. 1935 yılında çıkan ilk sayısında Yücel çıkış sebebini şöyle açıklar;

¹³⁸⁹ Hayat Niçin Çıkıyor? (2 Aralık 1926), *Hayat*, (1), 1.

¹³⁹⁰ Nami, K. (15 Temmuz 1933). İnkılâp Edebîyatı. *Varlık*, (1), 3.

¹³⁹¹ Nami, a. g. y., 3.

*Yücel gençlik, kültür ve bilgi cöngüdür. Amacı gençlik için çalışmak ve gençliğin yücelmesinde bir varlık olmaktır. Bu amaca erişmek için bugünkü devrimi başaran Büyük Önder'in çizdiği devrim prensiplerinden ayrılmayacağız.*¹³⁹²

Bahsi geçen dergiler ilk sayılarından itibaren kurucu ideolojinin sahip olduğu değerleri sahip çıkan yayınlardır. Bu dergiler gerek sahip oldukları yazar kadroları gerekse de manifestoları itibariyle siyasi erkin politikalarıyla mutabıktır. İktidarın siyasi politikaları ile mutabık olan dergiler olduğu gibi iktidarın politikalarına aykırı söylemlerde bulunan dergiler de vardır. Siyasi erk, 8 Ağustos 1931 tarihinde çıkarmış olduğu matbuat kanunda iktidarın politikalarına muhalefet eden dergilerin faaliyetlerini durdurma yetkisi elde etmiştir. 1931 tarihli Matbuat Kanununun 51. Maddesi, iktidara basılı şeyleri toplama yetkisi vermiştir:

*Madde 51- Türkiye’de veya yabancı bir memlekette çıkan ve bu kanunun birinci maddesinde yazılı olan matbuaların dağıtılması ve Türkiye’ye sokulması İcra Vekilleri Heyeti kararıyla men olunabilir. Dağıtılan matbualar İcra Vekilleri Heyetinden müstacelen karar alınmak üzere, Dahiliye Vekilinin emriyle karardan evvele toplattırılabilir...*¹³⁹³

51. maddede hangi hallerde, ne tür yayında bulunduğu takdirde toplama kararı verileceğine değinilmemiştir. Toplama, tamamen iktidarın keyfi tutumuna bırakılmıştır. Bu Kanun’un basın özgürlüğünü en fazla kısıtlayan hükmü ve ikinci dünya savaşı süresince iktidarın çok sık kullandığı 50. maddedir:

*Madde 50- Memleketin umumî siyasetine dokunacak neşriyattan dolayı İcra Vekilleri Heyeti kararıyla gazete veya mecmualar muvakkaten tatil olunabilir. Bu suretle kapatılan gazete veya mecmuanın neşrine devam edenler hakkında 18 inci madde hükmü tatbik olunur. Bu suretle kapatılan gazetenin mesulleri tatil müddetince başka bir isimle gazete çıkaramaz.*¹³⁹⁴

Görünürde iktidara verilen kapatma yetkisi geçici bir süre için uygulanabilir. Çünkü Bakanlar Kurulu’nun gazete ve dergileri “muvakkaten” kapatılabileceği ifade edilmiştir. Ancak, bu sürenin üst sınırı belirtilmemiştir. Yani Kanun’da yayın organının en fazla ne kadar süre için kapalı tutulabileceği gösterilmemiştir. O nedenle iktidar, kanunda “muvakkaten” demesine rağmen, aslında yayın organını süresiz kapalı tutma yetkisine

¹³⁹² Ön Sözümler (Şubat 1935). *Yücel*, (1), 1.

¹³⁹³ Resmi Gazete (7 Teşrinievvel 1336), madde:51.

¹³⁹⁴ Resmi Gazete (7 Teşrinievvel 1336), madde:50.

sahiptir. Nitekim savaş süresince iktidar, bu yetkiden zaman zaman yararlanmış, bazı dergileri süre belirtmeden kapatmış ve bir daha yayınlanmalarına izin vermemiştir.¹³⁹⁵

1931 yılında yayınlanan matbuat kanunda yer alan bu maddelere 27 Haziran 1938'de yeni maddeler eklenir. Bu maddeler, Kanun'un basın özgürlüğünü kısıtlama niteliğini arttırmış, iktidar basını resmi görüşü yayan ve kamuoyunu bu yönde oluşturan bir kurum durumuna getirmiştir. Matbuat Kanuna eklenen maddelerle getirilen değişiklikler şunlardır:

1) Yayın Faaliyetlerinde Bulunacakların İdareden Ruhsatname Alma Zorunluluğu:

27 Haziran 1938'de eklenen 9. madde ile birlikte iktidar gazete ve dergi çıkarmak için ruhsatname alma zorunluluğu getirmiştir. Ruhsatname alacaklar idareye, bir beyanname ile başvuracaklardır. İktidar için eklenen bu maddenin gerekçesi şöyledir:

*Gündelik veya muvakkat gazete ve mecmua çıkarmak isteyenlerin beyanname verir vermez neşriyata başlayabilmeleri bunların kanunun aradığı vasıf ve şartları hâiz olup olmadıkları salâhiyetli mercilerin neşrinden evvel tetkikine imkân vermemektedir. Bu imkânı temin için gazete veya mecmua çıkaracakların beyanâme vermekle beraber neşrinden evvel ruhsatname almaları lüzumuna dair maddeye bir kayıt ilâve olunmuştur...*¹³⁹⁶

15 Temmuz 1931 tarihli matbuat kanunda gazete ve dergi çıkarmak için ruhsat almak gerekmez. Yalnız hükümete bildiri verilir.¹³⁹⁷ 1938'deki değişiklik ile yayın organları faaliyete geçebilmek için, iktidarın vereceği ruhsatnameye ihtiyaç duymuşlardır. Süreli yayınların iktidarın vereceği ruhsatnameye bağlı olması bu yayınların iktidarın politikalarına uygunluk içerisinde olmasını gerektirmektedir.

2) Siyasi Nitelikte Yayın Organı Çıkaracaklar İçin Teminat

¹³⁹⁵ Güvenir, O. M.(1991). 2. Dünya Savaşında Türk Basını. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti, 40-41.

¹³⁹⁶ İskit, S. (1943). Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları. Ankara: Başvekâlet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayınları, 108.

¹³⁹⁷ İnuğur, N. (1992). Türk Basın Tarihi. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti, 105.

1938’de eklenen madde ile getirilen bir başka yenilik, siyasi nitelikteki yayın organları için, teminat yatırma zorunluluğudur. İktidar, Cumhuriyet Halk Partisi’ni teminata kefalet ederek Türkiye İş Bankası aracılığı ile teminat mektubu vermiştir. Maddenin ilgili bölümü şöyledir;

*Siyasi gazete ve mecmua çıkarlarının nüfusu 50 bin ve daha aşağı olan yerlerde 500, 50 binden 100 bine kadar olan yerlerde 1000, 10000 den yukarı olan yerlerde 5000 liralık millî bir bankanın kefaletini havi teminat mektubu vermeleri lazımdır.*¹³⁹⁸

Gazete ve dergi yöneticilerinin gereken teminatı bulamamasının akabinde siyasi erkten talep etmesi basılacak olan gazetelerin ve dergilerin politikasının iktidarın politikalarının paralelinde olması anlamına gelmektedir.

3) Suî Şöhret sahibi kişilere yayın organı çıkarma yasağı

12. maddeye eklenen “*Gazete ve mecmuaların neşir işlerinde faal bir vazife görmekte bulunan kimselerde kanunun aradığı şartlar meyanına suî şöhret eshabından bulunmamak kaydının da ilâvesi faideli görülerek o suretle düzeltilmiştir denmektedir.*”¹³⁹⁹

Kötü şöhret yapmanın hangi tür davranışları kapsayacağı, ilgili maddede belirtilmemesi basın alanında keyfi uygulamalara zemin hazırlamaktadır. Bu madde sayesinde siyasi erk istemediği veya politikalarının aksi söylemde bulunan kişilere gazete ve dergi çıkartmama hakkına sahip olmuştur.

4) Orta ve Yüksek Öğretim Kurumlarında Disiplini Bozacak Mahiyetteki Olaylar İle İlgili Haberler

38. Madde ile orta ve yükseköğretim kurumlarında disiplini bozacak mahiyetteki olayların idareden izin alınmadan yayınlanması yasaklanmıştır.¹⁴⁰⁰

5) Her Yayın Organının Çalıştıracığı Tüm Personelin Kimliğinin İdareye Bildirme Zorunluluğu

¹³⁹⁸ Güvenir, a. g. e., 44.

¹³⁹⁹ Güvenir, a. g. e., 46.

¹⁴⁰⁰ Güvenir, a. g. e., 46.

1931 tarihli Kanunun 27. Maddesine göre, gazete ya da dergi yayın organlarında çıkan takma ad, imzasız ya da rumuzlu yazıların yazarlarını; ancak bu yazılar “memleketin dâhili ve emniyeti” aleyhine ve “askeriyenin gizliliğine” ait olduğu takdirde, Cumhuriyet Savcısı’nın isteği üzerine İdareye bildirmekle yükümlüdürler. 1938’de yapılan değişiklik ile bu şart kaldırılmış ve her yayın organın çalıştıracağı muhabir, yazar, vb. nin gerçek kimliğini, İdare’ye bildirme zorunluluğu getirilmiştir.¹⁴⁰¹

6) Basın Yolu İle İşlenen Suçlarda Zamanaşımı İle İlgili Değişiklik

1938 yılında Kanun’da yapılan değişiklik basın yolu ile işlenen suçlarda zamanaşımı ile ilgilidir. Buna göre “Matbuat vasıtasıyla yapılan suçlar altı aylık müruru zaman tâbidir” şeklindeki 54. Madde; “Matbualar vasıtasıyla işlenen suçlar aleyhine altı ay içinde açılmayan davalar istima olunmaz”, şeklinde değiştirilmiştir.

1938 yılında eklenen bu maddeler ile Türk basını hükümetin çok sıkı denetimi altına sokulmuştur. Bu kanun ile iktidar basını istediği gibi denetleyebilecek hukuki dayanaklara erişmiştir.¹⁴⁰²

27 Haziran 1938 tarihinde bahsi geçen altı maddenin eklenmesinin ardından siyasi erk 24 Nisan 1940’ta tarihinde matbuat kanuna iki madde daha ekler. Bu ilaveler ile Türklerin ulusal duygularını inciten ve tarihini yanlış gösteren yazılar ile ülkenin güvenliği ile ilgili meseleler hakkında yapılmakta olan soruşturmalardan ve yine güvenlik bakımından alınan önlemlerden söz eden yazıların yayınlanması yasaklanmıştır.¹⁴⁰³

II. Dünya Savaşı’nın sona ermesi ve akabinde 1946 yılında çok Partili sisteme geçilmesi Türkiye’de siyasi atmosferi değiştirmiştir. Halkın yeni kurulan Demokrat Parti’ye sempati göstermesi nedeniyle Cumhuriyet Halk Partisi hükümeti bazı konularda hassas davranmak özellikle bazı ödünler vermek zorunda kalmıştır. 1931 tarihli matbuat kanununun 50. maddesi 1 Haziran 1946 günü gazete ve dergileri geçici olarak kapatma yetkisi kaldırılarak

¹⁴⁰¹ Güvenir, a. g. e., 47.

¹⁴⁰² Güvenir, a. g. e., 47.

¹⁴⁰³ Güvenir, a. g. e., 48.

değiştirilmiş ve bu konuda 13.06.1946 günlü 4935 sayılı kanunla, gazetelerin ve dergilerin mahkemelerin kapatabileceği esası kabul edilmiştir.¹⁴⁰⁴

1931 yılında yürürlüğe konulan matbuat kanuna 1938 ve 1940 yılında eklenen maddeler siyasi erkin basın üzerindeki etkilerini arttırmıştır. İktidarın basın üzerindeki bu etkisi II. Dünya Savaşı sürecinde dış politikadaki gelişmelere binaen iç siyasette gerçekleştireceği müdahaleler için elini güçlendirmiştir. 1946 sonrasında ise dış politika alanında yaşanan değişiklik iktidarın basına karşı tutumunu değiştirmiştir. II Dünya Savaşı yıllarında ve savaş sonrasında iktidarın basın üzerindeki tahakkümü izlendiğinde bu durum 1939 ve 1950 yılları arasında yayınlanan dergi sayılarına şu şekilde yansımıştır;

1939 - 139	1943 - 42	1947 - 87
1940 - 54	1944 - 49	1948 - 294
1941 - 25	1945 - 38	1949- 127
1942 - 27	1946 - 60	1950- 98 ¹⁴⁰⁵

İsmet İnönü döneminde iktidar, uygulamış olduğu politikalara paralel olan yayınları finanse ederken diğer taraftan politikalarına aykırı olan yayınları ise çıkarmış olduğu yasalarla kontrol altında tutmuştur. 1939-1950 arası İsmet İnönü dönemini göz önünde bulundurduğumuzda bu dönemde yayınlanan dergileri dört ana başlık altında değerlendirebiliriz:

- A) Siyasi Erk Tarafından Desteklenen Edebiyat-Sanat-Fikir Dergileri
- B) Türkçü - Milliyetçi Fikriyata Sahip Edebiyat-Sanat-Fikir Dergiler
- C) Sol Fikriyata Sahip Edebiyat-Sanat-Fikir Dergileri
- D) İslami Fikriyata Sahip Edebiyat-Sanat-Fikir Dergileri

¹⁴⁰⁴ İnuğur, a. g. e., 220.

¹⁴⁰⁵ Kocabaşoğlu, U. (1984). *Türkiye 'de Dergiler ve Ansiklopediler*, İstanbul: Gelişim Yayınları, 4.

5.1.1. Siyasi Erk Tarafından Desteklenen Edebiyat-Sanat-Fikir Dergileri

Tek Parti döneminde iktidar, devletin tüm aygıtlarını kendi siyasi politikaları çerçevesinde kullanmıştır. Devletin önemli ideolojik aygıtlarından biri olan basın kontrol altında tutabilmek için ise iki yola başvurmuştur. Cezalandırma ve desteklemedir. İktidar tiyatro, şiir, roman ve hikâye gibi edebî türlerde uygulanan bu yöntemin benzerini basında da uygulama yoluna gitmiştir. Tek Parti İçişleri Bakanlarından Şükrü Kaya iktidarın basın anlayışını şöyle dile getirmiştir:

*Matbuat yaşadığı muhitin siyasi rejimine de intibak eder. Her rejim kendisine muvafık bir vatandaşı tipini aradığı gibi bir matbuat tipi de arar....*¹⁴⁰⁶

Dönemin basınıni yönlendirme açısından önemli bir kurumu olan Türk Basın Birliği'nin 1-6 Kasım 1941 tarihleri arasında yapılan "Birinci Umumi Kongre" sinde kongre başkanı Hasan Reşit Tankut yürürlükte olan Basın Kanunu'nu kastederek, "Bu kanun, öyle bir niyetle yapılmıştır ki, tetkik ettiğimizi zaman hükümeti bizim içimizde ve kendimizi hükümetin hüviyetinde bulabiliyoruz" demiştir. Tankut daha sonra basının dördüncü güç olma vasfına değinmiş, ancak mevcut rejimin, "Tek Parti Rejimi" olması nedeni ile diğer üç gücün ayrılmayıp tek elde toplandığını, dolayısı ile basının da bu çerçeve içinde bir" hükümet kuvveti" olarak görülmesi gerektiğini ifade etmiştir:

*Teşriî, icraî ve kazai kudretten sonra, matbuatı da devletimizin kuvvetleri arasında saydığımız gün, matbuatın hizmeti her vakitkinden yüksek olur...*¹⁴⁰⁷

Bu anlayışa göre basın, iktidarın ve rejimin varlığını sürdürmesinde bir araçtır. Basına böyle yaklaşıldığında, böyle bir işlev verildiğinde, istenilen görevi yerine getirilebilmesi için, tahakküm altında her türlü düzenlemenin yapılması doğaldır. Bir başka deyişle dördüncü güç olarak tek elde toplanan diğer üç gücün, yani iktidar ile birlikte düşünülünce basının niteliği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.¹⁴⁰⁸ Siyasi erk 1938 yılında kendi basın kanonunu oluşturmak hususunda ilk etapta Kültür Bakanlığını görevlendirir.

1938 yılında Kültür Bakanlığı tarafından yardım görecek dergilerin hangi esaslara göre değerlendirileceği İçişleri Bakanlığı ve Kültür Bakanlığı ile CHP Genel Yönetim Kurulu

¹⁴⁰⁶ Kabacalı, A. (Ocak 1987). Millî Şef Döneminin Örtülü Sansürü. *Tarih ve Toplum Dergisi*, (38), 83.

¹⁴⁰⁷ Ayın Tarihi (Kasım 1941). (96), 3.

¹⁴⁰⁸ Güvenir, a. g. e., 32.

üyesi Sinop Milletvekili Cevdet Kerim İncedayı başkanlığında toplanmış şu hususların Kültür Bakanlığı yüksek tasvibine arzı kararlaştırılmıştır:

- 1) *Memleketin muhtelif neşir sahalarında ihtiyacı en iyi karşılayan birer mecmuaya himaye etmek lâzımdır ve kâfidir. Gelişi güzel her himaye isteyene yardımda bulunmak doğru değildir. Devlet bütçesinden bir mecmuaya yardım ayrılacak para mecmua sahibine bir nevi muavenet gayesinde değil, o mecmuanın memleket kültürüne daha verimli bir fayda etmesine hizmet etmelidir.*
 - 2) *Kısmen veya tamamen Devlet yahut hususi idare bütçelerinden verilen tahsisatlarla faaliyetlerini idame eden yahut teşekkül maksatları arasında “kendi faaliyet sahasına ve gayelerinin başarılmasına müteveccih neşriyat yapmak” bulunan kurumların neşrettikleri mecmualara Kültür Bakanlığınca yardım yapılmasına lüzum yoktur.*
 - 3) *Sıhhat, Ekonomi, Ziraat, Bayındırlık ve Endüstri gibi mevzuları itibariyle daha çok diğer Bakanlıkları ilgilendiren mecmualar yardım işi de alâkadar Bakanlıklara bırakılmalıdır.*
 - 4) *Kültür Bakanlığı şu sahalarda çıkan birer mecmuayı kuvvetli bir halde yaşatacak esaslı bir yardımlarda bulunması yerinde olur.*
 - a) *Umumi kültüre hizmet eden bir mecmua (Hayat ve yeni mecmua nev’inden)*
 - b) *Bir umumi Edebiyat mecmuası*
 - c) *Bir Felsefe ve Sosyoloji mecmuası*
 - d) *Müspet ilimlerin ve tekniğinin halk arasında yapılmasına ve bu mevzularla meşgul kimselerin kendi Fen şubelerindeki bilgilerini yenilemeye ve tamamlamaya hizmet eden mecmualar.*
 - e) *Güzel sanat şubelerinin memlekette kalitesini yükseltmeye çalışan ve inkişafına hizmet eden mecmualar.*
 - f) *Ulusal tarih ve dil meselelerinin yayılmasına ve tetkikine hizmet eden mecmualar.*
 - g) *Öğretmenlerin fikri ve mesleki seviyelerini yükseltecek ve iş hayatında karşılaştıkları her günlük ihtiyaç ve müşküllerini önleyecek bir mecmua.*
 - h) *Türkiye’yi her yönden ciddi ve ilmi bir surette tetkik ve ederek, içte ve dışta tanıtıcı bir memleket mecmuası.*
 - i) *Halkın içtimai, terbiye ve kalkınmasına, Türk inkılâp fikirlerinin yayılmasına ve kökleşmesine hizmet ederek mizahla, karikatürle neşriyat yapan bir mecmua.*
 - j) *Orta tahsil yapan gençlerin her yönden fikri, içtimai ve ahlaki terbiyesine hizmet eden bir mecmua.*
 - k) *İlkokul çağındaki Türk çocuğu için aynı karakteri taşıyan bir mecmua.*
 - 5) *Yardım mecmualarının muayyen birer miktarına abone olunmak suretiyle yapılmalı ve her üç ayda bir intişar etmiş sayılara düşen kısım toptan verilmelidir.*
 - 6) *Yardım görececek mecmua sahiplerinin yazı ile mecmuanın takip edeceği programın esaslarını tespit etmeleri ve bun ayrılmaksızın neşir faaliyetlerine devam edeceklerini taahhüt eylemeleri lâzımdır.*
- Bu esasa sadık kalmayanların ve mevzuları içinde müspet terakki ve inkişaf görülmeyenlerinin yarımalarının kesilmelidir.*
- 7) *Bir mecmuaya yapılması kabul edilmiş olan yardım bir mali yıla münhasırdır. Ertesi sene bu yardım devam edilmesi o mecmuanın geçen sene zarfındaki neşir faaliyetlerinin müspet bir şekilde inkişafına ve o sahada kendisinden daha mütekâmil ve faydalı bir mecmuanın çıkmamış olmasına bağlıdır.¹⁴⁰⁹*

Siyasi erkin 20/07/1938 tarihinde gerçekleştirmiş olduğu toplantıda dergilere yapacağı yardımlar noktasında ayrıntılı bir rapor hazırlanmıştır. Siyasi erkin dergilere yardım yapılırken göz önünde bulunduracağı diğer hususları değerlendirilmeden önce dergilerden istenen temel prensip ise şu şekildedir:

*Bakanlığımız bu yardımları Cumhuriyet Halk Partisi'nin program ve prensipleri dâhilinde ve hususiyeti olan bazı davalar için çalışan bir kısım dergilere yardım yapılmak üzere memlekette fikir ve sanat hayatımıza hakikaten makes olan ve Partimizin prensipleri dâhilinde çalışarak millî davalarımızı yaymağa yarayan dergiler üzerinde teksif etme arzusundadır.*¹⁴¹⁰

İktidarın yardımında bulunacağı dergiler Cumhuriyet Halk Partisi'nin temel prensiplerine aykırı hareket etmemelidir. Yardım yapılacak dergiler siyasi erkin ideolojisinin paralelinde hareket etmeli ve muhtevasında bunu özümsemelidir. Çünkü iktidar çevreleri yeni topluma yol gösterme işlevini büyük ölçüde, çıkardıkları, ya da destekledikleri, siyaset, sanat, edebiyat ve fikir dergileri ile yürütmektedir. Gerçekleştirilen bu uygulama Türkiye'deki dergicilik anlayışında sanat ve edebiyat ile siyasetin birbiri içine girmesine sebep olmuştur. Bir başka deyişle hemen hemen her zaman siyaset dergileri sanat ve edebiyata, sanat ve edebiyat dergileri ise siyasete önem ve sayfaları içerisinde yer vermiştir.¹⁴¹¹

Bu prensipler dâhilinde 1938 yılında siyasi erkin abone olduğu dergiler şunlardır: Haftada iki defa çıkan dergiler; *Köroğlu, Hemşehir*; Haftalık çıkan dergiler; *Karikatür, Yedigün, Modern Türkiye, Fikir Hareketleri*; On beş günde bir çıkan dergiler; *Yarımay*; Aylık çıkan dergiler; *Resimliay, İnsan*; Halkevleri için abone olunan dergiler; *Ülkü, Yücel, Çığır, Ar, Varlık, Türk Şairleri, Golspor, Uyanış, Karagöz, Ekonomi Postası, Akbaba, Yeni Kültür, Yeşilay*.¹⁴¹²

Siyasi erkin abone olmak suretiyle desteklediği dergiler ile ilgili politikası 1948 yılından itibaren değişmiştir. İktidarın 1948'den itibaren almış olduğu karar şu şekildedir:

¹⁴¹⁰ CDA,490.1.0.0.1387.603.1.4.

¹⁴¹¹ Kongar, E. (Ekim 1983).Toplumsal ve Psikolojik Kökenler (Cumhuriyet Dönemi Sanat dergileri), *Hürriyet Gösteri*, (35), 77.

¹⁴¹² CDA, 490.1.0.0.1937.603.1.25.

*1948 yılı başından itibaren gazete ve dergilere yapılmakta olan abone usulünü bırakacağımızı çıkacak mecmualardan her nüsha üzerine bedeli ödenerek alınacağını bildirir, sevgiler sunarım.*¹⁴¹³

Her ne kadar 1948 yılından itibaren siyasi erkin dergileri destekleme usulü değişmiş olsa da iktidarın desteklenecek dergiler için hazırladığı ve 1938 yılında yayınlamış olduğu temel ölçütlere daha sonra da riayet ettiği görülmektedir. Parti, yardımda bulunduğu dergilerde; Parti prensiplerine uygunluk ve derginin neşriyatında herhangi bir aksamanın gerçekleşmemesi ölçütlerini temel almaktadır. Örneğin Kazım Nami Duru'nun sahibi olduğu ve eğitim için çıkarılan *Yeni Kültür* dergisine abone olmak suretiyle gerçekleştirilen yardım, Parti prensiplerine uymaması sebebiyle kesilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nin Kazım Nami Duru'ya göndermiş olduğu yazı şu şekildedir:

*1943 mali yılı sonunda mecmuaların neşriyatını Parti prensiplerine uygunluk ve memleket kültürünün yükselmesine hizmet ve Halkevleri ve Halkodalarına faydalı olmaları bakımından tetkik eden Matbuat Komisyonumuz mecmuanıza olan abonemizin devamını faydalı bulmamıştır.*¹⁴¹⁴

Siyasi erk, neşriyatın Parti prensiplerine uygunluğuyla birlikte dergi sahiplerinin Parti içinde ve halk arasında tanınmış olmasını da göz önünde bulundurmıştır. Adana'da yayınlanmakta olan *Çığ* mecmuası için CHP Seyhan Vilayet İdare Reisi, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'ne dergi sahipleriyle ilgili şu raporu göndermiştir:

*Mecmua sahipleri; Adana Erkek lisesi İngilizce öğretmeni Rasim Göknel ve Birinci ortaokul Türkçe öğretmeni Süleyman Şahin Tar, Parti muhitinde tanınmış ve sempati kazanmış bariz karakterli kimseler olmadıkları gibi Çığ mecmuasının da gereken alâka ve rağbeti çekmemiş bulunduğunu bu durumu ile yardıma lâyık olup olmadığını yüce takdir ve tasvibinize arz eder, sonsuz saygılarımın kabulünü dilerim.*¹⁴¹⁵

25 Haziran 1941 tarihinde Ankara'da yayın hayatına başlayan "Edebiyat Fikir ve Sanat Mecmuası" *Dikmen* ise iktidara yakın bir dergidir. Abidin Mümtaz Kısakürek'in sahip olduğu dergi iktidara yakınlığını birinci sayısında "Çıkarken" başlığında şu şekilde ifade eder:

Ebedi Şef Atatürk'ün yarattığı ve onun eşsiz mesai arkadaşı Millî Şef İsmet İnönü'nün yaşattığı inkılâbımızın fikir ve san'at sahasında birer er olarak çalışmak isteyen

¹⁴¹³ CDA,490.1.0.0. 1325.401.1.

¹⁴¹⁴ CDA,490.1.0.0. 1312.354.2.

¹⁴¹⁵ CDA, 490.1.0.0.1379.577.1.66.

*Dikmen'ciler, okuyucularına şimdiki halde sözleriyle değil, bir metod dâhilinde yürüyecek olan çalışmalarıyla programlarını izah etmiş olacaktırlar.*¹⁴¹⁶

Dikmen dergisi siyasi erkin politikaları ile uyum göstereceğini belirtmesine rağmen iktidarın belirlemiş olduğu muntazam yayınlanma şartına uymadığı için Dikmen dergisinin aboneliği kesilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nden gönderilen yazıda şu ifadelere yer verilmiştir:

*Mecmuanız muntazam şekilde çıkmıyor. Bu suretle, Halkevlerimiz ve Halkodalarımız için mecmuamıza abone olarak beklediğimiz fayda hâsıl olmadığından bu sebeple abonemize nihayet vermiş olduğumuzu bildirir sevgilerimi sunarım.*¹⁴¹⁷

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nin almış olduğu kararlar göz önünde bulundurulduğunda iktidar belirlemiş olduğu ölçütler çerçevesinde çıkan dergileri desteklemekte veya desteğini çekmektedir. Bu da iktidarın desteklemiş olduğu dergilere karşı hassasiyetini göstermektedir. 1939-1950 arasında siyasi erkin maddi olarak destek olduğu edebiyat-sanat-fikir dergileri; Millet, Doğu, Çığır, Çınaraltı, Türke Doğru, Toprak, Özleyiş, Servetifünun Uyanış, Varlık, Yeni Adam, Ar, Amaç, Doğuş, Seçilmiş Hikâyeler, Sanat ve Edebiyat, Edebiyat Âlemi'dir. Ayrıca dönemin önemli karikatür dergisi Akbaba da siyasi erk tarafından finanse edilmiştir.

Millet, Doğu, Çığır, Çınaraltı, Türke Doğru, Toprak, Özleyiş dergileri Türkçü-Milliyetçi eğilimde yayın yapan dergilerdir. Bu dergiler iktidarın politikalarına uyum göstermesinden dolayı desteklenmiştir. Bahsi geçen dergiler "Türkçü - Milliyetçi Fikriyata Sahip Dergiler" içerisinde değerlendirilmiştir.¹⁴¹⁸ Servetifünun Uyanış, Varlık, Yeni Adam, Ar, Amaç, Doğuş, Seçilmiş Hikâyeler, Sanat ve Edebiyat, Edebiyat Âlemi ise dönemin önemli edebiyat-sanat dergileridir. İktidar bu dergilere sağlamış olduğu maddi destek sayesinde Halkevleri dergileri ile birlikte edebiyat-sanat kanonunu yönlendirmektedir.

Bahsi geçen dergiler içerisinde ilk yayın hayatına başlayan dergi Servetifünun Uyanış dergisidir. Yayın hayatına Cumhuriyet öncesi 27 Mart 1891'de başlayan Servet-i Fünûn

¹⁴¹⁶ Çıkarken (25 Haziran 1941), *Dikmen*, (1), 1.

¹⁴¹⁷ CDA, 490.1.0.0.1302.305.1.

¹⁴¹⁸ Bkz. Türkçü- Milliyetçi Fikriyata Sahip Edebiyat-Sanat-Fikir Dergileri.

mecmuası, birçok edebiyat topluluğuna sayfalarında yer vermiştir; Edebiyat-ı Cedide, (1896-1901), Fecri Âtî (1909), Şairler Derneği (1919), Yedi Meşale (1928)...

Cumhuriyet'in ilânı, ardından harf inkılâbı, Servet-i Fünûn'da da değişikliklere yol açar. Öncelikle dergi Uyanış adını alır. 6 Aralık 1928 tarihli 1686. sayısında Ahmet İhsan, “*Artık Gözüm Arkada Kalmaz*” başlıklı yazısıyla hem yeni dönemden hem de harf inkılâbından memnun oluşunu belirtir. Sırada dergiye yeni bir kimlik kazandırma telaşı vardır. Uyanış adıyla çıkan derginin ilk sayısında Halit Fahri, Ziya Osman, Hamit Selekler, İlhami Bekir Tez, Muhip Atalay (Ahmet Muhip Dıranas), Sabri Esat yer alırlar.¹⁴¹⁹

1928 yılı, kültürel olarak bir “Uyanış” ın sembolü olarak tanımlanırken 1940 yılı ise dergi için bir tasfiye yılıdır. Avrupa’da II. Dünya Savaşı’nın kıyasıya devam ettiği bir dönemdir. Türkiye ise, henüz Ata’sını kaybetmenin hüznünü üzerinden atamamış, dünyada yaşanan bu çalkantıya rağmen inkılâp ve devrimleriyle doğrulup, küçük adımlarla Cumhuriyet yolunda yeni yürümeye başlamış bir ülkedir. Yeni bir dünya, yeni bir düzen, yeni bir ülke içinde yeni bir edebiyatın lüzumu hissedilmiş ve her başkaldırıdan sonra elde edilen haklar gibi, edebiyatın alışlagelmiş kurallarına, kabullerine karşı bir başkaldırı olmuş, edebiyatta ve sanatta köklü bir ‘tasfiye’ istenmiştir.¹⁴²⁰ Derginin 1940 tarihli 2265. sayısında “*Eski Nesle Açık Mektup*” başlıklı yazıda derginin “eski” ve “yeni” nesle tavrını görmekteyiz:

*Yeni nesil şöhret değil, kıymete; kıdeme değil olgunluğa; yaşa değil kafaya ehemmiyet verdiği içi, bugünkü cepheyi almak lüzumunu duydu. Sanat eserinde sosyal bir mesele aramak endişesi; dar ve ölü şehir kalıplarına karşı hür isyan; köydeki, kasabadaki ve büyük şehirlerdeki sosyal kaynaşmanın sanat eserine aksetmesi keyfiyeti, ancak bizim seleflerimizle doğdu ve meyve verdi.*¹⁴²¹

Derginin 1940 yılında başlatmış olduğu tasfiye ve dönüşüm hareketinin içerisinde toplumcu gerçekçi yazarlar da yer almaktadır. Bu yazar kadrosu içerisindeki Abidin Nesimi de vardır. Abidin Nesimi hatıralarında dergide gerçekleştirmiş olduğu faaliyetleri şöyle izah etmektedir:

Uyanış dergisinde Marx'ın adından söz etmeden “Bilgi Kuramı (epistemoloji) Üzerine Notlar” başlıklı iki yazı yayınladım. Belli bir kültür düzeyinin üstündeki kişilere bu yazılarımla aralarında yer aldığım sanatçıların görüşlerine katılmadığımı anlattım. Bu

¹⁴¹⁹ Doğan, a. g. e., 13.

¹⁴²⁰ Eroğlu, Z. D. (2012). Gavsî Halid Ozansoy ve Edebiyatta Kaldırılan Kazan: “1940 Tasfiye Hareketi”, *Turkish Studies*, (7/4), 1282.

¹⁴²¹ Eski Nesle Açık Mektup (18 Ocak 1940). *Servetifünun-Uyanış*, (2265), 129.

*makalede, yürütülen yeni sanat kampanyasının belli bir sanat görüşünün savunulması değil, çeşitli sanat görüşlerinde, fakat belli bir yaşın altında olan kişilerin bir önceki kuşağın egemen sanat görüşüne karşı tepkisi olduğunu belirttim. Ancak bu görüşümü kampanyasına katıldığım arkadaşlarımı tedirgin etmeyecek bir biçimde anlatmaya çalıştım. Servet-i Fünun-Uyanış dergisinin bu yayınlar üzerine satışı bir hayli arttı...*¹⁴²²

1940 yılında Uyanış dergisinde gerçekleşen bu değişim hareketi iktidarın da dikkatini çekmiştir. Özellikle Uyanış dergisinin 26 Eylül 1940 tarihli ve 2301 sayılı sayısında Cahit Saffet'in kaleme aldığı (Porda)¹⁴²³şii iktidardan şiddetli bir tepki alır. 02.10.1940 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Fikri Tuzer, Uyanış dergisi sahibi Ahmet İhsan Tokgöz'e şu uyarı yazısını gönderir:

Memleketimizde intişar eden mecmualar arasında uzun müddet neşriyatta bulunmuş ve şerefli bir edebî devir yaşamış yegâne mecmua Serveti Fünundur. Evvelce birçok değerli kalemlerin neşr vasıtalarını yapmış olan mecmuamızın nezaheti ve necip kisvesi ona mahsus bir sembol ve istisnai bir vasıf ve imtiyazı haiz bulunmaktaydı. Genel Sekreterliğimiz mecmuanıza sırf bu güzel karakteri yüzünden abone olmuş ve Halkevlerimize göndermek suretiyle ona manen ve maddeten yardım etmiş ve etmekte bulunmuştur.

Fakat bir müddetten beri intişar eden yazıların bu mecmuaya karşı beslenen sevgi ve saygıyı tamamen selbedecek mahiyette olduğu görülmektedir. Netekim son olarak intişar eden 26 Eylül 1940 tarihli ve 2301 sayılı nüshanın 235. sayfasında (Porda) başlığı altında Cahit Saffet imzasını taşıyan bir yazı buna misaldir... Bu yazının okuyucuların manevi varlıkları üzerinde hasıl edeceği tesiri kanuni yollardan tetkik etmek keyfiyeti alakadarlara bırakılmıştır. Fakat Genel Sekreterliğimiz Halkevlerinin ruhi nezahat ve necabetini muhafaza etmek emeliyle bu nüshanın okunmasına müsamaha nazarile bakamamış ve sayıyı toplatarak Halkevlerine girmekten men eylemiştir.

*Bu kabil neşriyata sahifelerinizden yer verildiği takdirde abonemize nihayet vermek ve mecmuaya biç bir alâka göstermemek kararında olduğumuzu bildirir, saygılarımı sunarım.*¹⁴²⁴

Ahmet İhsan Tokgöz, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğince 02.10.1940 tarihinde yazılan yazıya üç gün sonra 5.10.1940 tarihinde cevap vererek yaşanan durum hakkında gereğini yapacağını şöyle ifade etmektedir:

¹⁴²² Nesimi, A. (2008). *Yıllar İçinde*. İstanbul: Nöbetçi Yayınevi, 148.

¹⁴²³ Hummasını duyduğum günahlar penceresi/ Cürmünü düşünen insanlar çehresi/ Kerimin doğumu, Yusuf'un ölümü/ Terli vücudlar ve ilk günahın işlenmesi/ Baldır kokusu, Sabahatın güğümü/Peygamberin ilk cildi, Allahın ölüsü/Ve Allahı saadetle bulan inkârın özü/ Siz, unutulmuş ganimetlerim/Yağmur boyu avdetlerim// Arzu boyu azimetlerim/ Hâlâ paslı bir kilit altında mısınız?/ Seni boyboy anahtarla denedim/ Açamadım.. açıl porda, sende ganimetlerim.(Saffet, C. (26 Eylül 1940). Porda. *Servetifünun Uyanış*, (2301), 235)

¹⁴²⁴ CDA, 490.0.1.1348.479.1.247.

02/10/940 Tarihli ve çok mühim mektubunuzu aldım. Yerden göğe kadar hakkınız var. Sevgili Dr. Tüzerim.

Üç aydır ben hastayım; Değirmendere'de bulunuyorum. Feda olunan gözümünden hâsıl olma bazı tehlikeli gangliyonlardan dolayı bana istirahati mutlaka verdiler. Ancak bu hafta İstanbul'a geldim, radyoloji enstitüsünde yine radyo tedavisi altındayım.

Hayatımın elli yılını Servetifünuna hasretmiş olduğum için 26/9/940 tarihli nüshada beyinsiz bir gencin yazmış olduğu şiir bozuntusunun gazeteye geçmiş olmasına son derece kederlendim. Gazetenin kanunî mesulü ve neşriyat Müdürü eski muallimlerden Halid Fahri Ozansoy'dur. O da görmüş!!

Servetifünün mündercatını ciddi bir kontrol altına aldırıyor. O şiiri yazan adamı matbaadan def ettirdim.

Maarif Vekâletinden dahi aynı mealde bir mektup aldım, ona da derhal cevap verdim. Şimdi sizden istirhamım var:

Bana gazetenin neşriyatını dünya ahvalinin icabettireceği nezaket içinde süzebilecek iktidarda ve ancak haftada bir defa matbaaya gelip bir saat kadar yazıları görececek bir arkadaş gösteriniz.

On beş gün sonra Ankara'ya geleceğim, Sevgili Doktorum, bu yaştan sonra ve hasta iken bu gibi elim hallere uğramaktansa gazeteyi kapamağı dahi düşünüyorum. Zaten benim gözüm kapanırsa gazete sizlerindir. İsterseniz şimdiden vereyim. Bugünün gençliği böyle saçmalar yazıyor ve onu gazeteye koyanlar o saçmaların ve herzelerin farkında bile değildir!

Derin sevgi ve hürmetle gözlerinizden öper, vukua gelen bu çirkin şiir neşrinden dolayı tekrar af dilerim.¹⁴²⁵

Ahmet İhsan Tokgöz'ün kaleme almış olduğu yazıdan anlaşılmaktadır ki Tokgöz yaşanan hadiseden dolayı çok üzgündür. Ayrıca hastalığından dolayı dergi ile ilgilenemediğinden bahsetmiş ve sorumlu olarak derginin neşriyat müdürü Halit Fahri Ozansoy'u göstermiştir. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nin kaleme aldığı yazıdan Halit Fahri Ozansoy da haberdardır. Halit Fahri Ozansoy da Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'ne durumu izah eden bir yazı kaleme alır. Halit Fahri Ozansoy, kaleme aldığı yazıda öncelikle bahsi geçen şiirin yanlış anlaşıldığını dile getirerek şiiri tahlil etmiştir. Kaleme alınan yazının sonunda ise Parti Genel Sekreterliği'ne böyle bir olayın bir daha gerçekleşmeyeceği sözünü vermiştir:

¹⁴²⁵ CDA, 490.0.1.1348.479.1.244.

İşte Sayın Genel Sekreterim; bu manzumeden benim çıkardığım manalar bunlardır. Hatta bu manaları genişleterek. Mamafih bundan böyle her türlü sui tefehhüme mani olmak için sembolik ve pek yeni tarzda manzumelere sahifelerimizde yer vermeyeceğimize emin olabilirsiniz.

Bu izahatımdan sonra, gerek mecmuamızın, gerek şahsımın muhterem Parti heyetince eskisi gibi itimada lâyıık görülmesi ricasıyla derin saygılarımı sunarım.¹⁴²⁶

Siyasi erk ve Servetifünun Uyanış dergisi arasında yaşanan bu olay mahkemeye de intikal eder. Derginin sahibi Ahmet İhsan Tokgöz ve neşriyat müdürü Halit Fahri Ozansoy ile şair Cahit Saffet hakkında dava açılır. Hatta Ordu mebusu Ahmet İhsan Tokgöz'ün dokunulmazlığının kaldırılması dahi talep edilir. Fakat dava sonucunda Ahmet İhsan Tokgöz, Halit Fahri Ozansoy ve Cahit Saffet beraat ederler. Bahsi geçen davanın temyiz ilamında şu ifadelere yer verilir:

Müstehcen şiir yazmak ve neşretmekten suçlu Serveti fünun neşriyat müdürü Halit Fahri ve yazı yazan Cahit Saffet'in yapılan duruşmaları sonunda beraatlerine dair İstanbul asliye üçüncü ceza mahkemesinden verilen 22/11/1940 tarihli hükmün temyizen tetkiki mahalli C.M.U liğinden müddetinde istida edilerek dava evrakı tebliğ name ile daireye gönderilmekle okunup iş anlaşıldıktan sonra icabı konuşuldu.

Ehli vukufun beyanlarına göre mevzuu kararda buna sanat eseri meziyeti verilmesinde isabet yoksa da hayâ duygularını rencide etmeyeceği ehli vukufunca da ifa edilmiş olmasına göre netice itibariyle doğru olan mezkur kararın tebliğ name veçhile tasdikine 17/12/1940 tarihinde ekseriyetle karar verildi.¹⁴²⁷

Siyasi erkin, Uyanış dergisiyle yaşamış olduğu bu gerginlikler hem Ahmet İhsan Tokgöz'ün ve Halit Fahri'nin özür dilemesi hem de mahkemenin dergi lehine karar vermemesinden olsa gerek, Uyanış dergisi iktidar tarafından finanse edilmeye devam edilmiştir. Ayrıca derginin yönetim ve yazar kadrosunda da değişikliğe gidilmiş olması dergiyi yeni hüviyetinden uzaklaşmasında etkili olmuştur. Abidin Nesimi hatıralarında bu konu hakkında şunları ifade etmektedir:

Servet-i Fünun-Uyanış dergisinin bu yayınlar üzerine satışı bir hayli arttı, dergi sahibi Ahmet İhsan Tokgöz'e Babiâli'de yazarlık yapan ve dergiler çıkaran Rıza Çavdarlı başvurmuş ve sermaye koyarak dergiye ortaklık teklif etmiş. Ekonomik bakımdan Ahmet İhsan açısından bu teklif son derece cazipmiş. Ahmet İhsan da bu teklife olumlu cevap

¹⁴²⁶ CDA, 490.0.1.1348.479.1.242-243.

¹⁴²⁷ CDA, 30.1.0.0.9.52.17.

*vermiş, derginin yayınına Rıza Çavdarlı el koymuş. Yazı ailesinde bir tasfiyeye geçmiş ben ve bir iki kişi hariç Dino ve arkadaşları dergiden uzaklaştırılmıştı.*¹⁴²⁸

1939'dan itibaren siyasi erk, Uyanış dergisinin her sayısına 211 adet olmak üzere abone olarak dergiyi finanse etmiştir.¹⁴²⁹ Hatta 1942 yılında Ahmet İhsan Tokgöz'ün vefatından sonra maddi problem yaşayan dergi, iktidardan yardım talebinde bulunmuştur. Servetifünün Uyanış'ın sahipleri namına imtiyaz sahibi Burhan Evrenosoğlu kaleme aldığı yardım talebinde şu ifadeler yer vermiştir:

*Yarım asırlık neşriyat hayatında memleketin millî kültüründe kendine şerefli bir mevki edinmiş olan Servetifünün (Uyanış) mecmuasının kurucusu Merhum Ahmet İhsan Tokgöz'ün vefatı ile millete mal olmuş olan bu mecmuanın da kültür ufkumuzdan kaybolmasına gönü razi olmayan merhumun evlatları, baba yadigarlarının neşrine devam etmeye karar vermişler ve bu uğurda her türlü fedakârlığı yapmayı göz almışlardır. Fakat; son varlık vergisi kanunu dolayısıyla matbaanın yedi bin lira gibi bir borç ödemesi ve daha da miras vergileri ödenmesi gibi bir takım mecburiyetler müesseseyi mali sıkıntılı bir vaziyete düşürmüştür. Mecmuanın çıkarılabilmesini mümkün kılmak için teminat olarak gösterilmesi lazım gelen beş bin lira teminat mektubunun emsali gazetelerde yapıldığı gibi Partice verilerek öteden beri görmekte olduğumuz yüksek himaye ve yardımın bu defa da esirgenmemesini rica eder, saygılarımızı sunarız.*¹⁴³⁰

Burhan Evrenosoğlu'nun talebine siyasi erk olumlu cevap vermiş ve 5000 liralık teminat verilmesine karar verilmiştir.¹⁴³¹ Yine de 1924'de yayın hayatına tekrar başlayıp 1928 yılıyla birlikte Uyanış olarak yayını sürdürülen dergi 26 Mayıs 1944 tarihli 2461. sayısıyla neşrini sonlandırmıştır. 1944'e kadar yayın hayatını sürdüren Servetifünün Uyanış, İsmet İnönü döneminde yaşanan problemlere rağmen abone olunmak suretiyle siyasi erk tarafından desteklenmiştir.

İktidar tarafından desteklenen edebiyat-sanat dergileri arasında günümüzde de yayın hayatına devam eden en uzun soluklu dergi Varlık dergisidir. 15 Temmuz 1933 yılında Ankara'da yayın hayatına başlayan Varlık 1946 yılında yayınlanan 315. sayısıyla birlikte İstanbul'da yayınlanmaya başlar. Varlık'ın ilk sayılarında imtiyaz sahibi ve yazı işleri müdürü Sabri Esad Siyavuşgil'dir. 124. sayı ile birlikte derginin genel müdürü Yaşar Nabi

¹⁴²⁸ Nesimi, a. g. e., 148.

¹⁴²⁹ CDA, 490.0.1.1348.479.1.1-244.

¹⁴³⁰ CDA, 490.0.1.1348.479.1.10.

¹⁴³¹ CDA, 490.0.1.1348.479.1.6.

Nayır olur. Varlık'ın ilk sayısında “*Varlık Ne İçin Çıkıyor*” başlık yazı yer alır bu yazıda Varlık dergisinin görevini ve amaçları şu şekilde açıklanır:

Memlekette bir tek hakikî sanat mecmuası yok. İnkılâbın her sahada yokluktan varlıklar yaratmak işine girişmiş olduğu bir devirde acısı hissedilen bu boşluğu doldurmak, duyulan bir ihtiyaca cevap vermek gayesiyledir ki VARLIK çıkıyor.

*VARLIK, Cumhuriyeti en büyüğümüzden emanet alan bir Türk gençliğinin, yaratıcı bir inkılâp neslinin sanat sahasında da var olduğunu göstermek ve onun için çalışmak istiyor... Dil hareketleri için yazılacak yazılara da daima sayfalarını açık tutarak dil özleşmesi için yararlı bir varlık olmak istiyor.*¹⁴³²

Bu ilkeler ışığında, Varlık'ın, Mustafa Kemal'in başlattığı dil ve düşünce devriminin destekçisi, hatta öncüsü olarak yayın yaşamına girdiği savunulabilir. Öyle ki Varlık'ın yayınlanışından üç buçuk ay sonra, 29 Ekim 1933'te, Mustafa Kemal'in de Cumhuriyetin 10. Yılı Söylev'inde kültür ve sanat konularını ön plana çıkardığı görülmektedir. Varlık dergisinin yayın hayatına başladığı Cumhuriyet'in 10. yılının kutlandığı sene halkın, kültür ve sanat eğitiminde geri kalındığının tartışıldığı, Cumhuriyet'in kültür politikasının sorgulandığı bir dönemdir. Mustafa Kemal Atatürk'ün halka seslenerek yaptığı 10. Yıl Söylevi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kültür bildirgesi; girişilmiş toplumsal, sanatsal ve düşünsel kurumların gerekçesidir.¹⁴³³

Cumhuriyet'in onuncu yılıyla birlikte kırk sekiz yıl Yaşar Nabi'nin yönetiminde çıkış hızını yitirmeyen bu dergi Türk edebiyatının temsil gücü olan şair ve yazarların çoğunu sayfalarında birleştirmeyi başarmıştır. Halit Ziya'dan Abdülhak Şinasi'ye kadar ün yapmış kişilerin yanı sıra Sabahattin Ali'den Sait Faik'e, Mahmut Makal'dan Fazıl Hüsni ve Orhan Veli'ye kadar dönemin genç yeteneklerine sayfalarını açarak, kapsamlı bir dergi niteliği kazanmıştır.

Yaşar Nabi'nin ülkedeki yazın ve kültür yoksunluğundan yola çıkarak bu alanlarda varlık yaratmak imanı ile “Varlık” adını koyduğu dergi¹⁴³⁴ Türkiye'nin önemli edebiyat dergisi olmuştur. Siyasi erkin, Halkevleri ve Halkevi dergileri vasıtasıyla Anadolu'nun en ücra köşelerine ulaşmaya çalıştığı dönemlerde Varlık dergisi bu noktada iktidara önemli bir alan açmıştır. Nitekim 1950'lerde, Diyarbakır'ın o sıralarda kuş uçmaz kervan geçmez, küçücük

¹⁴³² Varlık Ne İçin Çıkıyor (1933), *Varlık*, (1), 16.

¹⁴³³ Binyazar, A. (2001). Yaşar Nabi ve Varlık. *Kitap-lık*, (50), 179.

¹⁴³⁴ Yokluk İçinde Varlık (Aralık 1979). *Varlık*, (867), 6

bir kasabası olan Ergani'nin cıncık boncuk da satılan bir tuhafiye dükkânına daha ayın birinci gününde Varlık dergisiyle Sait Faikler (Semaver), Steinbeckler (Fareler ve İnsanlar), Cahit Sıtkı Tarancılar (Otuz Beş Yaş)... nasıl gelirdi? Oktay Akbal, Yaşar Nabi'yi ölümünden sonra yazdığı bir yazıda değerlendirirken şunları söyler: “*O bir liralık cep kitaplarıyla bütün Türkiye'nin okumak, yazmak, aydınlanmak, öğrenmek isteyen kuşaklarını besleyen, yetiştiren bir yol gösterici... Koskoca Bakanların yapamadığını tek başına başarmış bir kişi, bir gerçek “Varlık”*.”¹⁴³⁵ Derginin sahip olduğu bu nitelikler hem Varlık'ın iktidar tarafından desteklenmesine sebep olmuş hem de bu destekler Varlık'ın itibarını ve gücünü arttırmıştır. Mustafa Kemal Atatürk döneminde Halkevlerinin dergiye abone olmasıyla yürütülen finansal destek İsmet İnönü döneminde de devam etmiştir.

Öyle ki 1933 yılında kurulan dergiye siyasi erk kurulmasıyla birlikte finansal destek olmaya başlamıştır. Recep Peker'in imzası ile 20 Eylül 1933 tarihinde gönderilen yazıda Halkevlerinin Ankara'da neşredilmekte olan Varlık dergisine birer seneliğine abone kaydedildiği bunun Fırka'nın bir hediyesi olduğu belirtilmiştir.¹⁴³⁶ 1935 yılında ise Yaşar Nabi, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'ne bir yazı göndererek “*Varlık'ın daha geniş ölçüde yayılması ve okunmasını temin için açılmış olan 23 Halkevinin de abone kaydedilmesine müsaade buyurulmasını*” talep etmiştir.¹⁴³⁷ Siyasi erk Yaşar Nabi'nin bu talebini olumlu karşılamış ve yeni açılan 23 Halkevini de Varlık dergisine abone yapmıştır.¹⁴³⁸ Genel Sekreterlik 1938 yılına kadar Varlık dergisine yapmış olduğu finansal desteği şöyle raporlamıştır:

1932 ve 33 senelerinde açılmış olan 55 Halkevine ve biri Genel yönetim kurulu namına olmak üzere 56 abonenin, derginin 15 Temmuz 1937 tarihli 97inci sayısından 1 Temmuz 1938 tarihli 120 inci sayısına kadar bir senelik ücreti 168 liradır.

1934 de açılan 25 Halkevine ait olmak üzere derginin 15 Mayıs 1937 tarihli 93. Üncü sayısından 1 Mayıs 1938 tarihli 116 ıncı sayısına kadar bir senelik ücreti 75 liradır.

1935 te açılan 23 Halkevine ait olmak üzere 1 Nisan 1937 tarihli 90 ıncı sayısından 15 Mart 1938 tarihli 113 üncü sayısına kadar senelik 69 liradır.

Yukarıda abone tarih ve bedelleri ve bağlı listede isim ve miktarlarda arz edilen ve 103 ü Halkevlerine ve biri Genel yönetim kurulu namına olmak üzere Ankara'da münteşir

¹⁴³⁵ Binyazar, a. g. m., 188.

¹⁴³⁶ Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibiumumiliğinin F. Teşkilâtına Umumi Tebligatı/ Temmuz 1933'ten Birincikânun 1933 Sonuna Kadar (1934). C.3, Ankara: Hakimiyeti Millîye Matbaası.

¹⁴³⁷ CDA,490.1.0.0.1357.506.1.228.

¹⁴³⁸ CDA,490.1.0.0.1357.506.1.222

*Varlık dergisine abone kaydolunmasına ve 104 abonenin bir senelik tutar fiatı olan 312 liranın mezkûr dergi idarehanesine ödenmesine yüksek müsaadelerinizi derin saygılarımla rica ederim.*¹⁴³⁹

Siyasi erk 1938'den sonra 1946'ya kadar Varlık dergisine düzenli ödemeler gerçekleştirir. 1939 -1941 yılları arasında Varlık dergisine 211 abone üzerinden 759 lira 60 kuruş ödeme yapılır.¹⁴⁴⁰ 1942'de 250 abone üzerinden 900 lira 60 kuruş ödeme yapılır.¹⁴⁴¹ 1943 – 1944 yıllarında ise 306 abone üzerinden 1101 lira 60 kuruş ödeme yapılır¹⁴⁴². 1945 yılında 312 abone üzerinden 1123 lira 20 kuruş ödeme yapılır.¹⁴⁴³ 1946 yılında ise 462 abonelik üzerinden 1326 lira ödeme yapılır¹⁴⁴⁴ 1947'den sonra ise siyasi erk yıllık abonelik yerine nüsha başına ödeme yapmaya başlar. Siyasi erkin gerçekleştirmiş olduğu yardımlardan anlaşılmaktadır ki Varlık dergisi yayınlanmaya başladığı andan itibaren iktidarın desteğini fazlasıyla almıştır.

1933'de yayın hayatına başlayan Varlık dergisinden bir sene sonra 1934'de ise Yeni Adam dergisi yayın hayatına başlar. 1 Kânunusani 1934 tarihinde yayın hayatına başlayan Yeni Adam, kendisini “Haftalık Fikir Gazetesi” olarak tanımlar. Fakat Yeni Adam'ın sayfalarında yer verdiği konular ve günlük çıkmaması sebebiyle Yeni Adam'ı dergi olarak tanımlamak daha doğru olacaktır. Cumhuriyet ile birlikte değişen zihniyet yapısı dergi isimlerine tesir etmiştir. “Uyanış” ve “Varlık” tan sonra “Yeni Adam” yeni zihniyet yapısının sembolüdür. Yeni Adam; millî kimliğe sahip çıkmaktır, ulusu, devletinin kuralları ile bütünleşmiş, devrimleri benimsemiş ülke ve dünya sorunları karşısında duyarlı yeni gelişmeler ve oluşumların bilincinde olan yepyeni bir adamdır.¹⁴⁴⁵ İsmail Hakkı Baltacıoğlu yaratmak istediği değişikliği derginin ilk sayısında “*Gazete Niçin Çıkartıyorum*” yazısında şöyle ifade eder:

Gazete çıkarmak benim idealimdir. Bu idealime kavuşuyorum. Dünya her yüzden değişiyor. Değişmenin bilgisini kazanmalıyız. Değişmiyen varlıklar ölüyor. Değişme gücünü taşımalıyız. Hiçbir değişme yalnız başına olmuyor. Değişenlerden haber almalıyız. Her gazete, sahibinin tabiatını taşır. Benim gazetem de bana benziyecektir.

¹⁴³⁹ CDA,490.1.0.0.1357.506.1.205

¹⁴⁴⁰ CDA,490.1.0.0.1357.506.1.137-134-131.

¹⁴⁴¹ CDA,490.1.0.0.1357.506.1.76.

¹⁴⁴² CDA,490.1.0.0.1357.506.1.50-47.

¹⁴⁴³ CDA,490.1.0.0.1357.506.1.32

¹⁴⁴⁴ CDA,490.1.0.0.1357.506.1.16

¹⁴⁴⁵ Kaçmazoğlu, a. g. e., 99

*Yaratıldığım günden beri demokratça yaşadım. Ölünceye kadar da demokrat kalacağım.*¹⁴⁴⁶

İsmail Hakkı Baltacıoğlu 1934’de Yeni Adam dergisinin ilk sayısında yayınlamış olduğu bu yazısının haricinde Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine de bir yazı göndererek Yeni Adam’ın görevini şu şekilde Parti’ye izah eder:

*Yeni Adam adıyla çıkarmakta olduğum haftalık fikir ve kültür gazetesinin şimdiye kadar basılmış olan 5 nüshasını taktim ediyorum. Mündericatının tetkikinden de anlaşılacağı üzere Yeni Adam büyük kültür ve medeniyet inkulâbımızın ve yeni insan şuurunun mütevazı ve samimi bir yapıcısı olmayı kendisine ülkü edinmiştir.*¹⁴⁴⁷

İsmail Hakkı Baltacıoğlu’nun “yeni insan” yaratma amacıyla çıkardığı derginin “himaye edilmesini ve irşatlarının esirgenmemesini”¹⁴⁴⁸ de Parti’den talep eder. Siyasi erk, Baltacıoğlu’nun 1934 yılında yazmış olduğu bu yazıya; “Halkevlerinin yaptığı neşriyatı korumak ve başarmak vazifesinde olan Fırkadan bir yardım imkânı bulamadığımdan ve size iyi muvaffakiyet dilemekle kaldığımdan müteessirim”¹⁴⁴⁹ cevabını alır. İsmail Hakkı Baltacıoğlu için Yeni Adam serüveni pek de iyi başlamamıştır. Baltacıoğlu 1938 yılında Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği’ne bir yazı daha göndererek Yeni Adam dergisine Halkevleri’nin abone olmasını şu şekilde talep eder:

*Yeni Adam dergisini beş yıldan beri muntazam çıkarıyorum. Gazetem şimdiye kadar rejim ideolojisine ve kültür mevzularına dair birçok neşriyat yaptı. Mesaimiz Basın Genel Direktörlüğü tarafından mükerreren takdir edilmiştir. Dış Bakanlığı bütün elçiliklerine abone yazdığı gibi Kültür Bakanlığı da 150 kültür müessesini abone yazmak suretiyle bu mesaimizi takdir etmiş olduğunu gösterdi... Dış ve Kültür Bakanlıkları gibi Halkevlerinin de Yeni Adam’a abone yazılmasını temin ederseniz bir kültür gazetesinin tekemmülü için yardım etmiş olursunuz.*¹⁴⁵⁰

İsmail Hakkı Baltacıoğlu’nu 1938’de Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği’ne yazmış olduğu abone talep yazısına herhangi bir cevap verilmez. Üstüne bir de 1938 yılında Yeni Adam, “Devletin Harici Siyasetini teşviş edici yazı ve karikatür neşrettiği cihetiyle” Bakanlar Kurulu Kararı ile 216. sayısı toplattırılarak bir sene kapatılır.¹⁴⁵¹ Baltacıoğlu’nun yaşamış olduğu bu sıkıntılar yazarı büyük bir ekonomik darboğaza sokar. İşte içinde

¹⁴⁴⁶ Baltacıoğlu, İ. H. (1934). Gazete Niçin Çıkartıyorum. *Yeni Adam*, (1), 1.

¹⁴⁴⁷ CDA.490.1.0.0.1359.512.1.320.

¹⁴⁴⁸ CDA.490.1.0.0.1359.512.1.320.

¹⁴⁴⁹ CDA.490.1.0.0.1359.512.1.318.

¹⁴⁵⁰ CDA.490.1.0.0.1359.512.1.317.

¹⁴⁵¹ CDA.30.18.1.2.82.14.12.

bulduğu bu vaziyetten kurtuluşunu, hatıralarında *Hayatımda Bir Dönüm Noktası* diye nitelendirdiği ve siyasi erkin desteğini şu şekilde aktarır:

İki yıl önce Maarif Şûrası 'na çağrıldım. Kurultay biteceğine yakın Millî Şef (İsmet İnönü), üyeleri Saray (Çankaya Köşkü)'da kabul buyurmuşlardı. Beni gördükleri zaman tahminlerimin üstünde olarak iltifat buyurdular ve Eğitim Bakanı 'ndan benim hakkımda bilgi aldılar. Sonunda da sormuşlardı:

-İsmayıl Hakkı Bey, Maarifte eylemleri bir görev sahibi midirler?

Eğitim Bakanı (Hasan ÂliYücel) cevap vermişti:

-Hayır efendim, Darülfünun tensikatından (tasfiyesinde) açıkta kalmışlardı.

Bu görüşme, on yıl sefalet ve ıstırap hayatımın sonu ve bir huzur ve sükûn devrinin verimli başlangıcı olmuştur. O tarihten sonra çeşitli nedenlerle Ankara'ya gidip geldim. Her defasında da Eğitim Bakanı 'nu görüyor ve Millî Şef'in hakkımdaki yüksek yakınlıklarını öğrenmekle mutlu oluyordum. Bu mevki, şöhret zor tanır insan değilim. Allah 'tan yani en yüksek erdem idealinden ve yaratıcı kudretten başka hiçbir şeyden korkmam. Korksaydım, hâlâ Emniyet Sandığı 'na borcunu ve faizini ödeyemediğim bir viranede oturmazdım. İşte bu açıklık ve bağımsızlıkla söylüyordum ki: İsmet İnönü millî sevginin ve insani barışın büyük simgesidir. Millî Şef'i herkes gibi ben de çok severim ve sayarım; ona inanırım; onun önyargısız, tehditsiz, sevgi ve hak taşıyıcılıkla yoğrulmuş yüksek ve ahlaki yönetimine hayranım. İnönü'nün güvenini kazandığımı öğrendikten sonra etrafımdaki karabasandan kurtulduğumu duydum.¹⁴⁵²

İsmail Hakkı Baltacıoğlu siyasi erk ile ilişkileri olumlu bir seyre oturduktan sonra 1941 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Pedagoji şubesinde derse girmeye başlar. Aynı yıl Yeni Adam dergisinin 63 nüshasına Halkevi, 2 nüshasına da Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği olmak üzere yıllık 325 liraya abone olunmuştur.¹⁴⁵³ 1942 yılında ise abone sayısı 65'ten 200'e çıkarılmış ve yıllık 1000 lira ödeme yapılmıştır.¹⁴⁵⁴ 1943 yılında ise abone sayısı 211'e çıkarılmış ve yıllık 1582 lira ödeme yapılmıştır.¹⁴⁵⁵ 1944 yılında abone sayısı 211 olarak kalmış yıllık 791 lira ödeme yapılmıştır.¹⁴⁵⁶ 1945 yılında abone sayısı 217'ye çıkarılmış yıllık 1260 lira ödeme yapılmıştır.¹⁴⁵⁷ 1946 yılında abone sayısı 217 olarak kalmış yıllık 1085 lira ödeme yapılmıştır.¹⁴⁵⁸ 1947, 1948 ve 1949 yılında yapılan yardımlarla ilgili arşiv belgelerinde

¹⁴⁵² Baltacıoğlu, I. H. (1998). *Hayatım*. İstanbul: Dünya Yayıncılık, 324.

¹⁴⁵³ CDA.490.1.0.0.1359.512.1.313.

¹⁴⁵⁴ CDA.490.1.0.0.1359.512.1.208.

¹⁴⁵⁵ CDA.490.1.0.0.1359.512.1.81.

¹⁴⁵⁶ CDA.490.1.0.0.1359.512.1.76.

¹⁴⁵⁷ CDA.490.1.0.0.1359.512.1.59.

¹⁴⁵⁸ CDA.490.1.0.0.1359.512.1.56.

herhangi bir bilgi mevcut değildir. Bu yıllarla ilgili belge olmamasının sebebi iktidarın abone olmak koşuluyla gerçekleştirmiş olduğu yardımlara son vermesi olabilir. 1950 yılında ise Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği, Yeni Adam'ın 665, 666, 667, 668'inci dört sayısını alarak 300 lira ödeme yapmıştır.¹⁴⁵⁹

Baltacıoğlu'nun 1939 yılında İsmet İnönü ve Hasan Âli Yücel'le yaşadığı diyaloglar onun önce Dil ve Coğrafya Fakültesi'ne dönmesine ardından yayınlamış olduğu Yeni Adam'ın siyasi erk tarafından desteklenmesiyle sonuçlanmıştır. 1941-1950 yılları arasında gerçekleştirilen bu yardımlar Baltacıoğlu'nun itibarını aynı zamanda Yeni Adam'ın popülaritesini arttırmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığı döneminde yayın hayatına başlayan ve İsmet İnönü döneminde devam eden edebiyat-sanat dergileri Servetifünun, Varlık, Yeni Adam dergilerinden sonra yayın hayatına başlayan diğer sanat dergisi Ar'dır. 1937 yılında yayınlanmaya başlayan dergi 1937-1938 yıllarında 24 sayı yayınlanarak kapanır. Ar dergisi Birinci Kânun 1944'te yine Ankara'da tekrar çıkarılır ama bu kez de son iki sayı birleştirilerek ve gecikmeli olarak ancak dört sayı yayınlanabilir.¹⁴⁶⁰ Ar'ın imtiyaz sahibi Turgut Zaim'dir; yazı işleri müdürü Cemal Bingöl, idare müdürü ise Eşref Üren'dir.

Ar, sayfaalarında; Resim, müzik, heykel, arkeoloji, sanat tarihi, diğer sanat bilimleri, eğitim, sanatsal aktualite gibi pek çok konuya yer vermiştir. Dergide Cumhuriyet'in ilk 15 yıllık dönemdeki plastik, fonetik ve ritmik sanatlarla ilgili gelişmeler, sanat eğitimine yönelik çalışmalar izlenebilmektedir. Dergide yazıları yer alan yazarlar arasında dönemin bürokrat, politikacı, sanatçı ve edebiyatçıları yer almaktadır.

Ar'ın ikinci yayımında, hem kadronun daraldığı hem de derginin kâğıt kalitesinin ve görselliğinin düştüğü, boyutunun küçüldüğü fark edilir. Cemal Köprülü'nün üslup ve sanat konulu denemeleri, derginin ilk yazıları olarak öne çıkar. Zeki Faik İzl, Eşref Üren, Mahmut R. Gazimihâl, Turgut Zaim, Halil Bedi Yönetken, Cemal Bingöl, Fehmi Baldaş,

¹⁴⁵⁹ CDA.490.1.0.0.1359.512.1.1.

¹⁴⁶⁰ Doğan, M. C. (2017). Birikimi Özümseyen ve Yeni Bir Kuşağı Temsil Eden Sanat Dergisi: Ar. *Türk Dili Dergisi*, (781), 42.

Nurettin Sevin, Cemal Tollu ve Nüzhet Şenbay'ın sanat tarihi, müzik, plastik sanatlar ve sahne sanatları hakkındaki yazıları yayınlanır.¹⁴⁶¹

1937-1938 tarihleri arasında Cumhuriyet Halk Partisi, Ar dergisinin 211 nüshasına abone olmuştur.¹⁴⁶² 209 nüshaya Halkevlerine dağıtılmak üzere abone olunurken 2 adeti ise Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'ne gönderilmek üzere abone olunmuştur. CHP Genel Sekreterliği yapmış olduğu bu desteğin izahatını şöyle açıklamıştır:

*Mecmuanıza abone olmaktan maksadımız, az çok bir koruma yapmakla beraber kıymetli neşriyatınızla daha geniş, devamlı ve nizamlı şekilde halkımızın tenvirine ve kendi mevzuu içinde memleket ve rejim işlerine fayda ve yardımınızı temine çalışmaktır.*¹⁴⁶³

Dergi tekrar yayın hayatına başladıktan sonra Ar dergisi sahibi Turgut Zaim, Türkiye'deki kâğıt buhranından, Ankara'daki baskı klişe masraflarının çok yüksek oluşundan bahsettikten sonra Parti'nin geniş ölçüde yardımlarını istirham eder.¹⁴⁶⁴ Turgut Zaim'in talebine binaen Cumhuriyet Halk Partisi, Ar dergisinin 200 nüshasına 180 lira karşılığında abone olur. Dergi yayımlandığı süre boyunca siyasi erk tarafından finanse edilmiştir.¹⁴⁶⁵

İsmet İnönü döneminde yayın hayatına başlayarak siyasi erk tarafından finanse edilen ilk dergilerden biri Dikmen dergisidir. 25 Haziran 1941 tarihinde yayın hayatına başlayan derginin imtiyaz sahibi ve idare müdürü Abidin Mümtaz Kısakürek'tir. "On Beş Günlük Edebiyat-Fikir San'at Mecmuası" jeneriği ile çıkan derginin ilk sayısında Sadri Ertem, Abidin Mümtaz Kısakürek, Baki Süha, N. Esen Engin, Ercümen Behzad, Füzûzan Hüsrev Tökin, Fethi Giray, İskender Fikret Akdura, Orhan Sunar, Necmettin Basmanoğlu, Şahap Seren, Selâhattin B. Kurt, Zeynel Akkoç, Ziya İlhan yer almaktadır. Derginin birlikte yayınlanan 1 Mayıs 1944 tarihli 41. ve 42. sayılarında Dikmen'in geleceği hakkında şu ifadeler yer alır:

Çok yakın bir zamanda şekil münderecat ve teknik bakımından yepyeni bir tarzda neşriyat hayatına devam edecektir.

¹⁴⁶¹ Doğan, a. g. m., 43.

¹⁴⁶² CDA, 490.1.0.0.1300.319.1.

¹⁴⁶³ CDA, 490.1.0.0.1300.319.1.

¹⁴⁶⁴ CDA, 490.1.0.0.1300.319.1

¹⁴⁶⁵ CDA, 490.1.0.0.1300.319.1

Dikmen: Bu değişiklikle edebiyat, san'at, fikir bakımından masalarımızın süsü, boş zamanlarımızın arkadaşı ve istifadelerin kaynağı olacaktır.

*Dikmen: Genç, ihtiyar, kadın, erkek, memur, talebe, okuryazar bütün yurddaşları ilgilendirilen dolgun mevzuları ihtiva edecektir.*¹⁴⁶⁶

Dikmen dergisi 43. sayıdan itibaren boyut olarak küçülmüş ve ilk sayfada “Yeniden Çıkarken” adlı ikinci çıkış yazısıyla demokrasinin ve halkçılığın savunuculuğunu yapan dergi sahip olduğu genç kadroların amacını belirtmiştir. Dikmen dergisinin imtiyaz sahibi Abidin Mümtaz Kısakürek 5 Ekim 1941 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'ne yazdığı yazıda derginin gayelerini belirttikten sonra şu talepte bulunur:

Gerek Memleket kültürüne bir hizmet olmak ve gerekse de gençliğin tahsil haricindeki bilgilerini artırmak gaye ve maksadıyla, tamamıyla edebî olmak üzere hedefi Millî gayelere çevrili bulunan -Dikmen- ismiyle başlamış bulunduğumuz mecmuadan bugüne kadar intişar eden üç nüshasını ilişik olarak sunuyoruz.

*Ancak: bu şerefli teşebbüsümüzün yaşama ve yayını temini için Partimizin yüksek himaye ve yardımlarına muhtaç bulunmaktayız... Abone kayıt ettirmek suretiyle her nüshasından hiç olmazsa (1000) bin satın alınmasını ve Partimizin umdelerini yaymağa en kuvvetli bir vasıta olacak bu mecmuamızın manen olduğu kadar maddeten de yardım edilmek suretiyle himaye edilmesini bekler en derin saygılarımızla arz ve rica ederiz.*¹⁴⁶⁷

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği, Matbuat Umum Müdürü Selim Sarper'e yazı yazarak dergi hakkında bir rapor hazırlamasını rica eder.¹⁴⁶⁸ Selim Sarper, ayrıntılı inceleme yaparak dergi hakkında şu değerlendirmeleri yapmıştır:

Dikmen mecmuası, şimdiye kadar üç nüsha çıkmıştır. Bu üç nüshanın tetkikinden çıkan netice şunlardır:

1-Mecmua, henüz şöhret sahibi olmayan heveskâr tarafından çıkarılmaktadır. Sadri Ertem, Behçet Kemal gibi bazı zevatı da kadrosuna almış bulunmaktadır.

2- Neşriyat veçhesi (Fıkra Programına) tam istihdaf etmez. İkinci sayıdaki (ideoloji ve Sanat başlıklı yazı gibi umdelerimize uygun olmayan yazılar vardır. Bununla beraber, Halk ve Millet meseleleri üzerine oldukça müspet mevzular da seçilmiştir.

Bu meyanda, üçüncü sayıdaki (Sevr- Lozan) ve (İlim ve Sanatta Memleket) yazıları gibi değerli yazılar da vardır.

¹⁴⁶⁶ Dikmen (1 Mayıs 1944). *Dikmen*, (41-44), 1.

¹⁴⁶⁷ CDA, 490.1.0.0.1302.325.1.40.

¹⁴⁶⁸ CDA, 490.1.0.0.1302.325.1.39.

*3- Mecmua, kadrosuna milliyetçi ve Fırkanın umdelerini müdafaa eden muharrirleri alırsa, himayesi muvafık olur.*¹⁴⁶⁹

Selim Sarper'in hazırlamış olduğu rapor Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği tarafından olumlu görülmüş ve derginin birinci sayısından altıncı sayısına kadar olan 385 tane nüsha alınmış ve 115 lira 50 kuruş bedel ödenmiştir.¹⁴⁷⁰ Yedinci sayısından aynı sayıda nüsha alınarak 19 lira 25 kuruş ödeme yapılmıştır.¹⁴⁷¹ Sekizinci ve dokuzuncu sayılarından da aynı sayıda alınarak 38 lira 50 kuruş ödeme yapılmıştır.¹⁴⁷² Onuncu ve On birinci sayılarında 383 adet alınarak 38 lira 50 kuruş ödeme yapılmıştır.¹⁴⁷³ On ikinci sayısından 385 adet alınarak 19 lira 25 kuruş ödeme yapılmıştır.¹⁴⁷⁴

Dikmen dergisine on ikinci sayı için 09.01.1942 tarihinde ödeme yapıldıktan sonra 29.04.1942 tarihinde Abidin Mümtaz Kısakürek Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'ne yazı yazarak fiyatları artan kâğıt, mürekkep ve klişe bedelleri sebebiyle derginin nüsha bedelinin 5 kuruştan 10 kuruşa çıkarılması hususunda izin talep eder.¹⁴⁷⁵ Kâğıt, mürekkep ve klişe bedellerindeki artış mazereti uygun görülerek siyasi erk tarafından finanse edilen dergilere zam yapılması uygun görülür.¹⁴⁷⁶

Buna istinaden Dikmen dergisinin on üçüncü, on dördüncü, on beşinci sayıları için 57 lira 75 kuruş ödeme yapılır.¹⁴⁷⁷ Bu ödemeler otuz dördüncü sayıya kadar muntazam bir şekilde devam eder.¹⁴⁷⁸ Fakat Abidin Mümtaz Kısakürek bir nüsha bedeli için gerçekleştirilen artıştan bir sene sonra 08.07.1943 tarihinde ücretlerin tekrar yükseltilmesi için talepte bulursa da¹⁴⁷⁹ siyasi erk bu talebe olumsuz cevap vermiştir.¹⁴⁸⁰ Abidin Mümtaz'ın bu talebinden üç ay sonra ise Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği, Dikmen dergisinin muntazam çıkmaması sebebiyle dergiyi himaye etmeyi bırakmış ve maddi desteği kesmiştir.¹⁴⁸¹ Siyasi erkin maddi yardımı kesildikten sonra 22 Ağustos 1945 yılında dergi

¹⁴⁶⁹ CDA, 490.1.0.0.1302.325.1.41.

¹⁴⁷⁰ CDA, 490.1.0.0.1302.325.1.32.

¹⁴⁷¹ CDA, 490.1.0.0.1302.325.1.31.

¹⁴⁷² CDA, 490.1.0.0.1302.325.1.28.

¹⁴⁷³ CDA, 490.1.0.0.1302.325.1.25.

¹⁴⁷⁴ CDA, 490.1.0.0.1302.325.1.23.

¹⁴⁷⁵ CDA, 490.1.0.0.1302.325.1.20.

¹⁴⁷⁶ CDA, 490.1.0.0.1302.325.1.18.

¹⁴⁷⁷ CDA, 490.1.0.0.1302.325.1.17.

¹⁴⁷⁸ CDA, 490.1.0.0.1302.325.1.5.

¹⁴⁷⁹ CDA, 490.1.0.0.1302.325.1.3.

¹⁴⁸⁰ CDA, 490.1.0.0.1302.325.1.2.

¹⁴⁸¹ CDA, 490.1.0.0.1302.325.1.1.

44. sayısını yayınlamakla kapanmıştır. Abidin Nesimi hatıralarında Dikmen dergisinin kapatılması sebebinin hatıralarından şöyle açıklar:

Cami Baykurt 1920-1945 döneminde tamamıyla politika dışı bir hayat sürmüştür. Bu tarihlerde Protestanlar İncil'in Türkçe yeni baskısını yapmaya karar vermişlerdir. Protestanların İncil'ini Cami Bey Türkçe'ye çevirmiştir. Rahmetlinin bana anlattığına göre nafakasını bu çevirilerden sağlamaktaydı. 1945'te Dikmen dergisine verdiği yazı ile Türkçe politik yazılar yayınlamaya başlamıştır.¹⁴⁸² Cami Baykurt'un Dikmen'deki makalesi üzerine vilayet emriyle dergi kapanıyor.¹⁴⁸³

Dikmen dergisinden üç yıl sonra 1 Mart 1944 tarihinde aylık yayınlanan Doğuş dergisi yayın hayatına başlar. Derginin imtiyaz sahibi Kemal Kutluk, Neşriyat Müdürü Hamdi Kestelli, İdare Müdürü ise Ümran Ölçüoğlu'dur. İkinci sayıdan itibaren Neşriyat Müdürü Kâmil Görkey, İdare Müdürü ise Füzûzan Husrev Tökin olur. Dokuzuncu sayıyla birlikte ise Neşriyat Müdürü Rasim Eğdemir'dir. Uyanış, Varlık ve Yeni Adam adlandırılmalarında olduğu gibi Doğuş adı da yeni Türkiye'nin sembolüdür. Derginin birinci sayısında kaleme alınan "Doğuş'dan Oluş'a Doğru yazısında yaratılan yeni insandan şöyle bahsedilir:

Türk milletinin maşeri vicdan ve dehasını şahsiyetinde toplanmış olan Atatürk bir tarih yaratmış ve bir tarihin başlı başına yaratıcısı olmuştur.

Bütün ideolojiler bütün ideolojiler köklerini cemiyetin maddi inkişaf şartlarından almış olmalarına rağmen daima yeni bir nesil yaratmışlar ve özlenen sosyal yapının kurucusu olacak yeni bir insan tipini yontmuşlar;

Kafa, ruh, et ve kemiğimizle kendimizi Atatürk davasına verdik.

Kemalizm, usta bir şarkı gibi dudaklarımızda dolaşiyor. O, kafamızda nur, yüreğimizde imandır.

Bozkırlar çevresi içinde yaşayış, yaradış ve misyon terbiyesi alacağız.¹⁴⁸⁴

Doğuş dergisi de bahsettiğimiz diğer dergiler gibi bir "Uyanış" , "Yeni Adam" gibi yeni dönemin temsilcisi niteliğindedir. Kaliteli bir yazar kadrosuna sahip olan dergide; Suut Kemal Yetkin, Cenap Tekin, Nurullah Ataç, M. Şekip Tunç, Burhan Belge, Abdullah İstemi, Füzûzan Husrev Tökin yazılarıyla; Selâhattin Aldanır, Oktay Rıfat, Ercüment Behzat Lav, Talip Apaydın, Muzaffer Tayyip Uslu, Necati Cumalı, Ceyhun Atuf Kansu, Cahit Sıtkı

¹⁴⁸² Nesimi, a. g. e., 180.

¹⁴⁸³ Nesimi, a. g. e., 171.

¹⁴⁸⁴ Doğuş'dan Oluş'a (1 Mart 1944). *Doğuş*, (1), 2.

Tarancı, Selâhattin Batu, Salâh Birsal, Sabahattin Kudret Aksal, Sabahattin Tahsin Teoman, Nedim Çapman, Hamdi Kestelli, Mehmet Yalım şiiirleriyle yer almaktadırlar.

Doğuş dergisi Mart 1944 tarihinde yayın hayatına başladıktan sonra 27 Şubat 1945 tarihinde İdare müdürü Fûruzan Husrev Tökin, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'ne bir yazı gönderir. Tökin, derginin içeriğinden ve gayesinden bahsettikten sonra siyasi erkten şu talepte bulunur:

*Dergimiz CHP'nin çizdiği program çerçevesi içinde kalmak üzere sayfalarında ilim ve kültür hayatına, ekonomik ve sosyal meselelere müteallik yazılara yer vermektedir. Gayesi, mütevazı bir ölçüde memleket fikriyatına hizmet etmektir. Bu vazifemizle müzaharetini ümit ettiğimiz CHP sinin bir yardım olmak üzere dergimize Halk Evleri için münasip görülecek bir miktarda abone kaydedilmesini derin saygılarımla rica ederim.*¹⁴⁸⁵

Fûruzan Hüsrev Tökin'in talep yazısına Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği 30.03.1945 tarihinde yazmış olduğu yazı ile olumlu cevap vermiş ve Doğuş dergisinin 200 adetine nüsha başına 25 kuruştan abone olmuştur.¹⁴⁸⁶ Doğuş dergisine yapılan bu yardımlar derginin kapandığı Mart 1946 yılına kadar devam etmiştir.

Ayrıca dergi ikinci sayıdan itibaren devlet müesseselerinden reklam almıştır. Bu müesseseler; Eti Bank, Sümer Bank, Halk Bank, Yapı Kredi Bankası, İş Bank, Ticaret Bankası, Türkiye Şişe ve Cam Fabrikası ve Tekel'dir. Bu reklamlar sayesinde siyasi erk dolaylı yoldan abone olarak dergiyi finanse etmiştir. Bu uygulama Demokrat Parti döneminde de devam etmiştir. Öyle ki 1946 yılında yayınlanmaya başlayan ve Cumhuriyet Halk Partisi muhalifi olan haftalık siyasi Millet dergisi bu konuda önemli bir örnektir. 1950 yılında iktidar değiştikten sonra Kâzım Nami Duru, Millet dergisi sahibi Cemal Kutay için Başbakan Adnan Menderes'ten yardım istemiş bu yardım için; “İş Bankası, Türk Ticaret Bankası, Sümer Bank, Eti Bank, Ziraat Bankası, İller Bankası, Yapı Kredi Bankası, Garanti Bankası, Umumi Mağazalar, Selanik Bankası, Osmanlı Bankası, Zirai Donatım Kurumu, Orman Çiftliği, Ak Bank, Zirai Kombinalar, Şişe ve Cam Fabrikaları, Anadolu Sigorta Şirketi, Türk Kültür Lt, Kâğıt Selüloz Fabrikaları” kurumlarının Millet dergisine reklam vermelerini talep etmiştir.¹⁴⁸⁷

¹⁴⁸⁵ CDA, 490.1.0.0.1302.325.3.1.22.

¹⁴⁸⁶ CDA, 490.1.0.0.1302.325.3.1.19.

¹⁴⁸⁷ CDA, 30.1.0.0.41.242.9.

Dergilere verilen reklamlardan anlaşılmaktadır ki dönemsel olarak mevcut iktidarlar, devlet kurumları reklamları ile basını finanse etmektedir. Doğuş dergisi de İsmet İnönü döneminde hem abone olunmak hem de reklam verilmek suretiyle siyasi erk tarafından desteklenmiştir.

Doğuş dergisinden yaklaşık bir yıl sonra kurulan Amaç dergisi yayın hayatına başlar. 1 Ekim 1945 tarihinde yayın hayatına başlayan derginin imtiyaz sahibi Cahit Özhan, neşriyat müdürü Feridun Üstün'dür. Amaç dergisinin 28. Sayısından itibaren neşriyat müdürü görevinin Feridun Üstün ile birlikte İskender Fırat yürütür. Dergi birinci sayısının Ön Söz'ünde amacını şu şekilde açıklar:

AMAÇ, Büyük bir iddia. Edebiyat ve sanat alanında büyük bir yenilik yapmak iddiasıyla çıkmıyor. Yapmak istediğimiz şey sadece olanı göstermek değerli gördüğümüzü tanıtmaktır.

*Amacımız hiç bir derginin yapmadığını yapmak, eski ve yeni yazarları bir araya toplamak, eski ve yeni yazarları bir araya toplayarak onların eserlerini aynı sahifelerde yanyana göstermek ve yeni istidatlar bulup tanıtmak. -Belirli bir yazarı kadromuz olmasına rağmen- sanat eseri olduğuna inandığımız, kültür bakımından değerli olduğunu sezdiğimiz yazıları imza gözetmeksizin yayınlamaktır. Bizi Amacımıza ulaştıracak kuvvetin okuyucularımızdan ilgi ve yakınlık olduğuna inanıyoruz. Buna ve amacımıza inandığımız içindir ki bu dergiyi yayınlıyoruz.*¹⁴⁸⁸

Derginin ilk sayısında yer alan Ön Söz'den de anlaşılacağı üzere Amaç dergisi radikal olmayan mütevazı bir amaçla yayın hayatına başlamıştır. Amaç, Servetifünun Uyanış'daki gibi bir eski-yeni çatışması yerine birleştirici bir tavır sergileyeceğini belirtmiştir. Hatta bu tavır derginin amacı olmuştur. On beş günde bir yayınlanan dergi kendini "Edebiyat, Sanat ve Kültür" dergisi olarak tanımlamıştır. Sayfalarında edebiyattan felsefeye, tiyatrodan müziğe ve resme kaliteli makalelere yer vermiştir. Amaç dergisine Faik Üstün, Kemal Kaya, Ali Kâmi Akyüz çevirileriyle, Nurettin Sevin, Fuat Pekin gibi isimler yazılarıyla; Muvakkar Ekrem Talu, Cahit Sıtkı Tarancı, Selâhattin Batu, S. Şengil, Özdemir Asaf gibi şairler de şiirleriyle dergide yer almıştır.

Dergi yayınlanmaya başladıktan bir ay sonra Cahit Özhan Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine yazı yazarak yardım talebinde bulunmuştur. Cahit Özhan, yardım talebinde bulunurken şunları ifade etmiştir:

¹⁴⁸⁸ Ön Söz (1 Ekim 1945). *Amaç*, (1), 1.

*Sanat ve kültür alanındaki çalışmalarımızın -Türkiye’de ilk teşebbüs olan sanat mükâfatı konusunda Partice esirgenmeyen yüksek yardım ve ilgi sebebiyle – yüksek makamlarınca takdir buyurulduğuna eminiz. Bu alanda daha faydalı neticeler elde edebileceğimiz için, Dergimizin yüksek Partimizce himaye buyurulmasına delâletlerinizi üstün saygılarımızla yüksek görüşlerinize sunarız.*¹⁴⁸⁹

Cumhuriyet Halk Partisi Genel sekreterliğine yazılan yazıda Amaç dergisinin ilan ettiği resim müsabakasından bahsedilmiştir. İstanbul tüccarlarından Ahmet Çanakçılı’nın desteği ile düzenlenen müsabakada birinciye 750, ikinciye, 500, üçüncüye 250 lira olmak üzere 1500 lira ödül dağıtılacaktır. Dönemin koşulları düşünüldüğünde dağıtılacak mükâfat bedeli oldukça yüksektir. Bu müsabakaya Cumhuriyet Halk Partisi ve Millî Eğitim Bakanlığı da birer jüri üyesi gönderecektir.¹⁴⁹⁰ Cahit Özhan, Amaç dergisinin sanatsal faaliyetlerini daha iyi yürütebilmek için Cumhuriyet Halk Partisi’nden de dergiyi himaye etmelerini talep etmektedir. Kaleme alınan bu talep yazısından dört ay sonra 16 Mart 1946 tarihinde derginin yüz nüshasına yüzde yirmi tenzilatla yirmi lira ödenerek abone olunmasına karar verilmiştir.¹⁴⁹¹ Amaç dergisinin 10 Aralık 1946 tarihinde çıkan 29. sayısına kadar siyasi erkin yardımları devam etmiştir. Abone olunmak suretiyle siyasi erkin doğrudan desteğini alan Amaç dergisi, Doğuş dergisinde olduğu gibi bazı devlet kurumlarının reklamlarına sayfalarında yer vererek dolaylı olarak siyasi erkin yardımına erişmiştir.

Amaç dergisi kapandıktan yaklaşık bir sene sonra 4 Ocak 1947 tarihinde Sanat ve Edebiyat dergisi yayın hayatına başlar. Haftalık olarak yayınlanan Sanat ve Edebiyat, daha sonra on beş günlük periyotlar halinde iki sayı birlikte çıkar. Sanat ve Edebiyat’ın imtiyaz sahibi Urfa mebusu Suut Kemal Yetkin, yazı işleri müdürü ise Selahattin Batu’dur. 15. sayıdan itibaren ise Lûtfi Ay’dır. Sanat ve Edebiyat’a ise Suut Kemal Yetkin, Selâhattin Teoman, Halide Edip Adıvar, Ali Süha Delilbaşı, Nahit Sırrı Örik, Lûtfi Ay, Şevket Rado, Melâhat Özgü, Ağâh Sırrı Levent, Eşref Üren, Orhan Burian, Mehmet Kaplan, Malik Aksel, Şerif Halil Başa, İsmail Hüsrev Tokin, Sabri Esat Siyavuşgil, H. Basri Yüce, Cahit Tanyol, Refik Epikman, Remzi Oğuz Arık yazılarıyla; Sabahattin Teoman, Behçet Necatigil, Baki Süha Ediboğlu, Ercüment Ekrem Talu, Adnan Ötüken, Cahit Sıtkı Tarancı, Can Yücel, Ahmet Muhip Dıranas, Ahmet Hamdi Tanpınar, Salâh Birsal, Fazıl Hüsnu Dağlarca, Özdemir Asaf, Turhan Oğuzkan, Rıfki Melûl Meriç, Zeki Ömer Defne, Hâlid Fahri Ozansoy, Muvvaffak

¹⁴⁸⁹ CDA, 490.1.0.0.1299.316.39.

¹⁴⁹⁰ Büyük Sanat Mükâfatımız (29 Ekim 1944). *Amaç*, (3), 12.

¹⁴⁹¹ CDA, 490.1.0.0.1299.3.16.36.

Sâmi Onat şiirleriyle; Oktay Akbal, Nahit Sırrı Örik, Salim Şengil, Samim Kocagöz, Mustafa Yalınkat, Hamdi Olcay hikâyeleriyle katkıda bulunur.¹⁴⁹²

Sanat ve Edebiyat yayınlanmaya başladığı andan itibaren siyasi erk tarafından takip edilen ve desteklenen bir neşriyattır. Öyle ki 4 Ocak 1947’de yayımlandıktan iki gün sonra 6 Ocak 1947’de Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri adına, Trabzon Mebusu Faik Ahmet Barutçu, Suut Kemal Yetkin’e bir yazı göndererek ilk sayısı yayınlanan ‘Sanat ve Edebiyat’ dergisi için tebrik etmiştir.¹⁴⁹³ Yine aynı yazıda dergiye yapılacak yardım için şu açıklamaları yapmıştır:

*Her beş yüz nüsha için hesabınıza Ulus Müessesesi veznesine Partice ödenecektir. Her sayıya ait ödeme formalitelerinin Ulus Müessesesi ile Parti Muhasebesince nasıl yapılacağı hususunda ilgililerle temasınızı rica ederim.*¹⁴⁹⁴

Siyasi erk 05.02.1947 tarihinde Sanat ve Edebiyat’ın ilk on iki sayısı (1-12) için nüsha başına yirmi beş kuruştan peşin 1500 lira ödeme yapılır.¹⁴⁹⁵ 11.04.1947 tarihinde sonraki on iki sayı (13-24) için yine peşin olmak üzere 1500 lira ödeme yapılır.¹⁴⁹⁶ Böylece Sanat ve Edebiyat dergisi 12 Nisan 1947’de on ikinci sayısını yayınlamadan on iki sayının ücretini almış olmaktadır. Fakat 3 Mayıs 1947’de Sanat ve Edebiyat dergisinin on sekizinci sayısı yayımlandıktan iki gün sonra Suut Kemal Yetkin, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Hilmi Uran’a şu yazıyı gönderir:

Geçen şifahen arz ettiğim üzere Sanat ve Edebiyat gazetesini 1 Haziran’dan itibaren kapamak zorunda kalacağız. Gazetemizin yayını hususunda göstermiş olduğunuz yakın ilgiyi hiç bir zaman unutmayacağız.

1 Ocak 1947 tarihinden beri beş yüz nüshasının 6 aylık abone bedeli olan 3000 lira Partiden alınmış bulunmaktadır. Bundan 6’ıncı aya ait 500 liralık çek ilişik olarak takdim kılınmıştır.

*Tekrar teşekkürlerimi ve sonsuz saygılarımızı arz ederim.*¹⁴⁹⁷

¹⁴⁹² Garan Gökşen, B., Gökşen, E. (2016). *1923’ten 1960’a Kadar Ankara’da Çıkan Edebiyat-Kültür ve Sanat Dergileri Üzerine Tanıtıcı bir Kaynakça Denemesi. Kültürel Mirasın İzinde Ankara* (Haz. Gonca Gökçalp Alparslan, Pelin Şahin Tekinalp), 189.

¹⁴⁹³ CDA, 490.1.0.0.1309.346.1.32.

¹⁴⁹⁴ CDA, 490.1.0.0.1309.346.1.32.

¹⁴⁹⁵ CDA, 490.1.0.0.1309.346.1.31.

¹⁴⁹⁶ CDA, 490.1.0.0.1309.346.1.29.

¹⁴⁹⁷ CDA, 490.1.0.0.1309.346.1.28.

Suut Kemal Yetkin'in bu yazısına binaen 31.05.1947 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Hilmi Uran, Yusuf Ziya Ortaç'a bir yazı yazarak Sanat ve Edebiyat dergisinin durumunu paylaşır ve bu konuda yapılabilecekler için Yusuf Ziya Ortaç'ın görüşlerini rica eder:

Ankara'da intişara başlarken muhite yapacağı faydalar bakımından kendisine büyük ümitler bağladığımız (Sanat- Edebiyat) gazetesinin neşriyatını tatile karar verdiği teessürle öğrenilmiş ve bunu teyiden sahiplerinden aldığımız tezkire sureti de bağlı olarak sunulmuştur.

Ankara'da bu karakterde bir dergiye büyük ihtiyacımız olduğunu zannediyor ve böyle bir mecmuanın çıkarılmasını imkânlarını arıyoruz. Bizi bu vadide tenvir edecek kıymetli mütalaalarını lûtfetmenizi bilhassa rica ederim.¹⁴⁹⁸

Yusuf Ziya Ortaç, 05.06.1947 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi için dergi hakkında geniş bir rapor hazırlar. Sanat ve Edebiyat dergisinin neden başarılı olamadığını ve başarılı olması için neler yapılması gerektiğini şu şekilde izah eder:

(Edebiyat ve Sanat) dergisi benim kanaatimce şunlardan dolayı muvaffak olamadı.

- 1- *Fikir ve Sanat hayatımızda (Servetifünun) gibi, (Yeni Mecmua) gibi bir bayrak açamadı.*
- 2- *İddiaları üstünde fikir cereyanları uyandıran, sanat muhitini düşünmeye ve konuşmaya çağıran, davasının örneklerini veren, iddialı canlı, yerli bir dergi olamadı.*
- 3- *Şeklini yanlış seçti. Bilhassa pek revaçta olan "Gazete- mecmua" tipinin bizde bir türlü tutmadığını düşünmedi.*

Bir edebiyat ve sanat dergisi çıkarmanın lüzum ve faydasına tamamıyla iştirak ederek, bunun başarılı olması için kendimce düşündüğüm çareleri birer birer arz ediyorum.

- 1- *Dergi İstanbul'da çıkmalıdır.*
- 2- *Partimizin İstanbul'da küçük bir matbaası olmalıdır.*
- 3- *Ülkü'nün müteaddit baskı ve dizgi makinelerinden yalnız birer tanesinin İstanbul'a nakli bu maksat için kâfidir.*
- 4- *Partiye bağlı mecmualar bu matbaada dizilip basılmalıdır. Çünkü bu günkü matbaa darlığı dizgi ve baskı ücretlerini mecmualarımızın ödeme takatini aşan bir miktara yükselmiştir.*
- 5- *İzmit Kâğıt fabrikasının dergi kâğıtlarına yaptığı yeni zam, mecmuacılığı öldürecek acı bir tecrübe olmuştur. En çok satış yapan üç mecmuadan (Yedigün) dergisi bu fiyat zammı yüzünden okuyucusunun yüzde altmışını, (Mizah) dergisi yüzde kırkını, (Şaka) dergisi yüzde yetmişini kaybetmiştir. Buna –bilhassa kendi neşriyatımız için- bir çare bulmalıyız.*
- 6- *Yahya Kemal Beyatlı, bu sanat dergisinin başına Başkıymet olarak getirilmelidir. Yahya Kemal mecmuacılıktan hiç anlamaz. Bu işlere hiç aklı ermez. İmzası ile makale*

yazmaz. Fakat mecmuanın neşrini üstüne alanlar, onun olgun fikirlerinden, sanat bahislerindeki yol gösterici düşüncelerinden ilham alarak dergiye hüviyet verebilirler.¹⁴⁹⁹

Siyasi erk Yusuf Ziya Ortaç'ın bilgilerinden faydalandığı gibi Suut Kemal Yetkin'e de derginin devam edebilmesi için neler yapılması hususunda fikirlerini sorar. İki bin liraya yakın zarar eden derginin devam edebilmesi için 08.06.1947 tarihinde Suut Kemal Yetkin ve Lûtfi Ay ise şu önerilerde bulunur:

- 1- *Gazetemiz ilk sayısından itibaren gösterdiği şekil ve mahiyeti muhafaza etmekle beraber, günlük polemige kaçmayan ciddi fikir yazılarına ciddi yazılarına da yer verecektir.*
- 2- *Yüksek makamınızca haftada 125 liralık gazete alınmak suretiyle yapılan yardım hafta 225 liraya iblağ buyurulacaktır.*
- 3- *Ulus gazetesinin her hafta ilanımızı bir defaya mahsus olmak üzere parasız basması temin buyurulacaktır.*
- 4- *Haziran-Eylül aylarına inhisar etmek üzere gazetemiz 15 günde bir, 6 sahife olarak çıkarılacak, bundan dolayı fiyat zammı yapılmayacak, fakat aboneler için 15 günlük sayılar iki nüsha hesap edilecek ve Partice yapılan yardımda bu hesaba göre bir eksiltme olmayacaktır.*
- 5- *Yüksek makamınızca haftada 225 lira olarak tespit buyurulan yardımın sene sonuna kadar tutarı olan 6300 lira peşin olarak tediye edilecektir.*
- 6- *Gazetemizin hususi paralı aboneleri müstesna, Halkevleri ve Odaları ile Millî Eğitim teşkilatı ve saire gibi resmi makamlara gönderilecek abone sevkiyatı Yüksek makamlarına bağlı teşkilat tarafından deruhte edilecek ve bu sevkiyatın pul parası gibi zaruri masrafları gazetemiz tarafından tesviye edilecektir.*
- 7- *Gazetemizin eski nüsha ve klişelerinin hıfzı, idare işlerinin tedviri gibi hususların kolaylıkla yürütülebilmesini teminen mümkün olduğu takdirde bir oda, mümkün olmazsa bu işler için lüzumlu dolaplar, masalar ve sair eşya ile tashih işlerine yetecek bir mahal Yüksek Makamları tarafından gazetemize tahsis buyurulacaktır.*
- 8- *Gazetemizin muntazaman ve mümkün olan nefasetle neşri hususunda Ulus müessesesi ve matbaası tarafından maddi ve manevi her türlü muzaheretin esirgenmemesi ve gazetemizin dizgi ve baskı işlerinin tercihli bir muameleye tabi tutularak gecikmesizin mutad neşir gününden bir gün önce basılması temin buyurulacaktır.*

*Ancak bu hususlar temin buyurulduğu takdirde Sanat ve Edebiyat Gazetesi'nin şükranla karşıladığımız yakın ilgilerine layık bir şekilde neşriyatına devam ettirilmesi mesuliyetini üzerimize alabileceğimizi derin saygılarımla arz ederim.*¹⁵⁰⁰

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği, Yusuf Ziya Ortaç'ın fikirlerini alıp Suut Kemal Yetkin'i dinledikten sonra kararını verir. 11.06.1947 tarihinde Genel Sekreterliğin vermiş olduğu karar şu şekildedir:

¹⁴⁹⁹ CDA, 490.1.0.0.1309.346.1.8-9.

¹⁵⁰⁰ CDA, 490.1.0.0.1309.346.1.32.

CHP XI inci Büro İstişare Komitesi, 11.06.1947 tarihinde toplandı. Sanat ve Edebiyat gazetesinin durumu incelendi. Dergi sahiplerinden Urfa Milletvekili Suut Kemal Yetkin dinlendi. Konuşmalar sonunda;

- 1- *Gazetenin fikri yayınlar bakımından takviyesiyle Cumhuriyet Halk Partisinin ana fikirlerini ilmin ışığı altında ve polemik mahiyetinde olmayarak telkin etmesi,*
- 2- *Derginin Edebiyat ve Sanat bahislerinde de daha heyecan verici hareketli ve çekici hale getirilmesi.*
- 3- *Derginin yayınlanışından, tasarruflu rakamlarla ve bibliyografya sütunlarından herkesin haberli kılınması.*
- 4- *Yukarıdaki şartlar yerine getirilmek üzere her nüshadan 500 adet yine Partice 25 kuruştan alınmak üzere ayrıca her nüsha için yüzer lira verilmesi.*
- 5- *Yaz ayları için iki nüshanın bir arada çıkışında da yukarıdaki bütün esaslara hakkıyla riayet edilmesi, gerektiği kararlaştırıldı.¹⁵⁰¹*

Siyasi erkin almış olduğu karar göz önünde bulundurulduğunda gerek Yusuf Ziya Ortaç'ın gerekse de Suut Kemal Yetkin'in fikirlerinin dikkate alınmadığı veya çok Partili sistemle birlikte iktidar Partisinin alacağı kararlarda eskisi gibi rahat olmaması da etkili olmuş olabilir. Fakat ne olursa olsun siyasi erk kendini kapatmak isteyen bir dergiye müdahale etmiş ve kurtarmaya çalışmıştır. Böylece derginin yayın hayatına son vereceği tarihten itibaren altı ay daha ömrü uzatılmıştır. Bu da siyasi erkin kendi fikir ve görüşlerinin telkininde ayrıca halkın edebiyat-sanat ihtiyacının karşılanması noktasındaki hassasiyetini göstermektedir. Yayına başladığı andan itibaren oldukça popüler olan Sanat ve Edebiyat 16 Aralık 1947'de yayınlanan 49-50. sayılarıyla kapanmıştır.

Sanat ve Edebiyat'tan sonra Ekim 1947'de Salim Şengil'in Seçilmiş Hikâyeler dergisi yayın hayatına başlar. Ekim 1947-Temmuz 1957 arasında yayınlanan dergi toplamda 113 sayı çıkmıştır. Derginin sahibi Salim Şengil genç yaşta edebiyatla ilgilenen bir yazardır. 1939'da Cumhuriyet Halk Partisi'nin düzenlemiş olduğu "Memleket Küçük Hikâyeleri" müsabakasında "Toprağa Dönüş" ve 1944'de Ankara Halkevinin düzenlemiş olduğu "Küçük Hikâye" müsabakasında "Bir Balo Gecesi" eserleri ile derece almıştır. Edebiyat ile bu denli iç içe olan Salim Şengil verdiği röportajda Seçilmiş Hikâyeler dergisini çıkarma sebebini "*Öykülerimi yayınlamak konusunda benim çektiğim sıkıntıları yeni kuşaklar çekmesin diye amacım hepimizin öykülerini yayınlamaktı.*"¹⁵⁰² diye ifade eder. 1947-1953 yılları arasında yalnızca öykü yayınlayan dergi 1953'ten sonra şiir, deneme, tiyatro, sinema

¹⁵⁰¹ CDA, 490.1.0.0.1309.346.1.27.

¹⁵⁰² Salim Şengil İle Söyleşi (Nisan,1996). *Düşler Öyküler Dergisi*, (1), 8.

ve eleştiri yazılarına da sayfalarında yer vermiştir. Salim Şengil'in diğer edebî türlere de yer vermeye başlamasının nedeninin şöyle açıklar:

*Dergiyi çok sevdiklerini söyleyen ozanlar, Seçilmiş Hikâyeler'de şiir de yayınlanmasını istiyorlardı. Okuyucularımızın istekleri ile birleşince şiir yayınlamaya başladık. Eleştiri yazıları ise, daha çok öykü üzerineydi, bu gerekliydi.*¹⁵⁰³

Seçilmiş Hikâyeler dergisinde öyküleri yayınlanan Ahmet Oktay, Salim Şengil'i ve Seçilmiş Hikâyeler dergisini şöyle anlatır:

O, Salim Amcaydı. Nezihe Meriç, evlendikten sonra bile böyle çağırırdı zaman zaman eşini...

*Cep kitabı boyutuna bir dergiydi Seçilmiş Hikâyeler ilk çıktığında. Şunu söylemek hemen borçtur: Bugün Türk öykücülüğünün ulaştığı bir nokta varsa, bu yere ulaşmasında Seçilmiş Hikâyeler ve Salim Amca'nın büyük rolü vardır. Sadece önceki kuşağın ustalarını yeniden gün ışığına çıkarmakla kalmadı dergi, bir kuşak yetiştirdi. Eklemeyim: Türkiye'nin ilk öykü dergisiydi. Nezihe Meriç, Vüs'at O. Bener, Bilge Karasu, Tarık Dursun K, Muzaffer Buyrukçu oradan yetişen oradan yetişen öykücüler arasında aklıma gelen adlar.*¹⁵⁰⁴

Türk edebiyatına birçok yazar kazandıran Salim Şengil'in Seçilmiş Hikâyeler dergisi 1948 yılından itibaren siyasi erk tarafından desteklenir. 1948 yılında Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği derginin 6. ve 7. sayılarından 100 adet satın alarak 80 lira ödeme yapar. 1949 yılı içerisinde 8, 9 ve 10'uncu sayıları için 80 lira; 11. ve 12. sayıları için 40 lira; 13. ve 14. sayıları için 40 lira; 15, 16, 17'inci sayıları için 60 lira; 18. ve 19. sayıları için 48 lira ödeme yaparak 100 adet satın alır.¹⁵⁰⁵ Seçilmiş Hikâyeler dergisinin almış olduğu bu yardımlar diğer dergiler ile kıyaslandığında çok yüksek miktarlar değildir fakat iktidar tarafından maddi olarak destekleniyor olması önemlidir. Salim Şengil dönem itibariyle yazarlarına en iyi ödemeyi yapan dergidir. Alpay Kabacalı, "Türkiye'de Yazarın Kazancı" adlı eserinde Salim Şengil'in yazarlara vermiş olduğu ücretler hakkında şunları söyler:

(Salim Şengil) Seçilmiş Hikâyeler Dergisi'nde yayınlanmış şiirlerin, yazıların parasını öder herkese. Bu en küçük bir şiire bile 15 lira olur. Bu parayla bir kişi iki gece kafa çekebilir. Diyeceğimiz o zamanlar büyük paradır 15 lira. Ama Salim bu parayı

¹⁵⁰³ a. g. s, Düşler Öyküler, 8.

¹⁵⁰⁴ Oktay, A. (2001). Unutulmaz Salim Amca. *Kitap-lık*, (50), 199.

¹⁵⁰⁵ CDA, 490.1.0.0.1309.346.2.

*verirken ezilip büzülür, daha çok ödeyemediği için de özür diler. Oysa o zaman para ödeyen dergiler parmakla sayılır.*¹⁵⁰⁶

Cumhuriyet Halk Partisi iktidarının son yıllarında 21 Nisan 1949 tarihinde yayın hayatına başlayan diğer dergi ise Edebiyat Âlemi dergisidir. Haftalık yayınlanan ve kendisini “İçtimai, Ahlaki, Tarihi, Edebî Gazete” olarak tanımlayan derginin sahibi Semahat Savçın ve Sinan Ömür’dür. Yazı işleri müdürlüğünü ise Semahat Savçın yürütmektedir. İlerleyen sayılarda ise yazı işleri müdürlüğünü Sinan Ömür üstlenmiştir. Edebiyat Âlemi ilk sayısında yer “İlk Söz” adlı yazıda derginin amacını şu şekilde açıklamıştır:

Gayemiz bugünkü neslin ruhunda gerçek san’at duygularının tohumlarını canlandırmak aynı zamanda yaradılışındaki temiz hisleri olgunlaştırmak, samimi bir edebiyat ve san’at havası yaratmaktır. Çünkü genç istidatların unutulmuş ve tanıtılmak fırsatı bulunmamış değerlerin gizli sesleri hepimizin içini yakıyor. Nihayet gençliğin ruhu, yaradılışındaki heyecanı doyuracak sihirli san’at havasını bulamadığından bozuluyor.

*Sayfalarımızı her muzır düşünceden uzak, canlı edebiyatımızın ışıklarıyla aydınlatmayı kendimiz için bir ideal, yüksek zevkenden emin olduğumuz (Edebiyat Âlemi) okuyucularına karşı da kutsal bir ödev sayıyoruz.*¹⁵⁰⁷

Edebiyattan müziğe, felsefeden tiyatroya birçok konuda makalenin yer aldığı dergiye Tevfik Ararad, İbrahim Alâeddin Gövsa, Şemsettin Kutlu, Saadettin Kaynak, Celal Tahsin, Burhan Arpad, Mithat Cemal Kuntay, Faik Türkmen, Kâzım Nami Duru, İlhan Geçer, Semahat Savçın gibi isimler yazılarıyla katkıda bulunmuşlardır.

Edebiyat Âlemi yayın hayatına başladıktan beş ay sonra Semahat Savçın, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine bir yazı göndererek şu talepte bulunur:

*20 inci sayısına kadar idrak ettiğimiz ve Kültüre olan meylinizden dolayı, Matbuaların tevzii işlerinde çalışan firmalar tarafından obstrüksiyon mahiyetinde husumet gördüğümüz derginin karakteri mütalaa edilerek kıymetlendirildiği takdirde, Parti teşkilatına ve Halk Evlerine tavsiye edilmesine müsaadenizi diler ve müzaheret olunmak üzere takdir edilecek miktar abone olunmasına müsaadenizi saygı ile arz ve istirham ederiz.*¹⁵⁰⁸

Semahat Savçın’ın talep yazısından anlaşılmaktadır ki siyasi erkin dergiyi himayesi sadece maddi anlamda dergiye kazanç değil aynı zamanda derginin basılması noktasında

¹⁵⁰⁶ Kabacalı, A. (1981). *Türkiye’de Yazarın Kazancı*, İstanbul: Cem Yayınevi, 99.

¹⁵⁰⁷ Savçın, S. (21 Nisan 1949). İlk Söz. *Edebiyat Âlemi*, (1), 1.

¹⁵⁰⁸ CDA, 490.1.0.0.1332.423.1.15.

engellemelere karşı bir vize görevi görmektedir. Siyasi erkin himayesine giren dergi iktidarın neşriyat kanonuna dâhil olarak rahat hareket edebilmektedir. Semahat Savçin'in yazısından sonra siyasi erk, derginin yirminci sayısından itibaren her nüshadan yüz adet almak koşuluyla yazı işleri müdürünün talebine olumlu cevap vermiştir. Derginin son sayısı olan ve 8 Aralık 1949 tarihinde yayınlanan otuz dördüncü sayısına kadar siyasi erk dergiye maddi destek olmuştur.¹⁵⁰⁹

Sanat-edebiyat dergileri haricinde iktidarın desteklediği diğer dergi ise Akbaba dergisidir. 7 Birincikânun 1338 (7 Aralık 1922) tarihinde yayın hayatına başlayan dergi Yusuf Ziya Ortaç ve Orhan Seyfi Orhon tarafından yayınlanır. Orhan Seyfi Orhon, daha sonra dergiyi Yusuf Ziya Ortaç'a devretmiş ve Yusuf Ziya Ortaç ise yönetimi 1966'da oğlu Engin Ortaç'a devrederek 1977'ye kadar yayınlanmıştır. Pazartesi ve Perşembe günleri olmak üzere haftada iki gün çıkar. 19 Nisan 1933 tarihinden itibaren Çarşamba ve Cumartesi günleri çıkar. 1934 yılının başından itibaren ise Perşembe günleri yayınlanır. Akbaba bir siyasi-mizah mecmua olmasının yanında aynı zamanda bir edebiyat dergisidir. Derginin yazar kadrosunda, Yusuf Ziya Ortaç, Orhan Seyfi Orhon, Reşat Nuri Güntekin, Cevad Şakir, Peyami Safa, Vâlâ Nurettin, Ercüment Ekrem Talu, Mahmut Yesari, Osman Cemal Kaygılı, Nazım Hikmet Ran, Selâmi İzzet Sedes, Faruk Nafiz Çamlıbel, Halil Nihat Boztepe, Nahid Sırrı Örik, Edip Aysel, Fahri Celâlettin Göktulga, Aziz Nesin, Fazıl Ahmet Aykaç gibi önemli şair ve yazarlar yer almaktadır.

Her ne kadar mizah gazetesi olmasına rağmen Akbaba iktidarın yanında yer alan bir dergidir. Özellikle 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasının ardından Akbaba sürekli olarak muhalefeti, 1940'larda ise daha çok sol muhalefeti ve Demokrat Parti'yi eleştirmiştir. Akbaba'nın iktidar eleştirisi yapmamasında Yusuf Ziya Ortaç'ın iktidar ile ilişkileri önemli bir etkidir. Örneğin; Yusuf Ziya Ortaç, 12 Mart 1940'ta Matbuat Umum Müdürlüğüne gönderdiği mektupta şöyle demektedir:

*İstanbul Vali muavini bugün yeni direktiflerinizi tebliğ etti. Bundan dolayı teşekkür ederim. Zira; aradan aylar geçtikten ve yeni hadiseler çıktıktan sonra eski direktiflerin çizdiği hudut yavaş yavaş siliniyor... Binaenaleyh, yeni hadiseler karşısında bize böyle yeni direktiflerle yol göstermenizi teşekkürlerimle rica eder...*¹⁵¹⁰

¹⁵⁰⁹ CDA, 490.1.0.0.1332.423.1.1-14.

¹⁵¹⁰ Güvenir, a. g. e., 211.

Yusuf Ziya Ortaç'ın iktidar ile olan bu yakınlığı derginin belli aralıklarla kapatılmasını engelleyememiştir.¹⁵¹¹ Hatta dergi 1944'de "Hükümetin itimadını sarsacak yayınlarda bulunması" ile itham edilmiş ve üç sayı kapatılmıştır. Bu kapatılmalar Akbaba'nın siyasi erk tarafından himaye edilip maddi olarak desteklenmesini engellememiştir. Fakat Yusuf Ziya Ortaç'ın her daim iktidarın yanında olma eğilimi Akbaba'nın tirajının düşmesine ve kapanmasına sebep olmuştur. 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın karşısında yer alması 1931'de kapanmasına, 1946'da ise Demokrat Parti'nin karşısında yer alması 1949'da kapanmasına engel olamamıştır. Yusuf Ziya Ortaç'ın 1952'de Akbaba dergisinde kaleme aldığı yazıda Serbest Cumhuriyet Fırkası olayından şöyle bahseder:

[...] Serbest Fırkaya gülemedik. Bizim ona attığımız her kahkahaya, o, okuyucularımızın sillesiyle bize cevap verdi: Politika, mizahının en güzel ömekleriyle dolu o eski sayılarımızın satışı bir ayda, yirmi beş binden iki bine düşmüştür!

İki bin... Zarara dayanmak imkânsızdı. Bir müddet can çekiştikten sonra, Serbest Fırka kapanırken biz de kapandık. Aradan bir buçuk yıl geçti. Politika kavgaları unutulmuştu artık, Eski okuyucularımız, Akbaba'nın yokluğunu hissetmeğe, onun ince nüktelerini, zeki çizgilerini özlemeğe başlamışlar: Efkârı umumiye bizi affetmişti.¹⁵¹²

1947 yılında Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'ne göndermiş olduğu yazıda ise derginin durumunu izah ettikten sonra yaşananları 1931'deki okuyucu tepkisine benzetmiştir:

Akbaba'nın bugünkü baskısı 8000'dir. Masrafı -kendi mesaimine hiçbir karşılık koymadığım halde- haftada 900 lirayı aşılıyor. Geliri ise, Halkevleri aboneleri de dâhil, haftada ancak 700 lirayı bulmaktadır.

Ayda bin liraya varan bu açığa, şahsi bütçem eğer müsait olsaydı, itimat buyurunuz, ömrümün en güzel yıllarını verdiğim bu mecmuaya, her türlü fedakârlığı seve seve yapardım.

Halâ unutamadığım bir acı ile hatırlıyorum: Serbest Fırka zamanında da başıma bu felâket gelmişti. Tarih tekerrür ediyor.¹⁵¹³

¹⁵¹¹ Akbaba, 17 Temmuz 1941'de, 13 İkinci tesrin[Kasım] 1941'de, 7 Mayıs 1942'de, 3 Birinci kânun[Aralık] 1942'de neşredilen sayılarından sonra 2; 20 Temmuz 1944'te yayınlanan sayısından sonra 3 sayı (toplam 47 gün) kapatılmıştır. (Nilgün Gürkan, a. g. e, s.55-56.)

¹⁵¹² Kayış, Y. (Güz 2005). Arşiv Belgeleri Işığında "Akbaba" Dergisinin İlk Kapanışı. *Gül Diken Mizah Kültür Dergisi*, (34), 45.

¹⁵¹³ CDA, 490.1.0.0.1325.401.25.

İktidarın yanında olması sebebiyle tirajı düşen Akbaba, gerek Mustafa Kemal Atatürk döneminde tekrar yayın hayatına başladıktan sonra gerekse de İsmet İnönü döneminde iktidar tarafından maddi olarak fazlasıyla desteklemiştir.¹⁵¹⁴ İsmet İnönü döneminde Akbaba dergisine; 1939 yılında 211 abone karşılığında 1055 lira¹⁵¹⁵, 1940 yılında 211 abone karşılığında 1097 lira¹⁵¹⁶, 1941 yılında 250 abone karşılığında 1300 lira¹⁵¹⁷, 1942 yılında 250 abone karşılığında 1300 lira¹⁵¹⁸, 1943 yılında 250 abone karşılığında 1300 lira¹⁵¹⁹, 1944 yılında 250 abone Türkiye’de ve 30 abone İran’da olmak üzere 280 abone için 2912 lira¹⁵²⁰, 1945 yılında 286 abone karşılığı 1716 lira¹⁵²¹, 1946 yılında 473 abone karşılığında 4900 lira¹⁵²², 1947 yılında 1000 aboneye karşılık 5000 lira¹⁵²³ ödenmiştir.

5.1.2. Türkçü - Milliyetçi Fikriyata Sahip Edebiyat-Sanat-Fikir Dergiler

Türk Ocakları, 1923 yılında üniter bir devlet olarak ortaya çıkan Türkiye Cumhuriyeti’nin Anadolu coğrafyasıyla sınırlı kalan milliyetçilik anlayışına uygun değildi. Ocaklar ve ocaklıların milliyetçilik anlayışları farklıydı. Dünya üzerindeki bütün Türklerin birliğini ve Turancılığı savunuyorlardı. Bu açıdan bakıldığında ocaklar, Türkiye Cumhuriyeti’nde “iğreti” duruyordu. Aynı zamanda ocaklar, İttihat ve Terakki’nin de “varisi” olarak görülüyordu. Bu bağlamda ocaklar, yeni devletin ideolojisini millete anlatmak amacıyla kurulmuş bulunan Halkevleri’ne bir “rakip” olarak görülmüştür. Halkevleri, yeni yeni ülkeye yayılmaktayken ocakların yurt sathında birçok şubesi vardı. O hâlde ocaklar kapatılmalı ve C.H.F.’ye iltihak etmeliydi.¹⁵²⁴ Tabi ki 1929 yılındaki ekonomik buhranın akabinde ikinci defa denen Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyimi ve inkılâpların halen istenilen seviyede tabana intikal etmemesi de tek bir çatı altında milleti toplamayı zaruri kılmıştır. Dönemin zihniyet yapısı göz önünde bulundurulduğunda Tek Parti’nin tek bir kültür kurumu olmalıydı.

¹⁵¹⁴ CDA, 490.1.0.0.1325.401.209-219.

¹⁵¹⁵ CDA, 490.1.0.0.1325.401.164.

¹⁵¹⁶ CDA, 490.1.0.0.1325.401.155.

¹⁵¹⁷ CDA, 490.1.0.0.1325.401.140.

¹⁵¹⁸ CDA, 490.1.0.0.1325.401.128.

¹⁵¹⁹ CDA, 490.1.0.0.1325.401.117.

¹⁵²⁰ CDA, 490.1.0.0.1325.401.109.

¹⁵²¹ CDA, 490.1.0.0.1325.401.96.

¹⁵²² CDA, 490.1.0.0.1325.401.90.

¹⁵²³ CDA, 490.1.0.0.1325.401.33.

¹⁵²⁴ Karabulak, O. (2018). *Atsız ve Türkçülüğün Yarım Asrı (Sürelî Yayınlarında Türk Milliyetçiliğinin Seyri)*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 34.

Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyet'in sahip olduğu bu kurumlar arasında herhangi bir fikir ayrılığın oluşmaması ve Türk milletini tek bir çatı altında toplamak için almış olduğu karar şu şekildedir:

*Milletlerin tarihinde bazı devirler vardır ki, muayyen maksatlara erebilmek için maddi ve mânevi ne kadar kuvvet varsa hevşçpsini bir araya toplamak ve aynı istikamete sevk etmek lâzım gelir. Yakın senelerde milletimiz böyle bir toplanma ve birleşme hareketinin mühim neticelerini idrâk etmiştir. Memleketin ve inkılâbın içeriden ve dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı masumiyeti için, bütün millîyetçi ve cumhuriyetçi kuvvetlerin bir yerde toplanması lâzımdır. Teessüs tarihinden beri ilmî sahada halkçılık ve millîyetçilik akidelerini neşir ve tamime sadakatle ve îmanla çalışan ve bu yolda memnuniyeti mucip hizmetleri sebkemiş olan Türk ocaklarının, aynı esasları siyasi ve tatbikî sahada tahakkuk ettiren fırkamla bütün mânasıyla yekvücut olarak çalışmalarını münasip gördüm. Bu kararım ise, millî müessese hakkında duyduğum itimat ve emniyetin ifadesidir. Aynı cinsten olan kuvvetler müşterek gaye yolunda birleşmişlerdir.*¹⁵²⁵

Mustafa Kemal Atatürk'ün almış olduğu karar doğrultusunda 1931 yılında Türk Ocakları ile birlikte aynı yıl Türk Yurdu dergisi de kapatılmıştır. Hem ocaksız hem de dergisiz kalan Türkçülerin büyük bir sarsıntı yaşadıklarına hükmetmek yanlış olmayacaktır.¹⁵²⁶ Eski bir ocaklı olan Nihâl Atsız Türk Ocakları'nın kapatılmasının hemen ardından 15 Mayıs 1931'de Atsız Mecmua'yı çıkartarak dergicilik faaliyetlerine başlamıştır. Derginin ilk sayısındaki ilkyazı Ziya Gökalp'in "Çınaraltı" makalesidir. Ayrıca derginin kapağında Gökalp'in "Ben, Sen, O yok, Biz varız" sözü yer almaktadır. Nihâl Atsız'ın çıkarmış olduğu Atsız Mecmua'da gerçekleştirmiş olduğu uygulamalar derginin Gökalp'in fikirlerinin takipçisi ve Türk Yurdu'nun devamı niteliğindeki emarelerdir. Atsız Mecmua, siyasi erkin sınıfsız ve ayırımımsız millet fikrini benimsediği gibi ayrıca iktidarın köycülük politikasına paralel söylemlere sahiptir. Nihâl Atsız dergideki ilk makalesinde köycülük hakkındaki düşüncesini şöyle dile getirmektedir:

Anadolu asırlardır refah yüzü görmiyen bir harabedir. Bu harabelerde sefaletle eş, hastalıklara kardeş olan en iptidai şartlar ve vasıtalar içinde çalışan köylüdür. Anadoludaki içtimai kesafeti arttırmak damarlarımıza alının terini ve midemize emeğinin ekmeğini veren köylümüzün ızdırabına katışmak borcumuz... İşte bu mecmua halkın içine girecek, onun ızdırabına ve sefaletine karışarak, köylümüzü ve köylerimizi kurtarmaya çalışacak gençlerin mecmuası olacaktır. Turancılıktan Anadoluculuğa ve Marksizmden Faşizme kadar hangi içtimai akideye temayül edersek edelim, üzerinde

¹⁵²⁵ Arsan, N. (hızl.) (1997). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 130.

¹⁵²⁶ Karabalak, a. g. e, 35.

*çalışılacak bir saha vardır. Anadolu. Yükselmesi artması ve kuvvetlenmesi lâzımgelen bir kütle vardır. Türk köyü ve köylüsü.*¹⁵²⁷

Atsız mecmua Türkçü ve Köycü bir yayın yapan siyasi mecmua olduğu kadar aynı zamanda kültür, edebiyat, tarih yazıları içeren de bir mecmuadır. Derginin içeriği Türk mitolojisi, halk türküleri, ekonomi, Rusya Türkleri, Türk tarihi, tasavvuf, eğitim gibi konuları ihtiva eden bir yelpazedeydi. Spor haberleri, dergi ve kitap tanıtımları bulunmaktadır. Bütün bunların arasında cumhuriyet İnkılâplarına “bağlılık” ve “sadakat” dikkat çekici boyuttadır. Ayrıca derginin yazı kadrosunda Zeki Velidi Togan, Fuat Köprülü, Şerafettin Yaltkaya, Kıvameddin Burslan, Fuat Edip Baksı, Abdülkadir İnan, Ahmet Caferoğlu, Abdülbaki Gölpınarlı, Nihat Sami Banarlı, Adnan Ötügen, Fethi Tevetoğlu, Tevfik İleri Pertev Naili Baratov, Sabahattin Ali, M. Ziya Ülkütaşır, Fevziye Abdullah Tansel, Kösemihalzâde M. Ragıp, Saadettin Nuzhet Ergun, Orhan Şaik Gökyay gibi isimlerin yazı, hikâye ve şiirlerini *Atsız Mecmua*'da görmek mümkündür.¹⁵²⁸ Derginin sahip olmuş olduğu fikir dünyası ve yazar kadrosu dönem itibariyle mecmuanın popülaritesini arttırmıştır. Fakat Nihâl Atsız'ın, Reşid Galip ve Zeki Velidi Togan arasında Birinci Türk Tarih Kongresinde başlayan Türk Tarih tezi tartışmalarında hocası Zeki Velidi Togan'ı tarafını tutmuş ve Reşid Galip'i ise *Atsız Mecmua*'da sert bir dille eleştirmiştir. Özellikle Reşid Galip'in Millî Eğitim Bakanlığına getirilmesi sonrası 5 Ekim 1932'de *Atsız Mecmua*'da iki yazı daha kaleme almıştır. Bu yazılarında üniversiteyi ve hocalarını ağır bir dille eleştiriyor, birçok müderrisin hiçbir eseri olmadığını yazmaktadır. Kaleme almış olduğu bu yazılar *Atsız Mecmua*'nın sonunu getirmiştir.¹⁵²⁹ Siyasi erk ile yaşanan gerginlik Türk Ocakları'nın kapatılması sonrası kurulan ilk Türkçü derginin yayın hayatına son vermesine sebep olmuştur.

Atsız Mecmua'nın kapatılması ve Nihâl Atsız'ın Malatya'ya Türkçe öğretmeni olarak sürülmesi *Atsız*'ın dergicilikten el çektirememiştir. Malatya'da uzun süre kalmayan Nihâl Atsız 11 Eylül 1933'te Edirne Erkek Lisesi'ne Edebiyat öğretmeni olarak tayin edilmiştir. Edirne'ye geldikten sonra Orhun adlı dergiye çıkartır. Edirne'de öğretmenlik görevi yürüten Suut Kemal Yetkin, Ali Oğuz ve Reşat Tardu dergiye maddi yardımda bulunarak dergiye destek olurlar. Orhun dergisi *Atsız Mecmua*'dan farklı olarak “Köycü” değil “Aylık Türkçü Mecmua” sloganı ile çıkar. Dergiye Edirne'deki üç öğretmen ve haricinde *Atsız Mecmua* kadrosunda bulunan Orhan Şaik Gökyay, Pertev Naili Boratav, Bedriye Atsız, Nihat Sami

¹⁵²⁷ Boz Kurt (Hüseyin Nihâl Atsız) (15 Mayıs 1931). Bir Kuş Bakışı. *Atsız Mecmua*, (I/1), .3

¹⁵²⁸ Karabulak, a. g. e., 39.

¹⁵²⁹ Karabulak, a. g. e., 41-42.

Banarlı, Fethi Tevetoğlu, Fevziye Abdullah Tansel ayrıca Ahmet Yekta Madran Muhittin Ayhan ve Çobanoğlu Vasfî katkı sunmaktadır. Nihâl Atsız, Atsız Mecmua'da üniversiteyi ve hocalarını eleştirirken, Orhun'da ise lise tarih kitaplarının sahip olduğu tarih anlayışını eleştirmiştir. Tarih kitaplarını yapmış oldukları tasnif hatası hem de kitaplarda yer alan yanlış kelimeler bağlamında sert eleştiriler yönelmiştir. 1933-1934 yılları arasında dokuz sayı yayımlanabilen Orhun, İçişleri bakanı Şükrü Kaya, İcra Vekilleri Heyetine yani Bakanlar Kuruluna gönderdiği yazıda Orhun'un "*Hitler'in Türkiye'deki propaganda teşkilatıyla alâkalı bulunduğunu Turancılık yaparak ülkenin dış politikasını teşviş edici mahiyette yayın yaptığını, derginin Atsız Mecmua'nın devamı olduğunu, beşinci sayısında beşeriyetin rehberliğini ancak Almanlar ve İskandinavların yapabileceğini yazdığını, derginin 7. sayısında Ali İhsan Sabis'in Refet Bele'yi eleştiren bir yazısını yayınladığını ve bu suretle Türk büyüklerinin faaliyetlerini küçültmek istediğini*" yazmaktadır. Dönemin İçişleri bakanı Şükrü Kaya derginin kapatılması için bütün delilleri kullanmıştır. Fakat Şükrü Kaya'nın isnat ettiği suçlamalardan sadece Turancılık yaparak ülkenin dış politikasını bulandırmak elle tutulabilir sebeptir. Çünkü Turancılık yeni Türk devletinin dış politikasına uygun olmadığı açıktır; zira Turancı olmak yeni devletin güçlü ve samimi dostu Sovyetler Birliği'nin aleyhinde olması demektir. Belli ki hükümet Sovyetler Birliği ile Türkiye'nin arasını açacak hiçbir teşebbüse imkân tanımamak azmindedir.¹⁵³⁰

Dergi, ülke siyasetine zarar verebileceği düşüncesinin haricinde Nihâl Atsız gerek Atsız Mecmua'da gerekse de Orhun Dergisi'nde kaleme aldığı yazılarla siyasi erkin tarih tezine alternatif bir tarih tezi yazımına girişmiştir. Dolayısıyla devletin resmi tarih tezine muhalefet etmektedir.¹⁵³¹ Bu sebeplerden ötürü Orhun dergisi 14 Temmuz 1934 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile kapatılır. Bakanlar Kurulu Kararı şu şekildedir:

*Türkiye Cumhuriyeti'nin dâhili ve harici politikasını teşviş ve ihlâl edecek mahiyette muzur neşriyatta bulunduğu anlaşılan İstanbul'da münteşir Orhun isimindeki mecmuanın, Matbuat Kanununun 50. Maddesi mucibince tatili; Dâhiliye Vekilliğinin 14.7.1934 tarih ve 321 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 14.07.1934 tarihli toplantısında tasvip ve kabul olunmuştur.*¹⁵³²

Nihâl Atsız, yayınlamış olduğu dergilerde iç ve dış siyaset noktasında iktidarın politikaları ile ihtilafa düşmüştür. İktidar ile yaşanan bu problem *Atsız Mecmua* ve *Orhun*'un sonu

¹⁵³⁰ Karabulak, a. g. e., 51-52.

¹⁵³¹ Karabulak, a. g. e., s.53.

¹⁵³² CDA, 410.1.0.0.47.51.4.

olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı sonrası İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı olması ve akabinde ise II. Dünya Savaşı'nın başlaması iktidarın basın üzerindeki hassasiyetini arttırmıştır. Savaş döneminde her ülkede olduğu gibi, Türk basını da dünyadaki gelişmeler karşısında Türk hükümetinin politikasını ve tutumunu dış kamuoyuna ifade eden temel kaynak olmuştur. Türkiye'nin savaşa katılmaması basının işlevini daha da arttırmıştır. Siyasi erk, Mart 1941- Nisan 1944 arasında, Türk basınında iç ve dış politika ile ilgili konularda farklı eğilimlerin sergilenmesine izin vermiştir. Bunun nedeni Türkiye'nin savaş boyunca izlediği denge politikasıdır. Bu renklilik ve farklı sesliliğin sınırları siyasi erkin izlediği politikaya uygun olması ile iktidar tarafından çizilmiştir. Öyle ki bu farklı ideolojik eğilimler, savaşın gidişatına göre genişletip daralttığı gibi bu sınırların dışına çıkıldığında ise susturulmuşlardır.

İktidarın her iki tarafa dengeli davranma konusundaki dış politikası, savaşı “demokrasi cephesi” ni oluşturan Müttefiklerin kazanacağına açıkça ortaya çıkmasından sonra bu taraf lehine değişmiştir.¹⁵³³ Bunun somut göstergesi, özellikle gazeteci-mebusların makalelerinde Almanya'yı da kollayan tutumun terk edilmesi; akabinde İsmet İnönü'nün 19 Mayıs Nutku ve 1944 “İrkçılık-Turancılık” davasıdır. 1944 yılı Türkçü ideolojinin temsilciliğini yapan dergilerin kapatılmasına sebep olmuştur.

1944 yılına gelmeden önce İnönü döneminde yayınlanan önemli Türkçü dergiler şu şekildedir; Çığır (01.1938-12.1948), Ergenekon (11.1938-02.1939), Orhun (10.1943-05.1944), Türklük (04.1939-04.1940), Türk Yurdu(01.06.1942-01.01.1943), Kopuz (04.1939-05.1944), Bozkurt (05.1939-26.1942), Çınaraltı (08.1941-07.1944), Millet (05.1942- 04.1944), Tanrıdağ (08.05.1942- 04.09.1942), Türk Amacı (07-10.1942), Doğu (10.1942-08.1948), Gökboru (12.1942 -05.1943), Türk Sazı (15.05.1943), Türke Doğru (03.1945-01.1949), Bucak (04.1945-06.1946), Toprak (07.1945 -04.1967), Özleyiş (10.1946-11.1947), Altın Işık (01-09.1947), Kür-Şad (03.04-03.11.1947), Kalem (08.1948-03.1950), Komünizme Karşı Mücadele (08.1950 - 05.1952).¹⁵³⁴

İsmet İnönü döneminde yayınlanan Türkçü dergileri dönemsel olarak II. Dünya Savaşı sırasında ve II. Dünya Savaşı sonrasında yayınlanan dergiler olmak üzere iki ayrı gruba ayırabiliriz. Ergenekon, Orhun, Türklük, Kopuz, Bozkurt, Millet, Tanrıdağ, Türk Amacı,

¹⁵³³ Güvenir, a. g. e., 213-214.

¹⁵³⁴ Necmeddin Sefercioğlu, a. g. e., iii.

Gökbörü, Türk Sazı dergileri savaşın Müttefikler lehine döndüğü 1944 yılından sonra yayımlanmayan dergilerdir. Bu dergiler II. Dünya Savaşı'nın en hararetli döneminde yayımlanmıştır. II. Dünya Savaşı sırasında canlanan Pan-Türkist akım ve bu konuda Almanya ile yapılan temaslarda, Türk hükümetinin bağlantısının olup olmadığı tartışmalı bir konu haline almıştır. Bu konuda iki farklı yaklaşım vardır. Bazı araştırmacılar, Türk hükümetinin el altından Almanlarla bu konuyu görüştüğünü ve Sovyetler Birliği'nin parçalanması halinde görünüşte bağımsız ama gerçekte Türkiye'ye bağımlı devletler fikrini ciddiye almış olduğunu ileri sürmüşlerdir. Alman planlarının Genel Kurmay Başkanı Fevzi Çakmak ve Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'nu dahi etkilediğini, ancak olası bu macerayı İnönü'nün frenlediği yazılmaktadır.¹⁵³⁵

Aksi görüşü savunan; bazı bireysel çabaların dışında, Türk hükümetinin Pan – Türkist hareketle bağlantılı olmadığını söyleyen araştırmacılar da vardır. Örneğin Landau, Savaş döneminde İngiltere'nin Türkiye Büyükelçiliğini yapan Knachtbull-Huggesen'in aynı yöndeki görüşünü de kanıt olarak kullanıp, Türk hükümetinin Pan-Türkist idealler peşinde olmadığını belirtmektedirler. Ayrıca Türkiye'deki Amerikan İstihbarat görevlisi Leo D. Hochstetter ile 1969 yılında yapılan bir görüşmede; “Amerikan istihbaratı savaş sırasında, Pan-Türkistlerle İnönü ya da Menemecioğlu'nun ilişki içinde bulunduğunu gösteren bir kanıt bulamamıştır” ifadesini kullanmıştır. Weisband, Genel Kurmay Başkanı Çakmak'ın da Pan - Türkizm konusunda İnönü üzerinde bir etkisinin bulunmadığını da yazmıştır.¹⁵³⁶

Siyasi erkin savaşa dâhil olmamış olması kendi belirlemiş olduğu sınırlar çerçevesinde basında çok renkliliğe izin vermesine sebep olmuştur. İktidarın bu durumdan beklentisi izlemiş olduğu denge yani tarafsızlık politikasının basın vasıtasıyla ifade etmektir. Fakat siyasi erkin politikalarının aksine söylemde bulunan ve uluslararası alanda iktidarı zor durumda bırakabileceği düşünen Türkçü dergiler iktidar tarafından yakından takip edilmektedir.

Reha Oğuz Türkkân'ın 10 Kasım 1938 tarihinde çıkarmaya başladığı Ergenekon dergisi 4 sayı yayımlanmıştır. Gençlik ve fikir dergisi olan Ergenekon “ilmi-edebi-içtimai” temelli dergidir. Ergenekon'un sahibi ve neşriyat müdürü Reha Oğuz Türkkân'dır. Felsefe, tarih, edebiyat, spor konularında A. Aksakoğlu, Şükrü Murat Alçın, Mahmut Esat Bozkurt, Abbas

¹⁵³⁵ Güvenir, a. g. e., 167.

¹⁵³⁶ Güvenir, a. g. e., 167-168.

Gegin, Abdülkadir İnan, Cafer Seydahmet Kırimer, Reha Kurtuluş, İlhan Kut, Necip Ali Küçüka, Hüseyin Nâmık Orkun, Hasan Ortekin, Halit Fahri Ozansoy, Lütfi Sipahi, Fethi Tevet, Muharrem Feyzi Tokay, A. Mete Turanlı, N. Attilâ Türkkkan, Reha Oğuz Türkkkan, yazıyorlardı. Yazar kadrosu içinde dönemin önemli simalarını barındıran dergi 4. sayısından itibaren hükümetçe kapatılmıştır. Kapatılma sebebi ise iktidarın dış siyasette hiç bir ülke ile problem yaşamama politikasının tezahürüdür. Öyle ki Reha Oğuz Türkkkan'ın ikinci ve üçüncü sayılarında kaleme aldığı “Faşizm Tehlikedir”¹⁵³⁷ ve “Faşizm ve Propaganda”¹⁵³⁸ yazıları hükümet tarafından dış politikaya aykırı bulunduğundan dergi 10 Aralık 1938 tarihinde kapatılmıştır.

Ergenekon dergisi 10.12.1938 tarihinde kapatıldıktan sonra Mayıs 1939'da Bozkurt dergisi yayına başlamıştır. Bozkurt, Ergenekon'un devamı niteliğindedir. Nitekim Bozkurt'un Aralık 1941 tarihli 12. sayısında derginin tarihçesi anlatılırken “1938'de neşredilen Ergenekon dergisi, 10.12.1938'de kapatılınca, Bozkurtçular, Mayıs 1939'da Bozkurt dergisini neşre başladılar...”¹⁵³⁹ denilmektedir. Reha Oğuz Türkkkan Bozkurt'un 13. sayısında derginin fikri eğilimini şöyle belirtmektedir:

*Biz Kimiz? Biz Bozkurtçularız. İdeolojimiz nedir? Bozkurtun Türkçülüğü. Bozkurtular neye inanır? Türk ırkının ve Türk milletinin, her ırktan ve her millettten üstün olduğuna! Bu üstünlüğün kaynağı nedir bizce? Türk kanıdır! Türk doğuştan mı üstün ve kabiliyetlidir? Türk; zekâsını, yiğitliğini, askeri dehasını ve her hususta büyük kabiliyet ve istidadını kanından alır... Bozkurtçular Pan Türkist midir? Evet! Türk Devleti'ni 65 milyonluk devlet olarak görmek, Bozkurt Türkçülüğünün mukaddes ülküsüdür. Bu hangi hakka dayanacak? Bozkurtçular, bu davada çoktandır haykırmışlardır: “Hak verilmez alınır!” Savaş mı Evet Gerektiği anda savaş! Savaş, büyük vve kutlu tabiat kanunudur. Biz, savaşçıların torunuyuz. Bozkurtçular, savaşı(n), askerliği(n), ve kahramanlığı(n) en yüksek hürmet mevkiine çıkarılması gerektiğine inanmışlardır.*¹⁵⁴⁰

Ergenekon dergisinin bir devamı şeklinde olan Bozkurt dergisinin sahibi olarak 6. sayıya kadar Mustafa Kızılsu, bu sayıdan sonra İsmet Rasin; yayın yönetmenleri olarak da A. Nurullah Barıman ve Sami Karayel görülmektedir. Ancak. 11 Haziran 1942 tarihli 16. sayısına kadar derginin gerçek yönetmeni yayın politikasının saptayıcısı Reha Oğuz

¹⁵³⁷ Türkkkan, R. O. (1938). Faşizm Tehlikedir. *Ergenekon*, (1/2), 2; Faşizm Tehlikedir Yazısı Etrafında, (1939). *Ergenekon*, (1/3), 36.

¹⁵³⁸ Türkkkan, R. O. (1939). Faşizm ve Propaganda. *Ergenekon*, (1/3), 29-30.

¹⁵³⁹ Bozkurt (Aralık 1941), (12), 2.

¹⁵⁴⁰ Türkkkan, R. O. (5 Mart 1942). Bozkurtçunun Amnetüsü. *Bozkurt*, (13), 5.

Türkkan'dır. Reha Oğuz Türkkan kapatılan bir dergi yerine neden gazete değil de başka bir adla bir dergi çıkarmayı seçtiğini şöyle izah etmektedir:

... gazetelerde hükümetin sıkı kontrolü vardı. Bu da gazetelerin siyasal etkilerini azaltmaktadır. Dergiler ise tam tersine özgürce düşünceleri ifade etmeye yarar. Derginin bir diğer faydası ise periyodik olduğu için haftalık veya aylık basılabilmektedir... her grup haftalık bir dergi çıkarabilir ve bu dergi herhangi bir nedenle kapatılacak olursa, yeni bir haftalık ya da aylık dergi çıkarmak hiç de zor olmazdı.¹⁵⁴¹

Derginin sürekli yazarları ise Reha Oğuz Türkkan, Abdülkadir İnan'dır. Fakat Reha Oğuz Türkkan ile Nihâl Atsız arasında liderlik kavgasından doğan çatışma dolayısıyla 11 Haziran 1942'de tarihli sayıdan itibaren Reha Oğuz Türkkan dergiden uzaklaştırılmıştır. Dergiye devamlı yazı yazmayan, arada yazı ve şiir gönderenler ise; Zeki Velidi Togan, Nejdet Sançar, Nihâl Atsız, Fethi Tevetoğlu, Reha Kurtuluş, Peyami Safa, Ali İhsan Sabis, Sami N. Özerdim'dir.

Bozkurt, Haziran 1939 tarihli 2. sayısında yer alan "Türk Köylüsü" başlıklı yazıdan ötürü kapatılarak mahkemeye verilmiştir. Nisan 1940'da beraat eden Bozkurt dergisinin 3. sayısı ancak 28 Mayıs 1940'da yayınlanabilmiştir. 9. sayıdaki "İki Yıldönümü" yazısından ötürü, 13 Ocak 1941'de İcra Vekilleri Heyeti kararı ile kapatılan derginin yayınına 6 Haziran 1941'den itibaren yeniden izin verilmiştir. 11. sayıda bütün Türklerin yaşadığı yerleri gösteren harita ve "Türklük bekliyor" başlıklı başyazı sebebiyle, ilkin Örfi İdare Komutanlığı, daha sonra ise 25.07.1941 tarihli İcra Vekiller Heyeti kararıyla Bozkurt yeniden kapatılmıştır. 27.11.1941 tarihli İcra Vekilleri Heyeti kararıyla intişarına tekrar izin verilen Bozkurt dergisi 5 Mart 1942'den sonra haftalık olmuştur. Dergi, yayını aynı yılın Temmuz ayına kadar düzenli olmadan sürdürmüştür. Son sayısını ise 2 Temmuz 1942'de yayınlanmıştır.

Derginin yedinci sayısında, Çığır, Millet, Bozkurt, Tanrıdağ ve Çınaraltı dergilerinin beş kardeş dergi olduğu ilan edilmiştir.¹⁵⁴² Dergide iktidarın öz Türkçe politikasına paralel olarak 5 Mart 1942 tarihli sayıdan itibaren "Her sayıda 1 Öztürkçe Kelime" kampanyası başlatılmıştır.¹⁵⁴³

¹⁵⁴¹ Türkkan, R. O. (Mayıs 1950).The Turkish Press. *Middle Eastern Affairs*, (2), 143.

¹⁵⁴² Bozkurt (Ağustos 1942), (7), 1.

¹⁵⁴³ Bozkurt'un 1. Cildinin Kısa Tarihi (Aralık 1941). *Bozkurt*, (12), 8.

Reha Oğuz Türkkkan, Bozkurt dergisinde Nihâl Atsız ile yaşadığı münakaşadan dolayı uzaklaştırıldıktan sonra Ergenekon ve Bozkurt dergilerinden sonra Gök-Börü dergisini çıkarmaya başlamıştır. Aylık olan yayınlanmaya başlayan dergi Nisan 1943'e kadar devam etmiştir. Bozkurt dergisiyle aynı minvalde yayın yapan Gök-Börü ilk sayısında derginin amacını şu şekilde belirtmektedir:

*GÖK-BÖRÜ, Türkçülüğün mecmuasıdır. Öz Türkler tarafından çıkartılan ve gene öz Türklerin olan bu dergi, en temiz ve en koyu mânâsıyla milliyetçidir. Onun için, neşriyatında tek ruh, budur. Bu ruhun, mecmuanın sahifelerinde tezahür ve telkin şekilleri şüphesiz ki yeknesak olmayacaktır. Ana ülkü davalarını ele alacak kuvvetli başmakale ve makalelerle birlikte, Türklüğün tarih, kültür ve medeniyetine dair ciddi tetkikler, memleket davalarının teşrih ve tenkidi, sakat zihniyetlerle mücadele, şiirler ve tezli romanlar, hep bu hedef için çalışan silahlar olacaktır.*¹⁵⁴⁴

Derginin yazarları arasında Mustafa Hakkı Akansel, Nuri Akgün, Mehmet Altunbay, Besim Atalay, Süreyya Aygün, Mehmet Halit Bayrı, Mahmut Esat Bozkurt, Nebil Buharalı, Cihat Savaş Fer, Şevket Raşit Hatiboğlu, Abdülkadir İnan, Kadioğlu, Hayrettin Karan, Mahmet R. Kösemihal, Akdes Nimet Kurat, Reha Kurtuluş, Tahir Olgaç, M. Zeki Sofuoğlu, Ziya Tataç, Zeki Velidi Togan, Osman Turan, R. Oğuz Türkkkan, M. Şakir Ülkütaşır, Tevfik Zarakol gibi isimler vardır.

Türkçü ideolojinin temsilcisi niteliğinde çıkan derginin 13. sayısı Gök-Börü'nün sonunu getirmiştir. Matbuat Umum Müdürü Selim Sarper'in imzasıyla Başvekâlete gönderilen raporda dergi ile ilgili şu bilgiler verilmiş ve kapatılması istenmiştir:

İstanbul'da münteşir "Gök-Börü" mecmuasının ilişik olarak sunulan 20 Mayıs 1943 tarih ve 13 sayılı nüshasında, "Büyük Türklük" başlığıyla intişar eden R. Oğuz Türkkkan imzalı makalede, Azerbaycan'ın 23 yıl evvel istiklâlini kaybetmiş olması münasebetiyle büyük Türklük davası ele alınmakta ve "Türk milletinin Anadolu Türklerinden ibaret olmadığı, Anadolu Türkü, Azerbaycan Türkü, Kırım ve Türkistan Türklerinin hep aynı büyük Türk milletine mensup oldukları" söylenerek "birbiri arkasına Bolşevik Ruslar tarafından istilâ edilen Türk illerinden biri olan Azerbaycan'ın istiklâlinin kayboluşunu anarken, yaralı kalbimizi pişmanlık dolu kazamızı, dünden bugüne ve yarına doğru dolaştırıyoruz. Bugün gözlerimizin önün serilen manzara acıdır. Çin'de olsun, Rusya'da veya İran'da olsun, Türk ismi söylenmemektedir; bir taraftan da kabile ayrılıkları, hızla inkişaf ettirilmektedir. Her bir Türk boyuna ayrı bir tarih, ayrı bir mecmua ve ayrı bir yazı sahibi kılmak için uğraşıyorlar. Rusya'da her bir Türk boyunun alfabesi ötekisinden bambaşka tarzda tertiplidir": "Türklük böyle ufalanınca daha kolay eritilebiliyor. Melezleştirme yolu da büyük bir vasıta gibi kullanılmaktadır. Diğer vasıtalarından burada bahsetmek

¹⁵⁴⁴ Kandaş ve Ülküdaşlarımıza (1942). Gök-Börü, (1), 1.

*istemiyoruz.” Diye Sovyet Rusya’nın Türkler hakkında tatbik ettiği siyaset kötülenmekte ve “bu bedbaht kardeşlerimizden artık fayda gelmeyeceğini sanan Anadoluculara İran’daki son Türk isyanları ve Azerbaycanlı bir altınbay macerası parlak bir cevap teşkil eder.” tarzında tahrik edici fikirler ileri sürmektedir.*¹⁵⁴⁵

Reha Oğuz Türkkân’ın kaleme aldığı yazı “Sovyet mehafili tarafından komante edilmeksizin mufassalan Moskova’ya bildirilmiştir.”¹⁵⁴⁶ Bundan dolayı makalenin uluslararası ilişkilere zarar vereceği düşünülmüştür. Ayrıca aynı nüshada “bir okuyucumuzun dileği” başlığıyla çıkan Er, Sabahaddin Turay imzalı mektup sahibinin beş kişilik ailesinin, maaşdan kesilmiş ve kimsesiz olması hasebiyle bakımsız bir hale gelmiş olduğu ve bunların sabit gelirliler listesinin başında olmaları lazım gelirken dışında bırakıldığı anlatılarak “dün bu sabit gelimli zümresinden olan ve yarın yine bu zümreye sülük edecek bir yurttaşın, vatan hizmetine atanması onun dünkü ve yarınki sıfat ve haklarının yok olmasını mı icap ettirir?” diye şikâyet edilmekte dolayısıyla okuyucuları askerlikten soğutucu fikirler yayılmaktadır.¹⁵⁴⁷ şeklindeki yazı ise diğer makale ile birlikte ülkenin iç ve dış siyasetine zarar vermesinden dolayı Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından Matbuat Kanununun 50. maddesine tevfiқан muvakkaten kapatılması hususunda tavsiyede bulunulmuştur. Bahsi geçen arşiv belgesinin altına el yazısı ile “Örfî İdare Komutancılığıyla kapatıldığı binaenaleyh şimdilik yapılacak bir muamele kalmadığı”¹⁵⁴⁸ belirtilmiştir. Siyasi erkin almış olduğu karara bakıldığında siyasi erk diğer dergilerde olduğu gibi kendisini zor durumda bırakabilecek söylemlerde bulunan Gök-Börü’yü de kapatmıştır.

İsmet İnönü döneminde Pan-Türkist yayınları dönüm noktası olan 1944 yılına gelmeden önce Ergenekon ve Bozkurt Mecmuaları haricinde kısa süreli yayın hayatında yer alan diğer dergiler ise Türklük, Türk Yurdu, Tanrıdağı, Türk Amacı ve Türk Sazı dergileridir. Bu dergilerin arasında en uzun süreli olanı Türklük dergisidir.

Türklük dergisi Nisan 1939 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. Sahibi ve müdürü Hüseyin Saadettin Arel başmuharriri ise İsmail Hami Danişmend’dir. Aylık olarak çıkan milliyetçi kültür dergisidir. Bünyesinde Türk dili, edebiyatı ve tarihi üzerine yazılar barındırmaktadır. Milliyet ve Kültür dergisi olması sebebiyle “Mesleğimiz” başlığıyla ilk sayıda yayımlanan makalede Milliyet ve Kültür kavramlarını tartışılmıştır. Makalede Milliyet ve Kültür

¹⁵⁴⁵CDA, 410.1.0.0. 85.561.2.

¹⁵⁴⁶CDA, 410.1.0.0. 85.561.2.

¹⁵⁴⁷CDA, 410.1.0.0. 85.561.2

¹⁵⁴⁸CDA, 410.1.0.0. 85.561.2

kavramlarının ülkeden ülkeye farklı anlamlar barındırdığı ifade edilmiştir. Milliyet kelimesinin ırk, dil, kültür tâbiyet ve Turancılık anlamlarında kullanıldığından bahsedildikten sonra Fransa'da Milliyet denilince kültür, Amerika'da ise milliyet kelimesinin tâbiyet olarak anlamlandırıldığı dile getirilmiştir. Millet ve Milliyet terimleri arasındaki farklardan da bahsedilerek Milletin sonradan oluşmuş bir kütle olduğu, Milliyetin ise geçmişten günümüze gelen ve geleceğe gidiş kuvvetini siyaseten değil tabiatan alan bir cemaat olduğu açıklaması yapılmıştır. Türkiye Türklüğünün ise bir millet değil bir milliyet olarak değerlendirilmiştir.¹⁵⁴⁹ Nisan 1940 yılından sonra yayınlayan derginin yazar kadrosunda İsmail Hami Danişmend, Nazan Danişmend, Ali Ulvi Elöve, Hüseyin Namık Orkun, Refik Ahmet Sevensil, Hüseyin Saadettin Arel, İsmail Habib Sevük, Peyami Safa gibi önemli isimler yer almaktadır.

1 Eylül 1942 yılında yayınlana Türk Yurdu dergisi, Türk Ocakları'nın kapalı olduğu bir dönemde Dr. Hasan Ferit Cansever'in kendi imkânları çerçevesinde çıkarmış olduğu bir dergidir. 1 Eylül 1942 ile 1 Ocak 1943 tarihleri arasında on beş günde bir yayınlanan derginin imtiyaz sahibi ve umumi neşriyat müdürü Ferit Cansever'dir. Derginin ilk sayısında yer alan "Önsöz" dönemin havasını hissettirecek şekilde şöyle kaleme alınmıştır:

*Biz milletimize garazsız ve nihai olarak iltihak eden herkesi bizden sayarız; fakat Türk, ne kadar su katılmadık temiz ise, onun icad kuvvetinin de o kadar verimli olduğunu bütün tarihimizden öğrendiğimiz için bunun bundan sonra da böyle olmasını isteriz. Türk milletini asırlardan beri ezen 'statusquo'ların yıkılmakta olduğunu, cihan tarihindeki en büyük inkılâb zamanlarından birisini yaşamakta olduğumuzun önemini müdrükiz. Böyle bir zamanda Türk'ün yükselişine nasıl hizmet edeceğimizi, buna hangi yollardan yürüyerek erişeceğimizi, genç olmakla beraber artık bir tarih yapmış ve an'aneler yaratmış olan Türkçülük hareketi kendisi gösterir. Tanrı yardımcımız olsun.*¹⁵⁵⁰

Derginin yazar kadrosunda; Zeki Velidi Togan, Abdullah Taymas, Niyazi Sabri Ergül, Emin Ülgener, Mirza Bala, Haşim Nahit Erbil, Halim Sabit Şibay, Halit Bayrı, Dr. Mustafa Hakkı Akansel, Vahit Lütfü Salıcı, Hamza Sadi Özbek, Ragıp Özdem yer almaktadır. Dergiye ihtiyacı olan kâğıt tahsisi yapılmadığı için dergi kapanmak zorunda kalmıştır.¹⁵⁵¹

8 Mayıs 1942 tarihinde yayınlanan Tanrıdağ dergisi, Türk Kültür Tarihi ve Türkçülük akımının belli bir sistematik kazanması bakımından önemli bir dergidir. Sahibi ve

¹⁵⁴⁹ Mesleğimiz (Nisan 1939). *Türklük*, (1), 1-4.

¹⁵⁵⁰ Önsöz (1 Eylül 1942). *Türk Yurdu*. (1), 1-2.

¹⁵⁵¹ Sefercioğlu, a. g. e., 11.

Yönetmeni Dr. Rıza Nur'dur. Derginin her sayısında yer alan bildirgede: “*Hepsi de Türk ve Türkçü olan arkadaşlarla Tanrıdağ dergisini yazıyoruz. Emelimiz en küçüğünden en büyüğüne menfaat ve mevki düşüncelerinden uzak olarak sırf Türk’e hizmettir. Dileğimiz sırf bu hizmete nail olmaktan ibarettir. Halis Türk taratılmak iftiharını bize yetiyor. Rıza Nur*” denilirken Tanrı dağ Ortaasya’da eskiden beri Türklerin kutlu saydıkları bir dağın adıdır.” açıklaması ve “*Bu dergide ayrı bir imla takib olunacaktır. İlerde imla, yazı ve dil hakkındaki fikirlerimizi yazacağız*” ayrıca “*Tanrıdağ’ın meslekine muvafık olmayan yazılar kabul olunmaz. Kabul olunmayan yazılar iade olunmaz.*”¹⁵⁵² kaydı düşülmüştür. Derginin çıktığı dönem boyunca yazarları arasında Nihâl Atsız, M. Halit Bayrı, Muzaffer Yersel, Suat Vural, Selahattin Ertürk, S. Cenân, Kemal Or, Basri Gocul, Fethi Tevetoğlu, Nejdî Sancar, Dr. İzzettin Şadan, C. Oğuz Öcal gibi isimler yer almaktadır. Her sayısının ilk sayfasına “*Bu Türklerin Dergisidir*” kaydı bulunan ve Cuma günleri çıkan Tanrıdağ dergisi Rıza Nur’u çok yorar. Tek başına her şeyine koşturmaya uğraşır derginin 18. sayısını bitirdiğinde kendisi de bitmek üzeredir. Üstüne üstlük, dergi için kâğıt almaya gittiği Yahudi kâğıt tüccarı önce anlaştığı fiyattan fazla istemektedir. Rıza Nur bu duruma çok kızar eli ayağı titrer. Hıncını alamaz. Eve döner... 8 Eylül 1942 saat 00:20’de birden rahatsızlanır, yanında çalışan hizmetçi kızı alt kattaki Dr. Sümerman’a gönderir. Doktor Sümerman bir iğne yapar ama ciğere kan hücum etmiş olduğundan kurtarılamaz.¹⁵⁵³

Türk Amacı, Ahmet Caferoğlu tarafından Türk Kültür Birliği’nin dergisi olarak 1 Temmuz 1942 tarihinde çıkarılmaktadır. Ahmet Caferoğlu derginin taşımış olduğu önemden şöyle bahsetmektedir:

*Her bir milletin en kıymetli benliği ve varlığı, bilhassa kültüründe olduğundan, neşrine başladığımız Türk Amacı da doğrudan doğruya, Türk kültür birliğinin mürevvici ve kaynağı olarak Türklüğe hizmet edecektir. Filvaki, Türk dünyası ile beraber, Türk kültürü de, çok geniş bir sahaya yayılmış ve bu yüzden birçok Türk ulus ve illeri arasında muhtelif şiveler türemiş ve her bir Türk ili için ayrı ayrı tarihler bile yazılmışsa da; bu ayrılıklar ancak coğrafya durum bakımından dikkat nazarına alınabilir. Gerçekte ise millî mefkûre, edebiyat, san'at, dil ve saire gibi manevî varlıklar bakımından, millî Türk Fikir hayatı her daim bir kül olmuş ve bundan doğan Türk kültür birliği, varlığı da, bugüne kadar, tamimiyle kendisini muhafaza etmiştir.*¹⁵⁵⁴

¹⁵⁵² Nur, R. (8 Mayıs 1942). Bildirge. Tanrıdağ Dergisi, (1), 1.

¹⁵⁵³ Aşar, B. Z. (2013). *Tanrıdağ Dergisi*, Ankara: Kurgan Edebiyat, 21.

¹⁵⁵⁴ Caferoğlu, A. (1 Temmuz 1942). Bir Kaç Söz. *Türk Amacı*, (1), 1.

Caferoğlu'na göre, Türk dünyası birbirinden farklı şivelerden meydana gelmiş olsa da hepsi aynı dilin ve kültürün bir parçasıdır. Türk milleti farklı coğrafyalarda yer almış olsa da dil, tarih ve kültür birlikteliği vardır. Türk Amacı dergisi de bu birlikteliğin temsilcisidir. Derginin yazarları arasında Sadeddin Buluç, Ahmet Caferoğlu, Suzan Caferoğlu, M. Fahrettin Çelik (Kırzıolu), Kadircan Kafı, Samim Kocagöz, Fuat Köprülü, A. Oktay, Abdullah Zihni Soysal, Muharrem Feyzi Togay gibi Türk edebiyatından, siyasetine, gazeteciliğine ve bilimine kadar farklı alanlarda önemli kişileri toplanmıştır. Sekiz sayı yayınlanan dergi Türk dünyası ile ilgili yazıları bünyesinde barındırması noktasında önemli bir dergidir.

Türk Sazı dergisi ise en kısa ömürlü olan dergidir. Balıkesir Lisesi Kimya öğretmeni olan Reşide Sançar'ın imtiyazı ile ilk sayısı 15 Mayıs 1943'te çıkarılmıştır. Dr. Rıza Nur'un 8 Eylül 1942 yılında vefatından sonra Aralık ayının başında Nihâl Atsız, Tanrıdağı dergisini tekrar çıkarılması için başvuru yapmıştır. Derginin iznin gecikmesi üzerine başka bir dergi çıkarılmak üzere girişimlere başlanmıştır. Daha önce dergisi kapatılan bir kişinin Bakanlar Kurulu'nun müsaadesi olmadan yeni bir dergi çıkarması kanunen yasak olduğu için bu yeni dergi, Atsız'ın kardeşi Nejdet Sançar'ın adına çıkarılmak istenir. Dergi İstanbul'da basılacak, Sançar'ın görevli olarak bulunduğu Balıkesir'de çıkacaktır. Bu sebeple Nejdet Sançar, bir dergi çıkarmak için Balıkesir Valiliği'ne müracaat eder. Usûl gereği dilekçe, tahkik edilmek üzere Emniyet Müdürlüğü'ne gönderilir. Fakat müdürlük, Sançar'ın doğum yeri İstanbul olduğu için incelemeyi İstanbul emniyetine havale eder. Bu süreç uzun sürmüş olmalı ki Sançar, Balıkesir'de verdiği dilekçesinin numarasını Atsız'a vererek meselenin İstanbul'dan takip edilmesini istemiştir. Elindeki dilekçe numarasıyla emniyete giden Atsız, numaranın başka bir olaya ait olduğunu görecektir. Bunun bir "hükümet oyunu" olduğunu düşünen Atsız ve Saçar, bu sefer daha "tedbirli" olarak yeni bir dergi için tekrar Balıkesir Valiliği'ne başvuruda bulundular. Derginin ismi Türk Sazı, sahibiyse Nejdet Sançar'ın eşi Kimya öğretmeni Reşide Sançar olacaktır. Netice de Türk Sazı İçin alınmıştır. Gazetelere ilanlar verilmiş, Türk Sazı'nın Atsız Mecmua (1931-1932) ve Orhun (1933-1934)'un devamı olduğu duyurulmuştur. 14 Mayıs 1943'te derginin basımı tamamlanmış bayilerle anlaşmalar imzalanmıştır. Fakat Türk Sazı'nın dağıtımını yapılamamıştır. Matbuat Umum Müdürlüğü'nden gelen telgraf ile derginin satışı durdurulmuştur. Telgrafta "imtiyaz sahibi Reşide Sançar'ın kimya öğretmeni olduğu için ancak kimyayla alâkalı dergi çıkarabileceği ve Türk Sazı'nın daha evvel hükümet tarafından kapatılan Atsız Mecmua'nın devamı

olduğunun ilan edildiği, oysa kapatılan bir derginin devamının çıkarılamayacağından dolayı Türk Sazı'nın satıştan men edildiği yazmaktadır.¹⁵⁵⁵

Yine 1939 yılının Nisan ayında bir başka Turancı dergi, Kopuz dergisi yayınlanır. 04.1939-01.1940 tarihleri arasındaki Kopuz İstanbul'da, 05.1943-05.1944 tarihleri arasındaki Kopuz ise Samsun'da yayınlanır.

1939-1940 tarihleri arasında yayınlanan diğer Türkçü dergi Kopuz ise Fethi Tevetoğlu askerde olması sebebiyle derginin sahibi ve yayın Müdürü Cemal Tigin'dir. Derginin yazı kadrosunu, Rıza Nur, Fethi Tevetoğlu, Nejdet Sancar, Abdülkadir İnan, Hüseyin Namık Orkun, Besim Atalay, Atsız, Behçet Kemal Çağlar, Zeki Ömer Defne, Kerim Yund, Emin Hekimgil, Osman Turan, Alparslan Türkeş, Nimet Turgut Uluğtürk, İhsan Unaner, Halide Nusret Zorlutuna gibi yazarlar oluşturmaktadır. "Aylık millî sanat ve fikir mecmuası" olarak yayınlanan Kopuz köy kültürünü Türkçüğün temel dayanak noktası yapar. Kopuz'a göre Türk köylüsü uygarlıktan uzak, çorak ve bakımsız bir ortamda hayatını sürdürmektedir. Ancak bu koşullar "Türkçü aydını" "fedakâr ve asil Türk köylüsü" nden uzaklaştırılmaz. Tersine bu iki katmanı birbirine yaklaştırmaya zorlar. Köylü "bizim ezeli efendimiz ve baş tacımızdır". Aydın, karşılık beklemezsizin kendisine her türlü nimeti sağlayan fedakâr Türk köylüsüne çok şey borçludur.¹⁵⁵⁶

Kopuz dergisinin Fethi Tevetoğlu tarafından çıkarıldığıının anlaşılması ve derginin yayınına hemen son vermez ise Tevetoğlu'nun askerlikten atılacağıının bildirilmesi üzerine, 15 Ocak 1940 tarihli 9. sayısından sonra Kopuz yayını durdurmak zorunda kalır.

Kopuz'un ikinci dönemi Mayıs 1943'te yine Fethi Tevetoğlu tarafından Samsun'da başlatılmıştır. Fethi Tevetoğlu o dönem Samsun Askeri Hastanesi'nde hekim olarak görev yapmaktadır. Bu yüzden derginin sahipliğini Fethi Tevetoğlu'nun eşi Gürcan Tevetoğlu üstlenmiştir. Yazı işleri müdürlüğünü ise son sayılara kadar Feridun Ankara yürütmüştür. Son birkaç sayıda ise bu görevi Tevetoğlu'nun babası Dursun Ali üstlenmiştir. Toplam 13 sayı yayınlanabilen dergiye Mustafa Akansel, İ. Behçet Akın, Feridun Ankara, Naci Aşkın, Oğuz Kâzım Atok, Nihâl Atsız, Tolunay Atsız, Nihat Sami Banarlı, Mehmed Halid Bayrı, Ferit Tekmen, Divitçioğlu Necmeddin, Fevziye Abdullah Tansel, Esatoğlu Selâhattin,

¹⁵⁵⁵ Karabulak, a. g. e., 56.

¹⁵⁵⁶ Kocabaşoğlu, a. g. e., 44.

Ziyaeddin Fahri, Basri Gocul, Ömer Gürer, Abdülkadir İnan, Hüseyin Nâmık Orkun, H. Cahit Özetelli, Peyami Safa, Vahit Lütfi Salcı, Necdet Sançar, İzzettin Şadan, Şakiroğlu Canip Sıtkı, Fethi Tevetoğlu, Uluğ Turanlıoğlu, İsmet Rasin Tümürk, İsmail Hakkı Yılanlıoğlu, İhsan Unaner, Halide Nusret Zorlutuna v.b yazı ve şiirleri ile katkıda bulunmuşlardır.

16 Mayıs 1944 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile Kopuz dergisi kapatılmıştır. Kopuz dergisinin kapatıldığı gün siyasi erk, Kopuz ile birlikte sol yayınları da kapatır:

*Ankara'da çıkan "Adımlar", "Yurt ve Dünya", Samsun'da çıkan "Kopuz" ve İstanbul'da çıkan "Verim" mecmualarının muvakkaten kapatılmaları, Matbuat Kanununun 50. maddesine tevfikân, İcra Vekilleri Heyetince 16.05.1944 tarihinde kabul olunmuştur.*¹⁵⁵⁷

II. Dünya Savaşı'nın başlarında basın alanında iktidarın göz yumduğu farklı ideolojideki dergiler savaşın sonlarına doğru siyasi erkin yaptırımlarına maruz kalmıştır. 1944 yılında Kopuz ile birlikte kapanan diğer dergiler ise Orhun, Çınaraltı ve Millet dergileridir. 1933-1934 yılları arasında dokuz sayı çıktıktan kapatılan Orhun dergisinin tekrar yayın hayatına başlayabilmesi için Bakanlar Kurulu Kararı gerekmektedir. Atsız'ın başvurusu sonrası Bakanlar Kurulu, Orhun dergisinin tekrar açılmasına karar verir.¹⁵⁵⁸ 22 Haziran 1943 tarihinde izin alınmasına rağmen 9. sayı ile yayın hayatına son veren derginin ikinci dönemi aradan geçen 9 yıldan sonra 10. sayı başlamaktadır. Fakat daha çok Türk Sazı'nın devamı gibidir. İki derginin kapak düzeni deredeyse aynıdır. "Türk Sazı" yerine "Orhun" yazmaktadır.

Sahibi ve mesul müdürü Orhun'un ilk dönemindeki gibi Nihâl Atsız'dır. Yazar kadrosunda Mustafa Hakkı Akansel, Mehmet Sâdık (Aran), Fahriye Arık, Besim Atalay, Bedriye Atsız, Nihat Sami Banarlı, Abdülkadir İnan, Yusuf Kadıgil, Mehmet Hâlit Bayrı, Orhan Şaik Gökyay, Elmas Yıldırım ve Azmi Güleç Bekir Berk, Muharrem Doğdu (Mercangil), Külahlıoğlu, Hamza Sâdi Özbek, Cemal Oğuz Öcal, Nejdet Sançar, Fethi Tevetoğlu, Zeki Velidi Togan, Cezmi Türk, İsmail Hakkı Osman Yüksel Serdengeçti, Zahir Sıdkı Güvemli, Basri Gocul yer almaktadır.

¹⁵⁵⁷ CDA, 410.1.0.0. 105.31.8

¹⁵⁵⁸ 14.7.1943 tarihli ve 2/1024 kararname ile tatil edilmiş olan Orhun adlı mecmuanın yeniden intişarına izin verilmesi; Matbuat Umum Müdürlüğünün 12/6/1943 tarihli ve 2521/2719 sayılı tezkeresiyle yapılan teklif i üzerine, İcra Vekilleri Heyetince 22 Haziran 1943 tarihinde kabul olunmuştur.(CDA, 410.1.0.0. 102.45.16)

1943 yılının sonları, İkinci Dünya Savaşı'nın şiddetle devam ettiği zamanlardı. Orhun dergisinin içeriğinde “savaş mefhumu” önemli bir yer tutuyordu. Bu dönemde Türkçüler için Türkiye'nin savaşa girişi “tutsak” Türk illerinin “kurtuluşu” manasına geliyordu. Türkiye savaşa girecekse bu maksatla savaşa girmeliydi.¹⁵⁵⁹ Atsız bu konuda “*Milletin kuvveti iyi hesaplanmadan, millet savaşa hazırlanmadan girilen, mağlubiyetle biten savaşlar kötüdür*” açıklaması yapmakta ve ona göre “*yabancıların elinde tutsak soydaşları kurtarmak, milleti daha zengin ve güçlü bir hâle getirmek bir ülküyü veya bir dini yaymak için girilen savaşlar, zaferle biten savaşlarsa şüphesiz iyiydi*”.¹⁵⁶⁰ Atsız için Türk birliğinin önündeki en büyük engel Rusya'ydı, Rusya'nın yıkılması ile en azından Türkler bağımsız devletlerine kavuşabilecektir. Savaş aleyhtarlığı yapan ve Rusya'nın fikirlerini benimsemiş komünistler ise Rusya'nın ajanları olarak görülmektedir. Türkçülere göre bu ajanlar devletin bütün kademelerinden uzaklaştırılarak temizlenmelidir. Nihâl Atsız'ın Orhun dergisinde dönemin Başbakanı Şükrü Saraçoğlu'na yazmış olduğu açık mektuplar bu fikirlerin tezahürüdür. Nihâl Atsız ilk mektubu 1 Mart 1944 tarihli Orhun'da, ikinci mektubunu da 1 Nisan 1944 tarihli Orhun'da yayınlamıştır. Atsız “Başvekil Saraçoğlu Şükrü'ye Açık Mektup” diye başladığı ilk açık mektubunda şunları söylemiştir:

*Hem Türkçü, Hem Başvekil olduğunuz için size bu açık mektubu yazıyorum. Yalnız başvekil olsaydınız bunları yazmak emeğine katlanmazdım. Çünkü Türkçü olmayan bir Başvekil ile hitap etmenin ne kadar boş olduğunu bilirim. Yalnız bir Türkçü olsaydınız yine yazmaya lüzum görmezdim. Çünkü faydasız kalacak olduktan sonra sizden daha eski Türkçülerle yardım dertlerimi konuşabilirim. Fakat Türkçü olarak idare makinesinin başında olduğunuz için sizinle konuşmaktan faydalar doğabileceğine inanıyor, onun için hitap ediyorum.*¹⁵⁶¹

Orhun'da yayınlanan ilk açık mektuptan sonra dergi kapatılmamış aksine derginin 15. sayısı yok satmıştır. Bayiler dergiyi yüksek fiyattan satıyor, derginin ikinci defa basılması için teklif yapmaktadır. Fakat derginin idarecileri “kâr amacı gütmedikleri için” bunu reddetmişlerdir. Zonguldak'ta yayınlanan milliyetçi Doğu dergisinin sahibi Tahir Akın Karauğuz bir mektup Atsız'a bir mektup göndermiş ve yazının büyük bir yankı uyandırdığını ifade etmiştir. Hatta Krauğuz'un yazdıklarına göre Orhun'un kapatıldığı dedikodusu çıkmıştır.¹⁵⁶² Fakat dergi kapatılmamış Atsız 16. sayıda Saraçoğlu'na ikinci bir mektup daha yazmıştır. Atsız, Devlet Konservatuvarı'ndan Sabahattin Ali, Ankara Dil-Tarih ve Coğrafya

¹⁵⁵⁹ Karabulak, a. g. e., 58.

¹⁵⁶⁰ Atsız (1943). Savaş Aleyhtarlığı. *Orhun*, (12), 1.

¹⁵⁶¹ Atsız (1944). Saraçoğlu Şükrü'ye Açık Mektup. *Orhun*, (15), 1.

¹⁵⁶² Karabulak, a. g. e., 63.

Fakültesi'nden Pertev Naili ve Ahmet Cevat ile İstanbul Üniversitesi'nden Sadrettin Celâl'in "maarife sızmış ajanlar olduğunu" söylüyordu. Ayrıca Maarif vekili Hasan Âli Yücel'in buna "göz yumduğunu" ve derhal istifa etmesini istiyordu. 1 Nisan tarihli 16. sayı 5000 adet basılmasına rağmen kısa sürede tükenince yeniden 5000 adet basıldığı halde ikinci baskı da çok kısa bir süre içinde satılmıştır. Atsız toplamda 3 veya 4 açık mektup yazmayı tasarlamıştır. Yazacağı bu mektuplarda da ikinci mektupta olduğu gibi komünistleri "deşifre etmek" niyetindedir. Bu bağlamda derginin 17. sayısı için hazırlıklar başlamıştır. Yeni mektubunda Şevket Aziz Kansu'nun üzerinde bilhassa duracaktır. Fakat 6 Nisan 1944'te Orhun'un kapatılması ve son sayısının toplatılması kararı verilmiştir.¹⁵⁶³ Böylece Atsız'ın bir dergisi daha kapatılmış olmaktadır.¹⁵⁶⁴

Derginin kapatılması sonrası, Sabahattin Ali'nin Nihâl Atsız aleyhine açmış olduğu hakaret davası ve akabinde gerçekleşen 3 Mayıs 1944'te Ankara'daki yükseköğrenim gençliğinin göstermiş olduğu tepki, Türkçülük hareketinde milat denilebilecek bir dönemdir. Orhun dergisinde yayınlanan bu açık mektuplar ve II. Dünya Savaşı'nın Müttefikler lehine değişiyor olması iktidarın dış politikada kendini ifade edebilmek için iç siyasette Türkçülük hareketine karşı yaptırımları arttırmıştır.

1944'de yayınına ara veren diğer dergi ise Çınaraltı dergisidir. "Türkçü Fikir ve Sanat Mecmuası" olarak 9 Ağustos 1941 tarihinde yayınlanmaya başlayan derginin sahibi ve yayın yönetmenleri Yusuf Ziya Ortaç ve Orhan Seyfi Orhon'dur. Dergide dönemin koşullarına uygun olarak, ırkçılık teorisini destekleyen ve Türk ırkının üstünlüğünü vurgulayan yazılara az da olsa rastlanmaktadır. Bu tür yazılar özellikle 1941 Haziran'ında Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne saldırmasıyla, Pan-Türkist umutların had safhaya ulaştığı dönemde yayınlanmıştır.¹⁵⁶⁵ Fakat Çınaraltı'nın Pan-Turkizme yaklaşımı daha ılımlıdır. Caferoğlu'nun çıkarmış olduğu Türk Amacı dergisine benzer niteliktedir. Caferoğlu'nun Türk soylu milletler için dil, tarih ve kültürel birliktelik arzusu Çınaraltı dergisinde de mevcuttur. Derginin sahiplerinden Orhan Seyfi Orhon'un "Dilde, Düşüncede ve Harekette Birlik"¹⁵⁶⁶ makalesi derginin duruşunu gösterir niteliktedir.

¹⁵⁶³ İstanbul'da çıkan aylık "Orhun" dergisinin kapatılması ve iş 16 sayılı nüshasının toplattırılması; 1821 sayılı Matbuat kanununun 50. ve 2657 sayılı kanunla değiştirilen 51. Maddelerine tevfikân, İcra Vekilleri Heyetinin 6/4/1944 tarihli toplantısında kabul olunmuştur. (CDA,410.1.0.0.105.24.10)

¹⁵⁶⁴ Karabulak, a. g. e., 64-65.

¹⁵⁶⁵ Güvenir, a. g. e., 173.

¹⁵⁶⁶ Orhon, O. S. (1941). Dilde Düşüncede ve Harekette Birlik. *Çınaraltı*, (1), 3.

15 Temmuz 1944'de 146. sayısı ile yayımına ara veren Çınaraltı dergisi, 26 Ağustos 1944 tarihinde gazete görünümlü 1. sayı olarak yayın hayatına tekrar başlar. 16 Eylül 1944 tarihine kadar gazete görünümlü olarak dört sayı daha yayınlanır. Bu tarihten sonra yayın hayatına tekrar ara veren dergi 17 Mart 1948 tarihinde tekrar yayın hayatına başlayarak 9 Haziran 1948 tarihine kadar yayın hayatını sürdürür. Türkiye tarihinde önemli bir dönemeç noktası olan 1944'ten itibaren farklı zaman dilimlerinde dergi yayın hayatını sürdürmeye çalışır. Fakat dergi ilk dönemi olan 1941-1944 tarihleri arasında siyasi erk tarafından görmüş olduğu yardımı diğer yıllarda göremez. 1944 tarihinden önce Halkevleri tarafından abone olunarak siyasi erkin desteğini alan dergi, Yusuf Ziya Ortaç'ın 1948 yılında iktidardan dergi için yardım talebine, siyasi erk; "yardımın manevi olabileceğini"¹⁵⁶⁷ cevabını verir.

1944 yılında Çınaraltı ile birlikte yayımına son veren diğer dergi ise Millet dergisidir. "İlim-Fikir- Sanat- Mecmuası" olarak Mayıs 1942'de başlayan derginin sahibi Prof. Dr. Avni Göktürk, neşriyat müdürü ise Remzi Oğuz Arık'tır. Geniş bir yazar kadrosuna sahip dergide; Mümtaz Turhan, Sedat Çumralı, Cahit Okurer, Osman Attilâ, Cahit Okurer, Nüzhet Şakir Dirisu, Turgut Evren, Fethi Çelikbaş, Sait Tahsin Tekeli, Suat Seren, Ceyhun Atıf Kansu, Sadi Irmak, Nihat Erim, Mehmet Kaplan, Hamdi Akverdi, Behçet Kemal Çağlar, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Samet Ağaoğlu, Osman Turan, Kerim Yund, Mehmet Halit Bayrı, Tahsin Tola, Tahsin Banguoğlu ve Tahir Aktan yer almaktadır.

Muhafazakâr- milliyetçi bir Anadoluçuluk fikrini benimseyen dergide milliyetçilik ağırlıklı yazılar çoğunluktadır. Millet dergisi ilk sayısında amacını şu şekilde açıklamıştır:

*Şu kadar milyon kilometre büyüklüğündeki dünyanın geniş rakamı için Türk dünyasının ve onun içindeki bizim millet dünyamızın münasebetlerini bir an bile unutmuyoruz. Yalnız fanilerin hakikat haline sokabileceği bütün düşüncelerin, hatta insani emellerin, ancak millet ölçüsünde meydana gelebileceğine inanıyoruz... Kültürümüzü bize dalga dalga eriştiren asıl deniz halktır. Elde kalan seyrek müesseselerimizin mirasçıları aydınlarımızısa, örflerimizin mirasçısı da halkımızdır.*¹⁵⁶⁸

Dergi ilk sayısında fikriyat olarak gerçekleştirmek istedikleri hedeflerden bahsettikten sonra 10 Ağustos 1943 tarihinde Millet dergisi sahibi Hüseyin Avni Göktürk, Cumhuriyet Halk

¹⁵⁶⁷ CDA, 410.1.0.0. 1330.417.1.

¹⁵⁶⁸ Bu Mecmua (Mayıs 1942). *Millet*, (1), 1-3.

Partisi Genel Sekreterliği'ne derginin sahip olduğu muhtevadan bahsettikten sonra Parti'nin Millet dergisine abone olması talebini şu şekilde ifade eder:

Sahibi bulunduğum “Millet” Mecmuasını 14 aydan beri arasız olarak neşretmekteyim. Milliyetçiliği kendisine gidilecek yol olarak seçen “Millet” mecmuası yıkıcı ideolojilerle savaşmayı milletimizin iyiliğinin icaplarından saymakta ve bu çalışmasına devama azimli bulunmaktadır.

Böylece “Millet” kendisine milliyetçiliği de başlıca umdelerden biri olarak almış olan devletimizin ve Partimizin çizdiği yolda güvenle ve inanla yürüdüğü kanaatindedir:

Binaenaleyh, mecmuamızın uğrunda savaştığı fikirlerin Cumhuriyet Halk Partimizin mensupları ve her türlü halk tabakaları arasında da yayılmasını sağlamak üzere “Millet” e münasip görülecek sayıda Partice abone kaydolunmasına yüksek emir ve müsaadelerini en derin saygılarımla rica ederim.¹⁵⁶⁹

Hüseyin Avni Göktürk'ün yazmış olduğu yazıya Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği olumlu cevap vermiş ve derginin 116 tanesi Halkevleri için 34 tanesi de Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği olmak üzere 150 tanesine abone olunmuştur. Abone bedeli olarak senelik 450 lira peşin olarak ödenmiştir.¹⁵⁷⁰

İkinci Dünya Savaşı ortalarında yayın hayatına başlayan dergi savaş ortamının maruz bıraktığı buhran ortamı içerisinde millî değerleri ve yerli kıymetleri koruyup kollama hedefindedir. Fakat diğer dergilerde olduğu gibi II. Dünya Savaşı'nın Müttefikler lehine değişmesi ve İsmet İnönü'nün 19 Mayıs 1944 konuşmasına yakın Nisan 1944 yılında 24. sayısı yayımlandıktan sonra kapanır.

Türkçü dergiler içerisinde Çığır ve Doğu dergileri 1944 yılı öncesinde başlayarak ara vermeden 1944 yılı sonrasında da yayınına devam eden iki önemli dergidir. Bu iki derginin 1944 yılı öncesinde yayınlanarak sonrasında devam etmeyen veya edemeyen dergilerden ayrılmasında siyasi erk tarafından finanse edilmesinin de etkisi vardır. İktidarın kültür kurumları olan Halkevlerinin her iki dergiye de abone edilmesi dergilerin maddi problemlerle karşılaşmasını engellemiştir.

1 Ocak 1933 tarihinde Ankara'da “Gençlik Dergisi” olarak yayın hayatına başlayan Çığır dergisinin sahibi ve başyazarı 22 yaşındaki Hıfzı Oğuz Bekata'dır. “Gençlik, Fikir ve Sanat

¹⁵⁶⁹ CDA, 490.1.0.0.1306.338.3.

¹⁵⁷⁰ CDA, 490.1.0.0.1306.338.3.

Mecmuası” olan dergi 1948’e kadar 193 sayı çıkmıştır. Gençlik dergisi olarak yayın hayatına başlayan derginin sahibi Hıfzı Oğuz Bekata “Toplu ve Teşkilatlı Gençlik” yazısında memleketteki toplu ve teşkilatlı bir gençliğin, özlü bir ilmin, öz ve hakiki bir sanat anlayışının olmadığını vurgulamıştır. Hıfzı Oğuz Bekata’nın toplu ve teşkilatlı bir gençlik oluşturma projesi “İnkılâpların an’aneleşmesi” içindir. İnkılâplar sistemleştirilerek yeni nesle kazandırılmadığıdır. Nitekim 9 Mayıs 1935 tarihinde toplanan dördüncü büyük kongre ile Parti programına gençlik teşkilatıyla ilgili bir madde konur. Hıfzı Oğuz Bekata bu karar üzerine Çığır’da şöyle demektedir:

*Bizi yıllardır uğraştıran tezimiz; bir zaman içinde gençliği, Türk’ün yararını düşünen aydın kafaları ilgilendirirdi. Bugünkü ise, artık Cumhuriyet Halk Partisi’nin eliyle devrim işi oldu. Şu halde Çığır programının birinci bölümünü başarıyla bitirmiş sayılabilir.*¹⁵⁷¹

Kurultay kararından sonra “Toplu ve teşkilatlı gençlik” adı altında başladığı mücadele bir süre sonra zayıflamış dergi sütunlarında da söz konusu edilmez hale gelmiştir. İkinci Dünya savaşı sırasında yayınına ara vermeden devam eden dergi, Ağustos 1940 tarihinde “İlim, fikir, sanat” dergisi, Ocak 1945 tarihinde “millî kültür” dergisi olarak yayınlanmıştır. 1937 yılında Cumhuriyet Halk Partisi’ne gönderdiği yazıda dergi; “*İnkılâp Gençliğinin tertemiz bir yayın organı*”¹⁵⁷² olarak, 1939 tarihinde ise “*İnkılâp ve Cumhuriyet ülküleriyle gençliğimizi fikir ve kültür arkadaşlığı yapan*”¹⁵⁷³ olarak nitelendirilirken 1944 yılında gönderilen yazıda ise “gençlik” ibaresi kaldırılmış ve “*Cumhuriyet ve İnkılâp esaslarına ve Partimizin umdelerine sadıkane hizmet etmekte olan*” dergi olarak tanımlanmıştır. Dergi 1944 yılından itibaren inkılâp ve cumhuriyete bağlılığının yanı sıra Parti ilkelerine bağlılığı da esas alır. Siyasi erke olan bu yakınlık derginin iktidar tarafından finanse edilmesini sağlamıştır. Öyle ki Hıfzı Oğuz Bekata 1939 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi’ne gönderdiği yazıda Çığır dergisinin sadece “*211 Halkevi tarafından değil bütün halkevleri tarafından istifade edilmesini*” talep etmiştir.¹⁵⁷⁴ Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği, Bekata’nın bu talebine rağmen abone sayısını değiştirmemiştir. Fakat 1939 yılı için Çığır dergisine 211 nüsha için 506 lira ödeme yapılmıştır.¹⁵⁷⁵ 1939-1940-1941 yıllarında 211 nüsha abone olunan dergiye 1942 yılında 250 nüsha abone olunmuş ve 600 lira ödeme

¹⁵⁷¹ Bekata, H. O. (1935). Birkaç Söz. Çığır, (31), 1.

¹⁵⁷² CDA,490.1.0.0.1301.322.1.246.

¹⁵⁷³ CDA,490.1.0.0.1301.322.1.196.

¹⁵⁷⁴ CDA,490.1.0.0.1301.322.1.189.

¹⁵⁷⁵ CDA,490.1.0.0.1301.322.1.186.

yapılmıştır.¹⁵⁷⁶ 1943 yılında abone olunan nüsha sayısı 306'ya çıkarılmış ve 734 lira ödeme yapılmıştır.¹⁵⁷⁷ 1944 yılında 306 nüsha için 918 lira¹⁵⁷⁸ 1945 yılında abone olunan nüsha sayısı 400'e çıkarılarak 1200 lira ödeme yapılmıştır.¹⁵⁷⁹ 1946 yılında abone olunan nüsha sayısı 450'ye çıkarılmış ve 1200 lira ödeme yapılmıştır.¹⁵⁸⁰ 1947 yılında ise abone olunan nüsha sayısı 400 olarak kalsa da ödenen abonelik ücreti düşmüştür. Siyasi erk bu tarihten itibaren dergi aylık satın almaya başlamış ve aylık her sayı için 90 lira ödemiştir.¹⁵⁸¹ 1948 yılında siyasi erk bütçenin darlığını sebep olarak göstermiş ve abone olunan sayı dramatik bir şekilde 100'e düşmüştür. Derginin sayı başına ödenen ücreti ise 20 liraya inmiştir.¹⁵⁸² Siyasi erkin, maddi desteğinin azalmaya başlamasıyla dergi 1948 yılında kapanmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk döneminde başlayan ve İsmet İnönü döneminde devam ederek siyasi erk tarafından desteklenen Çığır'ın diğer dergiler gibi 1944'te kapanmamasında 1943'ten sonra derginin dünya görüşünün değişmesi de etkili olmuştur. Önceleri Çığır'da Hüseyin Namık Orkun, Peyami Safa, Necip Asım etkili olmuştur. 1943'ten sonra derginin dünya görüşü değişime uğramış ve kadrosunda Yaşar Nabi Nayır, Behçet Kemal Çağlar, Ceyhun Atuf Kansu, Rıfat Ilgaz gibi yeni yazar ve sanatçılar yer almıştır. Siyasi erkin de 1943'ten itibaren dergiye abone olunan nüsha sayısını ve abonelik bedelini arttırdığını görmekteyiz.

Çığır dergisi gibi siyasi erke yakınlığı ile bilinen diğer Türkçü dergi ise Tahir Akın Karauğuz'un Zonguldak'ta çıkarmış olduğu Doğu dergisidir. "Büyük Ülkü Gazetesi" başlığı ile çıkan derginin kapağında Ziya Gökalp'ın "Doğu'dan gelmişiz Batıya doğru / Bize yol göstermiş Güneş ile Ay" dizeleri yer almaktadır. Ziya Gökalp çizgisini takip eden dergi amacını şu şekilde açıklamıştır:

Garpta asırların üstünden bakan ulu bir tarih kurduk. Garp kültür, millî dehamızın yaratıcı ve yaşatıcı cevheriyle yoğruldu. Bugünkü medeniyet ağacının kökleri bizdedir... Bugünkü can çekişen, harp dünyası ancak Doğu'nun mucizesi ile cennete döner. Onun için Batıya akışımızda bize yol gösteren güneşin indiği yere değil, alevden bir bayrak gibi yükseldiği yere gözlerimizi, yüreğimizi ve dileğimizi çevirelim:

¹⁵⁷⁶CDA,490.1.0.0.1301.322.1.134.

¹⁵⁷⁷CDA,490.1.0.0.1301.322.1.130.

¹⁵⁷⁸CDA,490.1.0.0.1301.322.1.122.

¹⁵⁷⁹CDA,490.1.0.0.1301.322.1.109-110.

¹⁵⁸⁰CDA,490.1.0.0.1301.322.1.101.

¹⁵⁸¹CDA,490.1.0.0.1301.322.1.1-20.

¹⁵⁸²CDA,490.1.0.0.1301.322.1.14.

Doğu'ya!.. Taklitçi, bayağı bir Avrupacılık değil, garbın, müspet ilimleriyle yoğrulmuş bir Doğu'culuk, medeniyetin beşiği olan öz ve yapıcı Asyacılık! Amacımız budur! ¹⁵⁸³

Ekim 1942 yılında yayın hayatına başlayan derginin son sayısı 15 Ağustos 1951 tarihine kadar yayınlanmıştır. Doksan altı sayı olarak yayınlanan derginin sahip olduğu yazar kadrosu ise şu şekildedir; Akın Karauğuz, İsfendiyar Baruönü, Bilge Işıldak, Behçet Kemal Çağlar, Emin Erişirgil, Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu, Orhan Şaik Gökyay, Aka Gündüz, Abdülkadir Karahan, Cafer Seydahmet Kırimer, Hüseyin Namık Orkun, Enver Behnan Şopolyo ve Ali Nüzhet Gökseldir.

Doğu dergisi yayımlandığı dönemde sadece Zonguldak'ın bölgesel dergisi değil Türk kültür hayatını etkileyen önemli bir dergidir. Öyle ki İstanbul'da yayınlanan *Yedi Gün* dergisinin Aralık 1943 sayısında şunlar yazılıydı:

Zonguldak'ta "Zonguldak" ve "Kömür" gazetelerini çıkarmakta olan Akın Karauğuz, bu defa "Doğu" adı altında yeni bir mecmua neşrine başlamıştır. "Doğu", öztürkçülük mefkûresi ile çıkmış olan mecmuaların en mükemmelidir denebilir. Zonguldaklı meslektaşımız, bu güzel fikir dergisinin tekniği ve muhteviyatının dolgunluğu için, basım işlerindeki şu dar durum karşısında hiç bir fedakârlıktan çekinmemiştir. Mecmua, memleketimizin birçok tanınmış fikir adamının kıymetli yazılarını sayfalarında toplamaktadır. Bir kültür ve mefkûre mecmuası olan "Doğu"yu okurlarımıza tavsiye ederiz. ¹⁵⁸⁴

Doğu dergisi, Türk Amacı ve Çınaraltı mecmuasında olduğu gibi dil ve kültür birliğini esas almıştır. Akın Karauğuz Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine göndermiş olduğu yazıda; "*Partimize programının ikinci maddesinde esaslandırıldığı gibi "Dil, Kültür ve Ülkü birliğiyle birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettikleri bir bütün) olan Türk milletinin (yine programımızın her maddesinde beliren ruh ve esasa göre) göre yükselmesi için üstüne düşen yayın ödevini başarmak; Doğu'nun birinci amacıdır."* diyerek derginin ilkelerini belirtmiştir. ¹⁵⁸⁵

Türkçü ideolojideki dergi sahip olduğu Türkçülük fikriyatının Kemalizm'den farklı olmadığını sahip olunan fikriyatın Partinin milliyetçilik anlayışı ile çelişmediğini yine Cumhuriyet Halk Partisi'ne göndermiş olduğu yazıda şu şekilde izah etmiştir:

¹⁵⁸³ Amacımız (Birinciteşrin 1942). *Doğu*, (1), 1.

¹⁵⁸⁴ Karauğuz ve Yayınları (Aralık, 1943). *Yedigün*, (555), 7.

¹⁵⁸⁵ CDA, 490.1.0.0.1383.591.3.164.

(Türkçülük nedir?) anketinde güdülen; tamamıyla Partimizin milliyetçilik “fikriyat”ının işlenmesine hizmet etmek dileğidir. Bu anketimizin ana çizgiler: millî şuurun ne zaman ve nasıl başladığını belirtmek, aşırı garp hayranlığına karşı düşünürlerimizi dile getirmektir. Anketimizin son soruları, bu amacımızın en billurlaşmış bir ifadesi ve Kemalizm’in kendisidir: (Atatürk: “biz, bize benzeriz sözüyle hiçbir yerden kopya, adapte veya tesir altında kalarak yaşayan bir millet olmadığımızı göstermek istedi. Bizim, bize benzememiz, en doğru yoldur. Bu ülküyü nasıl yayabiliriz?) Doğu’nun tuttuğu yolu, bu satırlar, olduğu gibi aydınlatır.¹⁵⁸⁶

İktidarın fikri terminolojisini kullanarak siyasi erkin milliyetçilik anlayışından farklı bir ideolojiye sahip olmadığını gösteren bu satırlar Doğu’nun iktidar tarafından benimsenmesinde önemli bir etkidir. İktidarın maddi ve manevi desteğini alan Karauğuz, Parti’nin dergiye olan bakışını şu şekilde dile getirir; “İlk sayısından son sayısına kadar beğenilip ve öğülen Doğu’ya karşı Partimizin sevgi ve güveni, onu çıkararak için tükenmez bir hayat kaynağıdır.¹⁵⁸⁷

1949 yılında Karauğuz, Doğu dergisinin iktidar tarafından abone sayısının arttırılmasıyla ilgili olarak “Partimizce 1949 yılı için 100 abone 150’ye çıkarıldı. Bu fırsatla şükranımı sunarım.”¹⁵⁸⁸ notunu düşmüştür. Gerek Çığır gerekse de Doğu dergisi iktidarın politikalarının aksinde yayın yapmaması sebebiyle yayın hayatını uzun süre sürdürmüş ve maddi anlamda destek almıştır. Bu sebeple her iki dergi diğer Türkçü dergilerden ayrılmaktadır.

1944 sonrası çıkan Türkçü dergilerden Türk’e Doğru dergisi yayın hayatına 03.1945 tarihinde Eskişehir’de başlamış akabinde ise Adana’da devam etmiştir. Ocak 1949 tarihinde çıkan 35. sayı ile yayın hayatı sona ermiştir. Eskişehir Ticaret Odası başkâtibi Lütfü Oğuzcan’ın sahibi olduğu derginin yazı işleri müdürü ise Lütfi Oğuzcan’ın oğlu, şair Ümit Yaşar Oğuzcan’dır. Ârif Nihat Asya, İlhan Darendeli, Enver Binokay, Lütfi Akdoğan, Lütfi Ayda, A. Celâl Şimşek, Mustafa Ârif Arık, Ziya İlhan Zaimoğlu, Ümit Yaşar Oğuzcan, Mehmet Çakırta, Necati Enez Kâhyaoğlu, Halil Soyuer, A. Rıza Ergüven, Gökhan Evliyaoğlu, İzzet Arslan, Ahmet Remzi Yüreğir, Ahmet Nadir Caner, Ayhan Hünalp, Ali Saracoğlu, Canip Sıtkı İlter, Behçet Kemal Çağlar, E. Behnan Şopolyo, Osman Attilâ vb. isimler derginin yazar kadrosu içerisinde yer almaktadır. Derginin sahibi Lütfi Oğuzcan ayrıca Eskişehir Porsuk gazetesinin de sahibidir. Porsuk gazetesi aynı zamanda Cumhuriyet

¹⁵⁸⁶ CDA, 490.1.0.0.1383.591.3.123.

¹⁵⁸⁷ CDA, 490.1.0.0.1383.591.3.1

¹⁵⁸⁸ CDA, 490.1.0.0.1383.591.3.1-5.

Halk Partisi'nin vilayet gazetesi gibi çalışmaktadır. Türk'e Doğru dergisi de Porsuk gazetesi ile aynı minvalde hareket etmektedir. Lütfi Oğuzcan'ın Şükrü Saraçoğlu'na gönderdiği mektupta derginin görevi açıkça şöyle dile getirilmiştir:

*Ben Eskişehir Ticaret Odası başkâtibiyim. Aynı zamanda burada çıkan ve Partimiz ülküsü yayan "Porsuk" gazetesinin başyazarı ve yine aynı maksadın fikir ve cephesinden naşiri olan "Türk'e Doğru" dergisinin de müessisi ve sahibiyim. ... Seçim sıralarında yılmadan, korkmadan Porsuk gazetesindeki baş makalelerimle Partimiz davasını güttüm. Çünkü ben Emin Sazak'ın belli kötülükleri hakkında otuza yakın makale yazdım, hesap sordum. İşte benim onlarca en büyük kusurum ve bence tek fahir ve gururum.*¹⁵⁸⁹

Cumhuriyet Halk Partisi ile yakın ilişkileri olan Lütfi Oğuzcan 3 Mart 1946 tarihinde İsmet İnönü'ye bir mektup yazarak dergi için şöyle yardım talep eder:

İsmet İnönü'nün Yüce Katına

Birinci yaşını dolduran "Türk'e Doğru dergimizin bu bir yıllık birinci cildini yice katınıza sunmakla bahtlıyım. "Türk'e Doğru etrafında toplanan memleket çocuklarının en büyük övünçleri izinizde ve çizdiğiniz yolda yürümüş olmaktır.

*Yakın ilgi ve teveccühünüz, Anadolu'muzun en güzel köşelerinden birinde yeşeren bu fidanın meyve veren bir ağaç olmasını sağlayacaktır. Çıkması çok zorluklarla karşılaşılan bu derginin devamlılanmasını sağlamayı verimini artırmayı kendi varlığımın dışında gördüğüm için korunması dileğiyle Partimiz Genel Sekreterliğine başvurmuştum. Henüz bir sonuç elde edememekten üzüntülüüyüm. İltifatınızla değerlendirdiğiniz bu derginin yaşatılması yolundaki direktiflerinize muhtaç ve mütefekkirim.*¹⁵⁹⁰

Lütfi Oğuzcan'ın İsmet İnönü'ye yazdığı mektuptan dokuz gün sonra Türk'e Doğru dergisine 12.03.1946 tarihinde yardım yapılır. Lütfü Oğuzcan, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine göndermiş olduğu yazıda yapılan yardımdan dolayı yaşadığı memnuniyeti şöyle ifade eder:

*12.03.1946 tarih ve 8/86370 sayılı mektubunuzu ve dergimize tahsis edilen 250 liralık yardım parasını aldım. Mensup olmakla öğündüğüm Partim tarafından gösterilen bu ilgi ve teveccüh beni çok sevindirdi. Bu teveccühe hak kazanmağa çalışacağımı arz ederken Partime ve prensiplerine karşı olan bağlılığımı da teyit eder ellerinizden öperim.*¹⁵⁹¹

¹⁵⁸⁹ CDA, 490.1.0.0.1321.387.1

¹⁵⁹⁰ CDA, 490.1.0.0.1321.387.1

¹⁵⁹¹ CDA, 490.1.0.0.1321.387.1

Türk'e Doğru dergisi 1946 yılında yardım aldıktan sonra Lütfi Oğuzcan 1947 yılında dergi için Erzurum Milletvekili ve Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Cevat Dursunoğlu'na mektup yazarak yardımın tekrarlanmasını ister. Yardım mektubunda Lütfi Oğuzcan şunları dile getirir:

Ankara'da teşerrüfümüz sıralarında 21 sayısını Eskişehir'de son dört sayısını Adana'da yayınladığım (Türk'e Doğru) dan bahsetmiştim. Çukurova'da böyle milliyetçi bir derginin bulunması ve yaşatılması uğrunda konuşmayı ve yine Anadolu basının ne demek olduğunu ve kendi matbaası olmayan böyle bir derginin çıkarılmasındaki zorlukları da size izahı - bu işlerden anlayan biri olmanız hasebiyle-fazla bulurum.

*Genel Sekreterliğimizce dergiyi daha önce de yardım yapılmıştı. Ancak iki yıldan beri yeni bir müracaat bulunmadım. Bu defa tekrar yardım dileğiyle müracaatta bulundum. Bu dileğimi destekleyeceğinize inanıyorum.*¹⁵⁹²

Lütfü Oğuzcan'ın ikinci defa Türk'e Doğru dergisine yardım konusunda yazmış olduğu mektuptan sonra Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği Lütfi Oğuzcan'a cevap vererek dergiye abone olmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği Lütfi Oğuzcan'a gönderdiği yazıda verilen cevap şu şekildedir:

17 Aralık 1947 tarihli yazınıza karşılıktır;

- 1- Halkevleri için derginizin, 25. Sayısından itibaren, 50 nüshasına 25. sayıdan itibaren abone olmak istiyoruz.*
- 2- Abone bedelleri her nüshasının CHP Genel Sekreterliği Halkevleri Bürosu adresine gönderildikçe adresinize ödenecektir.*
- 3- Vaktinde çıkmayan veya sevk edilmeyen birkaç sayısını bir arada çıkararak, ara sıra çıkan ve yazı kalitesini kaybeden dergilere ait aboneliklerimizi kesme hakkını muhafaza ediyoruz.*
- 4- Bu şartlar dâhilinde abonelerimizin temini taahhüt ettiğinizi bildirir mektubunuzu bekler, başarılar diler, saygılar sunarım.*¹⁵⁹³

Cumhuriyet Halk Partisi daha önce yapmış olduğu yardımdan farklı olarak bu sefer dergiye abone olmak suretiyle yardımda bulunmuştur. Fakat dergi daha sonra gazete şekline çevrilmesinden dolayı 31.01.1949 tarihinde Parti tarafından gönderilen yazıyla yapılan yardım kesilmiştir.¹⁵⁹⁴

¹⁵⁹² CDA, 490.1.0.0.1321.387.1

¹⁵⁹³ CDA, 490.1.0.0.1321.387.1

¹⁵⁹⁴ CDA, 490.1.0.0.1321.387.1

1945 yılında Türke Doğru dergisi ile yayın hayatına başlayan iki Türkçü dergi daha vardır. Bunlar Bucak ve Toprak dergileridir. Bucak dergisi “Fikir-sanat-aktualite” söylemi ile 23 Nisan 1945’de Zonguldak’ta çıkarılan ve 9. sayısından itibaren “Aylık Türkçü Dergi” ye dönüştürülen yayın organıdır. Dergi, önceleri edebiyat ağırlıklı, milliyetçi bir düşünce organıdır. Nejdet Sançar’ın Türkçülük dâvası sanığı olarak İstanbul’da tutuklu iken Askerî Temyiz Mahkemesinin kararı ile salıverilip evdeşinin görevli bulunduğu Zonguldak’a gelmesi ve yazı ailesine katılması üzerine, derginin fiilî yönetimi ona verilmiştir. Böylece Bucak, 9. sayı ile birlikte bir “ülkü dergisi” niteliği kazanmıştır.¹⁵⁹⁵

Derginin yazar kadrosunda Hâlit Taman, Selâhattin Ertürk, İlhan Darendeli, Fethi Gemuhluoğlu, Nejdet Sançar, Muzaffer Soysal, M. Zeki Sofuoğlu, Fethi Tevetoğlu, Ârif Nihat Asya, İhsan Koloğlu, Cemal Oğuz Öcal, Orhan Zihni Sanus, Zafer Arıkbağ, İsfendiyar Baruönü, Enver Güvener, Necip Mirkelâmoğlu, Kemal Göksel gibi isimler yer almaktadır.

Bucak dergisi sahibi Ali Rıza İncealemdaroğlu, Türke Doğru dergisi sahibi Lütü Oğuzcan gibi Cumhuriyet Halk Partisi’ne yakın bir kişidir. Lütü Oğuzcan Eskişehir’de Parti’ye yakın olarak Sakarya gazetesi ve Türke Doğru Dergisi’ni çıkarırken Ali Rıza İncealemdaroğlu ise Zonguldak’ta Ocak gazetesi ile Bucak dergisini çıkarmaktadır. TBMM’ye girişi 1945 yılında Zonguldak Milletvekili Hasan Karabacak’ın ölümü üzerine yapılan ara seçimle olmuştur. Böylece İncealemdaroğlu VII. ara dönem ve VIII. dönemde CHP’den IX. dönemde ise Demokrat Partiden milletvekili seçilir. İncealemdaroğlu siyasi amaçlarını gerçekleştirmek ve kendi propagandasını yapmak amacıyla kurduğu matbaasında Ocak gazetesi ve Bucak dergisini basarak yayımlar.¹⁵⁹⁶ Bucak dergisinin üçüncü sayısında milletvekili seçilen Ali Rıza İncealemdaroğlu ile ilgili şu ifadeler kullanılmıştır:

Ali Rıza İncealemdaroğlu her zaman iyi hareketleri, hayırseverliği ve milliyetçiliği ile tanınmıştır. Genç yaşından beri sadık bir Partici olan İnce Alemdaroğlu 3 yıldan beri Parti Başkanımız bulunmaktaydı... Ve o bunu mükâfatını 28 aday arasından milletvekilliğine seçilmekle kazandı.

*Arkadaşımız Ali Rıza İncealmedaroğlu’na yeni vazifesinde başarılar dileriz.*¹⁵⁹⁷

¹⁵⁹⁵ Sefercioğlu, a. g. e., 33.

¹⁵⁹⁶ Namal, Y., Yıldız, R. (2017). Zonguldak Milletvekili Ali Rıza İncealemdaroğlu. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 6 (7), 335.

¹⁵⁹⁷ Bucak (23 Haziran 1945). 1.

Ali Rıza İncealemdaroğlu'nun Bucak dergisinde Türkçülük, vatan ve millet sevgisi sık sık vurgulanmıştır. Ali Rıza İncealemdaroğlu derginin ilk sayısında önsöz olarak derginin adını “*Bucak tarihten önce var olmuş Asya’da ve Avrupa’da ün salmış, zaferler, destanlar yaratmış ünlü bir ulusun yüreğinde, güveninde yaşayan bir addır*” şeklinde ifade etmiştir. Yine önsözde Bucak dergisinin siyasi görüşü dile getirilerek “*Altıok’un izinde; millî heyecan ve gururumuzla daima doğruya, iyiye doğru koşacağız*” vurgusunu yapmıştır.¹⁵⁹⁸ Bucak dergisinde yayınlanan önsözden de anlaşılacağı üzere Türke Doğru dergisinde olduğu gibi Bucak dergisi Parti’ye bağlılığını dile getirmiştir.

1945 yılında yayınlanan diğer milliyetçi dergi ise Toprak dergisidir. Darendelioğlu'nun Erkek Lisesi öğrencisi iken Adana’da çıkarmaya başladığı ve Edebiyat Fakültesi öğrencisi olduğu yıllarda İstanbul’da yayını sürdürdüğü Toprak, aylık bir edebiyat-sanat mecmuası niteliğindedir. Çıkaran kişinin öğrenci olduğu ve yaşı da derginin sahiplik ve yazı işleri müdürü olmasına izin vermediği için, bu görevleri Sâkıp Önal üstlenmiştir. Başlangıçta adı “müessis” olarak gösterilen İlhan Egemen “sahibi ve yazı işleri müdürü” sanını 13. sayıdan başlayarak kullanmaya başlamıştır. 17. sayıda ise yazı işleri müdürü Mirkelâmoğlu Ahmet Sözmen olmuştur.¹⁵⁹⁹

20 Temmuz 1945 yılında yayınlanmaya başlayan dergi aralıklarla yayınlanarak 1967 yılına kadar yayınına devam etmiştir. Derginin yazar kadrosu; Arif Nihad Asya, Ziya İlhan Darendeli, Osman Attilâ, Ümit Yaşar Oğuzcan, M. Zeki Sofuoğlu, A. Nurullah Barıman, Mehmet Sadık Aran, Cevdet Akçalı, Elmas Yıldırım, Hamit Salih Asyalı, Aydın Nisari, Hamit Macit Selekler, Ziya İlhan Zaimoğlu, Ahmet Kudsi Tecer, Vehbi Cem Aşkun, İbrahim Zeki Burdurlu, Necip Mirkelamoğlu, İbrahim Kutluk, Reha Oğuz Türkkân, Kemal Kaplançalı, Macit Selekler gibi isimler yer almaktadır. İlk sayfada “Toprak Bayramını Kutlarken” yazısıyla yayın hayatına başlayan dergide iktidarın gerçekleştirmiş olduğu Toprak reformundan bahsedilirken şu ifadeler kullanılmıştır:

*Bu memleketin gerçek kalkınmasını toprakta gören Şefler, halkçı bir demokrasi emrinde, köylü ve toprak davalarını temelinden çözmeyi ulusal bir haysiyet konusu olarak kabullendiler.*¹⁶⁰⁰

¹⁵⁹⁸ Ön Söz (23 Nisan 1945). Bucak. (1), 3.

¹⁵⁹⁹ Sefercioğlu, a. g. e., 34.

¹⁶⁰⁰ Toprak Bayramını Kutlarken (25 Temmuz 1945).Toprak, (1), 3.

Toprak dergisi ayrıca İslamcı ve sol söylemlere karşı da yayınlar yapar. Toprak dergisinin 25. sayısında Necip Fazıl ile ilgili şu ifadeler kullanılır:

Yalnız mahkemede gençliğe hitaben: Beni size yanlış tanıttılar dediğini gazetelerde okuduk.

- *Seni bize kimse tanıtmadı. Biz seni yazılarınla tanıdık. İlahi Necip Fazıl ne komik oldun ya!*

BU GİDİŞ İYİ BİR GİDİŞ DEĞİL!

...

Bırakalım artık şu şahsiliği de, umuma faydalı olmaya çalışalım. Kendi kendine harcadığına acıymıyoruz amma; kâğıt ve mürekkep israfına hele şu pahalılıkta doğrusu acıyoruz.

YARASI OLMAYAN GOCUNMAZ!

Her zaman olduğu gibi inkılâbı ve cumhuriyeti kendisine emanet ettiği Atatürk'üne dil uzatanlara kendine has uyanıklığı ile gençlik şahlandı ve o sinsî düşmanlara bekçiliğini bir kere daha hatırlattı. Bu çirkin, inkılâp aleyhtarı yayınlar dolayısıyla milliyetçi bir teşekkür bir beyanname yayınlayarak bu neşriyatlar karşısında kendi görüşünü açıkladı ve onlara esef etti.¹⁶⁰¹

Toprak dergisi ayrıca dönemin sol dergilerine karşı da mücadele halindedir. Derginin 1 Aralık 1945 tarihli dördüncü sayısında Toprak dergisinin dönemin sol dergilerinden farklı olduğu şu şekilde ifade edilir:

Biz bütün kirlî mazinizle sizi, sizin kadar iyi bilir Orhan efendi. Sonra Mektubunuzun neşrini istiyorsunuz. Hemen hatırlatalım ki dergimizin adı ne Ses, ne Yürüyüş, ne Adımlar, ne Yurt ve Dünya, ne Ant, ne Küllük, ne Sokak, ne İnsan, ne de Pınar'dır. İsmimiz bir kızıl maske değil, kanımız pahasına bizim olan bir kutsî varlığın adıdır. Şayet mecmua sayfalarında isminizin "arzı endam" etmesini istiyorsunuz işte Gün dergisi.¹⁶⁰²

Hem İslamcı hem de sol fikriyata karşı yayınlarda bulunan Toprak dergisinin ikinci sayısında ise Cemal Oğuz Öcal, Toprak dergisi üzerine düşüncelerini paylaşmış ve şu kanaatlerde bulunmuştur:

¹⁶⁰¹ Kelami (Aralık 1947). Dikenlik. *Toprak*, (25), 7.

¹⁶⁰² Hürses (1 Aralık 1945). Bir Yazar, Efendiler Ne Halt Ediyorsunuz ve Bir Cevap. *Toprak*, (4), 9.

Altı aydan beri şehrimizde yayınlanmakta olan (Her Yönde Türke Doğru) dergisinin kurucusu arkadaşım Lütfi Oğuzcan okuyup iade etmek şartıyla bana bir mecmua verdi: TOPRAK...

12 sayfa içinde gösteriş ve iddiadan uzak fakat sevimli bir yüzle görünen bu güzel Edebiyat-Sanat dergisi Adana'da çıkıyor. Tam iki yıl vefalı koynunda beslendiğim, insanları gibi sıcak ve cana yakın toprağı gibi zengin ve cömert, Koçyigitler yatağı ve efsaneler diyarı şirin Adana'da....

Hülâsa Toprak daha ilk sayısında bize bu toprağın sesini duyuracağına benziyor. Öz dileğimiz, onun uzun ömürlü ve Adana'mız gibi bol verimli olmasıdır.

(Toprak) ın kurucularını candan kutlarken bu güzel dergiyi okumalarını sayın okuyucularımıza güvenle tavsiye ederiz. ¹⁶⁰³

İktidara yakın kişiler tarafından dergi hakkında yapılan bu sitayişkâr ifadeler dönem itibariyle derginin iktidar tarafından da benimsendiğini göstermektedir. Fakat dergi taşrada yayın hayatına devam etme gayreti göstermekte zorlanır. İlhan Darendeli 8.01.1946 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi Neşriyat Müdürlüğü'ne bir yazı göndererek “*Sahibi bulunduğu Toprak dergisinin –muvaffaksa- çıkacak olan sayılarından birer miktar alınmasını*”¹⁶⁰⁴ talep eder. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği 3.12.1946 tarihinde İlhan Darendeli'nin yazısına istinaden Toprak dergisine 200 liralık yardımda bulunur.¹⁶⁰⁵ Toprak dergisi bahsi geçen yardım dışında siyasi erkten başka yardım aldığına dair arşiv kayıtlarında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Millîyetçi-Türkçü temayülde yayın yapan derginin 32. sayısı ile Mart 1948'de yayın hayatı sonlanmıştır.¹⁶⁰⁶

1945 yılında yayınlanmaya başlayan Türke Doğru, Bucak ve Toprak iktidarın fikri temayülüne paralel yayın yapan dergilerdir. II. Dünya Savaşı sonrası dünyada ve ülkede değişen konjonktür ve Rusya'nın Türkiye'ye karşı hasmane tavrı Türkçü-Milliyetçi fikriyatta yayın yapan dergilere iktidarın politik ve maddi destek sağladığını göstermektedir. Türke Doğru ve Bucak dergileri sahiplerinin iktidar ile olan yakın ilişkileri ve Toprak dergisine yapılan yardımlar iktidarın 1944 öncesindeki tavrının değiştiğini göstermektedir. Bu dergilerde özellikle Rusya ile yaşanan krizden dolayı yoğun bir komünizm ile mücadele

¹⁶⁰³ Öcal, C. O. (20 Ağustos 1945). Toprak Dergisi. *Toprak*, (2). 1.

¹⁶⁰⁴ CDA, 490.1.0.0.1353.492.1

¹⁶⁰⁵ CDA, 490.1.0.0.1353.492.1

¹⁶⁰⁶ Sefercioğlu, a. g. e., 34.

yazıları görülmektedir. 1946 yılında yayınlanan Özleyiş adlı milliyetçi dergi de iktidar tarafından abone olunmak suretiyle maddi olarak desteklenmiştir.

İlk sayısı Ekim 1946 tarihinde yayınlanan Özleyiş dergisi “Bilim-Sanat-Ülkü” söylemi ile çıkarılmıştır. Ekim 1946 ve Aralık 1947 tarihleri arasında 15 sayı yayınlanmıştır. Yazı işleri müdürlüğünü Hikmet Tanyu’nun yaptığı derginin sahibi M. Zeki Özgür Sofuoğlu’dur. Sofuoğlu çıkarmış olduğu dergi hakkında Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği’ne göndermiş olduğu yazıda dergi hakkında ayrıntılı bilgi vermekte ve Partinin dergiye abone olmasını talep etmektedir. Kaleme alınan yazı şu şekildedir:

Ankara’da, şimdilik ayda bir çıkmak üzere ve Özleyiş adı ile bir İlim-Sanat-Ülkü dergisi neşretmekteyim. Ali Nüzhet Göksel, Ali Rıza Yalçın, Arif Nihad Aya, Doçent Aydın Yalçın, Dr. Cezmi Türk, Doçent Fethi Çelikbaş, Dr. Fethi Tevetoğlu, Başbakanlık Müsteşar Muavini Hakkı Kamil Beşe, Hüseyin Namık Kemal Orkun, İsmail Hâmi Danişmend, Kemal Edib, Kemal Güngör, Mahmud, R. Gazimihal, Doçent, Necati Akder, Doçent Osman Turan, Orhan Şaik Gökyay, Remzi Oğuz Arık, Sâdi Yâver Ataman, Prof. Dr. Said Tahsin Tekeli, Samed Ağaoğlu, Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Selâhaddin Çoruh, Doçent Tahsin Özgüç gibi değerli kalemlerin iştirakiyle çıkan ve dördüncü sayısını da idrâk etmiş bulunan Özleyiş, yegâne dayanağımızı bildiği “milliyetçilik” ülküsü üzerinde, Türk aydınlarının bir anlayış beraberliğine ulaşmasını özleyen, tarafsız bir fikir mecmuasıdır.

Bu sıfatla ve daha çok Türk münevverine hitap edebilmek emeliyle yüce katınıza başvuruyor; münasip görülecek adette abone olunması için emirlerinizi saygı ile diliyorum.¹⁶⁰⁷

Samet Ağaoğlu iki yıl içerisinde siyasi erkin milliyetçilere karşı değişen tavrından bahsederek Özleyiş dergisinin görevini şu şekilde açıklar:

Aradan iki sene geçmiş bulunuyor. Hadiseler Türk milliyetçilerini haklı çıkardı. Bugün ayakta durması ve kendisini dinletmesi lazım gelen en büyük ses ve kuvvet onların sesi ve kuvvetidir.

İşte Özleyiş’in ilk manası budur.

Sonra Özleyiş, bir fikir gibi milliyetçi fikri de inhisarında tutan bir zihniyetin yıkılmaya başladığı bir devirde çıkmaktadır. Türk milliyetçiliği senelerce hür insan, hür düşünce mücadelesi yaptı. Tek Partili rejimin kendisi ile en ziyade uğraştığı insanlar milliyetçiler oldular. Çünkü Türk milliyetçiliği ve milliyetçileri bir milletin istiklâlini bir bütün olarak kabul etmektedirler. Onlara göre içerde hür olmayan bir millet

¹⁶⁰⁷ CDA,490.1.0.0.1308.344.1.

dışarıda da hür olamaz. Yine onlara göre millîyetçiliğin ilk şartı devlet idaresinde kayıtsız, şartsız ve muvazaasız milletin hâkim olmasıdır.

Bugün Türk milleti bu iradesinin her şeye rağmen kabul ettirmiş bulunuyor.

Özleyiş'in ikinci manası budur.

Nihayet Türk millîyetçileri iman ettikleri fikirlerinde daima sabit olduklarını hiçbir hadisenin ve taziyenin onların imanını sarsmadığını sarsmayacağını Özleyiş'in etrafında toplanmak suretiyle bir kere daha göstermişlerdir.

*Özleyiş'in üçüncü manasını da ideallerinin zaferini ilan etmesi teşkil etmektedir.*¹⁶⁰⁸

Samet Ağaoğlu'nun dergi tanıtım yazısında da bahsettiği üzere değişen konjonktür ve aynı zamanda derginin sahip olduğu kalite sebebiyle Zeki Özgür Sofuoğlu'nun yardım talebine siyasi erk olumlu cevap vermiştir. Cumhuriyet Halk Partisi, Halkevleri için (Nisan 1947'den itibaren) derginin 100 nüshasına %20 tenzilat ile abone olmuştur.¹⁶⁰⁹

Aralık 1947 yılında yayın hayatından çekilen Özleyiş dergisinin hemen ardından Ocak 1947 Altın Işık, adlı diğer millîyetçi bir dergi yayın hayatına başlar. Derginin 15 Ocak 1947'deki ilkyazı Atsız'ın "Işık" makalesidir. Atsız kaleme aldığı makalesinde Altın ışık dergisinin komünizm ile mücadele edeceğini şu şekilde ifade eder:

Artık destan çağı geçmiştir. Artık gökten mucizeli ışık inmez. Bugünün mucizeli ışığını gökten değil, kitap ve dergilerin satırlarından beklemek lâzım. Bunu biliyoruz. Yine biliyoruz ki birçok kitap ve dergilerin satırları mucizeli ışığı değil, felâketi ve kızıl esareti getirmek için yazılıyor. Şimdilik şu kadarını söylüyoruz:

*Bizim yeni Altın-Işığımız ancak, felâket ve esaret hazırlayan bu yazılar millî şuurun sende boğulduğu zaman inmiş olacaktır.*¹⁶¹⁰

Dergini kurucuları İhsan Koloğlu, Ahmet Çavdaroğlu ve Vahit Sütlaçoğlu'dur. Yazı İşleri Müdürlüğünü M. Fahrettin Kırzioğlu yürütmektedir. Derginin yazar kadrosu içerisinde Atsız, Muharrem Ergin, İsmail Hami Danişmend, Nejdet Sançar, Mehmet Halit Bayrı, Bekir Berk, İhsan Koloğlu, M. Fahrettin Kırzioğlu, Refik Balcıoğlu, Nâzan Danişmend, Hikmet Dizdaroğlu, Arif Nihad Asya, Fethi Tevetoğlu, Orhan Şaik Gökyay, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Ercüment Berker, Cahide Turan, Nuri Hacıoğlu, Türkan Türk, Ali Hatiboğlu,

¹⁶⁰⁸ Ağaoğlu, S. (Kasım 1946). Özleyiş Neyin İfadesidir?. *Özleyiş*, (2), 1.

¹⁶⁰⁹ CDA, 490.1.0.0.1308.344.1.1.

¹⁶¹⁰ Atsız (15 Ocak 1947). Işık. *Altın ışık*. (1), 1.

Faruk Kadri Timurtaş, Bahadır Dülger gibi isimler yer almaktadır. Derginin 25 Eylül 1947 tarihinde yayınlanan 8. sayısı ile yayın hayatı sona ermiştir. Zengin bir yazar kadrosu bulunan ve önemli yurt sorunlarını dile getiren dergi, anapara ve dağıtım zorlukları yüzünden kapanmak zorunda kalmıştır.¹⁶¹¹

Altın ışık, adlı derginin kapandığı 1947 yılında iki Türkçü dergi yayın hayatına başlar bunlardan biri Kızıl Elma diğeri ise Kür-şad'dır. Kendisini *Siyasi Milliyetçi* olarak tanımlayan Kızıl Elma, 31 Ekim 1947'de yayın hayatına başlar. Ankara'da yayın hayatına başlayan derginin sahibi ve yazı işleri müdürü Mustafa Tatlısu (Müftüoğlu)'dur. Dergi ilk sayısında derginin hedefini şu şekilde açıklar:

Kızıl-Elma" terkibi Türk ulusunun millî ülkü sembolüdür. Bu ad altında yayın ailesine katılmaktaki amacımızın millî ülküye hizmet olduğunu izaha lüzum görmüyoruz. Büyük millî ülkü davalarımızı terviç düşüncesiyle bütün ülkü erlerinin -bilhassa- manevi yardımlarına güveniyoruz. Bu vesile ile bir iki noktayı aydınlatmayı lüzumlu sayarız:

- 1- "Kızıl Elma" millî ülkü davalarına hizmet eder tarafsız bir organdır.
- 2- Bütün yayınlarında daima hak, adalet ve vicdani kanaatlerden ilham almayı şiar edinmiştir.
- 3- Bu dergi ayrıca mahkûm Türk dünyasının durumunu ve oralardaki olayları da dikkatle takib edecektir.

Ülküsüz yaşayan milletler ve cemiyetlerin gittikçe soysuzlaştıklarını ve dejenere olduklarını biliyoruz. Bu bakımdan biz -daima var olan fakat çağımızda biraz unutulmuş gibi görünen- kutsal ülkümüze toptan sarılalım! Sütunlarımız ülkü yolcularına açıktır.

*Rehberimiz hak ve adalet kuvvetidir...*¹⁶¹²

Derginin yazar kadrosunda Atsız, M. Sadık Aran, Dr. Hasan Ferit, Abdullah Ziya Kozanoğlu, Müfide Ferit, Feridun Osman Müftüoğlu, Prof. Zeki Velidi Togan, Abdülkadir İnan, Nejdet Sançar, İsmet Rasin Tümtürk, Mehmet Altunbay, H. Emir Erkilet, Fahriye Arık, Hikmet Bayur, İlhan Darendelioğlu, Arif Nihat Asya, Besim Atalay gibi isimler yer almaktadır. 16 sayı yayınlanan dergide sıklıkla iktidar ve komünizm eleştirisi yer almaktadır. "Başbakana Açık Mektup" adlı yazıda iktidar sert bir şekilde eleştirilmiştir:

Birçok vatandaşımızın yalınayak, yırtık kıyafetler ve perişan tavırlarla sürüklenip gittiği, mağa devrine uygun kulübelerde ömür çürüttüğü, sefalet ve cehalet içinde

¹⁶¹¹ Sefercioğlu, a. g. e., 38.

¹⁶¹² Adımız ve Yolumuz (31 Ekim 1947). *Kızıl Elma*. (1), 1.

*kıvrandığı dondurucu ayazlarda tiril tiril titrediği kiş aylarında ihtişam ve lüksün buğuladığı salonlarda maroken koltuklara gömülüp sigara pöfürdeten halkımızın büyük kısmının tarlalarda kızgın güneş altında ter döktüğü sıtma nöbetleri içinde yerlere yuvarlandığı yaz aylarında ise sayfiyelerin serin gölgelerinde şezlonglara serilip buzlu meze ve içkilerle keyif çatan ara sıra gösteriş ve riya aktörlüğüyle kadeh kaldırarak vatan ve milletten fedakârlık hamiyetten, milliyetçilik ve insaniyetçilikten dem vuran, samimiyetsizlik ve istismar şampiyonlarının sayısı maalesef az değildir... Artık bu memlekette kuru laftan, palavra nutuklardan şarlatanlık ve gösterişten bıkmıştır.*¹⁶¹³

Kızıl Elma'da kalem alınan bu tip yazılar sıkı bir muhalefet dergisi olduğunu göstermektedir. Dergide yer alan "Demokrat Parti'yi Parçalamak İsteyen Yahudi" başlıklı yazı derginin iktidara karşı tutumunu ve muhalefete olan desteğinin göstermektedir. Dergideki haberde şu ifadelere yer verilmiştir:

Bu memlekette kanı bozuklardan medet umar gibi hürriyet dilenen kimseler, Kenan Öner-Ahmet Emin hadisesine ne mana vereceklerdir?

*Ahmet Emin'i matbuatın demokrat kahramanı diye baş tacı yapmak gafletine düşenlere bu hadise güzel bir mukaddeme olabilir.*¹⁶¹⁴

Kızıl Elma dergisi 23 Nisan 1948'de yayınlanan 16. sayı ile yayın hayatını sonlandırmıştır. Kızıl Elma ile birlikte 1947 yılında yayınlanan diğer milliyetçi dergi Kür-Şad ise yayın hayatına 2 Nisan 1947 tarihinde başlamıştır. 3 Kasım 1947 tarihine kadar beş sayı yayınlanan dergi kendisini "Türkçü Dergi" olarak tanımlamaktadır. Atsız'ın *En Büyük Türk Kahramanı: Kür Şad* makalesi derginin ilk yazısıdır.

Sahibi ve yazı işleri müdürü Karamağaralı Halûk Opan olan Kür- Şad'ın yazarları arasında Atsız, Hüseyin Nâmık Orkun, Arif Nihat Asya, Nejdet Sançar, Fethi Tevetoğlu, Çivicioğlu Ârif (Hikmet Tanyu), Mustafa Aydınoğlu (M. Zeki Sofuoğlu), Samet Ağaoğlu, Mehmet Altunbay, Fazıl Bayraktar, Bahadır Dülger, Halûk Karamağralı, Selâhattin Ertürk, Osman Attilâ, Ahmet Ellezoğlu, Abdullah Savaşoğlu (Savaşçı), Mehmet Balkan, Orhan Gökova, Gülahmedoğlu Azmi (Güleç) bulunmaktadır Derginin önemi ise 1944-1947 Türkçülük davasındaki bazı savunmalardan ilk kez parçalar sunmasıdır.¹⁶¹⁵

¹⁶¹³ Altunay, M. (28 Kasım 1947). Başbakan'a Açık Mektup. Kızıl Elma. (5), 12.

¹⁶¹⁴ Demokrat Parti'yi Parçalamak İsteyen Bir Yahudi (16 Ocak 1948), *Kızıl Elma*. (12), 11

¹⁶¹⁵ Sefercioğlu, a. g. e., 38.

Kızıl Elma ve Kür Şad dergilerinden sonra 1948 yılının Ağustos ayında “Milliyetçi Sanat Fikir” dergisi Kalem, Adana’da yayınlanmaya başlar. Sahibi ve yazı işleri müdürü Enver Binokay’dır. Yazar kadrosunda; Vehbi Cem Aşkun, Lütfi Oğuzcan, Ümit Yaşar Oğuzcan, Zeki Burdurlu, Halit Fahri Ozansoy, Enver Binokay, Arif Nihad Asya, Ziya İlhan Zaimoğlu, M. Zeki Sofuoğlu, Ayhan Hünalp, Necmeddin Sefercioğlu, Ali Güven gibi isimler yer almaktadır. Bu derginin bir özelliği, değerli şair Arif Nihad Asya için, siyasî sebeplerle Adana’dan Edirne’ye sürgün edilmesi üzerine bir özel sayı (4-5. sayı) çıkarması ve daha sonraki sayılarında Arif Nihad Asya’nın Edirne’den gönderdiği “taşlama” ları yayınlamasıydı. Remzi Oğuz Arık’ın, komünizm ve tehlikesi hakkındaki dizi yazıları da önemlidir.¹⁶¹⁶

II. Dünya Savaşı’nın sonuçlanması sonrasında oluşan iki bloklu yapıda kendini Batı bloğunda tanımlayan Türkiye’ye karşı Rusya’nın hasmane tavrı siyasi erkin iç siyasette Rusya aleyhtarı olmasına sebep olmuştur. Türkiye için sosyalizm ve komünizm de siyasi erk için tehdit olarak algılanmıştır. Kalem dergisinde Zeki Sofuoğlu’nun yazmış olduğu “Amerika Komünizm İle Nasıl Mücadele Ediyor?”¹⁶¹⁷ isimli makalenin başlığı ülkenin dış ve iç politikadaki zihniyet dünyasını göstermektedir.

Özellikle 1948 yılında Adalet Bakanın ve Başbakanın solcu neşriyat hakkındaki tebligatları komünizmle mücadele noktasında devletin tavrını gösterir niteliktedir. Adalet Bakanın göndermiş olduğu yazı şu şekildedir:

*CHP Genel Sekreterliğinin 11.05.1948 tarih ve 10442 sayılı yazısında mevzubahis edilen ve komünizm faaliyetlerinin göze çarpmakta olduğu bildirilen makalelerin, solcu neşriyat hakkında gereken tedbirleri tespit üzere tetkikatta bulunan Parti komisyonuna tevdiine müsaade buyurulmasını üstün saygılarımızla arz ederim.*¹⁶¹⁸

Demokrat Parti’nin iktidara geldiği 14 Mayıs 1950 tarihinden sonra da devletin Komünizme karşı mücadele anlayışı devam ettirilmektedir. 1 Ağustos 1950 tarihinde yayınlanmaya başlanan Komünizme Karşı Mücadele dergisi bunun bir göstergesidir. Derginin ilk sayısında ve birinci sayfadan takdim edilen Başbakan’ın beyanata “Kızıl Beşinci Kola Karşı Mücadele”¹⁶¹⁹ başlıklı haber değişen hükümetle birlikte komünizme karşı tavrın

¹⁶¹⁶ Sefercioğlu, a. g. e., 39.

¹⁶¹⁷ Sofuoğlu, M. Z. (Şubat 1949). Amerika Komünizm İle Nasıl Mücadele Ediyor?. *Kalem*, (6), 8-9.

¹⁶¹⁸ CDA, 30.1.0.0.42.252.1.

¹⁶¹⁹ Başbakan’ın Beyanata (1 Ağustos 1950). Komünizme Karşı Mücadele, (1), 1.

değişmediğini işaret etmektedir. Derginin yazar kadrosunda da dönemin önemli Türkçüleri yer almaktadır. 1950 ile 1952 tarihleri arasında yayınlanan dergi 15 Mayıs 1952 tarihinde yayınlanan 36. sayı ile yayın faaliyetini sonlandırmıştır.

Genel itibariyle İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığına gelmesiyle birlikte Türkçü yayınlar hususunda iktidarın 1944'e kadar duruşu dış politikada rahat hareket edebilmek için her kesime -iktidar ve iktidar politikaları eleştirilmediği sürece- eşit mesafede yaklaşmak şeklindedir. Bu dönemde 1931 yılı Matbuat Kanuna 1938 yılında eklenen siyasi nitelikteki yayın organları için teminat mektubu zorunluğunu bazı Pan-Türkist dergiler, "gayri siyasi" ibaresi ile çıkıp kanundaki boşluktan yararlanmışlar ve teminat yatırmaktan kurtulmuşlardır. Başka bir deyişle, sözü edilen bu dergiler tamamen siyasi nitelikte oldukları halde, böyle olmadıklarını belirten bir kayıt ile yayınlanmışlardır. Bunun nedeni, siyasal nitelikli yayın organlarına getirilen teminat yatırma zorunluluğundan kurtulmaktır. İktidar, siyasi gazeteler için üstlendiği teminatı, bu dergiler için üstlenmemiş; ancak "gâyri siyasi" ibaresi ile yayınlanıp, teminat yatırmaktan kurtulmalarına da ses çıkarmamıştır. Bunun nedeni dış politika gereği olarak Türkiye'nin Almanya ile "iyi ilişkilere" girdiği sırada içeride ve basında Pan-Türkist akıma ve yayınlara karşı takılan hoşgörülü tutumdur.¹⁶²⁰

Fakat II. Dünya Savaşı'nın müttefikler lehine değişmesiyle birlikte dünya kamuoyunda oluşan ideolojik değişim iç politikada iktidarın 1944'de Türkçülüğe karşı keskin bir tavır almasına sebep olmuştur. Bu dönemde iktidarın elini güçlendiren ise 1931 tarihli Matbuat Kanununun 50. ve 51. maddeleridir. 50. maddede yer alan "*ülkenin umumi siyasetine dokunacak neşriyattan dolayı İcra Vekilleri Heyeti kararı ile gazete veya mecmualar muvakkaten tatil olunabilir*"¹⁶²¹ ibaresi iktidarın süreli yayınları kapatması hususunda elini kuvvetlendirmektedir. İktidarın politikaları ile çelişen her türlü yayın "umumi siyasete" aykırı olarak değerlendirilerek kapatılabilmektedir. Fakat 50. maddede yer alan "*bu suretle kapatılan bir gazetenin mesullerinin tatil müddetince başka bir isimle gazete çıkaramaz.*" ibaresi iktidarın denetiminin dergilere oranla gazeteler üzerinde daha fazla olduğunu göstermektedir. Örneğin 2. Dünya savaşı sürecinde Pan-Türkist eğilimli *Bozkurt* ve *Gökbörü* dergilerinin yayın yönetmenliğini yapan Reha Oğuz Türkkkan bu konu hakkında "*dergi*

¹⁶²⁰ Güvenir, a. g. e, 46.

¹⁶²¹ Güvenir, a. g. e, 40.

herhangi bir nedenle kapatılır tatil edilirse yeni bir haftalık ya da aylık dergi ile işe yeniden başlamak zor değildi.” yorumunu yapmıştır.¹⁶²²

II. Dünya Savaşı'nın ardından oluşan iki bloklu sistem, Rusya'nın Türkiye'ye karşı hasmane tavrı ve tehditleri iç siyasette Türk milliyetçiliği fikrinin güçlenmesine sebep olmuştur. Bu siyasi değişimler dönemin Türkçü süreli yayınlarında kaleme alınan yazılarda takip edilmektedir. Ayrıca iktidarın bu süreli yayınlara karşı gerçekleştirmiş olduğu yaptırımlar ve finansal destekler de İsmet İnönü dönemindeki Türkçü neşriyata karşı iktidarın tavrındaki değişkenliği de göstermektedir. Çığır ve Doğu gibi iktidara ve iktidarın politikalarına bağlılığını ifade eden dergiler maddi destek alarak uzun süre faaliyetlerine devam etmişlerdir. Fakat iktidarın politikaları aleyhinde yayın yapan yayınlar ya yaptırımlara maruz kalmış ya da maddi destek alamayarak kapanmak zorunda kalmıştır.

5.1.3. Sol Fikriyata Sahip Edebiyat-Sanat-Fikir Dergileri

Millî Mücadele süresince genciyle yaşlısıyla, kadınıyla çocuğuyla bir var oluş yeniden diriliş mücadelesi veren Türk milleti, 1923'te Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte hedefini, yeni yönetim şeklini sağlamlaştırmaya ve inkılapları halka benimsetmeye çevirmiştir. 1923'ten 1939 yılına kadar ülkede iktisadi, politik ve kültürel olarak birçok teşebbüs gerçekleşmiştir. Gençlik dönemlerinde Gizli Komünist Partisi'ne dâhil olan Aclan Sayılğan¹⁶²³ hatıralarında bu dönemi şöyle ifade eder:

1919'dan itibaren yeraltı faaliyeti yapan Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) kadrosu pek çok dar bilinen mahdut kişilerden teşekkül ediliyordu. 1939 yılına gelene kadar Türkiye ve Türk Gençliği, Aydınlar kapalı bir demokrasinin ve Atatürk Devrimlerinin heyecanı içinde kendi ideolojisini aramak ve kurmakla meşguldü. Dünya siyasetini renklendiren Faşizm, Komünizm, Liberalizm hatta demokrasi gibi terimlerin tariflerine uygun kavramlar ne şekil, ne muhteva olarak ilgi çekmiyordu. Otarşik bir iktisad vardı; bu maddi yapının düşünce, fikir ve kültür planındaki yankıları, tezahürleri de otarşıkti. Kendi kendimize yetiyorduk.” Almanya'da Hitler'in, İtalya'da Mussolini'nin, Rusya'da kanlı bir tasfiye ile Stalin'in, İspanya'da Franco'nun ve Portekiz'de Salazar'ın, iktidarı ele geçirmeleri yurdumuz aydınlarını ve siyasetçilerini, fikir adamlarını ilgilendirmiyordu. Çünkü biz birinci dünya savaşı

¹⁶²² Güvenir, a. g. e, s.41.

¹⁶²³ 1924 İzmir doğumlu olan Aclan Sayılğan, Türkiye'de komünist hareketin tarihini yazan ender kişilerden biri. (Türkiye'de Sol Hareketler, Solun 94 Yılı, Komüna, Ansiklopedik Marksist Sözlük, Soldaki Çatlaklar, Soldaki Bitmeyen Kavga, Pan Türkçü Sosyalizmin Kaynakları ve Sultan Galiev, Yeni Sol, Avrupa Komünizminin Kaynakları, Diyalektiğin Hayal Zincirleri, Marksist Diyalektiğin Sonu vb. Ayrıca Tutuklama ve Deprem isimli belgesel nitelik arz eden iki de romanı var.) (Akar, A. (1989). *Eski Tüfek Sosyalistler*. İstanbul: İletişim Yayınları, 119.)

*sonrasında yıkılan imparatorluğun yerine kurduğumuz Millî Devlet'in, Cumhuriyet'in maziden tevarüs edilmiş meselelerini halletmeye çalışıyor, yeni müesseselerin kurulmasına çalışıyorduk.*¹⁶²⁴

Türkiye'deki 1919'dan 1939'a kadarki siyasi perspektifi aktaran Aclan Sayılğan Türkiye'de yaşanan değişim süreci olarak 1939'u işaret etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması sadece dünya konjonktürünü değil ülke içi konjonktürü de değiştirmiştir. Aclan Sayılğan bu durumla ilgili şu açıklamaları yapar:

*İkinci Cihan Savaşı başladıktan sonra Türkiye ister istemez dünya meselelerine ilgi duydu. Bu kaçınılmazdı. İlginin yanı sıra çeşitli ideolojik kaygılar da gençlik ve aydınlar arasında kendini hissettirmeğe başladı. Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi'ndeki bir kısım profesör, doçent ve asistanlar; İstanbul Üniversitesindeki Asistan ve Doçentlerden bir kısmı (pek azı), dünya meseleleriyle ilgilenenlerin tartışmalarından yararlanarak ve bunları tahrik ve organize ederek, mahdut kadrolu komünist Partisi faaliyetlerinin alanını genişletirler. Ve ilk defa Türkiye Gizli Komünist Partisi teşkilatları faaliyete geçirildi. İlegal Anti Faşist Gençlik Teşkilatı "İleri Gençlik Teşkilatı" ismi altında, TKP (Türkiye Komünist Partisi) nin kontrol altında tahrik ve propagandalara girişti.*¹⁶²⁵

1939 yılında Komünist Partisi Genel Sekreteri Dr. Şefik Hüsnü Değmer, hükümete Türkiye'ye döndüğünde siyasetle uğraşmayacağı konusunda teminat mektubu vererek yurda dönmüştür. Türkiye Komünist Partisi'nin 1939'dan 1944'e ve 1944'ten 1946'ya kadar süregelen faaliyetleri içinde cephe çalışmaları II. Cihan Savaşı'nın aldığı istikamete göre şekillenmiştir. Aclan Sayılğan, 1939-1941 arasında Türkiye Komünist Partisi'nin tavrını şöyle ifade etmektedir:

1939-1941 yılları arasında TKP henüz cepheleşme faaliyetine girmemiştir. Ancak, toplanan SETA- Platform'u (Biz bu deyimi Merkez Komitesi olarak kabul ediyoruz) Refik Saydam hükümetini desteklemeğe karar verdi. Bu kararın gerekçeleri bizce bilinmemektedir. Dr. Şefik Hüsnü Değmer'in raporda gösterdiği gerekçelerde tatmin edici değildir. Yalnız tahmin edilebilir ki, henüz İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıç yıllarıdır ve Sovyetler Birliği Nazi Almanya'sı ile 1939 Dostluk ve Saldırmazlık anlaşması imzalamış ve harp dışıdır. Bilindiği gibi Türkiye'de harbe girmeme kararındadır. Bu siyasi durum Türkiye Komünist Partisi'ni temkine sevk etmiş, Türkiye ve Sovyetlerin harp dışı oluşu üzerine barış politikası güderek edebî faaliyetle yetinmiş ve Refik Saydam'ı destekleme kararı vermişlerdir. Vaktaki 21 Haziran 1941 de Almanlar Sovyetlere hap ilan ettiler ve Türkiye o zaman da tarafsızlıkta direndi, harp dışı kaldı, o zaman Türkiye Komünist Partisi Türk Hükûmetlerine karşı kesif mücadeleye karar verdi. Dr. Şefik Hüsnü Değmer bunu Refik Saydam'ın ölümü ve yerine faşist nitelikte gördüğü Saraçoğlu'nun Başvekil oluşuna bağlıyordu; zira Dr.

¹⁶²⁴ Sayılğan, A. (1962). *İnkâr Fırtınası*. İstanbul: Ülke Yayınları, 65.

¹⁶²⁵ Sayılğan, a. g. e., 66.

*Şefik Hüsnü Değmer'e ve Komünist Partisine göre aslında tarafsız kalma kararında olduğu için Türk Hükûmetlerine Mücadele açılmıştı. Türk Hükûmetlerine mücadele açılmıştı. Türk Hükûmetleri Sovyetler Birliği ve müttefikleri yanında harbe girmediği için hücumu uğrayacaktı. Tabii ki böyle bir hükûmet, Saraçoğlu'nun kişiliğinde faşist bir hükûmetti.*¹⁶²⁶

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasına müteakiben Türkiye'nin dış politikada takınmış olduğu tarafsızlık politikası TKP'nin ülke içerisindeki faaliyetlerine yön vermiştir. 15 Aralık 1946 tarihinde Örfi İdare Komutanlığı Dr. Şefik Hüsnü Değmer'in evinde yapmış olduğu aramada Şefik Hüsnü Değmer'in Moskova'ya gönderdiği raporu bulmuştur. Bahsi geçen rapor 1946'da Örfi İdare Mahkemesi'nde okunmuştur. Raporda TKP'nin izlemiş olduğu neşriyat politikalarından şöyle bahsedilir:

İnkılapçılar -yâni komünistler- harpten az evvel kabul etmiş oldukları yeni taktik mucibince, gizli teşkilâtları yok denebilecek dereceye icra etmişlerdi. Buna mukabil tasavvur edilen Halk Partisi'ne ve Halkevleri'ne girmek işi ancak çok küçük bir mikyasta başarılıabilmiştir. Bunların yegâne faâliyetleri münevver gençlik arasında umumi karakterde bir sol ajitasyon yapmağa ve bâzı sol neşriyatı (gazete ve mecmua) desteklemeğe inhisar ediyordu. Bizzat kendileri de edebî bir Marksist mecmua çıkarıyorlardı. Bu mecmua, siyasî mes'elelere kat'iyen dokunmaksızın, hissiyata hitabeden bâzı inkılâpçı şiirler, marksist edebî tahliller, tarihi materyalist vulgarizasyon makalecikleri neşreliyordu. Bu kadarı bile, etrafında bir heyecanlı gençlik zümresinin toplanmasına ve hareket bâzı kıymetli unsurlar kazandırmaya yaramıştı. Nihayet Hükûmet bunu da çok gördü. Türlü türlü faşist mecmua ve risâlelerin çıkmasına aldırış etmediği halde, Yeni Edebiyat'ı 1941 sonlarında kapattı ve muharrirlerinden belli başlarını askeri mahkemeye verdi.

*1942 senesi içinde faâliyetlerimiz daha ziyade legal neşriyat üzerinde toplanmıştı. Ankara'da çıkan iki ciddi mecmuaya, muntazaman rehberlik ettik. Muvafık gördüğümüz yazıların geçmesine dikkat ettik. Bir taraftan da Tan Gazetesinde umumi siyaset ve cihandaki harp safhaları hakkında günü gününe görüşlerimizi takip eden yazılar çıkmasını te'mine uğraştık. Bâzan bunları bizzat kaleme alarak neşrettik.*¹⁶²⁷

Yeni Edebiyat dergisi ve Dr. Şefik Hüsnü'nün Ankara'da çıkan iki ciddi mecmua olarak bahsettiği *Yurt ve Dünya* ile *Adımlar* dergisi dönemin raporlarına yansımış dergilerdir. Önü dönemde çıkan sol neşriyat hakkında net bir bilgilendirme mevcut değildir. Rasih Nuri İleri ve İlhan Darendelioğlu dönemin sol neşriyatını kendilerince sıralamışlardır. Rasih Nuri İleri'nin bahsettiği sol yayınlar şu şekildedir:

Adımlar (1943), Ant (1945), Ali Baba (1947), Başdan (1948), Barış (1950), Başak (1940), Bizim Paşa (1949), Bu Yollar Uzar (1947), Çığ (?), Dikmen (1945), Edebiyat

¹⁶²⁶ Sayılğan A. (1968). *Solun 94 Yılı 1871-1965*. Ankara: Mars Matbaası, 241-242.

¹⁶²⁷ Tevetoğlu, F. (1967). *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler*, Ankara: y. e. y., 504-505.

*Dünyası (1948), Gün (1945), Gün (1946), Geveze (1947), Gerçek (1946), Görüşler (1945), Gerçek (1950), Gerçek (Günlük, 1950), Hür (1947), Zincirli Hürriyet (İzmir, 1947), Zincirli Hürriyet (1948), Hür Vatan (Günlük, 1947), Hür Gençlik (1949), Hikâyeler (1947), İktisadi Yürüyüş (bir dönem), İnsan (1938-45), Küllük (1940), Marko Paşa (1946), Merhum Paşa (1947), Malum Paşa (1947), Hür Marko Paşa (1949), Medet (1950), Paşa Marko, Öküz Mehmet Paşa, Yedi Sekiz Paşa, Nuhun Gemisi (1949), Köy Enstitüleri Dergisi (1945), Söz (1946), Sokak (1940), Ses (1938), Yeni Ses (1939), Yeni Ses (1941), Yeni Ses (1943), Ses (1946-48), Sendika (1946), Seçilmiş Hikâyeler (1947), Tarla (1950), Uyanış (Serveti Fünun) (1939-1940), Yeni Yol (1940), Yurt ve Dünya (1941), Yağmur ve Toprak (1948), Yaprak, Yenilikler (1946), Yeni Baştan (1950), Yirminci Asır (1948), Yeni Dünya (Günlük, 1945), La Turquie (Günlük), Tan (Günlük), Yürüyüş (1942), Yeni Edebiyat (1940), Yığın (1946), Yirmidört Saat (1947), Yeditepe (1950), Yeni İnsan, Yeni Adam, Projektör.*¹⁶²⁸

Rasih Nuri İleri'nin "1940 yılı sol dergiler" başlığı altında yapmış olduğu listede dergilerle birlikte *Tan*, *Yirmidört Saat* gibi gazeteler de yer almaktadır. Ayrıca "sol dergi" olarak nitelenmemesine rağmen bazı dergilerin yazar kadrolarında bir kaç toplumcu gerçekçi sanatçının olmasından dolayı Rasih Nuri İleri, *Seçilmiş Hikâyeler*, *İnsan*, *Serveti Fünun* *Uyanış* ve *Yeni Adam* gibi dergileri de sol dergi statüsünde değerlendirmiştir. Rasih Nuri İleri kaleme aldığı bu liste için "İşbu liste tam olmadığı gibi tartışmaya da açık bulunmaktadır"¹⁶²⁹ notunu düşmüştür. Rasih Nuri İleri dışında dönemin sol neşriyatı hakkında bilgi veren diğer kişi ise İlhan Darendelioğlu'dur. İlhan Darendelioğlu'nun "1925-1950 Solcu ve Komünist Organları"¹⁶³⁰ başlığı altında açıklamalı olarak sıraladığı dergiler ise şunlardır:

*Kadro (1932), Projektör (1936), Küllük (1940), Ses (1939), Yeni Edebiyat (1941), Yurt ve Dünya (1941), Adımlar (1943), Yürüyüş (1942), Yeni Dünya (1945), Görüşler (1945), Gün (1946), Yığın (1946), Dost (1946), Gerçek (1946), Hür Gençlik (1946), Sendika (1946), Söz (1946), Marko Paşa (1947), Hür (1947), Zincirli Hürriyet (1947), Başdan (1948)*¹⁶³¹

İlhan Darendelioğlu'nun hazırlamış olduğu sol yayınlar listesi Rasih Nuri İleri'nin listesine göre daha dardır. Darendelioğlu dönemin önemli sol fikriyata mensup dergileri arasında değerlendirilen mecmuaları listeye almaya çalışmıştır. Fakat yapmış olduğu liste eksiktir. Örneğin; Nazım Hikmet Ran'ın affı için yayınlanan *Nazım Hikmet* ve *Nuhun Gemisi* dergileri ile Türkiye'nin Kore Harbi'ne katılması üzerine yayınlanan *Barış dergisi*¹⁶³² gibi

¹⁶²⁸ İleri, R. N. (1985). Rasih Nuri'nin Açıklamaları. *Bilim ve Sanat*, (59), 42.

¹⁶²⁹ İleri, a. g. y., 42.

¹⁶³⁰ Darendelioğlu, İ. (1979). *Türkiye'de Komünist Hareketleri*. İstanbul: Toker Yayınları, 320-339.

¹⁶³¹ Darendelioğlu, a. g. e, 320-339.

¹⁶³² Sayılğan, a. g. e., 81.

bazı süreli yayınlar alınmamıştır. İnönü döneminde farklı fraksiyonlara mensup dergiler iktidarın politikaları sebebiyle dağınık ve çeşitlilik arz eden bir görüntü sergilemiştir. II. Dünya Savaşı boyunca basının sahip olduğu bu çok renkli ve sesli çeşitlilik iktidar için iç siyaseti kontrol edilmesi noktasında meşakkatli fakat uluslararası kamuoyuna kendini ifade etme noktasında ise lehinedir. Bu dönemde *Vatan*, *Akşam* ve *Tanin* genellikle demokrasilerden yanadır. *Tan*, hem demokrasilerden yanaydı hem de savaştaki müttefikleri Sovyetleri desteklemektedir. *Yeni Edebiyat*, *Yurt ve Dünya*, *Adımlar*, *Yığın*, *Yürüyüş*, *Ses* gibi sol yayınlar da belirmiştir. *Cumhuriyet* ile *Tasviri Efkâr* Alman yanlısı bir tutum içindedir. *Atsız*, *Bozkurt*, *Ergenekon*, *Tanrı Dağı*, *Türk Sazı* gibi Turancı yayınlar da mevcuttur. *Büyük Doğu*, *Hareket* gibi mistik söylemdeki dergiler de eklenince yelpaze tamamlanmıştır. Böyle hükümetin dış politikasını etkilemeden bütün savaşan taraflara kendilerine karşı olunmadığı mesajı verilebilmektedir.¹⁶³³

İnönü döneminin geniş neşriyat yelpazesi içerisinde yer alan ve sol fikriyata mensup dergilerden ilk yayınlanan dergi *Ses* dergisidir. 18 Senteşrin 1938 tarihinde yayın hayatına başlayan *Ses* dergisinin sahibi ve yazı işleri müdürü Yaşar Çöl'dür. Başmuharriri ise Suphi Nuri İleri'dir. Yazar kadrosunda; Suphi Nuri İleri, Sabiha Sertel, Arif Dino, Abidin Dino, İlhan Berk, Nail Vahdeti, Nâzım Hikmet, Naci Sadullah, Bedri Rahmi Eyüpoğlu, Halikarnas Balıkcısı (Cevad Şakir), Suat Derviş, İhsan Altay, Lütfi Erişçi, Abidin Nesimi, Samim Kocagöz, Orhan Kemal, H. İzzettin Dinamo, Ömer Faruk Toprak, M. Niyazi Akıncıoğlu, M. Faiz Turhan, M. Şerif Başoğlu, Melih Cevdet Anday ve Orhan Veli gibi dönemin yazarları yer almaktadır.

Suphi Nuri İleri, *Ses* dergisinin ilk sayısında dergiyi şöyle tanımlar:

Vakıa Yunan felsefesi insanın siyasi bir mahlûk olduğunu iddia ediyorsa da bizim "Ses" gayri siyasi bir mecmuadır.

Ben de "Ses" de muvaffak olmak için ve okuyucularla çalışacağım. Onlara bütün samimiyetimle hislerimi, düşündüklerimi, istediklerimi bildireceğim ve onlar da görecekler ki hislerim, düşüncelerim ve istediklerim hep idealizme doğru atılmış bir hamledir. Bu hamlenin sesinin okuyucular buradan işitecekler ve hep birden seslerini

¹⁶³³ Koloğlu, O. (2009). *Türkiye'de Kitle İletişimi (Der. Korkmaz Alemdar)*. Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yay, 56

*çıkarak memlekete sanat, edebiyat ve sosyolojinin kuvvetli ve türlü iyiliklerini saçacaklardır.*¹⁶³⁴

16 İllkânun 1938 tarihindeki beşinci sayı ile yayımına ara veren dergi 7 Haziran 1939 tarihinde birinci sayı ile tekrar yayın hayatına başlar. Aylık olarak yayınlanan derginin sahibi ve yazı işleri müdürü Yusuf Ahıskalı'dır. Fikret Adil derginin birinci sayısında *Ses*'i şöyle tanıtmaktadır:

San'at, edebiyat, sosyoloji kelimelerinin baş harflerini alarak bir gazeteye serlevha yaptık ve bir "SES" çıkardık.

"Ses,

Kimi, mizah namı altında şantaja;

Kimi, açık kartpostal ticaretine dayanan;

Kimi, okuyucularına entelektüel rütbesi tevcih eden;

Kimi, fikir namı altında yabancı maksatlara simsarlık eden;

Kimi, felsefe diye hazmı imkânsız, bitmek tükenmek bilmeyen makalelerle tıklım tıklım;

Kimi san'at edebiyat gibi mefhumların perdesine bürünerek resmi ve yarı resmi makamlardan tahsisat ve abone yalvaran mecmuaların hiç birine benzemiyordu. Bu sebepten Babîâli madrabazlarının kulaklarına tamamile yabancı geldi ve onu " ayı kaval dinler gibi" karşıladılar.

*Ses, beşinci veda nüshasıyla istihzaların en büyüğünü Cyron de Bergerac'ı kıskandıracak bir şekilde nefesine tatbik ediyordu. Kendi kendisine reva gördüğü bu zulmü başkalarının yapmamasını isteyemezdi.*¹⁶³⁵

Fikret Adil'in kaleme aldığı yazıda *Ses* dergisinin yayınlanan diğer dergilerden farklı olduğu ve iktidar tarafından abone olunmak suretiyle desteklenmediği izah edilmiştir. *Ses* adıyla yayınlanan dergi Eylül 1939 tarihindeki dördüncü sayısı ile kapanmış ve İkinci Teşrin 1939'da *Yeni Ses* adıyla tekrar yayın hayatına başlamıştır. Hasan İzzetin Dinamo hatıralarında derginin *Ses* isminden *Yeni Ses*'e dönüşümünü ikinci sayıda Abidin Dino'nun çizmiş olduğu yumruk resminden kaynaklandığını şöyle aktarır:

¹⁶³⁴ İleri, S. N. (18 Sontışrin 1938). *Ses*'in İdeali. *Ses*, (1), 2.

¹⁶³⁵ Adil, F. (7 Haziran 1939). Taklitçilik. *Ses*, (1), 2.

Yusuf Ahıskalı'ya İçişleri Bakanlığı'ndan S.E.S dergisinin kapatıldığına dair bir yazı geldi. İçişleri Bakanı, ayrıca, Ahıskalı'yı Ankara'ya çağırıyordu. Ahıskalı, yol parası bulunmadığını, tren parası verilirse Ankara'ya gidebileceğini bildirdi. Suphi Nuri İleri, Yusuf Ahıskalı'nun hemen Ankara'ya gitmesini salıkladı. Ahıskalı Ankara'ya vardığında onun İçişleri Bakanı değil de Müsteşar kabul etti. Ahıskalı, orada Ertuğrul Şevket'le karşılaştı. Orda görevliydi. Kendisini Müsteşarın beklediğini söyleyen oydu. Ahıskalı, Müsteşarın odasına girdiğinde neden buraya çağrıldığını sordu. O, derginin kapağındaki yumruğun siyasal bir anlam taşıdığını, kendisinin buraya bu yüzden çağrılmış olduğu yanıtını verdi. Bunun üzerine, Ahıskalı, adamı kolayca mat edeceğini anladı. Masanın üzerinde duran derginin kapağındaki resmi göstererek:

“Bakınız” dedi, “bu yumruk, sol elin yumruğu değil, bir sağ yumruktur. Bunu da solculukla bağdaştıramazsınız. Bu, olsa olsa, insanın psikolojik fırtınasını belgeleyen bir fizyolojik görünüştür.

Müsteşar bu açıklayış karşısında durakladı. Bundan yararlanan Ahıskalı şöyle dedi:

“Ben, dergimi çıkarmak istiyorum. Neden engel oluyorsunuz?”

Müsteşar:

Çıkarabilirsiniz. Ancak, yeni çıkaracağınız sayının adına Yeni S.E.S demelisiniz. Bir Yeni eklemeniz gerekli.¹⁶³⁶

Siyasi erkin talebi doğrultusunda ismini *Yeni Ses* olarak değiştiren dergi yayınına 1940'da tekrar ara vermiş ve 1941 yılında tekrar yayınlanmaya başlamıştır. 2 Ağustos 1943 tarihinde *Yeni Ses* bu sefer Bakanlar Kurulu Kararı ile kapatılmıştır.¹⁶³⁷ Abidin Nesimi hatıralarında derginin kapatılma sebebini şöyle açıklar:

Derginin altıncı sayısı sıkıyönetim tarafından toplatıldı ve dergi yazarlarından Kemal Sülker, şair A. Kadir (Abdülkadir Meriçboyu) ve ben sürgüne gönderildik. Sürgüne sıkıyönetim komutanlığının idari kararı ile ve gerekçe gösterilmeksizin gönderildik. Sürgüne bu bakımdan niçin gönderildiğimizi bilmiyoruz. Ancak Yeni Ses dergisinde Kemal Sülker Tarafından general Pertev Demirhan'ın o tarihte çıkan bir kitabının eleştirisi yapıldı. Ayrıca yine o tarihlerde Şükrü Saraçoğlu'nun milliyetçiliğimizin genişleyen ve büyüyen yani Turancı bir milliyetçilik olduğu sözlerini, ayrıca, azınlıklara düşmanlık güden ve sadece onlara varlık vergisi adıyla konan haraç ve cizyeyi eleştirmemiz, sürgünlüğümüze sebep olmuştur sanırız. Nitekim Pertev Demirhan'ı eleştiren yazıların Yeni Ses'de çıkması günlerinde Küllük denen yerde rahmetli Sadri Ertem'le karşılaştım. Rahmetli Sadri Ertem “Pertev Demirhan, İnönü'nün yakın arkadaşıdır. Von Papen'in yakın dostudur. Pertev Demirhan'ın kitabını ele almanız ve salvo ateşine tutmanız bir basiretsizliktir, onun olacağını

¹⁶³⁶ Dinamo, a. g. e., 135.

¹⁶³⁷ CDA,30.18.1.2.102.63.15.

*kestirmek oldukça zordur” demişti. Sonradan bu düşmanlığın neye mal olduğunu fiilen tatmış bulunmaktayız.*¹⁶³⁸

Yeni Ses dergisinin son sayısında Abidin Nesimi'nin de bahsettiği üzere Pertev Demirhan'ın “Türk Milletinin İstikbâli” adlı kitapçık hem Yusuf Ahıskalı hem de Kemal Sülker tarafından eleştirilmiştir. Kemal Sülker'in “Yeni Moda ve Yeni Bir Kitap” makalesinde Pertev Demirhan'ı sert bir şekilde şöyle eleştirmiştir:

*Son günlerde âdâbı muaşeret kitabının ad değiştirip görgü kitabı olması gibi öğüt verip bilgiç görünmenin de adı “Türk Milletinin İstikbâli” adı altında maşallah maşallah sayfalar karalamak olmuştur. “Türk Gençliğinin mahdut bir kısmında da görülen bazı nakiseleri sırası geldikçe ortaya koymak nakisleri gidermeye himmet etmek” davası ile çıkarılan bu kitapta “bazı naçiz öğütler takdime” cüret eden General Pertev Demirhan bilseniz neler yazmıyor! Öğüt vermekte pek ileri giden Demirhan'ın gençlikte kusur bulmakta çok şükür pek yaya kaldığı broşürde ap açık görünüyor.*¹⁶³⁹

Yeni Ses 1943 yılında kapatıldıktan sonra *Ses* adıyla 1946 yılında tekrar yayınlanmaya başlanmıştır fakat 16.12.1946 tarihin Sıkıyönetim Komutanlığınca tekrar kapatılan dergi 14.1.1948 tarihinde *Ses* adıyla tekrar yayınlanmaya başlamıştır. 14.1.1948 tarihinde yayınlanan sayısında “Yeniden Çıkarken” başlığı altında şu ifadeler kullanılmıştır:

Ses gazetesi 16.12.1946 gününde yani bir sene evvel sıkıyönetim tarafından kapatılarak sahibi ve baş muharriri Yusuf Ahıskalı dört buçuk ay havasız polis hüccresine tıkmış ve sonra bir suçu olmadığı söylenerek serbest bırakılmıştır. Gazetemiz bundan evvel de muhtelif zamanlarda hükümet tarafından kapatılmıştır. 10 senelik bir mazisi olan SES çıkma müsaadesini bulduğu müddetçe çıkmıştır. Bu gün de okuyucularımızın önündeyiz artık kanun devrine girdiğine inanıyoruz. Türk mahkemesine itimadımız vardır. Fakat idari kararlarla neşriyat hayatından alıkonulmaktan bıktık. Dünya milletlerin hürriyete kavuşmasına doğru gidiyor.

*Yaşasın Hürriyet!*¹⁶⁴⁰

1948 yılında tekrar yayın hayatına başlayan dergi, 1948 yılında sadece iki sayı yayınlanabilmiştir. Son sayısı 21.01.1948 tarihinde yayınlanan *Ses*, iki yıl yayınına ara vermiştir. 1951 yılında tekrar yayınlanmaya başlayan *Ses* dergisi 27.01.1951 tarihinde bir sayı yayımlandıktan sonra kapanmıştır. 1938 yılından itibaren çeşitli aralıklarla 1951'e kadar çıkan dergi dönemin değişen konjonktür ve siyasi erk aleyhine kaleme alınan yazılar

¹⁶³⁸ Abidin Nesimi, a. g. e., 163.

¹⁶³⁹ Sülker, K. (2 Ağustos 1943). Yeni Moda ve Yeni Bir Kitap. *Yeni Ses*, (4), 3.

¹⁶⁴⁰ Yeniden Çıkarken (14.01.1948). *Ses*, (11), 1.

sebebiyle devamlı yayınlanamamıştır. Buna rağmen dergi dönemin önemli sanat, edebiyat, sosyoloji dergisidir.

Ses (Yeni Ses) dergisinden sonra 1940 yılında yayınlanmaya başlayan diğer dergiler ise *Sokak*, *Yeni Yol*, *Hamle*, *Küllük* ve *Yeni Edebiyat*'dir

6 Mart 1940 tarihinde yayınlanmaya başlanan *Sokak* dergisi 12 Nisan 1940 tarihinde yayınlanan ikinci sayısı ile kapanmıştır. "Sanat Mecmuası" sunumuyla yayınlanan derginin sahibi Aydın Arakon ve umumî neşriyat müdürü ise M. German'dır. Dönemin genç yazarları tarafından çıkarılan *Sokak*'ta Aydın Arakon, Arif Dino, Asaf Hâlet Çelebi, Sabahattin Kudret Aksal, Oktay Rifat, Cahit Külebi, Fahir Onger, Hüsamettin Bozok, Cavit Yamaç, Lütfü Özkök, Hasan Tanrıkut, Zahir Güvemli, Behçet Necatigil, Hasan İzzettin Dinamo, Âli Ölmezoğlu ve Niyazi Akıncıoğlu yer alır.

Sokak dergisinin ilk sayısında "Çıkarken" başlığıyla yer alan yazıda derginin amacı şöyle ifade edilir:

*Sokak mecmuası elinde fırçası tuvaline cemiyetimizin san'at ve fikir portresini çizmeyi uğraşan bir ressam benziyor. Fakat Sokak mecmuası gördüğünü çizen bir ressam-badanacı değildir ve yahut olmak istemiyor.*¹⁶⁴¹

Sokak dergisi bahsi geçen yazıda da anlatıldığı üzere halkın sanat ve fikir portresini çizmeye gayret ederek "*san'ata tekrar hayat kazandırma*"¹⁶⁴² amacındadır. Salah Birsal de *Sokak* dergisi için şunları söylemektedir:

*Burada Sokak dergisinin adı üzerinde de durmak gerekir. Sokak, sanatçının fildişi kulesinden çıkmak, sokağa açılmak yığınların içinde yığınla birlikte yaşamak isteyen yeni sanatın bayrak adlarındandır. Sokak, yeni ozanların Küçük Adam'la haşır neşir olmalarına, onun kaygıları, sevinçleriyle, burun buruna gelmelerine aracı olur.*¹⁶⁴³

Sokak dergisi halkı yani sokağı yansıtmaya teşebbüsüyle Garip akımına hatta kendisinden sonra yayın hayatına başlayacak olan *Küllük*'e benzemektedir. *Küllük* dergisi gibi kısa ömürlü olan *Sokak* dergisi ikinci sayısı yayımlandıktan sonra kapanmıştır. Derginin yazar

¹⁶⁴¹ Çıkarken. (6 Mart 1940). *Sokak*, (1), 1.

¹⁶⁴² Çıkarken. (6 Mart 1940). *Sokak*, (1), 1.

¹⁶⁴³ Birsal, a. g. e., 169-170.

kadrosu arasında yer alan ve *Sokak* dergisinin çıkarılması hususunda gayretleri olan Fahir Onger dergiyi bir sayı parası zararla kapamak zorunda kalmıştır.¹⁶⁴⁴

İlk sayısı 30 Ağustos 1940 tarihinde yayınlanan *Yeni Yol* dergisi “*İnkılâpçı, Halkçı, Milliyetçi, Lâik, Devletçi, Cumhuriyet Neslinin Fikir ve San’at Organı*” sunumuyla çıkmıştır. Derginin sahibi ve umumî neşriyat müdürü Talha Balkı’dır. Birinci sayıda yayınlanan “*Yeni Yol’u ne için çıkarıyoruz?*” adlı yazıda derginin amacı olarak “*Memleket kültürüne hizmet etmek ve hakikî istidatları Geniş Kütleye tanıtmaktır*” ibaresi yer almaktadır. Mütevazı bir iddia ile yayın hayatına başlayan derginin maddi beklentisi olmadığı şu cümlelerle ifade edilmiştir:

Biz her hangi bir büyük iddiaya sahip olarak bu işe girişmiş değiliz. Fakat karınca kararınca deyip bu memleket kültüründe bir gediği doldurmaya çalışacağız.

Bugün en geniş inisyativ hürriyetine sahip olmamıza rağmen yeni kabiliyetlerin bir inkişaf sahası bulamadıklarını maalesef itiraf mecburiyetindeyiz. Bundaki âmil neşriyatın karşılığı alınamayan maddi fedakârlıklara bağlı olmasıdır.

*Mevcut mecmuaların ekserisi, kültür mecmuası olmaktan ziyade imza inhisarı esasına müstenit birer kazanç vasıtasıdır.*¹⁶⁴⁵

Yeni Yol dergisinin yazar kadrosunda; Fikret Âdil, Ş. Ahiskal, N. Akıncıoğlu, Sabahattin Âli, İ. Altay, H. Arusan, İlhan Berk, H. Bozok, Asaf Halet Çelebi, Dr. M. Derman, Suat Derviş, B. Devrim, M. Devrim, Hasan İzzetin Dinamo, Âbidin Dino, Ârif Dino, Lütfü Erişçi, Sait Faik, Zahir Güvemli, Samim Kocagöz, Gavsî Ozansoy, Abidin Nesimi, Orhan Veli, Hasan Tanrı Kut, M. Seyda gibi isimler yer almaktadır.

Dönemin toplumcu gerçekçi yazarlarının çoğunlukta olduğu derginin yazar kadrosu zaman içerisinde dağılmıştır. Hasan İzzetin Dinamo hatıralarında bu durumu şöyle anlatır:

Ünlü hikâyeci Sadri Ertem’in gölgesinde Yeni Yol’un birinci sayısı çıktı. Bunda ön planda Talha ve Abidin Nesimi görünüyordu. Abidin Nesimi bir yazardan başka bir şey değildi. Parası nereden gelirse gelsin, düşüncelerini yansıtacak bir sol dergiye tutkuyla sahip olmak istiyordu.

Yeni Yol serüveni Abidin Nesimi’nin elinde etkisiz bir mülk olarak kalmıştı. Derginin örgütçüsü Abidin Dino ikinci sayı için yaptığı kapak resminin konmayışı yüzünden

¹⁶⁴⁴ Dinamo, a. g. e., 44-45.

¹⁶⁴⁵ Balkı, T. (1 Ağustos 1940). *Yeni Yol’u Ne İçin Çıkarıyoruz?*. *Yeni Yol*, (1) , 2.

*dergiden çekilmiş, öteki yazarları da sırasıyla birer bahaneyle Abidin Dino'yu izlemişlerdi.*¹⁶⁴⁶

Yeni Yol dergisi yazarlarının dergiyi terk etmesi dergiyi oldukça zayıflatmış olacak ki dergi ikinci sayısı yayınlandıktan sonra kapanmıştır. Hasan İzzetin Dinamo hatıralarında siyasi erkin dergiyi uzaktan kontrol ettiğini şöyle anlatmaktadır:

Abidin Dino, Talha denen yeni bir ajandan gelen bir iktidar saldırısını değerlendirecek, onun getirdiği beş-altı bin lirayla Yeni Yol diye yeni bir dergi çıkmak üzere atılma geçti.

*Bu sırada Yıldız'daki Polis Okulu'nda öğretmen olan Sadri Ertem, eroinman olarak tanınan Talha'nın bu yeni kombinezonu kıvıramayacağını görerek Yeni Yol dergisini çıkarma işini kendi üstüne aldı. Dergi, şimdiye dek durmadan çıkıp batan, ya da daha çok batırılan, yakından kontrol edilemeyen dergilerin yerine sol eğilimli olarak yayına başlayacak, bütün sol şairlerle yazarlar kendini belli ederek bu ökseye konacaklar, sonra da ağın ipi uzaktan çekilerek ispinozalar, sakalar, floryalar, isketeler toparlanarak kafeslere konacaktı. Evet, iktidarın görevli bütün kuşbazları, ellerindeki ökseleri, ağları, kafesleriyle edebiyat kırlarına dökülmüşlerdi.*¹⁶⁴⁷

Yeni Yol dergisinin 30 Eylül 1940 tarihinde ikinci sayısı çıktıktan sonra yayınına ara vermiş üçüncü sayısı iki yıl sonra 4 Mart 1942 tarihinde yayınlanmış ve İnönü döneminde bir daha neşredilmemiştir. Fakat Abidin Nesimi, aradan yirmi yıl geçtikten sonra dergiyi tekrar yayımlar ne var ki *Yeni Yol* dağıtılmadan toplanır. Abidin Nesimi dergideki yazılar nedeniyle tutuklandığını hatıralarında şöyle anlatır:

Alaaddin Hakgüder'in malî durumu bozulmuştu. İş yapmak için para sıkıntısı içindeydi. Hakgüder, Fehmi Yazıcı'nın geçimini üzerine almak ve Fehmi'nin çıkaracağı bir dergiyi finanse etmek, Fehmi de Alaaddin'in piyasa işlerini izlemek ve yanında çalışmak kaydıyla elindeki paranın bir kısmını ona borç vermeyi teklif etti. Alaaddin de uygun gördü. Bu suretle Fehmi Yazıcı'nın son miras parasıyla Yeni Yol dergisinin çıkması sağlandı. Gerçi yukarıda anlattığımız gibi bu dergi 1940'tan 20 yıl sonra yeniden çıkmaya başlayacaktı.

*Dergi basıldı, fakat piyasaya çıkmadan toplatıldı. Derginin sahibi Fehmi yazıcı gözüne alındı. Yeni yol dergisi dolayısıyla tutuklu kaldığım yüz gün içinde doğaldır ki işime devam edemedim.*¹⁶⁴⁸

¹⁶⁴⁶ Dinamo, a. g. e., 103.

¹⁶⁴⁷ Dinamo, a. g. e., 92.

¹⁶⁴⁸ Nesimi, a. g. e., 220-225.

Yeni Yol dergisi Türk basın hayatında kısa süreli çıkmasına rağmen gerek İnönü döneminde gerekse de 1960'da iktidar tarafından takip edilen bir neşriyattır.

Yeni Yol dergisiyle birlikte Ağustos'ta bir dergi daha yayın hayatına başlar. Bu dergi *Hamle* dergisidir. “*Edebiyatda, Sanatda, Fikirde, İlimde*” sunumuyla yayın hayatına başlayan *Hamle*'nin müessisi Celâleddin Ezine, sahibi ve neşriyat müdürü ise Hasan Tanrıkut, mesul müdürü ise Şahabettin Suntekin'dir. *Hamle* dergisinin yazar kadrosunda *Küllük* dergisinde de yazılar yazacak olan; Asaf Hâlet Çelebi, Baha Dürder, Doğan Ruşenay (Hasan Tanrı Kut), Hasan İzzettin Dinamo, Sabahattin Kudret Aksal ve Suphi Taştan gibi yazarlar yer almaktadır.

Celâleddin Ezine, *Hamle*'nin ilk sayısında yer alan “Bir Ön Söz” yazısında derginin amacını şöyle belirtmektedir:

Hamle, sonu <<ist>> ile nihayet bulan kelimeleri bir program olarak değil, fakat kıymetleri adesesinde gördüğünden dolayı ve <<zümre sistem>> ini, yani <<kısım münevver>> in mecmuası olmağı reddettiği için beyannamemiz yoktur. Maksudı, her münevverin yazabileceği, her münevverin okuyabileceği risale olmaktadır.

*Ahenksizlik, ahengimiz olacak. Sekter hükümleri, doktrinlere bağlı fikirleri yıkıyoruz. Edebî inhisar eski bir mutlakiyet saltanatı kadar çürüdü. Fikirde yeni nizamın bayrağını açıyoruz.*¹⁶⁴⁹

Celâleddin Ezine'nin bahsetmiş olduğu zümre sisteminden uzaklaşma her kesimden münevverin okuyabileceği bir dergi yaratmak fikrinin ilkesi “ahenksizliğin ahengi” dir. Dergide toplumcu yazarlar ağırlıkta olmakla birlikte farklı görüşten yazarlar da katılım göstermiştir.

Hamle dergisinin son sayısı Birincikânun 1940 tarihinde yayınlanarak kapanır. *Hamle* kendisinden önce çıkan dergilerden bir farklılık göstermez hatta toplumcu gerçekçi dergiler ve yazarlar tarafından eleştirilir. *Küllük* dergisinin “Fasa Fiso” başlıklı köşesinde dergi hakkında şunlar ifade edilir:

‘Hamle- müessisi: Celâlettin Ezine’ isimli bir mecmua çıktı. Daha çıkışının ikinci gün, ikinci tab’ı yapıldı. Aradan üç, beş, on gün geçti, fakat henüz üçüncü, beşinci, onuncu tabıları çıkmadı. Bu cidden acınacak bir haldir. Zira ‘Hamle-müessisi: Celâlettin Ezine’ mecmuasını okumamak hakikaten büyük bir noksandır. Baş yazısında ‘Hamle-

¹⁶⁴⁹ Ezine, C. (Ağustos 1940). Bir Ön Söz. *Hamle*, (1), 1-2.

müessisi Celâlettin Ezine' mecmuanın programını şöyle tesbit ediyor: 'Ahenksizlik ahengimiz olacaktır'.

Filhakika 'Hamle- müessisi: Celâlettin Ezine'de Hamle mecmuasının müessisi Celâlettin Ezine'nin imzasına ön kapakta beş, bu kapağın içinde bir, birinci sahifede iki, üçüncü sahifede bir, altıncı sahifede bir, onuncuda bir, yirmi ikincide bir, yirmi üçüncüde C.E. şeklinde iki olmak üzere ondört defa tesadüf ediyoruz. Bundan başka birkaç muharririn de aynı nüshada müteaddit imzalarını gördük. Fakat Celâlettin Ezine belki kızar, onları müessesesinden atar diye kimler olduğunu söylemeyeceğiz.

*Lakin diyeceksiniz, kendisi görmez mi? Emin olunuz görmez. Onun kendinden başkasını görmeğe tahammül yoktur.*¹⁶⁵⁰

Küllük dergisinde kaleme alınan bu eleştiri yazısına paralel olarak Hasan İzzettin Dinamo, *Hamle* için “düşünüş bakımından bizim daha önceki dergilerimizden ileri değildi”¹⁶⁵¹ yorumunu yapmıştır.

1 Eylül 1940 tarihinde İstanbul'da yayınlanmaya başlayan “Fikir ve Sanat” dergisi *Küllük*'ün sahibi ve neşriyat müdürü Alaaddin Hakgüder'dir. Derginin finansmanını sağlayan Alaaddin Hakgüder; *Gün, Gerçek* gibi birçok dergiye de yardım etmiştir. Öyle ki Türkiye sosyalizminde önemli yere sahip olan Alaaddin Hakgüder, Türkiye Sosyalist Partisi'nin de uzun süre masraflarını karşılamıştır.¹⁶⁵² *Küllük* dergisinin yazar kadrosunu ise kendisinden önce çıkan *Yeni İnsanlık*¹⁶⁵³ ve *Sokak* dergilerindeki yazarlar ile birlikte aynı ay yayın hayatına başlayan *Hamle* dergisindeki yazarlar oluşturmaktadır. Yazar kadrosunda; Sadri Ertem, Abidin Dino, Orhan Veli, Lütfi Erişçi, Hüsamettin Bozok, Suphi Taşhan, İlhan Berk, Cavit Yamaç, Hasan İzzettin Dinamo, Abidin Nesimi, Asaf Halet Çelebi, Suat Taşer, Hasan Tanrıkut, Fikret Adil, Celalettin Ezine gibi isimler yer almaktadır.

Bir sayı yayınlanan *Küllük* dergisinin ilk sayısında imzasız olarak yer alan *Küllük Beyannamesi* derginin zihniyet dünyasını ve istikametini belirtmektedir. Beyannamede, *Küllük bir kahvedir*¹⁶⁵⁴ fakat bu alelade bir kahve değildir. Bu kahve bir zihniyet dünyasının

¹⁶⁵⁰ Fasa Fiso/ Hamle – Müessisi: Celâlettin Ezine (Eylül 1940). *Küllük*, (1), 15.

¹⁶⁵¹ Dinamo, a. g. e, 27-31.

¹⁶⁵² Nesimi, a. g. e, 158-159.

¹⁶⁵³ 15 Şubat 1940'da “estetik, ahlak, tabiat” dergisi olarak yayın hayatına başlayan Yeni İnsanlık, dört sayı yayımlandıktan sonra kapanmıştır. Derginin imtiyaz sahibi Hasan Tanrıkut, neşriyat sahibi ise Şahabettin Suntekin'dir. “Estetik, ahlak, tabiat” kavramlarının klasik hümanizmle yorumlanıp “millî” bir renk verilmek istendiği dergide, Sanayi Devrimi sonrasında yükselen materyalist zihniyet eleştirilir ama yadsınmaz. 1940'larda belirginleşecek “(toplumcu) gerçekçi şairlerin ilk ürünleri bu dergide yayınlanır ama bu şiirlerde, henüz ne “toplumcu” ne de “gerçekçi” bir hava vardır. (Doğan, M. C. (2017). İdeali, İddiası Olan Bir Dergi: Yeni İnsanlık”, Türk Dili Dergisi, (782), 51-52.)

¹⁶⁵⁴ *Küllük Beyannamesi* (1 Eylül 1940). *Küllük*, (1), 1.

temsilcisidir. Yazara göre, “Anadolu köyünün hakiki mâbedi kahvedir, Divan edebiyatı-Halk edebiyatı mücadelesinde kahve halk san’atının saraya karşı kalesi olmuştur. Tarihte tekkelerin yegâne ciddi rakibi kahveler olmuştur”¹⁶⁵⁵. Yazar, bütün bunları belirttiikten sonra “Küllük bir kahve ismidir demiştik küllük bir istikamettir de”¹⁶⁵⁶ diyerek Küllük’ün bir kahveden ziyade bir yöneliş bir hedef olduğunu belirtir. Yazarın bahsettiği istikamet ise kahveden yani halktan kopuşla birlikte kaybedilen istikametın Küllük ile tekrar kazanılacağıdır.

Halkı sanatçıyla buluşturma gayretindeki derginin yayın hayatı ilk sayı ile son bulmuştur. İktidarın, 26.09.1940 tarihinde almış olduğu Bakanlar Kurulu Kararında *Devletin umumî siyasetine aykırı neşriyatta bulunduğu görüldüğünden*¹⁶⁵⁷ Küllük’ün kapanmasına karar verilmiştir. Abidin Nesimi anılarında kapatılma sebebi olarak şunları söylemiştir:

*Bir sayı olarak çıkarılabilen bu derginin kapatılma nedeni Orhan Veli (Kanık)’ın “Tahattur” şiirindeki dizeleridir.” Bu dizeler “Alnımdaki bıçak yarası / Senin yüzünden/ Tabakam senin yadigarın” dır. Biz bu şiirin bir olaya çağrışım yaptığını bilmiyorduk. Bu çağrışım, CHP tarihinde yer alan “barut irtişası yolsuzluğu olayı”ndaki altın tabakayı hatırlatmasıdır. Bu, barut alım satımındaki bir yolsuzlukla ilgilidir.*¹⁶⁵⁸

Hasan İzzettin Dinamo ise hatıraların bahsi geçen şiiri Hasan Ali Yücel ile şöyle ilişkilendirmektedir:

*Sözde Hasan Ali Yücel Orhan Veli’nin Orospu şiirinden alınmış, Bakanlar Kurulu’ndan karar çıkartarak Küllük dergisini kapattırmıştı. Sözde bu yergicik Hasan Ali Yücel’le sevgilisini hedef almışmış. Söylenti.*¹⁶⁵⁹

Her iki yazarın da anılarına bakıldığında dönemin önemli dergileri arasında yer alan Küllük’ün hangi sebep ile kapandığı net değildir. Fakat siyasi erkin almış olduğu karar göz önünde bulundurulduğunda iktidarın siyasi politikalarına aykırı yayın yapmış olmak bir derginin sonunu getirmektedir.

Sokak, Yeni Yol, Hamle, Küllük gibi kısa süreli yayın yapan dergiler dönemin toplumcu gerçekçi yazarlarını bünyesinde barındıran sol fikriyata sahip dergilerdir. 1940 yılı içinde

¹⁶⁵⁵ A. g. y, *Küllük*, 1

¹⁶⁵⁶ A. g. y, *Küllük*, 1

¹⁶⁵⁷ CDA, 30.18.1.2.92.93.11.

¹⁶⁵⁸ Nesimi, a. g. e, 158.

¹⁶⁵⁹ Dinamo, a. g. e., 108.

çıkan diğer neşriyat ise *Yeni Edebiyat*'tır. Gazete şeklinde çıkan dergi "Sanat, Edebiyat ve Fikir Gazetesi" sunumuyla 5 İlk Teşrin 1940 tarihinde yayın hayatına başlar. Derginin imtiyaz sahibi Neriman Hikmet, neşriyat müdürü ise M. Çetin'dir. 5 Ekim 1940-15 Kasım 1941 tarihleri arasında yirmi altı sayı yayınlanan derginin birinci sayısında yer alan "Bedbinlik ve Nikbinlik" makalesi, günlük siyasal tartışmaların yapıldığı bir ortamda cesaretlerini kıran bedbinliğin (eskinin) aksine nikbin (yenilikçi) bir dünya görüşüyle neşre başlandığı şöyle ifade edilir:

"<<Şimdi edebî gazete çıkarmanın zamanı değildir, herkes bütün vaktini siyasi tartışmalara vermiştir, günlük siyasi gazete okuyor. Siz okuyucu bulamazsınız!>> gibi sözlerle karşımıza çıkan bedbinlere rağmen gazetemizi çıkarıyoruz. Muvaffak olacağımıza, okuyucu bulacağımıza eminiz. Çünkü nikbiniz.¹⁶⁶⁰

İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı dönemde yurt içi ve yurt dışı olmak üzere bütün kamuoyunun dikkati savaşın gidişatına odaklanmıştır. Böyle bir ortamda derginin yöneticileri edebiyat ve fikir neşriyatı çıkarmanın ne kadar meşakkatli bir teşebbüs olduğunun farkındadır. Toplumcu gerçekçi yazarların ağırlıkta bulunduğu derginin yazar kadrosunda; Sabahattin Ali, Zeki Baştımar, Hüsamettin Bozok, F. Celâlettin, Suat Derviş, Abidin Dino, Hasan İzzettin Dinamo, Neriman Hikmet, Ali Rıza, Naci Sadullah, Suat Taşer, Suphi Taşhan, Kemal Sülker, İlhan Tarus gibi isimler yer almaktadır.

Hasan İzzettin Dinamo derginin sahibi Neriman Hikmet'in Yeni Edebiyat dergisinin idaresini ikinci sayıdan itibaren Suat Derviş'e bırakmasından ve derginin yaşadığı değişiklikten şöyle bahseder:

Derginin sahibi Neriman Hikmet'ti. O henüz bir lise öğrencisiyken güzel şiirler, hikâyeler yazan, çevresince bir yetenek olarak görülen bir kızdı. Yazılarını yayınlatabilmek üzere Doğuş adlı bir dergi çıkarmağa başlamıştı. Bu, birkaç sayı sürdü. Sonra, Yeni Edebiyat diye başka imtiyaz alarak iki sayı çıkarmıştı. Bu sırada üniversiteye giren genç sanatçı Suat Derviş'le tanıştı. Ondan sonra dünya görüşü değişti... Neriman Hikmet, Yeni Edebiyat Gazetesi'ni temelli Suat Derviş'in buyruğuna verdi. İşte, bu yeni olanak beni çok sevindirmişti. Bir kez daha ekmeksiz dünyada şiirle olsun karın doyurmak, kendini aldatmak olanağı kendini göstermişti. Dergide bütün yakın arkadaşlarım vardı. Dergi artık büsbütün sol dergiydi. İçinde ilaçlık bile gericilik ögesi yoktu: Abidin Dino, Hüsamettin Bozok, Lütfü Erişçi, Ali Rıza (Reşat Fuat), Suat Derviş, Zeki Baştımar, Suphi Taşhan temel kadroydu. Sonradan bu kadroya Sabiha Sertel, Zekeriya Sertel, Suat Taşer, Sabri Soran, Arif Kızıldaş, Mehmet Seyda, Nusret Otyam, Kemal Sadık Gökçeli (Yaşar Kemal), Muzaffer Arabul, A. Kadir,

¹⁶⁶⁰ Bedbinlik ve Nikbinlik (5 İlk Teşrin 1940). *Yeni Edebiyat*, (1), 1

*Danyal Ateşkan (Hulusi Dosdoğru), takma adlarla Nâzım Hikmet, Nail V. vb. katılacaktı.*¹⁶⁶¹

Suat Derviş'in dergi üzerindeki ağırlığı arttıktan sonra Hasan İzzettin Dinamo'nun tabiriyle Yeni Edebiyat büsbütün bir sol dergi olmuştur. Böylece Yeni Edebiyat, toplumcu gerçekçi anlayışının kuramsal olarak somutlaştığı bir dergi haline gelir. Dergide edebiyat ve sanat alanında makaleler yer almakla birlikte eğitime yönelik didaktik makaleler de yer almaktadır. Suphi Nuri İleri, Yeni Edebiyat dergisinde kaleme alınan bu makalelerin, Türkiye Komünist Partisi genel sekreteri Reşat Fuat Baraner tarafından kaleme alındığını belirtmektedir. Ayrıca, yine Suphi Nuri İleri'ye göre bu makaleler Partili gençlerin "eğitime yönelik didaktik yazı" lardan oluşmaktadır. Bu makaleler "Partinin emir ve kontrolünde kaleme alındığından" Suat Derviş'in eşi ve TKP genel sekreteri Reşat Fuat Baraner'in sorumluluğundadır.¹⁶⁶²

Dinamo, Suat Derviş ve eşi Reşat Fuat Baraner'in dergi üzerindeki etkisini ve dergide yayınlanacak yazılar üzerindeki çalışmaları şöyle ifade eder:

*On beş günde bir Yeni Edebiyat Dergisi'nin düzeltmelerini yapmak üzere Suat Derviş'le Reşat Fuat'ın Şişli'deki evlerine gidiyordum. Hep birlikte müsveddeleri gözden geçiriyor, dört sayfalık bir gazete olan dergiyi elden geldiğince yanlışsız çıkarmağa çalışıyorduk.*¹⁶⁶³

Hasan İzzettin Dinamo'nun anlattıklarının yanı sıra Aclan Sayılğan da TKP'nin dergi üzerindeki etkinliğinden şöyle bahseder:

*"Yeni Edebiyat" dergisi müptedilerin çıkardığı bir edebiyat risalesi değil Türkiye Gizli Komünist Partisi'nin resmi organı idi. (Bu Dr. Şefik Hüsnü Değmer'in Moskovaya gönderdiği rapordan da anlaşılıyor.)*¹⁶⁶⁴

Aclan Sayılğan'a göre Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı esnasında tarafsız bir tutum sergilemesi TKP'nin 1939-1941 yılları arasında herhangi bir cepheleşme faaliyetine girmemesine sebep olmuştur. Bu yüzden TKP, siyasi meselelere katıyen dokunmayan "Yeni Edebiyat" dergisini yayınlamıştır. Fakat siyasi erk yine de 1941 yılında Yeni Edebiyat

¹⁶⁶¹ Dinamo, a. g. e, 122-123.

¹⁶⁶² İleri, S. N. (1998). *Yeni Edebiyat: Sosyalist Gerçekçilik*. İstanbul: Scala Yayıncılık, 11.

¹⁶⁶³ Dinamo, a. g. e, 125.

¹⁶⁶⁴ Sayılğan, a. g. e, 241.

dergisini kapatır. Neriman Hikmet Öztekin, Sabiha Sertel, Emin Türk Elişin, Suat Derviş, Zeki Baştımar, Hasan İzzettin Dinamo, Suphi Taşhan, Suat Taşer, Ruhi Derviş (Suat Derviş'in kardeşi) ve Reşat Fuat Baraner tevkif edilmiştir. Reşat Fuat Baraner ile Zeki Baştımar dergi ile ilgileri olmadığından serbest bırakılmıştır. Geri kalanı ise Komünizm propagandası yapmaktan hüküm giymiştir.¹⁶⁶⁵ Fakat hüküm As. Temyiz Mahkemesi tarafından bozulur. Bunun sebebi komünizm propagandası yapan bu yazılar hakkında, Matbuat Kanunu'nun altı aylık gün aşımı zamanından sonra takibata geçilmiş olmasıdır.¹⁶⁶⁶ Mahkemenin dergi ile ilgisi bulunmadığı için serbest bıraktığı Reşat Fuat Baraner ve Zeki Baştımar için Aclan Sayılğan “*Türkiye Komünist Partisi (gizli) Merkez Komitesi üyeleriydiler. 1944 tevkifatından anlaşıldığı üzere TKP'nin Merkez İcra Komitesi Sekreteri Reşat Fuat Baraner idi. Bilhâre Zeki Baştımar'ın bu mevkie yükselmesi 1951-1952 Komünist tevkifatında öğrenildi*”¹⁶⁶⁷ açıklamasını yapar.

Siyasi erk tarafından kapatılan *Yeni Edebiyat* dergisinin kapatılma sebebini ise Hasan İzzettin Dinamo şöyle açıklar:

Derginin sahibi romancı Suat Derviş... çantasından daktilo ile yazılmış resmî bir kâğıt çıkararak hemen oracıkta okudu:

*Derginiz yazarlarından Hasan İzzettin Dinamo'nun Vatan Şarkısı adlı şiiri sınıflar ve zümreleri birbirine düşürücü mahiyette görüldüğünden “Yeni Edebiyat” dergisinin Vekiller Heyeti kararıyla süresiz olarak kapatıldığı bildirilir.*¹⁶⁶⁸

Siyasi erk tarafından sınıf ayrımı yaptığı gerekçesiyle kapatılan *Yeni Edebiyat* dergisinin kapatıldığı yıl hâlihazırda iki toplumcu gerçekçi dergi olan *Yurt ve Dünya* ile *Yürüyüş* dergileri yayın hayatına başlamıştır.

1 Ocak 1941- 15 Mart 1944 tarihleri arasında yayınlanan *Yurt ve Dünya* dergisi, 1941 yılı içerisinde yayınlanmaya başlayan ilk sol dergidir. Birinci sayıdan yirminci sayıya kadar imtiyaz sahibi Behice Boran, yirmi birinci sayıdan kapanan kadar ise Pertev N. Boratav'dır. Derginin imtiyaz sahibi ise Adnan Cemgil'dir. Dergide, Pertev Naili Boratav, Adnan Cemgil, Niyazi Berkes, Behice Boran, Mediha Berkes, Hüseyin Avni Şanda, Sabahattin Ali,

¹⁶⁶⁵ Sabiha Sertel anılarında Yeni Edebiyat dergisindeki yazısı için ifadeye çağrıldığını ifade verdikten sonra gönderildiğini ayrıca sadece kendisi hakkında dava açılmadığını belirtmiştir. (Sertel, S. (1969). *Roman Gibi*. İstanbul: Ant Yayınları, 239.)

¹⁶⁶⁶ Sayılğan, a. g. e., 241.

¹⁶⁶⁷ Sayılğan, a. g. e., 241.

¹⁶⁶⁸ Yetkin, a. g. e., 105.

Kemal Bilbaşar, Melih Cevdet Anday, Burhan Arpad, Orhan Kemal, Rıfat Ilgaz, Ömer Faruk Toprak gibi isimler yer almıştır. *Yurt ve Dünya* birinci sayıdaki Önsöz’ünde dergiyi şu şekilde tanıtmıştır:

Bu sahifelerde başarmak istediğimiz iş bakımından “Yurt ve Dünya” adını coğrafi manada değil, sosyal manada alıyoruz. Maksadımız sadece yurt ve dünyada olup bitenleri okuyucularımıza bildirmek değildir. Daha ziyade yurt ile dünyanın münasebeti üzerinde durmak istiyoruz. Yurt ile dünya arasında cüzü ile küll arasındaki münasebet vardır. Bu münasebet karşılıklı tesirler ve bağılıklardan mürekkeptir.

Denilebilir ki, ilim ve sanat, mücerret şeyler olmayıp bütün varlıklarıyla bir devrin ve bir cemiyetin adamı olan insanların eserleri olduğuna göre bu devirlerin ve sosyal muhitlerin tesirini taşımayacak mıdır? Bu suale cevap olarak ilim ve sanatın cemiyetten cemiyete değiştiğini ortaya sürerek bunların külli hakikatlere erişmeye çalışan insan faaliyetleri olduklarını inkâr edenler vardır. Bu kimseler ilim ve sanatta dar bir mahallilik taraftarıdır. Hiçbir insan faaliyeti yoktur ki içtimai muhitinin damgasını taşımasın; ilim ve sanat bu kaidenin dışında değildir.¹⁶⁶⁹

Bahsi geçen “Önsöz” de *Yurt ve Dünya* dergisinin amacı mahallilikten evrenseli yakalamaktır. Kendini sanatsal düzeyde ifade eden dergi için Selahattin Hilav ise “*Yurt ve Dünya dergisi Marxizmi savunarak İnsan dergisinin hümanist anlayışını eleştirmiştir*”¹⁶⁷⁰ yorumunu yapmıştır. Şefik Hüsnü Değmer’in ele geçirilen raporlarında da “*1942 senesi içinde faaliyetlerimiz daha ziyade legal neşriyat üzerinde toplanmıştı. Ankara’da çıkan iki ciddi mecmuaya, muntazaman rehberlik ettik.*”¹⁶⁷¹ ifadeleri *Yurt ve Dünya* dergisinin istikametini göstermektedir. *Yurt ve Dünya* dergisinin sahip olduğu bu istikamet siyasi erk için tehlike arz etmiş olacak ki 1944’te II. Dünya Savaşı müttefikler lehine değişmiş olsa da dergiyi hem milliyetçi görüşten (Kopuz) hem de sol görüşten (Adımlar, *Yurt ve Dünya*) dergileri kapatmıştır.

Sabiha Sertel, anılarında derginin kapatılmadığını kendi istekleri üzerine dergiyi kapattıklarından şöyle bahseder:

Pertev N. Boratav bana şöyle anlattı: “O sıra maarif vekili Hasan Ali Yücel <<Yurt ve Dünya>> nın sahibi olarak beni <<Adımlar>> in sahibi olarak da Behice Boran’ı makamına çağırdı. Provakasyolara meydan vermemek, maarif politikasında yapılacak mühim işlerin engellenmesini önlemek için, bizden mecmualarımızın kapatılmasını

¹⁶⁶⁹ *Yurt ve Dünya* (Son kânun 1941). *Yurt ve Dünya*, (1), 1- 2

¹⁶⁷⁰ Tunçay, M., Koçak, C., Özdemir, H., Boratav, K., Hilav, S., Katoğlu, M., Ödekan A., *Çağdaş Türkiye Tarihi* (Yay. Yön. Sina Akşin), İstanbul: Milliyet Yayınevi, 385.

¹⁶⁷¹ Tevetoğlu, a. g. e., 504-505.

*istedi. Bunun sadece bit tavsiyeden ibaret olduğunu belirtti. Biz de kabul ettik. Böylece her iki mecmua kendi kendilerini kapattılar.*¹⁶⁷²

Yurt ve Dünya dergisinin kapanması hususunda Sabiha Sertel'in anlattıkları arşiv belgeleri ile örtüşmemektedir. Çünkü *Yurt ve Dünya* dergisi 16.05.1944 tarihinde Bakanlar Kurulu'nun almış olduğu karar doğrultusunda kapatılmıştır. Bakanlar Kurulu'nun almış olduğu karar şu şekildedir:

*Ankara'da çıkan "Adımlar", "Yurt ve Dünya, Samsun'da çıkan "Kopuz" ve İstanbul'da çıkan "Verim" mecmualarının muvakkaten kapatılmaları, Matbuat Kanununun 50 nci maddesine tevfikân, İcra Vekilleri Heyetince 16.05.1944 tarihinde kabul olunmuştur.*¹⁶⁷³

Ayrıca Pertev Naili Boratav 04.10.1945 tarihinde Başbakanlık'a yazmış olduğu dilekçede muvakkaten kapatılan derginin tekrar yayınlanması için başvuruda bulunmuş fakat olumsuz cevap almıştır.¹⁶⁷⁴ Alınan karara binaen Pertev Naili Boratav kaleme aldığı dilekçede şunlar ifade edilmiştir:

*Yurt ve Dünya dergisinin kapatıldığı tarihten bu yana, geçen on beş aylık müddet zarfında ağır siyasi ithamlarla kapatılmış olan gazetelerin dahi çıkarılmasına izin verildiği halde, Türk demokrasisinin fikir ve sanat yolunda gelişmesine yardım etmek amacıyla çalışan dergimizin gerek efkârı umumiye, gerek kanun karşısında hâlâ cezalı olarak kalması, bizim için ağır ve bazı medeni haklarımızı zedeleyen bir durumdur. Yurt ve Dünya dergisinin tekrar çıkarılması hususunda Bakanlar Kurulunca gereken muamele yapılarak bu duruma son verilmesine emir ve müsaadelerinizi saygılarımla dilerim.*¹⁶⁷⁵

Arşiv belgeleri göstermektedir ki siyasi erk, Bakanlar Kurulu Kararı olarak dergiyi kapatmış hatta derginin imtiyaz sahibi Pertev Naili Boratav'ın yazmış olduğu dilekçelere rağmen derginin tekrar yayınlanmasına izin vermemiştir. İktidar böylece II. Dünya Savaşı'nın neticelenmeye başladığı 1944'de hem milliyetçi görüş dergisini hem de sol görüş dergilerini cezalandırmıştır.

Yurt ve Dünya dergisinin yayın hayatına başladığı 1941 yılında yayına başlayan diğer dergi olan *Yürüyüş* ise 5 Temmuz 1941 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. İmtiyaz sahibi ve yazı işleri müdürü Fazıl Mahmut Ülkür'dir. *Yürüyüş* dergisi ilk 15 Ağustos 1936'da yayınlanır

¹⁶⁷² Sertel, a. g. e., 240.

¹⁶⁷³ CDA, 30.18.1.2.105.31.8.

¹⁶⁷⁴ CDA, 30.10.0.0.86.572.9.

¹⁶⁷⁵ CDA, 30.10.0.0.86.572.9.

fakat başarılı olamayan dergi aynı yıl kapanır. “Fikir ve San’at Mecmuası” sunumuyla yayınlanan dergi tekrar yayınlanmaya başladığı 1941 yılından itibaren de belli aralıklarla aksamıştır. 9 Eylül 1942 tarihinde çıkan sayısı ile birlikte *Yürüyüş* dergisinin sunumu “Sanat ve Edebiyat” olarak değişir. Dergi, bu sayısıyla birlikte kapaktan başlayarak bütün içeriğiyle bir değişim geçirmiş; yepyeni bir yola girmiştir. Bu bir “el değiştirme” dir. Bu ilginç değişimin biraz olsun açılması gerekmektedir. 1940’lı yıllarda bir gazete veya dergi yayınlamak için yetkili makamlardan “imtiyaz” almak neredeyse imkânsızdır. Bu nedenle, yeni bir süreli yayın çıkarmak isteyenlerin, o ana kadar imtiyazı alınmış bir yayının imtiyaz hakkını satın almasından başka bir yol bulunmamaktadır. 1940 Toplumcu kuşağını oluşturan gençler, bir şekilde Fazıl Mahmud Ülküer ile anlaşmış ve “imtiyaz hakkı” nı satın almıştır.¹⁶⁷⁶

Yürüyüş dergisinin 9 Eylül 1942 tarihinde yayınlanan yeni serisi ile birlikte dergide; Ömer Faruk Toprak, A. Kadir, Rıfat Ilgaz, Hüsamettin Bozok, Orhan Kemal, Necmi Akalın (Reşat Fuat Baraner), Sait Faik Abasıyanık, Hüsnü Benli, M. Niyazi Akıncıoğlu, Sabri Soran, İbrahim Sabri (Nâzım Hikmet)¹⁶⁷⁷ gibi yazarların ağırlığı hissedilir. Öyle ki Rıfat Ilgaz hatıralarında dergiyi devraldıktan sonra 1940 kuşağı toplumcu sanatçıların toplandığı Çemberlitaş’ta bulunan köftecideki insan trafiğinin daha da yoğunlaştığından bahseder.¹⁶⁷⁸

Dergide, Necmi Akalın imzası ile dönemin Türkiye Komünist Partisi (TKP) Genel Sekreteri Reşat Fuat Baraner’in de birkaç yazısının yayınlandığı dikkate alınır, *Yürüyüş*’ü TKP’nin etkisinde olan bir yayın organı olarak kabul etmek yanlış olmayacaktır.¹⁶⁷⁹

Dergide meydana gelen bu değişiklikler dönemin basın hayatında fark edildiği gibi siyasi erk tarafından da fark edilmiş olacak ki *Yürüyüş* dergisi devraldıktan on sayı sonra Bakanlar Kurulu kararı ile toplatılmasına karar verilir. Alınan kararda şu ifadeler yer almaktadır:

(Yürüyüş) mecmuasının intişarının men’i ve Haziran-Temmuz 1943 tarihli ve 17-18 sayılı son nüshasının toplattırılması; 1881 sayılı Matbuat Kanununun 50 ve 51 inci

¹⁶⁷⁶ Varlık, M. B., (2017). “Sol” a Savrulan Dergi *Yürüyüş* (İstanbul/1941-1943). *Kebikeç*, (43), 397-398.

¹⁶⁷⁷ Varlık, a. g. m., 403.

¹⁶⁷⁸ Ilgaz, R. (1996). *Yokuş Yukarı*. İstanbul: Çınar Yayınları, 10.

¹⁶⁷⁹ Varlık, a. g. m., 402.

*maddelerine tevfikân, İcra Vekilleri Heyetinin 22/7/1943 tarihli toplantısında kabul olunmuştur.*¹⁶⁸⁰

Yürüyüş dergisinin kapandığı 1943 yılında başka bir sol eğilimli dergi olan *Adımlar* yayın hayatına başlar. “Aylık Fikir ve Kültür Dergisi” sunumuyla Mayıs 1943 yılında yayınlanmaya başlayan derginin sahibi ve neşriyat müdürü Behice Boran’dır. Aclan Sayılğan, *Adımlar* dergisi için “*doğrudan doğruya komünist Partisinin üyesi olmuş, Partiden yardım alan Behice Boran ile Muzaffer Şerif’in (Başoğlu) elindeydi*”¹⁶⁸¹ ifadesini kullanır.

Derginin birinci sayısında yer alan “Adımlar” yazısında uzun bir değerlendirme yapılarak Batı-Doğu arasında yer alan Türkiye’nin artık halka kulak vererek kendi sesini bulması gerektiği üzerinde durulmuştur. Ayrıca değerlendirme yazısının girişinde yer alan “*Adımlar, hareket seyrini bugünün artık gözle görülür, elle tutulur hale gelen çıplak hakikatinden alıyor. Dev kuşu gibi buna göz yummak, kendimizi oylamak beyhude bir kaçamak olur.*”¹⁶⁸² cümleleri mevcut iktidara bir eleştiri olduğu kadar *Yurt ve Dünya* yazarları olmak üzere Niyazi Berkes ile yaşanan yol ayrımına da bir atıftır. Aclan Sayılğan hatıralarında bu durumun değerlendirmesini şu şekilde yapmaktadır:

“Adımlar” ve “Yurt ve Dünya” dergilerinin kadroları aşağı yukarı aynı imzaları ihtiva ediyordu. Bununla birlikte iki komünist dergi arasındaki taktik ayrılığı bir çekişme halini almıştır.

*(Adımlar) doğrudan doğruya komünist Partisinin üyesi olmuş, Partiden emir alan Behice Boran ile Muzaffer Şerif’in elindeydi. Bu iki şahıs öbür profesörlerin de komünist Partisine girmelerini istiyorlardı. Niyazi Berkes, Behice’nin ve Muzaffer’in tekliflerine şiddetle muhalefet etmişti. Çünkü, Türkiye’de böyle bir Partinin varlığının, bir mânâ ifade ettiğini sanmıyordu. Parti cahil, kabiliyetsiz, fikirsiz kişilerin elinde bir nevi geçim vasıtası idi.*¹⁶⁸³

Aclan Sayılğan’ın da bahsettiği üzere *Yurt ve Dünya* ile *Adımlar* dergisi siyasi istikamet konusunda ters düşmüştür. Niyazi Berkes’in *Adımlar* dergisinde hiçbir yazısının olmayışı da iki dergi arasındaki görüş farklılığına delildir. *Adımlar* dergisinin sahip olduğu istikamet onuncu sayıda iktidarın da dikkatini çeker. Basın Yayın Umum Müdürü Selim Sarper, İç Yayın Dairesi Müdürü Feridun Fazıl Tülbentçi’nin *Adımlar* dergisi için hazırlamış olduğu

¹⁶⁸⁰ CDA, 30.18.1.2.102.56.6.

¹⁶⁸¹ Sayılğan, a. g. e., 1962, 36.

¹⁶⁸² *Adımlar* (Mayıs 1943). *Adımlar*. (1), 1.

¹⁶⁸³ Sayılğan, a. g. e., s.36.

raporu Başvekillik Yüksek Makamı'na gönderir. Bahsi geçen raporda *Adımlar* dergisi ilgili şu değerlendirmeler yapılır:

Öteden beri koyu komünizme yakın bir temayül gösteren Adımlar mecmuası 10 uncu sayısında nazardikkati çekecek kadar geniş bir şekilde bu hareketini açığa vurmaktadır.

Doktor Behice S. Boran (Zirai istihsalin geriliğinin sebepleri, gelişmenin şartları) başlıklı yazısında bugünkü Rusya'da tatbik edilen Sovkholz ve Kolkhoz sistemini (adlarını ve yerini vermeden) Türkiye için tavsiye ve müdafaa etmektedir.

Yine, Adımlar'ın bu sayısında; Münir Belen (Türkiye iktisat tarihinin anahatları; Feodalizm meselesi) adlı yazısında:

Marksist bir görüşle, Osmanlı İmparatorluğunda; toprak, ticaret ve sanayideki feodal sistemi ortaya koymakta ve bundan başka tarihi olayları da (halkın sefaletinin sebepleri, isyanlar, gayri Türk unsurlar ve bunların ticaret ve gümrük işlerini ele almaları, nakliyeciler sınıfının düştükleri fena durumları, lonca usulü, fikir ve ilim hayatının geriliğini) bu bakıma göre tahlil etmekte ve adeta, yeniden bu duruma düşmemek için marksist hareketlerin kabulünü empoze etmektedir.

Muzaffer Şerif Başoğlu bile (psikoloji ve yeni neslin yetişmesi) adlı yazısında; taşkın ve aşkın bir dil kullanmamakla beraber, aile terbiyesine yer vermemekte ve kötüleyici bir lisan kullanmakta, millî terbiyeden bahis açmamakta, hep insaniyet ve insaniyetçilikten konuşmaktadır.

Kültürsüz ve bir köy öğretmeni olan, kulaktan dolma solculuk yapan Halil Aytakin (Karadeniz bölgesinde toprak meselesi) gibi önemli bir mevzuu ele almıştır. Bu yazının başında; güya sosyal ve ekonomik bir meseleyi çözecekmiş gibi işe girişiyor, fakat her yazısında olduğu gibi, burada da meseleyi, lüzumlu ve lüzumsuz bir sefalet ve mücadele mevzuu şekline döküyor. Ebedi ve ezeli müsavat istiyor.

Bu sayının hikâyesi de maksada göre ayarlanmıştır. Bekir Sıtkı Kunt (Bir balo gecesi) adını verdiği hikâyesinde; köprü altında yatan çocukların sefaletini, zenginlerin bunu bir balo mevzuu yaparak eğlenmelerini canlandırmaktadır.

Yayınlar sütununda da; klâsik tercümelerden (Don Juan) ele alınmış, onun hareketleri ve sözleri tefsir edilerek maksada uygun propaganda yapılmıştır.

Şayanı dikkat olan bir cihat de; Adımlar'ın bu sayısının "Ulus" gazetesinin birinci sayfasında ve başlığın yanında ilân edilmesidir.¹⁶⁸⁴

Siyasi erkin, *Adımlar* için hazırlamış olduğu ayrıntılı raporda derginin takip edildiği hatta derginin reklamlarının yapıldığı neşriyatların bile iktidar tarafından izlendiği anlaşılmaktadır. Raporun sonunda iktidar yanlısı bir gazete olan Ulus gazetesinin *Adımlar* dergisinin reklamını yapması eleştirilmiştir. 09.02.1944 tarihinde hazırlanan bu rapordan üç ay sonra 16.05.1944 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı ile *Adımlar* dergisi görüş olarak ayrıştığı *Yurt ve Dünya* dergisi ile birlikte kapatılır.¹⁶⁸⁵

İkinci Dünya Savaşı esnasında yayınlanan *Ses (Yeni Ses), Sokak, Yeni Yol, Hamle, Küllük, Yeni Edebiyat, Yurt ve Dünya, Yürüyüş, Adımlar* dergileri biri kapanıp diğeri açılan ortak yazar kadrosuna sahip bazen de aynı zaman diliminde yayınlanan dergilerdir. Siyasi erk, bu süre zarfında iç veya dış politikayı etkileyebileceğinden şüphelendiği her türlü yayını kapatmıştır. Fakat daha önce de belirttiğimiz üzere İkinci Dünya Savaşı'nın şekillendiği 1944 yılında iktidarın hassasiyeti Milliyetçi-Turancı mecmualara kaymıştır. Dönemin toplumcu gerçekçi sanatçısı Rıfat Ilgaz, karşıt görüşe sahip olduğu Milliyetçi-Turancı'lar için müstehzi bir tavırla hatıralarında şunları söyler:

*Millî Şefimiz İnönü 1944 Gençlik Bayramı'nda Orta Asya'ya Führer'iyile birlikte sefer hazırlıkları yapanların da, onları tefe alanlar kadar suçlu olduklarını memlekete duyurmuş bulunuyordu bir bayram günü, Hipodrom'dan. Böylece pabucumuz dama atılmış bulunuyordu, bir süre yerimizi onlara kaptırdığımız için...*¹⁶⁸⁶

Rıfat Ilgaz ile aynı karşıt görüşte yer alan Behice Boran da II. Dünya Savaşı'nın sonuçlanmasına yakın siyasi erkin politik manevrasını şöyle dile getirir:

İnönü, demokratik bir rejim kurmadıkça batı emperyalistlerine tavizler vermedikçe batı ile anlaşamayacağını anlamıştı.

*Devlet adamlarıyla beraber, basın da dili değişmişti. Artık faşist Almanya savunuculuğunu bırakmış, müttefiklerin arabasına binmişlerdi. Türkiye'nin batı blokuna girmesini savunuyorlardı. İnönü iç politikada değişiklik olduğunu göstermek amacıyla, Turancılara, faşistlere karşı açıktan hareketine geçmiş, Turancıları mahkemeye sevk etmişti.*¹⁶⁸⁷

¹⁶⁸⁵ CDA, 30.18.1.2.105.31.8.

¹⁶⁸⁶ Ilgaz, a. g. e., 36

¹⁶⁸⁷ Boran, a. g. e., 278.

İktidar, II. Dünya Savaşı süresince her iki görüşe de kendi belirlediği sınırlar çerçevesinde izin vermiş, oluşturduğu bu çok renkli ortamda sınırları aştığından şüphelendiği dergileri kapatmıştır. Ne var ki her iki fikrin dergileri de siyasi erk tarafından kapatılırken başka bir isimle tekrar açılmasına izin verilmiştir. Fakat 1944 yılı farklıdır. Dünyayı etkileyen savaş neredeyse sonuçlanmış değişen konjonktürle birlikte ülke içindeki siyasi tavır da değişmiştir.

1945 yılına gelindiğinde ise Türkiye için dış politikada tavır tekrar değişir. 1945’de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği 19 Mart 1945’te Türkiye’ye bir nota vererek 1925 yılında iki ülke arasında imzalanan olan Türk-Sovyet Tarafsızlık ve Saldırmazlık Antlaşması’nı feshettiğini bildirmiştir. Akabinde 7 Haziran 1945 günü Türkiye’ye bir nota daha vererek doğu sınırlarımızda kendi lehine değişiklikler yapılmasını ve Boğazlar’ın yönetiminde Türkiye ile birlikte bulunmak istediğini ayrıca kendisine üs verilmesini bildirmiştir. Böylece Sovyet Rusya’nın vermiş olduğu notalar Türkiye’yi Batı bloğuna yakınlaştırmıştır. Yaşanan bu gelişmeler siyasi erkin sol yayınlar üzerindeki tedbirini ve takibini arttırmasına sebep olmuştur.

Öyle ki 1945 yılında yayınlanan *Görüşler* dergisi Türkiye’nin dış siyasetteki tavır değişikliğinden nasibini alır.1 Aralık 1945 tarihinde “Haftalık Siyasi Mecmua” sunumuyla yayına başlayan *Görüşler* dergisi, tanıtım yazısında şunları ifade eder:

Görüşler Türkiye’de hemen de ilk çıkan siyasi mecmuadır. Garp memleketlerinde, hususile İngiltere ve Amerika’da siyasi mecmuaların büyük bir mevkii ve rolü vardır. Dünyanın gidişini günlük havadisler ve yazılarla takip mümkün değildir. Hadiseleri anlamak için bunların iç yüzlerine nüfuz etmek lâzımdır. Bir siyasi mecmuanın en büyük vazifesi budur.

*Görüşler, okuyucuları memleket ve dünya meseleleri hakkında aydınlatmak için, zengin ve kuvvetli bir kadro ile çıkmağa gayret etmiştir. Bu maksatla memleketin en yüksek şahsiyetlerinin yazı yardımını temin etmiştir. Mecmuamız memleketi ve dünya hareketlerini ilgilendiren hadiselerin iç yüzlerini anlatmağa çalışacaktır. Edebî, içtimaî, iktisadî meselelerle sanat dâvalarına da aynı derecede ehemmiyet verecektir.*¹⁶⁸⁸

Görüşler dergisi çıkış amacında her ne kadar siyasi olduğu kadar sanata da önem vereceğinden bahsetmiş olsa da derginin yazar kadrosu dönemin muhalif isimlerinden

¹⁶⁸⁸ *Görüşler* (1 Aralık 1945). *Görüşler*, (1), 2.

oluşmaktadır. Görüşler dergisinin kapağında dergiye yazı yardımı vadedenler arasında; Celâl Bayar, Tefik Rüşti Aras, Fuat Köprülü, Adnan Menderes, Cami Baykurt, Sabiha Sertel, Zekeriya Sertel, Pertev Boratav, Behice Boran, Mediha Berkes, Niyazi Berkes, Hulûsi Şerif, Adnan Cemgil, E. A. Müstecaplıoğlu, Muvaffak Şeref, Sabire Dosdoğru, Hulusi Dosdoğru, Sabahattin Ali, Kemal Bilbaşar, Nail V., Aziz Nesin vs. yer almaktadır.

Görüşler dergisinde yer alan yazılar ile birlikte derginin iktidara karşı Demokratlarla birlikte oluşturduğu muhalif tavra tepki gecikmez. 4 Aralık 1945 günü başlayan olaylar tarihe “Tan Olayı” olarak geçmiş ve sol eğilimli yayımlar satan ABC Kitabevi, Berrak Kitabevi ve Tan Matbaası basılarak tahrip edilmiştir. Eylemciler ise “*Kahrolsun komünizm, kahrolsun Sertel’ler yaşasın Türkiye Cumhuriyeti*” diye bağırıştır.¹⁶⁸⁹ 1945’lerde Bayar-Menderes grubu ile ittifak yolları arayan TKP ve Şefik Hüsnü *Görüşler* dergisi platformunu örgütler. Fakat “Tan Olayı”nın patlak vermesi üzerine bu güç birliği eğilimi dağılır.¹⁶⁹⁰ 1945 yılında gerçekleşen bu olaylar dış politikada batı bloğuna yakınlaşan Türkiye’nin iç politikada Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ile komünizme karşı aldığı tavrın göstergesidir.

1946 yılında çok Partili sisteme geçilmesiyle birlikte Türk siyasi tarihinde büyük bir değişiklik yaşanır. Dokuz siyasi Parti kurulur. “Sağ”da Partileşme olduğu gibi “sol”da da Partileşme gerçekleşir. 14 Mayıs 1946 tarihinde Esat Adil Müstecaplıoğlu’nun liderliğinde Türkiye Sosyalist Partisi, 20 Haziran 1946’da ise Dr. Şefik Hüsnü Değmer liderliğinde Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi kurulur. Aclan Sayılğan 1946’da kurulan bu sol Partilerin yayın organlarını şöyle sıralar:

*"Gün" dergisi ile "Gerçek"¹⁶⁹¹ gazetesi, TSP'nin; haftalık "Sendika"¹⁶⁹² aylık "Yığın" dergileri de TSEKP'nin organları idi. Ayrıca Ankara'da Zeki Baştımar'la Yaşar Çölin çıkardıkları "Söz"; Adana'da "Başak" dergileri ile İzmir'de Naci Sadullah Daniş'in yönettiği "Havadis" gazetesi TSEKP'nin organlarıydı.*¹⁶⁹³

1946 yılına girmeden iki ay önce 3 Kasım 1945 tarihinde yayın hayatına başlayan Gün dergisinin imtiyaz sahibi ve neşriyat müdürü Hasan Tanrıkut, müessisi ve başmuharriri ise Esat Adil Müstecaplıoğlu’dur. Derginin yazar kadrosunda; Mehmet Ali Aybar, Orhan

¹⁶⁸⁹ Sertel, a. g. e., 338.

¹⁶⁹⁰ Akar, a. g. e., 15.

¹⁶⁹¹ Türkiye Sosyalist Partisi’nin yayın organı olarak 7 Temmuz 1946 tarihinde yayınına başlayan Gerçek, günlük siyasi sabah gazetesidir. İmtiyaz sahibi Esat Adil Müstecabi, neşriyat müdürü ise Macit Güçlü’dür.

¹⁶⁹² Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi ile bağlantılı İstanbul Sendikalar Birliği’nin dergisidir.

¹⁶⁹³ Sayılğan, A. (2009). *Türkiye’de Sol Hareketler*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 231.

Kemal, Sadık Gökçeli (Yaşar Kemal), Hüsamettin Bozok, İlhan Berk, Rasih Nuri İleri, Suat Taşer, Ömer F. Toprak, Cahit Irgat, Kemal Yalazkan, Fehmi Yazıcı, Halil Aytekin, Enver Gökçe, Sabri Soran, Limasollu Naci, Sabahattin Ali, Arif Barikat (Arif Damar), Ziya Oykut gibi isimler yer almaktadır.

TSP'nin yayın organı olarak faaliyet gösteren dergi iktidarın dikkatini çeken bir neşriyattır. Özellikle Esat Adil'in kaleme aldığı yazılar siyasi erkin hoşuna gitmez. Abidin Nesimi hatıralarında Esat Adil'in kaleme aldığı yazılardan dolayı iktidarın rahatsızlığını şöyle dile getirir:

*İnönü, Adalet Bakanı Ali Rıza Türel'i çağırmış, Esat Adil için "Bu köpeği niçin hırlatıyorsunuz, ağzına bir kemik atın" demiş. Ali Rıza Türel de "ona üç yerden aylık veriyoruz. Bu faaliyeti kemik kapmaya yönelik değildir" diye cevap vermiş. Bunun üzerine İnönü " Öyleyse bu iti neden fazla hırlatıyorsunuz, susturun" işaretini vermiş. Ali Rıza Türel, Esat Adil'in yakın arkadaşıydı. Durumu Esat Adil'e açmış. Ya bu yayınları kesmesini ya da istifa etmesini söylemiş. Esat Adil de istifa etmeyi seçmiş. Bunları rahmetli Esat Adil'in kendisinden dinlemiştim. Doğru olması gerekir.*¹⁶⁹⁴

Esat Adil bahsi geçen süreçte, İmralı Cezaevi Müdürlüğünü, aynı zamanda Kocaeli Savcı Yardımcılığını ve Ege Bölgesi Adalet Müfettişliğini geçici görevle yapmaktadır. Kısacası üç tane aylık almaktadır.¹⁶⁹⁵ Esat Adil, görevlerinden istifa etmiştir fakat neşretmiş olduğu *Gün*, iktidarın yaptırımına maruz kalmıştır. 17 Aralık 1946'da *Sendika, Ses, Nor Or, Gün, Yığın* ve *Dost* gibi sol yayınlarla birlikte Sıkıyönetim Komutanlığınca kapatılır.¹⁶⁹⁶

1946 yılında yayınlanmaya başlayan ilk sol dergi *Başak* dergisidir. "Edebi-İçtimai-Fikir Dergisi" sunumuyla 1 Mart 1946 yılında yayın hayatına başlayan derginin neşriyat müdürü Arif Nihat Asya, imtiyaz sahibi Salim Günay, müessisi ise Yusuf Tacettin Karan'dır. Derginin neşriyat müdürü ikinci sayı ile birlikte değişerek S. Karazincir olur. Derginin sunum başlığı ise "Edebi-İçtimai-Fikrî Dergi" olarak değiştirilir. Arif Nihat Asya'nın tasfiyesiyle derginin sadece sunum yazısı değil zihin dünyası da değişir. İlk sayısı TSEKP'nin kuruluşundan neredeyse dört ay önce yayınlanan *Başak*'ın ikinci sayısında büyük bir dönüşüm geçirmesi, muhtemelen Rasih Nuri İleri'nin yaptığı "örgütlenme" ile

¹⁶⁹⁴ Nesimi, a. g. e, 184.

¹⁶⁹⁵ Nesimi, a. g. e, 184.

¹⁶⁹⁶ Kapatılan Gazete ve Mecmualar (17 Aralık 1946). *Vatan*, 1.

açıklanabilir. İleri, anılarında Adana’da özellikle gençler arasında “sol” bir altyapının mevcut olduğunu belirtip “*Başak adında bir dergi de çıkartmışlardı*”¹⁶⁹⁷ der. Rasih Nuri İleri’nin bahsettiği gibi Yusuf Tacettin Karan da henüz lise çağında bir gençtir. Yusuf Tacettin Karan hatıralarında derginin çıkış aşamasını şöyle anlatır:

*Orhan Kemal, Yaşar Kemal ve liseden arkadaşlar beş kişiydik. Tan gazetesi kapandıktan sonra sesimiz çıksın diye Başak adlı bir dergi çıkarttım. Orada Nazım’ın şiirlerini basan ben oldum, sanırım Hapisane Mukayyidi’ni*¹⁶⁹⁸ *basmıştım.*

*Birazcık eğilmiş bir başaktı Abidin’in çizdiği. Millî Emniyet’in adamı, küçük bey bunu siz mi yapacaksınız, daha kanunları bilmiyorsunuz dedi. Bir derginin yazı işleri müdürü olabilmek için üniversiteden, sahibi olabilmek için de liseden mezun olmak lazımmiş. Başağı orağa benzetti, taneleri saydı, 15 çıkmaz mı? SSCB cumhuriyetleri mi diye sordu... Bunu çizene götür, düzeltsin dedi. Abidin başağı biraz düzeltti, biz de dergiyi çıkarttık.*¹⁶⁹⁹

Yusuf Tacettin Karan’ın derginin çıkarılmasında aktif rol almasında genç olması ve hiçbir suça karışmamış olmaması etkili olmuş olabilir. Çünkü Yusuf Tacettin Karan 1944-1946 tevkifatında dışarıdadır. Hatıralarında sabıkasız oluşunu şöyle anlatır:

*Ben çok gençtim ve o yer hareketine karışmamıştım. İstanbul’da Ermeni arkadaşlarda saklanmıştım. Yeraltı hareketine girmemiş olanlar salınınca, bana da çık ortaya diye haber verdiler. Yüksek Tahsil Gençlik Derneği’ne girmemi istediler. Bir devre genel sekreter oldum.*¹⁷⁰⁰

Arif Nihat Asya’nın tasfiyesinden sonra derginin yazar kadrosuna Orhan Kemal, Nâzım Hikmet katılmıştır. Adana’da sürgün hayatı süren A. Kadir [İbrahim Abdülkadir Meriçboyu] da yayına Ali Karasu imzasıyla katkıda bulunmuştur.¹⁷⁰¹ Dördüncü sayısında *Başak* dergisi gelecek sayının reklamını yaparak derginin “Sosyoloji-Fikir-Edebiyat” *sunumuyla birçok yeniliklerle ve yepyeni bir kapak içerisinde hazırlandığını*¹⁷⁰² bildirir. Fakat *Başak* dergisi 15 Haziran 1946 tarihinde yayınlanan dördüncü sayıdan sonra bir daha yayınlanmaz.

¹⁶⁹⁷ Varlık, M. B. (2015). Taşrada “Sol” Bir Dergi: Başak. *Kebikeç*, (40), 366.

¹⁶⁹⁸ Cemal, N. (15 Haziran 1946). Hapisane Mukayyidi. *Başak*, (4), 8-9.

¹⁶⁹⁹ Taci Karan; Paris’in ‘Jön’ Delikanlıları (12 Ocak 2003). *Cumhuriyet Dergisi* (877), 15.

¹⁷⁰⁰ *Cumhuriyet Dergi*, a. g. y., 15.

¹⁷⁰¹ Varlık, a. g. m., 367

¹⁷⁰² *Başak* (15 Haziran 1946). (4), 11.

Yayınlandığı süre içerisinde dergi gerek hapisanede gerekse de sürgünde olan toplumcu gerçekçi sanatçıların eserlerini yayınladığı bir neşriyattır.

Başak dergisinin yayınlandığı zaman süreci içerisinde 15 Mayıs 1946 tarihinde bir başka sol dergi olan *Söz* yayınlanır. 15 Mayıs 1946 tarihinde “Fikir, Sanat ve Tenkit Dergisi” sunumuyla yayınlanan derginin sahibi Asaf Ertekin, neşriyat müdürü ise Yaşar Çöl’dür. *Söz* dergisi yayımlandıktan bir ay sonra *Başak* dergisinin dördüncü sayısında *Söz*’ü tanıtan bir reklam yayınlanır. *Başak* dergisinde *Söz* için şu ifadeler kullanılır:

*Fikir, sanat ve tenkit dergisinin ikinci sayısı ilkinden daha olgun yazılarla çıktı. Bu sayıda söz hürriyetiyle fikir hürriyetinin ayrılmazlığını belirten baş yazıdan sonra Behice Boran’ın “Üniversitenin Muhtariyeti”, Niyazi Berkes’in “Harp Sonrası Gençliği”, Nevzat Hatko’nun “Yunan İç Direnmesinde Edebiyatın Payı” adlı makaleleri, çok güzel bir Yunan hikâyesi, “Konservatuvardan Türk Tiyatrosu Doğabilir mi?” adlı tenkit yazısıyla, Cevdet Kudret Solok’un “Göçmen” adlı hikâyesinin sonu, fıkralar, tenkitler ve şiirler vardır. Söz’ü okuyucularımıza tavsiye ederiz.*¹⁷⁰³

Başak ile aynı zihniyet dünyasını paylaşan *Söz* dergisi de 1 Temmuz 1946’da yayınlanan sayısında *Başak* dergisinin dördüncü sayısını tanıtmıştır¹⁷⁰⁴. *Söz* dergisinde Nâzım Hikmet’in, Nurettin Cemal müstearıyla *Başak*’ta yayınlanan “Hapisane Mukayyidi” şiiri de *Başak*’ın tanıtım yazısının hemen altında yayınlanmıştır. Ayrıca, Nâzım Hikmet’in “Nürettin Eşfak” müstearıyla rubaileri ve ilk kez “Nurettin Cemal” müstearıyla Adana’da yayınlanan *Başak* dergisinde çıkan bir şiire de göndermede bulunularak yayınlanmıştır.¹⁷⁰⁵ *Söz*’ün yazar kadrosunda ise Cevdet Kudret Solok, Behice Boran, Nevzat Hatko (Behice Boran’ın eşi), Yaşar Çöl, Zeki Baştımar, Adnan Cemgil, Nuh Naci Özmen, Halil Aytakin, Fahir Özge, Cahit Saffet Irgat yer almaktadır.

Söz dergisi 1 Aralık 1946 yılında yayınlanan yedinci sayısı ile yayın hayatını sonlandırmıştır. *Söz* dergisinin son sayısının yayınlandığı gün bir başka sol fikriyata sahip dergi *Dost* yayın hayatına başlar. Yalnızca bir sayı yayınlanan *Dost* kendisini “İleri sanat ve aktüalite dergisi” olarak tanımlar. Derginin sahibi ve yazı işleri müdürü Recep Erokon’dır. Derginin yazar kadrosunda; Nuh Naci Özmen, Cahit Saffet Irgat, Beğlan Birand, Sait Faik Abasıyanık, Haşmet Akal, Tuna Baltacıoğlu gibi isimler yer almaktadır. Dergide ayrıca Fransız

¹⁷⁰³ *Söz* (15 Haziran 1946). *Başak*, (4), 10.

¹⁷⁰⁴ *Başak*, (1 Temmuz 1946). *Söz*, (4), 7.

¹⁷⁰⁵ Varlık, M. B. (2015). *Söz: Fikir, Sanat, Tenkit Dergisi. Kebikeç*, (39), 542.

Komünist Partisi yayın organı Humanite gazetesinin başyazarı Luis Aragon'ın "Emil Zola Hakkında" yazısı tercüme edilmiştir.¹⁷⁰⁶ 1 Aralık 1946'da son sayısı yayınlanan *Dost*, 17 Aralık 1946 günü Sıkı Yönetim Komutanlığınca kapatılır.¹⁷⁰⁷

Dost dergisi ile birlikte sol fikriyata sahip dergilerden diğeri *Yığın*'dir. Esat Adil'in *Gün* dergisinin 6 Ekim 1946 tarihinde yayınlanan sayısında *Yığın* dergisinin reklamı yapılarak "Fikir Dergisi - Okuyunuz ve Okutunuz"¹⁷⁰⁸ ibaresi düşülmüştür. 1 Ekim 1946 ile 15 Aralık 1946 arasında yayınlanan *Yığın* dergisinin sahibi ve yazı işleri müdürü Âdil Yağcı'dır. Âdil Yağcı, Yüksek Ticaret Mektebi mezunu, sosyalizme gönül vermiş, varlıklı bir yağ fabrikatörüdür. *Yığın*'ın yanı sıra *Sendika*'yı da finanse etmiştir.¹⁷⁰⁹ *Yığın* ilk sayısında kendisini "Her ayın 1 inde ve 15 inde çıkar fikir ve sanat mecmuasıdır."¹⁷¹⁰ şeklinde tanıtmıştır. İlhan Darendelioğlu, *Yığın* dergisinin çıkış amacıyla ilgili şu açıklamaları yapmaktadır:

1946'da Moskova Radyosu "Türk halk yığınları" teranesiyle sözde işçi ve amele topluluğunu hükümete, köylüyü şehirlîye, fakiri zengine karşı tahrik etmek istiyor, her günkü konuşmalarında "Türk halk yığınları sefildir", "Türk halk yığınları işsizdir", "Türk halk yığınlarının oturacak birer damı bile yoktur" gibi ve buna benzer hezeyanlarla güya amele ve işçi topluluğunu kıskırtmağa çalışıyordu. İşte bu günlerde, büyük vilayetlerimizin reklâm yerlerine bir amele topluluğunu tasvir eden bir afişin asıldığı görülmüştü.

*Afişte şu satırlar okunuyordu: "Yığın yakında çıkıyor!"*¹⁷¹¹

Aclan Sayılğan da İlhan Darendelioğlu gibi "yığın" kelimesinin sol terminolojiye ait olduğunu şu şekilde açıklamaktadır:

*"Yığın" kelimesi komünistlerin hoşlandıkları bir sözcüktü. Eski deyimi ile "kitle", Amerikan Komünist Partisinin bile yayın organının adı olmuştu: New Masses. 1946'da da "Yığın" adlı dergiyi, TKP Genel Sekreteri Dr. Şefik Hüsnü, İstanbul'da "Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi"nin organı olarak yayınlanmıştı - Oysa yığın, insanın nesneleşmesi, eşyalaşması, sürü konumunun ifadesi idi.*¹⁷¹²

¹⁷⁰⁶ Darendelioğlu, a. g. e, 333.

¹⁷⁰⁷ Kapatılan Gazete ve Mecmualar (17 Aralık 1946), *Vatan*, 1.

¹⁷⁰⁸ *Gün*, (6 Ekim 1946). (Ekim Ek Sayısı), 16

¹⁷⁰⁹ Varlık, M.B. (2014). *Yığın. Kebikeç*, (38), 200.

¹⁷¹⁰ *Yığın* (1 Ekim 1946). *Yığın*, (1), 2.

¹⁷¹¹ Darendelioğlu, a. g. e., 332.

¹⁷¹² Sayılğan (2009). a. g. e., 641.

Yığın dergisinin yazar kadrosunda; Ali Karasu (A. Kadir), İbrahim Sabri (Nâzım Hikme), Suat Taşer, Cahit Saffet Irgat, Cevdet Kudret Solok, İlhan Berk, Aclan Sayılğan, Ömer Faruk Toprak, Kemal Bilbaşar, Abdülbaki Gölpınarlı, Hüsamettin Bozok, Burhan Arpad gibi yazarlar vardır. *Yığın* dergisinin kullanmış olduğu terminoloji ve zihniyet yapısı siyasi erk için tehlikelidir. Bu yüzden 16 Aralık 1946 tarihinde yayınlanan altıncı sayısının hemen ardından Sıkıyönetim Komutanı Korg. Asım Tınaztepe tarafından kapatılmıştır. Aynı gün TSEKP ve TSP de kapatılır. TSEKP ve TSP bağlı on beş sendika ile *Yığın*, *Dost*, *Ses*, *Gün*, *Nor Or* ve *Sendika* dergilerinin kapatıldığı 17 Aralık 1946 *Vatan* gazetesinde şöyle duyurulur:

1) *Mahkûm komünistler veya müfrit komünist mefkûreli kimseler tarafından örtülü bir şekil altında kurularak memleket içinde içtimai bir zümrenin diğerleri üzerinde tahakkümünü tesis ve mevcut iktisadi ve içtimai nizamları bozmaya çalıştıkları anlaşılan Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi ile Türkiye Sosyalist Partisi merkez ve şubeleri ve mevcut sendikalardan bu Partiler veya onlardan aldıkları direktifle hareket eden kimseler tarafından kurularak ve kendi maksatlarına göre sevk ve idare edilenleri ve İstanbul İşçi Sendikaları Birliği ve İstanbul işçi Kulübü kapatılarak faaliyetlerine son verilmiştir.*

2) *Bu Partilerin fikirlerini yayan Sendika, Ses, Nor Or, Gün, Yığın ve Dost gazete ve dergileri ve bunların matbaaları kapatılmıştır.*

3) *9 Aralık 1946 tarihli nüshasında belirmiş olduğu veçhile memleketin siyasi ve hukuki nizamını bozma yolunda propaganda yapan Yarın gazetesi ve matbaası dört ay için kapatılmıştır.*

4) *İrticai mahiyette yaydığı fikirlerle, emniyet bakımından zararlı görülen Büyük Doğu dergisi ve matbaası 4 ay için kapatılmıştır.*

5) *Komünist propagandasını taşıyan her türlü yazının Sıkıyönetim hududu dâhilindeki illere girmesi ve bu illerde basılıp satılması yasaktır.*¹⁷¹³

Siyasi erk, 17 Aralık günü hem Sosyalist Partileri ve Parti kuruluşlarını hem de yayın organlarını kapatmıştır. Ayrıca farklı zihniyet dünyasının dergisi olan Büyük Doğu da bu kapatılmadan nasibini almıştır. 1946 yılı ve sonrası sol yayınlar için oldukça problemlili geçen yıllardır. Öyle ki 1946 yılında yayınlanmaya başlayan gülmece gazetesi Markopaşa siyasi erk ile en çok problem yaşayan neşriyatlardan biridir. 25 Kasım 1946 tarihinde yayın hayatına başlayan dergi Aziz Nesin, Sabahattin Ali ve Rıfat Ilgaz önderliğinde çıkmıştır.

¹⁷¹³ Kapatılan Gazete ve Mecmualar (17 Aralık 1946). *Vatan*, 1.

Markopaşa, 25 Kasım 1946 yayınlandıktan dokuz gün sonra 04.12.1946 tarihinde TBMM'deki sıkıyönetimin uzatılması görüşmelerinde iktidar milletvekili Cemil Barlas, *Markopaşa*'dan şöyle bahseder:

*İstanbul'da değil şu ve bu Partiye mensup gazeteler hatta kökü dışarıda olan Markopaşa bile çıkıyor. Ve bu gazete çıktığı zaman Sıkıyönetim kumandanı haklı olarak dış tehlike için ilân edilmiş Sıkıyönetimi hüsnü idare ederek bunun için tatbik edilecek muameleyi Cumhuriyet Savcılığına bırakıyor.*¹⁷¹⁴

Markopaşa, 1950 yılında kapanıncaya kadar kapatma cezaları sebebiyle sürekli adını değiştirmek zorunda kalmıştır. *Malumpaşa*, *Hür Markopaşa*, *Bizim Markopaşa*, *Merhumpaşa*, *Malûmpaşa*, *Yedisekizpaşa*, *Öküzpaşa*, *Baştan*, *Yeni Baştan* adlarıyla çıkmıştır. Yayın hayatı boyunca aleyhine açılan sürekli kovuşturma ve soruşturmalarla uğraşan *Marko Paşa*, açılan davalardan 16'sından yargılandı ve ceza aldı. Gazetenin ilk 20 sayısının hemen hemen hepsi hakkında toplatma kararı çıkarıldı. Yazar ve çizerler toplam 8 yıl 2,5 ay hapis cezası aldı. *Markopaşa*, 77 sayı süresince 15 kez sahip, 13 kez yazı işleri müdürü, 15 kez matbaa 10 kez adres değiştirmek zorunda kalmıştır.¹⁷¹⁵

Siyasi erkin almış olduğu kararlar doğrultusunda adını değiştirerek devam eden *Markopaşa* 1947 yılında iktidarın farklı bir teşebbüsüyle karşılaşır. *Markopaşa* kapatılınca yerini *Merhumpaşa*'ya bırakır. *Merhumpaşa* da kapatılınca yerini *Malûmpaşa*'ya bırakır. Fakat *Malûmpaşa*'nın sahibi ve yazı işleri müdürü Orhan Erkip'tir. Orhan Erkip, *Markopaşa* kadrosu arasında yer almayan bir kişidir. Aziz Nesin bu durumu şöyle açıklar:

Arkadaşlardan yalnız biri ziyaretime geliyordu. Bir hafta ziyaretime gelince Mustafa Uykusuz'un da tavrı edildiğini, gazeteye neşriyat müdürü olacak kimsenin kalmadığını söyledi. Sabahattin Ali de hapiste idi. Orhan Erkip isminde birinin neşriyat müdürlüğünü almak istediğini söyledi.

(...)

Orhan Erkip'in neşriyat müdürlüğüne istekli olduğunu söyledikleri zaman:

-Madem ki kendisi istiyor, siz de razı iseniz olsun dedim.

¹⁷¹⁴ TBMM Tutanak Dergisi (4.12.1946). C.3, 18.

¹⁷¹⁵ Akan, A. (2015). 1946-1949 Basına Toplu Bakış. *Kebikeç*, 39, 485.

İşte böylece Orhan Erkip de aramıza girdi, gazetemizin Sahip ve Neşriyat Müdürü oldu. Bu zamana kadar birkaç defa gazetemizin ismi değişmiş ve Orhan Erkip zamanında (MALÛMPAŞA) ismini almıştır.¹⁷¹⁶

Orhan Erkip'in gazeteyi satın almasında hedeflenen *Malûmpaşa*'nın yani dolaylı olarak *Markopaşa*'nın trajını düşürmektir. Fakat bu bireysel bir gayret değildir. Siyasi erkin destekleri ile gerçekleşmiştir. Dönemin CHP İstanbul Bölge Müfettişi ve aynı zamanda Kocaeli Milletvekili Dr. Şerafeddin Bilge'nin Genel Sekreterliğe göndermiş olduğu yazıda şu ifadeler yer alır:

Sayın Kemal Turan'a Ankara'da şifahen arz ettiğim veçhile İstanbul'da Komünistlerin neşrettikleri MALÛM PAŞA gazetesinin İmtiyaz sahibi Orhan Erkip, Edebiyat Fakültesi Dekanı Hâmdi Ongusu delâletile ve arkadaşı Vedad Refioğlu ile birlikte bana müracaat ederek bunların hakiki çehrelerini efkârı umumiyeye arz etmek üzere baltalayacaklarını söylediler ve ayrıca mevkuf bulunan Mustafa Uykusuz'dan da (300) lira mukabilinde Marko Paşa'nın da imtiyazını almak için tavassutumu rica ettiler.

Ben de Komünistlerle mücadele bakımından memleket, gençlik ve halk adına çok faydalı gördüğüm bu müracaatlarını derhal kabul ettim ve Sıkı Yönetim Komutanı ve Emniyet Müdürü Muavini Alâeddin Eriş'i de ayrıca haberdar ederek yardımlarını sağladım ve bu suretle hakikaten bu komünist Dergilere büyük bir darbe indirilmiş ve Sabahaddin Âli'nin elinde yalnız MERHUM PAŞA kalmış oldu.

Acele hareket etmek zorunda bulunduğum için Orhan Erkip'in gazetesini basmak ve tevzi etmek için arkadaşımız Ahmet Kara'dan 200 lira ve sonraki sayıların kâğıt parasına karşılık olmak üzere 300 lira alarak kendilerine verdim.

Bunlardan 200 liranın senedi ilişik olarak sunulmuş 300 liranın senedi de Ahmet Kara'da bulunmaktadır. Bu 500 liranın Ahmet Kara arkadaşımıza ödenmesi için emirlerinizi diler, üstün saygılarımı sunarım.¹⁷¹⁷

Dr. F. Şerafeddin Bürge'nin 24.10.1947 tarihinde göndermiş olduğu bu talep yazısı uygun görülmüştür ki Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği 13.11.1947 tarihinde Dr. Bürge'ye "Göstereceği lüzum üzerine sarfedilmek üzere" açıklamalı 500 lira ödeme gerçekleştirmiştir.¹⁷¹⁸ Genel Sekreterliğin ödeme izninden önce Orhan Erkip de Genel Sekreterliğe bir rapor göndererek gerçekleştirmiş olduğu faaliyetleri anlatmıştır:

Memleketimiz için büyük bir tehlike teşkil eden komünistlerle savaşmak ve yaptığı propagandaları önlemek gayesiyle Malumpaşa gazetesinin sahip ve neşriyat müdürlüğü vazifesini kabul ettim. Böylelikle İstanbul'daki komünistlerin içlerine nüfuz

¹⁷¹⁶ Nesin, A. (2 Haziran 1950). Markopaşa Meselesi (17). *Medet*, 18, 4.

¹⁷¹⁷ CDA, 490.1.0.0.1343.462.1

¹⁷¹⁸ CDA, 490.1.0.0.1343.462.1

ederek sırlarına vakıf oldum. Dört hafta bazen sosyalist bazen komünist görünerek hatta bolşevikten çok Bolşevik davranarak itimatlarını kazandım. Bunun üzerine Markopaşa gazetesini sahip ve neşriyat müdürlüğünü bana devrettiler.

Artık işimi görmüştüm. Komünistleri gazeteden kovdum. Kendi neşriyat organlarıyla kendi yuvalarını kendi fikirlerini yıkmaya çalıştım mahut ve maruf Markopaşa ve Malumpaşa gazeteleriyle komünist aleyhinde neşriyata başladım. Markopaşayı bana sattıkları halde bir sahtesini neşrettiler: mahkemeye başvurdum. Men i neşriyat ve toplatılma kararı aldım muhakeme bunun için 300 lira teminat istedi muhterem Fazıl beyin delaletiyle evvelce gördüğüm yardımla CHP den bu parayı da lütfetti. Bunun üzerine komünistler Merhumpaşa gazetesini çıkarmaya başladılar fakat isim ve şekil müşahabeti gayet sarıh ve vazıh bir tarzda kendini gösterdiğinden bu yönden ticaret kanununa müsteniden aleyhlerinde dava ikame ettim.¹⁷¹⁹

Orhan Erkip'in amacı gazetenin tirajını düşürerek gazeteyi sattırmamak noktasına getirmektir. Orhan Erkip bu konuda ise şunları ifade eder:

Esasen Mehumpaşa bizim neşriyatımız karşısında eski rabetini kaybetmiş ve tirajı 50, 40, 30, 20 binden 8 bin kusura düşmüş bulunmaktadır. Avukatların temin ettiklerine göre mahkeme Merhumpaşa ismiyle onların bir gazete çıkarmalarına mani olacaktır. Böylece günden güne sürümü azalan ve rabetten düşen Merhumpaşa bir daha hortlamamak üzere kapanmış olacaktır.”¹⁷²⁰

Cumhuriyet Halk Partisi'nin desteğiyle Orhan Erkip'in gerçekleştirmiş olduğu bu faaliyet raporda da belirtildiği üzere işe yaramış ve *Markopaşa*'nın satışları düşmüştür. Öyle ki Sabahattin Ali, 10.11.1947 tarihinde eşine yazmış olduğu mektupta tirajların düşmesinden şöyle bahseder:

Bu hafta Merhum Paşa çıkmadı, çıkmayacak ... İki haftaya kadar Ali Baba'yi çıkaracağım. Çünkü paşalar karışıkça satış düştü, zıyan etmeğe başladık. Çok sıkıntılı vaziyetteyim.¹⁷²¹

Orhan Erkip'in çıkardığı dergi ile Sabahattin Ali'nin çıkardığı dergi görünüşte aynı olmasına rağmen söylemleri birbirinin tam karşıtıdır. Bu yüzden “Paşalar karışmış” ve satışlar düşmüştür. Siyasi erk, finanse ettiği şahıslar yardımı ile dergiyi ele geçirmiş ve Sabahattin Ali'yi zor durumda bırakmıştır. Orhan Erkip'in çıkardığı dergi diğer *Markopaşa*'nın neşrinin sonlandığına kanaat getirdikten sonra 23 Kasım 1947'de yayın hayatını noktalamıştır. Paşaların karışmasına binaen Sabahattin Ali'nin çıkarmış olduğu *Ali Baba* da yayın hayatını

¹⁷¹⁹ CDA, 490.1.0.0.1343.462.1

¹⁷²⁰ CDA, 490.1.0.0.1343.462.1

¹⁷²¹ Ali F., Özkırımlı, A. (1986). *Sabahattin Ali*. İstanbul: de Yayınevi, 264.

maddi zorluklar ve baskılar yüzünden fazla sürdüremez ve dört sayı yayınlandıktan sonra 16 Aralık 1947 tarihinde neşrini sonlandırır.

1946 yılında Sıkı Yönetim Komutanlığınca sol Partilerin, sendikaların ve yayın organlarının kapatılması aynı zamanda Markopaşa'ya karşı iktidarın tertipleri siyasi erkin sol eğilimli muhalefete takındığı tavrı net bir şekilde ortaya koymaktadır. Aclan Sayılğan iktidarın 1946 yılındaki yaptırımları sonrasında sol fraksiyonun tavrını şöyle açıklar:

1946 yılında 16 Aralık günü İstanbul Sıkı Yönetim Kumandanlığı tarafından Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'nin kapatılması, Gizli Partinin kökünü kazıyamadı. Zeki Baştımar gene bu sefer de dışarıda kaldı. Ve faaliyeti devam ettirdi. Marşal yardımı, Kore Harbi ve Nato'nun taazzuv etme ihtimalleri üzerine, Zeki Baştımar kesin Moskova emrine uyararak 1949 sonlarında İstanbul'a geldi. "Dünyanın süratle yeni bir harbe doğru gittiği ve Türkiye'nin de gittikçe Amerika safına kaydığı bu kayışı önlemek" gerekçesi ile gizli Partiyi tam teşekkülü ile faaliyete geçirdi. Bu faaliyet Ekim 1951'Ede Dr. Sevim Tari'nun tevkif edilmesine kadar devam etti. Partinin legal faaliyetleri arasında gazetelere intikal eden bir iki olayı hatırlatmakla yetineceğiz:

- a) *Kore Harbine Türkiye'nin katılması üzerine teşekkül eden: Barışseverler Derneği ve onun yayın organı Barış dergisi*
- b) *Nâzım Hikmet'in affi kampanyası, NAZİM HİKMET, NUHUN GEMİSİ, HÜR GENÇLİK gibi dergilerin bu münasebetle yayın hayatına girmesi,*
- c) *KUBİLAY'IN ölüm yıldönümünde Komünist Gençlik teşekkülünün bir yürüyüş yapma denemesi.¹⁷²²*

1946 yılının Kasım ayında yayın hayatına başlayan bir başka sol fikriyata sahip dergi ise *Hür Gençlik*'tir. 5 Ağustos 1950 yılına kadar aylık olarak yayınlanmıştır. Düzenli olarak neşredilemeyen derginin ilk sayısında sahibi ve neşriyat müdürü Vahdettin Barut, ikinci ve dördüncü sayılar arasında Zekai Karakuş'tur. 6 Haziran 1947 tarihli dördüncü sayısı ile yayınına ara veren dergi 1 Kasım 1949 tarihinde "Yeni seri" olarak yayınına tekrar başlamıştır. Yayınlanan yeni serinin sahibi ve neşriyat müdürü ise Nihat Sargın'dır.¹⁷²³ 1 Kasım 1949 tarihinde yayınlanan yeni seriye kadar "Hayatta En Hakiki Mürşit İlimdir"

¹⁷²² Sayılğan (1962). a. g. e., 81.

¹⁷²³ İYTG'de önce kurucu yönetim kurulu üyeliği, daha sonra da iki dönem genel sekreterlik görevinde bulundum. Son olarak 1949/50 ders yılında, derneğin yayın organı Hür Gençlik Dergisi'nin sahip ve yazı işleri müdürlüğünü üstlendim. 1950 yazında, Yani DP iktidarının Kore Savaşı'na Amerika'nın yanında katılması kararını protesto eden ve gençliği barış mücadelesine çağıran yazılardan dolayı tutuklandım ve Ankara Askeri Siyasi Mahkemesi'nde zamanın meşhur 161. maddesinden, "millî menfaatlere zarar verecek faaliyette bulunmak" tan tam üç yıl dokuz aya mahkûm oldum. (Akar, a. g. e., 140.)

sunumuyla yayınlanan dergi, Nihat Sargın'ın dergiyi alması ile birlikte “*Hür Tahsil, Hakiki Bir Hürriyet, Devamlı Bir Sulh İçin*” sunumuyla yayınlanmıştır.

Hür Gençlik'in 1 Kasım 1949 tarihindeki ilk sayısında İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği'nin beyannamesi yer alır. İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği, yayınlanan beyannamesinde amaçlarının öğrencilerin haklarını savunmak ve eğitim hakkının geniş halk kütlelerine yayılması olarak belirlemiştir. Ayrıca dernek bağımsız olduğunu “*hiçbir makamın emir ve direktifi altında hareket etmemektedir*” cümlesiyle belirtmiştir.¹⁷²⁴ İlhan Darendelioğlu, İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği'ni komünist talebelerin kurduğu bir dernek olarak nitelendirir. Ayrıca yazarları adı geçen derneğin mensuplarından Vecdi Özgüner, İlhan Berktaş, Veysel Akkaş ve diğerleridir.¹⁷²⁵

İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği'nin yayın organı olan *Hür Gençlik* ilk sayılarında ücretsiz eğitim taraftarı yayınlar yaparken son sayılarını Nâzım Hikmet'in af kampanyasına ayırmıştır. 13 Mayıs 1950 tarihli Nâzım Hikmet Özel Sayısı, “*Nazım Hikmeti Kurtarınız!*” başlığıyla çıkmıştır. Aclan Sayılğan, *Hür Gençlik* dergisini Nâzım Hikmet'in af kampanyası münasebetiyle çıkan dergiler içerisinde sayar.¹⁷²⁶ 5 Ağustos 1950'de kapanan *Hür Gençlik*, 9 Ocak 1951'de “*Yaşasın İstiklal Kahrolsun İrtica!*” başlığıyla bir sayı yayınlanarak tamamen yayınına son verir. “*Kubilay ve İrticanın Gerçek Manası*” isimli baş makalenin yer aldığı sayı Aclan Sayılğan'ın da bahsettiği üzere Zeki Baştımar vasıtasıyla düzenlenen legal faaliyetlerden bir tanesidir.

1949'da yayınlanmaya başlayan Nuh'un Gemisi ise “*Siyasi Mizah Gazetesi*” sunumuyla 2 Kasım 1949 tarihinde yayınlanmıştır. Haftalık yayınlanan gazetenin sahibi ve yazı işlerini fiilen yürüten Nahit Üstemir'dir. 31 Mayıs 1950 tarihine kadar otuz bir sayı yayınlanan dergi hakkında *Gerçek* gazetesi yazarı Orhan Müstecaplıoğlu şunları söyler:

Nuh'un Gemisi adıyla bir haftalık gazete çıkıyordu. Bunu Türkiye Komünist Parti'li Şefik Hüsnü grubunun çıkardığı biliniyordu. Perde gerisinde Abidin Dino'nun, Rasih Güran'ın olduğu söyleniyordu. Görünürde gazetenin sahibi Nahit Üstemir adında birisiydi. (Sonradan, el altından gizli gizli müstehcen yayın yapmaktan mahkûm edilip hapse atıldı.)¹⁷²⁷

¹⁷²⁴ İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği'nin Beyannamesi (1 Kasım 1949). *Hür Gençlik*, (1), 1.

¹⁷²⁵ Darendelioğlu, a. g. e., 334.

¹⁷²⁶ Sayılğan (1962). a. g. e., 81.

¹⁷²⁷ Karaca, E. (2008). *Unutulmuş Bir Sosyalist: Esat Adil*. İstanbul: Belge Yayınları, 286.

Markopaşa örneğinden sonra, mizahın kuvvetinin ve etki alanının farkına varan Türkiye Komünist Partisi, *Nuh'un Gemisi* dergisini hicivden ziyade iktidara karşı bir muhalefet dergisi olarak kullanmıştır. Dergi ayrıca o dönemde TKP-TSP çatışmalarında Türkiye Komünist Partisi için önemli bir yayın organıdır. Öyle ki *Nuh'un Gemisi*, 1 Mart 1950 tarihinde yayınlanan on sekizinci sayıda Esat Adil Müstecaplıoğlu'nu sert bir şekilde eleştirmiştir. İkinci sayfadaki “*Nuh Çarpıyor*” dördüncü sayfadaki “*Müsetacaplızadem, gel beri*” başlığıyla Esat Adil'e ayrılmış ve Esat Adil'i CHP'ye şirin gözükmekle beraber Amerikancı olarak suçlamıştır. Orhan Müstecaplıoğlu, *Nuh'un Gemisi* dergisinin bu faaliyetlerine karşı *Gerçek* gazetesinin cevaplarını şöyle açıklamaktadır:

İşte bu Nuh'un Gemisi'nde Esat Adil, Amerikan yardımı konusundaki yazılarından ötürü, “Marşalcı Sosyalist” şeklinde suçlanmaya başlandı. Amaç Esat Adil'i tümüyle provoke etmektir. Bu durumda Esat Adil'le çelişkili olmamıza rağmen ben onu savunma zorunluluğu duydum. Onların ithamlarına karşılık bir iki yazı yazıp, ben de onları ağır şekilde suçladım. Ancak onlar beni muhatap almaktan devamlı kaçındılar ve benim yazılarımdan ötürü de, sanki o yazmış gibi, devamlı Esat Adil'e çattılar. Yazdıkları da ipe sapa gelmez şeylerdi.

Nuh'un Gemisi güya TKP'lilerin elindeydi. Biz ise TKP'liler yanımıza geldiği zaman konuşmalarımızı keserdik, bunlar o kadar güvenilmez adamlardı. Birlikte faaliyette olduğumuz arkadaşlarla, bunlardan MİT'in ispiyonlarından korktuğumuz kadar korkardık. Tümünden değil tabii... İçlerinde samimi arkadaşlar da vardı.¹⁷²⁸

İktidar karşıtlığı ve iç çatışmalar haricinde *Nuh'un Gemisi* dergisinin üstlendiği diğer görev ise *Hür Gençlik* dergisi gibi Nâzım Hikmet'in affı için mücadeledir. Özellikle derginin son sayıları Nâzım Hikmet'in açlık grevi ve af için toplanan imzalar üzerinedir.

Hür Gençlik ve *Nuh'un Gemisi* ile birlikte Nâzım Hikmet'in affı için çalışan diğer dergi ise Nâzım Hikmet dergisidir. “*Nâzım'ın uğradığı haksızlıklarla mücadele için çıkan fikir ve politika dergisi*” sunumuyla yayınlanan dergi 11 Mayıs 1950 tarihinde yayınlanır. Derginin sahibi ve yazı işleri müdürü Fahri Okaty'dır. 1949-1950 yılları Nâzım Hikmet'in affı için yoğun kampanyaların düzenlendiği bir dönemdir. İç ve dış kamuoyu oluşturularak Nâzım Hikmet için imza toplanmaktadır. İç kamu oluşturulmasında Nâzım Hikmet dergisi bahsi geçen geçen diğer dergilerle birlikte aktif görev almıştır. Demokrat Parti'nin seçimleri kazanıp iktidara gelmesinden sonra af yasası hazırlanır ve Nâzım Hikmet 15 Temmuz

¹⁷²⁸ Karaca, a. g. e., 287.

1950’da serbest bırakılır. Nâzım Hikmet’in affından önce 4 Temmuz 1950’de yayınlanan dergi Nâzım Hikmet serbest bırakıldıktan sonra yayını sonlandırır.

İnönü dönemindeki son yayın ise sahibi ve yöneticiliğini Rifat Pehlivan’ın yaptığı *Barış* dergisidir. 15 Nisan 1950 ile 1 Ağustos 1950 tarihleri arasında yayınlanan *Barış* dergisi, TKP yöneticileri tarafından yayınlanan *Nuh’un Gemisi* dergisinin devamı niteliğindedir. Dergi, “Politika, Fikir, Sanat” sunumuyla yayınlanmıştır. Derginin amacı Kore Savaşı’na asker göndermeden önce barış mücadelesinin düşünsel alt yapısını hazırlayarak kamuoyu oluşturmaktır. Ayrıca dergi, yayınlandığı ilk dönemlerde halen hapisanede olan Nâzım Hikmet’in kurtarılması kampanyasına da destek vermektedir. Derginin birinci sayısı savaş karşıtı “*Barış Yolu*”¹⁷²⁹ ile “*Nâzım Hikmet Davası Millele Mal Olmuştur*”¹⁷³⁰ yazılarıyla başlamaktadır. On beş günde bir yayınlanan derginin yazar kadrosunda; Nâzım Hikmet, Kemal Sülker, H. Koç, F. Saffet, İlhan Berk, Orhan Kemal gibi isimler yer almaktadır.

14 Temmuz 1950 tarihinde Vahdettin Barut, Nevzat Kemal Özmeriç, Behice Boran, Adnan Cemgil, Reşat Sevinçsoy, Osman Fuat Toprakoğlu, Muvaffak Güran tarafından *Barış Severler Cemiyeti*’nin kurulmasından sonra derginin tek amacı Kore Savaşı’ı karşıtı yayın yapmak olmuştur. Nâzım Hikmet’in şiirlerinin yer aldığı dergide Amerika ve savaş karşıtı yazılar yer almaktadır. 15 Temmuz 1950’de Demokrat Parti iktidarının Kore Savaşına asker gönderme kararı almasından sonra 28 Temmuz 1950’de *Barış Severler Cemiyeti* üyeleri iktidarın almış olduğu kararları protesto eden bir bildiri hazırlayarak dağıtmıştır. Bu olaydan sonra dergi 1 Ağustos 1950’de son sayısını yayınlamıştır.

İnönü dönemi sol fikriyat dergilerine baktığımızda, iktidarın II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye’nin tarafsızlığından dolayı çok sesli ve renkli basın hayatına izin verdiğini görmekteyiz. Fakat bu çok seslilik içerisinde sağ veya sol fikriyata sahip dergilerin iktidarın politikalarının aksinde yayın yaptığı takdirde kapatıldığı ve yazar kadrosunun cezalandırıldığı görülmektedir. İktidarın mevcut savaş ortamı içerisinde görüş fark gözetmeksizin bütün dergileri yakından takip ettiğini dönemin Sıkı Yönetim Savcısı Kâzım Alöç şöyle ifade eder:

Maarif vekili Hasan Ali Yücel’in başkanlığında kurulan bir heyet, o günlerde çıkan mecmua ve gazetelerin teker teker inceliyor mevcut neşriyatı sağ ve sol olarak ikiye

¹⁷²⁹ *Barış Yolu*, (15 Nisan 1950). *Barış*, (1), 1

¹⁷³⁰ *Nâzım Hikmet Davası Millele Mal Olmuştur*. (15 Nisan 1950). *Barış*, (1), 1.

ayırıyordu. Bu arada komisyon, verdiği raporlarda bazı mecmuaların da kapatılmasını istiyordu.

*Raporda, solcu mecmualar kadar sağcı neşriyata da dikkat edilmesi gerektiği ileri sürülüyor, sık sık kontrol yapılması isteniyordu.*¹⁷³¹

Kâzım Alöç, aynı tarihlerde Şükrü Saraçoğlu'na verilen başka bir raporda ise iktidarın sağ ve sol neşriyatları takip ederken gerek dergi sahipleri gerekse de dergi yazarları hakkında da bilgi verdiğini şöyle izah eder:

Münderecatları; kanunun esas olarak kabul ettiği mânadaki (meslekî ve ilmî) ye aykırı olan, hatta sarahaten siyasi ve fazla olarak da yarısından fazlası ecnebi ideolojilere münasabattar bulunan en hararetli mecmualardan on iki tanesi üzerinde yaptığımız tetkikte vaziyetleri şöyle görülmüştür;

“Yürüyüş-sol”: sahibi muallimdir. Muharrirleri arasında iki muallim, üç talebe vardır. “Yurt ve Dünya-sol”; sahibi de, umumi neşriyat müdürü de muallim ve muharrirlerin altısı muallim, biri talebedir.

“Gök Börü-sağ”; muharrirleri arasında beş muallim, üç talebe mevcuttur. “Millet-sağ”; sahibi ve umumi neşriyat müdürü muallim. “Türk Yurdu-sağ”; muharrirlerinden biri muallim. “İzmir Kültür Gazetesi-sağ”; sahibi ve başmuharriri muallim. “Doğu-sağ”; daimi muharrirleri içinde muallim ve talebe yok. “Çınaraltı-sağ”: sahibi ve altı muharriri muallim. “Değirmen-daha ziyade sol”, sahibi ve neşriyat müdürü muallim. “Çığ-daha ziyade sağ”; sahibi ve umumî neşriyat müdür muallim. “Yeni Adam-sahibi sağ, muharrirleri sol” sahibi ve iki muharriri muallim.”¹⁷³²

İktidarın hem sağ hem de sol dergiler hakkındaki bu takibi 1944 yılında Türkçü dergiler aleyhine değişir. II. Dünya Savaşı'nın sonuçlanması akabinde dünya kamuoyunda oluşan yeni yönetim zihniyeti sol neşriyatı biraz rahatlatır. Fakat Sovyet Rusya ile Türkiye arasında yaşanan siyasi gerginlik ve dünyada meydana gelen çift kutuplu güç dengesi Türkiye'yi batı bloğuna yakınlaştırır. Türkiye için dış siyasette değişen durum iç siyasete de tesir eder. Bu aşamadan sonra ise sol neşriyat siyasi erk tarafından yakından takip edilir ve yaptırımlar uygulanır. 1950'de iktidarın değişmesi ile sol neşriyat, basında serbestliğin hâkim olacağını düşünse de 1950'de iktidarın Kore Savaşı'na asker gönderme kararı almasıyla şartlar tekrar sol neşriyat aleyhine değişecektir.

¹⁷³¹ İleri, R. N. (2006). *Kırklı Yıllar-5 (İfşa Ediyorum Türkiye'de Komünizm ve Irkçılık)*. İstanbul: Türkiye Sosyal Tarih Araştırmaları Vakfı, 35.

¹⁷³² İleri, a. g. e., 199.

5.1.4. İslâmi Fikriyata Sahip Edebiyat-Sanat-Fikir Dergileri

Osmanlı'nın siyasi, iktisadi ve askeri olarak gerilediği dönemlerde devletin içerisindeki münevverler ülkenin mevcut durumundan çıkabilmesi için görüş ve öneriler sunmuştur. Osmanlıcılık, Batıcılık, Türkçülük, İslamcılık vs. gibi fikri akımlar dönemin münevverlerinin tartıştığı sistemlerdir. İslam inancını bütün yaşamı kuşatan siyasal bir ideoloji olarak gösteren dergiler ise II. Meşrutiyet ile yayın hayatına başlamıştır. 1908-1909 yıllarında yayın hayatında köklü dönüşümler izlenirken, basın özgürlüğü ile de fikir dergiciliği her yönüyle özendirilmiştir. İslamcılığı savunan ve çözümü İslamcılıkta arayan dergiler de bu ortam da doğmuştur.¹⁷³³

II. Meşrutiyet dönemindeki ilk İslamcı dergi 14 Ağustos 1324/28 Ağustos 1908 (27 Ağustos)¹⁷³⁴ tarihinde yayınlanan Sırat-ı Müstakim dergisidir. Meşrutiyetin ilanından bir gün sonra kurulan dergi Eşref Edip tarafından çıkarılmıştır. Derginin yazar kadrosunda İstiklal Marşı şairi Mehmet Akif Ersoy ve daha sonra İttihatçıların Şeyhülislamlığını yapacak olan Musa Kâzım yer alır. 1912 yılında yayınlanan 183. sayıdan itibaren yayınına Sebilürreşâd olarak devam eden dergi, 31 Mart olayı sırasında kısa bir süre kapanır. Mütareke döneminde ise işgal kuvvetleri tarafından kapatılan dergi Millî Mücadele sırasında işgal kuvvetlerine karşı yayın yaparak kurtuluş mücadelesini destekler. Ancak modernist İslamcılarının bir süre sonra dergiden ayrılmaları üzerine Sebilürreşâd gelenekçi İslam'ın sözcülüğünü üstlenir.¹⁷³⁵

II. Meşrutiyet döneminde yayınlanan diğer dergiler ise *Beyan ül-Hak*, *Sada-yı Hak* ve *İslam Mecmuası*'dır. *Beyan ül-Hak* 1908-1910 arası 182 sayı yayınlanmıştır. Tokat Mebusu Mustafa Sabri'nin yayınladığı dergi Cemiyet-i İlmiye-i İslâmiye'nin yayın organıdır. Geniş bir yazı kadrosu olan dergi, dinsel konuların yanı sıra, güncel siyasal ve toplumsal sorunlara da eğilir. *Sada-yı Hak* aynı dönemde gelenekçi İslamcılığı savunur. Modernist İslamcı görüşlere geniş yer veren dergi 1915'te Halim Sabit'in yönetiminde yayınlanmaya başlayan *İslam Mecmuası*'dır. Ziya Gökalp'ın din, ahlak, eğitim gibi konular üzerine sosyolojik değerlendirmelerinin yer aldığı dergi İttihatçıların yarı-resmi yayın organlarından birisidir.

¹⁷³³ Duman, Doğan (1994-1995). Türkiye'de İslamcı Yayıncılık. Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, (4-5), 78.

¹⁷³⁴ Yazar tarafından yapılan kimi rumi-miladi tarih çevirilerinde bazı hataların olduğu görülmektedir. Tarihler hatalı oldukları yerlerde eserde yer alan orijinal tarihleri aynen aktarıldıktan sonra yanlarına kapalı parantez içinde doğru çevirileri yazılmıştır.

¹⁷³⁵ Toprak, a. g. e., 20.

İktisadi sorunlara eğilen dergi “Millî iktisad” ı savunur. “Millî semaye” taraftarıdır. Bunların haricinde *Ceride-i Sofîye*, *Ceride-i İlmiye* ve *Mahfil* dönemin dinsel içerikli, önemli dergileridir.¹⁷³⁶

Millî Mücadele’den sonra gerçekleştirilen inkılâplarla Türkiye’de İslam inancının durumu yeniden tanımlanmıştır. Ulusal-lâik yapı yeni devletin temel ilkelerinden biri olarak da dünyevi iktidarlarla son derece ilgili olan İslam, devletin gözetimi ve denetimi altına alınmıştır.¹⁷³⁷ Cumhuriyet’ten önce var olan dini manzumeye bağlı devlet siyaseti, başta hilafet müessesesi olmak üzere hukuk manzumesi, realite yerine kıyas koyan medrese ilmi, Avrupa hukukunu medrese ruhuyla tetkik eden hukukta, siyasette, edebiyatta, felsefede, mücerret mefhumlarla (naslara) saplanan Tanzimat maarifçiliği tasfiye edilmiştir.¹⁷³⁸

Tek Parti yıllarında (1923-1950) yayınlanan “Milliyetçi-muhafazakâr/ İslâmıcı” süreli yayınlar özellikle iki maksat için yayınlandığı görülür: İrşad ve polemik. Birinci gruba girenler Kur’an, hadis, fıkıh (ilmihal bilgileri), ahlâk, İslâm tarihi vb. konularda halkı/kitleyi bilgilendirme ve şuurlandırmayı öne çıkarır. İkinci gruptakiler büyük ölçüde reaksiyonerdir, siyasi-ideolojik muhalefet ve polemik tarafları ağır basar. İnkılâplar, Türkçe ezan, Türkçe Kur’an, din eğitiminin yasaklanması, kaba laiklik uygulamaları üzerinden ve çoğunlukla hamaset düzeyinde yayın yapar, toplumsal karşılık bulan meselelere eğilir. İkisini birlikte yürütmeye çalışan dergiler de olmuştur.¹⁷³⁹

Cumhuriyetin ilanından sonra 1925’te başlayan Şeyh Sait ayaklanması sonrasında çıkarılan Takrir-i Sükûn yasası ile iktidarı basını sıkı bir denetim altına almıştır. Takrir-i Sükûn kanunundan sonra *Tevhid-i Efkâr*, *Son Telgraf*, *Toksöz*, *Tanin*, *İleri* ve *İslamcıların* tek ciddi yayın organı olan Sebilürreşad kapatılmıştır.¹⁷⁴⁰ Sebilürreşad’ın 1925’te kapatılması sonucunda İslamcı nitelikte gazete ve dergi kalmamıştır.1939 yılında yayınlanmaya başlayan *Hareket* bu tür muhalefetin ilk temsilcisidir.

Hareket dergisini üç dönemde değerlendirirsek; Birinci dönemde 12 sayı (Şubat 1939-Kasım 1939 ve Aralık 1942-Mayıs 1943 “Hareket Fikir-Sanat”; İkinci dönemde (Mart 1947-

¹⁷³⁶ Toprak, a. g. e., 22.

¹⁷³⁷ Duman, a. g. m., 77.

¹⁷³⁸ Ertem, S. (2013). *Türk İnkılâbının Karakterleri*. Salkımsöğüt Yayınları, Konya, 47.

¹⁷³⁹ Ünal, K. Y. (2015). *Hareket Mecmuası İndeksi (1939-1943) Bir Rönesans Hareketi’nin İşaretleri*.

Hareket Dergisi(Haz. İsmail Kara), İstanbul: Dergâh Yayınları, s. XIX.

¹⁷⁴⁰ Duman, a. g. m., 79.

Haziran 1949) “Hareket Fikir-Ahlâk-Sanat”; Üçüncü dönemde (Aralık 1952- Haziran 1953) “Hareket Aylık Siyasî Mecmua” şeklindedir.

Şubat 1939’da “Fikir-Sanat” sunumuyla yayınlanmaya başlayan derginin sahibi ve umumi neşriyat müdürü Nurettin Topçu’dur. Derginin ismi Nurettin Topçu’nun de benimsediği hareket (aksiyon) felsefesinden mülhem olarak adlandırılmıştır. Nurettin Topçu, Hareket dergisinde neler söyleyeceğini şöyle ifade eder:

Biz, Tanzimat’tan bugüne kadar Türk cemiyetinin yaptığı pek çok ve tezadlı tecrübelerden ders alarak, bu tecrübelerin her sahadaki neticelerini karşılaştırdıktan ve Şarkla Garba aynı dikkatli gözlerle baktıktan sonra kendimize dönmek ve böylelikle bulunan samimi bir milliyet mefkûresi içinde gençliği, demokrasinin, yaşatıcı kuvvetlerimizi îlâya uğratan ilim, sanat ve ahlak hareketleri yolunda fertlerin ve zümrelerin üstünde yaşayan hakikatlere muhteris kılacak bir derunî mücadeleye hazırlamak mecburiyetindeyiz. Hareket sahasında yegâne hâkim mefkûrenin bu vatan çocuklarının şuurunda “saadet mefkuresi” olmaktan çıkarak ruhî ve hayatî kuvvetlerimizin hangileri olması lazım geldiğini, âleme de örnek olabilecek bir Rönesans hareketi içinde kendimizi bulurken hangi yollardan giderek, hangi metodlarla bu gayelere ulaşabileceğimizi göz önüne aldığımız anlarda düşündüklerimizi bu sütunlarda söyleyeceğiz.¹⁷⁴¹

Nurettin Topçu ve *Hareket* Dergisi, Ziya Gökalp’ın milliyetçilik anlayışından farklı olarak Anadolu sınırları içerisinde bir millî tarihin var olduğunu ve Türklüğün İslam dini içerisinde ve sayesinde inkişaf ettiğini benimseyen bir milliyetçilik anlayışına sahiptir. Mistik bir hava taşıyan *Hareket*’te, Rönesans’ın ve dirilişin kaynağının Anadolu ve Türk-İslam tarihi olduğu vurgulanır. Geniş bir yazar kadrosuna sahip olan dergide; Mehmet Kaplan, Hilmi Ziya Ülken, Ahmet Kabaklı, Ali Fuad Başgil, İsmail Kara, Beşir Ayvazoğlu, Mükrimin Halil Yımanç, Süleyman Uludağ, Ayhan Songar, Halit Refiğ, Yaşar Nuri Öztürk, Orhan Okay, Mustafa Kara, Cemil Meriç, Emin Işık, Hüseyin Hatemi, Hüsrev Hatemi, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Ali Bulaç, Hüseyin Batuhan, Remzi Oğuz Arık gibi isimlerin de yayınlanmış yazıları mevcuttur.

Nurettin Topçu, derginin dördüncü sayısında Nizam Ahmed müstearıyla kaleme aldığı “Çalgıcılar” yazısı dolayısıyla Müdde-i Umumilik tarafından mahkemeye verilmiştir.¹⁷⁴²

¹⁷⁴¹ Topçu, N. (Şubat 1939).Rönesans hareketleri. *Hareket*, (1). 5-6.

¹⁷⁴² İleri, a. g. e, 202.

Yazıda bir ziyafet ortamı betimlemesi yapılarak sarhoş ve ona dalkavukluk eden kişiler (çalgıcılar) şöyle anlatılmıştır:

*Bunlar bir ziyafette idiler. Dinleyenler içinde bir sarhoş vardı. Her şey bu sarhoşun elinde idi. Bunlara yedirip içiren O idi. Bu ahenk onun emrile kurulmuştu. O hangi havayı isterse çalgıcılar o havayı çalardı. Onun her emrile hava değişirdi. Bu değişen havalara dair çalgıcıların hiçbir fikirleri olamazdı. Onlara verilen havaları çalarlardı. Sarhoş içtikçe ve emirlerinin her yerine getirildiğini gördükçe mütemadiyen havaları değiştiriyordu.*¹⁷⁴³

Siyasi erk, bahsi geçen yazıda sarhoş olarak nitelendirilen ve dalkavukluk edilen kişinin Mustafa Kemal Atatürk olduğunu düşünerek Nurettin Topçu'yu Denizli'ye sürgün eder. Hareket dergisi bahsi geçen yazıdan üç sayı sonra yayınına ara verir. İkinciteşrin 1939 tarihinde yayınlanan yedinci sayıdan üç yıl sonra İlkânun 1942 tarihinde sekizinci sayı ile yayına başlamıştır. Mayıs 1943 tarihine kadar dört sayı yayınlanan dergi on ikinci sayıda yaz tatili nedeniyle ara verildiğini belirtmiş fakat Mart 1947'ye kadar dergi yayınlanmamıştır. Mart 1947'de yayınlanan on üçüncü sayıda, “*derginin dört yıldan beri birçok sebepler yüzünden neşriyatını durduğu*” belirtilmiştir. Mart 1947'den itibaren yayınlanan *Hareket*'in Haziran 1949'daki yirmi sekizinci sayısında tekrar yaz tatili ilanı yapılmış fakat dergi 1 Aralık 1952'ye kadar yayınlanmamıştır.

Hareket dergisinde yaşanan bu uzun süreli kesintiler hakkında belirli bir sebep belirtilmemiştir. Fakat 1939 tarihinde Nurettin Topçu'nun sürgüne gönderilmesi hadisesinden sonra derginin diğer yıllardan farklı olarak hiçbir açıklama yapmadan yayınına ara vermesi siyasi erkin müdahale ettiğini düşündürmektedir. Siyasi erkin, resmî milliyetçiliğinden farklı bir milliyetçilik ve zihniyet dünyasına sahip olan dergi İnönü döneminin muhalif dergilerindedir.

1939'da yayınlanmaya başlayan *Hareket* dergisinden sonra 17 Eylül 1943'de başka bir İslamcı muhalefet dergisi *Büyük Doğu* yayın hayatına başlar. *Büyük Doğu* dergisi yayın hayatına başlamadan önce Necip Fazıl Kısakürek 21 Temmuz 1941 tarihinde *Yedigün* dergisine verdiği röportajda derginin hedefini şöyle ifade etmiştir:

Ben de muhteris bir sanatkâr olmak itibariyle bu misyonu kahramanca kabul etmeye ve bu uğurda savaşıma karar verdim. Bunun için her şeyden evvel, yepyeni bir dünya görüşü ve cemiyet sistemi telakkisi lazımdı. Günü geldiği zaman mücadele görülecektir.

¹⁷⁴³ Ahmed, N.(1939). Çalgıcılar. *Hareket*, (4), 110-111.

*Bu telakkinin ismini 'Büyük Doğu' koydum. Zamanında hayatımı dahi bu uğurda vererek davamı örgülemeye çalışacağım.*¹⁷⁴⁴

Büyük Doğu, Necip Fazıl için onun “davasının” adıdır. Bu slogan-ad ilk defa 1938’de Ulus gazetesinin yeni bir millî marş için açtığı müsabaka çerçevesinde –davet üzerine, müsabaka dışı- yazdığı manzumenin adı olarak çıkmıştı.¹⁷⁴⁵

Büyük Doğu’nun ilk devresi 17 Eylül-5 Mayıs 1944 tarihleri arasındadır. Otuz sayı yayımlanan ilk devresidir. Derginin bu devredeki yazar kadrosunda; Bedri Rahmi Eyüpoğlu, İskender Fikret Akdora, Hüseyin Cahit Yalçın, Burhan Toprak, Salih Murat Uzdilek, Rıza Çandır, Fikret Adil, Reşat Ekrem Koçu, Hilmi Ziya Ülken, Fikret Adil, Sait Faik Abasıyanık, Selahattin Güngör, Vehbi Emre, Ziya Şakir, Mahmut Yesari, Kazım Zafir, Hatemi Semih Sarp, Nurullah Berk, Zahir Güvemli, Rasih Nuri İleri, Ahmet Adnan Saygun, İhsan Boran, Selçuk Milar, Vecdi Bürün, Suphi Nuri İleri, Setvan Gizli, Ethem İzzet Benice, M. Faruk Gürtunca, M. Sami Karayel, Eşref Edip, Kazım Nami Duru, Faik Baysal, Emin Onat, Salih Alaçam, Ömer Besim Koşalay, Oktay Akbal, Şevket Rıza Rado, A. Bülent Kayıkçioğlu, Sabahattin Kudret, Ali Rıza Pişkin, Orhan Fazıl Kısakürek, Zeki Faik İzer, Mehmet Turan Tan, Nurettin Sevin, Mustafa Şekip Tunç, Cemal Tollu, Nizamettin Nazif, Hüsnü Avni Altın ve Necip Fazıl Kısakürek (Be. De., İstanbul Çocuğu, Büyük Doğu, Fa, Tenkitçi, ?, Ne-Mu)’tir.

Büyük Doğu, ilk yıllarında, ‘ahlâk buhranı’yla ilgili kaygı duyan her meşrepten muhafazakâra hitap eden bir siyasi magazindir.¹⁷⁴⁶ Dergi yayımlandıktan sekiz ay sonra *Büyük Doğu* dergisinin imtiyaz sahibi Faruk Gürtunca ile müessisi ve başmuharriri Necip Fazıl Kısakürek Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği’ne yazı yazarak Partiden 5000 liralık kefalet mektubu talep etmişlerdir. Derginin Cumhuriyet Halk Partisi’nin ölçülerine uygun olacağını taahhüt edildiği yazıda şu ifadeler yer almaktadır:

Büyük Doğu isimli haftalık bir fikir ve sanat mecmuası kurmuş bulunuyoruz. Mecmuanın müessislik ve fikrî müdürlüğü Necip Fazıl Kısakürek üzerindedir. İmtiyaz sahipliği ise, ÜLKÜ matbaası sahibi Faruk Gürtunca üzerinde bulunuyor. İki ortak arasında yapılan mukaveleye göre BÜYÜK DOĞU ismi ve mecmuanın fikir ve ruh cephesi mutlak olarak Necip Fazıl Kısakürek’e ait kalacaktır. Mecmuanın, Cumhuriyet Halk Partisi ölçülerine uygun olarak bütün dünya hadiselerini kucaklayıcı bir hareket ve hadise cephesine malik olması, başlıca hedefidir. Memleket, fikir ve

¹⁷⁴⁴ (Konuşan; Hikmet Münir Ebcioğlu) (21 Temmuz 1941). *Yedigün* (437), 4-6.

¹⁷⁴⁵ Bora, T. (2017). *Cereyanlar Türkiye’de Siyasi İdeolojiler*. İstanbul: İletişim Yayınları, 442.

¹⁷⁴⁶ Bora, a. g. e, 443.

*sanat dünyasında ve Cumhuriyet nesilleri arasında, yıllardır özlenen nizamlı bir halkalanışa ne büyük bir zemin açacağını çıktığı gün takdir buyuracağınız BÜYÜK DOĞU, dünya hadiselerini fikir gözile işlemek bakımından tam bir hak ve salâhiyete kavuşmak için imtiyazına (Siyasî) kaydını da eklemek borcundadır. Bu yönden, ihtiyacımız olan 5000 liralık depozito akçesine karşılık, sevgili Partimizin himayeye değer birçok neşir vasıtasından esirgemediği şekilde, BÜYÜK DOĞU adına herhangi bir Banka marifetile 5000 liralık bir kefalet mektubu lütfetmesini en derin saygı ve bağlılık duygularımızla rica ederiz.*¹⁷⁴⁷

Faruk Gürtunca ile Necip Fazıl'ın ortak imzası ile Parti Genel Sekreterliği'ne gönderilen yazı VIII. Büro tarafından incelenmiş “*teminat mektubu Mehmet Faruk Gürtunca adına verilmek üzere gereken muamelenin ifası*”¹⁷⁴⁸ başlamıştır. Cumhuriyet Halk Partisi sağlamış olduğu bu kefalet mektubu ile ilerleyen zamanlarda kendisine muhalif olacak olan bir dergiye kefil olmuştur.

Faruk Gürtunca ve Necip Fazıl'ın 3 Mayıs 1943 tarihinde kaleme aldığı talep yazısından dokuz ay sonra İç yayın Dairesi tarafından dergi hakkında rapor hazırlanır. Servet İskit'in hazırlamış olduğu raporda şu ifadelere yer verilir:

Necip Fazıl Kısakürek tarafından İstanbul'da haftada bir yayınlanan (Büyük Doğu) mecmuasının 1 ilâ 9 uncu sayılarında; dini propaganda, İslâmi propaganda, sonra, sonra da sömürgelerinde, dominyonlarında milyonlarca islâm bulunan bir devletin politikasına dayanan bir hareket ve çabalama güttüğü evvelce arz edilmiştir.

Necip Fazıl Kısakürek; def'atle yapılan ihtarlar rağmen aynı maksat ve aynı yolda yürümekte devam ettiğinden bu kere 10 ilâ 18 inci sayılar üzerinde incelemeler yapılarak keyfiyetin bir kere daha açıklaması cihetine gidildi.

(Büyük Doğu) un en karakteristik yazıları; Büyük Doğuya doğru, 1001 çerçevesinden, Tanrı kulundan dinlediklerim başlıkları altındadır.

Necip Fazıl Kısakürek; Bundan evvelki raporda bildirildiği üzere zaman çerçevesinde gerçekleştirilecek bir oluşa varma veya bir varışı oldurma davasıyla mecmuasına (Büyük Doğu) adını verdiğini söylemektedir.

Bu, din mayalı “bir oluşa varma veya bir varışı oldurma” bütün yazılarda bazan gizli bazan apaçık daima ön plândadır. Meselâ; 10 uncu sayıda “Atatürk dirilecek. İşte o gün başımızda bulunacak olan şahsiyet kurtarıcılık ruhiyle ve maddesiyle de Atatürk'den başkası olmayacaktır.” Diyerek maksadını Atatürk adıyla maskeliyor. Daha sonraki sayılarda pervasızca bir yazılış buluyoruz. Muhtelif sayılara serpilmiş olan bu

¹⁷⁴⁷ CDA,490.01.1329.414.4.6

¹⁷⁴⁸ CDA, 490.01.1329.414.4.5

*yazılardaki bazı parçaları bir araya getirmekle; pervasızlığın hadsiz ve hudutsuz olduğu da ayrıca görülür.*¹⁷⁴⁹

İç Yayın Dairesi Müdürü Servet İskit hazırlamış olduğu raporda Büyük Doğu'dan bazı yazıları örnek olarak sunmuştur. Raporun sonunda ise Büyük Doğu ile ilgili şu kanaatlerini paylaşmıştır:

*Büyük Doğu; yazıları şiirleri, fıkraları, hikâyeleri, resimleri, karikatürleri fotoğrafları ve bütün hacmi ile gençliğe; din maskesi, Allah formülü altında inançsızlık aşulamakta, Türk devrimini bayağılaştırmakta... Cihan efkârı umumiyesi karşısında büyük Türk cemiyetini bozuk, düzensiz göstermekte... Sonra da bir takım kelime oyunları ile Türk milletini, gençliğini rejimine, kendine inanmaktan uzaklaştırmaktadır. Derin saygılarımla arz ederim.*¹⁷⁵⁰

Server İskit'in hazırlamış olduğu rapor 18.02.1944 tarihinde Basın Yayın ve Umum Müdürü Selim Sarper tarafında Başvekalet Yüksek Makamına sunulur. Rapor sunulduktan üç ay sonra 8.05.1944 tarihinde Büyük Doğu dergisi geçici olarak kapatılır. Dergisi kaptılan Necip Fazıl, Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki Üniversite hocalığından kovulur ve gün geçirilmeden üniversite hocalığı sebebiyle 1943 senesinin ilk ayları içinde Erzurum'da bir kısmını yaptığı askerliğini tamamlamak gerekçesiyle, Eğridir'e sürülür.¹⁷⁵¹ Necip Fazıl askeri görevini ifa ederken de siyasi erkin kontrolü altındadır. *Büyük Doğu* dergisinde yayınlanan yazıda o günler şu şekilde aktarılır:

Necip Fazıl Kısakürek, (Büyük Doğu) yu ilk çıkardığı sıralarda Hasan Âli Yücel tarafından (profesör) lükten koğulup Mecmuası vekiller heyeti tarafından kapatıldığı ve kanunsuz şekilde askeri vazifeye celbedilerek Eğridir dağlarına sürüldüğü zaman Kıt'asının komutanı, Kendisine (Genel Kurmaydan gelen ve üzerinde 'şiddetle mahremdir' yazılı olan bir kâğıt gösterdi. Bu kâğıtta "Necip Fazıl'ın en ufak hareketine kadar takip edilmesi ve ne yaptığının ne konuştuğunun bildirilmesi" yazılıydı.

Gerek bu yazı, gerekse nihayet vicdani, tuğyan eden Birlik Komutanının bu ihlâs ve itimat tavrı karşısında hayretlere düşen Necip Fazıl komutana şu cevabı verdi:

*-Bunlar beni değil, sizi ve orduyu alçaltıyorlar! Benim üzerimdeki üniforma zindan kılığı mıdır ve siz hapishane gardiyanı mısınız?*¹⁷⁵²

¹⁷⁴⁹ CDA, 30.10.0.086.570.4.4.

¹⁷⁵⁰ CDA, 30.10.0.086.570.4.4.

¹⁷⁵¹ Ak, S. (2016). Necip Fazıl ve Büyük Doğu, İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 47.

¹⁷⁵² Müthiş bir Vesika (12 Ocak 1951). Büyük Doğu, (43), 12.

Ayrıca Genelkurmay Başkanlığı'nın askeri birliklere göndermiş olduğu yazıda yasaklı yayımları listesi verilmiştir. Bahsi geçen listede Milliyetçi-Turancı dergiler *Orhun*, *Kopuz*, solcu dergiler *Adımlar*, *Yurt ve Dünya* ile İslamcı dergi *Büyük Doğu* da yer almaktadır. Genelkurmay Başkanlığı, adı geçen dergilerin Harp okullarına sokulmamasını emretmektedir.¹⁷⁵³ Necip Fazıl Kısakürek'in askerlik hizmeti bittikten sonra 30.03.1945 tarihinde Bakanlar Kurulu, *Büyük Doğu* dergisinin yeniden yayınlanması hususunda karar alır.¹⁷⁵⁴ Alınan bu karardan sonra 2 Kasım 1945 yılında dergi tekrar yayınlanmaya başlar. Fakat *Büyük Doğu* dergisi artık siyasi erk tarafından takip edilen bir dergidir. 2 Kasım 1945'te *Büyük Doğu* dergisi tekrar yayın hayatına atıldığında Mecliste, Cumhuriyet Halk Partili bir milletvekilinin söylediği; “*Efendiler; Anadolu’da ekmek almayı bu gerici dergiyi satın alanlar var! İrtica Hortluyor! Dikkat*”¹⁷⁵⁵ sözleri CHP ile Necip Fazıl arasındaki husumetin boyutunu gösterir niteliktedir. 1946 yılına gelindiğinde ise *Büyük Doğu*, Sıkı Yönetim Komutanlığınca “*İrticai mahiyette yaydığı fikirlerle, emniyet bakımından zararlı görülen Büyük Doğu dergisi ve matbaası 4 ay için kapatılmıştır*”¹⁷⁵⁶ *Büyük Doğu*'nun 13 Aralık 1946 tarihli 58. sayısının kapağında bir kulak resmi bulunan ve “Başımızda Kulak İstiyoruz” manşeti bu kapatılmanın sebebidir. Öyle ki buradaki kulak ile kastedilen, kulağı yeterince işitmeyen Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'dür.

Derginin 1946 yılında kısa süreli yaşamış olduğu kapanmadan sonra dergi hakkındaki şikâyetler artarak devam eder. 1947 yılına gelindiğinde ise Cumhuriyet Halk Partisi İl Başkan Vekili Muhittin Dinçsoy, Genel Sekreterlik makamına Necip Fazıl ile ilgili bir şikâyet yazısı gönderir. Yazıda Necip Fazıl ile ilgili şu ifadeler kullanılır:

Türk İstiklâlinin kurtarıcısı Ebedî Şef Atatürk'ü tahkir ve Türk milletine küstahça tecavüz eden Necip Fazıl Kısakürek için bütün memleket çocukları, muvafık ve muhalif bütün yurttaşlar hattâ beraberce mitingler yaparak bu hareketi protesto ettiler.

Nihayet geçenlerde bu adamın mahkemede beraat ettiğini teessürle duyduk. Teşkilâtımız bunun manasını acı tenkidlerle bizden sormaktadır.

Hemen belirtmek isteriz ki hâkim kararına müdahale manasına alınacak her hangi bir düşünceden uzağız. Ancak kanunlar Türk milleti adına icrayı adalet ettiğine göre, Türk

¹⁷⁵³ A. g. y. (12 Ocak 1951). 12.

¹⁷⁵⁴ CDA, 30.18.1.2.107.11

¹⁷⁵⁵ Kısakürek, N. F. (1975). *Babıali*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınevi, 285.

¹⁷⁵⁶ Kapatılan Gazete ve Mecmualar (17 Aralık 1946). *Vatan*, 1.

milletinin tek vücut olarak tel'in ettiği bu adamın beraat kararı almasındaki zihniyeti kavrayamadık.

Türk milletinin umumî vicdanı karşısında ve milletçe mahkûm edilen bu şahsın kanun yolundan kurtuluşu Türk milletinin şuurunda daima bir soru halinde kalacaktır.¹⁷⁵⁷

Muhittin Dinçsoy kaleme aldığı yazısında her ne kadar hâkim kararına müdahale edildiği yönünde şüphelerinin olmadığını belirtmiş olsa da bahsi geçen yazının sonunda hâkim kararının önceden bilindiğinin şu şekilde ifade eder:

Bir noktayı daha belirtmek isteriz: Necip Fazıl Kısakürek'in ailesi, polis aramasına rağmen mahkeme gününe kadar kaçaktı. Mahkemeye başlanmazdan on beş dakika evvel gelip teslim olması, mahkemenin vereceği karardan haberli olduklarını gösterir. Yüksek makamınızın bu noktalar üzerinde önemle durmasını, Türk milletini inciten, her an bizleri zor duruma düşüren sorular karşısında bırakan bu adli hadiseye el koymanızı idare kurulu kararla ve ısrarla rica eder saygılarımı sunarım.¹⁷⁵⁸

Siyasi erk ile Necip Fazıl Kısakürek arasında yaşanan bu gerginlikler sonucunda 2 Mayıs 1948'de *Büyük Doğu* dergisinin ikinci dönemi sonlanır. *Büyük Doğu*'nun üçüncü devresi 11 Mart 1949 tarihinde başlar. Dergi bu tarihten itibaren dört sayfalık haftalık gazete halini alır. Bu dönemde dergide Be.De., M. Sarıçizmeli, Büyük Doğu, Prof. Ş. Ü., Dedektif X Bir, Ha. A. Ka. müstear isimleriyle yazılar yazan Kısakürek'e ayrıca M. Ali Türksever, Ramiz Simsaroğlu ve Ömer Karagül yazılarıyla iştirak eder. Üçüncü dönemde Necip Fazıl kısıtlı yazar kadrosundan dolayı adeta dergiyi tek başına çıkarmaktadır. Derginin üçüncü devresini 26 Ağustos 1949 tarihinde sonlandıran Necip Fazıl Kısakürek, kurmuş olduğu *Büyük Doğu* Cemiyeti'nin Anadolu'da teşkilatlanabilmesi için kuruculardan Ömer Karagül ile birlikte bir Anadolu seyahati planlar. Bu dönem içerisinde, ilki Afyonkarahisar', ikincisi Soma'da olmak üzere, Anadolu'nun 14 merkezinde geçici temsilcilikler kurulur.¹⁷⁵⁹ Anadolu seyahatini tamamlayıp İstanbul'a döndükten sonra Necip Fazıl Kısakürek, 14 Ekim 1949 tarihinde derginin dördüncü devresini başlatır. Fakat bu dönemde dergi üzerinde yoğun bir siyasi baskı vardır. *Büyük Doğu*, dağıtım yapan bayiler üzerine uygulanan baskıyla durdurulmak istenmektedir. Nitekim üzerlerindeki baskıya dayanamayan Afyon ve Uzunköprü bayileri sözleşmelerini iptal eder ve *Büyük Doğu* satmama kararı alırlar.¹⁷⁶⁰ Dergi siyasi erk tarafından sıkı sıkıya takip edilir. Öyle ki Cumhuriyet Halk Partisi İl İdare

¹⁷⁵⁷ CDA, 490.01.1329.414.4.3

¹⁷⁵⁸ CDA, 490.01.1329.414.4.3

¹⁷⁵⁹ Ak, a. g. e., 66.

¹⁷⁶⁰ Ak, a. g. e., 69.

Kurulu Başkanı Tahir Dereli, 11.05.1949 tarihinde Genel Sekreterliğe derginin takibi ve akabinde gerçekleştirmiş oldukları faaliyeti şöyle ifade eder:

*Geçen Hafta İstanbul’da intişar eden ve hükümetçe toplatılması hususunda emir verilmiş olduğu istihbar ettiğimiz, muhtelif bakanlarımız hakkında bir sürü hezeyanlar ihtiva eden Büyükdoğu gazetesinin bir sayısı Isparta D.P mensuplarına geldiği anlaşılmış, gereken makama ihbar edilerek bu gazete emniyetçe müsadere edilmiş olduğunu saygılarımla ar ederim.*¹⁷⁶¹

Bunun akabinde 19.01.1950 tarihinde Bakanlar Kurulu, *Büyük Doğu* dergisinin 6. sayısından 13. sayısına kadar olan neşrini toplatma kararı alır bahsi geçen toplatma kararının sebebi şu şekildedir:

*17/7/1949 tarihli ve 3/9641 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile dağıtımının yasak edilmesi ve elde edileceklerinin toplattırılması kararlaştırılmış olan Gençlik rehberi adlı kitabın yazılarını iktibas suret ile yayınlayan “ Büyük Doğu ” dergisinin 6 ıncı sayısından 13 üncü sayısına kadar olan sekiz nüshasının dağıtımının yasak edilmesi ve elde edileceklerinin toplattırılması, İçişleri Bakanlığının 10.01.1950 tarihli ve 91111-1100/ 1-2/ 1950 sayılı yazısı üzerine 1881 sayılı kanun 2657 sayılı kanunla değiştirilen 51 inci maddesine göre Bakanlar Kurulunun 19/1/1950 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.*¹⁷⁶²

Bir müddet sonra ise *Büyük Doğu* dergisi kapatılır ve ardından Necip Fazıl Kısakürek “Altıparmak” isimli yazısından ötürü hükümetin manevi şahsiyetine hakaret ettiği gerekçesiyle tutuklanıp 21 Nisan 1950 tarihinde hapse atılır. Bu davadan 26 Nisan 1950 tarihinde beraat etmesine rağmen aynı gün, bir mahkemedен diğerine aktarılarak Türklüğe Hakaret Davasından mahkûm edilir. 14 Mayıs 1950’de yapılan seçimleri kazanan Demokrat Parti’nin çıkarmış olduğu af kanununun 15 Temmuz 1950’de yürürlüğe girmesiyle tahliye olur.¹⁷⁶³

Büyük Doğu’nun 1943 yılında siyasi erkin kefalet mektubuyla başlayan iktidar ile diyalogu daha sonra iktidar ile yaşamış olduğu gerginlikler dolayısıyla tutuklamalar ve kapatılmalarla sonuçlanır.

Necip Fazıl Kısakürek’in *Büyük Doğu* mecmuası yayınlanırken 1947’de başka bir İslamcı dergi olan *Serdengeçti* yayınlanamaya başlar. Fakat *Serdengeçti* dergisinden bahsetmeden

¹⁷⁶¹ CDA, 490.01.1329.414.4.2

¹⁷⁶² CDA,030.18.01.02.121.101.13

¹⁷⁶³ Ak, a. g. e., 77-78.

önce 1947 yılından bahsetmek gerekmektedir. 1947 ve sonrası İslamcı dergiler için önemli bir dönemdir. Bu tarihten itibaren Tek Parti iktidarı süresince İslamcı dergilerin dramatik olarak arttığı bir sürece girilmiştir. Öyle ki Diyanet İşleri Başkanlığı Yazı İşleri Müdürlüğü 09.09.1947 tarihinde Müftülüklere tamim göndererek artan dini neşriyat konusunda şu uyarıları yapmıştır:

Son günlerde gazetelerde dinî mes'elelere sıkça rastlanmakta ve bazı haftalık gazete ve mecmualarda ise din mevzuları üzerine lehte ve aleyhte yazılar yazılmakta olduğundan bunları devamlı olarak günü gününe takip etmek için tedbir alınması gerektiğinden bu yolda merkezde bu işlerle uğraşacak bir büro kurulması ve yardımcı olarak da İstanbul'da çıkan gazete, dergi ve broşürleri takip etmek üzere İstanbul Müftülük memurlarımızdan bazılarının bu işle tevzifi kararlaştırılmıştır.

İl ve İlçelerde çıkan gazete ve dergileri merkezce takip etmek mümkün olmadığından her müftülük dairesi, çevresinde çıkan bu gibi gazete ve dergilerde tesadüf edilecek her hangi bir dinî mes'ele üzerinde durmaları ve nazarı dikkatini celp edecek mahiyette olanlar görülürse hemen işi Bakanlığımıza bildirmeleri gereklidir.

Müftülerimizin bu gibi mes'elelerde çok uyanık bulunmaları ve canlılık göstermeleri tamim olunur.¹⁷⁶⁴

Diyanet İşleri Başkanlığı artan İslamcı dergiler hususunda haklıdır. Çünkü 1947 yılında dokuz, 1948 yılında dört, 1949 yılında bir, 1950 yılında ise iki olmak üzere 1947-1950 arasında on altı İslamcı dergi yayın hayatına başlamıştır. Bunlar; *Doğan Güneş* (1947-1948), *Doğru Yol* (1947-1949), *Ehli Sünnet* (1947-1953), *Hakka Doğru* (1947-1960), *Hakikat Yolu* (1947-1949), *İrşad* (1947), *İslam Dünyası* (1947), *Selâmet* (1947-1949), *Serdengeçti* (1947-1962), *İslâmiyet* (1948-1960), *Müslüman Sesi* (1948-1985), *Sebilürreşad* (1948-1966), *İslâm Yolu* (1948-1951), *Yeşil Nur* (1949-1953), *Hür Adam* (1950-1951), *Büyük Dava* (1950)'dir. Bunların içerisinde *Serdengeçti* ve *Sebilürreşad* hariç diğerleri Kur'an, hadis, fıkıh (ilmihal bilgileri), ahlâk, İslâm tarihi vb. konularda halkı/kitleyi bilgilendirme ve şuurlandırmayı öne çıkaran dergilerdir. *Serdengeçti* ve *Sebilürreşad* ise reaksiyoner dergilerdir.

Serdengeçti dergisinin sahibi ve yazı işleri müdürü Osman Zeki Yüksel'dir. Dergi "*Allah'a, millete vatana koşanların dergisi*" ve "*Hakka Tapar – Halkı Tutar*" sunumuyla yayınlanır. 20 Nisan 1947 yılında başlayan dergi toplamda 33 sayı yayınlanır. İnönü döneminde ise Mayıs 1950'ye kadar 10 sayı yayın hayatını idame ettirebilir. Aylık olarak yayınlanan

Serdengeçti'yi Ankara'daki matbaalar basmaya yanaşmazlar; Osman Yüksel, Eskişehir'de bir matbaa ile anlaşır ve ilk iki sayı burada basılır. İlk sayısı piyasaya çıkar çıkmaz tükenen dergi defalarca basılır. Derginin ilk sayısının basımının ardından yaşananlar şöyle aktarılır:

*SERDENGEÇTİ hak ve hakikat yolunda mücadele etmek için tek başına yalın kılıçortaya atıldı. Ona çok açıksın, çok ileri gidiyorsun, dediler. O, bitmiş, tükenmiş, sinmiş, sindirilmiş bu adamların lâflarına kulak asmadı. Tuttuğu yolda arkasına bakmadan sağa sola sapmadan dosdoğru yürüdü, yürüyor. Mecmuamızın ilk sayısı hemen piyasaya çıkar çıkmaz bitti. Yanık bağrımızdan, hür vicdanlarımızdan kopup gelen sesimiz, Ankara ufuklarını aşarak vatanın her köşesine yayıldı...*¹⁷⁶⁵

Eskişehir'deki matbaacının korkması sebebiyle ilk sayıda duyurulan bazı yazılar ikinci sayının sansürlenmesi dolayısıyla dergiden çıkarılır. Dergi bu konuda şu açıklamaları yapmaktadır:

*Muhterem Okuyucularımız: Geçen sayımızda vâdettiğimiz yazıların bazılarını maalesef neşredemedik. Osman Yüksel'in "3 Mayıs Millî Feveran" adındaki alev parçası gibi yazısı çıkarılmıştır. Matbaa basmamıştır. Onun yerine koyduğumuz "Mânevi Emperyalizm" başlığını taşıyan makaleden de en canlı yerler çıkartılıp atılmıştır. Bağrımızdan kalbimizi söker gibi en canlı, en hareketli ve pervasız yazılarımız sökülüp atılıyor. Serdengeçti, istediği gibi konuşmıyor. Bunu böylece bilirsiniz. Yoksa vallâhi...*¹⁷⁶⁶

Serdengeçti yayınlanmaya başlar başlamaz taraflı tarafsız herkesin ilgisini çeker. Öyle ki derginin basımında yaşanan zorluklar bunun en büyük göstergesidir. Derginin ikinci sayısında "Bize Soruyorlar: Cevap veriyoruz" başlıklı bölümde derginin yayın politikasından şöyle bahsedilir:

*-Siz hangi Partidensiniz? Cevap veriyoruz: Biz hiçbir Partiden değiliz! Hiçbir yerin kulu, kölesi, yeminlisi değiliz. Hak ve hakikat yolunda yürüyen hür kişileriz.*¹⁷⁶⁷

Mayıs 1947'den sonra derginin üçüncü sayısı Ekim 1947'de Konya Ülkü yayınevinde yaptırılır. Ancak, matbaacı o kadar korkar ki, dergileri kırımını yapmadan teslim eder. Osman Yüksel bir grup arkadaşı ile birlikte dergileri tuttukları bir otel odasında iki gün kırıp, dağıtıma hazır hale getirirler. Derginin dördüncü sayısı Mayıs 1948'de basılır. Osman Yüksel dergiden kaynaklanan sıkıntıları sadece kendisi çekmez, aile efradı da sıkıntı çeker. İlk sayıda idarehane olarak ablasının kocasının kaldığı devlet lojmanını gösterdiği için,

¹⁷⁶⁵ Birinci sayının ikinci tab'ını yaparken. (20 Nisan 1947). *Serdengeçti*, (1), 20.

¹⁷⁶⁶ *Serdengeçti* (Mayıs 1947). (2), 2.

¹⁷⁶⁷ Bize Soruyorlar: Cevap veriyoruz (Mayıs 1947). *Serdengeçti*, (2), 2.

onların evlerinden çıkarılmalarına neden olmuştur.¹⁷⁶⁸ Derginin reklam almaması matbaalarla yaşanan sıkıntılar, bayilerden gelmeyen ücretler ve iktidarın baskısı dergiyi zor durumda bırakır. Derginin altıncı sayısı İstanbul'da ancak Mayıs 1949'ta yayınlanabilir. Aynı tarihlerde siyasi erk de dergiyi raporlamaya başlar. Dergi'nin bir ara Konya'da basılması sebebiyle olsa gerek İlgin CHP İlçe İdare Kurulu Eski Başkanı Osman Özdemir, 30.8.1949 tarihinde Ulus Gazetesi Yazı İşleri Müdürü Münir Berik'e dergi ile ilgili şu raporu gönderir.

25.8.1949 günlü mektubunuzu aldım. Alakanıza teşekkürler ederim. Bu mektuba göre 14.7.1949 tarihinde gazeteniz adına yolladığım yazıda bahs edilen mecmuanın ismi sorulmaktadır. Şu halde mecmuanın adı Serdengeçti'dir.

Bahsi geçen yazılar altıncı sayısından alınmıştır. 1949 yılı Mayıs ayında neşre edilmiştir. Adresi şudur. Ankara Demir fırka mahallesi kadife sokak no.4 dür. Alkaya matbaasında basılmakta ve Osman Yüksel tarafından çıkarılmaktadır.

Bu mecmuanın bendeniz, yalnız 6 ve 7 nci nüshalarını okudum. Onları da başkasından alarak okumuştum. Diğer nüshaları da neşre edilmiş olduğunu duymaktayım.

Müsaade ederseniz burada asıl derdimizden bahsedelim. Vaziyet malumdur. Yani mesele tahkik ve tetkik edilecek olursa diğer gazete ve mecmuların da aynı meali taşıdığı görülür. Meselâ millet mecmuası, sebilürreşad, büyükdoğu mizah gazeteleri, dini gazeteler, hatta hatta günlük büyük gazetelerin bile şu öz milleti galeyana getirmeye çalıştığını millî birlik ve varlığı bozmaya uğraştıklarını görmemek mümkün değildir. Şu halde bir şahıs bir mecmua üzerinde durma derecesinin yüksek takdire bağlı bulunduğunu hatırlatır derin saygılarımı yollarım efendim.¹⁷⁶⁹

Siyasi erkin yakından takip ettiği ve raporladığı dergi hakkında İstanbul milletvekili Mekki Hikmet Gelenbeğ 31.10.1949 tarihinde *Serdengeçti* dergisi için “*Bahis konusu olan yazılar ve gazetede CHP nin manevi şahsiyetini tahkir eden ve suç unsuru teşkil eyleyen bir yazıya tesadüf edilmemiştir.*”¹⁷⁷⁰ açıklamasını yapmıştır.

Serdengeçti dergisi, sansürlere, siyasi takiplere ve ekonomik engellemelere karşın Nisan 1947'den Mayıs 1950'ye kadar İnönü döneminde on sayı yayınlanarak iktidar tarafından resmi kapatma cezası almamıştır. Fakat Osman Zeki Yüksel'in kendine biçtiği görev ve söylem iktidarı rahatsız etmiştir. Bu görev; Anadolu'nun mazlum olduğu kadar sessiz ve vakur insanının sesi olmaktır. Yozlaşmış-yabancılaşmış-aydınlara ve seçkinlere karşı

¹⁷⁶⁸ Avşar, B. Z. (2014). *Dava Dergiciliğinde Bir Örnek: Serdengeçti Dergisi*. Ankara: Kurgan Edebiyat, 13.

¹⁷⁶⁹ CDA, 490.1.0.0.1309.346.3.1

¹⁷⁷⁰ CDA, 490.1.0.0.1309.346.3.2

yücelttiği halkı temiz, iyi niyetli ama saf, dolayısıyla vesayete muhtaç saymasıdır.¹⁷⁷¹ Osman Zeki Yüksel'in iktidar için kullandığı yabancılaşmış ve elitist sınıf söylemleri iktidar tarafından hoş karşılanmamış ve gerek şahsının gerekse de derginin iktidar tarafından kontrol altında tutulmasına sebep olmuştur.

Osman Zeki Yüksel'in *Serdengeçti* dergisini yayınlanmasından bir sene sonra ise *Sebilürreşad* dergisi yayın hayatına başlar. 14 Ağustos 1324 / 28 Ağustos 1908 (27 Ağustos) tarihinde “din, felsefe, edebiyat, hukuk ve ulûmden bahis haftalık gazetedir” sunumuyla yayın hayatına başlayan *Sırat-ı Müstakim* 24 Şubat 1327/ 29.2.1912 (8 Mart) tarihli 183. sayıdan itibaren mecmua, *Sebilürreşâd* olarak ismini değiştirmiş ve “dinî, ilmî, edebî, siyasî haftalık mecmua-ı İslamiyedir” sunumuyla kendini tanımlamıştır. Eşref Edip mecmuanın adının neden *Sebilürreşâd*'a dönüştürüldüğü ile ilgili herhangi bir açıklama yapmamıştır. Fakat Sebilürreşâd isminin bulunma hikâyesini şöyle anlatır:

Abbas Paşa bir teklifte bulundurlar: Kur'an'dan bir sahife açalım, ne isim çıkarsa oradan alalım, muvafık dediler. Harem dairesinden bir Musahaf-ı Şerif getirildi. Paşa Kuran'ın 40,38 numaralı suresini açar. İttebibiuni ehdiküm Sebilürreşâd. (Bana uyun ki sizi doğru yola götüreyim)¹⁷⁷²

Bundan sonra adını *Sebilürreşâd* olarak değiştiren mecmuada Balkan Savaşları ile Birinci Dünya Savaşı öncesi Müslümanların birliği hususunda yazılar kaleme alınmaktadır. Birinci Dünya Savaşı'nın ilk haftalarında ise İslam birliği düşüncesi eskisinden daha da güçlü biçimde yazılar yayınlanır. Anadolu'nun işgali ve Millî Mücadele esnasında ise *Sebilürreşâd*, Anadolu'dan yana tavır almıştır. Mustafa Kemal, Akif'ten “manevi cephe” yi güçlendirmek için mecmuayı Anadolu'da çıkarmasını talep eder.¹⁷⁷³ Millî Mücadele sonrası Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından önce Mayıs 1923'te *Sebilürreşâd*, İstanbul'a geri döner. Kazanılmış olan bağımsızlığın İslamî bir devlet sisteminin kurulmasına hizmet etmediğinin, aksine tüm işaretlerin “Batılılaşmanın” devam edeceği göstermesinin anlaşılması üzerine buna karşı polemikler yayınlar fakat bu yazılarda Mustafa Kemal ismi kesinlikle zikredilmez.¹⁷⁷⁴ Fakat 13-14 Şubat 1925 tarihinde Doğu Anadolu'da başlayan isyana bağlı olarak 4 Mart 1925'de siyasi erk Takrir-i Sükûn kanunu ilan eder. Diğer gazete mecmularla birlikte *Sebilürreşâd* da 6 Mart 1925 tarihinde kapatılır. Eşref Edip, Tevhid-i

¹⁷⁷¹ Bora, a. g. e., 287.

¹⁷⁷² Debus, E. (2012). *Sebilürreşad*. İstanbul: Libra Yayıncılık, 35-36.

¹⁷⁷³ Debus, a. g. e., 36.

¹⁷⁷⁴ Debus, a. g. e., 39.

Tedrisat Kanunu'nu ve tekkelerin kapatılmasını eleştiren makalesi yüzünden Ankara ve Diyarbakır'daki "İstiklâl Mahkemeleri" ne çıkartılır fakat doğudaki halk ayaklanmaların doğrudan bir etkisi olduğuna dair delil yetersizliğinden beraat eder. Sebilürreşâd kapalı kalır fakat Eşref Edip, yayın evini "Asâr-ı İlmiye Kütüphanesi" adı altında yaşatır.¹⁷⁷⁵

Sebilürreşâd dergisinin uzun süreli kapalı kalması sonrası Türkiye'nin çok Partili hayata geçmesiyle Eşref Edip mecmuayı tekrar canlandırır. 1946 yılından sonra gelecek yıllar sadece *Sebilürreşad*'ı değil daha birçok İslamcı derginin yayınlanmasına sebep olacaktır. Bu dönemlerde Türkiye'deki siyasi iklimin İslâmcılar lehine değişmeye başladığı bir görülmektedir. Özellikle 1946 yılında Cumhuriyet Halk Partisi'nin seçimi kazanma için uygulamış olduğu politika bu değişimde etkili olmuştur. Yakup Kadri Karaosmanoğlu hatıralarında bu dönemi şöyle anlatır:

CHP milletvekilleri, Demokrat Parti'nin en kuvvetli tarafını halkın dinî hislerinin okşamak ve "millî ahlâka aykırı" telakki ettikleri davranışları kınamak hususunda gösterdiği gayretlerde bulunuyordu. Bu görüş bu telakki 1946 seçim mücadelesinden sonra, yukarıdan aşağıya, bütün Parti teşkilatını sarmış, bunun üzerine laik ve devrimci geçinen Cumhuriyet Halk Partisi yöneticileri de geminin dümenini soldan sağa çevirmeye başlamıştı. Okullarda din dersleri mi? Başüstüne! Köy Enstitülerinin kaldırılması mı? Hay hay! Köylerde yeni usul girişilen ilköğretim hareketine son verilip eski usul imam ve sübyan mekteplerinin türemesine göz yummak mı? Pekâlâ! Tek, halk gelecek seçimlerde bize daha bol oy versin de bunların hepsini yaparız.

İşte bu tavizler bu vaatlerdir ki Halk Partisi 1950 seçim mücadelesine doğru yola düşmüş ve bu yolda ilk adımını okullarda din dersleri okutulması kanunu çıkarmak, ikinci adımını da köy okulları, Köy Enstitüleri kurma hamlelerini baltalamakla atmıştı. Derken, seçimler gelip çattığı günlerde karşılaştığı bazı zorluklar yüzünden Ticanî tarikatıyla işbirliği etmeyi de göze almaktan çekinmemiştir.

Lakin Halk Partili politikacılar oy kazanma, ya da siyasi rakiplerini yenme yolunda giriştikleri gericilik hareketlerinde yalnız bu kadarla kalmamışlar, muarızlarının kendilerine karşı kullandıkları dinsizlikle suçlandırma silahlarından da bol bol faydalanmışlardır.¹⁷⁷⁶

Böyle bir politik atmosferin oluştuğu Türkiye'de *Sebilürreşâd* 1947 yılı ile birlikte pıtrak gibi çoğalan on bir İslamcı derginin içerisinde en önemlisidir. 1948'de tekrar yayınlanmaya başladığında, kerhen de olsa CHP'yi desteklemiştir. Demokrat Parti'nin önemli simalarının başlangıçta *Görüşler* dergisi kadrosuyla yakınlaşması özellikle Celâl Bayar'ın 1949'da DP

¹⁷⁷⁵ Debus, a. g. e., 40.

¹⁷⁷⁶ Karaosmanoğlu, a. g. e., 192-193.

Bursa İl Kongresi'nde sarfettiği "Şeriat'ı yaşatmayacağız" demeci büyük tepkiyle karşılanmıştır. Bunun üzerine Sebilürreşad dergisinde; "*Şeriatı yaşatmamak Celâl Bayar'ın ne haddine?*"¹⁷⁷⁷, "*Din herşeyden üstündür.*"¹⁷⁷⁸, "*Celâl Bayar Gladistondan mı ilham aldı?*"¹⁷⁷⁹ makaleleri ile Celâl Bayr nezdinde Demokrat Parti'ye sert eleştiride bulunulur. Eşref Edip "*Celal Bayar Gladistondan mı ilham aldı?*" makalesinde Celal Bayar'ı müslüman düşmanı Gladiston'a şöyle benzetir:

İngilizlerin meşhur hatibi, Müslümanların büyük düşmanı Başvekil Gladiston Parlamentoda verdiği bir nutukta Kur'anı elinde göstererek şöyle bir hezeyanda bulunmuştu:

-Bu kitap dünya üzerinde kaldıkça insanlar rahat yüzü görmeyecektir.

Bunun gibi Demokrat Parti Reisi, sabık Başvekil Celâl Bayar da Bursa'da verdiği bir nutukta şeriatı celilei islâmiyeye karşı Gladistonun habis ruhunu sad edecek, çok küstahça bir tecavüzde bulundu:

-Biz, Türkiye'de şeriatı yaşatmayacağız, dedi.

*Bu tecavüzü, Demokrat Parti, lideri sıfatıyla, Demokrat Parti resmi kongresinde yaptı. Bu memleket çok islâm düşmanları gördü, en mukaddes hislerine saldıran nice azgınların husumetine hedef oldu. Fakat bu derece şeriat düşmanlığını hiçbir cabbar ağzından taşıramadı.*¹⁷⁸⁰

CHP'ye ise hiç değilse ne olduğu bilinen ehven bir musibet olarak bakılmaktadır. Ayrıca eski İslâmcı (Sebilürreşad'ın ilk döneminin de yazarlarından) Şemsettin Günaltay'ın başbakan yapılmasından ötürü kısmen ümit de bağlanmaktadır. Dindar hassasiyetlerine güvenilen Millet Partisi ise son derece faydacı bir tutumla, -hele fahri başkanları Fevzi Çakmak'ın ölümünden sonra- iktidar şansı görülmediği için, 'ihmal' edilmiştir.¹⁷⁸¹

İslamcı dergileri, sol ve Milliyetçi-Turancı dergilerde olduğu gibi 1946 öncesi ve sonrası olmak üzere iki aşamada değerlendirmek gerekmektedir. 1946 yılının öncesinde dönemin en önemli iki İslamcı dergisi; *Hareket* ve *Büyük Doğu*'dur. İkinci Dünya Savaşı'nın siyasi konjonktürü içerisinde bu iki dergi basında var olan çok renkliliğe ve sesliliğe katkıda bulunmuştur. Tabi ki diğer fraksiyon dergilerinde olduğu gibi bu katkı iktidarın çizmiş

¹⁷⁷⁷ Ongan, M. R. (1949). Şeriatı yaşatmamak Celâl Bayar'ın ne haddine?. *Sebilürreşad*, (39), 217-219.

¹⁷⁷⁸ Edip, E. (1949). Din herşeyden üstündür. *Sebilürreşad* (46), 329-332.

¹⁷⁷⁹ Edip, E. (1949). Celâl Bayar Gladistondan mı ilham aldı?. *Sebilürreşad*, (39), 220-222..

¹⁷⁸⁰ Edip, a. g. m., 220.

¹⁷⁸¹ Bora, a. g. e., 438.

olduğu sınırlar çerçevesinde olmalıdır. Bu sınırın dışına çıkarak iktidarı ve politikalarını eleştiren her iki dergi de iktidarın yaptırımlarına maruz kalmıştır. 1946 sonrasında ise her ne kadar *Büyük Doğu* ve *Serdengeçti* dergilerine iktidarın hukuki ve ekonomik yaptırımları olmuş olsa da 1946 sonrası İslâmcı dergilerin Türkiye’de artmaya başladığı bir dönem olmuştur. Öyle ki Sovyet Rusya ile yaşanan siyasi gerginlik ve komünizm düşmanlığı iktidarın politikalarına yön vermiştir. Böylece iktidarın ‘sol’ a karşı olan bu tavrı ve çok Partili hayat içerisinde ‘sağ’ söylemlere yönelme gayreti İslâmcı dergiler için İkinci Dünya Savaşı öncesine göre daha fazla yayınlanma imkânı sağlamıştır.

SONUÇ

Bu çalışmada, İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı döneminden Demokrat Parti'nin iktidara gelmesine kadar uzanan süreçteki edebiyat-siyasi erk arasındaki ilişki incelenmektedir. Siyaset kuramsal kökleri ve temelleri olan pratik bir unsurdur; pratik bir unsur olduğu gibi kendisinin dışındaki tüm pratik eylemleri, yapıp etmeleri de etkileyen temel aygıt konumundadır. Bu noktada siyaset; sosyal bilimlere etkileyen bir varoluş alanıdır. Bu pratik alan, edebiyatın başlıca kaynak alanı olma özelliği de taşımaktadır.

Çalışmanın birinci bölümü, siyasetin yönlendiricisi ve zihniyet dünyası olan iktidar ve ideoloji kavramlarına ayrılmıştır. İnsanlık tarihi yüzyıllar boyunca birçok farklı iktidar çeşitlerine sahne olmuştur. Bu iktidar çeşitleri varlıklarını devam ettirebilmek için kendi zihniyet dünyalarını topluma aksettirmeye çalışmışlardır. Bu aksettirme eylemi yani bir çeşit telkin etme isteği ideolojik aygıtlar kullanarak gerçekleşmiştir. İktidar türlerinin sahip olduğu ideolojik aygıtlar içerisinde yer alan edebiyatın işlevsel özelliği monarşi, totaliter ve demokratik iktidar türleri içerisinde açıklanmıştır. Ayrıca birinci bölümde iktidarın diğer önemli ideolojik aygıtı olan basın zihniyet dünyasının aktarımındaki etkisi üzerinde durularak basının Tek Parti dönemindeki işlevsel özelliğine değinilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümü “Tek Partili ve Çok Partili Rejimlerinde Sanat” başlığı altında devrin iktidarlarının sanata bakışı ve sanatı yorumlayışına ayrılarak, Cumhuriyet Halk Partisi'nin sanatsal faaliyetleri üzerinde durulmuştur. Mustafa Kemal Atatürk'ün cumhurbaşkanlığı döneminden itibaren İsmet İnönü iktidarının sonuna kadar siyasi erkin edebiyat alanında gerçekleştirmiş olduğu uygulamalara ve değişimlere yer verilmiştir. Öyle ki Mustafa Kemal Atatürk döneminde sipariş usulü yazdırılan eserler İsmet İnönü döneminde yerini sanat müsabakalarına bırakmıştır. Bu sebeple tezimizin ikinci bölümünde ayrıca İsmet İnönü döneminde gerçekleştirilen edebiyat müsabakaları; “1939 Yılı Sanat Ödülleri”, “1942 Roman Müsabakası”, “1945 Piyes Müsabakası”, “1946 Şiir Müsabakası”, “1946 Piyes Müsabakası”, “1947 Piyes Müsabakası” ve “İnönü Sanat Armağanları” başlıkları altında incelenmiştir. Bahsi geçen edebiyat müsabakalarında iktidarın tahakkümü ve yönlendirmesi arşiv belgeleri, süreli yayınlar, hatıratlar kıstas alınarak somut deliller üzerinde değerlendirilmiştir.

Dönemin önemli kültür ve eğitim kurumları olan “Halkevleri ve Halkevi Dergileri” ise tezimizin üçüncü bölümünü teşkil etmektedir. Cumhuriyet Halk Partisi iktidarının önemli kurumlarından olan Halkevlerinin teşkilat yapısından, şubelerinden ve faaliyetlerinden bahsedildikten sonra iktidarın ideolojik söylem taşıyıcıları olan Halkevi dergilerinin yönlendirici etkisi; “Edebî Metinler ve İç Siyasetin Yönlendirmesi”, “Edebî Metinler ve Dış Siyasetin Yönlendirmesi” ve “Edebî Metinler ve Kültürel Yönlendirme” başlıkları altında incelenmiştir. Ayrıca iktidarın üzerinde durduğu kültürel ve ideolojik hassasiyetler; “Halkevleri ve Köy Enstitülerinin Telkini”, “Millî Mücadele”, “Köycülük”, “Anadoluculuk”, “Hümanizm ve Tercüme” başlıkları altında değerlendirilmiştir.

“Edebî Metinler ve İç Siyasetin Yönlendirmesi” başlığı altında, iktidarın ideolojik söylemlerinin ve ülke içi siyasi uygulamalarının edebî metinler vasıtasıyla telkinin nasıl gerçekleştirildiği üzerinde durulmuştur. “Millî Şef ve Demokrasi” başlığı altında “Millî Şef” imajının edebî metinlerde işlenişi ve İkinci Dünya Savaşı’nın sonuçlanmasının akabinde dünya kamuoyunda tek adam yönetimlerine karşı duyulan menfi bakış dolayısıyla Halkevi dergilerindeki söylem değişimine dikkat çekilmiştir. “Parti ve Parti Sembolü (Altı Ok)” başlığı altında Cumhuriyet Halk Partisi’nin ve Altı Ok’un tematik olarak edebî metinler vasıtasıyla nasıl işlendiğine değinilmiştir. “Türkçülük ve Turancılık Davası” başlığı altında 1944’e kadar Halkevi dergilerindeki Türkçülük söylemlerinin 1944 sonrasında siyasi erkin Türkçülüğe karşı tavır değişikliği dolayısıyla Halkevi dergilerindeki söylem değişikliği ele alınmıştır. “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu” nda iktidarın tarım uygulamasının Halkevi dergilerindeki edebî metinler vasıtasıyla halka anlatılma gayreti ele alınmıştır. “1946 Seçimleri” başlığı altında iktidarın Halkevi dergileri üzerinden kendi propagandasını yapması ve diğer partiler aleyhine gerçekleştirilen söylemler ele alınmıştır. “Lozan ve Sulh Bayramı” nda ise devrin cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün edebî metinler vasıtasıyla oluşturulan imajı ve Lozan ve Sulh Bayramı’nın 1950 sonrası bu imaj üzerinden yaşadığı değişime dikkat çekilmiştir.

“Edebî Metinler ve Dış Siyasetin Yönlendirilmesi” başlığı altında iktidarın dış politikadaki tavrının Halkevi dergilerindeki yansımaları incelenmektedir. “Hatay’ın Anavatan’a Katılması” nda Halkevi dergilerindeki edebî metinlerde Hatay’ın Türk toprağı olduğu vurgusunun yapılarak Hatay’ın millî bir dava haline getirilişi ve Hatay’ın Anavatan’a katılması ile elde edilen diplomatik başarının yansımalarına yer verilmiştir. “Türkiye SSCB Arasındaki Siyasi Anlaşmazlık” da ise İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye ile SSCB

arasında meydana gelen siyasi gerginliğin Halkevi dergilerine yansması ve edebî metinler vasıtasıyla kamuoyunda oluşturulan SSCB algısı izlenmiştir.

“Edebî Metin ve Kültürel Yönlendirme” başlığı altında öncelikle Halkevleri vasıtasıyla düzenlenen; “Diyarbakır Halkevi Edebiyat Müsabakası”, “Kayseri Halkevi Edebiyat Müsabakası”, “Ankara Halkevi Edebiyat Müsabakası”, “Konya Halkevi Edebiyat Müsabakası”, “Samsun Halkevi Edebiyat Müsabakası”, “Gaziantep Halkevi Edebiyat Müsabakası”, “Bursa Halkevi Edebiyat Müsabakası”, “Denizli Halkevi Edebiyat Müsabakası”, “Adana Halkevi Edebiyat Müsabakası” incelenmiştir. Bu müsabakalarda ödül alan yarışmacıların eserlerindeki söylemler ve iktidarın sanat alanındaki belirleyici vasfı incelenmiştir. Ayrıca “Halkevleri ve Köy Enstitülerinin Telkini”, “Millî Mücadele”, “Köycülük”, “Anadoluculuk” başlıkları altında ise bu unsurların Halkevi dergilerindeki edebî metinlere ne şekilde yansıdığı saptanarak iktidar politikaları ile edebî metinlerin uyumluluğu ortaya konmuştur. “Hümanizm ve Tercüme” başlığı altında ise Tek Parti dönemindeki Hümanizm akımı ve bu akımın tercüme vasıtasıyla Halkevi dergilerindeki yeri üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın dördüncü bölümü “Tiyatro”, “Şiir” ve “Hikâye ve Roman” başlıkları altında edebî türlere ayrılmıştır. “Teşvik, Denetim ve Sansür” başlığı altında iktidarın sanat eserleri üzerindeki tahakküm şekilleri incelenerek giriş yapılan bu bölümde İsmet İnönü dönemindeki edebî türlere siyasi erkin uygulamış olduğu teşvik, denetim ve sansür uygulamalarından örnekler verilmiştir. İktidarın uygulamaları incelenirken arşiv belgeleri, süreli yayınlar ve hatıratlar temel alınmıştır.

Çalışmanın son bölümünü teşkil eden beşinci bölüm ise “İktidar ve Edebiyat-Sanat-Fikir Dergileri” başlığı altında incelenmiştir. Öncelikli olarak “Siyasi Erk Tarafından Desteklenen Edebiyat-Sanat-Fikir Dergileri” başlığında dergilerin iktidara yakınlığına ve iktidar tarafından finanse edilmişlerine yer verilmiştir. Bu dergilerin yayın politikaları ve iktidar tarafından ödenen destekler arşiv belgeleri kayıtları ile ortaya konmuştur. “Türkçü-Milliyetçi Fikriyata Sahip Edebiyat-Sanat-Fikir Dergileri”, “Sol Fikriyata Sahip Edebiyat-Sanat-Fikir Dergileri” ve “İslâmi Fikriyata Edebiyat-Sanat-Fikir Dergileri” başlığı altında ise iktidarın uygulamış olduğu desteklere veya yaptırımlara yer verilerek dönemin zihniyet yapısı ortaya konmuştur.

KAYNAKLAR

- Abadan, Y. (1945). Türk Demokrasisi ve Yeni Parti. *Ülkü*, (104), 2.
- Aça, M. (2008). “Halk Bilgisi Haberleri” Ve “İnan” Dergileri Bağlamında 1929-1949 Yılları Arası Halk Bilimi Ve Halk Edebiyatı Araştırmalarında Trabzon’un Yeri. *Karadeniz (Black Sea-Çernoje More) Sosyal Bilimler Dergisi*,1(1), 9-20.
- Adivar, H. E. (11 Eylül 1941). Fahim Bey ve Biz. *Akşam Gazetesi*, 5.
- Adil, F. (1939). Taklitçilik. *Ses*, (1), 2.
- Ağaoğlu, A. (1942). Sinekli Bakkal. *Yücel Dergisi*, XV, (85-87), 5-9.
- Ağaoğlu, S. (Kasım 1946). Özleyiş Neyin İfadesidir?. *Özleyiş*, (2),1.
- Ahmed, N. (1939). Çalgıcılar. *Hareket*, (4), 110-111.
- Ahmet, F. (18 İkinci Teşrin.1934). Dil yolunda. *Hâkimiyeti Millîye*,1.
- Ahmet, R. (1933). *Bizim İsteddiğimiz Edebiyat*. İstanbul: Burhaneddin Matbaası.
- Ak, S. (2016). *Necip Fazıl ve Büyük Doğu*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Akal, C. B. (2012). İktidarın Üç Yüzü. Ankara: Dost Yayınları.
- Akan, A. (1943). Enstitüm. *Görüşler*, (54), 6.
- Akan, A. (2015). 1946-1949 Basına Toplu Bakış. *Kebikeç*, (39), 485.
- Akar, A. (1989). Eski Tüfek Sosyalistler. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akbayır, S. (2004). Çocuk ve Gençlik Edebiyatının İdeolojik Boyutu. *Hece Özel Sayısı (Hayat, Edebiyat, Siyaset)*, 8 (90/91/92), 545.
- Akbulut, D. (2016). *Sanatta Siyasal Söylem*. Ankara: Kültür Ajans Yayınları.
- Akdamar, F. (1941). Türk Ulusu ve Tarihin En Büyük Göçü. *Duygular*, (2),7.
- Akıncı, B. (1948). Rusya’nın Ta O Zaman Beslediği Sinsi Emelleri. *İnan*, (42-43),13-14.
- Aksongar, E. (1942). *Bir Ses*. Ankara: Ulusal Matbaa.
- Aktüze, İ. (2003). *Müziği Okumak*. C:4, İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Akyol, H. (1942). Beklediğimiz Edebiyat. *Fikirler*, (230), 1.
- Akyüz, K. (1993). *Türk Ocakları*. Ankara: Türk Yurdu Neşriyatı.
- Alemdar, K. (2009). Cumhuriyet’in Devraldığı Kitle İletişim Yapısı.(Türkiye’de Kitle İletişimi, Dün-Bugün-Yarın), Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.

- Ali, F. ve Özkırmımlı, A. (1986). *Sabahattin Ali*. İstanbul: de Yayınevi.
- Alp, M. (1943). Şehirden Köye. *Halkevi*, (62),8.
- Alper, M. (1946). Ülkümüzün Evi. *Uludağ*, (75-76), 26-27.
- Alper, N. (1940). Köye Saygı. *Kaynak*, (89),336.
- Altar, C. M. (1985). Atatürk'e Özgü Evrim Felsefesi'nin Gelenek-Kültür Dinamizmine Katkısı (Son Elli Yılın Müzik Refomlarına Toplu Bir Bakış). *Erdem*, 1 (2), 271.
- Altaylı, A.Z. (1942). *Züğürtler*. İstanbul: Ulusal Matbaa.
- Althusser, L. (1995). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Altındağ, İ. (1939). Tercümenin Büyük Rolü. *Fikirler*, (187), 3.
- Altınkaynak, H. (1977). *Edebiyatımızda 1940 Kuşağı*. İstanbul: Yayıncılık Basımevi.
- Altıok, K. (1944). Altıok. *Görüşler*, (64-65), 15.
- Altuğ, V. (1940). Köy ve Köylünün Kalkınması. *19 Mayıs*, (52), 8.
- Altunay, M. (28 Kasım 1947). Başbakan'a Açık Mektup, *Kızıl Elma*, (5), 12.
- And, M. (1973). *Elli Yılın Türk Tiyatrosu*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,
- Anday, M.C. (1948). Bir Şiir Kitabı. *Varlık*, (333), 13.
- Ankara, F. (1 I. Teşrin 1941). Valiz. *Ülkü*, 1 (1), 20.
- Ankara, F. (1944). Yem Vermiyen Atlar. *Ülkü*, 6 (71),14.
- Apaydın, M. (2000). Hatay'ın Türk Topraklarına Katılmasının Edebiyatımızdaki Yansımaları. *Türk Dili Dergisi*, (583), 68-82.
- Apaydın, T. (1990). Köy Enstitüsü Yılları. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Aral, A. (2014). *Kültür propagandasından kültürel diplomasiye: British Council'in Türkiye'deki Faaliyetlerinin 1940-1950 ve 2005-2014 dönemlerinde karşılaştırmalı incelemesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aray, A.V. (1939). Bir Bahis. *İnanç*, (32-33), 24.
- Araz, R. (1941). Millî Şef'imiz İsmet İnönü'ne Tazim ve Hürmet Neşidesi. *Karacadağ*, 46, 247.
- Arcan, G. (1941). Kimsesizler. Ankara: Ulusal Matbaa.
- Aren, Y.M. (1946). Demokrasi Nedir. *İnan*, (21), 1-2.
- Arıyürek, A.,(1942). 30 Ağustos. *Başpınar*, (40), 4.

- Arsan E. (2016). Savaş Çoban, Medya ve İktidar (Hegemonya-Statüko- Direniş). İstanbul: Doğa Basın Yayın.
- Arsan, N. (hızl.), (1997). Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III, (5. Baskı). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Aruoba, M. (1942). Topal ile Kezban ve Hovardası. *Ülkü*, 1 (10), 19-20.
- Aruoba, M. (1945). Kaderim Böyle İmiş. *Ülkü*, 9 (102), 16-17.
- Aruoba, M. (1946). Martinin Aşk. *Ülkü*, 10 (110), 16-17.
- Aruoba, M. (1946). Tırpancı. *Ülkü*, 1 (3), 27-28.
- Aruoba, M. (1947). Elif Kızı. *Ülkü*, 1 (1), 38-40.
- Asyalı, S. S. (1946). Evimiz. *Görüşler*, (25-26), 64.
- Aşık H. (1945). Köylüye. *Halkevi*, (86), 50.
- Âşık K. (1946). Seçim Destanı. *Ülkü*, (115), 4.
- Aşık Ö. (1945). Toprak Destanı. *Ülkü*, (81), 15.
- Aşkun, V. C. (1941). Halkevlerine Armağan. *4 Eylül*, (24), 10.
- Aşkun, V. C. (1943). Yayladan Sesler. Sivas: Kâmil Matbaası.
- Atabey, M. (2005). *II. Dünya Savaşında Türkiye'de Milliyetçilik Akımları*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Ataç, N. (17 Şubat 1947). Bir Ozan. *Ulus Gazetesi*, 2.
- Ataç, N. (1940). Bir Hikâye. *Aramak*, (12), 21.
- Ataç, N. (4 Mart 1946). Düşsel Görüşme. *Ulus Gazetesi*, 2.
- Atakan, T. (1944). İnönü Zaferi. *Halkevi*, (71), 13.
- Ataman, Z. (2012). Bizim Teslisimiz. *Çorumlu*, (41), 1211-1212.
- Atasoy, O. (1943). Köy Enstitüsü. *Ün*, (106-107), 1463.
- Atay, F.R. (1933). Bizim Köy. *Kadro*, 2 (18), 1517.
- Atay, F.R. (1943). Kemalizm ve Disiplini. *İstanbul*, (1), 1.
- Atay, F.R. (1944). Biz Müspet Olalım. *İstanbul*, (8), 1.
- Atay, F.R. (1944). İrkçı ve Turancı. *İstanbul*, (15), 2.
- Atay, F.R. (1944). Neye İnanalım. *İstanbul*, (12), 1.

- Atay, F.R. (21 Mayıs 1944). Cumhuriyetimizin Nutku, *Ulus Gazetesi*, 1-3.
- Atay, M. (1946). Solculuk. *İnan*, (50), 1.
- Atay, N.H. (1945). Demokrasi Hakkında. *İstanbul*, (40), 1-3.
- Atay, N.H. (1946). Asla Sınıf Değil Bu Bir İrtica. *İstanbul*, (55), 8.
- Atay, N.H. (1946). Devletin Şahsiyetsizleşmesi, Demokratlaşması Demek Değildir. *İstanbul*, (60), 1.
- Atay, N.H. (1946). Komünizm Tehlikesi. *İstanbul*, (60), 2.
- Atay, N.H. (1946). Sendikaların Tasfiyesi mi?. *İstanbul*, (71), 1.
- Atay, N.H. (1946). Sınıflar Üstünde Halkçı Cumhuriyetçimiz. *İstanbul*, (70), 1.
- Ateşli, İ. (1939). Halkevi. *Karacadağ*, 2 (19), 23.
- Atok, O. K. (1944). 19 Mayıs Gençliği. *Ülkü*, (61), 65.
- Atok, O. K. (1944). İkinci İnönü. *Ülkü*, (61), 4.
- Atsız, N. (15 Ocak 1947). Işık, *Altın ışık*, (1), 1.
- Atsız, N. (1943). Savaş Aleyhtarlığı. *Orhun*, (12), 1.
- Atsız, N. (1944). Saraçoğlu Şükrü'ye Açık Mektup. *Orhun*, (15), 1.
- Attilâ, O. (1939). Türk ! Öğün, Çalış, Güven. *4 Eylül*, (9-25), 5.
- Attilâ, O. (1945). Toprak Anamız Selâm Olsun!. *Taşpınar*, (120-125), 221.
- Avcı, Z. (2001). *A'dan Z'ye Abidin Dino*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Avşar, B. Z. (2013). *Tanrıdağ Dergisi*. Ankara: Kurgan Yayınları.
- Avşar, B. Z. (2014). *Dava Dergiciliğinde Bir Örnek: Serdengeçti Dergisi*. Ankara: Kurgan Yayınları.
- Ay, B. (Ekim 1978). Kemal Bilbaşar. *Varlık*, (853), 19.
- Ay, L. (28 Şubat 1946). Piyes Mükâfatı. *Ulus Gazetesi*, 2.
- Ayaz, M. R. (1941). Büyük Askere. *Karacadağ*, (40), 275.
- Aydemir, B. (2014). Türk Tiyatrosu İlk Oyun Yazım Yarışmaları ve Ödüllü Oyunlar. *Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, (26), 15
- Aydemir, B. (2017). *Sanatta Dirijizm*. İstanbul: Mitos-Boyut Tiyatro Yayınları.
- Aydoğmuş, S. (1950). *Burgu*. Ankara: Ulus Basımevi.

- Aygen, R.E. (1944). *Toprak Kokusu*. İstanbul: Suhulet Lütüfi Kitabevi.
- Aykaç, F. A. (11 Eylül 1941). *Fahim Bey ve Biz*. *Cumhuriyet Gazetesi*, 2.
- Aykan, Ö. (2014). *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Antalya'da Yayımlanan İki Dergi: Çağlayan ve Türk Akdeniz*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aykurt, İ. U. (1945). Altıok. *Halkevi*, (95-96), 1.
- Aysal, N. (2005). Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri. *Anakara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (35-36), 267-282.
- Aytekin, S. (1937). Antakya İçin. *19 Mayıs*, (15), 12.
- Aytekin, S. (1939). Hatay İçin. *19 Mayıs*, (40), 2-3.
- Aytekin, S. (1942). Ayşe'nin Rüyası. *Görüşler*, (40-41), 57-59.
- Aytekin, S. (1942). Değirmen Yolu. *Ülkü*, 2 (21), 17-18.
- Aytekin, S. (1943). Toprak Adamları. *Ülkü*, 4 (40), 19-21.
- Ayvazoğlu, B. (2016). *Yunus Ne Hoş Demişsin (Cumhuriyet Sonrası Yunus Emre Yorumları)*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Bağçe, E. (2016). -*Millî Şef Döneminde İktidar ve Basın İlişkisi- Medya ve Siyaset 2*. İzmit: Volga Yayıncılık.
- Bağcı Tayfur, M. (2008). *Kemal Bilbaşar'ın Hikâyeleri, Romanları Ve Tiyatroları Üzerine Bir İnceleme*. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Bakşi, F. E. (1942). İnönü. *Fikirler*, (226-227), 7.
- Bakşi, M. (1943). Öz Türkçe Yazalım. *Görüşler*, (56-57), 9.
- Bakşi, M. (1944). Öz Türkçe Yazalım. *Görüşler*, (64-65), 8-9.
- Balatlı, K.(1959). *1936-1956 Yılları Arasında Boğazlar Meselesi*. Ankara: Yeni Desen Matbaası.
- Balkan, M. (1946). Trenin Uğradığı Köy. *Ülkü*, 10 (113), 17.
- Balkı, T. (1 Ağustos 1940). Yeni Yol'u Ne İçin Çıkıyoruz?. *Yeni Yol*, (1), 2.
- Balta, R. (1941). Irkım. *Uludağ*, (36), 7.
- Baltacıoğlu, İ.H. (1934). Gazete Niçin Çıkartıyorum. *Yeni Adam*, (1), 1.
- Baltacıoğlu, İ.H. (1936). Teşkilatsız Edebiyat. *Yeni Adam*, (119), 2.
- Baltacıoğlu, İ.H. (1946). Piyas Mükâfatı. *Yeni Adam*. (586), 2.

- Baltacıoğlu, İ.H. (1949). *Eğitim Yoluyla Canlandırılacak Köy*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Baltacıoğlu, İ.H. (1950). *Halkın Evi*. Ankara: Ulus Basım Evi.
- Baltacıoğlu, İ.H. (1998). *Hayatım*. İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- Banguoğlu, T. (1945). Halkımız Davamız ve Demokratlarımız. *Ülkü*, (97), 1-2.
- Banguoğlu, T. (1947). Ülkü, Halkevleri Dergisi. *Ülkü*, 1 (1), 1.
- Barutçu, F.A. (2001). *Siyasi Hatıralar-Milli Mücadeleden Demokrasiye*. Cilt.2, Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları.
- Başbuğ, E. D. (2013). *Resmi İdeoloji Sahnedey*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Başyazı (Nisan 1939). Mesleğimiz. *Türklük*, (1), 1-4.
- Baydar, N. (1942). Yaban. *Yücel*, XV (85-86-87), 10.
- Baykal, İ. (1942). Ülkü. *Görüşler*, (43), 19.
- Bayraktar, N. (1999). Halkevlerinin Ülke Kültürüne, İnsanın Gelişimi ve Dönüşümü Açısından Katkıları ve Önerileri. İstanbul: Halkevleri Yayınları.
- Bayramlı, M. (1946). Tarihte Boğazlar Meselesi. *Aksu*, (40), 21-23.
- Baysal, K. (1939). Hatay Coğrafia ve Tarihine Kısa Bir Bakış. *Karacadağ*, (18), 1-2.
- Baysal, S. (2017). *Osmanlı Ricâlinin Biyografileri Hakkında Önemli Bir Kaynak: Malûmat Mecmuası Ve Analitik Değerlendirmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- BE-DE, (11 Nisan 1947). Vesikalar Konuşuyor: İbret!. *Büyük Doğu*, 13-14.
- Beğenç, C. (1942). Dombal Dede. *Ülkü*, 2 (22), 17-19.
- Beğenç, C. (1942). Gülperi. *Ülkü*, 3 (26), 19-20.
- Beğenç, C. (1942). Pullu Efe. *Ülkü*, 2 (24), 18-19.
- Beğenç, C. (1943). Koca Zeytinin Dibi. *Ülkü*, 4 (42), 17-18.
- Beğenç, C. (1943). Yüzbirlik. *Ülkü*, 4 (37), 17-20.
- Beğenç, C. (1943). Zübüt. *Ülkü*, 5 (54), 13.
- Beğenç, C. (1944). Yetişin, Köpek Oluyoruz. *Ülkü*, 7 (78), 14-15.
- Beğenç, C. (1945). Bu da Unutulur!. *Ülkü*, 7 (81), 13-15.
- Beğenç, C. (1945). Çingilli Cemile. *Ülkü*, 9 (99), 28-30.
- Beğenç, C. (1945). Gümüş Gelin. *Ülkü*, 8 (85), 14-17.

- Beğenç, C. (1946). Deli Dere. *Ülkü*, 10 (109), 18-20.
- Beğenç, C. (1946). Köyden Kaçış. *Ülkü*, 11 (121), 16-17.
- Beğenç, C. (1946). Sarı Moskof. *Ülkü*, 9 (105), 17-18.
- Beğenç, C. (1946). Vicdan Azabı. *Ülkü*, 10 (120), 15-18.
- Beğenç, C. (1947). Bir Çift Göz. *Ülkü*, 1 (2), 38-39.
- Beğenç, C. (1948). Dişi Kuş. *Ülkü*, 2 (13), 34-35.
- Beğenç, C. (1948). İmeceye Gelmeyen. *Ülkü*, 2 (18), 31.
- Bekata, H. O. (1935). Birkaç Söz. *Çığır*, (31), 1.
- Bengü, V. Ü. (1939). *Bir Doktorun Ödevi*. Ankara: Yeni Cezaevi Matbaası.
- Bengü, V. Ü. (1940). Beyaz Baykuş. Ankara: C.H.P Halkevleri Temsil Yayınları.
- Beysanoğlu, Ş. (1996). Anılarımda Diyarbakır Halkevi. *Kebikeç*, (3), 3.
- Bezirci, A. (1993). *Temele Gül Dikenler*. İstanbul: Evrensel Yayınevi.
- Bezirci, A. (2002). *Sabahattin Ali'nin Şiirleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bilâ, H. (1999). *Cumhuriyet Halk Partisi 1919-1999*. İstanbul: Doğan Yayınları.
- Bilgisel, Ş. (1940). *Erkek Kukla*. Ankara: Ulusal Matbaa.
- Bingöl, Y., Pakiş A. (2016). Milliyetçiliğin Anadolu Söyleminde Yeniden Üretimi. *Amme İdaresi Dergisi*, 49(1), 27.
- Binyazar, A. (2001). Yaşar Nabi ve Varlık. *Kitaplık*. (50), 179.
- Biröl, K., Hamza K. (2007). Devlet-Sanat İlişkisi: Sanat Desteklerinin Dayandığı Argümanlar. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 44 (513), 28-29.
- Bora, C. (1940). Halkevi Ülküevi. *Aksu*, (19), 8.
- Bora, K.E. (1940). *Geçimsizlik*. Ankara: Ulusal Matbaa.
- Boran, B. (1941). Halide Edib'in Yeni Romanları. *Yurt ve Dünya*, (5), 28.
- Boyacıoğlu, L. (2002). 1933: İnkılâp Temsilleri'nin Altın Yılı. *Tarih ve Toplum Dergisi*, (103), 30.
- Boz Kurt (Hüseyin Nihâl Atsız) (15 Mayıs 1931). Bir Kuş Bakışı. *Atsız Mecmua*, I/1, 3.
- Bozkurt, C. (1968). *Siyaset Tarihimizde CHP (Dünü Bugünü İdeolojisi, Siyaset: İlmi Açısından Bir İnceleme)*. Ankara: Y.e. y.

- Budak, K. (2006). *20. yy Resim Sanatında Ulusal Eğilimler*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Burdurlu, İ. Z. (1945). *Toprak İnsanları*. Ankara: Ülkü Basımevi.
- Burdurlu, İ. Z. (1946). *Toprağın İçindeki Toprak ve Toprağın Masalı*. Burdur: Cumhuriyet Basımevi.
- Burhan, E. (1939). İnönü. *19 Mayıs*, (38), 18.
- Burian, O. (1944). Tercüme ve Bizim İçin Manası Üzerine. *Ülkü*, (75), 17-18.
- Burian, O. (1945). CHP Müsabakası Kapanırken “Şiir Hakkında Düşünceler”. *Yücel*, (110), 112-113.
- Burian, O. (1946). Şairlerimiz Üzerine. *Yücel*, XX (113), 5.
- Caferoğlu, A. (1942). Bir Kaç Söz. *Türk Amacı*, (1), 1.
- Cağaloğlu, A. (1944). Biz Irkçı değil, Milliyetçi Türküz. *Abant*, (1), 26.
- Can, D. (1939). Bizim Partimiz. *Dıranaz*, (40), 3.
- Can, K. (1949). Müsabakaya İştirak Eden Şiirler Hakkında Bir Kritik. *Konya*, XIV (129-130), 55.
- Canberk, E. (2010). 1940 Kuşağı Şiiri ve Günümüze Etkileri. *Hece*, (53-54-55), 128-129.
- Candar, A.(1940). *30 Ağustos*. Ankara: Ulusal Matbaa.
- Candar, A.(1940). *Kavgasız Saadet*. Ankara: Ulusal Matbaa.
- Candar, A.(1940). *Kılıbıklık Mı? Kazaklık Mı?*. Ankara: Ulusal Matbaa.
- CDA, 30.1.0.0.41.242.9.
- CDA, 30.1.0.0.42.252.1.
- CDA, 30.1.0.0.9.52.17.
- CDA, 30.10.0.0.85.561.8
- CDA, 30.10.0.0.86.572.9.
- CDA, 30.10.0.0.86.572.9.
- CDA, 30.10.0.086.570.4.4.
- CDA, 30.10.0.086.570.4.4.
- CDA, 30.18.01.02.121.101.13
- CDA, 30.18.1.2.102.56.6.
- CDA, 30.18.1.2.105.31.8.
- CDA, 30.18.1.2.105.31.8.

CDA, 30.18.1.2.107.11
CDA, 30.18.1.2.113.32.14.2
CDA, 30.18.1.2.113.32.14.3
CDA, 30.18.1.2.113.32.14.3.1
CDA, 410.1.0.0. 85.561.2
CDA, 410.1.0.0. 102.45.16
CDA, 410.1.0.0. 105.31.8
CDA, 410.1.0.0. 1330.417.1.
CDA, 410.1.0.0. 85.561.2.
CDA, 410.1.0.0. 85.561.2.
CDA, 410.1.0.0.105.24.10
CDA, 410.1.0.0.47.51.4.
CDA, 490. 01. 104.17.4.
CDA, 490. 01. 104.17.4.
CDA, 490. 01. 1416.683.1.79
CDA, 490. 01. 30.18.1.2
CDA, 490. 01. 30.18.1.2
CDA, 490. 01. 86.572.1
CDA, 490. 01. 86.572.1
CDA, 490. 01. 86.572.1
CDA, 490. 01. 96.74.13.
CDA, 490. 01. 96.74.13.
CDA, 490. 01.118.89.11
CDA, 490. 01.118.89.11.
CDA, 490.0.1.1348.479.1.10.
CDA, 490.0.1.1348.479.1.1-244.
CDA, 490.0.1.1348.479.1.242-243.
CDA, 490.0.1.1348.479.1.244.
CDA, 490.0.1.1348.479.1.247.
CDA, 490.0.1.1348.479.1.6.
CDA, 490.01.1032.973.2
CDA, 490.01.1032.973.2
CDA, 490.01.1032.973.2.
CDA, 490.01.1032.973.2.

CDA, 490.01.106.51.4
CDA, 490.01.1065.1086.1
CDA, 490.01.107.85.19.
CDA, 490.01.107.85.19.
CDA, 490.01.117.50.4.
CDA, 490.01.117.50.4.
CDA, 490.01.1329.414.4.2
CDA, 490.01.1329.414.4.3
CDA, 490.01.1329.414.4.5
CDA, 490.01.1348.479.1.244.
CDA, 490.01.1413.675.1.312.
CDA, 490.01.1415.681.2.1
CDA, 490.01.1416.682.1.1.17.
CDA, 490.01.1416.682.1.1.17.
CDA, 490.01.1416.682.1.24.
CDA, 490.01.1416.682.1.41.
CDA, 490.01.1416.682.1.43
CDA, 490.01.1416.682.1.45.
CDA, 490.01.1416.682.1.45.
CDA, 490.01.1416.682.1.9.
CDA, 490.01.1416.683.1.1
CDA, 490.01.1416.683.1.106-107
CDA, 490.01.1416.683.1.80-81
CDA, 490.01.1416.683.1.82
CDA, 490.01.1416.683.1.83
CDA, 490.01.1416.683.1.84
CDA, 490.01.1416.683.1.85-86
CDA, 490.01.1416.683.1.87
CDA, 490.01.1416.684.1.10-11.
CDA, 490.01.1416.684.1.12-13.
CDA, 490.01.1416.684.1.14-15.
CDA, 490.01.1416.684.1.16-17.
CDA, 490.01.1416.684.1.1-8.
CDA, 490.01.1416.684.1.50.

CDA, 490.01.1416.684.1.54
CDA, 490.01.1416.684.1.89.
CDA, 490.01.1416.684.1.9.
CDA, 490.01.1416.684.1.92-93.
CDA, 490.01.1416.684.1-19
CDA, 490.01.1417.687.1.105.
CDA, 490.01.1417.687.1.105.
CDA, 490.01.1417.687.1.112.
CDA, 490.01.1417.687.1.119-126.
CDA, 490.01.1417.687.1.143.
CDA, 490.01.1417.687.1.147.
CDA, 490.01.1417.687.1.148.
CDA, 490.01.1417.687.1.148.
CDA, 490.01.1417.687.1.157
CDA, 490.01.1417.687.1.157.
CDA, 490.01.1417.687.1.163
CDA, 490.01.1417.687.1.202
CDA, 490.01.1417.687.1.214.
CDA, 490.01.1417.687.1.237-238.
CDA, 490.01.1417.687.1.46.
CDA, 490.01.1417.687.1.55.
CDA, 490.01.1417.687.1.58-59.
CDA, 490.01.1417.688.1.129.
CDA, 490.01.1417.688.1.39
CDA, 490.01.1417.688.1.49-50-51-52.
CDA, 490.01.1417.688.1.63-64.
CDA, 490.01.1417.688.1.64.
CDA, 490.01.1417.688.1.66.
CDA, 490.01.1417.688.1.99.
CDA, 490.01.1421.696.1.132.
CDA, 490.01.1421.696.1.133.
CDA, 490.01.1421.696.1.134.
CDA, 490.01.1421.696.1.136.
CDA, 490.01.1423.700.1.101.

CDA, 490.01.1423.700.1.104
CDA, 490.01.1423.700.1.131.
CDA, 490.01.1423.700.1.132
CDA, 490.01.1423.700.1.141-142
CDA, 490.01.1423.700.1.16.
CDA, 490.01.1423.700.1.209.
CDA, 490.01.1423.700.1.221.
CDA, 490.01.1423.700.1.226-227.
CDA, 490.01.1423.700.1.28-29.
CDA, 490.01.1423.700.1.37-38
CDA, 490.01.1423.700.1.40.
CDA, 490.01.1423.700.1.66.
CDA, 490.01.1423.700.1.68.
CDA, 490.01.1423.700.2.152.
CDA, 490.01.1423.700.2.155.
CDA, 490.01.1423.700.2.155.
CDA, 490.01.1423.700.2.177.
CDA, 490.01.1423.700.2.97
CDA, 490.01.1423.701.2.194.
CDA, 490.01.1423.701.2.229
CDA, 490.01.1423.701.2.248
CDA, 490.01.3.13.19
CDA, 490.01.3.13.19
CDA, 490.01.4.16.9.13.
CDA, 490.01.4.16.9.15.
CDA, 490.01.4.16.9.29.
CDA, 490.01.4.20.19
CDA, 490.01.4.20.19
CDA, 490.01.4.20.8.1
CDA, 490.01.4.20.8.1.
CDA, 490.01.6.31.9
CDA, 490.01.6.31.9
CDA, 490.01.854.372.1.80
CDA, 490.01.854.372.1.80

CDA, 490.01.855.375.2.81
CDA, 490.01.855.375.2.81
CDA, 490.01.855.375.2.97
CDA, 490.01.855.375.2.97
CDA, 490.01.859.388.1.78
CDA, 490.01.859.388.1.78
CDA, 490.01.859.390.1.2
CDA, 490.01.859.390.1.2
CDA, 490.01.86.571.11.
CDA, 490.01.86.571.11.
CDA, 490.01.86.571.11.
CDA, 490.01.860.393.1.57
CDA, 490.01.860.393.1.57
CDA, 490.01.860.393.1.58
CDA, 490.01.860.393.1.58
CDA, 490.01.863.404.1.188
CDA, 490.01.863.404.1.188
CDA, 490.01.865.409.1.244.
CDA, 490.01.865.409.1.244.
CDA, 490.01.866.412.1.57.
CDA, 490.01.866.412.1.57.
CDA, 490.01.866.413.1.70
CDA, 490.01.866.413.1.70
CDA, 490.01.867.415.1.
CDA, 490.01.867.415.1.
CDA, 490.01.867.415.1.10.
CDA, 490.01.867.415.1.10.
CDA, 490.01.867.415.1.77
CDA, 490.01.867.415.1.77
CDA, 490.01.867.415.1.78
CDA, 490.01.867.415.1.78
CDA, 490.01.867.415.1.86
CDA, 490.01.867.415.1.86
CDA, 490.01.867.415.15.

CDA, 490.01.867.415.15.
CDA, 490.01.867.415.16.
CDA, 490.01.867.415.16.
CDA, 490.01.868.420.1.168.
CDA, 490.01.868.420.1.168.
CDA, 490.01.868.420.1.169.
CDA, 490.01.868.420.1.169.
CDA, 490.01.868.420.1.172.
CDA, 490.01.868.420.1.172.
CDA, 490.01.868.420.1.173.
CDA, 490.01.868.420.1.173.
CDA, 490.01.868.421.1.25.
CDA, 490.01.868.421.1.25.
CDA, 490.01.87.573.3
CDA, 490.01.87.573.3
CDA, 490.01.88.85.11
CDA, 490.01.88.85.11
CDA, 490.01.896.506.1.
CDA, 490.01.896.506.1.
CDA, 490.01.901.521.1
CDA, 490.01.901.521.1
CDA, 490.01.901.522.1
CDA, 490.01.901.522.1
CDA, 490.01.901.522.1
CDA, 490.01.901.522.1
CDA, 490.01.901.522.1
CDA, 490.1.0.0. 106.76.16.
CDA, 490.1.0.0.1299.3.16.36.
CDA, 490.1.0.0.1299.3.16.39.
CDA, 490.1.0.0.1300.319.1
CDA, 490.1.0.0.1300.319.1
CDA, 490.1.0.0.1300.319.1.
CDA, 490.1.0.0.1300.319.1.
CDA, 490.1.0.0.1301.322.1.1-20.
CDA, 490.1.0.0.1302.305.1.

CDA, 490.1.0.0.1302.325.1.1.
CDA, 490.1.0.0.1302.325.1.17.
CDA, 490.1.0.0.1302.325.1.18.
CDA, 490.1.0.0.1302.325.1.2.
CDA, 490.1.0.0.1302.325.1.20.
CDA, 490.1.0.0.1302.325.1.23.
CDA, 490.1.0.0.1302.325.1.25.
CDA, 490.1.0.0.1302.325.1.28.
CDA, 490.1.0.0.1302.325.1.3.
CDA, 490.1.0.0.1302.325.1.31.
CDA, 490.1.0.0.1302.325.1.32.
CDA, 490.1.0.0.1302.325.1.39.
CDA, 490.1.0.0.1302.325.1.40.
CDA, 490.1.0.0.1302.325.1.41.
CDA, 490.1.0.0.1302.325.1.5.
CDA, 490.1.0.0.1302.325.3.1.19.
CDA, 490.1.0.0.1302.325.3.1.22.
CDA, 490.1.0.0.1306.338.3.
CDA, 490.1.0.0.1306.338.3.
CDA, 490.1.0.0.1308.344.1.1.
CDA, 490.1.0.0.1309.346.1.26.
CDA, 490.1.0.0.1309.346.1.27.
CDA, 490.1.0.0.1309.346.1.28.
CDA, 490.1.0.0.1309.346.1.29.
CDA, 490.1.0.0.1309.346.1.31.
CDA, 490.1.0.0.1309.346.1.32.
CDA, 490.1.0.0.1309.346.1.32.
CDA, 490.1.0.0.1309.346.1.32.
CDA, 490.1.0.0.1309.346.1.8-9.
CDA, 490.1.0.0.1309.346.2.
CDA, 490.1.0.0.1309.346.3.1
CDA, 490.1.0.0.1309.346.3.2
CDA, 490.1.0.0.1321.387.1
CDA, 490.1.0.0.1321.387.1

CDA, 490.1.0.0.1321.387.1
CDA, 490.1.0.0.1321.387.1
CDA, 490.1.0.0.1321.387.1
CDA, 490.1.0.0.1321.387.1
CDA, 490.1.0.0.1325.401.109.
CDA, 490.1.0.0.1325.401.117.
CDA, 490.1.0.0.1325.401.128.
CDA, 490.1.0.0.1325.401.140.
CDA, 490.1.0.0.1325.401.155.
CDA, 490.1.0.0.1325.401.164.
CDA, 490.1.0.0.1325.401.209-219.
CDA, 490.1.0.0.1325.401.25.
CDA, 490.1.0.0.1325.401.33.
CDA, 490.1.0.0.1325.401.90.
CDA, 490.1.0.0.1325.401.96.
CDA, 490.1.0.0.1332.423.1.1-14.
CDA, 490.1.0.0.1332.423.1.15.
CDA, 490.1.0.0.1343.462.1
CDA, 490.1.0.0.1343.462.1
CDA, 490.1.0.0.1343.462.1
CDA, 490.1.0.0.1343.462.1
CDA, 490.1.0.0.1353.492.1
CDA, 490.1.0.0.1353.492.1
CDA, 490.1.0.0.1379.577.1.66.
CDA, 490.1.0.0.1383.591.3.1
CDA, 490.1.0.0.1383.591.3.123.
CDA, 490.1.0.0.1383.591.3.1-5.
CDA, 490.1.0.0.1383.591.3.164.
CDA, 490.1.0.0.1387.603.1.2.
CDA, 490.1.0.0.1937.603.1.25.
CDA, 490.1.0.0.5.27.1.
CDA, 490.1.0.0.613.1.1
CDA, 490.1.0.0.613.1.1.
CDA, 490.1.0.0.613.1.1.

CDA, 490.1.0.0.733.1.3.161.
CDA, 490.1.0.0.733.1.3.179.
CDA, 490.1.0.0.733.1.3.180.
CDA, 490.1.0.0.920.583.2.
CDA, 490.1.0.0.920.583.2.
CDA, 490.1.0.0.924.597.1.
CDA, 490.1.0.0.924.597.1.
CDA, 490.1.0.0.926.605.1.
CDA, 490.1.0.0.926.605.1.
CDA, 490.1.896.506.1
CDA, 490.1.896.506.1
CDA, 51.0.0.0.4.30.26
CDA,30.18.1.2.102.63.15.
CDA,490 01. 106.76.16.
CDA,490.01.107.96.16
CDA,490.01.107.96.16
CDA,490.01.1329.414.4.6
CDA,490.01.854.374.1.41.
CDA,490.01.854.374.1.41.
CDA,490.01.855.377.1.28.
CDA,490.01.855.377.1.28.
CDA,490.01.855.377.1.28.
CDA,490.01.859.389.1.99.
CDA,490.01.859.389.1.99.
CDA,490.01.86.569.4.
CDA,490.01.86.569.4.
CDA,490.01.863.404.1.185
CDA,490.01.863.404.1.185
CDA,490.01.87.573.3.
CDA,490.1.0.0. 1312.354.2.
CDA,490.1.0.0. 1325.401.1.
CDA,490.1.0.0.1301.322.1.101.
CDA,490.1.0.0.1301.322.1.109-110.
CDA,490.1.0.0.1301.322.1.122.

CDA,490.1.0.0.1301.322.1.130.
CDA,490.1.0.0.1301.322.1.134.
CDA,490.1.0.0.1301.322.1.14.
CDA,490.1.0.0.1301.322.1.186.
CDA,490.1.0.0.1301.322.1.189
CDA,490.1.0.0.1301.322.1.196.
CDA,490.1.0.0.1301.322.1.246.
CDA,490.1.0.0.1308.344.1.
CDA,490.1.0.0.1357.506.1.137-134-131.
CDA,490.1.0.0.1357.506.1.16
CDA,490.1.0.0.1357.506.1.205
CDA,490.1.0.0.1357.506.1.222
CDA,490.1.0.0.1357.506.1.228.
CDA,490.1.0.0.1357.506.1.32
CDA,490.1.0.0.1357.506.1.50-47.
CDA,490.1.0.0.1357.506.1.76.
CDA,490.1.0.0.1387.603.1.4.
CDA. 490.01.1423.700.1.130
CDA. 490.01.866.412.1.106
CDA. 490.01.866.412.1.106
CDA.30.18.1.2.82.14.12.
CDA.490.01.868.421.1.45
CDA.490.01.868.421.1.45
CDA.490.01.868.421.1.45
CDA.490.01.868.421.1.45
CDA.490.1.0.0.1359.512.1.1.
CDA.490.1.0.0.1359.512.1.208.
CDA.490.1.0.0.1359.512.1.313.
CDA.490.1.0.0.1359.512.1.317.
CDA.490.1.0.0.1359.512.1.318.
CDA.490.1.0.0.1359.512.1.320.
CDA.490.1.0.0.1359.512.1.320.
CDA.490.1.0.0.1359.512.1.56.
CDA.490.1.0.0.1359.512.1.59.

CDA.490.1.0.0.1359.512.1.76.

CDA.490.1.0.0.1359.512.1.81.

Cemal, N. (15 Haziran 1946). Hapisane Mukayyidi. *Başak*, (4), 8-9.

Cemil, M. (1942). *Şenlik Palas*. Ankara: Ulusal Matbaa.

Cevizci, A. (2000). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.

CHF (10-18 Mayıs 1931). Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları.

CHF (1932). *Halk Hatipleri Teşkilatı Talimatnamesi*.

CHF (1933). *Kâtib-İ Umumiliğinin Fırka Teşkilâtına Umumi Tebligatı*. C.4, Ankara: Hâkimiyeti Millîye Matbaası.

CHF (1934). Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibiumumiliğinin F. Teşkilâtına Umumi Tebligatı/ Temmuz 1933'ten Birincikânun 1933 Sonuna Kadar. C.3, Ankara: Hâkimiyeti Millîye Matbaası.

CHF (1935). *CHF-Halkevleri Öğreneği*. Ankara: Ulus Basımevi.

CHF (1940). *Halkevi Çalışma Talimatnamesi*.

CHP (1934). *Halkevleri Teşkilât, İdare ve Mesai Talimatnamesi*.

CHP (1936). *Halkevleri Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı?*. Ankara: Ulus Basımevi.

CHP (1939). *Memleket Küçük Hikâyeleri*. Ankara: Receb Ulusoğlu Basımevi.

CHP (1939). *CHP Nizamnamesi*. Ankara: Ulus Basımevi.

CHP (1940). *CHP Halkevleri 1940*. Ankara: Ulusal Matbaa.

Ciravoğlu, T.V. (1944). Türk Toprak Kölesi Olamaz. *İnan*, (16), 33-34.

Ciravoğlu, T.V. (1946). Biz Türküz ve Türk Kalacağız. *İnan*, (22), 26-27.

Coşkun, S. (2012). *Köy-Kent Kavşağında Türk Hikâyesi. Edebiyat Sosyolojisi İncelemeler* (Editör: Köksal Alver). Ankara: Hece Yayınlar.

Çağan, K. (2004). Sanat ve Edebiyatın Toplumsal Perspektifi -Siyasal İlişkilerine Dair Genel Bir Çözümleme-. *Hece*, (90-91-92), 78.

Çağlar, B. K. (16 İlk Teşrin 1941). İnkılâp Edebiyatı. *Yeni Adam*, 7.

Çağlar, B. K. (1935). Gönüllü Sanat. *Ülkü*, (23), 336.

Çağlar, B. K. (1936). Partimize Davet. *Ülkü*, (39), 225.

- Çağlar, B. K. (1938). Hatay'a Davet. *İçel*, (4), 9.
- Çağlar, B. K. (1940). 1 Nisan 1921'in Eşiğinde. *Aksu*, (24), 3-4.
- Çağlar, B. K. (1945). Benim Gözümle 23 Yılın Şiirine Bir Bakış. *Yücel*, (110), 132.
- Çağlar, B. K. (1946). İnönü Destanından Parçalar. *Ülkü*, (28), 6-7.
- Çakırtaş, E. M. (1945). Toprağa Sesleniş. *Ülkü*, (91), 15.
- Çal, K. (1946). Ressam. *Ülkü*, (113), 16.
- Çalışır, S. (1945). Toprak ve Köyümüz. *Halkevi*, (86), 37.
- Çamlıbel, F.N. (1938).Kara Fatma. *19 Mayıs*, (25-26), 22.
- Çamlıbel, F.N. (1939).*Ateş*. İstanbul: Ahmet Sait Basımevi.
- Çankaya, E. (1940). İnönü. *Aksu*, (25-26), 62.
- Çankaya, E. (2013). Köy Edebiyatı ve Köy Edebiyatında Köye “İçerden” Bakış, Doğuşu, Etkileri ve Sonuçları. *Turkish Studies*, 8(4), 484.
- Çelebi, M. (2015).Atatürk Dönemi ve Sonrasında Türkiye-İtalya İlişkilerini Etkileyen Faktörler. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, (91), 114-115.
- Çelebi, O. (2015). Türkiye’de Demokrasinin Sancılı Doğumu:1946. *Turkish Studies*, (10), 253.
- Çelik, N. B. (2003). *İdeolojinin Soykütüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Çetin, H. (2002). Totalitarizm: İdeolojik Kökenleri ve Toplumsal İnşa Araçları. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1), 16.
- Çıkla, S. (2005). *Cumhuriyet Düşüncesinin Kökleşmesinde Yusuf Ziya Ortaç'ın Yapıtlarının Yeri ve Önemi*. Doktora Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Çıkla, S. (2006). Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Dönümü Anısına Yapılan Edebî Yayınlar. *Turkish Studies*, 1 (1), 46.
- Çıkla, S. (2007). 1940'lı Yıllarda Düzenlenen Sanat Yarışmaları ve İnönü Sanat Armağanları. *İlmi Araştırmalar*, (23),30.
- Çıkla, S. (2007). Türk Edebiyatında Drijizmin Karagöz Piyeslerinde Boyutu. *Millî Folklor*, (73), 62.
- Çınar, M. (1939). Lozan Sulhu'nun Yıldönümü. *Fikirler*, (191), 4-5.
- Çınar, M. (2013). *Anadoluculuk ve Tek Parti CHP'de Sağ Kanat*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çıtak, A. (1945). İnönü'ye. *Başpınar*, (69), 10.

- Çiçekdağ, L. (1945). Memleketim ve Sen. *Kaynak*, (15).
- Çongur, E. (2017). *Ulusal Kimliği Tiyatro İle Kurmak*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Çorluhan, M. A. (1939). Ata Gününde Atayı Anış. *Görüşler*, (17), 23.
- Çotuksöken, B. (1998). *Kavramlara Felsefe İle Bakmak*. İstanbul: İnsancıl Yayınları.
- Çubukçu, C. (1945). Köye Giden Yollar. *19 Mayıs*, (70), 24.
- Çubukçu, C. (1945). Toprak Kanunu. *Karacadağ*, (79), 9-10.
- Çumralı, C. (1944). Gül Nazik. *Abant*, (1), 48.
- Çumralı, C. (1945). Köye Giden Yollar. *19 Mayıs*, (70), 24.
- D.İ.E. (2001). *Türkiye İstatistik Yıllığı 2000*. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.
- Dağlarca, F. H. (1949). *Üç Şehitler Destanı*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Dağlıoğlu, H. T. (1939). Vatan İçin. *Başpınar*, (1), 7-9.
- Dağlıoğlu, H. T. (1942). Halkevlerinin On yıllık Neşriyatına Bir Bakış. *Yeni Türk*, 110(2), 7.
- Danışman, F. (1939). İnkılâp Köylüsü ve Çiftçiliği. *Başpınar*, (1), 19.
- Darendelioğlu, İ. (1979). *Türkiye'de Komünist Hareketleri*. İstanbul: Toker Yayınları.
- Darıcı, O. (1946). Trenin Uğradığı Köy. *Ülkü*, (119), 9.
- Darnton, R. (2006). Sansür Edebiyatı Nasıl Şekillendirir? (Çev. Y. Armağan). *Kitap-luk Dergisi*, (118), 59.
- Dayı, E. (2002). Hatay Devleti ve Hatay'ın Anavatan'a Katılması. *A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (19), 1.
- Debus, E. (2012). *Sebilürreşad*. İstanbul: Libra Yayıncılık.
- Dedebaş, F. (1943). Partimiz. *Çorumlu*, (41), 1214-1215.
- Delilbaşı, A. S. (1939). Halkevlerinde Tiyatro Meselesi. *Ülkü*, 14 (81), 229.
- Delilbaşı, A. S. (1942). Dost Namusu. *Ülkü*, 2 (19), 18-21.
- Delilbaşı, A. S. (1942). *Kaybolan Ses*. Ankara: CHP Halkevleri Temsil Yayını.
- Delilbaşı, A. S. (1945). Olağan İşler. *Ülkü*, 8 (95), 18-19.
- Delilbaşı, A. S. (1945). Olağan İşler II. *Ülkü*, 8 (96), 17-20.
- Demir, G.Y. (2010). Türk Tarih Tezi ve Türk Dili Tezi Kavşağında Güneş- Dil Teorisi. *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 393.

- Demir, Ş. (2011). *Düello, Menderes ve İnönü (Demokrat Parti'den 27 Mayıs Darbesine Olaylar)*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Demirhan, N. (1999). Cumhuriyet Onuncu Yılı'nın Türk İnkılâp Tahindeki Yeri ve Önemi. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Demirkıran, M. B. (1946). Dicle'ye Mektup. *Karacadağ*, (87), 23.
- Deniz, İ. (1992). *Cevat Fehmi Başkut'un Tiyatro Eserleri*. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Dikencioğlu, (1938). Hatay. *Erciyes*, (1), 17.
- Dilligil, A. (1942). *Şüph*e. Ankara: Ulusal Matbaa.
- Dinamo, H. İ. (1941). Barışa Şarkı. *Yeni Edebiyat*, (10), 2
- Dinamo, H. İ. (1941). Demirci Ahmet Babaya Şarkı. *Yeni Edebiyat*, (8), 2
- Dinamo, H. İ. (1941). Hürriyet Şarkısı. *Yeni Edebiyat*, (18), 2
- Dinamo, H. İ. (1941). Köroğlu'nun Türküsü. *Yeni Edebiyat*, (3), 1.
- Dinamo, H. İ. (1984). *İkinci Dünya Savaşı'ndan Edebiyat Anıları*. İstanbul: De Yayınevi.
- Dizdar, E. (1940). Lozan Günü. *Aksu*, (23), 2-3.
- Dizdaroğlu, H. (1946). Toprak İnsanları. *Erciyes*, (36-37), 37-40.
- Doğan, Â. (1991). *1923-1938 Yılları Arasında Yayınlanan Dergiler: Anadolu, Kadro, Ülkü, Fikir Hareketleri, Ayda Bir Üzerinde Bir Çalışma*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Doğan, E. (1997). *Edebiyatımızda Dergiler*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Doğan, M. C. (2001). Büyük Türkçe Sözlük. Ankara: Vadi Yayınları.
- Doğan, M. C. (2017). Birikimi Özümseyen ve Yeni Bir Kuşağı Temsil Eden Sanat Dergisi: Ar, *Türk Dili Dergisi*, (781), 42.
- Doğan, M. C. (2017). İdeali, İddiası Olan Bir Dergi: Yeni İnsanlık. *Türk Dili Dergisi*, (782), 51-52.
- Doğan, M. C. (2018). *Modern Türk Şiiri Olgular, Eğilimler, Akımlar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Dokuyan, S. (2013). *1945-1950 Yılları Arasında Türkiye (Dış Politika-İç politika)*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Duman, D. (1995). Türkiye'de İslamcı Yayıncılık. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2 (4-5), 78.
- Durusoy, A. N. (1944). Bir Hatıra. *Karaelmas*, (22-23), 22.

- Dümer, M. (1937). Niçin Gediz. *Gediz*, (1), 1.
- Ecevit, F. (1942). Fahim Bey ve Biz. *Yücel*, XV (85-86-87),15-20.
- Edip, E. (1949). Celâl Bayar Gladistondan mı ilham aldı?. *Sebilürreşâd*, 2 (39), 220-222.
- Edip, E. (1949). Din herşeyden üstündü. *Sebilürreşâd*, 2 (46), 329-332.
- Elam, B. (1949). Montrö Antlaşması Hakkında. *Aksu*, (57), 2-7.
- Elbir B., Karakaş, Ö. (2007). Cumhuriyet Dönemi Türk Kültür ve Edebiyatında Hümanizmin Etkileri. *Turkish Studies*, 2(4), 383-384.
- Engin, İ. H. (1937). Son zafer. *Taşan*, (10), 6.
- Enginün, İ. (1978). *Halide Edib Adivar'ın Eserlerinde Doğu-Batı Meselesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını.
- Er, T. (2014). *Arşiv Belgeleri Işığında Türkiye'de Sansür*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Ercan, H. A. (1942). Halk Şiirine Dönüş. *Çorumlu*, (34-35), 1060-1061.
- Erdemir, V. (1944). Hasanoğlan'da. *19 Mayıs*, (65), 22.
- Erden, A. (2004). Toplumsal Yaşamda Sosyo-Politik Kurmacanın Yeri: Başkaldırının Şiirselliği Üzerine. *Hece* (Hayat, Edebiyat, Siyaset), 8 (90-92), 111.
- Erdoğan, Ö. (1944). Anadolu'dan Selam. *Derme*, (15), 18.
- Erdoğan, Ö. (1947). Köyüme Mektup. *Ülkü*, (2), 21.
- Erdoğan, S. (1999). *Bekir Büyükarkın'ın Hayatı ve Eserleri*. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Erguy, M. (1940). Türk Çocuğu. *Uludağ*, (29-30), 5.
- Ergül, M. S. (2009). *Türk Şiirinde Taşra:1859-1959*. Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ergül, N. S. (1939). Parti Marşı. *Doğuş*, (8), 7.
- Erhan, A. R. (1942). Gaziantep Destanı. *Başpınar*, (44), 12-14.
- Erim, N. (1945). Türk Boğazları. *Ülkü*, (103), 4-5.
- Eriñç, S. M. (2013). *Sanat Sosyolojisine Giriş*. Ankara. Ütopya Yayınevi.
- Eriş, R. (21 Mart 1946). Piyes Müsabakaları. *Yeni Adam*, (586), 6.
- Eriş, R. (21 Mart 1946). Şiir Müsabakası. *Yeni Adam*, (586), 6.
- Erişirgil, E. (1944). Bizim Milliyetçiliğimiz. *Ülkü*, (63), 9.

- Erişirgil, E. (1945). Demokrasi ve Parti Terbiyesi. *Ülkü*, (95), 1-2.
- Erişirgil, E. (1945). Kazandıklarımız. *Ülkü*, (92), 1.
- Erişirgil, E. (1945). Sosyalizm ve Gürcü Bilginleri. *Ülkü*, (103), 4-5.
- Erişirgil, E. (1946). Demokrasi-İlk Öğretim- Tek Dereceli Seçim. *Ülkü*, (111), 3.
- Erkunt, M. H. (1945). Anadoluya. *Derme*, (17), 11.
- Erman, N. (1945). *Yeşil*. Ankara: Ülkü Matbaası.
- Erman, P. (1945). İngiltere’de Demokrasi. *İstanbul*, (49), 3-4.
- Eroğlu, Z.D. (2012). Gavsı Halid Ozansoy ve Edebiyatta Kaldırılan Kazan: “1940 Tasfiye Hareketi”. *Turkish Studies*, 7(4), 1282.
- Ersoy, S. (1949). Kars-Ardahan. *Ülkü*, 3 (34), 10.
- Ertan, A. (1940). Altıncı Kol. *Dıranaz*, (41),11-12.
- Ertan, A. (1940). Hataya Kavuştuk. *19 Mayıs*, (40), 3.
- Ertan, A. (1943). Millî Şef İnönü’ye Şiirler. *İstanbul*: Uğur Kitabevi.
- Ertem, S. (2013). *Türk İnkılâbının Karakterleri*. Konya: Salkımsöğüt Yayınları.
- Ertikli, K. (1939). Türkler. *Doğuş*, (3), 36.
- Esen, B. (1939). İnönü. *19 Mayıs*, (38), 18.
- Esen, M. B. (1939). Hatay İçin. *19 Mayıs*, (40), 18.
- Esental, M. Ş. (17 Kasım 1941). Fahim Bey ve Biz. *Yedigün*, (454), 5.
- Ezine, C. (1940). Bir Ön Söz. *Hamle*, (1), 1.
- Fahir, F. (1946). Seçim Destanı. *Erciyes*, (40-41), 9.
- Foucault, M. (1980). *The Will to Truth, New York*: Tavistock Pr.
- Garan G. B., Gökşen E. (2016). *1923’ten 1960’a Kadar Ankara’da Çıkan Edebiyat-Kültür ve Sanat Dergileri Üzerine Tanıtıcı bir Kaynakça Denemesi*. Ankara: Kültürel Mirasın İzinde (Haz. G. Gökçalp Alparslan, P. Şahin Tekinalp).
- Gemili, V. (2014). *Memleket Küçük Hikâyeleri -Tenkîd ve Tahlîl-*. İstanbul: Lakin Yayınları.
- Gençosman, K. Z. (1942). Bir Halkodasında: Ankara Halkevi, Tiyatro Anısı. *Ülkü*, (13), 8.
- Gerede, M. F. (1945). *Atatürk ve İnönü İçin Seçilmiş Şiirler*. Ankara: Zerbamat
- Gider, G. (1941). Türk Vatandaşlarına. *Görüşler*, (37), 24.

- Giritli, İ. (1940). Atatürk İlkeleri ve İnkılâpçılığa Dair. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, (20), 186.
- Giritli, İ. (1991). Atatürk ve Halkçılık. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, VII(20). (37), 217.
- Giritlioğlu, F. (1965). *Türk, Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi Mevkii*. C. I, Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Gökçepinar, S. (11 Kasım 1949). Muharrir Niye Yetişmiyor? Sait Faik Diyor Ki, *Akşam Gazetesi*, 5.
- Gökgöz, G. (2011). Belleklerden Silinmeye Yüz Tutan Lozan Sulh Bayramı. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 10(22), 107.
- Göksan, S. S. (1949). Folklor ve Giresun Folkloruna Dair. *Aksu*, (58), 2.
- Göksan, S.S. (1945). Kiraz Dalındaki Kız. *Aksu*, (35), 19-24.
- Göktürk, S. Z. (1936). Bizim Antakya. *Yeni Milas*, (5), 9.
- Gözalan, H. (1940). *Yanlış Yol*. Ankara: Ulusal Matbaa.
- Gözler, H. F. (1946). Toprak Kokusu. *Karacadağ*, (95-96), 6-7.
- Guilbaut, S. (2009). *New York Modern Sanat Düşüncesini Nasıl Çaldı* (Çev. E. Göktepe). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Gülen, A. (2013). Demokrat Parti Dönemi'nde Lozan Algısı. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (Lozan Antlaşması Özel Sayısı), (53), 83.
- Güler, A. (1939). Köylü. *Kaynak*, (80), 5.
- Güloğlu, F.R. (1937). Halk Kitaplarına Dair. İstanbul: Bozkurt Matbaası.
- Gündüz, N. (1946). Biz ve Halkevleri. *Karaelmas*, (32-33), 5.
- Günel, A. (1946). Türkiye'nin Bütünlüğünden Trabzon'un Şüphe Mecnunanedir. *İnan*, (22), 1-2.
- Güner, D. (2012). *Sansür ve İktidar Cumhuriyet Dönemi Tehdit Algıları*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Güner, D. (2015). *Sansür ve İktidar Cumhuriyet Dönemi Tehdit Algıları*. İstanbul: Yedi Tepe Yayınevi.
- Güner, Z. (1939). Milli Gurur. *Başpınar*, (5),19.
- Güngen, A. (1945). Türk Uyanık. *Başpınar*, (72), 6.
- Güngör, S. (2001). "Althusser'de İdeoloji Kavramı", *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, (2), 221-231.

- Güntekin, R. N. (1940). Halkevlerinde Tiyatro. Konuşmalar, Broşür-1, Ankara: Zerbamat Basımevi.
- Güntekin, R. N. (1941). *Bir Yağmur Gecesi*. Ankara: CHP Halkevleri Temsil Yayınları.
- Güntekin, R.N. (1965). *Hülleci*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Günyol, V. (1940). Halide Edib ile Yakup Kadri Arasında Kısmi Mukayese. *Yücel*, (62), 117.
- Günyol, V. (1942). Halide Edib'le Bir Konuşma. *Yücel*, XV (85-86-87).
- Gür, F. (1944). İsmet İnönü. *Derme*, (16), 19-20.
- Gürcan, M. R. (1940). Toroslarda Kahramanlık Destanı. *İçel*, (24), 14-15.
- Gürkan, N. (1998). *Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gürler, C. S. (1940). *Eğitmen*. Ankara: C.H.P Halkevleri Temsil Yayınları.
- Gürsoy, Ö. B. (2007). *The opium problem in Turkey, 1930-1945*. Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gürtunca, M. F. (1939). *Bu Arslana Dokunmayın*. İstanbul: Ülkü Basımevi.
- Gürtunca, M. F. (1946). Bu Toprak Parçalanamaz. *Halk*, (1), 5.
- Güven, F. C. (1939). Halkevleri ve Güzel Sanatlar. *Ülkü*, (73), 13.
- Güvenç, C. (1939). Halkevi. *Karacadağ*, 2 (18), 10.
- Güvenç, C. (1943). Memleket Hasreti. *Karacadağ*, (63-64), 784.
- Güvenir, O. M. (1991). *2. Dünya Savaşında Türk Basını*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti.
- Güz, N. (1995). *Tek Parti İdeolojisinin Yayın Organları Halkevi Dergileri (1932-1950)*. Ankara: Kariyer Matbaacılık.
- Güz, N. (2001). *Halkevi Dergilerinin Siyasal ve Kültürel Hayatımızdaki Yeri*. Necmeddin Sefercioğlu Armağanı, Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayını.
- Güzel, S. (1943). Dil İnkılâbı. *Başpınar*, (52), 12.
- Güzel, S. (1943). Halkevimizin Çalışma Kolları. *Başpınar*, (2), 14-15.
- Güzel, S. (1943). Şömendifere Kavuşuyoruz. *Başpınar*, (49-50), 15-16.
- Güzel, S. (1944). Kara Yılan. *Başpınar*, (60-61), 13.
- Güzel, S. (1946). Folklor Yolunda. *Başpınar*, (82-83), 1.

- Hacıbrahimoğlu, I.Ç. (2012). *Cumhuriyet ve Hümanizma Algısı*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Haksever, S. (1939). Hatay. *Başpınar*, (5), 2-3.
- Halkevlerinin Doğuşu (Açılışın İlk Haftası) (1971). Ankara: Halkevleri Genel Merkez Yayınları.
- Hatiboğlu, Ş.R. (1945). Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu. *Ülkü*, (90), 2-3.
- Hayri, M. (1934). Bugünkü Manasıyla Tiyatro Nedir. *Ülkü*, 3 (18), 434.
- Hemşinlioğlu, M. (1945). Çiftçiyi Topraklandırmanın Önemi. *Aksu*, (34), 13-15.
- Hokna, M. (1947). *Toprağın Çocuğu*. Ankara: C. H. P. Temsil Yayınları.
- Hosking, G. (2011). *Rusya ve Ruslar: Erken Dönemden 21. Yüzyıla*. (Çev. K. Acar). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hoşöğüt, R. (1941). Elem Şeytanları. İstanbul: Arkadaş Basımevi.
- Hulusi. (1941). Bir Kayıp. *İnanç*, (36), 19-20.
- Hüenalp, A. (1941). Panayırlar. *Ülkü*, 10 (113), 17.
- Hürdünya, Ş. (2017). Roman ve İdeoloji İlişkisi Bağlamında Refik Ahmet Sevengil'in Romanları ve Romancılığı. *Journal of Turkish, Turkish Language and Literature*, 3(1), 131-159.
- Hürses, (1945). Bir Yazar, Efendiler Ne Halt Ediyorsunuz ve Bir Cevap. *Toprak*, (4), 9.
- Ilgaz, R. (1983). Demek 1940 Kuşağı Var. *Hürriyet Gösteri*, (37), 53-59.
- Ilgaz, R. (1996). *Yokuş Yukarı*. İstanbul: Çınar Yayınları.
- İrkçılık- Turancılık. (1944). *Turancılık*. Ankara: Türk İnkılâp Tarihi Enstitü Yayınları.
- İşıtman, İ.R. (1939). Gaziler Yurduna. *Başpınar*, (33), 13.
- İşıtman, T. Z. (1942). Türkü. *Fikirler*, (236-237), 8.
- İleri, R. N. (1985). Rasih Nuri'nin Açıklamaları. *Bilim ve Sanat*, (59),42.
- İleri, R. N. (2006). *Kırklı Yıllar-5 (İfşa Ediyorum Türkiye'de Komünizm ve İrkçılık)*. İstanbul: Türkiye Sosyal Tarih Araştırmaları Vakfı.
- İleri, S. N. (18 Sontesrin 1938). Ses'in İdeali. *Ses*, (1), 1.
- İleri, S. N. (1998). *Yeni Edebiyat: Sosyalist Gerçekçilik*. İstanbul: Scala Yayıncılık.
- İlhan, A. (17 Mart 1946). Tanınmamış Şair (Parti Şiir Müsabakası İkincisi Kendinin "Şöhretli" Olmamasından Dolayı Müsabakada Kazanmış Bulunmasına Kızanlara Cevap Veriyor), *Yeni Sabah Gazetesi*, 4.

İlhan, A. (1954). Yeni Edebiyatımızda Tek Parti Zihniyeti. *Kaynak*, 8(93).101-102.

İlhan, A. (1993). *Hangi Edebiyat*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

İlhan, Z. (1937). Hür Hatay. *Çağlayan*, 2 (14), 9-10.

İnalcık, H. (2005). *Şâir ve Patron*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

İnönü, İ. (1946). Topraklarımıza ve Haklarımıza Göz Dikilirse. *Ülkü*, (118), 8.

İnternet: İnönü Sanat Armağanları Kanunu: https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc028/kanuntbmmc028/kanuntbmmc_02804933.pdf Son Erişim Tarihi: 04.05.2019.

İnternet: Salim Şengil İle Söyleşi. <https://www.evrensel.net/haber/162968/salim-sengil>. Son Erişim Tarihi: 07.05.2019.

İnternet: Salim Şengil, Hikaye Müsabakası. <https://www.evrensel.net/haber/162968/salim-sengil> Son Erişim Tarihi: 10.06.2019.

İnternet: Süleyman Kazmaz kimdir? <http://www.gazeterize.com/aramizdan-ayrilisinin-2-yildonumu-anisina-halk-bilimci-suleyman-kazmaz-makale,24.html> Son Erişim Tarihi: 06.05.2019.

İnternet: Toros, T. Roman Mükâfâtı ve Abdülhak Şinasi Hisar'ın Alınanlığı. <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/14125/001551176007.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Son Erişim Tarihi: 15.05.2019.

İnternet: Yardımcı, M. Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Yalın Şiirin Temelini Atan Tecer'in Şiir Dünyasına Geniş Açıdan Bakış. <http://www.mehmetyardimci.net/img/files/84.pdf> Son Erişim Tarihi: 14.06.2019.

İnuğur, N. (1992). *Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayını.

İpekten, H. (1996). *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

İskenderoğlu, R. (1947). Toprak ve İnsan. *Karacadağ*, (102), 1.

İskit, S. (1943). *Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları*. Ankara: Başvekâlet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayınları.

İybar, K. (1946). İnönü Yolundayız. *İnanç*, (104-105), 7.

Kabacalı, A. (1981). *Türkiye'de Yazarın Kazancı*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Kabacalı, A. (1994). *Türk Basınında Demokrasi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Millî Kütüphane Basımevi.

Kabacalı, A. (Ocak 1987). Millî Şef Döneminin Örtülü Sansürü. *Tarih ve Toplum* (38), 83.

Kaçmazoğlu, H.B. (2001). Bir Halk Adamı Olarak Aydınım Portresi: İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*,4(16), 89-104.

- Kadıoğlu, Ö. (1946). Anadolu'dan Toprak Mı? *İnan*, (22), 23.
- Kadir, A. (1943). Tebliğ. İstanbul: Sebat Basımevi.
- Kafadar, C. (2012). *Kim Var imiş Biz Burada Yoğ İken, Dört Osmanlı: Yeniçeri, Tüccar, Derviş ve Hatun*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kafdağlı, N. (1954). Sait Faik'in Arkasından- Dostlarımızın Ölümü ile Biz De Ölüyoruz. *Büyük Doğu*, (3)18.
- Kakıncı, F. (1943). Tarladan Cepheye. *Ülkü*, 3 (36), 17-18.
- Kalaç, A. H. (1948). Demokrasi II. *Erciyes*, (61), 5-6.
- Kalaç, A. H. (1948). Demokrasi. *Erciyes*, (61), 14-16.
- Kanbay, S. (1946). Türk Kadını Seçime. *Ülkü*, (113),4.
- Kanık, O.V. (1946). Şiir Mükâfatı. *Ülkü*, (108), 23.
- Kapani, M. (1978). *Politika Bilimine Giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Kaplan, M. (1981). *Atatürk Devri Fikir Hayatı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kaplan, M. (1982). Atatürk Devri Türk Edebiyatı-I (Önsöz), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kaplan, R. (1990). Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karabulak, O. (2018). Atsız ve Türkçülüğün Yarım Asrı (Sürelî Yayınlarında Türk Milliyetçiliğinin Seyri), İstanbul: Ötügen Yayınları.
- Karaca, A. (2009). Necip Fazıl Adnan Menderes İlişkisi. Ankara: Lotus Yayınevi.
- Karaca, E. (2008). Unutulmuş Bir Sosyalist: Esat Adil. İstanbul: Belge Yayınları.
- Karaca, M. S. (1938). Ülküye Doğru. *Erciyes*, (3), 80.
- Karacadağ, (1945). Millî Şef Diyor Ki. (79), 1.
- Karadağ, N. (1988). 1932-1951 Yılları Arasında Halkevleri Tiyatro Çalışmaları. *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, (8), 136.
- Karagülle, H. M. (1941). Halkevlerimiz ve Mahiyetleri. *İçel*, (37), 3.
- Karakan, A. (1942). Köylü Destanı. *Başpınar*, (34), 7.
- Karakaş, Ö. (2015). Halkevlerinin Merkezden Kadınsız Piyas Talebi Üzerine Bazı Değerlendirmeler. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 347.
- Karakoç, K. İ. (2012). *Ulus Devletleşme Süreci ve Türk Edebiyatı'nın İnşası (1923-1950)*. Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Karamil, N. (1939). Hatay. *İnanç*, (29), 8.
- Karan, T. (2003). Paris'in 'Jön' Delikanlıları. *Cumhuriyet Dergisi*, (877), 15.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1991). *Politikada 45 Yıl*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (24 Ekim 1941). Bir Halis Edebiyat Örneği. *Akşam Gazetesi*, 5.
- Karaömerlioğlu, M. A. (2001). *Türkiye'de Köycülük. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*. C.2, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karaömeroğulları, M. A. (2006). *Orada Bir Köy Var Uzakta, Eski Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karatay, A. (2007). *Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikanın Oluşumu*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karpat, H. K. (1963). "The People's Houses in Turkey, Establishment and Growth", *The Middle East Journal*, 17(1), 58-59.
- Kaya, Ş. (1938). Halkevlerinin Açılış Konuşması. *Ülkü*, (61), 7-8.
- Kayalı, A (1946). Milliyetçi Kemalist Devleti Yalnız Sınıf Fikrine Karşı Değil, Sınıf Müesseselerine; Sendikalizme Karşı da Korumak Lazımdır. *İstanbul*, (57), 1.
- Kayalı, A. (1945). Halka Rağmen Halk İçin. *İstanbul*, (49), 10.
- Kayalı, A. (1946). Seçimden Sonra. *İstanbul*, (65), 1.
- Kazancı, M. (2002). Althusser, İdeoloji ve İletişimin Dayanılmaz Ağırlığı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, (1), 60.
- Kazmaz, S. (1939). *Memleket Küçük Hikâyeleri -Soğuk Su-*. Ankara: C.H.P Yayını.
- Kefeli, K. (1947). Bizim Demokrasimiz. *İnan*, (29), 1
- Kefeli, K. (1948). Demokrasi ve İrtica. *İnan*, (42-43), 1.
- Kefeli, K. (1949). Demokraside Sürat. *İnan*, (48), 1-2.
- Kelami, (Aralık 1947). Dikenlik. *Toprak*, (25), 7.
- Ketenci, H. F. (2016). Medya ve Siyaset 2 -Mecmua'dan Dergiye Tarihi Süreç ve Tek Parti Dönemi'nde Dergi Yayıncılığı-. İstanbul: Volga Yayıncılık.
- Kıdış, O. (2006). *Atatürk Döneminde Recep Peker*. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Kısakürek, N.F. (1975). *Babiali*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınevi.
- Kızıldağ, N. (1944). Veda. *Derme*, (15), 17.
- Kobak, O. (1940). Türk Hatay. *19 Mayıs*, (47), 11.

- Kocabaş, S. (2009). *İnönü Dönemi*. Kayseri: Vatan Yayınları.
- Kocabaşoğlu, U. (1984). *Cumhuriyet Dergiciliğine Genel Bir Bakış Türkiye’de Dergiler ve Ansiklopediler*. İstanbul: Gelişim Yayınları.
- Kocagöz, S. (21.08.1946). Fındık Yaprakları. *Vatan Gazetesi*, 5.
- Koçak, C. (1986). *Türkiye’de Millî Şef Dönemi (1938-1945)*. Ankara: Yurt Yayıncılık.
- Koçak, C. (1995). Millî Şef Döneminde Yönetim ve Basın Hayatı. *Kebikeç*, (2), 149.
- Koloğlu, O. (1994). *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koloğlu, O. (2009). *Cumhuriyetten Günümüze Muhalef Basın. Türkiye’de Kitle İletişimi Dün-Bugün-Yarın*. Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Koman, M. (1942). Halkevlerinin Sene-i Devriyesi Münasabetiyle Konya Halkevi Reisinin Bir Senelik Faaliyete Ait Söylevi. *Konya*, (42),42.
- Konç, M. (1948). Rusya, İstanbul ve Boğazlar. *Aksu*, (53), 12-17.
- Kongar, E. (1981). *Atatürk ve Devrim Kuramları*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları,
- Kongar, E. (Ekim 1983). Toplumsal ve Psikolojik Kökenler (Cumhuriyet Dönemi Sanat dergileri). *Hürriyet Gösteri*, (35), 77.
- Konur, T. (2001). *Devlet-Tiyatro İlişkisi*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Korkmaz, İ. (1941). Erciyes!. *Erciyes*, (17), 506.
- Korkmaz, S. B. (2014). *Türkiye’de Tek Parti İktidarı (1931-1946) ve Basın: Yücel Dergisi (1935-1956) Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Korlu, (1946). Bu Vatan Bizimdir. *İnan*.(22), 12.
- Korucu, B. (2007). *Türk Hümanizm” nin Çeviri Boyutu: Tercüme Bürosu ve Tercüme Dergisi (1940-1946)*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Köni, Y. K. (1946). CHP Tiyatro Müsabakalarının Sonuçları. *Ülkü*, (107), 12-15.
- Körükçü, M.M. (1936). Ankara Sanatı. *Ülkü*, (19), 1-2.
- Köymen, N. K. (1933). Milli Bayram ve Halk Terbiyesi. *Ülkü*, (9), 247-250.
- Köymen, N. K. (1934). Halkevi Neşriyatı. *Ülkü*, (18), 465.
- Köymen, N. K. (1934). Köycülük Esasları. *Ülkü*, (20), 146-149.
- Köymen, N. K. (1935). *Köycülük Programına Giriş*. Ankara: Tarık Edip Kütüphanesi.
- Köymen, N. K. (1936). Sanayide Yayıncılık. *Ülkü*, (39), 175.

- Kucarali, M. (1946). Bu Vatan Türk'tür Türk Kalacak. *İnan*, (22), 4-5.
- Kulaksızoğlu, B. Ş. (1946). Açık Konuşalım. *İnan*, (22), 3.
- Kum, N. (1939). Halkevlerinin Yedinci Yıldönümü Münasebetiyle. *Ün*, (60), 856.
- Kurnaz, C. (2017). Turancılık Suçu ve Mehmet Şükrü Sarı'nın Zaman İsimli Şiir Kitabı Hakkında Tutulan Rapor. *Türk Yurdu Dergisi*, (357), 40-41.
- Kutlu, A. (1987). Hatay Devletinden Hatay İline. *Tarih ve Toplum*, 8(43), 21.
- Kutsal, M. H. (1939). *Tırtıllar*. Ankara: Recep Ulusoglu Basımevi.
- Kür, İ. (1946). Sanat Mükâfatı Münasebetiyle. *Bucak*, (12), 7.
- Lefebvre, H. (1976). *Marx'ın Sosyolojisi*. İstanbul: Öncü Kitabevi.
- Lİ, P.L. (2001). *Ülkü (1933-1950) Dergisinin Sistemik Taranması*, Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Lüleci, Y. (1946). *Tek Parti Döneminde İktidar ve Sanat*. İstanbul: İskenderiye Kitap.
- Lüleci, Y. (2016). *-Tek Parti Döneminde İktidar ve Basın- Medya ve Siyaset 2*, İzmit: Volga Yayıncılık.
- Makal, M. (1950). *Bizim Köy*. Varlık Yayınları.
- Makal, M. (1969). *Zulüm Makinası*. İstanbul: May Yayınları.
- Makal, M. (1987). *Zulüm Makinası*. Ankara: Başak Yayınları.
- Memişyazıcı, N. (1949). 23 Nisan ve Demokrasi. *19 Mayıs*, (102),1-2.
- Memişyazıcı, N. (1949). Bizim Milliyetçiliğimiz. *19 Mayıs*, (104), 1.
- Memişyazıcı, N. (1949). Demokrasi ve Kanun. *19 Mayıs*, (105), 1.
- Memişyazıcı, N. (1950). Demokrasi ve Seçim. *19 Mayıs*, (111), 1-2.
- Meşe, (1949). Halkevinde Bir Adam. *Ülkü*, (27), 12-15.
- Minez, B. (1941). Halkevlerimiz ve Seçim Terbiyesi. *Fikirler*, (266-267), 9.
- Minez, B. (1946). Halkevi Yolu. *Fikirler*, (308-309), 23-24.
- Miroğlu, C. (çev.) (1942). *Şenlik Palas*. Ankara: Ulusal Matbaa.
- Modan, N. (1941). *Annesi İçin*. Ankara: Ulusal Matbaa.
- Muter, C. S. (1942). 5 Kânunisani. *Görüşler*, (40-41), 8.
- Müftüoğlu, M. (2005). Milli Şef Döneminde Çankaya'da Kâbus. İstanbul: Başak Yayınları.

- N.F.A, (1939). Hatay. *Doğuş*, (3), 1.
- Naci, M. (1943). Dericiler. *Erciyes*, (21), 647-648.
- Nadi, N. (1979). *Perde Aralığından*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Nadi, Y. (27 Aralık 1938). Tarihi Bir Gün. *Cumhuriyet Gazetesi*, 1.
- Nafi, K. (1942). *Konuşmalar, Broşür*. Ankara: Zerbamat Basımevi.
- Namal, Y., Yıldız, R. (2017). Zonguldak Milletvekili Ali Rıza İncealemdaroğlu. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 6 (7), 335.
- Nami, K. (1933). İnkılâp Edebiyatı. *Varlık*, (1), 3.
- Nayır, Y.N. (1941). İmtihanlar ve Müsabakalar. *Yeni Adam*, (355), 7.
- Nesimi, A. (2008). *Yıllar İçinde*. İstanbul: Nöbetçi Yayınevi.
- Nesin, A. (1948). *Azizname*. İstanbul: Arkadaş Yayınevi.
- Nesin, A. (1950). Markopaşa Meselesi (17). *Medet*, (18), 4.
- Nesin, A. (1970). *Azizname*. İstanbul: Çınar Matbaası.
- Nihal, Ş. (1934). On Yıllık Destanı. *Yeni Türk*, (26), 1688-1689.
- Noyan, B. (1943). İsmet İnönü. *Karacadağ*, (65-66), 7.
- Nur, R. (1942). Bildirge. *Tanrıdağ Dergisi*, (1), 1.
- Nurettin, M. (1934). *Öz Dilimizle Sınangılar*. İstanbul: Vakit Gazete – Matbaa.
- Ogun, C. S. (1945). Halkın Eğitim Meselesi. *19 Mayıs*, (85), 2.
- Ogun, C. S. (1949). Demokrasi Nedir ve Demokrat Terbiye. *19 Mayıs*, (100), 1-2.
- Oğuzcan, Ü.Y. (1943). 20 İnci Yıl. *Halkevi*, (65-66), 30.
- Oğuzcan, Ü.Y. (1944). İnönü. *Halkevi*, (71), 13.
- Okan, A. H. (1940). Dar Gömlek. *Uludağ*, (29-30), 7.
- Okay, C. (2014). *Halkevleri İçin Methiyeler Halkevi Şiirleri*. İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Oktay, A. (2001). Unutulmaz Salim Amca. *Kitaplık*, (50),199.
- Olaç, A. (1946). İnönü. *19 Mayıs*, (75), 13.
- Olaç, A. (1982). *Yazın-İletişim-İdeoloji*. İstanbul: Adam Yayıncılık.
- Olaç, A. (1993). *Zamanı Sorgulamak*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Olçay, H. (1945). *Kafa Kağıdı*. Ankara: Doğuş Matbaası.

- Olçay, H. (1946). Bıyık. *Ülkü*, (106), 19-20.
- Olçay, H. (1946). Kaygı. *Ülkü*, (117), 17.
- Olçay, H. (1947). Muhtar Emmi. *Ülkü*, (8), 37-38.
- Olçay, H. (1948). Geçim Kaygısı. *Ülkü*, (20), 36-37.
- Olçay, H. (1948). İlenç. *Ülkü*, (24), 34-35-47.
- Olçay, H. (1948). Pire İçin Yorgan. *Ülkü*, (14), 36-38.
- Onat, N. (1938). Atatürk ve Ülkü Adı. *Ülkü*, (70), 337-338.
- Onay, C. (1941). Halkevimiz. *Başpınar*, (25), 11.
- Ongan, M. R. (1949). Şeriatı yaşatmamak Celâl Bayar'ın ne haddine?. *Sebilürreşad*, 2(39), 217-219.
- Onger, F. (1949). İnönü Armağanı, Yahya Kemal ve saire. *Edebiyat Dünyası*, (18),1.
- Onur, A. K. (1940). İsmet İnönü. *19 Mayıs*, (51), 4.
- Onur, A. K. (1941). Vatan Hudutlarını Bekleyenler. *19 Mayıs*, (56-1), 15.
- Oral, M. (2006). *CHP'nin Ülküsü*. Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları.
- Orhon, O. S. (1941). Dilde Düşüncede ve Harekette Birlik. *Çınaraltı*, (1), 3.
- Orhon, O. S. (1943). Allah Cümlemize Rahatlık Versin. *Çınaraltı*, (70), 11.
- Ortaç, Y.Z. (1939). İnönü'ne. *Karaelmas*, (2), 79.
- Ortaç, Y.Z. (1966). *Bizim Yokuş*. İstanbul: Akbaba Yayınları.
- Oslen, N. (1946). Boğazlar Meselesi. *Aksu*, (46), 2-4.
- Osmanlı Belgelerinde Milli Mücadele Ve Mustafa Kemal Atatürk (2007), Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, (88).
- Ozankaya, Ö. (1989). Ulusal Bayramların Toplumsal İşlevleri Açısından 30 Ağustos Zafer Bayramı. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (4), 1.
- Ozanoğlu, İ. (1946). *İnönü Destanı*. Kastamonu: Kastamonu Gazete ve Matbaası.
- Ozansoy, H. F. (1940). *Fedakârlık*. Ankara: Ulusal Matbaa.
- Öcal, C.O. (1941). Köylü ve Cumhuriyet, *İçel*, (42-43).
- Öcal, C.O. (1941). Uçuyor Bayrak. *Görüşler*, (35), 5.
- Öcal, C.O. (1942). 19 Mayıs. *Görüşler*, (45), 6.

- Öcal, C.O. (1942). Mukaddes Vatan. *Konya*, (46), 37.
- Öcal, C.O. (1945). Toprağın Çocuğu. *Halkevi*, (86), 36.
- Öcal, C.O. (1945). Toprak Dergisi. *Toprak*. (1), 1.
- Öktem, (1939). İsmet İnönü. *Anafarta*, (7), 11.
- Önder, M. (1998). *Atatürk'ün Yurt Gezileri*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Öndin, N. (2003). *Cumhuriyet'in Kültür ve Sanat Politikası 1923-1950*. İstanbul: İnsancıl Yayıncılık.
- Öner, M. H. (1944). Biz ve Onlar. *Çağlayan*, (23/8-13), 1.
- Öner, Ö. (1939). İki Büyük Bayram. *Karacadağ*, (19), 1-2.
- Öymen, H. R. (1946). Seçim Terbiyemiz. *Ülkü*, (113), 4.
- Özalp, İ. İ. (1950). Efendi. *Ülkü*, (42), 34.
- Özay, M. (1946). Altıok. *Fikirler*, (308-309), 1.
- Özbalcı, M. (2007). Ahmet Kutsi Tecer Şairliği ve Şiirleri Üzerine Bir İnceleme. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özbaş, Ö. Köy Sevgisi. *Başpınar*, (6), 19.
- Özbek, S. (2003). *İdeoloji Kuramları*. İstanbul: Bulut Yayınları.
- Özçelik, A. (1940). Tam Hürriyet. *Aksu*, (25-26), 59.
- Özgül, M. K. (2008). *Seke Seke Ben Geldim (Sekmeler II)*. Ankara: Hece Yayınları.
- Özkaral, M. (2008). *Bürokrasi Siyaset İlişkisi Açısından Türkiye ile Fransa'nın Karşılaştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Özkırmılı, A. (1983). Ana Hatlarıyla Edebiyat Cumhuriyet Dönemi. C.3 Türkiye Ansiklopedisi., İstanbul: İletişim Yayınları,
- Özkucur, A. (1943). Köyüm. *Halkevi*, (63-64)
- Özkut, A.R. (1940). Altı Ok. *Konya*, (33)
- Özkut, A.R. (1942). Yine Halkevi İçin. *Konya*, (40),
- Özsarı, M. (2002). *Ege Bölgesi Halkevi Dergilerindeki Edebî ve Kültürel Muhteva Üzerine Bir İnceleme*. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Öztekin, A. (2001). *Siyaset Bilimine Giriş*. Antalya: Siyasal Kitabevi.
- Öztuna, A. (1945). Toprak. *Halkevi*, (86)

- Öztürk, A. (1984). Ekmek Kavgası Verenlerin Romancısı Reşat Enis Aygen. *Dönem Dergisi*, (6), 6.
- Öztürk, İ. (1945). Lozan Destanı. *Ülkü*, (93), 4.
- Öztürk, R. (1939). Altıok. *Karaelmas*, (1), 38.
- Öztürkmen, A. (1998). *Türkiye’de Folklor ve Milliyetçilik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özyurt, F. S. (1948). Bugünün Şiir Anlayışı. *19 Mayıs*, (92), 2.
- Parla, T. (1995). *Kemalist Tek-Parti İdeolojisi ve CHP’nin Altıok’u*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Peker, R. (1933). Ülkü Niçin Çıkıyor. *Ülkü*, (1), 1.
- Peker, R. (1935). 1935 CHP Kurultayındaki Söylevi, *Ülkü*, (28), 248.
- Pektaş, Ş. (2003). *Milli Şef Döneminde Cumhuriyet Gazetesi*. İstanbul: Fırat Yayınları.
- Pepeyi, H.N. (1940). *Milli Mücadele Destanı*. İstanbul: Sertel Matbaası.
- Pınar, S. (1945). Bugünkü Türk Şiiri. *Yücel*, (110), 114.
- Polat, R. (1940). Bir Yayda Altıok. *4 Eylül*, (20-36), 3.
- Ragıp, S. (11-17-25 Teşrinievvel 1933). Kokain ve Heroin. *Akşam Gazetesi*, (5390-5396-5404), 6.
- Reşit, M. (1936). Sabahattin Ali ile Bir Konuşma. *Varlık*, (65), 264-265.
- Russel, B. (1967). *İktidar*. (Çev. M. Ergin). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Saba, Z. O. (1948). Duvar. *Varlık*, (336), 13.
- Saffet, C. (1940). Porda. *Servetifünun Uyanış*, (2301), 235.
- Saffet, M. (1933). Köycülük Nedir?. *Ülkü*, (6), 424.
- Saltık, N. N. (1945). Köyüme Varırken. *Kaynak*, (146-147), 427.
- Sarı, A. (1947). Türk Oğluyum. *Karaelmas*, (42-48), 14.
- Sarı, M. Ş. T. (1944). *Zaman*. Muğla: Doğan Basımevi.
- Sarıççek, M. (1995). *Reşat Enis Aygen Hayatı ve Eserleri Üzerine Araştırma/İnceleme, Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ*.
- Sarıkartal, Z. (1942). Bademli Köyü. *Fikirler*, (236-237), 8.
- Sarmay, Y. (1946). Atatürk’ün Hatay Politikası-I (1936-1938). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 12(34), 3.

- Satoğlu, H. (1949). Hürriyet ve Bolşevizm. *Erciyes*, (72), 31.
- Sav, A. (1985). İnönü ve Tiyatro. *Milliyet Sanat Dergisi*, (122), 15.
- Savcı, B. (1941). Millî Vasıf ve Ümanizmacı Karakter. *Fikirler*, (210),
- Savcı, S. (1939). Türklük ve Cumhuriyet, *Kaynak*, (81), 162-163.
- Savcı, Z. (1940). 30 Ağustos Büyük Zafer, *Başpınar*, (19), 13.
- Savçın, S. (1949). İlk Söz. *Edebiyat Âlemi*, (1), 1.
- Sayılğan, A. (1962). *İnkâr Fırtınası*. İstanbul: Ülke Yayınları.
- Sayılğan, A. (1968). *Solun 94 Yılı 1871-1965*. Ankara: Mars Matbaası.
- Sayılğan, A. (2009). *Türkiye’de Sol Hareketler*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Sefercioğlu, N. (2008). *Türkçü Dergiler*. Ankara: Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları.
- Sefercioğlu, N. (2009). *3 Mayıs 1944 ve Türkçülük Davası*. Ankara: Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları.
- Sertel, M. Z. (1968). *Hatırladıklarım (1905-1950)*. İstanbul: Yaylacık Matbaası.
- Sertel, S. (1969). *Roman Gibi*. İstanbul: Ant Yayınları.
- Sertoğlu, M. (1955). *Mustafa Sagir*. İstanbul: Güven Basım ve Yayınevi.
- Sevengil, R. A. (1938). *Köyün Yolu*. İstanbul: Aydınlık Basımevi.
- Sevsevil, A.E. (1944). Dadaşın Ölümü. *Fikirler*, (262-263), 16.
- Sevük, İ.H. (Kasım 1953). Büyük Roman Mükâfatı Hikâyesi. *Aydabir*, (17), 20.
- Sevük, İ.H. (30 Mart 1940). Yaban Romanı. *Cumhuriyet Gazetesi*, 3.
- Sevük, İ.H. (7 Mayıs 1949). Yahya Kemal ve Üsküdar. *Cumhuriyet Gazetesi*, 2.
- Sezener, M. (1944). Ülküye Doğru. *Derme*, (14), 7.
- Sezener, M. (1945). Toprak Kanunu. *Derme*, (16), 3-4.
- Sezgin, C. (1939). Hatay Zaferi. *Gediz*, (28),1.
- Sirer, R.Ş. (1945). Türkiye’den Toprak İsteyenler. *Ülkü*, 103, 3-4.
- Sofuoğlu, M. Z. (1949). Amerika Komünizm İle Nasıl Mücadele Ediyor?. *Kalem*, 8-9.
- Solakoğlu, C. (1941). Dadaş. *Dıranaz*, (43), 8.
- Sönmez, S. (2007). *A’dan Z’ye Sait Faik*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Stallabras, J. Sanat A.Ş, (2009). *Çağdaş Sanat ve Bienaller (Çev. E. Soğancılar)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sucu, İ. (2012). Althusser'in Gözünden İdeoloji ve İdeolojinin Bir Taşıyıcısı Olarak Yeni Medya. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 7(3), 31-32.
- Sunar, B. (1946). Bir Karış Toprak. *Aksu*, (40), 10.
- Sülker, K. (2 Ağustos 1943). Yeni Moda ve Yeni Bir Kitap. *Yeni Ses*, (4), 3.
- Süreyya, Ş. (2013). *İkinci Adam*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Şakiroğlu, M.H. (1996). Halkevi Dergileri ve Neşriyatı. *Kebikeç*, (3), 131-142.
- Şanlı, H. S. (1944). *İnönü Destanı*. Konya: Ülkü Basımevi.
- Şenderin, Z. (2000). Sabahattin Ali'nin Hikâyelerinde Toplumsal Eleştiri. *Hece*, (46-47), 302.
- Şener, S. (1971). *Çağdaş Türk Tiyatrosunda Ahlak, Ekonomi, Kültür Sorunları 1923-1970*. Ankara: DTCF Yayınları.
- Şener, S. (1972). 'Popüler' Yazar Cevat Fehmi Başkut. *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, (3), 13.
- Şengil, S. (1971). *Anılarda Kalan Portreler*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Şeyhanlıoğlu, H. (2012). 12 Temmuz Beyannamesi'nin Siyasal Etkileri Ve Önemi Siyasal Hayatımızda Çatışma Çözümüne Bir Başarı Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (16), 77-100.
- Şimşek, S. (2002). *Halkevleri 1932-1951*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Şopolyo, E. B. (1933). Bumin. *Ülkü*, (8), 143-145.
- Şopolyo, E. B. (1933). Göç. *Ülkü*, (5), 411-413.
- Şopolyo, E. B. (1933). Hanko ile Alp. *Ülkü*, (15), 218-221.
- Şopolyo, E. B. (1933). Mete. *Ülkü*, (11), 426-428.
- Şopolyo, E. B. (1935). Amazon. *Ülkü*, (24), 459-462.
- Tan, N. (2000). *Atatürk ve Halk Edebiyatı*. Ankara: Folklor Araştırmaları Kurumu Yayınları.
- Tan, N. (2000). *Atatürk'ün Söylev, Demeç ve Özel Sohbetlerindeki Konuşmalarından Türk Halk Kültürüyle (Folkloruyla) İlgili Bölümler*. Ankara: Folklor Araştırmaları Kurumu Yayınları.
- Tanıl, B. (2017). *Cereyanlar Türkiye'de Siyasi İdeolojiler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tanışman, (1945). Toprak Yasamız. *Halkevi*, (86), 48.

- Tanju, S. (2012). *Adnan Saygun'larda Çay Sohbetleri*. İstanbul: Pan yayıncılık.
- Tanpınar, A.H. (15 Eylül 1941). Fahim Bey ve Biz. *Tasvirî Efkâr*, 2.
- Tanpınar, A.H. (19 Temmuz 1947). Hayâl Şehir. *Cumhuriyet Gazetesi*, 2.
- Tanpınar, A.H. (1947). Hayal Şehir. *Aile Dergisi*, (2), 2.
- Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi (2010). C.1, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tarus, İ. (1940). *Ceza Hâkimi*. Ankara: Ulusal Matbaa.
- Tayfur Bağcı, M. (2008). *Kemal Bilbaşar'ın Hikâyeleri, Romanları Ve Tiyatroları Üzerine Bir İnceleme*. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Taylâ, İ. (1939). Uçman Ali. *Porsuk*, (41), 633.
- Tecer, A. K. (15 Aralık 1931). Fikir Hayatı. *Atsız Mecmua*, 208-209.
- Tecer, A. K. (1941). Ahmet Muhip. *Ülkü*, (4), 20.
- Tecer, A. K. (1944). Biz Ne İstiyoruz. *Konya*, (67-68), 38-39.
- Tecer, A. K. (1946). Müsabaka Dolayısıyla "Şiir Üzerine". *Ülkü*, (107), 4.
- Tecer, A. K. (1946). Seçmek Hakkı. *Ülkü*, (115), 1-2.
- Tekel, E. (1945). Hayatın Akışı Üzerine. *Ülkü*, (90), 3-4.
- Tekel, E. (1945). Toprak Reformu Uygulama ve Meseleleri. *Ülkü*, (81), 1.
- Tekel, E. (1946). Bir Parti Programı Üzerine. *Ülkü*, (116), 3-4.
- Tekin, M. (1993). *Hatay Şiirleri*. Antakya: Kültür Ofset Basımevi.
- Tellan, T., Güngör, N. (2009). Fikir Akımları Eşliğinde Dergiciliğin Serüveni -Türkiye'de Kitle İletişimi-. Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Tevetoğlu, F. (1967). *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler*. Ankara: Y. e. y.
- Tevetoğlu, F. (1989). Bin dokuz yüz kırk dördlüler/14. *Yeni Orkun*, (19), 15.
- Tezel, N. (1940). Mektepçi. *Ülkü*, (85), 50-53.
- Tezel, N. (1941). Köylü Sanatkâr. *Ülkü*, (95), 423-428.
- Tezel, Y. S. (1982). *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*. Ankara: Yurt Yayınları.
- Therborn, G. (1989). *İktidarın İdeolojisi İdeolojinin İktidarı*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Timur, T. (1994). *Türk Devrimi ve Sonrası*. Ankara: İmge Kitabevi.

- Toker, M. (1990). *Tek Partiden Çok Partiye*. İstanbul: Bilgi Yayın Evi.
- Toker, M. (27 Ocak 1946). Şehir Tiyatrosunda “Küçük Şehir”. *Cumhuriyet Gazetesi*,4
- Tokgöz, A.İ. (1993). *Matbuat Hatıralarım*. (Haz. Alpay Kabacalı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Toksoy, N. (2007). *Halkevleri –Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak-*. Ankara: Orion Yayınevi.
- Topaloğlu, Y. (2017). *Reşat Nuri Güntekin ve Tiyatro*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Topçu, N. (1939). Rönesans Hareketleri. *Hareket*, (1), 5-6.
- Topkaya, A. (2007). İdeoloji Kavramının Tarihsel Gelişim Sürecine Kısa Bir Bakış. *EÜFD*, XI (1-2), 165.
- Toprak, B. (1949). Moskof’a Lanetler. *Karacadağ*, (122), 13.
- Toprak, Ö. F. (1943). Yeni Neslin Hikâyecileri. *Yürüyüş Dergisi*, (12),19.
- Toprak, Ö.F. (1968). *Duman ve Alev*. İstanbul: May Yayınları.
- Toprak, Z. (1984). *Fikir Dergiciliğinin Yüzyılı -Dergiler ve Ansiklopediler (1849-1984)-*. İstanbul: Gelişim Yayınları.
- Topuz, H. (1973). *100 Soruda Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Toraman, S. (1943). İsmet Paşa Destan’ından. *Görüşler*, (66), 3.
- Toraman, S. (1944). Her Şeyden Önce Atatürkçüyüz. *Görüşler*, (64-65), 2.
- Torun, E. (2004). Yücel Dergisi ve Dergi Etrafında Gelişen Edebî Faaliyetler, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tosun, N. (2004). Siyasi Partilerin Kültür Sanat Programları ve İcraatları, Hayat-Edebiyat-Siyaset, Hece, (90-91-92), 570.
- Tökin, İ.H. (1946). Partilerin Stratejik Durumu. *Ülkü*, (116), 8-12.
- Tör, V.N. (1941). *Değişen Adam*. Ankara: CHP Halkevleri Temsil Yayınları.
- Tör, V.N. (1976). *Yıllar Böyle Geçti*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Tuğrul, M. (1943). *Köyden Şiirler*. Ankara: Doğu Matbaası.
- Tulunoğlu, H. (1946). Demokrasi. *Derme*, (20), 1-2.
- Tunay, S. (1945). Demeç (Toprak Kanunu Dolayısıyla). *Aksu*, (34), 9-12.
- Tunay, S. , (1945). Yurda Göz Koyanlara. *Aksu*, (37), 33.
- Tuncay, H. (1938). Hatay. *İnan*, (8), 14.

- Tuncoğlu, C. K. (1937). Sancak Türklerine. *19 Mayıs*. (15), 13.
- Tunçay, M., Koçak, C., Özdemir, H., Boratav, K., Hilav, S., Katoğlu, M. ve Ödekan, A. (1992). *Çağdaş Türkiye Tarihi* (Yay. Yön. Sina Akşin), İstanbul: Milliyet Yayınevi.
- Tunçer, G. (1940). Ümit. *Kaynak*, (93), 395-400.
- Turan, R. (2005). *Kültür Alanındaki Gelişmeler*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II, Atatürk Araştırma Merkezi.
- Turan, Ş. (2003). *Lozan Antlaşması. İslam Ansiklopedisi*. C.27. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Tuygan, F. (1945). Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Etrafında. *Konya*, (80), 14-17.
- Tüik (2010). *İstatistik Göstergeler 1923-2009*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- Tükel, T. (1960). *Beş Romancı Tartışıyor*. İstanbul: Düşün Yayınevi.
- Türkel, M. (1939). Gözler Aydın. *Doğuş*, (3), 24.
- Türkeş, A. Ö. (2003). Siz Hiç Reşat Enis Okudunuz Mu?. *Virgöl*, (59), 16.
- Türkkan, R.O. (1939). Faşizm Tehlikedir Yazısı Etrafında. *Ergenekon*, (1/3), 36.
- Türkkan, R.O. (1939). Faşizm Tehlikedir. *Ergenekon*, (I/2), 2.
- Türkkan, R.O. (1939). Faşizm ve Propaganda. *Ergenekon*, (1/3), 29-30.
- Türkkan, R.O. (1950). The Turkish Press. *Middle Eastern Affairs*, (2), 143.
- Türkkan, R.O. (5 Mart 1942). Bozkurtçunun Amnetüsü. *Bozkurt*, (13), 5.
- Türkoğlu, O. (1939). *Tipi*. Ankara: Yeni Cezaevi Matbaası.
- Türkoğlu, P. (2000). *Tonguç ve Enstitüleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Uçak, N. (1945). İnönü. *Halkevi*, (83-84), 34.
- Ulu, E. (2003). *Kültürlerarası Hümanizmanın Müzikteki Simgesi Çağdaş İki Oratoryo: A. Adnan Saygun'un "Yunus Emre" ve Michael Tippett'in "Zamanımızın Çocuğu" Oratoryolarının Yapı Stil ve İçerik Yönlerinden Karşılaştırmalı İncelemesi*, Doktora Tezi. Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Uluğ, B. (1940). İnönü. *İçel*, (33).
- Ulunay, R. C. (29 İkteşrin.1942). Cumhuriyette Güzel Sanatlar, Tiyatro ve Bazı Hatıralar. *Tan*, 5-6.
- Uluskan Bayındır, S. (2010). Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi.
- Ulusman, H. (1942). Halkevi. *Uludağ*, (44), 44.

- Ulusoy, M. D. (2015). *Sanatın Sosyal Sınırları*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Ulusoy, N. (1939). Hatay'ın Kurtuluşu ve Atam. *19 Mayıs*, (40), 17-18.
- Unat, Y.N. (1940). *Para Delisi*. Ankara: C.H.P Halkevleri Temsil Yayınları.
- Uşaklıgil, H. Z. (14 Eylül 1941). Türk Edebiyatında Bir İrtifa Noktası, Fahim Bey ve Biz. *Son Posta Gazetesi*, 1-3.
- Uybadın, N.H. (1940). *Evlilik Şurubu*. Ankara: Ulusal Matbaa.
- Uybadın, N.H. (1941). *Delikanlılar*. Ankara: Ulusal Matbaa.
- Uygur, E. (2005). Sosyalist Realizm Kavramının Ortaya Çıkış Süreci. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi- Turkish Journal of Social Research*, 9(1-2), 3.
- Uysal, S.S. (1959). *Yahya Kemal'le Sohbetler*. İstanbul: Kitap Yayınları.
- Uysal, S.S. (1998). *Şiire Adanmış Bir Yaşam: Yahya Kemal Beyatlı*. İstanbul: Yahya Kemal'i Sevenler Derneği.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1938). Yeni Türk Tarihinde Vesikacılık. *Belleten*, (7/8), 367-371.
- Üçok, H. (1939). Millî Kipleye Karşı. *Erciyes*, (12), 353.
- Üçok, H. (1945). Topraksıza. *Erciyes*, (29-30), 17.
- Ülgener, E. (1942). Halkevi. *Uludağ*, (44), 41.
- Ülken, H.Z. (1948). *Millet ve Tarih Şuuru*. İstanbul: Pulhan Matbaası.
- Ülken, H.Z. (1979). *Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: Ülken Yayınları.
- Ülkü, F. S. (1940). Altıok Önünde Ülkü ve İman. *Konya*, (34), 35.
- Ülkü, S. (1940). Halkevinde Çalışma Yolları. *Konya*, (30), 1997.
- Ümit, R. (1945). Köylü Türküsü. *Halkevi*, (93-94), 12.
- Ünal, K. Y. (2015). *Hareket Mecmuası İndeksi (1939-1943) Bir Rönesans Hareketi'nin İşaretleri*. (Haz. İ. Kara). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ünler, A. N. (19 Şubat.1939). Halkevleri. *Başpınar*, (1), 15.
- Üstel, F. (1990). Cumhuriyet Döneminde Türk Köylüsü ve Nusret Köymen. *Tarih ve Toplum*, (74), 47.
- Üstel, F. (2004). *Türk Ocakları (1912-1931)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Varlık, M. B. (2014). Yığın. *Kebikeç*, (38), 200.
- Varlık, M. B. (2015). Söz: Fikir, Sanat, Tenkit Dergisi. *Kebikeç*, (39), 542.

- Varlık, M. B. (2015). Taşrada “Sol” Bir Dergi: Başak. *Kebikeç*, (40), 366.
- Varlık, M. B. (2017). “Sol” a Savrulan Dergi Yürüyüş (İstanbul/1941-1943). *Kebikeç*, (43), 397-398.
- Vincent, A. (2006). Modern Politik İdeolojiler (Çev. A.Tüfekçi). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Vural, M. K. (2009). “En Büyük Tehlike” Broşürü ve Buna Bağlı Olarak Turancı Akımların Kamuoyunda Tartışılması. *ÇTTAD*, (VIII/18-19), 39-53.
- Yalçın, H.C. (15 Aralık 1945). Yeni Parti. *Tanin*,1.
- Yalçın, H.C. (1945). Gurbette Köyüm. *Abant*, (4), 19.
- Yalman, A.E.(21 Mayıs 1944). Geçmiş Olsun. *Vatan Gazetesi*, 1-3.
- Yalman, A.E.(22-23-24/ 28 Mayıs 1944). Acı Tecrübeden Dersler. *Vatan Gazetesi*, 1-3.
- Yankutan, İ. (1950). Asla ve Asla!. *19 Mayıs*, (113), 1.
- Yay, S. (1948). *Gelin Alayı*. Ankara: Ulus Basımevi.
- Yayla, H. (2010). *İbrahim Zeki Burdurlu Hayatı-Sanatı-Eserleri*. Yüksek Lisans Tezi Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Yesari, M. (çev.). (1941). *Erkek Güzeli*. Ankara: Ulusal Matbaa.
- Yeşil, C. (1946). Abant. *Abant*, (12), 4.
- Yetin, Ç. (1970). *Siyasal İktidar Sanata Karşı*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Yetin, Ç. (2009). *Karşıdevrim*. Konya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları.
- Yetkin, S.K. (1941). Eski Bir Tercüme-yi Okurken. *Ülkü*, (3), 8.
- Yetkin, S.K. (25 Ocak 1947). Cahit Sıtkı Tarancı ve Otuz Beş Yaş. *Sanat ve Edebiyat Gazetesi*, (4), 3.
- Yıldırım, C. (2013). *Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti İzmir Merkezi'nin Kuruluş ve Faaliyetleri (1911-1945)*. Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Yılmaz, M., Doğaner, Y. (2007). *Cumhuriyet Döneminde Sansür (1923-1973)*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Yiğit, A. A. (1992). *İnönü Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası (1938-1950)*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Yiğitsoy (Şakacı), S. (1999). *Türkiye Cumhuriyetinde Basın İktidar İlişkisi (1938-1945)*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yurdakul, M. E. (1939). *Ankara*. İstanbul: İkbâl Kitabevi.

Yükseliman, N. (2002). *Parti Devlet Bütünleşmesi*. İstanbul: Gelenek Yayıncılık.

Yürektürk, N. (1949). Amerika’da Evlilik Bağları Neden Çözülmemektedir?. *19 Mayıs*, (112), 112.

Z.A (1949). Başkumandan Savaşı. *Dıranaz*, (49), 1.

Zaimoğlu, Z. İ. (1946). Toprak Kokusu Nasıl Bir Romandır?. *Görüşler*, (88), 11-12.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Seçkin ÖZKAN
Uyuğu : Türkiye Cumhuriyeti
Doğum Tarihi ve Yeri : 10.05.1985, Kütahya
Medeni Hali : Evli
Telefon : 0530 326 78 80
E-posta : seckn_ozkan@hotmail.com

Eğitim

Derecesi	Okul	Mezuniyet Yılı
Doktora	Gazi Üniversitesi	Devam ediyor
Yüksek Lisans	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi	2011
Lisans	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi	2008

Yabancı Dili

İngilizce: 80 (KPDS 2010)

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

